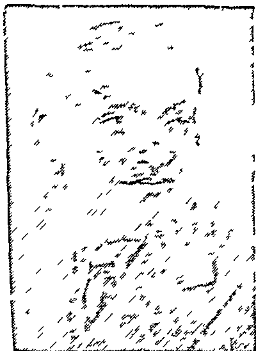

શ્રીમાન નેમિદાસભાઈ ઉજમશીભાઈ
પ્રમુખના દાદા

શ્રીમાન્ મંગળદાસ નેમિદાસભાઈ
પ્રમુખના પિતા

સ્વ. પ્રભુદાસ મુળજી મોરી
૩૦૦૦ દેનાર મહાશય

શ્રીમાન્ નાથાલાલભાઈ મંગળદાસભાઈ
પ્રમુખ જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

જન્મ તીથી   સ્વર્ગવાસ તીથી

શ્રી. અ. ભા. સ્થા. જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને (આગમબત્રીસી પ્રકાશન-કાર્યને) રૂા. ૨૫૦ અથવા તેથી ઉપર મદદ આપનાર ગૃહસ્થોના

....મુબારક નામો....

૧૫૦૦૧ શ્રીમાન શાન્તીલાલ મંગળદાસ જહાંગીર મીલ માલીક અમદાવાદ
૫૦૦૧ કોઠારી હરગોવીંદ જેચંદ (કાકા) રાજકોટ સદર
૫૦૦૧ ,, હરખચંદ જગજીવન હ છબીલદાસભાઈ તથા રસીકદાસભાઈ —જામનગર
૫૦૦૧ શેઠ ધારશી જીવણભાઈ હ વાડીલાલભાઈ તથા હંસરાજભાઈ બર્માશેલ એજન્ટ-સોલાપુર
૫૦૦૦ વારીયા હરખચંદભાઈ કાળીદાસભાઈ હ (સુપુત્રો) લાલચંદભાઈ જેચંદભાઈ, નગીનદાસભાઈ, વૃજલાલભાઈ, વલ્લભદાસભાઈ-ભાણવડ
૩૦૦૧ મહેતા ગુલાબચંદ પાનાચંદ રાજકોટ શહેર
૩૦૦૧ સંઘવી પીતાંબર ગુલાબચંદ જામનગર, હાલ રાજકોટ
૩૦૦૧ કોઠારી જીવરાજ વર્ધમાન વકીલ હ કહાનદાસભાઈ, વેણીલાલભાઈ —જેતપુર (કાઠીના)
૩૦૦૧ સોમચંદ તુલસીદાસ (હ સુપુત્ર) કાન્તીલાલ સોમચંદ બર્માશેલ એજન્ટ–રતલામ (૨૦૦૦ બાકી)
૩૦૦૦ દોશી પ્રભુદાસ મુળજી રાજકોટ હ સુપુત્રો ચંપકલાલ, ચંદ્રકાન્ત
૨૫૦૦ વીરાણી સામજી વેલજી ((હ સુપુત્રો) રામજીભાઈ, દુર્લભજીભાઈ, છગનલાલભાઈ, મણીલાલભાઈ, છોટાલાલભાઈ રાજકોટ શહેર
૨૦૦૧ શાહ લહેરચંદ કુંવરજીભાઈ હ. ન્યાલચંદ લહેરચંદ જવાહર (પર્મ)મીલ્સ–સીદ્ધપુર
૨૦૦૦ નામદાર ઠાકોર સાહેબ સર લખધીરસિંહજી બહાદુર–મોરબી
૨૦૦૦ વસા છગનલાલ હેમચંદ જામનગર (હ સુપુત્રો) મોહનલાલભાઈ (ડોલબો) મોતીલાલભાઈ (મુંબઈ)
૧૦૦૦ મહેતા સોમચંદભાઈ નેણસીભાઈ કરાચીવાલા હાલ મોરબી–મુંબઈ
૧૦૦૧ શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ–અમદાવાદ
૧૭૫૦ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ–રાજકોટ
૧૧૦૦ ,, ,, , મોરબી
૧૦૦૦ શાહ માણેકચંદભાઈ ભાણજીભાઈ રોફરીયા-પોરબંદર
૭૫૧ બગડીઆ જગજીવનદાસ રતનશી–દામનગર
૭૫૧ મેતા માવજી ધરમસી મેતા પોપટલાલભાઈના વરસી તપના પારણાની ખુશાલી–જામજોધપુર
૭૫૦ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ વઢવાણ સીટી
૫૦૦ ,, ,, ,, થાનગઢ

૫૦૧ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ સુણાવ
૫૫૧ દોશી કપુરચંદ અમરશી હ દોશી દલપતરામ કપુરચંદ-જામજોધપુર
૫૦૦ મહેતા મોહનલાલ કપુરચંદ-રાજકોટ
૫૦૦ મોદી કેશવલાલ હરીચંદ-દામનગર (સાબરમતી રામનગર)
૫૦૦ કામદાર ગોવીંદજીભાઈ પોપટભાઈ-રાજકોટ
૫૦૧ , તારાચંદ પોપટભાઈ-ધોરાજી-રાજકોટ
૫૦૦ ,, તારાચંદ પુખરાજજી-ઔરંગાબાદ
૫૦૦ સુખમલજી જીવરાજજી ૧૫૦ અનરાજજી લાલચંદજી ૧૨૫
ધુકલચંદજી રૂપચંદજી ૧૨૫ દગડુલાલજી મદનલાલજી ૧૦૦
૫૦૧ શાહ મીઠાલાલભાઈ ડામરભાઈ-લીબડી
૫૦૧ મહેતા મૂલચંદભાઈ રાઘવજીભાઈ તથા તેમના ધર્મપત્ની નજિયાતબાઈ
ડરસનજીના સ્મરણાર્થે હ દુર્લભજીભાઈ તથા મગનલાલભાઈ-ધ્રાફા
૫૦ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ-વાકાનેર (૨૫૦ બાકી)
૫૦૧ ,, ,, ,, સાવરકુંડલા (બાકી)
૫૦૧ ,, ,, ,, ચુડા (ઝાલાવાડ) બાકી
૨૫૧ , ,, ,, ચીતલ બાકી
૨૫૧ , ,, ,, અમલનેર
૨૫૧ ,, ,, ,, ખંભાત
૪૦૨ ,, ,, , ધ્રાફા
૫૧૫ , ,, ,, વીરમગામ
૫૧ , ,, ,, ખાખીજાલીઆ
૨૫૧ , ,, , સાબરમતી (૧૨૬ બાકી)
૩૦૧ શે૦ જેચંદ માણેકચંદભાઈ-ભાણવડ
૨૫૧ ના સા લ લુભાઈ છગનલાલ ડોક્ટર રાજકોટ હ સુપુત્રો રતીલાલભાઈ,
હીમતલાલભાઈ, મોહનલાલભાઈ, રસીકલાલભાઈ ડોક્ટર
૨૫૧ શે૦ રતીલાલ ન્યાલચંદ રાજકોટ
૨૫૦ ભવાનભાઈ કાળાભાઈ જેતપુર (કાઠીના)
૨૫૧ રા વાડીલાલ નેમચંદ વકીલ બી એ એલ એલ બી વીરમગામ
૨૫૧ શ્રી વીઠલજીભાઈ મોદી માસ્તર (રાજકોટ) વીરમગામ
૨૫૧ શાહ નાનચંદાસભાઈ માણેકચંદ-વીરમગામ
૨૫ ચંપાલાલજી મોરે સ્થા જૈન સઘ કોડાઈચા
૨૫૦ ભીકમજી લાધાભાઈ જુનાન્ડેન G I P RLY
૫૦ બાદરમલ સુ જમલ જેન્ટર્સ ચાદગીરી
૨૫૧ શાહ નાગ દમભાઈ વાઘજીભાઈ અમલનેર
૧૧ ગીરધ નાન નાડળચંદ ગનદાબાદ

૧ જેચંદ અજરામર ૨ વખતબાઇ વલમજી ૩ શાંતીલાલ જેચંદ ૪ ઉમેદચંદ જેચંદ ૫ મણીબેન જેચંદ ૬ ૫૦૦૧ દેનાર દાનવીર હરગોવિંદ જેચંદ (મકા) ૭ દેવકુંવર તનમચંદ (જામનગર) ૮ રૂક્ષ્મણી ફૂલચંદ (મોરબી) ૯ ભાનુમતિ ૧૦ મનાઈલાલ

૨૫૧ છોટાલાલ વખતચંદ ,,
૨૫૧ પ્રેમચંદ માણેકચંદ ,
૨૫૧ ગોસલીઆ હરીલાલ લાલચંદ ગીરધરનગર
૨૫૧ વોરા દેવશંકર હીરાચંદ ઝીઆણી, નજટેટ, મુંબઈ
૨૫૧ રમણીકલાલ એ કપાસી આણંદ
૨૫૧ મધની માણેકચંદ માધવજીભાઈ ભાણવડ
૨૫૧ મહેતા લાલજી માણેકચંદભાઈ લાલપુર
૨૫૧ સુરીબેન (લક્ષ્મીબેન) પાલનપુ વાલા
૨૫૧ શાહ છગનલાલ નાનચંદભાઈ ન્યુ ચીચબંદર—મુંબઈ
૨૫૧ સ્વર્ગવાસી સતોક કચરાના સ્મરણાર્થે હ મોતમચંદ વાલજી
છોટાલાલ વાલજી અમૃતલાલ વાલજી કલ્યાણવાળા હાલ ઉપલેટા
૨૫૧ શેઠ જેઠાલાલ ગોરધન ઉપલેટા
૨૫૧ સ્વ બાખડા વાઘજી તુલસીના ધર્મપત્ની કમલબાઈ તરફથી
હા સ્વ બાખડા માણેકચંદ વછરાજ, સ્વા રુપચંદ વછરાજ
સ્ટેશન પ્લોટ કમલ કુંજ ગોંડલ
૨૫૧ શેઠ ખુશાલચંદ દાનજી હ પ્રતાપરાય શેઠ—ઉપલેટા
૨૦૦ ધર્માત્મા શ્રાવકભાઈ હ શેઠીઆજી ભેરૂદાનજી શાહ બીકાનેર
૧૫૧ શા તારાચંદ હરજીવન શેઠ ઉપલેટા
૧૫૧ પટેલ ભવાનભાઈ ગોકળભાઈ ,,
૧૫૧ દોશી મોતીચંદ નાનજી ,,
૧૫૧ , વીઠલજી હરખચંદ ,,
૧૫૧ બાટવીઆ હેમતલાલ લીલાધર ,,
૧૫૧ છગનલાલજી બાગરેચા ઉદેપુર
૧૫૧ રતનસી હીરજી હ ગોરધનદાસ હીરજી જામજોધપુર
૧૫૦ નરભેરામ આર મગીયા જેતપુર
૧૫૧ ડા વલભજી રોકરનીના પુત્રની લગ્નની ખુશાલીમા રાજકોટ
૧૫૧ જુનાગઢ રેલ્વે ડા લીલાધર વાલજીના પુત્રની ખુશાલીમા
રાજકોટ હાલ ધોરાજી
૧૫૧ મગનલાલ છગનલાલ શ્રી પોપટલાલ માવજીના ધર્મપત્ની
બેન છબલ ફૂલચંદના વર્ષીતપની ખુશાલીમા જામજોધપુર (રાજકોટ)
૧૫૧ એક ધર્મવતા બહેન તરફથી
૧૫૧ શાહ નરભેરામ રૂગનાથ કુંડલાવાળાના માતુશ્રી જબકબાઈ
તરફથી જેતપુર (કાઠીના)
૧૫૧ શાહ નથુભાઈ રૂગનાથ ધોરાજી
૧૫૧ શેઠ રામજી જીણાભાઈ ભાણવડ

૧૫૧ શેઠ કરસનજી જીણાભાઈ
૧૫૧ શેઠ મોહનલાલ કાનજી-ઉપલેટા
૧૫૧ વલ્લભદાસ નથુભાઈ-ધોગજી
૫૧ વનમાળી હરજીવન-ઉપલેટા

વીરમગામ મુકામે પંડિત મુનિવર્ય કનૈયાલાલજી મ તથા તપસ્વીજી મદનલાલજી મ નુ ચોમાસુ સંવત ૧૯૦૫ના પર્યુષણમા થતા શ્રી સંઘના ઉત્સાહથી સંઘના અગ્રણી મહાનુભાવો તરફથી નીચેની રકમ નીચે લખ્યા મહાનુભાવો તરફથી મળેલી રકમો—

૨૫૧ શ્રી વાડીલાલ નીમચંદ ૨૫૧ મોદી માસ્તર ૨૫૧ નાગરદાસ માણેકચંદ
૧૫ કેશવલાલ મોહનલાલ માલીવાડ-વીરમગામ
૫૧ હીરાબેન સુખલાલ શેઠ ફળી
૨૫ શેઠ જેમલભાઈ ઈશ્વરભાઈ સંઘવી ફળી
૧૧ વેલસીભાઈ અંબાલાલ લખતર
૨૫ ભાવસાર રાયચંદ રવજીભાઈ સ્ટેશન સ્ટોલ વીરમગામ
૫૧ શેઠ જીવણલાલ હીરાચંદ કાળુપુર અમદાવાદ
૨૫ ભોગીલાલ છોટાલાલ લુહાર કોડ-વીરમગામ
૨૫ હરીલાલ કેશવજી નાનો ભાટવાડો વીરમગામ
૧૧ બલુભાઈ નાનચંદ લુહાર કોડ ,
૨૫ છોટાલાલ રામચંદ માલીવાડ ,,
૧૧ છોટાલાલ દેવચંદ વૈદ્ય ફળી ,,
૧૫ પીતાંબર નથુ મોટો ભાટવાડો ,
૧૧ દામોદર છગનલાલ સંઘવી ફળી ,,
૨૫ મણીલાલ ટોકરસી પરકોટા ,,
૧૦૧ ગાડાલાલ મંગળજી ધ્રાગધ્રા
૨૫ ચુનીલાલ ચત્રભુજ શેઠ ખાનનુ ડેલુ વીરમગામ
૧૧ ઉજમસી નાનજી શેઠ ,, ,,
૧૧ ગણેશ ઓનમ બાવનપાયગા ,,
૨૫ રતીભાઈ મ્યુની સેક્રટરી વીરમગામ હાલ વાકાનેર
૧૧ ખુમાલભાઈ ચતુરભાઈ શેઠ ફળી વીરમગામ
૧૫ મનસુખલાલ હરખચંદ શેઠ વૈદ્ય ફળી ,
૨૫ નાગરદાસ વીરચંદ ભુત ખડકી ,,
૨૫ લખમીચંદ વખનચંદ બાવનપાયગા ,,

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂ. શ્રી ઘાસીલાલજી મ. આદિ થાણા ૨૦૦૭ના વૈશાખ સુદી ૩ મંગળ તા. ૮-૫-૫૧ ના રોજ ભાણવડ મુકામે વરસી તપના પારણા પર પધારેલા ત્યારે ભાણવડ શ્રી સંઘ તરફથી વાડીયા હરખચંદભાઈ શેઠ તરફથી ૫૦૦૦) પોરબંદરવાળા માણેકચંદ શે. તરફથી ૧૦૦૦) ઉપરાંત નીચે લખ્યા મહાનુભાવો તરફથી ૧૦૧ અને તેથી નીચેની રકમ નીચે લખ્યા મહાનુભાવો તરફથી મળેલી રકમો—

૧૦૧	વકીલ મણીલાલ ખેંગારભાઈ	૨૦	કંદોઈ કાનજી રતનસીભાઈ
૧૦૧	સંઘવી હરખચંદ નેણસીભાઈ	૧૫	,, મોહનલાલ ,,
૫૧	શેઠ દીપચંદ અમરસીભાઈ	૧૫	, મનસુખલાલ પોપટલાલ
૫૧	કંદોઈ ટરમન દામજીભાઈ	૧૫	,, મોતીચંદ મનજીભાઈ
૫૧	સંઘવી માવજી સુંદરભાઈ	૧૫	સંઘવી હેમરાજ જાદવજીભાઈ
૫૧	,, જુઠાલાલ વસનજીભાઈ	૧૫	,, મણીભાઈ જેઠાભાઈ
૨૫	કામદાર શાન્તીલાલ તુલસીદાસભાઈ	૧૫	જટાશંકર વીરપાળભાઈ
૨૫	કંદોઈ ઝવેરચંદ તુલસીભાઈ		

ધ્રાફા સંઘના ગૃહસ્થો તરફથી મળેલી રકમો

૫૧	મેતા માણેકચંદ જેઠાભાઈ	૨૫	મેતા જેચંદ રાઘવજીભાઈ
૫૧	, વખતચંદ મલુકચંદભાઈ	૨૦	મેતા ડાયાલાલ પરસોતમભાઈ
૫૧	શેઠ હરસુખલાલ તેજપાળભાઈ	૧૦	શેઠ નાનચંદ મોતીચંદભાઈ
૫૧	દોસી તારાચંદ હરખચંદભાઈ	૧૦	મેતા નવલચંદ નીઆલચંદભાઈ
૨૫	મેતા મડનજી સોમચંદભાઈ	૧૦	મેતા કચરા રાઘવજીભાઈ
૨૫	મેતા રૂગનાથ સોમચંદભાઈ	૩)	શેઠ મોહનલાલ હરખચંદભાઈ
૨૫	દોસી નાગજી દામોદરભાઈ		

રા. રા. મણીલાલભાઈના ધર્મપત્ની હેમકુંવરબાઈ તથા ભાણજીભાઈ દલીચંદ જુઠાલાલની માતુશ્રીના પારણાની ખુસાલીમાં

૧૦૧ સંઘવી જુઠાલાલ વસનજી—જામભાણવડ
૨૫ મેતા નાનજી વસનજી—પોરબંદર
૨૫ ,, ભગવાનજી વસનજી ,,
૫ સાવડીઆ નાગરદાસ જેચંદ—પોરબંદર
૨૫ા મણીલાલ જેઠાભાઈ અવલાણી—ભાણવડ
૨૫ા રોફળીયા ગાડાલાલ કાનજી ,,
૧૫ શેઠ જેચંદ માણેકચંદ ,,
૨૫ા સોની રામજી મેઘજી હ. જીણા નથુ હ. જેચંદભાઈ માણેકચંદ—ભાણવડ

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
१३	७	धीर्यविशेष	धैर्यविशेष			फरमाण	फडाण- फरमाण
२०	१	-मज्ञावद्दय-	-मज्ञोवद्दय-				
		सस्थानादिक	स्वस्थानादिक	११३	७	पावक	पावक
,,	,,	अधिस्रणी	अधिकरणी	११७	३	सपत्नस्रन	सपत्नस्रच्च
		भवति	भवति	१२१	३	दुष्ट	दुष्ट
२२	१८	चिन्नाम	चिन्नामण	,,	४	दुमत	दुर्नत
२	१०	धम्म	धम्म	१२३	१२	लिकलुस	कलिकलुस
३०	६	सयमन	संयमेन	१३२	१४	सपय ण	सपय ण
४३	८	जापन्डे	जापसड्डे	,	१५	कोडुविय-	कोडुंबिय-
५७	०	शौरिकन्नाथ	शौर्यदत्तनाथ	१३३	१८ २३	शरीरगासि	सरीरगासि
,,	१२	शौरिकदत्त	शौर्यदत्त	१३०	३	वहो	वहो
,,	१५	शौरिदत्त	शौर्यदत्त	१४३	१	'तता'	'तता
६१	,,	वहुमध्यन्न भागे	वहुमध्यदेश भागे	१४५	६	-भयज्ज-	-भेरज्ज-
				,,	,,	-तइ-	तई-
६३	८	-वधिर	-वधिर	,,	१	रज्जे	राज्ये
६४	८	-मित्य ।	-मित्यर्थ ।	१४९	३	जप्पभिइ	जप्पभिइ
६८	६	समाण	समाणे	,,	१०	खतिए	खत्तिए
					२१	पाउब्भूए	पाउब्भूए
७२	२	महात	महांत	१५०	९	खा	दुखा
,,	६	प्रच-	प्रचा-	,,	१३	मृगादेया	मृगादेव्या
७५	६	अधपुरिसे	अधपुरिसे	१५१	६	स्वपत्या	स्वपतिना
८८	११	पासिड	पासिउ				
८९	३	सद्दिसतु	सद्दिसतु	१६२	७	चाप्यभवत्	चाप्यभवम्
,,	८	नवतु	भवतु	१६४	१	विन्नती	विन्नत्ती
८६ -	२	दृष्टुम्	द्रष्टुम्	,	४	पातयितु	पातयितु
,, -	६	प्रतिनिष्कास्य	प्रतिनिष्क्रम्य	१६३-	६	स भ्रात	सभ्रात
८७ -	५	'रिय'	'हरिय'	१६७	५	सेण	से ण
९२	९	अह	अह	१७३	११	उम्मुक्कभावे	उम्मुक्कबाल- भावे
९३	१	-मारयात	-मार्यात				
९५	१	उपदर्शयामि	उपदर्शयामि	१८०	५	उजू !	जवू !
९७	४	वधेह	वधेह	१८१	३	इति वेमि	त्ति वेमि
१०४	६	मतकुथित	मृतकुथित	१८२	७	भत	भते
११०	८	प जमाण	पउजमाण	,	११	दृष्यलाभे	दूतापलम्भे
,,	०	पात ण-	पाताण	,,	,,	तय ण	तत्थ ण

૧ ધાગ્ગીભાઈના માજી ૨ ધાગ્ગી જીવણભાઈનું કુટુંબ ૩ નાડીનાનભાઈનું કુટુંબ ૪ હેમરાજભાઈનું કુટુંબ ૫••• [illegible] [illegible]

श्री विपाकसूत्र की विषयानुक्रमणिका

प्रथम श्रुतस्कन्ध

॥ द्वितीय श्रुतस्कन्ध ॥

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
73	७	धीयावशेष	यार्थविशेष
ऽo	१	-मनावद्रव-	-मन्नावद्रव्य-
		सम्यागादिक	सम्यागादिक
,,	,,	अधिकरणी	अधिकरणी
		भवति	भवति
२२	१४	चिश्राव	निश्रामण
३	१०	धम्म	धम्म
३०	२	मरमत	मरमत
४३	३	जायद्द	जायसद्दे
१७	०	गोरिस्सगध	गोयिस्सगंध
,,	१२	गोरिस्दत्त	गोयंदत्त
,,	१५	गोरिदत्त	गोयंदत्त
६१	,,	बहुमध्यम	बहुमध्यदेश
		भागे	भागे
६३	८	-वधिर	-वधिर
६४	८	-मित्य ।	-मित्यर्थ ।
६८	६	समाण	समाण
७२	२	महात	महात
,,	६	प्रच-	प्रचा-
७०	६	अघपुरिमे	अघपुरिम
८८	११	पासिड	पासिड
८९	२	सदिसतु	सदिसतु
,,	३	प्रवतु	पुवतु
८६ -	२	दृष्ठुम्	द्रष्टुम्
,, -	२	प्रतिनिष्कास्य	प्रतिनि-
८७ -		रिय'	'इरिय'
९२	९	अह	[illegible]
९३		-मारव्यात	-माख्या-
९५	१	उपदर्शयामि	[illegible]
९७	४	वग्गेह	[illegible]
१०४	२	मतकुयित	[illegible]
११२	४	प जमाण	[illegible]
,,	०	पाय ण	

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
		[illegible]	डिहि य'
			रजाद्वयस्य:
११३	७	[illegible]	णा
११७	३	[illegible]	गीवाए
१२१	३	[illegible]	विहरित्तए'
,,	४	[illegible]	तेणेव
१२३	१०	[illegible]	सासिल्ल
१३०	१२	[illegible]	विल्मिर
		य	'दोउयरिय
१३१		रिक	द्रपोदरिक
		नीय	उच्चनीच
		मणगसि	-मणगसि
		द्वितीय	द्वितीय-
		-तीरादि-	-वाणादि-
		वक्कलावक-	वक्कलावग-
		अणेर्सि	अण्णेर्सि
	३	असहयानां	असहायाना
	६	'जलयरथल-यरखहयर-मसानि' जल चरस्थलचर खेचरमासानि	'जलयरथलयर-खहयरमंसेहिं' जलचरस्थलचर-खेचरमांसै
	११	जक्खायतणे	जक्खाययणे
५५९	६	अह	अह
	६	जक्खायणे'	'जक्खाययणे'
	८	पुक्खरिणी	पुक्खरिणिं
	१०	पुक्खरिणी-पच्चुत्तरित्ता	पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ पच्चुत्तरित्ता
	२७	पुक्खरिणी त	पुक्खरिणिं तत्
		उव्वहित्ता	उव्वट्टित्ता
			पुक्खरिणिं

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि
२०१	१०	उत्तरकत्तुइए	उत्तरकत्तुइए	,,	१०	गति
२०५	४	उत्पीडित	उत्पीडित	२९६	१०	रात्रोऽस्मे
,,	१८	उग्घासण	उग्घोसण	३००	११	राजाइपि
२०८	२	पुरुव	पुरुव	३०५	६	'भूआ'
२१२	५	भगव	भगव	,,	८	इति
२१७	४	–मद्र०	–मद्र०	३०९	२	दर्शयित्वा
२१८	३	णाभ	णाम	३११	५	नम –
२२०	४	धनायपहारक	धनायपहारक'	३१५	८	मर्दरा
२२२	११	ति कट्टु	त्तिकट्टु	३१९	१७	तस्या
२२४	६	पुच्छश्च	पुच्छेश्च	३२०	७	–विभूसिता
२२८	१६	यावत्	यावत्	३२१	३	कुर्नीत्य
२४०	५	गोत्रसो	गोत्रासो	३२२	४	'सजिवेहिं'
२४१	२	स्थापपति	स्थापयति	३२३	६	सालाटव्या
,,	४	–थाप्पभवत्	–थाप्यभवत्,	३२९	८	यस्या
२४३	१	अर्धरात्रि–	अधरात्र–	३३१	११	नानाना
,,	३	सण्णद्ध–	सन्नद्ध–	३३७	२	गृण्हाति
,,	६	अङ्गोपाङ्गनि	अङ्गोपाङ्गानि	३३८	३	सद्दावेइ
,,	८	–स्तेषा	–स्तै		६	त
२४५	२	पयपह्वाणे	पयप्पह्वाणे	३३९	८, १९	सद्दावेइ
२४६	२	दुघट्ट	दुघट्ट	३४३	५	चोरपल्लि
२५२	२	पलायित्वा	पलाय्य	३४५	७	उरुपट्टाहि
२५७	६	रायमाणी	रोयमाणी	३४६	६	विलुपाहि
२६१	८	भुजमाणे	भुंजमाणे	३४९	३	स
२६२	३	वैश्यागृहकेपु	वेश्यागृहकेपु	३६२	५	'उद्दाहि'
२६४	९	सुइ	सुइ	३८१	७	कोडुंबिय–
२६५	४	पादुर्भूत	प्रादुर्भूत	३८३	४	गृहाण गृहा णेत्यर्थ ।
२६८	१	'अतराणि य'	'अतराणि य			
२६९	१२	पव	एव	३८५	३	कृत्वा
२७६	६	मूर्छित	मूर्च्छित	३९१	४	दुर्भिक्ष
२८७	३	अयम'	'अयमट्ठे'	३९३	८	–नस्राथे
,,	६	प्रशप्त	प्रज्ञप्त	४०३	७	इहे
२८९	५	दिभागे	दिग्भागे	,,	९	अन्तरज्झइ

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
४०४	७	तयत्र	तथैव
,,	११	घणवतिस्पर्ध ।	घर्णवति स्पर्धं
४०९	७	निक्षिप्प	निक्षिप्य
४१०	१२	सत्ययाह	सत्यग्राह
१७	०	सोल्ले	शोल्ये
१८	५	दोहद	दोहद
२०	६	मादाया	भद्राया
२७	३	सिंघाडग	सिंघाडग
३१	१०	अमच्च	अमच
,,	११	दड	दड
४३३	४	'साह'	'साहट्टु'
४४१	११	अल	अल्
४४३	६	वाराणसीए	वाणारसीए
४५०	११	कोशाम्बी	कौशाम्बी
४५१	८	-हिमवत०	-हिमवत०
४५४	८	पूर्वभव	पूर्वभव
४५७	३	एकक	एकैक
४६६	०	वहुइ	वहूइ
४६७	४	मयन्	मुवन्
४६८	१३	'अभिसिंचइ' अभिषिञ्चति	'अभिसिंचति' अभिषिञ्चति
,,	१४	करोति	कुर्वन्ति
४७०	२	कालेसु	कालेषु
४७२	८	केपाविष्ट	केपाविष्ट'
४८१	४	अलङ्कारिकर्म	अलङ्कारिक कर्म
४८९	५	दुजोहणस्स	दुज्जोहणस्स
४९४	७	मुद्दराणा	मुदगराणा
४९९	४	पछोल्लावेइ, पछोल्लावित्ता	पच्छोल्लावेइ, पच्छोल्लावित्ता

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
५०७	९	'कडाहेहि य'	'कुडाहेहि य'
५१४	६	आस्वादयत्य	आस्वादयत्यः
५१५	४	त	ता
५२०	१०	गीयाए	गीयाए
५२४	९	विहरत्तए'	विहरित्तए'
५३२	४	तेणेच	तेणेव
,,	६	सालिल्ल	सासिल्ल
,,	१५	विलमिव	विलमिव
५३४	३	'दोउरिय' द्वयोदरिक	'दोउयरिय' द्वयोदरिक
५३६	१०	उच्चनीय	उच्चनीच
५४०	१	-मणगसि	-मणगसि
५४१	५	द्वितीय	द्वितीय
५४८	४	-तोरादि-	-बाणादि-
५४९	१६	वटक्लानक-	वट्टगलायग-
,,	१७	अणेसि	अण्णेसि
५५१	४	असहयानां	असहायाना
५५३	६	'जलयरथल-यरखहयर-मसानि' जलचरस्थलचर खेचरमासानि	'जलयरथलयर-खहयरमसेहिं' जलचरस्थलचर-खेचरमासैं
५५७	११	जक्खायतणे	जक्खाययणे
५५९	६	अह	अह
५६०	६	'जक्खायणे'	'जक्खाययणे'
५६३	८	पुक्खरिणी	पुक्खरिणिं
,,	१०	पुक्खरिणी पच्चुत्तरित्ता	पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ पच्चुत्तरित्ता
५६४	५, १६, २७	पुक्खरिणी	पुक्खरिणिं
५६५	३	त	तत्
५६८	२	उर्वाद्दिता	उद्वाहिता
,,	९, १७	पुक्खरिणीं	पुक्खरिणिं

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
५६८	२३	पयायाट्ठिइ	पयाया ठिइ
५६९	४	'उग्गत्तिा'	'उव्वट्टित्ता'
५७०	७	त विपुल	तद् विपुल
५७६	१२	कालधम्सुणा	कालधम्मुणा
,,	१४	'उवरदत्ते स	'उवरदत्ते'
५८६	२	ज्येष्ठो	ज्येष्ठो
५८७	८	'सिराइ'	वीसराइ'
५८९	५	णिष्पक्खेति,	णिप्पक्खेति,
		णिप्पखित्ता	णिप्पक्खित्ता
५९२	५	समर्पयेति	समपयति
६१४	८	भवातरे	भवाद् भवान्तरे
६१८	९	पुष्पनन्द	पुष्पनन्दी
६२५	६	याव	यावत्
६२९	१०	एकोनपञ्चत-	एकोनपञ्चशत-
		मातर	मातर
६३६	३	वहिर्मागे	वहिर्भागे
६३७	९	कूटागार	कूटाकारशाला
		शाला	
६४०	१	पुरिसेर्हि	तए ण से सीह-
			सेणे राया अद्ध-
			रत्ताकालसमयसि
			वहुहिं पुरिसेहिं
६४४	१	सुरूवा	सुरूव
६८८	११	णिज्जायमाणे	निज्जायमाणे
६५३	७	दशाम	ददाम
६६७	५	द्वात्रिशद्वद्ध	द्वात्रिंशद्वद्धना
		नाटकद्वात्रिंश	टके-द्वात्रिंश-
६७२	४	दे ी	देर्हि
,,	७	सपेसेइ	सपहेइ
६९०	१, २	-ज्ञापन-	-ज्ञायन-
६९५	८	यानिशूलम्	योनिशूलम्

इति प्रथमश्रुतस्कन्धस्य शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
१	५	सुदम्मे	सुहम्मे
,,	९	समणेण	समणेणं
३	७	सुणाइ	सुणाहु
४	८	जम्बुनामा-	जम्बूनामा-
८	१	घारीणी	धारिणी
१२	०	समणण भगव	समणे भगवं
१९	२	मनोऽरूप	मनोऽमरूप
२०	११	किं नाणए	किं नामए
२५	८	मासखमणस्स	मासक्खम-
			णस्स
३०	१	स्वाय स्वाय	स्वाद स्वाद
३१	१५	मनोवाक्कय-	मनोवाक्काय
४२	४	गृह्णाति	गृह्णाति
४४	५	दोणमुहण-	दोणमुह-
४५	२	नौभिर्यत्रर्ग	नौभिर्यत्र गम्यते
		म्यते	
४६	४	'विहरई'	'विहरइ'
४८	२१	सूत्तसित्ता	छसित्ता
४९	१०	'तेणे '	'तेणेव'
५२	४	-माइायइ'	-माइयाइ'
,,	७	'तर्वोविहा-	'तवोविहाणेहिं'
		णर्हि'	
५८	९	त्वां	त्वा
६२	२	द्वासप्ति-	द्वासप्तति-
६७	९	उ पणे	उप्पण्णे
६८	७	विजयपुर	विजयपुरे
७१	८	सम्पूर्णम्	समत्त
७३	१	बलाभिधो	बलाभिधो
८०	५	चिंना' ।	चिंना'

इति द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य शुद्धिपत्रम्

રૂા. ૫,૦૦૦ દેનાર

દાનવીર મહાશય ભાણવડ નીવાસી

વારીયા હરખચંદ કાળીદાસ શેઠ

૭ સુપુત્રો લાલચંદભાઈ જેચંદભાઈ

નગીનદાસભાઈ વ્રજલાલભાઈ

વલ્લભદાસભાઈ

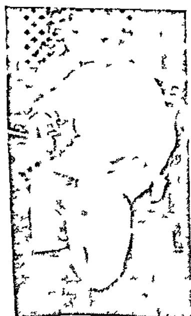
રૂા ૨૦૦૦ દેનાર દાનવીર

શેઠ શ્રી ન્યાલચંદ લહેરચંદ

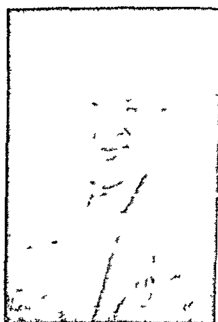
જવાહર પર્લ મિલ્સ, સિદ્ધપુર

વાસા છગનલાલ હેમચંદભાઈ ૭ સુપુત્રો

મોહનલાલ, કેશવલાલ મોતીલાલ, મુંબઈ

કોઠારી હરખચંદ જગજીવન
ઉપપ્રમુખના પિતા

શ્રીમાન્ છબીલદાસ હરખચંદ કોઠારી
ઉપપ્રમુખ જૈ. શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ ૫૦૦૧
દેનાર દાનવીર મહાશય

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी महाराज-विरचित-

विपाकचन्द्रिकाटीकासमलङ्कृतम्

॥ श्री विपाकश्रुतसूत्रम् ॥

(मङ्गलाचरणम्)

मालिनीवृत्तम्-

परमगुणगभीरं तीर्णं संसार तीरं
वृजिनघनसमीरं कोपवह्नेः सुनीरम् ।
क्षपितमिह शरीरं कार्मणं यत् करीरं,
भविजनवरहीरं नौमि तं धीरवीरम् ॥ १ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

आनन्तराऽऽगमसुधारसनिर्झरेण,
संसिच्य धर्मतरुसद्रुचिराऽऽलवालम् ।
स्वर्गापवर्गसुखराशिफलं प्रदाय,
मोक्षं गतं तमिह गौतममानमामि ॥ २ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

कमलकोमलमञ्जुपदद्विकं, विमलबोधिदबोधविबोधकम् ।
सुजनसत्सहृदोरवत्रसिकं, गुरुवरं प्रणमामि विशोधकम् ॥ २ ॥

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

विपाकश्रुतसूत्रस्य, भावार्थानां प्रकाशिका ।
विपाकचन्द्रिका टीका, घासीलालेन तन्यते ॥ ४ ॥

अवतरणिका–

इह खलु मिथ्यात्वाविरतिकषायादिमता ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्म कदर्थितानां प्राणिनां संसारे वैराग्यजननार्थं भगवताऽस्य विपाकसूत्रस्यार्थः प्रतिबोधितः । कस्य कस्य कर्मणः कीदृशः कीदृशो विपाको भवतीति बोधेन वैराग्यमुत्पद्यते, वैराग्येण च परम्परया मोक्षसिद्धिः ॥

विपाकश्रुत सूत्रकी विपाकचन्द्रिका टीका का हिन्दी अनुवाद

अवतरणिका—

संसारस्थ समस्त प्राणी मिथ्यात्व, अविरति और कषाय आदि कर्मबंध करानेवाले कारणों से सदा सतत एवं ज्ञानावरणीय आदि आठ प्रकार के कर्मों से निरंतर अत्यंत त्रस्त हो रहे हैं। सच्ची आत्मिक शांति क्या है? इस बात का उन्हें भान नहीं होता है। क्योंकि आत्मिक शांति का सच्चा उपाय एक वैराग्य ही है। उस वैराग्य से वे सर्वथा पराङ्मुख हैं, अतः उन्हें संसार से वैराग्य हो इसलिये भगवान इस विपाकश्रुतसूत्र का अर्थ प्रकट करते हैं। इसमें वे यह स्पष्ट करेंगे कि–किस२ कर्म का कैसा२ विपाक होता है? इसके श्रवण से जीवों को वैराग्य की उत्पत्ति होगी, उस से अंतमें उन्हें परंपरा संबंध से मुक्ति का लाभ और सच्ची आत्मिक शांति की प्राप्ति होगी।

વિપાકશ્રુત સૂત્રની વિપાક ચન્દ્રિકા ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ

અવતરણિકા—

સંસારમાં રહેનારા તમામ પ્રાણીઓ મિથ્યાત્વ અવિરતિ અને કષાય આદિ કર્મબન્ધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશાં ખૂબ અકળાયેલા એટલે કે– જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકારના કર્મોથી હમેશાં બહુજ પીડિત થઈ રહ્યા છે, સાચી આત્મશાંતિ કેવી હોય? તે વિષેનું તેને જ્ઞાન થતું નથી, કારણકે આત્મિક શાંતિનો સાચો ઉપાય એક વૈરાગ્યજ છે અને વૈરાગ્યથી તે જીવો હમેશાં વિમુખ છે, તે કારણથી તેઓને સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય થાય તે માટે ભગવાન આ વિપાકશ્રુત સૂત્રનો અર્થ પ્રકટ કરે છે આ સૂત્રમાં તે આ સ્પષ્ટ કરશે કે– કયા કયા કર્મોનો કેવો કેવો વિપાક થાય છે? એના સાંભળવાથી જીવોને વૈરાગ્ય ની ઉત્પત્તિ થશે અને છેવટે તેના પરમ્પરા સમ્બન્ધથી મોક્ષનો લાભ અને સાચી આત્મિક શાંતિ પ્રાપ્ત થશે

आस्रवात् कर्मागमनं भवति, आस्रवश्च-कायवाङ्मनसा योगः। स द्विविधः-साम्परायिककर्मास्रवः, ईर्यापथकर्मास्रवश्चेति। सकषायजीवस्य योगः साम्परायिकस्य कर्मण आस्रवो भवति। अकषायजीवस्य योगः-ईर्यापथस्यैव कर्मण आस्रवो भवति, न तु साम्परायिकस्य। ईर्यापथस्य कर्मणः स्थिति-

कर्मो के आने का नाम आस्रव है। आस्रव से आत्मा में नवीन२ ज्ञानावरणीय आदि कर्मो का आना होता है, अर्थात्-जीव मिथ्यादर्शन आदि कर्मबन्धक कारणों से निरन्तर कार्मण वर्गणाओं को योगों द्वारा खींचता रहता है आगत कार्मण वर्गणाएँ कषाय के सम्बन्ध से भिन्न२ ज्ञानावरणीय आदि रूप से खाये हुए भोजन के परिपाक की तरह परिणत होती रहती हैं। मन, वचन और काय की क्रिया का नाम योग है और वही आस्रव है।

भावार्थ— मन, वचन और काय के द्वारा आत्मा के प्रदेशों में जो परिष्पन्द (हलन-चलन) होता है, उसे योग कहते हैं। योग के तीन भेद हैं- मनोयोग, वचनयोग और काययोग।

मनोयोग- मन के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों में परिष्पन्द होना।

वचनयोग वचन के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों में परिष्पन्द होना।

કર્મોનુ આવવુ તેનુ નામ આસ્રવ છે આસ્રવ વડે કરીને આત્માને વિષે નવા-નવા જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મો આવે છે અર્થાત્- જીવ મિથ્યાદર્શન આદિ કર્મબંધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશા કાર્મણ વર્ગણાઓને યોગો દ્વારા ખેંચતો રહે છે અને તે કાર્મણ વર્ગણાઓ કષાયના સબંધથી જૂદા જૂદા જ્ઞાનાવરણીય આદિ રૂપ વડે ખાધેલા ભોજનના પરિપાકની માફક પકવ થતી રહે છે મન, વચન અને કાયાની જે ક્રિયા તેનુ નામ યોગ છે, અને તેજ આસ્રવ છે

ભાવાર્થ—મન, વચન અને કાયા દ્વારા આત્માના પ્રદેશોમા જે પરિષ્પન્દ હલન-ચલન થાય છે તેને યોગ કહે છે, તે યોગના ત્રણ ભેદ છે મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ

મનોયોગ-મનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન-ચલન થાય છે તે મનોયોગ છે, વચનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન-ચલન

कालः-एक एव समयः, स च मध्यम' समयः । तत्राद्यो बन्धसमयः, द्वितीयो वेद्यमानकर्मसमयो मध्यम', तृतीयः परिशाटसमयः । वेद्यमानकर्मसमयमाश्रित्य एकसमयस्थितिक शातवेदनीयरूपमीर्यापथमित्युच्यते । सर्वसमयविवक्षया तु त्रिसमयस्थितिक तदिति बोध्यम् ।

काययोग– काय के निमित्त से आत्मा के प्रदेशों मे परिस्पन्द होना ।

इन तीनों योगों की उत्पत्ति मे वीर्यान्तराय कर्म का क्षयोपशम कारण है । यह तीन प्रकार का योग ही आस्रव है । जिस प्रकार कुए के भीतर पानी के आने मे झिरे कारण होता है, उसी प्रकार आत्मा मे कर्म आने में योग कारण हैं । कर्मों के आनेके द्वारका नाम आस्रव है, यद्यपि योग आस्रव के होने मे कारण है तथापि यहा पर कारण मे कार्यका उपचार कर उसे आस्रवरूप कह दिया है—जैसे प्राणो की स्थिति में कारण होनेसे अन्न ही प्राण कह दिये जाते है ।

यह योग शुभ और अशुभ के भेद से दो प्रकार का है । शुभ परिणामों से रचे हुए योग का नाम शुभ और अशुभ परिणामों से रचे हुए योग का नाम अशुभ है । शुभ

થાય છે તે વચનયોગ છે અને કાયાના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમા જે હલન-ચલન થાય છે તેને કાયયોગ કહે છે

આ ત્રણ યોગોની ઉત્પત્તિમા વીર્યાન્તરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ કારણરૂપ છે આ ત્રણ પ્રકારના યોગજ આસ્રવ છે, જે પ્રમાણે કુવાની અંદર પાણી આવવામા કે તળાવમા પાણી આવવામા જેમ ગરનાળુ કારણરૂપ છે તેવીજ રીતે આત્મામા કર્મનો પ્રવેશ થવામા યોગ કારણભૂત છે કર્મોના આવવાના દરવાજાનુ નામ આસ્રવ છે જો કે યોગ આસ્રવ થવામા કારણ રૂપ છે તો પણ અહિં કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરીને તેને આસ્રવરૂપ કહેલુ છે, જેવી રીતે પ્રાણોની સ્થિતિમા કારણરૂપ અન્ન હોવાથી અન્નનેજ પ્રાણ કહેવાનો વ્યવહાર છે

તે યોગ શુભ અને અશુભના બે થી બે પ્રકારના છે શુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનુ નામ શુભ અને અશુભ પરિણામો દ્વારા રચેલા યોગનુ નામ

योग से पुण्य और अशुभ योग से पाप का आस्रव होता है। " पुनाति आत्मानं पुण्यं " जो आत्मा को पवित्र करे वह पुण्य और ' पाति–रक्षति शुभात् आत्मानं तत्पापम् " जो आत्मा को अच्छे कार्यो से बचावे–दूर करे उसे पाप कहते हैं।

यह योग कषाय सहित जीवों के साम्परायिक आस्रव और कषायरहित जीवों के ईर्यापथ आस्रव का कारण होता है। आत्मा का जो कषै–अर्थात् चारों गतियों मे भटकाकर दुःख देवे–वह कषाय है। यह कषाय मुख्य अनन्तानुबंधी अप्रत्याख्यानावरण प्रत्याख्यानावरण और संज्वलन के भेद से ४ प्रकार की है। जिस आस्रव का प्रयोजन संसार ही है, वह साम्परायिक आस्रव है। स्थिति और अनुभाग बन्ध रहित कर्मो के आस्रव का नाम ईर्यापथ आस्रव है। यह बन्ध पूर्व भव की अपेक्षा ११ वे, तथा इस भव की अपेक्षा मोक्षगामी को १२ वे १३ वे गुणस्थान तक के जीवों के होता है। इसके पहिले गुणस्थानों मे साम्परायिक आस्रव होता है। ईर्यापथ आस्रव की स्थिति सर्वसमय की अपेक्षा ३ समय की तथा बंध आदि की अपेक्षा से एक ही समय मात्र की है। यहां मध्यम समय का ही ग्रहण किया गया है। पहिली अवस्था बंध की, द्वितीय अवस्था

અશુભ યોગ છે શુભ યોગથી પુણ્ય અને અશુભ યોગથી પાપનો આસ્રવ થાય છે " પુનાતિ આત્માનં પુણ્યં " જે આત્માને પવિત્ર કરે તે પુણ્ય અને ' पाति- रक्षति शुभात्-आत्मानं तत्पापम् ' જે આત્માને સારા કાર્યોથી દૂર રાખે તેને પાપ કહે છે

આ યોગ કષાયસહિત જીવોને સાંપરાયિક આસ્રવ અને કષાયરહિત જીવોને ઇર્યાપથ આસ્રવના કારણરૂપ છે આત્માને જે કષૈ-અર્થાત્–ચાર ગતિમાં ભટકાવીને દુઃખ આપે છે તે કષાય છે એ કષાય મુખ્ય અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને સંજ્વલનના ભેદથી ચાર ૪ પ્રકારના જે આસ્રવનું પ્રયોજન સંસાર જ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે, સ્થિતિ અને અનુભાગ બંધ રહિત કર્મોના આસ્રવનું નામ ઇર્યાપથ આસ્રવ છે આ બંધ પૂર્વ ભવની અપેક્ષા અગિયાર (૧૧)મા તથા આ ભવની અપેક્ષા મોક્ષગામીઓને બારથી તેરમા (૧૨ થી ૧૩) ગુણસ્થાન સુધીના જીવોને હોય છે એના પહેલા ગુણસ્થાનોમાં સાંપરાયિક આસ્રવ હોય છે ઇર્યાપથ આસ્રવની સ્થિતિ સર્વ સમયની અપેક્ષા ત્રણ ૩ સમયની તથા બંધ આદિની અપેક્ષાથી એકજ સમય માત્રની છે અહિં મધ્યમ સમયને જ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે પહેલી અવસ્થા બંધની બીજી અવસ્થા

साम्परायिककर्मास्रव', ईर्यापथकर्मास्रवश्चेति द्विविध आस्रव उक्त, तत्र साम्परायिककर्मास्रवभेदा' कियन्त ? इत्युच्यते-सपरैति=परिभ्रमति अस्मिन्नात्मेति सपराय:=चातुर्गतिक. ससार:। 'सम्' इति समन्तादर्थे, 'परा' इति भृशार्थे, स सम्पराय प्रयोजनमस्य कर्मण इति साम्परायिक-ससारपरिभ्रमणहेतु'। साम्परायिककर्मास्रवभेदा'-पञ्चेन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि,

---

वेदन की और तृतीय अवस्था निर्जरा की है। इस अपेक्षा से इन अवस्थाओं के भिन्न२ समय ही यहा मध्यम समय समझना चाहिये, अथात् एक मध्यम समय में ही सातावेद नीय कर्म के बध की ये सब अवस्थाएँ होती हैं- भिन्न२ दूसरे समयों में नहीं। यह क्षीण मोह केवली की अपेक्षा से कहा है उपशात मोह की अपेक्षा से अनुत्तरविमानवासी देवों की ३३ तेतीस सागरोपम की स्थिति है।

साम्परायिक आस्रव के भेद—

चतुर्गतिरूप संसार का नाम सपराय है यह सपराय ही जिस आस्रव का प्रयोजन हो वह साम्परायिक आस्रव है। ससार में परिभ्रमण करने का जो कारण है वह सापरायिक आस्रव है, इसके भेद—श्रोत्रादि पाच इन्द्रिय, क्रोधादिक ४ कषाय, हिंसादिक ५

વેદનની અને ત્રીજી અવસ્થા નિર્જરાની છે, આ અપેક્ષાથી તે અવસ્થાઓનો ભિન્ન ભિન્ન સમયજ તેને આ સ્થળે મધ્યમ સમય સમજવો જોઇએ અર્થાત્-એક મધ્યમ સમયમાજ સાતાવેદનીય કર્મના બંધની એ તમામ અવસ્થાઓ થાય છે ભિન્ન-ભિન્ન બીજા બીજા સમયોમા થતી નથી આ ક્ષીણમોહ કેવલીની અપેક્ષાથી કહેલુ છે ઉપશાત મોહની અપેક્ષાથી અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોની તેત્રીસ ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિ છે

સામ્પરાયિક આસ્રવના ભેદ

ચતુર્ગતિરૂપ સસારનુ નામ સપરાય છે આ સમ્પરાય જ જે આસ્રવનુ પ્રયોજન હોય તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે સસારમા પરિભ્રમણ કરવાનુ જે કારણ છે તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે, તેના ભેદ- શ્રોત્રાદિ પાચ ઇન્દ્રિયો, ક્રોધાદિક ચાર કષાય,

चत्वारः कषायाः क्रोधादयः, पञ्चाव्रतानि हिंसादीनि, पञ्चविंशतिः क्रिया कायिक्यादयः।

संसारपरिभ्रमणजनकं साम्परायिकं कर्म च बध्नतां सकषायजीवानां किं तत्कर्मबन्धस्तुल्य एव भवति, उत तत्र विशेषः?।

उच्यते अस्ति विशेषः, जीवानां हि परिणामोऽनेकरूपस्तद्भेदात् कर्मबन्धा नियमतः प्रतिविशिष्टा एव भवन्ति। तुल्या अतुल्याश्च कर्मबन्धा भवन्ति, न तु नियमतस्तुल्या एव भवन्ति, नापि वा नियमतोऽतुल्या एव। कदाचित् कदाचित् तुल्यपरिणामानां तुल्या अपि भवन्ति, विषमपरिणामानामतुल्याश्च।

अव्रत और कायिकी आदि २५ क्रियाएँ, इस प्रकार ३९ भेद हैं। इस आस्रव की विशेषता में ये नीचे लिखे भाव कारण हैं— अर्थात् संसारमें परिभ्रमण कराने वाले इन कर्मो का बंध करने वाले सकषाय जीवों के कर्मबन्ध तुल्य ही होता हो सो बात नहीं है—किन्तु तीव्रभाव, मंदभाव, मध्यमभाव, ज्ञातभाव, अज्ञातभाव, अधिकरणविशेष और वीर्यविशेष से इस आस्रव में विशेषता मानी गई है। जीवों के परिणाम जब अनेक रूप होते हैं तब उनके भेद से आये हुए कर्मो का बंध भी अनेक प्रकार का होता है—कभी तुल्य भी होता है और कभी अतुल्य भी होता है, यह नियम नहीं है कि तुल्य ही हो या अतुल्य ही हो।

હિંસાદિક પાંચ અવ્રત અને કાયિકી આદિ પચીશ ક્રિયાઓ આ પ્રમાણે ૩૯ ઓગણચાલીસ ભેદ છે આ આસ્રવની વિશેષતામાં અહિં નીચે લખેલા ભાવ કારણરૂપ છે અર્થાત્-સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવવા વાળા એ કર્મોનો બંધ કરનાર સકષાય જીવોને કર્મબંધ તુલ્ય જ થઇ જાય છે તે વાત નથી, પરન્તુ તીવ્રભાવ, મંદભાવ, મધ્યમભાવ, જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, અધિકરણ વિશેષ અને વીર્ય વિશેષથી એ આસ્રવમાં વિશેષતા માનવામાં આવી છે

જીવોના પરિણામ જ્યારે અનેકરૂપ થાય છે, ત્યારે તેના ભેદથી કર્મના બંધ પણ અનેક પ્રકારના થઇ જાય છે ક્યારેક સમાન પણ હોય છે અને ક્યારેક અસમાન પણ થાય છે, આ નિયમ નથી કે સમાન કે અસમાન જ હોય,

ननु कतिविधास्ते परिणामा येषां विशेषाः कर्मबन्धान् विशेषयन्ति ?।

उच्यते–तीव्र–मन्द–मध्यमभावास्तथा ज्ञातभावोऽज्ञातभावश्च कर्म बन्धाना विशेषे हेतवो भवन्ति, एवं वीर्यविशेषस्तथाऽधिकरणविशेषोऽपि तत्र हेतु ।

तत्र तीव्र–प्रकृष्टो भाव–परिणामस्तीव्रभावः, स च सातिशय, तद्यथा–तीव्रस्तीव्रतरस्तीव्रतम इति। कारणभेदात् कार्यभेदो भवति, कार्य भेदोऽपि कारणभेद ज्ञापयति, अत परिणाममात्रापेक्षया आ मा कर्म बध्नाति। तथा मन्दभाव'–स्वल्पपरिणामस्तस्माच्च स्वल्प एव कर्मविशेषोऽवश्यभावी।

तुल्य परिणामवाले जीवो के कर्मो का बध तुल्य और अतुल्य परिणामवाले जावो के कर्मो का बध अतुल्य भी होता है, अत्य त बढे हुए क्रोधादि कषायों द्वारा जो प्रकृष्ट–तीव्र-परिणाम होते हैं वे तीव्र भाव हैं। "तीव्रभाव" यह सामान्य शब्द है। तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम इस प्रकार इस भावका ३ अवस्थाएँ होती हैं। इसकी इन तीन अवस्थाओं के होने का कारण कारणभेद है। कषायों के अश भी अनेक प्रकार के है। इन तमाम अशो का समावेश इन तीनों अवस्थाओं में हो जाता है। इसी प्रकार जब तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम, ये परिणाम जीवों के होते हैं तो उस समय उन परिणामों की अपेक्षा से होने वाले आस्रव में भी तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम ये तीन अवस्थाएँ होती हैं। तीव्र परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्र और तीव्रतर परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतर, एव तीव्रतम

સમાન પરિણામો વાળા જીવોને કર્મોનો બધ સમાન અને અસમાન પરિણામ વાળા જીવોને કર્મોનો બધ અસમાન પણ હોય છે, બહુજ વધેલા ક્રોધાદિક કષાયો દ્વારા જે પ્રકૃષ્ટ-તીવ્ર પરિણામ થાય છે તે તીવ્રભાવ છે "તીવ્રભાવ" આ સામાન્ય શબ્દ છે તીવ્ર-તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પ્રમાણે આ ભાવની ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે તેની ત્રણ અવસ્થાઓ થવાનુ કારણ-કારણભેદ છે, કષાયોના અશના પણ અનેક પ્રકાર છે, એ તમામ અ શોનો સમાવેશ આ ત્રણ અવસ્થાઓમા થઈ જાય છે એ પ્રમાણે જ્યારે તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પરિણામ જીવોને થાય છે ત્યારે તે સમયે તે પરિણામોની અપેક્ષાથી થવાવાળા આસ્રવમા પણ તીવ્ર તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે તીવ્ર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્ર અને તીવ્રતર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતર, એ પ્રમાણે તીવ્રતમ

आन्तर' परिणामो यदा मृदुर्भवति, तदा कर्मबन्धोऽपि स्वल्पपरिणामापेक्षता-मृदुरेव भवति, तत्र न कदाचित् तीव्रभावतुल्यो बन्धः। मन्दभावोऽपि-सातिशयः, तद्यथा-मन्दो मन्दतरो मन्दतम इति। एवं मध्यमभावोऽपि सातिशयः, तद्यथा-मध्यमो मध्यमतरो मध्यमतम इति।

परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतम होगा। स्थिति बंध मे भी इस प्रकार से अन्तर समझ लेना चाहिये। स्वल्पपरिणाम से-कषायों की मंदता से जो भाव होते हैं वे मंद भाव है। इन मे भी मन्द, मन्दतर और मंदतम ये अवस्थाएँ हुआ करती है। इन मंद भावों की अपेक्षा से भी आस्रव मे मन्द, मन्दतर और मंदतम इस प्रकार की तीन अवस्थाएँ होगी। अर्थात् मंदभावों से उपार्जित आस्रव भी मंद होगा, एवं मंदतर और मंदतम परिणामों से उपार्जित मंदतर और मंदतम होगा। तीव्रभावों से जिस प्रकार आस्रव में तीव्रता आती है, उसी प्रकार मंदभावों से उपार्जित आस्रव मे मंदता आती है-तीव्रता नहीं। जो परिणाम न तीव्र हो और न मंद हो किन्तु मध्यम दशा वाले हों वे परिणाम मध्यम हैं। ये भी मध्यम मध्यमतर और मध्यमतम इस प्रकार से तीन भेद वाले होते हैं।

પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતમ થાય છે સ્થિતિબંધમા પણ આ પ્રમાણે અન્તર સમજી લેવુ જોઇએ સ્વલ્પ પરિણામથી-કષાયોની મંદતાથી જે ભાવ થાય છે તે મંદભાવ છે તેમા પણ મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ એ અવસ્થાઓ થયા કરે છે તે મંદભાવોની અપેક્ષાથી પણ આસ્રવમા મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ આ પ્રમાણે ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે અર્થાત્-મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ પણ મંદ હોય છે, એ પ્રમાણે મંદતર અને મંદતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત મંદતર અને મંદતમ થશે, તીવ્ર ભાવોથી જે પ્રમાણે આસ્રવમા તીવ્રતા આવે છે તે પ્રમાણે મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવમા મંદતા આવે છે-તીવ્રતા નહી, જે પરિણામ તીવ્ર ન હોય અને મંદ પણ ન હોય પરન્તુ મધ્યમ દશાવાળા હોય તે પરિણામ મધ્યમ છે તે પણ મધ્યમ, મધ્યમતર અને મધ્યમતમ, એ પ્રમાણે ત્રણ ભેદવાળા હોય છે

एते च तीव्रमन्दमध्यमभावाः प्रकर्षापकर्षवर्तित्वादधिमात्रादिभेदेन पुन र्विभिन्ना भवन्ति, तद्यथा–स तीव्रभावः–कदाचिदधिमात्रः, कदाचिदधिमात्रमध्यः, कदाचिदधिमात्रमृदुः। तथा–मध्याधिमृदुः। तथा–मध्याधिमात्रः, मध्य मध्यः, मध्य मृदुः। एवं कदाचिन्मृदुरधिमात्रः, मृदु मध्यः, मृदु-मृदुः, इति।

अथ ज्ञातभावः कः पदार्थः?, उच्यते–ज्ञातमस्यास्तीति ज्ञातः आत्मा, 'अर्शआदिभ्यादच्' ज्ञानादुपयुक्तस्यात्मनो यो भावः–परिणामः स ज्ञात भावः, इच्छया प्राणातिपातादौ यदि प्रवृत्तिः स्यात्तदाऽऽत्मनो योऽध्यवसाय

ये तीव्र मन्द और मध्यमभाव तीव्र तीव्रतर और तीव्रतम आदि रूपसे प्रकर्ष और अप्रकर्ष वृत्तिवाले होने से अधिमात्रादिक के भेद से भी अनेक प्रकार के माने गये हैं, जैसे–तीव्रभाव–कभीर अधिमात्र, कभीर अधिमात्र–मध्य और कभीर अधिमात्र मृदु होता है उसी प्रकार मध्य अधिमात्र, मध्य मध्य और मध्य मृदु भी होता है, उसी प्रकार कभीर मृदु-अधिमात्र, मृदु-मध्य और मृदु मृदु भी वह होता है।

ज्ञात नाम आत्मा का है– ज्ञान से उपयुक्त आत्मा का जो परिणाम है वह ज्ञान भाव है, जैसे– यदि कोई प्राणी अपनी इच्छा से प्रेरित हो कर प्राणातिपात आदि अशुभ कार्यो के करनेमें प्रवृत्ति करता है तो उसका उस तरहका परिणाम ज्ञातभाव है। अज्ञात-

---

એ તીવ્ર, મન્દ અને મધ્યમભાવ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ આદિ રૂપથી પ્રકર્ષ અને અપ્રકર્ષ વૃત્તિવાળા હોવાથી અધિમાત્રાદિકના ભેદથી પણ અનેક પ્રકારના માનવામા આવે છે જેમકે તીવ્રભાવ કયારેક કયારેક અધિમાત્ર, કયારેક કયારેક અધિમાત્ર-મધ્ય અને કયારેક અધિમાત્ર-મૃદુ હોય છે એ પ્રમાણે મધ્ય અધિમાત્ર, મધ્ય-મધ્ય અને મધ્ય-મૃદુ પણ હોય છે તેવી રીતે કયારેક મૃદુ-અધિમાત્ર, મૃદુ મધ્ય અને મૃદુ-મૃદુ પણ તે હોય છે

જ્ઞાત નામ આત્માનું છે જ્ઞાનથી ઉપયુકત આત્માનુ જે પરિણામ છે તે જ્ઞાતભાવ છે, જેમ કોઇ પ્રાણી પોતાની ઇચ્છાથી પ્રેરિત થઇને પ્રાણાતિપાત આદિ અશુભ કર્મો કરવામા પ્રવૃત્તિ કરે છે તો તેનુ તે પરિણામ જ્ઞાત-ભાવ છે

स ज्ञातभाव इति। अज्ञातभावस्तु तद्विपरीतः। यत्राज्ञातभावस्तत्रापि कर्म- बन्धविशेषो द्रष्टव्यः। यो हि–'मृगं व्यापादयामी'–त्यभिसन्धाय मृगमेव लक्ष्यीकृत्य शरं प्रक्षिपति, यश्च 'स्थाणुं विध्यामी'–त्यभिप्रायेण शरं प्रक्षिपति, तेन शरेण तदन्तरालवर्ती मृगः कपोतो वा निपातितः, तत्र तुल्येऽपि प्राणातिपातक्रियाद्वये निमित्तविशेषात् बन्धविशेषो बोध्यः। अभिसन्धानेन प्राणातिपातकारिणः प्रकृष्टो बन्धः, अभिसन्धानरहितस्य कषायादिप्रमादवशवर्तिनस्तु

भाव इस से विपरीत होता है। अर्थात् प्रमाद अथवा अज्ञान से प्रवृत्ति होने का नाम अज्ञातभाव है। अज्ञातभाव में भी कर्मबन्ध में विशेषता होती है। कल्पना कीजिये– कोई एक व्यक्ति इस प्रकार के विचार से कि–"मैं इस मृग को मारूँ" मृगको मारने के लिये ही बाण छोडता है, और दूसरा कोई एक व्यक्ति इस अभिप्राय से युक्त होकर कि– "मैं इस स्थाणु को गिरा दूं" बाण छोडता है और उसके बीचमें रहे हुए किसी कबूतर या मृगका वध हो जाता है तो इस प्रकार की परिस्थितिमें हिंसा यद्यपि उन दोनों से हुई है परन्तु फिर भी परिणामों की अपेक्षा से कर्मबन्ध में विशेषता ही होगी। कारण कि जिसने संकल्प करके मृगका वध किया है उसका परिणाम ज्ञातभाव है। इससे उसे प्रकृष्ट कर्म का बन्ध होगा। संक्लिष्ट भाव ही अतिशय रूप से कर्मबन्ध का कारण माना

અજ્ઞાત ભાવ તેનાથી ઉલટો હોય છે અર્થાત્-પ્રમાદ અથવા અજ્ઞાનવી પ્રવૃત્તિ થવી તેનું નામ અજ્ઞાતભાવ છે અજ્ઞાતભાવમા પણ કર્મ બન્ધમા વિશેષતા હોય છે કલ્પના કરો કે —કોઇ એક વ્યક્તિ આ પ્રમાણેના વિચારથી કે "હું આ મૃગને મારૂં" મૃગને મારવા માટે બાણ છોડે છે અને બીજી કોઇ એક વ્યક્તિ એ અભિપ્રાયથી યુકત થઇને બાણ છોડે છે કે–"હું આ સ્થાણુ-ઝાડનું સુકું થડ પાડી નાખું' આ પ્રમાણે બાણ છોડતા વચ્ચમા કોઇ કબૂતર અથવા તો મૃગનો વધ થઇ જાય છે તો તે પ્રકારની પરિસ્થિતિમા હિંસા એ બન્નેથી થઇ છે પણ તેના પરિણામોની અપેક્ષાથી કર્મબંધમા વિશેષતાજ થશે, કારણ કે જેણે સંકલ્પ કરીને મૃગનો વધ કર્યો છે તેના પરિણામ જ્ઞાતભાવ છે તે કારણથી તેને પ્રકૃષ્ટ કર્મનો બંધ થશે, સંક્લિષ્ટ ભાવજ અતિશય રૂપથી કર્મબંધનું કારણ માન

पूर्वकादल्पः कर्मबन्धः। प्रमादश्च–प्रकृष्टकषायलेश्याबलाधानाज्ञानप्रभवं पौरुषेयपरिणामसमुत्थानं कटुविपाकजनको नरकपाताऽऽहितसंस्कारः तीव्रादिसातिशयः, मध्यकषायलेश्यापरिणतिप्रमादबलाधिष्ठानवासनावासितस्तु मन्द-मन्दतरादिभेदः।

गया है। संकल्प के विना कषाय आदि प्रमाद के वशवर्ती होकर जिससे अचानक ही मृग आदि का वध हो गया है, उसके यद्यपि कर्म का बंध तो होगा ही पर वह प्रकृष्ट नहीं किन्तु अल्प होगा, क्यों कि उससे जो हिंसा हुई है वह अज्ञात भावसे हुई है ज्ञात भाव से नहीं। प्रकृष्ट कषाय और लेश्या के बल के जोर से जो अज्ञातरूप भाव उत्पन्न होता है उससे इस प्रमाद की उत्पत्ति होती है, इसका विपाक कटुक–दुर्गति का दाता माना गया है। प्रमाद दशा संपन्न व्यक्ति के भीतर नरकमें उत्पत्ति के योग्य ही संस्कार उत्पन्न होते है। यह प्रमाद भी तीव्र, तीव्रतर और तीव्रतम के भेद से अनेक प्रकार का शास्त्रों में वर्णित हुआ है। जिस प्रमाद में मध्यम कषाय और लेश्या के उदय रूप बल का जोर रहता है यह मध्यम मध्यमतर आदि भेदवाला होता है, परन्तु जो प्रमाद अल्प कषाय और लेश्या की परिणति के बल से विशिष्ट होता है उसके मंद मंदतर आदि भेद होते हैं।

वामां आवे छे संकल्प विना कषाय आदि प्रमादने वशवर्ती थईने जेनाथी अचानकज मृग आदिनो वध थई गयो छे तेनाथी कर्मबन्ध तो थशेज परन्तु ते प्रकृष्ट नहीं पणु अल्प थशे कारणु के तेनाथी जे हिंसा थई छे ते अज्ञात भावथी थई छे ज्ञातभावथी थई नथी प्रकृष्ट कषाय अने लेश्याना बलना जोरथी जे अज्ञातरूपभाव उत्पन्न थाय छे तेनाथी आ प्रमादनी उत्पत्ति थाय छे तेनो विपाक कटुक दुर्गति आपनार मानवामां आवे छे प्रमाद दशा संपन्न व्यक्तिमां नरकमां उत्पत्ति थवा योग्यज संस्कार उत्पन्न थाय छे, आ प्रमाद पणु तीव्र, तीव्रतर, अने तीव्रतमना भेदथी अनेक प्रकारनो शास्त्रमां वर्णुवेलो छे जे प्रमादमां मध्यम कषाय अने लेश्याना उदयरूप बलनुं जोर रहे छे ते मध्यम, मध्यमतर आदि भेदवाळो होय छे परन्तु जे प्रमाद अल्प कषाय अने लेश्यानी परिणुतिना बलथी विशिष्ट होय छे तेना मंद, मंदतर आदि भेद होय छे

अथ को वीर्यविशेषः? इति, उच्यते-वीर्यान्तरायकर्मक्षयोपशमजन्या लब्धिर्वीर्यम्-आत्मनः शक्तिः सामर्थ्यं महाप्राणता। तच्च वज्रर्षभनाराचसंहननवतामेव त्रिपृष्ठादिवासुदेवादीनां संरब्धसिंहपाटनादावभिव्यक्तं, सिंहादीनां च मदमत्तमहागजादिविदारणेऽभिव्यक्तं भवति, तस्य विशेषः=अतिशयस्तस्माद् वीर्यविशेषात् कर्मबन्धविशेषः। अत्राप्यधिमात्रादिभेदप्ररूपणा पूर्ववत् करणीया। मन्दप्राणस्य तु न तादृगुत्कर्षो भवति, यादृशो महाप्राणस्य। अतो वीर्यविशेषः कर्मबन्धविशेषे कारणं भवतीति।

वीर्यान्तराय कर्मके क्षयोपशम से उत्पन्न हुई लब्धि का नाम वीर्य है। शक्ति, सामर्थ्य और महाप्राणता ये सब इसके पर्यायवाची शब्द हैं। इसकी स्पष्ट रूपसे अभिव्यक्ति वज्रऋषभनाराच संहननवाले त्रिपृष्ठादि वासुदेवों में बलिष्ट सिंहादिकी विदारण क्रिया करते समय प्रतीत होती है, सिंहादिकों की शक्ति की अभिव्यक्ति भी मदोन्मत्त गजराज के विदारण से ज्ञात होता है। वीर्य का अतिशय ही वीर्यविशेष है। इससे भी कर्म के बंधमें विशेषता आती है। यह वीर्यविशेष भी अधिमात्रादिके भेदसे पूर्वकी तरह अनेक भेदवाला है, जिस प्रकार महाप्राण-प्रबलशक्ति मे अधिमात्रादिक भेदों की प्ररूपणारूप उत्कर्ष पाया जाता है उस प्रकारका उत्कर्ष मन्दप्राणता मे नहीं होता है।

વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિનુ નામ વીર્ય છે શક્તિ, સામર્થ્ય અને મહાપ્રાણુતા એ સર્વ તેના પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેની સ્પષ્ટ રૂપથી ઓળખાણુ વજ્રઋષભનારાચ સંહનન વાળા ત્રિપૃષ્ઠાદિ વાસુદેવોમા બળવાન સિંહાદિકની વિદારણુ -તોડી નાખનારી-ક્રિયા કરવા સમયે દેખાય છે, સિંહ આદિકની શક્તિનો પરિચય પણુ મદોન્મત્ત હાથીનુ જ્યારે વિદારણુ કરે છે ત્યારે જાણી શકાય છે વીર્યનુ અતિશય તેજ વીર્યવિશેષ છે તેનાથી પણુ કર્મબંધમા વિશેષતા આવે છે એ વીર્યવિશેષ પણ અધિમાત્ર આદિના ભેદથી પૂર્વ-પ્રમાણે અનેક ભેદોવાળુ છે જેવી રીતે મહાપ્રાણુ-પ્રબલશક્તિ-મા અધિમાત્ર આદિ ભેદોની પ્રરૂપણારૂપ ઉત્કર્ષ જાણી શકાય છે તેવા પ્રકારનો ઉત્કર્ષ મંદપ્રાણુતામા હોય નહિ

अथाधिकरणविशेष उच्यते–अधिक्रियते येनात्मा दुर्गतिस्थान प्रति, तदधिकरण तस्य विशेषोऽतिशय' अधिकरणविशेषस्तस्मात् कर्मबन्धविशेषः। जीवान् अजीवान वा विषयीकृत्य प्राणिन' प्रवर्तन्ते तीव्रादिभावेन। ते च जीवा अजीवा वा तीव्रादिभावेन भवितु परिणन्तुरात्मनो विषया भूत्वा साम्परायिककर्मबन्धहेतवो भवन्तीति दुर्गतिप्रस्थाननिमित्तत्वादधिकरणशब्दवाच्या भवन्ति। तथा च यः साम्परायिककर्मबन्धस्य निमित्तत्वेन विषयः सोऽधिकरणमित्युच्यते।

अधिकरण नाम आस्रव आदि के आधार का है, जिससे आत्मा दुर्गतिरूप स्थान का पात्र बनता है ऐसे अधिकरण विशेष से भी कर्मों के बध मे विशेषता आती है। प्राणी, जीव और अजीवों को विषय करके तीव्रादिभावों द्वारा प्रवृत्ति किया करते हैं। अर्थात् अधिकरण के दो भेद है– एक जीवाधिकरण और दूसरा अजीवाधिकरण। ये दोनों ही अधिकरण तीव्रादिभावसपन्न व्यक्ति के विषयभूत होकर सापरायिक कर्मबध के निमित्त होते है इसलिये ये दोनों ही जीव और अजीव अपने को आश्रय करके प्रवृत्ति करनेवाले जीव के लिये दुर्गति पथ के निमित्त होने से अधिकरण शब्द के द्वारा कहे गये है।

અધિકરણ આસ્રવ આદિના આધારનુ નામ છે જેના વડે આત્મા દુર્ગતિરૂપ સ્થાનનુ પાત્ર બને છે એવા અધિકરણવિશેષથી પણ કર્મોના બધમા વિશેષતા આવે છે પ્રાણી જીવ અને અજીવોનો વિષય કરીને તીવ્રાદિભાવો દ્વારા પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, અર્થાત્–અધિકરણના બે ભેદ છે (૧) એક જીવાધિકરણ, (૨) અને બીજો અજીવાધિકરણ, એ બન્ને અધિકરણ તીવ્રાદિભાવસપન્ન વ્યક્તિને વિષયભૂત થઈને સાપરાયિક કર્મબધનુ નિમિત્ત થાય છે એટલા માટે એ બન્ને જીવ અને અજીવ પોતાને આશ્રય કરીને પ્રવૃત્તિ કરનારા જીવ માટે દુર્ગતિપથનુ નિમિત્ત હોવાથી અધિકરણ શબ્દ દ્વારા કહેવામા આવ્યુ છે

तत्र (१) जीवविषयं जीवाधिकरणम्। तद् द्रव्यभावभेदेन द्विविधम्। तत्र द्रव्याधिकरण-द्रव्यरूपमधिकरण छेदनभेदनादि द्रव्यशस्त्रम्। तद् दशविधमेव, तत्र कुठारादि लौकिक शस्त्रमेकम्, अपराणि नव लोकोत्तराणि शस्त्राणि—दहन-विष लवण-स्नेह-क्षारा ऽम्लानि, अनुपयुक्तस्य च मनो-

---

भावार्थ- कोई भी प्राणी क्यो न हो वह जीव को निमित्त लेकर या अजीव को निमित्त लेकर हो तीव्रादिभावो से युक्त हो अपनी प्रत्येक क्रिया चाल करता है, इस अपेक्षा मे वह तन्निमित्तक, सापरायिक आस्रव का बधक होता है सापरायिक आस्रव मे ये दोनो यथायोग्यरूप मे जीव की प्रत्येक प्रवृत्ति मे निमित्तभूत या विषयभूत होते ही हैं इसलिये निमित्त होने मे इन दोनो को सापरायिक आस्रव का अधिकरण कहा गया है। (१) जो जीव को विषय कर सापरायिक आस्रव होगा वह जीवाधिकरण और जो अजीव को निमित्त लेकर सापरायिक आस्रव होगा वह अजीवाधिकरण होगा। द्रव्य और भावके भेद से इस जीवाधिकरण के दो प्रकार हैं। छेदन, भेदन आदि द्रव्यरूप अधिकरण है। अर्थात् जीवो का छेदन करना, भेदन करना आदि जो द्रव्यशस्त्र है वह द्रव्याधिकरण है, इसके भी लौकिक और लोकोत्तर ये दो भेद हैं। कुठार आदि लोक मे शस्त्ररूप से प्रसिद्ध होने से लौकिकशस्त्र कहलाते हैं। यह एक ही भेदवाला है। लोकोत्तरशस्त्र—दहन, विष, लवण, स्नेह, क्षार, अम्ल तथा अनुपयुक्त व्यक्तिके मन, वचन और कायके भेद से नव प्रकारका

ભાવાથ—કોઈ પણ પ્રાણી હોય તે જીવને નિમિત્ત લઈને અથવા અજીવ ને નિમિત્ત લઈને જ તીવ્રાદિ ભાવોથી યુક્ત થઈ ક્રિયા ચાલુ કરે છે એ અપેક્ષાથી તે તન્નિમિત્તક સામ્પરાયિક આસવનુ બધક થાય છે સામ્પરાયિક આસવમા એ બન્ને (જીવ-અજીવ) યથાયોગ્ય રૂપથી જીવની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમા નિમિત્તભૂત અથવા વિષયભૂત થાયજ છે એટલા માટે નિમિત્ત હોવાથી એ બન્નેને સાપરાયિક આસ્રવના અધિકરણ કહેવામા આવે છે (૧) જે જીવનો વિષય થઈને સામ્પરાયિક આસવ થાય છે તે જીવાધિકરણ અને જે અજીવને નિમિત્ત લઈને સાપરાયિક આસ્રવ થાય છે તે અજીવાધિકરણ છે દ્રવ્ય અને ભાવ ના ભેદથી એ જીવાધિકરણના બે પ્રકાર છે છેદન, ભેદન આદિ દ્રવ્યરૂપ અધિકરણ છે અર્થાત્ જીવોનુ છેદન, ભેદન આદિ કરવુ તે, દ્રવ્યશસ્ત્ર છે તે દ્રવ્યાધિકરણ છે તેના પણ લૌકિક અને લોકોત્તર એ બે ભેદ છે કુઠાર આદિ લોકમા શસ્ત્રરૂપથી પ્રસિદ્ધ હોવાથી તે લૌકિક શસ્ત્ર કહેવાય છે તે એકજ ભેદવાળુ છે લોકોત્તર શસ્ત્ર, દહન, વિષ, લવણ, સ્નેહ, ક્ષાર, અમ્લ તથા અનુપયુક્ત-વિવેકહીન વ્યક્તિના મન, વચન

वाक्कायास्त्रय'। एतेन द्रव्याधिकरणेन समिलितौ जीवाजीवौ विषयीकृत्य साम्परायिकं कर्म बध्यते। तद्यथा–करचरणग्रीवादीनां कुठारादिना छेद'। वह्निना दहनं सचेतनानाम्, विषेण मारणम्। लवणेन पृथिवीकायाद्युपघातः। स्नेहेन=घृततैलादिना चैषामेवोपघातः। क्षारेण सकलत्वङ्मासाद्यवकर्तनम्। अम्लेनाप्यारनालादिना पृथिवीकायाद्युपघातः। अनुपयुक्तस्य मनोवाक्काया या या चेष्टा कुर्वन्ति, तया तया कर्म बध्यते।

है, कुठारादि लौकिक शस्त्र १, दहनादि लोकोत्तर शस्त्र ९, एवं दश प्रकारके शस्त्र होते हैं। लोकोत्तर शस्त्र इन्हें इसलिये कहा है कि जिस प्रकार कुठार तलवार आदि द्रव्य लोक में "शस्त्र" इस नाम से प्रसिद्ध हैं उस प्रकार ये दहन करना–जलाना आदि क्रियाएँ शस्त्ररूप से प्रसिद्ध नहीं हैं इसलिये इन्हें लोकोत्तर शस्त्र कहते हैं। जीव इस द्रव्यरूप अधिकरण का जीव और अजीवके ऊपर प्रयोग करने से सांपरायिक कर्म का बंध करता है। हाथ, पैर और ग्रीवा–गर्दन आदिका कुठार आदि से काटना छेद है। सचेतन वृक्ष आदि का अग्नि से जलाना–दहन है। विष देकर किसी को मारना, नमक डालकर विखेर कर पृथिवीकाय आदि जीवों का उपघात करना घृत अथवा तेल आदि से जीवों का विघात करना क्षार से समस्त चमडे और मांस आदि का काटना, अरनाल आदि अम्लद्रव्य से

અને કાયાના ભેદથી નવ પ્રકારના ભેદવાળુ છે કુઠારાદિક લૌકિક શસ્ત્ર ૧, દહનાદિ લોકોત્તર શસ્ત્ર નવ પ્રકારનું, એ પ્રમાણે દશ પ્રકારનુ શસ્ત્ર છે લોકોત્તર શસ્ત્ર એટલા માટે કહ્યુ છે કે જે પ્રમાણે કુઠાર, તલવાર આદિ દ્રવ્ય લોકમા "શસ્ત્ર" આ નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે પ્રમાણે એ દહન કરવુ-બાળવુ આદિ ક્રિયાએ। શસ્ત્ર રૂપથી પ્રસિદ્ધ નથી તે-માટે તેને લોકોત્તર શસ્ત્ર કહે છે, જીવ આ દ્રવ્યરૂપ અધિકરણના જીવ અને અજીવ ઉપર પ્રયોગ કરવાથી સામ્પરાયિક કર્મને। બધ કરે છે હાથ પગ, અને ગ્રીવા ગરદન–(ગળાને। પાછલો ભાગ) આદિને કુઠાર આદિથી કાપવુ તે છેદન છે સચેતન વૃક્ષ આદિને અગ્નિથી બાળવુ તે દહન છે, વિષ–ઝેર આપીને કોઇને મારવુ, નિમક ખાર નાખી–વખેરી પૃથિવીકાય આદિ જીવોને। ઉપઘાત કરવો, ઘૃત–ઘી–તેલ આદિ વડે જીવોને। વિઘાત કરવો, ક્ષાર વડે કરી તમામ ચામડી અને માસ વગેરે કાપવુ, અરનાર–કાજી–રાખ આદિ આમ્લ–

अथ भावाधिकरणमुच्यते—भावः=आत्मनस्तीव्रादिपरिणामः, स एवा धिकरणं भावाधिकरणम्, अनेनापि समिलितौ जीवाजीवौ निमित्तीकृत्य साम्परायिकं कर्म बध्यते। तच्चाष्टोत्तरशतविधम्, तद्यथा—इह भावाधिकरणरूपं जीवाधिकरणं संक्षेपतस्तावत् त्रिविधम्-संरम्भः १ समारम्भः २, आरम्भः ३,

---

पृथिवीकाय आदि जीवों का उपघात करना, ये समस्त लौकिक और लोकोत्तरिक द्रव्य-शस्त्र साम्परायिक कर्मबंध के कारण हैं। इसी प्रकार अनुपयुक्त व्यक्ति की मानसिक, वाचिक और कायिक क्रियाएँ और चेष्टाएँ भी अपने आश्रित जीव को कर्मबंध का कारण होती हैं।

आत्मा के तीव्र, तीव्रतर आदि जो भाव हैं वे भावाधिकरण हैं। इस भावाधिकरण से संमिलित जीव और अजीव का निमित्त करके साम्परायिक कर्म का बंध होता है। यह भावाधिकरण १०८ प्रकार का है- (१) संरभ, (२) समारभ (३) आरभ। इनके ३ योगों-मनोयोग, वचनयोग, और काययोग से गुणा करने पर ९ भेद होते हैं। इन नौ भेदों का कृत, कारित और अनुमोदना, इन तीन से गुणा करने पर २७ और २७ को क्रोध, मान माया एवं लोभ इन चार कषायों से गुणित करने पर १०८ प्रकार निष्पन्न होते हैं। हिंसादिक कार्य के करनेका संकल्प—इरादा करना संरम्भ, उस कार्य की सामग्री

બાટી-ચીજો વડે પૃથિવીકાય આદિ જીવોનો ઉપઘાત કરવો તે સમસ્ત લૌકિક અને લોકોત્તરિક દ્રવ્ય-શસ્ત્ર સાંપરાયિક કર્મ બંધનું કારણ છે એ પ્રમાણે અનુપયુક્ત-ઉપયોગ વિનાના વ્યક્તિની માનસિક, વાચિક અને કાયિક ક્રિયાઓ અને પ્રવૃત્તિ પણ પોતાના આશ્રિત જીવને કર્મબંધનું કારણ થાય છે

આત્માના તીવ્ર, તીવ્રતર આદિ જે ભાવ છે તે ભાવાધિકરણ છે આ ભાવાધિકરણથી સંમિલિત જીવ અને અજીવને નિમિત્ત કરીને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ થાય છે આ ભાવાધિકરણ ૧૦૮ એકસો આઠ પ્રકારનો છે (૧) સંરભ, (૨) સમારભ, (૩) આરભ તેના ત્રણ યોગો—મનોયોગ, વચનયોગ, અને કાયયોગના ભેદથી નવ ભેદ તેના કૃત, કારિત અને અનુમોદના, આ ત્રણથી ગુણતા સત્તાવીસ, ૨૭ અને તેને ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, આ ચાર કષાયોથી ગુણતા ૧૦૮ પ્રકાર-ભેદો થાય છે હિંસાદિક કાર્ય કરવાનો સંકલ્પ-વિચાર કરવો

इति। एतत् पुनः प्रत्येकं कायवाङ्मनोभेदेन त्रिविधम्। तदप्येकशः कृत कारिता-ऽनुमतभेदात् त्रिविध भवति। तदपि पुनरेकशः कषायचतुष्टयभेदाच्चतुर्विधमिति। संरम्भादीनां व्याख्यामेवमाहुः—

सरम्भ सकल्प., परितापनया भवेत् समारम्भः।
प्राणिवधस्त्वारम्भः, त्रिविधो योगस्ततो ज्ञेय'॥

की आयोजना करना या उसे एकत्रित करना अथवा जीवों को सताप पहुँचाना कष्ट देना समारंभ और प्राणिका वध–हिंसा करना आरंभ है।

कहा भी है—" सरंभ संकल्प, परितापनया भवेत् समारंभ।
प्राणिवधस्त्वारंभ, त्रिविधो योगस्ततो ज्ञेय "॥

भावार्थ–मन से सरंभ करना, मन से समारंभ करना और मन से आरंभ करना, वचन से सरंभ करना, वचन से समारंभ करना और वचन से आरंभ करना, काय से सरंभ करना, काय से समारंभ करना और काय से आरंभ करना, इस प्रकार ये सरंभ के योगों के साथ ९ भेद होते हैं, इसी प्रकार मन से स्वयं सरंभ करना, मन से दूसरों से सरंभ करवाना, मन से सरंभ करनेवालों की अनुमोदना करना तथा वचन से सरंभ करना, वचन से सरंभ कराना, और वचन से संरंभ करनेवालों की अनुमोदना करना, एवं काय से सरंभ करना, काय से सरंभ कराना और कायसे सरंभ करनेवालों की अनुमोदना

તે સરંભ, તે કાર્યની સામગ્રીનું આયોજન–એકત્રિત કરવું તે, અથવા જીવોને સંતાપ પહોંચાડવો–કષ્ટ દેવું તે સમારંભ અને પ્રાણીનો વધ–હિંસા કરવી તે આરંભ છે કહેલું છે કે—

'સરંભ સંકલ્પ પરિતાપનયા ભવેત્ સમારંભ।
પ્રાણિવધસ્ત્વારંભ, ત્રિવિધો યોગસ્તતો જ્ઞેય॥",

ભાવાર્થ—મનથી સરંભ કરવો, મનથી સમારંભ કરવો, અને મનથી આરંભ કરવો, વચનથી સરંભ કરવો, વચનથી સમારંભ કરવો, અને વચનથી આરંભ કરવો, કાયથી સરંભ કરવો, કાયથી સમારંભ કરવો, અને કાયથી આરંભ કરવો, એ પ્રમાણે સરંભના યોગોની સાથે નવ ભેદ થાય છે, એ પ્રમાણે મનથી સ્વયં સરંભ કરવો, મનથી બીજા પાસે સરંભ કરાવવો, મનથી સરંભ કરવાવાળાને અનુમોદન આપવું, તથા વચનથી સરંભ કરવો, કરાવવો, અને અનુમોદન આપવું, તેમજ કાયાથી સરંભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદન આપવું, એ પ્રમાણે ૯ નવ ભેદ

(२) अजीवाधिकरण च संक्षेपतस्तावच्चतुर्विधम्, तद्यथा-निर्वर्तनाधिकरण१, निक्षेपाधिकरण२, संयोगाधिकरण३, निसर्गाधिकरण४, चेति। अजीवविषयान् निर्वतना - निक्षेप-सयोग-निसर्गान् कुर्वन् रागद्वेषवान् आत्मा साम्परायिक कर्म बध्नाति।

करना, इस प्रकार ये ९ भग एक सरभ के होते हैं। इसी प्रकार समारभ और आरभ के भी योगो के द्वारा १८ भग होगे, अत पूर्वोक्त ९ और ये १८ इस प्रकार २७ भंग हो जाते हैं। मन मे जो व्यक्ति स्वय सरभ करता है, वह किसी न किसी कषाय के आवेश से ही करेगा-विना इसके नहीं-इसलिये मनसे या वचन से किसी भी योग से सरभादि करते समय क्रोध आदि ४ चार कषायों में से किसी न किसी कषाय का सद्भाव होने से इस भावाधिकरण के १०८ भेद हो जाते हैं। इस प्रकार जीवाधिकरण का यहा तक कथन किया।

अब अजीवाधिकरण का कथन करते हैं—

यह अजीवाधिकरण सक्षेप से ४ प्रकार का है— (१) निर्वर्तनाधिकरण, (२) निक्षेपाधिकरण, (३) संयोगाधिकरण, और (४) निसर्गाधिकरण। प्राणी, अजीवविषयक इन ४ अधिकरणों को करता हुआ रागद्वेष से सम्पन्न होकर सापरायिक कर्म का बध करता है।

એક સરભના થાય છે એ પ્રમાણે સમારભ અને આરભના પણ યોગો દ્વારા ૧૮ અઢાર ભેદ થાય છે તેથી પ્રથમના નવ-૯ અને બીજા ૧૮ અઢાર, એ પ્રમાણે સત્તાવીશ ભેદ થાય છે જે વ્યક્તિ મનથી સ્વય સરભ કરે છે તે કોઇ પણ કષાયના આવેશથીજ કરે છે તે વિના થતો નથી એટલા માટે મનથી અથવા તો વચનથી કોઇ પણ યોગથી સરભાદિ કરવા સમયે ક્રોધ આદિ ચાર કષાયોમાથી કોઇ એક કષાયનો સદ્ભાવ હોવાથી આ ભાવાધિકરણના એકસો આઠ ૧૦૮ ભેદ થાય છે આ પ્રમાણે જીવાધિકરણનો પ્રસગ અહિ સુધી કહ્યો છે

હવે અજીવાધિકરણ સક્ષેપથી કહે છે-આ અજીવાધિકરણ સક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો છે (૧) નિર્વર્તનાધિકરણ, (૨) નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સયોગાધિકરણ અને (૪) નિસર્ગાધિકરણ, પ્રાણી, અજીવ-વિષય આ ચાર અધિકરણોને કરતા કરતા રાગ-દ્વેષથી સપન્ન થઇને સાપરાયિક કર્મનો બધ કરે છે

निर्वर्त्यमानमजीवद्रव्य सस्थानादिक निर्वर्तना, तद्रूपमधिकरण निर्वर्त्तनाधिकरणम्, तद् द्विविधम् मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम् १, उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं २ च। अथ किं नाम मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्?, उच्यते मूल चासौ गुणश्च मूलगुणः, मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुणो मूलगुण., स एव निर्वर्तनाधिकरणं मूलगुण निर्वर्तनाधिकरणम्, मूलगुणो हि निर्वृत्तः सन् अधिकरणी भवति कर्मबन्धस्य। औदारिकादीना पञ्चविधशरीराणा स्वस्ववर्गणाप्रायोग्यद्रव्यनिर्मा

---

(१) निर्वर्त्तनाधिकरण– रचना के विषयभूत अजीवद्रव्य का जा सस्थान आदिक है वह निवर्तना है। निर्वर्तना नाम रचना का है, रचनारूप अधिकरण ही निर्वर्तनाधिकरण कहलाता है। मूलगुणानिर्वर्तना और उत्तरगुणनिर्वर्तना इस प्रकार से निर्वर्तना के २ भेद हैं। " मूलं चासौ गुणश्च मूलगुण, मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुण मूलगुण " मूलरूप गुण का नाम मूलगुण है। यहाँ आदि का जो सस्थान है वही मूलगुण का वाच्य है। वह निर्वर्तना का अधिकरण होने से मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणरूप से कहा है। रचना का विषयभूत हुआ यह मूलगुण कर्मबध का अधिकरण होता है। औदारिक, वैक्रियिक, आहारक, तैजस और कार्मण, इन पौद्गलिक पाच शरीरों के आकार अपनी२ वर्गणारूप योग्य द्रव्यों से

---

(૧) નિર્વર્ત્તનાધિકરણ—નિર્વર્ત્તના અર્થાત્ રચનાના વિષયભૂત અજીવ દ્રવ્યના જે સસ્થાન આદિક છે તે નિર્વર્ત્તના છે નિર્વર્ત્તના નામ રચનાનુ છે રચનારૂપ અધિકરણજ નિર્વર્ત્તનાધિકરણ કહેવાય છે મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તના અને ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તના, આ પ્રમાણે નિવર્ત્તનાના બે ભેદ છે—'मूल चासौ गुणश्च मूलगुण मूलमाद्य सस्थानाख्यो गुण मूलगुण' અર્થાત્ મૂલરૂપ ગુણ તેનુ નામ મૂલગુણ છે અહિ આદિનું જે સસ્થાન છે તે મૂલગુણનુ વાચ્ય છે તે નિર્વર્ત્તનાનુ અધિકરણ હોવાથી મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણ રૂપથી કહે છે રચનાના વિષયભૂત થયેલ આ મૂલગુણ કર્મબંધનો અધિકરણ થાય છે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ એ પૌદ્ગલિક પાચ શરીરોના આકાર પોત-પોતાની વર્ગણારૂપ

पितानि सस्थानानि प्रथमसमयादारभ्य मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणरूपाणि, बन्ध-निमित्तत्वात्। तत्रौदारिकशरीरस्याङ्गोपाङ्गशुद्धिर्णवेधावयवसस्थानादि, तथा वैक्रियशरीरस्याङ्गोपाङ्ग–केश–दशन–नखादिकम्, आहारकशरीरस्य चाङ्गो पाङ्गादिकम् उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण बोध्यम्, कार्मण तैजस शरीरयोरुत्तर-गुणनिर्वर्तनाधिकरण नास्त्येव, तयोरङ्गोपाङ्गाद्यभावात्। तथा–वाङ्मनोवर्गणा-

रचे जाते हैं। ये आकार ही कर्मबध के कारण होने से प्रथम समय से लेकर मूलगुण निर्वर्तना के अधिकरणरूप होते हैं। औदारिक शरीर में हाथ पैर आदि अग और अगुलि वगैरह उपागों की शुद्धि करना, कान आदि अवयवों का वींधना, शरीरके आकार का रचना-विशेष करना, यह औदारिक शरीर का उत्तरगुणनिर्वर्तना है। वैक्रियिक शरीर की, अग और उपागरूप केश, दात, नख आदि की रचना, हाथ पैर आदि रूप आकार के होने का नाम उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण है। एव आहारक शरीर में जो अग उपाग आदि की रचना है, वह भी उत्तरगुणनिर्वर्तना है। तैजस और कार्मण शरीर में उत्तरगुणनिर्वर्तना-धिकरण सभावित नहीं है, क्योंकि वहा पर अग और उपागों की रचना नहीं है। इसी प्रकार वचनवर्गणा एव मनोवर्गणा से निष्पादित मन और वचन भी आकार विशेष है, अत ये मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरण ही है। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणता इनमें नहीं आती है, क्योंकि उत्तरगुणनिर्वर्तना का सबध अग उपाग आदि से है। प्राण और अपान

યોગ્ય દ્રવ્યોથી રચાય છે, એ આકારજ કર્મબધના કારણરૂપ હોવાથી પ્રથમ સમયથી લઇને મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાના અધિકરણરૂપ થાય છે ઔદારિક શરીરમા હાથ-પગ, આદિ અગ અને અગુલી વગેરે ઉપાગોની શુદ્ધિ કરવી, કાન આદિ-અવયવોને વિધવુ શરીરના આકારની રચનાવિશેષ કરવી તે ઔદારિક શરીરની ઉત્તરગુણ નિર્વર્ત્તના છે વૈક્રિય શરીરની, અગ અને ઉપાગ રૂપ કેશ, દાત, નખ આદિની રચના હાથ-પગ આદિ રૂપ આકાર થવુ તેનુ નામ ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણ છે એજ પ્રમાણે આહારક શરીરમા જે અગ-ઉપાગ આદિની રચના છે તે પણ ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તના છે તૈજસ અને કાર્મણ શરીરમા ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનાધિકરણ સભાવિત નથી, કારણ કે અહિ અગ અને ઉપાગોની રચના નથી એ પ્રમાણે વચનવર્ગણા અને મનોવર્ગણાથી નિષ્પાદિત મન અને વચન પણ આકાર વિશેષ છે, તે કારણથી એ મૂલગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણજ છે, ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાધિકરણતા તેમા આવતી નથી, કારણકે ઉત્તરગુણ-નિર્વર્ત્તનાનો સબધ અગ-ઉપાગ

योग्यद्रव्यनिर्मापितौ वाङ्मनःसंस्थानविशेषौ मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्। तथा प्राणापानवर्गणायोग्यपुद्गलद्रव्यनिर्मापितौ उच्छ्वासनिःश्वासाकारौ मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणम्। एषां वागादीनामप्युत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं न सम्भवत्येव, अङ्गोपाङ्गाद्यभावात्। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरणं–काष्ठकर्म–पुस्तकर्म–चित्रकर्मादीनि। तत्र काष्ठकर्म–रथपुत्तलिकादिकं, तन्निर्माणं च। पुस्तकर्म–चित्रकर्मणी अपि स्त्रीपुरुषादीनामाकृते प्रतिकृतिरूपे, तन्निर्माणरूपे च। एवमन्यदपि–लेप्य, पत्रच्छेद्य, जलकर्म, भूकर्मेति–उत्तरगुणनिर्वर्तनाधि

(श्वासोच्छ्वास) वर्गणायोग्य पुद्गलद्रव्य मे निष्पन्न उच्छ्वास और निःश्वास रूप आकार भी मूलगुणनिर्वर्तना है। श्वासोच्छ्वास में भी उत्तरगुणनिर्वर्तनारूपता इसलिये संभवित नहीं है कि वहां पर अंग उपांगादिक का अभाव है। भाव यह है कि—

शरीर मन और श्वासोच्छ्वास की रचना का होना मूलगुणनिर्वर्तना है। उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण–काष्ठकर्म, पुस्तकर्म और चित्रकर्म आदि है। अर्थात् काष्ठ, मिट्टी आदि से चित्र वगैरह की रचना करना उत्तरगुणनिर्वर्तना है। काष्ठ से रथ, पुतली आदि का बनाना काष्ठकर्म है। मिट्टी आदि से स्त्री पुरुष आदि का चित्राम (आकृति) बनाना पुस्तकर्म है। फोटो वगैरह बनाना यह चित्रकर्म है। इसी प्रकार लेप्यकर्म, पत्रच्छेद्यकर्म, जलकर्म और भूकर्म आदि समस्त चित्राम क्रियाएँ

આદિ સાથે છે પ્રાણ અને અપાન (શ્વાસોચ્છ્વાસ) વર્ગણા યોગ્ય પુદ્‌ગલ દ્રવ્યથી નિષ્પન્ન ઉચ્છ્વાસ અને નિઃશ્વાસરૂપ આકાર પણ મૂલગુણનિર્વર્ત્તના છે. શ્વાસોચ્છ્વાસમાં પણ ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનારૂપતા એટલા માટે સંભવિત નથી કે ત્યાં અંગ ઉપાંગાદિકનો અભાવ છે. આનો ભાવ એ છે કે—

શરીર, મન અને શ્વાસોચ્છ્વાસની રચના થવી તે મૂલગુણનિર્વર્ત્તના છે. ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તનાધિકરણ–કાષ્ઠકર્મ પુસ્તકર્મ અને ચિત્રકર્મ આદિ છે, અર્થાત્ કાષ્ઠ, માટી આદિથી ચિત્ર વગેરેની રચના કરવી તે ઉત્તરગુણનિર્વર્ત્તના છે, કાષ્ઠથી રથ પુતળી આદિનું બનાવવું તે કાષ્ઠકર્મ છે માટી આદિથી સ્ત્રી–પુરૂષ આદિના ચિત્રામણ (આકૃતિ) બનાવવી તે પુસ્તકર્મ છે ફોટો વગેરે બનાવવું તે ચિત્રકર્મ છે એ પ્રમાણે લેપ્યકર્મ, પત્રચ્છેદ્યકર્મ, જલકર્મ અને ભૂકર્મ આદિ સમસ્ત

करण बोध्यम्। एवं कृपाणादिगतवधस्थानता मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणं, तत्र तीक्ष्णतोज्ज्वलतादि–उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण ज्ञेयम्।

(२) अथ निक्षेपाधिकरणमुच्यते निक्षिप्यते=स्थाप्यतेऽसाविति निक्षेपः–स्थाप्यः कश्चिदजीवपदार्थ एव। तद्रूपमधिकरण निक्षेपाधिकरणम्। तच्चतुर्विधम्–अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपणाधिकरण १, दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण २, सहसा-निक्षेपाधिकरणम् ३, अनाभोगनिक्षेपाधिकरणं ४ चेति। चक्षुषाऽनवलोकिते भूप्रदेशे निक्षेप्यस्य=स्थापनीयस्य वस्त्रपात्रादेर्निक्षेपः=स्थापनम् अप्रत्युपेक्षिताधिकरणम् १।

उत्तरगुणनिर्वर्तनाधिकरण समझना चाहिये। तलवार आदि में जो मारने की योग्यता है अथवा तलवार आदि की जो रचना है वह मूलगुणनिर्वर्तना है उसमें तीक्ष्णता, उज्ज्वलता आदि की रचना–उत्तरगुणनिर्वर्तना है।

(२) निक्षेपाधिकरण इस प्रकार है–वस्तु के रखने का नाम निक्षेप है। अजीवपदार्थ ही रखने योग्य होता है। निक्षेपरूप जो अधिकरण है वह निक्षेपाधिकरण है। यह ४ प्रकार का है–(१) अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपाधिकरण, (२) दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण, (३) सहसानिक्षेपाधिकरण, और (४) अनाभोगनिक्षेपाधिकरण।

विना देखे जमीन पर रखनेयोग्य–वस्त्र एवं पात्रादिक उपकरणका रखना अप्रत्युपेक्षितनिक्षेपाधिकरण है १। देखकर के भी, विना अच्छी तरह पूंजे, अथवा

વિગેરેમાં ક્રિયાઓ તે ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણ સમજી લેવુ જોઈએ તલવાર આદિમા જે મારવાની યોગ્યતા છે, અથવા તલવાર આદિની જે રચના છે, તે મૂલગુણનિર્વર્ત્તના છે તેમા તીક્ષ્ણતા, ઉજ્જવલતા આદિની રચના તે ઉત્તરગુણ નિર્વર્ત્તના છે

(૨) નિક્ષેપાધિકરણ આ પ્રમાણે છે કે —વસ્તુને રાખવાનું નામ નિક્ષેપ છે, અજીવ પદાર્થ જ રાખવા યોગ્ય હોય છે, નિક્ષેપરૂપ જે અધિકરણ છે તે નિક્ષેપાધિકરણ છે, તે ચાર પ્રકારના છે-(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ (૨) દુષ્પ્રમાર્જિત-નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ, અને (૪) અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ

નજરે બરાબર જોયા વિના જમીન ઉપર રાખવા યોગ્ય વસ્ત્ર અને પાત્રાદિક ઉપકરણને રાખવુ તે અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૧), સારી રીતે

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापन दुष्प्रमार्जिताधिकरणम् । एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीत दुष्प्रमार्जितम् २ । अप्रत्युपेक्षित–दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३ । अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृति , यस्यैव मपि स्मरण नास्ति–' मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम् ' इति, तेन यो निक्षेपः क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४ ।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकना रखना–यतना रहित होकर वस्तु रखना–यह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है । रखने योग्य स्थान का कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २ । प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भूमिपर शक्ति के अभावसे सहसा–एकदम ही वस्त्र पात्रादिक का रख देना–वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३ । अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिसे इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि " मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये " उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु का योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४ ।

જોયુ હોય તે પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પુજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના-રહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછુ ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવુ જોઇએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ–વસ્ત્ર–પાત્રાદિકને રાખી દેવુ તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવુ તેનુ નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે – ' મારે આ વસ્ત્ર–પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવા જોઇએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્–કોઇ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવુ તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

(३) संयोजनं संयोगः= मिश्रणम्, एकत्वीकरण वा, तद्रूपमधिकरण- संयोगाधिकरणम्। तद् द्विविधम्-भक्तपानसंयोगाधिकरणम्, उपकरणसंयोगाधिकरणं चेति। तत्र भक्तम्-अशन-खाद्य-स्वाद्यभेदात् त्रिधा। तस्य संयोजनं=पात्रे मुखे वा व्यञ्जन-गुडोपदंश-फल-शाकादिना सह मिश्रणम् एकत्वीकरण वा, तथा-पानस्य द्राक्षा-दाडिमपानकादेरपि प्रासुकजलारनाला- देश्च खण्डशर्करामरिचादिभि सह पात्रे मुखे वा संयोजनं तत्। उपकरण-

---

(३) संयोगाधिकरण—मिला देने का नाम अथवा एकमेक करने का नाम संयोग है। इस रूप जो अधिकरण है वह संयोगाधिकरण है। यह भी दो प्रकार का है—(१) भक्तपानसंयोगाधिकरण, (२) उपकरणसंयोगाधिकरण। अशन, खाद्य और स्वाद्य के भेद से भक्त ३ प्रकार का है। पात्र में अथवा मुख में व्यञ्जन,गुड़, फल, और शाक आदि के साथ भक्त–भोजन–का मिलाना, अथवा, भोजन का इनके साथ एकमेक करना वह भक्तसंयोगाधिकरण है, इसी प्रकार पीने योग्य द्राक्षा दाडिम आदि के रस, एव अन्य प्रासुक जल अरनाल आदि को मिश्री, शक्कर और मिर्च आदि के साथ पात्रमें या मुख में मिश्रित करना वह पानसंयोगाधिकरण है। अथात्– आहार पानी आदि को दूसरे आहार पानी आदि के साथ मिलाना वह भक्तपान

---

(૩) સંયોગાધિકરણ-મેળવી દેવુ તેનું નામ અથવા તો બે વસ્તુને એક-મેક કરી દેવુ તેનુ નામ સંયોગ છે સંયોગરૂપ જે અધિકરણ છે તે સંયોગાધિકરણ છે તેના પણ બે પ્રકાર છે (૧) ભકતપાન–સંયોગાધિકરણ, (૨) ઉપકરણ–સંયોગાધિકરણ, અશન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ભકતના ત્રણ પ્રકાર છે પાત્રમા અથવા મુખમા વ્યંજન, ગોળ, ફળ અને શાક આદિની સાથે ભકત–ભોજનનું મેળવી દેવુ, અથવા ભોજનને તેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભકત-સંયોગાધિકરણ છે એ પ્રમાણે પીવા યોગ્ય દ્રાક્ષ, દાડમ આદિનો રસ, તેમજ અન્ય પ્રાસુક પાણી, અરનાલ–કાજી આદિને ખાંડ, સાકર અને મરી આદિની સાથે પાત્રમા અથવા મુખમા મેળવી દેવુ તે પાનસંયોગાધિકરણ છે અર્થાત્—આહાર પાણી આદિકને બીજા આહાર–પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભક્તપાન

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापनं दुष्प्रमार्जिताधिकरणम्। एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीतं दुष्प्रमार्जितम् २। अप्रत्युपेक्षित-दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३। अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः, यस्यैव मपि स्मरण नास्ति-'मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम्' इति, तेन यो निक्षेप' क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकना रखना-यतना रहित होकर वस्तु रखना-यह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है। रखने योग्य स्थान का कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २। प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भुमिपर शक्ति के अभावसे सहसा-एकदम ही वस्त्र पात्रादिक का रख देना-वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३। अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिस इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि "मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये" उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु का योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४।

જોયુ હોય તો પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પૂજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના રહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખના યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછુ ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવુ જોઇએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ-વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવુ તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવુ તેનું નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે-'મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખના જોઇએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્-કોઇ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવુ તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

(३) संयोजनं संयोगः= मिश्रणम्, एकत्रीकरणं वा, तद्रूपमधिकरण-संयोगाधिकरणम्। तद् द्विविधम्—भक्तपानसंयोगाधिकरणम्, उपकरणसंयोगाधिकरणं चेति। तत्र भक्तम्—अशन-खाद्य-स्वाद्यभेदात् त्रिधा। तस्य संयोजनं=पात्रे मुखे वा व्यञ्जन-गुडोपदंश-फल-शाकादिना सह मिश्रणम् एकत्वीकरणं वा, तथा—पानस्य द्राक्षा-दाडिमपानकादेरपि प्रासुकजलारनाला-देश्च खण्डशर्करामरिचादिभिः सह पात्रे मुखे वा संयोजनं तत्। उपकरण-

---

(३) संयोगाधिकरण—मिला देने का नाम अथवा एकमेक करने का नाम संयोग है। इस रूप जो अधिकरण है वह संयोगाधिकरण है। यह भी दो प्रकार का है—(१) भक्तपानसंयोगाधिकरण, (२) उपकरणसंयोगाधिकरण। अशन, खाद्य और स्वाद्य के भेद से भक्त ३ प्रकार का है। पात्र में अथवा मुख में व्यञ्जन, गुड़, फल, और शाक आदि के साथ भक्त—भोजन—का मिलाना, अथवा, भोजन का इनके साथ एकमेक करना वह भक्तसंयोगाधिकरण है, इसी प्रकार पीने योग्य द्राक्षा दाडिम आदि के रस, एवं अन्य प्रासुक जल अरनाल आदि को मिश्री, शक्कर और मिर्च आदि के साथ पात्रमें या मुख में मिश्रित करना वह पानसंयोगाधिकरण है। अर्थात्— आहार पानी आदि को दूसरे आहार पानी आदि के साथ मिलाना वह भक्तपान

---

(૩) સંયોગાધિકરણ-મેળવી દેવુ તેનું નામ અથવા તો બે વસ્તુને એક-મેક કરી દેવુ તેનુ નામ સંયોગ છે સંયોગરૂપ જે અધિકરણ છે તે સંયોગાધિકરણ છે તેના પણ બે પ્રકાર છે (૧) ભકતપાન-સંયોગાધિકરણ, (૨) ઉપકરણ-સંયોગાધિકરણ, અશન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ભકતના ત્રણ પ્રકાર છે પાત્રમા અથવા મુખમા વ્યંજન, ગોળ, ફળ અને શાક આદિની સાથે ભકત-ભોજનનું મેળવી દેવુ, અથવા ભોજનને તેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભકત-સંયોગાધિકરણ છે એ પ્રમાણે પીવા યોગ્ય દ્રાક્ષ, દાડમ આદિનો રસ, તેમજ અન્ય પ્રાસુક પાણી, અરનાલ-કાજી આદિને ખાંડ, સાકર અને મરી આદિની સાથે પાત્રમા અથવા મુખમા મેળવી દેવુ તે પાનસંયોગાધિકરણ છે અર્થાત્—આહાર પાણી આદિકને બીજા આહાર-પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવુ તે ભકતપાન

प्रत्यवेक्षितेऽपि भूप्रदेशे दुष्प्रमार्जिते, रजोहरणेनाऽप्रमार्जिते वा निक्षेपः= स्थापनं दुष्प्रमार्जिताधिकरणम्। एकस्मिन् स्थाने त्रिःप्रमार्जनेन सुप्रमार्जितं भवति, तद्विपरीतं दुष्प्रमार्जितम् २। अप्रत्युपेक्षित–दुष्प्रमार्जितदेशे शक्त्यभावात् सहसा निक्षेपः सहसानिक्षेपाधिकरणम् ३। अनाभोगोऽत्यन्तविस्मृतिः, यस्यैव मपि स्मरणं नास्ति–'मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेप्तव्यम्' इति, तेन यो निक्षेपः क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४।

नहीं पूजे स्थान पर वस्त्र पात्रादिकना रखना–यतना रहित होकर वस्तु रखना–वह दुष्प्रमार्जितनिक्षेपाधिकरण है। रखने योग्य स्थान को कमसे कम रजोहरण द्वारा ३बार पूजना चाहिये तभी वह सुप्रमार्जित होता है, अन्यथा वह दुष्प्रमार्जित है २। प्रतिलेखना प्रमार्जना किये विना भूमिपर शक्ति के अभावसे सहसा–एकदम हो वस्त्र पात्रादिक का रख देना–वह सहसानिक्षेपाधिकरण है ३। अत्यन्त विस्मृति का नाम अनाभोग है, जिस इतनी भी स्मृति नहीं रहती है कि "मुझे ये वस्त्र पात्रादिक अच्छी तरहसे प्रतिलेखित और प्रमार्जित किये गये स्थान पर ही रखना चाहिये" उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है अर्थात् किसी वस्तु का योग्य स्थानमें न रखकर विना प्रतिलेखित विना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४।

જોયુ હોય નો પણ સારી રીતે પૂજ્યા વિના અથવા તો પૂજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખવા, યતના રહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત નિક્ષેપાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામા ઓછુ ત્રણ વખત રજોહરણ વડે પૂજવુ જોઇએ ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે તેમ કર્યા વિના તે દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨), પ્રતિલેખના પ્રમાર્જના કર્યા વિના જમીન ઉપર શક્તિના અભાવથી સહસા એકદમ–વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવુ તે સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૩), અત્યત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવુ તેનું નામ અનાભોગ છે જેથી કરીને એટલી યાદિ પણ નથી રહેતી કે -'મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે પ્રતિલેખના-પડિલેહન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવા જોઇએ તેના દ્વારા જે તેનો નિક્ષેપ કરવામા આવે છે તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે અર્થાત્-કોઇ પણ વસ્તુને યોગ્ય સ્થાન પર નહિ રાખતા પ્રતિલેખિત કર્યા વિના અને પ્રમાર્જિત કર્યા વિના ગમે ત્યા રાખી દેવુ તે અનાભોગ-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૪)

ऽपि त्याग.=प्रेरण शास्त्रोपदेशान्ते, इति भावः । मनोनिसर्गः=मनसो दुष्प्रवृत्तिः । अत्र बहिर्व्यापारापेक्षया शरीरादीनामजीवनिसर्गाधिकरणत्वमुक्तम् । जीवाधिकरणे चात्मनः परिस्पन्दरूपान्तर्व्यापारापेक्षया मनोवाक्कायाना ग्रहणम्, मूलगुणनिर्वर्तनाधिकरणे संस्थानमात्र तेषामिति विशेषः ।

है १। वचन की दुष्प्रवृत्ति करना दूसरों को हिंसादिक पापकर्म करने की ओर उपदेश द्वारा प्रेरित करना वह वाङ्निसर्गाधिकरण है २। मानसिक दुष्प्रवृत्ति का नाम मनोनिसर्गाधिकरण है ३। यहा बाह्यव्यापार की अपेक्षा से मन, वचन और काय मे अजीवाधिकरणता कही गयी है । जीवाधिकरण मे आत्मा के परिस्पन्द रूप अन्तर्व्यापार की अपेक्षा से मन वचन और काया का ग्रहण किया गया है । मूलगुणनिर्वर्तना मे मन वचन और काय का आकार मात्र गृहीत हुआ है ।

भावार्थ— अजीवाधिकरण के भेदरूप मूलगुणनिर्वर्तना में तथा निसर्गाधिकरण में एवं जीवाधिकरण के १०८ भेदों में मन, वचन, और काय का ग्रहण हुआ है, अतः इस प्रकार इनके ग्रहण करने से पुनरुक्ति दोष का प्रसग होता है इस प्रकार की आशका का परिहार करने के लिये टीकाकार कहते हैं कि—ऐसी आशका नहीं करनी चाहिये क्यों कि अजीवाधिकरण के भेदरूप निसर्गाधिकरण में मन, वचन और काय के बाह्य व्यापार

બીજા માણસોને હિંસાદિક પાપકર્મ કરવાનો ઉપદેશ આપી પ્રેરણા કરવી તે વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ છે ૨, માનસિક માઠી પ્રવૃત્તિનુ નામ મનોનિસર્ગાધિકરણ છે ૩, અહિં બાહ્ય વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયામા અજીવાધિકરણતા કહેવામા આવે છે જીવાધિકરણમા આત્માના હલન-ચલનરૂપ અન્તર્વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયાનુ ગ્રહણ કરવામા આવ્યુ છે મૂલગુણનિર્વર્ત્ત નામા મન, વચન અને કાયાનો આકાર માત્ર ગ્રહણ કર્યો છે

ભાવાર્થ—અજીવાધિકરણના ભેદ રૂપ મૂલગુણ નિર્વર્તનામા, તથા નિસર્ગાધિકરણમા, એ પ્રમાણે જીવાધિકરણમા ૧૦૮ એકસો આઠ ભેદોમા મન, વચન અને કાયાને ગ્રહણ કરવામા આવેલ છે એટલા માટે એ પ્રમાણે તેના ગ્રહણ કરવાથી પુનરૂક્તિ દોષ આવવાનો પ્રસગ બને છે આ પ્રકારની જે શકા થાય છે તેનો પરિહાર કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે—એવી શકા નહિ કરવી જોઇએ કારણ કે અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ નિસર્ગાધિકરણમા મન, વચન અને કાયરૂપ યોગનુ ગ્રહણ

सयोगाधिकरण तु—उपकरणस्य वस्त्रपात्रादे' रक्तपीतादिवर्णै', तत्प्रान्तभागस्य च शोभार्थं वस्त्रान्तरादिभिश्च नानावर्णसूत्रैश्च सह संयोजनम् ।

(४) निसर्जन निसर्गः= त्याग , उज्झनम्, तद्रूपमधिकरण निसर्गाधिकरणम् । तत् त्रिविधम्-कायनिसर्गाधिकरण १, वाङ्निसर्गाधिकरण २, मनोनिसर्गाधिकरणम् ३, इति । तत्र कायनिसर्ग' क. पदार्थः ? इति चेत्, उच्यते—काय'= शरीरम् औदारिकादि, तस्य निसर्गो न्यायापेतमुज्झनम्=अविधिना त्याग., स्वयमेव शस्त्रपाटनाग्निजलप्रवेशोद्बन्धनादिभिरिति भावः । वाङ्निसर्ग'=वाचो

संयोगाधिकरण है १। वस्त्र पात्र आदि का रक्त, पीत आदि वर्णो के साथ तथा शोभा के निमित्त उसके प्रान्तभाग को अन्य दूसरे वस्त्रों के साथ, तथा अनेक वर्ण के धागों के साथ युक्त करना सो उपकरणसयोगाधिकरण है २ ।

(४) निसर्गाधिकरण— त्याग अथवा छोडने का नाम निसर्ग है । निसर्गरूप अधिकरण का नाम निसर्गाधिकरण है । यह तीन प्रकार का है— (१) कायनिसर्गाधिकरण, (२) वाङ्निसर्गाधिकरण, और (३) मनोनिसर्गाधिकरण । औदारिक आदि शरीर का अविधिरूप से त्याग करना—शस्त्र आदि से घात कर उसका त्यागना, अग्नि में गिरकर जल जाना, जल में डूबकर मरजाना, गले मे फॉसी लगाकर अपनी हत्या कर लेना आदि लोकविरुद्ध अपमृत्यु के कारणों से शरीर का स्वय विनाश करना सो कायनिसर्गाधिकरण

સયોગાધિકરણ છે વસ્ત્ર-પાત્ર આદિને લાલ, પીળા આદિ રંગોની સાથે તથા શોભા માટે તેના એક ભાગને બીજા વસ્ત્રોની સાથે તથા અનેક રંગવાળા દોરાઓની સાથે જોડી દેવુ તે ઉપકરણ-સયોગાધિકરણ છે

(૪) નિસર્ગાધિકરણ—ત્યાગ કરવો અને છોડી દેવુ તેનું નામ નિસર્ગ છે નિસર્ગરૂપ અધિકરણનું નામ નિસર્ગાધિકરણ છે અને તે ત્રણ પ્રકારના છે (૧) કાયનિસર્ગાધિકરણ (૨) વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ, (૩) અને મનોનિસર્ગાધિકરણ ઔદારિક આદિ શરીરનો અવિધિ પણે કરેલો ત્યાગ—શસ્ત્ર આદિથી ઘાત કરીને ત્યાગ કરવો, અગ્નિમા પડીને બળી મરવુ, પાણીમા ડૂબીને મરણ પામવુ, ગળામા ફાંસી નાખી પોતાની હત્યા કરવી વગેરે લોકવિરૂદ્ધ અપમૃત્યુના કારણોથી પોતાના શરીરનો નાશ કરવો, તે કાયનિસર્ગાધિકરણ છે ૧ વચનની માઠી પ્રવૃત્તિ કરવી,

गतिरत्रोपलक्षणमात्रं योगमात्रमत्ययत्वात्। गच्छतस्तिष्ठतो वा कषाय-रहितजीवस्य त्रिसमयस्थितिको बन्धो भवति। अकषायो द्विविधः-वीतरागः सरागश्च। तत्र वीतरागस्त्रिविधः-उपशान्तमोह, क्षीणमोह, केवली च। तत्र क्षीणमोह-केवलिनौ सर्वथोन्मूलितघातिकर्मराशिकौ। सरागस्तु-संज्वलन कषायवानपि यः खल्वविद्यमानोदय सोऽकषाय एव।

आगमकी विधिके अनुसार जो गमन होता है वह ईर्या है, यह ईर्या ही जिस कर्म के आगमन का मार्ग है वह ईर्यापथ कर्म है। ईर्यापथ कर्म के आने मे जो ईर्या को कारण रूप से कहा है वह सिर्फ उपलक्षण मात्र है, अर्थात् ईर्यापथ आस्रव केवल योग से ही होता है कषाय से नहीं। वह योगी चाहे चल रहा हो चाहे बैठा हो, उसके तीन समय की स्थितिवाला ईर्यापथ आस्रव ही होगा साम्परायिक आस्रव नहीं, और उसी का बन्ध होगा। अकषायी-जिनके कषाय का उदय नहीं है ऐसे जीव दो प्रकार के होते हैं- एक सरागी और दूसरे वीतरागी। उपशान्तमोहगुणस्थानवाले, क्षीणमोहगुणस्थानवाले और केवली, ये तीन जीव सर्वथा कषाय से रहित हैं, क्यों कि कषाय का उदय १० वे गुणस्थान तक ही होता है, आगे के गुणस्थानों मे नहीं। सरागी जीव यद्यपि सञ्ज्वलनकषाययुक्त भी होते हैं फिर भी जिनके इसका उदय नहीं है वे जीव भी उनके उदयाभावकी अपेक्षा कषायरहित ही माने गये हैं।

આગમની વિધિ પ્રમાણે જે ગમન થાય છે તે ઇર્યા છે તે ઇર્યા જે કર્મના આગમનનો માર્ગ છે તે ઇર્યાપથ કર્મ છે ઇર્યાપથ કર્મના આવવામા જે ઇર્યાને કારણરૂપ કહેલ તે કેવળ ઉપલક્ષણ માત્ર છે, અર્થાત્ ઇર્યાપથ આસ્રવ કેવળ યોગ માત્રથી જ થાય છે, કષાયથી નહિ, તે યોગી ઇચ્છા મુજબ ચાલે અથવા તો બેઠા રહે તો પણ તેને ત્રણ સમયની સ્થિતિવાળો ઇર્યાપથ આસ્રવ લાગશે જ, પણ સામ્પરાયિક આસ્રવ લાગશે નહિ અને તેનો બંધ થશે અકષાયી-જેને કષાયનો ઉદય નથી એવા જીવો બે પ્રકારના હોય છે (૧) એક સરાગી અને (૨) બીજો વીતરાગી ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનવાળા, ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનવાળા અને કેવલી, એ ત્રણ જીવો સર્વથા કષાયથી રહિત છે કારણ કે કષાયનો ઉદય દસમા ગુણસ્થાન સુધીજ હોય છે પણ આગળના ગુણસ્થાનોમા થતો નથી સરાગી જીવ જો કે સંજ્વલન કષાય યુક્ત પણ હોય છે તો પણ જેને તેનો ઉદય નથી તે જીવ પણ તેના ઉદયાભાવની અપેક્ષા કષાયરહિત જ માનવામા આવેલ છે

साम्परायिक कर्म ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधम्।

"अकषायजीवस्य ईर्यापथस्यैव कर्मण आस्रवो भवति, न तु साम्परायिकस्ये"-ति यदुक्त, तत्र किं नाम ईर्यापथ कर्मेति ?, उच्यते-ईरणम् ईर्या=आगमानुसारिणी गतिः, सैव पथः=मार्गः प्रवेशो यस्य कर्मणस्तदीर्यापथम्।

का ही ग्रहण किया गया है- मन, वचन, कायरूप योग का नहीं। मन की, वचन की और काय की बाह्य दुष्प्रवृत्ति ही वहां गृहीत हुई है। निर्वर्तनाधिकरण में मन, वचन और काय के आकार का ग्रहण हुआ है, मन, वचन और काय की प्रवृत्ति का नहीं। जीवाधिकरण मे मन वचन और कायरूप याग को जो आत्मा के प्रदेशों का परिस्पन्द रूप अन्तरग परिणाम है ग्रहण किया है। योग क्या है? इस विषय का खुलाशा पीछे किया जा चुका है।

आठ प्रकार का जो ज्ञानावारणीय आदि कर्म है वही साम्परायिक कर्म है।

"जो जीव कषाय से रहित है उनके ईर्यापथ कर्म का आस्रव होता है, साम्परायिक कर्म का नहीं" यह जो बात पहिले कही है सो ईर्यापथ कर्म क्या है? इस प्रकार की जिज्ञासा का समाधान करने निमित्त टीकाकार कहते हैं कि-"ईरण ईर्या=आगमानुसारिणी गतिः, सैव पन्था =मार्गः प्रवेशो यस्य कर्मणः, तदीर्यापथम्"

કર્યું નથી મનની વચનની અને કાયાની બાહ્ય માઠી પ્રવૃત્તિને ત્યાં સ્વીકારવામાં-ગ્રહણ કરવામાં આવી છે નિર્વર્ત્તનાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયાના આકારને ગ્રહણ કરેલ છે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનું ગ્રહણ નથી જીવાધિકરણમાં મન વચન અને કાયરૂપ યોગને જે આત્માના પ્રદેશોના હલન-ચલન અન્તરંગ પરિણામ છે તેનું ગ્રહણ કર્યું છે યોગ એ શું છે? એ વિષયનો ખુલાસો પાછળ કરી આપેલો છે

આઠ પ્રકારના જે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ છે, તે સામ્પરાયિક કર્મ છે

"જે જીવ કષાયથી રહિત છે તેને ઇર્યાપથ કર્મનો આસ્રવ થાય છે, સામ્પરાયિક કર્મનો થતો નથી" એ વાત જે પ્રથમ કહી છે તે ઇર્યાપથ કર્મ શું છે? એ પ્રકારની જીજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે — ईरण ईर्या=आगमानुसारिणी गति, सैव पन्था=मार्गः प्रवेशो यस्य कर्मण तदीर्यापथम्'

सर्वथा कर्मक्षयो मोक्ष इति विवेक'। निर्जरा द्विविधा-विपाकजा, अविपाकजा वा। विपाक'-उदय । उदीरणा त्वविपाक । संसारसागरे परिप्लवमानस्यात्मनः शुभाशुभस्य कर्मणो विपाककालप्राप्तस्य यथायथमुदयावलिकास्रोतसि पतितस्य फलोपभोगादुपजाते स्थितिक्षये या निवृत्तिः सा विपाकजा निर्जरा। यत्तु कर्म-अप्राप्तविपाककालम् औपक्रमिकक्रियाविशेषसामर्थ्यादनुदीर्णं बलादुदीर्य-उदयावलिकामनुप्रवेश्य वेद्यते पनसाम्रफलपाकवत् सा त्वविपाकजा निर्जरा। विपाको निर्जराया कारणम्। तपोऽपि निर्जराया कारण भवति। अतो द्विविधा निर्जरा भवति।

आत्मा के प्रदेशों से सबध का विच्छेद होता है। निर्जरा और मोक्ष मे यही अतर है सचित कर्मो का थोडा नाश होना निर्जरा है और उनका सर्वथा विनाश होना मोक्ष है- विपाकजा और अविपाकजा के भेद से निर्जरा दो प्रकारकी है। उदय का नाम विपाक और उदीरणा का नाम अविपाक है। स्थिति विना पूरी किये ही कर्मो के फल देने का नाम उदीरणा है। संसार सागर मे अनादिकाल से गोते खानेवाली आत्मा के साथ क्षीरनीर की तरह सबधित हुए शुभ और अशुभ कर्मो का यथायोग्य रीति से अपने समय पर प्राप्त फल के उपभोग से स्थिति के क्षय हो जाने पर जो आत्मा से उनकी निवृत्ति हो जाती है वह विपाकजा निर्जरा है। जिस कर्म का उदयकाल प्राप्त न हो उस कर्म को औपक्रमिक क्रिया विशेष के प्रभाव से उदय मे लाकर खपा देना इसका नाम अविपाकजा निर्जरा है। जैसे आम तथा पनस की डाली मे लगा हुआ फल जो अपने समय पर पक

પ્રદેશો સાથેના સમ્બન્ધનો વિચ્છેદ થાય છે નિર્જરા અને મોક્ષમા એ જ ભિન્નતા રૂપ અતર છે-સચિત કર્મોનો થોડો નાશ થનો તે નિર્જરા, અને તેનો સર્વથા નાશ થવો તે મોક્ષ છે વિપાકજા અને અવિપાકજાના ભેદથી નિર્જરાના બે પ્રકાર માનવામા આવે છે ઉદયનુ નામ વિપાક અને ઉદીરણાનુ નામ અવિપાક છે સ્થિતિ વિના પૂરી કરેલા કર્મો જે ફળ આપે તેનુ નામ ઉદીરણા છે સસાર સાગરમા અનાદિ કાળથી ગોથા ખાનાર આત્માની સાથે ક્ષીર-નીર-પ્રમાણે સબધમા આવેલા શુભ અને અશુભ કર્મોનો યથાયોગ્ય રીત પ્રમાણે પોતાના સમય ઉપર પ્રાપ્ત ફળના ઉપભોગથી સ્થિતિનો ક્ષય થતા જે આત્માથી તેની નિવૃત્તિ થઇ જાય છે તે વિપાકજા નિર્જરા છે જે કર્મનો ઉદયકાળ આવ્યો ન હોય તે કર્મને ઓપક્રમિક ક્રિયા વિશેષના પ્રભાવથી ઉદયમા લાવીને ખપાવી દેવુ તેનુ નામ અવિપાકજા નિર્જરા છે જેવી રીતે આબા તથા પનસની ડાળીમા લાગેલુ

साम्परायिकेर्यापथकर्मबन्धा नियमेन प्रतिविशिष्टा एव भवन्तीत्युक्तम्। अथ तस्य साम्परायिकस्येर्यापथस्य च कर्मणः परिणामः फलं च विपाक इत्युच्यते, स च-उदयो वेदना चेत्युभयरूपः। तत्र-उदयः=उदयावलिकाप्रवेशः, वेदना=रसानुभवः। तत् कर्म पीडानुग्रहात्मनः प्रदाय भुक्तभक्तादिविकार वन्निवर्तते= निःसरति, अवस्थानहेत्वसद्भावात्। अत्रेदमुक्तं भवति-विपाकात् कर्मणो निर्जरा=आत्मप्रदेशेभ्यः परिपतनं भवति। देशतः कर्मक्षयो निर्जरा,

साम्परायिक और ईर्यापथ कर्म का बंध जीवों के नियम से विशिष्ट ही होता है, अर्थात् साम्परायिक कर्म का बंध कषायसहित जीवों के होने से उसमें स्थिति बंध और अनुभागबंध विशिष्ट होता है- तब कि ईर्यापथ आस्रव में कषाय का सर्वथा अभाव होने से स्थिति और अनुभागबंध नहीं होता, सिर्फ प्रकृतिबंध और प्रदेशबंध ही होता है। इन दोनों प्रकार के कर्मो का जो परिणाम एवं फल है उस का नाम विपाक है, यह विपाक उदय और वेदना इस रूप से दो प्रकार का होता है। उदयावलि में कर्मो का प्रवेश होना-स्थिति को पूरी करके फल देना-उदय है। रसानुभव का नाम वेदना है। उदय और वेदना अवस्थारूप विपाकवाला कर्म आत्मा को पीडा और अनुग्रहरूप फल देकर खाये हुए भोजन के विकृत परिपाक की तरह बाद में झड जाता है-आत्मा से दूर हो जाता है, फिर वहां अपनी स्थिति पूरी हो जाने से ठहरता नहीं है। कहने का तात्पर्य यह है-विपाक से कर्मो की निर्जरा होती है-कर्मों का थोडा२ आंशिकरूप से

સામ્પરાયિક અને ઇર્યાપથ કર્મનો બંધ જીવોને નિયમથી વિશિષ્ટ જ હોય છે અર્થાત્-સામ્પરાયિક કર્મનો બંધ કષાયસહિત જીવોને હોવાથી તેમાં સ્થિતિ બંધ અને અનુભાગબંધ વિશિષ્ટ હોય છે ત્યારે કે ઇર્યાપથ આસ્રવમાં કષાયનો સર્વથા અભાવ હોવાથી સ્થિતિ અને અનુભાગ બંધ થતો નથી કેવલ પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ જ થાય છે આ બન્ને પ્રકારના કર્મોનું જે પરિણામ-ફળ છે તેનું નામ વિપાક છે એ વિપાક ઉદય અને વેદના એ પ્રમાણે બે પ્રકારનો છે ઉદયાવલિમાં કર્મો પ્રવેશ થઇને સ્થિતિને પૂરી કરીને ફળ આપે છે તે ઉદય છે રસાનુભવનું નામ વેદના છે ઉદય અને વેદના અવસ્થારૂપ વિપાકવાળા કર્મ આત્માને પીડા અને અનુગ્રહરૂપ ફળ આપીને ખાધેલા ખોરાકના વિકૃત પરિપાકની પેઠે પછીથી છુટી જાય છે અર્થાત્ આત્માથી દૂર થઇ જાય છે ફરીને ત્યાં પોતાની સ્થિતિ પૂરી થવાથી સ્થિરતા કરતા નથી કહેવાનો આશય એ છે કે-વિપાકથી કર્મોની નિર્જરા થાય છે-કર્મોનો થોડા-થોડા અંશરૂપથી આત્માના

द्वादशविधेन तपसा परीषहजयेन वा जातो विपाकः, स नियमेन बुद्धिपूर्वको भवति, स कुशलमूल इत्युच्यते। अयमात्मनः कल्याणकारको विपाकः। अयं हि यदा सकलकर्मक्षयलक्षणो भवति, तदा मोक्षस्य साक्षात्कारणं भवति।

से प्रेरित हो जो कर्मो की निर्जरा करने में प्रवृत्ति करता है, वह परिणाम विपाक, बुद्धिपूर्व है, क्यों कि "बुद्धि पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः" जिस विपाक के पहिले "कर्मो की मैं निर्जरा करूँ" इस प्रकार की बुद्धि होती है वह बुद्धिपूर्व माना गया है। इसी का नाम दूसरा कुशलमूल है। इस प्रकार की बुद्धि जिस परिणाम के पूर्व में नहीं हो, वह अबुद्धिपूर्व परिणाम है। यह अबुद्धिपूर्व परिणाम ज्ञानावरणीय आदि कर्मो का जो अपने२ आत्मिक गुणों का आवरण करनेरूप फल है, जब वह अपने समय पर नरक, तिर्यञ्च, मनुष्य और देव पर्याय में परिपक्व होकर उदय में आता है तब वह अपनी स्थिति के पूर्ण होने से अवश्य२ निर्जरित हो जाता है। यही अबुद्धिपूर्वक विपाक है, क्यों कि यह विपाकरूप कर्मकी निर्जरा बुद्धिपूर्वक नहीं हुई है किन्तु अपने समयानुसार ही हुई है, अतः यह आत्मा का हितविधायक नहीं है, प्रत्युत संसारानुबन्धी ही है। जो कर्म का विपाक १२ प्रकार के तप के आराधन से अथवा २२ प्रकार के परीषहों के जीतने से होता है वह नियम से बुद्धिपूर्वक ही होता है, इससे ही आत्मा का कल्याण होता है, और यही जिस

નિર્જરા કરૂ આ પ્રકારની બુદ્ધિથી પ્રેરિત થઈને જે કર્મોની નિર્જરા કરવામા પ્રવૃત્તિ કરે છે તે પરિણામ-વિપાક બુદ્ધિપૂર્વ છે કારણ કે "बुद्धि पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः" જે વિપાકના પહેલા "કર્મોની હુ નિર્જરા કરૂ" આ પ્રકારની બુદ્ધિ થાય છે, તે બુદ્ધિપૂર્વ માનવામા આવે છે આનુ બીજુ નામ કુશલમૂલ છે આ પ્રકારની બુદ્ધિ જે પરિણામના પૂર્વમા નથી થઇ તે અબુદ્ધિપૂર્વ પરિણામ છે આ અબુદ્ધિપૂર્વ પરિણામ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનુ, જે આપણા આત્મિક ગુણોને આવરણ કરવા રૂપ ફળ છે તે જ્યારે પોતાના સમય ઉપર નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ પર્યાયમા પરિપક્વ થઇને ઉદય આવે છે ત્યારે તે પોતાની સ્થિતિ પૂરી થતા અવશ્ય નિર્જરિત થઇ જાય છે-ખરી જાય છે, તે અબુદ્ધિપૂર્વ વિપાક છે કારણ કે એ-વિપાક રૂપ કર્મની નિર્જરા બુદ્ધિપૂર્વક નથી થઇ પરન્તુ પોતાના સમય અનુસાર જ થઇ છે, તેથી તે આત્મહિત સાધક નથી પણ સસારાનુબંધી જ છે જે કર્મોનો વિપાક બાર પ્રકારના તપની આરાધનાથી, અથવા બાવીસ પ્રકારના પરિષહોને જીતવાથી થાય છે તે બુદ્ધિપૂર્વક હોય છે, તેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય છે

निर्जरा कर्मणः परिणामः, अतः साऽपि विपाक इति व्यपदिश्यते। तदभिप्रायेणाऽपि विपाकस्य द्वैविध्यमुच्यते, तद्यथा–विपाकोद्विविधः–अबुद्धि पूर्वः १, कुशलमूलश्च २। तत्राबुद्धिपूर्वः क' पदार्थः?, इत्युच्यते–बुद्धिः पूर्वा यस्य स बुद्धिपूर्वः, 'कर्मशाटयामि' इत्येवंरूपा बुद्धिः प्रथम यस्य स बुद्धिपूर्व', न बुद्धिपूर्वोऽबुद्धिपूर्वः। ज्ञानावरणीयादिकर्मणो यदावरणादिरूपं फल तस्मिन् नरकतिर्यङ् मनुष्यदेवेषु विपच्यमानेऽनुभूयमाने सति यस्तस्य कर्मणो निर्जरण रूपो विपाक, स भवत्यबुद्धिपूर्वक'। अय ससारानुबन्धी विपाक'। यस्तु

कर टूट पडता है, उसके स्थानापन्न विपाकजा निर्जरा है। इस से आत्मा का कुछ भी हित नहीं होता है। जो फल कि जिसका विपाक काल प्राप्त नहीं हुआ है, डाली से तोड-कर पाल में रख दिया जाता है, वह समय के पहिले भी पक जाता है, इसके स्थानापन्न अविपाकजा निर्जरा है, यह तपश्चर्या आदि द्वारा साध्य हुआ करती है, और इसी से आत्म-कल्याण का मार्ग हाथ लगता ह। जिस प्रकार विपाक निर्जरा का कारण होता है, उसी प्रकार तप भी निर्जरा का कारण होता है। इस प्रकार निर्जरा दो प्रकार होती है।

कर्म का परिणाम निर्जरा है। इस अपेक्षा निर्जरा भी विपाक है, ऐसा व्यपदेश होता है। इस अभिप्राय से भी विपाक अबुद्धिपूर्व और कुशलमूल के भेद से दो प्रकार का माना गया है। 'कर्मशाटयामि'' 'मैं कर्मो की निर्जरा करूँ' इस प्रकार की बुद्धि

ફળ તે પોતાના સમય પર પાકીને ટુટી જાય છે તેને સ્થાનાપન્ન વિપાકજા નિર્જરા છે તેનાથી આત્માનુ કોઇ પ્રકારે હિત થતુ નથી જે ફળ તેનો વિપાકકાલ પ્રાપ્ત નથી થયો અને ડાલી ઉપરથી તોડીને તેને ઘાસમા રાખવામા આવે છે તે સમય પહેલા પણ પાકી જાય છે, તેને સ્થાનાપન્ન અવિપાકજા નિર્જરા છે તે તપ શ્ચર્યા આદિ દ્વારા સાધ્ય થયા કરે છે અને તે વડે કરીને આત્મ-કલ્યાણનો માર્ગ હાથમા આવે છે જેવી રીતે વિપાક એ નિર્જરાનુ કારણ હોય છે તે પ્રમાણે તપ પણ નિર્જરાનુ કારણ થાય છે આ પ્રમાણે નિર્જરા બે પ્રકારે છે

કર્મનુ જે પરિણામ તે નિર્જરા છે એ અપેક્ષા નિર્જરા પણ વિપાક છે, એવો વ્યપદેશ થાય છે એ અભિપ્રાયથી પણ વિપાક અબુદ્ધિપૂર્વ અને કુશલમૂલના ભેદથી બે પ્રકારનો માનવામા આવે છે 'कर्म शाटयामि' 'હુ કર્મોની

सुखविपाकाख्यश्च। तत्र प्रथमश्रुतस्कन्धे दशाध्ययनानि सन्ति, तत्र प्रथमाध्ययनं वर्णयन्निदमाद्य सूत्रमाह—"तेण कालेण" इत्यादि।

॥ मूलम्-सू. १ ॥

तेण कालेण तेण समएण चपा णामं णयरी होत्था। वण्णओ। तत्थण चपाए णयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभद्दे चेइए होत्था। वण्णओ। तेण कालेणं तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी अज्जसुहम्मे णाम अणगारे जाइसपण्णे कुलसपण्णे, वण्णओ, चउदसपुव्वी चउनाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव जेणेव पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ। परिसा निग्गया। धम्म सोच्चा निसम्म जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ १ ॥ सू० ॥

॥ टीका-सू. १ ॥

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले सामान्येऽवसर्पिणीलक्षणे चतुर्थारके इत्यर्थ, तस्मिन् समये विशिष्टे तदेकदेशभूते हीयमानलक्षणे इत्यर्थ। सूत्रे सप्तम्यर्थे तृतीया। चम्पा नाम नगरी 'होत्था' आसीत्।

प्रथम विभाग में दश अध्ययन हैं, उनमे से प्रथम अध्ययन का वर्णन करते हुए सूत्रकार इस आदि सूत्र का कथन करते है— "तेण कालेण" इत्यादि।

उस काल उस समय अर्थात् अवसर्पिणी काल के चौथे आरे मे चम्पा नामकी एक नगरी थी। भूतकालिक "आसीत्" क्रियापद का प्रयोग इस बात को लक्ष्य मे लेकर किया गया है कि—जिस प्रकार वह चपा नगरी चौथे आरे मे ऋद्धि आदि से

તેમાથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતા સૂત્રકાર આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે— "तेण कालेण" ઇત્યાદિ।

તે કાલ-ને સમય અર્થાત્—અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી, ભૂતકાલિક आसीत् ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે તે ચપાનગરી ચોથા આરામા ઋદ્ધિ આદિથી સપન્ન હતી તેવી સુધર્મા સ્વામીના સમયમા રહી ન હતી ચપા

एवंविधनिर्जरारूपस्य विपाकस्य मोक्षं प्रति साक्षात्कारणत्वमिति जैनागमसिद्धान्तः ।

विपाकस्य प्रतिपादकं=बोधकं श्रुतं=प्रवचनं विपाकश्रुतम् । इदमेकादशमङ्गम् । इदं च विपाकस्य शुभाशुभकर्मसम्बन्धित्वेन शुभाशुभकर्मफलभूतं वेदनारूपं विपाकं वर्णयितुं प्रस्तुतम् । वेदनारूपो विपाकः दुःखसुखभेदेन द्विविधः । अतोऽस्य शास्त्रस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ भवतः–दुःखविपाकाख्यः,

---

समय समस्त कर्मो का क्षय स्वरूप होता है उस समय मुक्ति का साक्षात्कारण होता है। इस प्रकार निर्जरारूप विपाक में मुक्ति के प्रति साक्षात्कारणता सिद्ध है। ऐसा जैन-सिद्धात का कथन है, इसमे कोई भी विरोध नहीं है।

इस विपाक का प्रतिपादन करना ही इस शास्त्र का मुख्य उद्देश है, इसलिये विपाक का प्रतिपादक होने से यह सूत्र भी " विपाकश्रुत " इसी नाम से प्रसिद्ध कोटि में आया है। उदय और वेदनारूप से विपाक दो प्रकार का पहिले वर्णित हुआ है, उनमें से इस शास्त्र में अशुभ और शुभ कर्मो के फलभूत वेदनारूप विपाक का कथन किया जायगा। यह वेदनारूप विपाक भी दुःख और सुख के भेद से दो प्रकार का है। इसलिये दुःखविपाक और सुखविपाक इस नाम से यह शास्त्र दो विभागो में विभक्त हुआ है।

અને તે જે સમય સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ થાય છે તે સમય મુક્તિનું સાક્ષાત્કારણ થાય છે આ પ્રમાણે નિર્જરારૂપ વિપાકમા મુક્તિ તરફ સાક્ષાત કારણતા સિદ્ધ છે એ પ્રમાણે જૈન સિદ્ધાન્ત કહે છે, તેમા કોઇ પ્રકારનો વિરોધ નથી

એ વિપાકનું પ્રતિપાદન કરવું તે જ આ શાસ્ત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે એટલા માટે વિપાકનું પ્રતિપાદક હોવાથી આ સૂત્ર પણ " विपाकश्रुत " એ નામથી પ્રસિદ્ધ કોટીમા આવ્યું છે, ઉદય અને વેદના રૂપથી વિપાકના બે પ્રકાર પ્રથમ વર્ણવેલા છે તેમાથી આ શાસ્ત્રમા અશુભ અને શુભ કર્મોના ફળભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન અથવા કથા કહેવામા આવશે એ વેદનારૂપ વિપાકના પણ દુઃખ અને સુખના ભેદથી બે પ્રકાર છે એટલા માટે દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ નામથી આ શાસ્ત્ર બે વિભાગમા વહેંચાએલું છે પ્રથમ વિભાગમા દસ અધ્યયન છે

सुखविपाकाख्यश्च । तत्र प्रथमश्रुतस्कन्धे दशाध्ययनानि सन्ति, तत्र प्रथमाध्ययनं वर्णयन्निदमाद्य सूत्रमाह—" तेण कालेण " इत्यादि ।

॥ मूलम्-सू० १ ॥

तेण कालेण तेण समएण चपा णामं णयरी होत्था। वण्णओ। तत्थण चपाए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभद्दे चेइए होत्था। वण्णओ। तेण कालेणं तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी अज्जसुहम्मे णाम अणगारे जाइसपण्णे कुलसपण्णे, वण्णओ, चउदसपुव्वी चउनाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं सपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव जेणेव पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ। परिसा निग्गया। धम्म सोच्चा निसम्म जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ १ ॥ सू० ॥

॥ टीका-सू० १ ॥

' तेण कालेण तेण समएण ' तस्मिन् काले सामान्येऽवसर्पिणीलक्षणे चतुर्थारके इत्यर्थ, तस्मिन् समये विशिष्टे तदेकदेशभूते हीयमानलक्षणे इत्यर्थ । सूत्रे सप्तम्यर्थे तृतीया। चम्पा नाम नगरी ' होत्था ' आसीत् ।

प्रथम विभाग में दश अध्ययन हैं, उनमे से प्रथम अध्ययन का वर्णन करते हुए सूत्रकार इस आदि सूत्र का कथन करते हैं— " तेण कालेण " इत्यादि ।

उस काल उस समय अर्थात अवसर्पिणी काल के चौथे आरे मे चम्पा नामकी एक नगरी थी। भूतकालिक " आसीत् " क्रियापद का प्रयोग इस बात को लक्ष्य मे लेकर किया गया है कि—जिस प्रकार वह चपा नगरी चौथे आरे मे ऋद्धि आदि से

તેમાથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતા સૂત્રકાર આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે— " तेण कालेण ' ઇત્યાદિ।

તે કાલ-ને સમય અર્થાત્—અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી, ભૂતકાલિક आसीत् ' ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે તે ચપાનગરી ચોથા આરામા ઋદ્ધિ આદિથી સપન્ન હતી તેવી સુધર્મા સ્વામીના સમયમા રહી ન હતી ચપા

यद्यप्यधुनाऽपि साऽस्ति, तथाप्यवसर्पिणीकालस्य हीयमानत्वात् सुधर्मस्वामिन' समये सा वक्ष्यमाणवर्णकविशिष्टा नास्तीति कृत्वा ' आसीत् ' इति भूतकाल-विवक्षया निर्देशः। कीदृशी सा नगरी ?—तत आह—' वण्णओ ' वर्णकः—अस्या वर्णनम्, स च—' रिद्धत्थिमियसमिद्धा, पमुइयजणजाणवया ' इत्यादिरौपपातिकसूत्राद् विज्ञेय इत्यर्थः। तत्र ऋद्धस्तिमितसमृद्धा—ऋद्धा=नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्ता बहुलजनसङ्कुला च, स्तिमिता=स्वपरचक्रभयरहिता, समृद्धा=धनधान्यादिपूर्णा, (पदत्रयस्य कर्मधारयः) विभवविस्तीर्णा शान्तिसम्पन्ना चेत्यर्थः, ' प्रमुदितजनजानपदा ' प्रमुदिता'=प्रमोद प्राप्ताः, जनाः=नागरिका , जानपदाः=अशेषदेशवासिनो यस्या सा तथा, इष्टप्रभूतवस्तुसौलभ्यात् प्रमु

संपन्न थी वैसी सुधर्मा स्वामी के समय नहीं रही। चपा नगरी तो अब भी है, परतु पहिले जैसी नहीं है। इसका सविस्तर वर्णन औपपातिक सूत्र मे है। ' ऋद्धा ' ऊंचे ऊंचे महल थे। और वह जनसंख्या स भरी हुई थी। ' स्तिमिता ' जहा स्वचक परचक्र का भय नहीं था, ' समृद्धा ' धन धान्य और विभव से परिपूर्ण थी। वहा का प्रत्येक जन आनद मे सदा मग्न रहता था दूसरे देशों से आये हुए मनुष्य वहा पर किसी भी वस्तु की अप्राप्तिजन्य कष्ट का अनुभव नहीं करते थे। वे भी सदा प्रफुल्लित चित्त रहते थे, कारण कि वहा पर जीवननिर्वाह की समस्त साधन सामग्री बहुत ही प्रचुर-रूप मे सुलभ थी। उस नगरी मे ऐसा कोई भी स्थान नहीं था जो जनसमुदाय से व्याप्त न रहता हो।

નગરી તો હાલમા પણ છે પરતુ પહેલા જેવી નથી તેનું સવિસ્તર વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમા છે ' ऋद्धा ઉચા ઉચા મહેલ હતા અને તે નગરી માણુસોથી ભરપૂર હતી ' स्तिमिता જ્યા સ્વચક્ર-પરચક્રનો ભય ન હતો ' समृद्धा ' ધન્ય ધાન્ય અને વૈભવથી પરિપૂર્ણ હતી, ત્યાના દરેક માણુસો આનદમા મગ્ન રહેતા હતા, બીજા દેશોમાથી આવેલા માણુસો આ નગરીમા કોઈ પણ વસ્તુ વિના દુખ પામતા નહિ, અને તે પણ હમેશા પ્રફુલ્લિત મનથી રહેતા હતા, કારણ કે અહિ જીવન-નિર્વાહની તમામ સાધન-સામગ્રી વિશેષ પ્રમાણમા બહુજ સુલભ હતી, આ નગરીમા એવુ કોઇ પણ સ્થાન ન હતુ કે જ્યા માણુસોની વસ્તી ન હોય

दितनिश्चित्तजनेत्यर्थः । तत्र खलु चम्पाया नगर्या बहिः=तस्या बाह्यप्रदेशे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसाभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे, 'पुण्णभद्दे' पूर्णभद्रं=पूर्णभद्रनामकं, 'चेइए' चैत्यम्=उद्यानम्, आसीत् । 'वण्णओ' वर्णकः= वर्णनम्, स च- 'चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते' इत्यादिरौपपातिकसूत्रे द्रष्टव्य इत्यर्थः. तत्र-'चिराइए' चिरादिकं=चिरकालिकम्, अत एव-'पुव्वपुरिसपण्णत्ते' पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तं-पूर्वपुरुषैः=प्राचीनपुरुषैः प्रज्ञप्तं=कथितम्, इदं बहुकालतः प्रसिद्धमित्यर्थः।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी= शिष्यः 'अज्जसुहम्मे णाम अणगारे' आर्यसुधर्मा स्वामी नामानगारः विहरतीत्यन्वयः । स कीदृशः? इत्याह-'जाइसंपण्णे' जातिसम्पन्नः=सुविशुद्धमातृवंशयुक्तः, 'कुलसंपण्णे' कुलसम्पन्नः=कुलं-पैतृकं पक्षस्तत्सम्पन्नः, उत्तमपैतृकपक्षयुक्त इत्यर्थः । 'वण्णओ' वर्णकः वर्णनम्, स चान्यत्रोक्तः-'बलसंपण्णे, विणयसंपण्णे,

---

उस चंपा नगरी के बाहर ईशान कोनमे एक पूर्णभद्र नामका बहुत प्राचीन उद्यान था । इसका भी वर्णन औपपातिक सूत्र मे " चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते " इत्यादि सूत्रद्वारा किया गया है, यह उद्यान चिरकाल का बना हुआ है । एक समय की बात है कि-भगवान महावीर के शिष्य श्री आर्य सुधर्मा स्वामी अनगार उसी अवसर्पिणी काल के उसी चौथे आरे मे तीर्थंकरों की परंपरा से विहार करते हुए उस उद्यान मे अपने ५०० शिष्यों सहित पधारे । वह कैसे थे सो कहते है-जातिसंपन्न- जिनका मातृपक्ष विशुद्ध था, कुलसंपन्न-जिनका पितृपक्ष निर्मल था । शास्त्रों में इनका वर्णन इस प्रकार आता है- " बलसंपण्णे, विणयसंपण्णे, लाघवसंपण्णे, ओयंसी

આ ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન કોણમા એક પૂર્ણભદ્ર નામનો બહુજ પ્રાચીન બગીચો હતો, તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમા 'चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते' ઇત્યાદિ સૂત્ર વડે કર્યું છે આ ઉદ્યાન બહુ લાંબા સમયનો બનેલો છે, એક સમયની વાત છે કે ભગવાન મહાવીરના શિષ્ય શ્રી આર્ય સુધર્મા સ્વામી તે અવસર્પિણી કાલના તે ચોથા આરામા તીર્થંકરોની પરંપરાથી વિહાર કરતા તે ઉદ્યાન-બગીચામા પોતાના પાચસો ૫૦૦ શિષ્યો સહિત પધાર્યા છે તે કેવા હતા તે કહે છે-જાતિસંપન્ન-જેનું માતૃપક્ષ વિશુદ્ધ હતુ, કુલસંપન્ન-જેનું પિતૃપક્ષ નિર્મલ હતુ શાસ્ત્રોમા તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે

लाघवसपण्णे, ओयसी, तेयसी, वयसी, जससी जियकोहमाणमायालोहे, जीवियासा मरणभयविप्पमुक्के' इत्यादि । अस्य व्याख्या–तत्सम्पन्नः लाघवसम्पन्नः=लाघव द्रव्यत' स्वल्पोपधित्वम्, भावतो गौरवत्रयनिवारण तत्सम्पन्न', ओजस्वी= ओज'–तपःप्रभृतिप्रभावात् समुत्थतेजः तद्वान. तेजस्वी = तेजोलेश्यादिमान, वचस्वी=वच.–आदेय वचनं, सकलप्राणिगणहितसम्पादक निरवद्यवचन, तद्वान् इत्यर्थ', यशस्वी, जितक्रोधमानमायालोभ'=क्रोधादिकषायविजयीत्यर्थ', जीवि-

तेयसी, वयसी जससी, जियकोहमाणमायालोहे जीवियासामरणभयविप्पमुक्के" इत्यादि, वे आर्य सुधर्मा स्वामी अनगार बलयुक्त, विनयसपन्न तथा लाघवगुणविशिष्ट थे । द्रव्य और भाव की अपेक्षा लाघव दो प्रकार का होता है, अत्यत अल्प उपधि रखना ये द्रव्य की अपेक्षा लाघव गुण है तीन गौरवों से रहित होना भाव की अपेक्षा लाघव गुण है। तपश्चर्या आदि के प्रभाव स जो तेज प्रकट होता है वह ओज, तथा तेजोलेश्या से उद्भूत शारीरिक चमक तेज कहलाती है, श्री सुधर्मा स्वामी इन दोनों से समन्वित थे–ओजस्वी थे और तेजस्वी भी थे। वे वचस्वी थे–उनके वचनों के प्रति समस्त प्राणियों के हृदय मे स्नेह था, क्यों कि उनके उन वचनों से सदा हित होता था, कभी वे सावद्य वचन नहीं बोलते थे । वचनों मे सावद्यता कषायचतुष्टय के सद्भाव से ही आती है, वे मुनिराज क्रोध, मान, माया और लोभ के सर्वथा विजयी थे । उन्हे न जीवन से मोह था और

આવે છે— ''लज्जसपण्णे विणयसपण्णे लाघवसपण्णे ओयसी तेयसी वयसी जससी जियकोहमाणमायालोहे जीवियासामरणभयविप्पमुक्के'' ઇત્યાદિ તે આર્ય સુધર્મા સ્વામી અણગાર બલયુક્ત, વિનયસપન્ન તથા લાઘવગુણવિશિષ્ટ હતા, દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષા લાઘવ બે પ્રકારનુ છે, બહુજ થોડી ઉપધિ-ઉપકરણ રાખવુ તે દ્રવ્યની અપેક્ષા લાઘવ ગુણ છે ત્રણ ગૌરવથી રહિત થવુ તે ભાવની અપેક્ષા લાઘવ ગુણ છે, તપશ્ચર્યા આદિના પ્રભાવથી જે તેજ પ્રગટ થાય છે, તે ઓજ, તથા તેજોલેશ્યાથી ઉત્પન્ન શારીરિક પ્રકાશ તે તેજ કહેવાય છે શ્રી સુધર્મા સ્વામી એ બન્નેથી સમન્વિત હતા એટલે ઓજસ્વી અને તેજસ્વી હતા, વચસ્વી હતા, તેમના વચનો પર તમામ પ્રાણીઓના હૃદયમા સ્નેહ હતો કારણકે તેમનાથી સૌનુ સદા હિત થતુ હતુ, કોઇ પણ વખત તેઓ સાવદ્ય વચન બોલતા નહિ વચનોમા સાવદ્યતા કષાયચતુષ્ટયના સદ્ભાવથી જ આવે છે તે મુનિરાજે ક્રોધ, માન માયા અને લોભને સર્વથા જીતી લીધા હતા તેમને જીવન ઉપર મોહ કે મરણ પ્રતિ ભય

ताऽऽशामरणभयविप्रमुक्त , इत्यादि। पुनस्तद्वर्णनमाह–'चउद्दसपुव्वी' चतुर्दशपूर्वी–चतुर्दशपूर्वधारी, 'चउणाणोवगए' चतुर्ज्ञानोपगत = केवलवर्जितमत्यादिचतुर्ज्ञानवान्, पञ्चभिरनगारशतै सार्धं सपरिवृत , 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थंकरोक्तपरम्परया, 'चरमाणे' चरन=विहरन 'जाव' यावत्–ग्रामानुग्राम द्रवन्नित्यर्थः, यत्रैव पूर्णभद्र चैत्य तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'अहापडिरूव' यथाप्रतिरूप=साधुकल्प्यम् अवग्रहमाज्ञाम्, 'जाव' यावत् यावच्छब्देन - 'अवग्रह सयमेन तपसा चात्मान भावयन' इत्यर्थस्य सग्रह , विहरति ।

'परिसा निग्गया' परिषन्निर्गता=श्री सुधर्मस्वामिन वन्दितु धर्मकथा श्रवणार्थं च परिषद्–वृन्दरूपेण जनसहतिर्नगरान्निर्गता=नि.सृता पञ्चविधाभिगमपुर-

---

न मरण स भय हा, जावन और मरण क प्रति उनक हृदय मे सदा समभाव था । न वे जाविताशासी थ और न मरणाशसी हा । ये ग्यारह अग और चौदह पूर्व क धारी, तथा मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मन पर्ययज्ञान, इन चार ज्ञाना म सुशाभित थे ।

उस उद्यान म पधार कर मुनिकल्प क अनुसार अवग्रह—आज्ञा लेकर उतर और तप सयम स अपनी आ मा का भावित करते हुए विचरन लग। चपानगरी के निवासियों को ज्यों ही सुधर्मा स्वामी क उस उद्यान मे आन की खबर मिली कि इतन मे ही जनपरिषद् उनका वदना और उनसे धर्म श्रवण करन के लिये बडा उमग स अपनर स्थान से प्रस्थान कर उस उद्यान मे पाच प्रकार क अभिगमपूर्वक एकत्रित हुई ।

न હતા જીવન અને મરણ પ્રતિ તેમના હૃદયમા હમેશા સમભાવ હતો તે જીવિતાશસી ન હતા અને મરણાશસી પણ ન હતા તે અગિયાર અગ અને ચૌદ પૂર્વેના જ્ઞાન ધરાવનાર, તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મન-પર્યયજ્ઞાન, એ ચાર જ્ઞાનોથી સુશોભિત હતા

તે ઉદ્યાનમા પધારીને મુનિકલ્પ અનુસાર અવગ્રહ–આજ્ઞા લઈને ઉતર્યા અને તપ સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા ચપાનગરીના નિવાસી જનોને ' સુધર્મા સ્વામી આ ઉદ્યાનમા પધાર્યા છે તેવા ખબર મલ્યા એટલામા પરિષદ્–માણસોનો સમુદાય તેમને વદના તેમજ ધર્મ સાભળવા માટે બહુજ ઉમગથી પોતાના સ્થાનથી પ્રયાણ કરીને તે ઉદ્યાનમા પાચ પ્રકારના

स्तर् तत्र समागता । एवमत्र योजना-धर्मः कथितः=तेन सुधर्मस्वामिना धर्म उपदिष्टः । धर्म श्रुत्वा निशम्य यस्या एव दिशः परिषत् प्रादुर्भूता=आगता तामेव दिश प्रतिगता । १ ॥

सुधर्मास्वामी ने आई हुई उस परिषद् को धर्मदेशना दी, धर्म सुनकर परिषद्जन अपने२ स्थान पर गये ॥१॥

भावार्थ— अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे मे चपा नाम की एक नगरी थी, जो अपनी अनुपम कांत और प्रभाव स प्रसिद्ध थी, जिस मे आकाशतलचुम्बी बडे२ सु दर महल और मकान बने थे । जहा की जनता हरएक प्रकार से सपन्न और सुखी थी । शाति का जहा एकछत्र राज्य छाया हुवा था । जिस मे ऐसा काई सा भा स्थान नहीं था जो निर्जन हो । हरतरह से यह नगरी सुखी और लक्ष्मी से हरी भरी थी । इसके बाहर ईशान कोण मे एक बहुत प्राचान पूर्णभद्र नामका मनोहर उद्यान था, जा देखने वालों के मन को अपनी आर बलात् आकृष्ट कर लेता था । जहा छह ऋतुओं का निवास जनता को सब प्रकारसे सुखित और शाति प्रदान करता रहता । एक समय का बात है कि—ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उस समय श्री सुधमा स्वामी अनेक गुण गणोंसे मण्डित, शात, दात और चतुर्दशपूर्वके धारी थे, उस उद्यान में अपन ५०० शिष्यो

અભિગમ પૂર્વક એકત્ર થઈ સુધર્મા સ્વામીએ આવેલી આ, પરિષદને ધર્મદેશના આપી ધર્મ સાભળીને તે પરિષદ પોત-પોતાના સ્થાને ગઇ ૧

ભાવાર્થ—અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા ચપા નામની એક નગરી હતી, જે પોતાની અનુપમ કાતિ અને પ્રભાવથી તે પ્રસિદ્ધ હતી જેમા આકાશનો સ્પર્શ કરતા હોય તેવા મોટા મોટા સુન્દર મહેલ અને મકાન બનેલા હતા ત્યાની જનતા તમામ પ્રકારથી સપન્ન અને સુખી હતી શાતિનુ જ્યા એકછત્ર રાજ્ય હતુ જેમા માણસ-વસ્તી વિનાનુ કોઇ પણ સ્થાન ખાલી ન હતુ તમામ પ્રકારથી આ નગરી સુખી અને લક્ષ્મીથી હરી ભરી હતી તે નગરીની બહાર ઇશાન કોણમા એક બહુજ પ્રાચીન પૂર્ણભદ્ર નામનો મનોહર ઉદ્યાન-બગીચો હતો, જે બગીચો જોનાર માણસના મનને પોતાના તરફ આકર્ષણ કરતો હતો જ્યા છ ઋતુઓ નગરીની પ્રજાને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાતિ આપતી હતી એક સમયની વાત છે કે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા તે સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી અનેક ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાત, દાત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર

मूलम्—सू० २

तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अंतेवासी अज्जजंबू णामं अणगारे सत्तुस्सेहे जहा गोयमसामी तहा जाव झाणकोट्ठोवगए विहरइ। तएणं अज्जजंबू णामं अणगारे जायसड्ढे जाव जेणेव अज्जसुहम्मे अणगारे तेणेव उवागए, तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, णमंसइ वंदित्ता णमंसित्ता जाव पज्जुवासइ। एवं वयासी–जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दसमस्स अंगस्स पण्हावागरणाणं अयमट्ठे पण्णत्ते, एक्कारसमस्स णं भंते! अंगस्स विवागसुयस्स समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते?। तएणं अज्जसुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी–एवं खलु जम्बू! समणेणं जाव संपत्तेणं एक्कारसमस्स अंगस्स विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तंजहा–दुहविवागा य सुहविवागा य ॥ सू० २ ॥

॥ टीका–सू. २ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये आर्यसुधर्मणः=

सहित पधारे। नगरनिवासियों को ज्योंही इस उद्यान में सुधर्मा स्वामी के पधारनेकी खबर पडी त्योंही नगरजन सब के सब उनके वंदन दर्शन एवं उनसे धर्म श्रवण करने के निमित्त बडी ही उत्कंठा से वहां पर आये, सुधर्मा स्वामीने धर्मका उपदेश दिया। उपदेश सुनकर वे सब अपने अपने स्थान गये ॥ सू० १ ॥

"तेणं कालेणं" इत्यादि—

उसी काल में और उसी समय में आर्य सुधर्मा स्वामी के शिष्य श्री जम्बूस्वामी

તેઓ તે ઉદ્યાનમાં પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત પધાર્યા નગર નિવાસીઓને જે વખતે 'આ ઉદ્યાનમાં સુધર્મા સ્વામી પધાર્યા છે' તે ખબર થઈ તેજ વખતે નગરીના તમામ માણસો તેમને વંદન દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાના નિમિત્તથી બહુજ ઉત્કંઠાથી ત્યાં ગયા, સુધર્મા સ્વામીએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ઉપદેશ સાંભળી તે સૌ પોતપોતાના સ્થાન પર ગયા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

તેણં કાલેણં' ઇત્યાદિ—

તે કાલમાં અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા સ્વામીના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામી

स्सर, तत्र समागता । एवमत्र योजना–धर्मः कथितः=तेन सुधर्मस्वामिना धर्म उपदिष्टः । धर्मं श्रुत्वा निशम्य यस्या एव दिशः परिषत् प्रादुर्भूता=आगता तामेव दिशं प्रतिगता । १ ॥

सुधर्मास्वामी ने आई हुई उस परिषद् को धर्मदेशना दी, धर्म सुनकर परिषद्‌जन अपने२ स्थान पर गये ॥१॥

भावार्थ— अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे मे चपा नाम की एक नगरी थी, जो अपनी अनुपम कांति और प्रभाव से प्रसिद्ध थी, जिस मे आकाशतलचुम्बी बडे२ सुंदर महल और मकान बने थे । जहां की जनता हरएक प्रकार मे संपन्न और सुखी थी । शांति का जहा एकछत्र राज्य छाया हुवा था । जिस मे ऐसा कोई सा भी स्थान नहीं था जो निर्जन हो । हरतरह से यह नगरी सुखी और लक्ष्मी से हरी भरी थी । इसके बाहर ईशान कोण मे एक बहुत प्राचीन पूर्णभद्र नामका मनोहर उद्यान था, जो देखने वालों के मन को अपनी ओर बलात् आकृष्ट कर लेता था । जहा छह ऋतुओं का निवास जनता को सब प्रकारसे सुखित और शांति प्रदान करता रहता । एक समय की बात है कि–ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उस समय श्री सुधर्मा स्वामी अनेक गुण गणोंसे मण्डित, शांत, दांत और चतुर्दशपूर्वके धारी थे, उस उद्यान में अपने ५०० शिष्यो

अभिगम पूर्वक एकत्र थई सुधर्मा स्वामीએ આવેલી આ પરિષદને ધર્મદેશના આપી ધર્મ સાભળીને તે પરિષદ પોત-પોતાના સ્થાને ગઇ ૧

ભાવાર્થ—અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા ચપા નામની એક નગરી હતી, જે પોતાની અનુપમ કાંતિ અને પ્રભાવથી તે પ્રસિદ્ધ હતી જેમા આકાશનો સ્પર્શ કરતા હોય તેવા મોટા મોટા સુન્દર મહેલ અને મકાન બનેલા હતા ત્યાની જનતા તમામ પ્રકારથી સંપન્ન અને સુખી હતી શાંતિનું જ્યા એકછત્ર રાજ્ય હતુ જેમા માણસ-વસ્તી વિનાનું કોઇ પણ સ્થાન ખાલી ન હતુ તમામ પ્રકારથી આ નગરી સુખી અને લક્ષ્મીથી હરી ભરી હતી તે નગરીની બહાર ઇશાન કોણમા એક બહુજ પ્રાચીન પૂર્ણભદ્ર નામનો મનોહર ઉદ્યાન-બગીચો હતો, જે બગીચો જોનાર માણસના મનને પોતાના તરફ આકર્ષણ કરતો હતો. જ્યાં છ ઋતુઓ નગરીની પ્રજાને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાંતિ આપતી હતી એક સમયની વાત છે કે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા તે સમયે શ્રી સુધર્મા સ્વામી અનેક ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાંત, દાંત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર

लक्षणोपेता:) यस्य संस्थानस्य तत् समचतुरस्र=तुल्यारोहपरिणाह, तच्च संस्थानम् =आकारविशेष इति समचतुरस्रसंस्थान तेन संस्थित'=समचतुरस्रसंस्थानसंस्थित'। तथा वज्रर्षभनाराचसंहनन.=नाराचम्=उभयतो मर्कटबन्ध', ऋषभ:= तदुपरि वेष्टनपट्टाकृतिकोऽस्थिविशेष:, वज्र=कीलिकाऽस्थि उभयमस्थि दृढीकर्तुं तद्वेधकमस्थि, तेषां समाहार, तद्रूप संहननम्=अस्था वन्धविशेषो यस्य स वज्रर्षभनाराचसंहनन । कनकपुलकनिकषपद्मगौर'=कनकस्य=सुवर्णस्य, पुलक'=खण्ड तस्य निकष. शाणनिघृष्टरेखा, 'पद्म' शब्देन पद्मकिञ्जल्क गृह्यते, पद्म पद्मकिञ्जल्कं च तद्वद् गौर' इति । यद्वा—कनकस्य—सुवर्णस्य पुलक—सारो वर्णातिशयस्तत्प्रधानो

छह संस्थानों में स यह प्रथम संस्थान है। वज्रर्षभनाराचसंहनन से वे युक्त थे। आजू बाजू दोनों ओर मर्कट बंध का नाम नाराच, उसके ऊपर वेष्टनपट्टकी आकृति जैसी जा हड्डी विशेष है वह ऋषभ, दोनों हड्डियों को दृढ करने के लिये कील जैसी हड्डी का नाम वज्र है। इस संहनन में वज्र क हाड, वज्र के वेठन और वज्र की कीलिया हाता है । यह सब स उत्तम प्रकार का शरीर का बाधा है । इसमें आजू—बाजू के दोनों हाड परस्पर में जुडे हुए रहते हैं। इन दोनों को आरपार जोडने वाली वज्रखील होती है । इनका शारीरिक सौन्दर्य भी सुवर्ण के भीतरी भाग का, कसौटी पर कसी गई रेखा के समान अधिक उज्ज्वल और कमल के केसर के तुल्य चमकीला एव गौरवर्ण का था। कसौटी पर सुवर्ण की रेखा जैसे अधिक उज्ज्वल और चमकीली नजर आती है, और कमल के केसर जैसे अधिक मनोमोहक होता है, ये दोनों वस्तुएँ पीतवर्ण गौरवर्ण ही होती है, फिर भी

એ પ્રથમ સંસ્થાન છે વજ્રઋષભનારાચ સંહનનથી તે યુક્ત હતા, આજુ બાજુ બન્ને તરફ મર્કટ બંધ તેનું નામ નારાચ, તેના ઉપર વેષ્ટનપટ્ટકની આકૃતિ જેવું જે હાડકું હોય છે તે ઋષભ, બન્ને હાડકાઓને મજબૂત કરવા માટે કીલ–ખીલા જેવા હાડકાનું નામ વજ્ર છે આ સંહનનમાં વજ્રના હાડકા, વજ્રનું વેઠન આચ્છાદન અને વજ્રની ખીલીઓ હોય છે એ સૌથી ઉત્તમ પ્રકારના શરીરના બાંધા છે તેમાં આજુબાજુના બન્ને હાડકા પરસ્પરમાં જોડાએલા રહે છે એ બન્નેને આરપાર જોડનારી વજ્ર ખીલી હોય છે તેનું શારીરિક સૌન્દર્ય પણ સોનાના અંદરના ભાગને કસોટી પર કસતા જે રેખા દેખાય છે તેના સમાન અધિક ઉજ્જ્વલ, અને કમલના કેસર તુલ્ય ચમકતું એ પ્રમાણે ગૌર વર્ણનું હતું એ બન્ને વસ્તુ

आर्यस्य सुधर्मस्वामिनोऽनगारस्य अन्तेवासी=शिष्यः आर्यजम्बूनामाऽनगारः, अस्य 'विहरती' त्यनान्वयः। स कीदृशः? इत्याह 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेधः सप्तहस्तप्रमाणशरीर इत्यर्थः । 'जहा गोयमसामी तहा ' यथा गौतमस्वामी तथा=गौतमस्वामी प्रथमगणधरो यथा भगवतीसूत्रे वर्णितस्तथायं वर्णनीय इत्यर्थः 'जाव' यावत्= यावच्छब्देन— 'समचउरंससठाणसंठिए, वज्जरिसहनारायसंघयणे, कणगपुलगनिघसपम्ह गोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे, महातवे, उराले घोरे, घोरव्वए, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरबंभचेरवासी, उच्छूढसरीरे, संखित्तविउलतेउलेस्से उड्ढंजाणू, अहोसिरे, कयंजलिपुडे, उक्कुडासणे' इत्येषा संग्रहः । अस्य व्याख्या समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितः=समाः=तुल्याः अन्यूनाधिकाः, चतस्रोऽस्रय –हस्तपादोपर्यधोरूपाश्चत्वारोऽपि विभागाः (शुभ-

थे । इनके शरीर की ऊंचाई सात हाथ की थी । भगवती सूत्र में प्रथम गणधर श्री गौतम स्वामी का जिस प्रकार वर्णन किया गया है इसी प्रकार इनका भी वर्णन समझना चाहिये । सूत्रस्थ ' जाव " यह पद " समचउरंससंठाणसंठिए वज्जरिसहनारायसंघयणे, कणगपुलगनिघसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे महातवे, उराले, घोरे, घोरव्वए, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरबंभचेरवासी, उच्छूढसरीरे, संखित्तविउलतेउलेस्से, उड्ढजाणू, अहोसिरे, कयंजलिपुडे, उक्कुडासणे " इन सब विशेषणों का सूचक है । इन सबका अर्थ इस प्रकार है— वे आर्य जम्बूस्वामी अनगार समचतुरस्रसंस्थानविशिष्ट थे । जिसमें हस्त, पाद, एवं ऊपर और नीचे के शरीर के विभाग न न्यून हों और न अपने प्रमाण से अधिक ही हों, वह समचतुरस्रसंस्थान है,

હતા તેમના શરીરની ઉંચાઇ સાત હાથ હતી, ભગવતી સૂત્રમાં પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમ સ્વામીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે તે પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીનું વર્ણન સમજવું જોઈએ સૂત્રમાં जाव એ પદ समचउरंससंठाणसंठिए, वज्जरिसहनारायसंघयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे महातवे उराले घोरे घोरव्वए, घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेउलेस्से उड्ढजाणू अहोसिरे कयंजलिपुडे उक्कुडासणे આ સર્વ વિશેષણોના સૂચક છે તે સર્વનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—તે આર્ય જમ્બૂ સ્વામી અણગાર સમચતુરસ્રસંસ્થાનવિશિષ્ટ હતા, હાથ, પગ, તથા ઉપર અને નીચેના શરીરનો કોઈ પણ ભાગ પોતાના પ્રમાણથી ન્યૂનાધિક ન હોય તે સમચતુરસ્રસંસ્થાન કહેવાય છે છ સંસ્થાનોમાં

ष्टविधकर्म भस्मीभवति, कर्मनिर्जरणार्थं तपस्यावानित्यर्थः। महातपाः=महत्-बृहत् प्रशस्तं वा तपो यस्य स तथा। उदारः=सकलजीवैः सह मैत्रीभावात्। घोरः=परिषहोपसर्गकषायशत्रुप्रणाशविधौ भयानकः। घोरव्रतः=घोरं-कातरैर्दुश्चरं व्रतं=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा। घोरतपस्वी=घोरैः-तपोभिः तपस्वी। घोरब्रह्मचर्यवासी=घोरम्-अल्पसत्त्वदुश्चरत्वेन दारुणं यद् ब्रह्मचर्यं, तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा। उच्छूढशरीरः=उच्छूढं-त्यक्तं शरीरं-शरीरशोभाकरणं येन स तथा, शोभनार्थशरीरसंस्कारपरित्यागीत्यर्थः। संक्षिप्तविपुल-तेजोलेश्यः=संक्षिप्ता शरीरान्तर्गतत्वेन संकुचिता, विपुला-विस्तीर्णा-अनेकयोजन-

---

ठीक इसी प्रकार इनकी तपश्चर्या भी कर्मरूपी वन को दग्ध करने में प्रदीप्त थी। उनकी तपस्या से ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मों की प्रतिक्षण निर्जरा होती थी। इस से अविपाक निर्जरा के वे अधिकरूप में धनी थे, यह बात स्पष्ट होती है। तपश्चर्या उनकी बृहत् एवं प्रशस्त थी। समस्त संसारी जीवों के साथ उनका मैत्री भाव था। वे परीषह और उपसर्गों के विजयी थे। कषायरूप शत्रुओं के मर्दन करने में वे अतिशय धीर थे। कायरों से दुश्चर सम्यक्त्व एवं शील आदि व्रतों के वे आराधक थे। वे घोरतपस्वी थे। घोरब्रह्मचारी थे ब्रह्मचर्य जैसे महाकठिन व्रत के वे मन वचन और काया से पालन करने वाले थे। शारीरिक शोभा की ओर उनका बिलकुल भी लक्ष्य नहीं था। शरीर के भीतर

નાખીને આગળ આગળ અધિક મનોજ્ઞ થતો જાય છે તે પ્રમાણે તેમની તપશ્ચર્યા પણ કર્મરૂપી વનને બાળવામાં પ્રદીપ્ત હતી તેમની તપસ્યાથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોની પ્રતિક્ષણ નિર્જરા થતી હતી તે કારણથી અવિપાક નિર્જરાના અધિક રૂપમાં ધનિક હતા, એ વાત સ્પષ્ટ છે તેમની તપશ્ચર્યા વિશેષ એવં વખાણવા લાયક હતી સર્વ સંસારી જીવોની સાથે તેમને મૈત્રીભાવ હતો તેમણે પરિષહો અને ઉપસર્ગો પર વિજય મેળવ્યો હતો કષાયરૂપ શત્રુઓનું મર્દન કરવામાં તેઓ અતિશય ધીર પુરુષ હતા કાયર જીવોને કઠિન જણાતા સમ્યક્ત્વ અને શીલ આદિ વ્રતોના તે આરાધક હતા, ઘોરતપસ્વી હતા, ઘોરબ્રહ્મચારી હતા, બ્રહ્મચર્ય જેવા મહાકઠિન વ્રતનું મન, વચન અને કાયાથી પાલન કરનાર હતા શારીરિક શોભા તરફ તેમનું બિલકુલ લક્ષ જ ન હતું, શરીરની અંદરજ તેમણે તેજોલેશ્યાને ગોપવી રાખી હતી, બહારમાં તેમણે

यो निकषः-शाणनिघृष्टसुवर्णरेखा, तस्य यत् पक्ष्म-बहुलत्वं तद्वद् गौरः=शाण निघृष्टाऽनेकसुवर्णरेखावच्चाकचिक्ययुक्तगौरशरीरः। उग्रतपाः = उग्र-विशुद्ध मवृद्धपरिणामवत्त्वात्, पारणादौ विचित्राभिग्रहवत्त्वाच्च, अप्रधर्षमनशनादि द्वादश-विध तपो यस्य स तथा, तीव्रतपोधारीत्यर्थः। दीप्ततपाः=दीप्त-कर्मवनदाहकत्वे नाग्निवज्ज्वलत्तेजस्क तपो यस्य स तथा। तप्ततपाः=तप्त तापित तपो येन स तप्ततपाः। तादृश तपस्तप्त, येन कर्माणि सन्ताप्यन्त, येन तपसा ज्ञानावरणीया

जैसे इनमें अधिक कांति रहती है उसी प्रकार जंम्बूस्वामी का शरीर भी अधिक सतेज और चमकीला था। अतिशय अर्थ में भी " पुलक " शब्द का प्रयोग होता है। शाण पर बार२ एक ही जगह सोने की मिली हुई रेखाएँ जिस प्रकार अधिक से अधिक चमकीली होती है उसी प्रकार उनका वह शरीर भी अधिक से अधिक कांति का पुंज था, गौरवर्णयुक्त वह शरीर भी खूब जगमगता था। अनशन आदि १२ बारह प्रकार की तपस्या करने मे उनके परिणाम सदा उत्तरोत्तर वृद्धियुक्त रहा करते थे, तथा पारणाके दिवस मे भी वे अनेक प्रकार के अभिग्रह करते थे, इस लिये उनकी तपस्या मे किसी भी प्रकार से हीनता नहीं आने पाती थी, इसलिये वे उग्रतपस्वी थे—तीव्र तपों के तपन वाले थे। कर्मरूपी वन का विनाशक होने से अग्नि की तरह उनका तप अधिक प्रज्वलित था। अग्नि जिस प्रकार वन को भस्मसात् करती हुई आगे२ अधिक सतेज होती है,

---

પીતવર્ણ અને ગૌરવર્ણજ હોય છે અને જેવી તેમા બહુજ કાંતિ રહે છે એ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીનું શરીર પણ અધિક તેજસ્વી અને પ્રકાશમાન હતું અતિશય અર્થમા પણ 'પુલક' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે કસોટીના પથ્થર પર વારંવાર એકજ જગ્યાએ મળેલી સોનાની રેખાઓ જે પ્રમાણે અધિકથી અધિક ચમકતી હોય છે તે પ્રમાણે તેમનું શરીર પણ વધારેમા વધારે કાંતિનો ઢગલો હતું ગૌર વર્ણ યુક્ત તે શરીર પણ ખૂબ પ્રકાશતું હતું, અનશન આદિ બાર પ્રકારની તપસ્યા કરવામા તેમના મનના પરિણામ હમેશા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિયુક્ત રહ્યા કરતા, તથા પારણાના દિવસે પણ અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ તે કરતા હતા, તેથી તેમની તપસ્યામા પણ કોઇ પ્રકારની ખામી-ઉણપ આવતી નહિ તેથી તે ઉગ્રતપસ્વી હતા તીવ્ર તપોના કરનારા હતા કર્મરૂપી વનના વિનાશક હોવાથી અગ્નિ પ્રમાણે તેમનું તપ અધિક પ્રજ્વલિત હતું અગ્નિ જે પ્રમાણે વનને બાળી ભસ્મ કરી

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रेयं योजना-संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति-आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वयः। स जम्बूनामानगारः कीदृशः? इत्याह 'जायसड्ढे' जातश्रद्धः=जाता-प्राग्भूता, संप्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा,वक्ष्य

थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले, दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदारकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसंपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवे अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं- "जायसड्ढे" पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाञ्छा जगी थी। 'जायसड्ढे'' पद के साथ का "जाव" यावत शब्द-"जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजातसंशय, संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल" इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃત વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ-સંપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઇને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણુગાર અગિયારમા અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યાં શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે- जायसड्ढ પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી जायसड्ढे પદ સાથેના 'जाव यावत् શબ્દ 'जातसंशय, जातकुतूहल, उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, संजातश्रद्ध संजातसंशय, संजातकुतूहल, समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल ' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

परिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्था तेजोलेश्या-विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेष समुत्पन्नतेजोज्वाला यस्य स तथा, शरीरान्तर्लीनतेजोलेश्यावानित्यर्थः। ऊर्ध्वजानुः=ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स तथा। अधःशिराः=नतमस्तकः, इतस्ततश्चक्षुर्व्यापारं निवर्त्य नियमितभूमिभागनियतदृष्टिरित्यर्थः। कृताञ्जलिपुटः=मस्तकन्यस्तसपुटीकृतहस्तः। उत्कुटासनः=उत्कुटं भूमावलग्नपुतम्, आसनं यस्य स तथा, भूप्रदेशास्पृष्टपुततयोपविष्टः। ध्यानकोष्ठोपगतः=ध्यानं-धर्मध्यानं शुक्लध्यानं च, तदेव कोष्ठः-कुशूलो ध्यानकोष्ठः, तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति, तथैव ध्यानत इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति भावः,

---

ही उन्हों ने तेजोलेश्या को संवृत कर रखा था, बाहर मे उसका उन्होंने कहीं पर भी किसी भी समय उपयोग नहीं किया। इस लेश्या की प्राप्ति जीवों को विशिष्ट तपस्या द्वारा ही होती है। यह तेजोलेश्या अनेक योजनतक क्षेत्रस्थ वस्तुओं का संहार करनेवाली होती है। दोनों घुटनों को ऊंचे करके नतमस्तक होकर रहते थे। मस्तक पर जिन्होंने अंजली कर रखी है। वे उत्कुटासन वाले थे-जिस आसन मे बैठक जमीन को स्पर्श नहीं करती है किन्तु दोनों पैरों के सहारे बैठा जाता है उसका नाम उत्कुट आसन है। तथा जिस प्रकार कोठे के भीतर रखा हुआ धान्य आदि जहां-तहां बिखर कर खराब नहीं हो सकता है तथा सुरक्षित बना रहता है, ठीक इसी प्रकारसे जिनकी इन्द्रिय और मन की वृत्ति धर्म और शुक्ल ध्यान के बल से बाह्य व्यापार से निवृत्त होकर अन्तर्मुखी बनी हुई

તેનો કોઇ સ્થળે અને કોઇ સમયે ઉપયોગ કર્યો ન હતો આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે આ તેજોલેશ્યા અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓનો સંહાર કરનારી હોય છે બન્ને ઘુંટણોને ઉંચે રાખી નતમસ્તક થઇને રહેતા હતા મસ્તક-માથાપર જેમણે અંજલી કરી (બે હાથ જોડેલા) રાખી છે તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા જે આસનમાં બેઠક જમીનનો સ્પર્શ કરતી નથી પરંતુ બન્ને પગના આધારે બેસાય છે, તેનું નામ ઉત્કુટાસન છે, તથા જે પ્રમાણે કોઠારમાં રાખેલું અનાજ આદિ જ્યાં ત્યાં ખરાબ થઇને વિખરાઇ નહિ જતાં સુરક્ષિત રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેની ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિ ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનના બળથી બહારના વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઇને

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रेयं योजना—सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति=आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वय । स जम्बूनामानगार कीदृशः? इत्याह 'जायसड्ढे जातश्रद्ध =जाता—माग-भूता, सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा,वक्ष्य

थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदारकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले, उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनवाले, विपुल तेजोलेश्या का सवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर सयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवे अग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं- "जायसड्ढे" पहिले नहीं जाग्रत हुई यह अब सामा यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाछा जगी थी। 'जायसड्ढे' पद के साथ का "जाव" यावत शब्द-"जात सशय , जातकुतूहल , उत्पन्नश्रद्ध , उत्पन्नसशय ,उत्पन्नकुतूहल , सजातश्रद्ध, सजातसशय , सजातकुतूहल , समुत्पन्नश्रद्ध , समुत्पन्नसशय , समुत्पन्नकुतूहल " इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃત વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ સપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઇને સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણગાર અગિયારમા અગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યા શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે— जायसड्ढ પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી जायसड्ढे પદ સાથેના 'जाव યાવત્ શબ્દ 'जातसशय , जातकुतूहल , उत्पन्नश्रद्ध , उत्पन्नसशय , उत्पन्नकुतूहल , सजातश्रद्ध , सजातसशय सजातकुतूहल , समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसशय , समुत्पन्नकुतूहल ' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

परिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्था तेजोलश्या-विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेष समुत्पन्नतेजोज्वाला यस्य स तथा, शरीरान्तर्लीनतेजोलेश्यावानित्यर्थः। ऊर्ध्वजानुः=ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स तथा। अधःशिराः=नतमस्तकः, इतस्ततश्चक्षुर्व्यापार निवर्त्य नियमितभूमिभागनियतदृष्टिरित्यर्थः। कृताञ्जलिपुट =मस्तकन्यस्तसपुटीकृतहस्तः। उत्कुटासन =उत्कुट भूमावलग्नपुतम्, आसनं यस्य स तथा, भूप्रदेशास्पृष्टपुततयोपविष्टः। ध्यानकोष्ठोपगत =ध्यान-धर्मध्यान शुक्लध्यान च, तदेव कोष्ठः-कुशूलो ध्यानकोष्ठ., तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगत', यथा कोष्ठगत धान्यं विकीर्ण न भवति, तथैव ध्यानत इन्द्रियान्त'करणवृत्तयो बहिर्नं यान्तीति भावः,

---

ही उन्हों ने तेजालेश्या को सवृत कर रखा था, बाहर मे उसका उन्होंने कहीं पर भी किसी भी समय उपयोग नहीं किया। इस लश्या की प्राप्ति जीवों को विशिष्ट तपस्या द्वारा ही होती है। यह तेजोलेश्या अनेक याजनतक क्षेत्रस्थ वस्तुओं का सहार करनेवाली होती है। दोनों घुटनों को ऊचे करके नतमस्तक होकर रहते थे। मस्तक पर जिन्होंने अजली कर रखी है। वे उत्कुटासन पाले थे-जिस आसन मे बैठकर जमीन को स्पर्श नहीं करती है किन्तु दोनों पैरों के सहारे बैठा जाता है उसका नाम उत्कुट आसन है। तथा जिस प्रकार काठे के भीतर रखा हुआ धान्य आदि जहा-तहा बिखर कर खराब नहीं हो सकता है तथा सुरक्षित बना रहता है, ठीक इसी प्रकारसे जिनका इन्द्रिय और मन की वृत्ति धर्म और शुक्ल ध्यान के बल से बाह्य व्यापार से निवृत्त होकर अन्तर्मुखी बनी हुई

તેનો કોઇ સ્થળે અને કોઇ સમયે ઉપયોગ કર્યો ન હતો આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે આ તેજોલેશ્યા અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓનો સહાર કરનારી હોય છે બન્ને ઘુટણોને ઉચે રાખી નતમસ્તક થઇને રહેતા હતા મસ્તક-માથાપર જેમણે અજલી કરી (બે હાથ જોડેલા) રાખી છે તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા જે આસનમા બેઠક જમીનનો સ્પર્શ કરતી નથી પરતુ બન્ને પગના આધારે બેસાય છે, તેનુ નામ ઉત્કુટાસન છે, તથા જે પ્રમાણે કોઠારમા રાખેલુ અનાજ આદિ જ્યા ત્યા ખરાબ થઇને વિખરાઇ નહિ જતા સુરક્ષિત રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેની ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિ ધર્મ અને શુક્લ ધ્યાનના બળથી બહારના વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઇને

नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रैवं योजना-संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारः यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वयः । स जम्बूनामानगारः कीदृशः? इत्याह 'जायसड्ढे' जातश्रद्धः=जाता-प्राग्भूता, सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता, तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स तथा,वक्ष्य-

थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदारकृतिवाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले उच्छूढशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसंपन्न, अधोमस्तकयुक्त अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू स्वामी अनगार ग्यारहवें अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मा स्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू०) कैसे थे सो कहते हैं-"जायसड्ढे"पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूप से तत्त्वों के विपाक का निर्णय करने के लिये जिनकी वाञ्छा जगी थी। 'जायसड्ढे"पद के साथ का "जाव" यावत् शब्द-"जातसंशय , जातकुतूहल , उत्पन्नश्रद्ध , उत्पन्नसंशय ,उत्पन्नकुतूहल संजातश्रद्ध, संजातसंशय संजातकुतूहल , समुत्पन्नश्रद्ध , समुत्पन्नसंशय , समुत्पन्नकुतूहल " इन अन्य विशेषणों का

અન્તર્મુખી બની રહી હતી એ પ્રમાણે ઉગ્ર તપસ્યા વાળા દીપ્ત તપવાળા તપ્ત તપવાળા, મહાતપ વાળા, ઉદારકૃતિ વાળા, ઘોર અને ઘોર વ્રત વાળા, ઘોરગુણ વાળા, ઘોર તપસ્યા વાળા, ઘોર બ્રહ્મચર્યવ્રત વાળા, ઉચ્છૂઢ શરીર વાળા અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા ઉર્ધ્વજાનુ-સંપન્ન, અધોમસ્તક (નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઇને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા

તે આર્ય જમ્બૂસ્વામી અણગાર અગિયારમા અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યાં શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા તે (જમ્બૂ૦) કેવા હતા તે કહે છે-જાયસડ્ઢે પ્રથમ નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના વિપાકનો નિર્ણય કરવા માટે જેની ઇચ્છા જાગી હતી જાયસડ્ઢે પદ સાથેના 'જાવ યાવત્ શબ્દ જાતસંશય , जातकुतूहल , उत्पन्नश्रद्ध , उत्पन्नसंशय , उत्पन्नकुतूहल , संजातश्रद्ध , संजातसंशय संजातकुतूहल , समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसंशय , समुत्पन्नकुतूहल ' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક

माणतत्त्वजिज्ञासावानित्यर्थः, 'जायसंसए' जातसंशयः—जातः प्रवृत्तः संशयो यस्य स तथा। दशमाङ्गे प्रश्नव्याकरणसूत्रे भगवत्प्रोक्तमास्रवसंवरयोः स्वरूपं धर्माचार्यसमीपे श्रुतं, तद्विपाकविषये संशयोत्पत्त्या जातसंशय इति भावः। 'जायकोउहल्ले' जातकुतूहलः—जातं—प्रवृत्तं कुतूहलम्—औत्सुक्यं यस्य स तथा, 'मत्प्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं मम धर्माचार्यो वक्ष्यति' तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थः। 'उप्पन्नसड्ढे' उत्पन्नश्रद्धः=उत्पन्ना—विशेषेण उत्कृष्टतया जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा—

सूचक है, इनका अर्थ इस प्रकार है-"जातसंशय" श्री जम्बूस्वामी पहिले भगवान द्वारा प्रतिपादित दशम अंग प्रश्नव्याकरण नामक सूत्र में आस्रव और संवर के भाव श्री सुधर्मा स्वामी के पास सुना था अतः उनके विपाक के विषय में उन्हें संशय की उत्पत्ति हुई। "जातकुतूहलः" जब उन्हें उस विषयमे उत्कंठा उत्पन्न हुई तब यह बात भी स्वाभाविक है कि—उस शंका की निवृत्ति के निमित्त, जिनके पास वे पहुंचे हैं वहाँ यह भी एक प्रकार से उत्कंठा होती है कि—'मेरी शंका का समाधान धर्माचार्य से किस रूप मे मुझे मिलेगा' इस बातको सुननेके लिये उनके चित्त मे उत्कंठा जगी थी। "उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल" ये पद यद्यपि पूर्वोक्त इन "जातश्रद्ध जातसंशय जातकुतूहल" पदों के समानार्थक जैसे प्रतीत होते हैं, परन्तु सूक्ष्म दृष्टि से विचार करने पर इनके अर्थ में भेद है, और वह इस प्रकार से है—"जात-

છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે,– જાતસંશય શ્રી જમ્બૂ સ્વામી પ્રથમ, ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત દશમ અંગ પ્રશ્ન વ્યાકરણ નામના સૂત્રમા આસ્રવ અને સંવરના ભાવ શ્રી સુધર્મા સ્વામી પાસે સાંભળ્યા હતા તેના વિપાકના વિષયમાં તેમને સંશયની ઉત્પત્તિ થઈ જાતકુતૂહલ ' તેમને જ્યારે તે વિષયમા ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઇ ત્યારે એ વાત પણ સ્વાભાવિક છે કે–તે શંકાની નિવૃત્તિના નિમિત્ત, જેની પાસે તેઓ પહોચ્યા હતા ત્યા એક પ્રકારની ઉત્કંઠા થાય કે ' મારી શંકાનું સમાધાન ધર્માચાર્ય પાસેથી કેવી રીતે મને મળી શકશે ' એ સમાધાન સાંભળવા માટે તેમના ચિત્તમા ઉત્કંઠા જાગી હતી 'उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय उत्पन्नकुतूहल,' એ પદ જો કે પૂર્વોક્ત આ जातश्रद्ध जातसंशय, जातकुतूहल પદોના સમાન અર્થના સૂચવનાર જેવા દેખાય છે, પરંતુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા તેના અર્થમા ભિન્નતા છે, અને તે આ પ્રમાણે છે,– जातश्रद्ध, जातसंशय, जातकुतूहल ' એ પદો

श्रद्धाया' स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध', तस्याः स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्न श्रद्ध इति भावः। एवम् 'उप्पन्नससए उप्पन्नकोउहल्ले' उत्पन्नसशयः, उत्पन्नकुतूहल., इति। 'सजायसड्ढे, सजायससए, सजायकोउहल्ले' संजातश्रद्ध', सजातसशय., सजातकुतूहल'। अत्र 'स' शब्दः प्रकर्षविशेषादिवाचकः, तेन सविशेषेण भिन्न-भिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णयेच्छारूपेण जाता-प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथा। एवमग्रेऽपि।

श्रद्ध, जातसशय, जातकुतूहल " इन पदों द्वारा श्रद्धा आदि की जो उनमें जाग्रति प्रकट की है, वह केवल सामान्यरूपसे ही की गई समझनी चाहिये। उत्पन्नश्रद्ध, इत्यादि पदो द्वारा उनमें श्रद्धा, सशय और कुतूहल की उत्पत्ति विशेषरूपसे प्रकट की जा रही है। श्रद्धा—तत्त्वो के निर्णयविषयक वाञ्छा जब अपने स्वरूप से अप्रकट अवस्था में रहती है तब वह सामान्यरूपसे उत्पन्न हुई कही जाती है। इसी प्रकार सशय और कुतूहल के जात और उत्पन्न विशेषणो में भी यही सामान्य और विशेष धर्म की अपेक्षासे समाधान जान लेना चाहिये। सामान्यरूपसे उत्पन्न हुई श्रद्धा जब विशेषरूपसे प्रकट होती है, तब वहा पर " उत्पन्नश्रद्ध " इस पद की सार्थकता समझना चाहिये। इसी प्रकार " सजातश्रद्ध, सजातसशय, सजातकुतूहल " इन पदों मे जो " स " यह शब्द है वह पूर्वकथित विशेष की अपेक्षा भी अधिक विशेष आदि अर्थ का द्योतक है। ये पद

દ્વારા શ્રદ્ધા આદિની તેમનામા જાગ્રતિ પ્રકટ કરી છે તે કેવલ સામાન્ય રૂપથીજ કરી છે એમ સમજવુ જોઇએ 'उत्पन्नश्रद्ध ઇત્યાદિ પદો દ્વારા તેમનામા શ્રદ્ધા સશય, અને કુતૂહલની ઉત્પત્તિ, વિશેષરૂપથી કરવામા આવી છે શ્રદ્ધા—તત્ત્વના નિર્ણયવિષયક ઇચ્છા જ્યારે પોતાના સ્વરૂપથી અપ્રકટ અવસ્થામા રહે છે, ત્યારે તે સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થઇ એમ કહેવાય છે એ પ્રમાણે સશય અને કુતૂહલનુ ઉત્પન્ન થવુ તે વિશેષણોમા પણ એ સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મની અપેક્ષા છે એ રીતે સમાધાન જાણી લેવુ જોઇએ સામાન્યરૂપથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જ્યારે વિશેષરૂપમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે ત્યા આગળ उत्पन्नश्रध' એ પદની સાર્થકતા સમજવી જોઇએ એ પ્રમાણે 'सजातश्रद्ध, सजातसशय, सजात कुतूहल એ પદોમા જે 'स' એ શબ્દ છે તે પૂર્વકથિત વિશેષની અપેક્ષાએ પણ અધિક વિશેષ આદિ અર્થનો દ્યોતક છે તે પદ શ્રદ્ધા, સશય અને કુતૂહલન

'समुप्पण्णसड्ढे, समुप्पण्णससए, समुप्पण्णकोउहले' **समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः, तत्र-समुत्पन्ना-सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स तथा। एवमग्रेऽपि।**

श्रद्धा, सशय एव कुतूहल के भिन्न२ वस्तुस्वरूप के निणय में जाग्रति प्रदर्शित करते है । तथा समुत्पन्नश्रद्ध , समुत्पन्नसशय , समुत्पन्नकुतूहल " ये पद भी श्रद्धा आदि की उत्पत्ति मे सर्वथारूपसे जाग्रति प्रकट करने वाले है । " समुत्पन्ना-सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स " अथात् सर्व प्रकार स उत्पन्न हुई है श्रद्धा जिसके वह समुत्पन्नश्रद्धा वाला कहलाता है ।

शका- सूत्र में सर्व प्रथम " जातश्रद्ध " इत्यादिक जो पद रखे गये हैं, वे सर्वथा व्युत्क्रमवाले है, क्यों कि जबतक सशय या कुतूहल नहीं होंगे तबतक श्रद्धा हो ही नहीं सकती, इसीलिये सर्वप्रथम सूत्रमें सशय आदि का पाठ रखना उचित था, बाद मे श्रद्धा का ।

समाधान-शका ठीक नहीं, क्यों कि इस प्रकार के पाठ से विशिष्ट अर्थ की प्रतीति सूत्रकार को करानी इष्ट है और वह इस प्रकार से । यह यद्यपि ठीक है कि सशयादिपूर्वक ही श्रद्धा की सगति यहा ठीक जचती है, तो भी श्रद्धा मे सशय और

ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુસ્વરૂપના વર્ણનમા જાગ્રતિ પ્રદર્શિત કરે છે તથા समुत्पन्नश्रद्ध समुत्पन्नसशय, समुत्पन्नकुतूहल એ પદ પણ શ્રદ્ધા આદિની ઉત્પત્તિમા સર્વથા રૂપથી જાગ્રતિ પ્રકટ કરનારા છે 'समुत्पन्ना=सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स' અર્થાત્ સર્વ પ્રકારથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા જેને તે સમુત્પન્નશ્રદ્ધાવાળા કહેવાય છે

શકા—સૂત્રમા સૌથી પ્રથમ 'जातश्रद्ध' ઇત્યાદિક જે પદ રાખેલા છે તે સર્વથા વ્યુત્ક્રમ વાળા છે કારણ કે જ્યા સુધી સશય અથવા કુતૂહલ નહિ થાય ત્યા સુધી શ્રદ્ધા હોઇ શકેજ નહિ એટલા માટે સૌથી પ્રથમ સૂત્રમા સશય આદિ જે પાઠ છે તે રાખવો જોઇતો હતો, ત્યાર પછી શ્રદ્ધા વગેરે પાઠની જરૂર હતી

ઉત્તર—શકા બરાબર નથી, કારણકે આ પ્રકારના પાઠથી વિશિષ્ટ અર્થની પ્રતીતિ સૂત્રકારને કરાવવી ઇષ્ટ છે અને, તે આ પ્રકારથી એ જો કે, ઠીક છે કે સશયાદિપૂર્વક જ શ્રદ્ધાની સગતિ કરવી તે અહિ ઠીક લાગે છે, તો પણ

श्रद्धादयः शब्दा व्याख्याता एव। अत्रैव श्रद्धादौ कार्यकारणभावोऽवगन्तव्यः प्रश्नवाञ्छा जिज्ञासारूपा श्रद्धा जाता, तस्याः कारणं संशयः, कुतूहलं चेति। अन्ये त्वाहुः-जातश्रद्धादिपदत्रयेणावग्रहः, उत्पन्नश्रद्धादिपदत्रयेण ईहा, संजातश्रद्धादिपदत्रयेण अवायः समुत्पन्नश्रद्धादिपदत्रयेण च धारणा प्रतिबोध्यते, इति। ईदृशाऽनेकगुण-

---

कुतूहल पूर्वकता आने से उनमें परस्पर में कार्य–कारणभाव प्रदर्शित होता है, प्रश्न के वश से जिज्ञासारूप श्रद्धा होती है उसका कारण संशय और कुतूहल होते हैं। (१) जातश्रद्ध, जातसंशय, जातकुतूहल, (२) उत्पन्नश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पन्न-कुतूहल, (३) संजातश्रद्ध संजातसंशय, संजातकुतूहल, (४) समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल," । यहां कोई इस प्रकार भी समाधान उपस्थित करते हैं कि–" जातश्रद्ध " इत्यादि तीन पदों से सूत्रकार यह बात पुष्ट करते हैं कि–जंबू-स्वामी में जो सर्वप्रथम श्रद्धा, संशय एवं कुतूहल उत्पन्न हुए वे अवग्रहरूप में ही हुए, ईहा, अवाय और धारणारूप से नहीं। " उत्पन्नश्रद्ध " इत्यादि तीन पदों से यह पुष्ट होता है कि वे सब बाद में ही उनमें ईहारूप से, पश्चात् अवायरूपसे और फिर धारणारूप से पुष्ट हुए।

भाव यह है–कि आस्रव और संवर के विपाक के विषय में जो उन्हें श्रद्धा

શ્રદ્ધામાં સંશય અને કુતૂહલ-પૂર્વકતા આવવાથી તેમાં પરસ્પરમાં કાર્ય–કારણ ભાવ પ્રદર્શિત થાય છે પ્રશ્નના વશથી જિજ્ઞાસારૂપ શ્રદ્ધા થાય છે, તેનું કારણ સંશય અને કુતૂહલ હોય છે (૧) जातश्रद्ध, जातसंशय, जातकुतूहल (२) उत्पन्नश्रद्ध उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुतूहल, (३) संजातश्रद्ध संजातसंशय, संजातकुतूहल (४) समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय, समुत्पन्नकुतूहल અહિં કોઈ આ પ્રમાણે સમાધાન કરે છે કે –' जातश्रद्ध ' ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી સૂત્રકાર એ વાત પુષ્ટ કરે છે કે- જમ્બૂ સ્વામીમાં જે સર્વ પ્રથમ શ્રદ્ધા, સંશય અને કુતૂહલ ઉત્પન્ન થયા તે અવગ્રહ રૂપમાં જ થયા છે, ઇહા, અવાય અને ધારણા રૂપથી નહીં " उत्पन्नश्रद्ध " ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી એ પુષ્ટ થાય છે કે એ સર્વ પછી તેમનામાં " ईहा ' રૂપથી અને પાછળથી " अवाय ' રૂપથી અને તે પછી धारणा ' રૂપથી પુષ્ટ કરેલ છે

ભાવ એ છે કે–આસ્રવ અને સંવરના વિપાક વિષયમાં જે તેમને શ્રદ્ધા,

सपन्नः श्रीजम्बूस्वामी यत्रार्य. श्रीसुधर्मा स्वामी वर्तते तत्रागत्य, 'तिक्खुत्तो' निकृत्व'-त्रीन वारान् 'आयाहिणपयाहिण' आदक्षिण-प्रदक्षिणम् = अञ्जलिपुट

सशय और कुतूहल हुए वे उन्हे सर्वप्रथम अवग्रहरूप मे हुए, क्यो कि सर्वप्रथम पदार्थ का अवग्रहरूप ही ज्ञान होता है। बाद मे वहापर स शय के हान पर उसके निरा करणरूप जो प्रयत्नविशेष-झुकता हुआ ज्ञान होता है वह ईहा कहलाती है। विना अवग्रह के ईहा-ज्ञान नहीं होता है। ईहा के पश्चात् अवाय-पदार्थ का निश्चयस्वरूप ज्ञान होता है, और फिर धारणा-यह वह संस्कार है जो उस पदार्थ के ज्ञान को बहुत काल तक आत्मा मे स्थिर कर रखता है। यहा पर भी यही बात घटित होती है, क्यों कि 'जात' पद से अवग्रह का, 'उत्पन्न' पद से ईहा का 'सजात' पद से अवा यका और 'समुत्पन्न' पद स धारणा का बोध सूत्रकारने जंबू स्वामी के आस्रव और सवर के विषय में उत्पन्न हुई श्रद्धा आदि ज्ञान विशेषो मे कराया है। इनमे 'गृहीतार्थ ग्राहकता'-पुनरुक्ति इसलिये नहीं है कि ये पूर्व-पूर्वकी अपेक्षा उत्तरोत्तर विशेष विषय के सूचक होते हैं।

श्री जम्बू स्वामी सुधर्मा स्वामी के समीप जाकर सुधर्मा स्वामी को हाथ जोडकर

સશય અને કુતહલ થયા છે તે તેમને સર્વ પ્રથમ અવગ્રહ રૂપમા થયા છે, કારણ કે- સર્વ પ્રથમ પદાર્થના અવગ્રહ રૂપ જ જ્ઞાન થાય છે ત્યાર પછી જ્યા આગળ સશય થતા તેના નિરાકરણ રૂપ જે પ્રયત્નવિશેષ-તે તરફ ઢળતુ જ્ઞાન થાય છે, તે ઇહા, પછી અવાય-પદાર્થના નિશ્ચયસ્વરૂપ જ્ઞાન થાય છે અને ત્યાર બાદ ધારણ તે એ સસ્કાર છે, જે, તે પદાર્થના જ્ઞાનને બહુજ કાળ સુધી આત્મામા સ્થિર કરીને રાખે છે

અહિં આગળ એ વાત પણ ઘટી શકે છે કે- "जात' પદથી "અવગ્રહ' નો 'उत्पन्न પદથી "ઇહા' નો "सजात' પદથી "અવાય' નો અને "समुत्पन्न' પદથી "ધારણા" નો બોધ સૂત્રકારે જમ્બૂ સ્વામીના આસ્રવ અને સવરના વિષયમા ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા આદિ જ્ઞાનવિશેષમા કરાવ્યો છે તેમા "ગૃહીતાર્થ-ગ્રાહકતા -પુનરુક્તિ એટલા માટે નથી કે- એ પૂર્વ-પૂર્વની અપેક્ષા ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિષયના સૂચક થાય છે

શ્રી જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીની પાસે જઇને સુધર્મા સ્વામીને હાથ

वद्ध्वा, तं बद्धाञ्जलिपुट दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार परिभ्राम्य ललाटप्रदेशे स्थापनरूपं करोति। कृत्वा–आदक्षिणप्रदक्षिण त्रिःकृत्वा, 'वंदइ' वन्दते–स्तौति, 'णमसइ' नमस्यति=नमस्करोति। 'वंदित्ता' वन्दित्वा 'णमसित्ता' नमस्यित्वा 'जाव' यावत् 'पज्जुवासइ' पर्युपास्ते=सेवते। अत्र यावच्छब्देन–एव योजनाऽवगन्तव्या– 'सुस्सूसमाणे, नमसमाणे, विणएण पजलिउडे, अभिमुहे' इति। अस्य छाया–शुश्रूषमाण., नमस्यन्, विनयेन प्राञ्जलिपुट', अभिमुख', इति। तत्र श्रीसुधर्मस्वामिनं सेवमानः श्रीजम्बूस्वामी 'एव' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्–श्रीसुधर्मस्वामिनमपृच्छदित्यर्थ.।

यदि खलु हे भदन्त != हे भगवन्! श्रमणेन भगवता महावीरेण 'जाव

आदक्षिण–प्रदक्षिणपूर्वक तीनवार वदना नमस्कार किया। अंजलिपुट को बाधकर दक्षिण कान से लेकर मस्तक के पास स घुमाते हुए बाये कानतक जो उन्हे घुमाकर फिर मस्तकपर रखाजाता हे वह आदक्षिण–प्रदक्षिण है। वन्दना शब्द का अर्थ स्तुति और नमस्कार का अर्थ-दो हाथ दो पैर और एक मस्तक, इन पाच अंगो को झुकाना है। वन्दना और नमस्कार करके पर्युपासना (सेवा) करने लगे। सूत्रस्थ 'यावत्' शब्द से " सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे विणएण पजलिउडे, अभिमुहे " इन शब्दों की भी यहा योजना होती है।

श्री सुधर्मास्वामी की सेवा करते हुए श्री जम्बूस्वामीने पूछा कि–हे भदत! धर्म की आदि करनेवाले, तीर्थंकर, स्वयसंबु ध एवं सिध्धिगति को प्राप्त हुए श्रमण भगवत

જોડીને આદક્ષિણ–પ્રદક્ષિણાપૂર્વક ત્રણવાર વદના–નમસ્કાર કર્યા બે હાથ જોડી જમણા કાનથી લઇને મસ્તક પાસે ફેરવીને ડાબા કાન સુધી લઇ જઇને ફરી તે મસ્તક પાસે રાખવામા આવે છે તે આદક્ષિણ–પ્રદક્ષિણા છે વન્દના શબ્દનો અર્થ સ્તુતિ, અને નમસ્કારનો અર્થ–બે હાથ, બે પગ, એક મસ્તક, એ પાચ અગોને નમાવવુ તે, વન્દના અને નમસ્કાર કરીને પર્યુપાસના–સેવા કરવા લાગ્યા, સૂત્રસ્થ 'यावत्' શબ્દથી " सुसूसमाणे नमसमाणे, विणएण पजलिउडे, अभिमुहे " એ શબ્દોની પણ અહિં યોજના થાય છે

શ્રી સુધર્મા સ્વામીની સેવા કરતા કરતા શ્રી જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછયુ કે–હે ભદત! ધર્મની આદિ કરવા વાળા, તીર્થ કર, સ્વય સબુદ્ધ, ઇત્યાદિ વિશેષણોથી

सपत्तेण' यावत् संप्राप्तेन, अत्र यावच्छन्दादेवं बोध्यम्–आदिकरेण, तीर्थकरेण, स्वयंसम्बुद्धेन, यावत्–सिद्धिगतिनामधेयं स्थान संप्राप्तेन=गतेन दशमस्याङ्गस्य 'पण्हावागरणाण' प्रश्नव्याकरणाना=प्रश्नव्याकरणाख्यस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः आस्रवसवरनिरूपणरूपोऽर्थः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त', प्ररूपितः–प्रतिबोधित इत्यर्थः, एकादशस्य खलु हे भदन्त ! अङ्गस्य 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेय स्थान समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्त'? । तत'=जम्बूस्वामिनः प्रश्नकरणानन्तर 'ण' खलु आर्यसुधर्माऽनगारो जम्बूस्वामिन मनगारम्, 'एव' =वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी अवादीत्–एव खलु हे जम्बू ! श्रमणेन 'जाव' यावत्–भगवता महावीरेण यावत्–सिद्धिगतिस्थान 'संपत्तेण' समाप्तेन-गतेन एकादशस्याङ्गस्य विपाकश्रुतस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ, 'तजहा' तद्यथा–'दुहविवागा य' दु खविपाकाश्च=दुःखविपाकाख्यश्च, विपच्यन्ते–वेद्यन्ते अनुभूयन्ते इति विपाकाः, दु खान्येव विपाका वाच्यतया यत्र स दु'खविपाकः,

---

श्री महावीर प्रभुने प्रश्नव्याकरण नामक दशम अग का यह भाव फरमाया है, परन्तु हे भगवन्! ग्यारहवा अग विपाकश्रुत का क्या भाव फरमाया है? । इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामी कहते है कि–हे जबू ! सिद्धिगतिप्राप्त श्री महावीर प्रभुने ग्यारहवे अंग श्री विपाकश्रुत के दो श्रुतस्कध कहे हैं– एक दु खविपाक और दूसरा सुखविपाक । जिनका अनुभव किया जाय वे विपाक हैं, जिस श्रुतस्कंध मे दु ख ही

विशिष्ट અને સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણ ભગવત શ્રી મહાવીર પ્રભુએ પ્રશ્ન વ્યાકરણ નામના દશમા અગના એ ભાવ ફરમાવ્યા છે, પરન્તુ હે ભગવન્! અગિયારમુ અગ જે વિપાકશ્રુત, તેમા શુ ભાવ કહેલા છે ? આ પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછ્યુ ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે– હે જમ્બૂ ! સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ અગિયારમા અગ શ્રી વિપાકશ્રુતના બે શ્રુતસ્કધ કહેલા છે– (૧) એક દુ ખવિપાક અને (૨) બીજુ સુખવિપાક જેનો અનુભવ કરવામા આવે તે વિપાક છે જે શ્રુતસ્કધમા દુ ખજ વિપાક શબ્દના વાચ્ય (અર્થ) રૂપથી પ્રકટ કરેલ છે, તે દુ ખવિપાક છે આ શ્રુતસ્કધનું નામ દુ ખરૂપ

दुःखरूपविपाकबोधकतया दुःखविपाकनामकः प्रथमः श्रुतस्कन्ध इत्यर्थः । 'सुह विवागा य' सुखविपाकाश्च सुखविपाकाख्यश्च, सुखान्येव विपाका यत्र स सुखविपाकः सुखरूपविपाकबोधकतया सुखविपाकनामको द्वितीयः श्रुतस्कन्ध इत्यर्थः ॥२॥

विपाक शब्द के वाच्य (अर्थ) रूपसे प्रकट किये जाये वह "दु खविपाक" है। इस श्रुत-स्कध का नाम दु खरूप विपाक का बोधक होने से ही दु:खविपाक है । दूसरे श्रुतस्कंध का नाम सुखविपाक है, इसमे सुख ही विपाकरूपसे वर्णित है, अत सुखरूप विपाक का बोधक होनेसे इसका नाम " सुखविपाक " है ।

भावार्थ—सभा विसर्जित हो चुकने के बाद श्री जबूस्वामी, जहा श्री सुधर्मा-स्वामी विराजमान थे वहा पहुचे और उन्हे अपनी समाचारी के अनुसार ३ बार वदना एव नमस्कार कर उनके सम्मुख बैठ गये । बैठकर विनयके साथ गुरुदेव से प्रश्न किया कि—हे भदन्त ! भगवान महावीर प्रभुने १०वें अग में आस्रव और सवर तत्त्व का वर्णन भलीभाति किया है। अब मैं आप से यह जानना चाहता हूँ कि भगवानने ११ वे अग मे उनके विपाक का किस रूप मे कथन किया है? सुधर्मा स्वामीने जबू स्वामी से कहा कि—हे जबू! इस ११ वे अगका भगवान ने दो श्रुतस्कध मे वर्णन किया है। (१) प्रथम श्रुतस्कन्ध का नाम दु खविपाक और

વિપાકનો બોધ કરાવનારૂ હોવાથી તેનુ નામ 'दु:खविपाक' છે બીજા શ્રુતસ્કધનુ નામ सुखविपाक છે તેમા સુખ જ વિપાકરૂપથી વર્ણન કરાએલુ છે, તેથી કરી સુખરૂપ વિપાકનુ બોધક હોવાથી તેનુ નામ 'सुखविपाक' છે

ભાવાર્થ—સભા વિસર્જન થયા પછી શ્રી જમ્બૂસ્વામી જ્યા આગળ શ્રી સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યા પહોચીને પોતાની સમાચારી પ્રમાણે ત્રણ વાર વદના નમસ્કાર કરીને તેના સન્મુખ બેસી ગયા, બેસીને વિનય સાથે ગુરૂદેવને પ્રશ્ન પૂછયો કે—હે ભદન્ત ! ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ દસમા અગમા આસ્રવ અને સવર તત્ત્વનુ વર્ણન બહુ સારી રીતે કર્યું છે હવે હુ આપના પાસેથી એ જાણવા ઇચ્છા કરૂ છુ કે ભગવાને અગિયારમા અગમા તેના વિપાકનુ કેવી રીતે વર્ણન કર્યું છે ? સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને કહ્યુ કે હે જમ્બૂ ! એ અગિયારમા અગનુ ભગવાને બે શ્રુતસ્કધરૂપમા વર્ણન કર્યું છે. (૧) પ્રથમ

मूलम्—सू० ३

पढमस्स ण भंते ! सुयक्खधस्स दुहविवागण समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ?। तएण सुहम्मे अणगारे जम्बूअणगार एव वयासी—एव खलु जबू ! समणेण२ आइगरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, तजहा—

१ २ ३ ४ ५ ६
मियाउत्ते, उज्झियए, अभग्ग, सगडे, वहस्सई, नंदी ।
७ ८ ९ १०
उंवर, सोरियदत्ते, य देवदत्ता य, अजू य, ॥ १ ॥ ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

जम्बूस्वामी पुनः पृच्छति–'पढमस्सण भंते ! ' इत्यादि । प्रथमस्य खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रुतस्कन्धस्य दुःखविपाकाना–दु.खविपाकनामकस्य श्रमणेन

दूसरे श्रुतस्कंध का नाम सुखविपाक है इनमें प्रथम में दु खरूप विपाक का और द्वितीय में सुखरूप विपाक का वर्णन है ॥ २ ॥

" पढमस्स ण भत० " इत्यादि—

सूत्रस्थ " **यावत्** " शब्द से ' आदिकरेण तीर्थकरेण स्वयसबुद्धेन ' इत्यादि, ' सिद्धिगतिनामधेयं स्थान सप्राप्तेन ' इन अन्य पदों का ग्रहण है । जबूस्वामी श्री सुधर्मास्वामी से पूछते हैं—कि आदिकर–अपने शासन की अपेक्षा से धर्मके प्रथम प्रवतक, तीथकर स्वयसबुद्ध–विना दूसरे के उपदेश से बोध पाये हुए इत्यादि विशेषणो से विशिष्ट, और सिद्धिगति नामक स्थान में विराजमान ऐसे श्री श्रमण

શ્રુતસ્કધનુ નામ દુ:ખવિપાક બીજા શ્રુતસ્કધનુ નામ સુખવિવાક છે તેમા પ્રથમમા દુઃખરૂપ વિપાકનુ, અને બીજામા સુખરૂપ વિપાકનુ વર્ણન કરેલુ છે ॥ ૨ ॥

' पटमस्सण भते० ' ઇત્યાદિ—

સૂત્રસ્થ यावत् શબ્દથી ' आदिकरेण तीर्थकरेण स्वयसबुध्धेन ' इत्यादि सिद्धिगतिनामधेय स्थान सप्राप्तेन ' એ અન્ય પદોનુ ગ્રહણ થાય છે જમ્બૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે–હે ભદન્ત ! આદિકર–પોતાના શાસનની અપેક્ષાથી ધર્મના પ્રથમ પ્રવર્તક તીર્થકર સ્વયસબુદ્ધ—બીજાના ઉપદેશ વિના બોધ પામ્યા આ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ, સિદ્ધિ ગતિ નામના સ્થાનમા બિરાજમાન એવા શ્રી

यावत् संप्राप्तेन 'के अट्ठे' कोऽर्थः=को भावः प्रज्ञप्तः? । ततः खलु सुहम्मे' सुधर्मा-सुधर्मा स्वामी अनगारो जम्बूनामकमनगारम् 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण 'आइगरेण' आदि-करेण-स्वशासनापेक्षया धर्मस्य प्रथमप्रवर्तकेन, 'जावसंपत्तेण' यावत्-सिद्धिगति स्थानं संप्राप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां दुःखविपाकनाम्नः प्रथमश्रुतस्कन्ध स्येत्यर्थः दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि । अध्ययननामान्याह- 'मियाउत्ते' इत्यादि । 'मियाउत्ते' मृगापुत्रः १, 'उज्झियए' उज्झितकः २, 'अभग्ग' अभग्नः ३, 'सगडे' शकटः ४, 'बहस्सई' बृहस्पतिः ५, 'नंदी' नन्दिः ६, 'उंबर' उदुम्बरः ७, 'सोरिय दत्तेय' शौरिकदत्तश्च ८, 'देवदत्ताय' देवदत्ता च ९, 'अंजू य' अञ्जूश्च १० ॥सू० ३॥

भगवन्त श्री महावीर प्रभुने हे भदन्त ! दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध का क्या भाव प्ररूपित किया है ? इस प्रश्न के समाधान निमित्त श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जम्बूस्वामी से कहते हैं कि-'आदिकर' आदि विशेषणों से विशिष्ट उन श्री श्रमण भगवन्त महावीर प्रभुने दुःखविपाकनामक श्रुतस्कंध के अर्थ को स्पष्ट रूप से प्ररूपित करने के लिये दश अध्ययनों की प्ररूपणा की है। वे १० अध्ययन ये हैं—(१) मृगापुत्र, (२) उज्झितक, (३) अभग्न, (४) शकट (५) बृहस्पति (६) नन्दि, (७) उदुम्बर, (८) शौरिकदत्त, (९) देवदत्ता, और १० अञ्जू ।

भावार्थ—पूर्व में विपाक के दुःखविपाक और सुखविपाक इस प्रकार से दो भेद प्रकट किये गये हैं, उनमें श्री सुधर्मास्वामी से जम्बूस्वामी यह पूछ रहे हैं कि-हे

શ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુએ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં શું ભાવ પ્રરૂપિત કર્યાં છે? આ પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે—આદિકર, ઇત્યાદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પ્રભુએ દુઃખ વિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના અર્થને સ્પષ્ટ રૂપથી પ્રરૂપિત કરવા માટે દસ અધ્યયનોની પ્રરૂપણા કરી છે તે દસ અધ્યયન આ પ્રમાણે છે (૧) મૃગાપુત્ર, (૨) ઉજ્ઝિતક, (૩) અભગ્ન, (૪) શકટ, (૫) બૃહસ્પતિ (૬) નન્દિ, (૭) ઉદુમ્બર, (૮) શૌરિકદત્ત (૯) દેવદત્તા, (૧૦) અંજૂ

ભાવાર્થ—પૂર્વમાં વિપાકના દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ પ્રમાણે બે ભેદ પ્રકટ કર્યાં છે તેમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને જંબૂ સ્વામી એ પૂછી રહ્યા છે

मूलम्—सू० ४

जइण भंते ! समणेण भगवया महावीरेण आइगरेण तित्थयरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, तंजहा–मियाउत्ते य जाव अजू य । पढमस्स ण भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाण समणेण जाव संपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ? । तएण सुहम्मे अणगारे जंबूअणगारं एवं वयासी–एवं खलु जम्बू ! तेण कालेण तेण समएण मियागामे णाम णयरे होत्था, वण्णओ । तस्सण मियागामस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए चंदणपायवे णाम उज्जाणे होत्था । सव्वोउय, वण्णओ । तत्थण चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था । चिराइए, जहा पुण्णभद्दे ।

तत्थण मियागामे णयरे विजए णाम खत्तिए राया परिवसइ। वण्णओ। तस्स ण विजयस्स खत्तियस्स मिया णाम देवी होत्था । सुकुमालपाणिपाया, अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा, वण्णओ । तस्स ण विजयखत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियाउत्ते णाम दारए होत्था, जाइअंधे जाइमूए, जाइबहिरे, जाइपंगुले य, हुडे य वायव्वे य, णत्थि ण तस्स दारगस्स हत्था वा, पाया वा, कण्णा वा, अच्छी वा, णासा वा, केवलं से तेसिं अंगोवगाण आगिई आगिइमेत्ते। तएण सा मियादेवी तं मियापुत्तं दारगं रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी पडिजागरमाणी विहरइ ॥ सू० ४ ॥

भदन्त ! प्रथम दुःखविपाक नामक श्रुतस्कन्ध के भाव की क्या प्ररूणा है ? । तब श्री सुधर्मास्वामी इस श्रुतस्कंध को विशेषरूप से प्रतिपादित करने के लिये मृगापुत्रादि १० अध्ययनों द्वारा दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के भाव प्रकट करते हैं ॥ ३ ॥

કે,– હે ભદન્ત ! પ્રથમ દુઃખવિપાક નામે શ્રુતસ્કંધના ભાવની પ્રરૂપણા શું છે ? ત્યારે સુધર્મા સ્વામી એ શ્રુતસ્કંધનું વિશેષરૂપથી પ્રતિપાદન કરવા માટે મૃગાપુત્રાદિ દસ અધ્યયનો દ્વારા દુઃખવિપાક નામનું પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ, તેના ભાવ પ્રકટ કરે છે ॥૩॥

टीका—मू० ४

श्रीजम्बूस्वामी पृच्छति–'जइण भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त != हे भगवन्! श्रमणेन भगवता महावीरेण आदिकरेण तीर्थकरेण 'जाव' यावत्= सिद्धिगतिस्थान – सपत्तेण' समाप्तेन=गतेन, 'दुहविवागाण' दुःखविपाकाना=दु ख विपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, दश=दशसंख्यकानि, अध्ययनानि, प्रज्ञप्तानि, तद्यथा–मृगापुत्रश्च यावद् अञ्जूश्च। तत्र प्रथमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्–सिद्धि गतिनामधेय स्थान 'सपत्तेण' समाप्तेन गतेन कोऽर्थः प्रज्ञप्त' ?।

'जइण भते० !' इत्यादि—

'भते' हे भदन्त–भगवन्! 'जइ णं' यदि आइगरेण तित्थयरेणं जाव संपत्तेण, आदिकर–स्वशासन की अपेक्षा धर्मके आदि प्रवर्तक, तीर्थकर और सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हुए 'भगवया,' भगवान् 'महावीरेणं,' महावीरने 'दुहविवागाण' दु खविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कध के 'तजहा–मियाउते य जाव अंजूय' मृगापुत्र अध्ययन से ले कर अञ्जू नामक अंतिम अध्ययन तक जो 'दश अज्झयणा' दश अध्ययन 'पण्णत्ता' प्ररूपित किये हैं। उनमें से 'भते'— हे भगवन् 'दुहविवागाण' दु खविपाकके 'पढमस्स ण अज्झयणस्स' प्रथम मृगा- पुत्रनामक अध्ययन का 'समणेण जाव सपत्तेण' आदिकर आदि विशेषणों से विशिष्ट

'जइण भते !०' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદન્ત–ભગવન્ (जइण) યદિ (आइगरेण तित्थयरेणं जाव सपत्तेण) આદિકર–સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિ પ્રવર્તક, તીર્થકર અને સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા (भगवया) ભગવાન્ (महावीरेण) મહાવીરે (दुहविवागाण) દુખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધના (तजहा मियाउत्ते य जाव अजू य) મૃગાપુત્ર અધ્યયનથી આરભીને અજૂ નામના છેલ્લા અધ્યયન સુધી જે (दस अज्झयणा) દસ અધ્યયન (पण्णत्ता) પ્રરૂપિત કર્યા છે તેમાથી (भंते) હે ભગવન્! (दुहविवागाण) દુખ વિપાકના (पढमस्स- अज्झयणस्स) પ્રથમ મૃગાપુત્ર નામના અધ્યયનનુ (समणेण जाव सपत्तेण) આદિ-

'तएण' ततः खलु = श्री जम्बूस्वामिनः प्रश्नकरणानन्तरं खलु 'सुहम्मे अणगारे' श्रीसुधर्मा स्वामी अनगारः श्रीजम्बूस्वामिनमनगारम्, 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्=कथयति स्म । हे जम्बूः ! एवं =वक्ष्यमाणप्रकारेण खलु तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'मियागामे णाम' मृगाग्रामनामकं 'णयरे' नगरं 'होत्था' आसीत् । वर्णकः–वर्णनं, स चौपपातिकसूत्राचम्पानगरीवद् बोध्यः। तस्य खलु मृगाग्रामस्य नगरस्य 'वहिया' बहि– बाह्यप्रदेशे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए'

उन श्रमण भगवान महावीरने 'के अट्ठे पण्णत्ते' क्या अर्थ कहा है । 'तएण' श्री जंबू स्वामी के इस प्रकार के प्रश्न करने के पश्चात् 'सुहम्मे अणगारे' वे सुधर्मा स्वामीने जंबूअणगारं' उन जंबू स्वामी के प्रति 'एवं वयासी' इस प्रकार से कहा–कि 'जंबू एवं खलु', हे जम्बू ! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है– सुनो– 'तेण कालेण तेण समएण मियागामे णयरे होत्था' उस अवसर्पिणी कालके चतुर्थ आरे मे मृगाग्राम नाम का एक नगर था । 'वण्णओ' औपपातिक सूत्र मे जिस प्रकार से चंपानगरी का वर्णन किया गया है–ठीक इसी प्रकार से इस नगर का भी वर्णन समझना चाहिये–चंपानगरी जिस प्रकार की अद्भुत शोभा आदि गुणो से विशिष्ट है–उसी प्रकार से यह नगर भी अपने अनुपम सौन्दर्य से युक्त है । 'तस्स ण मियागामस्स णयरस्स' उस मृगाग्राम नामक नगर के 'वहिया' बाह्यप्रदेशमे 'उत्तर-

---

કર આદિ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (के अट्ठे पण्णत्ते) શું અર્થ કર્યો છે ? (तएण), શ્રી જમ્બૂ સ્વામીએ આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો ત્યાર પછી (सुहम्मे अणगारे) તે સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ અણગાર પ્રતિ (एव वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યું કે —(जंबू एव खलु), હે જમ્બૂ ! તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે સાભળો (तेण कालेण तेण समएण मियागामे णयरे होत्था) તે અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા મૃગાગ્રામ નામનુ એક નગર હતુ (वण्णओ) ઔપપાતિક સૂત્રમા જે પ્રમાણે ચંપાનગરીનુ વર્ણન કરેલુ છે, તે પ્રમાણે આ નગરીનુ વર્ણન સમજી લેવુ જોઇએ, ચંપાનગરી જે પ્રમાણે અદ્ભુત શોભા આદિ ગુણોથી વિશિષ્ટ છે, તે પ્રમાણે આ નગર પણ પોતાના અનુપમ સૌન્દર્યથી યુક્ત છે (तस्सण मियागामस्स णयरस्स) આ મૃગાગ્રામ નામના નગરના (वहिया) બાહ્ય પ્રદેશમા (उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए) ઉત્તર અને

उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशानकोणे, 'चंदणपायवे णाम उज्जाणे' चन्दनपादपनामक-मुद्यानम् 'होत्था' आसीत्, तत् कीदृश?–मित्याह–'सव्वोउय' सर्वर्तुकम्–सर्वे ऋतवो वसन्तादय सन्ति यत्र तत् तथा, सर्वर्तुपुष्पफलसमन्वितमित्यर्थः। 'वण्णओ' वर्णकः–वर्णनम्, स च कुसुमसंछन्ननन्दनवनप्रकाशमित्यादिर्विज्ञेय। तत्र खलु चन्दनपादपस्य 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेसभागे–सर्वथा मध्यभागे 'सुहम्मस्स जक्खस्स सुधर्मनाम्नो यक्षस्य 'जक्खाययण' यक्षायतनम्, 'होत्था' आसीत्। तच्च यक्षायतन वर्णयन्नाह–'चिराइए जहा पुण्णभद्दे' चिरादिक = चिरकालिकम्, यथा पूर्णभद्र = पूर्णभद्रचैत्यसदृशम्, – पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तमित्यादि विशेषणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम्।

पुरत्थिमे दिसीभाए ' उत्तर और पूर्वदिशा के भाग–ईशान कोन मे 'चंदणपायवे णाम उज्जाणे होत्था ' चंदनपादप नाम का एक उद्यान–बगीचा था। ' सव्वोउय ' इसमे समस्त ही ऋतुओं की शोभा थी–समस्तऋतुसंबंधी पुष्प और फलों से यह सदा हरा-भरा बना रहता था। ' वण्णओ ' वर्णन ' कुसुमसंछन्न नंदनवनप्रकाश ' अनेक जाति के सुगंधित फूलों से यह सुरम्य और इन्द्र के नंदनवन जैसा मन को आनंदित करने वाला था। ' तत्थण चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए ' उस चंदनपादप नामक बगीचा के ठीक मध्यभाग में ' सुहम्मस्स जक्खस्स ' सुधर्म नामके यक्ष का ' जक्खा-यणे होत्था ' एक यक्षायतन था। ' चिराइए, जहा पुण्णभद्दे ' पूर्णभद्र चैत्य की तरह यह भी बहुत अधिक प्राचीन था। इसके वर्णन मे भी ' पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम् ' इत्यादि

પૂર્વ દિશાના ભાગ–ઈશાન કોણ–મા चंदणपायवे णाम उज्जाणे होत्था ચંદન પાદપ નામનો એક ઉદ્યાન–બગીચો હતો, તે सव्वोउय છએ ઋતુઓની તેમા શોભા હતી તમામ ઋતુના પુષ્પો અને ફળોથી તે બગીચો હમેશા ભરપુર હતો ' वण्णओ ' વર્ણન ' कुसुमसंछन्न नन्दनवनप्रकाशं ' અનેક જાતિના સુગંધિત ફુલોથી તે સુરમ્ય અને ઇન્દ્રના નંદનવન પ્રમાણે મનને આનન્દ આપનારો હતો ' तत्थण चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए ' એ ચંદન પાદપ નામના બગીચાના મધ્ય ભાગમા सुहम्मस्स जक्खस्स ' સુધર્મ નામના યક્ષનુ जक्खायणे होत्था' એક યક્ષાયતન હતુ ' चिराइए जहापुण्णभद्दे ' પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યની પ્રમાણે આ યક્ષાયતન પણ બહુ પ્રાચીન હતુ તેના વર્ણનમા પણ ' पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम्

तत्र खलु मृगाग्रामे नगरे 'विजए णाम खत्तिए राया परिवसइ' विजयनामकः क्षत्रियो राजा परिवसति। 'वण्णओ' वर्णकः-वर्णनम्, स च 'महयाहिमवत-महत मलय-मदर-महिंदसारे' इत्यादिरौपपातिकवद् बोध्यः, अस्य व्याख्या-महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार'=महाश्चासौ हिमवान् महाहिमवान्, स इव महान् अन्यमहापर्वतापेक्षया, मलयो=मलयाचलः, मन्दरो=मेरुगिरिः महेन्द्रः=सुरपतिः, पर्वतविशेषो वा, तद्वत् सारः=प्रधानो यः स तथा।

तस्य खलु विजयस्य क्षत्रियस्य राज्ञः 'मिया णाम देवी' मृगानाम्नी देवी 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी?-त्याह- 'सुकुमालपाणिपाया सुकुमारपाणिपादा=

औपपातिकसूत्रकथित इन समस्त विशेषणो का यहा पर भी संघटन करलेना चाहिये।

' तत्थण मियागामे णयरे ' उस मृगाग्राम नगर में ' विजए णाम खत्तिए राया परिवसइ ' विजय नामक एक क्षत्रिय राजा रहता था ' वण्णओ ' इस नरेश का वर्णन भी औपपातिक सूत्रमे वर्णित कूणिक राजा की तरह समझना चाहिये, यथा-' महयाहिमवतमहतमलयमंदरमहिंदसारे ' इत्यादि, पर्वतों मे जैस महाहिमवान् पर्वत प्रधान माना जाता है, मलयाचल जैसे श्रेष्ठ गिना जाता है, मेरु पर्वत जिस प्रकार सर्वोत्तम है और महेन्द्र-सुरेन्द्र अथवा पर्वतविशेष जैसे मुख्य माना जाता है, उसी प्रकार यह राजा भी अन्य राजाओं में प्रधान-श्रेष्ठ था।

' तस्सण विजयस्स खत्तियस्स मियाणाम देवी होत्था' क्षत्रिय वंश में

ઇત્યાદિ ઔપપાતિક સૂત્રમા કહેલા તમામ વિશેષણોને અહિ લગાડી દેવા જોઇએ

तत्थण मियागामे णयरे આ મૃગાગ્રામ નગરમા विजयणाम खत्तिए राया परिवसइ ' વિજય નામના એક ક્ષત્રિય રાજા રહેતા હતા वण्णओ ' આ રાજાનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમા વર્ણવેલા કૂણિક રાજા પ્રમાણે સમજી લેવુ જોઇએ જેમ ' महया-हिमवत-महत्त-मलय-मदर-महिंद-सारे ') ઇત્યાદિ પર્વતોમા જેવી રીતે મહા હિમવાન પર્વત પ્રધાન માનવામા આવે છે, મલયાચલ જેવો શ્રેષ્ઠ માનવામા આવે છે મેરૂ પર્વત જેવી રીતે સર્વોત્તમ છે અને મહેન્દ્ર-સુરેન્દ્ર અથવા પર્વતવિશેષ જેવી રીતે મુખ્ય માનવામા આવે છે તે પ્રમાણે આ રાજા પણ અન્ય રાજાઓમા મુખ્ય અને શ્રેષ્ઠ હતો, ' तस्सण विजयस्स खत्तियस्स मियाणाम देवी होत्था ' ક્ષત્રિય વંશમા

कोमलकरचरणा, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा – अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपत', प्रतिपूर्णानि लक्षणतः पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन्, तत्, तथाविध शरीर यस्याः सा तथा। 'वण्णओ' वर्णकः–वर्णन, स चास्याः औपपातिकसूत्राद् धारिणीदेवीवद् विज्ञेय इत्यर्थ'। तस्य खलु विजयक्षत्रियस्य=विजय नामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञ' 'पुत्ते' पुत्र' मियाए देवीए' मृगाया देव्याः 'अत्तए' आत्मजः 'मियापुत्ते णाम दारए' मृगापुत्रनामको दारकः=बालक', 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–'जाइअंधे' इत्यादि। जात्यन्ध'=जन्मकालादारभ्यान्ध एवेत्यर्थः, 'जाइमूए' जातिमूक –जन्मतो मूक'–वाक्शक्तिरहितः, 'जाइबहिरे' जातिबधिरः=जन्मत' श्रवणशक्तिरहितः, 'जाइपंगुले य' जातिपङ्गुलश्च=जन्मतः पङ्गुः=खञ्जः, चरणविकल

तिलक स्वरूप उस विजय नृपति की रानी का नाम मृगादेवी था। '**सुकुमालपाणिपाया अहीण० वण्णओ**' इसके हाथ और पैर अयत सुकुमार थे। शरीर भी इसका स्वरूप की अपेक्षा न्यूनतारहित, तथा लक्षण की अपेक्षा परिपूण पाचों इन्द्रियों से युक्त था। औपपातिक सूत्र में जिस प्रकार का वर्णन धारिणी देवी का किया गया है ठीक उसी प्रकार का वर्णन इस मृगा देवी का भी समझना चाहिये '**तस्स ण विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियापुत्ते णामं दारए होत्था**' उस विजय नामक क्षत्रिय राजा के एक पुत्र था जिस का नाम मृगापुत्र था–जो मृगादेवी से उत्पन्न हुआ था। वह '**जाइअंधे, जाइमूए, जाइबहिरे जाइपंगुले य, हुंडे य, वायव्वे य**' जन्म से ही अंधा, और जन्म से ही मूंगा था। जन्म से बहिरा और जन्म से ही पागला था। इसके शारीरिक अवयवों की रचना भी ठीक

તિલક સ્વરૂપ એ વિજય રાજાની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું '**सुकुमालपाणि पायाअहीण०वण्णओ**' તેના હાથ–પગ બહુજ સુકોમલ હતા, તેના શરીરની અપેક્ષાએ સ્વરૂપવાન અને લક્ષણની અપેક્ષાએ પાચ ઇન્દ્રિયોથી પૂર્ણ યુક્ત હતા ઓપપાતિક સૂત્રમા ધારિણી રાણીનું દેવીનું વર્ણન કરેલું છે, તેવુજ વર્ણન મૃગાદેવીનું સમજી લેવુ જોઇએ '**तस्सण विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियापुत्ते णाम दारए होत्था**' તે વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજાને એક પુત્ર હતો તેનું નામ મૃગાપુત્ર હતુ જે મૃગાદેવી થકી ઉત્પન્ન થયા હતા, તે કુંવર '**जाइअंधे, जाइमूए, जाइबहिरे, जाइपंगुले य हुंडे य, वायव्वे य**' જન્મથી આંધળો, અને જન્મ

इत्यर्थः। 'हुडे य' हुण्डश्च=हुण्डसंस्थानवान्, सर्वावयवप्रमाणहीन इत्यर्थः। यत्र पाद्यवयवा यथोक्तप्रमाणरहिताः प्रायस्तद् हुण्डसंस्थानम्। 'वायव्वे य' वायव्यश्च वायुरस्यास्तीति वायव्यः वायुरोगी वातरोगवानित्यर्थः। नत्थि' खलु तस्य दारकस्य हस्तौ वा, पादौ वा, कर्णौ वा, अक्षिणी=चक्षुषी वा, नासे वा। केवलम् एतेषामङ्गोपाङ्गानाम्, अङ्गानि–शिरःप्रभृतीन्यष्टौ – शिरः १, उरः २, पृष्ठम् ३, उदरम् ४, बाहुद्वयम् ५-६, पादद्वय च ७ ८,। उपाङ्गानि– अङ्गावयवभूतानि– कर्णनयननासाऽङ्गुल्यादीन्यनेकविधानि। तेषाम् 'आगिई' आकृति =आकार, 'आगिइमेत्ते' आकृतिमात्रम्=आकारमात्र, न तु तदुचितस्वरूपमित्यर्थः। ततः खलु

नहीं थी हुण्डक सस्थान था–प्रत्येक अवयव अपने२ प्रमाणमें रचना से हीन थे, उसके शरीर की बनावट सुन्दर नहीं थी–आकृति दुर्दर्शनीय थी, जिस प्रमाणमें जिस अग और उपाग की रचना होनी चाहिये उस प्रकार की रचना से हीन अंग और उपागों का होना ही हुण्डकसस्थान है, इस नाम कर्मके उदय से शरीर अंग और उपाग किसी खास आकार के नहीं होते हैं। वह वातरोगसे भी पीडित था। **'णत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा पाया वा कण्णा वा, अच्छी वा णासा वा'** उस लडके के न हाथ थे, न पैर थे, न कान थे न ऑखे थीं और न नाक ही थी **'केवलं से तेसिं अगोवगाण आगिइमेत्ते'** केवल अंगों–मस्तक, उरस्थल, पृष्ठ, उदर–पेट, दो बाहु दो पाव, और उपागों–अग के अवयव स्वरूप कान, नाक, आखे और अंगुलि आदि के चिह्न मात्र ही थे।

થીજ મુગો હતો, જન્મથી બહેરો અને જન્મથીજ લુલો હતો તેના શરીરની રચનામા અવયવોની રચના પણ સારી ન હતી, હુડક સસ્થાન હતુ, દરેક અવયવ પોતાની સ્વાભાવિક રચનાથી અધુરા હતા, તેના શરીરની રચનામા સુદરતા ન હતી નજરે જોતા ગમે નહિ તેવી તેની આકૃતિ હતી જે પ્રમાણે જે જે અગ ઉપાગોની વ્યવસ્થા થવી જોઇએ તેવી ન હતી પણ હીન અગ-ઉપાગવાળુ શરીર તે હુડકસસ્થાન છે તે નામકર્મના ઉદયથી શરીર (અગ–અને ઉપાગ) કોઇપણ પ્રકાર–ખાસ આકાર વિનાનું હતુ તે વાયુના રોગથી પીડિત હતો **'णत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा, पाया वा, कण्णा वा अच्छी वा, णासा वा'** તે કુમારને (પુત્રને) હાથ પગ, કાન, આખ, નાક કાઇ પણ ન હતુ **'केवलं से तेसिं अगोवगाण आगिई आगिइमेत्ते'** કેવલ અગો, મસ્તક, ઉરસ્થળ, પૃષ્ઠ, ઉદર પીઠ, બે હાથ, બે પગ અને ઉપાગો અગના અવયવ સ્વરૂપ કાન, નાક, આખ

सा मृगादेवी त मृगापुत्र दारक 'रहस्सियंसि' राहसिके=प्रच्छन्ने गुप्ते जनेनाविदिते इत्यर्थ., 'भूमिघ सि' भूमिगृहे-भूम्यधोभागवर्तिनि गृहे, 'रहस्सिएण' राहसिकेन= प्रच्छन्नेन, 'भत्तपाणेण' भक्तपानेन 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२= पालयन्ती२ 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ४ ॥

'तएण सा मियादेवी त मियापुत्त दारग रहस्सियंसि भूमिघरंसि' इस प्रकार की परिस्थितिसपन्न उस बालकको उस मृगादेवीने लोगोंकी दृष्टि से छुपे हुए तलघर में रक्खा था और 'रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' छिपा२ कर भोजन-पान से उसका सावधानीपूर्वक पालन-पोषण करती थी।

भावार्थ—१० अध्ययनों में से प्रथम मृगापुत्र नामक अध्ययन का क्या भाव है—इस प्रकार श्री जम्बूस्वामी द्वारा पूछे जाने पर श्री सुधर्मा स्वामी इस अध्ययन का स्पष्टीकरण करते हुए कहते हैं—मृगाग्राम नामक एक बहुत विशाल और सुरम्य नगर था। उसके बाहर ईशान कोणकी ओर छह ऋतुओं की शोभासे विशिष्ट एक चंदनपादप नामका बहुत ही प्राचीन नंदन वन जैसा विस्तृत मनोहर बगीचा था। उसके ठीक बीचोबीच सुधर्मनामक यक्ष का एक आयतन था। उस नगर का शासक

અને આંગળીઓના માત્ર ચિન્હજ હતા 'तएण सा मियादेवी त मियापुत्त दारगं रहस्सियंसि भूमिघरंसि' એ પ્રમાણે એ પરિસ્થિતિ સપન્ન તે બાલકને મૃગાદેવી માણસોની નજરે ન પડે એવી રીતે ખાનગી ઘરના નીચેના ભાગમા રાખતી હતી અને 'रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' અને છાની રીતે ભોજન-અન્ન, પાણી, આપીને સાવધાનીપૂર્વક તેનું પાલન પોષણ કરતી હતી

ભાવાર્થ—દશ અધ્યયનોમા પ્રથમ અધ્યયન મૃગાપુત્ર નામે અધ્યયનનો શુ ભાવ છે? આ પ્રમાણે જમ્બૂ સ્વામીએ જ્યારે પ્રશ્ન પૂછયો ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા થકા કહે છે કે — મૃગાગ્રામ નામનું એક બહુજ વિશાલ અને સુન્દર નગર હતુ, તેના બહારના ભાગમા ઇશાન કોણમા છ ઋતુઓની શોભાથી વિશેષ શોભતો ચન્દનપાદપ નામનો એક ઘણોજ પ્રાચીન નન્દનવન જેવો વિસ્તાર વાળો મનોહર બગીચો હતો તેના મધ્ય ભાગમા સુધર્મ નામના યક્ષનું એક નિવાસસ્થાન હતુ તે નગરનો અમલ કરનાર ક્ષત્રિયકુલાવતસ

मूलम्—सू० ५

तत्थणं मियागामे णयरे एगे जाइअंधे पुरिसे परिवसइ। से णं एगेणं सचक्खुएणं पुरिसेणं पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे फुट्टहडाहड-सीसे मच्छियाचडगरपहकरेणं अण्णिज्जमाणमग्गे मियागामे णयरे गिहे गिहे कालुण्णवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

क्षत्रियकुलावतंस विजय नामक कोई एक राजा था, जो बहुत प्रतापी एवं नरपतियों का मुखिया था। उसकी रानी का नाम मृगादेवी था। वह बहुत ही सुंदर एवं सुकुमार अंगवाली थी। शारीरिक सौंदर्य से जिसके समक्ष रति भी लज्जित होती थी। उसका शरीर प्रत्येक अंग और उपांगों की परिपूर्णता से भरा हुआ था, किसी भी अंग और उपांग में कोई भी न्यूनता नहीं थी। उसके एक पुत्र हुआ—जिसका नाम मृगापुत्र था। वह बेचारा जन्म से ही अंधा, बहिरा, गूंगा और लंगडा था। संस्थान भी इसका हुंडक था। न इसके हाथ पैर आदि अंग थे और न अंग के अवयवभूत कोई उपांग ही, सिर्फ उसके शरीर में इनकी आकृतिमात्र ही थी। वह वातरोगी था। मृगादेवी उस बालक को लोगों से छिपाकर मकान के तलघर में ही रखती और वहीं पर उसे खाना—पीना देकर उसका पालन—पोषण करती थी ॥ ४ ॥

વિજય નામનો કોઇ એક રાજા હતો તે વધોજ પ્રતાપી અને રાજાઓના સમુદાયમા મુખ્ય હતો. તેની રાણીનુ નામ મૃગાદેવી હતુ તે પણ બહુજ સુંદર અને સુકોમલ અંગવાળા હતા રાણીના શરીરની સુંદરતા એવી હતી કે તેના રૂપ પાસે કામદેવની સ્ત્રી પણ લજ્જા પામી જતા હતા રાણીના શરીરના પ્રત્યેક અંગ ઉપાંગો પરિપૂર્ણ અને સ્વાભાવિકતાથી ભરેલા હતા અંગ-ઉપાંગમા કોઇ પ્રકારની ન્યૂનતા ન હતી, તે રાણીને એક પુત્ર થયો જેનું નામ મૃગાપુત્ર હતુ તે બિચારો જન્મથીજ આંધળો, બહેરો મુંગો અને લંગડો હતો, હુંડક સંસ્થાન હતુ તેને હાથ, પગ આદિ અંગ અને તેના અવયવભૂત કોઇ ઉપાંગ ન હતા, માત્ર તેની આકૃતિ હતી તે પુત્ર વાયુના રોગ વાળો હતો મૃગાદેવી તે બાળકને લોકોથી છુપાવીને મકાનના નીચેના ભાગમા રાખતી હતી અને ત્યાં આગળ ખાવા પીવાનુ આપીને તેનુ પાલન પોષણ કરતી હતી ॥૪॥

टीका—मू० ५

'तत्थण' इत्यादि । तत्र खलु मृगाग्रामे नगरे एकः 'जाइअंधे' जात्यन्धः= जन्मकालतोऽन्धः पुरुषः परिवसति । स खलु एकेन 'सचक्खुएण' सचक्षुष्केण पुरुषेण पुरतो दण्डकेन 'पगड्डिज्जमाण पगड्डिज्जमाण' प्रकृष्यमाण प्रकृष्यमाणः- नीयमानो नीयमान, 'फुट्टहडाहडसीसे' स्फुटितहडाहडशीर्ष'=स्फुटित-स्फुटित- केश 'हडाहड' अत्यर्थम् 'हडाहड' अत्यर्थवाचको देशीयशब्दः, शीर्ष शिरो यस्य स तथा, 'मच्छियाचडगरपहकरेण' मक्षिकाचटकरपहकरेण-मक्षिकाणां चटकर प्रधानो-विस्तरवान् यः पहकरः-समूह स तथा तेन, 'अण्णिज्जमाणमग्गे' अन्वीय- मानमार्गः-अनुगम्यमानमार्गः, तस्य जात्यन्धस्य मार्गे मक्षिकाः पृष्ठतोऽनुधाव- माना आसन् मल्युक्तत्वादिति भावः । तथाविधोऽसौ मृगाग्रामे नगरे गृहे गृहे

'तत्थण०' इत्यादि—

'तत्थण मियागामे णयरे' इसी मृगाग्राम नगर में 'एगे जाइअंधे' एक जन्म से अंधा कोई पुरुष रहता था। 'से ण एगेण सचक्खुएण' वह दूसरे किसी एक नेत्रयुक्त पुरुष की सहायता से 'पुरओ दंडएण पगड्ढिज्जमाणे०' यष्टि-लकडी के सहारे चलता था। चलते चलते 'फुट्टहडाहडसीसे' इसके शिर के बाल बिलकुल अस्तव्यस्त-बिखरे हुए थे और 'मच्छियाचडगरपहकरेण अण्णिज्जमाणमग्गे' मक्खियों का बहुत अधिक समूह उसके माथे के ऊपर उडता हुआ रस्ते भर पीछे२ चलता था। क्यों कि वह मलिन तन था। इस प्रकार की दुरवस्थासपन्न वह बिचारा 'मियागामे णयरे गिहे गिहे' उस मृगाग्राम नगर

'तत्थण' ઇત્યાદિ

'તત્થણ મિયાગામે ણયરે' તે મૃગાગ્રામ નગરને વિષે 'एगे जाइअंधे' એક જન્મથી આંધળો કોઇ પુરુષ રહેતો હતો. से ण एगेण सचक्खुएण તે બીજા કોઇ નેત્રવાળા પુરૂષની સહાયતાથી पुरओ दंडएण पगड्ढिज्जमाणे२' લાકડીના આધારે ચાલતો હતો. ચાલતા ચાલતા 'फुट्टहडाहडसीस' તેના માથાના બાલ એકદમ વિખરાએલા હતા અને मच्छियाचडगरपहकरेण अण्णिज्जमाणमग्गे' માખીઓનો મોટો સમૂહ તેના માથા ઉપર ઉડતો હતો અને તેના સાથે સાથે રસ્તામાં તે સમૂહ પણ જતો, કારણકે તેનું શરીર બહુજ મેલું હતું આ પ્રકારની દુર્દશા વાળો તે બિચારો' मियागामे णयरे गिहे गिहे'

' कालुणवडियाए ' कारुण्यवृत्त्या- दयाजनकवृत्त्या स्वदैन्य प्रदर्शयतस्तस्योपरि लोकाना दया समुत्पद्यत इति भावः, 'वित्तिं' वृत्तिं=जीविका 'कप्पेमाणे' कुर्वाणः सन् विहरति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—सू० ६

तेण कालेण तेण समएण समणे भगव महावीरे जाव समोसरिए। परिसा णिग्गया। तएण से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाण जहा कूणिए तहा निग्गए, जाव पज्जुवासइ ॥ सू० ६ ॥

में घर घर ' कालुणवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ' दीनतापूर्वक-दया उत्पन्न हो इस प्रकार स जीविका-भीख माग कर अपना निर्वाह-करता था।

भावार्थ-उसी मृगाग्राम नगर में एक दूसरा भा जन्माध मनुष्य रहता था। उसे सहारा देने वाला वहा एक और दूसरा भिखमगा व्यक्ति था-जो अधा नहीं था। उसकी सहायता के बलपर ही यह सब अपना काम किया करता था। वह जन्माध जब भीख मागने निमित्त जहाँ कहीं पर जाने के लिये उद्यत होता, तो वह उसे लकडी पकडवा कर ले जाता। अधिक गदा रहन के कारण दुर्गंध से आकृष्ट मक्खियों का झुड का झुड इसके आस-पास माथे पर भिनभिनाता रहता। वह घर२ अपनी दीनता प्रकाशित करता हुआ भीख माग२ कर अपना गुजारा चलाता था ॥५॥

ते मृगाग्राम नगरमा घरे घरे 'कालुणवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ' दीनतापूर्वक दया उत्पन्न थाय तेवी स्थितिमा भीख मागीने पोताने निर्वाह करतो हतो

भावार्थ—ते मृगाग्राम नगरमा એક બીજો પણ જન્માધ માણસ રહેતો હતો, તેને મહાય આપનારો એક ભીખારી માણસ બીજો હતો, તે આધળો ન હતો તેથી તેની મહાયતાના બળથી તે પોતાનું તમામ કામ કરતો હતો, તે જન્માધ જ્યારે ભીખ માગવા નિમિત્તે જ્યા-ત્યા જવા માટે તૈયાર થતો ત્યારે તે ભીખારી તેને લાકડી પકડાવીને લઇ જતો હતો એકદમ ગદો રહેવાથી દુર્ગંધથી ખેચાઇને માખીઓના ટોળાઓ તેના આસ-પાસ માથા ઉપર ફર્યા કરતા હતા તે ઘેર-ઘેર પોતાની દીનતા જાહેર કરીને ભીખ માગી-માગીને પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતો હતો ॥ ૫ ॥

टीका—मू० ६

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः 'जाव' यावत्, इह यावत्कारणाद् इदं द्रष्टव्यम्—'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे सुहसुहेण विहरमाणे' इत्यादि। पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखसुखेन विहरन् यत्रैव मृगाग्रामनामकं नगरं, यत्रैव चन्दनपादपनामकमुद्यानं तत्र समवसृतः। 'परिसा णिग्गया' परिषद् निर्गता=श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं धर्मकथाश्रवणार्थं च परिषद्=वृन्दरूपेण जनसंहतिर्नगरान्निर्गता-निःसृतेत्यर्थः।

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय में 'समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए' श्रमण भगवान् महावीर, यहाँ 'यावत्' शब्द से इन अन्य विशेषणों का ग्रहण हुआ है—'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे सुह-सुहेण विहरमाणे इत्यादि' तीर्थंकरप्रतिपादित विहारक्रिया के अनुसार एक ग्राम से दूसरे ग्राम मे विचरते हुए सुखशातापूर्वक वहा पर आये। श्री महावीर प्रभु को वंदना करने तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के लिये वहा का जनसमूह वहा पर एकत्रित हो गया। 'तएण से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' पश्चात् वह विजय नामका नृपति जब उसे यह खबर पडी कि—'श्रमण भगवान महावीर पूर्वानुपूर्वी से ग्रामा-

---

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ—

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए' શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, અહીં 'यावत्' શબ્દથી બીજા વિશેષણોનું ગ્રહણ કરેલું છે 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे सुह सुहेण विहरमाणे' ઇત્યાદિ તીર્થંકરે પ્રતિપાદન કરેલી વિહાર કરવાની ક્રિયા-પદ્ધતિ પ્રમાણે એક ગામથી બીજે ગામમા વિચરતા થકા સુખશાતિપૂર્વક અહિં આવ્યા તે સ્થળના પ્રજાજનોનો સમુદાય શ્રી મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા તેમજ ધર્મદેશના સાભળવાને માટે તે સ્થળે સૌ એકત્રિત થઈને ગયા 'तएण से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' પછીથી તે વિજય નામના રાજાને ખબર પડી કે—'શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા આ

ततः खलु स विजयः=विजयनामकः क्षत्रियो राजा, 'इमीए कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्याः कथाया लब्धार्थः सन्='श्रमणो भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः', इह संप्राप्त, इह समवसृतः, इहैव मृगाग्रामस्य बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूप–कथाकल्प्यम् अवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति' तस्याः कथाया ज्ञातार्थः सन्निःयर्थ। 'जहा कूणिए तहा निग्गए' यथा कूणिकस्तथा निर्गतः–यथा कूणिकनामको राजा भगवन्तं वन्दितुं गृहान्निर्गतस्तद्वद् विजयनामकः क्षत्रियो राजा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमना

नुग्राम विहार करते हुए इस मृगाग्राम नगर के बाहिर चदनपादप नामके बगीचा मे साधुसमाचारी के अनुसार अवग्रह लेकर तप और सयम से अपनी आमा को भावित करते हुए विचरते है ' तब ' जहा कूणिए तहा निग्गए ' जिस प्रकार कूणिक राजा बडे ठाठ बाट के साथ प्रभु की वन्दना एव धर्मश्रवण करने की इच्छा से निकला उसी प्रकार यह विजयनामक क्षत्रिय राजा भी भगवान को वन्दन करने के लिये बडे ठाठ-बाट से निकला । अर्थात् भगवान के पधारने की वार्त्ता सुनते ही राजाका चित्त अपूर्व आनद से भर गया था । हृदय मे अपूर्व उत्साह था । प्रभु के दर्शन वन्दन और उनसे धर्मश्रवण करने की तीव्र लालसा अन्त करण मे बढती चली जा रही थी । चित्तमे थोडी सी भी उदासीनता नही थी, प्रभु की ओर ही विचारधारा का एक२ विचार बह रहा था । मानसिक परिणति बिलकुल राजकाज की चिन्ता से निवृत्ति पाकर अपूर्व हर्षोल्लास

मृगाग्राम नगरना બહાર ચદનપાદપ નામના બગીચામા સાધુ-સમાચારી અનુસાર અવગ્રહ લઈને તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરે છે ત્યારે ' जहा कूणिए तहा निग्गए ' જે પ્રમાણે કૂણિક રાજા બહુજ ઠાઠ-માઠથી-પ્રભુને વદના અને ધર્મ સાભળવાની ઈચ્છાથી નીકળ્યા હતા તે પ્રમાણે આ વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજા પણ ભગવાનને વદના કરવા માટે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા, અર્થાત્ ભગવાનના પધારવાની વાત સાભળતાજ રાજાનુ ચિત્ત અપૂર્વ આનદથી ભરાઈ ગયુ હૃદયમા અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો, પ્રભુના દર્શન વન્દન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાભળવાની તીવ્ર લાલસા અન્ત કરણમા વધવા લાગી, ચિત્તમા થોડી પણ ઉદાસીનતા ન હતી, પ્રભુની તરફજ પોતાની વિચાર ધારાનો એક-એક પ્રવાહ વહેતો હતો, માનસિક પરિણતિ એકદમ રાજકાજની

परमसौमनस्यित हर्षवशविसर्पद्हृदय , स्नातः, कृतबलिकर्म्मा, कृतकौतुकमङ्गल प्रायश्चित्त , शुद्धप्रवेश्यानि=शुद्धानि–निर्मलानि, प्रवेश्यानि–राजसभाप्रवेशार्हाणि, मङ्गलानि वस्त्राणि प्रवरपरिहित', अल्पमहार्घाभरणाङ्कितशरीरः, आभिषेक्य हस्तिरत्नमारूढः, पुर प्रस्थिताष्टाष्टमङ्गलक• सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन, श्वेतवरचामरैरुद्धूयमाने वैश्रमण इव नरपति अमरपतिसनिभया ऋद्ध्या प्रथितकीर्ति'

स युक्त हो परमशाति का अनुभव कर रहा था । हर्ष के आवेग मे राजा का हृदय भर रहा था । फिर राजा न स्नान किया, काक आदि प्राणियो के लिए अन्नदेनेरूप बलि कर्म किया, रात्रि के दु स्वप्न आदि दोषो की निवृत्ति के लिए कौतुक–मषीतिलकादि, मगल–दधि अक्षत आदि रूप प्रायश्चित्त किया, और सभा मे जाने के योग्य सुन्दर बहुमूल्य वस्त्र, तथा भारसे थोडे भारवाले मूल्यस अधिकमूल्य वाले अलकार पहिन । सब प्रकार मे सज–धजकर यह सुदर गजराज पर आरूढ हुआ । उस समय राजाके मस्तक पर कोरण्ट क पुष्पो की माला से सुशोभित छत्र अपनी पूर्ण आभासे सूर्य की आभा को निवारण करता हुआ चमक रहा था । आजूबाजू दोनों ओर शरद् ऋतुके बादलके समान शुभ्र–उज्ज्वल दो चामर ढुल रहे थे । देखने वालों को राजा उस समय साक्षात् कुवेर जैसा प्रतीत होता था । इन्द्र के समान विशिष्ट विभूति से युक्त यह नरपति

ચિન્તાથી નિવૃત્તિ પામીને અપૂર્વ હર્ષોલ્લાસથી યુક્ત થઈ પરમ શાંતિનો અનુભવ કરી રહી હતી, હર્ષના આવેગમા રાજાનું હૃદય ભરાઇ ગયુ હતુ, રાજાએ સ્નાન કર્યું અને કાગડા આદિ પ્રાણીઓને માટે અન્ન દેવા રૂપ બલિકર્મ કર્યું, રાત્રીમા માઠા સ્વપ્ન થયા હોય તેના દોષોની નિવૃત્તિ માટે કૌતુક–મષી તિલકાદિ, મગલ–દધિ, અક્ષત (ચોખા) આદિરૂપ પ્રાયશ્ચિત કર્યું, અને સભામા જવા યોગ્ય સુન્દર બહુ મૂલ્યવાન વસ્ત્ર, તથા તદ્દન ઓછા ભારવાળા છતા મૂલ્યના અધિક એવા અલકાર પહેર્યા, તમામ પ્રકારથી સજ્જયમાન થઇને એક સુદર ગજરાજ (હાથી) પર સ્વારી કરી, તે સમય રાજાના મસ્તક પર કોરટના પુષ્પો (ફ્ કોલ) ની માલાથી શોભતુ છત્ર – પોતાના તેજથી સૂર્યના તેજ નિવારણ કરતુ ચમકી રહ્યુ હતુ આજુ–બાજુ બન્ને તરફ શરદ્ ઋતુના વાદળ સમાન શુભ્ર–ઉજ્જવલ બે ચામર ઢળી રહેતા હતા જોનારાઓને એ સમયે રાજા સાક્ષાત કુબેર જેવા દેખાતા હતા, ઇન્દ્રના સમાન વિશેષ પ્રકારની સપત્તિથી યુક્ત એ રાજા પોતાની ચતુર

ततः खलु स विजयः=विजयनामकः क्षत्रियो राजा, 'इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्याः कथाया लब्धार्थः सन्='श्रमणो भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह समाप्तः, इह समवसृतः', इहैव मृगाग्रामस्य बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूप–कथाकल्प्यम् अवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरती' त्यस्याः कथाया ज्ञातार्थः सन्नित्यर्थः। 'जहा कूणिए तहा निग्गए' यथा कूणिकस्तथा निर्गत –यथा कूणिकनामको राजा भगवन्तं वन्दितुं गृहान्निर्गतस्तद्वद् विजयनामकः क्षत्रियो राजा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमना

नुग्राम विहार करते हुए इस मृगाग्राम नगर के बाहिर चदनपादप नामके बगीचा मे साधुसमाचारी के अनुसार अवग्रह लेकर तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते है' तब 'जहा कूणिए तहा निग्गए' जिस प्रकार कूणिक राजा बडे ठाठ बाट के साथ प्रभु की वदना एव धर्मश्रवण करने की इच्छा से निकला उसी प्रकार यह विजयनामक क्षत्रिय राजा भी भगवान को वन्दन करने के लिये बडे ठाठ-बाट से निकला। अर्थात् भगवान के पधारने की वार्त्ता सुनते ही राजाका चित्त अपूर्व आनद से भर गया था। हृदय मे अपूर्व उत्साह था। प्रभु के दर्शन वदन और उनसे धर्मश्रवण करने की तीव्र लालसा अत करण मे बढती चली जा रही थी। चित्तमे थोडी सी भी उदासीनता नही थी, प्रभु की ओर ही विचारधारा का एक२ विचार बह रहा था। मानसिक परिणति बिलकुल राजकाज की चिता से निवृत्ति पाकर अपूर्व हर्षोल्लास

મૃગાગ્રામ નગરના બહાર ચદનપાદપ નામના બગીચામા સાધુ-સમાચારી અનુસાર અવગ્રહ લઈને તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરે છે ત્યારે 'जहा कूणिए तहा निग्गए' જે પ્રમાણે કૂણિક રાજા બહુજ ઠાઠ-માઠથી-પ્રભુને વદના અને ધર્મ સાભળવાની ઇચ્છાથી નીકળ્યા હતા તે પ્રમાણે આ વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજા પણ ભગવાનને વદના કરવા માટે મોટા ઠા૦-માઠથી નીકળ્યા, અર્થાત્ ભગવાનના પધારવાની વાત સાભળતાજ રાજાનુ ચિત્ત અપૂર્વ આનદથી ભરાઈ ગયુ હૃદયમા અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો, પ્રભુના દર્શન વન્દન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાભળવાની તીવ્ર લાલસા અતકરણમા વધવા લાગી, ચિત્તમા થોડી પણ ઉદાસીનતા ન હતી, પ્રભુની તરફજ પોતાની વિચાર ધારાનો એક-એક પ્રવાહ વહેતો હતો, માનસિક પરિણતિ એકદમ રાજકાજની

सर्वौत्सुक्येन, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण, 'सर्वतुटितशब्दसंनिनादेन' = सर्वेषां तुटितानां=वाद्यानां शब्दस्तस्य संनिनादेन–प्रतिध्वनिना, महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन, 'महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन' महता=बृहता, वरतुटितानां=श्रेष्ठविविधवाद्यानां, यमकसमकेन=युगपत्प्रवादितेन 'शङ्ख–पणव–पटह–भेरी–झल्लरी– खरमुखी–हुडुक –मुरज–मृदङ्ग दुन्दुभि निर्घोष-नादितरवेण–शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यानां निर्घोषस्य नादितरवेण–प्रति ध्वनिना मृगाग्रामनगरस्य मध्यमध्येन निर्गत इति भावः । 'जाव पज्जुवासइ' यावत् पर्युपास्ते । अत्र यावच्छब्दादेवं योजनाऽवगन्तव्या– स विजयनामको राजा मृगाग्रामनगरतो निर्गत्य यत्रैव चन्दनपादपनामकमुद्यानं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य किञ्चिद्दूरे छत्रादिकान् तीर्थकरातिशयान् पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति, स्थापयित्वा तस्माद् हस्तिरत्नात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य, खङ्गछत्रमुकुटादिकानि राजचिह्नानि त्यक्त्वा, यत्रैव श्रमणो

बजते हुवे शख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, मृदग, और दुदुभि आदि बाजों की गगनभेदी गडगडाहट से उस मृगाग्राम नगर को शब्दमय करता हुआ ठीक उसके मध्यभाग से निकला। 'जाव पज्जुवासइ' चलतेर जब वह बगीचा के निकट पहुँचा तो उसे कुछ दूर पर भगवान की अतिशय स्वरूप छत्र चामर आदि बाह्य विभूति दृष्टिपथ हुई। उसके दिखते ही वह हाथी से उतर गया, और तलवार छत्र एव चामर आदि राजचिह्नों का परित्याग कर जहा श्रमण भगवान महावीर प्रभु विराजमान थे उस ओर पाच प्रकारके अभिगम से

સભ્રમની સાથે અનેક પ્રકારના એક સાથે વાગતા શખ, પણુવ, પટહ, ભેરી, ઝાલર, મૃદગ દુન્દુભિ આદિ વાજીંત્રોના ગગનભેદી ગડગડાટ સાથે મૃગાગ્રામને શબ્દમય કરતા ગામના મધ્ય ભાગમાથી નિકળ્યા છે 'जाव पज्जुवासइ' ચાલતા ચાલતા જ્યારે તે બગીચાની નજીક પહોચ્યા ત્યારે તેણે થોડે દૂર પર ભગવાનના અતિશયરૂપ છત્ર, ચામર આદિ બ્રાહ્ય વિભૂતિ પોતાની દૃષ્ટિએ પડી, તેને જોતા જ તે રાજા હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયા અને તલવાર, છત્ર, ચામર આદિ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કરીને જે સ્થળે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ બિરાજમાન હતા તેમની તરફ પાચ પ્રકારના અભિગમ યુક્ત થઇને ચાલતા

हयगजरथयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुगम्यमानमार्गः यत्रैव चन्दन पादपनामकमुद्यान तत्रैव प्राधारयद् गमनाय । यस्य पुरतो महान्त अश्वा', अश्व वराः, उभयपार्श्वयोर्नागा नागा. नागवरा', पृष्ठतो रथसमूह, तथा यस्य पुरतश्चा-ष्टाष्टमङ्गलानि प्रस्थितानि स विजयनामक क्षत्रियो राजा प्रगृहीततालवृन्तः=प्रगृ-हीत तालवृन्त यस्मै स तथा ' उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः ' उच्छ्रितम्—उपरिवितानित, श्वेत—शुक्लवर्ण छत्र यस्मै स तथा, ' प्रवीजितबालव्यजनिक ' प्रवीजिता—प्रच-लिता बालव्यजनिका यस्मै स तथा, 'सर्वर्द्ध्या' सकलया ऋद्ध्या, 'सर्वद्युत्या' सकलवस्त्राभरणप्रभया, 'सर्वबलेन' सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन '=सर्वपरिवारादि-समुदायेन, 'सर्वादरेण' सर्वप्रयत्नेन, 'सर्वविभूत्या' सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण

अपनी चतुरंगिनी—हय, गज, रथ, और पदातियों से समन्वित सेना से सहित होकर जिस ओर चंदनपादप नाम का उद्यान था उसी ओर जाने का प्रस्थान किया । इस राजा के आगे बडे२ घोडों पर बैठे हुए सवार चल रहे थे । दोनों तरफ दिग्गज जैसे मदोन्मत्त गजराज, पीछे की ओर रथों का समूह, आगे२ और भी अष्ट अष्ट मंगल इसके मार्ग को मगलमय बनाते हुए चल रहे थे।। इस प्रकार वह विजय नामक राजा कि जिसपर पंखे ढोर जा रहे हैं, सफेद छाता जिसके ऊपर तना हुआ है और चामर जिसके दोनो ओर ढुल रह है 'वह' अपनी समस्त ऋद्धि समस्त द्युति—सकल वस्त्र और आभरणों की कान्ति, समस्त सैन्य, समस्त परिवार आदि के समूह और समस्त अपनी विभूति से अच्छी तरह सुसज्जित हो बडे ही संभ्रमके साथ अनेक प्रकार के साथ२

ગિણી—ઘોડા—હાથી—રથ અને પાયદલથી સમન્વિત સેના સહિત જે તરફ ચંદન પાદપ નામનો બગીચો હતો તે તરફ જવા માટે ચાલતા થયા, તે રાજાના આગળ મોટા—મોટા ઘોડાઓ પર સ્વાર થયેલા રક્ષકો ચાલતા હતા, બન્ને તરફ દિગ્ગજ જેવા મદોન્મત્ત ગજરાજ છે પાછળના ભાગમા રથોનો સમૂહ છે, આગળ—આગળ આઠ આઠ મગળ તેના માર્ગમે મગળમય બનાવીને ચાલે છે, એ પ્રમાણે તે વિજય નામના રાજા કે જેના પર પખા ઢોળાઇ રહ્યા છે, શ્વેત છત્ર જેના ઉપર ધારણ છે, અને ચામર જેની બન્ને બાજુ ઢાળી રહેલ છે, તે પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિ, સમસ્ત સમૃદ્ધિ, સકલ વસ્ત્ર અને આભરણોની કાંતિ, સમસ્ત સૈન્ય સમસ્ત પરિવાર આદિના સમૂહ અને પોતાની તમામ વિભૂતિથી સારી રીતે સુસજ્જિત થઇને મોટા

मूलम्—सू० ७

तएण से जाइअन्धे पुरिसे त महाजणसद्द जाव सुणेत्ता तं पुरिस एव वयासी-किन्न देवाणुप्पिया ! अज्ज मियागामे णयरे इदमहेइ वा० जाव निग्गच्छति ? । तएण से पुरिसे त जाइअध पुरिस एव वयासी – नो खलु देवाणुप्पिया ! इदमहेइ वा जाव णिग्गच्छति, एव खलु देवाणुप्पिया ! समणे जाव विहरइ । तएण एए जाव णिग्गच्छति । तएण से अधपुरिसे त पुरिस एव वयासी– गच्छामो ण देवाणुप्पिया अम्हे वि समण भगव जाव पज्जुवासामो । तएण से जाइअन्धे पुरिसे पुरओ दडएण पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, तिक्खुत्तो आयाहिणपया

पधारे । उनको वदना तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के निमित्त इस बात की खबर पडते ही जनसमूह एकत्रित होकर उस बगीचे में जा पहुँचा । विजय राजा भी भगवान के आगमनवृत्तान्त को सुनकर अत्यत हर्षित हो पूरे ठाटबाट के साथ अपनी समस्त सेना को साथ लेकर प्रभु की वदना के लिये राजमहल से हाथी पर सवार होकर निकले । चलते२ जब प्रभु की बाह्य विभूति कुछ दूरसे उन्हें दृष्टि गोचर होने लगी तब वे हाथी को खडा कर उससे उतर पडे और राजचिह्नों का परित्याग कर पाच अभिगमों से युक्त हो प्रभु के निकट पहुँचे । पहुँचते ही उन्होंने भगवान की तीन बार हाथ जोडकर वदना की, नमस्कार किया, मन वचन काय, एव त्रिविध से पर्युपासना–सेवा करने लगा ॥ ६ ॥

વાન પધાર્યા' એ વાતની ખબર પડતા જનસમૂહ એકઠો થયો અને સૌ મળીને બગીચામા જઇ પહોચ્યા વિજય રાજા પણ ભગવાનનું આગમન સાભળીને અત્યત હર્ષ પામી પૂરા ઠાઠ-માઠથી પોતાની તમામ સેનાને સાથે લઇને પ્રભુની વન્દના કરવા માટે રાજમહેલમાથી હાથીપર સ્વાર થઇને નીકળ્યા, ચાલતા ચાલતા જ્યારે પ્રભુની બાહ્ય વિભૂતિ થોડા દૂરથી નજરે પડી ત્યારે તુરતજ હાથીને ઉભો રાખી નીચે ઉતરીને રાજાના તમામ ચિહ્નોને છોડી આપી પાચ અભિગમોથી યુક્ત થઇને પ્રભુની નજીક પહોચ્યા, પહોચતાજ તેણે પ્રભુને ત્રણવાર હાથ જોડીને વદના-નમસ્કાર કર્યા, અને મન, વચન, કાય, એ ત્રણ પ્રકારથી પર્યુપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા ॥૬॥

भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति । उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर पञ्चविधे नाभिगमेन-सत्कारविशेषेण अभिगच्छति । पञ्चविधोऽभिगमस्त्वेवम्-सचित्ताना हरितफलकुसुमादिद्रव्याणा त्याग' १, अचित्ताना वस्त्राभरणादीनामत्याग. २, एकशाटिकोत्तराऽऽसङ्गकरणम्=भाषायतनार्थमस्यूतेनैकपटेन उत्तरासङ्गकरणम् ३, चक्षु'स्पर्शे-श्रीमहावीरस्वामिनि दृष्टिपथमागते, अञ्जलिप्रग्रह.-सयोजितकरद्वय-सपुटीकरण चेति ४, मनसस्तस्मिन्नेव भगवति स्थिरीकरणम् ५। पञ्चाभिगमपूर्वक भगवत्समीपे गत्वा श्रमण भगवन्त महावीर त्रिकृत्व.- वारत्रयम् आदक्षिणप्रद क्षिण करोति । कृत्वा, वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, कायिकी-वाचिकी-मानसिकीभेदेन त्रिविधया पर्युपासनया 'पर्युपास्ते =सेवते इति ॥सू०६॥

युक्त होकर चला। ५ प्रकार के अभिगम ये हैं- (१) सचित्त फूलमाला आदि का त्याग करना, (२) अचित्त वस्त्र आभरण आदि का त्याग नहीं करना, (३) भाषाका सयमित करने के लिये एक सावित वस्त्र (मुखपोतिका के सदश) रखना, (४) प्रभु के दृष्टिपथ होते ही हाथ जोडना, (५) मनको भगवान मे ही स्थिर करना । इन पाच अभिगमो से भगवान के सनिकट पहुचकर उसने प्रभुको ३वार आदक्षिण-प्रदक्षिणापूर्वक वदना की और नमस्कार किया । पश्चात् मानसिक, कायिक और वाचिक ३ प्रकार की उपासना से प्रभु की उपासना करने लगा ।

भावार्थ— उस समय श्रमण भगवान महावीर पूर्वानुपूर्वी से विहार करते हुए उस मृगाग्राम नगर के बाह्यप्रदेश मे स्थित उस चदनपादप नामके बगीचे में

થયા પાચ પ્રકારના અભિગમ એ છે-(૧) સચિત્ત ફુલ-માળાનો ત્યાગ કરવો, (૨) અચિત્ત વસ્ત્ર આભરણ આદિનો ત્યાગ નહિ કરવો, (૩) ભાષાનો સયમ સાચવવા માટે એક સાબીત વસ્ત્ર (મુખવસ્ત્રિકા જેવુ) રાખવુ, (૪) પ્રભુને પોતાની દૃષ્ટિએ જોતાજ બે હાથ જોડવા, (૫) મનને ભગવાનમાજ સ્થિર કરવુ આ પાચ અભિગમો સાથે ભગવાનની નજીકમા પહોચીને તેણે પ્રભુની ત્રણવાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા, પછી માનસિક, કાયિક અને વાચિક ત્રણ પ્રકારની ઉપાસના વડે પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા

ભાવાર્થ—તે સમય ભગવાન મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી વિહાર કરતા થકા તે મૃગાગ્રામ નગરના બ્રાહ્યપ્રદેશમા આવેલા ચદનપાદપ નામના બગીચામા પધાર્યા, તેમને વદના કરવા તથા તેમની પાસેથી ધર્મ ઉપદેશ સાભળવાના નિમિત્ત 'ભગ-

यावत् एकस्या दिशि एकाभिमुखाः, इति संग्रहः, निर्गच्छन्ति। ततः खलु स=सचक्षुष्कः पुरुषस्तं जात्यन्धं पुरुषम् एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—नो खलु हे देवानुप्रिय ! अत्र मृगाग्रामे नगरे इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवो यावद् निर्गच्छन्ति, एवं खलु हे देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीरः, इह यावच्छब्देनेदं दृश्यम्—पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इह समागतः, इह संप्राप्तः, इह समवसृतः 'जाव विहरइ' यावद् विहरति। इहैव मृगाग्रामे बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति। ततः खलु एते 'जाव णिग्गच्छंति' यावन्निर्गच्छन्ति उग्रा भोगा यावदेकस्या दिशि एकाभि-

---

'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! 'नो इंदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति' न तो आज इस नगर मे इन्द्र का उत्सव है और न स्कन्द या रुद्र का उत्सव है, किन्तु 'एवं खलु देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! बात यह है कि 'समणे जाव विहरइ' श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए तप और संयम से आत्मा को भवित करते हुए इस नगर के बाह्य प्रदेश में स्थित चंदनपादप नामके उद्यान में जो ईशान दिशा की ओर है आये हुए हैं 'तएणं एए जाव णिग्गच्छंति' इसलिये उनके वंदन एवं उनसे धर्मश्रवण करने के लिये ये समस्त ही नगरनिवासी जन तथा बडे२ श्रीमंत और नरेश आदि उग्र भोग कुल वाले मानवश्रेष्ठ एक ही दिशा की ओर चले जा रहे हैं, इस

મોટા કુલીન માણસો એકજ દિશામાં એકજ તરફ ચાલ્યા જાય છે ? આ વાતને સાંભળીને 'तएणं से पुरिसे तं जाइअंधं पुरिसं' તે દેખતો માણસ—આંખવાળો માણસ, આંધળા માણસને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે—'देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય ! नो इंदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति' આજે નગરમાં ઇન્દ્રનો ઉત્સવ નથી તેમજ સ્કંદ કે રૂદ્રનો પણ ઉત્સવ નથી, પરન્તુ 'एवं खलु देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય ! એમ વાત છે કે-'समणे जाव विहरइ' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા તપ અને સંયમથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા આ નગરના બહારના પ્રદેશમાં રહેલો ચંદનપાદપ નામનો જે બગીચો ઇશાન કોણમાં છે, ત્યાં પધાર્યા છે 'तएणं एए जाव णिग्गच्छंति' એટલા માટે વંદન કરવા અને ધર્મ સાંભળવા તેમની પાસે તમામ નગરનિવાસી માણસો તથા મોટા-મોટા શ્રીમંતો અને રાજાઓ આદિ ઉગ્ર ભોગ

हिण करेइ, करित्ता वदइ, नमसइ, वदित्ता नमसित्ता जाव पज्जुवासइ। तएण समणे भगव महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्त धम्म परिकहेइ। जहा जीवा वज्झंति। परिसा जाव पडिगया। विजए वि गए॥ सू० ७॥

टीका—सू० ७

'तएण से' इत्यादि। ततः खलु स 'जाइअधे' जात्यन्धः=जन्मान्ध' पुरुषस्त 'महाजणसद्द' महाजनशब्द=महान्त जनश द यावत्, इह यावच्छब्दादिद द्रष्टव्यम्-जनव्यूहशब्द जनबोल=जनानामव्यक्तवर्णक ध्वनिम्, इति। 'सुणेत्ता' श्रुत्वा त= सचक्षुष्क स्वसहायक पुरुषम् एवम्=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—'किन्न' कि—कुतः खलु हे देवानुप्रिय! अद्य मृगाग्रामे नगरे 'इदमहेइ वा' इन्द्रमह'=इन्द्रोत्सव', अत्र 'इवा' शब्दो वाक्यालकारार्थ, 'जाव णिग्गच्छति' यावत् निर्गच्छन्ति, अत्र यावच्छब्देन—स्कन्दमह, रुद्रमह' यावत्—यत् खलु बहव उग्रा भोगाः उग्रपुत्रादयो

'तएण से' इत्यादि—

'तएण' इसके अनन्तर 'से जाइअधे पुरिसे' वह जात्यध पुरुष '**महाजणसद्द जाव सुणेत्ता**' मनुष्यों के कोलाहल को सुनकर 'त पुरिसं' उस अपने सहायकभूत मनुष्य स '**एव वयासी**' इस प्रकार बाला—कि **देवाणुप्पिया किन्न**' हे देवानुप्रिय! यह कोलाहल क्यों हो रहा है। क्या '**अज्ज मियागामे णयरे इदमहेइ वा जाव णिग्गच्छंति** आज इस मृगाग्राम नगर में इन्द्रोत्सव **है**, स्कन्दोत्सव या रुद्रोत्सव है जो उग्रकुल के भोगकुल आदि के बडेर कुलीन व्यक्ति भी एक ही दिशा की तरफ एक ही ओर चले जा रहे है? इस बात का सुनकर '**तएण से पुरिसे तं जाइ अध पुरिस**' वह चक्षुष्मान पुरुष अधे से '**एवं वयासी**' इस प्रकार बोला कि—

'तएण से०' ઇત્યાદિ—

'**तएण**' તે પછી '**से जाइअंधे पुरिसे**' તે જાત્યધ પુરૂષ-'**महाजण सद्द जाव सुणेत्ता**' મનુષ્યોના કોલાહલ સાભળીને '**त पुरिस**' તે પોતાના સહાયક પુરૂષને '**एव वयासी**' આ પ્રમાણે બોલ્યો કે — '**देवाणुप्पिया किन्न**' હે દેવાનુપ્રિય! આ કોલાહલ કેમ થઈ રહ્યો છે? શુ? '**अज्ज मियागामे णयरे इदमहेइ वा जाव णिग्गच्छति**' આજ આ મૃગાગ્રામ નગરમા ઇન્દ્રોત્સવ છે? શુ સ્કન્દોત્સવ અથવા રૂદ્રોત્સવ છે કે જે ઉગ્રકુલ, ભોગકુલ આદિના મોટા

'आयाहिण पयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिण=अञ्जलिपुटं बद्ध्वा त नद्धाञ्जलिपुट दक्षिण-कर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार त्रि' परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूप, करोति। कृत्वा-आदक्षिणप्रदक्षिण कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावत् पर्युपास्ते ।

तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरो विजयस्य=विजयनामकस्य राज्ञ-स्तस्याश्च महत्या महालयाया परिषदः 'विचित्त' विचित्रम्=अनेकविध -श्रुतचारित्र रूप 'धम्म परिकहेइ' धर्म परिकथयति, 'जहा जीवा वज्झंति' यथा-जीवा बध्यन्ते मुच्यन्ते कर्मभिः, इत्यादि । 'परिसा जाव पडिगया' परिषद् यावत् प्रतिगता । अत्र यावच्छब्दादेव योजना-'परिषत्-जनसंइति. भगवतः समीपे सविधिवन्दनपुरस्सर

तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ' पहुँचते ही उसके साथ उसन भगवान् महावीर को हाथ जोडकर तीनवार अजलि की 'करित्ता वदइ नमसइ' फिर वदना की और नमस्कार किया-पश्चात् 'वदित्ता नमसित्ता जाव पज्जुवासइ' वन्दना नमस्कार करने वाद त्रिविधरूप स उनकी सेवा करने लगा। 'तएण समणे भगव महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्तं धम्म परिकहेइ' तदन्तर श्रमण भगवान महावीर ने विजयनरेश और महती जनमेदिनी के समक्ष श्रुत और चारित्ररूप धर्म की देशना दी, जिसमे यह प्रकट किया गया कि 'जहा जीवा वज्झंति' यह जीव कर्मों से किस प्रकार बधाता है और उनसे किस प्रकार छूटता है ? इत्यादि, 'परिसा जाव पडिगया विजए वि गए' प्रभु को इस प्रकार वंदना कर विधिपुरस्सर धर्मकथा

तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ' पहोंचतानी साथेज तेमणे भगवान महावीरने हाथ जोडीने त्रणवार अजली करी 'करित्ता वदइ नमसइ' फरी वदना करी अने नमस्कार कर्या, 'वदित्ता नमसित्ता जाव पज्जुवासइ' वदना नमस्कार कर्या पछी त्रिविध रूपथी तेमनी सेवा करवा लाग्या 'तएण समणे भगव महावीरे विजयस्स रन्नो तीसे य महइमहालयाए परिसाए विचित्त धम्म परिकहेइ' ते पछी श्रमण भगवान महावीरे, विजय राजा अने मोटी मानवमेदिनीना समक्ष श्रुत अने चारित्ररूप धर्मनो उपदेश आप्यो त उपदेशमा ए प्रगट कर्युं के- आ जीव कर्मोथी जहा जीवा वज्झति केवी रीते बधाय छे अने केवी रीते छूटे छे, इत्यादि, 'परिसा जाव पडिगया विजएवि गए' प्रभुने आ प्रमाणे वदना करीने विधि

मुखा निर्गच्छन्तीत्यर्थः। ततः खलु सोऽन्धपुरुषस्त=सचक्षुष्कं पुरुषमेवमवादीत्-गच्छामः खलु हे देवानुप्रिय! वयमपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत् पर्युपास्महे।

ततः खलु स जात्यन्धः पुरुषः पुरतो दण्डकेन 'पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे' प्रकृष्यमाणः प्रकृष्यमाणः=नीयमानो नीयमानः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर-स्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'तिक्खुत्तो' अय देशीयः शब्दः, त्रिकृत्व', त्रीन् वारान्

लिये जनसमूह का यह कोलाहल हो रहा है 'तएणं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी' इस बात को सुनकर पश्चात् वह जन्मांध व्यक्ति उस अपने सहायक व्यक्ति से कहने लगा कि 'गच्छामो णं देवाणुप्पिया अम्हे वि' हे देवानुप्रिय! चलो अपन भी चलें और 'समणं भगवं जाव पज्जुवासामो' वहां चलकर श्रमण भगवान महावीर की वंदना, नमस्कार और त्रिविधरूप से पर्युपासना करें। 'तएणं से जाइअंधे पुरिसे' इस प्रकार उस जन्मांध के कथन को सुनकर वह चक्षुष्मान पुरुष उस जन्मांध को 'पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' उसी ओर मार्ग में आगेर लकडी के एक छोडको उसे पकडवाकर और दूसरे छोड को स्वयं पकड कर उसके सहारे उसे ले चला और चलतेर भगवान महावीर जहाँ पर विराजमान थे वहां क्रमशः पहुँचा 'उवागच्छित्ता

કુળવાળા માનવશ્રેષ્ઠ એક દિશામાજ ચાલ્યા જાય છે એટલા માટે જનસમૂહનો આ કોલાહલ થઈ રહ્યો છે 'तएणं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी' આ વાતને સાભળીને પછી તે જન્માધ માણસ પોતાના સહાયક માણસને કહેવા લાગ્યો કે-'गच्छामोणं देवाणुप्पिया अम्हे वि' હે દેવાનુપ્રિય! આપણે પણ ત્યા જઈએ અને 'समणं भगवं जाव पज्जुवासामो' ત્યા જઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના નમસ્કાર અને ત્રિવિધ રૂપથી પર્યુપાસના - સેવા કરીએ 'तएणं से जाइअंधे पुरिसे' આ પ્રમાણે તે જન્માધ માણસના વચનને સાભળીને તે નેત્રવાળો માણસ તે જન્માધ માણસને 'पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्ज-माणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' લઈને તે માર્ગે લાકડીનો એક છેડો જન્માધ માણસના હાથમા આપી બીજો છેડો નેત્રવાળા માણસે હાથમા રાખી તેના આધારે ચાલતા થયા અને ચાલતા ચાલતા ભગવાન મહાવીર જ્યા આગળ બિરાજમાન હતા ત્યા હળવે હળવે પહોચ્યા 'उवागच्छित्ता,

मूलम्—मू० ८

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अन्तेवासी इंदभूई णाम अणगारे जाव विहरइ। तएण से भगवं गोयमे तं जाइअन्धपुरिसं पासइ, पासित्ता जायसड्ढे जाव एवं वयासी—अत्थिणं भंते केइ पुरिसे जाइअंधे, जाइअंधरूवे ?, हंता अत्थि, कहिणं भंते से पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे ?, एवं खलु गोयमा ! इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे, नत्थि णं तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते। तएणं सा मियादेवी जाव परिजागरमाणी२ विहरइ।

तएणं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते ! अहं तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे मियापुत्तं दारगं पासित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया !। तएणं से भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठे तुट्ठे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता अतुरियं जाव सोहेमाणे सोहेमाणे जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झमज्झेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ ॥ सू० ८ ॥

कर वह जन्मांध व्यक्ति भी "चलो अपन भी प्रभु के दर्शन आदि के लिये चलें" इस भावना से प्रेरित होकर उसकी सहायता के बलपर प्रभु के दर्शन के लिये चला। वहाँ पहुँच कर वह भगवान् महावीर को सविधि वंदना नमस्कार कर के सेवा करने लगा। भगवानने उस आई हुई परिषद् एवं विजय नरेश के समक्ष श्रुत चारित्र रूप धर्म का उपदेश किया। उसमें वे यह प्रकट किया कि यह जीव कर्मों से किस प्रकार बंधता है

પણ પ્રભુના દર્શન આદિ માટે જઈએ' આવી ભાવનાથી મનમાં વિચાર કરીને તેની મહાયતાના બળ પર પ્રભુના દર્શન કરવા માટે ચાલ્યા પ્રભુની પાસે જઈને ભગવાન મહાવીરને વિધિપૂર્વક વંદના—નમસ્કાર કરીને સેવા કરવા લાગ્યા ભગવાને તે આવેલી જનસમુદાયની પરિષદ્ અને વિજય રાજાના સમક્ષમાં શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, તેમાં એ વસ્તુ જણાવી કે—'આ જીવ કર્મો વડે કેવી રીતે બંધાય છે, અને કયા પ્રકારે છુટી શકે છે ઇત્યાદિ ઉપદેશ સાંભળીને

धर्मकथा श्रुत्वा यस्या दिशः सकाशात् प्रादुर्भूता=आगता, तामेव दिशं प्रतिगता, इति । 'विजए वि गए' विजयोऽपि गतः । विजयनामकः क्षत्रियो राजाऽपि धर्म कथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः ॥ सू० ७ ॥

का श्रवण कर वह परिषद् जिस ओर से आई थी उसी ओर प्रफुल्लित चित्त होकर चली गई । विजय राजा भी धर्मकथा को सुनकर भगवान को वंदना और नमस्कार कर अपने स्थान गया ।

भावार्थ—एक दिशा की ओर ही एक तरफ जाते हुए जनसमूह के कोलाहल की आवाज जब उस जन्माध व्यक्ति के कानों में पडी, तब वह अपने सहायभूत उस सूझते हुए व्यक्ति से पूछने लगा कि–हे भाई ! आज यह कोलाहल इस नगर मे क्यों हो रहा है क्या कोई आज–यहा इन्द्रमहोत्सव आदि विशिष्ट उत्सव है ? उसकी इस प्रकार की बात सुनकर वह सूझता व्यक्ति बोला कि–भाई इस नगर में इस समय कोई भी उत्सव नहीं है किंतु कोलाहल जो हो रहा है उसका कारण यह है कि श्रमण भगवान महावीर इस नगर के चदनपादप नामक बगीचे में आकर विराजमान हुए हैं । राजा और प्रजा दोनों भक्ति और आनद के आवेग से प्रेरित होकर बडी सजधज के साथ उनके दर्शन एव धर्म श्रवण करने के लिये जा रहे हैं । उस की इस प्रकार की बात को हृदयंगम

પૂર્વક ધર્મકથાને સાભળીને તે માનવસમુદાય જે ઠેકાણેથી આવ્યો હતો તે તરફ પ્રફુલિત ચિત્તથી ચાલ્યો ગયો, અને વિજય રાજા પણ ધર્મકથાને સાભળીને ભગ વાનને વદના અને નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાનકે ગયા

ભાવાર્થ—એકજ દિશા તરફ જતા જનસમુદાયના કોલાહલનો અવાજ જ્યારે જન્માધ માણુસે સાભળ્યો ત્યારે તે પોતાને સહાય કરનાર નેત્રવાળા માણુસને પૂછવા લાગ્યો કે–હે ભાઇ ! આ નગરમા આજે કોલાહલ શુ થાય છે ? શુ આજે અહિં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ વિશિષ્ટ ઉત્સવ છે ? તેની આ પ્રકારની વાત સાભળીને તે નેત્રવાળા માણુસે જવાબ આપ્યો કે–ભાઇ ! આ નગરમા આજે કોઇ પણ ઉત્સવ નથી પરન્તુ જે કોલાહલ થઇ રહ્યો છે તેનુ કારણ એ છે કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આ નગરના ચદનપાદપ નામના બગીચામા આવીને બિરાજમાન થયા છે, રાજા અને પ્રજા બન્ને ભક્તિ અને આનદના વેગમા ઉત્સાહપૂર્વક ભારે ઠાઠ-માઠથી તેમના દર્શન અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે જઇ રહ્યા છે તેની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને હૃદયમા ઉતારીને તે જન્માધ માણુસ પણ ' ચાલો આપણે

ततः खलु स भगवान् गौतमस्तं जात्यन्ध=जन्मान्धं पुरुषं पश्यति, दृष्ट्वा जातश्रद्धो यावत्-जातसंशयः, जातकुतूहलः, इत्यारभ्य समुत्पन्नकुतूहलः, इति द्वितीयसूत्रे प्रागुक्तोऽर्थो विज्ञेयः । एवंभूतः सन् गौतमस्वामी यत्र श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी वर्तते तत्रागत्य त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावदेवमवादीत्-अस्ति खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! केइ पुरिसे जाइअंधे-जाइअंधरूवे' कोऽपि पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्ध-

---

गोयमे' तदनन्तर उन गौतम स्वामीने 'तं जाइअंध पुरिसं पासइ' उस जन्मांध पुरुष को देखा 'पासित्ता' देखकर उन्हें उसके विषय में पूछने की श्रद्धा उत्पन्न हुई, संशय उत्पन्न हुआ और उत्सुकता भी उत्पन्न हुई । इसी तरह उन्हें उस में और भी द्वितीय सूत्र मे प्रतिपादित उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणाम उद्भूत हुए । यही बात 'जायसड्ढे जाव' इस पद द्वारा यहां प्रदर्शित की गई है । जातश्रद्धा आदि परिणामों में और उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणामों में क्या अन्तर है? इस विषय का स्पष्टीकरण यहाँ द्वितीय सूत्र की व्याख्या में किया जा चुका है । 'एवं वयासी' उस जन्मांध को देखकर पूर्वोक्त श्रद्धा आदि परिणामों से युक्त वे गौतम गणधर श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी के समीप आकर और उन्हें अपने आचार के अनुसार तीनवार वंदना और नमस्कार कर विनययुक्त बोले कि-'भंते ! अत्थिणं केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' हे भगवन् ! इस के अतिरिक्त और भी कोई जन्मांध और जन्मांधरूप पुरुष है क्या ? । जन्म

ते पछी એ ગૌતમ સ્વામીએ 'तं जाइअंध पुरिसं पासइ' તે જન્માંધ પુરૂષને જોયા, 'पासित्ता' જોઇને તે બાબત પૂછવાની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ, સંશય ઉત્પન્ન થયો અને ઉત્સુકતા પણ ઉત્પન્ન થઇ, આ પ્રમાણે તેમને એમાં બીજા સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલી 'ઉત્પન્નશ્રદ્ધા' આદિ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ વાત 'जायसड्ढे जाव' આ પદ દ્વારા અહિં પ્રદર્શિત કરી છે 'जातश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં અને 'उत्पन्नश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં શું અંતર છે? એ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ અહિં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે 'एवं वयासी' તે જન્માંધને જોઇને પૂર્વ કહેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણધર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમણે પોતાના આચાર અનુસાર ત્રણવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે —'भंते! अत्थिणं केई पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' હે ભગવન્! આનાથી બીજો કોઇ જન્માંધ અને જન્માંધ

टीका—मू० ८

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=मुख्यशिष्यः, 'इदभूई णाम अणगारे' इन्द्रभूतिनामकोऽनगार, 'जाव विहरइ' यावद्विहरति। अत्र यावच्छब्देन सप्तोत्सेधः= सप्तहस्तप्रमाणशरीरः, समचतुरस्रसस्थानसस्थित, इत्यादि वर्णन भगवतीसूत्रतो विज्ञेयम्। तथाविधोऽसौ ऊर्ध्वजानु', अध'शिरा, कृताञ्जलिपुट' उत्कुटुकासन' ध्यानकोष्ठोपगत सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन विहरतीत्यर्थ।

और किस प्रकार छूटता है? इत्यादि, उपदेश श्रवण कर राजा और प्रजा सभी प्रभु को वदना नमस्कार करके अपनेर स्थान पर हर्षोल्लसित होकर चले गये ॥ ७ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि—

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय में 'समणस्स-भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान महावीर के जेट्ठे अनेवासी' बडे शिष्य 'इंद भूई नाम अणगारे' इद्रभूति नामके अनगार थे 'जाव विहरइ' जो सात हाथ की अवगाहना वाले और समचतुरस्र सस्थान से युक्त थे। जो जानु को उचे और मस्तक को नीचे किये हुए हाथ जोड कर उकडे आसन से बैठते थे। ये ध्यानरूपी कोष्ठ में निमग्न हुए सयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे। 'तएण से भगव

રાજા અને પ્રજા તમામ પ્રભુને વદના નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાન પર ગો માણસો હર્ષ અને ઉલ્લાસ પામીને ચાલ્યા ગયા ॥૭॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अतेवासी' મોટા શિષ્ય इदभूई नाम अणगारे ઇંદ્રભૂત નામના અણુગાર હતા, તે સાત હાથની અવગાહના વાળા અને સમચતુરસ્ર સસ્થાનથી યુક્ત હતા, જે ઢીંચણોને ઉંચે રાખીને તથા મસ્તકને નીચે નમાવીને હાથ જોડીને ઉકડાસનથી–પગથી એડી પર ઉભડક બેઠા હતા, અને તે ધ્યાનરૂપી કોષ્ઠમા એક તાર થઇને સયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરતા હતા 'तएणं से भगव गोयमे

ततः खलु स भगवान् गौतमस्तं जात्यन्धं=जन्मान्धं पुरुषं पश्यति, दृष्ट्वा जातश्रद्धो यावत्-जातसंशयः, जातकुतूहलः, इत्यारभ्य समुत्पन्नकुतूहलः, इति द्वितीयसूत्रे प्रागुक्तोऽर्थो विज्ञेयः। एवंभूतः सन् गौतमस्वामी यत्र श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी वर्तते तत्रागत्य त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, यावदेवमवादीत्-अस्ति खलु हे भदन्त! हे भगवन्! केइ पुरिसे जाइअंधे-जाइअंधरूवे' कोऽपि पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्ध

गोयमे' तदनन्तर उन गौतम स्वामीने 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' उस जन्मांध पुरुष को देखा 'पासित्ता' देखकर उन्हें उसके विषय में पूछने की श्रद्धा उत्पन्न हुई, संशय उत्पन्न हुआ और उत्सुकता भी उत्पन्न हुई। इसी तरह उन्हें उस में और भी द्वितीय सूत्र में प्रतिपादित उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणाम उद्भूत हुए। यही बात 'जाय-सड्ढे जाव' इस पद द्वारा यहां प्रदर्शित की गई है। जातश्रद्धा आदि परिणामों में और उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणामों में क्या अंतर है? इस विषय का स्पष्टीकरण यहीं द्वितीय सूत्र की व्याख्या में किया जा चुका है। 'एवं वयासी' उस जन्मांध को देखकर पूर्वोक्त श्रद्धा आदि परिणामों से युक्त वे गौतम गणधर श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी के समीप आकर और उन्हें अपने आचार के अनुसार तीनवार वंदना और नमस्कार कर विनययुक्त बोले कि-'भंते! अत्थिणं केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' हे भगवन्! इस के अतिरिक्त और भी कोई जन्मांध और जन्मांधरूप पुरुष है क्या? जन्म

તે પછી એ ગૌતમ સ્વામીએ 'तं जाइअंधं पुरिसं पासइ' તે જન્માધ પુરૂષને જોયા, 'पासित्ता' જોઇને તે બાબત પૂછવાની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ, સંશય ઉત્પન્ન થયો અને ઉત્સુકતા પણ ઉત્પન્ન થઇ, આ પ્રમાણે તેમને એમાં બીજા સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલી 'ઉત્પન્નશ્રદ્ધા' આદિ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ વાત 'जायसड्ढे जाव' આ પદ દ્વારા અહિં પ્રદર્શિત કરી છે 'जातश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં અને 'उत्पन्नश्रद्धा' આદિ પરિણામોમાં શું અંતર છે? એ વિષયનું સ્પષ્ટીકરણ અહિં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે 'एवं वयासी' તે જન્માધને જોઇને પૂર્વ કહેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણધર શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમણે પોતાના આચાર અનુસાર ત્રણવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે —'भंते! अत्थिणं केई पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे' હે ભગવન્! આનાથી બીજો કોઇ જન્માધ અને જન્માધ

रूपः=एवमन्योऽपि कश्चित् पुरुषः जात्यन्धः=जन्मान्धः जन्मत एव दर्शनशक्ति रहित., जात्यन्धरूप =जन्मान्धरूपः, आदित एव नयनयोरनुत्पत्त्याऽतीव दृष्टि-हीन' कुत्सिताङ्गरूप इत्यर्थः, अतो नात्र पुनरुक्तिदोषः । विद्यते किम् ? इत्यर्थ. । भगवानाह– 'हता अत्थि' हन्त अस्ति, 'हन्त' इति–स्वीकारार्थकमव्ययम्, हे गौतम ! अस्त्येव जन्मान्धो जन्मान्धरूप इत्यर्थ । गौतमः पुन पृच्छति–'कहिण भंते !' इत्यादि । कुत्र खलु हे भदन्त ! स पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्धरूपः ?, भगवान् कथयति–एव खलु गायमा !' इत्यादि । एव खलु हे गौतम ! इहैव मृगाग्रामे नगरे विजयस्य–विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञ. पुत्रो मृगादेव्या आत्मजो

से ही दर्शनशक्ति स जो विकल हाता है वह जात्यध, एव जन्म स ही जा नयन–नेत्र की अनुत्पत्ति स युक्त हाता है, वह जन्माधरूप है । जन्माध क नत्र की आकृति तो हाती है पर वह देखन की शक्ति स हीन हाता है, जन्माधरूप के नत्रों की आकृति तक भी नहीं होती वह कुत्सितरूप होता है, यही जन्माध और जन्माधरूप में अन्तर है। इस प्रश्न क उत्तर में भगवान न कहा कि हे गौतम ! 'हता अत्थि' हा है । पुन गौतम स्वामीने प्रश्न किया–'कहिण भते से पुरिसे जाइअधे जाइअंधरूवे ' भगवन् ! वह जात्यध और जात्यन्धरूप पुरुष कहा है कहिये । 'एव खलु गोयमा' हे गौतम ! सुनो 'इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नाम दारए जाइअधे जाइअधरूवे' इसी मृगाग्राम नगर मे जा विजय

રૂપ પુરૂષ છે ? જન્મથીજ નેત્રથી જોવાની શક્તિ જેને દર્શનશક્તિ કહે છે, તે શક્તિથી જે વિકલ–રહિત હોય છે, તે જાતિઅધ, અને જન્મથીજ જો નેત્રની ઉત્પત્તિ થઇ ન હોય તે જન્માન્ધરૂપ છે જન્માધને નેત્રની આકૃતિ તો હોય છે પરન્તુ દેખવાની શક્તિ રહિત હોય છે, જન્માધરૂપને તો નેત્રોની આકૃતિ પણ હોતી નથી અને કુત્સિતરૂપ–ધિક્કારવા યોગ્ય રૂપ હોય છે આટલુ અતર જન્માધ અને જન્માધરૂપમા છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા ભગવાને કહ્યુ કે — હે ગૌતમ ! हता अत्थि' હા છે પુન (ફરીથી) ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો– 'कहिण भते से पुरिसे जाइअधे जाइअधरूवे હે ભગવન્ ! તે જાત્યધ અને જાત્યધરૂપ પુરૂપ ક્યા છે ? કહો ! 'एव खलु गोयमा હે ગૌતમ ! સાભળો 'इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्त नाम दारए जाइअधे जाइअधरूवे આ મૃગાગ્રામ નગરમા જે વિજય રાજા

मृगापुत्रनामको दारकः=बालकः जात्यन्धो जात्यन्धरूप., न स्तः खलु तस्य दारकस्य जाव आगिइमित्ते' यावत्. इह यावच्छब्देन='हस्तौ वा पादौ वा' इत्यादिरेव चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्यः केवल तस्य तेषामङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्र विद्यते। ततः खलु सा मृगादेवी 'जाव' यावत्, इह यावच्छब्दादेव योजनीयम्–तं मृगापुत्रदारकं राहसिके भूमिगृहे राहसिकेन भक्तपानेन 'परिजागरमाणीर' परिजाग्रतीर=पालयन्तीर विहरति। तत खलु स भगवान गौतम श्रमण भगवन्तं महावीर वन्दते नमस्यति,

---

नृपति और उनकी रानी जो मृगादवी है–उन दोनों क एक पुत्र जिसका नाम मृगापुत्र है वह जमाध एव जन्माध प है 'नत्थि ण तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते' उसक कोई भी हाथ पैर आदि अग और उपाग नहा हैं। सिर्फ उनकी आकृति मात्र ही है। 'तएण सा मियादेवी जाव पडिजागरमाणीर विहरइ' इसीलिये वह मृगादेवी उस विद्रूप अपन मृगापुत्र को मकान क एकान्त तलघर (भोंयरे) मे छिपाकर रखती है और वहीं पर उस खाना पाना देती है, और बडी सावधानी स उसका पालन पोषण करती रहती है। 'तएण' इस प्रकार प्रभु क द्वारा कहे जान पर पश्चात् 'से भगव गोयमे' उन गौतम स्वामाने समण भगव महावीर वदइ नमंसइ' श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामी का तानवार प्रदक्षिणापूर्वक वदना की और नमस्कार किया। 'वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' वदना नमस्कार कर के फिर उन्होंने कहा कि–'भते' हे

અને તેની રાણી જે મૃગાદેવી છે, તે બન્નેને એક પુત્ર છે જેનું નામ મૃગાપુત્ર છે તે જન્માંધ અને જન્માધરૂપ છે 'नत्थि ण तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते' તેને કોઇ પણ હાથ પગ આદિ અગ અને ઉપાગ નથી, કેવળ તેની આકૃતિ માત્ર જ છે तएण सा मिया देवी जाव पडिजागरमाणी २ विहरइ' એટલા માટે મૃગાદેવી તે વિરૂપ-કુરુપ પોતાના મૃગાપુત્રને મકાનના એકાત તળીયાના ભાગમા (ભોંયરામા) છુપાવીને રાખે છે, અને તેને તે ઠેકાણેજ ખાવા પીવાનું આપે છે, અને ભારે સાવધાનીથી તેનું પાલન પોષણ કરતી રહે છે तएण' આ પ્રમાણે પ્રભુના દ્વારા આ વાત સાંભળીને પછી 'से भगव गोयमे' તે ગૌતમ સ્વામીએ 'समण भगव महावीर वंदइ नमसइ' શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના અને નમસ્કાર કર્યા 'वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' વદના નમસ્કાર કરીને ફરીથી તેમણે

वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्–इच्छामि खलु हे भदन्त ! अह युष्माभिरभ्य नुज्ञातः सन् मृगापुत्र दारक द्रष्टुम् । भगवानाह–'अहासुह देवाणुप्पिया !' यथा सुख हे देवानुप्रिय !=यथा सुख भवेत् तथा क्रियतामित्यर्थः ।

तत खलु स भगवान् गौतम. श्रमणेन भगवता महावीरणाऽभ्यनुज्ञात सन् हृष्टस्तुष्ट' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतियाओ' अन्तिकात्=समीपात् पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति'= निर्गच्छति । प्रतिनिष्क्राम्य, 'अतुरिय' अत्वरित मनःस्थैर्यादिति भावः 'जाव' यावत् , अत्र यावच्छन्दादेव द्रष्टव्यम्– अचवलमसभत

भदन्त ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे अह मियापुत्त दारग पासित्तए इच्छामि' यदि आप आज्ञा प्रदान करे तो मै उस मृगापुत्र का देखना चाहता हूँ । इस प्रकार गौतम स्वामी की आकाक्षा देखकर श्रमण भगवान महावीर बाले कि–' अहासुह देवा णुप्पिया ' हे देवानुप्रिय ! तुम्हे जैसा सुख हो वैसा करो । 'तएण' भगवान की इस प्रकार आज्ञा पाकर 'से भगव गोयमे' वे गौतमस्वामी 'समणेण भगवया माहवीरेण' श्रमण भगवान महावीर प्रभु द्वारा अब्भणुन्नाए समाणे' आज्ञा पाकर 'हट्ठे तुट्ठे' बहुत ही अधिक आनंदित हाते हुए 'समणस्स भागवओ महावीरस्स अतियाओ' उन श्रमण भगवान महावीर के पास से ' पडिनिक्खमइ ' निकले । और ' पडिनिक्खमित्ता ' निकलकर ' अतुरिय ' धार धारे ' जाव सोहेमाणे सोहेमाणे ' मानसिक स्थिरता और कायिक चपलताते रहित होकर वे ईर्यासमिति स

કહ્યુ કે ' भते હે ભદન્ત ! तुब्भेहि अब्भणुन्नाए समाणे अह मियापुत्त दारग पासित्तए इच्छामि જો આપ આજ્ઞા આપો તો હુ તે મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા રાખુ છુ આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની ઇચ્છા જોઇને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બોલ્યા કે–' अहासुह देवाणुप्पिया હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જે પ્રકારે સુખ થાય તેમ કરો ' तएण ' ભગવાનની એ પ્રમાણે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને से भगव गोयमे' તે ગૌતમ સ્વામી ' समणेण भगवया महावीरेण ' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ દ્વારા अब्भणुन्नाए समाणे ' આજ્ઞા મેળવીને हट्ठे तुट्ठे બહુજ વધારે આનદ પામીને 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अतियाओ' તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી 'पडिनिक्खमइ' નીકળ્યા અને 'पडिनिक्खमित्ता નીકળીને ' अतुरिय ' ધીરે ધીરે ' जाव सोहेमाणेर' માનસિક સ્થિરતા અને ચપળતાથી

जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ रियं' अचपलं-कायचापल्याभावात्, अत्वरितम-चपलमिति द्वय क्रियाविशेषणम्। तथा 'असभंते' असंभ्रान्त'=सम्भ्रमरहितः 'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' युगान्तरप्रलोकनया दृष्ट्या-युग-यूपस्तत्प्रमाणो-ऽभूपरा प्रमाण-चतुर्हस्तप्रमाणं भूमिभागोऽपि युगम्, तस्यान्तरे मध्ये प्रलोकनं यस्याः सा तथा, तया दृष्ट्या=चक्षुषा 'पुरओ' पुरतः=अग्रे, 'रियं' ईर्या=ईर्या-गतिः, अत्रेर्या शब्देन गतिविषयो मार्गोऽपि गृह्यते, अतः-ईर्या-मार्गं 'सोहेमाणे सोहेमाणे' शोध-यन् शोधयन्-प्रेक्षमाणः प्रेक्षमाणः यत्रैव मृगाग्रामनामकं नगरं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मृगाग्रामं नगरं मध्यमध्येन अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य यत्रैव मृगादेव्या गृहं तत्रैवोपागतः ॥ सू० ८ ॥

'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' धूसरा प्रमाण या चार हाथ प्रमाण आगे की भूमिका अच्छी तरह से अवलोकन करनेवाली दृष्टि से अर्थात् ईर्यासमितिपूर्वक गमन करते हुए 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' जहां मृगाग्राम नामका नगर था वहां पर पहुँचे 'उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झंमज्झेणं अणुपविसइ' पहुँचते ही वे उस नगर में ठीक उसके बीचोबीच मार्ग से प्रविष्ट हुए 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ' प्रविष्ट होकर जहां मृगादेवी का महल था वहां पहुचे।

भावार्थ— भगवान के बड़े शिष्य गौतम स्वामी जो कि सात हाथ की अवगाहना वाले और समचतुरस्रसंस्थान आदि विशेषणों से युक्त थे। उन्हों ने उस

રહિત થઈને ઈર્યા સમિતિથી આમ 'जुगतरपलोयणाए दिट्ठीए' ધોસરા પ્રમાણ અર્થાત્ ચાર હાથ પ્રમાણ આગળની ભૂમિનું સારી રીતે અવલોકન થઈ શકે તેવી દૃષ્ટિથી અર્થાત્ ઈર્યાસમિતિપૂર્વક ગમન કરીને 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' જ્યાં મૃગાગ્રામ નામનું નગર હતું ત્યાં પહોંચ્યા. 'उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झंमज्झेणं अणुपविसइ' પહોંચતાજ બરાબર નગરના વચલા માર્ગેથી પ્રવેશ કર્યો 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ' પ્રવેશ કરીને જ્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યાં ગયા.

ભાવાર્થ—ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી જે કે સાત હાથની અવગાહનાવાળા અને સમચતુરસ્ર સંસ્થાન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા,

मूलम्—सू० ९

तएण सा मियादेवी भगवं गोयमं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ जाव एवं वयासी—संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमागमणपओयणं ?, तएणं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी—अहण्णं देवाणुप्पिए ! तव पुत्तं पासिउं हव्वमागए। तएणं सा मियादेवी मियापुत्तस्स दारयस्स अणुमग्गजायए चत्तारि पुत्ते सव्वालंकारविभूसिए करेइ, करित्ता भगवओ गोयमस्स पाएसु पाडेइ पाडित्ता एवं वयासी—एए णं भंते ! मम पुत्ते पासह। तएणं से भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिए ! अहं एए तव पुत्ते पासिउं हव्वमागए, तत्थ णं जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे, जं णं तुमं रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी२ विहरसि, तं णं अहं पासिउं हव्वमागए ॥ सू० ९ ॥

जन्मांध व्यक्ति को देखकर बडे विनय और नम्रता के साथ दोनों हाथ जोडकर प्रभु से प्रश्न किया कि—हे भगवन् ! जिस प्रकार यह मनुष्य जन्मांध और जन्मांधरूप है क्या इस प्रकार का और भी कोइ व्यक्ति है—प्रभु ने उत्तर देते हुए कहा कि—हे गौतम ! हां है और वह इसी मृगाग्राम नगर के राजा विजय और रानी मृगावती का पुत्र है, उसके न कोई अंग है और न उपांग, सिर्फ इनकी उसमे आकृतिमात्र ही दृष्टिगोचर होती है, रानी उस अपने पुत्र को महल के भोयरे में रखती है और वहीं उसे खानापीना देती है। प्रभु द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर गौतम स्वामीने फिर साधु समाचारी के अनुसार विनयावनत भाव से प्रभु से प्रार्थना की कि भगवन् ! यदि आपकी आज्ञा हो तो

તેમણે એ જન્માંધ વ્યક્તિને જોઇને બહુજ વિનય અને નમ્રતા સાથે બે હાથ જોડીને પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો કે— હે ભગવન્ ! જે પ્રમાણે આ માણસ જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે, તેવી રીતે બીજો કોઇ માણસ છે ? પ્રભુએ ઉત્તર આપતા કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! હા છે અને તે આ મૃગાગ્રામ નગરના રાજા વિજય અને રાણી મૃગાદેવીનો પુત્ર છે, તેને કોઇ અંગ નથી તેમજ કોઈ ઉપાંગ પણ નથી, કેવળ તેની આકૃતિ માત્ર તેનામાં છે, તે નજરે પડે છે રાણી પોતાના પુત્રને મહેલના ભોંયરામાં રાખે છે અને તેને ત્યાં ખાવા-પીવા આપે છે પ્રભુ પાસેથી આ વાત સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીએ ફરીથી સાધુ સમાચારીના નિયમાનુસાર વિનય ભાવથી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે હે ભગવન્ ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું

टीका—सू० ९

'तएण' इत्यादि । ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्त गौतमम् 'एज्जमाण' आगच्छन्त पश्यति । दृष्ट्वा हृष्टा तुष्टा यावत् एवमवादीत्—'संदिसतु ण' संदिशन्तु—ब्रवन्तु खलु हे देवानुप्रियाः! किमागमनप्रयोजनम्? तत खलु भगवान् गौतमो

मैं उस मृगापुत्र को देखना चाहता हू, भगवानने कहा—जैसा सुख हो वैसा करो । गौतम स्वामी वहा से प्रभु की आज्ञा प्राप्त कर उस को देखने के लिये शातभाव मे मृगाग्राम की ओर ईर्यासमितिपूर्वक चले, और जहा मृगादेवी का महल था वहा आये ॥सू ८॥

'तएण सा०' इत्यादि—

'तएण' कुछ समय बाद 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'एज्जमाण भगवं गोयमं पासइ' महल का ओर आते हुए भगवान गौतम स्वामी को देखा 'पासित्ता' देख कर 'हट्ठतुट्ठजाव एव वयासी' वह बहुत ही अधिक हर्षित और भक्ति से पुलकित अन्त करण हो कर बाली 'संदिसतु ण देवाणुप्पिया! किमागमण-पओयण' आज्ञा कीजिये—कहिये भदन्त! आपका किस निमित्त स पधारना हुआ है? 'तएण भगव गोयमे मियादेविं एव वयासी' मृगादेवी के इस विनयपूर्ण प्रश्न को सुनकर भगवान गौतम ने उससे कहा कि—'देवाणुप्पिए अह ण तव पुत्त पासिउं

તે મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા રાખુ છુ ભગવાને કહ્યુ કે—જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. ગૌતમ સ્વામી પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ત્યાથી તે મૃગાપુત્રને જોવા માટે શાન્તભાવથી મૃગાગ્રામ તરફ ઇર્યાસમિતિ—પૂર્વક ચાલ્યા, અને જ્યા મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યા આવ્યા ॥ ૮ ॥

'तएण सा०' ઇત્યાદિ

तएण' કેટલાક સમયબાદ 'सा मियादेवी' તે મૃગાદેવીએ 'एज्जमाण भगव गोयम पासइ' મહેલની તરફ આવતા ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને જોયા 'पासित्ता' જોઇને 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव एव वयासी' બહુજ હર્ષિત અને સતુષ્ટ થઇને તેમના સમીપ નજીકમા આવીને વિનય અને ભક્તિથી પુલકિત અત કરણ થઇને બોલી 'संदिसतु ण देवाणुप्पिया! किमागमणपयोयण' કહો—આજ્ઞા કરો ભદત! આપનુ શુ નિમિત્તથી અહિ પધારવુ થયુ છે? 'तएण भगव गोयमे मियादेविं एव वयासी' મૃગાદેવીના વિનયપૂર્ણ એ પ્રશ્નને સાભળીને ભગવાન ગૌતમે તેમને કહ્યુ કે — देवाणुप्पिए अह ण तव पुत्त पासिउ हव्वमागए'

मृगादेवीमेवमवादीत्-अहं खलु हे देवानुप्रिये ! तव पुत्रं द्रष्टुं 'हव्वमागए' हव्य मागत.-शीघ्रमागतोऽस्मि ।

ततः खलु सा मृगादेवी मृगापुत्रस्य दारकस्य 'अणुमग्गजायए' पश्चाज्जात-कान्, 'अणुमग्ग' इति-पश्चाद्वाचको देशीयः शब्द'। पश्चात्काले मृगापुत्र दारकजन्मान्तरं जातका=जन्म प्राप्ता ये ते तथा, तान् 'चत्तारि पुत्ते' चतुरः पुत्रान् सर्वालङ्कारविभूषितान् करोति। कृत्वा भगवतो गौतमस्य 'पाएसु' पादयो. -चरणयो -चरणद्वयोपरि 'पाडेइ' पातयति । 'पाडित्ता' पातयित्वा, एवमवादीत्-एतान् खलु हे भदन्त ! मम पुत्रान् पश्यत । ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीमेवमवादीत्-नो खलु हे देवानुप्रिये ! अहमेतांस्तव पुत्रान् द्रष्टुं हव्य-

---

हव्वमागए ' हे देवानुप्रिये ! मैं तेरे पुत्र को देखने के लिये ही यहां आया हूं। ' तएणं ' इस प्रकार गौतम स्वामी की बात सुनकर ' **सा मिया देवी** ' वह मृगादेवी ' **मियापुत्तस्स दारगस्स** ' मृगापुत्र के ' **अणुमग्गजायए** ' पीछे उत्पन्न हुए अपने ' **चत्तारि पुत्ते** ' चार पुत्रों को ' **सव्वालंकारविभूसिए करेइ** ' समस्त अलंकारों से विभूषित करने लगी ' **करित्ता** ' और जब वे पूर्णरूप से अलंकृत हो चुके तब उसने उन्हें ' **भगवओ गोयमस्स** ' भगवान गौतम के **पाएसु पाडेइ** ' चरणों में सादर उपस्थित किये और ' **पाडित्ता** ' तत्पश्चात् ' **एवं वयासी** ' वह इस प्रकार बोली कि-' **भंते** ' हे भदन्त ! '**एए णं मम पुत्ते पासह**' ये मेरे पुत्र हैं, आप इन्हें देखिये । ' **तएणं** ' उसके इस प्रकार के शिष्टतापूर्ण व्यवहार को देखने के पश्चात् ' **से भगवं**

હે દેવાનુપ્રિયે ! હું તારા પુત્રને જોવા માટે અહિં આવ્યો છું ' **तएणं** આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની વાત સાંભળીને ' **सा मियादेवी** ' તે મૃગાદેવી ' **मियापुत्तस्स दारगस्स** મૃગાપુત્રના ' **अणुमग्गजायए** પછીથી ઉત્પન્ન થયેલા પોતાના ' **चत्तारि पुत्ते** ' ચાર પુત્રોને **सव्वालंकारविभूसिए करेइ** ' તમામ અલંકારોથી શણગારવા લાગી, ' **करित्ता** ' અને જ્યારે તેને તમામ શણગાર થઇ ગયો ત્યારે તેણે તે પુત્રોને '**भगवओ गोयमस्स** ' ભગવાન ગૌતમના ' **पाएसु पाडेइ** ' ચરણોમાં આદર સહિત લાવીને ઉભા રાખ્યા અને ' **पाडित्ता** ,' તે પછી **एवं वयासी** તે આ પ્રમાણે બોલી કે -- **भंते** હે ભદન્ત ! '**एए णं मम पुत्ते पासह** ' આ મારા પુત્ર છે, આપ તેને જુઓ, ' **तएणं** ' તેના આ પ્રકારના શિષ્ટતા પૂર્ણ વ્યવહારને જોઇને પછી ' **से भगवं गोयमे** તે ભગવાન ગૌતમ

मागतः–एतान् द्रष्टुं नागतोऽस्मीति सक्षिप्तार्थः, 'तत्थ' तत्र–तेषु तव पुत्रेषु, खलु योऽसौ तव ज्येष्ठो मृगापुत्रो दारको जात्यन्धो जात्यन्धरूपः, य खलु त्व 'रहस्सियसि भूमिघरंसि' राहसिके भूमिगृहे, अन्यजनेनाऽविदिते भूम्यन्तर्वर्तिनि गृहे, 'रहस्सिएण भत्तपाणेण' राहसिकेन भक्तपानेन 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२= सावधान पालयन्ती२ विहरसि, तं खलु अह 'पासिउ' द्रष्टुं हव्यमागतः ॥सू०९॥

'गोयमे' व भगवान गौतम 'मियादेविं एव वयासी' पुन उस मृगादेवी से कहने लगे 'देवाणुप्पिए हे देवानुप्रिये ! अह एए तव पुत्ते पासिउ नो खलु हव्वमागए' मैं तेरे इन पुत्रों को देखने के लिये यहा पर नहीं आया हूं, किन्तु–'तत्थ ण जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअधरूवे' इन सब में जो तेरा ज्येष्ठ पुत्र मृगापुत्र है और जो जन्मान्ध और जन्मान्धरूप है जं ण तुम रहस्सियसि भूमिघरसि' जिस तुम अपने महल के एकान्त भोयरे में रखती है और जिस तुम 'रहस्सिएण भत्तपाणेण' गुप्त-रूप से भोजन पान देकर 'पडिजागरमाणी२ विहरसि' पालन–पोषण कर रही हो 'अह त ण पासिउ हव्वमागए' मैं उस तुम्हारे पुत्र को देखने के लिये यहा पर आया हू ।

भावार्थ— चलते२ जब वे मृगादेवी के महल में प्रविष्ट हुए तब महल में आते हुए उन्हें देखकर मृगादेवी हर्षित हुई और अधिक से अधिक आनंदित एव

'मियादेविं एव वयासी' ફરીથી તે મૃગાદેવીને કહેવા લાગ્યા 'देवाणुप्पिये' હે દેવાનુપ્રિયે ! 'अहं एए तव पुत्ते पासिउ नो खलु हव्वमागए' હુ તારા આ પુત્રોને જોવા માટે અહિં આગળ આવ્યો નથી, પરન્તુ 'तत्थ ण जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे' એ સર્વમા જે તારો મોટો પુત્ર મૃગાપુત્ર છે અને જે જન્માંધ તથા જન્માંધરૂપ છે 'जं ण तुम रहस्सियसि भूमिघरंसि' જેને તમે તમારા મહેલના એકાન્ત ભાગના ભોંયરામા રાખ્યો છે, અને જેને તમે 'रहस्सिएण भत्तपाणेण' ગુપ્તરૂપથી ભોજન–પાન આપીને 'पडिजागरमाणी२ विहरसि' પાલન પોષણ કરી રહ્યા છો, अहं तं ण पासिउ हव्वमागए હુ તે તમારા પુત્રને જોવા માટે અહિં આગળ આવ્યો છુ

ભાવાર્થ—ચાલતા-ચાલતા જ્યારે તેમણે મૃગાદેવીના મહેલમા પ્રવેશ કર્યો ત્યારે મહેલમા આવતા તેમને જોઇને મૃગાદેવી–હર્ષ અને વધારેમા વધારે આનંદ

मूलम्—मू० १०

तएण सा मियादेवी भगव गोयम एव वयासी-से के ण गोयमा ! तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा जे ण तव एसमट्ठे मम ताव रहस्सिकए तुब्भ हव्वमक्खाए जओ ण तुब्भे जाणह ?, तएण भगव गोयमे मियादेविं एव वयासी एव खलु देवाणुप्पिया ! मम धम्मायरिए समणे भगव महावीरे, जओ ण अह जाणामि । जाव च ण मियादेवी भगवया गोयमेण सद्धिं एयमट्ठं सलवइ, ताव च ण मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था ।

तएण सा मियादेवी भगव गोयम एव वयासी–तुब्भेण भते ! इह चेव चिट्ठह, जा ण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि–त्तिकट्टु-जेणेव भत्तपाण-घरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता, वत्थपरियट्टय करेइ, वत्थपरियट्टयं करिता, कट्ठसगडिय गिण्हइ, गिण्हित्ता विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ, भरित्ता त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणीए जेणेव भगव गोयमे, तेणेव उवागच्छइ, उवा गच्छित्ता भगव गोयम एव वयासी-एह ण तुब्भ भते ! मम अणुगच्छह, जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि । तएण से भगव गोयमे मिय देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ ॥ सू० १० ॥

सतुष्ट चित्त होकर बडे ही विनय के साथ उनके समक्ष सात आठ कदम जाकर वदन नमस्कार करने के पश्चात् भगवान से बोली कि–हे भदन्त ! कहिये आज किस कारण आप यहा पधारे ? । इस बात को सुनकर गौतम स्वामीने कहा कि–हे देवानुप्रिये ! मेरे आनेका मुख्य कारण तुम्हारे पुत्र को देखना है । इस प्रकार गौतम स्वामी का वचन सुनकर वह अपने मृगापुत्र के पीछे हुए चार पुत्रों को वस्त्र और भूषण आदि से अलंकृत

પામી અર્થાત્ સતુષ્ટ ચિત્ત થઇને મહાન વિનય સાથે એમના સમક્ષ સાત-આઠ પગલા આગળ જઇને વદન નમસ્કાર કરીને પછી ભગવાનને કહેવા લાગી કે–હે ભદન્ત ! કહો આજ શુ કારણથી આપ અહિં પધાર્યા છો ? આ વાતને સાભળીને ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યુ કે — હે દેવાનુપ્રિયે ! મારૂ આવવાનુ મુખ્ય કારણ તમારા પુત્રને જોવાનુ છે આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીના વચન સાભળીને તેણે પોતાના મૃગાપુત્રની પછીથી થયેલા ચાર પુત્રોને વસ્ત્રો અને ઘરેણા આદિથી શણગારીને તેમના ચરણોમા ઉભા રાખ્યા ગૌતમે તેને જોઇને મૃગાદેવીને કહ્યુ

टीका—सू० १०

'तएण' इत्यादि। ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्त गौतममेवमवादीत्—स क. खलु हे गौतम! 'तहारूवे' तथारूपः तादृशो ज्ञानी वा तपस्वी वा येन तव एषोऽर्थो मम तावद् 'रहस्सिकए' राहसिक.=प्रच्छन्नः, गुप्त इत्यर्थः, युष्मभ्यमेवमाख्यात', यतः खलु यूय जानीथ ?, ततः खलु भगवान् गौतमो मृगा

करके चरणों में उपस्थित किये। गौतम स्वामी इन्हे देखकर मृगादेवी से कहा कि–मैं तुम्हारे इन पुत्रो को देखने के लिये नहीं आया हू, मैं ता उस पुत्र को देखना चाहता हू कि जो इन सब में बडा है और जिसे तुम एकान्त अपने महल के भोंयरे में रखे हुए हो, तथा वहीं पर जिसके खाने–पीने की पूर्ण व्यवस्था कर रही हो ॥ ९ ॥

'तएण सा०' इत्यादि – ॥ १० ॥

'तएण' भगवान गौतम की इस प्रकार की बात सुनकर '**सा मियादेवी**' वह मृगादेवी '**भगवं गोयम एव वयासी**' भगवान गौतम से इस प्रकार बोली कि–'**गोयमा! से के ण तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा**' हे भदन्त! यह तो कहो, ऐसा वह कौनसा ज्ञानी अथवा तपस्वी है '**जेण**' जिसने '**तव**' आपसे '**मम एसमट्ठे ताव रहस्सिकए हव्वमक्खाए**' हमारा यह गुप्त समाचार कहा है '**जओ ण तुब्भे जाणह**' कि जिससे आप इस समाचारको जाने हो।

કે–હુ તમારા આ પુત્રોને જોવા માટે આવ્યો નથી, હુ તો એ પુત્રને જોવા ઇચ્છુ છુ કે જે બધાથી મોટો છે અને જેને તમે એકાન્તમા તમારા મહેલના ભોયરામા રાખેલો છે, તથા ત્યા આગળ ખાવા પીવાની પૂર્ણ વ્યવસ્થા તમે કરી રહ્યા છો ॥ ૯ ॥

तएण सा०' ઇત્યાદિ

'तएण' ભગવાન ગૌતમની આ પ્રકારની વાત સાભળીને '**सा मियादेवी**' તે મૃગાદેવી '**भगव गोयम एव वयासी**' ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે બોલી કે —'**गोयमा से के ण तहारूवे णाणी वा तवस्सी वा**' હે ભદન્ત! એ તો કહો એવા તે કોણ જ્ઞાની અથવા તપસ્વી છે जेण' જેણે '**तव**' આપને '**मम एसमट्ठे ताव रहस्सिकए हव्वमक्खाए** અમારા આ ગુપ્ત સમાચાર કહ્યા છે जओ णं तुब्भे जाणह' કે જેનાથી આપે આ સમાચાર જાણ્યા છે 'तएण'

देवीमेवमवादीत्–एवं खलु हे देवानुप्रिये ! मम धर्माचार्यः श्रमणो भगवान महावीरः यतः खलु अहं जानामि 'जाव च णं' यावत्=यावति काले च खलु मृगादेवी भगवता गौतमेन सार्धम्, 'एयमट्ठं' एतमर्थं 'सल्लवइ' सलपति-भाषते, 'ताव च णं' तावत्काले च खलु मृगापुत्रस्य दारकस्य 'भत्तवेला' भक्तवेला=भोजनावसरः, 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत् ।

ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्तं गौतममेवमवादीत्–यूयं खलु हे भदन्त ! 'इह चेव चिट्ठह' इहैव तिष्ठत । 'जाणं' यावत् खलु–यावति काले खलु

'तएणं' मृगादेवी की इस बात को सुनने के बाद 'भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी' गौतमस्वामी ने उससे कहा कि–'देवाणुप्पिये एवं खलु' हे देवानुप्रिये ! यह सब बात इस प्रकार है–'मम धम्मायरिए समणे भगवं महावीरे' मेरे धर्माचार्य श्रमण भगवान महावीर हैं 'जओ णं अहं जाणामि' उनसे मैंने इस गुप्त बात को जानी है 'मियादेवी जाव च णं भगवया गोयमेणं सद्धिं एयमट्ठं सलवइ' मृगादेवी जबतक भगवान गौतम के साथ इस प्रकार की बातचीत कर रही थी कि 'तावं च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था' इतने में ही मृगापुत्र के भोजन का समय भी हो गया ।

'तएणं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी' पश्चात् वह मृगादेवी भगवान गौतमस्वामी से इस प्रकार कहने लगी कि–'भंते ! तुब्भेणं इह चेव

મૃગાદેવીની આ વાતને સાભળીને પછી 'भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी' ગૌતમ સ્વામીએ તેને કહ્યુ કે—'देवाणुप्पिये एवं खलु હે દેવાનુપ્રિયે ! આ તમામ વાત એ પ્રકારે છે કે– मम धम्मायरिए समणे भगवं महावीरे મારા ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે 'जओ णं अहं जाणामि' તેના પાસેથી મે આ ગુપ્ત વાતને જાણી છે 'मियादेवी जाव च णं भगवया गोयमेणं सद्धिं एयमट्ठं सल्लवइ મૃગાદેવી જ્યારે ભગવાન ગૌતમની સાથે આ પ્રકારની વાતચીત કરતી હતી, 'ताव च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था' એટલામા મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય પણ થઇ ગયો. तएणं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी પછી તે મૃગાદેવી ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે–

अह युष्मभ्य मृगापुत्र दारक 'उवदसेमि' उपदर्शयामि, 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा—इत्युक्त्वा यत्रैव भक्तपानगृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'वत्थपरियट्टय' वस्त्र-परिवर्त=वस्त्रस्य परिवर्तः=परिवर्तनम्, स वस्त्रपरिवर्तस्त साधारणवस्त्रपरिधान 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'कट्ठसगडिय' काष्ठशकटिका काष्ठमय लघुशकट—गाडी' इति प्रसिद्ध 'गेण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा विपुलस्याऽशनपानखाद्यस्वाद्यस्य 'भरेइ' भरति—पूरयति, अत्र कर्मण शेषत्वविवक्षाया षष्ठी। भृत्वा काष्ठशकटिकाम् अणुकड्ढमाणी२' अनुकर्षन्ती२=अनुसरन्ती२, यत्रैव भगवान् गौतमस्तत्रैवोपा-

---

चिट्ठह' हे भगवन! आप कुछ समय तक यहाँ पर ठहरिये—'जाण अह तुम्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' मैं जब तक आपके लिये मृगापुत्र को दिखलाती हू 'त्तिकट्टु' ऐसा कह कर 'जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ' वह जहा भक्तपानगृह था वहा पर गई और 'उवागच्छित्ता' जाकर 'वत्थपरियट्टय करेइ' वस्त्र परिवर्तन करने लगी 'वत्थपरियट्टय करित्ता' वस्त्र परिवर्तन कर लेने के बाद 'कट्ठसगडिय गिण्हइ' उसने एक छोटी सी लकडी की बनी हुई गाडी ली और उसमें उसने 'विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ' विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्यके भेद से चारों प्रकार के आहार पानी भरे, भर कर 'त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणी २' वह उसे खेंचती हुई 'जेणेव भगव गोयमे' जहा गौतम स्वामी खडे थे 'तेणेव उवागच्छइ' वहा ही पहुँची 'उवागच्छित्ता'

भते! तुब्भेण इह चेव चिट्ठह हे भगवान! આપ થોડો સમય રોકાઓ 'जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि' એટલામા હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ 'त्तिकट्टु' એ પ્રમાણે કહીને जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ' તે જ્યા ભોજનગૃહ હતુ ત્યા ગઇ અને 'उवागच्छित्ता' જઇને 'वत्थपरियट्टय करेइ' વસ્ત્ર પરિવર્ત્તન કરવા લાગી 'वत्थपरियट्टय करित्ता' વસ્ત્ર બદલાવ્યા પછી कट्ठसगडिय गिण्हइ તેણે એક નાની લાકડાની બનાવેલી ગાડી લીધી અને તેમા તેણે विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ' સારી રીતે અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યના ભેદથી ચારેય પ્રકારના આહાર પાણી પૂરી રીતે ભરીને 'त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणीर' તે તેને ખેંચતી થકી 'जेणेव भगव गोयमे' જ્યા ગૌતમ સ્વામી ઉભા હતા, 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાજ

गच्छति, उपागत्य, भगवन्त गौतममेवमवादीत्- 'एहण' एत=आगच्छत खलु यूय हे भदन्त ! मम ' अणुगच्छह ' अनुगच्छत-मम पश्चाद्रागतः समागच्छतेत्यर्थः, 'जाण' यावत्-यावत्काळे खलु, अह युष्मभ्य मृगापुत्र दारकम् ' उवदसमि ' उपदर्शयामि। ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीं पृष्ठतः समनुगच्छति ॥१०॥

और पहुँच कर ' भगव गोयमं एव वयासी ' भगवान् गौतम से इस प्रकार कहन लगी ' भते ! तुब्भे एह ण ' हे भदन्त ! आप आइये और ' मम अणुगच्छह ' मेरे पाछे२ चलिये ' जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि ' मैं आपको मृगापुत्र दिखलाती हूँ ' तएण से भगव गोयमे मिय देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ ' मृगादेवी की इस प्रकार की बात सुनकर वे श्री गौतम स्वामी उसके पीछे२ चले ।

भावार्थ—गौतम स्वामी की इस प्रकार की मृगापुत्र को देखने की इच्छा जान कर मृगादेवी विस्मित सी होकर कहन लगी—भगवन् कहिये तो सही—आप को हमारे इस पुत्र का समाचार किससे ज्ञात हुआ है । मृगादेवी के इस प्रश्न का उत्तर देते हुए गौतमने कहा कि—हे देवी ! मेरे धर्माचार्य धर्मगुरु श्री श्रमण भगवान महावीर हैं, मैं उन्हीं का अन्तेवासी हू , अत मुझे यह समाचार उन्हीं स परिज्ञात हुआ है । परस्पर में उन दोनों का जब तक इस प्रकारका विचार—विनिमय हो रहा था कि इतने में ही

પહોચી ' उवागच्छित्ता ' અને પહોચીને ' भगव गोयम एव वयासी -ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-' भते तुब्भ एह ण ' હે ભદન્ત ! આપ આવે અને ' मम अणुगच्छह મારા પાછળ-પાછળ ચાલો. जाण अह तुब्भ मियापुत्त दारग उवदसेमि ' હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ ' तएण से भगव गोयमे मियादेविं पिट्ठओ समणुगच्छइ ' મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને તે શ્રી ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ-પાછળ ચાલ્યા

ભાવાર્થ-ગૌતમ સ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા જાણીને તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે-હે ભગવાન કહો તો ખરા-આપને અમારા આ પુત્રના સમાચાર કોના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે મૃગા દેવીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યુ કે – દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મગુરૂ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, હુ તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છુ તેથી મને આ સમાચાર તેમના પાસેથી જાણવામા આવ્યા છે પરસ્પરમા એ બન્નેના વિચારની આપ-લે થતી હતી તેવામા મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય

मूलम्—मू० ११

तएण सा मियादेवी त कट्ठसगडिय अणुकड्ढमाणीर जेणेव भूमिघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चउप्पुडेण वत्थेण मुह बंधेइ, मुह बंधमाणी भगव गोयम एव वयासी–तुब्भेवि ण भंते ! मुहपोत्तियाए मुह बंधेह, तएणं से भगव गोयमे मियादेवीए एव वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुह बंधेइ, तएण सा मियादेवी परम्मुही भूमिघरस्स दुवार विहाडेइ, तओ ण गधे निग्गच्छइ से जहा नामए अहिमडेइ वा जाव तओऽवि ण अणिट्ठतराए चेव जाव गधे पण्णत्ते, तएण से मियापुत्ते दारए तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गधेण अभिभूए समाणे तसि विपुलसि असणपाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए, तं विउल असण४ आसएण आहारेइ, आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ, विद्धसित्ता, तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ। तपि य ण पूय च सोणिय च आहारेइ ॥ सू० ११ ॥

मृगापुत्र के भोजन का समय भी हो गया। भोजन की वेला जान कर मृगादेवीने कहा कि–हे भदन्त ! आप थोडा ठहरिये मैं आपको उसे दिखलाती हू। ऐसा कह कर वह मृगादेवी वहा से उठी और एक काष्ठनिर्मित गाडी पर उसके खान पान आदि की समस्त विपुल सामग्री को भर कर वह पुन गौतम स्वामी के समीप पहुँच कर कहने लगी– भदन्त ! आइये और मेरे पीछेर पधारिये, मैं आप को मृगापुत्र दिखलाती हू। मृगादेवी की इस प्रकार बात सुनकर गौतम स्वामी उसके पीछेर चलने लगे ॥ १० ॥

પણ થઇ ગયો, ભોજનની વેળા જાણીને મૃગાદેવીએ કહ્યુ કે – હે ભદન્ત ! આપ થોડો સમય થોભી જાઓ, હુ આપને તે મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ આ પ્રમાણે કહીને તે મૃગાદેવી ત્યાંથી ઉઠી અને એક લાકડાની ગાડીમા તે પુત્રને ખાવા પીવાની તમામ સામગ્રી સારા પ્રમાણમા ભરીને તે ફરી ગૌતમ સ્વામીના નજીક જઇને કહેવા લાગી– ભદન્ત ! આવો અને આપ મારા પાછળ–પાછળ પધારો હુ આપને મૃગાપુત્ર બતાવુ છુ, મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા ॥૧૦॥

गच्छति, उपागत्य, भगवन्तं गौतममेवमवादीत्- 'एहण' एत=आगच्छत खलु यूयं हे भदन्त ! मम 'अणुगच्छह' अनुगच्छत-मम पश्चाद्रागतः समागच्छतेत्यर्थः, 'जाण' यावत्-यावत्काले खलु, अहं युष्मभ्यं मृगापुत्रं दारकम् 'उवदसेमि' उपदर्शयामि। ततः खलु स भगवान् गौतमो मृगादेवीं पृष्ठतः समनुगच्छति ॥१०॥

और पहुँच कर 'भगवं गोयमं एवं वयासी' भगवान् गौतम से इस प्रकार कहने लगी 'भंते ! तुब्भे एह णं' हे भदन्त ! आप आइये और 'मम अणुगच्छह' मेरे पीछे२ चलिये 'जाणं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदसेमि' मैं आपको मृगापुत्र दिखलाती हूँ 'तएणं से भगवं गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' मृगादेवी की इस प्रकार की बात सुनकर वे श्री गौतम स्वामी उसके पीछे२ चले।

भावार्थ—गौतम स्वामी की इस प्रकार की मृगापुत्र को देखने की इच्छा जान कर मृगादेवी विस्मित सी होकर कहने लगी—भगवन् कहिये तो सही—आप को हमारे इस पुत्र का समाचार किससे ज्ञात हुआ है। मृगादेवी के इस प्रश्न का उत्तर देते हुए गौतमने कहा कि—हे देवी ! मेरे धर्माचार्य धर्मगुरु श्री श्रमण भगवान महावीर हैं, मैं उन्हीं का अन्तेवासी हूं, अतः मुझे यह समाचार उन्हीं से परिज्ञात हुआ है। परस्पर में उन दोनों का जब तक इस प्रकारका विचार—विनिमय हो रहा था कि इतने में ही

પહોચી 'उवागच्छित्ता' અને પહોચીને 'भगवं गोयमं एवं वयासी'—ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-'भंते तुब्भे एह णं' હે ભદન્ત ! આપ આવો અને 'मम अणुगच्छह' મારા પાછળ—પાછળ ચાલો 'जाणं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदसेमि' હું આપને મૃગાપુત્ર બતાવું છું 'तएणं से भगवं गोयमे मियादेविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે શ્રી ગૌતમ સ્વામી તેના પાછળ—પાછળ ચાલ્યા

ભાવાર્થ—ગૌતમ સ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને જોવાની ઇચ્છા જાણીને તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે—હે ભગવાન કહો તો ખરા—આપને અમારા આ પુત્રના સમાચાર કોના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે મૃગાદેવીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યું કે – દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મગુરૂ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, હું તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છું તેથી મને આ સમાચાર તેમના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે પરસ્પરમાં એ બન્નેના વિચારની આપ—લે થતી હતી તેવામાં મૃગાપુત્રના ભોજનનો સમય

मान्छादयतेत्यर्थः, 'तएण से भगव गोयमे मियादेवीए एव वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुह बधेइ' तत खलु स भगवान गौतमो मृगादेव्या एवमुक्तः सन मुखपोतिकया, मुख घ्राति–नासिकामाच्छादयतीत्यर्थः।

'मुह बंधमाणी', 'मुह बंधेह', 'मुह बधेइ', इतिवाक्यत्रये 'मुह' शब्दो लक्षणया घ्राणस्य बोधकः। भूमिगृहद्वारोद्घाटनकाले दुर्गन्धाऽऽघ्राणवारणाय मुखबन्धनमनुपपन्नम्, मुखेन गन्धग्रहणाऽसम्भवात्, तस्मादत्र 'मुह' शब्दो न मुखपरः, किन्तु यथा–'गङ्गाया घोष.' इत्यत्र प्रवाहरूपे मुख्यार्थे घोषान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि तीरे लक्षणा मन्यते, तथा दुर्गन्धाऽऽघ्राण

'से भगव गोयमे' वे गौतम स्वामी 'मियादेवीए एव वुत्ते समाण' जब मृगादेवीके द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर 'मुहपोत्तियाए' मुखप्राञ्छनिका से 'मुह बंधेइ' अपनी नाक को ढक लिया।

'मुह बधमाणी' 'मुह बधेह' 'मुह बधेइ' इस वाक्यत्रय से 'मुख' यह पद लक्षणा से 'नाक' इस अर्थ का बोधक है, ऐसा समझना चाहिये। क्यों कि यहा पर जो मुख का आवरण करना प्रकट किया गया है वह नाक को ढकने के उद्देश से ही समझना चाहिये, कारण कि भूमिगृह के द्वार का उद्घाटन करने से जो तीव्रतम–असह्य दुर्गंध आवेगी उस का सूंघना–कार्य मुख नहीं कर सकता है, यह काम तो नासिका का है अत जिस प्रकार 'गगाया घोष' इस वाक्य मे गगापद की लक्षणा तीर में होती है, क्यों कि घोष का सद्भाव प्रवाहरूप मुख्य अर्थ मे बाधित होता

ગોતમ સ્વામી 'मियादेवीए एव वुत्ते समाणे' મૃગાદેવીના કથન પ્રમાણે मुहपोत्तियाए' મુખપ્રોંછની વડે 'मुह बधेइ' પોતાનું નાક ઢાંકી લીધું

मुह बंधमाणी' 'मुह बंधेह' मुह बधेइ' આ ત્રણ વાકયથી 'મુખ' એ પદ લક્ષણાથી 'નાક' એ અર્થનો બોધ કરે છે એમ સમજવુ જોઇએ, કારણ કે આંહ આગળ જે મુખનું આવરણ કરવાનું પ્રકટ કર્યું છે તે નાક ઢાંકવાના ઉદ્દેશથીજ સમજવુ જોઇએ, કારણ કે ભોયરાના દરવાજાને ઉઘાડવાથી જે તીવ્રતમ–અસહ્ય દુર્ગંધ આવે તેની ગંધ લેવી તે કાર્ય મુખનું નથી એ કામ તો નાકનું છે, તેથી કરી જેવી રીતે 'गगाया घोष' એ વાક્યમા ગંગાપદની લક્ષણા તીર–કાંઠામાં હોય છે, કારણ કે ઘોષનો સદ્ભાવ પ્રવાહ

टीका—सू० ११

'तएण' इत्यादि । ततः खलु सा मृगादेवी ता काष्ठशकटिकाम् ' अणुकड्ढमाणीर' अनुकर्षन्तीर अनुसरन्तीर यत्रैव भूमिगृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'चउप्पुडेण वत्थेण ' चतुष्पुटेन वस्त्रेण ' मुह बधमाणी ' मुख=घ्राण बध्नती=आच्छादयन्ती भगवन्त गौतमम् एवमवादीत्=यूयमपि खलु हे भदन्त ! ' मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' मुखपोतिकया – मुखप्रोञ्छनिकया, रज.स्वेदादिप्रोञ्छनार्थ यदन्यद् वस्त्रखण्ड हस्ते ध्रियते, सा मुखप्रोञ्छनिकेत्युच्यते । तया, मुख बध्नीत=घ्राण

' तएण सा० ' इत्यादि—

' तएण ' इसके बाद ' सा मियादेवी ' वह मृगादेवी ' त कट्ठसगडिय ' उस गाडी को ' अणुकड्ढमाणीर ' खेंचतार ' जेणेव भूमिघरे ' जहा पर भौंयरा था ' तेणेव उवागच्छइ ' वहा पर पहुँची और ' उवागच्छित्ता ' पहुँचते ही उसने ' चउप्पुडेण वत्थेण ' चारघरी किये हुए वस्त्र से ' मुह बंधेइ ' मुख—नाक को ढक लिया । और ' मुह बधमाणी ' मुख नासिका को ढकती हुई 'भगव गोयम एव वयासी ' भगवान गौतम से कहने लगी कि—' भते ' हे भदन्त ! ' तुब्भेवि ण मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' आप भी अपनी नाकको मुखप्रोंछनिका से अर्थात्–धूलि एव पसीना आदि को पोंछने के लिये जो एक दूसरा वस्त्रखड हाथ में रखा जाता है उसको मुखप्रोञ्छनिका कहते हैं, उससे अपनी नाँक को ढक लीजिए ' तएण ' तत्पश्चात्

तपण सा ઇત્યાદિ

तपण ત્યાર પછી सा मियादेवी ' તે મૃગાદેવી ' त कट्ठसगडिय ' તે ગાડીને अणुकड्ढमाणी २ ખેચતી ખેચતી जेणेव भूमिघरे ' જ્યા આગળ ભોયરૂ હત ' तेणेव उवागच्छइ ત્યા આગળ પહોચી અને उवागच्छित्ता' પહોચીને તેણે ' चउप्पुडेण वत्थेण ' ચાર ઘડી વાળેલા વસ્ત્રથી ' मुह बधेइ ' મુખ–નાકને ઢાંકી લીધા અને मुह बधमाणी મુખ–નાસિકાને ઢાંકીને ' भगव गोयम एव वयासी ' ભગવાન ગૌતમને કહેવા લાગી કે—' भते ' હે ભદન્ત ! तुब्भेवि ण मुहपोत्तियाए मुह बधेह ' આપ પણ આપના નાકને મુખપ્રોંછનિકા વડે અર્થાત્ ધૂલ અને પરસેવા આદિને લુછવા માટે જે એક બીજુ વસ્ત્રખડ -કપડાનો ટુકડો હાથમા રાખવામા આવે છે તને મુખપ્રોઞ્છનિકા કહે છે, તેના વડે આપના નાકને ઢાંકી લ્યો तपण ' ત્યારપછી से भगव गोयमे ' તે

मिति। हनुकपोलनासानयनभ्रूभालादेर्मुखावयवतया मुखव्यपदेशो भवति, हनुकपोलादौ विकृते सति 'अस्य मुखं विकृतं, विरूपम्, असुन्दर'-मिति, शोभने तु तस्मिन्, 'अस्य मुखं सुन्दरं सुरूपं कमनीय'-मिति च प्रयोगो लोके दृश्यते, तत्र नासाऽपेक्षया मुखस्य प्रधानतया मुखशब्दः प्रयुक्तः, मुखसमीपवर्तित्वाद् गन्धग्रहणशक्तिमत्त्वाच्च घ्राणस्य बोधः सुकर इति भावः।

केचित्तु वदन्ति-गौतमस्वामिनो मुखोपरि मुखवस्त्रिका बद्धा नासीत्, किन्तु

नेत्र भ्रू, और भाल आदि, ये सब मुख के ही अवयव हैं, इसलिये इनमें मुख का व्यपदेश होता है। जब किसी प्राणी के दाढी कपोल आदि विकृत होते हैं तब व्यवहार मे यही कहा जाता है कि-इसका मुख सुंदर नहीं है। और दाढी कपोल आदि जब सुन्दर होते है तब कहा जाता है कि-देखो इसका मुख कितना सुन्दर है। यहापर 'नाक' न कह कर जो उस अर्थ मे मुख शब्द का प्रयोग सूत्रकार ने किया है उसका कारण यही है कि नाक की अपेक्षा मुख की ही प्रधानता मानी जाती है। फिर मुख शब्द से नाकका ही जो यहा पर ग्रहण किया गया वह इस लिये कि एक तो वह मुख के बिलकुल समीपवर्ती है, दूसरे गन्ध के ग्रहण करने मे वही शक्तिसम्पन्न है अन्य नहीं।

कोई २ ऐसा जो कहते है कि-गौतम स्वामीने मुख पर मुखवस्त्रिका नहीं बाधी

નો જ બોધક છે, મુખનો નહિ દાઢી, ગાલ, નાક, નેત્ર, ભ્રૂ અને કપાલ આદિ એ તમામ મુખના જ અવયવો છે, એટલા માટે તેમા મુખનો વ્યપદેશ-આરોપ થાય છે જ્યારે કોઇ પ્રાણીની દાઢી ગાલ આદિ વિકૃત હોય છે ત્યારે વ્યવહારમા એવી રીતે કહેવામા આવે છે કે-તેનુ મુખ સુંદર નથી, અને દાઢી, ગાલ આદિ જ્યારે સુન્દર હોય છે ત્યારે કહેવામા આવે છે કે-જુઓ તેનુ મુખ કેટલુ સુંદર છે? અહિ આગળ નાક' નહિ કહેતા તે અર્થમા 'મુખ' શબ્દનો પ્રયોગ સૂત્રકારે કર્યો છે તેનુ કારણુ એ છે કે-નાકની અપેક્ષા મુખની પ્રધાનતા માનવામા આવે છે બીજુ કારણુ એ છે કે-'મુખ શબ્દથી નાકનુ જે અહિ ગ્રહણુ કરવામા આવ્યુ છે, તે એટલા માટે છે કે-એક તો નાક તે મુખના એકદમ નજીક છે, બીજી વાત એ છે કે — ગન્ધને ગ્રહણુ કરવામા તે નાકજ શક્તિ ધરાવે છે બીજુ અવયવ નહિ

કોઇ કોઇ એવી રીતે જે કહે છે કે-ગૌતમ સ્વામીએ મુખ પર મુખ

वारणोद्देशेन मुखोपरि वस्त्रबन्धन नोपपद्यते, मुखबन्धने कृतेऽपि घ्राणेन्द्रियस्यानावरणेन तदुद्देशसिद्ध्यसम्भवादिति बन्धनान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि घ्राणे लक्षणा गम्यते। किञ्च–मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिका बद्धैवासीत्, तत्र पुनर्वस्त्रबन्धनविधानमनर्थकम्। तस्मादत्र मुख ' इति पद नासिकार्थे लाक्षणिक

है अत तत्समीपवर्ती तीररूप अर्थ में लक्षणा स उसका सद्भाव अगीकार किया जाता है, ठीक इसी प्रकार दुर्गंध का वारण करने के लिये मुख के ऊपर वस्त्र का आवरण करना भी युक्तिसंगत प्रतीत नहीं होता है। कारण कि मुखके आवृत करलेने पर भी दुर्गंध को नहीं सूघने का जो उद्देश है वह किसी प्रकार स सिद्ध नहीं होता है, क्यों कि इस उद्देश की सिद्धि का साक्षात्कारण जा नासिका है, उस के आवृत करने से ही सिद्ध होता है, इसलिये जिस प्रकार गगापद की लक्षणा तत्समीपवर्ती तीर मे गृहीत होती है इसी प्रकार यहा पर भी ' मुख ' शब्द से लक्षणा स तत्समीपवर्ती नासिका का ही ग्रहण होगा।

किञ्च–गौतमस्वामीने जब अपने मुख पर डोरे सहित मुखपोतिका बाध ही रखी थी तब क्या आवश्यकता थी कि वे वहा पुन वस्त्र स बधन करते, अत वहा पुन वस्त्र का बधन सर्वथा अनर्थक ही है, इसलिये भी यही मानना चाहिये कि–मुखशब्द लक्षणा से ' **नासिका** ' इस अर्थ का ही बोधक है मुख का नहीं। डाढा, गाल, नासा,

રૂપ મુખ્ય અર્થમા બાધિત થાય છે તેથી કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમા લક્ષણાથી તેનો સદ્ભાવ અગીકાર કરવામા આવે છે એ પ્રમાણે દુર્ગંધનુ વારણ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાકવુ તે યુક્તિસગત જણાતુ નથી કારણ કે મુખને ઢાકવાથી પણ દુર્ગંધ નહિ સુઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે તે કોઇ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી કારણ કે એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિનુ સાક્ષાત્કારણ જે નાસિકા નાક છે તેને ઢાકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે જે પ્રમાણે ગગાપદની લક્ષણા તત્સમીપવર્તી તીરમા ગ્રહણ થાય છે, એ પ્રમાણે અહિ પણ 'મુખ' શબ્દથી લક્ષણા વડે તત્સમીપવર્તી નાસિકા–નાકનુજ ગ્રહણ થઇ શકે છે

વળી–ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાધી જ રાખી હતી તો પછી ફરીને વસ્ત્ર બાધવાની શુ આવશ્યકતા હતી? કે જેથી કરી આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે એટલા માટે એજ માનવુ જોઇએ કે મુખ શબ્દ લક્ષણાથી "નાસિકા–નાક" એ અર્થ

मिति। हनुकपोलनासानयनभ्रूभालादेर्मुखावयवतया मुखलव्यपदेशो भवति, हनुकपोलादौ विकृते सति 'अस्य मुखं विकृतं, विरूपम्, असुन्दर'-मिति, शोभने तु तस्मिन, 'अस्य मुखं सुन्दरं सुरूपं कमनीय'-मिति च प्रयोगो लोके दृश्यते, तत्र नासाऽपेक्षया मुखस्य प्रधानतया मुखशब्दः प्रयुक्त, मुखसमीपवर्तित्वाद् गन्धग्रहणशक्तिमत्त्वाच्च घ्राणस्य बोध' सुकर इति भाव ।

केचित्तु वदन्ति-गौतमस्वामिनो मुखोपरि मुखवस्त्रिका बद्धा नासीत्, किन्तु

नत्र भ्रू, और भाल आदि, ये सब मुख के ही अवयव है, इसलिये इनमे मुख का व्यपदेश होता है। जब किसी प्राणी के दाढी कपाल आदि विकृत होते हैं तब व्यवहार मे यही कहा जाता है कि-इसका मुख सुंदर नहीं है। और दाढी कपोल आदि जब सुन्दर होते हैं तब कहा जाता है कि-देखो इसका मुख कितना सुन्दर है। यहापर 'नाक' न कह कर जो उस अर्थ मे मुख शब्द का प्रयोग सूत्रकार ने किया है उसका कारण यही है कि नाक की अपेक्षा मुख की ही प्रधानता मानी जाती है। फिर मुख शब्द से नाकका ही जो यहा पर ग्रहण किया गया वह इस लिये कि एक तो वह मुख के बिलकुल समीपवर्ती है, दूसरे गंध के ग्रहण करने मे वही शक्तिसम्पन्न है अन्य नहीं।

कोई २ ऐसा जो कहते है कि-गौतम स्वामीने मुख पर मुखवस्त्रिका नहीं बाधी

नोज ओवड छे, मुखनो नहि दाढी, गाल, नाक, नेत्र, भ्रू अने कपाल आदि ए तमाम मुखनाज अवयवो छे, एटला माटे तेमा मुखनो व्यपदेश-आरोप थाय छे ज्यारे कोइ प्राणीनी दाढी गाल आदि विकृत होय छे त्यारे व्यवहारमा एवी रीते कहेवामा आवे छे के-तेनु मुख सुदर नथी, अने दाढी, गाल आदि ज्यारे सुन्दर होय छे त्यारे कहेवामा आवे छे के-जुओ तेनु मुख केटलु सुदर छे? अहि आगळ नाक' नहि कहेता ते अर्थमा 'मुख' शब्दनो प्रयोग सूत्रकारे कर्यो छे तेनु कारण ए छे के-नाकनी अपेक्षा मुखनी प्रधानता मानवामा आवे छे बीजु कारण ए छे के-'मुख' शब्दथी नाकनु जे अहि ग्रहण करवामा आव्यु छे, ते एटला माटे छे के-एक तो नाक ते मुखना एकदम नजीक छे, बीजी वात ए छे के — गन्धने ग्रहण करवामा ते नाकज शक्ति धरावे छे बीजु अवयव नहि

कोइ कोइ एवी रीते जे कहे छे के-गौतम स्वामीए मुख पर मुख

वारणोद्देशेन मुखोपरि वस्त्रबन्धन नोपपद्यते, मुखबन्धने कृतेऽपि घ्राणेन्द्रियस्या-नावरणेन तदुद्देशसिद्ध्यसम्भवादिति बन्धनान्वयतात्पर्यानुपपत्त्या तत्समीपवर्तिनि घ्राणे लक्षणा गम्यते । किञ्च-मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिका बद्धैवासीत्, तत्र पुनर्वस्त्रबन्धनविधानमनर्थकम् । तस्मादत्र 'मुह' इति पद नासिकार्थे लाक्षणिक

है अत तत्समीपवर्ती तीररूप अर्थ में लक्षणा स उसका सद्भाव अगीकार किया जाता है, ठीक इसी प्रकार दुर्गंध का वारण करने क लिये मुख के ऊपर वस्त्र का आवरण करना भी युक्तिसंगत प्रतीत नहीं होता है । कारण कि मुखके आवृत करलने पर भी दुर्गंध को नहीं सूघने का जो उद्देश है वह किसी प्रकार स सिद्ध नहीं होता है, क्यों कि इस उद्देश की सिद्धि का साक्षात्कारण जो नासिका है, उस के आवृत करने से ही सिद्ध होता है, इसलिये जिस प्रकार गगापद की लक्षणा तत्समीपवर्ती तीर मे गृहीत होती है इसी प्रकार यहा पर भी 'मुख' शब्द स लक्षणा से तत्समीपवर्ती नासिका का ही ग्रहण होगा ।

किञ्च—गौतमस्वामीने जब अपने मुख पर डोर सहित मुखपोतिका बाध ही रखी थी तब क्या आवश्यकता थी कि वे वहा पुन वस्त्र से बधन करते, अत वहा पुन वस्त्र का बधन सर्वथा अनर्थक ही है, इसलिये भी यही मानना चाहिये कि—मुखशब्द लक्षणा से '**नासिका**' इस अर्थ का ही बोधक है मुख का नहीं । डाढा, गाल, नासा,

---

રૂઢ મુખ્ય અર્થમા બાધિત થાય છે તેથી કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમા લક્ષણાથી તેનો સદ્ભાવ અગીકાર કરવામા આવે છે એ પ્રમાણે દુર્ગંધનું વારણ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાકવુ તે યુક્તિસગત જણાતુ નથી કારણ કે મુખને ઢાકવાથી પણ દુર્ગંધ નહિ સુઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે તે કોઇ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી કારણ કે એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિનું સાક્ષાત્કારણ જે નાસિકા નાક છે તેને ઢાકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે જે પ્રમાણે ગગાપદની લક્ષણા તત્સમીપવર્તી તીરમા ગ્રહણ થાય છે, એ પ્રમાણે અહિ પણ 'મુખ' શબ્દથી લક્ષણા વડે તત્સમીપવર્તી નાસિકા—નાકનુજ ગ્રહણ થઇ શકે છે

વળી—ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાધી જ રાખી હતી તો પછી ફરીને વસ્ત્ર બાધવાની શુ આવશ્યકતા હતી ? કે જેથી કરી આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે એટલા માટે એજ માનવુ જોઇએ કે મુખ શબ્દ લક્ષણાથી "નાસિકા—નાક' એ અર્થ

ततः खलु सा मृगादेवी 'परम्मुही' पराङ्मुखी=विमुखी भूमिगृहस्य द्वार 'विहाडेइ' विघटयति-उद्घाटयतीत्यर्थः । 'तओ ण' ततः खलु-तस्माद् भूमिगृहाद् 'गंधे निग्गच्छइ' गन्धो निर्गच्छति-दुर्गन्धो बहिर्निःसरतीत्यर्थः । कीदृशः स दुर्गन्ध इति दृष्टान्त प्रदर्शयितुमाह- 'से जहानामए' स यथानामकम्-'नामकम्' इति वाक्यालङ्कारे, सः=दुर्गन्धः यथा यत्प्रकारस्तथा दृष्टान्तेन दर्शयतीति भावः । तथा हि-'अहिमडेइवा' अहिमृतक इति वा,'इति वा' उभयमपि वाक्यालङ्कारे, अहिमृतकस्य यथा गन्धो भवेदित्यर्थ यथा मृतसर्पकलेवरस्य गन्धो दु.सहस्ततोऽप्यनिष्टतरो गन्ध इत्यग्रेऽन्वयः । 'जाव' यावत्-इह यावच्छब्दात्-" गामडेइ वा, सुणगमडेइ वा, दीवगमडेइ वा, मज्जारमडेइ वा, मणुस्समडेइ वा, महिसमडेइ वा, मूसगमडेइ वा, आसमडेइ वा, हत्थिमडेइ वा, सीहमडेइ वा, वग्घमडेइ वा, विगमडेइ वा, दीवियमडेइ वा " इति । अस्य छाया-गोमृतक , शुनकमृतक , दीपकमृतक , मार्जारमृतकः, मनुष्यमृतकः, मूषकमृतकः, अश्वमृतक', हस्तिमृतक', सिंहमृतकः, व्याघ्रमृतकः, वृकमृतकः.

विषय का जिसे जानने की अभिलाषा हो, वे दशवैकालिक सूत्र के प्रथम अध्ययन की आचारमणिमञ्जूषा नामकी टीका में देख सकते हैं ।

मृगादेवी के वचन से जब गौतम स्वामीने वस्त्र से नाक को बांध लिया 'तएण' तब 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'परम्मुही' तिरछा मुख करके 'भूमिघरस्स दुवार विहाडेइ' उस भूमिघर-भोंयरे के द्वार को खोल दिया । खुलते ही 'तओ णं' उससे 'गंधे निगच्छइ' दुर्गंध निकली 'से जहा नामए वह कैसी थी सो कहते है- 'अहिमडेइ वा जाव' जिस प्रकार मृत सर्प यावत्-अर्थात्-गाय के, कुत्ते के, गिरगिट के, मार्जार के, मनुष्य के, महिष के, मूषक के, घोडे के, हस्ति के, सिंह के, व्याघ्र के,

---

રાખતા હોય તેમણે દશવૈકાલિકસૂત્ર ના પહેલા અધ્યયનની આચારમણિ મંજૂષા નામની ટીકામા જોઇ લેવુ

મૃગાદેવીના વચનથી ગૌતમ સ્વામીએ વસ્ત્રથી જ્યારે નાકને ઢાંકી લીધુ, તएण ત્યારે सा मियादेवी તે મૃગાદેવીએ 'परम्मुही ત્રાંસુ મુખ કરીને 'भूमिघरस्स दुवारं विहाडेइ ' તે ભોયરાનો દરવાજો ઉઘાડયો ઉઘાડતાજ 'तओण ' તેમાથી ' गंधे निग्गच्छइ' દુર્ગન્ધ નીકળી ' से जहा नामए ' તે કેવી હતી તે કહે છે 'अहिमडे इ वा जाव' જે પ્રકારે મરેલા સર્પ યાવત્ અર્થાત્—ગાય, કુતરા, કાકીડા, બિલાડુ, માણુસ, પાડા, ઉદર, ઘોડા, હાથી,

हस्त एव धृता, अत एव मृगादेवी दुर्गन्धाघ्राणप्रतिबन्धाय 'तुम्भे वि ण भंते! मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह' इति प्रार्थितवतीति, तन्न सम्यक् अनावृतमुखे सपातिमसूक्ष्मव्यापिजीवानां रक्षणार्थं, तथोड्डीयमानसचित्तरजोरक्षणार्थं, वायुकाय रक्षणार्थं च मुखवस्त्रिकाबन्धनस्य सकलजैनागमतात्पर्यविषयतया मुखवस्त्रिका नासीदिति कल्पनं तावन्मिथ्यात्वविलसितं सकलागमविरुद्धं च। अधिकं जिज्ञासमानैस्तु दशवैकालिकसूत्रस्य मत्कृताऽऽचारमणिमञ्जूषाटीकायां प्रथमाऽध्ययने मुखवस्त्रिकाविचारो द्रष्टव्यः।

थी, किन्तु उसे हाथमें ही रखा था जो मुख पर मुखवस्त्रिका बंधी होती तो मृगादेवी 'तुब्भे वि णं भंते' मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह' हे भदन्त! आप भी अपने मुख को मुखवस्त्रिका से आवृत कर लीजिये, ऐसा क्यों कहती? अतः इस कथन से यही साबित होता है कि–उन्होंने उसे हाथ में ही ले रखी था। ऐसा कहना ठीक नहीं है, क्यों कि–इस प्रकार की मान्यता मिथ्यात्व का विलास तथा आगम मार्ग से विपरीत है। मुख पर जब मुखवस्त्रिका बंधी नहीं होती तो सपातिम सूक्ष्म जीवों का संरक्षण, तथा उडते हुए सचित्तरज कणों का, एवं वायुकाय के जीवों का भी रक्षण कैसे हो सकता?, इन्हीं सब जीवों की रक्षा को लक्ष्य में रखकर ही तो मुख पर साधुजन मुखवस्त्रिका बांधते है, और इसी उद्देश से मुखवस्त्रिका बांधने का मुखपर का आगममें विधान किया गया है। विशेष रीति से इस

वस्त्रिका બાંધી ન હતી, પરન્તુ તેમણે હાથમાંજ રાખી હતી જો મુખ પર મુખ વસ્ત્રિકા બાંધી હોત તો મૃગાદેવી 'तुब्भेवि णं भंते मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह' હે ભદન્ત! આપ પણ આપના મુખને મુખવસ્ત્રિકાથી ઢાંકી લેજો આ પ્રમાણે શા માટે કહે? એટલા માટે આ કથનથી સાબિત થાય છે કે તેમણે (ગૌતમ સ્વામીએ) તેને હાથમાંજ લઇ રાખી હતી એ કહેવું ઠીક નથી કારણ કે–એ પ્રકારની માન્યતા મિથ્યાત્વનો વિલાસ તથા આગમમાર્ગથી વિપરીત છે જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી ન હોય તો સપાતિમ સૂક્ષ્મ જીવોનું સંરક્ષણ, તથા ઉડતા સચિત્ત રજકણો તથા વાયુકાયના જીવોનું પણ રક્ષણ કેવી રીતે થઇ શકે?, એ તમામ જીવોની રક્ષાને લક્ષમાં રાખીનેજ સાધુ પુરૂષ મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે, અને એજ ઉદ્દેશથી મુખવસ્ત્રિકાને મુખ પર બાંધવાનું આગમમાં વિધાન કરવામાં આવ્યું છે વિશેષ પણે આ વિષયને જેઓ જાણવાની અભિલાષા

ततः खलु स मृगापुत्रो दारकस्तस्य विपुलस्याशनपानखाद्यस्वाद्यस्य गन्धेन अभिभूतः=आकृष्टः सन् तस्मिन् विपुलेऽशनादिके मूर्छितः, तं विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'आसएणं' आस्येन=मुखेन 'आहारेइ' आहारयति=भुङ्क्ते। भुक्तं सः 'खिप्पामेव विद्धंसइ' क्षिप्रमेव विध्वंसते=विनश्यति, जठराग्नौ पचतीति भावः। ततः पश्चात् 'पूयत्ताए य' पूयतया च-दुर्गन्धश्वेतवर्णविकृतरक्ततयेत्यर्थः, 'सोणि-

'तओवि णं अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे पण्णत्ते' उससे भी अधिक अनिष्ट दुर्गंध उस भोयरे से निकला।

'तएणं' जब मृगादेवीने भोयरे के किवाड खोले और अशन पान आदि की गाडी वहां पर धकेली उस समय 'से मियापुत्ते दारए' वह मृगापुत्र 'तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेणं' उन विपुल अशन, पान, खादिम, और स्वादिम वस्तुओं की सुगंध से 'अभिभूए समाणे' आकृष्ट होता हुआ 'तंसि विउलंसि असणपाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए' उस अनेक प्रकार की विपुल अशनादिक खाद्य सामग्री में मूर्च्छित होकर वह 'तं विउलं असणं ४ आसएणं आहारेइ' उस समस्त खाद्य सामग्री को अपने मुख से ही उठा २ कर खा गया। 'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' खाते के साथ ही उसका वह समस्त आहार भस्म हो गया-जठराग्नि द्वारा पचा दिया गया। 'विद्धंसित्ता तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ।

अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे पण्णत्ते तेनाथी पण वधारे अनिष्ट दुर्गन्ध ते भोयराभांथी नीकळ्यो.

'तएणं' ज्यारे मृगादेवीए भोयरानुं कमाड उघाड्युं अने अशन पान-भोजन-पाणी आदिनी गाडी त्यां आगळ धकेली ते समये 'से मियापुत्ते दारए' ते मृगापुत्र 'तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेणं' ते पुष्कळ अशन, पान, खादिम अने स्वादिम वस्तुओनी सुगंधथी 'अभिभूए समाणे' आकर्षण पामतो थको 'तंसि विउलंसि असण-पाण-खाइम-साइमंसि मुच्छिए' ते अनेक प्रकारनी पुष्कळ अशनादिक खाद्य सामग्रीमां मूर्च्छित थईने ते 'तं विउलं असणं४ आसएणं आहारेइ' समस्त खाद्य सामग्रीने पोताना मुखथी उपाडीरने खाई गयो. 'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' खावानी साथेज तेनो ए आहार भस्म थई गयो-जठराग्नि द्वारा पाचन थई गयो. 'विद्धंसित्ता तओ पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ'

द्वीपिकमृतकः। तत्र गोमृतकः-गोर्मृतको मृतकलेवरमित्यर्थः। शुनकमृतक'=शुनकस्य=कुकुरस्य मृतको मृतकलेवरम्। दीपकमृतक'=दीपक -ककलासः 'गिरगिट' इतिप्रसिद्धस्तस्य मतकः शव =मृतकलेवरमित्यर्थः। एव-मार्जारमृतकाऽयो व्याख्येयाः, द्वीपिको व्याघ्रविशेष 'चित्ता' इति भाषाप्रसिद्धः। कीदृशोऽहि मृतकादिरिति तद्विशेषणान्याह-'मयकुहियविणट्ठ-दुरभि वावण्ण दुब्भिगंधे' इत्यादि। मतकुथित-विनष्ट दुरभि व्यापन्न-दुरभिगन्ध =मतो-जीवविमुक्त एव सन कुथित =कोथमुपगतः शटित इत्यर्थ', तथा विनष्ट =स्वरूपादपेत सन् दुरभि -तीव्रतर दुष्टगन्धोपेतः, तथा व्यापन्न' शकुनिशृगालादिभिभक्षितत्वाद् विरूपा वीभत्सावस्था प्राप्त सन् दुरभिगन्ध.=दुरभिगन्धोऽस्यास्तीत्यर्थेऽच्, परमतीव्रदुर्गन्धवानित्यर्थ। तत. पदत्रयस्य कर्मधारय'। यथा-'किमिजालाउलससत्ते' कृमिजालाकुलससक्तः-कृमिजालैः=कीटसमूहैराकुल-व्याप्त यथा भवति तथा ससक्त.=परिपूर्ण। तथा-'असुइ विलीण-विगय बीभच्छदरिसणिज्जे' अशुचि विलीन विकृत-बीभत्सदर्शनीय -अशुचिः=स्पर्शकरणायोग्यत्वात्, विलीन =जुगुप्सासमुत्पादकत्वात्, विकृत = चित्तसमुद्वेगजनकत्वात्, वीभत्स =द्रष्टुमयोग्यत्वात्, एव दर्शनीय =दृश्यमान य स तथा। एव भूते सर्पादिमृतके यादृशो गन्धो भवेत्, ततोऽप्यनिष्टतरो गन्धो भूमिगृहतो निर्गच्छतीत्याह-'तओवि ण अणिट्ठतराए' इत्यादि, ततोऽपि=अहिमृतकादेरपि खलु अनिष्टतरक एव यावद् गन्ध =दुर्गन्ध' प्रज्ञप्त।

वृक (भेडिया) के और द्वीपिक चीता के मृतक-मरे हुए, कुथित सडे हुए अतएव विनष्ट-आकृतिरहित, दुरभि-दुर्गन्धयुक्त,-व्यापन्न-शृगालादि स खाये जाने पर विरूप आकार के कि जिसमें कीडा का समूह बिलबिला रहा है, और इसी लिये जो स्पर्श के अयोग्य होने से अशुचि, घृणा का उत्पादक होने से विलीन, चित्त में उद्वेग का जनक होने से विकृत, और देखने के अयोग्य होने से बीभत्स, उनसे जिस प्रकार असह्य दुर्गन्ध निकलती है

સિંહ, વાઘ, ઘેટું, ચીત્તો વગેરેના મુડદા, સડેલા અર્થાત્ આકૃતિ વિનાના, દુર્ગન્ધથી ભરપૂર અને જેને શિયાળીયા ખાઈ જાય તે પછી તે વિરૂપ આકારવાળા, કે જેમા કીડાઓનો જથ્થો ખીચોખીચ ભર્યો છે (ખદબદી રહ્યો છે) એટલા માટે તે સ્પર્શ કરવા યોગ્ય પણ નથી તેથી એકદમ અશુચિ અને ઘૃણાપાત્ર હોવાથી વિલીન, ચિત્તમા ઉદ્વેગનુ કારણ હોવાથી વિકૃત અને દેખવામા અયોગ્ય હોવાથી બીભત્સ, તેમાથી જે પ્રકાર અસહ્ય દુર્ગન્ધ નિકળે છે तओवि ण

टीका—सू० १२

'तएण' इत्यादि। ततः खलु भगवतो गौतमस्य सकल्प समुदपद्यत इत्यन्वयः। तं मृगापुत्रं दारकं दृष्ट्वा 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूप, अज्झथिए आध्यात्मिक–आत्मगत., 'चिंतिए' चिन्तित.–पर्यालोचितः–पुनः

कर लिया तब मृगादेवीने उस भोहरे का दरवाजा पाछे की ओर मुखकर उघाडा। उसके उघडते ही यहा स जो दुर्गंध निकली वह मरे हुए सर्पादिक के सडे गले कलेवर की दुर्गंधसे भी अधिक असह्य थी। उस खाद्य सामग्री की सुगंधि से आकृष्ट हो वह मृगापुत्र उसमे अधिक आसक्तचित्त बनकर उसे अपने मुख से ही उठाकर खा गया। खाते के साथ ही वह शीघ्र पच गया और पचते ही वह पीप और खून के रूप में परिणत भी हो गया। मृगापुत्र को उसी समय खून और पीप की उल्टी (वमन) हुई, वह उसको भी चाट गया ॥ ११ ॥

'तएण भगवओ०' इत्यादि।

'तएण' उसके बाद 'मियापुत्तं दारय' मृगापुत्र की परिस्थिति का 'पासित्ता' अवलोकन कर 'भगवओ गोयमस्स' भगवान गौतम को 'अयमेयारूवे' इस प्रकार का 'अज्झत्थिए' आत्मगत 'संकप्पे' सकल्प 'समुप्प-

દરવાજો ત્રાસુ મુખ રાખીને ઉઘાડયો, તે ઉઘાડતાની સાથેજ તેમાથી દુર્ગન્ધ નીકળી, તે મરી ગયેલા સર્પ આદિના સડી અને કોહાઇ ગયેલા કલેવરમાથી જે દુર્ગન્ધ નીકળે તેનાથી પણ અધિક અસહ્ય દુર્ગન્ધ નીકળી હતી, પછી તે ખાવાની સામગ્રીની સુગન્ધથી આકર્ષણ પામીને તે મૃગાપુત્ર તેમા અધિક આસકત ચિત્ત બનીને તેને પોતાના મુખથી ઉપાડી-ઉપાડી ખાઇ ગયો, ખાવાની સાથેજ એકદમ તુરત તેને પાચન થઇ ગયુ અને પચતાની સાથે તે પરૂ અને લોહી રૂપે પરિણત પણ થઇ ગયુ તે સમયે મૃગાપુત્રને લોહી અને પરૂની ઉલટી થઇ તેને પણ તે ચાટી ગયો ॥૧૧॥

'तएण भगवओ' ઇત્યાદિ—

'तएण ત્યાર બાદ मियापुत्त दारय મૃગાપુત્રની પરિસ્થિતિનું–'पासित्ता અવલોકન કરીને भगवओ गोयमस्स ભગવાન ગૌતમને 'अयमेयारूवे આ પ્રકારનો अज्झत्थिए આત્માને વિષે संकप्पे સંકલ્પ समुप्पज्जित्था' ઉત્પન્ન થયો

यत्ताए य' शोणिततया च 'परिणामेइ' परिणमयति। तदपि च खलु पूय च शोणित च वमति, वान्त्वा 'आहारेइ' आहारयति=भुङ्क्ते ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—सू० १२

तएण भगवओ गोयमस्स त मियापुत्त दारय पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था–'अहो ण इमे दारए पुरा–पोराणाण दुच्चिण्णाण दुप्पडिक्कताण असुभाण पावाण कडाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणुब्भवमाणे विहरइ, ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा पच्चक्ख खलु अय पुरिसे णरयपडिरूविय वेयण वेएइ'– त्तिकट्टु मिय देविं आपुच्छइ, आपुच्छित्ता मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता, मियागाम णयर मज्झमज्झेण निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण–पयाहिण करेइ, करित्ता वदइ, नमसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एव वयासी ॥सू० १२॥

त पि य ण पूय च सोणिय च आहारेइ' और पचते ही उसका परिणमन पीप और शोणित के रूप में हो गया। पश्चात् उस मृगापुत्र ने पीप और खून का उल्टा (वमन) की, और उस छर्दित पीव और खून को भी वह चाट गया।

भावार्थ— मृगादेवी के पाछे२ चलते हुए गौतम स्वामी भौंहरे के पास पहुँचे। मृगादेवीने पहुँचते ही अपने अशनादिक से भरे हुए गाडे को रोककर चार पुट किये गये कपडे से अपना नाकको आवृत किया और गौतम स्वामी से भी नाक ढकने के लिये प्रार्थना की। जब उसने और गौतमस्वामी ने अपना२ नाकको अच्छी तरह आवृत

तंपि य ण पूय च सोणिय च आहारेइ' પાચન થતાજ તેનું પરિણમન પરુ અને લોહીના રૂપમા થઇ ગયુ, પછી તે મૃગાપુત્રને પરૂ અને લોહીની ઉલટી-વમન થઇ અને તે ઉલટીમા બહાર આવેલ પરૂ અને લોહીને પણ તે ચાટી ગયો

ભાવાર્થ–મૃગાદેવીના પાછળ-પાછળ ચાલતા થયેલા ગૌતમ સ્વામી ભોયરાની પાસે પહોચ્યા, મૃગાદેવી ત્યા પહોંચતાજ તે અશનાદિક (ખોરાક)ની ભરેલી ગાડીને રોકીને ચાર વડા કપડાથી પોતાના નાકને ઢાકી લીધુ અને ગૌતમ સ્વામીને નાક ઢાકવા માટે પ્રાર્થના કરી, જ્યારે તેણે તથા ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના નાકને સારી રીતે ઢાકી લીધા ત્યારે મૃગાદેવીએ તે ભોયરાનો

विशेष –अवस्थाविशेषस्तम्, 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्–भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति।

ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा' न मया दृष्टा नरका वा, नैरयिका वा, 'पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे' प्रत्यक्ष खलु अयं पुरुष' 'णरयपडिरूविय' नरकप्रतिरूपिका–नरकसदृशी, 'वेयण' वेदना 'वेएइ' वेदयति–अनुभवति, इति कृत्वा= इति मनसि कृत्वा मृगादेवीम् 'आपुच्छइ' आपृच्छति–गच्छामीति, आपृच्छय

भी जिन का इसने प्रायश्चित्त आदि द्वारा संशोधन नहीं किया है, और इसी कारण जिन की यह परम्परा वर्द्धित होती चली आ रही है। उन्हीं अशुभ कर्मों के खोटे फल को यह भोग रहा है।

यद्यपि 'ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा' मैंने प्रत्यक्षरूप मे नरक और नारकियों को नहीं देखा है तो भी इसे देखकर मुझे नरक और नारकियो का प्रत्यक्ष अनुभव होता है, क्यों कि 'पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे णरयपडिरूविय वेयण वेएइ' यह पुरुष प्रत्यक्षरूप मे ही नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा है 'त्तिकट्टु' ऐसा मनमे विचार कर 'मियादेविं' उन्होंने मृगादेवी से 'आपुच्छइ' जाने के लिये पूछा और 'आपुच्छित्ता' पूछकर 'मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' फिर वे मृगादेवी के घर से निकले और 'पडिनिक्खमित्ता' निकलकर 'मियागाम

र्जित करेल छे, अने उपार्जित करीने पण जेणे ए पापनुं प्रायश्चित आदि द्वारा संशोधन कर्युं नथी,एज कारणथी एनी ए परम्परा वृद्धि थती रही छे तेज अशुभ कर्मोनुं माठुं फळ आ भोगवी रहेल छे

जो के ण मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा प्रत्यक्ष रूपमा नरक अने नारकीना जीवोने मे देख्या नथी तो पण आ जीवने जोइने मने नरक अने नारकीओनो प्रत्यक्ष अनुभव थाय छे कारण के– पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे णरयपडिरूविय वेयण वेएइ' आ पुरुष प्रत्यक्ष रूपमाज नरक जेवी वेदनानो अनुभव करी रह्यो छे 'त्तिकट्टु एम प्रमाणे मनमा विचार करीने 'मियादेविं' तेमणे मृगादेवीने 'आपुच्छइ' जवा माटे पूछ्युं अने 'आपुच्छित्ता' पूछीने 'मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ' पछी ते मृगादेवीना घेरथी निकळ्या अने पडिनिक्खमित्ता निकळीने 'मियागाम णगर मज्झमज्झेण निग्गच्छइ' मृगा

पुन स्मृतः, 'कप्पिए' कल्पितः-कल्पनायुक्तः, 'पत्थिए' प्रार्थितः जिज्ञासितः। 'मनागए' मनोगतं-मनोवर्त्ती 'संकप्पे' सङ्कल्पः-विचारः 'समुप्पज्जित्था' समुदप द्यत=प्रादुर्भूत। 'अहो' आश्चर्यं खलु अय दारकः 'पुरापोराणाण' पुरा णानां पूर्वसम्बन्धिनां पुरातनानां 'दुच्चिण्णाण' दुश्चीर्णाना=दुष्टभावेनाचरिताना, 'दुप्पडिक्कताण' दुष्प्रतिक्रान्ताना-प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना अप्रतिक्रान्तानाम्-पश्चात्तापादिभिरनिवर्तितानामित्यर्थः। 'असुभाण' अशुभानाम्-अशुभजनका नाम्, 'पावाण' पापानाम् कृताना कर्मणा ज्ञानावरणीयादीनाम् 'पावग' पापकम्-अशुभम् 'फलवित्तिविसेस' फलवृत्तिविशेष फलरूपः-परिणामरूपो या वृत्ति-

ज्जित्था' उत्पन्न हुआ। जिसमे 'चिंतिए' उन्हों ने बार२ विचार किया 'कप्पिए' उस विचार मे उनके हृदय मे अनेक प्रकार की कल्पना भी उठी। 'पत्थिए' इन कल्पनाओं मे सिर्फ एक यही विचार बार२ जिज्ञासित था कि-यह इस प्रकारकी हालत स युक्त क्यों हुआ है? 'मणोगए' यह उनका सकल्प अभीतक आत्मगत होकर भी बाह्यरूप मे प्रकट नहीं हुआ था-सिर्फ मनके भीतर ही था। विचार की परम्परा की स्थिरता होने पर उन्हें ज्ञात हुआ कि-'अहो' आश्चर्य है 'इमे दारए पुरा पोरा णाण दुच्चिण्णाण दुप्पडिक्कताणं, असुभाण पावाण कडाण कम्माण पावग फल-वित्तिविसेस पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' इस बालक की इस परिस्थितिसपन्न होने का कारण एक इसके पूर्वभव-उपार्जित ज्ञानावरणीयादिक अशुभ कर्म ही है, जिन्हें इसने पूर्वभव मे बडे ही प्राणातिपातादिरूप दुष्ट भावों से अर्जित किये हैं और उपार्जित करके

જેમા 'चिंतिए' તેમણે વારવાર વિચાર કર્યો 'कप्पिए' તે વિચારમા તેમના હૃદયમા અનેક પ્રકારની કલ્પના પણ થવા લાગી 'पत्थिए' આ કલ્પનાઓમા કેવલ એક એ વિચાર વારવાર જીજ્ઞાસાપૂર્વક થયો કે – આ જીવ આ પ્રકારની હાલતમા કેવી રીતે આવ્યો? 'मणोगए' આ પ્રમાણે તેમનો સકલ્પ હજુ સુધી આત્મ ગત થઈને પણ બહારૂપમા પ્રકટ થયો ન હતો-કેવળ મનની અદરજ હતો, વિચાર પરમ્પરાની સ્થિરતા થતા તેમને જાણવામા આવ્યુ કે- અહો આશ્ચર્ય છે 'इमे दारए पुरापोराणाण दुच्चिण्णाण दुप्पडिक्कताण असुभाण पावाण कडाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' આ બાલકની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામા કારણ એક તેના પૂર્વ ભવના સચિત જ્ઞાનાવરણીય આદિક અશુભ કર્મ જ છે, તેને આ જીવે પૂર્વ ભવમા મોટા પ્રાણાતિપાત આદિરૂપ દુષ્ટ ભાવોથી ઉપા

रूप धारणा किया तो उन्हें ज्ञात हुआ कि–इसने पूर्वभव में बडे ही अशुभ भावों से जो अशुभतम कर्मों का बंध किया है, वे ही इसकी इस कठिनतम आपत्ति और विपत्ति के मूलकारण है । जो इसने पहिले अशुभतम कर्म कमाये है उनकी इसके द्वारा किसी भी रूप में प्रायश्चित करके शुद्धि नहीं की गई है, यही कारण है कि वे अब इसे फूटर कर निकल रहे हैं । नरक और नारकी ये दोनों बातें शास्त्रप्रतिपादित वस्तुएं हैं, फिर भी इसे देखकर उन दोनों बातों का मुझे प्रत्यक्ष भान होता है–नरकों में नारकी जीव जिस भयकर वेदना का अनुभव करते हैं, ठीक वैसी ही वेदना यह भी भोग रहा है, अत इसकी यह करुणाजनक परिस्थिति साक्षात् नरकों की प्रत्यक्षता का ज्ञापक है, नरकों में भी तो नारकी जीव ऐसे ही अनत कष्टों का अनुभव करते रहते हैं। इस प्रकार विचार कर वे गौतमस्वामी मृगादेवी से पूछ कर वहासे निकले और निकल कर मृगाग्राम नगर के बीचों–बीच होते हुए जहा श्री श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहा पर आये और आते ही उन्होंने भगवान को तीन वार प्रदक्षिणा पूर्वक वदना और नमस्कार किया । पश्चात् भगवान से उन्होंने अपने जाने से आने तक का समस्त वृतान्त इस प्रकार कहा—॥ सू० १२ ॥

તેમનં વિચારધારા સ્થિરતા પામી ત્યારે તેણે જાણ્યું કે આ જીવે પૂર્વ ભવમા મોટા અશુભ ભાવોથી જે અશુભતમ કર્મોનો બધ કર્યો છે, તેજ એની આ મહાન કઠિન આપત્તિ અને વિપત્તિનુ મૂળ કારણ છે જે એ જીવે પહેલા અશુભ કર્મની કમાણી કરી હતી તેની કોઇ પણ રૂપમા તેણે પ્રાયશ્ચિત કરીને શુદ્ધિ કરી નથી તેજ કારણ છે કે તે કર્મ આજે ફુટી-ફુટીને નીકળી રહ્યા છે નરક અને નારકી એ બન્ને વાતો શાસ્ત્રથી પ્રતિપાદન કરેલી વસ્તુઓ છે વળી પણ આને જોઇને એ બન્ને વાતોનુ મને પ્રત્યક્ષ ભાન થાય છે-નરકમા નારકી જીવ જે ભયકર વેદનાનો અનુભવ કરે છે, બરાબર તેવીજ વેદના આ પણ ભોગવી રહેલ છે, જેથી કરી તેની આ કરૂણાજનક પરિસ્થિતિ સાક્ષાત નરકોની પ્રત્યક્ષતાનુ જ્ઞાપક–જ્ઞાન કરાવનાર છે, નરકોમા પણ નારકી જીવો આવીજ રીતે અનત કષ્ટોનો અનુભવ કરી રહે છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામીએ મૃગાદેવીને પૂછીને ત્યાથી પ્રયાણ કર્યું, અને પ્રયાણ કરીને મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય ભાગમા થઇને જ્યા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા આગળ આવ્યા અને આવતાજ તેમણે ભગવાનને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના અને નમસ્કાર કર્યા પછી તે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાથી ગયા અને પાછા આવ્યા ત્યા સુધીની તમામ હકીકત આ પ્રમાણે કહી–॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

मृगादेव्या गृहात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य मृगाग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति। निर्गत्य यत्रैव श्रमणो भगवान महावीरो विराजते, तत्रैवोपागच्छति। उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर त्रिकृत्व 'आयाहिण-पयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिणम्- अञ्जलिपुट बद्ध्वा त बद्धप्राञ्जलिपुट दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूप 'करेइ' करोति। कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एव' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्=अभाषत-॥ सू० १२ ॥

णयर मज्झंमज्झेण निगच्छइ' मृगाग्राम नगर के ठीक बीचोबीच होकर 'जेणेव समण भगव महावीरे जहा पर श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे 'तेणेव उवागच्छइ' वहा पर आ पहुँचे। 'उवागच्छित्ता' आते ही उन्होने 'समण भगव महावीर' श्रमण भगवान महावीर को 'तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ करित्ता वदइ नमंसइ' तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक वन्दना और नमस्कार किया, 'वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' वन्दना और नमस्कार करने के बाद वे भगवान महावीर से इस प्रकार बोले-

भावार्थ—गौतमस्वामीने अपनी आँखों से उस मृगापुत्र की ऐसी परिस्थिति देखकर बडा ही आश्चर्य किया। उनके हृदयमें अनेक प्रकार की कल्पनाएँ होने लगीं। उन्होने सोचा कि—इस प्रकारकी इसकी हालत का मूल कारण क्या है ?। क्यों यह इस प्रकारसे अत्यत दुःखी हो रहा है ?। जब उनकी विचारधारा ने स्थिरता की

ગામ નગરના બરાબર વચમા થઇને 'जेणेव समणे भगव महावीरे' જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યા આવી પહોચ્યા 'उवागच्छित्ता' આવતા તરતજ તેમણે 'समण भगव महावीर' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને 'तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ करित्ता वंदइ नमसइ' ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દના અને નમસ્કાર કર્યા 'वदित्ता नमसित्ता एव वयासी' વદના અને નમસ્કાર કરીને ભગવાન મહાવીર પાસે આ પ્રમાણે બોલ્યા-

ભાવાર્થ—ગૌતમ સ્વામી પોતાની નજરે એ મૃગાપુત્રને એવી પરિસ્થિતિમા જોઇને બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યા, તેના હૃદયમા અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ થવા લાગી તેમણે વિચાર કર્યો કે-આ પ્રમાણે આ જીવની હાલત-દશા થવાનુ મૂળ કારણ શુ છે ? શુ કારણથી આ પ્રમાણે તે અત્યત દુ:ખી થઇ રહેલ છે જ્યારે

शोणित चाहारयति । ततः खलु मम 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः—आत्मगत, 'चिंतिए' चिन्तितः पर्यालोचितः, 'कप्पिए' कल्पितः=कल्पनायुक्तः 'पत्थिए' पार्थितः—जिज्ञासितः, 'मणोगए' मनोगतः—मनस्यवस्थितः, 'संकप्पे' सङ्कल्प-विचारः, 'समुप्पज्जित्था' समुत्पन्नः—संजातः—अहो ! खलु अयं दारकः, पुरा यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दात् 'पुराणानां=पुरातनानां पूर्वभवसम्बन्धिना-मित्यर्थः, दुश्चीर्णानां दुश्चरितानां, दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरती'–ति योज्यम् । मृगापुत्रस्य

सोणियं च आहारेइ वह बहुत ही अधिक हर्षित और संतुष्ट हुई । इस प्रकार की गौतम स्वामीने अपने जाने से लेकर 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का आहार करता है' यहां तक का समस्त वृत्तांत श्री श्रमण भगवान महावीर से सविनय निवेदन किया । और फिर यह भी निवेदन किया कि—' तएणं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे-समुप्पज्जित्था ' मैंने उस मृगापुत्र की जो परिस्थिति देखी और देखकर मेरे अन्तःकरण में उसके प्रति यह अध्यवसाय उत्पन्न हुआ कि—इसकी इस परिस्थिति का कारण इसके द्वारा पूर्वभव में अशुभतम भावों से अर्जित अशुभतम ज्ञानावरणीयादि कर्मों का निकाचित बंध है । इन अशुभतम कर्मों की, कि जो इसे सदा पाप प्रकृतियों के ही बंध कराने वाले हुए हैं इसने कभी भी आलोचना आदि से शुद्धि नहीं की । इस प्रकार गौतमस्वामी मृगापुत्र के वृत्तान्त का और अपने

'हट्ठ तुट्ठ चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' ते બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાં ગયા ત્યાંથી માંડી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને શોણિતનો આહાર કરે છે ત્યાં સુધીની વાત શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વિનય સહિત જણાવી અને એ પણ નિવેદન કર્યું કે-' तपणं मम इमे अज्झत्थिए-चिंतिए कप्पिए, पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था ' મેં તે મૃગાપુત્રની એ પરિસ્થિતિ જોઇ અને તેને જોયા પછી મારા અન્તઃકરણમાં તેના માટે આ પ્રમાણે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયા કે—આ જીવની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામાં કારણરૂપ તેણે પૂર્વભવમાં અશુભતમ ભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ અશુભતમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનો નિકાચિત બંધ છે એ અશુભતમ કર્મો, જે તેને પાપ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરાવવાવાળા થયા છે, તેની તેણે કોઇ સમય પણ આલોચના આદિથી શુદ્ધિ કરી નથી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી મૃગાપુત્રના

मूलम्—सू० १३

एव खलु अह तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मियागाम णयर मज्झ-मज्झेण अणुपविसामि० जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागए। तएण सा मिया देवी मम एज्जमाण पासइ, पासित्ता हट्ठ त चेव सव्व जाव पूय च सोणिय च आहारेइ। तएण मम इमे अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था–अहो ण इमे दारए पुरा जाव विहरइ, से ण भंते ! पुरिसे पुव्व-भवे के आसि, किंणामए वा किंगोत्तए वा, कयरंसि गामंसि वा, णयरंसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता, केसिं वा पुरापोराणाण दुच्चि ण्णाण दुप्पडिकंताण असुभाण पावाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणु ब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'एव खलु' इत्यादि। हे भगवन् ! एव खलु अह युष्माभिरभ्यनुज्ञात' सन् मृगाग्रामनामकं नगर मध्यमध्येन=सर्वथा मध्यमार्गेण 'अणुपविसामि' अनु-प्रविशामि अनुप्रविष्ट इत्यर्थः, यत्रैव मृगादेव्या गृह तत्रैवोपागत, तत =खलु सा मृगादेवी मामागच्छन्त पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट–तुष्टा यावत् तदेव सर्व यावत् पूय च

'एव खलु अह' इत्यादि सू० १३

भगवन् ! 'तुब्भेहिं एव खलु अब्भणुण्णाए समाणे' आपकी आज्ञा से 'अह' मैं 'मियागाम णयर' मृगाग्राम नगरमे 'मज्झंमज्झेण' ठीक उसके मध्यमार्ग से 'अणुपविसामि' गया और जहा मृगादेवी का महल था वहा पर पहुँचा 'तएण' बाद मे 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'मम एज्जमाण पासइ' मुझे आते हुए देखा और 'पासित्ता' देख कर वह 'हट्ठ त चेव सव्व जाव पूय च

'एव खलु अह' ઇત્યાદિ

ભગવન્ ! 'तुब्भेहिं एव खलु अब्भणुण्णाए समाणे' આપની આજ્ઞાથી 'अह' હુ 'मियागाम' णयर' મૃગાગ્રામ નગરમા– 'मज्झमज्झेण' બરાબર નગરના મધ્ય માર્ગે થઇને अणुपविसामि ગયો–પ્રવેશ કર્યો અને જ્યા મૃગા-દેવીનો મહેલ હતો ત્યા પહોચ્યો तएण ' તે પછી 'सा मियादेवी તે મૃગા દેવીએ 'मम एज्जमाण पासइ' મને આવતો જોયો અને 'पासित्ता' જોઇને તે

शोणित चाहारयति । ततः खलु मम 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः-आत्मगतः, 'चिंतिए' चिन्तितः पर्यालोचितः, 'कप्पिए' कल्पितः=कल्पनायुक्तः 'पत्थिए' प्रार्थितः-जिज्ञासितः, 'मणोगए' मनोगतः-मनस्यवस्थितः, 'संकप्पे' संकल्पः-विचारः, 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत-संजातः-अहो ! खलु अयं दारकः, पुरा यावद् विहरति अत्र यावच्छब्दात् 'पुराणानां=पुरातनानां पूर्वभवसम्बन्धिनामित्यर्थः, दुश्चीर्णानां दुश्चरितानां, दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरती'-ति योज्यम् । मृगापुत्रस्य

सोणियं च आहारेइ' वह बहुत ही अधिक हर्षित और संतुष्ट हुई । इस प्रकार की गौतम स्वामीने अपने जाने से लेकर 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का आहार करता है' यहां तक का समस्त वृत्तान्त श्री श्रमण भगवान महावीर से सविनय निवेदन किया । और फिर यह भी निवेदन किया कि-'तए णं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे-समुप्पज्जित्था' मैंने उस मृगापुत्र की जो परिस्थिति देखी और देखकर मेरे अन्तःकरण में उसके प्रति यह अध्यवसाय उत्पन्न हुआ कि-इसकी इस परिस्थिति का कारण इसके द्वारा पूर्वभव में अशुभतम भावों से अर्जित अशुभतम ज्ञानावरणीयादि कर्मो का निकाचित बंध है । इन अशुभतम कर्मो का, कि जो इसे सदा पाप प्रकृतियों के ही बंध कराने वाले हुए हैं इसने कभी भी आलोचना आदि से शुद्धि नहीं की । इस प्रकार गौतमस्वामी मृगापुत्र के वृत्तान्त को और अपने

'हट्ठ तुट्ठ चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' ते બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પોતે ત્યાં ગયા ત્યાંથી માંડી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને શોણિતનો આહાર કરે છે ત્યાં સુધીની વાત શ્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વિનય સહિત જણાવી અને આ પણ નિવેદન કર્યું કે-'तए णं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए, पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' મેં તે મૃગાપુત્રની એ પરિસ્થિતિ જોઈ અને તેને જોયા પછી મારા અન્તઃકરણમાં તેના માટે આ પ્રમાણે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયા કે-આ જીવની આવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવામાં કારણરૂપ તેણે પૂર્વભવમાં અશુભતમ ભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ અશુભતમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનો નિકાચિત બંધ છે એ અશુભતમ કર્મો, જે તેને પાપ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરાવવાવાળા થયા છે, તેની તેણે કોઈ સમય પણ આલોચના આદિથી શુદ્ધિ કરી નથી આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી મૃગાપુત્રના

मूलम्—सू० १३

एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मियग्गामं णयरं मज्झं-मज्झेणं अणुपविसामि० जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागए। तएणं सा मिया देवी ममं एज्जमाणं पासइ, पासित्ता हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ। तएणं मम इमे अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था—अहो णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ, से णं भंते! पुरिसे पुव्व-भवे के आसि, किंणामए वा किंगोत्तए वा, कयरंसि गामंसि वा, णयरंसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता, केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चि ण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणु ब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'एवं खलु' इत्यादि। हे भगवन्! एवं खलु अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् मृगाग्रामनामकं नगरं मध्यमध्येन=सर्वथा मध्यमार्गेण 'अणुपविसामि' अनु प्रविशामि अनुप्रविष्ट इत्यर्थः, यत्रैव मृगादेव्या गृहं तत्रैवोपागतः, ततः=खलु सा मृगादेवी मामागच्छन्तं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट–तुष्टा यावत् तदेव सर्वं यावत् पूयं च

'एवं खलु अहं' इत्यादि सू० १३

भगवन्! 'तुब्भेहिं एवं खलु अब्भणुण्णाए समाणे' आपकी आज्ञा से 'अहं' मैं 'मियागामं णयरं' मृगाग्राम नगरमें 'मज्झंमज्झेणं' ठीक उसके मध्यमार्ग से 'अणुपविसामि' गया और जहां मृगादेवी का महल था वहीं पर पहुँचा 'तएणं' बाद मे 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'ममं एज्जमाणं पासइ' मुझे आते हुए देखा और 'पासित्ता' देख कर वह 'हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च

'एवं खलु अहं' ઇત્યાદિ

ભગવન્! 'तुब्भेहिं एवं खलु अब्भणुण्णाए समाणे' આપની આજ્ઞાથી 'अहं' હું 'मियागामं णयरं' મૃગાગ્રામ નગરમાં–'मज्झमज्झेणं' બરાબર નગરના મધ્ય માર્ગે થઈને अणुपविसामि' ગયો–પ્રવેશ કર્યો અને જ્યાં મૃગા-દેવીનો મહેલ હતો ત્યાં પહોંચ્યો 'तएणं' તે પછી 'सा मियादेवी' તે મૃગા દેવીએ 'ममं एज्जमाणं पासइ' મને આવતો જોયો અને 'पासित्ता' જોઈને તે

भावार्थ— भगवन् आपसे आज्ञा प्राप्तकर मैं मृगाग्राम नगर के मध्यभाग से मृगादेवी के घर पहुँचा। ज्यों ही मृगादेवीने मुझे अपने महलमें आते हुए देखा त्यों ही वह विशेषरूपसे हर्षित और संतुष्ट हुई। और उसने सविनय वन्दन कर मेरे वहा पहुचने का कारण पूछा, मेरे आगमन के कारण से परिचित हो वह मृगापुत्र की खान पान आदि की समस्त विपुल सामग्री को एक काष्ट के गाडे मे भरकर उसे खेंचती हुई मेरे आगेर चली, मैं उसके पीछेर चला, इत्यादि यावत् 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का आहार करता है' यहा तक का समस्त वृत्तान्त श्री गौतमस्वामीने श्री श्रमण भगवान् महावीर के समक्ष सुस्पष्टरूप मे कह सुनाया और साथमें मृगापुत्र की दयनीय परिस्थिति को देखकर जो उनके मनमें अनेक प्रकार के संकल्पविकल्परूप मानसिक अध्यवसाय उठे थे वे भी सब कह दिये। पश्चात् फिर निवेदन किया कि—भगवन्! यह तो कृपा कर कहिये कि यह मृगापुत्र जो इस प्रकार की नारकीय यातना भोग रहा है उसका क्या कारण है? इसने कौन से ऐसे अशुभतम कर्मो का निकाचित बंध किया है जो इसे इस प्रकार की परिस्थिति का कारण हुआ है?, यह पूर्वभवमें कौन था?, क्या इसका नाम

ભાવાર્થ-ભગવન્! આપની આજ્ઞા મેળવીને હું મૃગાગ્રામ નગરના મધ્ય ભાગથી તે મૃગાદેવીને ઘેર પહોચ્યો, જ્યા મૃગાદેવીએ મને પોતાના મહેલમા આવતો જોયો કે તેજ વખતે તે બહુજ હર્ષ અને સંતોષ પામી અને તેણે સવિનય વન્દન કરીને મારૂં અહિંયા આવવાનું કારણ પૂછ્યું, મારા આવવાનું કારણ પુરૂં જાણીને તે મૃગાપુત્ર માટે ખાવા-પીવાની આદિ તમામ સામગ્રી પૂરી રીતે એક લાકડાની ગાડીમા ભરીને તેને ખેંચતી થકી મારા આગળ-આગળ ચાલી, હું તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યો, ઇત્યાદિ, યાવત-જ્યાં સુધી 'તે મૃગાપુત્ર પરૂ અને લોહીનો આહાર કરે છે' ત્યા સુધીનો તમામ વૃત્તાન્ત શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ॥ પાસે સ્પષ્ટ રૂપમા કહી સંભળાવ્યો, અને તે સાથે મૃગાપુત્રની દયાજનક પરિસ્થિતિને જોઇને જે તેમના મનમા અનેક પ્રકારના સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ માનસિક અધ્યવસાય ઉઠયા હતા તે પણ તમામ કહ્યા, પછી ફરીને નિવેદન કર્યું કે-ભગવન્! કૃપા કરીને એ તો કહો કે - આ મૃગાપુત્ર જે આ પ્રકારની નારકીય યાતના ભોગવી રહેલ છે, તેનું શું કારણ છે? તેણે એવા કયા અશુભતમ કર્મોનો નિકાચિત બંધ કર્યો છે કે જે તેને આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિ થવામા કારણભૂત થયો છે?, તે પૂર્વભવમા કોણ હતો?, તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું?, કયા ગામ

दारकस्य यथादृष्ट वृत्त भगवत' पुरतोऽभिधाय गौतमः पृच्छति– ' से ण भंते ! '
इत्यादि । हे भदन्त ! हे भगवन ! स खलु पुरुषः पूर्वभवे – पूर्वजन्मनि क
आसीत्?, किंनामको वा किंगोत्रको वा, कस्मिन ग्रामे वा नगरे वा, ' किं वा
दच्चा' किं वा कुपात्रे दान दत्त्वा, किं वा भोच्चा' किं भुक्त्वा मद्यमासादिक 'किं वा
समायरित्ता' किं वा समाचर्य=किं प्राणातिपातादि दुष्कर्म कृत्वेत्यर्थ', केषा वा
पुरापुराणाना दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभाना पापाना कृताना कर्मणा
पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति ॥ सू० १२ ॥

मानसिक परिणामों को भगवान् से सुस्पष्ट कह कर फिर पूछने लगे कि– ' भंते ' हे
भदन्त ! वह व्यक्ति–मृगापुत्र ' पुव्वभवे के आसी ' पूर्वभवमे कौन था ' किंणामए
वा किं गोत्तए वा ' उसका क्या नाम और क्या गोत्र था । ' क रसि गामसि वा
णयरसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता ' किस ग्राम अथवा
नगर मे वह रहता था । ऐसा क्या इसने पूर्वभवमे कुपात्र को दान दिया अथवा मद्य
मास आदि अभक्ष्य का भक्षण किया, या प्राणातिपातादिक दुष्कर्मो का आचरण किया ।
अथवा ' केसि वा ' कौन से ऐसे ' पुरापोराणाण ' इत्यादि, पूर्व के अनेक भावोंमे
दुर्भावों से उपार्जित दुष्कर्मो का इसने निकाचित बंध किया कि–जिनके कारण यह इस
प्रकार के भयंकर दुःखरूप फल को भोग रहा है ?।

વૃત્તાન્તને તથા પોતાના માનસિક પરિણામોને ભગવાન પાસે સ્પષ્ટ રૂપથી કહીને
ફરીથી પૂછવા લાગ્યા કે-' भंते ' હે ભદન્ત ! તે વ્યક્તિ–મૃગાપુત્ર ' पुव्वभव
के आसी પૂર્વભવમા કોણ હતો ? ' किंणामए वा किंगोत्तए वा તેનું નામ
શું અને ગોત્ર શું હતુ ? 'कयरसि गामसि वा णयरसि वा किं वा दच्चा किं वा
भोच्चा किं वा समायरित्ता ' કયા ગામ અથવા નગરમા રહેતો હતો, એવુ કયુ
પાપ એણે પૂર્વ ભવમા કર્યું ? શુ કુપાત્રને દાન આપ્યુ અથવા મદ્ય, માસ
આદિ અભક્ષ્યનુ ભક્ષણ કર્યું, અથવા પ્રાણાતિપાતાદિક દુષ્ટ કર્મોનુ આચરણ
કર્યું ? અથવા केसि वा એવુ કયુ 'पुरापोराणाण इत्यादि, પૂર્વના અનેક
ભવોમા દુર્ભાવોથી મેળવેલા દુષ્કર્મોનો તેણે નિકાચિત બંધ કર્યો કે જેના કારણથી
તે આ પ્રમાણે ભયંકર દુખરૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે ?

हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'सयदुवारे णाम णयरे' शतद्वारनामकं नगरं 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृशमित्याह- 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्-ऋद्ध-सपत्सम्पन्नं स्तिमितं=स्वचक्रपर-चक्रभयरहितं च तत् समृद्धं=उत्तरोत्तरवर्धमानधनधान्यपूर्णमित्यर्थः, 'वण्णओ' वर्णकः-अस्य नगरस्य वर्णनम्, स च औपपातिकसूत्राद् विज्ञेय इति भावः। तत्र खलु शतद्वारनामके नगरे धनपतिनामको राजा, 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णक-अस्य राज्ञो वर्णनम्, स च- 'महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः' इत्यादिरौपपातिकसूत्राद् द्रष्टव्य। तस्य खलु शतद्वारनामकस्य नगरस्य 'अदूर सामंते' नातिदूरे नातिसमीपे 'दाहिणपुरत्थिमे दिसिमाए' दक्षिणपौर

इस प्रकार से कहना प्रारंभ किया कि-'एवं खलु गोयमा' हे गौतम ! तुम जो पूछ रहे हो सो उसका उत्तर इस प्रकार है- 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समयमें 'इहेव जंबुदीवे दीवे' इसी जंबूद्वीप नामके द्वीपमें 'भारहे वासे' भरत क्षेत्र में 'सयदुवारे णामं णयरे होत्था' शतद्वार नामक एक नगर था। यह नगर औपपातिक सूत्रमें वर्णित 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ' इस प्रकार के वर्णन से विशिष्ट था, इस नगर में लक्ष्मी का सदा निवास था, अर्थात् यह नगर सदा लक्ष्मी से युक्त था इस मे प्रजा सदा स्वचक्र और परचक्र के भय से मुक्त थी, जनता यहां की उत्तरोत्तर धनधान्यादि से परि-पूर्ण बनी रहती, इत्यादि। 'तत्थ णं सयदुवारे णयरे धणवई णामं राया होत्था' उस नगर का शासक धनपति नामक राजा था। तस्स णं सयदुवारस्स णयरस्स

ભગવાન ગૌતમ પ્રતિ આ પ્રમાણે કહેવાનો આરંભ કર્યો કે- 'एवं खलु गोयमा' હે ગૌતમ! તમે જે પૂછો છો તેનો ઉત્તર આ પ્રકારે છે 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાલતે સમયને વિષે 'इहेव जंबूदीवे दीवे' આ જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં 'भारहे वासे' ભરતક્ષેત્રમાં 'सयदुवारे णामं णयरे होत्था' શતદ્વાર નામનું એક નગર હતું આ નગર ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ' આ પ્રકારના વર્ણનથી વિશિષ્ટ હતું આ નગરમાં લક્ષ્મી હંમેશાં નિવાસ કરતી હતી, અર્થાત્ આ નગર હમેશાં લક્ષ્મીથી પૂર્ણ હતું તે નગરમાં પ્રજા હમેશાં સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી મુક્ત હતી અહીંની પ્રજા ઉત્તરોત્તર ધનધાન્યાદિથી પરિપૂર્ણ રહેતી હતી 'तत्थ णं सयदुवारे णयरे धणवई णामं राया होत्था' તે નગરના શાસક ધનપતિ નામના રાજા હતા 'तस्स णं सयदुवारस्स णयरस्स

मूलम्—सू० १४

गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी–एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सयदुवारे णामं णयरे होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे वण्णओ। तत्थ णं सयदुवारे णयरे धणवई णामं राया होत्था, वण्णओ। तस्स णं सयदुवारस्स णयरस्स अदूरसामंते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णामं खेडे होत्था, रिद्धत्थिमिय० वण्णओ।

तस्स णं विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचगामसयाइं आभोए यावि होत्था। तंसि णं विजयवद्धमाणखेडंसि एक्काई णामं रट्ठकूडे होत्था–अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। से णं एक्काई णामं रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचण्हं गामसयाणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ॥ सू० १४॥

टीका—सू० १४

'गोयमाइ' इत्यादि। 'गोयमाइ' ' गौतम इति। हे गौतम ! इत्येवमामन्त्र्य श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवमवादीत्–एवं खलु

और क्या गोत्र था ?, किस ग्राम अथवा नगर का यह निवासी था ?, कौन से अकृत्यों से इसने इस प्रकार की अपनी हालत को बिगाडने वाले कर्मों का बंध किया था ? तथा कौन से पुराने बहुत काल के दुश्चीर्ण प्राणातिपातादिक से उपार्जित कर्मों का यह फल भोग रहा है ? ॥ १३ ॥

'गोयमाइ०' इत्यादि।

तब 'गोयमाइ' हे गौतम इस प्रकार संबोधितकर 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान महावीर स्वामीने 'भगवं गोयमं एवं वयासी' भगवान गौतम के प्रति

અથવા નગરમાં તે રહેતો હતો?, કયા પ્રકારના અકૃત્યોથી તેણે આ પ્રકારે હાલતને બગાડે તેવા કર્મોનો બંધ કર્યો હતો?, તથા કયા પુરાણા ઘણાજ લાંબા સમયના દુશ્ચીર્ણ પ્રાણાતિપાતાદિક વડે પ્રાપ્ત કરેલ કર્મોનું આ ફળ ભોગવી રહ્યો છે ? ॥ ૧૩ ॥

ગોયમાઇ ઇત્યાદિ—

ત્યારે 'ગોયમાઇ હે ગૌતમ!' આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને– સમણે ભગવં મહાવીરે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ 'ભગવં ગોયમં એવં વયાસી'

'अहम्मिए' अधार्मिक' यावत्, इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम्-' अधम्माणुगए, अधम्मसेवी अधम्मिट्ठे, अधम्मक्खाई, अधम्माणुराई, अधम्मपलोई, अधम्मजीवी, अधम्म-पलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अधम्मेण चेव वित्ति कप्पेमाणे विहरइ,* ' हण, छिंद, भिंद, विकत्तए लोहियपाणी, चंडे, रुद्दे, खुद्दे, असमिक्खियकारी, साहस्सिए, उक्कचण, वंचण, माई, नियडी कूडमाई साइसपओगबहुल, दुप्परिचाए दुच्चरिए दुरणुणए, दुस्सीले, दुव्वए इति। तत्र-अधर्मानुगत=अधर्म-श्रुतचारित्राभावमनुगतः, अधर्मसेवी-अधर्म सेवितुं शील यस्य स तथा। तत्र हेतुं प्रदर्शयन् विशेषणान्याह-अधर्मेष्ट = अधर्म एवेष्टो यस्य स तथा, अत एव-अधर्माख्यायी=अधर्मोपदेशक, अधर्मानुरागी=अधर्मानुरागवान, अधर्मप्रलोकी=अधर्ममुपादेयतया प्रलोकयति प्रेक्षते य सोऽधर्मप्रलोकी। अधर्मजीवी=अधर्मेणैव जीवनशील, अधर्मप्ररञ्जनः=

* ' हण ' इत्यारभ्य दुप्पडियाणदे ' इत्यन्तानि विशेषणानि दशाश्रुतस्कन्धसूत्रे वर्तन्ते।

दुप्पडियाणदे ' महा अधर्मी था। ' यावत् शब्द से ' अधम्माणुगए, अधम्मसेवी, अधम्मिट्ठे ' इत्यादि पदों का यहां पर ग्रहण हुआ है इनका अर्थ इस प्रकार है-यह अधर्मानुगत था, श्रुत चारित्ररूप धर्म की पालना से रिक्त था, यह अधर्मसेवी अधर्म का ही उपासक था, इसमें कारण यह था कि यह अधर्मेष्ट था अधर्म ही इसे अभीष्ट था। यह अधर्माख्यायी-सदा अधर्म की ही प्ररूपणा करता था। अधर्मानुरागी-अधर्म में ही यह सदा अनुरागी था, अधर्मप्रलोकी-यह इसलिये था कि यह अधर्म को ही उपादेयरूप से मानता था। अधर्मजीवी-अधर्म ही इसका जीवन था, अत अधर्मप्ररञ्जन-अधर्म मे

अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' મહા અધર્મી હતો 'यावत्' શબ્દથી 'अधम्माणुगए, अधम्मसेवी, अधम्मिट्ठे' ઇત્યાદિ પદનું આ સ્થળે ગ્રહણ થયું છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-તે 'अधर्मानुगत' અધર્મ માર્ગે ચાલનાર શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ પાલનથી દૂર હતો, તે 'अधर्मसेवी' અધર્મનું સેવન કરનાર, અને અધર્મનો ઉપાસક હતો, તેમાં કારણ એ હતુ કે એ 'अधर्मिष्ठ' હતો એટલે કે તેને અધર્મજ વહાલો હતો તે 'अधर्माख्यायी' અધર્મી હોવાથી હમેશા અધર્મનીજ પ્રરૂપણા કરતો હતો, 'अधर्मानुरागी'-અધર્મમાજ તે હમેશા પ્રીતિવાળો હતો, 'अधर्मप्रलोकी તે અધર્મનેજ ઉપાદેય માનતો હતો, 'अधर्मजीवी-અધર્મ એજ તેનુ જીવન હતુ તેથી 'अधर्मप्ररञ्जन' અધર્મમાજ પ્રસન્ન રહેનાર-અધ

स्त्ये दिग्भागे–आग्नेयकोणे ' विजयवद्धमाणे णाम ' विजयवर्धमाननामक, ' खेडे ' खेटं–खेड इति भाषा प्रसिद्ध, धूलीमाकारवेष्टितं लघुनगरम्, ' होत्था ' आसीत्। तत् कीदृशम् इत्याह– ' रिद्धत्थिमियसमिद्धे ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् ' वण्णओ ' वर्णक:–वर्णनम् स च पूर्ववद् बोध्य। तस्य खलु विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चग्रामशतानि ' आभोए ' आभोगे=उपभोगे ' यावि होत्था ' चाप्यासन्। तस्मिन् खलु विजयवर्धमानखेटे ' एक्काई णाम ' एकादिनामक, ' रट्ठकूडे ' राष्ट्रकूट:–माण्डलिक: मण्डलोपजीवी राजनियोगिक इत्यर्थ:, आसीत्, स कीदृश:? इत्याह–

अदूरसामते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णाम खेडे होत्था ' उस शतद्वार नामक नगर के न अधिक दूर और न अधिक निकट–अग्निकोण मे विजयवर्द्धमान नाम से प्रसिद्ध एक खेड था। यह भी ऋद्धिसपन्न था, लघु नगर का नाम खेड है। इसके चारों ओर धूलि का प्राकार होता है और यह समतलभूमिभाग से ऊँचे स्थल पर होता है।

' तस्स णं विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पचगामसयाइ आभोए यावि होत्था ' उस विजयवर्द्धमान खेड के पाचसौ ग्राम लगते थे, अर्थात् पाचसौ गाँव उसके अधिकार में थे, उनका कामकाज सब यहां ही होता और यहां ही उन सब का भाग आता। तस्सि ण विजयवद्धमाणखेडसि एक्काई णाम रट्ठकूडे होत्था ' उस विजय वर्द्धमान खेट मे ' एकादि ' इस नामका एक मण्डलाधिपति था। यह 'अहम्मिए जाव

अदूरसामते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे णाम खेडे होत्था ' ते शतद्वार नामना नगरथी बहु दूर नहि तेमज नजीक पण नहि एवी रीते अग्निकोणमा विजयवर्धमान नामनु एक प्रसिद्ध खेड हतु, ते पण ऋद्धि सपन्न हतु लघुनगरनु नाम खेड छे तेनी चारे बाजु धूळीनो कोट होय छे अने ए समतल भूमिभागथी ऊंचा स्थळ पर होय छे

' तस्स ण विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पचगामसयाइ आभोए यावि होत्था ' ते विजयवर्द्धमान खेडना पाचसो गाम हता, अर्थात पाचसो गाम तेना अधिकारमा हता, तेनु कामकाज तमाम त्याज थतु हतु, अने त्याज ए सौना भोग आवता हता ' तस्सि ण विजयवद्धमाणखेडसि एक्काइ णाम रट्ठकूडे होत्था ते विजयवर्द्धमान खेडामा ' एकादि ' आ नामनो एक मडलाधिपति हतो, ते

सातिसमयोगबहुलः=सातिसंप्रयोगः=लोकवञ्चनार्थं बहुमूल्यवस्तुनि हीनमूल्यवस्तुसमेलन, स बहुलो यस्य स तथा, दुष्परिचयः=दुस्सङ्गकारकः, दुश्चरितः=दुष्टचरित्रवान, दुरनुनयः=अविनीतः–केनापि वशीकर्तुमशक्यः, दुःशीलः=दुष्ट–दोषयुक्तं शील–स्वभावो यस्य स तथा, दुर्व्रतः=दुष्टं मांसभक्षणादिकं व्रतम्–आचरणं यस्य स तथा, 'दुप्पडियाणदे' दुष्प्रत्यानन्दः–दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः, स खलु एकादिनामकः राष्ट्रकूटः, विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चानां ग्रामशतानां 'आहेवच्च' आधिपत्यं, 'पोरेवच्च' पुरावर्तित्वम्=अग्रेसरत्वम्, 'सामित्त' स्वामित्वम्=

'सातिसमयोगबहुल' अच्छी वस्तु में बुरी वस्तु को मिलाकर अच्छी वस्तु के भाव से बेच देता था। 'दुष्परिचय' उसके दुष्टों की ही संगति थी, 'बहुदुश्चरित' बडा दुश्चरित्र था और 'दुरनुनय' किसीका भी कहना नहीं मानने वाला था। 'दुश्शील' इसका स्वभाव भी दुष्ट था, 'दुर्व्रत' मांसभक्षणादिक करना इसका दैनिक आचार था। 'दुष्प्रत्यानन्द' यह दुष्कृत्य करने में ही सदा आनन्द मानता था, यह एकादि नाम का माडलिक नरपति इस वर्द्धमान खेट के पांचसौ गाँवों का स्वयं अधिपतित्व करता था और अपने नियोगिजनों से भी उनका अधिपतित्व कराता था। स्वयं उनका मुखिया बना हुआ था, और अपने नियोगिजनों को भी उनका मुखिया बनाये हुए था। स्वयं भी उनका नायक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके नायक बना

કપટ વડે છુપાવનારો હતો, 'सातिसप्रयोगबहुल' સારી વસ્તુમાં નઠારી વસ્તુ મેળવીને સારી વસ્તુના ભાવથી વેચી દેતા હતા, दुष्परिचय તેને દુષ્ટ માણસોની સોબત હતી, बहुदुश्चरित 'બહુજ ભૂડા ચારિત્ર વાળો હતો અને 'दुरनुनय' કોઇનું કહેવું માનતો નહિ दुश्शील' તેનો સ્વભાવ પણ દુષ્ટ હતો 'दुर्व्रत'–માંસભક્ષણ કરવું, તે તો તેનો હમેશાનો આચાર હતો અને 'दुष्प्रत्यानन्द' તે દુષ્ટકર્મ કરવામાંજ હમેશા આનન્દ માનતો હતો, આ એકાદિ નામનો માંડલિક રાજા આ વર્દ્ધમાન ખેડના પાંચસો ગામોનું પોતે અધિપતિ પણું કરતો હતો, અને પોતાના નિયોગી જનો પાસે તે ગામોનું અધિપતિત્વ કરાવતો હતો અને પોતે તેઓનો ઉપરી બનીને રહેતો હતો, અને પોતાના નિયોગીજનો ને (આજ્ઞામાં રહેનાર વિશ્વાસુ માણસોને) પણ તેના મુખિયા બનાવ્યા હતા, પોતે સૌનો નાયક હતો, અને પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ નાયક તરીકે ગણેલા

अधर्मे मरज्यते यः स तथा, अधर्मशीलसमुदाचार'=आचारविचारशून्य', अधर्मे णैव वृत्तिं=जीविका कल्पयन्=कुर्वाण , विहरति । पुन'-जहि=मारय, छिन्धि= छेदय, भिन्धि=भेदय, इति भापणशील., विकर्त्तक =नासिकादिकर्त्तनशील', अत एव-लोहितपाणि.=रुधिरखरण्टितहस्त', चण्डः-कोपनः, रुद्र =भयजनकः, क्षुद्रः= क्षुद्रबुद्धिकः, असमीक्षितकारीः=अविमृश्यकारी, अत एव-साहसिक.=दुस्साहस- वान्, उत्कञ्चनः=उत्कोचग्राही, वञ्चनः=प्रतारक' मायी=मायाकरणशील., निकृतिः=निकृतिमान्=गूढमायी, कूटमायी=गूढमायाच्छादनार्थं पुनर्मायाकारक.,

मस्त रहता था, यह अधर्मशीलसमुदाचार—सुन्दर आचार और विचारों से सदा रहित था, और अधर्म से ही अपनी आजीविका करता था । फिर यह* हण' इत्यादि—मारो, काटो, भेदन करो ' इत्यादि वाक्य बोलता रहता था। ' विकर्त्तक ' प्राणियों के नाक आदि अवयवों को काटनेवाला था, इसलिए ' लोहितपाणि ' इसके हाथ खून से भरे रहते थे । यह ' चड ' बडा क्रोधी और ' रुद्र ' भयानक था, ' क्षुद्र ' बुद्धि इसकी तुच्छ थी यह ' असमीक्षितकारी ' बिना विचारे कार्य कर बैठता था, अत यह ' साहसिक ' बडा ही दुस्साहस वाला था, " उत्कंचन ' घूस—रिश्वत—खानेवाला पूरा था, ' वञ्चन ' दूसरे को ठगने मे बडा चतुर था, ' मायी ' कपटशील, ' निकृति गूढकपटी और ' कूटमायी ' किये हुए एक कपट का दूसरे कपट से छिपा लेता था,

* ' हण ' यहा से लेकर दुप्पडियाणदे ' तक के विशेषण ' दशाश्रुतस्कन्धसूत्र' मे हैं।

मोजमा मस्त रहेनार हतो त ' अधर्मशीलसमुदाचार '—એટલે કે સુન્દર આચાર અને વિચારોથી હમેશા રહિત હતા, અને અધર્મથી આજીવિકા કરતા હતા વળી પાછો *' हण 'મારો કાપો'ઇત્યાદિ વાકય બોલ્યા કરતો હતો 'विकर्त्तक પ્રાણીઓના નાક આદિ અવયવોને કાપવાવાળો હતો, તેથી કરી 'लोहितपाणि—તેના હાથ લોહીથી ખરડાએલા રહેતા ,તે 'चड—મહાન ક્રોધી અને 'रुद्र—ભયાનક હતો 'क्षुद्र— તુચ્છ બુદ્ધિ વાળો હતો તેમજ असमीक्षितकारी'—વિના વિચાર કાર્ય કરી બેસતો હતો તેથી તે ' साहसिक ભારે સાહસ કરનાર હતો, 'उत्कंचन—લાંચ—રૂશ્વત ખાવાવાળો પૂરો હતા ' वञ्चन બીજાને ઠગવામા બહુજ ચતુર હતો, ' मायी માયા—કપટમા કુશળ "निकृति —ગૂઢકપટી, कूटमायी—કરેલા એક કપટને બીજા

* '"हण ' અહીંથી લઇને ' दुप्पत्यानन्द 'સુધીના વિશેષણ दशाश्रुतस्कन्धसूत्र માં છે

मूलम्—सू० १५

तएणं से एक्काई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचगामसयाइं बहूहिं करेहि य भरेहि य विद्धीहि य उक्कोडाहि य पराभवेहि य दिज्जेहि य भिज्जेहि य कुंतेहि य, लछपोसेहि य आलीवणेहि य पंथकोट्टेहि य ओवीलेमाणे ओवीलेमाणे, विहम्मेमाणे विहम्मेमाणे, तज्जेमाणे तज्जेमाणे तालेमाणे तालेमाणे, निद्धणे करेमाणे२, विहरइ।

तएणं से एक्काई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स बहूणं राईसरतलवर-माडंबियकोडुंबियसेट्ठिसत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं बहुसु कज्जेसु य, कारणेसु य, मंतेसु य, कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, रहस्सेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य, सुणमाणे भणइ—न सुणेमि असुणमाणे भणइ—सुणेमि, एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे। तएणं से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे सुबहुं पावकम्मं कलिकलुसं समज्जिणमाणे विहरइ ॥ सू० १५ ॥

भी काँपते रहते थे। इसी नगर के कुछ निकट अग्निकोण मे विजयवर्धमान नामका एक खेट बसा हुआ था। इसमे पाचसौ गाँव लगते थे। इसका अधिपति 'एकादि' इस नाम का एक माडलिक राजा था। यह नीति और न्याय मार्ग से विपरीतवृत्तिवाला था। धर्म-कर्म से इसे बिलकुल ही प्रीति नहीं थी। यह महा अधर्मी और महा अन्यायी था। दुराचारी और व्यभिचारी था। मासादिक भक्षण करना और कराना इसका दैनिक आचार था। इसकी आजीविका भी ऐसे ही अधार्मिक कार्यो से सपन्न होती थी। श्रुत चारित्ररूप धर्म का नाम सुनते ही इसके मस्तिष्क का पारा अपनी मर्यादा को उल्लघन

અગ્નિકોણમા વિજયવર્દ્ધમાન નામનો એક ખેડ વસેલો હતો તેના તાબામા પાચસો ગામ હતા, તેનો રાજા 'એકાદિ' આ નામનો એક માડલિક અધિપતિ હતા તે નીતિ તથા ન્યાય માર્ગથી વિપરીત વૃત્તિ વાળો હતો, ધર્મ-કર્મમા તેને બિલકુલ પ્રીતિ ન હતી, તે મહા અધર્મી અને મહા અન્યાયી હતો, દુરાચારી અને વ્યભિચારી હતો, માસાદિક ભક્ષણ કરવુ અને કરાવવુ એ તેનો દૈનિક આચાર હતો, તેની આજીવિકા પણ એવીજ અધાર્મિક કાર્યોથી સમ્પન્ન થતી હતી. શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનુ નામ સાભળતાજ તેના મસ્તકનો પારો પોતાની મર્યાદાનુ

नायकत्वं 'भट्टित्त' भर्तृत्वम्-पोषकत्वम्, 'महत्तरगत्त' महत्तरकत्वम्=उत्तमत्वम् 'आणाईसरसेणावच्चं' आज्ञेश्वरसेनापत्यम्=आज्ञेश्वरस्य=आज्ञाप्रधानस्य यत् सैनापत्यं=सेनापतित्वं तत् 'कारेमाणे' कारयन्=नियोगिकैरिति भावः, 'पालेमाणे' पालयन् स्वयमेव 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १४ ॥

रखते थे। स्वयं भी उनका पोषक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके पोषक किये हुए था। स्वयं भी यह उन गाँवों में महत्तरत्व-सर्वोत्तमरूप से विख्यात था, तथा अपने नियोगिजनों को भी यह उनमें महत्तररूप से प्रसिद्ध किये था। इसकी और इसके नियोगिजनों की आज्ञा उन गाँवों मे प्रधानरूप से चलती थी। एक तरह से यह और इसके नियोगी ही मानों उन गावों के सेनापति थे।

भावार्थ— अब श्री श्रमण भगवान महावीर मृगापुत्र के पूर्वभव का वर्णन करते है कि- हे गौतम! इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र मे उस काल और उस समय जन और धन आदि से सर्वप्रकार से परिपूर्ण शतद्वार नामका एक सुंदर नगर था। यह अपने वैभव आदि से देवलोक की तुलना करता था। जनता इसका निर्भय होकर रहती थी। हरतरह से प्रजा मे आनन्द का एकछत्र राज्य था। इस नगर का शासक धनपति नामका नरेश था, जिसके शौर्य और पराक्रम की धाक के मारे प्रबल पराक्रमी शत्रुजन

હતા પોતે તેનો પોષક હતો તેમજ વિશ્વાસુ માણસોને પણ તેના પોષક બનાવ્યા હતા પોતેજ તે ગામોમા સર્વોત્તમરૂપથી પ્રખ્યાત હતો, તથા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પણ સર્વોત્તમ રૂપથી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા પોતાની તથા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા તે ગામોમા પ્રધાનપણે ચાલતી હતી, એક રીતે તે પોતે તથા તેના વિશ્વાસુ માણસો (નિયોગીજનો) જ જાણે કે તે ગામોના સેનાપતિ હતા

ભાવાર્થ—હવે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મૃગાપુત્રના પૂર્વભવનું વર્ણન કરે છે કે— હે ગૌતમ! આ જમ્બૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમા તે કાલ અને તે સમયને વિષે જન અને ધન આદિ સર્વપ્રકારથી પરિપૂર્ણ શતદ્વાર નામનું એક સુન્દર નગર હતું, તે પોતાના વૈભવ આદિ વડે દેવલોકની તુલના કરતુ હતું, ત્યાંના માણસો ભયરહિતપણે રહેતા હતા, દરેક પ્રકારે પ્રજામા એકછત્ર રાજ્ય હતુ આ નગરનો શાસક ધનપતિ નામનો રાજા હતો જેના શૌર્ય અને પરાક્રમના ભયથી પ્રબલ પરાક્રમી શત્રુઓ પણ કાપતા હતા, આ નગરની થોડી નજીકમા—

घूस' इति भाषायाम्। 'पराभवेहि य' पराभवैश्च = तिरस्कारकरणैः, 'दिज्जेहि य' देयैश्च=सकलजनदेयकरविशेषैश्च, 'भिज्जेहि य' भेद्यैश्च=दण्डद्रव्यैः-कश्चिदपराधमाश्रित्य सम्पूर्णग्रामादिषु ग्राह्यैरित्यर्थः। 'कुन्तेहि य' कुन्तैश्च= कुन्तकम्-'एतावद् द्रव्यं त्वया देयं' मित्येवं नियन्त्रणया यत् समर्पणमिति। 'लञ्छपोसेहि य' लञ्छपोषैश्च=लञ्छाः=चौरविशेषाः, तेषां पोषाः-पोषणानि तैः, 'आलीवणेहि य' आदीपनैश्च=ग्रामादीनां दाहनैश्च, 'पंथकोट्टेहि य' पान्थकुट्टैश्च= पान्थानां शस्त्रप्रहारेण धनापहरणैश्च, 'आवीलेमाणे२' अवपीडयन्२ 'विहम्मेमाणे२' विधर्मयन्२-सदाचारच्युतानि कुर्वन्२, 'तज्जेमाणे२' तर्जयन्२,

---

'उक्कोडाहि य' लाच-घूस आदि से 'पराभवेहि य' तिरस्कार आदि से, 'दिज्जेहि य' समस्तप्रजा पर कर 'टेक्स' आदि के लेने से, 'भिज्जेहि य' भेद-किसीपर कोई अपराध लगाकर समस्त गाव पर दण्ड कर के वसूल किये द्रव्य से 'कुन्तेहि य' 'तुम्हें इतना द्रव्य देना पडेगा' इस प्रकार की अनुचित यन्त्रणा से लिये गये द्रव्य से 'लञ्छपोसेहि य' ग्राम आदि को लुटवाने के अभिप्राय से किये गये चौरों के पोषण से 'आलीवणेहि य' ग्राम आदि में अग्नि के लगाने से 'पथकोट्टेहिय' रास्तागीरों को शस्त्रों के प्रहार द्वारा लूटने से 'ओवीलेमाणे२' दुःसन्त दुःखित और 'विहम्मेमाणे२' सदाचार से भ्रष्ट करता हुआ 'तज्जेमाणे२' तर्जित-'देखो याद रखो, जो तुम लोग मुझे अमुक वस्तु न दोगे तो फिर तुम्हारा भला नहीं' इस प्रकार

'उक्कोडाहि य' લાચ-રુશ્વત આદિથી 'पराभवेहि य' તિરસ્કાર આદિથી 'दिज्जेहि य' તમામ પ્રજા પર કર (ટેક્સ) આદિ લેવાથી 'भिज्जेहि य' ભેદ-કોઇપણ માણસ પર કોઇપણ પ્રકારનો અપરાધ-ગુન્હો મૂકીને સમસ્ત ગામનો દંડ કરીને મેળવેલા દ્રવ્યથી 'कुन्तेहि य' 'તમારે આટલું દ્રવ્ય-ધન આપવું પડશે' આવા પ્રકારના અનુચિત હુકમ વડે લીધેલા દ્રવ્યથી 'लञ्छपोसेहि य' ગામ આદિને લુંટવાના અભિપ્રાયથી કરેલા ચોર લોકોના પોષણ વડે 'आलीवणेहि य' ગામ આદિને અગ્નિ લગાડવાથી 'पथकोट्टेहि य' રાસ્તાગીરોને હથીઆરના પ્રહાર દ્વારા લુંટવાથી ओवीलेमाणेर મહા દુઃખિત અને-'विहम्मेमाणे२' સદાચારથી ભ્રષ્ટ કરતો થકો तज्जेमाणे२' તર્જિત-'જુઓ યાદ રાખો, જો તમે લોકો મને અમુક વસ્તુ નહિ આપો તો પછી તમારી સલામતિ નથી' એ પ્રમાણે આગળી ઉંચી કરીને

टीका—सू० १५

' तएण से ' इत्यादि । ततः खलु सः ' एकाई ' एकादिः—एकादिनामको राष्ट्रकूट , विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्चग्रामशतानि बहुभिः ' करेहि य ' करैश्च= क्षेत्रादिनिमित्तकै र ज्ञे देयद्रव्यैश्च, ' भरेहिं य ' भरैश्च=राजग्राह्यकराणामेवाधिक्यैः, ' विद्धाहि य ' वृद्धिभिश्च=कृषीवलादीना दत्तस्य धान्यस्य द्विगुणादेर्ग्रहणैश्च, ' उक्काडाहिय ' उक्कोडाभिश्च=' उक्काडा ' इति देशीयः शब्दो लञ्चार्थकः, लाँच',

---

कर जाता था । स्वय अधर्मी दुराचारी, और अन्यायी तो यह था ही और दूसरों को भी इसी प्रकार स बनने का उपदेश आदि देता रहता था । उस खेट में और उस से लगे हुए उन पाचसो ग्रामो में इसको और इस के नियोगिजनो की आज्ञा चलती था। यह और इन के नियोगीजन ही वहा के अधिपति थे, मुखिया थे, रक्षक थे, स्वामी थे और सनापति आदि थे ॥१४॥

" तएण से एकाई०" इत्यादि—

' तएण से एक्काई ' फिर वह एकादि नामना माडलिक राजा ' विजयवद्धमाणस्म ' उस विजय वर्धमान खेट के ' पचगामसयाइ ' उन पाचसो गावो के निवासिजनो को ' बहूहिं ' बहुत अधिक ' करेहिं ' करो सें ' भरेहिं ' करो की अधिकतासे 'विद्धीहिं' वृद्धि—किसान आदि को दिये गये धान्य आदि को दूने आदि रूप में लेने से,

---

ઉત્નઘન કરી જાતો હતો પોતે અધર્મી, દુરાચારી, અને અન્યાયી તો તે હતોજ અને બીજાને પણ એ પ્રમાણે બનાવવાનો ઉપદેશ આપતો હતો તે ખેડ-કસબો અને તેની સાથેના તે પાચસો ગામોમા તેની અને તેના નિયોગીજનો-વિશ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા ચાલતી હતી તે પોતે તથા તેના વિશ્વાસુ માણસો ત્યાના અધિપતિ હતા, મુખીયા હતા, રક્ષક હતા, સ્વામી હતા અને સેનાપતિ આદિ હતા ॥ ૧૪ ॥

' तएण से एक्काई ઇત્યાદિ—

तएण से एक्काई ' પછી તે એકાદિ નામનો માડલિક રાજા विजयवद्धमाणस्स તે વિજયવર્ધમાન ખેડના पचगामसयाइ ' તે પાચસો ગામોના નિવાસી જનોને बहूहिं ' બહુજ અધિક ' करेहिं કરોથી 'भरेहिं' કરોની અધિકતાથી, विद्धीहिं ' વૃદ્ધિ ખેડુત આદિને આપેલુ જે ધાન્ય આદિને બમણા રૂપમા લેવાથી

महाजना, सार्थवाहाः-स्वद्रव्येण व्यापारं कारयित्वा लोकोपकारका, तेषा द्वन्द्व., तेषां, 'अन्नेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'गामेल्लपुरिसाणं' ग्रामीणपुरुषाणां-ग्रामीणाः-ग्रामनिवासिनो ये पुरुषास्तेषामित्यर्थः, बहुषु 'कज्जेसु य' कार्येषु च=कर्तव्येषु प्रयोजनेष्विति यावत्। 'कारणेसु य' कारणेषु च=कार्यजातसंपादकहेतुषु 'मंतेसु य' मन्त्रेषु च=कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु 'कुडुंबेसु य' कुटुम्बेषु च-गोत्रजेषु, 'गुज्झेसु य' गुह्येषु च=लज्जया गोपनीयेषु व्यवहारेषु, 'रहस्सेसु य' रहस्येषु च=रहसि एकान्ते भवा रहस्यास्तेषु प्रच्छन्नव्यवहारेष्विति यावत् 'निच्छएसु य' निश्चयेषु च=पूर्णनिर्णयेषु, 'ववहारेसु य' व्यवहारेषु च=व्यवहारप्रवृत्त्येषु, 'सुणमाणे' शृण्वन् 'भणइ' भणति=वदति, 'न सुणेमि' न

व्यक्ति, सेठ-साहूकार-महाजन, सार्थवाह-अपनी पुंजी देकर व्यापार-कार्य कराकर लोकों के उपकारक तथा और भी बहुत से ग्रामीण अन्य पुरुषों के 'बहुसु, कज्जेसु य, कारणेसु य, मंतेसु य, कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य' अनेक कार्यों-कर्तव्ययोग्य प्रयोजनों में, कारणों-कार्यसाधक हेतुओं में, मंत्रों-कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों में, अपने२ कुटुम्ब के योग्य सलाह में, अथवा कुटुम्बीजनों के लज्जा आदि वश गोपनीय व्यवहारों में, रहस्य-गुप्त बातों में, निश्चय-अनिश्चित पदार्थ के पूर्ण निश्चय करने में और व्यवहार-व्यावहारिक बातों में 'सुणमाणे' जब उससे कोई ऐसा प्रश्न करता कि-'हे स्वामिन्! हमने सुना है कि आप क्या यह अमुक कार्य करते हैं?' तो वह इस बात को सुनता हुआ भी 'असुणमाणे भणइ',

---

મુખ્ય માનવામાં આવતા પુરૂષ, શેઠ, શાહુકાર, મહાજન, સાર્થવાહ-પોતાની મુડી આપીને વેપાર કરાવીને લોકો પર ઉપકાર કરનાર તથા બીજા પણ ઘણા ગ્રામીણ અન્ય પુરૂષોના बहुसु कज्जेसु य, कारणेसु य मंतेसु य कुडुंबेसु य, गुज्झेसु य, निच्छएसु य ववहारेसु य અનેક કાર્યો-કરવા યોગ્ય પ્રયોજનોમાં, કારણો-કાર્યસાધક હેતુઓમાં મંત્રો-કર્તવ્યોનો નિશ્ચય કરવા માટે કરેલા ગુપ્ત વિચારોમાં પોતપોતાના કુટુંબને યોગ્ય સલાહમાં, અથવા કુટુંબીજનોના લાંછન આદિ ખાનગી રાખવા યોગ્ય વ્યવહારોમાં, રહસ્ય-ગુપ્ત વાતોમાં, નિશ્ચય-અનિશ્ચિત પદાર્થોનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરવામાં અને વ્યવહારિક વાતોમાં 'सुणमाणे' જ્યારે તેને કોઇ એવો પ્રશ્ન કરે છે કે-હે સ્વામી! અમે સાંભળ્યું છે કે—

'अरे ! ज्ञास्यसि अथ यन्ममेद न दत्से' इत्येवमङ्गुल्यादिनिर्देशेन भीषयन्नित्यर्थः, 'तालेमाणे२' ताडयन्२, कशाचपेटादिभिरिति भावः, 'निद्धणे करेमाणे२' निर्धनानि कुर्वन्२, विहरति ।

तत. खलु स एकादी राष्ट्रकूटो विजयवर्धमानस्य खेटस्य बहूना 'राईसरतलवरमाडबियकोडुंबियसेट्ठिसत्थवाहाण' राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकश्रेष्ठिसार्थवाहानाम्-तत्र राजेश्वराः, युवराजा वा, तलवरा'-नगररक्षका 'कोटवाल' इतिख्याता, माडम्बिका'-मडम्बाधिपतयः, मडम्बश्च ग्रामविशेष यस्य चतुर्दिक्षु योजनपर्यन्तमन्य कोऽपि ग्रामो न विद्यते स इत्यर्थः, कौटुम्बिकाः-ग्रामप्रधाना, कुटुम्बं-परिजनस्तस्य नायका वा, श्रेष्ठिनः-'शेठ' इति प्रसिद्धा

अगुली उठाकर उनकी भर्त्सना करता हुआ एवं 'तालेमाण' ताडित-कोडा, थप्पडों, लात और घूसा आदि से उन पर प्रहार करता हुआ, अन्तमें 'निद्धणे करेमाणे२ विहरइ' उन्हें निर्धन-दरिद्री बनाता हुआ रहता था।

'तएण से एकाई रट्ठकूडे' जब वह एकादि माडलिक राजा 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्द्धमान खेट के 'बहूहिं राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियसेट्ठिसत्थवाहाण अन्नेसिं च बहूण गामेल्लपुरिसाण' अनेक राजा, ईश्वर अथवा युवराज, तलवर-नगर रक्षक कोटवाल, मडम्बाधिपति (जिसके चारों ओर एक योजन तक कोई भी गाव न हो वह मडंब कहा जाता है-उसके जो शासक होते हैं वे मडंबाधिपति कहे जाते हैं) कौटुम्बिक-गाव के मुखिया पुरुष, अथवा मनुष्यों में प्रधान माने गये

ભર્ત્સના, એવ તાડેમાણે२' તાડિત-કોયડા, થપ્પડો, લાત, ઠોસા આદિ વડે તેના પર પ્રહાર કરતો થકો અંતે નિદ્ધણે करेमाणे२ विहरइ તેઓને નિર્ધન-દરિદ્રી બનાવતો થકો રહેતો હતો

तएण से एकाई रट्ठकूडे ' જ્યારે તે એકાદિ માડલિક રાજા ' विजय वद्धमाणस खेडस्स વિજય-વર્દ્ધમાન ખેડના ' बहूहिं राईसर-तलवर-माडंबिय सेट्ठि-सत्थवाहाण अन्नेसिं च बहूण गामेल्लपुरिसाण અનેક રાજા, ઇશ્વર અથવા યુવરાજ, તલવર, નગરરક્ષક, કોટવાલ મડંબાધિપતિ, (જેની ચારે બાજુ એક યોજન સુધી કોઈ પણ ગામ ન હોય તેને મડંબ કહે છે, તેનો જે શાસક હોય તેને મડંબાધિપતિ કહે છે) કૌટુમ્બિક, ગામના મુખ્ય પુરુષ, અથવા માણસોમા

'एयप्पहाणे' एतत्प्रधानः-एतन्निष्ठः, 'एयविज्जे' एतद्विद्यः-एषैव विद्या-विज्ञानं यस्य स तथा, 'एयसमायारे' एतत्समाचारः- एष समाचारः-आचरणं यस्य स तथा, सुबहु पापकर्म=ज्ञानावरणीयादिकमशुभं कर्म, 'कलिकलुसं' कलिकलुष-कलहहेतुकलुषं 'समज्जिणमाणे' समर्जयन् विहरति ॥ सू० १५ ॥

एक कार्य प्रधान था-यही जिसके जीवन की साधना थी, यही जिसका एक अनुपम विज्ञान था, और यही जिसके सिद्धान्तानुसार सर्वोत्तम आचरण था 'सुबहु पावकम्म' अधिक-उत्कृष्टस्थितिसंपन्न-बहुत ज्यादा ज्ञानावरणीयादिक अशुभ पाप कर्मोंका 'कलिकलुस' जो आत्मा को अतिशय कलह-दुःखों के दाता होने से मलीमस-मैलतुल्य मलिन हैं उनका 'समज्जिणमाणे विहरइ' बंध करता हुआ रहता था।

भावार्थ—मनमानी करने वाले उस एकादि माडलिक राजा के राज्य में किसी को सुख नहीं था। प्रजा हरतरह से दुःखी थी। वह प्रजा को अपनी आँखों से सुखी नहीं देख सकता था। जोर जुल्म से प्रजा पर अपने अधिकार का दुरुपयोग करता था। अपनी अनुचित आवश्यकताओं की पूर्ति के लिये अथवा प्रजा में अपने भयंकर आतंक का सिक्का जमाने के लिये वह हर एक अवैध उपायों द्वारा उसके जन और धनका संहार और अपहरण कर आनंदित होता था। क्रूरबुद्धि से प्रजा दुःखी रहती थी। कृषक

સમજતો હતો જીવનમાં જેને એજ કામ મુખ્ય હતુ, એજ જેના જીવનની ભાવના હતી, એજ જેના જીવનમા અનુપમ વિજ્ઞાન હતુ અને એજ જેણે પોતાના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે સર્વોત્તમ આચરણ માન્યુ હતુ 'સુબહુ પાવકમ્મ' અધિક ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંપન્ન બહુજ વધારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ અશુભ કર્મો 'કલિકલુસ' જે આત્માને અતિશય કલહ-દુઃખોને આપનાર હોવાથી મલીમસ-મેલ જેવા મલિન હોય છે તેનો 'સમજ્જિણમાણે વિહરઇ' બંધ કરતો થકો રહેતો હતો.

ભાવાર્થ—મન માની કરવા વાળા તે એકાદિ માડલિક રાજાના રાજ્યમા કોઇને સુખ ન હતુ, પ્રજા દરેક પ્રકારથી દુઃખી હતી તે પોતાની આંખોથી પ્રજાને સુખી જોઇ શકતો ન હતો, જોર-જુલમથી પ્રજા પર પોતાના અધિકારનો દુરૂપયોગ કરતા હતો. પોતાની ખોટી આવશ્યકતાઓની પૂર્તિ માટે અથવા પ્રજામા પોતાની ભયંકરતાનો પ્રભાવ જમાવવા માટે તે દરેક 'અવૈધ'—નહિ કરવા યોગ્ય-ઉપાયો દ્વારા તેના જન અને ધનનો સંહાર અને અપહરણ કરીને આનંદ પામતો હતો. ક્રૂરબુદ્ધિથી પ્રજા દુઃખી રહેતી હતી, ખેડુતોને પોતાના પાસેથી જે

शृणोमि, 'असुणमाणे' अशृण्वन् भणति-वदति, 'सुणेमि' शृणोमि एवं 'पासमाणे' पश्यन् 'भासमाणे' भाषमाणः, 'गिण्हमाणे' गृह्णन् 'जाणमाणे' जानन् अय मर्थः-पश्यन् वदति न पश्यामीति अपश्यन् वदति-पश्यामीति, तथा भाषमाणो वदति नाहं ब्रवीमि, अभाषमाणस्तु वदति-अहं ब्रवीमीति, तथा गृह्णन् वदति-न गृह्णामीति, अगृह्णन् भणति-गृह्णामीति, जानन् भणति-न जानामीति, अजानन् वदति-जानामीति। ततः खलु स एकादी राष्ट्रकूटः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा

अनसुनी करता कहता है कि- न सुणेमि' तुम क्या कहते हो, मैं सुनता नहीं हूं। तथा 'असुणमाणे' जो कोई की बात सुनने में न आई हो तो उसे अपने मन से पैदा कर 'भणइ' कहता 'सुणेमि' अरे! भाई! यह क्या बात है, जो तुम्हारी मैं इस बात को सुन रहा हू। 'एव पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे' इसी प्रकार नहीं देखे को देखा और देखे हुए को अदेखा, कही हुइ बात को नहीं कही हुइ और नहीं कही हुई को कही हुई, नहीं लिये हुए को लिया हुआ और लिये हुए को नहीं लिया हुआ, और ज्ञात को अज्ञात और अज्ञात को ज्ञात कहता था। इस प्रकार की वचनामय अशुभतम मायाचारी परिणति से 'तएण से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्प हाणे एयविज्जे एयसमायारे' उस एकादि राष्ट्रकूट-माडलिक राजाने जो इस प्रकार वचनामय मायाचारी परिणति को ही अपना कर्तव्य समझे हुए था, जीवन में जिसके यही

આપ શુ આ અમુક કાર્ય કરો છો' તો તે એ વાતને સાભળતા છતા પણ ન સાભળ્યુ હોય તેમ કહે છે કે- न सुणेमि તમે શુ કહો છો હુ સાભળતો નથી તથા असुणमाणे' જો કોઇની વાત સાભળવામા ન આવી હોય તો તેને પોતાના મનમાથી પેદા કરીને भणइ કહે છે सुणेमि' અરે! ભાઇ આ શુ વાત છે જે તમારી હુ એ વાતને સાભળી રહ્યો છુ एव पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे આ પ્રમાણે નહિ જોએલીને જોઇ છે, અને જોએલીને નથી જોઇ, કહેલી વાતને નથી કહી, અને નહિ કહેલી વાતને કહી છે, નહિ લીધેલી (વસ્તુ)ને લીધી છે અને લીધેલીને નથી લીધી અને જાણેલને નથી જાણતો અને નથી જાણતો તેને જાણુ છુ, એમ કહેતો હતો આ પ્રમાણે ઠગાઇ ભરેલ અશુભતમ માયાચારી પરિણતિથી 'तएण से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ-માડલિક નરેશ જે આ પ્રમાણે પરવચનામય માયાચારી પરિણતિનેજ પોતાનુ કર્તવ્ય,

राजाकी आज्ञा के अनुसार नहीं चलते अपने कर्तव्यका पालन करते हुए नीति मार्गका अनुसरण करते तो राजा उन के घरों में आग लगवा देता था। पथिकों को सदा तस्करों द्वारा किये गये अनेक प्रहारों के साथ २ धनका अपहरण सहन करना पडता था। जो कोई विरोध करता राजाकी तरफ से वह दण्डित किया जाता-दुःखित किया जाता था। सदाचारियों को सदाचार से च्युत और धर्मात्माओं को धर्म से पराङ्मुख करवाने में या करने में ही राजा को आनंद आता था। तर्जना, भर्त्सना और ताडनाजन्य दुःखों का सदा प्रत्येक प्रजाजन को भोगाना और निर्धन बनाकर उन्हें रखना बस यही इस राजाकी नीति और रीति थी। यह था इस राजा के मनमाने शासन का नमूना।

राजा, ईश्वर, तलवर माडंबिक आदि जन जब इसके साथ बैठ कर कार्यो, कारणों मंत्र (सलाह) और गुप्त बातों आदि के विषय में विचारविमर्श करते और पूछते कि-'हमने सुना है कि सरकार अमुक कार्य प्रारंभ करने वाले हैं और अमुक कार्य कर रहे हैं' तो वह झट से कह उठता कि हमने तो ऐसी कोई बात नहीं की है, और न सुनी ही है, तुमने कहां से सुनली। तथा जिस बात का कोई भी विष।

કરે જે માણસ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે નહિ ચાલતા-પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરતા થકા નીતિ માર્ગથી ચાલતા-તો રાજા તે માણસના ઘરમાં આગ લગાડી દેતો હતો. મુસાફરોને હમેશાં ચારો દ્વારા થયેલા પ્રહારો સાથે ધનનું અપહરણ પણ સહન કરવું પડતું હતું જો કોઈ વિરોધ કરતા તે તેને રાજા તરફથી દંડ કરવામાં આવતા હતો, તથા તે દુઃખી કરવામાં આવતો હતો, સદાચારીઓને સદાચારથી ભ્રષ્ટ અને ધર્માત્માઓને ધર્મથી વિમુખ કરવામાં રાજાને આનંદ આવતો હતો તર્જના ભર્ત્સના અને તાડના જન્ય (તિરસ્કાર-અપમાનજનક વચન અને મારવું એ) દુઃખો હમેશાં દરેક પ્રજાજનને ભોગવાવવા અને પ્રજાને નિર્ધન બનાવી રાખવી એજ તે રાજાની નીતિ અને રીતિ હતી, આ હતો તે રાજાના મનમાન્યા કારભારનો નમુનો

રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડંબિક આદિ તમામ માણસો જ્યારે તેના સાથે બેસીને કામ-કાજની સલાહ અને ગુપ્ત વાતો આદિ માટે વિચારની આપલે કરતા ત્યારે પૂછતા કે-'અમે સાભળ્યું છે કે સરકાર અમુક કામનો પ્રારંભ કરનાર છે, અને અમુક કામ કરી રહ્યા છે તો તે જલદીથી કહી દેતો કે-'અમે તો એવી કોઈ કરી નથી અને સાભળી પણ નથી, તમે ક્યાંથી સાંભળી? તથા જે વાતનો કોઈ પતો પણ ન હોય તેને તે પોતાની માનસિક કલ્પનાથી

आदिकों के लिये जो इसकी ओर से क्षेत्रों में बोने आदि के लिये धान्य वितरित किया जाता उसे यह दुगुना तिगुना कर उन से बडी निर्दयता से वसूल करता था। लाच और घूस का इस अन्यायी राजा के राज्य में सर्वत्र एकच्छत्र राज्य छाया हुआ था। इसकी कृपा से दुर्जन और प्रजापीडक जन वहा आनंदित रहते, और न्यायी एव धर्मात्माओं को अपना जीवन कष्टमय बीताना पडता था। इस के शासन में सज्जनों एव न्यायप्रिय व्यक्तियोंका कोई आदर नहीं था, झूठे और दगाबाजोंकी ही वहा चलती थी। प्रत्येक वस्तु-चाहे वह उपयोगी हो चाहे अनुपयोगी हो-सब पर कर (टेक्स) की मुद्रा लगी हुई रहती थी। जरा जरा से अपराध में लोगों पर मनमाना दण्ड किया जाता था, दण्ड की तो यहा तक दशा थी कि किसी एक व्यक्ति के अपराधी घोषित होने पर उस के पूरे गाववालों से इच्छानुसार दण्ड लिया जाता था। 'तुम्हें इतना दण्ड देना पडेगा।' इस प्रकार की राजघोषणा होने पर फिर उसकी किसी भी कचहरी में अपील नहीं होती थी। राजाज्ञा ही सर्वोपरि मान्य थी। इस राजा के शासन में चोरों को इस लिये पुष्ट किया जाता था कि वे प्रजाका धन अपहरण कर राजभण्डार की वृद्धि करें। जो व्यक्ति

ખેતરમા વાવવા માટે અનાજ-ધાન્ય આપતો હતો તે પાછુ લેતો ત્યારે બમણુ ત્રણગણુ કરીને બહુજ નિર્દયતાથી વસુલ કરતો હતો, લાચ અને રૂશ્વતનુ તે અન્યાયી રાજ્યમા તમામ ઠેકાણે એકછત્ર રાજ્ય છવાઇ ગયુ હતુ, તેની કૃપાથી દુર્જન અને પ્રજાને પીડા કરનાર માણસો તેના રાજ્યમા આનન્દ કરતા હતા અને જે ન્યાયપરાયણ તથા ધર્માત્મા હતા તેઓને પોતાનુ જીવન કષ્ટથી વીતાવવુ પડતુ હતુ, તેના શાસનમા સજ્જનો અને ન્યાયપ્રિય માણસોને કોઇ પ્રકારે આદર-ભાવ મળતો નહિ જૂઠા અને દગાબાજોનું ત્યા તમામ પ્રકારે ચલણ હતુ, દરેક વસ્તુઓ ઉપયોગી હોય અગર ઉપયોગી ન હોય તે તમામ પર કર (ટેક્સ) ની છાપ લાગેલી રહેતી હતી જરા-જરા જેટલા અપરાધમા પણ માણસો પર પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે દડ કરતો, દડની તો ત્યા સુધી દશા કરી હતી કે કોઇ એક માણસનો અપરાધ જાણવામા આવતા તેનો તમામ ગામવાળા માણસો પાસેથી ઇચ્છાનુસાર દડ લેવામા આવતો હતો " તમારે આટલો દડ આપવોજ પડશે " આ પ્રકારનો રાજા તરફથી ઢઢેરો થતા તેની કચેરીમા કોઇ પ્રકારે અપીલ થઇ શકતી નહિ રાજાની આજ્ઞાજ સર્વોપરિ માન્ય રાખવી પડતી હતી, આ રાજાના રાજ્યમા ચોર લોકોને એટલા માટે પુષ્ટ રાખવામા આવતા હતા કે તે ચોર લોકો પ્રજાના ધનને હરણ કરી રાજાના ભડારમા વધારો

टीका—सू० १६

'तएणं तस्स०' इत्यादि । तत' खलु तस्य 'एक्काइयस्स' एकादिकस्य–एकादि-नामकस्य 'रट्ठकूडस्स' राष्ट्रकूटस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिं-श्चिदन्यस्मिन् समये 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' युगपदेव=एकस्मिन्नेव समये तस्य घोरप्राणातिपातादिकर्मोदयवशात् षोडश रोगातङ्का उत्पन्ना इत्याह–'सोलस' इत्यादि । 'सोलस रोगातंका पाउब्भूया' षोडश रोगातङ्काः–रोगाश्चातङ्काश्चेति द्वन्द्वः, तत्र रोगा दाहज्वरादय, आतङ्का शूलादय, यद्वा–रोगाश्च ते आतङ्का रोगातङ्का –रोगा–व्याधयस्त एव आतङ्का–तीव्रकष्टकारिणः, प्रादुर्भूता –समुत्पन्ना । तद्यथा–'सासे' श्वास.=ऊर्ध्वश्वास. १, 'कासे' कास –

कषायों से उत्कृष्ट स्थिति को लिये हुए दु खदायी प्रकृष्ट ज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मों का उपार्जन करता रहता था ॥ १५ ॥

'तएण तस्स०' इत्यादि—

'तएण' कुछ कालके पश्चात् 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' उस एकादि नामक राष्ट्रकूटके 'सरीरगंसि' शरीर मे 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'जमगसमगमेव' एक ही साथ 'सोलस रोगायंका' सोलह रोग और आतङ्क, दाहज्वर आदि रोग और शूल वगैरह आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होने से रोगरूप आतंक 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुए । 'तजहा' वे ये हैं–'सासे १, कासे २, जरे, दाहे ४, कुच्छिसूले ५, भगंदरे ६, अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९,

અને કષાયોથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ માટે થયેલા દુ ખદાયી પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય આદિ પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરતો રહેતો હતો ॥૧૫॥

"तएण तस्स' ઇત્યાદિ—

'तएण' કેટલોક કાળ વિત્યા પછી 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स ते એકાદિ નામક રાષ્ટ્રકૂટના 'सरीरगंसि' શરીરમાં 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'जमगसमगमेव' એક સાથે सोलस रोगातंका સોળ રોગ અને આતંક, દાહજ્વર આદિ રોગ અને શૂલ વગેરે આતંક અથવા તીવ્ર કષ્ટકારક હોવાથી રોગરૂપ આતંક पाउब्भूया ઉત્પન્ન થયા, 'तजहा તે એવી રીતે કે –

सासे, १ कासे, २ जरे, ३ दाहे, ४ कुच्छिसूले, ५ भगंदरे ६ अरिसा ७ अजीरए, ८ दिट्ठि ९

मूलम् – सू० १६

तएणं तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स अण्णया कयाइं सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगातंका पाउब्भूया तंजहा–सासे१, कासे२, जरे३, दाहे४, कुच्छिसूले ५, भगंदरे ६, अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९, मुद्धसूले १०, अरोयए ११, ॥ १ ॥ अच्छिवेयणा १२, कण्णवेयणा १३, कंडू १४, उदरे १५, कोढे १६ ॥ तएणं से एक्काई रट्ठकूडे सोलसहिं रोगातंकेहिं अभिभूए समाणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता, एवं वयासी–गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वदह–एवं खलु देवाणुप्पिया ! एक्काइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा–सासे १, कासे २, जरे ३, जाव कोढे १६, तं जो णं इच्छइ देवाणुप्पिया ! विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा, तेइच्छिओ वा तेइच्छियपुत्तो वा, एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए तस्स णं एक्काई रट्ठकूडे विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ । दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह, उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह । तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति ॥ सू० १६ ॥

नहीं होता उसे यह अपनी मानसिक कल्पना से खडी कर देता और लोगों को दुःखित किया करता मतलब ऐसे नृपालों की यही रीति होती है जो सुनी को अनसुनी और अनसुनी को सुनी कहते हैं । इसी प्रकार देखी गई, कही गई, ग्रहण की गई और जानी गई को अदेखी, नहीं कही गई, नहीं ग्रहण की गई और नहीं जानी गई कहता और विपरीत को अविपरीत कहना था । इस प्रकार की मायाचारी परिणति से ही यह अपने शासन को चलाता था । इस अशुभतम परिणतिमें मग्न इस राजाने संक्लिष्टयोग और

ઉભી કરી દેતો અને લોકોને દુઃખી કર્યા કરતો, મતલબ કે —આવા રાજાઓની આવીજ રીત ભાત હોય છે જે સાંભળેલી વાતને નથી સાંભળી, તથા ન સાંભળી વાતને સાંભળી કહે છે, આ પ્રમાણે જોયેલી, કહેલી, ગ્રહણ કરેલી અને જાણેલીને નહિ જોયેલી, નહિ કહેલી, નહિ ગ્રહણ કરેલી અને નહિ જાણેલી તે પ્રમાણે વિપરીતને અવિપરીત કહેતો હતો આ પ્રકારની માયાચારી પરિણતિથીજ તે પોતાનું રાજકાજ ચલાવતો હતો આ અશુભતમ પરિણતિમાં મગ્ન આ રાજાએ સંક્લિષ્ટ યોગ

टीका—मू० १६

'तएणं तस्स०' इत्यादि। ततः खलु तस्य 'एक्काइयस्स' एकादिकस्य–एकादिनामकस्य 'रट्ठकूडस्स' राष्ट्रकूटस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन समये 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' युगपदेव=एकस्मिन्नेव समये, तस्य घोरप्राणातिपातादिकर्मोदयवशात् षोडश रोगातङ्का उत्पन्ना इत्याह–'सोलस' इत्यादि। 'सोलस रोगातङ्का पाउब्भूया' षोडश रोगातङ्काः–रोगाश्चातङ्काश्चेति द्वन्द्वः, तत्र रोगा दाहज्वरादय, आतङ्का शूलादयः, यद्वा–रोगाश्च ते आतङ्का रोगातङ्काः–रोगा–व्याधयस्त एव आतङ्का–तीव्रकष्टकारिणः, प्रादुर्भूता –समुत्पन्ना। तद्यथा–'सासे' श्वासः=ऊर्ध्वश्वासः १, 'कासे' कासः–

कषायों से उत्कृष्ट स्थिति को लिये हुए दुःखदायी प्रकृष्ट ज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मो का उपार्जन करता रहता था ॥ १५ ॥

'तएणं तस्स०' इत्यादि—

'तएणं' कुछ कालके पश्चात् 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' उस एकादि नामक राष्ट्रकूटके 'शरीरगंसि' शरीर मे 'अण्णया कयाइ' कोई एक समय 'जमगसमगमेव' एक ही साथ 'सोलस रोगायंका' सोलह रोग और आतङ्क, दाहज्वर आदि रोग और शूल वगैरह आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होने से रोगरूप आतंक 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुए। 'तंजहा' वे ये हैं–'सासे १, कासे २, जरे, दाहे ४, कुच्छिमूले ५, भगंदरे ६, अरिसा ७, अजीरए ८, दिट्ठि ९,

અને કષાયોથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ માટે થયેલા દુઃખદાયી પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય આદિ પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરતો રહેતો હતો ॥૧૫॥

"तएणं तस्स' ઇત્યાદિ—

'तएणं' કેટલોક કાળ વિત્યા પછી 'तस्स एक्काइयस्स रट्ठकूडस्स' તે એકાદિ નામક રાષ્ટ્રકૂટના 'शरीरगंसि' શરીરમાં 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'जमगसमगमेव' એક સાથે 'सोलस रोगातंका' સોળ રોગ અને આતંક, દાહજ્વર આદિ રોગ અને શૂલ વગેરે આતંક અથવા તીવ્ર કષ્ટકારક હોવાથી રોગરૂપ આતંક 'पाउब्भूया' ઉત્પન્ન થયા, 'तंजहा' તે એવી રીતે કે –

१ सासे, २ कासे, ३ जरे, ४ दाहे, ५ कुच्छिसूले, ६ भगंदरे ७ अरिसा ८ अजीरए, ९ दिट्ठि

श्लेष्मविकारः २ 'जरे' ज्वरस्तापः ३, 'दाहे' दाहः=दाहज्वरः ४, 'कुच्छिसूले' कुक्षिशूलः ५, 'भगंदरे' भगन्दरः ६, 'अरिसा' अर्शः=गुदाङ्कुररोग ७, 'अजीरए' अजीर्णकः=आहारस्यापरिणतिः ८, 'दिट्ठी' दृष्टि.=दृष्टिशूल=नेत्रशूलम् ९, 'मुद्धसूले' मूर्धशूलम्—मस्तकपीडा १०, 'अरोयए' अरोचक.=आहारादावरुचिः ११, 'अच्छिवेयणा' अक्षिवेदना १२, 'कण्णवेयणा' कर्णवेदना १३, 'कडू' कण्डू.—खर्जूः 'खाज' इति प्रसिद्धः १४, 'उदरे' उदरम्—उदररोगः—जलोदरम् १५, 'कोढे' कुष्ठ १६।

ततः खलु स 'एकाई रट्ठकूडे' एकादी राष्ट्रकूटः षोडशभी रोगातङ्करभिभूत. सन् 'कोडुंबियपुरिस' कौटुम्बिकपुरुषान्—आदेशकारिण पुरुषान् 'सद्दावेइ'

मुद्धसूले १०, अरोयए ११ ॥१॥ अच्छिवेयणा १२, कण्णवेयणा १३, कडू १४, उदरे १५, कोढे १६ ॥ श्वास—उर्ध्वश्वास १, कास—श्लेष्मविकार २, ज्वर—ताव ३, दाह—दाहज्वर ४, कुक्षिशूल—उदरशूल ५, भगंदर ६, अर्श बवासीर ७, अजीर्ण अपचन ८, दृष्टिशूल ९, मस्तकशूल १०, आहारादिक में अरुचि ११, नत्रवदना १२, कर्णवेदना १३, कडू—खाज १४, उदररोग—जलोदर १५, और कुष्ठ—कोढ १६।

'तएणं' पश्चात् 'से एक्काइ रट्ठकूडे सोलसेहिं रोगायंकेहिं' उस एकादि राजाने इन सोलह रोगों से अभिभूए समाणे' अत्यंत पीडित होकर 'कोडुंबियपुरिसे' अपने आज्ञाकारी पुरुषोंको 'सद्दावेइ' बुलाया, और सद्दावित्ता'

---

१० मुद्धसूले, ११ अरोयए, १२ अच्छिवेयणा १३ कण्णवेयणा, १४ कडू, १५ उदरे, १६ कोढे, ॥
१ શ્વાસ—ઉર્ધ્વશ્વાસ २ કાસ—ઉધરસ—શ્લેષ્મવિકાર, ३ જવર—તાવ, ४ દાહ—દાહજવર, ५ કુક્ષિશૂલ—ઉદરશૂલ, ६ ભગંદર, ७ અર્શ—બવાસીર, ८ અજીર્ણ—અપચો, ९ દૃષ્ટિશૂલ, १० મસ્તકશૂલ, ११ ખાવામા અરૂચી, १२ નેત્રવેદના, १३ કાનની વેદના, १४ કડુ—ખરજ, १५ ઉદરરોગ—જલોદર, १६ અને કુષ્ઠ—કોઢ,

तएणं પછી से एक्काइ रट्ठकूडे सोलसेहिं रोगातंकेहिं ते એકાદિ રાજાએ તે સોળ રોગોથી 'अभिभूए समाणे' અત્યંત પીડિત થતા

शब्दयति-आह्वयति शब्दयित्वा-आहूय, एवं 'वयासी' अवादीत्-गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! विजयवर्धमाने खेटे-'सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु=शृङ्गाटक=त्रिकोणमार्ग', त्रिक = त्रिपथम्, यत्र त्रयो मार्गा मिलिता सन्ति तत् स्थानम्, चतुष्क=चतुष्पथ=यत्र चत्वारो मार्गा मिलितास्तत् स्थानम्, चत्वरम्=अनेकमार्गसंगमस्थानम्, महापथ = राजमार्गः, पन्थाः=मार्गः, एषां द्वन्द्वः, तेषु शृङ्गाटकादिषु जनसमूहस्थानेषु 'महया२' महता२ 'सद्देण' शब्देन=नादेन 'उग्घोसेमाणा२' उद्घोषयन्तः२ एवं वदत-एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'एक्काइरट्ठकूडस्स' एकादिराष्ट्रकूटस्य शरीरे षोडश रोगातङ्का प्रादुर्भूता', तद् यथा-श्वास १, कासः २, ज्वरः ३, यावत्कुष्ठ. १६,

---

बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि-' देवाणुप्पिया ! तुब्भे गच्छह णं ' हे देवानुप्रिय ! आप लग जाओ और 'विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्क-चच्चरमहापहपहेसु ' विजयवर्द्धमान खेट के शृंगाटक तीन कोने वाले मार्गमें त्रिक त्रिपथ-तीन मार्ग जहां मिलते हों वहा, चतुष्क चतुष्पथ चार रास्ते जहां मिलते हों वहा, चत्वर बहुत रास्ते जहां मिलते हों वहा, महापथ राजमार्ग में और पथ सामान्य मार्ग में 'महया२' जोर २ की ' सद्देणं ' आवाज से ' उग्घोसेमाणा २ एवं वदह ' बार बार घोषणा कर यह कहो कि-' एवं खलु देवाणुप्पिया ! हे देवानुप्रियो ! ' एक्काइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगातंका पाउब्भूया ' एकादि राष्ट्रकूट राजाके शरीर में सास खास आदि सोलह रोग एक साथ उत्पन्न हुए हैं ' तं ' सो 'जो णं' जो कोई व्यक्ति

'कोडुंबियपुरिसे' પોતાના આજ્ઞાકારી પુરૂષોને 'सद्दावेइ' બોલાવ્યા, અને 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે કહ્યુ-કે देवाणुप्पिया 'तुब्भे गच्छह णं' હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જાઓ અને ' विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु' વિજય વર્દ્ધમાન ખેડના શૃંગાટક-ત્રણ ખુણા વાળા માર્ગમા, ત્રિક ત્રિપથ-ત્રણ માર્ગ જ્યા મળે છે ત્યા ચતુષ્ક ચતુષ્પથ-ચાર રસ્તા જ્યા મળેછે ત્યા, ચત્વર ઘણા રસ્તા જ્યા મળતા હોય ત્યા, મહાપથ રાજમાર્ગમા અને પથ-સામાન્ય માર્ગમા 'महयार' જોર-જોર सद्देण અવાજથી उग्घोसेमाणार एवं वदह વારવાર ઘોષણા કરી એમ કહો કે-एवं खलु देवाणुप्पिया હે દેવાનુપ્રિયો ! 'एक्काइरट्ठकूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगातंका पाउब्भूया'

'तं' तत्=तस्मात् 'जो ण' यः खलु इच्छति हे देवानुप्रियाः! 'विज्जो वा' वैद्यो वा, 'विज्जपुत्तो वा' वैद्यपुत्रो वा, 'जाणओ वा' ज्ञायको वा, 'जाणयपुत्तो वा' ज्ञायकपुत्रो वा, 'तेइच्छिओ वा' चैकित्सिको वा. 'तेइच्छियपुत्ता वा' चैकित्सिकपुत्रो वा एकादिराष्ट्रकूटस्य एषां षोडशानां रोगातङ्कानां मध्ये एकमपि रोगातङ्कम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुं=निवर्तयितुं 'इ' खलु इच्छति=धातूनामनेकार्थत्वात्-शक्नोति तस्य खलु एकादिराष्ट्रकूटो विपुलाम् 'अत्थसपयं ण' अर्थसंपदं खलु 'दलयइ' ददाति=दास्यति। भो देवानुप्रियाः! एवमिदं वाक्यं 'दोच्चं पि तच्चं पि उग्घोसेह' द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि उद्घोषयत, उद्घोष्य 'एयमाणत्तियं' एताम्-उक्त

चाहे वह 'विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा तेगिच्छिओ वा तेगिच्छियपुत्तो वा' वैद्य हो या वैद्यका पुत्र हो, ज्ञायक-(रोगोंका ज्ञाता) हो या ज्ञायकका पुत्र हो, इलाज करने वाला हो या इलाज करने वाले का पुत्र हो, कोई भी क्यों न हो 'एकाइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए इच्छइ' एकादि राष्ट्रकूट के इन १६ प्रकार के रोगों में से किसी एक रोग को भी दूर कर सकता हो तो 'तस्स णं एकाई रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं ण दलयइ' उसके लिये निश्चय से यह एकादि राष्ट्रकूट बहुत अधिक अर्थसंपत्ति प्रदान करेगा। 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' इस प्रकार की घोषणा एक बार, दो बार, और तीन बार तक करो 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' और घोषणा करके पीछे मुझे खबर दो

એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાના શરીરમાં શ્વાસ, કાસ આદિ સોળ રોગ એક સાથે ઉત્પન્ન થયા છે તે તે 'જો ણ' જો કોઈ માણસ ગમે તે 'विज्जो वा' 'विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा तेइच्छिआ वा तेइच्छियपुत्तो वा' વૈદ્ય હોય કે વૈદ્યનો પુત્ર હોય, રોગના જાણકાર હોય કે જાણકારના પુત્ર હોય, ઇલાજ કરનાવાળો હોય અથવા ઇલાજ કરનારનો પુત્ર હોય, કોઈ પણ કેમ ન હોય 'एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगातकाणं एगमवि रोगातकं उवसामित्तए इच्छइ' એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટના એ સોળ પ્રકારના રોગોમાંથી કોઈ પણ એક રોગને પણ દૂર કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોય અર્થાત્ દૂર કરી શકતા હોય તો 'तस्सणं एक्काइ रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं ण दलयइ' તેને માટે નિશ્ચયથી તે એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ઘણીજ અર્થ-સંપત્તિ પ્રદાન કરશે 'दोच्चं पि तच्चं पि उग्घोसेह' આ પ્રકારની ઘોષણા એક વાર બે વાર અને ત્રણ વાર સુધી કરો 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' પછી મને ખબર

रूपाम्, आज्ञप्तिकाम्–आज्ञावचन 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत–मदुक्तानुसार कार्य संपाद्य मा कथयतेत्यर्थ । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा यावत् शृङ्गाटकादिषु घोषणा कृत्वा, 'पच्चप्पिणंति' प्रत्यर्पयन्ति='स्वामिन! भवदाज्ञानुसारेणास्माभिः शृङ्गाटकादिषूद्घोषित'मिति निवेदयन्तीत्यर्थ ॥ सू० १६ ॥

कि 'हमने इस घोषणा को कर दी है' इस प्रकार राजाकी आज्ञा पाकर ते कोडुंबिय पुरिसा जाव पच्चप्पिणंति' उन कौटुंबिक पुरुषों ने विजयवर्द्धमान नगर में जाकर शृंगाटक, त्रिपथ और चतुष्पथ आदि मार्गों में पूर्वोक्त राजा की बार२ घोषणा कर पीछे आकर "घोषणा कर दी है' इस प्रकार राजा को खबर दी ।

भावार्थ—अपनी अधार्मिक प्रवृत्ति और अनीति मार्ग के आसेवन से संचित अशुभ कर्मों का विपाक हुआ तब उस राजा के शरीर में कुछ काल के बाद ही एक ही साथ श्वास, कास, ज्वर से लेकर कुष्ठतक भयंकर १६ रोग फूट निकले । जो उस बात की साक्षी पूरते थे कि-संसार में रहकर अधार्मिक प्रवृत्ति ही चालू रखना मनुष्य के लिये हितकर मार्ग नहीं है । राजा इन रोगों से अत्यन्त त्रस्त था । उसने अपने आदेशकारी जनों को बुलाकर कहा कि– 'हे देवानुप्रिय! तुम जाओ और नगरमें प्रत्येक मार्ग पर इस बात की जोरदार शब्दों में बार२ घोषणा करो कि–'एकादि राजा के शरीर में श्वास

આપો છે-'અમે એ ઘોષણા કરી દીધી છે' આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા પામીને તે कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति તે કૌટુંબિક પુરૂષોએ વિજયવર્દ્ધમાન નગરમાં જઈને શૃંગાટક, ત્રિપથ અને ચતુષ્પથ આદિ માર્ગોમાં રાજાએ કહેલી પૂર્વોક્ત ઘોષણા વારંવાર કરી, પછી આવીને 'ઘોષણા કરી દીધી છે' આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા

ભાવાર્થ— પોતાની અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને અનીતિમાર્ગના સેવનથી સંચય કરેલા અશુભ કર્માંનો વિપાક પરિપાક થયો ત્યારે તે રાજાના શરીરમાં કેટલાક સમય પછી એકજ સાથે શ્વાસ, કાસ, જ્વરથી આરંભીને કોઢ સુધીના ભયંકર સોળ રોગો ફુટી નીકળ્યા, જે એ વાતની સાક્ષી પૂરતા હતા કે — સંસારમાં રહીને અધર્મમય પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવી તે માણસ માટે હિતકર માર્ગ નથી રાજા આ રોગોથી અત્યંત ત્રાસ પામતો હતો તેણે પોતાના આજ્ઞાકારી માણસોને બોલાવીને કહ્યું કે–હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ અને નગરમાં પ્રત્યેક માર્ગ પર આ વાતની બહુજ જોર-શોર શબ્દોથી વાર-વાર ઘોષણા કરો કે —

मूलम्—सू० १७

तएण विजयवद्धमाणे खेडे इम एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा निसम्म बहवे विज्जा य ६ सत्थकोसहत्थगया सएहितो २ गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता विजयवद्धमाणस्स खेडस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव एगाइरट्ठकूडस्स गिहे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता एक्काइसरीरय परामुसति, तेसिं रोगाणं नियाणं पुच्छति। एकाइरट्ठकूडस्स बहुहिं अब्भगेहि य उव्वट्टणाहि य सिणेहपाणेहि य वमणेहि य विरेयणेहि य सिंचणेहि य अवद्दहणेहि य अणुवासणाहि य बत्थिकम्मेहि य निरूहेहि य सिरावेहेहि य तच्छणेहि य पच्छणेहि य सिरवत्थीहि य तप्पणेहि य पुडपागेहि य छल्लीहि य वल्लीहि य मूलेहि य कदेहि य पुप्फेहि य पत्तेहि य फलेहि य बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य ओसहेहि य भेसज्जेहि य इच्छति तेसिं सोलसण्ह रोगायकाणं एगमवि रोगायकं उवसामित्तए, णो चेव ण सचाएति उवसामित्तए।

तएण ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य० जाहे नो सचाएति तेसिं सोलसण्ह रोगायकाण एगमवि रोगायंक उवसामित्तए, ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू० १७ ॥

कासादिक रोगों ने भयकर रूप से अपना घर बना लिया है सो जो भी कोई वैद्य या उसका पुत्र वगैरह जो इन रोगों की चिकित्सा करने मे सिद्धहस्त हो वह आकर राजाकी चिकित्सा करेगा, राजा उस के लिये अधिक से अधिक अर्थसपत्ति का प्रदान करेगा'। राजा की यह आज्ञा पाकर उन व्यक्तियों ने (सेवकों ने) विजयवर्द्धमान नगर में जाकर प्रत्येक मार्ग पर खडे होर कर बार बार राजा की आज्ञा की जोर२ से घोषणा की, और पछे आकर " आप की पूर्ण आज्ञा सुनादी गई है " इस प्रकार की राजा को खबर दी ॥ १६ ॥

'એકાદિ રાજાના શરીરમા શ્વાસ કાસ આદિ સોળ રોગોએ ભયકર રૂપથી પોતાનું ઘર બનાવી દીધુ છે, તો જો કોઇ પણ વૈદ્ય અથવા તો વૈદ્યનો પુત્ર વગેરે જે એ રોગની ચિકિત્સા કરવામા સિદ્ધહસ્ત હોય તે આવીને રાજાની ચિકિત્સા કરશે તો રાજા તેને વધારેમા વધારે ધન-સપત્તિ આપશે રાજાની આ પ્રમાણેની આજ્ઞા પામીને તે સેવકોએ વિજયવર્દ્ધમાન નગરમા જઇ પ્રત્યેક રસ્તા પર ઉભા રહીને વારવાર રાજાની આજ્ઞાની જોર-શોરથી ઘોષણા કરી, પછી આવીને 'આપની પૂર્ણ આજ્ઞા સભળાવી દીધી છે આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા ॥૧૬॥

टीका—मू० १७

'तएण' इत्यादि । ततः खलु विजयवर्धमाने खेटे इमामेतद्रूपामुद्घोषणा श्रुत्वा निशम्य बहवो वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च, ज्ञायकाश्च ज्ञायकपुत्राश्च चैकित्सिकाश्च चैकित्सिकपुत्राश्च 'सत्थकोसहत्थगया' शस्त्रकोशहस्तगताः – शस्त्रकोशो नख-च्छेदनादिभाजनं हस्ते गतोऽवस्थितो येषां ते तथा, 'सएहिंतो२' स्वकेभ्यः स्वकेभ्यः, 'गिहेहिंतो' गृहेभ्यः, 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रामन्ति–निर्गच्छन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य विजयवर्धमानस्य खेटस्य मध्यमध्येन यत्रैव 'एक्काइरट्ठकूडस्स'

'तएण' इत्यादि—

'तएण' घोषणा पिट जाने के बाद 'विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा' विजयवर्द्धमान खेट में राजा की पूर्वोक्त घोषणा को सुनकर और 'निसम्म' हृदय में उसका निश्चय कर 'बहवे विज्जा यह' अनेक वैद्य और वैद्यों के पुत्र, ज्ञायक और उनके पुत्र, चिकित्सक और उनके पुत्र, ये सब सत्थकोसहत्थगया' छुरा, नहरणी आदि शस्त्रों की पेटी को हाथ में ले लेकर 'सएहिंतो२ गिहेहिंतो' अपने२ घरों से 'पडिनिक्खमंति' निकले और 'पडिनिक्खमित्ता' निकल कर 'विजय-वद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्धमानखेट के 'मज्झमज्झेणं' बीचों बीच होकर 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' जहां एकादि राष्ट्रकूट राजा का गृह था 'तेणेव उवागच्छंति' वहां पर पहुँचे और 'उवागच्छित्ता' पहुँच कर उन्होंने 'एक्काइसरीरयं' एकादि

'तएण' इत्यादि

'तएण' જાહેરાત કર્યા બાદ 'विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा' વિજયવર્દ્ધમાન ખેડમાં રાજાની પૂર્વોક્ત જાહેરાતને સાભળીને અને 'निसम्म' હૃદયમાં તેનો નિશ્ચય કરીને 'बहवे विज्जा यह' અનેક વૈદ્ય અને વૈદ્યોના પુત્રો, જાણકાર અને તેના પુત્રો, ચિકિત્સક અને તેના પુત્રો, એ તમામ 'सत्थकोसहत्थगया' છરી, નહરણી, આદિ શસ્ત્રોની પેટીને હાથમાં લઈને 'सएहिंतोर२ गिहेहिंतो' પોતપોતાના ઘરેથી 'पडिनिक्खमंति' નીકળ્યા અને 'पडिनिक्खमित्ता' નિકળીને 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' વિજયવર્દ્ધમાન ખેડના 'मज्झमज्झेणं' વચ્ચોવચ્ચ થઈને 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' જ્યાં એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાનું નિવાસસ્થાન હતું 'तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં આવ્યા અને 'उवागच्छित्ता' આવીને 'एक्काइसरीरयं' તેમણે એકાદિ રાજાના શરીરનો

एकादिनामकस्यराष्ट्रकूटस्य गृह तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'एक्काइसरीरय' एकादिशरीरकम्=एकादिनामकस्य राष्ट्रकूटस्य शरीर 'परामुसंति' परामृशन्तिः= स्पृशन्ति। तेषा'रोगाणा 'नियाण' निदानम् उत्पत्तिकारण पृच्छन्ति। एकादि-राष्ट्रकूटस्य 'बहुहिं' बहुभिः=बहुविधैः 'अब्भगेहि य' अभ्यङ्गैश्च=तैलमर्दनैश्च 'उव्वट्टणाहि य' उद्वर्तनैश्च-मलापकर्षकद्रव्यसयोगविशेषेण शरीरोपमर्दनैश्च, 'सिणेह पाणेहि य' स्नेहपानैश्च=औषधपरिपक्वघृतादिपानैश्च, 'वमणेहि य' वमनैश्च 'विरेयणेहि य' विरेचनैश्च, 'सिंचणेहि य' सेचनैश्च,=उष्णजलाभिषेकैश्च, 'अवदहणेहि य' अवद-हनैश्च दम्भनैश्च तप्तलोहकोशादिना शरीरावयवविशेषे दाहकरणैश्च, 'डाभ' इति भाषाप्रसिद्धे, 'अणुवासणाहि य' अनुवासनैश्च विरेचनविशेषैः यन्त्रद्वाराऽपानमार्गे

नृपति के शरीर का 'परामुसति' स्पर्श किया। पश्चात् 'तेसिं रोगाण' उन रोगों का 'नियाण' निदान-'उत्पत्ति का मूल कारण क्या है' यह 'पुच्छइ' पूछा। पूछने के बाद उन्होंने 'एक्काइरट्टकूडस्स' उस एकादि राष्ट्रकूट का 'बहूहिं अब्भगेहिय' बहुत प्रकार के अभ्यगों—तैलों की मालिश के द्वारा 'उव्वट्टणाहि।' उद्वर्तनों मल को शरीर से बाहर निकलने वाली औषधियों के सयोगविशेष से शारीरिक मालिश के द्वारा 'सिणेहपाणेहि य' औषधि डालकर पकाये गये घृतादिक के पिलाने द्वारा 'वमणेहि य' उल्टी—कय करवाने के द्वारा 'विरेयणेहि य' विरेचनो द्वारा 'सिंचणेहि य' गरम—गरम जल से अभिसेचन द्वारा, 'अवदहणेहि य' अग्नि मे लाल किये हुए लोहे के तकुवे आदि स डाभ देने द्वारा, 'अणु वासणाहि य' य त्र से गुदा द्वारा पेट मे तैल आदि क प्रवेश, अर्थात् इनीमा के

'परामुसति' स्पर्श कर्यो पछी 'तेसिं रोगाण' ते रोगोनु 'नियाण' निदान-उत्पत्तिनु मूल कारण शु छे? ए 'पुच्छति' पूछ्यु पूछ्या पछी तेमणे एक्काइरट्ठकूडस्स' ते एकादि राष्ट्रकूटना 'बहूहिं अब्भगेहि य' घणीज प्रकारना अभ्यगो—तेलोना मालिश द्वारा 'उव्वट्टणाहिय' पीठीओ—मेळोने शरीरमांथी बहार काढनारी ओषधिओना सयोगविशेषथी शारीरिक मालिश द्वारा सिणेहपाणेहि य' ओषधि मेळवीने पकावेला घृतादिकना पान द्वारा वमणेहि य उलटी करावीने 'विरेयणेहि य विरेचनो-जुलाबो द्वारा सिंचणेहि य' गरम-गरम पाणीना अभिसेचन द्वारा 'अवदहणेहि य' अग्निमा तपावेली लोढानी नराक आदिथी डाभ देवा द्वारा, 'अणुवासणाहिय यन्त्रथी गुदाद्वारा पेटमा तेल

णोदरे तैलादिप्रवेशनम्पि , 'इनीमा' इति प्रसिद्धैः, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्मभिश्च= मलनिर्गमार्थं गुदे वर्त्यादिप्रक्षेपैश्चेत्यर्थः, 'निरूहेहि य' निरुहैश्च-द्रव्यपक्वतैलप्रयोगेण विरेचनविशेषैश्च 'सिरावेहेहि य' शिरावेधैश्च-विकृतरुधिरनिःसारणार्थं नाडीवेधै-श्चेत्यर्थ . 'तच्छणाहि य' तक्षणैश्च-क्षुरमादिना त्वक्छेदनैश्च, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षणैश्च क्षुरमादिना हस्तलाघवेन त्वचः प्रतनूकरणैश्चेत्यर्थ 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्तिभिश्च= शिरसि चर्मकोशं दत्त्वा तत्र संस्कृततैलादिपूरणैश्चेत्यर्थः, तप्पणेहि य' तर्पणैश्च-स्निग्धद्रव्येण शरीरसंवाहनैश्च पुडपागेहि य' पुटपाकैश्च=पाकविशेषनिष्पन्नौषधविशेषैश्च, 'छल्लीहि य' छल्लीभिश्च=निम्बादित्वग्भिश्च, 'वल्लीहि य' वल्लीभिश्च=

प्रयोग द्वारा, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्म-संचित-दूषित मलको निकालने के लिये गुदा मे औषधिनिर्मित बत्ती आदिके प्रक्षेप द्वारा, 'निरूहेहि य' निरूह -औषधिया डालकर पकाये गये तैल के प्रयोगसे विरेचनविशेष द्वारा, 'सिरावेहेहि य' शिरावेध-विकृत रस-रुधिर को निकालने के लिये नाडी के वेध-काटने द्वारा, 'तच्छणेहि य' तक्षण-क्षुरा आदि से चमडी का छेदने द्वारा, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षण-क्षुरा आदि से सधे हुए हाथो की सफाईपूर्वक बढी हुई चमडी को छीलने आदि द्वारा, 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्ति-सिर मे चर्मका कोस बाधकर दवासे निर्मित तैल के भरने द्वारा 'तप्पणेहि य' तर्पण-स्निग्ध द्रव्यसे शारीरिक मालिश द्वारा 'पुटपागेहि य' पुटपाक-पाकविशेष से तयार की गई औषधियो द्वारा 'छल्लीहि य' नीम वगैरह की भीतरकी छाल द्वारा 'वल्लीहि य' गुडूची आदि

આદિના પ્રવેશ અર્થાત્ એનીમા દ્વારા 'वत्थिकम्मेहि य' બસ્તિકર્મથી સંચિત દૂષિત મળને કાઢવા માટે ગુદામાં ઔષધિની બનાવેલી વાટ આદિ નાખીને તે દ્વારા 'निरूहेहि य' નિરૂહ-ઔષધો નાખીને પકાવેલા તેલના પ્રયોગથી વિરેચન-વિશેષ દ્વારા, 'सिरावेहेहि य' શિરાવેધ-વિકૃત રસ-રૂધિરને કાઢવા માટે નાડીના વેધ-કાપવા દ્વારા, 'तच्छणेहि य' તક્ષણ-ક્ષુરા વડે ચામડીના છેદન દ્વારા 'पच्छणेहि य' પ્રતક્ષણ-છરી આદિથી સાધેલી હાથોની સફાઈપૂર્વક વધેલી ચામડીને છોલવા દ્વારા 'सिरवत्थीहि य' શિરોબસ્તી-શિરમાં ચામડાનો કોશ નાખી દવાથી બનાવેલું તેલનું ભરવું તે દ્વારા 'तप्पणेहि य' તર્પણ-સ્નિગ્ધ દ્રવ્યથી શારીરિક માલિશ દ્વારા 'पुडपागेहि य' પુટપાક-પાકવિશેષથી તૈયાર કરેલી ઔષધિઓ દ્વારા छल्लीहि य લીંબડા વગેરેની અંતરછાલ દ્વારા

गुडूच्यादिलताभिश्च. मूलैश्च, कन्दैश्च, पुष्पैश्च, पत्रैश्च, फलैश्च, बीजैश्च, 'सिलि-याहि य' शिलिकाभिश्च, शिलिका=किराततिक्तः 'चिरायता' इति प्रसिद्ध ओषधिविशेषः। 'गुलियाहि य' गुलिकाभिश्च 'ओसहेहि य' औषधैश्च 'भेसज्जेहि य' भैषज्यैश्च–अनेकौषधिमिश्रितरूपैः, इच्छन्ति तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, किन्तु नो चैव खलु 'सचाएन्ते उवसामित्तए' शक्नुवन्त्युपश मयितुम्, एकमपि रोगातङ्कं निवारयितुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः। ततः खलु ते बहवो वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च, अत्र चकारग्रहणात् ज्ञायकादीनामपि समुच्चयः। 'जाहे' यदा नो शक्नुवन्ति तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, 'ताहे'

लताओ द्वारा 'मूलेहि य, कंदेहि य, पुप्फेहि य, पत्तेहि य, फलेहि य, बीएहि य, सिलियाहि य, गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' मूल, कंद, पुष्प, पत्र, फल, बीज, शिलिका–चिरायता, गुलिका, औषध और भैषज्य–अनेक औषधियों से मिश्रित दवा विशेष द्वारा 'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' उन पूर्वोक्त १६ रोगों को दूर करने लगे परंतु 'णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए' उन १६ सोलह रोगों मे से वे एक भी रोग को दूर करने के लिये समर्थ नहीं हुए। 'तएणं' इस के बाद 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' जब कि वे समस्त वैद्य और उनके पुत्र आदि उन १६ रोगोंमें से एक भी रोग को

'वल्लीहि य' गळो आदि लताओ द्वारा 'मूलेहि य कंदेहि य पुप्फेहि य पत्तेहि य, फलेहि य, बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' मूल, કંદ, ફૂલ, પત્ર ફળ, બીજ, કરીઆતું, ગુલિકા આદિ ઔષધિ અને અનેક ઔષધોથી મિશ્રિત દવાવિશેષ દ્વારા 'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' તે પૂર્વોક્ત સોળ રોગોને દૂર કરવાને મહેનત કરવા લાગ્યા, પરન્તુ 'णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए' તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને તે દૂર કરવા માટે સમર્થ થયા નહિ–અર્થાત્ એક પણ રોગ મટાડી શક્યા નહિ 'तएणं' તે પછી 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' જ્યારે તે તમામ વૈદ્ય અને તેના પુત્ર આદિ તે સોળ રોગોમાંથી એક પણ રોગને

तदा 'मता' श्रान्ताः=श्रमातुराः, 'तता' तान्ताः=खिन्नाः, 'परितता' परितान्ताः= सर्वथा खिन्नाः, रोगातङ्कमपनेतुमसमर्थाः सन्तः, यस्या एव दिशः प्रादुर्भूताः- आगतास्तामेव दिशं प्रतिगताः ॥ सू० १७ ॥

उपशांत करने के लिये समर्थ नहीं हुए 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया' तब थक कर, खेदखिन्न हो और हताश हो कर जहां से वे आये थे वहीं पर वापिस चले गये।

भावार्थ—उन रोगों से अत्यंत ही पीडित हुए उस राजाने कि जिसे वेदना के मारे न रात को निंद्रा और न दिन को चैन ही था, अपने आज्ञाकारी मनुष्यों द्वारा जब सारे नगर मे अपने रोगो की चिकित्सा करने वालो के लिये धनसंपत्ति के लाभ की घोषणा करवाई तब उस घोसणा को सुन कर वहां के जितने भी वैद्य और उनके पुत्र आदि चिकित्सक थे वे सब अपने२ रोग का इलाज करने के साधनो से सज्जित हो कर राजा के पास आ पहुंचे। आते ही सब ने राजा के शरीर का तापमान आदि जानने के लिये अपने २ हाथो से स्पर्श किया, तथा 'रोग का मूल कारण क्या है' ऐसा पूछ कर विचार किया। विचार-विमर्श हो चुकने पर राजा की चिकित्सा प्रारंभ हुई। चिकित्सामें अनेक प्रकार के तैल आदि के मालिशों का, उद्वर्तना-

निवारण કરવા સમર્થ થયા નહિ 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया' ત્યારે થાકીને ખેદ પામી, ખિન્ન થઇ અને હતાશ બનીને જ્યાંથી તે આવ્યા હતા, ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા

ભાવાર્થ—તે રોગોથી બહુજ પીડા પામીને તે રાજાને વેદનાથી રાત્રિ અને દિવસ નિદ્રા આવતી નહિ, તેમજ કોઇ ઠેકાણે ચેન પડતું નહિ, પોતાની આજ્ઞામાં રહેનારા માણસો દ્વારા જ્યારે આખા નગરમાં પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરવા વાળા માટે 'ઘણું જ ધન-સંપત્તિ આદિ લાભ મળશે' એવી જાહેરાત કરાવી ત્યારે, તે જાહેરાતને સાંભળીને ત્યાંના જેટલા વૈદ્ય અને તેના પુત્રો આદિ ચિકિત્સક હતા તે સર્વ રોગના ઇલાજ કરવાના પોત-પોતાના સાધનો લઇને રાજાની પાસે આવી પહોંચ્યા, આવીને તુરતજ સૌ વૈદ્યોએ રાજાના શરીરના તાપમાન વગેરે જાણવા માટે પોત-પોતાના હાથથી સ્પર્શ કર્યો, તથા રોગનું મૂળ કારણ શું છે ? એ પૂછીને વિચાર કર્યો પરસ્પર વિચાર-વિનિમય કર્યા પછી, રાજાની ચિકિત્સા કરવાનો પ્રારંભ કર્યો ચિકિત્સા-ઉપચારમાં અનેક પ્રકારના તેલો વડે માલિશ,

मूलम्—सू० १८

तएण एकाई रट्ठकूडे विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए परियारगपरिचए निव्विण्णोसहभेसज्जे सोलसरोगायकेहि अभिभूए समाणे रज्जे य रट्ठे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए, रज्ज च रट्ठ च आसाएमाणे पत्थेमाणे पीहेमाणे अभिलसमाणे अट्टदुहट्टवसट्टे अड्ढाइज्जाइं वाससयाइ परमाउयं पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइत्ताए उववन्ने। से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव मियागामे णयरे विजयखत्तियस्स मियादेवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववन्ने ॥ सू० १८ ॥

(उवटना–पीठियो) का, औषधि मे परिपक्व किये गये घृतादिकोंका, वमनकारक औषधियोंका, विरेचक चूर्णोंका, गर्म जलका, डाम देनेका, इनामाका, गुदाभाग मे बत्ती आदि लगाने का, विशेषर विरेचक दवाइयों का, नाडी का काटन का, छुरा आदिसे चमडी के छेदन और भेदन करने आदिका प्रयोग किया गया, परन्तु अशुभ कर्म की अतिशय प्रबलता का उदय हाने से उस राजा को इन तमाम प्रकारकी चिकित्साओं द्वारा वे लोग थाडा सा भी लाभ न पहुँचा सके। दवा करतेर वे लोक थक गये परन्तु राजाका उन रोगो मे से एक भी रोग दूर नहीं हुआ। जब उन्होनेरोगकी थोडीसी भी क्षीणता नहीं देखी, तब हताश और खेदखिन्न हो कर वे सब के सबही अपन २ घर पर वापिस लौट गये ॥१७॥

ઉદ્વર્તનો–ચોળવાના ઔષધોથી પરિપક્વ કરેલા ઘૃતાદિકના માલિશ, વમન (ઉલટી) કરાવનારી દવાઓ, વિરેચન ઓષધો, ગરમ જલ ડામ દેવા, બસ્તિ (એનીમા), ગુદાભાગમા વર્તિ (દીવેટ) નાખવી, ઉગ્ર–ભારે તેજ વિરેચક દવાઓ, નસ ખોલવી, છરી ધરે કરી ચામડીનું છેદન–ભેદન આદિ ઉપર જણાવેલા તમામ પ્રયોગો કર્યા, પરન્તુ આ રોગો તેના અશુભ કર્મોના અતિશય–બળવાન ઉદય થવાથી થયેલા હતા તેથી તે રાજાને તમામ પ્રકારના ઉપચારો કરવામા આવ્યા છતા તેને જરા પણ રોગની શાતિરૂપ લાભ થયો નહિ તેમજ રોગ મટયો નહિ ત્યારે તે બધા વૈદ્યો આદિ એકદમ હતાશ થઇ, અને મનમા ખેદ પામી પોત–પોતાના ઘરાને પાછા ચાલ્યા ગયા ॥ ૧૭ ॥

टीका—सू० १८

'तएण' इत्यादि। ततः खलु एकादिराष्ट्रकूटः वैद्यैश्च वैद्यपुत्रैश्च, ज्ञायकैश्च ज्ञायकपुत्रैश्च, चैकित्सिकैश्च चैकित्सिकपुत्रैश्च 'पडियाइक्खए' प्रत्याख्यातः-परित्यक्तः, 'परियारगपरिचत्ते' परिचारकपरित्यक्त -सेवाकारिभिरपि परित्यक्तः असाध्यरोगदर्शनादिति भाव, 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' निर्विण्णौषधभैषज्यः= औषधभैषज्यकरणे विरक्तः षोडशरोगातङ्करभिभूत सन् 'रज्जे य' राज्ये च, 'रट्ठे य' राष्ट्रे च, यावत्, 'अतउरे य' अन्त पुरे च मूर्च्छित, राज्यं च राष्ट्रं च

'तएण एकाई' इत्यादि—

'तएण' इसके पश्चात् जब वह 'एकाई रट्ठकूडे' एकादि राष्ट्रकूट 'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए' वैद्य, वैद्यपुत्र आदि चिकित्सकों द्वारा असाध्य जानकर छड दिया गया तथा 'परियारगपरिचत्ते' इसके जो परिचारक जन थे उन्होंने भी इस छोड दिया तब 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' राजाने भी स्वय औषधि और भैषज्य के सेवन से उपेक्षावृत्ति करली, इस अवस्था में 'सोलसरोगायकेहि अभिभूए समाणे' इसके सोलह रोग दिन प्रतिदिन अधिकाधिकरूप मे बढते गये और वह उनसे बहुत ही अधिकरूप मे पीडित होने लगा। फिर भी 'रज्जे य रट्ठे य जाव अतेउरे य मुच्छिए' राज्य, राष्ट्र और अन्त पुर आदि मे अत्यत मूर्छित बना हुआ यह 'रज्ज च रट्ठ च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' भोगे हुए

'तएण एकाई' ઇત્યાદિ—

'तएण' ત્યાર પછી જ્યારે તે एकाई रट्ठकूडे એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાને 'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए' વૈદ્ય, વૈદ્યપુત્ર આદિ ચિકિત્સકોએ રોગ અસાધ્ય જાણી છોડી દીધો તથા 'परियारगपरिचत्ते' તેની જે સારવાર કરનાર પરિચારક જન હતા તેમણે પણ રાજાને છોડી દીધા ત્યારે 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' રાજાએ પોતે પણ ઓષધ સેવન કરવામાં ઉપેક્ષાવૃત્તિ કરી લીધી ત્યારે તે અવસ્થામાં 'सोलसरोगायकेहि अभिभूए समाणे' તેના સોળ રોગો દિન-પ્રતિદિન વધારે-વધારે વધતા ગયા,અર્થાત્ એકદમ વધતા ગયા અને તે કારણથી તે રાજા ઘણોજ પીડા પામવા લાગ્યો તો પણ તે રાજા 'रज्जे य रट्ठे य जाव अतेउरे य मुच्छिए' રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને અન્તઃપુર આદિમાં એકદમ ભારે મૂર્છા પામેલો તે 'रज्ज च रट्ठ च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' ભોગવેલા રાજ્ય

'आसाएमाणे' आस्वादयन् 'पत्थेमाणे' प्रार्थयन्, 'पीहेमाणे' स्पृहयन्–विशेषेण वाञ्छन्, 'अभिलसमाणे' अभिलषन्, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' आर्तदुःखार्तवशार्तः=आर्तः–मनसा दुःखितः, दुःखार्तः=देहेन, वशार्तः–राज्यसमासक्तेन्द्रियवशेन तत्सुखवियोगसम्भावनया पीडितः, एषा धर्मसारये आर्तदुःखार्तवशार्तः–आर्तध्यानोपगत इत्यर्थः । 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ' अर्धतृतीयानि वर्षशतानि–सार्धद्वयवर्षशतानि, 'परमाउय' परमायुष्कम् उत्कृष्टायुष्कं पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या, 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सागरोवमट्ठिइएसु' सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पन्नः । स खलु ततो-

---

राज्य सुखो की अभिलाषा से राज्य आदि मे गृद्ध हुआ रातदिन इन्हीं विचारो मे मग्न रहा करता कि–' कहीं इस अवस्था मे मेरा यह राज्य मुझ से छूट न जाय ? ' अत इसकी प्रार्थना का, स्पृहा–चाहना का, और अभिलाषा–वाञ्छा का, यदि कोई विषय था तो वह एक राज्य ही था, उसी मे यह स्पृहाशील और अभिलाषासपन्न बना हुआ था। 'अट्टदुहट्टवसट्टे' मानसिक दु खो और शारीरिक कष्टों की परपरा से, एव इन्द्रिय सबंधी वैषयिक सुखो की अभिलाषा से अत्यत दु खित बना हुआ यह राजा 'अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता' ढाइसौ (२५०) वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर 'कालमासे काल किच्चा' अ त मे स्थिति के क्षय होते ही कालगत होकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी के 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट एक सागर की स्थितिवाले प्रथम

सुખોની અભિલાષાથી રાજ્ય આદિમા આસક્ત થયેલો રાત્રી–દિવસ તેના વિચારોમા ડુબ્યો રહેતો કે–'મારી આ અવસ્થા–સ્થિતિમા મારૂ રાજ્ય મારા પાસેથી છુટી ન જાય' તેથી તેને પ્રાર્થના, સ્પૃહા, ચાહના અને અભિલાષા, વાછનાનો કોઈપણ વિષય હોય તો તે એક રાજ્યજ હતો અને રાજ્યમાજ તે વાસના–અભિલાષા અને સ્પૃહાશીલ બની રહ્યો હતો, अट्टदुहट्टवसट्टे' માનસિક દુ ખો અને શારીરિક કષ્ટોની પરપરાથી એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયસબધી વિષયના સુખોની અભિલાષાથી બહુજ દુખિત બનેલો તે રાજા अड्ढाइज्जाइ वाससयाइ परमाउय पालइत्ता અઢીસો (૨૫૦) વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાલન કરીને 'कालमासे काल किच्चा અન્તમા આયુસ્થિતિનો ક્ષય થતાજ કાળ મરણ પામીને इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने

ऽनन्तर=ततः-तस्मात् स्थानात् पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य-निःसृत्य इहैव मृगाग्रामे नगरे 'विजयखत्तियस्स' विजयक्षत्रियस्य विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञः, मृगादेव्याः 'कुच्छिंसि' कुक्षौ-गर्भे 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'उववन्ने' उत्पन्नः ॥ सू० १८ ॥

नरकमे नारकीरूप से उत्पन्न हुआ। वहा के अनंत दु खो को भोगतेर जब इसको नारकीय स्थिति पूर्ण हो गई, तब 'से' वह 'अणतर' पश्चात् 'तओ' वहा से 'उव्वट्टित्ता' निकल कर 'इहेव' इसी भरतक्षेत्र मे स्थित इस मृगाग्राम नगर मे 'विजयखत्तियस्स' विजय क्षत्रिय राजा की 'मियाए देवीए' रानी मृगादेवी की 'कुच्छिंसि' कुक्षि-कूँख मे 'पुत्तत्ताए उववन्ने' पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ।

भावार्थ — जब वैद्य आदि को के वापिस अपनेर घर लौट जाने से, राजा के परिचारको को 'राजा की बीमारी असाध्यकोटी मे पहुँचचुकी है' यह निश्चय हो गया तब उन्होने भी राजाकी परिचर्या आदि करने की ओर से विमुखता धारण करली, ऐसा होने पर स्वय राजाने भी औषधि और भैषज्य आदि का सेवन करना छोड दिया। इस परिस्थिति मे रोगो का उपद्रव राजा के शरीर ऊपर दिन दूना और रात चौगुना होने लगा, राजा की इस समय की अवस्था बडी ही दयनीय थी। इस हालत मे

ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની સ્થિતિ વાળા પ્રથમ-પહેલા નરકમા નારકી પણે ઉત્પન્ન થયો ત્યાના અનત દુખોને ભોગવતો-ભોગવતો જ્યારે તેની નારકીની સ્થિતિ પૂરી થઇ ગઇ ત્યારે 'से' તે अणतर ' પછી तओ ત્યાથી उव्वट्टित्ता નીકળીને 'इहेव' ભરત ક્ષેત્રમા રહેલા આ મૃગાગ્રામ નગરમા विजयखत्तियस्स વિજય ક્ષત્રિય રાજાની 'मियाए देवीए રાણી મૃગાદેવીની કૂખ-ગર્ભમા पुत्तत्ताए उववन्ने પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—જ્યારે વૈદ્ય આદિ ઉપચારકો પોત-પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા તેથી રાજાના પરિવારોને ખાત્રી થઇ કે, રાજાનો રોગ અસાધ્ય સ્થિતિમા આવી ગયો છે, આ પ્રકારનો નિશ્ચય થઇ ગયો ત્યારે તેઓએ પણ રાજાની સેવા ચાકરી કરવામા ઉપેક્ષા ધારણ કરી લીધી આ પ્રમાણે જ્યારે થયુ ત્યારે રાજા પણ જાણી ગયો અને પોતે પણ ઔષધ ખાવાનુ અને ઉપચારો કરવાનુ છોડી દીધુ આ પરિસ્થિતિમા રાજાને રોગોનો ઉપદ્રવ શરીરમા દિન-પ્રતિદિન વધવા લાગ્યો રાજાને પીડા થવાથી રાત્રી મોટી હોય તેમ અર્થાત્ ચાર ગણી જણાવા લાગી, આ સમયની રાજાની અવસ્થા ઘણીજ કરૂણાજનક હતી, આવી હાલતમા

'आसाएमाणे' आस्वादयन् 'पत्थेमाणे' प्रार्थयन्, 'पीहेमाणे' स्पृहयन्–विशेषेण वाञ्छन् 'अभिलसमाणे' अभिलषन्, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' आर्तदुःखार्तवशार्तः=आर्तः–मनसा दुःखितः, दुःखार्तः=देहेन, वशार्त–राज्यसमासक्तेन्द्रियवशेन तत्सुखवियोग-सम्भावनया पीडितः, एषां कर्मधारये आर्तदुःखार्तवशार्तः–आर्तध्यानोपगत इत्यर्थः। 'अड्ढाइज्जाइं वाससयाइं' अर्धतृतीयानि वर्षशतानि–सार्धद्वयवर्षशतानि, 'परमाउयं' परमायुष्कम् उत्कृष्टायुष्कं पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्या, 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'सागरोवमट्ठिइएसु' सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पन्नः। स खलु ततो-

---

राज्य सुखो की अभिलाषा से राज्य आदि मे गृद्ध हुआ रातदिन इन्ही विचारों मे मग्न रहा करता कि–'कहीं इस अवस्था मे मेरा यह राज्य मुझ से छूट न जाय ?' अत इसकी प्रार्थना का, स्पृहा–चाहना का, और अभिलाषा–वाञ्छा का, यदि कोई विषय था तो वह एक राज्य ही था, उसी मे यह स्पृहाशील और अभिलाषासपन्न बना हुआ था। 'अट्टदुहट्टवसट्टे' मानसिक दुःखो और शारीरिक कष्टों की परपरा से, एव इन्द्रिय-सबंधी वैषयिक सुखो की अभिलाषा से अत्यत दुःखित बना हुआ यह राजा 'अड्ढाइज्जाइं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता' ढाइसौ (२५०) वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर 'कालमासे कालं किच्चा' अत मे स्थिति के क्षय होते ही कालप्राप्त होकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी के 'उक्कोसेणं सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट एक सागर की स्थितिवाले प्रथम

સુખોની અભિલાષાથી રાજ્ય આદિમા આસક્ત થયેલો રાત્રી–દિવસ તેના વિચારોમા ડુબ્યો રહેતો કે–'મારી આ અવસ્થા–સ્થિતિમા મારૂ રાજ્ય મારા પાસેથી છુટી ન જાય' તેથી તેને પ્રાર્થના, સ્પૃહા, ચાહના અને અભિલાષા, વાછનાનો કોઈપણ વિષય હોય તો તે એક રાજ્યજ હતો અને રાજ્યમાજ તે વાસના–અભિલાષા અને સ્પૃહાશીલ બની રહ્યો હતો, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' મા નિક દુ ખો અને શારીરિક કષ્ટોની પરપરાથી એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયસબધી વિષયના સુખોની અભિલાષાથી બહુજ દુખિત બનેલો તે રાજા अड्ढाइज्जाइं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता અઢીસો (૨૫૦) વર્ષનુ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાલન કરીને 'कालमासे कालं किच्चा' અન્તમા આયુસ્થિતિનો ક્ષય થતાજ કાળ મરણ પામીને इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના उक्कोसेणं सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने

मूलम्—सू० १९

तएण तीसे मियादेवीए सरीरे वेयणा पाउब्भूया, उज्जला जाव जलता। जप्पभिइं च ण मियापुत्ते दारए मियादेवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने तप्पभिइं च ण मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स अणिट्ठा अकंता अप्पिया अमणुण्णा अमणामा यावि होत्था। तएण तीसे मियादेवीए अण्णया-कयाइं पुव्वरत्ता-वरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था — एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा, कंता पिज्जा वेसासिया अणुमया आसी, जप्पभिइं च ण मम इमे गब्भे कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने, तप्पभिइं च ण विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था, नेच्छइ ण विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग! पुण दंसण वा परिभोगं वा त सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य साडित्तए वा ४। एवं संपेहेइ, संपेहित्ता बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य, पीयमाणी य, इच्छइ त गब्भं साडित्तए वा ४, नो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४। तएण सा मियादेवी जाहे नो संचाएइ तं गब्भं साडित्तए वा ४, ताहे संता तंता परितंता अकामिया असवसा त गब्भं दुहं—दुहेण परिवहइ। तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ, अट्ठ नालीओ बाहरप्पवहाओ, अट्ठ पूयप्पवहाओ, अट्ठ सोणियप्पवहाओ, दुवे दुवे कण्णतरेसु, दुवे दुवे अच्छितरेसु, दुवे दुवे नक्कतरेसु, दुवे दुवे धमणिअतरेसु, अभिक्खणं २ पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ २ चेव चिट्ठति।

तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए नामं वाही पाउब्भूए जेण से दारए जं आहारेइ, से ण खिप्पामेव विद्धंसमागच्छइ पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ। तं पिय से पूयं च सोणियं च आहारेइ।

वेदनाजन्य अपार कष्टों को भोगकर अपनी वहा की स्थिति के पूर्ण होते ही वहा से निकल कर इस मृगाग्राम नगर मे विजय क्षत्रिय राजा के यहा मृगादेवी की कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥ १८ ॥

આદિ વેદના આપનાર અપાર કષ્ટોને ભોગવીને ત્યાની સ્થિતિને પૂરી કરી ત્યાથી નીકળીને આ મૃગાગ્રામ નગરમા વિજય ક્ષત્રિય રાજાને ત્યા, મૃગાદેવીની કુક્ષિ-કૂખમા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો-ગર્ભમા આવ્યો ॥ ૧૮ ॥

भी वह राज्य राष्ट्र एवं अंतःपुर में ही बड़ा मूर्छित बना हुआ था। वह रात-दिन यही चिंता करता रहता था कि–' यदि मैं इस हालत से आक्रान्त होकर मर गया तो ये सब सुख मुझ से छूट जायेंगे हाय ! मैं इन्हें कैसे छोड़ूं ? यह राज्य कि जिसमें मैंने देवदुर्लभ सुखों का सेवन किया है, अपनी मनमानी इच्छाओं की पूर्ति जहां मैंने की है, विलास और वैभव में ही मैं लगा हुआ रहता था, हाय ! इतना सुन्दर यह राज्य, मुझ से कैसे छोड़ा जायगा, मुझे इस संसार में कुछ नहीं चाहिये बस, मेरी यह चाह, यही इच्छा, और यही अभिलाषा है कि–'मैं और मेरा यह राज्य, ये दोनों सदा इस संसार में स्थिर रहें '। इस प्रकार के अनेक संकल्प और विकल्पों में पड़ा हुआ वह नरेश कि जिसकी शारीरिक स्थिति अत्यंत बिगड़ चुकी थी, जो मरणतुल्य कष्ट से अत्यंत त्रस्त था, राज्य के ऊपर जिसका अत्यंत मोह था, इन्द्रियसंबंधी विषयभोगों के भोगने के लिये जिसे इस दशामें भी तीव्र लालसा जग रही थी। वह अपनी ढाईसौ (२५०) वर्ष की आयु समाप्त कर आर्त्तध्यान से बिलबिलाता हुआ मरकर १सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले १प्रथम नरक में जाकर उत्पन्न हुआ, और वहां के अनंत और अमर्यादित अशुभतम शीतादि

પણ તે રાજા પોતાના રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને અંતઃપુરમાંજ બહુજ આસક્ત બની ગયો હતો, અને તે દિવસ રાત્રી એનીજ ચિંતા કરતો હતો કે–' જો આવી સ્થિતિમાં હું દુઃખી થઇ મરણ પામીશ તો આ તમામ સુખ મારા પાસેથી જતું રહેશે, હાય ! હું તેને કેવી રીતે છોડી શકું ? આ રાજ્ય કે જેની અંદર દેવોને દુર્લભ એવા સુખોનું સેવન કર્યું છે, મારી દરેક ઇચ્છાઓ જે મન-માની હતી તે આ રાજ્યમાં મેં પરિપૂર્ણ કરી છે વિલાસ અને વૈભવમાંજ હું લાગેલો રહેતો હતો, હાય ! આટલું સુન્દર આ રાજ્ય હું કેવી રીતે છોડી શકીશ ?, મને આ સંસારમાં બીજું કશું ય જોઇતું નથી, ફક્ત મારી એક એજ અભિલાષા અને ચાહના છે કે –'હું અને મારૂં આ રાજ્ય બન્ને હમેશાં માટે, આ સંસારમાં સ્થિર રહીએ ' આ પ્રકારના અનેક સંકલ્પ અને વિકલ્પોમાં પડેલો તે રાજા કે, જેની શારીરિક સ્થિતિ બહુજ બગડી ગઇ હતી અને તે મરણતુલ્ય કષ્ટથી બહુજ ત્રાસ પામતો હતો, રાજ્ય ઉપર જેને ઘણોજ મોહ હતો, ઇન્દ્રિયોસંબંધી વિષયભોગો ભોગવવા માટેની આવી દશામાં પણ તીવ્ર લાલસા જાગતી હતી તે રાજા પોતાની અઢીસો (૨૫૦) વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરીને આર્ત્તધ્યાનથી આકુળ-વ્યાકુલતા પામતો થકો મરણ પામીને એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પ્રથમ નરકમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, અને ત્યાંના અનંત અને અમર્યાદિત અશુભતમ શીત-

वने' गर्भत्वेनोत्पन्नः-गर्भावस्था मासः, गर्भे समागत इत्यर्थः, 'तप्पभिइं च णं' तत्प्रभृति च खलु तदारभ्य-तस्माद्दिवसादारभ्य मृगादेवी विजयस्य क्षत्रियस्य राज्ञः, 'अणिट्ठा' अनिष्टा-प्रतिकूला, 'अकंता' अकान्ता=अकमनीया-अमनोहरेत्यर्थः, 'अप्पिया' अप्रिया द्वेष्या, 'अमणुण्णा' अमनोज्ञा-असुन्दरा, 'अमणामा' अमनोऽमा=अमनोगता मनस्यनवस्थितेत्यर्थः, 'यावि' चापि 'होत्था' अभवत्, गर्भधारणकालतः प्रभृति स्वपत्याऽपमानिता जातेत्यर्थः।

ततः खलु तस्या मृगादेव्याः, 'अण्णया कयाइ' अन्यदा-कदाचित् कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये-रात्रेः पूर्वो भागः पूर्वरात्रः, रात्रेरपरो भागः-अपररात्रः, तावेव तदुभयमिलितो यः कालः समयः-कालरूपः समयः, मध्यरात्र इत्यर्थः, इह चार्षत्वादेकरेफलोपेन अपररात्रशब्दोऽयमिति, तस्मिन् 'कुडुंबजागरियाए' कुटुम्बजागरिकया-कुटुम्बार्थजागरणेन-कुटुम्बचिन्तया, 'जागरमाणीए' जाग्रत्याः-अजातनिद्रायाः,

दिन से लगाकर 'मियादेवी' वह मृगादेवी 'विजयस्स खत्तियस्स' अपने पति के लिये 'अणिट्ठा, अकंता, अप्पिया, अमणुण्णा, अमणामा यावि होत्था' अनिष्ट-प्रतिकूल, अकमनीय-अमनोहर, अप्रिय-द्वेष्य, अमनोज्ञ-असुन्दर और अमनोगत-मन मे नहीं रहने योग्य-अनगमती बन गई।

'तए णं तीसे मियादेवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' कुछ समय पश्चात् एक दिन, उस मृगादेवी के रात्रि के पूर्वभाग और अपरभाग से मिलित समय-मध्यरात्रि मे जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से

તે દિવસથી આરભીને સા મિયાદેવી' તે મૃગાદેવી- 'विजयस्स खत्तियस्स' પોતાના પતિ વિજય ક્ષત્રિય માટે अणिट्ठा, अकंता, अप्पिया, अमणुण्णा, अमणामा यावि होत्था' પ્રતિકૂલ, અમનોહર, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ અસુન્દર અને અણગમતી બની ગઇ

'तए णं तीसे मियादेवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' કેટલાક સમય પછી એક દિવસ તે મૃગાદેવીને રાત્રીના પૂર્વભાગ અને અપર ભાગથી મિશ્ર (રાત્રીના પ્રથમ અને પાછળના મિશ્ર સમયે) એટલે કે મધ્ય રાત્રીમા જ્યારે તે કુટુંબની ચિન્તાથી જાગી રહી હતી, જેને અર્ધી રાત્રી સુધી પણ નિદ્રા આવી ન હતી તે સમયે इमे अज्झत्थिए जाव

तएण सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया जाइअंधं जाव आगिइमेत्तं ॥ सू० १९ ॥

टीका—सू० १९

'तएण' इत्यादि। ततः खलु तस्या मृगादेव्याः 'सरीर'-देहे 'वेयणा' वेदना=पीडा, 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूता-समुत्पन्ना, सा वेदना कीदृशी? त्याह-'उज्जला' उज्ज्वला=उत्कटा, 'जाव जलंता' यावत् ज्वलन्ती, अत्र याव-च्छब्दादेवं द्रष्टव्यम्-'विउला, कक्कसा, पगाढा, चंडा, दुहा, तिव्वा, दुरहियासा' इति। विपुला=महती, कर्कशा=कठोरा, प्रगाढा=निबिडा वेदनाया विरामा भावात् निरन्तरेत्यर्थः, चण्डा=उग्रा-भयावहेत्यर्थः, 'दुहा' दुःखा-दुःखोत्पा दिका 'तिव्वा' तीव्रा=दुस्सहा, कष्टसह्येत्यर्थः 'दुरहियासा' दुरधिसहा=कदा चित् कष्टतरेण सह्या, ज्वलन्ती=ज्वलन्तीव ज्वलन्ती-दाहं कुर्वतीव। 'जप्प भिइं च णं' यत्प्रभृति च खलु यदारभ्य=यस्माद्दिवसादारभ्येत्यर्थः, 'मियापुत्त दारए' मृगापुत्रो दारकः-मृगापुत्रनामकः पुत्रः, मृगादेव्या कुक्षौ 'गब्भत्ताए उव-

---

'तएण तीसे०' इत्यादि—

'तएण' गर्भस्थिति होने बाद 'तीसे मियादेवीए' उस मृगादेवी के 'शरीरे' शरीरमे 'वेयणा' अनेक वेदनाये 'पाउब्भूया' उत्पन्न हुई जो वेदना 'उज्जला जाव जलंता' महाविकट, विपुल, कर्कश, प्रगाढ, उग्र, भयावह, दुःखोत्पादक, तीव्र-दुःसह, (कष्टसह्य) और दुरधिसह—अधिककष्ट से सहन करने योग्य और शरीर भर मे दाह को उत्पन्न करती रहती थीं। तथा 'जप्पभिइ च ण' जिस दिन से लेकर 'मियादेवीए' मृगादेवी की 'कुच्छिसि' कुक्षी मे 'मियापुत्ते दारए' वह मृगापुत्र दारक 'गब्भत्ताए उववन्ने' गर्भरूप से उत्पन्न हुआ 'तप्पभिइ च ण' उसी

तएण तीसे० ઇત્યાદિ—

તએણ' ત્યાર પછી-ગર્ભસ્થિતિ થયા પછી 'તીસે મિયાએ દેવીએ'તે મૃગાદેવીના 'સરીરે' શરીરમા 'વેયણા' વેદનાઓ 'પાઉબ્ભૂયા' ઉત્પન્ન થઈ, જે વેદના ઉજ્જલા જાવ જલતા મહાવિકટ, ભારે સખત, પ્રગાઢ-બહુ દૃઢ, ઉગ્ર આકરી જલદ ભય કરનારી, દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારી તીવ્ર દુઃસહ અને અધિક કષ્ટથી સહન કરવા યોગ્ય એવી, તથા આખા શરીરમા દાહ ઉત્પન્ન કરતી હતી જપ્પભિ-ઇ ચ ણ જે દિવસથી 'મિયાએ દેવીએ મૃગાદેવીના કુક્ષિમા-ઉદરમા 'મિયાપુત્તે દારએ' મૃગાપુત્ર દારક 'ગબ્ભત્તાએ ઉવવન્ને ગર્ભરૂપથી ઉત્પન્ન થયો 'તપ્પભિઇ ચ ણ

नाम वा गोत्रं वा 'गिण्हित्तए' ग्रहीतुम्, मत्प्राणनाथो मम नाम गोत्र वा ग्रहीतु नेच्छतीत्यर्थः, किमङ्ग ! पुनर्दर्शन वा परिभोग वा कर्तु मिति, 'त' तत्-तस्मात् कारणात् 'सेय' श्रेय' खलु मम एतं गर्भ 'बहुहिं' बहीभि' 'साडणाहि य' शाट-नाभिश्च गर्भस्य खण्डश' करणेन विनाशनैश्च, 'पाडणाहि य' पातनाभिश्च 'गालणाहि य' गालनाभिश्च 'मारणाहि य' मारणाभिश्च 'साडित्तए वा' शाटयितु वा पातयितु वा गालयितु वा मारयितु वा श्रेय, इति पूर्वेणान्वयः। एत्र 'सपेहेइ' समेक्षते, स्वमनसि विचारयतीत्यर्थ:। 'सपेहित्ता' समे क्ष्य=विचार्य, बहून् 'खाराणि य' क्षाराश्च, 'कडुयाणि य' कटुकाश्च, 'तूवरा-णि य' तुवराश्च कषायरसाश्चेत्यर्थ., 'गब्भसाडणाणि य' गर्भशाटनाश्च 'खाय-

---

क्या कहू प्राणनाथ तो मेरे नाम और गोत्र तक को भी लेने मे लज्जित होते है तो फिर उनकी मुझे देखने की और परिभोग का तो बात ही क्या है अत अब इसी में मेरी भलाई है कि–मैं इस गर्भ को विनाश करनेवाले प्रयोगो द्वारा खण्डखण्ड करदूँ, गिरानेवाले उपायो द्वारा गिरादूँ, गलानेवाले प्रयोगो द्वारा गलदू, और मारनेवाल उपायो द्वारा मारदूँ। ऐसा उसने अपने मनमे विचार किया। 'संपेहित्ता' विचारकर 'बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य पीयमाणी य इच्छइ त गब्भ साडित्तए वा ४' फिर वह गर्भ को नाश आदि करने वाले अनेक प्रकार के क्षार पदार्थो को, कटुक–कडवे पदार्थो को और तूवर–कषाय रस

તો મારા નામ અને ગોત્રનું નામ લેવામા પણ લજ્જા પામે છે, તો પછી તે મને જોવાની કે પરિભોગની તો વાતજ કયા રહી ?, મારે માટે બસ એજ માર્ગ સારો છે કે–આ ગર્ભનો વિનાશ થાય તેવા પ્રયોગો દ્વારા એના ટુકડે ટુકડા કરી નાખુ ગર્ભ ગળી જાય તેવા ઉપાયો દ્વારા ગાળી નાખુ, મરણ પામે તેના ઉપાયોથી મારી નાખુ એ પ્રમાણે તેણે પોતાના મનમા વિચાર કર્યો 'सपेहित्ता વિચાર કરીને 'बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य, गब्भसाडणाणि य खाय माणी य पीयमाणी य इच्छइ य त गब्भ साडित्तए वा ४' તે ગર્ભનો નાશ કરનારા અનેક પ્રકારના ક્ષાર પદાર્થોનો, કડવા પદાર્થોનો, તુરા રસ વાળા પદા-ર્થોનો, ખાવામા અને પીવામા ઉપયોગ કરતી હતી કે જેના વડે તે ગર્ભ નાશ

'इमे' अयम् 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मविषयः यावत् संकल्पो=विचारः समुदपद्यत-एवं खलु अहं विजयस्य क्षत्रियस्य पूर्वमिष्टा, कान्ता, 'धिज्जा' ध्येया=चिन्तनीया, 'विस्सासिया' विश्वासिता विश्वासः सञ्जातोऽस्यामिति विश्वासपात्रमित्यर्थः, 'अणुमया' अनुमता=सम्मता 'आसी' आसम्, यत्प्रभृति च खलु ममायं गर्भः 'कुच्छिसि' कुक्षौ=उदरे गर्भत्वेनोत्पन्नः, तत्प्रभृति च खलु विजयस्य क्षत्रियस्याहमनिष्टा यावत् अमनोऽमा=अमनोगता जाता चाप्यभवत्। नेच्छति खलु विजयः क्षत्रियो राजा=मम

जग रही थी-जिसे अभीतक भी नींद नहीं आई था 'इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' निज मन मे, चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित और मनोगत ऐसा विचार उत्पन्न हुआ कि-'एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा कंता धिज्जा, वेसासिया, अणुमया आसी' मैं अपने पति के लिये पहिले, इष्ट, कान्त, मनोज्ञ, ध्येय चितनीय, विश्वासपात्र और समत थी, परंतु 'जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छिंसि गब्भत्ताए उववन्ने' जिस दिन मेरी कुक्षि मे यह जीव आया है 'तप्पभिइं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' उसी दिन से लेकर मैं अपने पति के लिये अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय अमनोगत हो गई हूं। 'णेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नाम वा गोत्तं वा गिण्हित्तए किमंग ! पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहिं य पाडणाहिं य गालणाहिं य मारणाहिं य, साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' अरे!

समुप्पज्जित्था पोताना मनमां चिन्ता, कल्पना, प्रार्थना अने मनमां એવા विचारो उत्पन्न थया के-'एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्विं इट्ठा, कंता, धिज्जा वेसासिया, अणुमया आसी' हुं मारा पतिने प्रथम ईष्ट वहाली, कांत, सुंदर, मनोज्ञ-मनहरण करनारी, ध्येय-चिन्तनीय अने विश्वासपात्र तथा मानीती हती, परन्तु 'जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छिंसि गब्भत्ताए उववन्ने' जे दिवसथी मारा गर्भमां आ जीव आव्यो छे 'तप्पभिइं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' ते दिवसथी हुं मारा पतिने अनिष्ट, अकांत, अप्रिय, अने अणमानीती थई गई छुं 'णेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नाम वा गोत्तं वा गिण्हित्तए किमंग! पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं साडणाहिं य पाडणाहिं य गालणाहिं य मारणाहिं य साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' अरे! शुं कहुं प्राणनाथ

तस्य खलु दारकस्य गर्भगतस्यैव 'अट्ठ नालीओ' अष्टौ नाड्य =शिराः, 'अब्भितरप्पवहाओ' अभ्यन्तरप्रवहाः=अभ्यन्तरे=शरीरस्याभ्यन्तर एव प्रवहाः-प्रवहन्तीति प्रवहाः-रुधिरादिस्राविण्यः, तथा-अट्ठ नाड्यः, 'बाहिरप्पवहाओ' बहिःप्रवहाः=शरीराद् बहिः पूयादिवाहिन्यः, एता एव षोडश नाड्यः पुनर्विभज्यन्ते- 'अट्ठ' इत्यादि। तत्र षोडशसु नाडीषु अष्टौ पूयप्रवहाः, अष्टौ शोणितप्रवहा इत्यर्थ। केन प्रकारेण तास्ता अष्टाष्टसंख्यका इति जिज्ञासाया-माह-'दुवे दुवे' इत्यादि। द्वे द्वे= द्वे पूयप्रवहे द्वे शोणितप्रवहे कर्णान्तरयोः= श्रोत्ररन्ध्रयोः, द्वे द्वे अक्ष्यन्तरयोः, द्वे द्वे नासान्तरयोः, द्वे द्वे=द्वे पूयप्रवहे, द्वे शोणितप्रवहे 'धमणिअंतरेसु' धमन्यन्तरेषु=हृदयकोष्ठकान्तर्वर्तिनाडीमध्येषु,

---

वहाओ, दुवे दुवे कण्णंतरेसु, दुवे दुवे अच्छिंतरेसु, दुवे दुवे नक्कंतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु अभिक्खणं अभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ२ चेव चिट्ठति' जब वह मृगापुत्र गर्भमें था तब उस की आठ नाडियां तो शरीर के भीतर रुधिर आदि को बहाती थीं और आठ नाडियां शरीर से बाहिर पीप आदि को। इस प्रकार ये सोलह नाडियां जो शरीर के भीतर और बाहर रुधिर एवं पीप आदि अपवित्र और अशुचि द्रवरूप रस को बहाती थीं, इनमें से दो दो नाडियां कानों के दोनों रन्ध्रों में, दो दो आंखों के भीतर में, दो दो नाक के नथनों के भीतर में, और दो दो हृदयकोष्ठ के भीतर रही हुई नाडियों के बीच में निरन्तर बार२ पीप और शोणित को बाहर और भीतर बहाती रहती थीं। तस्स णं दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए

वहाओ अट्ठ सोणियप्पवहाओ, दुवे दुवे कण्णंतरेसु, दुवे दुवे अच्छिंतरेसु दुवे दुवे नक्कंतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु अभिक्खणं अभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ२ चेव चिट्ठति' જ્યારે તે મૃગાપુત્ર ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેની આઠ નાડીઓ તો શરીરની અંદર રૂધિર (લોહી) આદિને વહેવરાવતી હતી અને બીજી આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પરૂ આદિને વહેવરાવતી હતી, આ પ્રમાણે સોળ નાડીઓ શરીરની અંદર અને બહાર લોહી અને પરૂ આદિ અપવિત્ર પ્રવાહી રૂપ રસને વહેવરાવતી હતી, તેમાંથી બે બે નાડીઓ કાનના બન્ને છિદ્રોમાં, બે બે નાડીઓ નેત્રની અંદર, બે બે નાકના નસ્કોરામાં, બે બે નાડી હૃદયના કોઠાની અંદર રહેલી નાડીઓના વચમાં નિરંતર વારંવાર પરૂ અને રૂધિરને

माणी य पीयमाणी य ' खादन्ती च पिवन्ती च इच्छति त गर्भं शाटयितुं वा, पातयितुं वा गालयितु वा, मारयितु वा, नो चैव खलु स गर्भः शटति वा, पतति वा, गलति वा, म्रियते वा । ततः खलु सा मृगादेवी यदा नो शक्नोति त गर्भं शाटयितु वा पातयितु वा, गालयितु वा मारयितु वा, ' ताहे ' तदा, श्रान्ता=श्रमातुरा, तान्ता=खिन्ना, परितान्ता=सर्वथा खिन्ना, 'अकामिया' अकामिका=निराशा, ' अस्सवसा ' अस्ववशा=अस्वाधीना, त गर्भं ' दुह–दुहेण ' दु:ख–दु:खेन=अतिदु:खेन ' परिवहइ ' परिवहति=धारयति ।

वाले पदार्थो का खाती थी और पीती थी कि जिस से वह गर्भ नष्ट हो जावे । परतु ' णो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४ ' वह गर्भ न नष्ट हुआ, न गिरा, न गला और न मरा ही । ' तएण सा मिया देवी जाहे नो सचाएइ त गब्भ साडित्तए वा ४' पश्चात् जब वह मृगादेवी उस अपने गर्भ का नष्ट करने के लिये, गिराने के लिये, गलाने के लिये और मारने के लिये समर्थ न हुई ' ताहे सता तता परितता अकामिया अस्सवसा त गब्भ दुह–दुहेण परिवहइ ' तब वह मन में अत्यत खेदखिन्न हुई शरीर में भी उसके बहुत कष्ट का अनुभव हुआ एव वह मन और शरीर, इन दोनो मे एक ही साथ विशेषरूप स पीडित रहने लगी और अभिलाषारहित होती हुई उसन उपाय या वश नहीं चलने से परवश होकर जिस किसी भी तरह–बडे ही दु ख के साथ उस गभ का धारण किया । ' तस्स ण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ अट्ठ पूयप्पवहाओ अट्ठ सोणियप्प

પામી જાય, પરન્તુ ' णो चेव ण से गब्भे सडइ वा ४ તે ગર્ભ નાશ પામ્યો નહિ, ગળી ન ગયો તેમજ મરણ પણ પામ્યો નહિ ' तएण सा मियादेवी जाहे नो सचाएइ त गब्भ साडित्तए वा ४ પછી જ્યારે તે મૃગાદેવી પોતાના ગર્ભને નાશ કરવા, ગાળી દેવા, પાડી દેવામા અને મારી નાખવામા સફળ થઇ નહિ ताहे सता तता परितता अकामिया अस्सवसा त गब्भ दुह–दुहेण परिवहइ ' ત્યારે મનમા અત્યત ખેદથી પીડા પામીને તેના શરીરમા બહુજ દુ ખ થયુ અને મન તથા શરીર બન્નેમા એક સાથે વિશેષરૂપથી પીડા થવા લાગી અને અભિલાષ રહિત થઇને કોઇ પણ ઉપાય નહિ ચાલ્યો તેથી પરવશ થઇને દરેક પ્રકારે ભારે દુ ખની સાથે તેણે ગર્ભને ધારણ કર્યો ' तस्सण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ अट्ठ पूयप्प

'जाइअंध' जात्यन्धम् जन्मकालादारभ्यान्ध=नेत्रहीनम्, यावत्-इह यावत्करणात् 'जाइमूयं' जातिमूकम् इत्यादि बोध्यम्, 'आगिइमेत्तं' अङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्रम् ॥ सू० १९ ॥

हुआ, जो जन्म से ही अंधा और गूंगा आदि था। इसके कोई भी अंग और उपांग पूर्ण नहीं थे किन्तु उन सबकी केवल आकृति मात्र ही थी।

भावार्थ—मृगापुत्र के अशुभ कर्मो की अतिशय प्रबलता प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि—जब से यह गर्भ में आया था तभी से इसे सुख नहीं मिला और इसके निमित्त से बिचारी माताको भी सुख नहीं मिला। इस अभागे के गर्भ में आते ही माता को अनेक प्रकार के शारीरिक और मानसिक असह्य दुःखो को भोगना पड़ा। अपने पति के लिये यह गर्भावस्था के पहिले जितनी प्राणों से भी अधिक प्रिय आदि रूप मे थी—गर्भ रहने पर वह उतनी ही अपने पति के लिये अप्रिय और अनगमती बन गई। इसके पति की तो इसके ऊपर यहां तक उपेक्षावृत्ति हो गई कि—इसका नाम लेना भी उसको नहीं गमता। हर तरह से पति द्वारा उपेक्षित हुई उसने, एक दिन जब कि वह कुटुम्ब की चिंता से अत्यंत व्यथित होने की वजह से मध्यरात्रि तक मे भी निद्रा से वंचित हो रही थी, इस अपने पति की उपेक्षा का मूल कारण एक मात्र

આંધળો અને મુંગો હતો, તેનું કોઇ પણ અંગ ઉપાંગ પૂરૂં ન હતું, પરન્તુ તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી

ભાવાર્થ—મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રબળતા પ્રગટ કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે—જ્યારથી તે ગર્ભમાં આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યું ન હતું, તેમજ તેના નિમિત્તથી બિચારી તેની માતાને પણ સુખ મળ્યું ન હતું એ અભાગી જીવ ગર્ભમાં આવતાંજ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુઃખ વગેરે ભોગવવું પડયું, ગર્ભાવસ્થા પહેલાં પોતાના પતિને જે પ્રમાણે પ્રાણથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમાં હતી, તે ગર્ભમાં આવ્યા પછી તેટલી વહાલી પોતાના પતિને ન રહી પરન્તુ ઉલટી અપ્રિય અને અણગમતી બની ગઇ તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અણગમો અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઇ ગઇ કે રાજાને તેણીનું નામ લેવું પણ ગમતું નહિ દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેણે એક દિવસ જ્યારે તે કુટુમ્બની ચિન્તાથી બહુજ દુઃખિત થવાના કારણથી અર્ધરાત્રી સુધીમાં પણ નિદ્રા નહિ આવી, ત્યારે તેણે પોતાના તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનું મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય

अभीक्ष्णमभीक्ष्ण=पुनः पुनः पूयं च शोणितं च 'परिस्सवमाणीओर,' चेव, परिस्रवन्त्य २ एव=वहन्त्यः२ एव 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति ।

तस्य खलु दारकस्य गर्भगतस्यैव 'अग्गिए नामं वाही' अग्निकनामको व्याधिः=भस्मकनामको वातजनितो रोगविशेषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः । अग्निक-व्याधेः' स्वभावमाह– जेण स' इत्यादि, येन व्याधिना स दारकः यत् खलु आहार यति, तत् खलु क्षिप्रमेव विध्वसमागच्छति–परिणामान्तर प्राप्नोति, तदेवाह– 'पूयत्ताए' इत्यादि, पूयतया शोणिततया च परिणमति । तदपि च 'से' स'=दारक, पूयं च शोणित च आहारयति ।

ततः खलु सा मृगादेवी अन्यदा कदाचित् नवाना मासाना बहुप्रति पूर्णाना दारकं=पुत्रं, 'पयाया' प्रजाता प्रजनितवती । कीदृश दारकमित्याह–

नाम वाही पाउब्भूए, जेणं से दारए जे आहारेइ से ण खिप्पामेव विद्धसमा गच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' तथा गर्भ मे रहे हुए ही इस मृगापुत्र को वहाँ पर एक भस्मक व्याधि भी उत्पन्न हो चुकी थी, जिससे जो कुछ भी यह माता के द्वारा खाये हुए आहार आदि को लेता था वह शीघ्र ही भस्म हो जाता, और पीप तथा रुधिर के रूप मे परिणत हो जाता। 'त पिय से पूय च सोणिय च आहारेइ' उस भी यह खा जाता । 'तएण सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारग पयाया जाइअध जाव आगिइमेत्त' मृगादेवी के जब गर्भ के नौ माह क पूरे दिन निकल चुके तब उसके इस पुत्र का जन्म

બહાર અને અદર વહેવરાવતી હતી, 'तस्सण दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए नाम वाही पाउब्भूए, जेण से दारए जे आहारेइ, से ण खिप्पामेव विद्धस मागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' તથા ગર્ભમા રહેલા તે મૃગાપુત્રને એક ભસ્મક નામનો રોગ પણ ઉત્પન્ન થઇ ચુક્યો હતો તેથી જે કાઇ તની માતા ખોરાક ખાતી હતી–જેનો આહાર તે મૃગાપુત્ર લેતો હતો તે તુરત જ બળીને ભસ્મ થઇ જતો હતો, અને પરૂ તથા રૂધિરના રૂપમા પરિણત પણ થઇ જતો હતો, 'त पिय से पूय च सोणिय च आहारेइ' તેને પણ તે ખાઇ જતો હતો 'तएण सा मियादेवी अन्नया कयाइ नवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारग पयाया जाइअध जाव आगिइमेत्त' મૃગાદેવીને જ્યારે ગર્ભને નવ માસના પૂરા દિવસ થયા ત્યારે તેને એક પુત્રનો જન્મ થયો, તે જન્મથીજ

'जाइअंध' जात्यन्धम् जन्मकालादारभ्यान्ध=नेत्रहीनम्, यावत्-इह यावत्करणात् 'जाइमूयं' जातिमूकम् इत्यादि बोध्यम्, 'आगिइमेत्तं' अङ्गोपाङ्गानाम् आकृतिमात्रम् ॥ सू० १९ ॥

हुआ, जो जन्म से ही अधा और गूगा आदि था। इसके कोई भी अग और उपाग पूर्ण नहीं थे किन्तु उन सबकी केवल आकृति मात्र ही थी।

भावार्थ मृगापुत्र के अशुभ कर्मों की अतिशय प्रबलता प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि-जब से यह गर्भ मे आया था तभी से इसे सुख नहीं मिला और इसके निमित्त से विचारी माताको भी सुख नहीं मिला। इस अभागे के गर्भ मे आते ही माता को अनेक प्रकार के शारीरिक और मानसिक असह्य दु खो को भोगना पडा। अपने पति के लिये यह गर्भावस्था के पहिले जितनी प्राणो से भी अधिक प्रिय आदि रूप मे थी-गर्भ रहने पर वह उतनी ही अपने पति के लिये अप्रिय और अनगमती बन गई। इसके पति की तो इसके ऊपर यहा तक उपेक्षावृत्ति हो गई कि-इसका नाम लेना भी उसको नहीं गमता। हर तरह से पति द्वारा उपेक्षित हुई उसने, एक दिन जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से अत्यत व्यथित होने की वजह से मध्यरात्रि तक मे भी निद्रा से वचित हो रही थी, इस अपने पति की उपेक्षा का मूल कारण एक मात्र

આધળો અને મુગો હતો, તેનુ કોઇ પણ અગ ઉપાગ પૂરૂ ન હતુ, પરન્તુ તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી

ભાવાર્થ—મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રબળતા પ્રગટ કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે—જ્યારથી તે ગર્ભમા આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યુ ન હતુ, તેમજ તેના નિમિત્તથી બિચારી તેની માતાને પણ સુખ મળ્યુ ન હતુ એ અભાગી જીવ ગર્ભમા આવતાજ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુ ખ વગેરે ભોગવવુ પડયુ, ગર્ભાવસ્થા પહેલા પોતાના પતિને જે પ્રમાણે પ્રાણથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમા હતી, તે ગર્ભમા આવ્યા પછી તેટલી વહાલી પોતાના પતિને ન રહી પરન્તુ ઉલટી અપ્રિય અને અણગમતી બની ગઇ તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અણગમો અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઇ ગઇ કે રાજાને તેણીનુ નામ લેવુ પણ ગમતુ નહિ દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેણે એક દિવસ જ્યારે તે કુટુમ્બની ચિન્તાથી બહુજ દુ ખિત થવાના કારણથી અર્ધરાત્રી સુધીમા પણ નિદ્રા નહિ આવી, ત્યારે તેણે પોતાના તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનુ મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય

गर्भ ही निश्चित किया। उसने उस गर्भ को नष्ट विनष्ट आदि करने के लिये अनेक गर्भविध्वसक क्षार आदि औषधियो का और उपायो का आश्रय लिया परन्तु फिर भी वह नष्ट न हुआ और न गिरा, न गला और न मरा ही। जब उसका कोई उपाय और वस न चला तब उसने किसी तरह से बडी उपेक्षा और दु खित चित्तवृत्ति स उस वहन किया।

गर्भ अवस्था मे ही इस बालक की १६ नाडिया से रात और दिन खून और पीप की धाराएँ बहती रहतीं—८नाडिया तो शरीर के भीतर खून आदि बहातीं और ८नाडिया शरीर के बाहर पीप आदि बहातीं। इस प्रकार जो ८नाडिया रक्त को और ८नाडिया पाप को बहाने वाली थीं, इनमे स २—२ खून और पीपको बहाने वाली नाडियों का स्राव कानों के भीतर और बाहर था, २—२ का आखो के भीतर और बाहर, २—२ का नासिका के भीतर और बाहर और २—२ का हृदय कोष्ठ के भीतर और बाहर था। इस पुण्यहीन अभागे गर्भ के दु खो का अ त नहीं था। इसके एक और भयकर, अनिष्ट व्याधि थी, जिसके कारण इसके आहार किये हुए भोजन का खातेर ही पचन हा जाता था और भूखे का भूखा ही बना रहता था। इस व्याधि का नाम भस्मक व्याधि है

કર્યો પછી તેણે તે ગર્ભનો નાશ આદિ કરવા માટે અનેક પ્રકારના ગર્ભનાશ કરનારા ક્ષાર આદિ ઔષધોનો અને ઉપાયોનો આશ્રય લીધો પરન્તુ તે ગર્ભનાશ પામ્યો નહિ તેમજ ગર્ભપાત પણ થયો નહિ, જ્યારે તેનો કોઇ પણ ઉપાય ચાલ્યો નહિ ત્યારે તે વાતની ઉપેક્ષા કરીને બહુજ દુ ખ પામીને તેણી ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી

ગર્ભાવસ્થામાજ આ બાળકની ૧૬નાડીઓમાથી રાત્રી અને દિવસ રૂધિર અને પરૂની ધારાઓ વહેતી રહેતી—આઠ નાડીઓ તો શરીરની અ દર રૂધિરને વરાહેવતી અને આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પરૂને વહેવરાવતી આ પ્રમાણે જે આઠ નાડીઓ રૂધિર અને આઠ નાડીઓ પરૂને વહેવરાવતી હતી તેમાથી બે બે રૂધિર અને પરૂને વહેવરાવતી નાડીઓનો શ્રાવ કાનોની અ દર અને બહાર હતો, બે બે નો નેત્રમા તથા નેત્રની બહાર બે બે નો નાસિકાની અ દર અને બહાર અને બે બે નો હ્રદયના કોઠાની અ દર અને બહાર હતો, આ પુણ્યહીન અભાગી ગર્ભને દુ ખનો છેડો ન હતો તેને બીજી પણ એક અનિષ્ટ—ભય કર વ્યાધિ હતી તેના કારણથી તેનુ ખાધેલુ ભોજન ખાવાની સાથેજ પાચન થઇ જતુ હતુ તેથી ભૂખ્યો ભૂખ્યો થઇ રહેતો હતો આ વ્યાધિ—રોગનુ

मूलम्—सू० २०

तएण सा मियादेवी त दारग हुंडं अधरूवं पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा सजायभया अम्मधाइ सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छ ण देवाणुप्पिया ! तुमं एय दारग एगते उक्कुरुडियाए उज्झाहि। तएण सा अम्मधाई मियादेवीए तहत्ति एयमट्ठ पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी–एव खलु सामी ! मियादेवी नवण्ह मासाण जाव आगिइमेत्तं। तएण सा मियादेवी तं हुडं अधरूव पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा संजायभया ममं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी–गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया ! एयं दारगं एगते उक्कुरुडियाए उज्झाहि, त सदिसह ण सामी ! तं दारग अह एगते उज्झामि, उदाहु मा ?, तएण से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा तहेव संभते उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मियादेविं एववयासी–देवाणुप्पिया ! तुम्ह पढमे गब्भे, त जइ ण तुम एय एगते उक्कुरुडियाए उज्झासि,

---

इसमे खाया हुआ भोजनादि पदार्थ पेटमे पहुँचते ही भस्म हो जाता है क्षुधा की निवृत्ति एक क्षण के लिये भी नहीं होती है, यही दशा इस गर्भस्थ बालककी थी। खाये हुए भोजन का परिपाक इसका रुधिर और पीप के ही रूपमे होता था, उसे भी यह नहीं छोडता–खा ही जाता था। अपने नौ माह की पूरी स्थिति पूर्ण कर यह मृगादेवी की कुक्षि से जन्मा, और जन्म से ही अधा और गूगा, आदि हुआ। किसी भी अग और उपाग की पूर्त्ति इसके नहीं थी, किन्तु यह केवल उन सबकी आकृतिमात्र से ही युक्त था ॥ १९ ॥

નામ ભસ્મક રોગ હતુ આ રોગમા ખાધેલો ખોરાક પેટમા જતાજ ભસ્મ થઇ જાય છે તેથી ક્ષુધા-ભૂખ એક ક્ષણુ માત્ર પણુ મટતી નથી, આવી દશા આ ગર્ભમા રહેલા બાળકની હતી, અને ખાધેલા ખોરાકનો પરિપાક રૂધિર અને પરૂના રૂપમા થતો હતો, તેને પણુ આ મૂકતો નહિ, એટલે કે ખાઈ જતો હતો પોતાના નવ માસની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે મૃગાદેવીના ઉદરથી જન્મ પામ્યો અને જન્મ થીજ તે આધળો અને મુગો હતો તેને કોઇ પણુ અગ કે ઉપાગની પૂર્તિ ન હતી, પરન્તુ તેની આકૃતિમાત્ર હતી ॥૧૯॥

गर्भ ही निश्चित किया। उसने उस गर्भ को नष्ट विनष्ट आदि करने के लिये अनेक गर्भविध्वंसक क्षार आदि औषधियो का और उपायो का आश्रय लिया परन्तु फिर भी वह नष्ट न हुआ और न गिरा, न गला और न मरा ही। जब उसका कोई उपाय और वस न चला तब उसने किसी तरह से बडी उपेक्षा और दुखित चित्तवृत्ति से उस वहन किया।

गर्भ अवस्था मे ही इस बालक की १६ नाडियों से रात और दिन खून और पीप की धाराएँ बहती रहतीं—८नाडिया तो शरीर के भीतर खून आदि बहातीं और ८नाडिया शरीर के बाहर पीप आदि बहातीं। इस प्रकार जो ८नाडिया रक्त को और ८नाडिया पीप को बहाने वाली थीं, इनमे से २—२ खून और पीपको बहाने वाली नाडियों का स्राव कानो के भीतर और बाहर था, २—२ का आंखो के भीतर और बाहर, २—२ का नासिका के भीतर और बाहर और २—२ का हृदय कोष्ठ के भीतर और बाहर था। इस पुण्यहीन अभागे गर्भ के दुखो का अन्त नहीं था। इसके एक और भयकर, अनिष्ट व्याधि थी, जिसके कारण इसके आहार किये हुए भोजन का खातेर ही पचन हो जाता था और भूखे का भूखा ही बना रहता था। इस व्याधि का नाम भस्मक व्याधि है

कर्यो पछी तेणे ते गर्भनो नाश आदि करवा माटे अनेक प्रकारना गर्भनाश करनारा क्षार आदि ओषधोनो अने उपायोनो आश्रय लीधो परन्तु ते गर्भनाश पाम्यो नहि तेमज गर्भपात पण थयो नहि, ज्यारे तेनो कोइ पण उपाय चाल्यो नहि त्यारे ते वातनी उपेक्षा करीने बहुज दुख पामीने तणी गर्भने धारण करवा लागी

ગર્ભાવસ્થામાજ આ બાળકની ૧૬નાડીઓમાથી રાત્રી અને દિવસ રૂધિર અને પરૂની ધારાઓ વહેતી રહેતી—આઠ નાડીઓ તો શરીરની અદર રૂધિરને વરાહેવતી અને આઠ નાડીઓ શરીરની બહાર પરૂને વહેવરાવતી આ પ્રમાણે જે આઠ નાડીઓ રૂધિર અને આઠ નાડીઓ પરૂને વહેવરાવતી હતી તેમાથી બે બે રૂધિર અને પરૂને વહેવરાવતી નાડીઓનો શ્રાવ કાનોની અદર અને બહાર હતો, બે બે નો નેત્રમા તથા નેત્રની બહાર બે બે નો નાસિકાની અદર અને બહાર અને બે બે નો હૃદયના કોઠાની અદર અને બહાર હતો, આ પુણ્યહીન અભાગી ગર્ભને દુખનો છેડો ન હતો તેને બીજી પણ એક અનિષ્ટ-ભયકર વ્યાધિ હતી તેના કારણથી તેનુ ખાધેલુ ભોજન ખાવાની સાથેજ પાચન થઇ જતુ હતુ તેથી ભૂખ્યો ભૂખ્યો થઇ રહેતો હતો આ વ્યાધિ-રોગનુ

'स जागभया' संजातभया=भयजनितकम्पेन प्रचलितगात्रा, अम्बा धात्री 'सद्दावेड' शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्–गच्छ खलु हे देवानुप्रिये! त्वमेत दारकमेकान्ते=निर्जने, 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकायाम्=कचवरनिक्षेपस्थाने 'उज्झाहि' उज्झ=उत्सृज क्षिपेत्यर्थः। ततः खलु सा 'अम्मधाई' अम्बाधात्री मृगादेव्या 'तहत्ति' तथाऽस्तु इत्युक्त्वा एनमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति= स्वीकरोति। प्रतिश्रुत्य यत्रैव विजय क्षत्रियः, तत्रैवोपागच्छति उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत्–एवं खलु

धाय माता को 'सद्दावेइ' बुलाया 'सद्दावित्ता' बुलाकर 'एवं वयासी' उसने ऐसा कहा कि–'देवाणुप्पिया गच्छ णं तुमं' हे देवानुप्रिये! तुम शीघ्र जाओ और 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए' इस बालक को ले जाकर किसी एकान्त स्थान में उकुरडी–कचरे के पुंजमें 'उज्झाहि' डाल आओ 'तएणं सा अम्मधाई' मृगादेवी के इस प्रकार के कहे हुए वचनों को सुनकर वह धायमाता 'तहत्ति' 'तथास्तु' ऐसा कहकर 'मियादेवीए एयमट्ठं पडिसुणेइ' मृगादेवी के कथित अभिप्राय को स्वीकृत किया। 'पडिसुणित्ता' स्वीकृत कर 'जेणेव विजयं खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' वह फिर जहां पर विजय क्षत्रिय थे वहां पर आई 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी' आकर उसने दोनों हाथ जोड मस्तक पर अञ्जलि करके इस प्रकार निवेदन किया–'सामी' हे स्वामिन्!

धाय माताने 'सद्दावेइ' बोलावी 'सद्दावित्ता' बोलावीने 'एवं वयासी' तेने आ प्रमाणे कह्युं के — 'देवाणुप्पिया गच्छ णं तुमं' हे देवानुप्रिये! तमे जलदी जाओ अने 'एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए' आ बाळकने लई जईने कोई पण एकान्त स्थानमां उकरडा के कचराना ढगलामां 'उज्झाहि' नाखी आवो 'तएणं सा अम्मधाई' मृगादेवीना आ प्रकारना कहेला वचनोने सांभळीने धाय माता 'तहत्ति' तथास्तु (तमे कह्युं ते प्रमाणे करीश) ए प्रमाणे कहीने 'मियादेवीए एयमट्ठं पडिसुणेइ' मृगादेवीना कहेला अभिप्रायने स्वीकार कर्यो 'पडिसुणित्ता' स्वीकार करीने 'जेणेव विजये खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' ते पछी ज्यां विजय क्षत्रिय हता त्यां आवी 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी' आवीने तेणे बन्ने हाथ जोडी माथा पर अंजली करीने आ प्रमाणे निवेदन कर्युं– 'सामि'

तओ ण तुम्ह पया नो थिरा भविस्सइ-। तो ण तुम एय दारग रहस्सिय गंसि भूमिघरसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहराहि, तो ण तुम्ह पया थिरा भविस्सइ।

तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमट्ठ विणएण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियसि भूमिघरसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ। एव खलु गोयमा! मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाण जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ॥ सू० २०॥

टीका—सू० २०

'तएण' इत्यादि। तत' खलु सा मृगादेवी तं दारक 'हुड' हुण्डम्=अव्यवस्थिताङ्गावयव सर्वावयवप्रमाणविकलसस्थानेन युक्तमित्यर्थ। 'अधरूव' अन्धरूप 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा भीया' भीता=भययुक्ता भयजनकविकृताकारदर्शनात् 'भीया' इत्यत्र 'तत्था, उव्विगा, सजायभया' इति द्रष्टव्यम्। 'तत्था' त्रस्ता=त्रासमुपगता, "अयमस्माकं कीदृशमशुभ विधास्यती"ति चिन्तनात् 'उव्विगा' उद्विग्ना-व्याकुला-कम्पमानहृदयेत्यर्थ,

'तएण सा' इत्यादि-

'तएण' बालक के जन्म होनेके पश्चात् 'सा मियादेवी' उस मृगादेवीने 'हुड' हुण्डक-खास आकार से रहित एव समस्त अवयवों के प्रमाण से शून्य सस्थानवाला तथा 'अधरूव' अधरूप 'त दारग' उस पुत्र को 'पासइ' देखा 'पासित्ता' देखते ही 'भीया, तत्था, उव्विगा, सजायभया' यह इस विचार से कि-"यह हमारा क्या अनिष्ट करेगा" अत्यत डर गई एव त्रस्त हुई, उद्विग्न-व्याकुल हुई, तथा भय से उसका शरीर कापने लग गया। पश्चात् 'अम्मधाइ

'तएण सा०' ઇત્યાદિ

'तएण' બાળકનો જન્મ થયા પછી सा मियादेवी તે મૃગાદેવીએ हुड' હુંડ-ખાસ આકારરહિત એટલે કે તમામ અવયવોના પ્રમાણથી શૂન્ય સંસ્થાન વાળો તથા अधरूव અંધરૂપ 'त दारग તે પુત્રને पासइ જોયો पासित्ता' દેખતાજ 'भीया तत्था उव्विग्गा सजायभया' તે એ વિચારથી કે "આ અમારૂં કેવું અનિષ્ટ કરશે" બહુજ ભય પામી ગઈ અને પીડિત થઈ, વ્યાકુળ પણ થઈ, તથા ભય વડે તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું, પછી 'अम्मधाइ

दारकमहमेकान्ते 'उज्झामि' क्षिपामि 'उदाहु मा' उताहो मा—अथवा न क्षिपामि ?। ततः खलु स विजयः क्षत्रियस्तस्या अम्बाधात्र्या अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा तथैव—तत्काले यथावस्त्रादिकं शरीरे परिवृतमासीत् तेनैव स्वरूपेण सम्भ्रान्त - उत्सुकः 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया-उत्थानशक्त्या उत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव मृगादेवी, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मृगादेवीमेवमवादीत्—हे देवानुप्रिये! 'तुम्हं' तव अयं 'पढमे गब्भे' प्रथमो गर्भः, 'तं' तत्=तस्मात्—यदि खलु त्वमेतमेकान्ते 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकायां कचवरनिक्षेपस्थाने 'उज्झास' उज्झसि—क्षिपसि, 'तओ णं' ततः खलु 'तुम्हं' तव 'पया' प्रजा=सततिः,

---

एगंते उज्झामि उदाहु मा ?' उस बालक को राजा मान के कहे अनुसार किसी एकान्त स्थान मे छोड आऊँ या नहीं ?। 'तएणं से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा तहेव सभंते उट्ठाए उट्ठेइ' इस प्रकार वह विजय राजा उस धायमाता के मुख से ऐसा वचन सुनकर राजा जिस रूप मे जैसा बैठा था उसी रूप मे सभ्रान्त हो उठ खडा हुआ, और 'उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ' उठकर जहाँ मृगादेवी थी वहाँ पर पहुँचा। 'उवागच्छित्ता मियादेविं एवं वयासी—देवाणुप्पिया! तुम्हं पढमे गब्भे' पहुँचते ही उसने मृगादेवी से इस प्रकार कहा—हे देवानुप्रिये! यह तुम्हारा पहिला ही पहिला गर्भ है 'तं जइ णं तुमं एयं एगंते उक्कुरुडियाए उज्झासि' जो यदि तुम इस एकान्त स्थानमे डलवाती हो 'तओ णं तुम्हं पया नो थिरा भविस्सइ' तो फिर तुम्हारी संतान स्थिर नहीं होगी

उदाहु मा ?' આ બાળકને રાણીના કહેવા પ્રમાણે કોઈ એકાન્ત સ્થાનમાં મૂકી આવું કે નહિ ? 'तएणं से विजए खत्तिए तीसे अम्मधाईए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा तहेव सभंते उट्ठाए उट्ठेइ' આ પ્રકારે ધાયમાતાના મુખથી એવાં વચન સાંભળીને રાજા જે રૂપમાં બેઠા હતા તેજ રૂપમાં સભ્રાન્ત થઈને ઉભા થઈ ગયા, અને 'उट्ठित्ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छइ' ઉઠીને જ્યાં મૃગાદેવી હતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા 'उवागच्छित्ता मियादेविं एवं वयासी देवाणुप्पिया तुम्हं पढमे गब्भे' આવીને તેણે મૃગાદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયે આ તમારો પહેલો ગર્ભ છે 'तं जइ णं तुमं एयं एगंते उक्कुरुडियाए उज्झासि' માટે તમે એને એકાન્ત સ્થાનમાં નખાવી આપો છો તો 'तओ णं तुम्हं पया नो थिरा भविस्सइ' તો પછી તમારા ભવિષ્યમાં થનાર

हे स्वामन ! मृगादेवी नवाना मासाना यावन, अत्र यावच्छब्देनैव द्रष्टव्यम्-बहुप्रतिपूर्णाना दारक मजनितवती जात्यन्ध यावन् अङ्गोपाङ्गानाम्-आकृति मात्रम्, तत खलु सा मृगादेवी त हुण्डम-धरूप पश्यति, दृष्ट्वा भीता त्रस्ता उद्विग्ना सजातभया मा शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-गच्छ खलु त्व हे देवानुप्रिये ! एत दारकमेकान्ते उत्कुरटिकाया-कचवरस्थाने, 'उज्झ हि' उज्झ-क्षिप, 'त' तन्-तस्मात्-'स दिसह' सदिशत यूय खलु हे स्वामिन ! त

'मियादेवी नवण्ह मामाण जाव आगिइमेत्त' मृगादेवी के नौ मास के पूर्ण समय होन पर पुत्र प्रसव हुआ है, वह जन्मान्ध और जन्मान्धरूप है। एव जिसके कोई भी अग और उपाग पूर्ण नहीं है, सिर्फ उन सबकी उसमें आकृतिमात्र ही है। 'तएण सा मियादेवी त हुड अधरूव पासइ, पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा, सजायभया मम सद्दावेइ' जब मृगादेवीने उस हुण्डक और अन्धरूप बालक को देखा तो देखते ही बहुत कुछ डरगई, चित्तमे विशेष उद्विग्न हुई, एव मारे भयके उसके समस्त शरीर मे कपकपी छूटने लगी। एसी हालत मे उसने मुझे बुलाया और 'सद्दावित्ता एव वयासी' बुलाकर कहने लगी कि- 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिये ! 'तुम ण गच्छ' तुम जाओ और 'एय दारगं एगते उक्कुरुडियाए उज्झाहि' इस बालक को किसी एकात स्थान में कूडे-कचरे में डाल आओ 'त' तो 'सामी' हे स्वामिन् ! 'सदिसह' आप आज्ञा दीजिये, क्या मैं 'त दारग

હે સ્વામિન્ ! મિયાદેવી નવણ્હ મામાણ જાવ આગિઇમેત્ત ' મૃગાદેવીને નવ માસનો સમય પૂરો થતા પુત્રનો જન્મ થયો છે તે જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે એટલે કે જેને કોઇ પણ અગ અને ઉપાગ પૂર્ણ નથી, કેવળ તે સર્વની તેનામા આકૃતિ માત્રજ છે તપણ મા મિયાદેવી ત હુડ અધરૂવ પામઇ પાસિત્તા ભીયા તત્થા ઉવ્વિગ્ગા સજાયભયા મમ મદ્દાવેઇ ' જ્યારે મૃગાદેવીએ તે હુડક અને અધરૂપ બાળકને જોયો તથા જોતાની સાથેજ તે બહુજ ડરી ગઇ ચિત્તમા વિશેષ પણે ઉદ્વેગ પામી અને ભયના કારણે તેના શરીરમા ધ્રુજારી છુટી આવી હાલતમા તેણે મને બોલાવી અને સદ્દાવિત્તા' બોલાવીને એવ વયાસી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે ' દેવાણુપ્પિયા હે દેવાનુપ્રિયે ! 'તુમ ણ ગચ્છ તમે જાઓ અને એય દારગ એગતે ઉક્કુરુડિયાએ ઉજ્ઝાહિ ' આ બાળકને કોઇ એકાત સ્થાનમા ઉકરડામા કે કચરામા નાખી આવો ત ' તો ' સામી ' હે સ્વામિન્ ! સદિસહ ' આપ આજ્ઞા આપો, શુ હુ ત દારગ એગતે ઉજ્ઝામિ

एवं खलु हे गौतम ! मृगापुत्रो दारकः 'पुरा पोराणाणं' पुरा=पूर्वकाले कृतानामिति भावः, अत एव पुराणानां-चिरन्तनानां 'जाव पच्चणुब्भवमाणे' यावत् प्रत्यनुभवन्, अत्र यावच्छब्देन 'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं' अत्रत्यत्रयोदशसूत्रगत' पाठोऽनुसन्धेयः। दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरतीत्यन्वयः ॥ २० ॥

गोयमा ! मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' इस प्रकार हे गौतम ! मृगापुत्र दारक पूर्वकालीन अत एव चिरन्तन और दुश्चीर्ण-अशुभतम खोटे अध्यवसायों से उपार्जित तथा आलोचना आदि शुद्धि से अनिवर्तित-दूर नहीं किये गये अशुभ अपने किये हुए पापकर्मों का अशाता-रूप अशुभ फल भोग रहा है।

भावार्थ-इस बालक का हुण्डक संस्थान है, इसके अवयव किसी खास आकार के नहीं है, और न वे अपने प्रमाणानुसार ही हुए हैं, यह तो एक विलक्षण आकृति मात्र है, न जाने इसके कारण क्या अशुभ होनेवाला है और यह कौन सा अनिष्ट करेगा, इत्यादि विचारों से त्रस्त एवं उद्विग्न बनी हुई मृगादेवी का शरीर सहसा भावी अनिष्ट की आशंका से कंप उठा। उससे रहा नहीं गया और धायमाता

પાન આપીને પાલન પોષણ કરવા લાગી 'एवं खलु गोयमा मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર દારક પૂર્વ કાલના અર્થાત્ ચિરન્તન પુરાતન અને દુશ્ચીર્ણ અશુભતમ માઠા અધ્યવસાયોથી ઉપાર્જિત (મેળવેલા) તથા આલોચના આદિ શુદ્ધિ વડે કરી દૂર નહિ કરેલા એવા અશુભ પોતાના કરેલા પાપકર્મોના અશાતારૂપ અશુભ ફળને ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ-આ બાળકનું હુંડક સંસ્થાન છે, તેના અવયવોમાં કોઇ પ્રકારનો ખાસ આકાર નથી અને તે અવયવો પોતાના પ્રમાણ અનુસાર પણ નથી આતો એક વિલક્ષણ આકૃતિમાત્ર છે શું કહી શકાય કે આ કારણથી શું અશુભ થવાનું હશે ? અને એ કેવા પ્રકારનું અનિષ્ટ કરશે, ઇત્યાદિ વિચારોથી ત્રાસ અને ઉદ્વેગ પામેલી તે મૃગાદેવીનું શરીર એકદમ ભવિષ્યમાં અનિષ્ટ થવાની શંકાથી કંપવા લાગ્યું પોતાથી ન રહી શકાયું માટે ધાય માતાને બોલાવીને કહ્યું કે-

नो 'थिरा' स्थिरा भविष्यति। 'ता ण' तस्मात् खलु त्वमेत दारक 'रह स्सियसि' भूमिगृहे—भूम्यधोवर्तिगृहे 'रहस्सिएणं भत्तपाणेण' राहसिकेन भक्तपानेन 'पडिजागरमाणी २' प्रतिजाग्रती २=पालयन्ती २ 'विहराहि' विहर, 'तो ण' तस्मात् खलु तव प्रजा स्थिरा भविष्यति।

तत खलु सा मृगादेवी विजयस्य क्षत्रियस्य स्वपते' 'तथाऽस्तु' इत्युक्त्वा एतमर्थं विनयेन 'पाडसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य त दारक राहसिके भूमिगृहे राहसिकेन भक्तपानेन प्रतिजाग्रती२=पालयन्ती२ विहरति।

तो' इसलिये निश्चित 'तुम एय दारग रहस्सियगंसि भूमिघरंसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहराहि' तुम इस बालक को मनुष्यों से अविदित भोयरे मे प्रच्छन्न रूप से रख कर और वहीं पर गुप्तरूप से भात पानी खिला पिला कर इसका पालन पोषण करो। 'तो ण' ऐसा करने से ही 'तुम्ह पया थिरा भविस्सइ' आगामी काल मे होनेवाली तुम्हारी संतान स्थिर होगी। 'तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमट्ठ विणएण पडिसुणेइ' इस प्रकार वह मृगादेवी अपने पति विजय राजा के कथन को 'तथास्तु' कह कर बडे ही विनय से स्वीकार किया और 'पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' स्वीकार कर उस बालक का एकान्त गुप्तरूप भौंहरे में रखकर प्रच्छन्नरूप से दिये गये भोजन और पान से पालन पोषण करने लगी। 'एव खलु

संतान स्थिर थशे नहि अर्थात बीजा संतान जीवशे नहि 'तो ण' એટલા માટે નિશ્ચિત 'तुम एय दारग रहस्सियगंसि भूमिघरंम्मि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहराहि' તમે આ બાળકને મનુષ્યો ન જાણે તેવી રીતે ભોંયરામાં ગુપ્ત રૂપથી રાખો અને ત્યાં ગુપ્ત પણે ખાન-પાન આપીને તેનું પાલન પોષણ કરો 'तो ण' એવી રીતે કરવાથી જ तुम्ह पया थिरा भविस्सइ હવે પછી થનારી તમારી પ્રજા-સંતાન સ્થિર થશે (જીવતા રહેશે) 'तएण सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमट्ठ विणएण पडिसुणेइ' આ પ્રમાણે તે મૃગાદેવીએ પોતાના પતિ વિજય રાજાના વચનને "तथास्तु" કહીને બહુજ વિનયથી તેનો સ્વીકાર કર્યો અને 'पडिसुणित्ता त दारग रहस्सियंसि भूमिघरंसि रहस्सिएण भत्तपाणेण पडिजागरमाणी२ विहरइ' સ્વીકાર કરીને તે બાળકને એકાન્ત ગુપ્તરૂપ ભોંયરામાં રાખીને ગુપ્તરૂપથી ભોજન–

मूलम्—सू० २१

मियापुत्ते ण भंते ! दारए इओ कालम से काल किच्चा कहिं गमिहिइ?, कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! मियापुत्ते दारए बत्तीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले साहकुलंसि सीहत्ताए पच्चायाहिइ, सेण तत्थ सीहा भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए बहु पाव जाव समज्जिणइ, समज्जिणित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ । से ण तओ अणतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ तत्थ ण काल किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि सागरोमाइ०, सेण तओ अणतर उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ, तत्थ वि काल किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइ०, से ण तओ सीहेसु य०, तयाणतर चउत्थीए०, उरगो, पचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ, अहे सत्तमाए० ।

तओ अणतर उव्वट्टित्ता से जाइ इमाइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मच्छ–कच्छभ–गाह–मगर–सुसुमाराऽऽईण अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ, तत्थ ण एगमेगसि जोणिविहाणसि अणेगसयसहस्स खुत्तो उदाइत्ता२ तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ ।

प्रदर्शित पद्धति के अनुसार ही उस बालक की सब प्रकारकी व्यवस्था कर उसका पालन पोषण करने लगी। श्री वीर प्रभु गौतम स्वामी से कहते है कि–हे गौतम ! यह तुम्हारे प्रश्न का उत्तर है, इससे तुम समझ गये होंगे कि–यह मृगापुत्र पूर्वभव मे बाधे हुए चिर तन अपने दुश्चीर्ण और दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पाप कर्मों का अशुभ फल भोग रहा है ॥ २० ॥

સંમતિનો સ્વીકાર કરીને રાજાએ બતાવેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે જ તે બાળક માટે રાણી તમામ પ્રકારની ગોઠવણુ કરીને પાલન–પોષણુ કરવા લાગી। શ્રી વીરપ્રભુ ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે–હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે, આ ઉપરથી તમે સમજી ગયા હશો કે–આ મૃગાપુત્ર પૂર્વભવમા બાંધેલા ચિરન્તન–પુરાતન પોતાના દુર્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપકર્મોનું અશુભ ફળ ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૨૦ ॥

को बुलाकर कहा कि—तुम इस बालकको किसी एकांत स्थानमें जाकर उकुरडो पर कूडे कचरे में छोड़ आओ रानी की इस बात को सुनते ही वह 'तथास्तु' कहकर विजय नरेश के निकट उनका अभिप्राय जानने के लिए पहुँची और रानी के उस पुत्र प्रसव का समस्त समाचार एवं रानी का हार्दिक विचार आद्योपान्त कह सुनाया। राजा सुनकर आश्चर्यचकित हो उठा, और जैसा बैठा था वैसा ही रानी के निकट आ पहुँचा। आते ही उसने अपना निजी विचार रानी से प्रकट किया और कहा कि—ऐसा करना योग्य नहीं है, कारण कि यह तुम्हारा प्रथम गर्भ है। इसमें इस प्रकारका कृत्य भावी संतान की स्थिरता में बाधक होगा, अतः अब यह जैसा हुआ है सो सब ठीक है, इस विषयमें विशेष चिंता न कर इसके पालन पोषण की ही चिंता करना अब विशेष श्रेयस्कर है, इसलिये इस का सर्वोत्तम यही उपाय है कि तुम इसे अपने महलके भौंहरे में गुप्तरूप से रखो, वह स्थान ऐसा है कि जहां पर कोई भी व्यक्ति आ जा नहीं सकता, अतः वहीं पर गुप्तरूप से इसके खान पीन की पूर्ण व्यवस्था रखो, ऐसा करने से भावी संतान स्थिर होगी और इसका भी पालन पोषण हो जायगा। राजा की इस संमति को स्वीकृत कर, रानीने राजाके द्वारा

તમે આ બાળકને કોઈ એકાન્ત સ્થાનમા જઈને ઉકરડામા—કચરામા મૂકી આવો, રાણીની આ વાતને સાભળીને 'તથાસ્તુ' કહીને તે વિજય નરેશ પાસે તેમનો અભિપ્રાય જાણવા માટે પહોચી ગઈ અને રાણીને આ પુત્ર પ્રસવ થયો તેના તમામ સમાચાર તથા રાણીના અંતરના જે વિચાર હતા તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધીના કહી સભળાવ્યા રાજા હકીકત સાભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ બેઠા થઈ જ્યા રાણી હતા ત્યા આવી પહોચ્યા આવીને રાજાએ પોતાના જે વિચારો હતા તે રાણી પાસે જણાવી દીધા અને કહ્યુ કે—એ પ્રમાણે કરવુ તે યોગ્ય નથી કારણ કે આ તમારો પ્રથમ ગર્ભ છે તેમા આ પ્રકારનુ કૃત્ય તમારા ભાવિ સતાનોની સ્થિરતામા બાધક નિવડશે, તેથી જે થયુ તે સર્વ ઠીક છે આ બાબત તમા વિશેષ ચિન્તા ન કરતા તેના પાલન—પોષણની ચિન્તા કરવી તે હાલ વિશેષ કલ્યાણકારી છે, એટલા માટે એનો સૌથી સારો ઉપાય એ છે કે—તમે એ બાળકને પોતાના મહેલના ભોયરામા ગુપ્તરૂપમા રાખો, તે એવુ સ્થાન છે કે જ્યા આગળ કોઈ પણ વ્યક્તિ આવી કે જઈ શકે તેમ નથી, તેથી ત્યા ગુપ્ત પણે તેના ખાવા—પીવાની પૂરી વ્યવસ્થા રાખો અને તે પ્રમાણે કરવાથી ભાવિ સતાન પણ સ્થિર થશે અને આ બાળકનુ પણ પાલન—પોષણ થઈ જશે રાજાની આ પ્રકારની

अद् वर्षाणि, क्वचित् 'षड्त्रिंशतिवर्षाणि' अनुपाल्यते, परमायुष्कं पालयित्वा कालमासे–मरणसमये प्राप्ते कालं कृत्वा–मरणं प्राप्य इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले–वैताढ्यनामकपर्वतस्याधोभागे–समीपे 'सीहकुलंसि' सिंहकुले 'सीहत्ताए' सिंहतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते, स खलु तत्र सिंहो भविष्यति। कीदृशोऽसौ भविष्यती ? त्याह–'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव साहसिए' यावत् साहसिकः, अत्र यावच्छब्देन–'सूरे दढप्पहारी' इत्यादि बोध्यम्। बहु=बहुविधं पापं प्राणातिपातादिलक्षणं यावत्=कलिकलुषम् इत्यस्य संग्रहः, 'समज्जिणइ' समर्जयति=

दीवे भारहे वासे' यह मृगापुत्र बालक बत्तीस वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर स्थिति के क्षय होने पर मर कर इस मध्य जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्य पर्वत की तलहटी में 'सीहकुलंसि' सिंह के कुलमें 'सीहत्ताए पच्चायाहिइ' सिंह की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तत्थ सीहे भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए' वह वहां ऐसा सिंह होगा कि जो अधर्मी, शूर, दृढप्रहारी एवं साहसिक होगा। 'जाव' शब्द से ही यहां 'सूरे दढप्पहारी' इन पदों का संग्रह किया गया है। 'बहु पाव जाव समज्जिणइ' यावत् शब्द से यहां पर भी 'कलिकलुस' इस पद का ग्रहण हुआ है, उस सिंहने अपनी पर्याय से अनेक प्रकार के कलिकलुष प्राणातिपातादिरूप पापकर्मों का संचय करेगा। समज्जि-

किच्चा इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे આ મૃગાપુત્ર બાલક બત્રીસ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યનું પાલન કરીને સ્થિતિનો ક્ષય થતાં મરણ પામીને આ મધ્ય જમ્બૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં 'वेयड्ढगिरिपायमूले' વૈતાઢય પર્વતની તળેટીમાં, 'सीहकुलंमि' સિંહના કુલમાં 'सीहत्ताए पच्चायाहिइ' સિંહની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, 'से णं तत्थ सीहे भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए' તે ત્યાં આગળ એવા પ્રકારનો સિંહ થશે કે જે અધર્મી, શૂરવીર, દૃઢપ્રહારી અર્થાત્ સાહસિક થશે. जाव શબ્દથી અહિં, 'सूरे दढप्पहारी' આ પદોનો સંગ્રહ કર્યો છે. बहु पाव जाव समज्जिणइ યાવત્ શબ્દથી અહિં આગળ પણ कलिकलुस એ પદનું ગ્રહણ થયું છે, તે સિંહ પોતાના પર્યાયથી અનેક પ્રકારના કલિકલુષ પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ પાપ કર્મોનો સંચય કરશે समज्जिणित्ता

सेण तओ उव्वट्टित्ता एव चउप्पएसु उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु खहयरेसु चउरिंदिएसु तेइदिएसु बेइंदिएसु वणप्फइएसु कडुयरुक्खेसु कडुयदुद्धिएसु वाऊ० तेऊ० आऊ० पुढवीसु अणेगसयसहस्सक्खुत्तो०, सेण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ।

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे जाव्वणगमणुपत्ते अन्नया कयाइ पढमपाउसंसि गगाए महाणइए खलीणमट्टिय खणमाणे तडीए पाडिए समाणे कालगए तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ ॥ सू० २१ ॥

टीका—सू० २१

मृगापुत्रस्य पूर्वभववृत्तान्त सर्वं भगवद्वचनादवगत्य गौतमो भगवन्त पृच्छति—' मियापुत्ते ण भते ' इत्यादि। हे भदन्त!—हे भगवन्! मृगापुत्र खलु दारकः ' इओ ' इत —अस्माद् भवात् कालमासे= मरणावसरे काल कृत्वा ' कहिं गमिहिइ ' कुत्र गमिष्यति ?, ' कहिं उववज्जिहिइ ' कुत्रोपत्स्यते ?, भगवानाह—' गोयमा ' इत्यादि। हे गौतम! मृगापुत्रो दारकः द्वात्रिं

' मियापुत्ते ण ' इत्यादि—

इस प्रकार श्री गौतम स्वामीने श्री वीर प्रभु के मुख स मृगापुत्र का समस्त पूर्वभव का वृत्तान्त जानकर पुन प्रभु से यह पूछा कि– ' भते '-हे भदन्त! ' मियापुत्तेण दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिइ ' मृगापुत्र बालक इस भव से मरण के अवसर में मर कर कहा जायगा ' कहिं उववज्जिहिइ ' कहा पर उत्पन्न होगा ? प्रत्युत्तर मे प्रभुने कहा–' गोयमा ' हे गौतम! ' मियापुत्ते दारए बत्तीस वासाइ परमाउय पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इहेव जबुद्दीवे

मियापुत्त ण ' ईत्याहि

આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રી વીર પ્રભુના મુખથી મૃગાપુત્રના સમસ્ત પૂર્વભવના વૃત્તાન્તને (સાભળીને) જાણી કરીને ફરી પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછ્યુ કે — ' भते ' હે ભદન્ત! मियापुत्ते ण दारए इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गमिहिइ ' મૃગાપુત્ર બાલક આ ભવથી મરણ પામીને કયા જશે? ' कहिं उववज्जिहिइ ' કયા ઉત્પન્ન થશે? પ્રત્યુત્તરમા પ્રભુએ કહ્યુ–' गोयमा હે ગૌતમ! ' मियापुत्ते दारए बत्तीस वासाइ परमाउय पालइत्ता कालमासे काल

यस्या पृथिव्या सप्त सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति। स खलु 'तओ' तत – तत्पश्चात् 'सीहेसु य' सिंहेषु चोत्पत्स्यते। 'तयाणतर' तदनन्तर 'चउत्थीए०' चतुर्थ्यां पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते। तत उद्वृत्य 'उरगा' उरगः–सर्पो भविष्यति। तत्रापि कालं कृत्वा 'पचमीए' पञ्चम्या पृथिव्या नैरयिकेषूत्पत्स्यते। तत उद्वृत्य स खलु 'इत्थी' स्त्री भविष्यति। तत्रापि काल कृत्वा 'छट्ठीए' षष्ठ्या पृथिव्या नैरयिकेषूत्पत्स्यते। तत उद्वृत्य स खलु 'मणुओ मनुज'–मनुष्यो भविष्यति, तत्रापि काल कृत्वा 'अहेसत्तमाए' अधःसप्तम्या पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते।

तर चउत्थीए०, उरगो०, पचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ, अहे सत्तमाए०, वहा से मर कर सातसागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले तृतीय नरक मे, वहा से निकल कर तिर्यग्गति मे सिंह की पर्याय मे, वहा से मर कर दश सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले चतुर्थनरक मे, वहा से अपने समय मे मर कर सर्पपर्याय मे, वहा से मरकर फिर सत्रह (१७) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले पचम नरक मे, वहा से मर कर स्त्री पर्यायमें, वहा से पश्चात् मर कर बाईस सागर की उत्कृष्ट स्थितियुक्त छठवे नरकमे, वहा से निकलकर मनुष्य पर्याय मे और अन्त मे वहा से भी मर कर तेतीस (३३) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले सातवे नरक मे उत्पन्न होगा। तओ अणतर उव्वट्टित्ता से जा इमाइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मच्छ–कच्छभ–गाह–मगर–सुसुमारा

सागरोवमाइ० से ण तओ सीहेसु य० तयाणतर चउत्थीए०, उरगो, पचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ अहेसत्तमाए०' પછી ત્યાથી નીકળીને તિર્યંચ ગતિમા સિંહની પર્યાયમા મરણ પામીને સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા ત્રીજા નરકમા, ત્યાથી નીકળીને તિર્યંચ ગતિમા સિંહની પર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને દસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા ચોથા નરકમા, ત્યાથી તે સ્થિતિ પૂરી કરીને, સર્પપર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને ફરી સત્તર (૧૭) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પાચમા નરકમા, ત્યાથી મરણ પામીને સ્ત્રી પર્યાયમા, ત્યાથી મરણ પામીને બાવીસ (૨૨) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા છઠ્ઠા નરકમા, ત્યાથી નીકળીને મનુષ્ય-પર્યાયમા અને અન્તમા ત્યાથી મરણ પામીને તેત્રીસ (૩૩) સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા સાતમા નરકમા ઉત્પન્ન થશે 'तओ अणतर उव्वट्टित्ता से जाइ इमाइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मच्छ–कच्छभ–गाह–मगर–सुसुमारादीण

उपार्जयति। 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य–पापकर्मोपार्जनं कृत्वा, कालमासे कालं कृत्वा, अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या 'उक्कोस' उत्कृष्टतया सागरोपमस्थिति केषु यावत्–'नैरयिकेषु नैरयिकतया' इति संग्रहः, 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरम्=तत्पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=रत्नप्रभापृथिव्या निर्गत्य 'सरीसिवेसु' सरीसृपेषु नकुलादिषु 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। तत्र खलु कालं कृत्वा 'दोचाए पुढवीए' द्वितीयस्या पृथिव्याम्, उत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति। स खलु ततोऽनन्तरं 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=द्वितीयस्या पृथिव्या निर्गत्य पक्षिषूत्पत्स्यते। तत्रापि कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृती

णित्ता कालमासे कालं किच्चा' उनका संचय कर के कालमास–मृत्यु अवसर में मरकर वह इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ' अब इसी रत्नप्रभा–पृथिवी के एक सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले प्रथम नरकमें नारकीरूप से उत्पन्न होगा। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ, तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि सागरोवमाइं' पश्चात् वह वहां से निकल कर सरीसृप–नकुल आदि योनियों में उत्पन्न होगा। पश्चात् वहां की स्थिति के क्षय होने पर वह द्वितीय नरक कि जहां पर तीन सागर की उत्कृष्ट स्थिति है, उसमें जन्म धारण करेगा, फिर 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ' वह वहां से निकलकर पक्षियों के कुल में उत्पन्न होगा 'तत्थ वि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं० से णं तओ सीहेसु य० तयाणं

कालमासे कालं किच्चा तेनो संचय करीने मृत्युना अवसरे मरण पामीने इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु जाव उववज्जिहिइ पछी ते जीव आ रत्नप्रभा पृथ्वीना उत्कृष्ट એક સાગરની સ્થિતિ વાળા પહેલા નરકમાં નારકીરૂપે ઉત્પન્ન થશે 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सरीसिवेसु उववज्जिहिइ तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि सागरोवमाइं' પછીથી તે ત્યાંથી નીકળી સરીસૃપ–નકુલ (નોળીયા) આદિની યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થશે પછી ત્યાંની સ્થિતિનો ક્ષય કરીને તે બીજા નરકમાં જ્યાં આગળ ત્રણ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેમાં જન્મ ધારણ કરશે પછી से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता पक्खीसु उववज्जिहिइ' તે ત્યાંથી નીકળીને પક્ષિઓના કુળમાં ઉત્પન્ન થશે तत्थवि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त

मत्यायास्यति, उत्पत्स्यते। 'स ण' स खलु 'तओ' ततः-'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निर्गत्य, एव 'चउप्पएसु' चतुष्पदेषु गवादिषु 'उरपरिसप्पेसु' उर परिसर्पेषु = उरगेषु सर्पादिषु - इत्यर्थः, 'भुयपरिसप्पेसु' भुज परिसर्पेषु=भुजगामिषु नकुलगोधिकासु 'खहयरेसु' खचरेषु=गगनचरेषु पक्षिषु, चतुरिन्द्रियेषु, त्रीन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु, 'वणप्फइएसु' वनस्पतिकेषु, 'कडुयरुक्खेसु' कटुरवृक्षेषु, 'कडुयदुद्धिएसु' कटुकदुग्धकेषु अर्कादिषु, 'वाउसु' वायुषु, 'तउसु' तेजस्सु, 'आउसु' अप्सु, 'पुढवीसु' पृथिवीषु अनेकशतसहस्रकृत्वः-अनेकलक्ष-वारम् उत्पत्स्यते। ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निर्गत्य 'सुपइट्ठपुरे णयरे' सुप्रतिष्ठपुरे नगरे, 'गोणत्ताए' गोत्वेन=वृषभत्वेन बलीवर्दतयेत्यर्थः, 'पच्चायाहिइ' प्रत्यागास्यति=उत्पत्स्यते।

'स ण' स खलु तत्र 'उम्मुक्कभावे' उन्मुक्तबालभाव =बाल्यावस्थाक्रान्त, 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्त=तारुण्यमुपागत, 'अन्नया कयाइ'

कर वह चतुष्पद गाय आदि तिर्यचो मे, उरपरिसर्प सर्पादिको मे, भुजपरिसर्प नकुल गोह आदि को मे, खचर-पक्षियो मे, चतुरिन्द्रियो मे, तेइन्द्रियो मे, द्वीन्द्रिय जीवो मे और एकेन्द्रिय वनस्पतिकाय कटुकवृक्षों मे, कटुकदुग्धवाले आकडा आदि वृक्षों मे, वायुकाय मे, तेजस्काय मे अप्काय मे, और पृथिवीकाय मे लाखोवार उत्पन्न होगा। 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ' पश्चात् वहा से निकलकर वह सुप्रतिष्ठपुर नगर मे गोण-साडरूप स उत्पन्न होगा। 'से ण तत्थ' वहा पर वह 'उम्मुक्कबालभावे' बाल्यावस्था को छोडकर 'जोव्वणगमणुपत्ते' जब यौवन अवस्था को प्राप्त करेगा, तब 'अन्नया कयाइ' कोई एक समय 'पढम-

પછી ત્યાંથી નીકળીને તે જીવ ચતુષ્પદ-ગાય આદિ તિર્યચોમા, ઉરપરિસર્પ-સર્પાદિકોમા ભુજપરિસર્પ-નોળીઆ ઘો આદિમા, ખેચર-પક્ષિઓમા, ચતુરિન્દ્રિયોમા, તેઇન્દ્રિયોમા, દ્વીન્દ્રિયોના જીવોમા અને એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાય-કટુક વૃક્ષોમા, કટુકદૂધવાળા-આકડા આદિ વૃક્ષોમા, વાયુકાયમા, અગ્નિકાયમા અપ્કાયમા અને પૃથિવીકાયમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે, 'से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सुपइट्ठ पुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ' પછી ત્યાંથી નીકળીને તે સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નગરમા ગોણ-સાઢ રૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं तत्थ' ત્યા તે 'उम्मुक्कबालभावे' (સાઢ) બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને 'जोव्वणगमणुपत्ते' જ્યારે યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે ત્યારે 'अन्नया कयाइ' કોઇ એક સમય 'पढमपाउसंसि' પ્રાવૃષિક વર્ષા

'तओ अणतर' ततोऽनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=अधःसप्तम्याः पृथिव्या निर्गत्येत्यर्थ., 'से' स मृगापुत्रदारकजीवः, यानि इमानि जलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाना मत्स्यकच्छपग्राहमकरसुसुमारादीना 'अद्धतरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ' अर्धत्रयोदशजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि=जातौ पञ्चेन्द्रियजातौ कुलकोटीना योनिप्रमुखाणि–योनिद्वारकाणि योनिशतसहस्राणि–तानि अर्धत्रयोदशानि–सार्धद्वादशशतसहस्राणि–सार्धद्वादशलक्षाणीत्यर्थ पञ्चेन्द्रियजातौ सार्धद्वा शलक्षकुलकोटीन प्राप्स्यतीति यावत्। तत्र खलु एगमेगसि' एकैकस्मिन् 'जोणिविहाणसि' योनिविधाने=योनिभेदे 'अणगसयसहस्सक्खुत्तो' अनेकशतसहस्रकृत्व –अनेकलक्षवारम् 'उद्दाइत्ता२' उत्पद्य२ 'तत्थेव' तत्रैव 'भुज्जो२,' भूयो भूय.–पुन पुनः, 'पच्चायाइस्सइ'

दीण अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ' पश्चात् वहा स निकल कर वह मृगापुत्र का जाव पचेन्द्रिय तिर्यंचो के भेदस्वरूप जलचर–मच्छ, कच्छप, ग्राह, मगर और सुसुमार आदि तिर्यंचगति नामकर्मविशिष्ट तिर्यञ्च जीवो की पञ्चेन्द्रिय जाति मे जो साढा बारह (१२॥) लाख कुलकोटि है उनमे उत्पन्न होगा। 'तत्थ ण एगमेगसि जोणिविहाणसि अणेगसयसहस्सक्खुत्तो उद्दाइत्ता२ तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ' उनमे एक२ योनि के भेद मे लाखोवार, वार–वार जन्म मरण करेगा। 'से ण तओ उव्वट्टित्ता एव चउप्पएसु, उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु, खहयरेसु, चउरिंदिएसु, तेइंदिएसु, बेइंदिएसु, वणप्फइएसु, कडुयरुक्खेसु, कडुयदुद्धिएसु, वाऊ०, तेऊ०, आऊ०, पुढवीसु, अणेगसयसहस्सखुत्तो' पश्चात् वहासे निकल

अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइ' પછી ત્યાથી નીકળીને તે મૃગાપુત્રનો જીવ પચેન્દ્રિય તિર્યચોના ભેદસ્વરૂપ જલચર, મચ્છ, કાચબો, ગ્રાહ, મગર અને સુસુમાર આદિ તિર્યચગતિનામકર્મવિશિષ્ટ તિર્યચ જીવોની પચેન્દ્રિય જાતિમા જેના સાડાબાર લાખ (૧૨॥) કુલકોટી છે તેમા ઉત્પન્ન થશે तत्थण एगमेगसि जोणिविहाणसि अणेगसयसहस्सखुत्तो उद्दाइत्तार तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ' તેમા એક એક યોનિના ભેદમા લાખો વાર વારંવાર જન્મ અને મરણ કરશે 'से ण तओ उव्वट्टित्ता एव चउप्पएसु, उरपरिसप्पेसु, भुयपरिसप्पेसु, खहयरेसु चउरिंदिसु, तेइंदिएसु बेइंदिएसु वणप्फइएसु, कडुयरुक्खेसु, कडुयदुद्धिएसु, वाऊ०, तेऊ० आउ०, पुढवीसु, अणेगसयसहस्सखुत्तो'

पर्याय का परित्याग करेगा तब वह सर्वप्रथम इस जम्बूद्वीपस्थित भरतक्षेत्रान्तगत वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे सिंह की पर्याय को धारण करेगा। उसमे वह अपनी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी एव साहसिक प्रवृत्ति से अनेक प्रकार क अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पापकर्मों का उपार्जन करेगा। उसके प्रभाव से अपनी आयु के परिसमाप्त होते ही यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा, वहा की १ सागर की स्थिति समाप्त कर जब वहा स निकल कर फिर यह तिर्यंच पयाय में सरीसृप आदि जीवो की पर्याय को धारण कर और मर कर द्वितीय नरकका नैरयिक होगा। वहा की तीन सागर की स्थिति भोगकर जब वहा स निकलेगा तब फिर स यह पक्षियो के कुल मे पक्षीरूप से जन्मेगा। यहा की प्राप्तस्थिति भोगकर फिर मर कर तृतीय नरक में जायगा। वहा की सातसागर की उत्कृष्ट स्थिति की समाप्ति कर, मर कर वहा से पुनरपि सिंह के भव को प्राप्त करेगा। यहा से मरकर चतुर्थनरक, कि जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है उसमें नैरयिक का जीव होगा। वहा से उस स्थिति की पूर्णता होते ही सर्प की योनि मे जन्म लेगा। यहा मे मर कर १७ सागर की पाचवे नरककी स्थिति को वहा के दु खो को

---

(३७) વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરીને જ્યારે તે પર્યાયનો ત્યાગ કરશે, ત્યારે તે સૌથી પ્રથમ આ જમ્બૂદ્રીપમા રહેલ ભરતક્ષેત્રની અ દરના વૈતાઢય પર્વતની તળેટીમા સિંહની પર્યાયને ધારણ કરશે, તેમા તે પોતાની અધાર્મિક શૌર્યવિશિષ્ટ દૃઢ પ્રહારકારી સાહસિક પ્રવૃત્તિથી અનેક પ્રકારના અશુભતમ પ્રાણાતિપાતાદિ રૂપ પાપકર્મોને મેળવશે તેના પ્રભાવથી પોતાની આયુષ્ય પૂરી થતાજ તે મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે ત્યાની એક ૧ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળીને પાછો તે તિર્યંચ પર્યાયમા સરીસર્પ આદિ જીવોની પર્યાયને ધારણ કરશે પછી ત્યાથી મરણ પામીને બીજા નરકમા નારકી થશે ત્યાની ત્રણ સાગરની સ્થિતિ ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે પછી ફરીથી તે પક્ષિયોના કુલમા પક્ષીરૂપથી જન્મ પામશે ત્યાની પ્રાપ્ત સ્થિતિ ભોગવીને મરણ પામીને ત્રીજા નરકમા જશે ત્યા સાત ૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પૂરી કરી મરણ પામીને ત્યાથી ફરી પણ સિંહના ભવમા આવશે ત્યાથી મરણ પામીને ચોથુ નરક કે જ્યા દસ ૧૦ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેમા નારકીનો જીવ થશે તે સ્થિતિ પૂરી થતાજ તે સર્પની યોનિમા જન્મ પામશે ત્યાથી મરણ પામીને સત્તર (૧૭) સાગરની પાચમા નરકની સ્થિતિ વડે ત્યાના દુ ખોને ભોગવીને આયુષ્યને સમા

अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन समये ' पढमपाउससि ' प्रथमप्रावृषि=प्रथम वर्षाकाले, ' गंगाए महाणइए ' गङ्गाया महानद्याः ' खलीणमट्टिय ' खलीन मृत्तिका=खलीनं-नदीतट तस्य या मृत्तिका, ताम्, ' खणमाणे ' खनन्=उत्खनन् ' तडीए ' तट्या, पतितायामितिशेषः, ' पेल्लिए समाणे ' पीडितः सन् ' काल-गए ' काल गत,-मृत' । तत्पश्चात्-तत्रैव 'सुपइट्टपुरे' सुप्रतिष्ठपुरे सुप्रतिष्ठपुरनामके नगरे श्रेष्ठिकुले पुत्रतया ' पच्चायाइस्सइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ सू० २१ ॥

पाउससि ' प्राथमिक वर्षकाल मे ' गगाए महाणईए ' गगामहानदी के ' खलीण-मट्टिय खणमाणे तडीए पल्लिए समाणे कालगए ' तीर की मिट्टी के अपने सींगो स खोदेगा और खोदते२ जब तट उस पर गिर पडेगा उसके नीचे दबजान स उसकी मृत्यु हो जायगी, और मर कर वह ' तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पचायाइस्सइ ' वहीं पर सुप्रतिष्ठितपुर नगर मे किसी एक श्रेष्ठी-सेठ क घरमे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ।

भावार्थ— श्रमण भगवान महावीर के श्रीमुख स मृगापुत्र का समस्त पूर्व-भवीय वृत्तान्त यथावत् जानकर श्री गौतम स्वामीने उनसे फिर यह प्रश्न किया कि—हे प्रभो ! आप यह और प्रकट करने की कृपा करे कि वह मृगापुत्र मरकर कहा उत्पन्न होगा ?, तब प्रभुने गौतमस्वामीके इस प्रश्न का उत्तर देते हुए इस प्रकार कहा कि—हे गौतम ! वह मृगापुत्र अपनी उत्कृष्ट बत्तीस (३२) वर्ष की आयु को समाप्त कर जब इस

ડાલમા ' गगाए महाणईए ' ગગા મહાનદીના ' खलीणमट्टिय खणमाणे तडीए पल्लिए समाणे कालगए ' તીરની માટીને પોતાના શીંગડાથી ખોદશે અને ખોદતા ખોદતા તે કાંઠો ઉપર પડી જશે અને તેના પર માટી પડવાથી તે દબાઈ જશે તેથી તેનું મૃત્યુ થશે અને તે મરણ પામીને ' तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ ત્યા સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નગરમા કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થશે

ભાવાર્થ—શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખથી મૃગાપુત્રના તમામ પૂર્વ ભવના વૃત્તાન્તને યથાવત્ જાણીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને ફરીથી આ પ્રશ્ન કર્યો કે—હે પ્રભો ! આપ એ પણ જણાવવાની કૃપા કરો કે તે મૃગાપુત્ર મરણ પામી ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? । ત્યારે પ્રભુએ ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા આ પ્રમાણે કહ્યુ કે—હે ગૌતમ ! તે મૃગાપુત્ર પોતાના ઉત્કૃષ્ટ બત્રીશ

पर्याय का परित्याग करेगा तब वह सर्वप्रथम इस जम्बूद्वीपस्थित भरतक्षेत्रान्तर्गत वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे सिंह की पर्याय को धारण करेगा। उसमे वह अपनी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी एव साहसिक प्रवृत्ति से अनेक प्रकार क अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पापकर्मो का उपार्जन करेगा। उसके प्रभाव से अपनी आयु के परिसमाप्त होते ही यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा, वहा की १ सागर की स्थिति समाप्त कर जब वहा से निकल कर फिर यह तिर्यंच पयाय में सरीसृप आदि जीवो का पर्याय को धारण कर और मर कर द्वितीय नरकका नैरयिक होगा। वहा की तीन सागर की स्थिति भोगकर जब वहा से निकलेगा तब फिर से यह पक्षियो के कुल मे पक्षीरूप से जन्मेगा। यहा का प्राप्तस्थिति भोगकर फिर मर कर तृतीय नरक में जायगा। वहा की सातसागर की उत्कृष्ट स्थिति की समाप्ति कर, मर कर वहा से पुनरपि सिंह के भव को प्राप्त करेगा। यहा से मरकर चतुर्थनरक, कि जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है उसमें नैरयिक का जाव होगा। वहा से उस स्थिति की पूणता होते ही सर्प की योनि मे जन्म लेगा। यहा से मर कर १७ सागर की पाचवे नरककी स्थिति को वहा के दु खो को

---

(૩૨) વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરીને જ્યારે તે પર્યાયનો ત્યાગ કરશે, ત્યારે તે સૌથી પ્રથમ આ જમ્બૂદ્વીપમા રહેલ ભરતક્ષેત્રની અંદરના વૈતાઢ્ય પર્વતની તળેટીમા સિંહની પર્યાયને ધારણ કરશે, તેમા તે પોતાની અધાર્મિક શૌર્યવિશિષ્ટ દૃઢ પ્રહારકારી સાહસિક પ્રવૃત્તિથી અનેક પ્રકારના અશુભતમ પ્રાણાતિપાતાદિ રૂપ પાપકર્મોને મેળવશે તેના પ્રભાવથી પોતાની આયુષ્ય પૂરી થતાજ તે મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે ત્યાની એક ૧ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળીને પાછો તે તિર્યંચ પર્યાયમા સરીસર્પ આદિ જીવોની પર્યાયને ધારણ કરશે, પછી ત્યાથી મરણ પામીને બીજા નરકમા નારકી થશે ત્યાની ત્રણ સાગરની સ્થિતિ ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે પછી ફરીથી તે પક્ષિયોના કુલમા પક્ષીરૂપથી જન્મ પામશે ત્યાની પ્રાપ્ત સ્થિતિ ભોગવીને મરણ પામીને ત્રીજા નરકમા જશે ત્યા સાત ૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પૂરી કરી મરણ પામીને ત્યાથી ફરી પણ સિંહના ભવમા આવશે ત્યાથી મરણ પામીને ચોથુ નરક કે જ્યા દસ ૧૦ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેમા નારકીનો જીવ થશે તે સ્થિતિ પૂરી થતાજ તે સર્પની યોનિમા જન્મ પામશે ત્યાથી મરણ પામીને સત્તર (૧૭) સાગરની પાચમા નરકની સ્થિતિ વડે ત્યાના દુ ખોને ભોગવીને આયુષ્યને સમા-

भोगतेर आयुष्य के समाप्त कर वहा से मर स्त्रीपर्याय मे आयगा । यहा से मर कर छठे नरक की २२ सागर की स्थिति के यहा नारकी की पर्याय लेकर समाप्त कर वहा से निकल फिर मानव पर्याय के पा सातवे नरक का नैरयिक होगा, जहा ३३ सागर तक यह अनत अपार कष्टों का भोक्ता बनेगा । सप्तम नरक की ३३ सागरप्रमाण स्थिति के भोगकर यह वहा से निकल जलचर पचेन्द्रिय तिर्यञ्चों मे साढेबारह (१२॥) लाख कुलकोडि मे बार२ अनेक योनियों मे लाखों वार जन्म-मरण कर चतुष्पद-गाय आदि की पर्याय मे, उरपरिसर्प आदिके मे, चतुरिन्द्रिय जीवे मे, तेइन्द्रिय जीवे मे, द्वीन्द्रिय जीवे मे और एकेन्द्रियजीव-वनस्पतिकाय मे कटुकवृक्षों मे कटुकक्षीर वाल अर्क आदि वृक्षों मे, वायुकाय मे, तैजसकाय मे, अप्काय एव पृथिवीकाय में भी लाखो वार जन्म मरण करेगा । पश्चात् सुप्रतिष्ठितपुर नामक नगर में वह एक मदोन्मत्त साड होगा । यह साड जब अपनी बाल्यावस्था के व्यतीत कर अपनी पूर्ण जवानी के जोशमें चढेगा तब गगानदी के तट का मिट्टी के सींगोंद्वारा खोदेगा । उस नदी का तट उस पर गिर पडेगा इससे वह मर कर उसी नगर में किसी एक सेठ के यहा पुत्र होगा ॥२१॥

ક્ત કરતા મરણ પામીને પછી સ્ત્રી પર્યાયમા આવશે ત્યાથી મરણ પામીને છઠ્ઠા નરકની **૨૨** બાવીસ સાગરની સ્થિતિને નારકી જીવ પણે સમાપ્ત કરીને ત્યાથી નીકળીને મનુષ્ય પર્યાયને પામીને સાતમા નરકમા નારકી જીવ થશે, જ્યા ૩૩ તેત્રીશ સાગર સુધી અનત-અપાર કષ્ટોને ભોગવશે, સાતમા નરકની તેત્રીશ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિને ભોગવીને ત ત્યાથી નીકળીને જલચર પચન્દ્રિય તિર્યચોમા સાડા બાર લાખ (૧૨ાા) કુલકોટીમા વાર વાર અનેક યોનિયોમા લાખો વાર જન્મ-મરણ કરીને ચતુષ્પદ ગાય આદિ પર્યાયમા ઉરપરિસર્પ આદિમા, ચતુરિન્દ્રિય જીવોમા, તેઇન્દ્રિય જીવોમા, દ્વીન્દ્રિય જીવોમા અને એકેન્દ્રિય જીવ-વનસ્પતિ કાયમા, કટુક વૃક્ષોમા, કટુક દુધવાળા આકડા આદિ વૃક્ષોમા, વાયુકાયમા તૈજસ કાયમા, અપ્કાયમા, અને પૃથિવીકાયમા પણ લાખો વાર જન્મ-મરણ કરશે, પછીથી સુપ્રતિષ્ઠિતપુર નામના નગરમા તે એક મદોન્મત્ત સાઢ થશે તે સાઢ જ્યારે પોતાની બાલ્યાવસ્થાને પૂરી કરીને પોતાની પુરી જુવાનીના જોશમા ચઢશે ત્યારે ગગા નદીના કાંઠે તે કાઠાની માટીને શીગડા દ્વારા ખોદશે, ત્યારે તે નદીનો કાઠો તેના પર પડશે તેથી મરણ પામીને તેજ નગરમા કોઇ એક શેઠના ઘેર પુત્ર રૂપે જન્મ પામશે ॥ ૨૧ ॥

मूलम्—सू० २२

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सइ। से णं तत्थ अणगारे भविस्सइ-इरियासमिए जाव बंभयारी।

से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता आलोइय-पडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ। से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ।

एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि॥ सू० २२॥

॥ विवागसुए मिगापुत्तीयं पढमं अज्झयणं समत्तं ॥ १ ॥

टीका—सूत्र० २२

'से णं' इत्यादि। स खलु 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभाव – बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः-विज्ञातम्= अवबुद्धं परिणतमात्रम्=अवस्थान्तरं येन स तथा, बाल्यावस्थामतिक्रम्य परिज्ञातयौवनारम्भ इत्यर्थः। यौवनकमनुप्राप्तः, तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके धर्मं

'से णं तत्थ' इत्यादि—

'से णं तत्थ' वह पुत्र वहाँ जब 'उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते' कौमार अवस्था बीत जाने पर यौवनावस्था के प्रारंभ को जानने वाला हो यौवन अवस्था में प्राप्त होगा तब 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म' तथारूप स्थविर आचार्यों के समीप धर्म का श्रवण और उसे हृदय

'से णं तत्थ०' ઇત્યાદિ

'से णं तत्थ' તે પુત્ર ત્યાં જ્યારે उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते' બાલ્યાવસ્થા પૂરી થયા પછી જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવશે ત્યારે तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म તથારૂપ સ્થવિર આચાર્યોના પાસે જઈ ધર્મને સાંભળી તે ધર્મને હૃદયમાં ધારણ કરીને

श्रुत्वा निशम्य मुण्डो भूत्वा, अगारात्=अगार-गृह परित्यज्येत्यर्थः, अनगारितां प्रव्रजिष्यति, साधुत्वं प्राप्स्यति। स खलु तत्र अनगारो भविष्यति। कीदृशः? इत्याह-ईर्यासमितः विवेकपूर्वकगमनवान यावद् ब्रह्मचारी=ब्रह्मचर्यपालक।

स खलु तत्र बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियाग' श्रामण्यपर्याय=संयमपर्याय 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः= आलोचित-गुरवे निवेदित यदतिचारजात तत् प्रतिक्रान्त-गुरूपदिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणप्रतिज्ञया विशोधित येन स तथा, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः= समाधि-शुभध्यानम् प्राप्तः=उपगतः कालमासे काल कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे

मे धारण कर 'मुंडे भवित्ता' मुडत हो 'अगाराओ' गृहका परित्याग करके 'अणगारियं पव्वइस्सइ' अनगार-अवस्था को अगीकार करेगा 'से णं तत्थ अणगारे भविस्सइ, ईरियासमिए जाव बंभयारी' वह मुनि पाचसमिति तीनगुप्ति का आराधक और गुप्त ब्रह्मचारी होगा। 'से णं तत्थ बहूहिं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता' वह उस अवस्था मे अनेक वर्षो तक उस श्रमणपर्याय का-सयम भाव का पालन कर 'आलोइयपडिक्कंते' अपने लगे हुए अतिचारो का गुरुदेव से निवेदन कर और उनके द्वारा कथित शुद्धि के अनुसार फिर नहीं करने की प्रतिज्ञा से उनका सशोधन कर 'समाहिपत्ते' शुभ ध्यानरूप समाधि में लवलीन हो 'कालमासे कालं किच्चा' अपनी आयुकर्म की स्थिति पूर्ण होने पर काल कर वहा से 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्म नामक प्रथम देवलोक में 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवरूप में उत्पन्न

मुंडे भवित्ता मुंडित थईने 'अगाराओ घरनो परित्याग करीने अणगारियं पव्वइस्सइ अणगार (साधु) अवस्थाने अगीकार करशे सेणं तत्थ अणगारे भविस्सइ ईरियासमिए जाव बंभयारी' पछी ते मुनि पांच समिति, त्रण गुप्तिना आराधक अने गुप्त ब्रह्मचारी थशे 'से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता ते मुनि-अवस्थामा अनेक वर्षो सुधी श्रमण-पर्याय-संयम भावने पाळीने 'आलोइयपडिक्कंते पोताने लागेला अतिचारोने गुरुदेव पासे निवेदन करी अने तेमणे कहेली शुद्धिने अनुसरीने फरीथी अतिचार नही करवानी प्रतिज्ञाथी तेनुं संशोधन करी समाहिपत्ते' शुभ ध्यानरूप समाधिमा तल्लीन थई, कालमासे कालं किच्चा' अने पोताना आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण थता मरण पामीने त्याथी 'सोहम्मे कप्पे सौधर्म नामना प्रथम

कल्पे=प्रथमे देवलोके, 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरं चयं=शरीरं देवदेहमित्यर्थः 'चइत्ता' त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे= महाविदेहक्षेत्रे यानि कुलानि भवन्ति 'अड्ढाइं' आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते। 'जहा दढपइन्ने' यथा दृढप्रतिज्ञः, औपपातिकसूत्रे यथा दृढप्रतिज्ञनामको भव्यो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्य इत्यर्थः। 'सा चेव वत्तव्वया' सैव वक्तव्यता या दृढप्रतिज्ञस्य वक्तव्यता=वर्णनं, सैवास्यापि वक्तव्येत्यर्थः। तामेव स्मारयन्नाह-'कलाओ' इति - कलाः=अनेन द्वासप्ततिमंख्यकाः गृहीताः इति, यथा दृढप्रतिज्ञेन गृहीता इति भावः। 'जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति, इति भावः, अत्र यावच्छब्देन-सेत्स्यति,

---

होगा। 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' पश्चात् अपनी पूर्ण आयु का परिभोग कर उस देवपर्याय का परित्याग कर वह वहां से च्यवकर महाविदेह क्षेत्र मे जो भी समृद्धिशाली कुल हैं उनमे किसी एक कुल मे पुत्ररूप उत्पन्न होगा। औपपातिक सूत्र मे जिस प्रकार से दृढप्रतिज्ञ का वर्णन किया गया है ठीक उसी प्रकार से इसे भी समझना चाहिये। 'कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' यही बात इन पदों से सूत्रकार ने स्पष्ट की है कि- जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ ७२ कलाओं में प्रवीण था उसी प्रकार से यह भी उनमें निपुणमति होगा, वह जिस प्रकार समस्त कर्मों का अन्त करने वाला हुआ, यह भी उसी प्रकार होगा। यावत्

દેવલોકમાં 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' દેવરૂપમાં ઉત્પન્ન થશે 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' પછી પોતાની પૂરી આયુષ્યને ભોગવીને તે દેવ પર્યાયનો ત્યાગ કરી ત્યાંથી ચવીને મહા વિદેહક્ષેત્રમાં જે સમૃદ્ધિશાલી કુલ છે, તેમાંના કોઈ પણ એક કુલમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થશે ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે બરાબર તેજ પ્રમાણે આ પ્રસંગને પણ સમજવું જોઇએ, 'कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' એ વાત આ પદોથી સૂત્રકારે સ્પષ્ટ કરી છે કે-જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞ બહોતેર (૭૨) કલાઓમાં પ્રવીણ હતો તે પ્રમાણે આ પણ તેમાં નિપુણ બુદ્ધિવાળો થશે, તે જે પ્રમાણે સમસ્ત કર્મોનો અન્ત કરનાર થયા, તેજ પ્રમાણે આ

भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, इत्येषा सग्रह'। तत्र सेत्स्यति=सिद्धो भविष्यति कृतकृत्यो भविष्यति, भोत्स्यते=केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेय ज्ञास्यति, मोक्ष्यते=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भविष्यति, परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुख प्राप्स्यति। सर्वदु.खानाम्-अन्त=नाश करिष्यति।

श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनमाह-'एव खलु जम्बू!' इत्यादि। एव खलु हे जम्बू! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान संप्राप्तेन दुहविवागाण' दुःखविपाकाना=दु खविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्क

शब्द से 'सेत्स्यति भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति' इन पदो का ग्रहण है, इन का अर्थ इस प्रकार है– 'सेत्स्यति' वह सिद्ध–कृतकृत्य होगा, 'भोत्स्यते' केवल ज्ञान स समस्त ज्ञेयो का ज्ञाता होगा, 'मोक्ष्यते' समस्त कर्मो के बन्धन स सर्वथा मुक्त होगा, 'परिनिर्वास्यति' पारमार्थिक आत्मिक अनन्त अव्याबाध सुखो को प्राप्त करेगा। 'सर्वदुःखाना अन्त करिष्यति' इस प्रकार के कहने का तात्पर्य यह है कि वह समस्त दु खो का और उनके कारणभूत समस्त कर्मो का विनाश करने वाला होगा।

'एव खलु जबु! समणेण भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण दुह विवागाण पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि'

इस प्रकार श्री सुधर्मास्वामी जबूस्वामी स कहते हैं कि–हे जम्बू! सिद्धिगति स्थान को प्राप्त हुए श्री महावीर प्रभुने दु खविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम

પણ થશે યાવત્ શબ્દથી 'सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति' એ પદોનું ગ્રહણ કરવાનું છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે– તે સિદ્ધ–કૃતકૃત્ય–થશે, કેવળ જ્ઞાનથી જાણવા યોગ્ય સમસ્ત પદાર્થોના જાણકાર થશે, સમસ્ત કર્મોના બન્ધનથી સર્વથા મુકત થશે, પારમાર્થિક આત્મિક અવ્યાબાધ સુખોને પ્રાપ્ત કરશે 'सर्वदुःखाना अन्त करिष्यति' આ પ્રકારે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તે સમસ્ત દુ ખો અને તેના કારણભૂત સમસ્ત કર્મોનો વિનાશ કરનારા થશે

'एव खलु जम्बू! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि'॥

આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-હે જમ્બૂ! સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ દુ ખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુત

ऽऽस्येत्यर्थः, 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथमस्याऽध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः- मृगापुत्रस्यातीतवर्तमानानागतभवसम्बन्धिदुःखविपाकरूपोऽर्थः, 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः= कथितः । 'इति बेमि' इति ब्रवीमि=हे जम्बूः ! यथा भगवताऽभिहितं तथैव त्वां कथयामि न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० २२ ॥

अध्ययन का यह मृगापुत्र के अतीत आनागत और वर्तमान भवसंबंधी दुःखविपाकरूप भाव का कथन किया है । इसलिये उन्होने जैसा कहा वैसा ही मैंने तुम से कहा है, इसमें निजकल्पना से मैंने कुछ भी नहीं कहा है ॥

भावार्थ— वह पुत्र जब क्रमशः अपने कुमारावस्था के बीतने पर युवावस्था के आगमन को जानकर यौवन अवस्था को प्राप्त करेगा तब वह तथारूप स्थविरों के पास धर्म की देशना के श्रवण से और हृदय में उसका मनन करने से संसार, शरीर और भोगो से विरक्त हो गृहस्थावस्था को त्याग कर मुनिदीक्षा को अंगीकार कर संयमी हो जावेगा । उस अवस्था में यह अनेक वर्षोंतक संयमभाव की सच्ची आराधना करने वाला होगा, और जो कुछ अतीचार लगे होगे उनकी आलोचना और प्रतिक्रमण से शुद्धिकर शुभध्यानरूप समाधि मे मग्न होकर अपनी अवस्था की पूर्णता होते ही यह सर्वप्रथम प्रथम देवलोकमे देव होगा । वहा की सुखराशि को भोगकर फिर वहा से चवेगा और महाविदेह क्षेत्रमें किसी समृद्धिशाली कुल में पुत्ररूप से जन्म लेकर दृढप्रतिज्ञ की तरह

અધ્યયનના પ્રથમ અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રના ગયા સમયના આવતા સમયના અને વર્તમાનભવસંબંધી દુઃખવિપાક રૂપ ભાવનું કથન કર્યું છે, એટલા માટે તેમણે જે પ્રમાણે કહ્યુ હતુ તેવુજ મે તમને કહ્યું છે, તેમા મે મારી સ્વતંત્ર-પોતાની કલ્પનાથી કાંઈ પણ કહ્યુ નથી ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ—તે પુત્ર જ્યારે ક્રમે-ક્રમે પોતાની બાલ અવસ્થાને પૂરી કરતા યુવાનસ્થાના આગમનને જાણીને યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે તે તથારૂપ સ્થવિરો પાસેથી ધર્મના ઉપદેશને સાંભળી હૃદયમા તેનું મનન કરવાથી સંસાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઈને ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરી મુનિદીક્ષાને અંગીકાર કરી સંયમી થઈ જશે તે અવસ્થામા અનેક વર્ષો સુધી સંયમભાવની સાચી આરાધના કરવાવાળા થશે, અને જે કાંઈ અતીચાર લાગ્યા હશે તેની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી શુદ્ધ બની શુભધ્યાનરૂપ સમાધિમા તલ્લીન થઈને પોતાની અવસ્થા પૂરી થતાજ સૌથી પ્રથમ પહેલા દેવલોકમા દેવ થશે, ત્યાના સુખોના ભંડારને ભોગવી પછી ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા કોઈ

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त- 'जैन शास्त्राचार्य'–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य- जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री–विपाक- श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां मृगापुत्रनामकं प्रथममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ ॥

प्रत्येक कलाओं मे विशारद बन अन्त मे समस्त कर्मो का अन्त कर निर्वाणस्थान को प्राप्त करने वाला होगा।

इस प्रकार श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जंबूस्वामी को सबोधन करते हुए कहते हैं कि–हे जम्बू ! इस दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का यह मृगापुत्र के अतीत अनागत और वर्तमान भव संबंधी दुःखविपाकरूप अर्थ का कथन श्री वीरप्रभुने किया है अतः जैसा मैंने उनसे सुना वैसा ही तुमसे कहा है अपनी कल्पना से कुछ नहीं कहा है ॥ २२ ॥

श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध की विपाकचन्द्रिका नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद में मृगापुत्रनामक प्रथम अध्ययन संपूर्ण हुआ ॥ १ ॥

સમૃદ્ધિશાલી કુળમાં પુત્રરૂપે જન્મ પામીને દૃઢપ્રતિજ્ઞ પ્રમાણે દરેક કલાઓમાં વિશારદ બની અંતમાં સમસ્ત કર્મોનો અંત કરી નિર્વાણસ્થાનને પ્રાપ્ત કરનાર થશે.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂ સ્વામીને સંબોધન કરીને કહે છે કે–હે જંબૂ! આ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનનો આ મૃગાપુત્રના ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન–ભવસંબંધી દુઃખવિપાકરૂપ અર્થનું કથન શ્રી પ્રભુએ કર્યું છે તથી જે રીતે મેં તેમના પાસેથી સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે, મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઇપણ કહ્યું નથી ॥ ૨૨ ॥

શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની વિપાકચંદ્રિકા નામની હિન્દી ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં મૃગાપુત્ર નામનું પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું ॥ ૧ ॥

॥ अथ द्वितीयमध्ययनम् ॥

श्री-जम्बूस्वामी दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य प्रथमाध्ययनगत सपूर्णमर्थं श्रुत्वा द्वितीयाध्ययनार्थं श्रोतुमुत्कण्ठितः सन् श्रीसुधर्मस्वामिन पृच्छति—'जइ ण भंते' इत्यादि।

॥ मूलम्—सू० १ ॥

जइ ण भंते! समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दोच्चस्स ण भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाण समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते?, तएण से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू! तेण कालेण तेण समएण वाणियग्गामे णाम णयरे होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तस्स ण वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए दूइपलासे णाम उज्जाणे होत्था, तत्थ ण दूइपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था, वण्णओ ॥ सू० १ ॥

॥ टीका—सू० १ ॥

यदि खलु हे भदन्त! हे भगवन्! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं समाप्तेन 'दुहविवागाण' दुःखविपाकाना=दुःखवि-

---

द्वितीय अध्ययन

श्री जंबूस्वामी दुखविपाक श्रुतस्कन्ध के प्रथम अध्ययन के अन्तर्गत संपूर्ण अर्थ का अवधारण कर द्वितीय अध्ययन को सुनने के लिये उत्कंठित होते हुए श्री सुधर्मास्वामी से पूछते हैं- 'जइण भंते' इत्यादि—

'भंते' हे भदन्त! 'जइ ण' यदि खलु 'समणेण जाव संपत्तेण' श्रमण भगवान महावीरने कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त कर चुके हैं 'दुहविवागाण'

द्वितीय अध्ययन

श्री जम्बूस्वामी दुःखविपाक श्रुतस्कंधना प्रथम अध्ययनमां आवेला सम्पूर्ण अर्थनुं अवधारण करीने बीजा अध्ययनने सांभळवानी उत्कंठा धरावता तेओ श्री सुधर्मा स्वामीने पूछे छे- 'जइण भंते!' ईत्यादि।

'भंते!' हे भदन्त! 'जइ ण' जो 'समणेण जाव संपत्तेण' श्रमण भगवान महावीरे के जेओ सिद्धिगति नामना स्थानने प्राप्त करेल छे तेणे 'दुहविवागाण दुःख

पाकस्य श्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, आदरार्थे विपाकबाहुल्यविवक्षया वा इह बहुवचनम्, प्रथमस्याध्ययनस्य अयमर्थः-पूर्वमुक्तोऽर्थः प्रज्ञप्त', द्वितीयस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान सम्प्राप्तेन कोऽर्थ' प्रज्ञप्तः?-भगवता दुःखविपाकश्रुत स्कन्धस्य द्वितीयाध्ययने कोऽर्थ कथित इत्यर्थः।

'ततः खलु स श्रीसुधर्माऽनगार. श्रीजम्बूनामानमनगारमेव=वक्ष्य माणप्रकारेण अवादीत्-एव खलु हे जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वाणियगामे णाम णयरे' वाणियग्रामनामकं नगर 'होथा' आसीत्। तत् कीदृश?-मित्याह-' रिद्धथिमियसमिद्धे ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्=ऋद्ध-नभःस्पर्शि

दु खविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कध क ' पढमस्स अज्झयणस्स ' प्रथम अध्ययन का ' अयमट्ठे पण्णत्ते ' यह पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादित किया है तो ' भते ' हे भदन्त! 'दुह-विवागाण दोच्चस्स अज्झयणस्स ' इसी दु खविपाक नामक श्रुतस्कध के द्वितीय अध्य यन का ' समणेण जाव संपत्तेण ' उन्हीं श्री श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हो चुके हैं ' के अट्ठे पण्णत्ते ' क्या भाव प्रतिपादित किया है? ' तएण से सुहम्मे अणगारे ' इस प्रकार श्री जम्बूस्वामी के प्रश्न को सुनकर वे सुधर्मास्वामी अनगार ' जम्बू-अणगार ' जम्बूस्वामी अनगार के प्रति ' एव वयासी ' इस प्रकार बोले ' तेण कालेण तेण समएण ' उस काल उस समय मे ' वाणिय ग्गामे णामं णयरे होत्था ' वाणियग्राम नाम का एक नगर था 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे'

વિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધના પઢમસ્સ અજ્ઝયણસ્સ ' પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપાદન કર્યો છે તો ' ભત હે ભદન્ત! દુહવિવાગાણ દોચ્ચસ્સ અજ્ઝયણસ્સ ' આ દુ ખવિપાક શ્રુતસ્કધના બીજા અધ્યયનો 'સમણેણ જાવ સપત્તેણ તે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ જે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઇ ચુકયા છે તેણે ' કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ' શુ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે? ' તએણ સે સુહમ્મે અણગારે ' આ પ્રકારના શ્રી જમ્બૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાભળીને સુધર્મા સ્વામી અણગાર ' જમ્બૂ-અણગાર ' જમ્બૂ સ્વામી અણગાર પ્રતિ ' એવ વયાસી આ પ્રમણે બોલ્યા-' તેણ કાલેણ તેણ સમએણ ' તે કાળ અને તે સમયને વિષે વાણિયગ્ગામે ણામ ણયરે હોત્થા ' વાણિયગ્રામ નામનું એક નગર હતુ રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધે જે નગરમા આકાશનો સ્પર્શ

बहुलप्रासादयुक्तं बहुजनसङ्कुलं च, स्तिमितं=स्वचक्रपरचक्रभयरहितं, समृद्धं च=धनधान्यादिसमृद्धिसम्पन्नम्, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयः।

तस्य खलु वाणियग्रामस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे ईशानकोण इत्यर्थः, 'दूईपलासे णामं उज्जाणे' दूतीपलाशनामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु दूतीपलाशे 'सुहम्मस्स' सुधर्मस्य=सुधर्मनामकस्य 'जक्खस्स' यक्षस्य यक्षायतनम्=व्यन्तरदेवविशेषस्थानम्, आसीत् 'वण्णओ' वर्णकः=यक्षायतनस्य वर्णनम्, स चान्यत्रोक्तरीत्या वाच्य इत्यर्थः॥ सू० १॥

जिसमें नभस्तलस्पर्शी अनेक बड़े २ ऊँचे प्रसाद थे, और जो अनेकानेक जनों से व्याप्त था। जहां पर प्रजा सदा स्तिमित–स्वचक्र और परचक्र के भय से रहित थी। जो धन और धान्य आदि महा ऋद्धियों से सपन्न था। 'तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उस वाणियग्रामनगर के ईशान कोण में 'दूईपलासे णाम उज्जाणे०' एक 'दूतीपलाश' इस नाम का बगीचा था। 'तत्थ णं दूईपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था वण्णओ' उस बगीचे में सुधर्मा नामके व्यन्तरदेव का एक आयतन था। इसका वर्णन औपपातिक सूत्र में 'चिराइए' इत्यादि पदों द्वारा वर्णित पूर्णभद्र चैत्य जैसा समझना चाहिये।

भावार्थ— श्री जम्बूस्वामी सुधर्मास्वामी से दुःखविपाकश्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का भाव यथावत् श्रवण कर द्वितीय अध्ययन के भाव का श्रवण करने के लिये उत्कंठित होकर उनसे पूछते हैं कि– हे भदन्त! इसके द्वितीय अध्ययन का क्या भाव

કરે તેવા ઘણા મોટા-મોટા ઉંચા મહેલો હતા અને જે અનેક માણસોથી પરિપૂર્ણ હતું, જ્યાં પ્રજા હમેશાં ચંચળતા રહિત, તથા સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી રહિત હતી ધન-ધાન્ય આદિ મહાન ઋદ્ધિથી ભરેલું હતું. तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए તે વાણિજગ્રામ નગરના ઇશાનકોણમાં 'दूईपलासे-णाम उज्जाणे' એક 'દૂતીપલાશ' નામનો બગીચો હતો. तत्थ णं दूईपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था वण्णओ તે બગીચામાં સુધર્મ નામના વ્યન્તર દેવનું એક રહેવાનું સ્થાન હતું, તેનું વર્ણન ઓપપાતિકસૂત્રમાં चिराइए ઇત્યાદિ પદો વડે કરેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું.

ભાવાર્થ— શ્રી જમ્બૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામી પાસેથી દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનનો ભાવ યથાવત સાંભળીને દ્વિતીય-બીજા અધ્યયનના ભાવને સાંભળવાની ઉત્કંઠા થવાથી તેમને પૂછવા લાગ્યા કે-હે ભદન્ત! દુઃખવિપાક

पाकस्य श्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, आदरार्थे विपाकत्वाद्बहुत्वविवक्षया वा इह बहुवचनम्, प्रथमस्याध्ययनस्य अयमर्थः–पूर्वमुक्तोऽर्थः प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दुःखविपाकश्रुतस्कन्धसम्बन्धिनः श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः?–भगवता दुःखविपाकश्रुत स्कन्धस्य द्वितीयाध्ययने कोऽर्थ कथित इत्यर्थः।

ततः खलु स श्रीसुधर्मोऽनगारः श्रीजम्बूनामकमनगारमेव=वक्ष्य माणप्रकारेण अवादीत्–एव खलु हे जम्बूः! तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वाणियगामे णाम णयरे' वाणियग्रामनामकं नगर 'होथा' आसीत्। तत् कीदृश?–मित्याह–'रिद्धथिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्=ऋद्ध–नभःस्पर्शि

दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कध के 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथम अध्ययन का 'अयमट्ठे पण्णत्ते' यह पूर्वोक्त अर्थ प्रतिपादित किया है तो 'भते' हे भदन्त! 'दुह-विवागाण दोचस्स अज्झयणस्स' इसी दुःखविपाक नामक श्रुतस्कध के द्वितीय अध्य यन का 'समणेण जाव संपत्तेण' उन्हीं श्री श्रमण भगवान महावीर प्रभु कि जो सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हो चुके हैं 'के अट्ठे पण्णत्ते' क्या भाव प्रतिपादित किया है? 'तएण से सुहम्मे अणगारे' इस प्रकार श्री जम्बूस्वामी के प्रश्न को सुनकर वे सुधर्मास्वामी अनगार 'जंबू-अणगार' जम्बूस्वामी अनगार के प्रति 'एव वयासी' इस प्रकार बोले 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय मे 'वाणिय ग्गामे णामं णयरे होत्था' वाणियग्राम नाम का एक नगर था 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे'

વિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધના 'पढमस्स अज्झयणस्स' પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપાદન કર્યો છે તો 'भते' હે ભદન્ત! 'दुहविवागाण दोच्चस्स अज्झयणस्स' આ દુખવિપાક શ્રુતસ્કધના બીજા અધ્યયનો 'समणेण जाव सपत्तेण' તે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ જે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઇ ચુક્યા છે તેણે 'के अट्ठे पणत्ते' શુ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે? 'तएण से सुहम्मे अणगारे' આ પ્રકારના શ્રી જમ્બૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાભળીને સુધર્મા સ્વામી અણુગાર 'जम्बू-अणगार' જમ્બૂ સ્વામી અણુગાર પ્રતિ 'एव वयासी' આ પ્રમાણે બોલ્યા-'तेण कालेण तेण समएण' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'वाणियग्गामे णाम णयरे होत्था' વાણિયગ્રામ નામનુ એક નગર હતુ 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' જે નગરમા આકાશનો સ્પર્શ

पण्णीरहस्सपयाया वि होत्था। बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणी पालेमाणी विहरइ।

तत्थ णं वाणियग्गामे विजयमित्ते णामं सत्थवाहे परिवसइ, अड्ढे। तस्सणं विजयमित्तस्स सुभद्दा णामं भारिया होत्था, अहीण०। तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णामं दारए होत्था। अहीण जाव सुरूवे ॥ सू० २ ॥

टीका—सूत्र० २

'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु वाणियग्रामे 'मित्ते णामं राया' मित्रनामको राजा, 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु मित्रस्य राज्ञः 'सिरी णामं देवी' श्रीनाम्नी राज्ञी 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः—अस्या वर्णनम् स औपपातिकसूत्रे द्वादशसूत्रोक्तधारिणीदेवीवर्णनवद् बोध्यः।

तत्र खलु वाणियग्रामे 'कामज्झया णामं गणिया' कामध्वजानाम्नी गणिका, 'होत्था' आसीत। सा कीदृशी? याह—'अहीणजावसुरूवा' अत्र

'तत्थ णं' इत्यादि—

'तत्थ णं' उस 'वाणियग्गामे' वाणियग्राम नगर मे 'मित्ते णामं राया होत्था' मित्र इस नाम से प्रसिद्ध एक राजा था 'तत्थणं' वहा उस 'मित्तस्स रन्नो सिरी णामं देवी होत्था' मित्र राजा की श्री नाम की रानी थी। 'वण्णओ' औपपातिकसूत्र के १२ वे सूत्र मे धारिणी देवी का जैसा वर्णन किया गया है, ठीक इसी प्रकार से इसका भी वर्णन समझना चाहिये। 'तत्थ वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्था' उसी वाणियग्राम नगर मे 'कामध्वजा' इस नामकी एक गणिका—वेश्या थी। 'अहीण जाव सुरूवा' यहा 'जाव' शब्द से 'अहीणपडि

'तत्थ णं' ઇત્યાદિ

'तत्थ णं' ત્યા 'वाणियग्गामे' વાણિયગ્રામ નગરમા 'मित्ते णामं राया होत्था' મિત્ર એ નામથી પ્રસિદ્ધ એક રાજા હતા 'तत्थ णं' ત્યા 'मित्तस्स रन्नो सिरी णामं देवी होत्था' તે મિત્ર રાજાને શ્રી નામની રાણી હતી, 'वण्णओ' ઓપપાતિકસૂત્રના (૧૨મા) બારમા સૂત્રમા ધારિણી દેવીનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરેલુ છે તેજ પ્રમાણે આ શ્રી-નામની રાણીનુ વર્ણન સમજી લેવુ

'तत्थ वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्था' તે વાણિયગ્રામ નગરમા કામધ્વજા નામની એક ગણિકા-વેશ્યા રહેતી હતી अहीण जाव सुरूवा

मूलम्—मू० २

तत्थ णं वाणियग्गामे मित्ते णामं राया होत्था। तस्स णं मित्तस्स रन्नो सिरी णामं देवी होत्था। वण्णओ। तत्थ णं वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्था। अहीण जाव सुरूवा बावत्तरिकलापंडिया चउसट्ठि गणियागुणोववेया एगूणतीसे विसेसे रममाणी एक्कतीसरइगुणप्पहाणा बत्तीस पुरिसोवयारकुसला णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्ठारसदेसीभासाविसारया सिंगारागारचारुवेसा गीयरइगंधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियचिट्ठियविलास ललियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला सुंदरथणजहणवयणकरचरणलावण्ण विलासकलिया ऊसियज्झया, सहस्सलंभा विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया,

है? तब श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं— हे जंबू! उस काल और उस समय मे नभस्तल स्पर्शी प्रासादों एवं जनमेदिनी से परिपूर्ण एक वाणियग्राम नाम का नगर था। जहां पर प्रजामें हरएक प्रकार का सुख और आनंद था कोई भी किसी भी प्रकार से दुःखी नहीं था। वहां प्रजा को न अपने राजा की तरफ से कोई कष्ट था, और न अन्य राजाओं की तरफ से कष्ट था। प्रजा मे धन धान्य आदि ऋद्धियों की कमी नहीं थी। उस नगर के ईशान कोण मे दूतीपलाश नामका एक उद्यान था, जो बहुत प्राचीन था। हरएक प्रकार के वृक्षों से और षट्ऋतु की शोभा से जो सदा अलंकृत रहता था। यहां सुधर्मनामके एक व्यंतर देव का आयतन था। इसकी शोभा पूर्णभद्र चैत्य जैसी थी॥१॥

નામક શ્રુતસ્કંધના આ બીજા અધ્યયનના ભાવ શું છે? ત્યારે શ્રી સુધર્માસ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ! તે કાળ અને તે સમયને વિષે આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા બહુજ ઉંચા મહેલો અને માનવમેદિનીથી ભરપૂર એક વાણિયગ્રામ નામનું નગર હતું, જ્યાં પ્રજાને તમામ પ્રકારના સુખો અને આનંદ મળતા હતા, કોઇ પ્રકારે કોઇ પણ માણુસ દુઃખી ન હતું, તેમજ તે નગરની પ્રજાને પોતાના રાજવી તરફથી પણ કોઇ પ્રકારે દુઃખ ન હતું, તેમજ પરરાજ્ય અર્થાત્ બીજા રાજ્યો તરફનો પણ ભય ન હતો. પ્રજાને ધન-ધાન્ય આદિ તમામ પ્રકારની ઋદ્ધિઓની ખોટ ન હતી, તે નગરના ઇશાનકોણમાં 'દૂતીપલાશ' નામનો એક બગીચો હતો તે ઘણોજ પ્રાચીન હતો, દરેક પ્રકારના વૃક્ષોથી અને છ ઋતુઓની શોભાથી હમેશા તે શોભતો હતો જેમાં મન્દ, મન્દ શીતળ અને સુગન્ધિત પવન વહેતો હતો ત્યાં સુધર્મનામના એક વાણુવ્યંતર દેવનું નિવાસસ્થાન હતું તેની શોભા ઔપપાતિકસૂત્રમાં વર્ણવેલ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય જેવીજ હતી ॥૧॥

जलादि निःसरति, तदा स पुरुषादिर्मानवानुच्यते, तस्य शरीरावगाहनाविशेषो मानमत्र गृह्यते। उन्मानम्=ऊर्ध्वमान यत् तुलायामारोप्य तोलनेऽर्ध-भारप्रमाण भवति तत्। प्रमाण=निजाङ्गुलीभिरष्टोत्तरशताङ्गुलिपरिमितोच्छ्रायः, मान च उन्मान च प्रमाण चेति मानोन्मानप्रमाणानि ते. प्रतिपूर्णानि=सम्पन्नानि, अत एव सुजातानि=यथोचितावयवसन्निवेशयुक्तानि, सर्वाणि=सकलानि, अङ्गानि=मस्तकादारभ्य चरणान्तानि यस्मिंस्तत्, तादृशम्, अत एव सुन्दरमङ्ग=वपुर्यस्याः सा तथोक्ता। 'शशिसौम्याकारा कान्ता प्रियदर्शना'—शशीव=चन्द्र इव, सौम्य=सुन्दरः, आकारः=स्वरूप यस्याः सा तथा, कान्ता=कमनीया मनोहरा, प्रिय=हृदयाह्लादक दर्शन यस्याः सा तथा। सुरूपा—शोभन रूप यस्याः

होने पर जब उससे द्रोणपरिमित जल बाहर निकलता है तब वह पुरुष मानवाला कहलाता है। यह मान शरार की अवगाहना विशेषरूप ही यहा गृहीत हुआ है। तराजू पर चढाकर तोलने पर जो अधभार प्रमाण होता है वह उन्मान है। अपनी अगुलियोंद्वारा १०८ अगुलिपरिमित जो उचाई होती है वह प्रमाण है। अर्थात् उसके शारीरिक समस्त मस्तक से लेकर पगतक के अवयव मान, उन्मान एव प्रमाण से युक्त थे, तथा जिन अवयवों की जैसी सुन्दर रचना होनी चाहिये, वैसी ही सुन्दर रचना से वे विशिष्ट थे—किसी भी अग की रचना न्यूनाधिक नहीं थी। इसीलिये जिसका शरीर सर्वाङ्गसुन्दर था। जिसका आकार चन्द्रमा के समान सौम्य था। जो मन को हरण करनेवाली होने से कमनीय थी। जिसका दर्शन भी अन्तःकरण को आह्लादकारी था। इसीलिये जिसका

કરતા તેમાથી દ્રોણ-પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે તે પુરૂષ માનવાળા કહેવાય છે એ માન તે શરીરની અવગાહનાવિશેષરૂપે જ અહિ ગ્રહણ કરેલ છે ત્રાજવા પર ચઢાવીને તોળવાથી જે અર્ધભાર પ્રમાણ થાય છે તે ઉન્માન છે પોતાની આગળીઓથી ૧૦૮ આગળીઓના પ્રમાણમા જે ઉચાઇ હોય ત પ્રમાણ કહેવાય છે અર્થાત તે વેશ્યાનુ તમામ શરીર મસ્તકથી લઇને પગ સુધીના તમામ અવયવો માન, ઉન્માન અને પ્રમાણથી યુક્ત હતા, તથા જે જે અવયવોની જેવી રીતે સુન્દરના અને રચના હોવી જોઇએ તવીજ સુન્દર રચનાથી તે પૂર્ણ હતી, કોઇ પણ અગની રચના ન્યૂનાધિક ન હતી, એટલે કે તેનુ શરીર સર્વાગસુન્દર હતુ, જેના આકાર ચન્દ્રમાસમાન સૌમ્ય હતો, તેમજ મનહરણ કરના વાળી હોવાથી ચાહના થાય તેવી સુદર હતી જેનુ દર્શન પણ અન્તકરણને આહ્લાદ આપે તેવુ હતુ, એટલે કે તેનુ રૂપ વિશિષ્ટશોભાપૂર્ણ હતુ,

यावच्छन्दादेव योजना द्रष्टव्या-' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणो ववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुन्दरंगी, ससिसोमाकारा कंता पियदंसणा, सुरूवा ' इति । तत्र ' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा' - अहीनानि=लक्षणतः, सम्पूर्णलक्षणानीत्यर्थः, परिपूर्णानि=स्वरूपतः, नातिह्रस्वानि नातिदीर्घाणि नातिपीनानि नातिकृशानि, पञ्च इन्द्रियाणि यत्र तद् हीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियं, तादृशं शरीरं यस्याः सा तथा, ' लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता ' लक्षणानि=चिह्नानि हस्तरेखादिरूपाणि स्वस्तिकादीनि, व्यञ्जनानि-मषतिलादीनि तान्येव गुणाः प्रशस्तरूपाः, तैरुपपेता-सम्पन्ना । ' मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्ग-सुन्दराङ्गी, मान=जलादिपरिपूर्णकुण्डादिप्रविष्टे पुरुषादौ यदा द्रोणपरिमित

पुण्णपंचिंदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजाय-सव्वंगसुंदरंगी, ससिसोमाकारा कंता, पियदंसणा, सुरूवा, ' इन पदों का ग्रहण हुआ है जिनका अर्थ इस प्रकार है- लक्षण की अपेक्षा अहीन-अर्थात् समस्त लक्षणों से युक्त, तथा स्वरूप की अपेक्षा परिपूर्ण-न अधिक ह्रस्व, न अधिक दीर्घ, न अधिक पीन और न अधिक कृश, अपने२ प्रमाण से विशिष्ट ऐसी पांचों इन्द्रियों से जिसका शरीर सुशोभित था । हस्त की रेखा आदि चिह्नरूप जो स्वस्तिक आदि हुआ करते हैं वे लक्षण कहलाते हैं । मसा, तिल आदि जो शरीर में हुआ करते हैं वे व्यञ्जन हैं । इन दोनों प्रकार के चिह्नों से जो सम्पन्न थी । जल से भरे हुए कुण्ड में मनुष्य के प्रविष्ट

આ સ્થળે ' जाव શબ્દથી अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा लक्खण वंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगी, ससि सोमाकारा कंता पियदंसणा सुरूवा ' આ ઉપર કહેલા પદો ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે તેમનો અર્થ આ પ્રમાણે છે- લક્ષણની અપેક્ષાએ અહીન અર્થાત સમસ્ત લક્ષણોથી યુક્ત, તથા સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ પણ જરાપણ નાના મોટાપણું નહિ તેમજ બહુ લંબાઇ કે ટુંકાપણું પણ નથી બહુજ દુબળાપણું કે જાડાપણું પણ નથી શરીરના દરેક અંગો પોતપોતાના પ્રમાણમાં હતા તેમજ સંપૂર્ણ શકિત વાળી પાંચ ઇન્દ્રિયોથી જેનું શરીર સુશોભિત હતું, હાથની રેખા વગેરેના ચિહ્નરૂપ જે સ્વસ્તિક આદિ હોય છે તેને લક્ષણ કહેવામાં આવે છે, મસા, તિલ, આદિ જે ચિન્હ શરીરમાં થાય છે તેને વ્યંજન કહે છે તે ઉપર જણાવેલા બન્ને પ્રકારના ચિહ્નોથી તે યુક્ત હતી પાણીના ભરેલા કુંડમાં મનુષ્ય પ્રવેશ

'गीयरइगधव्वणट्टकुसला' गीतरतिगन्धर्वनाट्यकुशला=गीतरतिश्चासौ गन्धर्वनाट्य कुशला चेति समासः। गन्धर्वं–नृत्ययुक्तगीतं, नाट्यं तु नृत्यमेव, तत्र कुशला।
'सगयगयहसियभणियविहियविलासललियसलावनिउणजुत्तोवयारकुसला' संगत-गतहसितभणितविहितविलासललितसंलापनिपुणयुक्तोपचारकुशला–संगतेषु = समुचितेषु गत–हसित–भणित–विहित–विलास–ललितसंलापेषु निपुणा, तत्र गत–गमनं गजहंसादिवत्, हसितं–स्मितं, भणितं–वचनं कोकिलवीणादिस्वरेण च युक्तं, विहितं चेष्टितं विलासो–नेत्र–चेष्टा, ललितसंलापः–वक्रोक्त्या द्यलङ्कारसहितं परस्परं भाषणं, तेषु निपुणा=चतुरा, तथा युक्तेषु=समुचितेषूपचारेषु कुशला, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'सुन्दरथणजहणवयणकरचरण-

यारकुसला, सुंदरथणजहणवयणकरचरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया'
संगीतविद्या मे, रतिविद्या मे और गंधर्व, नाट्यकला (नृत्ययुक्त गीत का नाम गंधर्व, और केवल नचने का नाम नाट्य) इनमें कुशल, संगत–समुचित गत–गज एवं हंस आदि जैसी चाल चलने में, हसित–हंसने में, भणित–कोकिल जैसी वाणी बोलने में, विहित–अनेक प्रकार की मनको लुभाने वाली चेष्टाओं में, विलास–नेत्र की चेष्टा में, ललितसंलापनिपुण–वक्रोक्ति आदि अलंकारसहित परस्पर संभाषण करने में विशेष विशारद, उचित उपचार करने में बहुत ही कुशल, सुंदर अंग प्रत्यंगों से युक्त, रमणीय जंघायों से मनोहर, चंद्रतुल्य मुख से संपन्न, कमल जैसे करपल्लव से मनोहर, अनियारे दीर्घ नयनों से चित्ताकर्षक, तथा लावण्य और विलास से विशिष्ट, अथवा लावण्य के विलास

सुन्दरथण, – जहण, –वयण –कर, –चरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया'
संगीत–विद्यामां, रति–विद्यामां अने गंधर्व, नाट्यकला (नृत्ययुक्त गीतनुं नाम गंधर्व, अने फक्त नाचवानुं नाम नाट्य) तेमां कुशल, संगत–समुचितगत–गज अने हंस आदि जेवी चाल चालनारी हसित हंसवामां, भणित–कोकिला जेवी वाणी बोलवामां, विहित–अनेक प्रकारनी मनने लोभावे तेवी चेष्टाओमां, विलास–नेत्रनी चेष्टामां, ललितसंलाप–निपुण वक्रोक्ति आदि अलंकारसहित परस्पर संभाषण करवामां विशेष विशारद, उचित उपचार करवामां बहुज कुशल सुन्दर अंग–प्रत्यंगोथी युक्त, रमणीय जंघाओथी मनोहर चंद्रतुल्य मुखसंपन्न जेना हाथ कमळ सरखा मनने आनंद आपनार, विलक्षण दीर्घ दृष्टिथी चित्तनुं आकर्षण करनार, तथा लावण्य अने विलासथी विशिष्ट अथवा लावण्यपूर्ण–

सा तथा। 'बावत्तरिकलापडिया' द्वासप्तति कलापण्डिता, चतुःषष्टिगणिका गुणोपपेता, एकोनत्रिंशद्विशेषेषु रममाणा, एकत्रिंशद्रतिगुणप्रधाना, द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला, नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधिता, अष्टादशदेशीयभाषाविशारदा, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेषा=शृङ्गारम्य=शृङ्गाररसम्य अगारमिव= गृहमिव चारु=शोभनो वेषो=नेपथ्य वस्त्रादिरचना यस्याः सा तथा।

रूप विशिष्ट शोभा से युक्त था। वह 'बावत्तरिकलापडिया' बहत्तर (७२) कलाओं में निपुण थी। 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' गणिका के चोसठ (६४) गुणों से युक्त थी। 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' रतिसंबंधी ३१ गुणों मे अतिशय चतुर थी 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' ३२ ऐसे गुण कि–जिनसे पुरुषवर्ग अपनी ओर आकृष्ट हो–सके, उनमे विशेष चतुर, 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' सोयेहुए नव अंग दो कान दो नेत्र, दो नाँक, एक जीभ, एक चमडा और एक मन–ये जिसके जगचुके हैं अर्थात् जिसकी समस्त इन्द्रियां अपने२ विषय ग्रहण करने मे बडी निपुण हैं, ऐसी थी, 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' १८ देश की भाषा जाननेवाली थी, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृंगार रस का घर, सुंदर वस्त्राभूषणों से सज्जित वेषभूषा वाली, 'गीयरइगन्धव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसंलावनिउणजुत्तोव

તે 'बावत्तरिकलापंडिया' બહોતેર (૭૨) કલાઓમાં નિપુણ હતી 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' ગણિકાના ચોસઠ ગુણો તેનામાં પૂરા હતા 'एगूणतीसे विसेसे रममाणी' (૨૯) ઓગણત્રીશ વિષયસંબંધી વિશેષોમાં રમણ કરવા વાળી હતી 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' રતિસંબંધી (૩૧) એકત્રીશ ગુણોમાં અતિશય ચતુર હતી 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' એવા બત્રીશ ગુણો તેનામાં હતા કે જેનાથી પુરુષવર્ગનું પોતાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે ગુણોમાં વિશેષ ચતુર હતી 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' સૂતેલા નવ અંગ-બે કાન બે નેત્ર, નાકના બે છિદ્ર, એક જીભ એક ચામડી અને એક મન, તે જેનામાં જાગી ચૂકેલા હતા, અર્થાત્ જેની તમામ ઇન્દ્રિયો પોત-પોતાના વિષયોનું ગ્રહણ કરવામાં બહુજ નિપુણ હતી 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' અઢાર દેશની ભાષા જાણનારી હતી 'सिंगारागारचारुवेसा' શૃંગારરસનું ઘર, સુન્દર વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જિત વેષ ભૂષાવાળી, 'गीयरइगन्धव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसला,

'गीयरइगधव्वणट्टकुसला' गीतरतिगन्धर्वनाट्यकुशला=गीतरतिशास्त्री गन्धर्वनाट्य कुशला चेति समासः। गन्धर्वं-नृत्ययुक्तगीत, नाट्य तु नृत्यमेव, तत्र कुशला। 'सगयगयहसियभणियविहियविलासललियसलावनिउणजुत्तोवयारकुसला' सगतगतहसितभणितविहितविलासललितसल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला-सगतेषु = समुचितेषु गत-हसित-भणित-विहित-विलास-ललितसल्लापेषु निपुणा, तत्र गत-गमन गजहंसादिवत्, हसितं-स्मित, भणित-वचन कोकिलवीणादिस्वरेण च युक्त, विहित चेष्टित विलासो-नेत्र-चेष्टा, ललितसल्लाप'-वक्रोक्त्या अलङ्कारसहित परस्पर भाषण, तेषु निपुणा=चतुरा, तथा युक्तेषु=समुचितेषूपचारेषु कुशला, तत पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'सुन्दरथणजहणवयणकरचरण-

---

यारकुसला, सुदरथणजहणवयणकरचरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया' सगीतविद्या मे, रतिविद्या मे और गधर्व, नाट्यकला (नृत्य युक्त गीत का नाम गधर्व, और केवल नचने का नाम नाट्य) इनमे कुशल, सगत-समुचित गत-गज एव हस आदि जैसी चाल चलने मे, हसित-हसने मे, भणित-कोकिल जैसी वाणी बोलने मे, विहित-अनेक प्रकार की मनको लुभाने वाली चेष्टाओं मे, विलास-नेत्र की चेष्टा मे, ललितसलापनिपुण-वक्रोक्ति आदि अलकारसहित परस्पर संभाषण करने मे विशेष विशारद उचित उपचार करने मे बहुत ही कुशल, सुदर अग प्रत्यगो मे युक्त, रमणीय जघाओ से मनाहर, चद्रतुल्य मुख से सपन्न, कमल जैसे करपल्लव मे मनोहर, अनियारे दीर्घ नयनो मे चित्ताकर्षक, तथा लावण्य और विलास से विशिष्ट, अथवा लावण्य के विलास

सुन्दरथण, - जहण, -वयण -कर, -चरणलावण्णविलासकलिया, ऊसियज्झया' સગીત-વિદ્યામા, રતિ-વિદ્યામા અને ગધર્વ, નાટચકલા (નૃત્યયુક્ત ગીતનું નામ ગધર્વ, અને ફક્ત નાચવાનું નામ નાટ્ય) તેમા કુશલ, સગત-સમુચિતગત-ગજ અને હસ આદિ જેવી ચાલ ચાલનારી હસિત હસવામા, ભણિત-કોકિલા જેવી વાણી બોલવામા, વિહિત-અનેક પ્રકારની મનને લોભાવે તેવી ચેષ્ટાઓમા, વિલાસ-નેત્રની ચેષ્ટામા, લલિતસલાપ-નિપુણ વક્રોક્તિ આદિ અલકારસહિત પરસ્પર સભાષણ કરવામા વિશેષ વિશારદ, ઉચિત ઉપચાર કરવામા બહુજ કુશળ સુન્દર અગ-પ્રત્યગોથી યુક્ત, રમણીય જઘાઓથી મનોહર ચદ્રતુલ્ય મુખસપન્ન જેના હાથ કમળ સરખા મનને આનદ આપનાર, વિલક્ષણ દીર્ઘ દષ્ટિથી ચિત્તનું આકર્ષણ કરનાર, તથા લાવણ્ય અને વિલાસથી વિશિષ્ટ અથવા લાવણ્યપૂર્ણ-

सा तथा । 'बावत्तरिकलापडिया' द्वासप्ततिकलापण्डिता, चतुःषष्टिगणिका गुणोपपेता, एकोनत्रिंशद्विशेषेषु रममाणा, एकत्रिंशद्रतिगुणप्रधाना, द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला, नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधिता, अष्टादशदेशीयभाषाविशारदा, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेषा=शृङ्गारम्य=शृङ्गाररम्य अगारमिव= गृहमिव चारु=शोभनो वेषो=नेपथ्य वस्त्रादिरचना यस्याः सा तथा।

रूप विशिष्ट शोभा से युक्त था। वह 'बावत्तरिकलापडिया' बहत्तर (७२) कलाओं मे निपुण थी। 'चउसट्ठिगणियागुणोववेया' गणिका के चोसठ (६४) गुणो से युक्त थी। 'एक्कतीसरइगुणप्पहाणा' रतिसंबंधी ३१ गुणो मे अतिशय चतुर था 'बत्तीसपुरिसोवयारकुसला' ३२ ऐसे गुण कि–जिनसे पुरुषवर्ग अपनी ओर आकृष्ट हो–रीझे, उनमे विशेष चतुर, 'णवंगसुत्तपडिबोहिया' सोयेहुए नव अंग दो कान दो नेत्र, दो नाँक, एक जीभ, एक चमडा और एक मन–ये जिसके जगचुके है अर्थात् जिसकी समस्त इन्द्रिया अपना२ विषय ग्रहण करने मे बडी निपुण हैं, ऐसी थी, 'अट्ठारसदेसीभासाविसारया' १८ देश की भाषा जाननेवाली थी, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृंगार रस का घर, सुन्दर वस्त्राभूषणों से सज्जित वेषभूषा वाली, 'गीयरइगधव्वणट्टकुसला, संगयगयहसियभणियविहियविलाससललियसलावनिउणजुत्तोव

તે બાવત્તરિકલાપઢિયા' બહોતેર (૭૨) કલાઓમા નિપુણ હતી ચઉસટ્ટિગણિયાગુણોવવેયા' ગણિકાના ચોસઠ ગુણો તેનામા પૂરા હતા 'પગૂણતીસે વિસેસે રમમાણી (૨૯) ઓગણત્રીશ વિષયસંબંધી વિશેષોમા રમણ કરવા વાળી હતી 'પક્કતીસરઇગુણપ્પહાણા' રતિસંબંધી (૩૧) એકત્રીશ ગુણોમા અતિશય ચતુર હતી 'બત્તીસપુરિસોવયારકુસલા' એવા બત્રીશ ગુણો તેનામા હતા કે જેનાથી પુરુષવર્ગનુ પોતાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે ગુણોમા વિશેષ ચતુર હતી 'ણવગસુત્તપડિબોહિયા સૂતેલા નવ અંગ–બે કાન બે નેત્ર, નાકના બે છિદ્ર, એક જીભ એક ચામડી અને એક મન, તે જેનામા જાગી ચૂકેલા હતા, અર્થાત્ જેની તમામ ઇન્દ્રિયો પોત–પોતાના વિષયોનું ગ્રહણ કરવામા બહુજ નિપુણ હતી અટ્ઠારસદેસીભાસાવિસારયા અઢાર દેશની ભાષા જાણનારી હતી 'સિંગારાગારચારુવેસા શૃંગારરસનું ઘર, સુન્દર વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જિત વેષ ભૂષાવાળી, ગીયરઇગધવ્વણટ્ટ કુસલા, સંગયગયહસિયભણિયવિહિયવિલાસસલલિયસંલાવનિઉણજુત્તોવયારકુસલા,

बहूना गणिकासहस्राणाम् 'आहेवच्च' आधिपत्य=नेतृत्वम्, 'पोरेवच्च' पौरोवृत्त्य=पुरोवर्तित्वम्–अग्रेसरत्वमित्यर्थः, 'सामित्तं' स्वामित्व=प्रभुत्व 'भट्टित्त' भर्तृत्व=पोषकत्वम्, 'महत्तरगत्तं' महत्तरकत्वम्=अन्यवेश्यापेक्षया श्रेष्ठत्वम्, 'आणाईसरसेणावच्च' आज्ञेश्वरसेनापत्यम्=आज्ञेश्वर–आज्ञाप्रधानो य सेना पतिस्तस्य भाव कर्म वा–आज्ञेश्वरसेनापत्यम्, तदिव तत् तथा, तत् 'कारेमाणी' कारयन्ती परैः, 'पालेमाणी' स्वय पालयन्ती विहरति।

गणियासहस्साण आहेवच्च पोरेवच्च सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसर सेणावच्च कारेमाणी पालेमाणी विहरइ' वह वेश्या समस्त गणिकाओं में मुख्य थी इसीलिये हजारो वेश्याओं का नतृत्व करती थी, उन सब मे अग्रेसर मानी जाती थी, स्वामिनीरूप से उनमे प्रसिद्ध थी। उन सबका यह पोषण करती थी, अन्य वेश्याजनो की अपेक्षा इसी कारण यह श्रेष्ठ गिनी जाती थी। जिस प्रकार अपनी सेना का नायक सेनापति समस्त अपनी सेना में आज्ञाप्रधान सेनापतित्व पद का उपभोग करता है, अथवा अपनी आज्ञानुसार उसका सचालन करता है, ठीक यह भी समस्त वेश्याजनरूप अपनी सेना का सचालन करती और उसमे अपनी आज्ञा का एकच्छत्र राज्य स्थापित करती थी। इसकी इच्छा के विरुद्ध वहा एक भी वेश्या प्रवृत्ति नहीं करती। जो भी कोई नियम यह बनाती उसका यह स्वय पालन करती हुई दूसरी वेश्या से भी पालन कराती थी।

आहेवच्च पोरेवेच्च सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणाइसरसेणावच्च कारेमाणी पाले माणी विहरइ ते वेश्या समस्त वश्याओमा मुख्य हती तेथी करीने आ कामध्वजा बीजी हजारो वेश्याओनु नेतृत्व–नेतापणु करती हती अने ते सर्वमा अग्रेसर मनाती हती, बीजी तमाम वेश्याओमा स्वामिनीरूपथी तेनी प्रसिद्धि हती अने ते सौ वैश्याओनु पोषण करती हती आ कारणथी ते सौमा श्रेष्ठ गणाती हती जे प्रमाणे पोतानी सेनानो नायक-सेनापति पोतानी तमाम सेनामा आज्ञाप्रधान सेनापतिपदनो उपभोग करे छे, अथवा पोतानी आज्ञाप्रमाणे ते सेनानु सचालन करे छे, बराबर तेवीज रीते कामध्वजा वेश्या पण तमाम वेश्याजनरूप पोतानी सेना, तेनु सचालन करती अने तेना पर पोतानी आज्ञानु एकछत्र राज्य स्थापित करती हती, तेनी इच्छा विरुद्ध त्यानी एक पण वेश्या कोई पण काम करती नहि पोते जे कोई नियम करे तेनु पोते पालन करती अने बीजी वेश्याओ पासे पालन करावती हती

नयणलावण्णविलासकलिया ' सुन्दरस्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यविलास कलिता, सुन्दरस्तनजघनादिनयनान्तेषु लावण्यविलासयुक्तेत्यर्थः । 'ऊसियज्झया ' उच्छ्रितध्वजा-ऊर्ध्वीकृतजयपताका, 'सहस्सलंभा ' सहस्रलाभा, सहस्र लाभ'-गीतनृत्यादिकलाप्रदर्शनस्य शुल्कं यस्या सा तथा, 'विदिण्णछत्तचामरबालवीयणिया ' वितीर्णछत्रचामरबालव्यजनिका=छत्रं च चामरं च बालव्यजनिका चेति द्वन्द्वः, छत्रचामरबालव्यजनिकाः, ता वितीर्णा भूपेन पारितोषिकतया दत्ता यस्यै सा तथा, 'कण्णीरहप्पयाया वि ' कर्णीरथप्रयाताऽपि=कर्णीरथः-प्रवहणविशेषः, तेन प्रयात-गमनं यस्याः सा तथा, कर्णीरथो हि केषाञ्चिदेव ऋद्धिमतां भवतीति, सोऽपि तस्या अस्तीत्यतिशयप्रतिपादनार्थोऽपिशब्द इति । 'होत्था ' आसीत्, सा कामध्वजानाम्नी वेश्या एवंविधाऽऽसादिति भावः । सा गणिकासु मुख्याऽऽसीदित्याह-' बहूण ' इत्यादि ।

से सहित, ऐसी थी, एवं जिसके विलासभवन पर सदा विजयपताका फहराती रहती थी । ऐसी 'सहस्सलंभा ' गीत, नृत्य आदि कलाओं से सहस्र लाभ कमाने वाली 'विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया ' राजा की ओर से जिसे पारितोषिकरूप में छत्र, चामर और बाल व्यजन प्रदान किये गये, ऐसी, और 'कण्णीरहप्पयाया वि ' जो कर्णीरथ-प्रवहणविशेष में बैठकर गमन करनेवाली, ऐसी वह कामध्वजा नामकी वेश्या 'होत्था ' थी 'कण्णीरहप्पयाया वि ' में अपि शब्द इस बात की पुष्टि के निमित्त सूत्रकारने दिया है कि यह कर्णीरथ विशेषधनिक व्यक्तियों के ही घर पर होता है, वह भी उसके पास था इससे उसके ऋद्धि की अतिशयता जानी जाती है । 'बहूण

વિલાસ સહિત હતી અને જેના વિલાસભવન ઉપર તેના નામની સદાય વિજયધ્વજા ફરકતી હતી એવી 'सहस्सलंभा' ગીત, નૃત્ય આદિ કલાઓ વડે કરી વિધ-વિધ પ્રકારના હજારો લાભ મેળવવા વાળી विदिण्णछत्तचामर बालवियणिया' રાજા તરફથી જેણે ઇનામમાં છત્ર, ચામર, અને બાલવ્યજન મેળવ્યા હતા, અને कण्णीरहप्पयायावि' જે કર્ણીરથ-બેસવામાં અને વહન કરવામાં વિશેષ, તેમાં બેસીને જવા આવવાવાળી હતી આ પ્રમાણે શક્તિ ધરાવનારી તે 'કામધ્વજા' નામની વેશ્યા होत्था હતી " कण्णीरहप्पयायावि' આ પદમાં જે ' અપિ ' શબ્દ, એ વાતની પુષ્ટિ માટે સૂત્રકારે આપેલ છે કે-આવા કર્ણીરથ, વિશેષ ધનવાન માણસોના ઘેર જ હોય છે, તે રથ પણ તેની પાસે હતો, તે ઉપરથી તેની ઋદ્ધિની વિશેષતા જાણી શકાય છે 'बहूण गणियासहस्साणं'

भावार्थ— उस वाणियग्राम नामके नगर में मित्र नामसे प्रसिद्ध एक राजा था। उसकी रानी का नाम श्रीदेवी था। वह समस्त स्त्रियों के उचित सद्गुणों से विभूषित थी। रानी धारिणी जैसी ही यह थी। उस नगर में कामध्वजा नाम की एक वेश्या रहती थी। जो सौन्दर्य से भरी हुई थी। वेश्याओं में जितने भी गुण होने चाहिये वे सब इसमें थे। ७२ कलाओं की यह पूर्ण चतुर थी। गणिका के ६४ गुणों से यह तन्मय थी। वैषयिक २९ प्रकार के गुणों में यह पूर्ण दक्ष थी। ३१ प्रकार के रतिविषयक गुणों की यह पूर्ण जानकार थी। परपुरुषों के रिझाने में हेतुभूत ३२ प्रकार के उपचारों में यह पूर्णरूप से कुशल थी। शृंगाररस की यह पराकाष्ठा थी। सुन्दर वेषभूषा से यह सदा सुसज्जित रहा करती, एवं गीत, रति और गंधर्वनृत्य में यह विशेषरूप से प्रसिद्ध थी। इसकी चाल मत्तगजराज जैसी थी। कोकिल एवं वीणा का स्वर भी इसके सामने फीका था। चेष्टाएँ भी इसकी मनको मुग्ध करने वाली थीं। नेत्रों का नर्तन इस का अजीब प्रकार का था। वक्रोक्ति आदि अलंकार तो इसके भाषण में भरे ही रहते थे। इसके सब अंग प्रत्यंग सुन्दर थे। चन्द्रमा भी इसके मुखश्री के समक्ष लज्जित होता रहता

ભાવાર્થ—તે વાણિયગ્રામ નગરમાં મિત્ર નામથી પ્રસિદ્ધ એક રાજા હતો, તેની રાણીનું નામ શ્રી દેવી હતું, તે તમામ સ્ત્રીઓના ઉચિત સદ્‌ગુણોથી શોભાયમાન હતી ધારિણી રાણી જેવી તે હતી તે નગરમાં કામધ્વજા નામની એક વેશ્યા રહેતી હતી તે સૌન્દર્યથી ભરપુર હતી વેશ્યાઓમાં જેટલા ગુણો હોવા જોઇએ તે તમામ તેનામાં હતા, બહોતેર કલાઓમાં તે પૂરી ચતુર હતી, ગણિકાના ચોસઠ ગુણોમાં તે તન્મય હતી વિષયના (૨૯) ઓગણત્રીશ પ્રકારના ગુણોમાં તે પૂરી રીતે કુશળ હતી, (૩૧) એકત્રીશ પ્રકારના રતિવિષયક ગુણોની પૂરી જાણકાર હતી પરપુરૂષને રીઝાવવામાં ઉપયોગી (૩૨) બત્રીસ પ્રકારના ઉપચારોમાં તે પૂરી રીતે કુશલ હતી શૃંગારરસમાં તો તે અવધિ હતી, સુન્દર વેષ–ભૂષાથી એ હમેશાં સુસજ્જિત રહેતી હતી એ પ્રમાણે ગીત, રતિ અને ગંધર્વ નૃત્યમાં તે ખાસ કરીને વધારે પ્રસિદ્ધ હતી, તેની ચાલ મદોન્મત્ત હાથી જેવી હતી સ્વરમાં કોયલ અને વીણાના સ્વર પણ તેના સ્વર પાસે ફીકા લાગતા હતા, તેની દરેક ચેષ્ટાઓ પણ મનને મુગ્ધ કરનારી હતી, નેત્રના પલકારા પણ વિચિત્ર પ્રકારના હતા, વક્રોક્તિ આદિ અલંકાર તો તેના ભાષણમાં ભરેલાજ રહેતા હતા તેના તમામ અંગ–ઉપાંગ સુન્દર હતા ચન્દ્રમા પણ તેના મુખ

तत्र खलु वाणियग्रामे 'विजयमित्ते णाम सत्थवाहे' विजयमित्रनामकः सार्थवाहः परिवसति। स कीदृशः? इत्याह–'अड्ढे' आढ्यः=समृद्धिसम्पन्नः। तस्य खलु विजयमित्रस्य 'सुभद्दा णाम भारिया' सुभद्रानाम्नी भार्या 'होत्था' आसीत्, सा कीदृशी? इत्याह–'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। तस्य खलु विजयमित्रस्य पुत्रः सुभद्रायाः भार्यायाः आत्मजः–अङ्गजः, 'उज्झियए णाम दारए' उज्झितकनामको दारकः=बालकः, 'होत्था' आसीत्, स कीदृशः? इत्याह–'अहीण जाव सुरूवे' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः, यावत् सुरूपः=सुन्दराकृतिकः ॥ २ ॥

'तत्थ णं वाणियग्गामे' उस वाणिजग्राम नगर में 'विजयमित्ते णाम सत्थवाहे परिवसइ' विजयमित्र नामका एक सार्थवाह रहता था। 'अड्ढे' वह बहुत अधिक धनी था 'तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा णाम भारिया होत्था' उस विजयमित्र सार्थवाह की सुभद्रा नाम की पत्नी थी। 'अहीण०' वह अहीन और परिपूर्ण पंचेंद्रियों से विशिष्ट शरीर वाली थी। 'तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णाम दारए होत्था' उस विजयमित्र सार्थवाह का एक पुत्र था जो सुभद्राभार्या का अंगजात था, एवं जिसका नाम उज्झित था। यह 'अहीण जाव सुरूवे' 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे, लक्खणवंजणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे, ससिसोमाकारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे' इन सूत्रोक्त समस्त विशेषणों से युक्त था। इनका अर्थ पिछले सूत्रमें स्पष्ट लिखा जा चुका है।

'तत्थ णं वाणियग्गामे' ते वाणिज्यग्राम नगरमां 'विजयमित्ते णाम सत्थवाहे परिवसइ' विजयमित्र नामनो એક સાર્થવાહ (શેઠ) રહેતો હતો. 'अड्ढे' તે બહુજ ધનવાન હતો. 'तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा णाम भारिया होत्था' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહની સુભદ્રા નામની પત્ની હતી 'अहीण०' તે ખોટ-ખાપણ વિનાની (સમ્પૂર્ણ અંગવાળી) અને તમામ પાંચ ઇન્દ્રિયોથી વિશિષ્ટ શરીરવાળી હતી 'तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णाम दारए होत्था' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો, જેનું નામ ઉજ્ઝિત હતું, જે સુભદ્રા સ્ત્રીથી જન્મ પામેલો હતો, તે 'अहीण जाव सुरूवे' 'अहीण पडिपुण्णपंचिंदियसरीरे लक्खणवंजणगुणोववेए माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे, सुरूवे' આ સૂત્રમાં કહેલા તમામ વિશેષણોથી યુક્ત હતો, એ પદોનો અર્થ પાછળના સૂત્રમાં સ્પષ્ટ લખ્યો છે

॥ मूलम्—सू० ३ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं जाव समोसड्ढे। परिसा निग्गया। रायावि निग्गओ। जहा कूणिओ निग्गओ धम्मो कहिओ। परिसा राया पडिगया ॥ सू० ३ ॥

॥ टीका—सू० ३ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः 'जाव' यावत् पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव वाणियग्रामनगरस्य दूतीपलाशनामकमुद्यानं, यत्रैव सुधर्मयक्षस्य यक्षायतनं वर्तते, तत्रैव समोसड्ढे' समवसृतः—समागतः। 'परिसा' परिषद् जनसहतिः, 'निग्गया' निर्गता—भगवद्वन्दनार्थं नगरतो निःसृता। 'रायावि' राजाऽपि

'तेणं कालेणं' इत्यादि—

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल उस समय मे 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे, परिसा निग्गया, राया वि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए जहा वाणियग्राम नाम के नगर में दूतीपलाश नाम का उद्यान था और उसमे जहा पर सुधर्मयक्ष का आयतन था वहा पर पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर नगर की परिषद् एकत्रित होकर प्रभु के दर्शन और धर्मश्रवण के लिये हर्षित होती हुई निकली। राजा भी कूणिक नरेश की तरह बडे ही ठाटबाट से अपने

तेण कालेण इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' ते કાળ અને તે સમયને વિષે समणे भगवं जाव समोसड्ढे परिसा निग्गया रायावि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પૂર્વાનુપૂર્વીથી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા થકા જ્યાં વાણિયગ્રામ નામના નગરનું દૂતિપલાશ નામનું ઉદ્યાન (બગીચો) હતું, અને તેમાં જે ઠેકાણે સુધર્મ યક્ષનું નિવાસસ્થાન હતું તે ઠેકાણે પધાર્યા પ્રભુનું આગમન સાંભળીને નગરની પરિષદ એકઠી થઇને પ્રભુના દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મ સાંભળવા માટે હર્ષ પામીને નીકળી, નગરના રાજા પણ કૂણિક રાજા જે પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી ગયા હતા, તે પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી પોતાના રાજમહેલથી પ્રભુને વંદના

था। इसके करपल्लव कमल के समान कोमल थे। अनियारे दीर्घ नयनो की चितवन तो अद्भुत ही थी। जिसके विलासभवन पर सदा ध्वजा फहराती रहती थी। एक बार के ही गीतनृत्य आदि मे जिसे हजारों मुद्राओं की प्राप्ति हो जाया करती थी। राजा की ओर से भी जिसे पुरस्काररूप में छत्र चामर आदि प्राप्त हुए थे। जहा पर भी यह जाती थी कर्णीरथ में बैठकर ही जाती, इतनी तो यह विभूतिमती थी। यह अपने समस्त गणिकाओं के समूह का नेतृत्व करती थी। सब ही इसकी आज्ञानुसार चलती और इसके प्रत्येक आदेश को शिरमाथे पर चढाती थी। मतलब कहने का यह कि–जिस प्रकार सेनापति अपनी सेना का सचालन करता है–ठीक उसीप्रकार यह भी वेश्याओं की सेनापति जैसी ही सचालिका थी। उस नगर मे एक विजयमित्र नामका सार्थवाह रहता था जो विशेषरूप से धनसपन्न था। इसकी पत्नी का नाम सुभद्रा था। इसके उज्झित नामका एक पुत्र था। यह बहुत ही अधिक सौन्दर्यसंपन्न था। इसका प्रत्येक अग और उपाग लावण्यता से भरा हुआ था ॥२॥

પાસે લજ્જાયમાન થઇ જતો હતો તેના બન્ને હાથ કમલ જેવા કોમળ હતા, સૌથી અજબ લાગતા નેત્રોની ચિતવન અદ્ભુતજ હતી, તેના વિલાસભવન પર હમેશા ધ્વજ ફરકતી રહેતી એકજ વખતના તેને ગીત અને નૃત્યમા હજારો રૂપિઆની પ્રાપ્તિ થતી હતી એટલુજ નહિ પણ રાજા તરફથી તેને છત્ર, ચામર આદિ સત્કારરૂપે મળેલા હતા, અને જ્યા જતી હતી ત્યા કર્ણીરથમા બેસીને જતી હતી આ પ્રમાણે તે વૈભવશાલી હતી તે પોતાની તમામ ગણિકાઓનુ નેતાપણુ કરતી, અને તમામ તેની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતી, તેમજ તેના દરેક હુકમને ગણિકાઓ પોતાના માથા પર ચઢાવતી હતી, તાત્પર્ય એજ કે–જે પ્રમાણે સેનાપતિ પોતાની સેનાનુ સચાલન કરે છે તેજ પ્રમાણે કામધ્વજા પણ વેશ્યાઓનુ સેનાપતિ પ્રમાણે સચાલન કરતી હતી તે નગરમા એક વિજયમિત્ર નામનો સાર્થવાહ (ધનવાન સઘનો નાયક) રહેતો હતો અને તે વિશેષરૂપમા ધનસપન્ન હતો તેની પત્નીનુ નામ સુભદ્રા હતુ તેને ઉજ્ઝિત નામનો એક પુત્ર હતો, તે પણ બહુજ વધારે સૌદર્યથી સપન્ન હતો તેના પ્રત્યેક અગ અને ઉપાગ લાવણ્યતાથી ભરેલા શોભતા હતા ॥૨॥

॥ मूलम्—सू० ३ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं जाव समोसड्ढे। परिसा निग्गया। रायावि निग्गओ। जहा कूणिओ निग्गओ धम्मो कहिओ। परिसा राया पडिगया ॥ सू० ३ ॥

॥ टीका—सू० ३ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः 'जाव' यावत् पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव वाणियग्रामनगरस्य दूतीपलाशनामकमुद्यानं, यत्रैव सुधर्मयक्षस्य यक्षायतनं वर्तते, तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः–समागतः। 'परिसा' परिषद् जनसंहतिः, 'निग्गया' निर्गता–भगवद्वन्दनार्थं नगरतो निःसृता। 'रायावि' राजाऽपि

'तेणं कालेणं' इत्यादि—

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल उस समय में 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे, परिसा निग्गया, राया वि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए जहां वाणियग्राम नाम के नगर में दूतीपलाश नाम का उद्यान था और उसमें जहां पर सुधर्मयक्ष का आयतन था वहां पर पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर नगर की परिषद् एकत्रित होकर प्रभु के दर्शन और धर्मश्रवण के लिये हर्षित होती हुई निकली। राजा भी कूणिक नरेश की तरह बडे ही ठाटबाट से अपने

'तेणं कालेणं' इत्यादि

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काळ अने ते समयने विषे 'समणे भगवं जाव समोसड्ढे परिसा निग्गया रायावि निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया पडिगया' श्रमण भगवान महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वीथी ग्रामानुग्राम विहार करता थका ज्यां वाणियग्राम नामना नगरनुं दूतिपलाश नामनुं उद्यान (बगीचो) हतुं, अने तेमां जे ठेकाणे सुधर्म यक्षनुं निवासस्थान हतुं ते ठेकाणे पधार्या. प्रभुनुं आगमन सांभळीने नगरनी परिषद् एकठी थईने प्रभुना दर्शन अने तेमना पासेथी धर्म सांभळवा माटे हर्ष पामीने नीकळी, नगरना राजा पण कूणिक राजा जे प्रमाणे ठाठमाठथी गया हता, ते प्रमाणे ठाठमाठथी पोताना राजमहेलथी, प्रभुने वंदना

मित्रनामा नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः= भगवन्तं वन्दितुं स्वनगरतो निर्गतः। जहा कूणिओ निग्गओ' यथा कूणिको निर्गतः, यथा कूणिको राजा हस्तिस्कन्धवरगतः सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवरचामरैरुद्धूयमाने वैश्रमण इव नरपतिः, अमरपतिसंनिभया ऋद्ध्या प्रथितकीर्तिः, हयगजरथप्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुगम्यमानमार्गः सर्वालङ्कारविभू

राजमहल से प्रभु को वंदन करने के लिये निकला। प्रभु की वंदना के लिये कूणिक राजा जिस प्रकार की तयारी के साथ निकला था, उसका वर्णन इस प्रकार है— श्री श्रमण भगवान महावीर जिस समय चंपानगरी के उद्यान में विहार करते हुए पधारे थे उस समय उनके आगमन का वृत्तान्त सुनकर उनके वंदन के लिये राजा कोणिक भी श्रेष्ठ गजराज पर बैठ कर गया था। उसके ऊपर छत्रधारियोंने जो सफेद राज्यचिह्न स्वरूप छत्र ताना हुआ था वह कोरंट के पुष्पों की माला से चारों ओर से वेष्टित था, कोरंट की मालाएँ उसके चारों ओर लटक रही थीं। उसके दोनों पार्श्वभाग की तरफ सफेद सुंदर दो चामर ढुल रहे थे। राजा उस समय देखनेवालों को कुबेर जैसा मालूम होता था। इन्द्र जैसी विभूति से इसकी निर्मल कीर्ति खूब बढ़ रही थी। इसके आगे चतुरंगिणी सेना—जिसमें हस्ति, घोडा, रथ और बलिष्ठ योद्धाओं का समूह था— चल रही थी। इसके शरीर पर राज्यविभूति के परिचायक और नृपति का धारण करने योग्य समस्त ही आभरण और अलंकार अपनी पूर्ण आभासे चमक दमक

કરવા માટે નીકળ્યા, પ્રભુની વંદના માટે કૂણિક રાજા જે પ્રમાણે તૈયારી કરીને નીકળ્યો હતો, તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે— શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સમયે ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં વિહાર કરતા થકા પધાર્યા હતા તે સમયે તેમના આવવાની વાત સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે રાજા કૂણિક પણ સૌથી સારા હાથી પર બેસીને ગયા હતા તેના ઉપર છત્રધારીઓ જે સફેદ રાજ્યચિન્હસ્વરૂપ છત્ર રાખ્યું હતું તેને કોરંટના પુષ્પોની માળા ચારે બાજુ વીંટાએલી હતી અને ચારે બાજુ તે માળાઓ લટકતી હતી અને તેના બન્ને બાજુ-તરફ સફેદ સુન્દર બે ચામર ઢળી રહ્યા હતા આ સમયે રાજાનો દેખાવ, જોનારાઓને કુબેર જેવો જણાતો હતો, ઇન્દ્ર જેવી વિભૂતિથી તેની નિર્મલ કીર્તિ ખૂબ વધતી જતી હતી તેના આગળ-આગળ ચતુરંગિણી સેના, જેમાં હાથી ઘોડા, રથ અને બલવાન યોદ્ધાઓનો સમૂહ હતો આ પ્રમાણે સેના ચાલતી હતી તેના શરીર પર રાજ્ય વિભૂતિની ઓળખાણ આપનારા અને રાજાએ ધારણ કરવા યોગ્ય તમામ આભરણ-આભૂષણ અને અલંકાર પોતાની

पितो महत्या ऋद्ध्या महत्या युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता वर-त्रुटितयमगसमगप्रवादितेन शङ्ख-पणव-पटह-भेरि-झल्लरि खरमुखी-हुडुक्क-मुरज मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेण चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन भगवन्त वन्दितु निर्गतस्तथा मित्रनामको भूपोऽपि वाणियग्रामनगरान्निर्गत इत्यर्थः। निर्गत्य यत्रैव दूतीपलाशाख्यमुद्यान तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भग वतो महावीरस्य नातिदूरे नातिसमीपे छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्य हस्तिरत्न स्थापयति, स्थापयित्वा आभिषेक्याद् हस्तिरत्नात्-

---

करते हुए सुशोभित हो रहे थे। इस प्रकार यह राजा विशिष्ट ऋद्धि से शरीर की विशिष्ट कांति से, अपनी समस्त सेना से, उमराव आदि सर्व प्रकार के परिवार के समुदाय से और सर्व प्रकारके वादित्रो के एक ही साथ किये गये गर्जारवसे युक्त शंख, पणव, पटह, भेरी, झालर, खरमुखी, हुंदकी, मुखमृदंग (रणसिंघा) और दुदुभी आदि के निर्घोषो की महाध्वनि से सहित होकर चंपानगरी के ठीक बीचो बीच से होकर प्रभु को वंदन करने के लिये निकला था, इसी प्रकार की सजावट से मित्रराजा भी प्रभु के आगमन का वृत्तान्त सुनकर उनके वदन के लिये अपने नगर से निकला। निकल कर वह वहा पहुँचा, जहाँ दूतीपलाश नाम का बगीचा था। उसके कुछ पास पहुँचते ही उसने भगवान् की छत्रचामर आदि बाह्यविभूति के जो तीर्थंकर प्रकृति के अतिशय स्वरूपथी दिखते ही अपने गजराज को महावत से खडा करवाया

પૂર્ણ તેજ કાન્તિથી ચમકતા હતા અને શોભતા હતા આ પ્રમાણે આ રાજા વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી, શરીરની વિશેષ કાન્તિથી, પોતાની સમસ્ત સેનાથી ઉમરાવ આદિ સર્વ પ્રકારના પરિવાર સમુદાયથી અને સર્વ પ્રકારના વાજીંત્રોના એક સાથે થતી ગર્જનાથી યુક્ત, શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, ઝાલર, ખરમુખી, હુંદકી, મુખમૃદંગ (રણસિંઘા) અને દુંદુભી આદિના આવાજના મહાધ્વનિસહિત ચંપાનગરીના મધ્ય રસ્તા પર થઇને પ્રભુને વંદન કરવા માટે નિકલ્યા હતા, આવાજ પ્રકારની સજાવટથી મિત્રરાજા પણ પ્રભુ (આગમનની હકીકત સાંભળીને તેમના વંદન માટે પોતાના નગરથી નીકળ્યા, અને નીકળીને જ્યાં દૂતિપલાશ નામનો બગીચો હતો ત્યાં પહોંચી ગયા નજીકમાં જતાંજ તેણે ભગવાનના છત્ર ચામર આદિ બહારની વિભૂતિ કે જે તીર્થંકરપ્રકૃતિના અતિશયરૂપ હતી, તેને જોતાંજ પોતાના માવતને સૂચના કરી હાથીને ઉભો રાખ્યો અને હાથી ઉપરથી ઉતરીને

मत्यवरोहति मत्यवरुह्य खड्गछत्रचामरमुकुटादिराजचिह्नानि त्यक्त्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीरं पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगच्छति। पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रीन् वारान आदक्षिणप्रदक्षिण करोति। कृत्वा वन्दते नम स्यति। वन्दित्वा नमस्यित्वा कायिक्यादिकया त्रिविधपर्युपासनया पर्युपास्ते।

और उससे उतर कर वह अपने समस्त खड्ग, छत्र, चमर और मुकुट आदि राजचिह्नो का परित्याग कर पाच अभिगमो से युक्त हो जहा प्रभु विराजमान थे वहा पहुँचा। पाच अभिगम ये हैं— पुष्प माला आदि सचित्त द्रव्यो का छोडना १, अचित्त द्रव्य–वस्त्र आभरण आदि का रखना २, मुख की यतना के लिये एकपट साडो का उत्तरासन करना ३, प्रभु को देखते ही हाथ जोडना ४, और मन को अन्य कार्यों से हटाकर उनकी ही भक्ति मे तन्मय करना ५। पहुँचते ही उसने प्रभु का तीनवार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार किया। पश्चात् मन वचन और काया से प्रभु की उपासना–सेवा करने लगा। प्रभु के समक्ष अपने समस्त अगो का सकोचन करना और नम्रीभूत होकर दोनो हाथ जोड उनके सम्मुख बैठना यह काय से उपासना है, प्रभु के वचन निकलते ही 'भदन्त धन्य है आपके वचन बिलकुल सत्य है' इत्यादि वचनो का उच्चा रण करना सो वचन से उपासना है, भगवान की सेवा भक्ति मे मन लगाना सो मनद्वारा

પોતાના તમામ ખડગ, છત્ર ચામર અને મુકુટ આદિ જે રાજચિહ્નો હતા તેને છોડીને પાચ અભિગમોથી યુક્ત થઇને જ્યા પ્રભુ વિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યા પાચ અભિગમો આ પ્રમાણે છે — પુષ્પની માલા આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોને ત્યજી દેવુ (૧), અચિત્ત દ્રવ્ય-વસ્ત્ર-આભરણ આદિ રાખવુ (૨), મુખની યતના માટે એકપટ સાડીનુ ઉત્તરાસન કરવુ (૩), પ્રભુને જોતાજ હાથ જોડવા (૪), અને મનને બીજા કામમાથી હઠાવીને પ્રભુનીજ ભકિતમા તન્મય કરવુ (૫) ત્યા પહોચીને તેણે પ્રભુને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા પછી મન વચન અને કાયાવડે પ્રભુની ઉપાસના-સેવા કરવા લાગ્યા પ્રભુના સમક્ષ પોતાના તમામ અગોનુ સકોચન કરવુ અને નમ્ર થઇને બે હાથ જોડીને સન્મુખ બેસવુ તે કાયા વડેની ઉપાસના છે પ્રભુના વચન નીકળતાજ 'ભદન્ત! ધન્ય છે "આપના વચન બિલકુલ સત્ય છે" ઇત્યાદિ વચનોનો ઉચ્ચારણ કરવો તે વચનથી ઉપાસના છે, ભગવાનની સેવા-ભક્તિમા મન લગાડવુ તે મન દ્વારા ઉપાસના છે પ્રભુએ પરિષદ્

'धम्मो कहिओ' धर्मः– श्रुतचारित्रलक्षणो धर्मः कथितः–भगवता निगदितः। 'परिसा राया पडिगया' परिषत्, राजा मित्रभूपश्च, सर्वे प्रतिगताः–यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतास्तामेव दिशं प्रतिगता इत्यर्थः॥ ३ ॥

मूलम्—मू० ४

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई जाव तेउलेस्से छट्ठं–छट्ठेणं जहा पण्णत्तीए पढमाए जाव जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वाणियग्गामे उच्चनीचकुलाइं अडमाणे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ, सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए उप्पीलियकच्छे उद्दामियघंटे णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे उत्तरकंचुइए पडिकप्पिए झयपडागवरपंचामेले आरूढहत्थारोहे गहियाउहप्पहरणे। अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ, सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ओचूलमुहचंडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए, आरूढआसारोहे गहिआउहप्पहरणे, तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ, अवओडगबंधणं उक्खित्तकण्णनासं णेहतुप्पियगत्तं वज्झकरकडिजुयणियत्थं कंठे गुणरत्तमल्लदामं चुण्णगुंडियगायं चुण्णयं वज्झपाणपियं तिलं तिलं चेव छिज्जमाणं काकणिमंसाइं खाविज्जंतं पावं खक्खरसएहिं हम्ममाणं अणेगणरणारिसंपरिवुडं चच्चरे चच्चरे खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाणं, इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ–णो खलु देवाणुप्पिया! उज्झियगस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झंति॥ ४ ॥

उपासना है। प्रभु ने आई हुई परिषद और राजा को धर्म का उपदेश दिया। श्रुत चारित्ररूप धर्म का उपदेश श्रवणकर परिषद जहां से आई थी वहां वापिस गई। राजा भी अपने नगर को वापिस गया॥ इसका भावार्थ स्पष्ट है। ॥ ३ ॥

તથા રાજાને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પરિષદ્ જ્યાંથી આવી હતી ત્યાં પાછી ગઈ, રાજા પણ પોતાના નગર તરફ પાછો ગયો. આનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૩ ॥

टीका—सूत्र० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य 'इंदभूई' इन्द्रभूतिः, 'जाव तेउलेस्से' यावत् तेजोलेश्यः, अत्र यावच्छब्दात्—'णामं अणगारे गोयमगोत्ते' इत्यादि 'संखित्तविउलतेउलेस्से' इति द्रष्टव्यम्। इन्द्रभूतिनामकोऽनगारो गौतमगोत्रो यावत् संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः, 'छट्ठं-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' षष्ठ षष्ठेन यथा प्रज्ञप्त्यां=भगवतीसूत्रे यथा कथितं तथा वाच्यमित्यर्थः तत्र हि 'छट्ठं छट्ठेण अणिक्खित्तेण तवोकम्मेण अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तएणं से भगवं गोयमे छट्ठक्खमणपारणगंसि' इत्युक्तम्। अस्य च्छाया—षष्ठ-षष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपःकर्मणा ऽऽत्मानं भावयन् विहरति। ततः खलु स भगवान् गौतमः षष्ठक्षपणपारणके, 'पढमाए' प्रथमायां 'जाव' यावत्—इह यावत्-करणादिदं द्रष्टव्यम्—'पोरसीए सज्झायं करेइ' बीयाए पोरसीए झाणं झियाइ, तइयाए पोरसीए अचवलमसंभंते मुहपोत्तियं पडिलेहेइ वत्थाइं पडिलेहेइ, भायणाणि पमज्जइ, भायणाणि उग्गाहेइ, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई' भगवान महावीर के बडे शिष्य इन्द्रभूति अनगार 'जाव तेउलेस्से' जो गौतम गोत्रके थे एवं तपके प्रभाव से उद्भूत विस्तृत तेजोलेश्या जिन्होंने अपने शरीरके भीतर ही संक्षिप्त करके दबा रखी थी 'छट्ठं-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' और छठ-छठ तप करते थे। वे छठ (बेले) के पारणाके दिन जिसप्रकार भगवतीसूत्रमें कही है उसी विधिके अनुसार 'पढमाए जाव' प्रथम पौरुषीमें स्वाध्याय

तेण कालेण इत्यादि

तेण कालेण तेण समएण ते काल અને ते समयमां 'भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई' ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ઇન્દ્રભૂતિ અણગાર जाव तेउलेस्से જે ગૌતમ ગોત્રના હતા, તે તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી વિસ્તૃત તેજોલેશ્યા જેમણે પોતાના શરીરની અંદરજ સંક્ષિપ્ત કરીને દબાવી રાખી હતી 'छट्ठं-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' અને છઠ્ઠ-છઠ્ઠનો તપ કરતા હતા છઠ્ઠ (બેલા)ના પારણાના દિવસે જે પ્રમાણે ભગવતીસૂત્રમાં જે વિધિ કહી છે તે વિધિ-અનુસાર 'पढमाए जाव' પ્રથમ પૌરસીમાં સ્વાધ્યાય અને બીજી પૌરસીમાં

महावीरं वंदइ नमसइ, वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी—इच्छामि ण भते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे छट्ठक्खमणपारणगंसि वाणियगामे णयरे उच्चणीयमज्झिमाइं कुलाइं घर-समुदाणस्स भिक्खायरियाए अडित्तए अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेह, तएण भगव गोयमे समणेणं भगवया महावीरेण अब्भणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता अतुरियमचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ इरियं सोहेमाणे इति । पौरुष्या स्वाध्याय करोति, द्वितीयायां पौरुष्या ध्यान ध्यायति, तृतीयायां पौरुष्याम् अचपलमसंभ्रान्तो मुखपोतिका—सदोरक मुखवस्त्रिकामित्यर्थः प्रतिलेखयति, वस्त्राणि प्रतिलेखयति, भाजनानि=पात्राणि प्रमार्जयति, भाजनानि उद्ग्राहयति गृह्णातीत्यर्थः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु हे भदन्त ! युष्माभिरनुज्ञातः षष्ठक्षपणपारणके वाणियग्रामे नगरे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षाचर्यायै अटितुम्, भिक्षानयनार्थं गन्तुमिच्छामीत्यर्थः । भगवा नाह—'अहासुहं'मित्यादि । यथासुख हे देवानुप्रिय ! प्रतिबन्ध—विलम्ब मा कुरु ।

और द्वितीय पौरुषामें ध्यान किया । तृतीय पौरुषामें अचपलरीति से असभ्रान्त होकर सदोरक मुखवस्त्रिका की, वस्त्रों की एव पात्रों की प्रतिलेखना कर व पात्रों को लेकर जहा श्रमण भगवान् महावीर थे वहा आये । आकर वे उन्हें वदन एव नमस्कार किया । वदन और नमस्कार कर प्रभुसे इस प्रकार कहा—हे भदन्त ! आज मेरी यह इच्छा है कि मैं यदि आप आज्ञा प्रदान करें तो इस षष्ठ—क्षपण के पारण के निमित्त वाणियग्राम में उच्च नीच एव मध्यम कुलोंके घरों में भिक्षाचर्या के लिये जाऊँ। उनकी इसप्रकार प्रार्थना सुनकर भगवान्ने कहा कि—हे देवानुप्रिय ! तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो, विलम्ब न

ધ્યાન કર્યું ત્રીજી પૌરુષીમા ચચલતારહિત અસભ્રાત થઈને દોરાસાથેની મુખવસ્ત્રિકા અને વસ્ત્રો, તથા પાત્રોના પ્રતિલેખના કરીને તે પાત્રોને લઈને જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યા આવ્યા, આવીને તેમણે વદન—નમસ્કાર કર્યા વદના—નમસ્કાર કરી પ્રભુને આ પ્રમાણે કહ્યુ—હે ભદન્ત ! આજ મારી એ ઇચ્છા છે કે જો આપ આજ્ઞા આપો તો હુ આ ષષ્ઠ-ક્ષપણના પારણનિમિત્તે વાણિયગ્રામમા ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરોમા ભિક્ષાચરી કરવા માટે જાઉં તેમની એ પ્રમાણેની પ્રાર્થના સાભળી ભગવાને કહ્યુ કે—હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જે પ્રકારે સુખ થાય તે પ્રમાણે

टीका—सूत्र० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य 'इदभूई' इन्द्रभूति, 'जाव-तेउलेस्से यावत् तेजोलेश्यः, अत्र यावच्छब्दात्–'णाम अणगारे गोयमगोत्ते' इत्यादि 'सखित्तविउलतेउलेस्से' इति द्रष्टव्यम्। इन्द्रभूतिनामकोऽनगारो गौतमगोत्रो यावत् सक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य, 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' षष्ठ षष्ठेन यथा प्रज्ञप्तौ=भगवतीसूत्रे यथा कथित तथा वाच्यमित्यर्थः तत्र हि 'छट्ठ छट्ठेण अणिक्खित्तेण तवोकम्मेण अप्पाण भावेमाणे विहरइ, तएण से भगव गोयमे छट्ठक्खमणपारणगसि' इत्युक्तम्। अस्य च्छाया—षष्ठ-षष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपःकर्मणाऽऽत्मान भावयन् विहरति। ततः खलु स भगवान् गौतम षष्ठक्षपणपारणके, 'पढमाए' प्रथमाया 'जाव' यावत्–इह यावत्-करणादिद द्रष्टव्यम्–'पारसीए सज्झाय करेइ' बीयाए पोरसीए झाण झियाइ, तइयाए पोरसीए अचवलमसभते मुहपोत्तिय पडिलेहेइ वत्थाइ पडिलेहेइ, भायणाणि पमज्जइ, भायणाणि उग्गाहेइ, जेणेव समण भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव

'तेण कलेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल उस समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी इदभूई' भगवान महावीर के बडे शिष्य इन्द्रभूति अनगार 'जाव तेउलेस्से' जो गौतम गोत्रके थे एव तपके प्रभाव से उद्भूत विस्तृत तेजोलेश्या जिन्होंने अपने शरीरके भीतर ही सक्षिप्त करके दबा रखी थी 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' और छठ-छठ तप करते थे। वे छठ (वेले) के पारणाके दिन जिसप्रकार भगवतीसूत्रमे कही है उसी विधिके अनुसार 'पढमाए जाव' प्रथम पौरुषीमें स्वाध्याय

तेण कालेण इत्यादि

तेण कालेण तेण समएण ते काल अने ते समयमा 'भगवओ महावीरस्स जेट्ठ अतेवासी इदभूई' भगवान महावीरना मोटा शिष्य इन्द्रभूति अणगार जाव तेउलेस्से' जे गौतम गोत्रना हता, ते तपना प्रभावथी उत्पन्न थयेली विस्तृत तेजोलेश्या जेमणे पोताना शरीरनी अदरज सक्षिप्त करीने दबावी राखी हती 'छट्ठ-छट्ठेण जहा पण्णत्तीए' अने छट्ठ-छट्ठनो तप करता हता छट्ठ (बेला)ना पारणुना दिवसे जे प्रमाणे भगवतीसूत्रमा जे विधि कही छे ते विधि-अनुसार 'पढमाए जाव प्रथम पोरसीमा स्वाध्याय अने बीजी पोरसीमा

तान् 'उप्पीलियकयथे' उत्पीडितकयत्थान उत्पीडिता–गाढतरसंलग्ना हस्तिबन्धनरज्जुर्येषा ते तथा–'कयत्थ' इति देशीय शब्दो हस्तिबन्धनरज्जुवाचकः। यद्वा–'कयथ' इति पृष्ठरक्षार्थमुपधानाकार तूलपूर्णमुपकरण 'कूथ' इति प्रसिद्धम्, तद् उत्पीडित–गाढतरबद्ध येषा ते तथा, तान, तथा 'उद्दामियघंटे' उद्दामितघण्टान–उद्दामिता:=अपनीतबन्धना प्रलम्बिता इत्यर्थ, घण्टा येषा ते तथा,–तान, तथा–'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' नानामणिरत्नविविधग्रैवेयकान= नानामणिरत्नमयानि विविधानि ग्रैवेयकानि=ग्रीवाभरणानि येषा ते तथा, तान, 'उत्तरकचुइए' उत्तरकञ्चुकितान–उत्तरकञ्चुकाः–तनुत्राणविशेषाः सजाता येषा ते तथा, तान 'परिकप्पियझयपडागवरपचामेल' परिकल्पितध्वजपताकवर-

'उप्पीलयकयत्थे' कयत्थ' यह देशीय शब्द है, इसका अर्थ 'हाथियो के बाधन की रस्सा' ऐसा है। अथवा 'कयत्थ' शब्द का अर्थ भाषा मे 'कूथ' भी होता है। यह हाथियो पर पृष्ठ–पाठ का रक्षा के निमित्त बाधा जाता है। इसमे रूई भरा होता है और इसका आकार विस्तृत तकिया जैसा होता है। 'उद्दामियघंटे' इन प्रत्येक हाथियो की आजु–बाजु झुल के पास दोनो ओर बडे२ घट लटक रहे थे। 'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' इन सबो क गलो मे ग्रैवेयक–कण्ठाभरण पहिनाये गये थे। जो भी कण्ठाभरण ये सब पहिने हुए थ वे नाना मणियो एव रत्नो स खचित थे। 'उत्तरकचुइए' तनुत्राणविशेष का नाम उत्तरकंचुक है यह भी सब हाथियों क पहिने हुए थे। 'परिकप्पियज्झयपडागवरपचामेले' जो

હતા, તે તમામ મોટા મોટા દોરડાથી તેનાપર કમી કગીને બાધેલા હતા उप्पीलियकयत्थे' 'कयत्थ' આ શબ્દ દેશી છે તેનો અથ હાથીઓને બાધવાની રસ્મી (દોરડી) એવો થાય છે અથવા "કયત્વ' શબ્દનો, અર્થ ભાષામા–કૂથ–પણ થાય છે તે હાથીઓના પીઠની રક્ષા માટે બાધવામા આવે છે, તેમા રૂ ભરેલુ હોય છે, અને એનો વિસ્તૃત આકાર તકીયા જેવો હોય છે— उद्दामियघटे તે પ્રત્યેક હાથીઓને આજુ–બાજુ ઝુલની પાસે બન્ને બાજુ મોટા–મોટા ઘટ લટકી રહ્યા હતા णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे' તે તમામના ગળામા ગ્રૈવેયક–કઠાભરણ પહેરાવેલા હતા જે જે કઠાભરણ પહેર્યા હતા તે તમામ નાના મણિયો એન રત્નોથી જડેલા હતા, 'उत्तरकचुइए' તનુત્રાણવિશેષનુ નામ ઉત્તરકચુક છે તે પણ તમામ હાથીઓને પહેરાવેલા હતા, 'परिकप्पियज्झयपडागवरपचामेले' જે

ततः खलु भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्=भगवत. समीपात्, प्रतिनिष्क्रामति। प्रतिनिष्क्रम्य अत्वरितम्=शीघ्रतारहितम् अचपलम्-चंचलतारहितम्, असम्भ्रान्त.=उद्वेगरहित' युगान्तरप्रलोकनया=पुरोवर्तिचतुर्हस्तप्रमाणभूभागमध्यावलोकनतत्परया दृष्ट्या पुरत ईर्या=गमनं शोधयन् ' ' जेणेव वाणियग्गाम णयरे तणेव उवागच्छइ ' यत्रैव वाणिजग्रामनामक नगर तत्रैवोपागच्छति उपागत्य वाणिजग्रामे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि अटन्-विचरन यत्रैव ' रायमग्गे ' राजमार्ग -तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, तत्र खलु बहून ' हत्थी ' हस्तिनः-गजान् ' पासइ ' पश्यति। कीदृशान हस्तिनो दृष्टवान ? इत्याह-'सण्णद्ध०' इत्यादिना। ' सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए ' सनद्धबद्धवर्मितगुडितान्-सनद्ध बद्धा सनद्धबद्धा॰ रज्ज्वादिना कवचस्य दृढबन्धनं प्राप्ता, अत एव वर्मिता कवचिता सनाह युक्ता., ते चामी गुडिता =गुडा.-हस्तिकवचा'-सजाता एषामिति गुडिता - हस्तिकवचधारका इत्यर्थ, अत्र गोबलीवर्दन्यायेन वर्मितेति विशेषणोपादानम्,

---

करा। इस तरह प्रभुके फरमाने पर गौतमस्वामी भगवान् के पास स उठकर अचपलरीति से उद्वेगरहित होकर ' जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ ' वाणियग्राम म आये। ' उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स उच्चनीचमज्झिमकुलाइ अडमाणे ' आकर वहा के समस्त ही उच्च नाच एव मध्यम कुलो के घेरा मे फिरते हुए 'जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ' जहा राजमाग था वहा आये। ' उवागच्छित्ता तत्थ ण बहवे हत्थी पासइ ' आते ही उ होने वहा अनेक हाथियो को देखा। वे हाथी किस प्रकार के थे सो कहते है-- ' सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए ' इन सब हाथियो को जो कवच पहिराये गये थे, वे सब मोटेर रस्सों स उन पर कस कर बधे हुए थे।

કરો વિલમ્બ ન કરો આ પ્રમાણે પ્રભુની આજ્ઞા થતા ગૌતમસ્વામી ભગવાનની પાસેથી ઉઠીને અચપલપણે ઉદ્વેગરહિત થઇ 'जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ વાણિયગ્રામમા આવ્યા उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स उच्चनीचमज्झिमकुलाइ अडमाणे આવીને ત્યાના તમામ ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુળવાળાના ઘરમા ફરીને जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ જ્યા રાજમાર્ગ હતો ત્યા આવ્યા उवागच्छित्ता तत्थ ण बहवे हत्थी पासइ' આવતાજ તેમણે ત્યા અનેક હાથીઓને જોયા, તે હાથી કેવા પ્રકારના હતા તે કહે છે-'सन्नद्ध बद्धवम्मियगुडिए એ તમામ હાથીઓને જે કવચ પહેરાવેલા

कवचा गुडिता =अश्वकवचवन्तः, गुडशब्दोऽश्वकवचेऽर्थेपि वर्तते । अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयसमासः । तान् । एतत्पदबोधितमेवार्थं स्पष्टीकुर्वन्नाह-' आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ' इति । आविद्धगुडान् आविद्धाः=संलग्नाः, गुडाः= कवचा येषा ते तथा, तान्, तथा अवसारितपक्खरान्-अवसारितानि=अवलम्बितानि, पक्खराणि=कवचा येषा ते तथा, तान् ' पक्खर ' इति देशीय. शब्दोऽश्वकवचवाचक । तथा उत्तरकञ्चुकितान्-उत्तरकञ्चुकाः=तनुत्राणविशेषाः सजाता येषामिति तथा, तान । ' ओचूलमुहचंडाधरचामरथासगपरिमंडियकडिए ' अवचूलकमुखचण्डाधरचामरस्थासकपरिमण्डितकटीन=अवचूलमुख =वल्गायुक्तमुखम्, अत एव चण्डाधर-भयानकाधरोष्ठ येषा ते तथा, चामरैः, स्थासकैः-दर्पणैः परिमण्डिता कटिर्येषा ते तथा, ततः कर्मधारय', तान् । 'आरूढस्सारोहे' आरूढाश्वारोहान् आरूढा' अश्वारोहा येषु ते तथा तान । ' गहियाउहप्पहरण ' गृहीतायुधप्रहरणान् गृहीतानि,-धृतानि, आयुधानि-शस्त्राणि, प्रहरणानि-अस्त्राणि येषु ते तथा

कवचो से युक्त थे और ये घोडे घोडेसबधी कवचों से युक्त थे, मतलब इन का यही है कि— ये घोडे ऐसे थे कि जिन पर कवच लटक रहे थे और शरीर की रक्षा के लिये जिन्हे विशेष परिधान भी पहिनाये गये थे। इनके मुखमें लगामें लगी हुई थीं, इनकी वजह से इनके मुखके अधरोष्ठ बडे भयानक दीखते थे। इनका कटिभाग स्थासकों (दर्पणों) से शोभित हो रहा था। इन सब पर भी बडे२ अश्वारोही—सवार थे। इन पर भी अस्त्र शस्त्र लदे हुए थे, अथवा—सब सवारों के हाथों मे अस्त्र शस्त्र सुसज्जित थे। गौतमस्वामीने इन घोडो के देखने के पश्चात् तेसिं च ण पुरिसाण मज्झगय एग पुरिस पासइ '

હાથીના કવચોથી યુક્ત હતા ત્યારે આ ઘોડાઓ ઘોડાસબધી કવચોથી યુક્ત હતા તાત્પર્ય એજ કે-ઘોડા એવા હતા કે જેના પર કવચ લટકી રહ્યા હતા, અને શરીરની રક્ષા માટે જેને વિશેષ પરિધાન પણ પહેરાવ્યા હતા તેના મોઢામા લગામ લાગેલી હતી તે કારણથી તેના મોઢાનો નીચેનો ભાગ ભયાનક દેખાતો હતો, તેની કમરનો ભાગ દર્પણોથી શોભતો હતો તે દરેક ઘોડાઓ પર મોટા-મોટા સવાર બેઠા હતા, તેના ઉપર પણ શસ્ત્ર-અસ્ત્ર લાદેલા હતા અર્થાત્ તમામ સવારોના હાથમા હથિઆર શોભતા હતા-એટલે કે હથિઆર સજ્જ હતા ગૌતમસ્વામીએ આ ઘોડાઓને જોયા પછી तेसिं च ण पुरिमाण मज्झगय

पञ्चापीडान्-परिकल्पिताः ध्वजपताकवरा एत्र पञ्च आपीडाः=शिरोभूषणानि येषां ते तथा, ध्वजत्रितयमध्ये पताकाद्वयमेतत्पञ्चकं हस्तिशिरोभूषणमिति भावः। 'आरूढहत्थारोहे' आरूढहस्त्यारोहान्-आरूढाः हस्त्यारोहा'-हस्तिपका 'महावत' इति प्रसिद्धाः येषु ते तथा, तान् 'गहियाउहप्पहरणे' गृहीतायुधप्रहरणान्, गृहीतानि=धृतानि आयुधानि=शस्त्राणि प्रहरणानि=अस्त्राणि येषु ते तथा, तान्, एवंविधान् गजान् गौतमः पश्यति स्मेत्यर्थः। अन्याश्च तत्र बहून् अश्वान् पश्यति। कीदृशानश्वान्? इत्याह-'सण्णद्ध' इत्यादि। 'सण्णद्धबद्धवम्मियगुडिए' सनद्धबद्धवर्मितगुडितान्=सनद्धबद्धाः, अत एव वर्मिता =कृत

हाथियो के शिर के पाच आभूषण होते हैं वे भी इनके अपने२ मस्तक पर धारण किये हुए थे। इनमें ध्वजा और पताका मुख्य होती हैं। तीन ध्वजाओं के बीच मे दो पताकाएँ, ये पाँच, हाथियों के शिर के आभूषण हैं। 'आरूढहत्थारोहे' इन सब पर हस्तिपक-महावत बैठे हुए थे। कोई भी ऐसा हाथी नहीं था कि जिन पर महावत न बैठा हो। 'गहियाउहपहरणे' शस्त्र एवं अस्त्र इन सब हाथियो पर लदे हुए थे, अथवा इन समस्त हस्तिपको (महावतों) के हाथों मे अस्त्र शस्त्र सुसज्जित थे। 'अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ' हाथियो के बाद गौतमस्वामीने अनेक घोडो को भी देखा। ये घोडे भी 'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे, उत्तरकंचुइए, ओचूलमुहचडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए' हाथियों के जैसे कवच धारण किये हुए थे वैसे इन घोडों के भी थे, फर्क सिर्फ इतना ही था कि हाथी हस्ति

હાથીઓના માથા ઉપર રાખવાના પાચ આભૂષણુ હોય છે તે પણુ તે હાથીઓના માથા પર ધારણુ કરાવેલા હતા, તેમા ધ્વજા અને પતાકા મુખ્ય હોય છે, ત્રણુ ધ્વજાઓના વચમા બે પતાકાઓ એ પાચ, હાથીઓના માથાના આભૂષણુ છે 'आरूढहत्थारोहे એ તમામ ઉપર માહવત બેઠા હતા, કોઇ પણુ એવો હાથી ન હતો કે જેના પર મહાવત બેઠો ન હોય गहियाउहपहरणे' શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર એ તમામ હથીઆરો તે તમામ હાથી પર લાદેલા હતા અથવા તો એ તમામ મહાવતોના હાથમા શસ્ત્ર-અસ્ત્ર સુસજ્જિત હતા! 'अण्णे य तत्थ बहवे आसे पासइ' હાથીઓ પછી ગૌતમસ્વામીએ અનેક ઘોડાઓને પણુ જોયા એ ઘોડા પણુ सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ओचूलमुहचडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए હાથીઓને જે પ્રમાણે કવચ ધારણુ કરેલા હતા તેવા આને પણુ હતા ફરક માત્ર એટલોજ હતો કે હાથી

गुण्ठितं=लिप्त गात्र=शरीरं यस्य स तथा गैरिकरागरक्तदेहमित्यर्थः, तम्, 'चुण्णय' चूर्णक-संत्रस्तम् 'वज्झपाणप्पिय' वध्यमाणप्रिय=वध्याः-वधदण्ड-योग्याः प्राणाः-उच्छ्वासादयः प्रिया यस्य स तथा तम्, प्राणदण्डं प्राप्तुमर्ह-मित्यर्थः। 'तिल तिल चेव छिज्जमाण' तिलं तिलं चैव छिद्यमानम्-तिलश-स्तिलशश्छेद्यमित्यर्थः 'काकणिमसखाविज्ज' काकणिमांसखाद्यं 'कागणि' लघुतराणि मांसानि=मांसखण्डानि-काकादिभिः खाद्यानि यस्य स तथा तम्, 'णवाखक्खरसएहिं हम्ममाण' नवखर्वरशतैर्हन्यमानम्-खर्वर=अश्वत्रासनार्थ-चर्ममयतोत्रविशेषः, 'चाबुक' इति भाषाप्रसिद्धः, स्फुटितवंशो वा। शतसंख्यकाश्च ते नव्याः खर्वरास्तैर्हन्यमानं = ताड्यमानम्, 'अणेगणरणारि-सपरिवुड' अनेकनरनारीसंपरिवृतं, 'चच्चरे चच्चरे' चत्वरे चत्वरे-अनेक-मार्गसमिलिते स्थाने २ खण्डपटहेन-खण्डः = खण्डितः स्फुटितो यः पटहः ढोल'

जो अत्यन्त संत्रस्त था। 'वज्झपाणप्पिय' जिसके उच्छ्वास आदि प्यारे प्राण, वधदंड के योग्य हो रहे थे-जो प्राणदंड प्राप्ति के योग्य हो रहा था। 'तिल-तिल चेव छिज्जमाण' जिसका शरीर तिल-तिल के बराबर कटा हुआ हो रहा था 'काकणिमसखाविज्ज' जिसका मांस छोटे२ टुकडे कर कौवा आदि पक्षियों के खिलाने के लायक हो रहा था। 'णवीखक्खरसएहिं हम्ममाण' सैंकडों नवीनचर्मनिर्मित कोडों से जो पीटा जा रहा था। 'अणेगणरणारिसपरिवुड' जिसे देखने के लिये अनेक नर और नारियों का समूह एकट्ठा हुआ था, और इसीलिये जो इन सब से घिरा हुआ था। 'चच्चरे२ खंडपडहएण उग्घोसिज्जमाण' प्रत्येक चौहट पर

હતો 'वज्झपाणप्पिय' જેના શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણ, વધ દંડને લાયક થઈ રહ્યા હતા-જે પ્રાણદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો. 'तिल तिल चेव छिज्जमाण' જેનું શરીર તલ-તલ જેવડા નાના-નાના ટુકડા જેવું કપાઇ ગયેલું થઈ રહ્યું હતું, काकणिमसखाविज्ज જેનું માસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને ખવરાવવા લાયક થઇ રહ્યું હતું णवीखक्खर सएहिं हम्ममाण સેંકડો નવીન ચામડાના તૈયાર કરેલા કોયડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો. 'अणेगणरणारिसपरिवुड' જેને જોવા માટે અનેક નર નારીઓનો સમુદાય એકઠો થયો હતો અને તે માટે તે ઓથી ઘેરાએલો હતો. चच्चरे२ खंडपडहएण उग्घोसिज्जमाण ' પ્રત્યેક ચોટા-ગલીમાં જેના વિષયમાં

तान्। 'तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ' तेषाम् हस्त्यारूढानाम् अश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतम् एकं पुरुषं पश्यति। कथम्भूतं पुरुषं पश्यती? त्याह–'अवओडगबंधणं' इत्यादि। अवकोटकबन्धनम्=रज्ज्वा गलं हस्तद्वयं च मोटयित्वा पृष्ठभागे हस्तद्वयस्य बन्धनं यस्य स तथा तम् 'उक्कत्तकण्णनासं' उत्कृत्तकर्णनासम्=छिन्नकर्णनासिकम्, 'णेहतुप्पियगत्तं' स्नेहतुप्पियगात्रम्-स्नेहेन-घृतेन 'तुप्पियं' लिप्तं स्निग्धमित्यर्थः गात्रं यस्य स तथा तम्, 'तुप्पिय' इति देशीयः शब्दो घृतलिप्तवाचकः। 'बज्झकरकडिजुयणियत्थं' बद्धकरकडियुगन्यस्तम्, बद्धौ करौ कडियुगे न्यस्तौ=निक्षिप्तौ यस्य स तथा तम् 'कडि' इति-लौहमयं बन्धनं 'हथकडी' इति भाषा प्रसिद्धम्। 'कंठेगुणरत्तमल्लदामं' कण्ठे गुणरक्तमाल्यदामानं=कण्ठे गले गुण इव=कंठसूत्रमिव रक्तं=लोहितं माल्यदाम=पुष्पमाला यस्य स तथा तं, रक्तकणेर पुष्पमालायुक्तमित्यर्थः। 'चुण्णगुंडियगायं' चूर्णगुण्डितगात्रम्=चूर्णेन गैरिकेण

उन सब हस्तिपकों एवं घुडसवारों के बीचमें एक ऐसे पुरुष को देखा, जो 'अवओडगबंधणं, उक्कत्तकण्णणासं णेहतुप्पियगायं' अवकोटकबन्धनस–गले और दोनों हाथों को मोडकर पृष्ठभाग मे रस्सी से दोनों हाथों के बंधन से युक्त था, कान और नाक जिसके कटे हुए थे। तैल से जिसका शरीर चिकना हो रहा था 'बद्धकरकडिजुयणियत्थं' बंधे हुए हाथ जिसके कडियुग पर रखे हुए थे– जिसके दोनों हाथों मे हथकडिया पडी हुई थीं। 'कंठेगुणरत्तमल्लदामं' कंठमें जिसके डोरे के समान कनेर के लाल पुष्पोंकी माला पहिनी हुई थी। 'चुण्णगुंडियगायं' शरीर भी जिसका गैरिक–गेरु–के चूर्ण से लिप्त हो रहा था। 'चुण्णयं'

एगं पुरिसं पासइ ते तमाम હાથીના મહાવતો અને ઘોડેસવારોના વચ્ચમાં એક એવા પુરૂષને જોયો જે अवओडगबंधण उक्कत्तकण्णणासं णेहतुप्पियगायं અવકોટક બન્ધનથી-ગળામાં અને બન્ને હાથોને બાંધીને પાછલા ભાગમાં દોરાથી બન્ને હાથના બંધનથી યુક્ત હતા, કાન અને નાક જેના કપાઇ ગયેલા હતા જેનું શરીર તેલ વડે કરીને ચીકાસ વાળું થઇ રહેલ હતું 'बद्धकरकडिजुयणियत्थं' બાંધેલા હાથ જેણે કડિયુગ પર રાખેલા હતા, જેના બન્ને હાથમાં હાથકડી પડી હતી 'कंठेगुणरत्तमल्लदामं' જેના કંઠમાં (ગળામાં) જેને દોરા જેવી લાલ કરેણના ફૂલોની માળા પહેરી હતી चुण्णगुंडियगायं શરીર પણ જેનું ગેરૂના ચૂર્ણથી લિપ્ત થઇ રહ્યું હતું चुण्णयं' અને જે બહુજ ત્રાસી ગયેલ

गुण्डितं=लिप्तं गात्रं=शरीरं यस्य स तथा गैरिकरागरक्तदेहमित्यर्थः, तम्, 'चुण्णय' चूर्णक-संत्रस्तम् 'वज्झपाणप्पिय' वध्यमाणप्रियं=वध्याः-वधदण्ड-योग्याः प्राणाः-उच्छ्वासादयः प्रिया यस्य स तथा तम्, प्राणदण्डं प्राप्तुमर्ह-मित्यर्थः। 'तिलं तिलं चेव छिज्जमाण' तिलं तिलं चैव छिद्यमानम्-तिलश-स्तिलशश्छेद्यमित्यर्थः. 'काकणिमंसखाविज्ज' काकणिमांसखाद्यं 'काकणि' लघुतराणि मांसानि=मांसखण्डानि-काकादिभिः खाद्यानि यस्य स तथा तम्. 'णगवखरसएहिं हम्ममाण' नवखर्वरशतैर्हन्यमानम्-खर्वरं =अश्वत्रासनार्थ-चर्ममयतोत्रविशेष, 'चाबूक' इति भाषाप्रसिद्ध, स्फुटितवंशो वा। शतसंख्यकाश्च ते नव्याः खर्वरास्तैर्हन्यमान = ताड्यमानम्, 'अणेगणरणारि-संपरिवुड' अनेकनरनारीसंपरिवृतं, 'चच्चरे चच्चरे' चत्वरे चत्वरे-अनेक मार्गसमिलिते स्थाने २ खण्डपटहेन-खण्डः = खण्डित. स्फुटितो यः पटहः ढोल'

जो भय से संत्रस्त था। 'वज्झपाणप्पिय' जिसके उच्छ्वास आदि प्यारे प्राण, वधदंड के योग्य हो रहे थे-जो प्राणदंड प्राप्ति के योग्य हो रहा था। 'तिल-तिलं चेव छिज्जमाण' जिसका शरीर तिल-तिल के बराबर कटा हुआ हो रहा था 'काकणिमंसखाविज्ज' जिसका मांस छोटे२ टुकडे कर कौवा आदि पक्षियों के खिलाने के लायक हो रहा था। 'णवीखक्खरसएहिं हम्ममाण' सैंकडों नवीनचर्मनिर्मित कोडों से जो पीटा जा रहा था। 'अणेगणरणारिसंपरिवुड' जिसे देखने के लिये अनेक नर और नारियों का समूह एकट्ठा हुआ था, और इसीलिये जो इन सब से घिरा हुआ था। 'चच्चरे२ खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाणं' प्रत्येक चौहट पर

હતો. 'वज्झपाणप्पिय' જેના શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણ, વધ દંડને લાયક થઈ રહ્યા હતા-જે પ્રાણદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો. 'तिलं तिलं चेव छिज्जमाण' જેનું શરીર તલ-તલ જેવડા નાના-નાના ટુકડા જેવું કપાઈ ગયેલું થઈ રહ્યું હતું, 'काकणिमंसखाविज्ज' જેનું માંસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષિઓને ખવરાવવા લાયક થઈ રહ્યું હતું 'णवीखक्खरसएहिं हम्ममाण' સેંકડો નવીન ચામડાના તૈયાર કરેલા કોયડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો. 'अणेगणरणारिसंपरिवुड' જેને જોવા માટે અનેક નર નારીઓનો સમુદાય એકઠો થયો હતો અને તે માટે તે સૌથી ઘેરાએલો હતો. 'चच्चरेर खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाण' પ્રત્યેક ચોટા-મજામાં જેના વિષયમાં

इति प्रसिद्धो वाद्यविशेषस्तेन उद्घोष्यमाणम् , इत्थम्भूत पुरुष भगवान गौतमः पश्यति, इमा वक्ष्यमाणा च खलु 'एयारूव' एतद्रूपाम् उद्घोषणा शृणोति– नो खलु हे देवानुप्रिया ! उज्झितकस्य दारकस्य कोऽपि राजा वा राजपुत्रो वा 'अवरज्झइ' अपराध्यति 'अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झंति' आत्मनस्तस्य स्वकानि कर्माणि अपराध्यन्ति ॥ सू० ४ ॥

जिसके विषयमे घोषणा की जा रही थी, ऐसे पुरुषको श्री गौतमस्वामीने देखा। 'इम च ण एयारुव उग्घोसण सुणेइ' उसके विषय मे घोषणा इस प्रकारकी की जारही थी गौतमने इसे भी सुना – 'णो खलु देवाणुप्पिया उज्झियस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झंति' हे देवानुप्रियो ! सुनो इस उज्झित दारक की इस प्रकार की दशा का कारण न राजा है और न राजा का पुत्र है किन्तु– इसके स्वयकृत कर्म ही इसकी इस परिस्थिति मे कारण हैं ॥

भावार्थ प्रभु के मुखारविन्द से धर्म का यथार्थ व्याख्यान सुनकर जब आई हुई समस्त परिषद अपने२ स्थान पर गई। भगवान् की धर्मदेशना हो जाने के बाद भगवान् के बडे शिष्य श्री गौतमस्वामी कि जो बडे तपस्वी थे एव इन्होंने तपस्या-के प्रभाव से अनेक विशिष्ट ऋद्धियों को प्राप्त कर लिया था, इन्ही में से इन्हे एक तेजोलेश्या भी प्राप्त हो चुकी थी और उसे अपने शरीर के भीतर ही जिन्होंने

જાહેરાત કરવામા આવતી હતી એવા પુરૂષને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ જોયો 'इम च णं एयारूव उग्घोसण सुणेइ' તેની બાબતમા આ પ્રકારની જાહેરાત કરતા હતા તેને ગૌતમે પણ સાભળી–'णो खलु देवाणुप्पिया उज्झियस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ अप्पणो से सयाइ कम्माइ अवरज्झति' હે દેવાનુપ્રિયો ! સાભળો આ ઉજ્ઝિત દારકની આ પ્રકારની દશા થવાનું કારણ રાજા નથી અને રાજાના પુત્ર પણ નથી પરન્તુ એના પોતાના કરેલા કર્મ જ તેની આ પરિસ્થિતિમા કારણ રૂપ છે

ભાવાર્થ— પ્રભુના મુખારવિન્દથી ધર્મનું યથાર્થ વ્યાખ્યાન સાભળીને જ્યારે આવેલી તમામ પરિષદ પોતાના સ્થાન પર ગઇ ભગવાનની દેશના થઇ રહ્યા પછી ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી કે જે મોટા તપસ્વી હતા અને જેણે તપસ્યાના પ્રભાવથી અનેક પ્રકારની વિશેષ ઋદ્ધિયો પ્રાપ્ત કરી હતી, તેમા એક તેજોલેશ્યા પણ પ્રાપ્ત થઇ હતી અને તેને પોતાના શરીરની

सकुंचित कर दबा रखी था। वे निरन्तर छट्ठ-छट्ठ की तपस्या करते थे, और जिनका आज पारणा का दिवस था, वे श्री गौतमस्वामी भगवान के समीप आये और उन्हे वदन नमस्कार कर प्रार्थना करने लगे कि- हे भदन्त ! यदि आप की आज्ञा हो तो मै आज इस आराधित षष्ठ तप (वेले) के पारणा के निमित्त गोचरी के लिये वाणिय-ग्राम में जाऊँ, और वहा के उच्च नीच एव मध्यमकुलों के घरों मे भ्रमण कर भिक्षा प्राप्त करूँ। इस प्रकार गौतमस्वामी की प्रार्थना सुनकर प्रभुने कहा कि- हे देवानुप्रिय ! तुम्हे जिसमे सुख हो वैसा करो। इस प्रकार प्रभु से आज्ञा पाकर वे उस वाणिय-ग्राम नगर मे आये, और वहा के घरों मे गोचरी के लिये घूमते हुए ज्यों ही राजमार्ग पर आते हैं तो वहा इन्होंने एक बडी ही विकट परिस्थिति देखी अनेक हाथी और घोडे एक ओर खडे हैं, जो सब कवचों से सुसज्जित हैं। बडी२ झूले इन पर ओढाई हुई हैं। घोडे भी सुसज्जित हैं। लगामों से उनके अधरोष्ठ कम्पित हो रहे हैं। अस्त्र एवं शस्त्रों को लिये हुए घुडसवार एवं महावत घोडों और हाथियों पर बैठे हुए हैं। इन सब के बीच मे एक ऐसा पुरुष है जो बधा हुआ है, कान और नासिका जिसकी काटी जा चुकी है, गले मे लाल कनेर के पुष्पों की माला जिसे पहिनायी

અંદરજ જેણે સંકુચિત કરીને દબાવી રાખી હતી, તે નિરન્તર છઠ્ઠ – છઠ્ઠની તપસ્યા કરતા હતા અને જેને આજે પારણાનો દિવસ હતો, તે ગૌતમ સ્વામી ભગવાનની સમીપ આવ્યા અને ભગવાનને વંદન - નમસ્કાર કરીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે – હે ભદન્ત ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું આજ આ આરાધિત ષષ્ઠતપ (બેલા) ના પારણા નિમિત્તે ગોચરી માટે વાણિયગ્રામમાં જાઉં અને ત્યાંના ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોના ઘરોમાં ફરીને ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરૂં, આ પ્રકારની ગૌતમ સ્વામીની પ્રાર્થના સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જેમાં સુખ થાય તેમ તમે કરો, આ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને તે વાણિયગ્રામ નગરમાં આવ્યા, અને ત્યાંના ઘરોમાં ગોચરી માટે ફરતા ફરતા જ્યાં રાજમાર્ગ છે ત્યાં આવ્યા, તો ત્યાં તેમણે એક ભારે-બહુજ વિકટ પરિસ્થિતિ જોઇ અનેક હાથી અને ઘોડા એક બાજુ ઉભા છે તે તમામ કવચોથી સુસજ્જિત છે મોટી-મોટી ઝૂલો તેમને ઓઢાડી છે, ઘોડા પણ સુસજ્જિત છે, લગામો વડે તેનો અધરોષ્ઠ (નીચલો હોઠ) કમ્પે છે અસ્ત્ર અને શસ્ત્રને ધારણ કરી ઘોડાના સ્વાર અને મહાવત ઘોડા તથા હાથી પર બેઠેલા છે, તે સૌના વચમાં એક એવો પુરૂષ છે કે જે બાંધેલો છે, જેના નાક અને કાન કાપી નાખેલા છે, ગળામાં લાલ કરેણના પુષ્પોની માળા

मूलम्—सू० ५

तएणं से भगवओ गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता इमे अज्झत्थिए५-अहो णं इमे पुरिसे जाव णरयपडिरूवियं वेयणं वेएइ त्तिकट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्चनीचमज्झिमकुलेसु जाव अडमाणे अहापज्जत्तं समुदाणं गिण्हइ, गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स मज्झं-मज्झेणं जाव पडिदंसेइ, समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी-एवं खलु अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामं जाव तहेव निवेएइ। से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि ? जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सूत्र० ५

'तएणं' इत्यादि। ततः खलु सः तस्य 'भगवओ गोयमस्स' भगवतो

गई है, जिसकी दशा बहुत बुरी की जा रही है, प्राणदंड के योग्य जो घोषित किया जा चुका है। जिसका मांस कौवा और कुत्तों के खाने योग्य हो रहा है। ऐसी दयनीय दशासे परिपूर्ण इस पुरुष को देखकर इन्हें बडा ही अफसोस हुआ। इसके विषय में यह घोषणा भी जो उस समय प्रत्येक चोराहे पर की जा रही थी उन्होंने सुनी। घोषणा मे यह कहा जा रहा था कि- इस पुरुष की इस दशा का कारण न यहां का राजा है और न राजा का पुत्र है किन्तु यह स्वयं ही अपने किये हुए कर्मो का फल भोग रहा है ॥ ४ ॥

'तएणं से' इत्यादि—

'तएणं' इस प्रकार इस विकट भयंकर हृदय को कपाने वाले दुःखमय

જેને પહેરાવી છે જેની દશા બહુજ બુરી કરાય છે, પ્રાણદંડ યોગ્ય હોવાની જાહેરાત થઇ ચૂકી છે જેનું માંસ કાગડા અને કુતરાને ખાવા યોગ્ય થઇ રહ્યું છે આવી દયાજનક દશાથી પરિપૂર્ણ આ પુરૂષને જોઇને તેમને ભારે અફસોસ થયો, આ માણસના બાબતમાં જે જાહેરાત તે સમયે દરેક સ્થળે ચૌટામાં થઇ રહી હતી તે પણ સાંભળી, જાહેરાતમાં કહેવામાં આવતું હતું કે-આ પુરૂષની આવી દશા થવાનું કારણ અહિંના રાજા નથી તેમજ રાજાનો પુત્ર પણ નથી, પરન્તુ આ પોતેજ કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવી રહેલછે ॥ ૪ ॥

'तएण से०' ઇત્યાદિ

'तएण' આ પ્રકારે આ વિકટ-ભયંકર હૃદયને કંપાવે તેવા દુઃખમય

गौतमस्य तं पुरुष दृष्ट्वा, 'इमे' अयम् ' अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मनोगए ' आत्मगत', चिन्तितः, कल्पित., प्रार्थितः, मनोगतः, अर्थिए ' इत्यादीना पञ्चाना पदाना व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशमूत्रे कृता । ' सकप्पे ' सकल्पः—विचारः ' समुप्पज्जित्था ' समुदपद्यत—समुत्पन्न'— अहो ? खलु अय पुरुषः ' जाव ' यावत्—अत्र यावच्छब्देन—प्रथमाध्ययने द्वादश-सूत्रस्य पाठो योजनीयः—' पुरा पोराणाण दुच्चिण्णाण दुप्पडिक्कताण असुभाण पावाण कडाण कम्माण पावग फलवित्तिविसेस पच्चणुभवमाणे विहरइ, न मे दिट्ठा णरगा वा णेरइया वा पच्चक्ख खलु अय पुरिसे णरयपडिरूविय ' इति । ' पुरा ' पूर्वकाले पुराणाना—पूर्वभवसम्बन्धिना दुश्चीर्णाना—दुश्चरिताना, दुष्पतिक्रान्ता-नाम्—अकृतप्रायश्चित्तानाम्—अनिवर्तितविपाकानामित्यर्थः, अशुभानाम्—असुखहे-

---

दृश्य के देखने से ' से भगवओ गोयमस्स ' उस भगवान गौतमस्वामी के हृदय मे यह ' अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए पत्थिए मणोगए सकप्पे ' आध्यात्मिक— —आत्मविषयक विचार, चिन्तित—बार बार स्मरणरूप विचार, कल्पित—भगवान को पूछनेरूप कार्य के आकार मे परिणत हुआ विचार, प्रार्थित—पूछने का अभीष्टरूप से स्वीकृत विचार और मनोगत सकल्प—'मुझे इस विषयमे भगवान को अवश्य पूछना है ' इस प्रकार का मानसिक निश्चयरूप विचार उत्पन्न हुआ और मन ही मन कहने लगे कि— ' अहो ण इमे पुरिसे जाव णरयपडिरूविय वेयण वेएइ ' अहो ! देखो यह पुरुष (यावत्) पूर्वकाल मे पूर्वभवसंबधी दुश्चीर्ण दुष्प्रतिकान्त—प्रायश्चित जिनका नहीं किया गया—ऐसे दु खके हेतु, अपने किये हुए अशुभ कर्मो—ज्ञानावरणीयादिकों का

દૃશ્યને જોવાથી ' से भगवओ गोयमस्स ' તે ભગવાન ગૌતમ સ્વામીના હૃદયમા આ ' अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए सकप्पे' આધ્યાત્મિક-આત્મ વિષયક વિચાર, ચિન્તિત—વારવાર સ્મરણરૂપવિચાર કલ્પિત-ભગવાનને પૂછવા રૂપ કાર્યના આકારમા પરિણત થયેલો વિચાર, પ્રાર્થિત—પૂછવાના અભીષ્ટ રૂપથી સ્વીકૃત વિચાર અને મનોગતસકલ્પ—'મારે આ વિષયમા ભગવાનને જરૂર પૂછવુ છે આ પ્રકારના માનસિક નિશ્ચયરૂપ વિચાર ઉત્પન્ન થયો, અને પોતાના મન વડે મનમાજ કહેવા લાગ્યા કે— अहो ण इमे पुरिसे जाव णिरयपडि रूविय वेयण वेएइ ' અહો ! જુઓ ! આ પુરૂષ (યાવત) પૂર્વકાલમા પૂર્વભવ સબન્ધી દુશ્ચીર્ણ—દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પ્રાયશ્ચિત જેનુ કર્યું નથી એવા દુખના હેતુરૂપ

तूनाम्, पापाना-दुष्टस्वभावाना कृताना कर्मणा-ज्ञानावरणीयादीनाम्, पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन् विहरति । 'न मे दिट्ठा' न मे=मया दृष्टाः नरका वा नैरयिका वा, प्रत्यक्ष=प्रत्यक्षदृष्टः खलु अय पुरुषः 'णरयपडिरूविय' नरकप्रतिरूपिका-नरकतुल्या वेदना 'वेएइ' वेदयति-अनुभवति । 'त्ति कट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि निधाय, वाणियग्रामे नगरे 'उच्चणीयमज्झिमकुलेसु' उच्चनीचमध्यमकुलेषु 'जाव अडमाणे' यावत् अटन्-विचरन्, 'अहापज्जत्त' यथापर्याप्तम्-स्वमर्यादाऽनुसारेण 'समुदाण' समुदानम्-अनेकगृहेभ्यः स्वल्प-स्वल्प गृहीत भिक्षासमूहं 'गेण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा वाणियग्रामस्य नगरस्य 'मज्झ मज्झेण' मध्यमध्येन, 'जाव पडिदंसे' यावत् प्रतिदर्शयति=धर्माचार्यस्य भगवतो महावीरस्य पुरत स्थापयित्वा दर्शयतीत्यर्थः । 'पडिदसित्ता' प्रतिदर्श्य-भैक्ष दर्शयित्वा, श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते, नमस्यति,

---

पापमय फलको भोग रहा है, न मैंने नरक को देखा और नारको को, किन्तु यह साक्षात नरक जैसी वेदना भोग रहा है । इस मे कारण इसके पूर्वकाल मे सचित अशुभतम कर्म है । 'त्ति कट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्चनीचमज्झिमकुलेसु जाव अडमाणे अहापज्जत्त समुयाण गिण्हइ' इस प्रकार विचार कर उन्होंने उस वाणियग्राम नगर मे उच्च नीच एव मध्यम कुलो के घरों से यथापर्याप्त समुदानी भिक्षा ला फिर वे गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स णयरस्स मज्झ मज्झेण जाव पडिदंसेइ' उसे लेकर उस वाणियग्राम नगर से ठीक बीचोबीच होते हुए अपने स्थान पर आये । आकर प्राप्तभिक्षा प्रभु को दिखलायी । दिखलाने के बाद उन्हों ने 'समण भगव महावीर

પોતે કરેલા અશુભ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે, મે નરકને જોયુ નથી, તેમજ નારકી જીવોને પણ જોયા નથી, પરન્તુ આ સાક્ષાત નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે તેનુ કારણ તેણે પૂર્વકાળમા સચય કરેલા અશુભતમ કર્મ છે 'त्ति कट्टु वाणियग्गामे णयरे उच्च-नीच-मज्झिम-कुलाइ जाव अडमाणे अहापज्जत्त समुयाण गिण्हइ' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમ સ્વામીએ તે વાણિયગ્રામ નગરમા ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુળોના ઘરોમાથી યથાપર્યાપ્ત-જરૂરપૂરતી સમુદાની ભિક્ષા લીધી પછી તે 'गिण्हित्ता वाणियग्गामस्स णयरस्स मज्झ-मज्झेण जाव पडिदंसेइ' ભિક્ષા લઈને તે વાણિયગ્રામ નગરના બરાબર મધ્ય ભાગના રસ્તા પર થઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવી, પછી તેમણે 'समण भगव

वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एव'–वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्–एवं खलु अह हे भदन्त! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् वाणियग्राम 'जाव तहेव निवेएइ' यावत् तथैव निवेदयति, स खलु हे भदन्त! पुरुषः 'पुव्वभवे के आसि' पूर्वभवे क आसीत्? 'जाव पच्चणुब्भवमाणे' यावत् प्रत्यनुभवन्, अत्र यावच्छब्देन–प्रथमाध्ययनोक्तत्रयोदशसूत्रस्थपाठोऽनुसन्धेयः–'किंणामए वा किंगोत्ते वा कयरंसि गामंसि वा णयरंसि वा किंवा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं' इति। किंनामको वा किंगोत्रो वा, कत रस्मिन् ग्रामे वा नगरे वा, किं वा दत्त्वा, किं वा भुक्त्वा, किं वा समाचर्य,

---

वंदइ नमसइ' श्रमण भगवान् महावीर को वंदन और नमस्कार किया। 'वंदित्ता णमसित्ता एवं वयासी' वंदना और नमस्कार करने के अनन्तर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा– 'एवं खलु अहं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामं जाव तहेव निवेइए' हे भदन्त! मैं आप से आज्ञा पाकर जब भिक्षाचर्या के लिये वाणियग्राम नगर मे गया तब वहा राजमार्ग पर इस पूर्वोक्त प्रकार का दृश्य देखा। प्रभो! कहिये 'सेणं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसि' वह पुरुष पूर्वभव मे कौन था?, उसका नाम और गोत्र क्या था?, वह किस गाम और किस नगर मे रहता था?। इसने ऐसा क्या कुपात्र मे दान दिया?, अथवा किस मद्य मास आदि अभक्ष्य का भक्षण किया?, या किन प्राणातिपातादिक दुष्कर्मों का आचरण किया?,

---

महावीरं वंदइ नमसइ' श्रमणु भगवान महावीरने वंदन अने नमस्कार कर्या 'वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी' वंदना अने नमस्कार करीने पछी तेमणे प्रभुने आ प्रकारे कह्युं— 'एवं खलु अहं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामे जाव तहेव निवेएइ' हे भदंत! हुं आपनी आज्ञा मेळवीने ज्यारे भिक्षाचर्या करवा माटे वाणियग्राम नगरमां गयो त्यारे त्यां राजमार्ग पर आ पूर्वोक्त प्रकारनुं एक दृश्य जोयुं प्रभु कहो! 'सेणं भन्ते पुरिसे पुव्वभवे के आसि' ते पुरुष पूर्वभवमां कोण हतो अने तेनुं नाम अने गोत्र शुं हतुं? ते कया गाममां अने कया नगरमां रहेतो हतो? तेणे एवुं शुं कुपात्रने दान आप्युं अथवा तो मद्य–मांसादि कया अभक्ष्यनुं भक्षणु कर्युं अथवा तो कया प्राणातिपातादिक दुष्कर्मोनुं आचरणु कर्युं, अथवा केवा प्रकारना पूर्वना

केषां वा पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

अथवा कौनसे ऐसे पूर्वके अनेक भवो मे दुर्भावो से उपार्जित दुष्कर्मो का निकाचित बध किया कि– जिसके कारण यह इस प्रकार के भयंकर दु खरूप फलको भोग रहा है ? ।

भावार्थ — प्रभु गौतमने जब उसकी इस प्रकार दयनीय दशा का अव लोकन किया–तब उनके अ त करण मे अनेक विचारधाराओं मे उथल–पुथल होन लगी। वे वाणियग्राम नगर से यथापर्याप्त भिक्षा लेकर प्रभु के समीप आये। प्राप्तभिक्षा प्रभुको दिखला कर एव उन्हे वदन एव नमस्कार कर फिर इस प्रकार बोले– हे नाथ ! आज मैं आप से आज्ञा लेकर गोचरी के लिये वाणियग्राम नगर में गया था। वहा के उच्चनीचादि कुलो के घरों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर ज्योंही मैं आरहा था कि राज मार्ग में इस प्रकार का एक करुणाजनक बडा दृश्य देखा। हे भगवन् ! कहिये–यह पुरुष इस प्रकार की दशा का पात्र क्यो हुआ है ?, इसने पूर्वभव मे ऐसे कौनसे अशुभ कर्म किये है कि जिनकी वजह से यह इस भयंकर दशाको भोग रहा है ?, पूर्वभव में इसका क्या नाम था ?, क्या गोत्र था ?, इत्यादि गौतमने पूछा ॥ ५ ॥

અનેક ભવોમા દુર્ભાવોથી ઉપાર્જન કરેલા દુષ્કર્મોનો નિકાચિત બધ કર્યો કે જેના કારણથી તે આ પ્રકારના ભયકર દુખો રૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે ?

ભાવાર્થ—પ્રભુ ગૌતમે જ્યારે તેની આ પ્રકારની દયાજનક દશાનુ અવલોકન કર્યું, ત્યારે તેના અ ત કરણમા અનેક પ્રકારની વિચારધારાઓમા ઉથલ-પાથલ થવા લાગી, તે વાણિયગ્રામ નગરમાથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા લઇને પ્રભુની સમીપમા આવ્યા, પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તેમને વદન અને નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા-હે નાથ! આજ હુ આપની આજ્ઞા લઇને ગોચરી માટે વાણિયગ્રામ નગરમા ગયો હતો, ત્યાના ઉચ્ચ નીચ આદિ કુલોના ઘરમાથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને હુ જ્યા આવતો હતો ત્યા-રાજમાર્ગમાં આ પ્રકારનુ એક કરૂણાજનક મોટુ દૃશ્ય જોયુ, હે ભગવાન! કહો તે માણસ આવી દશાને શા કારણથી પ્રાપ્ત થયો? તેણે પૂર્વ ભવમા એવુ કયુ અશુભ કર્મ કર્યું છે કે જેના કારણથી તે આવી ભયકર દશાને ભોગવી રહ્યો છે? પૂર્વભવમા એનુ નામ શુ હતુ ? શુ ગોત્ર હતુ ? ઇત્યાદિ હકીકત ગૌતમે પૂછી ॥ ૫ ॥

मूलम्—मू० ६

एव खलु गोयमा ! तेण कालेण तेण समएण इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था, रिद्ध० । तत्थणं हत्थिणाउरे णयरे सुणदे णामं राया होत्था, महयाहिमवंतमलयमदर० । तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था । अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४ । तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य णयरगावीओ य णयरबलीवद्दा य णयरपड्डियाओ य णयरमहिसीओ य णयरमहिसा य णयर वसभा य पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुहं-सुहेण परिवसंति ।

तत्थ णं हत्थिणाउरे भीमे णामं कूडग्गाहे होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे । तस्स णं भीमस्स कूडग्गाहस्स उप्पला णामं भारिया होत्था, अहीण० ॥६॥

टीका—मू० ६

गौतमवचनं श्रुत्वा भगवानाह–'एव खलु गोयमा' इत्यादि ।

एवं खलु हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे हस्तिनापुरनामकं नगरमासीत् । तत् कीदृश ? मित्याह–'रिद्ध०' इत्यादि ।

'एव खलु' इत्यादि—

गौतम के पूर्वोक्त वचनों को सुनकर प्रभुने कहा 'गोयमा' हे गौतम ! सुनो 'एव खलु' तुम्हारे प्रश्नों का उत्तर इस प्रकार है– 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और उस समय मे 'इहेव जम्बुदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णाम णयरे होत्था' इसी मध्य जम्बूद्वीप मे एव इसी भरतक्षेत्र मे एक हस्तिनापुर नाम का नगर था । 'रिद्ध०' यह नगर 'ऋद्ध'–नभस्तलस्पर्शी अनेक

'एव खलु' ઇત્યાદિ

ગૌતમના પૂર્વોક્ત વચનો સાભળીને પ્રભુએ કહ્યુ 'गोयमा' હે ગૌતમ ! સાભળો 'एव खलु' તમારા પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે— 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णाम णयरे होत्था' આ મધ્ય જબૂદ્વીપમા એવ આ ભરતક્ષેત્રમા એક હસ્તિનાપુર નામનુ નગર હતુ 'रिद्ध०' આ નગર ઋદ્ધ–નભતલસ્પર્શી

ऋद्धस्तिमितसमृद्धं-ऋद्धम्-नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्तं बहुलजनसङ्कुलं च स्तिमित-स्वपरचक्रभयरहित, समृद्धम्-धनधान्यादिपरिपूर्णम् ।

तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुणदे णाम राया' सुनन्दनामको राजा 'होत्था' आसीत् । स कीदृशः? इत्याह 'महया' इत्यादि । 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार , अस्य व्याख्या ज्ञातासूत्रस्य प्रथमाध्ययने श्रेणिकभूपवर्णनेऽस्माभिरुक्ता । तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे-सर्वथामध्यभागे महान् एको गोमण्डप आसीत् । स कीदृश ? इत्याह-'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे' अनेकस्तम्भशतसन्निविष्ट-अनेकानि स्तम्भशतानि सन्निविष्टानि यत्र स तथा, अनेकशतस्तम्भयुक्त इत्यर्थः । तथा- 'पासाईए' प्रासादीय'-मनःप्रसन्नताजनकः, अत्र-'दरिसणिज्जे,

---

प्रासादो से युक्त, एवं बहुलजनों से व्याप्त, 'स्तिमित'-स्वचक्र एवं परचक्र के भय से रहित और 'समृद्ध'-धनधान्यादि से परिपूर्ण था । 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणदे णामं राया होत्था' उस हस्तिनापुर मे एक सुनंद नामका राजा रहता था । 'महयाहिमवंतमलयमंदर०' यह महाहिमवान , महामलय, मन्दर, एवं महेन्द्र के जैसे विशिष्ट सार से युक्त था । (इन पदों की व्याख्या ज्ञातासूत्र के प्रथम अध्ययन मे की गई है) 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' उस हस्तिनापुर नगर मे ठीक उसके मध्यभाग मे एक विशाल गोमडप-गोशाला था । 'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४' वह गोमण्डप अनेक खंभो से युक्त था । देखने वालों के चित्त मे प्रसन्नता का उत्पादक था । देखते२ जिससे आंखे

(આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા ઉંચા ઉંચા) અનેક મહેલોથી યુક્ત અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર, સ્તિમિત-સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી રહિત તથા સમૃદ્ધ ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતુ 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणदे णामं राया होत्था હસ્તિનાપુરમાં એક સુનંદ નામના રાજા રહેતા હતા (महयाहिमवंतमलयमंदर०) તે મહા હિમવાન, મહામલય, મન્દર એવં મહેન્દ્રના જેવા વિશિષ્ટ સારથી યુક્ત હતા, (આ પદોની વ્યાખ્યા જ્ઞાતાસૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે) 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' તે હસ્તિનાપુર નગરમાં બરાબર તેના મધ્યભાગમાં એક વિશાલ ગોમંડપ-ગોશાળા હતી 'अणेगखंभसयसण्णिविट्ठे पासाईए ४' તે ગોમંડપ અનેક સ્તંભોથી યુક્ત હતો, જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરે તેવો હતો, જેને જોતા જોતા નેત્રને થાકજ

'अभिरूवे, पडिरूवे' इति पदत्रयस्य संग्रहः, दर्शनीयः-यस्य दर्शने चक्षुषो' श्रान्तिर्न भवतीत्यर्थः। अभिरूप'-अभिमतरूपः-यस्य दर्शनं पुनः पुनरभिलषितं भवतीत्यर्थः। प्रतिरूप'-नवं नवमिव दृश्यमानं रूपं यस्य स इत्यर्थः। तत्र खलु बहवो गोरूपा' सनाथाश्च अनाथाश्च नगरगव्यश्च नगरबलीवर्दाश्च, 'णयरपड्डियाओ य' 'पड्डिया' इति देशीय' शब्दः, नगरावस्थायिन्यो बाल महिष्य इत्यर्थः 'पाडी' इति भाषाप्रसिद्धाः। 'णयरमहिसीओ य' नगरमहिष्यश्च, 'णयरमहिसा य' नगरमहिषाश्च 'णयरवसभा य' नगरवृषभाश्च 'साढ' इति भाषाप्रसिद्धाश्च, 'पउरतणपाणियणिब्भया' प्रचुरतृणपानीय निर्भयाः-अधिकृततरतृणपानीयलाभेन वलाविक्रयान्निर्भयाः, 'णिरुव्विग्गा' निरु

नहीं थकती थीं। एकबार जिस देखनेपर पुनः दर्शकको जिसके देखने का इच्छा होती रहती थी। जिसकी सुन्दरता देखनेवालों के लिये नवीन२ जैसी ही प्रतिभासित होती था। 'तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य, णयरगावीओ य णयरबलीवद्दा य, णयर पड्डियाओ य, णयरमहिसीओ य, णयरमहिसा य, णयरवसभा य, पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुह-सुहेण परिवसंति' नगर मे रहा हुई इस शाला में नगर की अनेक सनाथ और अनाथ गाये रहती थीं। नगर के अनेक बैल रहते थे। नगर की अनेक बालभैंसे-पाडियाँ रहती थीं। नगर की अनेक भैंस रहती था। नगरके अनेक भैंसे रहते थे। नगर के अनेक साड रहते थे। इन्हे वहा यथासमय पानी और घास मिलता था। ये सब जानवर जहां सुरक्षितरीति से निर्भय बन कर रहते थे।

લાગતો નહિ, એક વખત જેણે જોયો હોય તો પણ જોનાર માણસને તે ફરી ફરી જોવાની ઇચ્છા રહ્યા કરતી, જેની સુંદરતા જોનાર માણસને માટે નવીન-નવીન હોય તેવી દેખાતી હતી 'तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य णयरगावीओ य, णयरबलीवद्दा य, णयरपड्डियाओ य, णयरमहिसीओ य, णयर महिसा य, णयरवसभा य पउरतणपाणियणिब्भया णिरुव्विग्गा सुह-सुहेण परिवसंति' નગરની એ શાળામાં નગરની અનેક સનાથ અને અનાથ ગાયો રહેતી હતી, નગરના અનેક બળદો રહેતા હતા, નગરની અનેક બાળ ભેંસો (પાડીઓ) રહેતી હતી, નગરની અનેક ભેંસો રહેતી હતી, નગરના અનેક પાડા રહેતા, નગરના અનેક સાંઢ પણ રહેતા હતા, તે તમામને યથાસમય પાણી અને ઘાસ મળતું હતું, અને તે તમામ જાનવર ત્યાં સુરક્ષિતપણે

द्विग्नाः-आहारादिचिन्तारहिता., 'सुहसुहेण परिवसति' सुखसुखेन-अति सुखेन परिवसन्ति।

तत्र खलु हस्तिनापुरे भीमनामको 'कूडग्गाहे' कूटग्राहः, कूटेन-कपटेन गृह्णातीति कूटग्राहः-मायामपञ्चकरणेन धनाद्यपहारकः, वञ्चक इत्यर्थः। यद्वा कूटं गृह्णाति-धारयतीति कूटग्राहः-कपटी मायावीत्यर्थः। 'होत्था' आसीत्। स कीदृश? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः, 'जाव दुप्पडियाणदे' यावद्-अत्र यावच्छब्दबोध्य पाठ प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रव्याख्यावसरेऽस्माभिः प्रदर्शित। दुष्प्रत्यानन्द -दुस्-दुर्लभ. प्रत्यानन्द'-परमाह्लादो यस्य स तथा, संतोषाभावात् सत्यसुखवञ्चित इत्यर्थ। तस्य खलु भीमस्य कूटग्राहस्य 'उप्पला णाम भारिया' उत्पला नाम्नी भार्या=पत्नी 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी?-त्याह-'अहीण०' इति, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, प्रथमाध्ययने चतुर्थसूत्रे व्याख्यातमिदमस्माभिः॥ सू० ६॥

आहारादिक की इन्हे चिन्ता ही नहीं थी, इसलिये ये सबके सब चौपाये निरुद्विग्नचित्त होकर सुखपूर्वक शांति से रहते थे। 'तत्थ ण हत्थिणाउरे भीमे णाम कूडग्गाहे होत्था' उसी हस्तिनापुर मे भीम नामका एक कूटग्राह—मायाके प्रपञ्च स परधन का अपहारक—ठगिया भी रहता था। 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' यह महा अधार्मिक एव दुष्प्रत्यानदी था। इसे दूसरे को दुःख पहुँचाने मे ही आनन्द होता था, यह सत्यसुख से वंचित था। 'तस्स ण भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णाम भारिया होत्था' इस भीम कूटग्राह की स्त्री का नाम उत्पला था 'अहीण०' यह सौन्दर्य से

निर्भय थईने रहेता हता खावा-पीवानी तेने चिन्ताज न हती, तेथी करीने तमाम चार पगवाळा जानवरो उद्वेगरहित चित्तथी सुख-शांति पूर्वक रहेता हता 'तत्थ ण हत्थिणाउरे भीमे णाम कूडग्गाहे होत्था' ते हस्तिनापुरमा भीम नामनो एक कूटग्राह-मायाना प्रपंच वडे करी परधननुं अपहरण करनार एक ठग माणुस पण रहेतो हतो 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानदी (अधर्मना काममा आनंद माननार) तेनी मनोवृत्तिज एवी हती के बीजा प्राणीने दुःख पहोचाडवामा आनंद रहे ते साचा सुखथी रहित हतो 'तस्स ण भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णाम भारिया होत्था' आ भीम कूटग्राहनी स्त्रीनुं नाम उत्पला हतुं 'अहीण०' ते सौन्दर्यथी पूर्ण अने

युक्त एव रूपलावण्य से भरी थी। इसका शरीर, प्रमाण एव लक्षण से युक्त था। इसके पाचो इन्द्रियाँ पूरी थीं।

भावार्थ - गौतम के प्रश्नों का उत्तर देने के लिये भगवान् ने इस प्रकार कहा—चतुर्थकाल के इस चौथे आरे में इस जम्बूद्वीप में जो भरत क्षेत्र है, इसमे एक हस्तिनापुर नामका नगर था। यह बडा ही सुरम्य एव जन–धनादि से खूब परिपूर्ण था। इसमे मकानात बहुत ही ऊँचे बडे ही विस्तृत बने हुए थे। यह जन–धन से परिपूर्ण था। जनता को यहा किसी भी प्रकार का भय नहीं था। यहा का राजा सुनद था। यह विशिष्ट शक्ति और बल का घर था। हिमवान आदि पर्वतों जैसा यह बलिष्ठ था। इस नगर मे एक गोशाला थी इसमे नगर के समस्त सनाथ अनाथ पशु रहते हैं। उन की सवप्रकार की यहा खाने पाने की पूर्ण व्यवस्था थी। गोशाला की बनावट बहुत ही सुन्दर एव चित्ताकर्षक थी। अनेक खभों से यह सुशोभित थी। इसी नगर मे एक ठगिया भी रहता था। जिसका नाम भीम कूटग्राह था यह बडा ही पापी एव लुचा था, शांति एव सतोष से यह रहित था इसकी रूपवती उत्पला नाम की भार्या थी। ॥ ६ ॥

રૂપ લાવણ્યથી ભરપૂર હતી, તેનુ શરીર–પ્રમાણ અને લક્ષણોથી પૂર્ણ હતુ તેને પાચ ઇન્દ્રિયો પૂરી હતી

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા માટે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યુ — ચતુર્થકાલના એ ચોથા આરામા આ જબૂદ્વીપમા જે ભરતક્ષેત્ર છે તેમા એક હસ્તિનાપુર નામનુ નગર હતુ, તે ઘણુ જ રમ્ય અને માણસ તથા ધન–ધાન્ય આદિથી પરિપૂર્ણ હતુ, તેમા મકાનો બહુજ ઉચા અને મોટા વિસ્તાર વાળા હતા, જન–ધનથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ત્યાની જનતાને કોઇ પણ પ્રકારનો ભય ન હતો, ત્યાના રાજા સુનદ નામના હતા, તે પૂરા શક્તિશાળી અને બળવાન હતા, હિમવાન આદિ પર્વતો જેવા તે બળવાન હતા આ નગરમા એક ગોશાળા હતી, તેમા નગરના તમામ સનાથ અને અનાથ પશુ રહેતા હતા તે તમામ પશુઓ માટે સર્વ પ્રકારની ખાવા–પીવાની ત્યા પૂરી વ્યવસ્થા હતી, ગોશાળાની રચના બહુજ સુદર ચિત્તાકર્ષક હતી, અનેક સ્તભોથી સુશોભિત હતી, આ નગરમા એક ઠગ માણસ પણ રહેતો હતો તેનુ નામ ભીમ કૂટગ્રાહ હતુ, તે બહુજ પાપી અને લુચ્ચો હતો શાતિ અને સતોષથી તે રહિત હતો, તેની સ્રીનુ નામ ઉત્પલા હતુ અને તે બહુજ રૂપવાન હતી ॥૬॥

मूलम्—सू० ७

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ आवण्णसत्ता जाया यावि होत्था। तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए। धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले, जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य ककुहेहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कंबलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य, सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि—त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पंडुइयमुही, जाव झियायइ ॥ सू० ७ ॥

टीका—सूत्र०७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'उप्पला' उत्पला-उत्पलानाम्नी कूटग्राहिणी 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'आवण्णसत्ता' आपन्नसत्त्वा=गर्भवती- 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। ततः खलु 'तीसे उप्पलाए' तस्या उत्पलायाः 'कूडग्गाहिणीए' कूटग्राहिण्याः=भीम-

---

'तए णं सा उप्पला०' इत्यादि—

'तए णं सा उप्पला' वह उत्पला 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'आवण्णसत्ता जाया' गर्भवती हुई। 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' उस उत्पला कूटग्राहिणी के गर्भ के ३ माह जब पूरे निकल चुके तब उसे इस प्रकार का दोहला

तए णं सा उप्पला० ઇત્યાદિ

'तए णं सा उप्पला० ते ઉત્પલા 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય आवण्णसत्ता जाया' ગર્ભવતી થઈ 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए ते ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીના ગર્ભના ત્રણ માસ જ્યારે પૂરા થઈ ગયા ત્યારે તેને એક પ્રકારનો દોહલો ઉત્પન્ન

नामकस्य कूटग्राहस्य भार्यायाः, 'तिण्ह मासाणं' त्रयाणां मासानां 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णानां=सर्वथा पूर्णानां मासत्रयेषु सर्वथा पूर्णेषु सत्सु इत्यर्थः, 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूप –वक्ष्यमाणस्वरूपः, 'दोहले' दोहदः–गर्भस्थजीवप्रभावजनितोऽभिलाप, 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूत =सजातः। स कीदृशः? इत्याह– 'धण्णाओ णं' इत्यादि। 'धण्णाओ णं' धन्याः–प्रशंसनीयाः खलु 'ताओ अम्मयाओ' ता अम्बा =मातरः, 'जाव' यावत्–अत्र यावच्छब्देन–'सपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ, तासिं अम्मयाणं' इत्यस्य संग्रहः। सपुण्या खलु ता अम्बाः, कृतपुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, कृतविभवाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां 'सुलद्धे' सुलब्धं=सुष्ठु प्राप्तं, 'जम्मजीवियफले' जन्मजीवितफलम्, ताभिः–जननीभिः स्वकं जन्म जीवितं च सफलीकृतमित्यर्थः। कास्ता अम्बाः? इत्याकाङ्क्षायामाह–'जाओ णं' इत्यादि। या खलु अम्बाः, 'बहूणं'

उत्पन्न हुआ– 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले' वे माताएँ धन्य हैं, कृतार्थ हैं, कृतलक्षण हैं, उन्होंने अपने जन्म और जीवित का फल अच्छी तरह पाया है 'जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य थणेहि य वसणेहि य छिप्पाहि य ककुएहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य, कवलेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाए-

---

थये। 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ८ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले' ते माताओ धन्य छे–कृतार्थ छे, कृतलक्षण छे, तेमणे पोताना जन्म अने जीवननुं फळ सारी रीते प्राप्त कर्युं छे 'जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य, ककुएहि य वहेहि य, कण्णेहि य, अक्खिहि य, णासाहि य, जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कवलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य, लावणिएहि य सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ

मूलम्—सू० ७

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ आवण्णसत्ता जाया यावि होत्था। तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए। धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले, जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य ऊहेहि य, थणेहि य वसणेहि य, छिप्पाहि य ककुएहि य वहेहि य कण्णेहि य अक्खिहि य णासाहि य जिब्भाहि य ओट्ठेहि य कवलेहि य, सोल्लेहि य, तलिएहि य भज्जिएहि य, परिसुक्केहि य लावणिएहि य, सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं णयर० जाव विणेमि-त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा निम्मंसा ओलग्गा ओलग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पंडुइयमुही, जाव झियायइ ॥ सू० ७ ॥

टीका—सूत्र०७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'उप्पला' उत्पला-उत्पलानाम्नी कूटग्राहिणी 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'आवण्णसत्ता' आपन्नसत्त्वा=गर्भवती- 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। ततः खलु 'तीसे उप्पलाए' तस्या उत्पलायाः 'कूडग्गाहिणीए' कूटग्राहिण्याः=भीम-

'तए णं सा उप्पला०' इत्यादि—

'तए णं सा उप्पला' वह उत्पला 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'आवण्णसत्ता जाया' गर्भवती हुई। 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' उस उत्पला कूटग्राहिणी के गर्भ के ३ माह जब पूरे निकल चुके तब उसे इस प्रकार का दोहला

तए णं सा उप्पला० ઈત્યાદિ

तए णं सा उप्पला० તે ઉત્પલા 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય 'आवण्णसत्ता जाया' ગર્ભવતી થઈ 'तए णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીના ગર્ભના ત્રણ માસ જ્યારે પૂરા થઈ ગયા ત્યારે તેને એક પ્રકારનો દોહલો ઉત્પન્ન

सीधुं=मद्यविशेष–गुडधातकीसभव च । 'पसण्ण च' प्रसन्ना च, प्रसन्ना–द्राक्षादिद्रव्यजन्या मदिरा ता च, 'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्यः–ईपत् स्वादयन्त्यः, 'परिभाएमाणाओ' परिभाजयन्त्यः–विभाग कुर्वन्त्यः, 'परिभुंजेमाणीओ' परिभुञ्जानाः 'दोहलं' दोहद, 'विणेति' विनयन्ति, विशेषेण प्राप्नुवन्ति, पूरयन्तीत्यर्थः, 'त' तत्=तस्मात्, 'जइ' यदि 'ण' खलु अहमपि बहूना 'णयर–जाव विणेमि' नगर–यावत्–विनयामि, अत्र यावच्छब्दाद्–नगरगोरूपाणा सनाथाना–मनाथाना नगरगवीना नगरबलीवर्दाना नगरपड्डिकाना नगरमहिषीणा नगरमहिषाणा नगरवृषभाणाम्, ऊधः स्तनवृषणपुच्छककुदादिभिरग्निपक्वैस्तलितैर्भर्जितैः परिशुष्कैर्लवणादिसंस्कृतैः सहानेकविधा सुरा मधु चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना दोहद विनयामीत्यर्थो बोध्य ।

को, सीधु–गुड एव महुओं के सयाग से बनी हुई मदिरा को, प्रसन्ना–द्राक्षा आदि फलों से बनाई गई मदिरा को रुच रुच कर आस्वादन करती है, विशेषरीति से उसे खाती हैं, दूसरों को भी देती है, एव सब के साथ हिलमिल कर जो आनंद के साथ मनमानेरूप मे खाती हैं और अपने गर्भ के प्रभाव से उद्भूत दोहले–मनोरथ को पूर्ण करती है 'त जइ ण अहमवि बहूण णयर० जाव विणेमि–त्तिकट्टु' तो जो इसी तरह मे मैं भी उन नगर के सनाथ अनाथ गाय आदि से लेकर साढ पर्यंत के जानवरों के ऊधस् म लगाकर सास्नाओं के साथ जो सडासे से पकडकर अग्नि मे पकाये आदि रूपसे तैयार किये हुए हों उनको सुरा मधु, मेरक आदि जातिवाली मदिरा के साथ खाऊँ, खिलाऊँ और विभककर दूसरों को भी दूं कि जिससे

મદિરા, પ્રસન્ના–દ્રાક્ષાદિક ફળોથી તયાર કરાએલી મદિરા ખુશી–ખુશી થઇને સ્વાદ પૂર્વક ખાય છે બીજાઓને પણ આપે છે અર્થાત્ સૌની સાથે હળીમળીને આનંદ પૂર્વક ઇચ્છા પ્રમાણે ખાય છે અને પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા દોહલા મનોરથને પૂર્ણ કરે છે 'त जइ ण अहमवि बहूण णयर० जाव विणेमि–त्तिकट्टु' તો જો આ પ્રમાણે હું પણ એ નગરની સનાથ–અનાથ ગાય આદિયો લઇને સાંઢ પર્યન્તના જાનવરોના ઉધસ-(થાન) થી લઇને સાસ્ના (ગળાની નીચે લટકતી ચામડી) એ સાથે જે સાણસીથી પકડીને અગ્નિમા પકાવેલા–આદિ રૂપથી તૈયાર કરેલા હોય તેને સુરા, મધુ, મેરક (દારૂની જૂદી–જૂદી જાતો) આદિ જાતિની મદિરા સાથે માંસ ખાઉં ખવરાવુ, અને વહેંચીને બીજાને પણ આપુ કે જેના વડે કરી મારો પણ આ દોહદ પૂર્ણ થાય, આ પ્રમાણે તેને વિચાર કર્યો પરન્તુ

बहूना=बहुविधाना, ' णयरगोरूवाण ' नगरगोरूपाणा ' सणाहाण य ' सना थाना च ' जाव वसभाण य ' यावद् वृषभाणाम् अत्र यावच्छब्देन–अनाथाना नगरगवीनां बलीवर्दाना, नगरपड्डिकाना–बालमहिषीणाम् , नगरमहिषीणा, नगर-महिषाणा, नगरवृषभाणाम्, इति बोध्यम्, ' ऊहेहि य ' ऊधोभिश्च=गवादीना स्तनोपरिभागै', ' थणेहिय ' स्तनैश्च ' वसणेहि य ' वृषणै –अण्डकोशैश्च, ' छिप्पा हि य ' पुच्छश्च–' छिप्पा ' इति देशीयः शब्द' पुच्छवाचक' । ' ककुएहि य ' ककुदैश्च ' वहेहि य ' वहै –स्कन्धैश्च, ' कण्णेहि य ' कर्णैश्च, ' अक्खिहि य ' अक्षिभिश्च, ' णासाहि य ' नासाभिश्च, ' जिब्भाहि य ' जिह्वाभिश्च ' ओट्ठेहि य ' ओष्ठैश्च, ' कंबलेहि य ' कम्बलैः=सास्नाभिश्च, ' सोल्लेहि य ' पक्वै'–सन्दशनेन-वह्निपक्वैश्च, ' तलिएहि य ' तलितैः–तैले घृते वा पक्वैश्च, ' भज्जिएहि य ' भर्जितैश्च, ' परिसुक्केहि य ' परिशुष्कैश्च, ' लावणिएहि य ' लावणिकैः–लवणादिसंस्कृतैश्च, ' सुरच ' सुरा=मदिरा च, ' महुच ' मधु च=पुष्पनिष्पन्न ' मेरग ' मेरक= मद्यविशेषं तालफलनिष्पन्नम् , ' जाइ च ' जातिं च-मद्यविशेष च, ' सीहुंच '

माणीओ परिभाएमाणीओ परिभुंजमाणीओ दोहल विणेंति ' जो नगर निवासी अनक सनाथ एव अनाथ गाय आदि स लेकर साड पर्यन्त के जानवरों के स्तन के उपर के भागों को, स्तनों का, अण्डकोशों का, पुच्छों को, ककुदों को, स्कधों को, कानो को, आखों को, नाकों को, जिह्वाओं का, ओष्ठों का एव सास्नाओं (गले के नीचे लटकती हुई चमडी) को काट काट कर लाये हुए जा संडासी द्वारा अग्नि मे पके हुए हों, तैल अथवा घृत मे जो तले गये हों, भुजे गये हों, सुकाये हुए हों, एव नमक मिर्च आदि मसाला से जो सुसस्कृत किये गये हों, उनके साथ मदिरा को, मधु का, मेरक–ताडी को, जाति–मद्यविशेष

परिभुंजमाणीओ दोहल विणेंति જે નગરમા રહેનારી અનેક સનાથ અને અનાથ ગાય આદિથી લઇને સાઢ પર્યન્તના જાનવરોના સ્તનના ઉપરના ભાગોને, થાનોને, સ્તનોને–આચળોને, અડકોશોને, પુછડાઓને, કકુદોને (સાઢના કાધના પાછળના ભાગનું માસપિંડ) સ્કધોને, કાનોને, આખો, નાક, જીભ, હોઠ અને સાસ્નાઓ (ગળાની નીચે લટકતી ચામડી) વગેરેને કાપી લાવેલ, જે સાણસીદ્વારા અગ્નિમા પકાવેલા હોય, ઘી અને તેલમા તળેલા હોય ભુજેલા હોય સુકવેલા હોય, મીઠુ મરચા આદિ મસાલાથી તૈયાર કરેલા હોય તેની સાથે મદિરા (દારૂ) મેરક-તાડી, જાતિ–મદ્યવિશેષને, તેમજ મીધુ–ગોળ અને મહુડાના યોગથી બનેલી

में ही अपना सब समय व्यतीत करने लगी ॥

भावार्थ एक समय की बात है कि वह उत्पला गर्भवती हुई। जब उसका गर्भ ठीक तीन माह का हो चुका तब गर्भ के प्रभाव से उसे इस प्रकारका एक दोहला उत्पन्न हुआ कि– वे माताएँ धन्य हैं, और उन्हीं का जन्म और जीवन सफल है जो अपने दोहलों की पूर्ति जानवरों के मांस के साथ अनेक प्रकार की मदिरा के सेवन से करती हैं। खुद खाती पीती हैं और दूसरों को भी खिलाती पिलाती रहती हैं। उन जैसी भाग्यशालिनी और कौन हो सकती हैं, जो पकाये गये भुजे गये और तले गये ऊधस आदि अवयवों को अनेक प्रकार की मदिराओं के साथ खा खा कर जो आनंद मनाती है! मैं भी अपने को भाग्यशालिनी तब ही मानूंगी कि जब मुझे भी इस प्रकार का अवसर हाथ लगे–मैं भी जानवरों के पकाये गये ऊधस् आदि अवयवों के साथ अनेक प्रकार की मदिरा पाऊँ और पिलाऊँ। उसका जब यह दोहद पूर्ण नहीं हुआ तब वह उसकी पूर्ति की चिंता के मारे रातदिन चिन्तित रहने लगी। वह बहुत दुबली भी हो गई। खान पान की रुचि उसकी जाती रही। बीमार जैसी उसकी हालत हो गई। मुख उसका निस्तेज और विवर्ण बन गया। सारा शरीर उसका पीला पड गया ॥ ७ ॥

थई गई, અને આર્ત્તધ્યાનમાંજ પોતાનો તમામ સમય વીતાવવા લાગી

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે તે ઉત્પલા ગર્ભવતી થઇ, જ્યારે તેનો ગર્ભ બરાબર ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે તે ગર્ભના પ્રભાવથી તેને એવા પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે–તે માતાઓ ધન્ય છે, અને તેનો જન્મ તથા જીવન સફળ છે કે જે પોતાના દોહલાની પૂર્તિ જાનવરોના માંસ સાથે અનેક પ્રકારના મદિરાસેવનથી કરે છે, ખુદ પોતે ખાય પીયે છે, અને બીજાને પણ ખવરાવ–પીવરાવે છે, તેના જેવી ભાગ્યશાળી કોણ હોઇ શકે છે જે પકાવેલા ભુંજેલા અને તળેલા ઉધસ આદિ અવયવોને અનેક પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ખાવાજ કરીને જે આનંદ માણે છે, હું પણ મને પોતાને ત્યારેજ ભાગ્યશાળી માનું કે જ્યારે મને પોતાને પણ એવો સમય હાથમાં આવે–હું પણ જાનવરોના પકાવેલા ઉધસ આદિ અવયવોની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા પીઉં અને પાઉં તેનો જ્યારે દોહદ પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તે તેના પૂર્તિની ચિંતાને કારણે ઘણીજ દુબલી પડી ગઇ, ખાવા પીવાની રૂચી પણ જતી રહી અને બીમાર જેવી તેની હાલત થઇ ગઇ, તેનું મુખ તેજહીન અને ફીકું પડી ગયું, અને તમામ શરીર પીળું પડી ગયું (૭)

इतिकृत्वा–इति मनसि निधाय 'दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' दोहदे अविनीयमाने–अपूर्यमाणे सति, 'सुक्का' शुष्का 'भुक्खा' बुभुक्षिता 'निम्मसा' निर्मांसा 'ओलुग्गा' अवरुग्णा 'ओलुग्गसरीरा' अवरुग्णसरीरा, णित्तेया' निस्तेजा'–गतकान्ति, 'दीणविवण्णवयणा' दीनविवर्णवदना=दीन–दैन्ययुक्तम्, अत एव विवर्ण–शोभारहित, वदनं–मुख यस्या' सा तथा, 'पडुइयमुही' पाण्डुकितमुखी–पाण्डुरीभूतवदना यावत्, यावच्छब्देन–'ओमथियनयणवयणकमला जहाचिय पुप्फवत्थगधमल्लालंकार अपरिभुजमाणी करयलमलियव्व कमलमाला ओहय-मणसकप्पा इति सग्रहः। अवमथितनयनवदनकमला=अध'कृतनेत्रमुखकमला यथोचित=यथायोग्य पुष्पवस्त्रगधमालालङ्कारम् अपरिभुञ्जन्ती=असेवमाना करतलमलिता=हस्ततलमर्दिता कमलमालेव कान्तिहीना, अपहतमन'सकल्पा=कर्तव्याकर्तव्यविवेकविकला सती ध्यायति=आर्तध्यान करोति ॥ सू० ७ ॥

मेरा भी दोहद पूर्ण हो। इस प्रकार उसने विचार किया। परतु 'तसि दोहलंसि अविणिज्जमाणसि सुक्का भुक्खा निम्मसा ओलग्गा ओलग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पडुइयमुही जाव झियायइ' उस के उस दोहले की पूर्ति नहीं हुई इसलिये वह दिन प्रतिदिन सूकने लगी, और भूखी रहने लगी, पर्याप्त भोजन नहीं खाने के कारण उसका शरीर भी मासरहित हो गया और वह बीमार जैसी रहने लगी, कांति उसकी फीकी पड गई, मुख भी उसका दीन और शोभा से रहित होता हुआ बिलकुल पीला पड गया, चिंता के मारे उसके नेत्र और मुख, नीचे की ओर ही रहता था, पुष्प, वस्त्र, गध, माला और अलंकारों को भी यथोचितरूप से धारण नहीं करती, वह हाथ से कुचली हुई कमलमाला के समान कांतिहीन हो गई और आर्त्तध्यान

'तसि दोहलंसि अविणिज्जमाणसि सुक्का भुक्खा निम्मसा ओलग्गा ओलग्गसरीरा नित्तेया दीणविवण्णवयणा पडुइयमुही जाव झियायइ' तेना ते દોહલાની પૂરતી થઇ નહિ તે માટે તે દિન–પ્રતિદિન સૂકાવા લાગી, અને ભૂખી રહેવા લાગી પૂરી રીતે ભોજન નહિ ખાવાથી તેનું શરીર પણ માસ વિનાનું થઇ ગયુ, અને તે બિમાર જેવી રહેવા લાગી, કાંતિહીણ થઇને ફીકી પડી ગઇ, મુખ પણ દીન અને શોભાહીન બની ગયુ અને એકદમ પીળી પડી ગઇ તે ચિંતાના કારણથી તેના નેત્ર અને મુખ નીચે રહેલા–ઢળેલા રહેતા ફુલ, વસ્ત્ર, ચદન, માલા અને અલકારોને પણ જોઇએ તેવા પ્રમાણમા ધારણ કરતી નહિ, તે હાથ વડે કરીને કચરી નાખેલી કમળની માળા સમાન કાન્તિહીન

मवादीत्–'किण्ण' किं=कस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिये! अपहतमनःसङ्कल्पा यावद् ध्यायसि। ततः खलु सा उत्पला भार्या भीमकूटग्राहमेवमवादीत्–एवं खलु हे देवानुप्रियाः! मम त्रयाणां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां दोहदः प्रादुर्भूतः, धन्याः खलु ता अम्बाः, पुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतार्थाः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां सुलब्धं जन्मजीवितफलं, याः खलु बहूनां नगरगोरूपाणां यावद् नगरवृषभाणाम् 'ऊहेहिय' ऊधोभिश्च यावत्–अत्र यावच्छब्देन–स्तनैश्च वृषणैश्च पुच्छैश्च ककुद्भिश्च स्कन्धैश्च यावत् स्कन्धैश्च वहिपक्वैश्च तलितैश्च=भर्जितैश्च परिशुष्कैश्चेति बोध्यम्, 'लावणिएहि य' लावणिकैश्च=लवणमरिचजीरकादिभिः संस्कृतैश्च सह सुरां चानेकविधां मधु च

प्पिया! ओहय जाव झियायसि' हे देवानुप्रिये! तुम क्यों चिन्तामग्न बन कर आर्त्तध्यान कर रही हो? क्या कारण है?। 'तए णं सा उप्पला भारिया भीम कूडग्गाहं एवं वयासी' इस प्रकार अपने पति के वचन सुनकर उस उत्पला कूट ग्राहिणीने कहा कि– 'एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए' हे देवानुप्रिय! आर्यपुत्र! सुनो, मेरी चिन्ता का कारण यह है– मेरे गर्भ के ३ माह अब पूर्ण हो चुके हैं अतः मुझे इस प्रकार का एक दोहला उत्पन्न हुआ कि– 'धण्णा णं ४ जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च ६ आसाएमाणीओ ४ दोहलं विणेंति' वे माताएँ धन्य हैं ४ जो अनेक गोरूप जानवरों के ऊधस् आदि अवयवों के साथ२ कि–जो पके तले एवं भुजे

બોલ્યો 'किण्णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जावज्झियायसि' હે દેવાનુપ્રિયે! તમે શા માટે ચિંતાતુર થઈને આર્ત્તધ્યાન કરી રહ્યા છે? શું કારણ છે? 'तए णं सा उप्पला भारिया भीमगकूडग्गाहं एवं वयासी' આ પ્રમાણે પોતાના પતિના વચન સાંભળીને તે ઉત્પલા કુટગ્રાહિણીએ કહ્યું કે 'एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए' હે દેવાનુપ્રિય! આર્યપુત્ર! સાંભળો મારી ચિંતાનું કારણ એ છે કે મારા ગર્ભને હાલમાં ત્રણ માસ પૂરા થઈ ગયા છે, તેથી મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો. કે–'धण्णा णं४ जाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च६ आसाएमाणीओ४ दोहलं विणेंति' તે માતાને ધન્ય છે ૪ જે અનેક ગોરૂપ જાનવરોના ઉધસ આદિ અવયવો જે પકાવેલા, તળેલા, ભુંજેલા છે અને મીઠું-મરચા

मूलम्—सू० ८

इमं च णं भीमे कूडग्गाहे जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी—किण्णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियायसि ?,

तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ ४ णाओ णं बहूणं गोरूवाणं ऊहेहि य जाव लावणिएहि य सुरं च ६ आसाएमाणीओ ४ दोहलं विणेंति, तए णं अहं देवाणुप्पिया! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि।

तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी—मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि, अहं णं तं तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ, ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'इमं च णं' इत्यादि। इतश्च खलु भीमनामकः कूटग्राहो यत्रैव उत्पला नाम्नी कूटग्राहिणी भार्या तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य उत्पलां कूटग्राहिणीं भार्याम् 'ओहय जाव' अपहतमनःसंकल्पां यावत्—यावच्छब्देन करयलपल्हत्थमुहिं भूमिगयदिट्ठियं अट्टज्झाणोवगयं' इति संग्रहः। करतलपर्यस्तमुखीं—करतले पर्यस्तं=निक्षिप्तं—निहितं मुखं यस्याः सा तथा ताम्, भूमिगतदृष्टिकाम्, आर्तध्यानोपगताम् इति बोध्यम्, 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा एव-

'इमं च णं' इत्यादि—

अब एक समय की बात है कि— यह 'भीमे कूडग्गाहे' भीमकूटग्राह 'जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी' जहां वह उत्पला कूटग्राहिणी थी 'तेणेव उवागच्छइ' वहां आये 'उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ' आकर उसने उसे आर्तध्यान में तन्मय देखा। 'पासित्ता एवं वयासी' देख कर फिर बोला 'किण्णं तुमं देवाणु

'इमं च णं' ઇત્યાદિ

હવે એક સમયની વાત છે કે તે 'भीमे कूडग्गाहे' ભીમકૂટ ગ્રાહ 'जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी' જ્યાં તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણી હતી 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં આવ્યો 'उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ' આવીને તેણે તે ઉત્પલાને આર્તધ્યાનમાં તન્મય જોઇ 'पासित्ता एवं वयासी' જોઇને તે

आर्तध्यान मा कुरु इत्यर्थः 'अहं ण' अहं खलु 'त' तत्–तस्मात् 'तहा-करिस्सामि' तथा करिष्यामि, 'जहा ण' यथा खलु, तत्र दोहदस्य 'संपत्ती' सम्पत्तिः=सिद्धिः, 'भविस्सइ' भविष्यति। 'ताहिं' ताभिः 'इट्ठाहिं' इष्टाभिः, 'कंताहिं' कान्ताभिः 'जाव' यावत् 'वग्गूहिं' वाग्भिः 'समासा-सेइ' समाश्वासयति ॥ सू० ८ ॥

जहा ण तत्र दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ' मैं इस प्रकार का उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस दोहद की भले प्रकार से पूर्ति हो जायगी 'ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ' इस प्रकार भीम कूटग्राहने उस अपनी भार्या को इन इष्ट और कान्त वचनो से आश्वासित किया।

भावार्थ— एक समय की बात है कि भीमकूटग्राह जहा वह उत्पला अपनी भार्या बैठी हुई थी वहा पहुँचा। पहुंचते ही उसने उसकी आकृति देखी। देखकर वह बोला कि— हे देवानुप्रिये! यह क्या बात है? तुम आज मुझे चिन्तित एव विवर्णवदन (तेजहीन मुखवाली) क्यो दिखती हो? क्या कारण है? जल्दी कहो। पति के इस प्रकार के वचन सुनकर वह बोली— हे नाथ! गर्भ के अब तीन महीने पूर्ण होने पर मुझे एक दोहला उत्पन्न हुआ है, और वह इस प्रकार—धन्य हैं वे माताएँ जो गो आदि जानवरो के ऊधस् आदि अवयवो के साथ२ अनेक प्रकार की

भविस्सइ' હુ હમણાજ એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેના વડે કરીને તમારા એ દોહદની રૂડી રીતે પૂર્તિ થઇ જશે 'ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ' આ પ્રમાણે ભીમકૂટગ્રાહે તે પોતાની પત્નીને આવા ઇષ્ટ અને કાન્ત વચનોથી આશ્વાસન આપ્યુ

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે – ભીમકૂટગ્રાહ જ્યા તે ઉત્પલા પોતાની પત્ની બેઠી હતી ત્યા ગયો, જતાની સાથેજ તેણે તેની આકૃતિ જોઇ, જોઇને બોલ્યો કે–હે દેવાનુપ્રિયે! આ શુ વાત છે? તમે આજે બહુજ ચિન્તાતુર હો તેમ મને લાગે છે અને તમારૂ મુખ તેજહીન કેમ દેખાય છે? શુ કારણ છે? જલ્દી કહો પતિના આ પ્રકારના વચન સાભળીને તે બોલી કે–હે નાથ! હાલ મારા ગર્ભના ૩ માસ પૂરા થયેલા હોવાથી મને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે અને તે આ પ્રમાણે છે કે — ધન્ય છે તે માતાઓ જે ગોઆદિ જાનવરોના ઉધસ આદિ અવયવોના સાથે

'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्यो विस्वादयन्त्यः परिभाजयन्त्यः परिभुञ्जाना दोहदं 'विणेति' विनयन्ति-पूरयन्ति । 'तए णं' ततः खलु अहं हे देवानुप्रियाः ! 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे यावद् 'झियामि' ध्यायामि=आर्तध्यानं करोमि । 'तए णं' ततः खलु स भीमकूटग्राहः, उत्पलां भार्यामेवमवादीत्-'मा णं' मा खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! 'ओहय०' अपहतमनःसंकल्पा यावत् 'झियाहि' ध्याय,

---

हुए हैं, एवं जो लवण मिर्च मसाला डालकर संस्कृत किये गये हैं, अनेक प्रकार की ६ मदिरा के साथ खाती है, दूसरों को खिलाती हैं एवं बांटती हैं और इस प्रकार से अपने गर्भ के प्रभाव से उत्पन्न हुए दोहले की पूर्ति करती हैं । 'तए णं अहं देवाणुप्पिया ! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि' मुझे भी अपने दोहले की इसी प्रकार के साधनोंद्वारा पूर्ति करने का विचार हुआ है परन्तु वह पूरा नहीं हो रहा है । 'अब किस प्रकार से उसकी पूर्ति हो सकती है' बस इसी विचार में मैं तन्मय बनी हूँ, और यही मेरे आर्त्तध्यान का कारण है 'तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी' इस तरह उसकी बात सुनकर उस भीमकूटग्राहने उससे कहा कि- 'मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि' हे देवानुप्रिये ! तुम चिंता मत करो और न आर्त्तध्यान ही करो 'अहं णं ते तहा करिस्सामि

વગેરે મશાલા નાખીને સારા બનાવેલા છે તે અનેક પ્રકારની મદિરા સાથે ખાય છે, બીજાને પણ ખવરાવે છે અને વહેંચે છે અને એ પ્રમાણે પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ દોહલાની પૂર્તિ કરે છે 'तए णं अहं देवाणुप्पिया' तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि' મને પણ મારા દોહલાની એ પ્રમાણેના સાધનોદ્વારા પૂર્તિ કરવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે, પરંતુ તે વિચાર પૂરો થતો નથી, "હવે કયા ઉપાયથી તેની પૂર્તિ થઇ શકે છે? બસ આજ વિચારમાં હું તન્મય બની ગઇ છું અને તેજ મારા આર્ત્તધ્યાનનું કારણ છે 'तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी' આ પ્રમાણે તેની વાત સાંભળીને તે ભીમકૂટગ્રાહે તેને કહ્યું કે— 'मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय० झियाहि' હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ચિન્તા કરશો નહિ અને આર્ત્તધ્યાન પણ કરશો નહિ 'अहं णं ते तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती

टीका—सूत्र० ९

'तए ण' इत्यादि । ततः खलु स भीमकूटग्राहः अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रकालसमये, 'एगे' एकः-एकाकी-अन्यजनसहायरहित इत्यर्थः, 'अबीए' अद्वितीयः-धर्माभावाद् यस्य द्वितीयः सहायो धर्मोऽपि नास्ति स इत्यर्थः, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणे' सन्नद्ध-यावत्-प्रहरण, अत्र यावच्छब्दात्-'सण्णद्ध-बद्धवम्मियकवए, उप्पीलियसरासणपट्टिए,' इत्यादि-'गहियाउहप्पहरणे' इत्येव योजनाऽवगन्तव्या। सन्नद्धबद्धवर्मितकवचः, उत्पीडितशरासनपट्टिकः, इत्यादि गृहीतायुधप्रहरणः, इति बोध्यम् । 'साओ गिहाओ' स्वकात् गृहात्, 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति नि सरति, निर्गत्य हस्तिनापुर मध्यमध्येन यत्रैव गोमण्डपस्तत्रैवो

'तए णं से' इत्यादि—

'तए ण से भीमे कूडग्गाहे' उस को समझा बुझा कर के बाद वह भीमकूटग्राह 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्धरात्रि के समय 'एगे' अकेला ही 'अबीए' किसी अन्यजन की सहायता के विना 'सण्णद्ध जाव पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ' कवच पहिर, हाथ मे धनुष ले अपने घर से निकला। 'णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउर मज्झमज्झेण जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' निकल कर ठीक हस्तिनापुर के बीचोबीच से होकर जहां वह गोशाला था वहां पहुँचा। 'उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाण अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ, अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइयाणं अण्णमण्णाणं अंगोवंगाइं वियंगेइ'

'तए ण से०' ઇત્યાદિ

'तए ण से भीमे कूडग्गाहे' તેને સમજાવી-બોધ આપીને પછી તે ભીમ કૂટગ્રાહ 'अद्धरत्तकालसमयंसि' અર્ધરાત્રીના સમયને વિષે 'एगे' એકલાજ 'अबीए' કોઈ બીજા માણસની સહાયતા વિના જ 'सण्णद्धजावपहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ' કવચ પહેરીને હાથમા ધનુષ લઈને પોતાના ઘરથી નીકળ્યો 'णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउरं मज्झमज्झेण जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' નીકળીને બરાબર હસ્તિનાપુર શહેરના મધ્ય ભાગમા થઈને જ્યા તે ગોશાળા હતી ત્યા પહોચ્યો, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाणं अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइयाणं अण्णमण्णाणं

मूलम्—सू० ९

तए णं से भीमे कूडग्गाहे अद्धरत्तकालसमयंसि एगे अबीए सण्णद्ध जाव-पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ। णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउर मज्झंमज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाण य अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदइ, अप्पेगइयाणं कवलए छिंदइ, अप्पेगइ-आणं अगोवगाइं वियंगेइ, वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ। तए णं सा उप्पला भारिया तेहिं बहुहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं सुरं च ६ आसाएमाणी ४. तं दोहलं विणेइ। तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी संपुण्णदोहला संमाणियदोहला विच्छिण्णदोहला संपण्णदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ॥ सू० ९॥

मदिरा का परिभोग करती हुई अपने दोहले की पूर्ति करती हैं। मैं भी इसी प्रकार से करूं। पर विवश हूं नाथ! क्या करूं! अभीतक मेरा यह मनोरथ सफल नहीं हो सका है, मैं अपने आप को इसीलिये अधन्य मान रही हूं, और यही मेरी चिन्ता और आर्त्तध्यान का कारण है। इस प्रकार उसका अभिप्राय जानकर उसने उसकी चिन्ता की निवृत्ति के लिये कहा—हे देवानुप्रिये! तुम खेदखिन्न मत होओ, मैं इस प्रकार का उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारा यह दोहद पूर्ण हो जायगा। इस प्रकार भीमने अपनी पत्नी को प्रिय वचनों द्वारा संतुष्ट किया ॥ ५ ॥

અનેક પ્રકારની મદિરાનો ઉપભોગ કરતી થકી પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે, હું પણ એ પ્રમાણે કરૂં, પણ હું લાચાર છું નાથ! શું કરૂં! આજ સુધી મારો એ મનોરથ સફળ થયો નથી તેથી હું મને પોતાને ભાગ્યશાલી માનતી નથી અને એજ મારી તે ચિન્તા અને આર્ત્તધ્યાનનું કારણ છે, આ પ્રમાણે તેનો અભિપ્રાય જાણીને તે કૂટગ્રાહે પોતાની પત્નીની ચિન્તા નિવારણ માટે કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ખેદ ન કરો—ખિન્ન ન થાઓ હું એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેથી કરી તમારો એ દોહદ પૂર્ણ થશે આ પ્રકારે ભીમકૂટગ્રાહે પોતાની પત્નીને પ્રિય વચનો વડે સંતુષ્ટ કરી ॥ ૮ ॥

पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी सपूर्णदोहदा=समस्ताभिलषितपूरणात्, संमानितदोहदा-वाञ्छितार्थसमानयनात्, विच्छिन्नदोहदा=निवृत्ताभिलाषा-अभिलषितलाभेन वाञ्छाया विच्छेदादिति भावः। 'सपन्न दोहला' अभिलषितवस्तुभक्षणात् तं गर्भ 'सुहंसुहेण' सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति-धारयति ॥ सू० ९ ॥

सपुण्णदोहला समाणियदोहला विच्छिन्नदोहला सपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेण परिवहइ' इस प्रकार उस उत्पला कूटग्राहिणीका दोहद समस्त अभिलाषित की पूर्ति से, वाछित पदार्थ की प्राप्ति से, अभिलाषित के लाभ से एवं इच्छित वस्तु के भक्षण से जब संपूर्ण संमानित, विच्छिन्न एव निवृत्त हो गया तब वह कूटग्राहिणी उस गर्भ को सुखपूर्वक धारण करने लगी ॥

भावार्थ— पत्नी को आश्वासित एव समझा बुझाकर भीमकूटग्राहने उसके दोहद की पूर्ति करने का उपाय किया। वह एक दिन अर्धरात्रि के समय घरसे कवच एव अस्त्रशस्त्रों से सुसज्जित हो धनुष बाण हाथ मे लेकर एकाकी निकला और चलतेर उस गोशाला में पहुँचा। वहाँ उसने समस्त जानवरों के अंग एव उपांगों का छेदन किया। छेदन कर वह वापिस उसी रात मे अपने घर लौट आया, और आकर उसने वे अपनी भार्या को दे दिये। उसने उन्हे भूजकर तलकर

सपुण्णदोहला समाणियदोहला विच्छिन्नदोहला सपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेण परिवहइ આ પ્રમાણે તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીનો દોહદ તમામ ઇચ્છાની પૂર્તિ થવાથી, વાછિત પદાર્થની પ્રાપ્તિથી, ઇચ્છેલી વસ્તુનો લાભ મળવાથી અને ઇચ્છેલી વસ્તુના ભક્ષણથી જ્યારે સંપૂર્ણ સંમાનિત વિચ્છિન્ન અર્થાત્ નિવૃત્ત થઇ ગયો ત્યારે તે કૂટગ્રાહિણી તે ગર્ભને સુખપૂર્વક ધારણ કરવા લાગી

ભાવાર્થ—પત્નીને આશ્વાસન આપી અર્થાત્ સમજાવી બૂઝાવીને ભીમકૂટ ગ્રાહે તેના દોહદની પૂર્તિ કરવાનો ઉપાય કર્યો તે એક દિવસ અર્ધ રાત્રીના સમયે ઘેરથી કવચ અને અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી સુસજ્જિત થઇને ધનુષ-બાણ હાથમા લઇને, એકલોજ ચાલી નીકળ્યો અને ચાલતા-ચાલતા તે ગોશાળામા પહોચ્યો અને ત્યા જઇને તેણે તમામ જાનવરોના અંગ-ઉપાગોને કાપ્યા, પછી તે પાછો તેજ રાત્રીમા પોતાના ઘેર પહોચ્યો અને આવીને તેણે લાવેલા તમામ પદાર્થો પોતાની સ્ત્રીને આપ્યા, તેણે તે પદાર્થોને, સેકી તળીને તેમા મીઠુ મરચુ મસાલા

पागच्छति, उपागत्य बहूनां नगरगोरूपाणां यावत् वृषभाणां चाप्येकेषाम् ऊधः, 'छिंदइ' छिनत्ति, अप्येकेषां कम्बलान् छिनत्ति, अप्येकैकेषाम् 'अण्णमण्णाणं' अन्योन्येषाम्-अन्येषाम् अन्येषाम् केषाञ्चित् केषाञ्चिदित्यर्थः, 'अंगोवंगाइं' अङ्गोपाङ्गानि, 'वियंगेइ' व्यङ्गयति-छिनत्ति, व्यङ्गयित्वा=छित्त्वा यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, उत्पलाया कूटग्राहिण्याः 'उवणेइ' उपनयति-पुरतः स्थापयति, ततः खलु सा उत्पला भार्या तैर्बहुभिर्गोमांसैः गोमांसादिभिः 'सल्लेहिं' पक्वैः सुरां चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना तं दोहदं 'विणेइ' विनयति=विशेषेण प्राप्नोति

वहां पहुँच कर उसने गो आदि पशुओं में किन्हीं के ऊधस् को काटा, किन्ही के गलकंबल को काटा, और किन्हीं किन्हीं पशुओं के अंग और उपांगों को काटा। इस प्रकार 'वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' काटकर वह जहां अपना घर था वहां वापिस आया। और 'उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' आकर उसने जानवरों के काटे हुए वे समस्त अंग और उपांग अपनी भार्या के लिये दिये। 'तए णं सा उप्पला भारिया तेहिं बहुहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं० सुरं च० आसाएमाणी ४ तं दोहलं विणेइ' पीछे उस उत्पला कूटग्राहिणीने पकाये गये, भुजे गये, एवं तलकर नमक मिर्च आदि मसालेद्वारा संस्कृत किये गये गो आदि के मांसस्वरूप उन ऊधस् आदि अवयवों के साथ२ अनेक प्रकारकी मदिरा के सेवन से अपने दोहल की पूर्ति की। 'तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी

अंगोवंगाइं वियंगेइ' त्यां पहोंचीने तेणे गाय आदि पशुओमांथी केटलीकना उधसने काप्या केटलीना गलकंबल (गळाना भागनी चामडी) ने काप्या, अने कोई-कोई पशुओना अंग अने उपांगोने काप्या, आ प्रमाणे 'वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' कापीने ते ज्यां पोतानुं घर हतुं त्यां पाछो आव्यो अने 'उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' आवीने तेणे कापेला जानवरोना समस्त अंग-उपांगो पोतानी स्त्रीने आप्यां तए णं सा उप्पला तेहिं बहुहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं सुरं च ६ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ' पछी ते उत्पला कूटग्राहिणीए तेने पकाव्यां (राध्यां) भूंज्यां सेक्यां तथा तळी करीने तेमां नमक (मीठुं) भरवाथी तमाम प्रकारना संस्कार कर्या आवा गो आदिना मांस स्वरूप ते उधस आदि अवयवोनी साथे साथे अनेक प्रकारनी मदिराना सेवनथी पोताना दोहलाने पूरो कर्यो तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी

मात्रेणैव महता २ शब्देन ' विघुट्टे ' विघुष्टचीत्कृत ' विस्सरे ' विस्वर=कर्णकटुस्वरयुक्त ' आरसिए ' आरसितं=क्रन्दितम्। ततः खलु तस्य दारकस्य ' आरोयसद्द ' आरोदशब्द=रोदनशब्द ' सोचा ' श्रुत्वा ' णिसम्म ' निशम्य, हस्तिनापुरे नगरे वहवो नगरगोरूपा यावद्-नगरवृषभा ' भीया ' भीताः-भययुक्ता भयजनकशब्दश्रवणात्, ' भीया ' इत्यत्र-' तथा, उव्विगा, सजातभया ' इति द्रष्टव्यम् ' तत्था ' त्रस्ताः-त्रासमुपगताः 'कोऽप्यस्माकं प्राणापहारको जन्तुः समागत ' इतिज्ञानात् ' उव्विगा ' उद्विग्ना =व्याकुलाः कम्पमानहृदया इत्यर्थः; ' संजातभया ' संजातभयाः=भयजनितकम्पेन प्रचलितगात्राः सन्तः; सर्वतः समन्ताद्=दिक्षु विदिक्षु ' विप्पलाइया ' विपलायिताः=हस्तिनापुरनगरस्य गोवलीवर्दादयो भयादुद्विग्नाः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु पलायिता इत्यर्थः। ततः

बालकने बडे जोर-शोर के शब्दो से रोना चिल्लाना प्रारंभ किया। ' विस्सरे आरसिए ' रोने चिल्लाने का उसका वह शब्द बडा ही कर्णकटुक था। ' तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया ' उस बालक के आरोदन शब्द को सुनकर और ' यह महा अप्रिय है ' ऐसा विचार कर हस्तिनापुर नगर मे नगर के गाय आदि से लेकर साड तक समस्त ही पशु ' कोई हमारे प्राणों का अपहारक जीव आया है ' इस ख्याल से भयान्वित हुए। उन सबका हृदय कंपित होने लगा, और हृदय के कंपन से जब उनके समस्त शरीर मे कंपन बढ गया तो वे विचारे सब के सब इधर-उधर दिशा और विदिशाओं मे भाग गये। ' तए णं तस्स दारगस्स

ખહુજ જોર શોરના શબ્દોથી રોવા અને રાડ પાડવાનો પ્રારંભ કર્યો ' विस्सरे आरसिए ' રોવા અને ચીસો પાડવાનો તેનો એ શબ્દ બહુજ કાનને કડવો લાગે તેવો હતો तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया४ सव्वओ समंता विप्पलाइया તે બાળકનાં એ રોદન (રોવા અને ચીસો) ના શબ્દને સાભળીને અને "આ મહા અપ્રિય છે ' એવું વિચારીને હસ્તિનાપુર નગરમા નગરના ગાય આદિથી લઈને સાંઢ સુધીના તમામ પશુઓ, "કોઈ અમારા પ્રાણોનો નાશ કરનારો જીવ આવ્યો છે આ ખ્યાલથી ભયભીત થઈ ગયા, તે સૌના હૃદય કંપવા લાગ્યા, અને હૃદય કંપવાથી જ્યારે તેના તમામ શરીરમા કંપારી વધી ગઈ ત્યારે તે બિચારા તમામ જ્યા-ત્યા દિશા-વિદિશાઓમા ભાગી ગયા 'तए णं तस्स दारगस्स

मूलम्—सू० १०

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया। तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया, तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो इयमेयारूवं णामधेज्जं करेंति-जम्हा णं अम्हं इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सद्देणं विघुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए णं एयस्स दारगस्स आरसियसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया, तम्हा णं होउ अम्हं दारए गोत्तासे णामेणं। तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था ॥ सू० १० ॥

टीका—सू० १०

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी अन्यदा कदाचित् नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां 'दारगं' दारक-बालकं 'पयाया' प्रजाता-प्रजनितवतीत्यर्थः। ततः खलु तेन दारकेण 'जायमेत्तेणं चेव' जात

एवं उनमें नमक मिर्च मसाले मिलाकर मदिरा के साथ खा पीकर अपने दोहद की पूर्ति की, और सुखपूर्वक उस गर्भ को धारण करने लगी ॥ ९ ॥

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' अनन्तर 'सा उप्पला कूडग्गाहिणी' उस उत्पला कूटग्राहिणीने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'णवण्हं मासाणं' नौ महिना के 'बहुपडिपुण्णाणं' पूर्ण होनेपर 'दारगं पयाया' पुत्र को जन्म दिया। 'तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे' उत्पन्न होते ही उसे

મેળવીને મદિરાની સાથે ખાઈ-પીને પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરી અને તે સુખપૂર્વક ગર્ભ ધારણ કરવા લાગી ॥ સૂ ૯ ॥

तए णं सा' ઇત્યાદિ

'तपणं' ત્યાર પછી 'सा उप्पला कूडग्गाहिणी' તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીએ 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય 'णवण्हं मासाणं' નવ માસ 'बहुपडिपुण्णाणं' પૂરા થતા 'दारगं पयाया' પુત્રને જન્મ આપ્યો. 'तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया२ सद्देणं विघुट्ठे' ઉત્પન્ન થતાજ તે બાલકે

मूलम्—सू० ११

तए णं से भीमे कूडग्गाहे अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ, करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ।

तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारयं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ, तए णं से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे जाए यावि होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था' यह गोत्रास अब क्रमशः अपनी बाल्यावस्था को छोडकर तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ॥

भावार्थ— गर्भ जब नौ माह का हो गया तब उत्पला के एक पुत्र हुआ। उत्पन्न होते ही इसने बडी बुरी तरह से रोना चिल्लाना प्रारंभ कर दिया। उसका वह शब्द लोगों को बडा ही कर्णकटुक लगा। यहांतक कि गौ आदि पशु भी त्रस्त हुए, वे सब के सब अपने२ स्थान से इधर–उधर भागने लगे। मातापिताने जब यह हालत देखी, तब गौ आदि पशुओं को इसके विरस शब्द से त्रास होनेके कारण उन्होंने इसका नाम गोत्रास रख दिया। यह गोत्रास नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। गोत्रास क्रमशः बढतेर तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ॥ १० ॥

तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाव जाए यावि होत्था' આ ગોત્રાસ હવે ક્રમશઃ પોતાની બાલ્યાવસ્થા મૂકીને તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ— ગર્ભ બરાબર જ્યારે નવ માસનો થઇ ગયો ત્યારે ઉત્પલાને એક પુત્ર થયો, તે ઉત્પન્ન થતાજ તેણે બહુજ ભૂંડી રીતે રોવા અને ચીસો પાડવાનું શરૂ કર્યું, તેનો તે શબ્દ લોકોના કાનને ઘણોજ કડવો લાગ્યો, એટલે સુધી-કે ગૌ-ગાય આદિ પશુ પણ ત્રાસ પામી ગયા, તે સૌ પોત-પોતાના સ્થાનથી જ્યાં-ત્યાં ભાગવા લાગ્યા, માતા-પિતાએ જ્યારે આ પ્રમાણેની પરિસ્થિતિ-હાલત જોઇ ત્યારે ગાય આદિ પશુઓને આ બાળકના વિરસ શબ્દથી ત્રાસ થવાના કારણે તેણે એ બાળકનું નામ "ગોત્રાસ" રાખ્યું તે ગોત્રાસ નામથી જનતામાં પ્રસિદ્ધ થઇ ગયો ગોત્રાશ ક્રમશઃ-ક્રમે-ક્રમે વધતો તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. ॥૧૦॥

खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' मातापितरौ इदमेतद्रूप–वक्ष्यमाणस्वरूप नामधेय कुरुतः–'जम्हाण' यस्मात् खलु 'अम्ह' अस्माकम् अनेन दारकेण जातमात्रेणैव महता २ शब्देन विघुष्ट विस्वरमारसितम्, ततः खलु एतस्य दारकस्य 'आरसियसद्दे सोचा णिसम्म' आरसितशब्द क्रन्दितं श्रुत्वा निशम्य हस्तिनापुरे नगरे बहवो गोरूपा यावद् भीताः ४ सर्वतः समन्ताद् विपला यिताः=विद्रुताः, 'तम्हा ण' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माक दारक 'गोत्तास णामेण' गोत्रासो नाम्ना, अयमस्माक पुत्रो गोत्रासनामको भवतु इत्यर्थः। तत खलु स गोत्रासो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=बाल्या वस्थामतिक्रान्तः यावत् प्राप्ततारुण्यः, 'जाए यावि होथा' जातश्चाप्यभवत् ॥ सू० १० ॥

अम्मापियरो इयमेयारूव णामधेज्जं करेंति' इस प्रकार की परिस्थिति देखकर उस बालक के मातापिताने इस ख्याल से उसका नाम ऐसा रखा कि 'जम्हा ण अम्ह इमेण दारएण जायमेत्तेण चेव महया२ सद्देण विघुट्ठे, विस्सरे आरसिए तए ण एयस्स दारगस्स आरसिए सद्दे सोचा णिसम्म हत्थिण उरे णयरे बहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समता विप्पलाइया' यह जब उत्पन्न हुआ तब बहुत जोर शोर से रोया और चिल्लाया उसके उस शब्द को कि–जो अत्यत कर्णकटुक था, सुनकर हस्तिनापुर नगर मे अनेक गौ आदि पशुओं के हृदय में त्रास उत्पन्न हुआ, 'तम्हा होउ अम्ह दारए गोत्तासे णामेण' इस लिये हमारे इस लडके का नाम 'गोत्रास' हो। अर्थात् इस बालक का नाम गोत्रास' रक्खा।

अम्मापियरो इयमेयारूव णामधेज्जं करेंति' આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ જોઇને તે બાળકના માતા-પિતાએ તે ખ્યાલથી તેનું નામ આવું રાખ્યું કે-' जम्हा ण अम्ह इमेण दारएण जायमेत्तेण चेव महयार सद्देण विघुट्ठे, विस्सरे आरसिए तए ण एयस्स दारगस्स आरसियसद्दं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे गोरूवा जाव भीया४ सव्वओ समता विप्पलाइया' તે જ્યારે ઉત્પન્ન થયો ત્યારે બહુજ જોર-શોરથી રોયો અને ચીસો પાડી ત્યારે તે શબ્દ બહુજ કાનને કડવો લાગતો હતો, તે સાભળીને હસ્તિનાપુર નગરમા અનેક ગો આદિ પશુઓના હૃદયમા ત્રાસ ઉત્પન્ન થયો, तम्हा होउ ण अम्ह दारए गोत्तासे णामेण આ કારણથી અમારા આ પુત્રનું નામ ગોત્રાસ થાઓ અર્થાત્ એનું નામ ગોત્રાસ રાખ્યુ

ततः खलु स 'सुणदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकार कूटग्राहतया स्थापितोऽभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह-' अहम्मिए अधार्मिकः, जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुग, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जन, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशील, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्माभि' 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पाचुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर-स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन में जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

'तए णं से सुणदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' મરણક્રિયા કર્યા પછી જ્યારે અવકાશ મળ્યો, ત્યારે પછી ગોત્રાસ દારકને કોઈ એક સમય સુનંદ નરેશે તેના પિતાના સ્થાનપર-એટલે કે કૂટગ્રાહના પદ પર સ્થાપિત કર્યો 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' હવે તે ગોત્રાસ 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી જનતામાં પ્રસિદ્ધ પણ થઈ ગયો 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી-બીજાને દુઃખ દેવામાંજ આનંદ માનતો હતો, અથવા જીવનમાં જેને ક્યારેય પણ સંતોષ પ્રાપ્ત થયો ન હતો એવો તે હતો

टीका—सू० ११

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स भीमकूटग्राहः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्, अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्त इत्यर्थः, 'तए ण से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः, 'बहुणा' बहुना, 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण' मित्र ज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, 'सद्धिं' सार्धं 'संपरिवुडे' सपरिवृतः, 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन् क्रन्दन् विलपन् भीमस्य कूटग्राहस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=निर्गमनं नगराद् बहिर्निःसारणं 'करेइ' करोति=स्वपितरं भीमकूट-ग्राहं श्मशानभूमिं दग्धुं नयतीत्यर्थः। कृत्वा बहूनि 'लोइयमयकिच्चाइं' लौकिकमृतकृत्यानि अग्निसंस्कारादारभ्य तन्निमित्तकदानभोजनादिपर्यन्तानि कर्माणि 'करेइ' करोति।

'तए ण से भीमे०' इत्यादि—

'तए ण' इसके अनंतर 'से भीमे कूडग्गाहे' वह भीम कूटग्राह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्म को पाया—मर गया। 'तए ण से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' पिताकी मृत्यु होनेके बाद गोत्रास दारक ने अनेक मित्र, ज्ञातिजन, एवं अपने स्वजन संबंधी परिजनो के साथ मिलकर रोते हुए आक्रंदन करते हुए एवं विलाप करते हुए भीमकूटग्राह की श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइ-यमयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार होने के पश्चात् गोत्रास दारकने और भी पिता के लौकिक मरणकृत्य किये।

'तए ण से भीमे०' ઇત્યાદિ

'तए ण' તે પછી 'से भीमे कूडग्गाहे' તે ભીમકૂટગ્રાહ 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમયે 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલ ધર્મને પામ્યો મરણ પામ્યો 'तए ण से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' પિતાનું મૃત્યુ થયા પછી ગોત્રાસ પુત્રે અનેક મિત્ર જ્ઞાતિજન અને પોતાના સ્વજન સંબંધી પરિજનોની સાથે મળીને આક્રન્દ-વિલાપ કરતાં કરતાં ભીમકૂટગ્રાહની શ્મશાનયાત્રા કાઢી 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' દાહ-અગ્નિસંસ્કાર કરી રહ્યા પછી ગોત્રાસ દારકે બીજી પણ પિતાની લૌકિક ક્રિયા કરી

ततः खलु स 'सुणंदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए' कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकारं कूटग्राहता मानश्चाऽभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः, जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्माभिः 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पाचुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनन्द राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर-स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन में जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' મરણક્રિયા કરી રહ્યા પછી જ્યારે અવકાશ મળ્યો, ત્યારે પછી ગોત્રાસ દારકને કોઈ એક સમય સુનંદ નરેશે તેના પિતાના સ્થાનપર-એટલે કે કૂટગ્રાહના પદ પર સ્થાપિત કર્યો. तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' હવે તે ગોત્રાસ 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી જનતામા પ્રસિદ્ધ પણ થઇ ગયો 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી-બીજાને દુખ દેવામાજ આનંદ માનતો હતો, અથવા જીવનમા જેને ક્યારેય પણ સંતોષ પ્રાપ્ત થયો ન હતો એવો તે હતો

टीका—सू० १७

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स भीमकूटग्राह. 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्, अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्त इत्यर्थः, 'तए ण से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः, 'बहुणा' बहुना, 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, 'सद्धिं' सार्धं 'सपरिवुडे' सपरिवृतः, 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन् क्रन्दन् विलपन् भीमस्य कूटग्राहस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=निर्गमनं नगराद् बहिर्निःसारणं 'करेइ' करोति=स्वपितरं भीमकूटग्राहं श्मशानभूमिं दग्धुं नयतीत्यर्थः। कृत्वा बहूनि 'लोइयमयकिच्चाइं' लौकिकमृतकृत्यानि अग्निसंस्कारादारभ्य तन्निमित्तकदानभोजनादिपर्यन्तानि कर्माणि 'करेइ' करोति।

'तए ण से भीमे०' इत्यादि—

'तए ण' इसके अनंतर 'से भीमे कूडग्गाहे' वह भीम कूटग्राह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल धर्म को पाया—मर गया। 'तए ण से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं सपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' पिताकी मृत्यु होनेके बाद गोत्रास दारक ने अनेक मित्र ज्ञातिजन, एव अपने स्वजन संबंधी परिजनो के साथ मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एव विलाप करते हुए भीमकूटग्राह की श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार होने के पश्चात् गोत्रास दारकने और भी पिता के लौकिक मरणकृत्य किये।

'तए ण से भीमे०' ઇત્યાદિ

'तए ण' તે પછી 'से भीमे कूडग्गाहे' તે ભીમકૂટગ્રાહ 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમયે 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલ ધર્મને પામ્યો. મરણ પામ્યો. 'तए ण से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेण सद्धिं सपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' પિતાનું મૃત્યુ થયા પછી ગોત્રાસ પુત્રે અનેક મિત્ર જ્ઞાતિજન અને પોતાના સ્વજન સંબંધી પરિજનોની સાથે મલીને આક્રન્દ-વિલાપ કરતા કરતા ભીમકૂટગ્રાહની શ્મશાનયાત્રા કાઢી 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ' દાહ-અગ્નિસંસ્કાર કરી રહ્યા પછી ગોત્રાસ દારકે બીજી પણ પિતાની લૌકિક ક્રિયા કરી

ततः खलु स 'सुणदे राया' सुनन्दनामको राजा गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति। ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए' कूटग्राहो जातः-पितुः पदे तदधिकारे कूटग्राहतया प्रतिष्ठितोऽभवत्। स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह-'अहम्मिए अधार्मिकः, जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दात्-'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे अधम्मक्खाई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः। अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातः, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन् विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाऽध्ययने चतुर्दश१४सूत्रे कृताऽस्ति। 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=अन्येषां दुःखप्रदानेनैव प्रसन्नमना भवति स इत्यर्थः, यद्वा-संतोषाभावाद् दुस्तोषणीय इत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया से अवकाश पाचुकने के बाद गोत्रास दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर-कूटग्राह के पद पर-स्थापित किया। 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूटग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया। यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी-वह दूसरों को दुःख देने में ही आनंद मानता था, अथवा जीवन में जिसे कभी भी संतोष प्राप्त नहीं हुआ, ऐसा था।

तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणक्रिया कर्या पछी ज्यारे अवकाश मळ्यो, त्यारे पछी गोत्रास दारकने कोई एक समय सुनंद नरेशे तेना पिताना स्थानपर-एटले के कूटग्राहना पद पर स्थापित कर्यो. तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' हवे ते गोत्रास 'कूटग्राह' आ नामथी जनतामां प्रसिद्ध पण थई गयो. 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंदी-बीजाने दुःख देवामां ज आनंद मानता हता, अथवा जीवनमां जेने क्यारेय पण संतोष प्राप्त थयो न हतो एवा ते हता.

मूलम्—सू० १२

तए ण से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे कहाकहि अद्धरत्तकालसमयसि एगे अबीए सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे साओ गिहाओ णिज्जाइ, णिज्जित्ता जेणेव गोमडवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाण सणाहाण य जाव वियगेइ, वियगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, तए ण से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहूहिं गोमसेहिं सोल्लेहि सुर च ६ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० १२ ॥

टीका—सू० १२

' तए ण ' इत्यादि । ततः खलु स गोत्रासो दारकः कूटग्राह' ' कहा

भावार्थ— गोत्रास के तरुण होने पर उसका पिता भीमकूटग्राह कालकवलित हो गया । गोत्रासने मित्र ज्ञाति आदिजनो के साथ मिलकर पिताकी श्मशान यात्रा निकाली । दाहसस्कार से निवृत्त हो चुकने के पश्चात् उसने उस समय के और भी लौकिक मरणकृत्य किये । जब वह सर्व प्रकार से निश्चित हो चुका तब वहा के राजाने इस अपने पिता के पद पर नियुक्त कर दिया । यह भी अपने पिता के स्थान पर बैठते ही उस जैसा कूटग्राह बन गया । जैसा वह महा अधार्मिक एव दुष्प्रत्यानदी था— ठीक उसी तरह का यह भी उसकी प्रतिच्छाया की तरह लोगो की दृष्टि मे आ गया ॥ ११ ॥

' तए ण से गोत्तासे ' इत्यादि—

' तएण ' इसके बाद ' से गोत्तासे दारए ' वह गोत्रास दारक जो

ભાવાર્થ— ગોત્રાસ તરૂણ થયા પછી તેના પિતા ભીમકૂટગ્રાહ કાળનો કોળીઓ થઇ ગયા (મૃત્યુ પામ્યા) ગોત્રાસે મિત્ર, જ્ઞાતિજનોની સાથે મળીને પિતાની શ્મશાનયાત્રા કાઢી, દાહસસ્કાર કરી નિવૃત થયા પછી તે મરણ સમયની બીજી પણ લૌકિક ક્રિયા કરી જ્યારે તે સર્વ પ્રકારથી નિશ્ચિત થઇ ગયો ત્યારે તે ગામના રાજાએ તેને તેના પિતાના પદ પર નિયુક્ત કરી દીધો, તે પણ પોતાના પિતાના સ્થાન પર બેસતાજ તેના પિતા જેવો કૂટગ્રાહ બની ગયો જેવો પિતા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનદી હતો, એમ તેવીજ રીતે આ પણ તેની પ્રતિછાયાની માફક લોકોની દૃષ્ટિમા આવી ગયો અર્થાત બીજો કૂટગ્રાહ હોય તેમ લોકોમા દેખાવા લાગ્યો ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

' तए ण से गोत्तासे० ' ઇત્યાદિ

' तए ण તે પછી ' से गोत्तासे दारए તે ગોત્રાસ દારક જે કૂટગ્રાહ

कल्ठिं ' कल्याकल्यम्=प्रतिदिनम् ' अद्धरत्तकालसमयंमि ' अर्धरात्रिकालसमये-मध्यरात्रे ' एगे ' एकः-एकाकी सहायकद्वितीयजनरहित , ' अबीए ' अद्वितीयः-यस्य धर्मोऽपि द्वितीयः सहायो नास्ति स इत्यर्थः, ' सण्णद्धबद्धकवचः, यावत् गृहीतायुधप्रहरणः, स्वस्माद् गृहाद् ' णिज्जाइ ' निर्याति-निर्गच्छति, निर्याय=निर्गत्य यत्रैव गोमण्डपस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य बहूना नगरगोरूपाणा सनाथाना च यावत्-अङ्गोपाङ्गनि ' वियंगेइ ' व्यङ्गयति छिनत्ति ' वियंगित्ता ' व्यङ्गयित्वा=छित्त्वा, यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति । ' तए णं ' ततः खलु स गोत्रास कूटग्राहत्वेन बहुभिर्गोमासैः=गोमासादिभि ' सोल्लेहिं '

कूटग्राहपने से प्रसिद्ध हो चुका था ' कल्लाकल्लि ' प्रतिदिन ' अद्धरत्तकालसमयंसि ' अर्धरात्रि के समय उठकर ' एगे ' अकेला ही ' अबीए ' विना किसी दूसरे की सहायता के ' सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे ' कवच पहिन कर और आयुध एवं प्रहरण लेकर ' साओ गिहाओ ' अपने घर से ' णिज्जाइ ' निकलता । ' णिज्जित्ता जेणेव गोमडवे तेणेव उवागच्छइ ' और निकलकर जहा वह गोशाला थी वहाँ जाता । ' उवागच्छित्ता बहूण नयरगोरूवाण सणाहाण य जाव वियंगेइ ' जाकर वह वहा के अनेक गो आदि समस्त पशुओं के चाहे वे सनाथ हो चाहे अनाथ हो उन सबके अंग और उपागो को काटता ' वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ ' काटकर फिर वह वापिस अपने घर आ जाता । ' तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहुहिं गोमसेहिं सोल्लेहिं सुरं च

પણુથી પ્રસિદ્ધ થયો હતો ' कल्लाकल्लिं ' પ્રતિદિન अद्धरत्तकालसमयंसि અર્ધ રાત્રીના સમયે ઉઠીને ' एगे ' એકલોજ ' अबीए બીજા કોઇ માણસની સહાયતા વિના सण्णद्धबद्धकवए जाव गहियाउहपहरणे કવચ પહેરીને અને આયુધ -હથિઆરને લઇને साओ गिहाओ પોતાના ઘેરથી णिज्जाइ ' નિકલતા ' णिज्जित्ता जेणेव गोमडवे तेणेव उवागच्छइ અને નીકળીને જ્યા તે ગોશાળા હતી ત્યા જતો ' उवागच्छित्ता बहूण नयरगोरूवाण सणाहाण य जाव वियगइ જઇને તે ત્યાના અનેક ગાય આદિ સમસ્ત પશુઓને ચાહે તે સનાથ હોય કે અનાથ હોય તે તમામના અંગ-ઉપાગોને કાપતા હતા वियगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ કાપીને પછી તે પાછો પોતાના ઘેર આવતા હતા ' तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहुहिं गोमसेहिं सोल्लेहिं सुरं चदं आसाए

पकैः ' सुर ' सुरा च ६, अत्र ' महु च, मेगर च, जाइ च, सीहु च, पसण्ण च ' इत्यस्यैवाध्ययनस्य सप्तमसूत्रोक्तपाठोऽनुसन्धेयः, व्याख्याऽपि सत्कृता तत्रैव द्रष्टव्या, ' आसायमाणे ४ ' आस्वादयन् विस्वादयन परिभाजयन परिभुञ्जानः ' विहरइ ' विहरति ॥ सू० १२ ॥

आसाएमाणे ४ विहरई ' बाद में वह गोत्रास कूटग्राह उस नाना प्रकार के गोमास क साथर जो पका भूजा एव तला हुआ होता था अनेक प्रकार की मदिरा का आस्वादन विस्वादन आदि करता हुआ अपना समय निकालने लगा।

भावार्थ— गोत्रास मे माता क दोहद की पूर्ति के संस्कार अब जग उठ। जब यह पिता के पद पर आसीन हो चुका तब उस संस्कार की जागृति स वह गोत्रास प्रतिदिन अर्धरात्रि क समय अकेला उठता और निभय होकर कवच आदि स सुसज्जित हो अस्त्र-शस्त्र ले अपने घर स निकल उसी गोशाला मे जाता-जहा पहिले इसक पिता गया था। वहाँ पहुँच कर यह वहाँ के पशुओं के अंग एव उपागों को काट कर चुप क से अपने घर ले आता, और उस गो आदि पशुओं के पकाये हुए मास के साथ नाना प्रकार की मदिरा का सेवन करता और दूसरों को भी खाने पीने को देता। इस प्रकार को नृशस (निर्दय) क्रियाओं के करतेर गोत्रास का अपना समय निकलने लगा॥ १२ ॥

माणे४ विहरइ પછી તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ તે નાના પ્રકારના ગોમાસની સાથે-સાથે-જે પકાવેલા, સેકેલા, તળેલા થયા કરતા હતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું આસ્વાદન વિસ્વાદન (રસાનુભવ) આદિ કરીને પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો

ભાવાર્થ— ગોત્રાસમા માતાના દોહદની પૂર્તિના સસ્કાર હાલમા જાગી ઉઠયા છે, જ્યારે તે પોતાના પિતાના સ્થાન-પદ પર આરૂઢ થયો ત્યારે તે સસ્કાર જાગૃત થવાથી તે ગોત્રાસ-પ્રતિદિન અર્ધરાત્રીના સમયે એકલો ઉઠીને અને નિર્ભય થઇને કવચ આદિથી સજ્જ થઇ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઇને ઘેરથી નીકળીને તે ગોશાળામા જતો, જ્યા પ્રથમ તેના પિતા ગયા હતા, ત્યા જઇને તે ત્યાના પશુઓના અગ-ઉપાગોને કાપીને છાનો-માનો પોતાને ઘેર લઇ આવતો અને તે ગાય આદિ પશુઓના પકાવેલા માસની સાથે જુદા-જુદા પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો અને બીજાને પણ ખાવા-પીવા આપતો હતો આવા પ્રકારની ઘાતકી ક્રિયાઓ કરીને ગોત્રાસ પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો, ॥૧૨॥

मूलम्—सू० १३

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता पंचवाससयाइं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसं तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे । तए णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था । [तीए] जाया २ दारगा विणिहायमावज्जंति ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि । ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा, गवादिहिंसामद्यपानादिक्रियाकारकः, 'एयप्पहाणे' एतत्प्रधानः=गवादिहिंसामद्यपानादितत्परः, 'एयविज्जे' एतद्विद्यः=हिंसादिपापबुद्धिः, 'एयसमायारे' एतत्समाचारः=गवादिहिंसाविविधमद्यपानाऽऽचरणशीलः, सुबहु पाप-

'तए णं से गोत्तासे०' इत्यादि—

'तए णं' इस प्रकार 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गोत्रास कूटग्राह 'एयकम्मे' कि जिसका गो आदि की हिंसा और मद्यपान आदि क्रिया करना यही एकमात्र कर्तव्य था, 'एयप्पहाणे' इन्हीं क्रियाओं के करने में जो रातदिन तत्पर रहा करता था, 'एयविज्जे' यही एक जिसके जीवन की विद्या थी, और 'एयसमायारे' यही गो आदिकों की हिंसा करना और मदिरा के नशे में धुत रहना ही जिसका एक आचरण बन चुका था 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता'

'तए णं से गोत्तासे०' इत्यादि

'तए णं' આ પ્રમાણે 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ 'एयकम्मे' કે જેનું ગો-ગાય આદિની હિંસા અને મદ્યપાન આદિ ક્રિયા કરવી એજ એક માત્ર કર્તવ્ય હતુ 'एयप्पहाणे' એ ક્રિયાઓ કરવામાંજ રાત્રી દિવસ તૈયાર રહેતો હતો, 'एयविज्जे' એજ એના જીવનની એક વિદ્યા હતી, અને 'एयसमायारे' તે ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવી અને મદિરા-પાનના નિશામાં ચકચૂર રહેવું એજ જેનું એક આચરણ-વ્યવહાર બની ગયો હતો 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता' અનેક વિધ પાપ કર્મોનું ઉપાર્જન (કમાણી)

पक्कै' 'सुर' सुरां च ६, अत्र 'महुं च, मेगरं च, जाइं च, साहुं च, पसण्णं च' इत्यस्यैवाध्ययनस्य सप्तमसूत्रोक्तपाठोऽनुसन्धेयः, व्याख्याऽपि सप्तमसूत्रे तत्रैव द्रष्टव्या, 'आसायमाणे ४' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १२ ॥

आसाएमाणे ४ विहरइ' बाद में वह गोत्रास कूटग्राह उस नाना प्रकार के गोमास के साथ२ जो पका भूजा एवं तला हुआ होता था अनेक प्रकार की मदिरा का आस्वादन विस्वादन आदि करता हुआ अपना समय निकालने लगा।

भावार्थ— गोत्रास मे माता के दोहद की पूर्ति के संस्कार अब जग उठे। जब यह पिता के पद पर आसीन हो चुका तब उस संस्कार की जागृति से वह गोत्रास प्रतिदिन अर्धरात्रि के समय अकेला उठता और निर्भय होकर कवच आदि से सुसज्जित हो अस्त्र-शस्त्र ले अपने घर से निकल उसी गोशाला मे जाता-जहां पहिले इसके पिता गया था। वहाँ पहुँच कर यह वहाँ के पशुओं के अंग एवं उपांगों को काट कर चुपके से अपने घर ले आता, और उस गो आदि पशुओं के पकाये हुए मांस के साथ नाना प्रकार की मदिरा का सेवन करता और दूसरों को भी खाने पीने को देता। इस प्रकार की नृशंस (निर्दय) क्रियाओं के करतेर गोत्रास का अपना समय निकलने लगा ॥ १२ ॥

माणे४ विहरइ પછી તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ તે નાના પ્રકારના ગોમાંસની સાથે-સાથે-જે પકાવેલા, સેકેલા, તળેલા થયા કરતા હતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું આસ્વાદન વિસ્વાદન (રસાનુભવ) આદિ કરીને પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ— ગોત્રાસમાં માતાના દોહદની પૂર્તિના સંસ્કાર હાલમાં જાગી ઉઠયા છે, જ્યારે તે પોતાના પિતાના સ્થાન-પદ પર આરૂઢ થયો ત્યારે તે સંસ્કાર જાગૃત થવાથી તે ગોત્રાસ-પ્રતિદિન અર્ધરાત્રીના સમયે એકલો ઉઠીને અને નિર્ભય થઇને કવચ આદિથી સજ્જ થઇ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઇને ઘેરથી નીકળીને તે ગોશાળામાં જતો, જ્યાં પ્રથમ તેના પિતા ગયા હતા, ત્યાં જઇને તે ત્યાંના પશુઓના અંગ-ઉપાંગોને કાપીને છાનો-માનો પોતાને ઘેર લઇ આવતો અને તે ગાય આદિ પશુઓના પકાવેલા માંસની સાથે જુદા-જુદા પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરતો હતો અને બીજાને પણ ખાવા-પીવા આપતો હતો આવા પ્રકારની ઘાતકી ક્રિયાઓ કરીને ગોત્રાસ પોતાનો સમય પૂરો કરવા લાગ્યો, ॥૧૨॥

मूलम्—सू० १४

तए ण से गोत्तासे कूडग्गाहे दोच्चाओ पुढवीओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव वाणियग्गामे णयरे विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए ण सा सुभद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्ह मासाण वहुपडिपुण्णाण दारय पयाया। तए ण सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं जायमेय चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झावेइ, उज्झावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अणुपुव्वेण सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ। तएण तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडिय च चंदसूरपासणिय च जागरिय च महया इड्ढिसक्कारसमुदएण करे ति। तए ण तस्स दारगस्स अम्मा पियरो एक्कारसमे दिवसे णिवत्ते, संपत्ते वारसाहे इयमेयारूवे गोण गुण णिप्फण्ण णामधेज्ज करे ति, जम्हा ण अम्हे इमं दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए, तम्हा ण होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण॥ सू० १४॥

टीका—सूत्र० १४

'तए ण से' इत्यादि। तत' खलु स गोत्रासः कूटग्राहो 'दोच्चाओपुढवीओ'

गो आदिक पशुओं की हिंसा करने और मास एव मदिरा के पीने मे नष्ट कर दिया। इसके फलस्वरूप अशुभतम कर्मो का वध कर वह जव मृत्यु के अवसर पर मरा तब आर्त्तध्यानी होकर मरा और मर कर द्वितीय पृथिवी के उत्कृष्ट तीनसागर की स्थितिवाले नरक में नारकीकी पर्याय स उत्पन्न हुआ। विजयमित्र शेठ की सुभद्रा शेठानी जातिनिंदुका थी। इसके बच्चे होते ही मरजाते थे॥ सू० १३॥

'तए ण से' इत्यादि—

'तए ण से' इसके अनन्तर 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गोत्रास

સમસ્ત સમય ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવામા અને માસમદિરા ખાવા-પીવામા નાશ કર્યો હતો તેના ફલસ્વરૂપ અશુભતમ કર્મોનો બધ કરીને તને જ્યારે મરણનો સમય આવ્યો ત્યારે તે આર્ત્તધ્યાન કરતા મરણ પામ્યો તેથી બીજી પૃથિવીના ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, વિજય મિત્ર શેઠની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિદુકા હતી તે કારણથી તેને બાળકો જન્મતાજ મરણ પામતા હતા ॥ સૂ-૧૩ ॥

'તપ ણ સે૦' ઇત્યાદિ

'તપ ણ સે' તે પછી से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહનો

कर्म ' समज्जिणित्ता ' समर्ज्य=उपार्जित कृत्वा, पञ्चवर्षशतानि परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा, ' अट्टदुहट्टोवगए ' आर्तदुर्घट्टोपगतः=आर्तम्=आर्तध्यान, दुर्घट्ट-दुर्धर्ष-दुर्वारम् उपगतः=प्राप्तः, कालमासे काल कृत्वा द्वितीयस्या पृथिव्या ' उक्कोस ' उत्कृष्टम् ' तिसागरोवमट्ठिइएसु ' त्रिसागरोपमस्थितिकेषु ' णेरइएसु ' नैरयिकेषु ' णेरइयत्ताए ' नैरयिकतया ' उववण्णे ' उपपन्नः=उत्पन्नः ।

ततः खलु सा विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य सुभद्रा भार्या 'जाइणिंदुया यावि' जातिनिन्दुका चाऽपि=जातेर्जन्मत आरभ्य, निन्दुका=निन्दुरेव निन्दुका मृतवत्सा जन्मकालादेव मृतवत्सात्वदोषयुक्तेत्यर्थः । 'होथा' आसीत्, तस्याः ' जाया जाया ' जाता जाता दारकाः, ये ये शिशवः समुत्पन्नास्तेते, ' विणिहायमावज्जंति ' विनिघातमापद्यन्ते=मृता भवन्तीत्यर्थः ॥ सू० १३ ॥

अनेकविध पापकर्मों का उपार्जन कर ' पचवाससयाइ परमाउ पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे काल किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोस तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ' पाचसौ (५००) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु भोगकर मृत्यु के अवसर आर्त्तध्यान स मरा और मरकर दूसरी पृथिवी मे जहा उत्कृष्ट तीनसागर की स्थिति है, ऐसे नरको मे नारकीकी पर्याय स उत्पन्न हुआ । 'तए ण सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' विजयमित्र सार्थवाह की सुभद्रा शेठानी ' जातिनिंदुका ' थी । ' जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जति ' इसके बच्चे होते ही मरजाते थे ॥

भावार्थ— गोत्रासने अपनी ५०० वर्ष की आयु का समस्त समय

કરીને ' पचवाससयाइ परमाउ पालइत्ता अट्टदुहट्टोवगए कालमासे काल किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोस तिसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ૫૦૦ પાચસો વર્ષની પોતાના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને મરણ સમયે આર્ત્તધ્યાન થી મરણ પામીને બીજી પૃથ્વીમા જ્યા ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરની સ્થિતિ છે એવા નરકમા નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો ' तए ण सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था ' વિજયમિત્ર સાર્થવાહની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિંદુકા હતી ' जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जति તેને બચ્ચા -બાળક થતાજ મૃત્યુ પામતા હતા

ભાવાર્થ— ગોત્રાસે પોતાની ૫૦૦ પાચસો વર્ષની આયુષ્યને

मूलम्—सू० १४

तए ण से गोत्तासे कूडग्गाहे दोच्चाओ पुढवीओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव वाणियग्गामे णयरे विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए ण सा सुभद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्ह मासाणं बहुपडिपुण्णाण दारयं पयाया। तए ण सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं जायमेय चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झावेइ, उज्झावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अणुपुव्वेण सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ। तएण तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडिय च चंदसूरपासणिय च जागरिय च महया इड्ढिसक्कारसमुदएण करे ति। तए ण तस्स दारगस्स अम्मा पियरो एकारसमे दिवसे णिवत्ते, संपत्ते बारसाहे इयमेयारूवे गोण गुणणिप्फण्ण णामधेज्ज करे ति, जम्हा ण अम्हे इमं दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए, तम्हा ण होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण॥ सू० १४॥

टीका—सूत्र० १४

'तए ण से' इत्यादि। ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहो 'दोच्चाओपुढवीओ'

गो आदिक पशुओं की हिंसा करने और मास एव मदिरा के पीने मे नष्ट कर दिया। इसके फलस्वरूप अशुभतम कर्मो का बध कर वह जब मृत्यु के अवसर पर मरा तब आर्त्तध्यानी होकर मरा और मर कर द्वितीय पृथिवी के उत्कृष्ट तीनसागर की स्थितिवाले नरक में नारकीकी पर्याय स उत्पन्न हुआ। विजयमित्र शेठ की सुभद्रा शेठानी जातिनिंदुका थी। इसके बच्चे होते ही मरजाते थे॥ सू० १३॥

'तए ण से' इत्यादि—

'तए ण से' इसके अनतर 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' वह गात्रास

સમસ્ત સમય ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવામા અને માસમદિરા ખાવા-પીવામા નાશ કર્યો હતો. તેના ફલસ્વરૂપ અશુભતમ કર્મોનો બધ કરીને તેને જ્યારે મરણનો સમય આવ્યો ત્યારે તે આર્ત્તધ્યાન કરતા મરણ પામ્યો તેથી બીજી પૃથિવીના ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, વિજય મિત્ર શેઠની સુભદ્રા શેઠાણી જાતિનિંદુકા હતી તે કારણથી તેને બાળકો જન્મતાજ મરણ પામતા હતા ॥ સૂ-૧૩ ॥

'तए ण से०' इत्यादि

'तए ण से' તે પછી 'से गोत्तासे कूडग्गाहे' તે ગોત્રાસ ફૂટગ્રાહનો

'अम्मापियरो' मातापितरौ 'एक्कारसमे दिवसे णिवत्ते' एकादशे दिवसे निर्वृत्ते=व्यतीते सति, 'संपत्ते बारसाहे' संप्राप्ते द्वादशाहे-द्वादशे दिवसे समागते सतीत्यर्थः, 'इयमेयारूव' इदमेतद्रूप=वक्ष्यमाणस्वरूप 'गोण' गौण=गुण-सम्बन्धि, 'गुणणिप्फण्ण' गुणनिष्पन्नं=गुणमाश्रित्य संजात 'णामधेज्ज' नामधेय, 'करेति' कुरुत.-'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्ह' अस्माकम्, अय दारक जातमात्र एव एकान्ते 'उक्कुरुडियाए' उत्कुरुटिकाया कचवरपुञ्जे 'उज्झिए' उज्झित =निक्षिप्त 'तम्हा ण' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माक दारकः 'उज्झिए णामेण' उज्झितो नाम्ना, नाम्ना उज्झितो भवतु, इत्यन्वयः ॥सू० १४॥

अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते सपत्ते बारसाहे' पश्चात् जब बच्चे की उत्पत्ति के ११ दिन भलभाति निकल गये और १२ वा दिवस जब प्रारभ हुआ तब मातापिताने 'इयमेयारूवे' इस प्रकार का 'गोण गुणनिप्फण्ण' गुणके अनुसार इसका 'नामधिज्ज करे ति' नाम रखा कि- 'जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए' हमारा यह दारक उत्पन्न होते ही एकान्तस्थानस्वरूप कूडाकरकट डालने के स्थान पर छुडवाया दिया गया था। 'तम्हाण' इस लिये 'होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण' इस हमारे बालक का नाम 'उज्झित' ऐसा होओ।

भावार्थ— गोत्रास का जीव नारकीय विविध यातनाओं को भोगकर जब अपनी वहा की स्थिति पूर्ण कर वहा से निकला, तो इसी सुभद्रा शेठानी के गर्भ में

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते संपत्ते बारसाहे' પછી જ્યારે તે બાળકના જન્મના ૧૧ અગીયાર દિવસ સારી રીતે નીકળી ગયા અને બારમા દિવસનો જ્યારે પ્રારંભ થયો ત્યારે માતાપિતાએ 'इयमेयारूवे' આમ 'गोण गुणनिप्फण्ण' તેના ગુણ પ્રમાણે 'नामधिज्ज करेति' તેનું નામ રાખ્યું કે-'जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरडियाए उज्झिए' અમારો આ દારક-બાળક ઉત્પન્ન થતાં જ એકાન્ત સ્થાનરૂપ ઉકરડામાં છોડવામાં આવ્યો હતો 'तम्हाण' તેથી 'होउ अम्ह दारए उज्झिए' અમારા બાળકનું નામ "ઉજ્ઝિત" એવું થાય

ભાવાર્થ— ગોત્રાસનો જીવ નારકીય વિવિધ યાતનાઓને ભોગવીને જ્યારે ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાંથી નીકળ્યો ત્યારે આજ સુભદ્રા શેઠાણીના

मूलम्—सू० १५

तए ण से उज्झिए दारए पंचधाईपरिग्गहिए। त जहा–खीरधाई १, मज्जणधाई २, मडणधाई ३, कीलावणधाई ४, अंकधाई ५, जहा दढपइण्णे, जाव णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहंसुहेण सवड्ढेइ ॥ सू० १५ ॥

पुत्ररूप से आया। यह तो जातिनिन्दुका थी, अत जब गर्भ ठीक नौ माह का हो चुका और जब जिन्दा पुत्र उत्पन्न हुआ तब इसने उसे शीघ्र ही किसी उकुरुडी पर डलवा दिया, ताकि जातिनिन्दुक दोष की निवृत्ति हो जाय। उकुरडी पर डलवाने के कुछ समय बाद ही फिर उसने वहां से उसे उठवा लिया। बालक का अब पालन पोषण होने लगा। शेठानी इसे बाहर नहीं निकालती थी, और न कभी इसे उघाडा ही रखती थी। भोंहरे में कपडे से ढका हुआ ही रखती थी। बालक क्रमशः बढने लगा। मातापिताने कुलक्रमागत पुत्रजन्मजन्य सभी उत्सव बडे ही ठाठबाट से किये। जब बालक ११ दिन का हो गया और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ तब मातापिताने परस्पर में सलाह कर इसका नाम 'उज्झित' रक्खा। यह नाम इसका इस लिये रखा गया कि–यह उत्पन्न होते ही कूडे कचरे के ढेर में छोडा गया था, अत यह इसका नाम गुणनिष्पन्न गुणानुसार हुआ ॥ सू० १४ ॥

ગર્ભમા પુત્રરૂપથી આવ્યો, શેઠાણી તો જાતિનિન્દુકા હતી તથા જ્યારે ગર્ભ નવ માસનો થઇ ગયો અને જ્યારે જીવતો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તેણે તે બાળકને તુરતજ કોઇ એક ઉકરડામા નખાવી આપ્યો કે જેથી કરી તેના જાતિનિન્દુક દોષની નિવૃત્તિ થઇ જાય ઉકરડામા નખાવ્યા પછી થોડાજ સમય પછી તે બાળકને ત્યાથી પાછો ઉઠાવી લેવરાવ્યો, અને બાળકનું પાલન–પોષણ થવા લાગ્યું, શેઠાણી તેને બહાર કાઢતી નહિ, અને ઉઘાડો પણ રાખતી નહિ ભોયરામા કપડાથી ઢાંકીને રાખતી આ પ્રમાણે સમય જતા બાળક ક્રમે-ક્રમે વધવા લાગ્યો માતાપિતાએ કુળક્રમાગત પુત્રજન્મસંબંધી બધા મણીરૂપ ઉત્સવ ઠાઠમાઠથી કર્યા જ્યારે બાળકને જન્મ પછી અગિયાર ૧૧ દિવસ પૂરા થઇને બારમા (૧૨મા) દિવસનો પ્રારંભ થયો ત્યારે માતા-પિતાએ મળીને પરસ્પર સલાહ કરીને તેનું નામ ઉજ્ઝિત રાખ્યુ, આ નામ એટલા માટે રાખ્યુ હતુ કે તે ઉત્પન્ન થતાની સાથે ઉકરડામા મૂકવામા આવ્યો હતો, તેથી આ નામ ગુણ નિષ્પન્ન (ગુણાનુસાર) થયુ ॥૧૪॥

' अम्मापियरो ' मातापितरौ ' एक्कारसमे दिवसे णिवत्ते ' एकादशे दिवसे निवृत्ते= व्यतीते सति, ' संपत्ते बारसाहे ' संप्राप्ते द्वादशाहे-द्वादशे दिवसे समागते सतीत्यर्थः, ' इयमेयारूव ' इदमेतद्रूप=वक्ष्यमाणस्वरूप ' गोण ' गौण=गुण-सम्बन्धि, 'गुणणिप्फण्ण ' गुणनिष्पन्नं=गुणमाश्रित्य संजात ' णामधेज्ज ' नामधेयं, ' करेति ' कुरुतः-' जम्हा ण ' यस्मात् खलु ' अम्ह ' अस्माकम्, अय दारक जातमात्र एव एकान्ते ' उक्कुरुडियाए ' उत्कुरटिकाया,'कचवरपुञ्जे उज्झिए ' उज्झित =निक्षिप्त . ' तम्हा ण ' तस्मात् खलु ' हाउ ' भवतु अस्माक दारकः ' उज्झिए णामेण ' उज्झितो नाम्ना, नाम्ना उज्झितो भवतु, इत्यन्वय. ॥सू० १४॥

अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते सपत्ते बारसाहे ' पश्चात् जब बच्चे की उत्पत्ति के ११ दिन भलभाति निकल गये और १२ वा दिवस जब प्रारभ हुआ तब मातापिताने ' इयमेयारूवे ' इस प्रकार का ' गोण गुणनिप्फण्ण ' गुणके अनुसार इसका ' नामधिज्ज करे ति ' नाम रखा कि— ' जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए ' हमारा यह दारक उत्पन्न होते ही एकान्तस्थानस्वरूप कूडाकरकट डालने के स्थान पर छुडवाया दिया गया था। ' तम्हाण ' इस लिये ' होउ अम्ह दारए उज्झिए णामेण ' इस हमारे बालक का नाम ' उज्झित ' ऐसा होओ ।

भावार्थ— गोत्रास का जीव नारकीय विविध यातनाओं को भोगकर जब अपनी वहा की स्थिति पूर्ण कर वहा से निकला, तो इसी सुभद्रा शेठानी के गर्भ में

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे दिवसे णिव्वत्ते संपत्ते बारसाहे ' પછી જ્યારે તે બાળકના જન્મના ૧૧ અગીયાર દિવસ સારી રીતે નીકળી ગયા અને બારમા દિવસનો જ્યારે પ્રારભ થયો ત્યારે માતાપિતાએ ' इयमेयारूवे આમ ' गोण गुणनिप्फण्ण તેના ગુણ પ્રમાણે ' नामधिज्ज करेति તેનું નામ રાખ્યુ કે-' जम्हा ण अम्हे इमे दारए जायमेत्तए चेव एगते उक्कुरुडियाए उज्झिए અમારો આ દારક-બાળક ઉત્પન્ન થતા જ એકાન્ત સ્થાનરૂપ ઉકરડામા છોડવામા આવ્યો હતો 'तम्हाण तेथी ' होउ अम्ह दारए उज्झिए અમારા બાળકનું નામ " ઉજ્ઝિત ' એવુ થાય

ભાવાર્થ— ગોત્રાસનો જીવ નારકીય વિવિધ યાતનાઓને ભોગવીને જ્યારે ત્યાની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાથી નીકળ્યો ત્યારે આજ સુભદ્રા શેઠાણીના

मणिकुट्टिमतलेषु परिगृह्यमाणः ' इतिपर्यन्तो बोध्यः । ' णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव **' निर्वातनिर्व्याघातगिरिकन्दरालीन इव '** चंपगपायवे **' चम्पकपादप'-चम्पकवृक्षः, यथा वायुकृतोपद्रवरहितो वन्यजन्तुकृतव्याघातरहितश्च पर्वतकन्दरावस्थितश्चम्पकवृक्ष' परिवर्धते, तथाऽयमुज्झितो दारक' सुखसुखेन ' वड्ढइ ' वर्धते ॥ सू० १५ ॥**

और भी कई एक कुब्जा आदि दासियो के समूहने भी सुन्दर महल मे रखकर इस उज्झित दारक का रक्षण एवं परिवर्धन किया **' णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं-सुहेण संवड्ढेइ '** जिस प्रकार गिरि की कंदरा मे अवस्थित चंपक का वृक्ष वायुकृत उपद्रव से एवं जंगली जानवरो के व्याघातो से रहित होकर आनंद से बढता रहता है उसी प्रकार इन पांच धायमाता आदि की देख-रेख मे रहा हुआ यह उज्झितदारक भी आनंदपूर्वक बढने लगा ॥

भावार्थ— उज्झित दारकने शेठ के यहां जन्म लिया इस लिये इसकी रक्षा एवं पालन के लिये भिन्न२ कामो को करने वाली ५ धाये नियुक्त हुईं। इनमे किसीने इसे दूध पिलाया, किसीने इसे स्नान कराया किसीने इसे खिलाया, किसीने इसे मंडित किया और किसीने इसे गोद मे लेकर लालन-पालन किया। इस प्रकार दृढप्रतिज्ञ की तरह इस उज्झित दारक का लालन-पालन बडे ही आनंद और

कुबडी આદિ દાસીઓના સમૂહે પણ સુંદર મહેલમાં રાખીને આ ઉજ્ઝિત બાળકનું રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું **' णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहंसुहेण वड्ढेइ '** જે પ્રમાણે પર્વતની ગુફામાં રહેલ ચંપાનું ઝાડ-વાયુના ઉપદ્રવથી અને જંગલી જાનવરોના પ્રહારથી રહિત બની આનંદથી વધે છે, તે પ્રમાણે તે પાંચ ધાયમાતા આદિની દેખ-રેખમાં રહીને આ ઉજ્ઝિત બાળક પણ આનંદપૂર્વક વધવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ— ઉજ્ઝિત બાળકે શેઠના ઘેર જન્મ લીધો તેથી તેની રક્ષા અને પાલન માટે જુદા-જુદા કામો કરનારી પાંચ ધાયોને રાખવામાં આવી, તેમાં એક બાળકને દૂધ પાતી, બીજી સ્નાન કરાવતી, ત્રીજી ભોજન કરાવતી, ચોથી મંડિત કરતી અને પાંચમી પોતાના ખોળામાં બેસાડીને લાલન-પાલન કરતી આ પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞની પ્રમાણે ઉજ્ઝિત બાળકનું લાલન પાલન બારે આનંદથી અને ઠાઠ-માઠથી થવા લાગ્યું પર્વતની ગુફામાં રહેલ ચંપાનું ઝાડ

टीका—सू० १५

'तए ण' इत्यादि । तत' खलु स उज्झितो दारकः 'पचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीत' पञ्चभिर्धात्रीभि' सुरक्षितोऽभवदित्यर्थः । 'त जहा' तद् यथा – धात्रीणा नामानि प्रोच्यन्ते – क्षीरधात्री १, मज्जनधात्री २, मण्डन धात्री ३, क्रीडापनधात्री ४, अङ्कधात्री ५ । 'जहा दढपइण्णे' यथा दृढप्रतिज्ञः—यथा दृढप्रतिज्ञस्य धात्रीपञ्चकैर्बह्वीभिर्दासीभिश्च क्षीरपान–मज्जन –मण्डन–क्रीडापनादिभि सुरक्षण परिवर्धन च सजात तद्वदयमुज्झितो दारक॰ सुरक्षित॰ परिवर्धितश्चाभूदिति भाव' । 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन–पञ्च भिर्धात्रीभिरन्याभिश्च बह्वीभिः कुब्जाभिश्चिलातिकाभिर्विदेशपरिमण्डिताभिः स्व देशनेप॰्यगृहीतवेषाभिर्विनीताभिरिङ्गितचिन्तितप्रार्थितविज्ञायिकाभिर्निपुणकुश— लाभिश्चेटिकाचक्रवालवरतरुणीवृन्दपरिवारसपरिवृतः, इत्यादि॰, 'रम्येषु

'तए ण से उज्झिए॰' इत्यादि—

'तए ण' पश्चात् 'से उज्झिए दारए' यह उज्झित दारक 'पच धाईपरिग्गहिए' पाच धायमाताओं की देख–रेख में सुरक्षित रहने लगा । 'तजहा' पाच धायमाताओं के नाम इस प्रकार है– 'खीरधाई' १ क्षीरधात्री, 'मज्जणधाई' २ मज्जनधात्री, 'मडणधाई' ३ मडनधात्री, 'कीलावणधाई' ४ क्रीडापनधात्री, एव 'अकधाई' ५ अकधात्री, । 'जहा दढपइण्णे' जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ का पचधात्रियो एव अनेक दासियोने क्षीरपान, मज्जन, मडन एव क्रीडापन आदि द्वारा सुरक्षण एव परिवर्धन किया उसी प्रकार इन पूर्वोक्त धायमाताओने 'जाव' यावत्

तए ण से उज्झिए इत्यादि

'तए ण' पछी 'से उज्झिए दारए' आ उज्झित બાળક 'पंचधाइ परिग्गहिए' પાચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમા સુરક્ષિત રહેવા લાગ્યો. 'तजहा' પાચ ધાયમાતાઓના નામ આ પ્રમાણે છે— 'खीरधाई१ ક્ષીરધાત્રી 'मज्जणधाई२' મજ્જનધાઇ मडणधाइ३' મ ડનધાઈ, 'कीलावणधाइ४' ક્રીડા પનધાઇ અને 'अकधाई५ અ કધાઇ जहा दढपइण्णे જે પ્રમાણે દૃઢપ્રતિજ્ઞ પાચ ધાઈઓ અને અનેક દાસીઓએ ક્ષીરપાન (દૂધપાવુ) મજ્જન–સ્નાન, મ ડન -શણગાર અને ક્રીડાપન રમાડવુ આદિ વડે રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું તે પ્રમાણે આગળ કહેલી ધાયમાતાઓએ जाव યાવત્ ત્યા સુધી કે બીજી પણ અનેક કુબ્જા

मापनयोग्य-वस्त्रादिकम् 'पारिच्छेज्जं च' परिच्छेद्य च=यस्य विक्रयः परिच्छेदेन=परीक्षणेन भवति तद्वस्तु-रत्नादिकमित्यर्थः, 'चउव्विह भंडग' चतुर्विध भाण्डक-पण्य विक्रयणीय वस्तु 'गहाय' गृहीत्वा लवणसमुद्र 'पोयवहणेण' पोतवहनेन-नौरूपेण यानेन, 'उवगए' उपगत -प्रविष्ट । तत खलु स विजयमित्रः सार्थवाहस्तत्र लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या पोतस्य=जलयानस्य विपत्तिः=ब्रुडन पोतविपत्तिस्तया समुद्रस्य प्रबलतरतरङ्गतः सघट्ट प्राप्य पोतस्य ब्रुडनेनेत्यर्थः 'णिव्वुड्डभंडसारे' निमग्नभाण्डसार =निमग्नानि जलान्तर्गतानि भाण्डानि=पण्यानि तान्येव साराणि=धनानि यस्य स तथा, 'अत्ताणे' अत्राण 'असरणे' अशरण, 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्तः=मरण प्राप्तवानित्यर्थः ।

मेय-मापकर जो वेचा जाता है ऐसा कपडा आदि और परिच्छेद्य-जिनकी परीक्षा से विक्री होता है ऐसे रत्न आदि, इन चारो प्रकार की विक्रयणीय वस्तुओं को भरकर 'लवणसमुद्द पोयवहणेण उवगए' जहाजद्वारा लवणसमुद्र मे प्रविष्ट हुआ। 'तए ण से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्डभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा सजुत्ते' जब इसका जहाज आगे बढ रहा था तब समुद्र की उत्ताल तरङ्गो से टकरा कर वह उलट पडा और डूब गया। इस प्रकार समस्त वस्तुसार के जलमे मग्न हो जाने पर यह भी अरक्षित एव अशरण दशामे वहीं पर डूब कर मर गया। 'तए ण ते विजयमित्त सत्थवाह जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय इब्भ-सेट्ठ-सेणावइ सत्थवाहा लवण-

મેય માપ કરીને વેચાય છે એવા કાપડા આદિ અને પરિચ્છેદ્ય-જેની પરીક્ષા કરીને વેચાય છે એવા રત્ન આદિ એવી ચાર પ્રકારની વેચાણ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓને ભરીને 'लवणसमुद्द पोयवहणेण उवगए' વહાણ દ્વારા લવણ સમુદ્રમા પ્રવેશ કર્યો 'तए ण से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्ड भंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा सजुत्ते' જ્યારે તેનું વહાણ આગળ વધી રહ્યું હતું ત્યારે સમુદ્રની ભાર ઉન્નત તરંગોથી અથડાઇને ઉંધુ પડી ગયું અને ડુબી ગયું અને વહાણમા ભરેલી તમામ વસ્તુઓ પાણીમા ડુબી જતા તે પણ અત્રાણ અને અશરણ દશામા આવી જતા ત્યા ડુબીને મરણ પામ્યો. 'तए ण ते विजयमित्त सत्थवाह जे जहा बहवे ईसर तलवर माडंबियकोडुंबिय

मूलम्—सू० १६

तए णं से विजयमित्ते सत्थवाहे अण्णया कयाइ गणिमं च धरिमं च मेज्जं च पारिच्छेज्जं च चउव्विहं भंडगं गहाय लवणसमुद्दं पोयवहणेण उवगए। तए णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मुणा संजुत्ते।

तए णं तं विजयसत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए निवुड्डभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्तं सुणेंति ते तहा हत्थणिक्खेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंतं अवक्कमंति ॥ सू० १६ ॥

टीका—सूत्र० १६

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स विजयमित्रनामकः सार्थवाहः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्-कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'गणिमं च' गणनया=सङ्ख्यया विक्रयणीयं वस्तु-नारिकेलादिकं च 'धरिमं च' तुलाया-मुत्तोल्य विक्रयणीयं वस्तु धान्यादिकं च, 'मेज्जं च' मेयं च=मानयोग्यं च-

ठाटबाट के साथ होने लगा। पर्वत की गुफा में रहने वाला चंपकवृक्ष जैसे निरुपद्रव रीति से बढता है उसी प्रकार उज्झितदारक भी निर्विघ्नरीति से बढने लगा ॥१५॥

'तए णं से' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनन्तर 'से विजयमित्ते सत्थवाहे' वह विजयमित्र सार्थवाह 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'गणिमं च, धरिमं च मेज्जं च, परिछेज्जं च, चउव्विहं भंडगं गहाय' गणिम-गिनकर जो बेचे जाते हैं ऐसे नारियल आदि, धरिम-तुला से तोलकर जो बेचे जाते हैं ऐसे चावल धान्य आदि,

જેવી રીતે ઉપદ્રવ રહિત રહીને વધે છે તે પ્રમાણે ઉજ્ઝિત બાળક પણ નિર્વિઘ્ન પણે વધવા લાગ્યો ॥૧૫॥

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से विजयमित्ते सत्थवाहे' તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહ 'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમય गणिमं च धरिमं च मेज्जं च परिच्छेज्जं च चउव्विहं भंडगं गहाय ગણિમ-ગણીને જે વેચવામાં આવતા નારિયેલ આદિ, ધરિમ-તોળીને જે વેચવામાં આવે છે એવા ચાવલ-ચોખા ધાન્ય આદિ,

मूलम्—सू० १७

तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थवाहं लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्तं सुणेइ, सुणित्ता महया पइसोएण अप्फुण्णा समाणी परसुनियत्ता विव चंपगलया धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं संणिवडिया। तए णं सा सुभद्दा मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी बहूहिं मित्त-जावपरिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ। तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी २ कालधम्मुणा संजुत्ता। तए णं णयरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति, णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति ॥ सू० १७ ॥

भावार्थ— एक समय की बात है कि विजयमित्र सार्थवाह दूसरे अन्य देश मे व्यापार करने के लिये बेचने योग्य समस्त वस्तुओं का जहाज मे भरकर लवणसमुद्र में होकर जा रहा था कि—इतने मे समुद्र की उत्ताल तरंगो ने उसके जहाज को उलट दिया। उलटते ही जहाज सब सामानसहित डूब गया। विजय मित्र भी बचने को कोई उपाय न होने से वहीं पर डूब कर मर गया। जब यह समाचार नगर में लोगो को ज्ञात हुआ तो, जिन पर इसका लेनदेन था वे सबके सब बडे से बडे महाजन वाणियग्राम को छोडकर ऐसी जगह जा पहुँचे, जहाँ उनका पता लगना भी मुश्किल हो ॥ १६ ॥

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે- વિજયમિત્ર સાર્થવાહ બીજા દેશમા વેપાર કરવા માટે વેપારમા વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓનુ વહાણ ભરીને લવણસમુદ્રમા થઇને જતા હતો, એવામા સમુદ્રના મોટા તરંગોએ વહાણને ઉધુ નાખી દીધુ, ઉધુ પડતાંજ તમામ સામાનસહિત વહાણ ડૂબી ગયું, વિજયમિત્રને પણ બચવાનો કોઈ ઉપાય નહિ રહેવાથી ત્યા તે પણ ડૂબીને મરી ગયો. જ્યારે આ સમાચાર નગરના લોકોના જાણવામા આવ્યા ત્યારે, જેની પાસે તેનું લેણું-દેણું હતુ તે તમામ સૌથી મોટા મહાજન પણ વાણિયગ્રામને છોડી ત્યજી દઇને એવી જગ્યાએ જઇ પહોચ્યા, કે જ્યા તેનો પત્તો લાગવો પણ મુશ્કેલ થઇ પડે ॥ ૧૬ ॥

'तएण' ततः खलु त 'विजयमित्तसत्थवाह' विजयमित्रसार्थवाह ये यथा बहवः, 'ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठ-सेणावइ-सत्थवाहा' ईश्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिके-भ्य-श्रेष्ठि-सेनापति-सार्थवाहाः लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतस्य विपत्तिः=नाशः पोतविपत्तिस्तया 'निव्वुड्डभंडसार' निमग्नभाण्डसार निमग्नानि=समुद्रान्तर्गतानि भाण्डानि=विक्रयणीयानि साराणि=धनानि यस्य स निमग्नभाण्डसारस्तम्, 'कालधम्मुणा संजुत्त' कालधर्मेण संयुक्त-मृत 'सुणेति' शृण्वन्ति, ते तथा 'हत्थणिक्खेव' हस्तनिक्षेप=हस्ते निक्षेपो यस्य तत् तथा, तत्, साक्षिरहित हस्तनिक्षिप्त धनमित्यर्थः 'बाहिरभंडसार च' बाह्यभाण्डसार, बाह्य-बहिष्कृतजनैर्विदित ससाक्षिक प्रदत्त पण्यधन चेत्यर्थः, 'गहाय' गृहीत्वा 'एगत' एकान्त-अलक्षितस्थानम् 'अवक्कमंति' अपक्रामन्ति=वाणियग्रामतः पलायित्वा प्रयान्तीत्यर्थः ॥ सू० १६॥

समुद्दे पोयविवत्तीए निव्वुड्डभंडसार कालधम्मुणा संजुत्त सुणेंति' कुछ समय बाद ज्यो ही विजयमित्र की लवणसमुद्र में नौका के डूब जाने के और साथ मे 'उसका समस्त भांडसार भी उसी मे डूब गया है और वह शेठ स्वय भी डूब कर मर गया है' इस समाचार को ईश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, श्रेष्ठी, सेनापति और सार्थवाहोने सुना 'ते तहा हत्थणिक्खेव च बाहिरभंडसार च गहाय एगत अवक्कमंति' त्यो ही वे ईश्वर तलवर आदि कि जिनके पास शेठ का लेणा था वे सब के सब साक्षिरहित-अपने ही हाथ से दिये गये और साक्षिसहित-अन्य लोगो की जान मे दिये गये धन को लेकर वहा से बाहर दूसरी जगह किसी अन्य स्थान मे चले गये ॥

इब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहा लवणसमुद्द पोयविवत्तीए निव्वुड्डभंडसार कालधम्मुणा संजुत्त सुणेंति केटलोक समय गया पछी विजयमित्रनुं वहाणु लवणसमुद्रमा डुबी गयु अने साथे तेनो तमाम भाडसार (वेपारनु मूळ धन) पणु तेमा डुबी गयु छे ते शेठ पणु डुबी मरणु पाम्या छे' आ समाचारने ज्यारे ईश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, शेठ सेनापति अने सार्थवाहोओ साभळ्या 'ते तहा हत्थणिक्खेव च बाहिर भडसार च गहाय एगत अवक्कमति' त्यारे तरतज ते ईश्वर, तलवर आदि सौ जेनी पासे शेठनु लेणु साक्षीरहित-पोताना हाथथी आपेल धन अने साक्षी सहित बीजा माणुस जाणे तेवी रीते आपेलु धन, ते लईने त्याथी बहार बीजा स्थळे चाल्या गया

मूलम्—सू० १७

तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थवाहं लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं कालधम्मुणा संजुत्तं सुणेइ, सुणित्ता महया पइसोएण अप्फुण्णा समाणी परसुनियत्ता विव चंपगलया धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं संणिवडिया। तए णं सा सुभद्दा मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी बहूहिं मित्त-जावपरिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ। तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी २ कालधम्मुणा संजुत्ता। तए णं णयरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति, णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति ॥ सू० १७ ॥

भावार्थ— एक समय की बात है कि विजयमित्र सार्थवाह दूसरे अन्य देश मे व्यापार करने के लिये वेचन योग्य समस्त वस्तुओ का जहाज म भरकर लवणसमुद्र में होकर जा रहा था कि—इतने मे समुद्र की उत्ताल तरंगो न उसके जहाज को उलट दिया। उलटते ही जहाज सब सामानसहित डूब गया। विजयमित्र भी बचने का कोई उपाय न होने से वहीं पर डूब कर मर गया। जब यह समाचार नगर में लोगों को ज्ञात हुआ तो, जिन पर इसका लेनदेन था वे सब के सब बडे से बडे महाजन वाणियग्राम को छोडकर ऐसी जगह जा पहुँचे, जहाँ उनका पता लगना भी मुश्किल हो ॥ १६ ॥

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે- વિજયમિત્ર સાર્થવાહ બીજા દેશમા વેપાર કરવા માટે વપારમા વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓનું વહાણ ભરીને લવણસમુદ્રમા થઇને જતા હતા, એવામા સમુદ્રના મોટા તરંગોએ વહાણને ઉધુ નાખી દીધુ, ઉધુ પડતાંજ તમામ સામાનસહિત વહાણુ ડૂબી ગયું, વિજયમિત્રને પણ બચવાનો કોઇ ઉપાય નહિ રહેવાથી ત્યા તે પણ ડૂબીને મરી ગયો જ્યારે આ સમાચાર નગરના લોકોના જાણવામા આવ્યા ત્યારે, જેની પાસે તેનું લેણું-દેણું હતુ તે તમામ મોટી મોટા મહાજન પણ વાણિયગ્રામને છોડી ત્યજી દઇને એવી જગ્યાએ જઇ પહોચ્યા, કે જ્યા તેનો પત્તો લાગવો પણ મુશ્કેલ થઇ પડે ॥ ૧૬ ॥

टीका—सू० १७

'तए ण इत्यादि । ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्र सार्थवाह लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निव्वुड्डभडसार' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्य रनकमित्यर्थ', 'काल धम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण सयुक्त–मृत 'सुणेइ शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुणा समाणी' आस्पृष्टा=आहता–व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना–कुठारेण निकृत्तेव–छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्दपूर्वक 'धरणीतलंसि' धरणीतले–भूमौ, 'सव्वगेहिं' सर्वाङ्गैः–सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् सणिवडिया' सनिपतिता ।

'तए ण सा०' इत्यादि—

'तए ण' इस घटना के घट जाने क बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानान जब 'विजयमित्त सत्थवाह' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयवियत्तीए णिव्वुड्डभडसार' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई है 'कालधम्मुणा संजुत्त' और स्वय वे कालधर्म से युक्त हो चुके है, इस वृत्तान्त को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह महया पइसोएण' असह्य पति क मरण–शोक से 'अप्फुण्णासमाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त–कटी हुई चपकलता क समान धसत्ति धरणीतलसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धडाम से भूमि पर 'सव्वगेहिं सणिवडिय' सर्वागों स पछाडखाकर गिरपडी ।

तए ण सा० ઇत्याहि

तए ण ' આ ઘટના બની ગયા પછી ' सा सुभद्दा सत्थवाही ' સુભદ્રા શેઠાણીને જ્યારે विजयमित्त सत्थवाह ' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું लवणसमुद्दे ' લવણ સમુદ્રમાં ' पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभडसार ' વહાણુ ઉંધુ પડી ગયું છે અને વેપારમાં વેચાણુ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણુ ડૂબી ગઈ છે ' कालधम्मुणा सजुत्त ' અને પોતે વિજયમિત્ર પણુ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે सुणित्ता તે સાંભળતાંજ તે महया पइसोएण ' પતિ મરણુના અસહ્ય શોકથી अप्फुणा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને ' परसुनियत्ता विय चपगलया તીક્ષ્ણ ફરશા–કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન धसत्ति धरणीतलसि ' धस ' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર सव्वगेहिं सणिवडिया સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

ततः खलु सा सुभद्रा मुहूर्तान्तरेण 'आसत्था' आश्वस्था=ईषत्स्व-स्था=प्राप्तचेतनेत्यर्थः 'समाणी' सती, बहुभिः 'मित्त-जाव-परिवुडा' मित्र यावत् परिवृता-अत्र यावच्छब्देन मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिवृतेत्यर्थो बोध्यः। 'रोयमाणी, कंदमाणी, विलवमाणी' रुदती=अश्रूणि मुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती=उच्चस्वरेण क्रन्दनं कुर्वती, विलपन्ती=आर्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवती, विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य 'लोइयाइं' लौकिकानि, 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि करोति। ततः खलु सा सुभद्रा अन्यदा कदाचित् 'लवणसमुद्दोत्तरणं च' लवणसमुद्रावतरणं च-लवणसमुद्रे प्रवेशं च, 'लच्छिविणासं च' लक्ष्मीविनाशं च संपद्विनाशं च,

तए णं' इसके पीछे 'सा सुभद्दा' फिर वह सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' जब थोडी देर के बाद सचेत हुई तो 'बहुहिं मित्तजाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजन परिजनों से परिवृत रोती हुई, आंसू बहाती हुई, आक्रंदन करती हुई, उच्चस्वर से विलाप करती हुई और खूब विलाप करती हुई, आर्तस्वर से करुणवचन बोलती हुई उसने अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु के अवसर के समस्त लौकिक कृत्य किये। 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइ लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी२ कालधम्मुणा संजुत्ता' किसी एक समय वह सुभद्रा सेठानी भी पतिका लवणसमुद्र में जाना, वहां उनके जहाजका डूबना, लक्ष्मी का विनाश

'तए णं' पछी 'सा सुभद्दा' करीने ते सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' ज्यारे थोडी वार पछी सचेत थई त्यारे 'बहुहिं मित्त-जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजनोथी वींटाईने रुदन करती, आंसु टपकावती, आक्रन्दन करती, उंचा स्वरथी विलाप करती, अने खूब वधारे विलाप करती आर्त्तस्वरथी करुण बोलती तथा पोताना पति विजयमित्र सार्थवाहनी 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु समयनी तमाम लौकिक क्रियाओ करी 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं' लवणसमुद्दोत्तरणं च लच्छिविणासं च पोयविणासं च पतिमरणं च अणुचिंतमाणीर कालधम्मुणा संजुत्ता' कोई एक समयने विषे ते सुभद्रा शेठाणी पण पतिनुं लवण समुद्रमां जवुं, त्यां तेना वहाणनुं डूबवुं, लक्ष्मीनो नाश थवो

टीका—सू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्र सार्थवाह लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निव्वुड्डभंड सार' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यधनकमित्यर्थः, 'काल धम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण संयुक्त–मृत 'सुणेइ' शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुण्णा समाणी' आस्पृष्टा=आहता–व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना–कुठारेण निकृत्तेव–छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्दपूर्वक 'धरणीतलंसि' धरणीतले–भूमौ, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः–सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् सणिवडिया' सनिपतिता।

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' इस घटना के घट जाने के बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानीने जब 'विजयमित्त सत्थवाहं' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई है 'कालधम्मुणा संजुत्तं' और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो चुके हैं, इस वृत्तान्त को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह महया पइसोएणं' असह्य पति के मरण–शोक से 'अप्फुण्णा-समाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त-कटी हुई चंपकलता के समान धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धडाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं सणिवडिय' सर्वांगों से पछाडखाकर गिरपडी।

तए णं सा०' इत्यादि

तए णं' આ ઘટના બની ગયા પછી 'सा सुभद्दा सत्थवाही' સુભદ્રા શેઠાણીને જ્યારે विजयमित्त सत्थवाहं' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'लवणसमुद्दे' લવણ સમુદ્રમાં 'पोयविवत्तीए णिव्वुड्डभंडसारं' વહાણ ઉંધુ પડી ગયું છે અને વેપારમાં વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડૂબી ગઈ છે 'कालधम्मुणा संजुत्त' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે सुणित्ता તે સાંભળતાજ તે 'महया पइसोएणं' પતિ મરણના અસહ્ય શોકથી अप्फुण्णा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને 'परसुनियत्ता विव चंपगलया તીક્ષ્ણ ફરશા–કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર सव्वंगेहिं सणिवडिया સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

ततः खलु सा सुभद्रा मुहूर्तान्तरेण 'आसत्था' आस्वस्था=ईपत्स्वस्था=माप्तचेतनेत्यर्थः 'समाणी' सती, बहुभिः 'मित्त-जाव-परिवुडा' मित्र-यावत् परिवृता-अत्र यावच्छब्देन मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिवृतेत्यर्थो बोध्य.। 'रोयमाणी, कंदमाणी, विलवमाणी' रुदती=अश्रूणि मुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती=उच्चस्वरेण क्रन्दनं कुर्वती, विलपन्ती=आर्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवती, विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य 'लोइयाइ' लौकिकानि, 'मयकिचाइं' मृतकृत्यानि करोति। ततः खलु सा सुभद्रा अन्यदा कदाचित् 'लवणसमुद्दोतरणं च' लवणसमुद्रावतरणं च-लवणसमुद्रे प्रवेशं च, 'लच्छिविणासं च' लक्ष्मीविनाशं-च संपद्विनाशं च,

---

तए णं' गिरने के पीछे 'सा सुभद्दा' फिर वह सुभद्रा मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' जब थोडी देर के बाद सचेत हुई तो 'बहूहिं मित्तजाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि स्वजन परिजनों से परिवृत रोती हुई, आंसू बहाती हुई, आक्रंदन करती हुई, उच्चस्वर से विलाप करती हुई और खूब विलाप करती हुई, आर्त्तस्वर से करुणवचन बोलती हुई उसने अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लोइयाइं मयकिचाइं करेइ' मृत्यु के अवसर के समस्त लौकिक कृत्य किये। 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं लवणसमुद्दोतरणं च लच्छिविणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी२ कालधम्मुणा संजुत्ता' किसी एक समय वह सुभद्रा सेठानी भी पतिका लवणसमुद्र में जाना, वहां उनके जहाजका डूबना, लक्ष्मी का विनाश

'तए णं' પછી 'सा सुभद्दा' ફરીને તે સુભદ્રા 'मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी' જ્યારે થોડી વાર પછી સચેત થઈ ત્યારે 'बहूहिं मित्त-जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' અનેક મિત્રાદિ સ્વજનોની વીંટાઈને રુદન કરતી, આંસુ ટપકાવતી, આક્રન્દન કરતી, ઉંચા સ્વરથી વિલાપ કરતી, અને ખૂબ વધારે વિલાપ કરતી આર્ત્તસ્વરથી કરૂણુ બોલતી તેણે પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહની 'लोइयाइं मयकिचाइं करेइ' મૃત્યુ સમયની તમામ લૌકિક ક્રિયાઓ કરી. 'तए णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं लवणसमुद्दोतरणं च लच्छिविणासं च पोयविणासं च पतिमरणं च अणुचिंतेमाणीर कालधम्मुणा संजुत्ता' કોઈ એક સમયને વિષે તે સુભદ્રા શેઠાણી પણ પતિનું લવણુ સમુદ્રમાં જવું ત્યાં તેના વહાણનું ડૂબવું, લક્ષ્મીનો નાશ થવા

टीका—मू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु सा सुभद्रा सार्थवाही विजयमित्रं सार्थवाहं लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन 'निब्बुड्डभंडसारं' निमग्नभाण्डसारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यधनकमित्यर्थः, 'कालधम्मुणा संजुत्तं' कालधर्मेण संयुक्तं-मृतं 'सुणेइ' शृणोति, श्रुत्वा महता पतिशोकेन 'अप्फुण्णा समाणी' आस्पृष्टा=आहता-व्याकुला सती 'परसुनियत्ता विव' परशुनिकृत्तेव परशुना-कुठारेण निकृत्तेव-छिन्नेव चम्पकलता, 'धसत्ति' 'धस' इति शब्दपूर्वकं 'धरणीतलंसि' धरणीतले-भूमौ, 'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः-सकलावयवैः छिन्नकदलीस्तम्भवत् 'संणिवडिया' संनिपतिता।

'तए णं सा०' इत्यादि—

'तए णं' इस घटना के घट जाने के बाद 'सा सुभद्दा सत्थवाही' सुभद्रा शेठानीने जब 'विजयमित्तं सत्थवाहं' अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के 'लवणसमुद्दे' लवणसमुद्र में 'पोयविवत्तीए णिव्बुड्डभंडसारं' पोत उलट गया है और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी डूब गई हैं 'कालधम्मुणा संजुत्तं' और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो चुके हैं, इस वृत्तांत को सुना तो 'सुणित्ता' सुनते ही वह 'महया पइसोएणं' असह्य पति के मरण-शोक से 'अप्फुण्णा-समाणी' व्याकुल होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्णफरशा से निकृत्त-कटी हुई चंपकलता के समान 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' इस शब्द पूर्वक धडाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' सर्वांगों से पछाडखाकर गिरपडी।

'तए णं सा०' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ ઘટના બની ગયા પછી 'सा सुभद्दा सत्थवाही' સુભદ્રા શેઠાણીને જ્યારે 'विजयमित्तं सत्थवाहं' પોતાના પતિ વિજયમિત્ર સાર્થવાહનું 'लवणसमुद्दे' લવણ સમુદ્રમાં 'पोयविवत्तीए णिव्बुड्डभंडसारं' વહાણ ઉંધુ પડી ગયું છે અને વેપારમાં વેચાણ કરવા યોગ્ય તમામ વસ્તુઓ પણ ડૂબી ગઈ છે 'कालधम्मुणा संजुत्तं' અને પોતે વિજયમિત્ર પણ કાલધર્મ પામી ગયા છે આ વૃત્તાન્તને સાંભળ્યા ત્યારે 'सुणित्ता' તે સાંભળતાંજ તે 'महया पइसोएणं' પતિ મરણના અસહ્ય શોકથી 'अप्फुण्णा समाणी' વ્યાકુળ થઈ ગઈ અને 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' તીક્ષ્ણ ફરશા-કુહાડીથી કાપેલી ચંપાની વેલ સમાન 'धसत्ति धरणीतलंसि' 'धस' આ શબ્દપૂર્વક ધડામ કરીને ભૂમિ પર 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' સર્વાંગોથી પછાટ ખાઈને પડી ગઈ

मूलम्—सू० १८

तए णं से उज्झियदारए सयाओ गिहाओ निच्छूढे समाणे वाणिय गामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु जूयखलएसु वेसियाघरएसु पाणागारेसु य सुहंसुहेण विहरइ। तए णं से उज्झियए दारए अणोहट्टए अणिवारए सच्छंदमई, सइरप्पयारे मज्जप्पसंगी चोरजूयवेसदारप्पसंगी जाए यावि होत्था। तए णं से उज्झिए दारए अण्णया कयाइ कामज्झयाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे जाए यावि होत्था, कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोग-भोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ सू० १८ ॥

टीका—सूत्र० १८

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स उज्झितदारकः स्वकाद् गृहाद् 'निच्छूढे' निक्षिप्तः– बहिष्कृतः–निःसारित इत्यर्थः. 'समाणे' सन् वाणिय

गई लक्ष्मी के विनाश से चिन्तित रहने लगी। चिन्ता करते२ ही यह बिचारी स्वयं भी एक दिन मर गई। अब उज्झित दारक का अपना संसार में कोई नहीं रहा। यह निःसहाय बन गया। राज्यकर्मचारियों ने इसे दुराचारी समझकर घर से बाहिर निकाल दिया और इसका घर दूसरों को सौंपदिया ॥ १७ ॥

'तए णं से०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनन्तर 'से उज्झियदारए' वह उज्झित दारक 'सयाओ गिहाओ' अपने घर से, 'णिच्छूढे समाणे' निकाला गया होकर 'वाणियगामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु' उसी वाणियग्राम नगर में शृंगाटक

रात्री દિવસ પતિશોકથી વ્યાકુલ થઈને તથા લક્ષ્મી નાશ પામી તેથી ચિન્તાતુર રહેવા લાગી, ચિન્તા કરતી-કરતીજ બિચારી તે પણ એક દિવસ મૃત્યુ પામી હવે ઉજ્ઝિત દારકને આ સંસારમાં સ્વજન-પોતાના તરીકે કોઈ ન રહ્યું, અને નિઃસહાય બની ગયો, રાજના કર્મચારીઓએ તેને દુરાચારી સમજીને તેને ઘરમાંથી તેને બહાર કાઢી મૂક્યો અને તેનું ઘર બીજાને સોંપી દીધું ॥૧૭॥

'तए णं से०' ઇત્યાદિ.

तए णं તે પછી 'से उज्झिए दारए' તે ઉજ્ઝિત દારક 'सयाओ गिहाओ' પોતાના ઘરમાંથી 'णिच्छूढे समाणे' કાઢી મૂકાયેલો 'वाणियगामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु' તે વાણિયગ્રામ નગરમાં શૃંગાટક

'पोतविणासं च' जलयानविनाशं च, पतिमरणं चानुचिन्तयन्तीर 'कालधम्मुणा संजुत्ता' कालधर्मेण संयुक्ता-पतिशोकेन मृतेत्यर्थः।

ततः खलु 'णयरगुत्तिया' नगरगोप्तृकाः नगररक्षकाः सुभद्रां सार्थवाहीं कालगतां ज्ञात्वा उज्झितकं दारकं स्वकाद् गृहाद् 'णिच्छुभंति' निक्षिपन्ति=बहिर्निःसारयन्ति तस्य दुराचारित्वादिति भावः। निक्षिप्य, तद् गृहमन्यस्मै 'दलयंति' ददति ॥ सू० १७ ॥

होना और पति का भी मरण होना इन्हीं सब बातों का बारबार सोच विचार एवं शोक करतेर मर गई। 'तए णं णगरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति' नगररक्षकों ने सुभद्रा को भी जब मरी हुई जाना तब उसके पुत्र उज्झित दारक को दुराचारी होने से उसके अपने घर से निकाल दिया और 'णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति' निकाल कर उसके घर को किसी दूसरे के लिये सौंप दिया।

भावार्थ— सुभद्रा सेठानी ने ज्यों ही अपने पति का लवणसमुद्रमें जहाज के पलट जाने से मरण सुना तो वह विचारी सुनते ही मूर्च्छा खा कर धडाम से एकदम जमीन पर गिर पडी। कुछ समय बाद सचेत होने पर फिर उसने रो रो कर एवं चिल्ला चिल्लाकर अपने मित्रादि परिजनों से सहित होकर मृत्यु के अवसर पर किये जाने वाले समस्त ही लौकिक कृत्य किये। अब यह रात-दिन पति के शोक से व्याकुल

અને પતિનું પણ મરણ પામવું, આવી તમામ વાતોને વારવાર સંભારી-વિચારીને શોક કરતી-કરતી મરણ પામી 'तए णं णयरगुत्तिया सुभद्दं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति', નગરના રક્ષણ કરનારાઓને જ્યારે 'સુભદ્રા પણ મરણ પામી છે' એવું જાણવામાં આવ્યું ત્યારે તેના પુત્ર ઉજ્ઝિત બાળકને, દુરાચારી થવાથી તેના પોતાના ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો અને णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति એને બહાર કાઢીને તેનું ઘર બીજાને સોંપી દીધું.

ભાવાર્થ— સુભદ્રા શેઠાણીએ જ્યાં પોતાના પતિનું વહાણ લવણસમુદ્રમાં ઊંધું પડવાથી, પતિનું મરણ સાંભળ્યું તો તે બીચારી, સાંભળતાંજ મૂર્છા ખાઈને ધડામ કરીને એકદમ જમીન પર ઢળી પડી, થોડા સમય પછી સચેત થતાં પાછી ફરીને રોવા લાગી-વિલાપ કરતા-કરતા પોતાનાં સંબંધીજનો સહિત, મરણના સમયે કરવા યોગ્ય તમામ લૌકિક ક્રિયાઓ કરી, હવે, તે શેઠાણી

तत्प्रेमजालबद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः-अधि-आधिक्येन उपपन्नः-संलग्नमनाः, अत एव-'अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' अन्यत्र कुत्रापि स्मृति-स्मरणं च, रतिं-प्रीतिं च, धृतिं-चित्तस्थैर्यं च अविन्दन्-अलभमानः, 'तच्चित्ते' तच्चित्तः-तस्यामेव चित्तं यस्य स तथा, 'तम्मणे' तन्मनाः-तस्यामेव मनो यस्य स तथा, 'तल्लेसे' तल्लेश्यः-तद्गताऽशुभात्मपरिणामविशेषवान्, 'तदज्झवसाणे' तदध्यवसानः-तस्या-तद्विषयकम् अध्यवसानं-चिन्तनं यस्य स तथा, 'तदट्ठोवउत्ते' तदर्थोपयुक्तः-तदर्थं-तत्प्राप्तये-उपयुक्तः-उपयोगवान्, 'तयप्पियकरणे' तदर्पितकरणः-तस्यामेवार्पितानि-करणानि-इन्द्रियाणि येन स तथा, 'तब्भावणाभाविए' तद्भावनाभावितः-तद्भावनया-कामध्वजाचिन्तया भावितः-वासितो यः स तथा, कामध्वजाया गणिकाया बहूनि

अधिक उस मे मग्न था कि जब वह उससे वियुक्त किया गया तो उसे और कहीं पर भी न किसी की याद आई, न उसकी किसी से प्रीति ही बधी और न चित्त मे इसके स्थिरता ही रही। तच्चित्ते तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावणाभाविए' केवल कामध्वजा मे ही इसका मन लवलीन रहा, उसी मे इसकी आत्मा की दुश्चित्तवृत्तिरूप परिणति जाग्रत रही, उसी एक की रटन चित्त मे जमकर बैठकर इसे सताती रही उसी मे इसकी समस्त इन्द्रियों का व्यापार अर्पित रहा और कामध्वजा की चिंता से ही यह सदा वासित भी बन रहा। तथा 'कामज्झयाए गणियाए' उस कामध्वजा वेश्या को पुनः अपनाने के लिये 'बहूणि अतराणि य' अनेक अवसरों की- राजा इसके यहां से कब निकले और मैं कब

જકડાએલો હતો તથા એટલો બધો તેનામાં મગ્ન હતો કે- જ્યારે તેને તે વેશ્યાથી જુદો કર્યો ત્યારે તેને કોઈ સ્થળે કોઈ પણ યાદ ન આવ્યું, તેમજ તેની કોઈ સાથે પ્રીતિ ન બંધાણી અને તેના ચિત્તમાં કોઈ પ્રકારની સ્થિરતા રહી નહિ 'तच्चित्ते तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावणाभाविए' કેવલ કામધ્વજામાંજ તેનું મન લવલીન રહ્યું તેનામાં ઉજ્ઝિતના આત્માની દુશ્ચિત્તવૃત્તિરૂપી પરિણતિ જાગ્રત રહી, તેનામાં તે દારકની તમામ ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર અર્પિત રહ્યો અને તેની ચિન્તામાંજ સદા ભરપુર રહ્યો, તથા 'कामज्झयाए गणियाए' તે કામધ્વજા વેશ્યાને ફરી મેળવી લેવા માટે 'बहूणि अंतराणि य' અનેક અવસરો (તક) ની 'રાજા તેની

कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'उज्झियय दारय' उज्झितकं दारकं कामध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभावेइ' निक्षेपयति=बहिर्निःसारयति। 'णिच्छुभावित्ता' निक्षेप्य=बहिर्निःसार्य कामध्वजा गणिकाम् 'अब्भिंतरय' आभ्यन्तरिका=भवनाभ्यन्तरवर्तिनीं कृत्वा, 'त्वया गृहाद् बहिर्नगन्तव्य'-मिति विवशा कृत्वेत्यर्थः 'ठवेइ' स्थापयति, स्थापयित्वा कामध्वजया गणिकया सार्धम् उदारान् यावद् भोगान् भुञ्जानो विहरति।

ततः खलु स उज्झितको दारकः कामध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभाविए समाणे' निक्षेपितः-निःसारितः सन् कामध्वजाया गणिकाया 'मुच्छिए' मूर्छितः-आसक्तः 'गिद्धे' गृद्धः-आकाङ्क्षावान्, 'गढिए' ग्रथितः-

---

कयाइ' किसी समय 'उज्झियय दारय कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ' उज्झित दारक को कामध्वजा वेश्या के घर से बाहर निकलवा दिया। 'णिच्छुभावित्ता कामज्झय गणिय अब्भिंतरय ठवेइ' और निकलवा कर उस कामध्वजा वेश्या को उसके मकान के अंदर ही बंद कर दिया, तथा 'तूँ अब बाहर मत आना जाना' इस प्रकार उस से कह दिया। 'ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरइ' मकान मे ही रोक कर राजाने उस कामध्वजा वेश्या के साथ उदार, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगने लगा। 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' वह उज्झित दारक कामध्वजा वेश्या मे इतना अधिक मूर्छित गृद्ध एवं प्रेमपाश से जकड़ा हुआ था, तथा इतना

राजाए अण्णया कयाइ' कोई समय उज्झियय दारय कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ' उज्झित दारकने कामध्वजा वेश्याना घरथी बहार काढी मूक्यो 'णिच्छुभावित्ता कामज्झय गणिय अब्भिंतरय ठवेइ' अने कढावीने ते कामध्वजा वेश्याने पण तेना मकाननी अंदरज बंध करी दीधी तथा तारे हवेथी बहार जवु नहि' ए प्रमाणे तेने कही आप्युं 'ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ' मकानमांज तेने रोकी राखीने राजा ते कामध्वजा वेश्यानी साथे उदार, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोने भोगववा लाग्यो 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे' ते उज्झित दारक कामध्वजा वेश्यामां एटलो अधिक मूर्छित गृद्ध अर्थात् प्रेमपाशथी

मूलम्—सू० २०

तए णं से उज्झियए दारए अण्णया कयाइ कामज्झयाए गणियाए अंतरं लभेइ, लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ। इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिक्खित्ते जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते ४ तिवलिं भिउडिं णिडाले साहट्टु उज्झियं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ, कारित्ता अवउडगबंधणं करेइ, करित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ।

एवं खलु गोयमा! उज्झियए दारए पुरा पोराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥ सू० २० ॥

इस वेश्या में लगा हुआ था अपने पुरुषों से पकडवा कर वहां से बाहिर निकलवा दिया। उज्झित को इस बात से असह्य कष्ट हुआ। राजाने वेश्या को उसके मकान के भीतर ही बंध कर रखा। उज्झित जो वेश्या के प्रेम में पागल हो चुका था, एवं अपना सबकुछ भूल चुका था, जिसे एक क्षण भी उसके विना चैन नहीं पडता था, अब इस अवसर की प्रतीक्षा करने लगा कि— 'कब राजा यहाँ से निकले और मैं कब कामध्वजा के साथ रहूँ।' बस इसी ख्याल से वह उस के मकान के ही आसपास फिरता रहा। दूसरी जगह कहीं पर भी नहीं गया ॥ १९ ॥

રહ્યો હતો તેને પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવીને ત્યાંથી બહાર કાઢી મૂકયો. ઉજ્ઝિતને આ વાતથી અસહ્ય દુઃખ થયું રાજાએ વેશ્યા જે ઘરમાં હતી તે મકાનમાંજ તેને પૂરી દીધી. ઉજ્ઝિત પોતે વેશ્યાના પ્રેમમાં ગાંડો બની ગયો હતો એટલે પોતાના તમામ હિતને ભૂલી ગયો હતો, તેને વેશ્યા વિના એક ક્ષણ પણ ચેન પડતું નહિ તે એ તકની રાહ જોવા લાગ્યો કે 'કયારે રાજા ત્યાંથી નીકળે અને હું કયારે કામધ્વજા વેશ્યા સાથે રહું,' બસ એજ ધૂનમાં તે વેશ્યાના મકાનની આસપાસ ફરતો રહ્યો અને બીજી કોઇ જગ્યાએ ગયો નહિ ॥૧૯॥

'अतराणिय' अन्तराणि च अवसरान्–'कदा राजाऽस्या गृहान्निःसरिष्यती'ति भावः। 'छिद्दाणि य' छिद्राणि च राजपुरुषनिर्गमनरूपाणि 'राजपुरुषा अपि इतः कदा निःसरिष्यन्ती'ति भावः। 'विवराणि य' अन्यजनाभावेन तत्र निःशङ्कगमनयोग्यावसरान् 'पडिजागरमाणे २' परिजाग्रत् २–गवेषयन् २ 'विहरति'–कामध्वजाया गृहोपान्ते इतस्ततो भ्राम्यतीत्यर्थः ॥ सू० १९ ॥

इसके पास जाऊँ' इस प्रकार के समय की 'छिद्दाइ' छिद्रों का– 'राजपुरुष भी यहां से कब हटे और मैं कब उस से मिलूं' इस प्रकार के अवसर की, तथा 'विवरों की– अन्यजनों के अभाव से उसके साथ निःशंकरूप से वसने के समय का 'पडिजागरमाणे२' गवेषणा–प्रतीक्षा करता हुआ कामध्वजा वेश्या के मकान के ही आस पास इतस्ततः 'विहरइ' घूमता फिरता रहा।

भावार्थ— एक समय की बात है कि– मित्रराजा की रानी श्रीदेवी के योनिशूल की व्याधि उत्पन्न हुई, इस से राजा उसके साथ यथेच्छ प्रसंग करने से वंचित रहने लगा। विषयसेवन का उपाय उसने उसी कामध्वजा वेश्या को समझा। अतः उसने उसे ही अपनी विषयवासना का लक्ष्य बनाया। परन्तु एक म्यान में दो तलवारों का जिस प्रकार असंभव है उसी प्रकार राजा को भी कामध्वजा वेश्या का अपने सिवाय दूसरे पुरुष का होना सह्य नहीं हुआ। उसने तुरंत ही उज्झित को–जो

પાસેથી ક્યારે નીકળે અને હું ક્યારે તેના પાસે (વેશ્યા પાસે) જાઉં' આ પ્રકારની તકની 'छिद्दाणि य छिद्रोनी' રાજપુરૂષ પણ ક્યારે ત્યાંથી જાય અને હું ક્યારે તેને મળું' આ પ્રકારના અવસરની તથા 'विवराणि य' અન્ય માણસોના અભાવથી તેની સાથે નિઃશંકપણે વસવાના સમયની पडिजागरमाणे२ ગવેષણા–પ્રતીક્ષા કરતો થકો કામધ્વજા વેશ્યાના મકાનની આસપાસ આમ–તેમ 'विहरइ' ફર્યા કરતો હતો.

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે મિત્ર રાજાની રાણી શ્રી દેવીને યોનિશૂલનો રોગ ઉત્પન્ન થવાના કારણે તેની સાથે રાજા ઇચ્છા પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવવાથી વંચિત રહેવા લાગ્યો. વિષયસેવનનો ઉપાય તેણે કામધ્વજા વેશ્યાને સમજીને તેણે તે વેશ્યાનેજ પોતાની વિષયવાસનાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું પરન્તુ એક મ્યાનમાં બે તલવારોનું રહેવું જે પ્રમાણે અસંભવિત છે, તેજ પ્રમાણે રાજાને પણ કામધ્વજા વેશ્યાનું પોતાના વિના બીજો પુરૂષ સેવન કરે તે અસહ્ય બની ગયું. તે રાજાએ તુરંતજ ઉજ્ઝિતને કે જે વેશ્યામાં લાગી

रसवागुराए' मनुष्यवागुरया–वागुरा=समुदाय., मनुष्याणा वागुरा=मनुष्यवागुरा=मनुष्यसमूहः, तया 'परिक्खित्ते' परिक्षिप्त–वेष्टितः, यत्रैव काम ध्वजाया गणिकाया गृह तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु उज्झितक दारक कामध्वजया गणिकया सार्धमुदारान् यावद् भोगभोगान् भुञ्जान=विहरन्त पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते ४' आशुरक्तः=शीघ्रमेव रोषाक्रान्तः, अत्र–'कुपित, चण्डकित मिसमिसायमान' इति सग्रह' 'तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु' त्रिवलिं भृकुटिं 'णिलाडे' ललाटे–भाले 'साहट्टु' सहृत्य–सकोच्य, भ्रूविकारेण ललाटे रेखात्रय कृत्वेत्यर्थ, उज्झितं दारक 'पुरिसहिं' पुरुषैः–स्वभृत्यैः पुरुषैरित्यर्थ। 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा 'अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण'

कौए आदि पक्षियो को अन्नदेनरूप बलिकर्म स निपट कर कौतुक मगल एव प्रायश्चित विधि समाप्त कर और वस्त्र आभूषण आदि पहिन कर राज्यकर्मचारियो से परिवृत हो 'जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ' जहा कामध्वजा वेश्या का घर था वहा गया। 'उवागच्छित्ता' जाकर उसने 'तत्थ ण उज्झिय दारय कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरमाण पासइ' वहा उज्झित दारक का कामध्वजा गणिका क साथ उदार मनुष्यसबधी भोगभोगो को भागते हुए देखा। 'पासित्ता आसुरत्ते ४ तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झिय दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' देखते क साथ ही राजा रोपाक्रात बन गया और भ्रूविकार म ललाट मे तीन रेखाओं को कर उस उज्झित दारक को अपन

આપવારૂપ બલી કર્મથી નિવૃત્ત થઇ કૌતુક, મગલ, અને પ્રાયશ્ચિતવિધિ પૂરી કરીને અને વસ્ત્ર આભૂષણ આદિ પહેરીને રાજ કર્મચારીઓથી વીટાઇને બીના સાથમા 'जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ' જ્યા કામધ્વજા વેશ્યાનુ ઘર હતુ ત્યા ગયો 'उवागच्छित्ता' જઇને તેણે 'तत्थ ण उज्झिय दारय कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइ जाव विहरमाण पासइ' ત્યા ઉજ્ઝિત દારકને કામધ્વજા વેશ્યાની સાથે ઉદાર મનુષ્યસબધી ભોગોને ભોગવતો જોયો 'पासित्ता आसुरत्ते४ तिवलिं भिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झिय दारय पुरिसेहिं गिण्हावेइ' જોતાની સાથેજ રાજા એકદમ ક્રોધમા આવી ગયા અને બે નેત્રના વચલા ભાગથી લલાટ–કપાલમા ત્રણ રેખાઓ કરીને તે ઉજ્ઝિત દારકને પોતાના માણસોથી પકડાવી લીધો 'गिण्हावित्ता

टीका—सूत्र० २०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स उज्झितको दारकः, अन्यदा कदाचित् कामध्वजाया गणिकाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः 'लभइ' लभते, 'लभित्ता' लब्ध्वा कामध्वजाया गणिकाया गृहं 'रहस्सिय' राहसिक=प्रच्छन्न 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति अनुप्रविश्य कामध्वजया गणिकया सार्धम् उदारान् यावद् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति।

'इमं च णं' इतश्च खलु=अस्मिन्नवसरे इत्यर्थः मित्रो राजा स्नातो यावत् कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः सर्वालङ्कारविभूषितः 'मणु

'तए णं से उज्झियए०' इत्यादि—

'तए णं' इसके अनन्तर 'से उज्झियए दारए' उस उज्झित दारकने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कामज्झयाए गणियाए' कामध्वजा गणिका के घर मे प्रवेश करने के लिये 'अंतरं लभेइ' अवकाश प्राप्त कर लिया। 'लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही वह कामध्वजा वेश्या के घरमे प्रच्छन्नरीति से घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ' और घुसकर उसने कामध्वजा गणिका के साथ उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगो को भोगने लगा। 'इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए माणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' इस अवसर मे मित्रराजा स्नान करके

तए णं से उज्झियए० ઇત્યાદિ

तए णं' તે પછી 'से उज्झियए दारए' તે ઉજ્ઝિત દારકે 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય कामज्झयाए गणियाए કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરમા પ્રવેશ કરવા માટે 'अंतरं लभेइ' અવકાશ મેળવી લીધો. लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ અવસર મળતાજ તે કામધ્વજા વેશ્યાના ઘરમા છાની રીતે પેસી ગયો 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ અને પેસીને કામધ્વજા વેશ્યા સાથે ઉદાર મનુષ્ય-સબંધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' એટલામા મિત્ર રાજા સ્નાન કરીને કાગડા આદિ પક્ષીઓને અન્ન

पुरातनाना ' जाव ' यावत्-इह यावच्छब्देन-' दुच्चिण्णाण दुप्पडिकंताण ' इत्यादि-' पावग फलवित्तिविसेस ' इत्यन्तस्य संग्रहः। ' दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम्, इत्यादि, पापक फलवृत्तिविशेष ' एषा पदाना व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादश-सूत्रे कृताऽस्माभिः। ' पच्चणुभवमाणे विहरइ ' प्रत्यनुभवन् विहरति ॥सू० २०॥

जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ' अपने पूर्वभव मे उपार्जित दुश्चीर्ण एव दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मो का फल भोग रहा है ॥

भावार्थ— किसी समय उज्झित दारक को ऐसा मौका हाथ लग गया कि जिसकी वजह से वह प्रच्छन्नरीति से कामध्वजा वेश्या के पास जा पहुँचा और उसके साथ मनुष्यसबंधी भोग भोगने लगा। जब यह कामध्वजा के साथ मनुष्यसंबंधी कामभोगो को भोग रहा था, तब एक दिन अचानक ही राजा स्नानादि से निपट कर अपने सेवको के साथ कामध्वजा के मकान पर आया। उज्झित दारक को देखकर वह क्रोधित हो गया और शीघ्र ही उसने अपने पुरुषो से उसे पकडवा कर खूब पीटवाया। उन्होने भी उसे इतनी बुरी तरह से पीटा कि वह उनकी मार खाता२ अधमरा हो गया। इसे अधमरा कर फिर उन्होने इसके दोनो हाथो को पीठ की तरफ मोडकर कस कर बाध दिया। जब वह अच्छी तरह से बध चुका तब राजाने अपने

પચ્ચણુભવમાણે વિહરઇ ' પોતાના પૂર્વભવમા મેળવેલા દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિકાન્ત પુરાણા પાપકર્મોનું ફળ ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ— કોઇ એક સમયે તે ઉજ્ઝિત દારકને એવો જોગ હાથમા આવી ગયો કે જેના આધારે તે ગુપ્ત-છાની રીતથી કામધ્વજા વેશ્યાની પાસે જઇ પહોચ્યો, અને તેની સાથે મનુષ્યસબધી ભોગ ભોગવવા લાગ્યો જ્યારે તે કામધ્વજા વેશ્યા સાથે મનુષ્યસબધી કામ-ભોગોને ભોગવી રહ્યો હતો તેવામા એક દિવસ અચાનકજ રાજા સ્નાન આદિ કામથી નિવૃત્ત થઇને પોતાના સેવકોની સાથે કામધ્વજાના મકાન પર આવ્યા અને ઉજ્ઝિત દારકને જોઇને તે બહુજ ક્રોધમા આવી ગયા, અને તુરતજ તેને પોતાના નાકરો પાસે પકડાવીને ખૂબ માર માર્યો, તેને એવી સખત રીતે માર માર્યો કે તે માર ખાતા-ખાતા અર્ધ-મરેલા જેવો થઇ ગયો, તેને એવી રીતે અર્ધ-મરેલા જેવો કરીને પછી તેના બન્ને હાથોને પીઠની તરફ લઇ જઇને કસીને બાધી દીધા, જ્યારે તે હાથ સારી રીતે બધાઇ ગયા ત્યારે રાજાએ પોતાના

अस्थिमुष्टिजानुकूर्परप्रहारेण ' संभग्गमहियगत्त ' संभग्नमथितगात्रं ' कारेइ ' कारयति कारयित्वा ' अवउडगबंधणं ' अवकोटकबन्धन-अवकोटकेन कृकाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा, ग्रीवायाः पश्चाद्भागेन बद्धमित्यर्थः, ' कारेइ ' कारयति कारयित्वा ' एएणं विहाणेणं ' एतेन विधानेन ' कानून ' इति प्रसिद्धेन ' वज्झं ' वध्य=हन्तव्यम्, ' आणवेइ ' आज्ञापयति-' ताडनबन्धनपूर्वकमयं हन्तव्यः ' इति स्वपुरुषानादिशतीत्यर्थः ।

भगवानाह-' एवं खलु गोयमा ! ' इत्यादि । एवं खलु हे गौतम ! उज्झितको दारकः ' पुरापोराणाणं ' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वकाले-पूर्वभवे कृतानां

पुरुषो से पकडवा लिया । ' गिण्हावित्ता अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेणं संभग्गमहियगत्तं कारेइ ' पकडवा कर अस्थि, मुष्टि, जानु एवं कूर्परों कुहनियों द्वारा इतनी बुरी तरह से उसे पिटवाया कि जिस से वह अधमरा हो गया । ' कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ ' अधमरा होने पर फिर उसने उसकी मुश्क बंधवा दी गर्दन के नीचे दोनों हाथों को कर पीछे की ओर उन्हें हथकडियों से जकडवा दिया । कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ ' जकडवा कर फिर उस राजाने उन राज पुरुषों से कहा कि- यह इस कानून से मारने योग्य है-ताडन बंधनपूर्वक यह प्राणदंड का पात्र है ॥

भगवान कहते हैं- ' एवं खलु गोयमा ! ' इस प्रकार हे गौतम ! उज्झित दारक की इस प्रकार की दुर्दशा का यह कारण है । यह पुरा पोराणाणं

अट्ठिमुट्ठिजाणु कोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ पकडावीने अस्थि, मुष्टि जानु कोणियो वडे करीने एवो सख्त रीते तेने मार मार्यो के तेथी ते अर्ध मुवो जेवो थइ गयो ' कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ अर्ध-मरण पाम्या जेवो कर्यो पछी तेने मुश्के-(खभा अने कोणी वच्चेनो हाथनो भाग) बंधावी दीधो-गरदननी नीचे बन्ने हाथोने लावीने पाछला भागमा तेने हाथकडीयोथी बांधी दीधो ' कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ ' बांधी करीने पछी राजाए पोताना नोकरोने हुकम कर्यो के आ, माणुस ए विधान (कानून)थी मारवा योग्य छे-ताडनबंधनपूर्वक आ प्राणदंडने पात्र छे

भगवान् कहे छे के-' एवं खलु गोयमा ! आ प्रमाणे, हे गौतम ! उज्झित दारकनी आ प्रकारनी दुर्दशानुं ए कारण छे ते पुरापोराणाणं जाव

तओ सरीसिवेसु, ससारो, तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु, से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव जबूदीवे भारहे वासे चपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ। से ण तत्थ अण्णया कयावि गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू० २१ ॥

टीका—सूत्र० २१

गौतम स्वामी पृच्छति–' उज्झियए ण भंते ' इत्यादि।

उज्झितकः खलु दारकः 'इओ' इतः–अस्मात् भवात् कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गमिहिइ' कुत्र गमिष्यति, ' कहिं उववज्जिहिइ ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवानाह– ' गोयमा ' इत्यादि। हे गौतम ! उज्झितको दारकः पञ्चविंशतिं वर्षाणि परमायुः=पूर्णमायुः पालयित्वा, अद्यैव त्रिभागावशेषे–अवशिष्यते इत्यवशेषः, त्रिभागेभ्योऽवशेष –त्रिभागावशेषस्तस्मिन् दिवसे दिवसस्य चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः शूलभिन्नः कृतः सन् कालमासे कालं कृत्वा ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ' अस्या-

' उज्झियएण भते ' इत्यादि—

गौतमने पुन पूछा– ' भते ' हे भदन्त ! उज्झियए ण दारए ' यह उज्झित दारक ' इओ ' इस भव से ' कालमासे ' मृत्यु के अवसर पर ' काल किच्चा ' मर कर ' कहिं गमिहिइ ' कहा जायगा ' कहिं उववज्जिहिइ ' कहा उत्पन्न होगा ?। ' गोयमा ' हे गौतम ! ' उज्झियए दारए ' यह उज्झित दारक ' पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता ' पचीस (२५) वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोग कर ' अज्जेव तिभागावसेसे ' आज ही त्रिभाग स अवशिष्ट दिवस में–दिवस के चतुर्थ प्रहर मे ' सूलभिण्णे कए ' शूली से विदीर्ण हो ' इमीसे रयणप्पभाए

' उज्झियए ण भते० ' ઇત્યાદિ—

ગૌતમે ફરીથી પૂછયુ ' भते ' હે ભદન્ત ! ' उज्झियए ण दारए ' તે ઉજ્ઝિત દારક ' इओ ' આ ભવમાથી ' कालमासे ' મરણના સમયે ' काल किच्चा ' મરણ પામીને ' कहिं गमिहिइ ' કયા જશે ? कहिं उववज्जिहिइ કયા ઉત્પન્ન થશે? ' गोयमा ! ' હે ગૌતમ ! ' उज्झियए दारए ' તે ઉજ્ઝિત દારક ' पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता (२५) પચીસ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને अज्जेव तिभागावसेसे ' આજેજ ત્રણ ભાગના બાકીના દિવસમા–દિવસના ચોથા પ્રહરમા ' सूलभिण्णे कए શૂળીથી વિદીર્ણ થઇ इमीसे

मूलम्—सू० २१

उज्झियए ण भंते दारए इओ कालमासे काल किचा कहिं गमिहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ?। गोयमा ! उज्झियए दारए पणवीस वासाइ परमाउ पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे मूलभिण्णे कए समाणे कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता इहेव जबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ। से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ। एयकम्मे ४ कालमासे काल किच्चा इहेव जंबूदीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ। तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति। तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते वारसाहे इम एयारूव णाम धेज्ज करेहिंति। होउ ण पियसेणे णपुंसए।

तएण से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमित्ते रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ। तए ण से पियसेणे णपुंसए इंदपुरे णयरे बहवे राईसर जाव पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मतचुण्णेहि य उड्डावणेहि य णिह्णवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहिं य अभियोगित्ता उरालाइ माणुस्साइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्सइ। तए ण से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे ४ सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससय परमाउ पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ।

पुरुषो से कहा कि इसे प्राणदड की सजा दे दो। भगवान् कहते है— इस प्रकार की दुर्दशा का यह कारण है। यह अपने पूर्वभव मे उपार्जित दुश्चीर्ण एव दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मो का फल भोग रहा है ॥ २० ॥

નોકરોને હુકમ કર્યો કે– આ માણુસને પ્રાણુદંડની સજા કરો ભગવાન કહે છે કે– આ પ્રકારે હે ગૌતમ ! ઉજ્ઝિત દારકની આ પ્રકારની દુર્દશા થવાનું કારણુ એ છે કે- તેણુ પોતાના પૂર્વ ભવમા પ્રાપ્ત કરેલા દુશ્ચીર્ણુ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પુરાણુા પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૨૦ ॥

विशिष्टानिति भावः। 'वहेहिइ' हनिष्यति-मारयिष्यतीत्यर्थः। 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मा=एतद्-जातमात्रवानरार्भकवधकरणरूप कर्म यस्य स तथा, अत्र 'एयप्प हाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति त्रयाणा पदाना सग्रहः, एषा व्याख्या अस्मिन्नेवाध्ययने (१३) त्रयोदशसूत्रे कृताऽस्माभिः। कालमासे काल कृत्वा इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे इन्द्रपुरे नगरे गणिकाकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते। ततः खलु त दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'जायमेत्तग' जातमात्रक 'वद्धेहिंति' वर्धयिष्यतः=वर्धितक करिष्यतः नपु-सकचेष्टारूपकुकर्मकरणार्थं लिङ्गं छित्त्वा नपुसक करिष्यत इत्यर्थः। ततः खलु तस्य दारकस्य मातापितरौ 'णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे' निवृत्ते=

उस पर्याय मे इसका 'एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' जात-मात्र वानरियों के वचों का वध करना यही एक मात्र काम होगा। इसी क्रिया मे तत्पर रहेगा, यही एक इसके जीवन की विद्या होगी, यह वानरियो के वचों को मारने की धुन में ही लगा रहेगा। फिर 'कालमासे काल किच्चा इहेव जंबु-दीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' जब वहा की पयाय की इसकी आयु पूर्ण हो जायगी, तब वहा से मरण के अवसर पर मर कर यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए इंद्रपुर नगर मे वेश्या के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा। 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' उत्पन्न होते ही इसके माता-पिता इसे वर्धित कर डालेंगे, नपुंसक बना देंगे। 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिवत्तो एगारसमे दिवसे संपत्ते वारसाहे

બચ્ચાઓને મારતો રહેશે તે પર્યાયમા તેને 'एयकम्मे एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' જાતમાત્ર (જન્મેલા તમામ) વાદરીઓના બાળકોનો નાશ કરવો એજ એક માત્ર કામ રહેશે એ ક્રિયામા તત્પર રહેશે, એ એક તેના જીવનની વિદ્યા હશે તે વાદરીઓના બચ્ચાઓને મારવાની ધૂનમાજ લાગ્યો રહેશે, પછી 'कालमासे काल किच्चा इहेव जवूद्दीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुल-सि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' જ્યારે ત્યાની પર્યાયની આયુષ્ય તેની પૂરી થઇ જશે, ત્યારે ત્યાથી મરણ સમયે મરણ પામીને તે આ જબૂદ્વીપ ભરતક્ષેત્રમા રહેલા ઇંદ્રપુર નગરમા વેશ્યાના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે. 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' ઉત્પન્ન થતા જ તેના માતા-પિતા તેને વર્ધિત કરી નાખશે-નપુસક બનાવી દેશે 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो

रत्नप्रभाया पृथिव्यां 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया उत्पत्स्यते । स खलु ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'वेयड्ढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले-वैताढ्यनामकपर्वताधोभागे 'वाणरकुलंसि' वानरकुले 'वाणरत्ताए' वानरतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । स खलु तत्रोन्मुक्तबालभाव -बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'तिरियभोएसु' तिर्यग्भोगेषु 'मुच्छिए' मूर्छित=आसक्त 'गिद्धे' गृद्धः=आकाङ्क्षावान् 'गढिए' ग्रथितः-तत्प्रेमजालबद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः अधि=आधिक्येन उपपन्नः=संलग्नमनाः सन् 'जाए-जाए' जातान् जातान् 'वाणरपोए' वानरपोतान्-वानरशिशून्, पुंस्त्व

पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी मे 'णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' वहा से बाद मे निकल कर 'इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ' यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र मे जो वैताढय पर्वत है, उसकी तलहटी में वानरकुल मे वानर की पर्याय से उत्पन्न होगा । 'से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' वहा पर जब यह बाल्य अवस्था से अतिक्रान्त होकर यौवन अवस्थावाला होगा, तब तिर्यंचसंबंधी भोगो मे मूर्च्छित, गृद्ध, एवं तत्संबंधी अधिक आसक्ति मे रात-दिन जकडा रहकर तथा अध्युपपन्न-उन्हीं के सेवन मे क्षण२ मे वासित अन्तःकरण वाला बना हुआ यह वानरियो के पुंस्त्वविशिष्ट बच्चों को मारता रहेगा ।

रयणप्पभाए पुढवीए' આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં 'णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' નારકીના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' પછી ત્યાંથી નીકળીને इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ' તે આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં જે વૈતાઢય પર્વત છે, તેની તળેટીમાં વાનરકુલમાં વાનરની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' ત્યાં તે બાલ-અવસ્થાને પૂરી કરીને જ્યારે યૌવન અવસ્થામાં આવશે ત્યારે તિર્યંચસમ્બન્ધી ભોગોમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃદ્ધ અને તે સંબંધી અધિક આસક્તિમાં રાત્રી-દિવસ બંધાએલો તથા અધ્યુપપન્ન તેના સેવનમાં ક્ષણે-ક્ષણે ભાવિત અન્તઃકરણવાળો થઈને તે વાંદરીના પુરૂષજાતિવિશિષ્ટ

विशिष्टानिति भावः । 'वहेहिइ' हनिष्यति–मारयिष्यतीत्यर्थः । 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मा=एतद्–जातमात्रवानरार्भकवधकरणरूप कर्म यस्य स तथा, अत्र 'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति त्रयाणा पदाना सग्रहः, एषा व्याख्या अस्मिन्नेवाध्ययने (१३) त्रयोदशसूत्रे कृताऽस्माभिः । कालमासे काल कृत्वा इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे इन्द्रपुरे नगरे गणिकाकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । ततः खलु त दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'जायमेत्तग' जातमात्रक 'वद्धेहिंति' वर्धयिष्यतः=वर्धितक करिष्यतः नपुसकचेष्टारूपकुकर्मकरणार्थं लिङ्गं छित्त्वा नपुसक करिष्यत इत्यर्थः । ततः खलु तस्य दारकस्य मातापितरौ 'णिव्वत्ते एकारसमे दिवसे' निवृत्ते=

उस पर्याय मे इसका 'एयकम्मे, एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' जातमात्र वानरियों के बच्चों का वध करना यही एक मात्र काम होगा । इसी क्रिया मे तत्पर रहेगा, यही एक इसके जीवन की विद्या होगी, यह वानरियो के बच्चों को मारने की धुन में ही लगा रहेगा । फिर 'कालमासे काल किच्चा इहेव जंबुदीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' जब वहा की पर्याय की इसकी आयु पूर्ण हो जायगी, तब वहा से मरण के अवसर पर मर कर यह इसी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए इदपुर नगर मे वेश्या के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा । 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' उत्पन्न होते ही इसके माता–पिता इसे वर्धित कर डालेंगे, नपुंसक बना देंगे । 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिवत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे

બચ્ચાઓને મારતો રહેશે તે પર્યાયમા તેને 'एयकम्मे एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' જાતમાત્ર (જન્મેલા તમામ) વાદરીઓના બાળકોનો નાશ કરવો એજ એક માત્ર કામ રહેશે એ ક્રિયામા તત્પર રહેશે, એ એક તેના જીવનની વિદ્યા હશે તે વાદરીઓના બચ્ચાઓને મારવાની ધૂનમાજ લાગ્યો રહેશે, પછી 'कालमासे काल किच्चा इहेव जबुद्दीवे भारहे वासे इदपुरे णयरे गणियाकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' જ્યારે ત્યાની પર્યાયની આયુષ્ય તેની પૂરી થઇ જશે, ત્યારે ત્યાથી મરણ સમયે મરણ પામીને તે આ જબૂદ્વીપ ભરતક્ષેત્રમા રહેલા ઇંદ્રપુર નગરમા વેશ્યાના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'तए ण त दारग अम्मापियरो जायमेत्तग वद्धेहिंति' ઉત્પન્ન થતા જ તેના માતા-પિતા તેને વર્ધિત કરી નાખશે–નપુસક બનાવી દેશે 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो

व्यतीते, एकादशे दिवसे ' सपत्ते बारसाहे ' संप्राप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे इदमेतद्रूप नामधेय करिष्यतः, भवतु खलु ' पियसेणे णपुंसए ' प्रियसेनो नपुंसक इति । पूर्वभवकृतनरजातिद्वेषजन्यकर्मफलमेतदित्यवगेयम् ।

ततः खलु स प्रियसेनो नपुंसकः, उन्मुक्तबालभावः, यौवनकमनुप्राप्त', ' विण्णायपरिणयमेत्ते ' विज्ञातपरिणतमात्र', रूपेण च यौवनेन च, लावण्येन च, ' उक्किट्ठे ' उत्कृष्टः=उत्कर्षवान् ' उक्किट्ठसरीरे ' उत्कृष्टशरीरो भविष्यति । ततः खलु स प्रियसेनो नपुसक', इन्द्रपुरे नगरे ' बहवे ' बहून्

इम एयारूव णामधेज्ज करेहिति ' इस बालक की उत्पत्ति के ११ ग्यारह दिवस जब पूर्ण हो जायेंगे और १२ वाँ दिन ज्यो ही प्रारभ होगा तब इसके माता पिता इसका नाम ऐसा धरेगे कि– ' होउ ण पियसेणे णपुंसए ' यह हमारा पुत्र ' प्रियसेन नपुसक ' इस नाम वाला होओ। पूर्व भवकी वानरपर्याय में नरजातिके साथ किये गये द्वेषजन्य कर्मोका यह फल होवेगा, ऐसा समझना चाहिए। ' तएण से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते ' यह प्रियसेन नपुसक क्रमश बाल्यावस्था का परित्याग कर तरुणावस्थाको प्राप्त होगा । विण्णायपरिणयमित्ते ' उस समय यह अपनी युवावस्था को जानता हुवा ' रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ ' रूप, यौवन एव लावण्य के उत्कर्ष से सहित होता हुआ उत्कृष्ट शरीरसपन्न हो जायगा । ' तए ण ' इसके बाद ' से पियसेणे णपुसए यह प्रियसेन नपुसक ' इदपुरे णयरे '

णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे सपत्ते बारसाहे इम एयारूव णामधेज्ज करेहिति ते બાળકની ઉત્પત્તિના અગિયાર ૧૧ દિવસ જ્યારે પૂરા થઇ જશે અને બારમા (૧૨) મા દિવસનો જ્યા પ્રારંભ થશે, ત્યારે તેના માતા-પિતા તેનુ નામ એવુ પાડશે-ધરાવશે કે- ' होउ ण पियसेणे णपुसए' આ અમારો પુત્ર ' પ્રિયસેન નપુસક ' આ નામ વાળો થાઓ પૂર્વભવમા નરજાતિની સાથે કરેલા દ્વેષરૂપ કર્મોનુ આ ફલ થશે, એમ સમજી લેવુ तए ण से पियसेणे णपुसए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते ' તે પ્રિયસેન નપુસક ક્રમે-ક્રમે બાલ-અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે ' विण्णायपरिणयमित्ते ' તે સમયે તે પોતાની યુવાવસ્થાને જાણતો થકો रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ ' રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યના ઉત્કર્ષ સાથે ઉત્કૃષ્ટશરીરસપન્ન થઇ જશે ' तए ण ' તે પછી ' से पियसेणे णपुसए' તે પ્રિયસેન નપુસક ' इदपुरे णयरे '

'राईसर-जाव-पभिईओ' राजेश्वर-यावत्-प्रभृतीन्=राजेश्वरतलवरमाडम्बिक-कौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसार्थवाहप्रभृतीन् बहुभिश्च 'विज्जापओगेहि य' विद्याप्रयोगैश्च=मन्त्रप्रयोगैश्च, कीदृशैर्विद्याप्रयोगैरित्याह-'मंतचुण्णेहि य' मन्त्रचूर्णैश्च, 'उद्दावणेहि य' उद्दावनैश्च-आकर्षणैश्चेत्यर्थः, 'णिण्हवणेहि य' निह्नवनैश्च=अदृश्यकरणैश्च, 'पण्हवणेहि य' प्रस्नवनैश्च=क्षरणैः प्रस्रवणैरित्यर्थः, काष्ठपाषाणादितोऽपि जलदुग्धादिनिर्झरणैरिति भावः। 'वसीकरणेहि य' वशीकरणैश्च=वश्यताकारकैश्च, एवंविधैः 'आभिओगेहिं' आभियोगिकैः-अभियोगः=पारवश्यं प्रयोजनं येषां ते आभियोगिकास्तैः, 'अभिओगित्ता' अभियोज्य=वशीकृत्य उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरिष्यति। ततः खलु स प्रियसेनो

उस इन्द्रपुर नगर में 'बहवे राईसर जाव-पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उद्दावणेहि य णिण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहि य आभियोगित्ता उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरिस्सइ' अनेक राजा, ईश्वर, तलवर माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाह आदि जनों को अनेक प्रकारकी विद्याओं के प्रयोगों से कि-जिनमें मन्त्रित चूर्णों की, आकर्षणों की, अदृश्य करनेवाले विधानों की काष्ठ पाषाण से भी जल दूध आदि की धारा बहवाने वाले उपायों की और वशीकरण आदि साधनों की ही मुख्यता रहेगी-उनसे मोहित कर उदार ऐसे मनुष्यसंबंधी कामभोगों को भोगता हुआ रहेगा। 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे ४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं

તે ઇન્દ્રપુર નગરમાં 'बहवे राईसर० जाव पभिईओ बहुहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उद्दावणेहि य णिण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिओगेहि य आभियोगित्ता उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ' અનેક રાજા, શેઠ, તલવર, માડંબિક, કૌટુમ્બિક ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠી સેનાપતિ અને સાર્થવાહ આદિ માણસોને અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી, કે જેમાં મંતરેલા ચૂર્ણોની, આકર્ષણોની અદૃશ્ય કરનારા વિધાનોની, લાકડા અને પથ્થરમાંથી પણ પાણી અને દૂધ આદિની ધારા વહે તેવી વિદ્યાના ઉપાયોની અને વશીકરણ આદિ સાધનોના મુખ્યતા રહેશે, તેનાથી મોહિત કરીને ઉદાર એવા મનુષ્ય સમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેશે 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता एक्कवीसं वाससयं परमाउं

नपु सकः एतत्कर्मा-४ एतत्-मन्त्रप्रयोगरूप कर्म यस्य स तथा, सुबहु पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'एकवीस वाससय' एकविंशतिं वर्षशतानि परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा, 'इमीसे रयणप्पभाए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते 'तओ' ततः रत्नप्रभायाः पृथिव्या निःसृत्य 'सरीसिवेसु' सरीसृपेषु=नकुलादिषु 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'ससारो तहेव जहा पढमे' संसारस्तथैव यथा प्रथमे ससारः=भवाद् भवान्तर भ्रमणम् तथैव यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णितः। 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीपु अनेकशतसहस्रकृत्वः-अनेकलक्षवारमुत्पत्स्यते। अत्र यद्वान्यं तदत्र प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमे सूत्रे द्रष्टव्यम्।

किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' इस प्रकार यह प्रियसेन नपुसक इन मन्त्रों के प्रयोगरूप कर्मों में ही मग्न हो कर अनकविध पाप कर्मों का उपार्जन करता २ अपनी २१०० इक्की सौ वर्ष का समस्त आयुको समाप्तकर मृत्यु के अवसरमे मर कर उन सचित पापकर्मों के उदय से प्रथमपृथिवी (रत्नप्रभा) का नारकी होगा। 'तओ सरीसिवेसु ससारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' वहा से निकलकर फिर यह सरीसृप-नकुल आदि मे उत्पन्न होगा। इसका एक भवसे दूसरे भवों में भ्रमण प्रथम अध्ययन मे वर्णित मृगापुत्र के भ्रमण की तरह जान लेना चाहिये। यह अन्तमे लाखों बार पृथिवीकाय मे उत्पन्न होगा यहा पर जो कुछ भाव है प्रथम अध्ययन क २१ वे सूत्र मे देख लेना चाहिये इसके बाद—

पालइत्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' આ પ્રમાણે તે પ્રિયસેન નપુસક તેના મત્રોના પ્રયોગરૂપ કર્મોમા જ મગ્ન થઈને અનેકવિધ પાપકર્મોનું ઉપાર્જન કરતો-કરતો એકવીશસો २१०० વર્ષની તમામ આયુષ્યને પૂરી કરીને મૃત્યુ પામીને તે સચય કરેલા પાપકર્મોના ઉદયથી પ્રથમ પૃથિવી-રત્નપ્રભામા નારકી થશે 'तओ सरीसिवेसु ससारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' ત્યાથી નીકળીને ફરી તે સરીસૃપ-નોળીઆ આદિમા ઉત્પન્ન થશે તેનું એક ભવમાથી બીજા ભવોમા ભ્રમણ તે પ્રથમ અધ્યયનમા વર્ણવેલા મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે જાણી લેવુ જોઇએ તે છેવટે લાખો વાર પૃથિવીકાયમા ઉત્પન્ન થશે આહીં આગળ જે કાંઇ ભાવ છે, તે પ્રથમ અધ્યયનના २१ એકવીસમા સૂત્રમાં જોઇ લેવું જોઇએ તે પછી 'से ण तओ अणंतर'

'से ण' स खलु 'तओ अणंतरं' ततः-तस्माद् भवाद् अनन्तरम्, 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, इहैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे चम्पाया नगर्या 'महिसत्ताए' महिषतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते। स खलु तत्रान्यदा कदाचित् 'गोट्ठिल्लएहिं' एकमण्डलीसदस्यैः समानवयस्कैर्महिषमित्रैः 'जीवियाओ' जीवितात्, 'ववरोविए समाणे' व्यरोपितः सन् तत्रैव चम्पाया नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥सू० २१॥

'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव जंबूदीवे भारहे वासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ अण्णया कयाति गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' यह वहां से निकल कर इस जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्रमें जो चंपा नाम की नगरी है उसमें महिष (पाडा) की पर्याय से उत्पन्न होगा। वहां यह समानवयवाले मित्रों-महिषों द्वारा मारा जाने पर उसी चम्पानगरी में किसी श्रेष्ठिकुल में पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा।

भावार्थ— गौतम ने पुनः पूछा कि- हे भदन्त! यह उज्झित दारक इस पर्याय से मरकर अब कहाँ जायगा और कहाँ उत्पन्न होगा? प्रभु ने गौतम के इसी प्रश्न का उत्तर इस २१ वे सूत्र में दिया है। वे इस में यह प्रकट कर रहे हैं कि-हे गौतम! उज्झित के जीवन का आज अन्तिम समय है। इसका जीवन आज चतुर्थ प्रहर में समाप्त हो जायगा। यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा।

उव्वट्टित्ता इहेव जंबूदीवे भारहेवासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिइ से णं तत्थ अण्णया कयाति गोट्ठिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ त्यांथी नीकळीने आ ज जंबूद्वीपना भरत क्षेत्रमां जे चंपा नामनी नगरी छे त्यां महिष (पाडा)नी पर्यायथी उत्पन्न थशे त्यां आगळ तेनुं समान उमर वाळा मित्रो-पाडाओ द्वारा मृत्यु थशे पछी ते चम्पानगरीमां कोइ शेठना कुलमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थशे

ભાવાર્થ—ગૌતમે ફરીવાર પૂછ્યું કે-હે ભદન્ત! તે ઉજ્ઝિત દારક આ પર્યાયથી મરણ પામીને હવે ક્યાં જશે? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? પ્રભુએ ગૌતમના એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ ૨૧ એકવીસમા સૂત્રમાં આપ્યો છે તે એમાં એ હકીકત પ્રગટ કરી રહ્યા છે કે— હે ગૌતમ! ઉજ્ઝિતના જીવનનો આજે છેલ્લો સમય છે તેનું જીવન આજ ચોથા પ્રહરમાં પૂરું થઇ જશે અને તે

क्यो कि इसने अपने जीवन का प्रत्येक क्षण पापमय व्यापारों के सेवन में ही व्यतीत किया है उससे जिन अशुभतम पापकर्मों का इसने बध किया है, उन्हीं के उदय का इसे प्रबल दुःख प्रथम नरक मे जाकर भोगना है। इसने २५ पचीस वर्ष की अपनी आयु पापों के सेवन करने मे ही समाप्त की है। प्रथम नरक की स्थिति समाप्त कर जब यह वहाँ से निकलेगा, तो वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे बंदर होगा। वहा भी यह विषयभोगों मे अत्यन्त गृद्ध होगा। 'मेरे सामने अन्य वदर विषय को न भोग सके' इस ख्याल से यह वहा जितने भी वदरीयों के पुल्लिङ्ग शिशु होगे उन सब का घातक होगा। जब यह यहा से मरेगा तो इद्रपुर मे किसी वेश्या के घर मे जन्म लेगा। वहा इस का नाम 'प्रियसेन नपुसक' होगा। क्यों कि इसने वदर की पर्याय मे पुल्लिङ्ग से द्वेष किया था, इसलिये इसका फल इसे इस पर्याय मे भोगने को मिलेगा। उत्पन्न होते ही इसे नपुंसक बना दिया जायगा। बाल्यावस्था से जब यह युवावस्था मे आवेगा और जब यह समझदार हो जावेगा, एव रूप यौवन तथा लावण्य से सपन्न होगा, तब यह अनेक प्रकार की विद्याओं के प्रयोगों से वहा के लोगों को मुग्ध कर मनुष्यसंबधी भोगों को भोगता-

મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય વ્યાપારોના સેવનમાજ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોનો તેણે બધ કર્યો છે તેના ઉદયનુ તેને પ્રબલ દુખ પ્રથમ નરકમા જઇને ભોગવવાનું છે તેણે પોતાની ૨૫ પચીસ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનુ સેવન કરવામાજ પૂરી કરી છે તે પ્રથમ નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે, તે પછી વૈતાઢ્ય પર્વતની તલેટીમા વાનર થશે ત્યા પણ તે વિષયભોગોમા અત્યત આશક્ત રહેસે 'મારા સામે બીજા વાદરા વિષયો ન ભોગવી શકે' એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યા આગળ જેટલા નરજાતિના વાનર બાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે જ્યારે તે સ્થળમા મરણ પામશે ત્યાર પછી ઇદ્રપુરમા કોઇ વેશ્યાના ઘરમા જન્મ લેશે ત્યા તેનું નામ 'પ્રિયસેન નપુસક' રહેશે કારણકે તેણે વાનરની પર્યાયમા નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો, એ માટે તેનું ફળ એ પર્યાયમા ભોગવવાનુ મળશે ઉત્પન્ન થતાજ તેને નપુસક બનાવી દેવામા આવશે બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે તે યુવાવસ્થામા આવશે અને જ્યારે તે સમજણુ વાળો થઇ જશે, અને રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યથી સપન્ન થશે, અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી ત્યાના લોકોને મુગ્ધ કરી ભોગવતો થકો પોતાનો સમય પૂરો કરશે

मूलम्—सू० २२

से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ। अणगारे०, सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ, णिक्खेवो ॥ सू० २२ ॥

॥ दुहविवागेण बिइयं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—सू० २२

'से ण तत्थ' इत्यादि। स खलु तत्रोन्मुक्तबालभावस्तथारूपाणा

हुआ अपना समय व्यतीत करेगा। इसी प्रकार के कुकृत्यों में यह २१०० इक्कीस सौ वर्ष की अपनी आयु को समाप्त कर अनेकविध पापकर्मों का संचय करता हुआ ही मरेगा, और रत्नप्रभा नरक का पुनरपि नैरयिक बनेगा। वहा की एक सागर की उत्कृष्ट स्थिति को समाप्त कर यह सरीसृपों नकुल आदि योनियो में जन्म लेकर मृगापुत्र की तरह संसार में अनेक योनियों में परिभ्रमण करेगा। पश्चात् चंपा नगरी में यह भैंसा की पर्याय से उत्पन्न होगा, और वहा अपने सजातीय समवयस्क मित्रों (भैंसों) द्वारा मारा जायगा। अन्त मे भैंसा की पर्याय छोडकर उसी नगरी मे सेठ के कुल मे पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० २१ ॥

'से ण तत्थ०' इत्यादि—

'से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे' यह जब वहा बाल्यावस्था से तरुणावस्था को प्राप्त करेगा, तब 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ'

આ પ્રકારના કુકર્મોમા તે ૨૧૦૦ એકવીસ સો વર્ષની પોતાની આયુષ્ય પુરી કરીને અનેક વિધ પાપ કર્મોનો સંચય કરીને મરણ પામશે અને રત્નપ્રભા નરકમા ફરીને નારકીપણે ઉત્પન્ન થશે, ત્યાની એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને પુરી કરીને તે સરીસૃપ નોળીઆ આદિ યોનિમા જન્મ લઈને મૃગાપુત્રના ભ્રમણ પ્રમાણે સંસારમા અનેક યોનિઓમા પરિભ્રમણ કરશે, પછી ચંપા નગરીમા પાડાની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, અને ત્યા પોતાના સજાતીય સમાનવયના મિત્ર-પાડાઓ દ્વારા માર્યો જશે (મરણ પામશે) છેવટે તેજ નગરીમા પાડાની પર્યાયથી છુટીને શેઠના કુલમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે ॥ ૨૧ ॥

'से ण तत्थ' ઇત્યાદિ

'से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे' તે જ્યારે ત્યાં બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झि

क्यो कि इसने अपने जीवन का प्रत्येक क्षण पापमय व्यापारों के सेवन में ही व्यतीत किया है उससे जिन अशुभतम पापकर्मों का इसने बध किया है, उन्हीं के उदय का इसे प्रबल दु:ख प्रथम नरक मे जाकर भोगना है। इसने २५ पचीस वर्ष की अपनी आयु पापों के सेवन करने मे ही समाप्त की है। प्रथम नरक की स्थिति समाप्त कर जब यह वहाँ से निकलेगा, तो वैताढ्य पर्वत की तलहटी मे बदर होगा। वहा भी यह विषयभोगों मे अत्यन्त गृद्ध होगा। 'मेरे सामने अन्य बदर विषय को न भोग सके' इस ख्याल से यह वहा जितने भी बदरीयों के पुलिङ्ग शिशु होगे उन सब का घातक होगा। जब यह यहा से मरेगा तो इद्रपुर मे किसी वेश्या के घर मे जन्म लेगा। वहा इस का नाम 'प्रियसेन नपुसक' होगा। क्यों कि इसने बदर की पर्याय मे पुलिङ्ग से द्वेष किया था, इसलिये इसका फल इसे इस पर्याय मे भोगने को मिलेगा। उत्पन्न होते ही इसे नपुंसक बना दिया जायगा। बाल्यावस्था से जब यह युवावस्था मे आवेगा, और जब यह समझदार हो जावेगा, एव रूप यौवन तथा लावण्य से सपन्न होगा, तब यह अनेक प्रकार की विद्याओं के प्रयोगों से वहा के लोगों को मुग्ध कर मनुष्यसंबधी भोगों को भोगता

મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય વ્યાપારોના સેવનમાજ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોનો તેણે બધ કર્યો છે તેના ઉદયનુ તેને પ્રબલ દુખ પ્રથમ નરકમા જઇને ભોગવવાનુ છે તેણે પોતાની ૨૫ પચીસ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનુ સેવન કરવામાજ પૂરી કરી છે તે પ્રથમ નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે, તે પછી વૈતાઢ્ય પર્વતની તલેટીમા વાનર થશે ત્યા પણ તે વિષયભોગોમા અત્યત આશક્ત રહેસે 'મારા સામે બીજા વાદરા વિષયો ન ભોગવી શકે' એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યા આગળ જેટલા નરજાતિના વાનર બાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે જ્યારે તે સ્થળમા મરણ પામશે ત્યાર પછી ઇદ્રપુરમા કોઇ વેશ્યાના ઘરમા જન્મ લેશે ત્યા તેનુ નામ 'પ્રિયસેન નપુસક' રહેશે કારણકે તેણે વાનરની પર્યાયમા નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો, એ માટે તેનુ ફળ એ પર્યાયમા ભોગવવાનુ મળશે ઉત્પન્ન થતાજ તેને નપુસક બનાવી દેવામા આવશે બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે તે યુવાવસ્થામા આવશે અને જ્યારે તે સમજણ વાળો થઇ જશે, અને રૂપ, યૌવન તથા લાવણ્યથી સપન થશે, ત્યારે તે અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી ત્યાના લોકોને મુગ્ધ કરી મનુષ્યસમ્બન્ધી ભોગોને ભોગવતો થકો પોતાનો સમય પૂરો કરશે

स्वामी कथयति–' एवं खलु ' इत्यादि । एवं खलु हे जम्बूः ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां द्वितीयस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त-इति ब्रवीमि-यथा भगवता-प्रोक्तं तथैव त्वा कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० २२ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री-विपाकश्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् उज्झितकनामकं द्वितीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥१। २॥

सुधर्मास्वामी कहते हैं कि–हे जम्बू ! श्रमण भगवान् महावीर ने जो सिद्धिगतिस्थान को पाचुके हैं, दुखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के इस द्वितीय अध्ययन का उज्झित दारक के आख्यानरूप मे यह भाव प्रकट किया है,- ऐसा मैं कहता हूँ। यह जो कुछ भी तुमसे कहा है वह अपनी कल्पना से कथन नहीं किया है, किन्तु प्रभु के कथनानुसार ही कहा है ॥ २२ ॥

श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध की ' विपाकचन्द्रिका ' नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद मे ' उज्झित ' नामक ॥ द्वितीय अध्ययन सम्पूर्ण हुआ ॥ १ । २ ॥

હે જમ્બૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિગતિ સ્થાનને (સિદ્ધપદને) પામેલા છે, તેમણે દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ । આ બીજા અધ્યયનના ઉજ્ઝિત દારકના આખ્યાનરૂપમા જે ભાવ પ્રગટ કર્યા છે એવીજ રીતે હુ કહુ છુ આ જે કાંઇ તમારી પાસે કહ્યુ છે તે મારી કલ્પનાથી કહેલુ નથી, પરન્તુ પ્રભુના કહેવા પ્રમાણેજ કહેલ છે ॥ ૨૨ ॥

શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની ' વિપાકચન્દ્રિકા નામની ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા ' ઉજ્ઝિત નામનુ બીજુ અધ્યયન સંપૂર્ણ થયુ ॥ ૧ । ૨ ॥

स्थविराणामन्तिके केवलं 'बोहिं' बोधिं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते, सम्यक्त्वं लप्स्यते इत्यर्थः। अनगारो भावितात्मा भविष्यति। ततः स कालमासे कालं कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे'-सौधर्मे कल्पे 'जहा पढमे' यथा प्रथमेऽध्ययने प्रोक्तं तथाऽत्र वाच्यमित्यर्थः, तेनायमर्थो लभ्यते-'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवत्वेनोत्पत्स्यते। स खलु ततोऽनन्तरं देवशरीरं त्यक्त्वा, महाविदेहे वर्षे, यानि कुलानि भवन्ति आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते। 'जाव अंतं करेहिइ' यावत् अन्तं करिष्यति-सर्वदुःखानामन्तं=नाशं करिष्यति।

'णिक्खेवो' निक्षेपः=निगमनं समाप्तिवाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद्यथा-'एवं खलु जम्बू! समणेण भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते'-त्तिबेमि। अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्रीसुधर्मा

तथारूप स्थविरों के समीप निर्मल समकित को प्राप्त करेगा, भावितात्मा अनगार होगा, 'सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ णिक्खेवो' पश्चात् यह मृत्यु के अवसर मर कर सौधर्मकल्प मे देवपने उत्पन्न होगा। वहां की स्थिति समाप्त कर यह फिर महाविदेह क्षेत्र मे जो वहा आढ्य कुल हैं उनमें से किसी एक आढ्यकुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होगा- पश्चात् योग्य समय पर भागवती दीक्षा अंगीकार कर समस्त कर्मों का सर्वथा नाश कर मोक्ष को पावेगा। 'णिक्खेवो' यह पद द्वितीय अध्ययन की समाप्ति का सूचक है, जिसका भाव यह है- 'एवं खलु जंबू! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि' इस अध्ययन की समाप्ति के समय श्री

हिइ' तथारूप स्थविरोनी पासे जईने निर्मल समकितने प्राप्त करशे, भावितात्मा अणगार-मुनि थशे; 'सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ णिक्खेवो' पछी ते मृत्युना समये मरण पामीने सौधर्मकल्पमां देवपणे उत्पन्न थशे त्यांनी स्थिति पूरी करीने, ते पछी महाविदेह क्षेत्रमां जे त्यां आढ्य (सर्व संपत्ति सम्पन्न) कुळो छे तेमांना कोई एक आढ्य कुळमां पुत्र रूपथी उत्पन्न थशे पछी योग्य समय प्राप्त थतां भागवती दीक्षा अंगीकार करीने समस्त कर्मोनो सर्वथा नाश करीने मोक्ष पदने पामशे णिक्खेवो आ पद बीजा अध्ययननी समाप्तिनुं सूचक छे, जेनो भाव ए छे के 'एवं खलु जम्बू समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाणं बिइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि' आ अध्ययननी समाप्तिना समये श्री सुधर्मा स्वामी कहे छे के-

जम्बूस्वामी सुधर्मस्वामिनं पृच्छति–' जइ ण ' इत्यादि । यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान प्राप्तेन दुःखविपाकाना द्वितीयस्याध्ययनस्य ' अयमट्ठे ' अयमर्थः=विजय-मित्रमार्थवाहपुत्रस्योज्झितकस्य यः स्वकृतदुष्कृतफलदुःखविपाकस्तद्रूपोऽर्थः प्रज्ञप्त , तृतीयस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दु खविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन कोऽर्थ प्रज्ञप्त ? । ततः खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बूनामकमनगारमेव=वक्ष्यमाणप्रकारेण ' वयासी ' अवादीत्– ' एव खलु जबू ' इत्यादि ।

एव खलु हे जम्बू ! तस्मिन काले तस्मिन् समये पुरिमतालनामक नगरमासीत् तत् कीदृश? मित्याह–' रिद्ध० ' इत्यादि ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्–'ऋद्धं'=

श्रमण भगवान् महावीर ने कि जो सिद्धिगति को प्राप्त कर चुके हैं दु खविपाक के द्वितीय अध्ययन का ' विजयमित्र सार्थवाह के पुत्र उज्झित ने अपने पूर्वोपार्जित दुष्कृतों के फल स्वरूप अनेकविध दुखों को भोगा ह ' इसरूप जो भाव कहा है वह तो हमने सुन लिया है, अब हे भदन्त ! दु खविपाक के तृतीय अध्ययन का उन्हीं श्रमण भगवान् महावीर ने कि जो सिद्धिगति मे विराजमान है क्या भाव प्रदिपादित किया है ' इस प्रकार जबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं— ' एव खलु जबू ' इत्यादि—

हे जबू ! इस तृतीय अध्ययन का भाव इस प्रकार है–' तेण कालेण तेण समएण ' उस काल और उस समय मे ' पुरिमताले णाम णयरे होत्था ' एक पुरिमताल नामका नगर था। यह नगर ' रिद्ध० ' नभ स्पर्शी

મહાવીરે કે જે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે દુ ખવિપાકના બીજા અધ્યયનના ' વિજયમિત્ર સાર્થવાહના પુત્ર ઉજ્ઝિતે પોતાના પૂર્વભવના મેળવેલા દુષ્કૃતોના ફળસ્વરૂપ અનેકવિધ દુ ખોને ભોગવ્યા છે ' તે રૂપ જે ભાવ કહ્યા છે તે તો મે સાભળી લીધા છે, હવે હે ભદન્ત ! દુ ખવિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કે જે સિદ્ધિગતિમા વિરાજમાન છે શુ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે, આ પ્રકારના જમ્બૂ સ્વામીના પ્રશ્નને સાભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે — ' एव खलु जबू ' ઇત્યાદિ

હે જમ્બૂ ! આ ત્રીજા અધ્યયનના ભાવ આ પ્રમાણે છે– तेण कालेण तेण समएण તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ' पुरिमताले णाम णयरे होत्था ' એક પુરિતમાલ નામનું નગર હતુ– તે નગર रिद्ध આકાશનો સ્પર્શ કરે

॥ अथ तृतीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

तच्चस्स उक्खेवो। एवं खलु जम्बू! तेणं कालेणं तेणं समएणं पुरिमताले णामं णयरे होत्था, रिद्ध०। तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए एत्थ णं अमोहदंसी उज्जाणे, तत्थ णं अमोहदसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

'तच्चस्स' इत्यादि। 'तच्चस्स' तृतीयस्याऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उत्क्षेपः=उपोद्घातः प्रस्तावनेत्यर्थः। तृतीयाऽध्ययनस्य प्रस्तावनाऽत्र वक्तव्येति भावः। अत्रैवमुत्क्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते, तएणं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी—' इति।

॥ तृतीय अध्ययन ॥

'तच्चस्स' इत्यादि।

'तच्चस्स उक्खेवो' तीसरे अध्ययन का उत्क्षेप यहां बोलना चाहिये, वह इस प्रकार—जंबूस्वामी ने श्री सुधर्मा स्वामी से पूछा—'जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तएणं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी' हे भदंत!

त्रीजुं अध्ययन

'तच्चस्स' ईत्यादि

'तच्चस्स उक्खेवो' त्रीजा अध्ययननो उत्क्षेप अहीं बोलवो जोईए, ते आ प्रमाणे-जंबू स्वामीए श्री सुधर्मा स्वामीने पूछयुं—'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तच्चस्स णं भंते! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी' हे भदन्त! श्रमण भगवान

टीका—सू० २

'तत्थ ण' इत्यादि । तत्र खलु 'पुरिमताले'=पुरिमतालनामके नगरे महाबलो नाम राजाऽऽसीत् । तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे 'देसप्पते' देशप्रान्ते=मण्डलान्तर्गते 'एत्थ ण' अत्र खलु 'अडवीसंसिया' अटवीसंश्रिता=महावनान्तर्गता 'सालाडवीणाम' शालाटवीनाम्नी चोरपल्ली=चोराणां वृक्षवंशलतादिगहनाश्रितं वासस्थानम् आसीत् । सा कीदृशी आसीत् ?—'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा' विषमगिरिकन्दरकोलम्बसन्निविष्टा=विषमं यद् गिरेः कन्दरं तस्य यः कोलम्बः=प्रान्तस्तत्र संनिविष्टा या सा तथा । 'वसीकलंकपागारपरिक्खित्ता' वंशीकलङ्कप्राकारपरिक्षिप्ता=वंशीकलङ्का=वंशजालमयी वृत्तिः,

'तत्थ ण०' इत्यादि सूत्र० २

'तत्थ ण पुरिमताले' उस पुरिमताल नगर में 'महब्बले णाम राया होत्था' 'महाबल' इस नाम का एक राजा था। 'तस्स ण पुरिमतालणयरस्स' उस पुरिमताल नगर के 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' ईशानकोण में 'देसप्पते' न अति निकट न अति दूर 'अडवीससिया' एक अटवी थी जिसमें 'सालाडवी णाम चोरपल्ली होत्था' 'शालाटवी' इस नाम से प्रसिद्ध चोरपल्ली थी। यह 'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा' गिरि पहाडों के विषम कंदरों के प्रान्तभाग में स्थित थी। 'वसीकलंकपगारपरिक्खित्ता' इसके चारों ओर वांसों की बाड तनी हुई थी, उससे यह ऐसी मालूम पडती थी कि यह

'तत्थ ण' ઇત્યાદિ

'तत्थ ण पुरिमताले' તે પુરિમતાલ નગરમાં महब्बले णाम राया होत्था મહાબલ એ નામનો રાજા હતો. तस्स ण पुरिमतालणयरस्स' તે પુરિમતાલ નગરના 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' ઇશાન કોણમાં 'देसप्पते' બહુજ નજીક તેમજ બહુ દૂર પણ નહિ अडवीसंसिया એક અટવી-વન હતું જેમાં 'सालाडवी णाम चोरपल्ली होत्था' 'શાલાટવી નામથી પ્રસિદ્ધ એક ચોરપલ્લી હતી તે 'विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा ગિરિ-પહાડોના વિષમ કંદરો (ગુફાઓ)ના પ્રાન્ત ભાગોમાં (ખુણામાં) રહેલી હતી वसीकलंकपागारपरिक्खित्ता' તેની ચારેય બાજુ વાંસોની વાડ કરેલી હતી, તેથી કરીને એવી રીતે દેખાતી હતી કે તે જાણે કોટથી ઘેરી લીધેલી હોય

नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्त, बहुजनसकुल च, 'स्तिमित'=स्वचक्रपरचक्रभय-रहितम्, 'समृद्ध'=धनधान्यादिपूर्णम्। तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थः। अत्र खलु 'अमोहदसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकमुद्यानमासीत्। तत्र खलु 'अमोहदसिस्स जक्खस्स' अमोघदर्शिनः=अमोघदर्शिनामकस्य यक्षस्य यक्षायतनमासीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

तत्थ णं पुरिमताले महब्बले णामं राया होत्था। तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए देसप्पंते एत्थ णं अडवीसंसिया सालाडवी णामं चोरपल्ली होत्था, विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा, वंसीकलंकपागारपरिक्खित्ता, छिण्णसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा, अब्भितरपाणिया सुदुल्लभजलपेरंता अणेगखंडी विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेस्सा यावि होत्था ॥ सू० २ ॥

बहुत से मकानों से युक्त एवं बहुजनों से सकुल था। यहा के निवासियों को स्वप्न मे भी स्वचक्र और परचक्र का भय नहीं था। यहा की प्रजा बिलकुल निर्भय थी। नगर मे सर्व तरफ धन और धान्य की राशियों के ढेर लगे रहते थे। 'तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उस पुरिमतालनगर के ईशानकोणमें 'तत्थ णं अमोहदसी उज्जाणे' एक अमोघदर्शी नामका उद्यान था। 'तत्थ णं अमोहदसिस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था' उस उद्यान में अमोघदर्शी नामक यक्षका एक यक्षायतन था। भावार्थ—स्पष्ट है ॥ १ ॥

તેવા ઉંચા ઘણાજ મકાનોથી યુકત અને ઘણીજ વસ્તીથી ભરપૂર હતું ત્યાના નિવાસીઓને સ્વપ્નામા પણ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય ન હતો ત્યાની પ્રજા એકદમ નિર્ભય હતી- નગરમા ચારેય બાજુ ધન અને ધાન્યના ઢગલા લાગેલા હતા 'तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' તે પુરિતમાલ નગરના ઇશાન કોણમા 'तत्थ णं अमोहदसी उज्जाणे' એક અમોઘદર્શી નામનો બગીચો હતો 'तत्थ णं अमोहदसिस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्थ' તે ઉદ્યાન બગીચામા અમોઘદર્શી નામના યક્ષનું એક યક્ષસ્થાન હતુ ભાવાર્થ-સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

मूलम्—सू० ३

तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए विजए णामं चोरसेणावई परिवसइ, अहम्मिए जाव लोहियपाणी बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले। से णं तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचण्हं चोरसयाणं आहेवच्चं जाव विहरइ। तए णं से विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य, खंडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णभिण्णबाहिराहियाणं कुडंगे यावि होत्था। तए णं से विजए-चोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं बहुहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य खत्तखणणेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे २ तज्जेमाणे २ तालेमाणे २ णित्थाणं, णिद्धणं, णिक्कणं, करेमाणे २ विहरइ। महब्बलस्स रण्णो अभिक्खणं २ कप्पाइं गिण्हइ। तत्थ णं विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरी णामं भारिया

उनके लिये तो यह सर्वथा दुष्प्रवेश थी।

भावार्थ— पुरिमताल नगर के राजा का नाम महाबल था। नगर के न अति निकट और न अति दूर एक घनी अटवी थी। इसमें एक चोरपल्ली था। इसका नाम शालाटवी था। इसके आस पास गिरि पहाडों की विषम कंदराएँ थीं। चोरपल्ली चारों ओर से बांसों की बाड से घिरी हुई थी। इस के पास के पहडों की छोटी२ टेकरियां खोद डाली गई थीं, अतः उनके गढे इस शालाटवी की खाई जैसे मालूम देते थे। चारों ने सब प्रकार की व्यवस्था इसके भीतर ही कर रखी थी। पानी

કઠિન હતુ, સર્વથા તે ચોરલોકોને પ્રવેશ કરાય તેવી ન હતી

ભાવાર્થ— પુરિતમાલ નગરના રાજાનુ નામ મહાબલ હતુ નગરથી બહુ દૂર તેમજ અતિ નજીક પણ નહિ એવી એક ઘેરી અટવી (વન) હતી તેમા એક ચોરપલ્લી હતી, તેનુ નામ શાલાટવી હતુ, તેની આસપાસ ગિરિની (પર્વતની) વિષમ ગુફાઓ હતી ચોરપલ્લીને ચારેય બાજુથી વાંસોની વાડથી ઘેરેલી હતી તેની આજુબાજુના પહાડોની નાની ટેકરીઓ ખોદેલી હતી તેથી તેના ખાડા તે શાલાટવીની ખાઇ જેવા દેખાતા હતા, ચોરો માટેની તમામ પ્રકારની અનુકૂળતાની વ્યવસ્થા તેની અંદર જ કરી રાખેલી હતી ત્યાના

सेव प्राकारस्तेन परिक्षिप्ता=वेष्टिता 'छिण्णसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' छिन्न शैलविषमप्रपातपरिखोपगूढा=छिन्नः=विदीर्णः शैलस्तस्य ये विषमप्रपाताः= गर्ताः, त एव परिखा, तयोपगूढा=वेष्टिता, 'अब्भितरपाणिया' अभ्यन्तरपानीया=अभ्यन्तरजलयुक्ता 'सुदुल्लभजलपेरता' सुदुर्लभजलपर्यन्ता=सुदुर्लभम्=अतिदुर्लभं जलं पर्यन्ते यस्याः सा तथा, 'अणेगखंडी' अनेकखण्डी=अनेकाः खण्डाः=अपद्वाराणि–गुप्तद्वाराणि यस्याः सा तथा, 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' विदितजनदत्तनिर्गमप्रवेशा=विदितानां=परिचितानामेव जनानां दत्तः निर्गमः प्रवेशश्च यस्याः सा तथा 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा' सुबहुकस्यापि कुपितस्य=कोपाविष्टस्य वैरिण इत्यर्थः जनस्य दुष्प्रवेशा=दुष्करः प्रवेशो यस्याः सा तथा, 'यावि' चापि 'होत्था' आसीत् ॥ सू० २ ॥

कोट से घिरी है 'छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' इसके आस पास की छोटी छोटी टेकरिया खोद डाली गई थीं इससे भूमी में जगह२ गढे हो गये थे, इससे देखने वालों को ऐसा ज्ञात होता था कि मानो यह खाई से परिक्षिप्त हो रही है। 'अब्भितरपाणिया' चोरपल्ली के भीतर ही पानी का प्रबंध था। पानी लाने के लिये वहां से लोगों को बाहर नहीं जाना पडता था। 'सुदुल्लभजलपेरंता' क्यों कि इसके बाहर बहुत दूर तक पानी का कोई साधन नहीं था। 'अणेगखंडी' इसमें अनेक गुप्तद्वार भी थे। 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' जान पहिचान वाले जन ही इसमें आ जा सकते थे, अपरिचित नहीं। 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था' शत्रुओं को तो इसमें प्रवेश करना भी मुश्किल था।

'छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' तेनी आसपासनी नानी टेकरीओ खोदी नाखेली हती ते कारणथी जमीनपर ठेकाणे ठेकाणे खाडा थइ गया हता तेथी जोनार माणसने एवु लागतु हतु के जाणे ते खाईओथी परिक्षिप्त थइ रही छे 'अब्भितरपाणिया' चोरपल्लीनी अंदरज पाणीनो प्रबंध हतो, तेथी पाणी लाववा माटे त्याथी लोकोने बहार जवु पडतु नहि 'सुदुल्लभजलपेरंता' कारणु के तेनाथी बहार बहुज दूर सुधी पाणी माटे कोइ साधन हतु नहि 'अणेगखंडी' तेमां अनेक गुप्तद्वार पण हता 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' जे जाणुवा पीछाणुवा वाळो माणुस होय तेज तेमा आवी जइ शकतो हतो, अजाण्यो माणस आवी शकतो नहि 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था' शत्रुओने तो तेमा प्रवेश करवो ते पण

'लोहियपाणी' लोहितपाणि'-लोहितौ = शस्त्रकर्तितपशुपक्षिदेहोद्गतरुधिरसंपर्केण रक्तौ पाणी=हस्तौ यस्य स तथा, 'बहुणगरणिग्गयजसे' बहुनगरनिर्गतयशाः= बहुषु नगरेषु निर्गत=प्रसृत यशः=प्रसिद्धिर्यस्य स तथा, 'सूरे' शूरः 'दढप्पहारे' दृढप्रहारः, दृढः=कठोरः, दुस्सह प्रहारो यस्य स तथा, 'साहसिए' साहसिकः=असमीक्ष्यकारी, 'सद्दवेही' शब्दवेधी-शब्द=ध्वनिम् अनुसृत्य वेधितु= बाणेन विद्ध कर्तु शीलमस्येति तथा 'असिलट्ठिपढममल्ले' असियष्टिप्रथममल्लः- असिः=खड्गः, यष्टि = 'लाठी' इति भाषाप्रसिद्धा तयोः प्रथमः=प्रधानो मल्लः =योद्धा, खड्गयष्टिप्रहरणकुशल इत्यर्थ । स खलु तत्र शालाटव्या चोरपल्ल्या पञ्चाना चोरशतानामाधिपत्य 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'पोरेवच्च, सामित्त, भट्टित्त, महत्तरगत्त, आणाईसरसेणावच्च, कारेमाणे, पालेमाणे' इति

पक्षियों को मारा करता था। 'बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले' इसकी प्रसिद्धि अनेक नगरों मे हो चुकी थी, यह बडा ही सूरवीर था। इसका प्रहार बडा कठोर होता था। विना विचारे ही यह समस्त काम कर डालता था। 'भविष्य मे इसका परिणाम क्या होगा' इसे इसकी बिल्कुल चिन्ता ही नहीं होती थी। यह शब्दवेधी बाणविद्या मे विशेष पटु था। तलवार और लाठी के चलाने में इसने विशिष्ट निपुणता प्राप्त की थी-तलवार और लाठी इन दोनों द्वारा प्रहार करने मे यह प्रथम नम्बर गिना जाता था। 'से ण तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचण्ह चोरसयाण आहेवच्च जाव विहरइ' यह उस चोरपल्ली मे ५०० चोरो का आधिपत्य करता था। इनमे यह

વડે હમેશા પશુ પક્ષિઓને માર્યા કરતો હતો. 'बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्दवेही असिलट्ठिपढममल्ले' તેની પ્રસિદ્ધિ અનેક નગરોમા થઇ ચુકી હતી, તે બહુજ સાહસિક હતો, કોઇ પ્રકારનો વિચાર કર્યા વિના તે તમામ કામ કરતો હતો, 'ભવિષ્યમા તેનુ શુ પરિણામ આવશે' તેની બિલકુલ ચિન્તા તે કરતોજ નહિ, તે શબ્દવેધી બાણવિદ્યામા વિશેષ કુશળ હતો તલવાર અને લાઠી ચલાવવામા તેણે ઉત્તમ પ્રકારની કુશળતા પ્રાપ્ત કરી હતી—તલવાર અને લાઠી એ બન્ને વડે પ્રહાર કરવામા તે પહેલા નબરમા ગણાતો હતો. 'से ण तत्थ मालाडवीए चोरपल्लीए पचण्ह चोरसयाण आहेवच्च जाव विहरइ' તે એ ચોરપલ્લીમા ૫૦૦ પાચસો ચોરોનુ અધિપતિપણુ કરતો હતો.

होथा। अहीण० तत्थ ण विजयचोरसेणावइस्स पुत्ते खधसिरीए भारियाए अत्तए अभग्गसेणे णामं दारए होत्था, अहीण० ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तत्थ ण' इत्यादि। तत्र खलु 'सालाटवीए चोरपल्लीए' शालाटव्या चोरपल्लया विजए णाम' विजयो नाम=विजयनामक', 'चोरसेणावई' चोर सेनापतिः=चोराणा नायकः, 'परिवसइ' परिवसति। 'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव' यावत्–अत्र यावच्छब्देन 'अधम्माणुए, अधम्मिट्ठे, अधम्मक्खाई, अहम्मप लोई, अधम्मपलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अधम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणे दुस्सील दुव्वए' इति सग्रह.। अधर्मानुग', अधर्मिष्ठ', अधर्माख्यायी, अधर्मप्रलोकी, अधर्म प्ररञ्जन, अधर्मशीलसमुदाचार, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन, दु शील, दुर्व्रतः, इति। एषा पदाना व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रव्याख्यावसरे कृताऽस्माभि।

वगैरह लाने के लिये वहा के निवासियों को बाहर नहीं जाना पडता था। परिचित के सिवाय और दूसरे जनो का यहा आना जाना अशक्य था ॥ सू २ ॥

'तत्थ ण सालाडवीए०' इत्यादि

'तत्थ ण सालाडवीए चोरपल्लीए' उस शालाटवी नामक चोरपल्ली मे 'विजए णाम चोरसेणावई परिवसइ' विजय नामका एक चोरों का सरदार रहता था। यह 'अहम्मिए जाव लोहियपाणी' महा अधार्मिक अधर्मानुग, अधर्मिष्ठ, अधमख्यायी, अधर्मप्रलोकी अधर्मप्ररञ्जन, अधर्मशीलसमुदाचारी, एव अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाने वाला था। साथ मे दु शील एव दुराचारी भी था। इसके दोनों हाथ सदा खून से ही र गे रहते थे, क्यों कि यह शस्त्र मे प्रतिदिन पशु एव

નિવાસીઓને પાણી લેવા માટે પણ બહાર જવુ પડતુ નહિ અને તે અટવીના માર્ગના જાણકાર વિના કોઇ બીજા માણસથી આવવા જવાનુ બની શકતુ નહિ (૨)

'तत्थ ण सालाडवीए०' ઇત્યાદિ

'तत्थ ण सालाडवीए चोरपल्लीए' તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા 'विजए णाम चोरसेणावई परिवसइ' વિજય નામનો એક ચોરોનો સરદાર રહેતો હતો, તે 'अहम्मिए जाव लोहियपाणी' મહાઅધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ અધર્મખ્યાયી, અધર્મપ્રલોકી, અધર્મપ્રરજન, અને અધર્મથીજ પોતાની આજીવિકા ચલાવનાર હતો સાથે દુશીલ અને દુરાચારી પણ હતો તેના બન્ને હાથ હમેશા લોહીથી રગાએલા રહેતા હતા કારણ કે તે હથિઆરો

वहिराहितानाम्-छिन्ना हस्तादिषु, भिन्ना नासिकादिषु बहिराहिताः-नगराद् बहिष्कृताः, तेषां द्वन्द्वः-छिन्नभिन्नबहिराहितास्तेषां, 'कुटगे' कुटङ्कः-कुटङ्क इव कुटङ्कः=वंशगहनमिव तेषामावरकः-गोपक इत्यर्थः 'यावि होत्था' चाप्यभवत्।

ततः खलु विजयचोरसेनापतिः पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमिल्ल' उत्तरपौरस्त्यम्=उत्तरपूर्वान्तरालस्थं जनपदं बहुभिः 'गामघायएहि य' ग्रामघातकैश्च 'णयरघायएहि य' नगरघातकैश्च 'गोग्गहणेहि य' गोग्रहणैश्च=गवापहरणैः, 'बंदिग्गहणेहि य' बन्दिग्रहणैश्च=बन्दिनः कारागारस्थास्तेषां ग्रहणैरपहर-

जिनकी नाक आदि कटी रहती थीं, एवं जो बहिराहित-नगर से बहिष्कृत किये हुए होते थे, उन सबका भी यह कुटक-बास की झाड़ी के समान गोपक था। जिस प्रकार बास की झाडी अपने अंदर छिपी हुई वस्तु की रक्षा करती है उसे प्रकट नहीं होने देती है, उसी प्रकार से यह भी इन सब की रक्षा करता था, इसके सहारे आने पर किसी का भी कोई बाल बाका नहीं कर सकता था। 'तए णं से विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरित्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पथकोट्टेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे२ तज्जेमाणे२ तालेमाणे२ णित्थाणं णिद्धणं णिक्कणं करेमाणे२ विहरइ' यह विजय चोरसेनापति पुरिमताल नगर के उत्तर और पूर्वदिशा के अन्तराल में रहे हुए जनपदों को ग्रामों के घातनेरूप, नगरों के घातनेरूप, गायों को चुरानेरूप, कारागार में बंद हुए बंदियों को भगानेरूप,

કપાઇ ગયેલા રહેતા હતા, જેના નાક કાપેલા હતા, તેમજ જે ગામમાંથી બહિષ્કૃત બહાર કાઢી મૂકેલા હતા તે, તથા ઉપર ગણાવેલા સૌ માટે તે વાસની ઝાડી પ્રમાણે તેનો રક્ષક હતો, જે પ્રમાણે વાસની ઝાડી પોતાની અંદરની વસ્તુનું રક્ષણ કરે છે, તેને પ્રગટ થવા દેતી નથી તે પ્રમાણે આ ચોર પણ સૌની રક્ષા કરતો હતો તેનો સહકાર મળતા તેના આશ્રયે રહેનારનો કોઇ પણ વાળ વાંકો કરી શકતા નહિ 'तए णं विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पथकोट्टेहि य खत्तखणणेहि य उव्वीलेमाणे२ विद्धंसेमाणे२ तज्जेमाणे२ तालेमाणे२ णित्थाणं णिद्धणं णिक्कणं करेमाणे२ विहरइ' તે વિજય ચોર સેનાપતિ પુરિમતાલ નગરના ઉત્તર અને પૂર્વદિશાના મધ્યમાં રહેતા જનપદો-દેશોને ગામોને મારવારૂપ, નગરોનો ઘાત કરવારૂપ, ગાયોને ચોરવારૂપ,

संग्राह्यम्। एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रे कृताऽस्माभिः। 'विहरइ' विहरति सुखेन तिष्ठतीत्यर्थः। ततः खलु स विजयनामकश्चोर सेनापतिर्बहूनां चोराणां च 'पारदारियाण य' पारदारिकाणां च=परस्त्रीलम्पटानां च 'गंठिभेयगाणाय' ग्रन्थिभेदकानां च, 'संधिच्छेयगाण य' सन्धिच्छेदकानां च, 'खंडपट्टाण य' खण्डपट्टानां च खण्डः=अपरिपूर्णः, पट्टः=परिधानवस्त्रं येषां ते तथा तेषाम्, ये खलु वस्त्रखंडेन चरणं परिवेष्ट्य कुष्ठव्रणादिव्याजेन गमनशक्त्यभावं ज्ञापयन्ति, अथवा-स्वचरित्रं गोपयन्तो ये कन्थां धारयन्ति तेषामित्यर्थः। अन्येषां च बहूनां 'छिण्णभिण्णबाहिराहियाण' छिन्नभिन्न

अग्रेसर था। इनका स्वामी एवं पोषक था। इनमें यह पूर्ण मान्य था और इन सबका आज्ञाप्रधानसेनापतित्व करता हुवा रहता था। 'तत्थ णं से विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य खंडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णभिण्णबाहिराहियाणं कुडंगे यावि होत्था' ५०० चोरों के आधिपत्य करने के सिवाय अन्य चोरों का, परदारलंपटों का, गांठकतरनेवालों का, संधिभेदकों का-मकानों में सेंध लगाकर जो चोरी करने वाले थे उनका, खंडवस्त्रवालों का-जो व्रणादिक के बहाने से पैरों में चीथडे लपेटकर 'हम में चलने की शक्ति नहीं है' इस प्रकार का देखाव करनेवाले थे उनका, अथवा अपने चरित्र को छुपाते हुए जो कन्था को धारण करने वाले थे उनका, एवं और भी बहुत से छिन्न-जिनका हाथ वगैरह कटा रहता था, भिन्न-

તેઓમાં તે અગ્રેસર હતો, તેઓનો સ્વામી અર્થાત્ પોષણ કરનાર હતો તે ચોરોમાં તેનું પૂરૂં માન હતું અને તે સૌનો આજ્ઞાપ્રધાન સેનાપતિ પણ કરતો અને રહેતો હતો, 'तत्थ णं से विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य खंडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णभिण्णबाहिराहियाणं कुडंगे यावि होत्था' ૫૦૦ ચોરોનું અધિપતિ પણું કરતો, તે સિવાય બીજા ચોરોના, પરસ્ત્રીલંપટોના ગંઠિછોડાના, સંધિભેદો કરનારાના-મકાનમાં સેંધ (ખાતર પાડવા માટે કાણું પાડવું તે) કાણું પાડી જે ચોરી કરનારા હતા તેના, ખંડવસ્ત્ર વાળાઓ-જે ગુમડા થવાના બહાનાથી પગમાં લુગડાના ચીથરા લપેટનારા, 'અમારામાં ચાલવાની શક્તિ નથી' આ પ્રકારના દેખાવ કરનારા હતા તેના, અથવા જે પોતાના ચરિત્રને છુપાવીને કન્થા-ગોદડી ધારણ કરનારા હતા તેના, તથા બીજા પણ ઘણાજ, જેના હાથ વગેરે

'तत्थ ण' तत्र खलु=शालाटव्या चोरपल्ल्या विजयस्य=विजयनामकस्य चोरसेनापतेः 'खदसिरी णामं भारिया' स्कन्दश्रीनाम्नी भार्या 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशीत्याह–'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा=कोमलकर चरणा, 'अहीणपडिपुण्णपचिंदियसरीरा' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपत, प्रतिपूर्णानि लक्षणत,, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन् तत् तथाविध शरीर यस्याः सा तथा ॥ सू० ३ ॥

हिस्सा है अन मुझे दो' राजा के ग्राह्य अश का लेता रहता था। 'तत्थ णं विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीणाम भारिया होत्था' इस विजय चोर सेनापति की भार्या का नाम स्कंदश्री था। 'अहीण०' यह प्रमाण और लक्षण से उपेत पाचों इन्द्रियों से परिपूर्ण शरीर युक्त थी। इसके हाथ और पैर बहुत ही सुकुमार थे।

भावार्थ— इस चोरपल्ली में ५०० चोरो का नायक एक विजय नामका चोरसेनापति रहता था। इसका व्यवहार जनता के प्रति महारौद्र–निकृष्ट था। जीवन भी इसका महा अधार्मिक था। शुभ कार्य क्या है? सहृदयता का व्यवहार कैसा होता है? यह इस बात को स्वप्न में भी नहीं जानता था। रातदिन शिकार करना और पशु–पक्षियो के रुधिर से अपने हाथो को रगे रखना, बस यही इसका दैनिक कार्य था। इसकी निर्दयता की कथा गाव में फैल चुकी थी। लोग इसका

આપો એમ કહીને રાજાનો ભાગ લેતો હતો 'तत्थ ण विजयस्स चोरसेणावइस्स खधसिरी णाम भारिया होत्था' આ વિજયચોર સેનાપતિની સ્ત્રીનુ નામ સ્કદશ્રી હતુ 'अहीण०' તે લક્ષણ અને પ્રમાણો સહિત પાચ ઇદ્રિયોથી પરિપૂર્ણ શરીર વાળી હતી તેના હાથ પગ બહુજ સુકોમળ હતા

ભાવાર્થ— તે ચોરપલ્લીમા ૫૦૦ પાચસો ચોરોનો નાયક વિજય નામનો ચોરોનો સેનાપતિ રહેતો હતો. માણસો સાથે તેનો વ્યવહાર બહુજ ભૂડો હતો, તેનુ જીવન પણ મહા અધર્મથી ભરેલુ હતુ, સારૂ કામ કેવુ કહેવાય? સહૃદયતાનો વ્યવહાર કેવો હોય? તે વાતને સ્વપ્નમા પણ જાણતો નહિ રાત્રી—દિવસ શિકાર કરવો પશુ–પક્ષિઓના લોહી વડે પોતાના હાથને રગીને રાખવા, એજ તેનુ હમેશાનુ કામ હતુ તેની નિર્દયતા વિષેની વાત આખા ગામમા ફેલાઇ ગઈ હતી, ગામના માણસો તેનુ નામ

णैरित्यर्थः, 'पथकुट्टेहि य' पान्थकुट्टैश्च=बलात् पान्थाना हननेन ताडनेन वा तद्धनापहरणैश्चेत्यर्थः, 'खत्तखणणेहि य' खत्तखननैश्च-'खत्त' इति देशीयः शब्द. 'खत्त' गृहे प्रवेशार्थं तद्भित्तौ छिद्र 'सेध' इति भाषाप्रसिद्धं तस्य खननै श्चेत्यर्थः, 'उव्वीलेमाणे २' उत्पीडयन् २ स्वर्णरूप्यक्रजतवस्त्राद्यपहरणैः, 'विद्धसमाणे २' विध्वसयन् २ कपाटमञ्जूषादिभङ्गकरणैः, 'तज्जेमाणे २ तर्जयन् २ दुर्वचनैः, तालेमाण २' ताडयन् २ कशादिभि', 'णित्थाण' निः-स्थान=स्थानवर्जितं गृहात् निष्कामनेन, 'णिद्धण' निर्धन=गोमहिष्यादिरहित, 'णिक्कण' निष्कण=धान्यकणरहित सर्वधान्यापहरणादिति भाव., 'करेमाणे २' कुर्वन् २ विहरति। महाबलस्य राज्ञ अभीक्ष्णम् २ = पुन पुनः 'कप्पाइ' कल्प्यानि = ग्राह्याणि द्रव्याणि, 'गिण्हइ' गृह्णाति जनपदे राज्ञोऽसे स्वभाग-कल्पयित्वाऽपहरतीत्यर्थ ।

मुसाफिरो को बलात्कार स मारने या ताडन करन स उनका धनापहरण करनेरूप एव मकानों मे सन्ध लगाकर घुसनेरूप क्रियाओ द्वारा स्वर्ण, चादी एव वस्त्र आदिको के हरण करने से उत्पाडित करता, वहा क कपाट मञ्जूषा आदिक तोडने फोडने स विध्वस करता, दुर्वचनो द्वारा तर्जित करता, कशा-कोडाओ स ताडित करता, एव वहा के जनो को स्थाना तरित करता, धनरहित करता, खान पान का वस्तुओं के चुराने स कणरहित करता रहता था, तथा 'महब्बलस्स रण्णो अभिक्खण २ कप्पाइ गिण्हइ' महाबल राजा के कल्प्य-ग्राह्य द्रव्यादिको का महसूल आदि का भी अपहरण करता रहता था। अर्थात् जनपदवासियो स ऐसा कह कर कि 'राजा के ग्राह्य अंश मे मेरा भी

ળ ધીખાને-જેલમા પડેલા ચોરને નસાડવારૂપ, મુસાફરોને જોર જુલમથી મારવા રૂપ, અને તેના પાસેથી ધન હરણુ કરવા રૂપ અને મકાનોમા કાણા પાડવારૂપ ક્રિયાઓથી લોકોના સોનું, ચાદી અને વસ્ત્રોનું હરણુ કરીને પીડા-દુ ખ આપતો, ત્યાના કપાટ, પેટીઓ તોડી ફોડીને તેનો નાશ કરતો, ખરાબ વચનોથી તિરસ્કાર કરતો, અને કશા કોયડાઓ વડે ત્યાના માણસોને મારતો, અને એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે લઇ જતો, ધનવિનાના કરતો, ખાવા-પીવાની વસ્તુઓની ચોરી કરીને કણરહિત કરતો હતો. તથા 'महब्बलस्स रण्णो अभिक्खण२ कप्पाइ गिण्हइ' મહાબલ રાજાને ગ્રહણુ કરવા યોગ્ય મહેસૂલ આદિ જે ધન તેનું પણુ હરણુ કરતો હતો, અને નગરના માણસોને કહેતો હતો કે રાજાને જે મહેસૂલ હક છે તેમા (રાજના કરવેરામા) મારો પણુ ભાગ છે તેથી તે મને

मूलम्—सू० ४

तेण कालेण तेणं समएण समणे भगव महावीरे जेणेव पुरिमताल-णामं णयरे जेणेव अमोहदंसी उज्जाणे तेणेव, समोसढे। परिसा निग्गया। राया निग्गओ। धम्मो कहिओ। परिसा पडिगया। रायावि गओ ॥ सू० ४ ॥

दिया था। जगह२ की गायों का हरण कर वहा की जनता को त्रसित कर रक्खा था। बंदियों को कारागार से भगाकर इसने अपनी वीरता का परिचय दिया था। अनेक रास्तागीरों को मार पीट कर बलात्कार से उनका धन छीन लेता था। कई मकानों मे सेंध लगाकर इसने चोरियां की थीं। जनता इससे हरतरह दुःखी थी और त्राण२ के लिये तरसा करती थी। कई लोग तो इसके भय के मारे अपने२ स्थानों को छोड कर दूसरी जगह रहने लगे थे। राजा भी इससे तग आ गया था। इस विजय चोरसेनापति की भार्या का नाम स्कन्धश्री था। विजय चोर सेनापति का स्कन्धश्री भार्या की कुक्षि से उत्पन्न हुआ एक पुत्र था, जिसका नाम अभग्नसेन था। यह भी अपनी माता जैसा ही सुदर था ॥ सू० ३ ॥

નગરોને ઉજ્જડ કરી નાખ્યા હતા દરેક ઠેકાણેથી ગાયોનું હરણ કરી ત્યાની જનતાને ત્રાસ પમાડી દીધી હતી જેલમા પડેલા ચોર લોકોને જેલમાથી ભગાડીને પોતાની શુરવીરતા બતાવી હતી, રસ્તે ચાલતા અનેક માણસોને મારી-કૂટી બળાત્કારથી તેઓના સોના, ચાદી આદિ ધન લૂટી લેતો હતો કેટલાક મકાનોમા કાણા પાડી તેણે ચોરીઓ કરી હતી, જનતા દરેક રીતે તેનાથી દુખી હતી અને કણુ-કણુ માટે તરસ્યા કરતી હતી કેટલાક માણસો તેના ભયથી પોતાના સ્થાન મુકીને બીજા સ્થળે રહેવા ગયા હતા, રાજા પણ તેનાથી તગ-સખ્ત મુઝવણુ વાળો થઇ ગયો હતો રાજાનો પ્રજા પાસેથી આવતો કર તે પણ પોતે લઇ લેતો હતો, આ વિજય ચોરસેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કધશ્રી હતુ વિજયચોરસેનાપતિની સ્કધશ્રી સ્ત્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો તેનું નામ અભગ્નસેન હતુ, તે પોતાની માતા જેવોજ સુદર હતો ॥ સૂ ૩ ॥

नाम सुनकर काप जाते थे। यह सशक्तशरीर था। प्रहार इसका असह्य होता था। जो भी कुछ काम यह करता आगे पीछे का उसमे बिलकुल विचार नहीं करता था। शब्दवेधी बाणविद्या में यह बडी निपुणता रखता था। लकडी और तलवार चलाने में यह प्रथम नम्बर का माना जाता था। यह प्रथम नम्बर का बदमाश, निर्दयी और हत्यारा था। मानव के रूप में दानव था— मनुष्य के रूप में राक्षस था। ससार की जितनी दुर्वृत्तिया थीं उन सब का सम्मिलितरूप मे यह एक घर था। इसके अधीन ५०० चोर थे। उन सब का यह सरदार था। साकार पाप की मूर्ति था। जितने भी परदारलपटी थे, ग्रन्थिछेदक थे, संधिकर्ता थे, खडपट्टधारक थे, लुचे लफगे और बदमाश थे, नकटे लगडे प्राणी थे, जनता से बहिष्कृत मनुष्य थे— वे सब इसके पासही आश्रय पाते थे। यह इन सब की दुर्वृत्तियों को प्रोत्साहित करता हुआ इन्हे कुमार्गगामी बनाने का ही जाल रचा करता था। इसके आतक से पुरिमताल नगर के आस पास के जितने भी जनपद थे वे सब आतङ्कित बन चुके थे। इसने कितनेक गावों को भस्मसात् कर दिया था— वहा के अनेक निवासियों को मौत के घाट उतारा था। अनेक नगरों को ऊजड कर

સાભળીને કપતા હતા તે શરીરે શક્તિવાન હતો. તેનો માર બહુજ અસહ્ય હતો તે જે જે કામ કરતો તેના વિષે આગળ-પાછળના પરિણામનો કાઇ પણ વિચારજ કરતો નહિ શબ્દવેધી બાણવિદ્યામા તે બહુજ કુશળતા રાખતો હતો, લાકડી અને તલવાર ચલાવવામા તે પહેલા નબરનો ગણાતો હતો, તેમજ પ્રથમ નબરનો બદમાસ નિર્દય અને હત્યાકાર હતો માણસના રૂપમા તે અસુર-રાક્ષસ હતો સસારના જેટલા ભૂડા-ભયકર કામો તે તમામ તેનામા ઘર કરીને રહેલા હતા તેની આજ્ઞામા ૫૦૦ પાચસો ચોર રહેતા હતા તે સૌનો આ વિજય ચોરસેનાપતિ સરદાર હતો પાપની સાક્ષાત મૂર્તિ હતો, જેટલા પરસ્રીલ ટ હતા ગઠીછોડા હતા, મકાનમા કાણા પાડી ચોરી કરનારા હતા ખડપટ્ટ — ચીથરા ધારણ કરનાર, તથા લુચ્ચા, બદમાસ, નકટ — નકટા, ગામમાથી બહિષ્કૃત કરેલા આ તમામ માણસોને તેના પાસે આશ્રય મળતો હતો તે સૌ પાપીઓની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપતો અને તેને હમેશા કુમાર્ગે જવાની જાલ રચતો રહેતો હતો, તેના ભયથી પુરિતમાલ નગરની આસપાસ જેટલા નગરો હતા તેની પ્રજા હમેશા ભયભીત બની રહેતી હતી તેણે કેટલાક ગામોને બાળી નાખ્યા હતા, ત્યાના નિવાસીઓને મોતના પજામા મુકયા હતા, અનેક

मूलम्—सू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे जाव रायमग्ग समोगाढे, तत्थ ण वहवे हत्थी जाव पासइ। तए ण तं पुरिसं रायपुरिसा पढमसि चच्चरसि णिसियावेंति, णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाए ति, घाइत्ता, कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुण काकणिमसाइ खावेंति, खावित्ता रुहिरपाणं च पाए ति १।

तयाणतरं च ण दोच्चसि चच्चरसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाए ति, घाएत्ता० २, एव तच्चे० अट्ठ महापिउए० ३, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ ४, पंचमे पुत्ता ५ छट्ठे० सुण्हा ६, सत्तमे० जामाउए० ७, अट्ठमे० धूयाओ० ८, णवमे णत्तुए ९ दसमे णत्तुइणीओ १०, एगारसे णत्तुयावई, वारसमे णत्तुईओ १२, तेरसमे पिउस्सियावई १३, चउद्दसमे पिउस्सियाओ १४, पण्णरसमे माउस्सियावई १५, सोलसमे माउस्सियाओ १६, सत्तरसमे माउला १७, अट्ठारसमे माउलियाओ १८, एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियण अग्गओ घाए ति, घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुण काकणिमसाइ खावेंति, रुहिरपाण च पाए ति ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः गौतमो यावत्, इह यावच्छब्देन—अत्रैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रस्य व्याख्याया वर्णितेन विधिना भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अतेवासी गोयमे' बडे शिष्य गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे वे द्वितीय अध्ययन में वर्णित विधि के

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अतेवासी गोयमे' મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા તે બીજા અધ્યયનમા વર્ણવેલ

टीका—सू० ४

'तेण कालेण' इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः यत्रैव पुरिमताल नाम नगर यत्रैव 'अमोहदंसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकम्, 'उज्जाणे' उद्यान तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः=समागतः । 'परिसा' परिषत्=जनसहति' निर्गता श्रीमहावीरस्वामिन वन्दितु नगरान्निर्गतेत्यर्थः, 'राया' राजा=महाबलनामको नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः—श्रीमहावीरस्वामिन वन्दितु नगरान् निस्सृत इत्यर्थः । यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिण करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते 'धम्मो कहिओ' धर्म कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः । परिषत् धर्मकथा श्रुत्वा भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिगता । राजाऽपि 'गओ' गतः=स्वस्थान प्रतिगत इत्यर्थ ॥ सू० ४ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि ।

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान् महावीर 'जेणेव पुरिमतालणाम णयरे जेणेव' उस पुरिमताल नगर मे जहा वह 'अमोहदंसी' अमोघदर्शी 'उज्जाणे' उद्यान था 'तेणेव' वहा 'समोसढे' समवसृत हुए । 'परिसा णिग्गया' परिषद प्रभु का आगमन सुनकर उस बगीचे में पहुँची । 'राया निग्गओ' राजा भी पहुचा । 'धम्मो कहिओ' आई हुई परिषद एव राजा को प्रभु ने श्रुत—चारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया । 'परिसा पडिगया रायावि गओ' राजा प्रजा दोनों धर्मदेशना सुनकर अपने२ स्थान पर वापिस गये । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'समणे भगवं महावीरे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર 'जेणेव पुरिमताले णाम णयरे जेणेव' તે પુરિમતાલ નગરમાં જ્યાં તે 'अमोहदंसी' અમોઘદર્શી 'उज्जाणे' બગીચો હતો 'तेणेव' ત્યાં 'समोसढे' સમવસૃત થયા 'परिसा निग्गया' પરિષદ્ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તે બગીચામાં પહોંચી 'राया निग्गओ' રાજા પણ ત્યાં પહોંચ્યા 'धम्मो कहिओ' આવેલી પરિષદ્ અને રાજાને પ્રભુએ શ્રુત—ચારિત્ર-રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, 'परिसा पडिगया रायावि गओ' રાજા પ્રજા બન્ને ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીને પોતાના સ્થાનકે પાછા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૪॥

मूलम्—मू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे जाव रायमग्ग समोगाढे, तत्थ णं बहवे हत्थी जाव पासइ । तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंसि चच्चरंसि णिसियावेंति, णिसियावित्ता अट्ठ चुल्ल पिउए अग्गओ घाए ति, घाइत्ता, कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुणं काकणि मंसाइं खावेंति, खावित्ता रुहिरपाणं च पाए ति १ ।

तयाणंतरं च णं दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाए ति, घाइत्ता० २, एवं तच्चे० अट्ठ महापिउए० ३, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ ४, पंचमे पुत्ता ५. छट्ठे० सुण्हा ६, सत्तमे० जामाउए० ७, अट्ठमे० धूयाओ० ८, णवमे णत्तुए ९ दसमे णत्तुइणीओ १०, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ १२, तेरसमे पिउस्सियावइ १३, चउदसमे पिउस्सियाओ १४, पण्णरसमे, माउस्सियावई १५, सोलसमे माउस्सियाओ १६, सत्तरसमे माउला १७, अट्ठारसमे, माउलियाओ १८, एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अग्गओ घाए ति, घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति, रुहिरपाणं च पाए ति ॥ सू० ५ ॥

टीका—मू० ५

'तेण कालेण' इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः गौतमो यावत्, इह यावच्छब्देन—अत्रैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रस्य व्याख्यायां वर्णितेन विधिना भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समय 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' बडे शिष्य गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे वे द्वितीय अध्ययन में वर्णित विधि के

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अंतेवासी गोयमे' મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી હતા તે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણવેલ

टीका—सू० ४

'तेण कालेण' इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः यत्रैव पुरिमताल नाम नगरं यत्रैव 'अमोहदंसी' अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकम्, 'उज्जाणे' उद्यानं तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः=समागतः। 'परिसा' परिषत्=जनसंहतिः निर्गता श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान्निर्गतेत्यर्थः, 'राया' राजा=महाबलनामको नृपश्च 'निग्गओ' निर्गतः—श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान् निस्सृत इत्यर्थः । यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः । परिषत् धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिगता। राजाऽपि 'गओ' गतः=स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः. ॥ सू० ४ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि ।

'तेण कालेण तेण समएणं' उसी काल और उसी समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान् महावीर 'जेणेव पुरिमतालणामं णयरे जेणेव' उस पुरिमताल नगर मे जहा वह 'अमोहदंसी' अमोघदर्शी 'उज्जाणे' उद्यान था 'तेणेव' वहा 'समोसढे' समवसृत हुए । 'परिसा णिग्गया' परिषद् प्रभु का आगमन सुनकर उस बगीचे में पहुँची । 'राया निग्गओ' राजा भी पहुचा । 'धम्मो कहिओ' आई हुई परिषद एव राजा को प्रभु ने श्रुत-चारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया । 'परिसा पडिगया रायावि गओ' राजा प्रजा दोनों धर्मदेशना सुनकर अपने२ स्थान पर वापिस गये । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

तेण कालेण ' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण ' તે કાલ અને તે સમયને વિષે समणे भगव महावीरे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર 'जेणेव पुरिमताले णाम णयरे जेणेव' તે પુરિમતાલ નગરમા જ્યા તે ' अमोहदंसी અમોઘદર્શી उज्जाणे ' બગીચો હતો तेणेव ત્યા समोसढे સમવસૃત થયા परिसा निग्गया ' પરિષદ્ પ્રભુનું આગમન સાભળીને તે બગીચામા પહોચી ' राया निग्गओ ' રાજા પણ ત્યા પહોંચ્યા धम्मो कहिओ આવેલી પરિષદ્ અને રાજાને પ્રભુએ શ્રુત-ચારિત્ર-રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ' परिसा पडिगया रायावि गओ ' રાજા પ્રજા બન્ને ધર્મનો ઉપદેશ સાભળીને પોતાના સ્થાનકે પાછા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૪॥

यन्ति=मारयन्ति । 'घाइत्ता' घातयित्वा, 'कसप्पहारेहिं' कशाप्रहारैः, तं पुरुषं 'तालेमाणा २' ताडयन्तः २, 'कलुणं' करुणम्, इदं क्रियाविशेषणम्-सरोदनमित्यर्थः, 'काकणिमसाइं' काकणीमांसानि काकणीरूपाणि तिलशः कृतानि लघुलघूनि मांसानि=मांसखण्डानि घातितानां तेषामित्यर्थः 'खावेंति' खादयन्ति । 'खावित्ता' खादयित्वा 'रुहिरपाणं च' रुधिरपानं च 'पाएंति' पाययन्ति तस्य पुरुषस्य पितुर्लघुभ्रातृणां रक्तानि पाययन्तीत्यर्थः । 'तयाणंतरं चणं' तदनन्तरं च खलु 'दोच्चंसि' द्वितीये 'चच्चरंसि' चत्वरे=चतुष्पथे, 'अट्ठ' अष्टौ, 'लहुमाउयाओ' लघुमातृकाः=लघुमातॄः मातुर्लघुयातॄरित्यर्थः, 'काकी' इति भाषाप्रसिद्धाः अग्रतो घातयन्ति । घातयित्वा तं पुरुषं तासां लघुमांस-

---

जान से मारडाला है । 'घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति' मार कर फिर उन्हों ने कशाओं के प्रहारों से उसे ताडित किया ताडित करने के पश्चात् करुण विलाप करते हुए उस पुरुष को उन्हों ने काकणिप्रमाण-तिल२ बराबर करके मारे हुए उन पुरुषों के मांस को खिलाया । 'खावित्ता रुहिरपाणं च पाएंति' खिलाकर बाद मे उसके लिये फिर रुधिरका पान करवाया । 'तयाणंतरं च णं' इसके अनन्तर 'दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएंति' वे सब के सब उसे द्वितीय चौराहे पर ले गये वहां बैठाकर उसके समक्ष ही उन्होंने आठ जो उसकी काकियां थीं उन सबको मारा 'घाइत्ता०' मारकर फिर उन्होंने उस व्यक्ति को कशा के प्रहारों से ताडित किया, पश्चात् विलाप करते हुए उसे उन्हों ने मारी हुई काकियों का मांस

कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुणं काकणिमसाइं खावेंति' मारीने पछी तेने કોયડાના પ્રહારોથી માર મારી અને પછીથી કરૂણ વિલાપ કરતા તે પુરૂષને તેઓએ તલતલ જેવડા ટુકડા કરીને મારેલા પુરૂષોના માંસને ખવરાવ્યું 'खावित्ता रुहिरपाणं च पाएंति' ખવરાવીને પછી ફરીને તેને રૂધિરનું પાન કરાવ્યું 'तयाणंतरं च णं' તે પછી 'दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएंति' તેને બીજા ચોટા પર લઈ ગયા ત્યાં તેના સમક્ષમાજ તે રાજપુરૂષોએ તે આઠ તેની જે કાકીઓ હતી તે તમામને મારી નાખી 'घाइत्ता०' મારીને પછી તેઓએ તે વ્યક્તિને કોયડાના પ્રહાર કર્યા અને તે પછી વિલાપ કરતો તેને મારેલી કાકીઓના માંસના તલ-તલ જેવડા ટુકડા કરીને ખવરાવ્યા તથા

मुपादाय भिक्षानयनार्थं पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलानि अटन्, इति सग्राह्यम्। 'रायमग्ग' राजमार्गं 'समोगाढे' समवगाढः=समागतः। 'तत्थ णं' तत्र खलु 'बहवे हत्थी' बहून् हस्तिनः 'पासइ' पश्यति। अत्रेदं द्रष्टव्यम्- 'अन्यांश्च तत्र बहूनश्वान् पश्यति। तेषां हस्त्यारूढानामश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतमेकं पुरुषं पश्यति' इति।

'तए णं' ततः खलु, 'तं पुरिसं' तं पुरुषं राजपुरुषाः 'पढमंसि चच्चरंसि' प्रथमे चत्वरे=चतुष्पथे, 'णिसियाविंति' निषादयन्ति=उपवेशयन्ति। 'णिसियावित्ता' निषाद्य=उपवेश्य, 'अट्ठ' अष्टौ 'चुल्लपिउए' क्षुल्लपितॄन्=पितुर्लघुभ्रातॄन्, 'अग्गओ' अग्रतः तस्य पुरुषस्याग्रे इत्यर्थः, 'घाएंति' घात

अनुसार अपनी कृत तपस्या की पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा लेकर भिक्षा लाने के लिये पुरिमताल नगर में उच्च नीच एवं मध्यम कुलों के घरों मे गोचरी के लिये घूमते हुए 'रायमग्ग' राजमार्ग पर 'समोगाढे' आनिकले 'तत्थ णं बहवे हत्थी जाव पासइ' वहां उन्होंने अनेक हाथियों को कि जिन पर महावत बैठे हुए हैं देखा। इसी प्रकार अनेक घोडों को भी देखा। हस्तिपकों एवं अश्वारोहियों के मध्य मे एक पुरुष भी देखा। 'तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंसि चच्चरंसि णिसियाविंति' साथ मे यह भी देखा कि उस पुरुष को राजपुरुषों ने प्रथम चौहट्टे पर बेठा दिया है और 'णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति' बैठाकर उसी के समक्ष उसके पिता के आठ छोटे भाइयों को उन्होंने

વિધિ પ્રમાણે પોતાની કરેલી તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ભગવાનની આજ્ઞા લઈને ભિક્ષા લેવા માટે પુરિતમાલ નગરને વિષે ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોના ઘરોમા ગોચરી માટે ફરતા-ફરતા 'रायमग्ग' રાજમાર્ગપર 'समोगाढे' આવ્યા 'तत्थ णं बहवे हत्थी जाव पासइ' ત્યા આગળ તેમણે અનેક હાથીઓને કે જેના ઉપર મહાવત બેઠા હતા તેને જોયા, તેજ પ્રમાણે અનેક ઘોડાઓને પણ જોયા મહાવતો અને ઘોડાસ્વારોના વચ્ચમા એક પુરૂષને પણ જોયો. 'तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंसि चच्चरंसि णिसियाविंति' સાથે તે પણ જોયુ કે જે વચ્ચમા પુરૂષ હતો તેને રાજપુરૂષોએ પ્રથમ ચોટા-ચાર રસ્તા પર બેસારી દીધો અને 'णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएंति' બેસાડીને તેના સમક્ષમા તેના પિતાના આઠ નાના ભાઈઓને તેઓએ જાનથી મારી નાખ્યા 'घाइत्ता

नप्तृकान्-पौत्रान् दौहित्रांश्च, दशमे 'णत्तुइणीओ' नप्तृकीः=नप्तार एव नप्तृका इतेषां भार्याः नप्तृक्यस्ताः पौत्रपत्नीः, दौहित्रपत्नीश्च, अग्रतो घातयन्ती त्यादि पूर्ववत्। 'एगारम' एकादशे चत्वरे 'णत्तुयावई' नप्तृकापतीन्=पौत्रीपतीन् दौहित्रीपतीन च, तथा द्वादशे चत्वरे 'णत्तुईओ' नप्त्रीः=पौत्री, दौहित्रीश्च, 'तेरसमे' त्रयोदशे 'पिउस्सियावई' पितृष्वसृपतीन्, 'फुफा' इति प्रसिद्धान् 'चउद्दसमे' चतुर्दशे 'पिउस्सियाओ' पितृष्वसृ. 'भूआ' इति भाषाप्रसिद्धाः 'पण्णरसमे' पञ्चदशे 'माउस्सियावई' मातृष्वसृपतीन् 'मासा' इति भाषाप्रसिद्धान् 'सोलसमे' षोडशे 'माउस्सियाओ' मातृष्वसृः 'मासी' इति प्रसिद्धाः 'सत्तरसमे' सप्तदशे 'माउला' मातुलान् 'मामा' इतिप्रसिद्धान् 'अट्ठारसमे' अष्टादशे 'माउलियाओ' मातुलानीः, 'मामी' इति प्रसिद्धा' 'एगूणवीसइमे' एकोनविंशतितमे 'अवसेस' अवशेष 'मित्तणाइणियगसयण संबंधिपरियण' मित्र-ज्ञाति-निजक-स्वजन-सम्बन्धि-परिजनम्=मित्राणि-सुहृद', ज्ञातय.=समानगोत्रजाः निजका.=पिता, मातरश्च, स्वजना.=मातुलपुत्रादयः, सम्बन्धिन'=श्वशुरशालकादय', परिजनो=दासीदासादिः, तेषां समाहार', तत्तथा तत्, सर्वान् मित्रादीन् इत्यर्थ 'अग्गओ' अग्रतः, 'घाए ति' घात-

---

की पत्नियों को, ग्यारहवे पर पौत्रियों के एव दौत्रियों के पतियों को, बारहवे पर पौत्री एव दौहित्रियो का, तेरहवे पर पिता की बहिनों के पतियों को, चौदहवे पर पिता की बहिनों को, पन्द्रहवे पर मौसियों के पतियों (मासा) को, सोलहवे पर मोसियों को, सत्तरहवे पर मामाओं को अठारहवे पर मामियों को और उन्नीसवे पर बाकी और भी जो उसके मित्र-सुहृद, ज्ञाति-समानगोत्रज, निजक-मातापिता, स्वजन-मामापुत्र आदि, सम्बन्धी-श्वशुर के पुत्र साले आदि, परिजन-दासदासी आदि थे उन सब को उन्होंने उसके समक्ष मारे और 'घाइत्ता

દિકરાઓને, તથા દોહિત્રોને, દશમાપર પૌત્રો તથા દોહિત્રોની પત્નીઓને અગીઆરમા પર પૌત્રિઓ તથા દોહિત્રિઓના પતિઓને બારમા પર પૌત્રિઓ અને દોહિત્રિઓને, તેરમા પર પિતાની બેનો (ફુઇ) ના પતિઓને (ફુવાઓને) ચૌદમા પર પિતાની બેનો-ફુઇઓને, પંદરમા પર મામાને, સોલમા પર મામીયોને, સતરમા પર બાકી રહેલા બીજા તેના મિત્ર-સુહૃદ, જ્ઞાતિ-સમાનગોત્રજ, નિજક-માતા-પિતા, સ્વજન-મામાપુત્ર આદિ, સંબંધી-સસરાના પુત્ર (સાળા) આદિ, પરિજન-દાસ-દાસી આદિ જે હતા તે તમામને તે

खण्डानि सकरुण खादयन्ति, रुधिर च पाययन्तीति समन्वयो बोध्य', एव मग्रेऽपि सर्वत्र चत्वरे समन्वयः। 'एव तच्चे' एवम् = उक्तप्रकारेण तृतीय ऽपि चत्वरे 'अट्ठ' अष्टौ 'महापिउए' महापितृकान पितुर्ज्येष्ठभ्रातॄन् इत्यर्थः। अग्रतो घातयन्ती–त्यादि पूर्ववत्। 'चउत्थे' चतुर्थे–चत्वरे 'अट्ठ महामाउयाओ' अष्ट महामातृकाः=मातुर्ज्येष्ठयातॄः, 'बडाँमा' इति भाषाप्रसिद्धा., अग्रतो घातयन्तीत्यादि पूर्ववत्। 'पचमे', पञ्चमे,चत्वरे 'पुत्ता' पुत्रान्, 'छट्ठे' पष्ठे चत्वरे 'सुण्हा' स्नुषाः=पुत्रवधू' 'सत्तमे' सप्तमे 'जामाउए' जामातृकान्–जामातॄन् 'अट्ठमे' अष्टमे 'धुयाओ' दुहितृ =पुत्रीः, नवमे 'णत्तुए'

तिलर बराबर कर खिलाया और खून पिलाया। इसी प्रकार वे उसे 'तच्चे अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ, पचमे पुत्ता, छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए, अट्ठमे धुयाओ, णवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, वारसमे णत्तुईओ, तेरसमे पिउस्सियावई, चउद्दसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सियावई, सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला, अट्ठारसमे माउलियाओ, एगूणवीसइमे अवसेस मित्तणाइणियगसयणसवधिपरियण अग्गओ घाएति' तृतीय चत्वर – (अनेक रास्ता जहा मिले वहा) पर ले गये, वहा उन्हों ने उसी के समक्ष उसके आठ पिताके ज्येष्ठ भाईयों को, चौथे चौटे पर लेजाकर उसकी आठ बडी माताओं को, पाचवे पर लेजाकर उसके आठ पुत्रों को, छठवे पर उसकी आठ पुत्रवधुओं को, सातव पर जमाईओं का, अठवे पर पुत्रियो को, नवमे पर पौत्रों एव दौहित्रों को, दशवे पर पौत्रों और दौहित्रों

રૂધિર પાયુ આ પ્રમાણે તેને 'तच्चे अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ पचमे पुत्ता छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए अट्ठमे धूयाओ, णवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, बारसमे णत्तुईओ तेरसमे पिउस्सियावई चउद्दसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सियावई सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला अट्ठारसमे माउलियाओ एगूणवीसइमे अवसेस मित्तणाइणियगसयणसवधिपरियण अग्गओ घाएति' ત્રીજા ચત્વર (અનેક રસ્તા જ્યા ભેગા થાય છે ત્યા) પર લઇ ગયા, ત્યા આગળ તેઓએ તેના સમક્ષ તેના પિતાના આઠ મોટા ભાઇઓને, ચોથામા લઇ જઇને તેની આઠ મોટી માતાઓને, પાચમા પર લઇ જઇને તેના આઠ પુત્રોને, છઠા પર તેની આઠ પુત્રવધુઓને, સાતમા પર જમાઇઓને, આઠમા પર પુત્રિઓને, નવમા પર પૌત્રો–દૌહિત્રોના

मूलम्—सू० ६

तएण से भगवओ गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए ५ समुप्पण्णे० जाव तहेव णिग्गए एवं वयासी–एवं खलु अहं भंते !० से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसी० जाव विहरइ ॥ सू० ६ ॥

टीका—सू० ६

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु 'से' तस्य 'भगवओ गोयमस्स' भगवतो गौतमस्य तं पुरुषं दृष्ट्वा 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूप

हुए देखा। साथ में महावत और सईसों के बीच में एक ऐसा भी व्यक्ति उन की दृष्टि में आया जिसे राजपुरुष वहां के १९ चौहट्टों पर क्रमशः बिठा बिठाकर एक एक चौहट्टे पर उसके ही समक्ष उसके काका आदि से लेकर परिजनों तक की हत्या कर उन का मांस तिल२ बराबर कर के उसे खिलाते थे और पानी के स्थान पर उनका लोहू पिलाते थे। जब२ यह नहीं खाता तो वे इसे कोडों द्वारा इतनी बुरी तरह पीटते कि बेचारा अधमरा हो जाता था। मार पडते समय यह बडी बुरी रीति से कि जिसे सुनकर दया आजाय चिल्लाता–रोता और बिल्लाता था ॥ सू० ५ ॥

'तए णं भगवओ गोयमस्स०' इत्यादि

'तए णं भगवओ गोयमस्स' भगवान् गौतम को 'तं पुरिसं पासित्ता' उस पुरुष को देखकर 'अयमेयारूवे अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे० जाव

મનેલા જોયા, સાથે મહાવત અને ઘોડેસ્વારોની વચમાં એક એવી પણ વ્યક્તિ તેમના જોવામાં આવી કે જેને રાજપુરૂષો ત્યાંના ૧૯ ચોંટા પર ક્રમશઃ બેસાડીને એક એક ચોંટાપર તેના સમક્ષમાં તેના કાકા આદિથી લઈને પરિજનો સુધીની હત્યા કરીને તેઓના માંસને તિલ તિલ બરાબર કટકા કરીને તેને ખવરાવતા હતા, અને પાણીના ઠેકાણે તેઓનું રૂધિર–લોહી પાતા હતા, જ્યારે તે ન ખાતો પીતો ત્યારે તેને કોયડાથી બહુજ બુરી રીતે મારતા હતા કે જેથી તે બિચારો અર્ધમરણતુલ્ય થઈ જતો. માર પડવા સમયે તે ભારે ભૂંડી રીતે કે જેને સાંભળીને દયા આવી જાય તેમ ચિલ્લાતો રોતો અને બિલ બિલ કરતો હતો ॥૫॥

'तए णं भगवओ गोयमस्स०' ઈત્યાદિ

'तए णं भगवओ गोयमस्स' ભગવાન ગૌતમએ 'तं पुरिसं पासित्ता' તે પુરૂષને જોઈને 'अयमेयारूवे अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे० जाव तहेव णिग्गए ;

यन्ति । ' घाइत्ता ' घातयित्वा, त पुरुप ' कसप्पहारेहिं ' कशाप्रहारैः, ' ताले माणा २ ' ताडयन्त' २ ' कलुण ' करुण ' काकणिमंसाइ ' काकणीरूपाणि लघुलघूनि 'मासानि=मासखण्डानि, ' खावेंति ' खादयन्ति, ' रुहिरपाण च ' रुधिरपान च ' पाएति ' पाययन्ति ॥ सू० ५ ॥

कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमसाइ खावे ति रुहिरपाण च पाएति ' मार कर कशा के प्रहारों द्वारा उस को खूब पीटा, फिर बाद मे बुरी तरह विलाप करते हुए उस सब का भिन्न२ चौहट्टे पर उठा तिल२ बराबर कर मास खिलाया और उनका उसे पानी के स्थान पर खून पिलाया ।

भावार्थ— जनता के वापस चले जाने पर भगवान् के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे अपने स्थान से उठे और उठकर प्रभु के निकट आये । आकर प्रर्थना की कि–हे भदत ! आज छट्ठ के पारणे में आप से पुरिमताल नगर मे भिक्षाचर्या के निमित जाने की आज्ञा चाहता हूँ । प्रभु ने गौतम की प्रार्थना स्वीकार कर पुरिमताल नगर मे जाने की आज्ञा प्रदान की। आज्ञा प्राप्त करते ही गौतम अमोघदर्शी उद्यान स चलकर भिक्षा के लिये पुरिमताल मे आये। ऊँच नीच एव मध्यम कुलो मे पर्यटन करते हुए जब वे राजमार्ग पर आये तो वहा उन्होंने अनेक हाथी और घाडो को सब साज–बाज से सजे

व्यक्तिना समक्षमा मार्या अने ' घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा२ कलुण काकणिमसाइ खावेंति रुहिरपाण च पाएंति ' मारीने कोयडाना प्रहारद्वारा तेने पण खूब पीटयु, पछीथी खूब भूडी रीते विलाप करता तेने जूदा-जूदा चोटा पर बेसारीने तिल-तिल बराबर करीने तेओनु मास खवराव्यु अने तेने तेनु-पाणी पीवा देवाने बदले रुधिर पायु

भावार्थ— माणसो पाछा गया पछी भगवानना मोटा शिष्य श्री गौतम स्वामी जे विशिष्ट तपस्वी हता, ते पोताना स्थानथी उठया अने प्रभुनी नजीक आव्या, आवीने प्रार्थना करी के भदन्त ! छठना पारणाना निमित्ते हु आपना पासे पुरिमताल नगरमा भिक्षाचर्या करवा जवा माटेनी आज्ञा चाहु छु प्रभुए गौतमनी प्रार्थना स्वीकारीने पुरिमताल नगरमा जवानी आज्ञा आपी आज्ञा मेळवीने गौतम अमोघदर्शी बगीचामाथी नीकळीने भिक्षा माटे पुरिमताल नगरमा आव्या, ऊँच-नीच अने मध्यम कुळोमा फरीने ज्यारे ते राजमार्ग पर आव्या तो त्यां तेमणे अनेक हाथी अने घोडाओने सर्व साजथी

वीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत् भिक्षां प्रति दर्शयति, दर्शयित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एवं वयासी' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=उक्तवान्।

'एवं खलु अहं भंते!' हे भदन्त! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् पुरिमतालनगरं भिक्षानयनार्थमनुप्रविष्टोऽहं राजमार्गे चत्वरे चत्वरे राजपुरुषैस्ताड्यमानमेकं पुरुषं नरकप्रतिरूपिकां वेदनां वेदयन्तमपश्यम्। इत्युक्त्वा गौतमो भगवन्तं पृच्छति-'से णं भंते! पुरिसे' स खलु हे भदन्त! पुरुषः 'पुव्वभवे के आसी' पूर्वभवे क आसीत्? 'जाव विहरइ' यावद् विहरति। अत्र यावच्छब्देन प्रथमाऽध्ययनोक्तत्रयोदशसूत्रस्थपाठो द्रष्टव्यः। केषां पूर्वकृतपापकर्मणां फलं प्रत्यनुभवन् विहरतीति संक्षिप्तार्थः ॥ सू० ६ ॥

श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे, वंदना नमस्कार कर प्राप्तभिक्षा प्रभु को दिखलायी। दिखलाकर फिर वंदना नमस्कार कर प्रभु से 'एवं वयासी' इसप्रकार कहने लगे कि— 'एवं खलु अहं भंते' हे भदंत! आप से आज्ञा पाकर आज मैं पुरिमताल नगर में भिक्षा लेने के लिये गया था। ज्यों ही मैं राजमार्ग पर आया तो वहां प्रत्येक चतुष्पथ (चार रास्ते) पर राजपुरुषोंद्वारा पीटा जाता एक पुरुष देखा—जो नरक जैसी वेदना भोग रहा था। इस प्रकार कहकर गौतम ने भगवान से पूछा 'से णं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' हे भदंत! यह पुरुष पूर्वभव में कौन था। 'जाव विहरइ' यह किन पूर्वकृत पाप कर्मों का इस प्रकार का फल भोग रहा है?।

પહોચ્યા. વંદના નમસ્કાર કરી લાવેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવી પછી ફરી વંદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુને 'एवं वयासी' એ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે 'एवं खलु अहं भंते' હે ભદન્ત! આપના પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને આજ હું પુરિમતાલ નગરમાં ભિક્ષા લેવા માટે ગયો હતો જ્યાં હું રાજમાર્ગ પર આવ્યો તો ત્યાં આગળ દરેક ચાર રસ્તા પર રાજપુરૂષો જેને મારતા હતા તેવો એક પુરૂષ જોયો, જે નરકના જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો હતો આ પ્રમાણે કહીને ભગવાનને ગૌતમે પૂછ્યું – से णं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी હે ભદન્ત! તે પુરૂષ પૂર્વભવમાં કોણ હતો? 'जाव विहरइ' તે કયા પૂર્વકૃત પાપકર્મોનું આ પ્રકારે ફળ ભોગવી રહ્યો છે?

' अज्झत्थिए ५ ' आध्यात्मिक', अत्रेमानि चत्वारि पदानि विज्ञेयानि-' चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए ' इति । चिन्तित' कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः, ' अज्झत्थिए ' इत्यादीनां पञ्चानां पदानां व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता । सङ्कल्प'=विचारः ' समुप्पण्णे ' समुत्पन्न' । ' जाव तहेव णिग्गए ' यावत् तथैव निर्गत -यथाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चमसूत्रे वर्णितस्तथा निर्गत इत्यर्थः । तथा च-अत्र यावच्छब्देनेव द्रष्टव्यम्-' अहो ! खलु अयं पुरुष' पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्ति विशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति, न मे दृष्टा नरका वा नैरयिका वा, प्रत्यक्षं खलु अयं पुरुषः नरकप्रतिरूपिकां वेदनां वेदयतीति कृत्वा पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु यावत् अटन् यथापर्याप्तं समुदान=भैक्षं गृह्णाति, गृहीत्वा पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन निर्गतः । निर्गत्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महा-

---

तहेव णिग्गए ' आध्यात्मिक चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित एवं मनोगत सङ्कल्प-इस विधि से ५ पांच प्रकार का विचार उद्भूत हुआ । अहो ! आश्चर्य है यह पुरुष पूर्वभव में उपार्जित प्राचीन दुश्चीर्ण दुष्प्रतिकान्त ऐसे अशुभतम पापमय कृत कर्मों का पापस्वरूप ही फल भोग रहा है, न तो मैंने नरक देखे और न नारकी ही देखे, परन्तु इसकी वेदना देखकर ऐसा ही मालूम पडता है कि प्रत्यक्षरूप में नरक की जैसी वेदना का यह अनुभव कर रहा है । इस प्रकार विचार कर वे उस पुरिमताल नगर से उच्च नीच कुलादिकों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर अपने स्थान पर वापिस आगये । आते ही वे वहां पहुँचे जहां

આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ, આ વિધિથી પાંચ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો-અહો આશ્ચર્ય છે કે આ પુરૂષ પૂર્વભવમાં સંચય કરેલાં પ્રાચીન-જૂના દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત એવાં અશુભતમ પાપમય કરેલાં કર્મોના પાપસ્વરૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે મે નરક જોયા નથી તેમજ નારકીના જીવોને પણ જોયા નથી પરન્તુ આ માણસની વેદના-પીડા જોતાંજ એવું જણાય છે કે પ્રત્યક્ષ રૂપમાં નરકના જેવીજ વેદના-પીડાનો અનુભવ એ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે પુરિમતાલ નગરમાંથી ઉચ્ચ-નીચ કુલોમાંથી યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા મેળવીને પોતાના સ્થાન પર પાછા આવી ગયા, આવીને તે જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં

टीका—मू० ७

भगवानाह-' एव खलु गोयमा ! ' इत्यादि । एव खलु हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे पुरिमताल नामक नगरमासीत्, तत् कीदृशमित्याह-' रिद्धथिमियसमिद्धे ' ऋद्धस्तिमित-समृद्धम्, ऋद्ध=नमःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्त बहुलजनसकुल च, स्तिमित= स्वपरचक्रभयरहितम्, समृद्धम्=धनधान्यादिपूर्णं, पदत्रयस्य कर्मधारयः। विभ वविस्तीर्ण शान्तिसम्पन्न चेत्यर्थ. । तत्र खलु पुरिमतालनगरे ' उदये णाम

घटना प्रभु से निवेदन की। निवेदन करने के पश्चात् प्रभु से उन्होंने यह भी पूछा कि–हे प्रभो ! इस प्रकार नरक जैसी दुर्दशा का पात्र यह प्राणी किन उपार्जित कर्मों के उदय से हो रहा है । पूर्वभव में यह कौन था ॥ सू० ६ ॥

' एव खलु गोयमा० ' इत्यादि

भगवान् ने कहा ' गोयमा ! ' हे गौतम ! तुमने जो पूछा है उसका समाधान इस प्रकार है– ' तेण कालेण तेण समएण ' उस काल और उस समय में ' इहेव जम्बुदीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णाम णयरे होत्था रिद्ध० ' इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में पुरिमताल नामका नगर था। यह गगनस्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त और अनेक जनो से संकुल था। स्वचक्र और परचक्र का यहा भय नहीं था। एव धान्यादिक से यह सदा परिपूर्ण रहता था। ' तत्थ ण पुरिमताले उदये णाम राया होत्था ' वहा पुरिमताल नगर में

કરી, નિવેદન કર્યા પછી પ્રભુને તેમણે એ પણ પૂછ્યુ કે–હે પ્રભુ ! આવી નરકના જેવી દુર્દશાને પામેલ આ પ્રાણી કયા સચય કરેલા કર્મોના ઉદયથી આવુ ફળ ભોગવી રહેલ છે ? પૂર્વભવમા તે કોણ હતો ?॥ સૂ–૬ ॥

' एव खलु गोयमा ' ઇત્યાદિ

ભગવાને કહ્યુ કે ' गोयमा ' હે ગૌતમ ! તમે જે પૂછ્યુ છે તેનુ સમાધાન આ પ્રમાણે છે– ' तेण कालेण तेण समएण ' તે કાલ અને તે સમયને વિષે ' इहेव जम्बुद्दीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णाम णयरे होत्था रिद्ध० ' આ જબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા પુરિમતાલ નામનુ એક નગર હતુ, તે ગગનસ્પર્શી અનેક મહેલોથી યુકત અનેક વસ્તીથી ભરપુર હતુ, સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ત્યા ભય ન હતો, ધન અને ધાન્યથી હમેશા તે પૂર્ણ હતુ ' तत्थ ण पुरिमताले

मूलम्—सू० ७

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था, रिद्ध० ३। तत्थ णं पुरिमताले उदये णामं राया होत्था, महया०। तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णामं अंडयवाणियए होत्था, अड्ढे० जाव अपरिभूए, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे।

तस्स णं णिण्णयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्त-वेयणा कल्लाकल्लिं कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति गेण्हित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते सुबहुए कागि–अंडए य घूइ–अंडए य पारे वइ–अंडए य टिट्टिभि–अंडए य बगि–अंडए य मऊरि–अंडए य कुक्कुडि–अंडए य, अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर–थलयर–खहयरमाईणं अंडाइं गेण्हंति, गेण्हित्ता पत्थियपडिगाइं भरेंति भरित्ता, जेणेव णिण्णए अंडवाणियए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अंडवाणियस्स उवणेंति।

तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा कागिअंडए य जाव कुक्कुडि-अंडए य अण्णेसिं च बहूणं जल–थल–खयरमाईणं अंडए तवएसु य कंडएसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलंति भज्जंति सोल्लंति, तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य रायमग्गंसि अंतरावणंसि अंडयपणिएणं वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति। अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहुहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० ७ ॥

भावार्थ— दुर्दशासंपन्न उस व्यक्ति को देखकर गौतम स्वामी को अनेक प्रकार के विचार उत्पन्न होने लगे। वे वहां से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर वापिस अपने स्थान पर आये और आते ही जो कुछ भिक्षा में मिला था उसे प्रभु को दिखलाया। वंदना नमस्कार करने के अनन्तर उस पुरुष पर बीतती हुई वह सब

ભાવાર્થ— દુર્દશાને પામેલ તે વ્યક્તિને જોઇને ગૌતમ સ્વામીને અનેક પ્રકારના વિચારો ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા તે નગરમાંથી જે મળે તે ભિક્ષાને લઇને પાછા પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, અને આવતાંજ જે કાંઇ ભિક્ષા લવ્યા હતા તે પ્રભુને બતાવી, પછી વંદના–નમસ્કાર કર્યા બાદ તેમણે જે દુઃખી વ્યક્તિને જોયેલ અને તેના પર જે વીતતી હતી તે તમામ હકીકત પ્રભુ પાસે નિવેદન

भक्तरूप वेतन येगा ने तथा, तत्र भृतिः=द्रव्यादि, भक्तम्=अन्नादि। 'कल्ला-कल्लिं' कल्पाकल्ये अनुदिनमित्यर्थ 'कोद्दालियाओ' कुद्दालिकाः 'कुदाली इति भाषाप्रसिद्धाः। 'पत्थिए य' पत्थिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि 'टोकरी' इति भाषायाम्, 'पडिए य' पटिकाः=वस्त्रकाः=वस्त्रनिर्मितभाजनानि, 'थैला' इति प्रसिद्धाः, 'गेण्हंते' गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुरिमतालस्य नगरस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते समीपे 'सुबहुए' सुबहूनि, 'काग़ि-अडए य' काकाण्डकानि=काक्या अण्डकानि च 'घूई-अडए य' घूकाण्डकानि घूक्या=उलूक्या अण्डकानि च, 'पारेवइ-टिट्टिभि-वगि-मऊरि-कुक्कुडि-अडए य' पारावताण्डकानि, टिट्टिभाण्डकानि, वकाण्डकानि, मयूराण्डकानि, कुक्कुटाण्डकानि च, 'अण्णेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयर-माइणं' जलचर-स्थलचर-खचरादीनाम्, 'अंडाइं', अण्डानि 'गेण्हंति' गृह्णन्ति। गृहीत्वा

कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' प्रतिदिन कुदाली टोकरी एवं थैला लेते थे 'गेण्हित्ता' ले लेकर 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते पुरिमताल नगर के आस पास चारों ओर फिरते रहते और 'काग़ि-अडए य घूइ-अडए य, पारेवइ-अडए य, टिट्टिभि अडए य, वगी-अडए य, मऊरि-अडए य, कुक्कुडि-अडए य, अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर-थलयर-खहयर-माईणं अडाइं गेण्हंति' कौवी के अडों को, उल्लू के अडों को, कबूतरी के अडों को, टिट्टिभी के अडों को, बगुली के अडों को, मयूरी के अडों को, मुर्गी के अडों को, तथा और भी जलचर, थलचर एवं खेचर आदि पक्षियों के अडों को ढूंढ२ कर मिलन

પગારમાં મળતા હતા कल्लाकल्लिं कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' હમેશાં કોદાળી ટોપલી અને થેલા લેતા 'गेण्हित्ता' લઇને 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते પુરિમતાલ નગરની આસપાસ ચારે તરફ ફરતા રહેતા અને 'कागिअडए य घूइअंडए य, पारेवइअडए य, टिट्टिभिअंडए य वगीअडए य, मऊरिअडए य, कुक्कुडिअडए य अण्णेसिं चेव बहूणं जलयरथलयरखहयरमाईणं अडाइं गेण्हंति' કાગડીના ઇંડા, ઘુવડના ઇંડા, કબૂતરના ઇંડા, ટિટ્ટિભ-કાગર જેવું પ્રાણી તેના ઇંડા, બગલીના ઇંડા, મોરડીના ઇંડા, મરઘીના ઇંડા તથા બીજા જલચર, થલચર અને ખેચર આદિ- પક્ષિઓના ઇંડાને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવી લઇને પોતાની સાથે લાવેલ ટોપલી-

राया ' उदयनामको राजा ' होत्था ' आसीत्, ' महया० ' महाहिमवन्मलय-मन्दरमहेन्द्रसार.। ' तत्थ ण ' तत्र खलु पुरिमताले नगरे ' निन्नए णाम अंडयवाणियए ' निर्नयनामको अण्डकवाणिजकः–अण्डान्येवाण्डकानि, तेषा वाणिजकः ' होत्था ' आसीत् । स कीदृश ? इत्याह–' अड्ढे जाव अपरिभूए ' इत्यादि, आढ्यो यावदपरिभूतः, तत्र–आढ्यः=धनसम्पन्नः, यावद् अपरिभूत'= परकृतपराभवरहितः ' अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे ' अधार्मिको यावद् दुष्प-त्यानन्दः । एषा पदाना व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रे गता ।

तस्य खलु ' णिण्णयस्स ' निर्नयस्य ' अडयवाणियस्स ' अण्डकवाणि-जकस्य बहवः पुरुषा. ' दिण्णभइभत्तवेयणा ' दत्तभृतिभक्तवेतनाः–दत्त भृति

उदय नामका एक राजा था। यह ' महया० ' विशिष्ट शक्ति एव बल से सपन्न था। ' तत्थ ण पुरिमताले निन्नए णाम अडयवाणियए होत्था ' उसी पुरिमताल नगर में एक निर्नय नामका व्यापारी था। इसके यहा अडों का व्यापार होता था। ' अड्ढे० जाव अपरिभूए ' यह धनशाली था, साथ मे परकृत पराभव से भी रहित था। ' अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे ' अधार्मिक एक नबर का था। सतोष और शाति से रहित था, यह दूसरों को दु ख पहुचाने मे ही आनन्द मानता था।

'तस्स ण णिण्णयस्स अडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा।' उस निर्नय अडव्यापारी के पास ऐसे कितनेक पुरुष थे, जिन्हे इसकी तरफ से द्रव्यादिरूप भृति एव अन्नादिरूप भक्त वेतन मे प्राप्त होता था। ' कल्लाकल्लि

उदये णाम राया होत्था ' त्या पुरिमताल नगरमा उद्दय नामनो ओक राजा हतो. ते ' महया०' विशिष्ट शक्ति अने बल सपन्न हतो ' तत्थ ण पुरिमताले निन्नए णाम अंडयवाणियए होत्था ' ते पुरिमतालमा ओक निर्नय नामनो वेपारी रहेतो हतो तेने त्या इडाओनो वेपार हतो ' अड्ढे० जाव अपरिभूए ' ते धनवान हतो, साथे बीजा कोइ पण तेनो पराभव करी शके नहि तेवो हतो 'अहम्मिए जाव दुप्पडिया णदे ' अधर्मा पूरो हतो अर्थात् पहेला नबरनो हतो सतोष अने शातिथी रहित हतो, अने बीजा जीवोने दुख पहोचाडवामाज आनन्द मानतो हतो

' तस्स ण णिण्णयस्स अडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा ते निर्नय अडा-इडाना वेपारीना पासे ओवा केटलाक पुरुषो हता के—जेओने तेना तरफथी द्रव्यादिरूप भृति ओटले के अन्नादिरूप खावाना पदार्थो, वेतन–

भक्तरूप वेतन येषां ने तथा, तत्र भृतिः=द्रव्यादि, भक्तम्=अन्नादि । 'कल्ला-कल्लिं' कल्याकल्ये अनुदिनमित्यर्थः 'कोद्दालियाओ' कुद्दालिकाः 'कुदाली इति भाषाप्रसिद्धा'। 'पत्थिए य' पत्थिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि 'टोकरी' इति भाषायाम्, 'पडिए य' पटिकाः=वस्त्रिकाः=वस्त्रनिर्मितभाजनानि, 'थैला' इति प्रसिद्धाः, 'गेण्हंते' गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुरिमतालस्य नगरस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते समीपे 'सुबहुए' सुबहूनि, 'कागि-अंडए य' काकाण्डकानि=काक्या अण्डकानि च 'घूई-अंडए य' घूकाण्डकानि घूक्याः= उलूक्या अण्डकानि च, 'पारेवइ-टिट्टिभि-बगि-मऊरि-कुक्कुडि-अंडए य' पारावताण्डकानि, टिट्टिभाण्डकानि, बकाण्डकानि, मयूराण्डकानि, कुक्कुटाण्डकानि च, 'अण्णेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयर-माईणं' जलचर-स्थलचर-खचरादीनाम्, 'अंडाइं', अण्डानि 'गेण्हंति' गृह्णन्ति । गृहीत्वा

कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति' प्रतिदिन कुदाली टोकरी एवं थैला लेते थे 'गेण्हित्ता' ले लेकर 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते पुरिमताल नगर के आस पास चारों ओर फिरते रहते और 'कागि-अंडए य घूइ-अंडए य, पारेवइ-अंडए य, टिट्टिभि अंडए य, बगी-अंडए य, मऊरि-अंडए य, कुक्कुडि-अंडए य, अण्णेसिं चेव बहूणं जलयर-थलयर-खहयर-माईणं अंडाइं गेण्हंति' कौवी के अंडों को, उल्लू के अंडों को, कबूतरी के अंडों को, टिट्टिभी के अंडों को, बगुली के अंडों को, मयूरी के अंडों को, मुर्गी के अंडों को, तथा और भी जलचर, थलचर एवं खेचर आदि पक्षियों के अंडों को ढूंढ२ कर मिलने

પગારમાં મળતા હતા કલ્લાકલ્લિં कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंते' હમેશાં કોદાળી ટોપલી અને થેલા લેતા 'गेण्हित्ता' લઈને 'पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते પુરિમતાલ નગરની આસપાસ ચારે તરફ ફરતા રહેતા અને 'कागिअंडए य घूइअंडए य, पारेवइअंडए य, टिट्टिभिअंडए य बगीअंडए य, मऊरिअंडए य, कुक्कुडिअंडए य अण्णेसिं ,चेव बहूणं जलयरथलयरखहयरमाईणं अंडाइं गेण्हंति' કાગડીનાં ઇંડાં, ઘુવડનાં ઇંડાં, કબૂતરનાં ઇંડાં, ટિટ્ટિભ-કામર જેવું પ્રાણી તેનાં ઇંડાં, બગલીનાં ઇંડાં, ઢેલડીનાં ઇંડાં, મરઘીનાં ઇંડાં તથા બીજા જલચર, થલચર અને ખેચર આદિ- પક્ષિઓનાં ઇંડાને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવી લઈને પોતાની સાથે-લાવેલ ટોપલી

'पत्थियपडिगाइ' पत्थिकापटिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि वस्त्रनिर्मितभाजनानि च 'भरेति' भरन्ति=पूरयन्ति। भृत्वा=पूरयित्वा, यत्रैव 'णिण्णए' निर्णयः अण्डवाणिजकः, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य निर्णयस्याण्डवाणिजकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=पुरतः स्थापयन्ति।

ततः खलु तस्य निर्णयस्याण्डवाणिजकस्य बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतना, बहूनि काकाण्डकानि च, यावत् कुक्कुटाण्डकानि च, अन्येषां च बहूनां जलस्थलखेचरादीनामण्डकानि 'तवएसु य' तपकेषु='तवा' इतिभाषाप्रसिद्धेषु तलनपात्रेषु च, 'कदुसु य' कन्दुषु च कटाहेषु 'भज्जणएसु य' भर्जनकेषु=भर्जनपात्रेषु च, 'इंगालेसु य' अङ्गारेषु च=

पर अपनीर टोकरियों में अपनेर थैलों में भर लिया करते 'भरित्ता जेणेव णिण्णए अडवाणियए तेणेव उवागच्छति' और भर कर निर्णय अडव्यापारी के यहां ले आते 'उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अडवाणियस्स उवणेंति' एवं लाकर उस अडव्यापारी को सौंप देते।

'तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा' उस निर्णय व्यापारी के यहां ऐसे भी और कई मनुष्य काम पर नियुक्त थे जो 'काइ-अंडए य जाव कुक्कुडि-अंडए य अण्णेसिं च बहूणं जल-थल-खयर-माईणं अंडए' उन कौवी आदि के अंडों को एवं जल, थल और खेचर आदिकों के अंडों को 'तवएसु य' तवों पर रखकर 'कंडएसु य' कडाहियों में रखकर 'भज्जणएसु य' भुंजने के पात्रों में रखकर 'इंगालेसु य' और अगारों पर रखकर 'तलेंति'

ઓમાં થેલાઓમાં ભરતા હતા 'ભરિત્તા जेणेव णिण्णए अडवाणियए तेणेव उवागच्छति' અને ભરીને પછી નિર્ણય ઇંડાના વેપારીને ઘેર લાવતા હતા 'उवागच्छित्ता णिण्णयस्स अडवाणियस्स उवणेंति' અને તે ઇંડાના વેપારીને સોંપી દેતા હતા

'तए णं तस्स णिण्णयस्स बहवे पुरिसा' તે નિર્ણય વેપારીને ત્યાં એવા કેટલાક માણસોને કામપર લગાડયા હતા કે જેઓ 'काइअंडए य जाव कुक्कुडिअंडए य अण्णेसिंच बहूणं जलथलखयरमाईणं अंडए' તે કાગડી આદિના ઇંડાઓ તથા જલ, થલ અને ખેચર આદિ પક્ષિયોના ઇંડાઓને 'तवएसु' તાવડામાં રાખીને 'कंडएसु' કડાઇઓમાં રાખીને 'भज्जणएसु' ભુંજવાના પાત્રમાં રાખીને 'इंगालेसु य' અને અંગાર પર રાખીને 'तलेंति भज्जेंति सोल्लेंति'

निर्धूमेषु काष्ठाग्निषु 'तलेंति' तलयन्ति, 'भज्जेंति' भर्जयन्ति, 'सोल्लिंति' पचन्ति-अङ्गारोपरि पचन्तीत्यर्थः। 'तलित्ता, भज्जित्ता, सोल्लित्ता' तलयित्वा भर्जयित्वा पक्त्वा च, 'रायमग्गंसि' राजमार्गे 'अंतरावणंसि' अन्तरापणे हट्टस्य क्रयशालायाम् 'अंडयपणिएण' अण्डकपण्येन=अण्डविक्रयेण वृत्तिं कल्पयन्तो विहरन्ति। 'अप्पणोवि य' आत्मनाऽपि च=स्वयमपि खलु स 'णिण्णए अंडवाणियए' निर्नयनामकोऽण्डवाणिजकः-'तेहिं' तैर्भृत्यानीतैः, बहुभिः काकया अण्डकैश्च यावत् कुक्कुट्या अण्डकैश्च 'तलिएहिं' तलितैः, 'भज्जिएहिं' भर्जितैः, 'सोल्लिएहिं' पक्वैः सह 'सुरं च' सुरां=मदिरां नानाविधां च, 'आसाएमाणे' आस्वादयन्, अत्र विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः, इति संग्राह्यम्, 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ७ ॥

भज्जेंति, सोल्लिंति' तलते थे, भुजते थे, और पकाते थे। 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य' तलकर भुजकर और पका कर फिर वे उन्हें 'रायमग्गंसि' राजमार्ग पर 'अंतरावणंसि' दुकानों के भीतर रखकर बेंचते थे, इस प्रकार 'अंडयपणिएण वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' अंडों की बिक्री से वे अपनी आजविका चलाते थे। 'अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं काइ-अंडएहि य जाव कुक्कुडि-अंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ' वह निर्नय व्यापारी स्वयं भी उन अनेक कौवी से लेकर कुक्कुडी-मुर्गी आदि के अंडों के साथ२ जब कि वे तलकर भुजकर और पकाकर तैयार कर दिये जाते थे अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन आदि करता हुआ अपना समय बीताता था ॥

તલતા ભૂંજતા અને પકાવતા હતા 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य તળીને, ભુંજીને તથા પકાવીને પછી તે 'रायमग्गंसि રાજમાર્ગ પર अंतरावणंसि' દુકાનોમાં રાખીને વેચતા હતા આ પ્રમાણે 'अंडयपणिएण वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' ઇંડાઓના વેપારથી તે પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા अप्पणोवि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ તે નિર્નય વ્યાપારી પોતે પણ તે અનેક કાગડી આદિના ઇંડાઓ જે તળીને સેકીને તથા પકાવીને તૈયાર કરાએલા મળતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા-દારૂ આદિનું સેવન કરીને પોતાનો સમય વીતાવતો હતો

भावार्थ— गौतम के प्रश्न का समाधान करने के लिये प्रभुने इस प्रकार कहा— इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में पुरिमताल नाम का एक नगर था। इसमें एक राजा रहता था। जिसका नाम उदय था। यहा एक व्यापारी रहता था। इसका नाम निर्नय था। इसके यहा अंडों का व्यापार था। अंडों का संग्रह करने के लिये इसके यहा अनेक नौकर चाकर नियुक्त थे। वे प्रतिदिन टोकरी एवं कोथला लेकर नगर के बाहर ही आस पास अंडों के अन्वेषण के लिये घूमा करते और जहा जिसे जो भी अंडे मिलते उन्हें उठाकर अपनी२ टोकरी या कोथलों में भर लिया करते। कई नौकर ऐसे भी थे जो उन सब अंडों को तलते थे, भुंजते थे और पकाते थे। और उन सब को लेकर बाजार में दुकानों के अंदर रखकर वेचते थे। इस प्रकार उन सब की भरण पोषण की वृत्ति उनकी बिक्री की आय से चला करती थी। निर्नय व्यापारी भी इन तले हुए भुंजे हुए एवं पकाये हुए अंडों के साथ२ अनेक प्रकार की मदिरा का भोगोपभोग करता था ॥ सू० ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ—ગૌતમના પ્રશ્નનું સમાધાન કરવા માટે પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પુરિમતાલ નામનું નગર હતું, તેમાં એક રાજા રહેતો હતો જેનું નામ ઉદય હતું ત્યાં એક વેપારી રહેતો હતો તેનું નામ નિર્નય હતું તેને ત્યાં ઇંડાઓનો વેપાર હતો ઇંડાઓનો સંગ્રહ કરવા માટે તેને ત્યાં અનેક નોકર ચાકર રાખવામાં આવ્યા હતા, તેઓ હમેશાં ટોપલા અને કોથળાઓ લઇને નગરની બહાર આસપાસ ઇંડાઓની શોધમાં ફરતા હતા અને જે ઠેકાણેથી જેને જે કોઇ પ્રાણીના ઇંડા મળતા તેને લઇને પોતાની ટોપલીઓમાં અથવા તો કોથળામાં ભરી લેતા હતા, કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે જેઓ તમામ પ્રકારના ઇંડાઓને તળતા હતા સેકતા અને પકાવતા હતા, પછી તે તમામ ઇંડાઓને લઇને બજારમાં દુકાનોની અંદર રાખીને વેચતા હતા, આ પ્રમાણે તે તમામ માણસો ॥ ભરણ-પોષણની ગોઠવણ તે વેપારની આવકમાંથી ચાલતી હતી નિર્નય વેપારી પણ એ તળેલા શેકેલા અને પકાવેલા ઇંડાઓની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા-દારૂનો ભોગ-ઉપભોગ કરતો હતો ॥૭॥

मूलम्—सू० ८

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए एयकम्मे ४ सुबहु पावं समज्जि-णित्ता एगं वाससहस्सं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए उक्कोससत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स निर्णयोऽण्डकवाणिजकः, 'एय-कम्मे' एतत्कर्मा=अण्डकसंग्रहविक्रयकर्मकरणशीलः, अत्र—'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे' इति पदत्रयं संग्राह्यम्, 'एतत्प्रधानः'=अण्डकसंग्रहविक्रयतत्परः, एतद्विद्यः—अण्डकसंग्रहविक्रयाचरणनिष्ठः, 'सुबहु पावं' घोरं पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य उपार्जितं कृत्वा एकं वर्षसहस्रं 'परमाउयं' परमायुष्कं= उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृतीयस्यां

'तए णं से णिण्णए०' इत्यादि

'तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए' इस प्रकार उस निर्णय अंड-व्यापारी ने कि जिसका 'एयकम्मे४' अंडों का व्यापार करना आदि और स्वयं भी उनका खाने पीने में उपयोग करना यही एक जीवनभर तक कर्म रहा 'सुबहु पावं समज्जिणित्ता' अनेक प्रकार के पापकर्मों का उपार्जन करके 'एगं वाससहस्सं' एक हजार वर्ष की 'परमाउं पालइत्ता' उत्कृष्ट अपनी आयु समाप्त कर वह जब 'कालमासे कालं किच्चा' कालमास में मरा तब

'तए णं से णिण्णए' इत्यादि

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए' આ પ્રમાણે તે નિર્ણય ઇંડાના વેપારી કે જેને 'एयकम्मे४' ઇંડાઓનો વેપાર કરવો વગેરે અને પોતે પણ ખાવા-પીવામાં તેનો ઉપયોગ કરતો એજ એક જીવનભર સુધીનું કર્મ રહ્યું 'सुबहु पावं समज्जिणित्ता' અનેક પ્રકારના પાપકર્મોનો સંચય કરી મેળવીને 'एगं वाससहस्सं' એક હજાર વર્ષની 'परमाउं पालइत्ता' ઉત્કૃષ્ટ પોતાની આયુષ્ય પૂરી કરીને તે જ્યારે 'कालमासे कालं किच्चा' કાલ માસમાં મરણ

पृथिव्याम् 'उक्कोस' उत्कर्षतः सप्तसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः । स खलु 'ताओ' तस्याः=तृतीयपृथिव्याः, 'अणतर' अनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य इहैव शालाटव्या चोरपल्ल्या विजयस्य चोरसेनापतेः 'खंदसिरीए भारियाए' स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्यायाः कुक्षौ पुत्रतया 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥ सू० ८ ॥

'तच्चाए पुढवीए' तृतीय पृथिवी के 'उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' उत्कृष्ट सात सागर की स्थितिवाले नरक मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ 'से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता' वहा की स्थिति पूर्ण भोग कर जब वह वहा से निकला तो 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली मे चोरों के सेनापति विजय की स्कंदश्री भार्या की कुक्षि मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥

भावार्थ— इस प्रकार निर्नय व्यापारी ने अपनी एक हजार वर्ष की आयु इ हीं पापमय कर्मों के करनेर मे ही व्यतीत कर दी । जब वह मरा तो कृत पाप कर्मों के उदय से तृतीय नरक का जहा सात सागर की उत्कृष्ट आयु है नारकी हुआ । वहा की स्थिति भोग यह वहा से भी निकला और शालाटवी नामकी

પામ્યો ત્યારે 'तच्चाए पुढवीए' ત્રીજી પૃથ્વીના 'उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, 'से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता' ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે તે ત્યાથી નીકળ્યો પછી 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા ચોર લોકોના સેનાપતિ વિજયની સ્કંદશ્રી પત્નીના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે નિર્નય વેપારીએ પોતાની ૧૦૦૦ એક હજાર વર્ષની આયુષ્ય તે પાપમય કર્મો કરવામાજ વીતાવી પછી તે જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે કરેલા પાપ કર્મોના ઉદયથી તે ત્રીજુ નરક જ્યા સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે ત્યા નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાની સ્થિતિ ભોગવીને

मूलम्—सू० ९

तए ण तीसे खदसिरीए भारियाए अण्णया कयाइ तिण्हं मासाण बहुपडिपुण्णाण इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए—धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ ४ जाओण बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अण्णाहि य चोर महिलाहि सद्धिं सपरिवुडा ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया विउल असण पाण खाइम साइम सुरं च ५ आसाएमाणीओ ४ विहरंति। जिमियभुत्तुत्तरागयाओ, पुरिसणेवत्था, सण्णद्ध० जाव पहरणा भरिएहि य फलएहिं. णिक्किट्ठाहिं असिहिं, असगएहि तोणेहिं, सजीवेहि धणुहिं, समुक्खित्तेहिं सरेहि, समुल्लासियाहि य दामाहि, लंबियाहि य ओसारियाहि उरुघंटाहिं, छिप्पतूरेण वज्जमाणेणं २ महया २ उक्किट्ठ जाव—समुद्दरवभूयपिव करेमाणीओ सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समता आलोएमाणीओ २ आहिंडमाणीओ २ दोहल विणेंति। त सेय, जइ ण अहपि बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अण्णाहि य जाव सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समता आलोएमाणी २ आहिंडमाणी २ दोहलं विणिज्जामि—त्तिकट्टु तसि दोहलंसि अविणिज्जमाणसि जाव झियाइ ॥ सू० ९ ॥

टीका—सू० ९

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु 'तीसे' तस्या 'खदसिरीए भारियाए' स्कन्दश्रिय. भार्यायाः, अन्यदा कदाचित् त्रिपु मासेपु बहुमतिपूर्णेपु 'इमेयारूवे'

चोरपल्ली मे चोरों के सरदार विजय की भार्या स्कन्दश्री की कुक्षि (गर्भ) मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू ८ ॥

'तए ण तीसे०' इत्यादि।

'तए ण' गर्भ स्थित हो जाने के बाद 'तीसे खंदसिरीए भारियाए' उस स्कन्दश्री भार्या को 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय जब कि

ત્યાથી પણ તે નીકળ્યો અને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા ચોરોના સરદાર વિજયની ભાર્યા-સ્ત્રીના ગર્ભમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો ॥૮॥

'तए ण तीसे०' ઇત્યાદિ

'तए ण' ગર્ભ સ્થિત થયા પછી 'तीसे खदसिरीए भारियाए' તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને 'अण्णया कयाइं' કોઇ એક સમય જ્યારે કે 'तिण्ह

पृथिव्याम् ' उक्कोस ' उत्कर्षतः सप्तसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववण्णे ' उत्पन्नः । स खलु ' ताओ ' तस्याः=तृतीयपृथिव्याः, ' अणतर ' अनन्तर ' उव्वट्टित्ता ' उद्वर्त्य=निःसृत्य इहैव शालाटव्या चोरपल्ल्या विजयस्य चोरसेनापतेः ' खंदसिरीए भारियाए ' स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्यायाः कुक्षौ पुत्रतया ' उववण्णे ' उत्पन्नः ॥ सू० ८ ॥

' तच्चाए पुढवीए ' तृतीय पृथिवी के ' उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ' उत्कृष्ट सात सागर की स्थितिवाले नरक मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ ' से ण ताओ अणंतर उव्वट्टित्ता ' वहा की स्थिति पूर्ण भोग कर जब वह वहा से निकला तो ' इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ' इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली मे चोरों के सेनापति विजय की स्कंदश्री भार्या की कुक्षि मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥

भावार्थ— इस प्रकार निर्णय व्यापारी ने अपनी एक हजार वर्ष की आयु इन्हीं पापमय कर्मों के करनेर मे ही व्यतीत कर दी। जब वह मरा तो कृत पाप कर्मों के उदय से तृतीय नरक का जहा सात सागर की उत्कृष्ट आयु है नारकी हुआ। वहा की स्थिति भोग यह वहा से भी निकला और शालाटवी नामकी

પામ્યો ત્યારે ' तच्चाए पुढवीए ' ત્રીજી પૃથ્વીના ' उक्कोस सत्तसागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, ' से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता ' ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે તે ત્યાથી નીકળ્યો પછી ' इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ' આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા ચોર લોકોના સેનાપતિ વિજયની સ્કંદશ્રી પત્નીના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે નિર્ણય વેપારીએ પોતાની ૧૦૦૦ એક હજાર વર્ષની આયુષ્ય તે પાપમય કર્મો કરવામાજ વીતાવી પછી તે જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે કરેલા પાપ કર્મોના ઉદયથી તે ત્રીજુ નરક જ્યા સાત સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે ત્યા નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાની સ્થિતિ ભોગવીને

सुरा च ५ नानाविधा 'आसाएमाणीओ' आस्वादयन्त्य=ईषत् स्वादयन्त्य, अत्र 'विसाएमाणीओ' विस्वादयन्त्य'=विशेषेण स्वादयन्त्य' 'परिभाएमाणीओ' परिभाजयन्त्य'=विभाग कुर्वन्त्य 'परिभुंजेमाणीओ' परिभुञ्जाना, इति पदत्रय मग्राह्यम्, विहरन्ति। 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ जिमितभुक्तोत्तरागता.-जिमिता'-कृतभोजना, भुक्तोत्तरम्=भोजनानन्तरम् आगता'=योग्य स्थान प्राप्ता, 'पुरिसणेवत्था' पुरुषनेपथ्याः=पुरुषवेषधारिण्य, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणा सन्नद्ध-यावत्-प्रहरणा अत्र यावच्छब्दादेव योजना बोध्या-'सण्णद्धबद्धवम्मिय कवया, उप्पीलियसरासणपट्टिया, पिणद्धगेवेज्जविमलवरचिंधपट्टा, गहियाउहप्पहरणा इति। सन्नद्धबद्धवर्म्मितकवचा - कवच=तनुत्राण, वर्म=लोहमयकुलिकादि-रूप संजातमस्मिन् इति वर्मितम्-सन्नद्ध=शरीरे आरोपणाद्, बद्ध=गाढतर बन्धनेन बन्धनात्, कवच याभिस्ता सन्नद्धबद्धवर्मितकवचा। 'उप्पीडित शरासनपट्टिकाः' उत्पीडिता=गुणसारणेन वक्रीकृता शरासनपट्टिका=धनुर्दण्डो याभिस्तास्तथा। 'पिनद्धग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टा'-ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण, विमल-वरचिह्नपट्टः=योधचिह्नपट्टश्चेति पदद्वयस्य द्वन्द्व ग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टौ, तौ पिनद्धौ=बद्धौ याभिस्तास्तथा, 'गृहीतायुधप्रहरणा' गृहीतानि आयुधानि=

आहार को तथा सब प्रकार की मदिरा को आस्वादती-ईषत्रूप से स्वाद लेती हैं विस्वादती-विशेषरूप से स्वाद लेती हैं परिभाजती-विभाग करती हैं और परिभोग करती हैं। इस प्रकार अपने समय को व्यतीत करती हैं 'जिमियभुत्तु-त्तरागयाओ' तथा जो भोजन करने के बाद योग्यस्थान पर आकर 'पुरिसणेवत्था सण्णद्ध-जाव-पहरणा' पुरुषवेष से सुसज्जित हो, लोहमयकुतूलिकावाले कवच को पहिन कर, डोरी के चढाने से वक्र हुए धनुष को तान कर, कण्ठाभरण पहिन कर एव वीरागनाओं के चिह्नस्वरूप पट्ट को बाध कर, बाण और तलवार आदि

પ્રકારના આહારને તમામ પ્રકારની મદિરા દારૂની સાથે ખાય છે સ્વાદ લે છે, વિશેષ રૂપથી સ્વાદ લે છે તથા બીજાને વહેંચીને પરિભોગ કરે છે એ પ્રમાણે પોતાના સમયને વ્યતીત કરે છે 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ' તથા જે ભોજન કર્યા પછી યોગ્ય સ્થાન પર આવીને 'पुरिसणेवत्था सण्णद्ध-जाव-पहरणा' પુરૂષવેષથી સુસજ્જિત થઈને, લોહમય કુતુલિકાવાળા કવચને પહેરીને દોરીને ચઢાવવાથી વક્ર થયેલા ધનુષને તાણીને, કંઠાભરણ પહેરીને અર્થાત વીરાંગનાઓના ચિહ્ન જેવો પટ્ટો બાંધીને બાણ અને તલવાર આદિ

अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः 'दोहले' दोहदः=गर्भप्रभावजनितोऽभिलाषः, 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=समुत्पन्नः – धन्याः=प्रशंसनीयाः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बाना सुलब्ध जन्मजीवितफलम्, कास्ता अम्बाः? इत्याकाङ्क्षायामाह–'जाओ ण' इत्यादि। याः खलु अम्बाः बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं सपरिवृताः स्नाताः 'जाव पायच्छित्ता' यावत् कृतकौतुक मङ्गलप्रायश्चित्ताः, सर्वालंकारविभूसिता विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्य

'तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' गर्भ पूरे तीन मास का हो चुका था 'इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' इस प्रकार दोहला उत्पन्न हुआ। 'धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ' वे माताएँ धन्य है, कृतपुण्य हैं, कृतार्थ है एव उन्हीं का जन्म और जीवन सफल है कि 'जाओ ण' जो निश्चय से 'बहुहिं मित्त णाइ–णियग–सयणसबधि–परियणमहिलाहिं' अनेक मित्रों की, ज्ञाति की, निजजनों की, स्वजनों की, सबधियों की एव परिजनों की स्त्रियों तथा 'अण्णाहि य चोरमहिलाहिं सद्धिं' अन्य चोरों की स्त्रियों के साथर 'संपरिवुडा' परिवृत होती हुई 'ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालकारविभूसिया' स्नानसे, कौतुल, मगल, एव प्रायश्चित से निवृत्त होकर तथा समस्त वस्त्र एव आभूषणोंसे सुसज्जित बन कर 'विउल असण पाण खाइम साइम सुर च आसाएमाणीओ४ विहरति' विपुल अशन पान खादिम एव स्वादिम इस तरह चारों प्रकार के

मासाण बहुपडिपुण्णाण ગર્ભ પૂરા ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' આ પ્રમાણે દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે–'धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ તે માતાઓ ધન્ય છે, પુણ્યવાન છે, કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે અને તેનાજ જન્મ અને જીવન સફળ છે કે—'जाओ ण' જેઓ નિશ્ચયથી 'बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं અનેક મિત્રોની, જ્ઞાતિની સ્વજનોની, નિજજનોની સબંધીઓની અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા अण्णाहि य चोरमहिलाहिं सद्धिं અન્ય ચોરોની સ્ત્રીઓ સાથે સાથે 'सपरिवुडा વીંટાઇને 'ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया સ્નાનથી કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઇને તથા તમામ પ્રકારના વસ્ત્ર તથા આભૂષણથી સમ્પૂર્ણ તૈયાર થઇને विउल असण पाण खाइम साइम सुर च आसाएमाणीओ४ विहरति પુષ્કળ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ આ પ્રમાણે ચાર

समुद्ररवभूय पिव ' उत्कृष्ट–यावत् समुद्ररवभूतमिव, अत्र यावच्छब्देनैव योजना–' उक्किट्ठसीहनायबोलकलकलरवेण ' इति । उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकल-रवेण=उत्कृष्टः–आनन्दमहाध्वनि , सिंहनादः=प्रसिद्धः, बोलश्च=वर्णव्यक्तिरहितो ध्वनिः, कलकलश्च=व्यक्तवचनः, स एव यो रवः=शब्दस्तेन, समुद्ररवभूतमिव= समुद्रशब्द प्राप्तमिव गगनमण्डल ' करेमाणीओ ' कुर्वाणा' ' सालाडवीए चोर पल्लीए ' सालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् ' आलोएमाणीओ ' आलोक-मानाः २ ' आहिंडमाणीओ २ ' आहिण्डमानाः२=भ्रमन्त्य २ ' दोहल ' दोहद= गर्भप्रभावजनिताऽभिलाष , ' विणेंति ' विनयन्ति=पूरयन्ति ' त ' तत् ' सेय ' श्रेयः=श्रेयस्कर भवति यदि खलु ' अहपि ' अहमपि, बहुभि', मित्रज्ञाति-निजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभि. अन्याभिश्च चोरमहिलाभि. सार्धं संपरिवृता, स्नाता यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता सर्वालङ्कारविभूषिता

सिंहनादों से, वर्णों को अव्यक्त ध्वनि से, एव कलकल–वर्णों के व्यक्त शब्दों से मानों समुद की गर्जना को प्राप्त न हुआ हो इस प्रकार गगनमडल को गुञ्जित करती हुई ' सालाडवीए चारपल्लीए ' शालाटवी नामकी चोरपल्ली में ' सव्वओ समंता ' सब तरफ चोरों ओर ' आलोएमाणीओ२ ' देखती२ ' आहिंडमाणी-ओ२ ' एव घूमतीं२ ' दोहल विणेंति ' अपने दोहले की पूर्ति करती हैं। ' त सेय जइ ण अहपि बहुहिं मित्तणाइ विणिज्जामि मुझे भी यही बात श्रेयस्कर है कि–मैं भी इसी तरह अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, सबधी, एव परिजनों की स्त्रियों एव अन्य चोरस्त्रियों के साथ२ स्नानकर कौतुक

સિંહનાદોથી, વર્ણોના અવ્યક્ત–ન સમજાય એવા ધ્વનિથી, કલકલ–વર્ણોના વ્યક્ત–સમજાય એવા શબ્દોથી એટલે કે સમુદ્રની ગર્જના થતી ન હોય એવી રીત ગગનમંડળને ગુંજિત કરતી सालाडवीए चोरपल्लीए ' શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા सव्वओ समंता ' તમામ ઠેકાણે ચારેય તરફ आलोएमाणीओ ' જોતી જોતી ' आहिंडमाणीओ અને ફરતી ફરતી ' दोहल विणेंति પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે ' त सेय जइ ण अहपि बहुहिं मित्तणाइ०विणिविज्जामि' મારા માટે પણ એ વાત હિતકર છે કે–હુ પણ એ પ્રમાણે અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજજન, સ્વજન, સબધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા અન્ય ચોરસ્ત્રીઓની સાથે સાથે સ્નાન કરી, કૌતુક મગલ અને પ્રાયશ્ચિતથી નિવૃત્ત થઈને તથા

अस्त्राणि शरादीनि, प्रहरणानि=शस्त्राणि खड्गादीनि याभिस्तास्तथा 'भरिएहिं य' भरितैश्च=हस्ते धृतैः 'फलएहिं' फलकैः 'ढाल' इतिप्रसिद्धैः 'निक्किट्ठाहिं' निष्कृष्ट'=कोशादाकृष्टै' 'असिहिं' असिभि'=खड्गैः, 'असगएहिं' अंशगतैः स्कन्धधृतैः 'तोणेहिं' तूणैः=शरधिभि', 'भाता' इति भाषायाम्, 'सजिवेहिं' सजीवै' जीवा=धनुर्गुण. 'धनुषडोरी' इति भाषायाम्, तत्सहितानि सजीवानि तैस्तथा 'धणुहिं' धनुर्भिः-'समुक्खित्तेहिं' समुत्क्षिप्तै =प्रक्षेपणार्थं धनुषि योजितै, 'सरेहिं' शरैः, 'समुल्लालियाहिं य' समुल्लालिताभिश्च, 'दामाहिं' दामभि =पाशकविशेषैः, 'लंबियाहिं' लम्बिताभिः 'उस्सारियाहिं' उत्सारिताभि =चालिताभिः, 'ऊरुघंटाहिं' ऊरुघण्टाभिः जङ्घाऽवस्थितघण्टाभिः, 'छिप्पतूरेण' क्षिप्रतूर्येण=शीघ्रवाद्यमानतूर्येण शीघ्र शीघ्र यद् वाद्यते तेने त्यर्थः, 'वज्जमाणेण' वाद्यमानेन २, 'महया २' महता २ 'उक्किट्ठ-जाव

को लेकर, तथा '**भरिएहिं**' भरित-हाथ में ली हुई ढालों से '**णिक्किट्ठाहिं असिहिं**' म्यान से बाहर की गई तलवारों से, '**अंसगएहिं तोणेहिं**' कंधे पर लटके हुए तूणीरों से '**सजीवेहिं धणुहिं**' डोरीसहित धनुषों से '**समुक्खित्तेहिं सरेहिं**' लक्ष्य वेधन करने के लिये धनुष पर आरोपित किये गये बाणों से '**समुल्लालियाहिं दामाहिं**' समुल्लालित-ऊंची की गई पाशों-फाँसी देने की रस्सियों से '**लंबियाहिं उस्सारियाहिं**' लटकती हुई एवं उत्सारित-ऊपर सरकाई गई '**ऊरुघंटाहिं**' उरुघंटाओं-जंघा में अवस्थित घंटाओं से '**महया महया छिप्पतूरेण वज्जमाणेण २**' बडे२ जल्दी२ बजने वाले बजाये गये बाजों से '**उक्किट्ठ जाव समुद्दरवभूयं पिव करेमाणीओ**' आनंद की महाध्वनि से,

लईने तथा भरिएहिं' भरित હાથમાં લીધેલી '**फलिएहिं**' ઢાલોથી '**णिक्किट्ठाहिं असिहिं**' મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી **असगएहिं तोणेहिं**' ખભા ઉપર લટકતા બાણોના ભાતાઓથી '**सजीवेहिं धणुहिं**' દોરીસહિત ધનુષોથી '**समुक्खित्तेहिं सरेहिं**' લક્ષ્ય વેધન કરવા માટે ધનુષપર ચઢાવેલા બાણોથી '**समुल्लालियाहिं दामाहिं**' સમુલ્લાલિત-ઉંચી કીધેલી પાશો-ફાંસી દેવાની દોરડિયોથી '**लंबियाहिं उस्सारियाहिं**' લટકતી રહેલી અને ઉપર સરકાએલી '**ऊरुघंटाहिं**' ઉરૂઘંટાઓ-જાંઘમાં અવસ્થિત ઘંટાઓથી '**महया महया छिप्पतूरेण वज्जमाणेण २**' મોટા મોટા અને જલદી જલદી વાગે તેવા વગાડેલા વાજાથી **उक्किट्ठ जाव समुद्दरवभूयं पिव करेमाणीओ**' આનંદની મહાધ્વનિથી

मूलम्—सू० १०

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरिं भारियं ओहय-जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी-किण्हं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि, तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि।

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म खंदसिरिं भारियं एवं वयासी-अहासुहं देवाणुप्पिए, एयमट्ठं पडिसुणेइ। तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया विजएणं चोरसेणावइणा अब्भणुण्णाया समाणी हट्ठतुट्ठ० बहुहिं मित्त-जाव अण्णाहि य बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया जाव विभूसिया विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ६ आसाएमाणी ४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागया पुरिसणेवत्था सण्णद्धबद्ध-जाव आहिंडमाणी दोहलं विणेइ। तए णं सा खंदसिरी भारिया संपुण्णदोहला, सम्माणियदोहला विणीयदोहला, वोच्छिण्णदोहला संपण्णदोहला तं गब्भं सुहं-सुहेणं परिवहइ॥ सू० १०॥

कृतार्थ एवं पुण्यशाली है जो भोजन के बाद अनेक प्रकार के पुरुषवेषों से सुसज्जित बन, कवच आदि धारण करती हैं और वीरांगनाओं जैसी होकर एक हाथ में ढाल और दूसरे हाथ में चमचमाती हुई तलवार को ले कर घर से बाहर निकलती हैं, एवं इस शालाटवी में चारों ओर देखती एवं घूमती हुई भ्रमण करती हैं। ताने गये धनुषों की टंकारों से, बजाये गये बाजों की गडगडाहट से, सिंहनादादिक शब्दों से और जंघाओं में बांध कर लटकाई गई घंटिओं के निनादों से समुद्र

ओने पणु खावा आपे छे, तेनोज जन्म कृतार्थ छे अने पुण्यशाली छे के-जे भोजन कर्या पछी, अनेक प्रकारना पुरुषवेषोथी सुसज्जित थईने कवच आदि हथिआर धारण करे छे, अने वीरांगनाओ जेवी थईने एक हाथमां ढाल अने बीजा हाथमां चमकती तलवारने पकडीने घेरथी बहार नीकळे छे अने ते शालाटवीमां चारेय तरफ जोती अने फरती फरे छे ताणेला धनुषोना टंकारथी, वागता वाजाओना गडगडाटथी सिंहनाद जेवा शब्दोथी अने पगनी बे जांघो वच्चे बांधेली अने लटकती घंटडीओना अवाजोथी समुद्रनी गर्जना

विपुलमशनादिक भुक्त्वा पुरुषनेपेण तथैव शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २ आहिण्डमाना २ दोहद 'विणिज्जामि' विनयामि= पूरयामि इतिकृत्वा 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अवि नीयमाने=अपूर्यमाणे सति यावद् 'झियाइ' ध्यायति=आर्त ध्यान करोति 'कथमय मम दोहदः पूर्णः स्या' दिति चिन्तयतीत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

मगल एव प्रायश्चित से निवट कर तथा समस्त अलङ्कारों से विभूषित होकर एव विपुल अशनादि का भोजनकर इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली में सब तरफ चारों ओर देखतीर घूमतीर अपने दोहले की पूर्ति करू। 'त्तिकट्टु' इस प्रकार विचार करने के अनन्तर जब 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उसका यह दोहला पूर्ण नहीं हुआ तो 'जाव झियाइ' उसके चित्त में 'मेरा यह दोहला कैसे पूर्ण होगा' इस प्रकार का विचारात्मक आर्तध्यान उद्भूत हुआ ॥

भावार्थ— गर्भ जब ठीक तीन माह का हो चुका-तब स्कंदश्री को एक दोहला उत्पन्न हुआ, उस में इस ने विचारा कि वे माताएँ धन्य है जो अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति से प्रसन्नवदन होती रहती है। स्त्रीपर्याय पाना उन्हीं नारियों का सफल है जो इस अवस्था में अपनी परिचित सहेलियों के साथ बैठ कर अनेक प्रकार का भोजन करती है, उनके साथ विविध प्रकार की मदिरा का सेवन करती हैं। खुद खाती है और दूसरों को भी खिलाती है। उन्हीं का जन्म

તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાજુ જોતી-જોતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરૂ 'त्तिकट्टु' આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેના ચિત્તમાં 'મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે' આ પ્રકારના વિચારનું આર્ત્તધ્યાન થયું

ભાવાર્થ— ગર્ભ જ્યારે બરાબર ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે- જે પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થયો તે સ્રીઓનો સફળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે બેસીને અનેક પ્રકારના ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનું સેવન કરે છે પોતે ખાય છે અને બીજા

मूलम्—सू० १०

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरिं भारियं ओहय—जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी—किण्हं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि, तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि।

तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म खंदसिरिं भारियं एवं वयासी—अहासुहं देवाणुप्पिए, एयमट्ठं पडिसुणेइ। तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया विजएणं चोरसेणावइणा अब्भणुण्णाया समाणी हट्ठतुट्ठ० बहुहिं मित्त—जाव अण्णाहि य बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया जाव विभूसिया विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ६ आसाएमाणी ४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागया पुरिसणेवत्था सण्णद्धबद्ध—जाव आहिंडमाणी दोहलं विणेइ। तए णं सा खंदसिरी भारिया संपुण्णदोहला संमाणियदोहला विणीयदोहला, वोच्छिण्णदोहला संपुण्ण दोहला तं गब्भं सुहं—सुहेणं परिवहइ॥ सू० १०॥

कृतार्थ एवं पुण्यशाली है जो भोजन के बाद अनेक प्रकार के पुरुषवेषों से सुसज्जित बन, कवच आदि धारण करती हैं और वीरांगनाओं जैसी होकर एक हाथ में ढाल और दूसरे हाथ में चमचमाती हुई तलवार को ले कर घर से बाहर निकलती हैं, एवं इस शालाटवी में चारों ओर देखती एवं घूमती हुई भ्रमण करती हैं। ताने गये धनुषों की टंकारों से, बजाये गये बाजों की गडगडाहट से, सिंहनादादिक शब्दों से और जंघाओं में बांध कर लटकाई गई घंटिओं के निनादों से समुद्र

ઓને પપુ ખાવા આપે છે, તેનોજ જન્મ કૃતાર્થ છે અને પુણ્યશાલી છે કે-જે ભોજન કર્યા પછી, અનેક પ્રકારના પુરૂષવેષોથી સુસજ્જિત થઇને કવચ આદિ હથિઆર ધારણ કરે છે, અને વીરાંગનાઓ જેવી થઇને એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં ચમકતી તલવારને પકડીને ઘેરથી બહાર નીકળે છે અને તે શાલાટવીમાં ચારેય તરફ જોતી અને ફરતી ફરે છે તાણેલા ધનુષોના ટંકારથી, વાગતા વાજાઓના ગડગડાટથી, સિંહનાદ જેવા શબ્દોથી અને પગની બે જાંઘો વચ્ચે બાંધેલી અને લટકતી ઘંટડીઓના અવાજોથી સમુદ્રની ગર્જના

विपुलमशनादिकं भुक्त्वा पुरुषनेपथ्येण तथैव शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २ आहिण्डमाना २ दोहदं 'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि इतिकृत्वा 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे सति यावद् 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति 'कथमयं मम दोहदः पूर्णः स्या' दिति चिन्तयतीत्यर्थः॥ सू० ९॥

मंगल एवं प्रायश्चित से निवट कर तथा समस्त अलङ्कारों से विभूषित होकर एवं विपुल अशनादि का भोजनकर इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली में सब तरफ चारों ओर देखतीर घूमतार अपने दोहले की पूर्ति करू। 'त्तिकट्टु' इस प्रकार विचार करने के अनन्तर जब 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उसका यह दोहला पूर्ण नहीं हुआ तो 'जाव झियाइ' उसके चित्त में 'मेरा यह दोहला कैसे पूर्ण होगा' इस प्रकार का विचारात्मक आर्त्तध्यान उद्भूत हुआ॥

भावार्थ— गर्भ जब ठीक तीन माह का हो चुका—तब स्कंदश्री को एक दोहला उत्पन्न हुआ, उस में इस ने विचारा कि वे माताएँ धन्य है जो अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति से प्रसन्नवदन होती रहती है। स्त्रीपर्याय पाना उन्हीं नारियों का सफल है जो इस अवस्था में अपनी परिचित सहेलियों के साथ बैठ कर अनेक प्रकार का भोजन करती है, उनके साथ विविध प्रकार की मदिरा का सेवन करती है। खुद खाती हैं और दूसरों को भी खिलाती है। उन्हीं का जन्म

તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાજુ જોતી-જોતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરૂં 'त्तिकट्टु' આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેના ચિત્તમાં 'મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે' આ પ્રકારના વિચારનું આર્ત્તધ્યાન થયું

ભાવાર્થ— ગર્ભ જ્યારે બરાબર ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે-જે પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્ત્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થવો તે સ્ત્રીઓનો સફળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે બેસીને અનેક પ્રકારના ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનું સેવન કરે છે પોતે ખાય છે અને બીજા

देवानुप्रिय ! मम त्रिपु मासेपु, ' जाव झियामि ' यावद् ध्यायामि=अत्र यावच्छब्देनैव योजनाऽवगन्तव्या-बहुमतिपूर्णेपु एव दोहदः प्रादुर्भूतः-बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं सपरिवृता स्नाता यावत् सर्वालङ्कारविभूपिता विपुलमशनादिकं सुरां च ५ आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना विहरामि, तदनन्तरं पुरुपवेपं धृत्वा गृहीतायुधप्रहरणा यावत् शालाटव्या चोरपल्ल्याः सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २, आहिण्डमाना २ दोहदं विनयामि, इतिकृत्वा इति मनसि निधाय, तस्मिन् दोहदे अपूर्यमाणे सति यावद् ध्यायामि, इति ।

भायाने विजय से इस प्रकार कहा- ' एवं खलु देवाणुप्पिया ममं तिण्हं मासाणं जाव झियामि ' हे नाथ ! मेरे गर्भ के अब ठीक तीन माह पूर्ण हो चुके हैं । मुझे इस समय ऐसा दोहला उत्पन्न हुआ है कि-मैं अनेक मित्र, ज्ञाति निजक, स्वजन, सम्बधी और परिजनों की महिलाओं एवं अन्य चोरों की महिलाओं के साथ घिरी हुई नहा धोकर और समस्त अलंकारों से विभूपित बन विपुल अशनादिक सामग्री एवं विविध प्रकार की मदिरा को आस्वादती विशेषरूप से स्वादती उनका परिभोग करती एवं दूसरोंको बांटती हुई विचरूँ, फिर पुरुप के वेप से सज्जित होकर आयुध एवं प्रहरण लेकर इस शालाटवी मे चारों ओर देखती हुई घूमूं-भ्रमण करूँ एवं अपने दोहद की पूर्ति करूँ । परन्तु हे नाथ ! इस दोहद की अभीतक भी पूर्ति नहीं हो रही है, अतः पूर्ति के लिये चिन्तित हूं ।

સ્રીએ વિજયને આ પ્રમાણે કહ્યુ-' एवं खलु देवाणुप्पिया मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि ' હે નાથ ! મારા ગર્ભને બરાબર હાલમા ત્રણ માસ પૂરા થઇ ગયા છે આ વખતે મને એવો દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે કે હુ અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ નિજક, સ્વજન, સબધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓ અને બીજા ચોરોની સ્ત્રીઓની સાથે વીંટાઇ સ્નાન કરીને પછી તમામ અલકારો-ઘરેણાથી શોભાયમાન થઇ પુષ્કલ અશનાદિક સામગ્રી અને વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂનો સ્વાદ લેતી વિશેષ સ્વાદ લેતી તેનો પરિભોગ કરતી તથા બીજાને પણ દેતી વિચરૂં, પછી પુરૂષના વેષમા તૈયાર થઇને આયુધ અને પ્રહરણ લઇને આ શાલાટવીમા ચારે તરફ જોતી જોતી ફરૂ અને મારા દોહદની પૂર્તિ કરૂ પરન્તુ હે નાથ! આ મારા દોહદની આજ સુધી પૂર્તિ થઇ શકી નથી તેથી તેની પૂર્તિ માટે હુ ચિન્તાતુર છુ

टीका—सू० १०

'तए ण' इत्यादि । ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः स्कन्दश्रियं भार्याम् 'ओहय जाव पासइ' अपहत०-यावत् पश्यति । अपहतमनःसंकल्पाम् आर्तध्यानं कुर्वती पश्यति, दृष्ट्वा ताम् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-किं= कुतः खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! अपहतमनःसंकल्पा यावद् ध्यायसि । ततः खलु सा स्कन्दश्रीर्भार्या विजय चोरसेनापतिमेवमवादीत्-एवं खलु हे

की गर्जना की तरह आकाशमार्ग को गुञ्जित करती हैं । मैं भी इसी प्रकार से चाहती हूँ । परंतु उसका यह विचार सफल नहीं हो सका । अतः उसके हृदय में बडी भारी चिंता बढ गई ॥ सू ९ ॥

'तए ण से विजए०' इत्यादि ।

'तए ण' कुछ समय के बाद 'से विजयचोरसेणावई' उस विजय चोरसेनापति ने 'खंदसिरिं भारियं' अपनी स्कंदश्री भार्या को 'ओहय जाव पासइ' आर्तध्यान करती हुई देखा-चिंता में तन्मय देखा। 'पासित्ता एवं वियासी' देखकर वह उससे इस प्रकार बोला- 'किण्हं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि' हे देवानुप्रिये ! तुम किस कारण से चिंता में तन्मय बनी हुई विचारों में मग्न हो । 'तए ण सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी' पति के इस प्रकार वचन सुनने के पश्चात् इस स्कंदश्री

પ્રમાણે આકાશ માર્ગને ક્ષુભિત-ગુંજિત કરે છે હું પણ એ પ્રમાણે ઇચ્છા રાખું છું પરન્તુ તેનો એ વિચાર સફળ થઇ શક્યો નહિ તેથી તેના હૃદયમાં ભારે ચિન્તા વધવા લાગી ॥૯॥

'तए ण से विजए०' ઇત્યાદિ

'तए ण' કેટલાક સમય પછી 'से विजयचोरसेणावई' તે વિજય ચોર સેનાપતિએ खंदसिरिं भारियं પોતાની સ્કંદશ્રી સ્ત્રીને 'ओहय जाव पासइ' આર્ત્તધ્યાન કરતી ચિન્તાતુર સ્થિતિમાં પડેલી જોઇ पासित्ता एवं वयासी 'જોઇને તે સ્ત્રીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો किण्हं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે શું કારણથી ચિન્તાતુર થઇને વિચારોમાં મગ્ન થઇ ગઇ છો 'तए ण सा खंदसिरी भारिया विजयं एवं वयासी' પોતાના પતિના આ પ્રકારના વચન સાંભળીને પછી તે સ્કંદશ્રી

ङ्कारविभूषिता विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्यं सुरा च ५ आस्वादयन्ती ४ विहरति, जिमितभुक्तोत्तरागता पुरुषनेपथ्या सन्नद्धबद्धवर्मितकवचा यावद् गृहीतायुधप्रहरणा, 'जाव आहिंडमाणी' यावत्-आहिण्डमाना, अत्र यावच्छब्देन-शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वत समन्तात् आलोकमाना २' इति संग्राह्यम्। आहिण्डमाना२-भ्रमन्ती २ 'दोहलं विणेइ' दोहद विनयति-पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या 'सपण्णदोहला' सम्पन्नदोहदा=समाप्तदोहदा, 'समाणियदोहला' सन्मानितदोहदा- संमानित=आदृतः दोहदः=अभिलषितं यस्या सा तथा 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा, 'वोच्छिण्णदोहला' व्युच्छिन्नदोहदा=इष्टवस्तुमाप्त्याऽभिलाषाऽभावात्, 'सपुण्णदोहला'

और सर्वालंकारो से विभूषित बन विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य सामग्री का एव विचित्र प्रकार का मदिरा का खूब आस्वाद लिया, विस्वाद लिया, परिभाग किया तथा दूसरो को भी अशनादि दिया और जामने के बाद अपने स्थान पर आकर पुरुषवेष से सज्जित होकर, कवचादि धारणकर और आयुध एव प्रहरणो को लेकर चोरपल्ली मे चारो ओर निरीक्षण करती हुई घूमने लगी। 'तए ण सा खदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला त गब्भ सुह सुहेण परिवहइ' इस प्रकार उस स्कदश्री भार्या ने कि जिसका दोहद अच्छी तरह पूर्ण हुआ पतिने जिसके दोहद को आदर की दृष्टि से देखा, तथा हर तरह से जिसकी पूर्ति करने मे कोई त्रुटि नही की गई, एव दृष्ट

અલકારોથી શણગાર કરીને, પુષ્કલ અશન-પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય પદાર્થોનો તેમજ વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનો ખૂબ સ્વાદ લીધે, વિસ્વાદ લીધો, પરિભોગ કર્યો તથા બીજાને પણ અશનાદિ આપ્યા, પછી, પોતાના સ્થાન પર આવીને પુરૂષના વેષથી તૈયાર થઇને કવચાદિક ધારણ કરીને તથા આયુધ પ્રહરણોને લઇ ચોરપલ્લીમા ચારે બાજુએ જોતી જોતી ફરવા લાગી 'तए ण सा खदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला त गब्भ सुहसुहेण परिवहइ' આ પ્રમાણે તે સ્કદશ્રી સ્ત્રીનો દોહદ સારી રીતે પૂર્ણ થયો પોતાના પતિએ તેના દોહદને આદરભાવની દૃષ્ટિથી જોયુ તથા દરેક પ્રકારે તેની પૂર્તિ કરવામા કોઇ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી અર્થાત ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી

ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्याया' अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य स्कन्दश्रियं भार्याम् एवमवादीत्–' अहासुहं ' यथासुखं कुरु हे देवानुप्रिये !, इत्युक्त्वा एतमर्थं स 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति। 'तयाणंतरं' तदनन्तरं सा स्कन्दश्रीर्भार्या विजयेन चोरसेनापतिनाऽभ्यनुज्ञाता सती हृष्टतुष्टहृदया बहुभि. मित्र–यावत् परिजन-महिलाभिः अन्याभिश्च बहुभिश्चोरमहिलाभिः सार्धं परिवृता स्नाता यावत् सर्वा

'तएणं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म ' इस प्रकार विजय चोरसेनापति ने अपनी भार्या स्कंदश्री के मुख से इस अभिप्राय को सुनकर और उसको अच्छी तरह विचार कर 'खंदसिरिं भारियं एवं वयासी ' अपनी भार्या स्कंदश्री से इस प्रकार कहा कि–' अहासुहं देवाणुप्पिए ' हे देवानुप्रिये ! तुझे जिस से सुख मिले वैसा करो 'एयमट्ठं पडिसुणेइ ' इस प्रकार कहकर उसने उसके अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया। 'तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया ' इस के बाद उस स्कंदश्री भार्या ने ' विजएणं चोरसेणावइणा एवमब्भणुण्णाया समाणी' जब कि उसको अपने पति विजय चोरसेनापति की आज्ञा मिल चुकी 'हट्टतुट्ठ० बहुहिं मित्त–जाव अण्णाहिं बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं ' हृदय होकर अनेक मित्रादिकों एवं चोरों की महिलाओं से

ङ्कारविभूषिता विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्यं सुरा च ५ आस्वादयन्ती ४ विहरति, जिमितभुक्तोत्तरागता पुरुषनेपथ्या सनद्धबद्धवर्मितकवचा यावद् गृहीतायुधप्रहरणा, 'जाव आहिंडमाणी' यावत्-आहिण्डमाना, अत्र यावच्छब्देन-शालाटव्या चोरपल्ल्या सर्वत समन्तात् आलोकमाना २' इति संग्राह्यम्। आहिण्डमाना२-भ्रमन्ती २ 'दोहलं विणेइ' दोहदं विनयति-पूरयतीत्यर्थः। ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या 'सपण्णदोहला' सम्पन्नदोहदा=समाप्तदोहदा, 'समाणियदोहला' समानितदोहदा- समानित=आदृतः दोहदः=अभिलषितं यस्या सा तथा 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा, 'वोच्छिणदोहला' व्युच्छिन्नदोहदा=इष्टवस्तुप्राप्त्याऽभिलाषाऽभावात्, 'सपुण्णदोहला'

और सर्वालंकारो से विभूषित बन विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य सामग्री का एवं विचित्र प्रकार की मदिरा का खूब आस्वाद लिया, विस्वाद लिया, परिभाग किया तथा दूसरो को भी अशनादि। दिया और जीमने के बाद अपने स्थान पर आकर पुरुषवेष से सज्जित होकर, कवचादि धारणकर और आयुध एवं प्रहरणो को लेकर चोरपल्ली मे चारो ओर निरीक्षण करती हुई घूमने लगी। 'तए णं सा खंदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला तं गब्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' इस प्रकार उस स्कंदश्री भार्या ने कि जिसका दोहद अच्छी तरह पूर्ण हुआ पतिने जिसके दोहद को आदर की दृष्टि से देखा, तथा हर तरह से जिसकी पूर्ति करने मे कोई त्रुटि नहीं की गई, एवं इष्ट

અલંકારોથી શણગાર કરીને, પુષ્કલ અશન-પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય પદાર્થોનો તેમજ વિવિધ પ્રકારની મદિરા દારૂનો ખૂબ સ્વાદ લીધો, વિસ્વાદ લીધો, પરિભોગ કર્યો તથા બીજાને પણ અશનાદિ આપ્યા, પછી, પોતાના સ્થાન પર આવીને પુરૂષના વેષથી તૈયાર થઈને કવચાદિક ધારણ કરીને તથા આયુધ પ્રહરણોને લઈ ચોરપલ્લીમા ચારે બાજુએ જોતી જોતી ફરવા લાગી. तए णं सा खंदसिरी भारिया सपण्णदोहला समाणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिण्णदोहला तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ આ પ્રમાણે તે સ્કંદશ્રી સ્ત્રીનો દોહદ સારી રીતે પૂર્ણ થયો પોતાના પતિએ તેના દોહદને આદરભાવની દૃષ્ટિથી જોયું તથા દરેક પ્રકારે તેની પૂર્તિ કરવામા કોઈ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી અર્થાત ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી

मूलम्—सू० ११

तए ण सा खंदसिरी चोरसेणावइणी णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारय पयाया। तए ण से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स इड्ढिसक्कार-समुदएण दसरत्तट्ठिइवडिय करेइ। तए ण से विजयचोरसेणावई तस्स दार-गस्स अतीते एक्कारसमे दिवसे सपत्ते बारसाहे विउलं असण ४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमतेइ, आमंतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एव वयासी-जम्हा ण अम्ह इमसि दारगसि गब्भगयसि समाणसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए, से य अभग्गे तम्हा ण होउ अम्ह दारए अभग्गसेणे णामेण ॥सू० ११॥

टीका—सू० ११

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु सा स्कन्दश्री' 'चोरसेणावइणी' चोर सेनापतिभार्या, 'णवण्ह मासाणं बहुपडिपुण्णाण' नवाना मासाना बहुप्रतिपूर्णा-नाम्, अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी-नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=साधिक पूर्णेषु सार्ध सप्तदिवसाधिकेषु सत्सु इत्यर्थ'। 'दारय पयाया दारक प्रजाता=प्रजनितवती।

रुचे वैसा ही करो। इस प्रकार पतिद्वारा अपने दोहले की पूर्ति करने के लिये अनुमोदित हुई। उस स्कन्दश्री ने उत्पन्न हुई इच्छानुसार अपने दोहले की पूर्ति की। दोहले की पूर्ति होनेसे गर्भ भी उसका आनंद के साथ बढ़ने लगा॥ सू० १० ॥

'त एण सा खदसिरी' इत्यादि।

'तए ण' जब गर्भ अच्छी तरह से बढ चुका तब 'सा खंदसिरी चोरसेणावइणी' उस चोरसेनापति की पत्नी स्कन्दश्रीने 'णवण्ह मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नौ महिनों के ठीक साढे सात दिन अधिक पूर्ण होते ही 'दारगं पयाया' पुत्र को जन्म दिया।

प्रिये! જેવી રીતે તમને રૂચે તે પ્રમાણે કરો. આ પ્રમાણે પતિદ્વારા પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરવા માટે અનુમોદન મળ્યું ત્યારે તે સ્કંદશ્રીએ પોતાને જે પ્રમાણે ઇચ્છા થઇ હતી તે પ્રમાણે દોહલાની પૂર્તિ કરી, દોહલાની પૂર્તિ થવાથી ગર્ભ પણ તેનો આનંદથી વધવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'तए ण सा खदसिरी' ઇત્યાદિ

'तए ण' જ્યારે ગર્ભ સારી રીતે વધીને પૂરા દિવસો ગયા ત્યારે 'सा खदसिरी चोरसेणावइणी' તે ચોરસેનાપતિની પત્ની સ્કંદશ્રીએ 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' નવ માસ અને બરાબર સાડાસાત દિવસ વધારે પૂરા થયા ત્યારે 'दारय पयाया' પુત્રને જન્મ આપ્યો 'तए ण से विजयचोर

सपूर्णदोहदा=अभिलाषस्य सर्वथाऽभावात् त गर्भे 'सुहसुहेण' सुख सुखेन= दोहदपूरणाद् अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति=धारयति ॥ सू० १० ॥

वस्तु की प्राप्ति जिसकी प्रत्येक अभिलाषाएँ शात हो गई और जिस फिर आगे कोई अभिलाषा भी उद्भूत नहा हुई सुखपूर्वक गर्भ को बहने लगी॥

भावार्थ– एक समय की बात है कि जब स्कदश्री अपने विचारो की धारा मे मग्न बैठी हुई थी तब सहसा विजयने उस देख लिया। पास जाकर विजयन उसस पूछा– हे देवानुप्रिये! तुम मुझे चिंतामग्न क्यो दृष्टिपथ मे आरही हो। पति के वचनो का सुनकर स्कदश्री ने कहा–हे नाथ! यह तो आपको ज्ञात ही है कि–मेरा यह गर्भका तीसरा महिना समाप्त हो चुका है। मुझे इस समय इस प्रकार का दोहद–मनोरथ उत्पन्न हुआ है कि–"मैं मित्र, ज्ञाति आदि जनोंकी महिलाओं के साथ एव अन्य चोरमहिलाओं के साथ२ परिवृत होकर समस्त अलंकारो को पहिन कर अनेक प्रकार की भोजनसामग्री का एव विविध जाति की मदिराका सेवन करूँ। और पुरुषवेष को पहिन कर विविध अस्त्र शस्त्रों को लेकर इस शालाटवी में चारो ओर घूमूँ'। अपनी पत्नी के इस दोहले को सुनकर विजयन उससे कहा– हे देवानुप्रिये! जैसा तुम्हें

તેની પ્રત્યેક અભિલાષાઓ શાન્ત થઇ ગઇ અને તેને ફરીથી આગળ ઉપર પણ કોઇ અભિલાષા ઉત્પન્ન થઇ નહિ અને સુખપૂર્વક ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી

ભાવાર્થ– એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સ્કદશ્રી પોતાના વિચારોની ધારામા મગ્ન થઇને બેઠી હતી, ત્યારે એકદમ વિજયે તે સ્કદશ્રીને જોઇ લીધી પછી તેના પાસે જઇને વિજયે તેને પૂછયુ કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે આજે ચિંતામા ડૂબી ગયા હો તેવા મને કેમ દેખાઓ છો? કહો શુ હકીકત છે? પતિના વચનો સાભળીને સ્કદશ્રીએ કહ્યુ કે-હે નાથ! એ તો આપ જાણો છો કે-મારા આ ગર્ભનો ત્રીજો માસ પૂરો થઇ ગયો છે, મને આ સમયે એક પ્રકારનો દોહદ-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે-'હુ મિત્ર, જ્ઞાતિ, આદિ જનોની પત્ની-સ્ત્રીઓની સાથે તથા અન્ય ચોરમહિલાઓની સાથે વચમા બેસીને તમામ પ્રકારના અલકારો પહેરીને અનેક પ્રકારની ભોજનસામગ્રી તથા વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂનુ સેવન કરૂ,, અને પછી પુરૂષનો વેષ પહેરીને વિવિધ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઇ કરીને આ શાલાટવીમા ચારેય બાજુ ફરુ પોતાની પત્નીના આ પ્રકારના દોહલા-મનોરથને સાભળીને વિજયે તેને કહ્યુ કે-દેવાનુ-

आमन्त्रयित्वा यावत् तस्यैव मित्रज्ञातिप्रभृतेः पुरतः=अग्रे एवमवादीत्–'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि' अस्मिन् दारके गर्भगते सति, 'इमेयारूवे दोहले' अयमेतद्रूपो दोहदः प्रादुर्भूत, स चाभग्नः 'तम्हा णं' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु अस्माकं दारकः 'अभग्गसेणे णामेणं' अभग्नसेनो नाम्ना ॥ सू० ११ ॥

जब वे सब के सब एकत्रित हो चुके, तब उन सब के समक्ष उसने इस प्रकार कहा– 'जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए से य अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे नामेणं' जब यह हमारा बालक अपनी माता के गर्भ में आया था तब इसकी माता का इस२ प्रकार का दोहद अभग्न हुवा इसलिये इसका नाम 'अभग्नसेन' रहे।

भावार्थ— कुछ अधिक दिन सहित नौ माह व्यतीत होने पर स्कंदश्री के पुत्र हुआ। विजय ने इसके जन्म का बडे ही ठाट–बाट के साथ उत्सव मनाया। ११ दिन निकलने के बाद १२वे दिन सर्व प्रकार का भोजन तैयार किया गया और मित्र ज्ञाति आदि परिजनों को आमंत्रित कर जिमाया गया। जीम कर जब सब एक जगह बैठ गये–तब विजय ने उनके समक्ष इस बालक का नाम दोहले के अनुसार अभग्नसेन रखा ॥ सू० ११ ॥

આમંત્રણ આપ્યા પછી જ્યારે તે તમામ એકઠા થયા ત્યારે તે સૌના સમક્ષમાં તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું–'जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए सेय अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे नामेणं' આ અમારો બાળક પોતાની માતાના ગર્ભમાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેની માતાને અમુક૨ પ્રકારના દોહલા–મનોરથ અભગ્ન થયા તે માટે આ બાળકનું નામ અભગ્નસેન રહે હોય

ભાવાર્થ— થોડા વધારે દિવસ નવ માસ પૂરા થતા સ્કંદશ્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, વિજયે તે જન્મનો મોટા ઠાઠ-માઠથી ઉત્સવ ઉજવ્યો, અગિયાર દિવસ પૂરા થઇને બારમા દિવસે સર્વ પ્રકારના ભોજન તૈયાર કરાવ્યા, અને મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ પરિજનો સૌને આમંત્રણ આપ્યું ને જમાડયા, જમી રહ્યા પછી સૌ એક સ્થળે જ્યારે બેઠા હતા ત્યારે વિજયે તેઓના સમક્ષ આ બાળકનું નામ દોહલા પ્રમાણે અભગ્નસેન રાખ્યું ॥૧૧॥

ततः खलु स विजयचौरसेनापतिस्तस्य दारकस्य 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन–ऋद्धया=वस्त्रसुवर्णादिना सत्कारः=सम्मान, तस्य समुदयः= समूहस्तेन 'दसरत्तट्ठिइवडिय' दशरात्रस्थितिपतित=दशरात्र यावत् स्थितिप त–स्थिति'=मर्यादा–कुलरीतिस्तत्र पतित=समागत–कुलपरम्परागतमर्यादाऽनु गत पुत्रजन्मोत्सवमित्यर्थः, 'करेइ' करोति। ततः खलु स विजयचोर-सेनापतिस्तस्य दारकस्यातीते एकादशे दिवसे समाप्ते द्वादशे दिवसे, विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति=पाचयति, उपस्कारयित्वा मित्र ज्ञाति निजक स्वजन सम्बन्धि परिजनम् 'आमतेइ' आमन्त्रयति,

---

अनन्तर विजय चोरसेनापतिने 'तस्स दारगस्स' उस दारक का 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' अपनी ऋद्धि–वस्त्र सुवर्ण द्वारा समानपूर्वक 'दसरत्तट्ठिइवडिय करेइ' दस रात्रि तक कुलरीत के अनुसार जन्मोत्सव मनाया। 'तए ण से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स' पश्चात् उस विजय चोरसेनापति ने उस दारक की उत्पत्ति के जब 'अतीते एकारसमे' ११ ग्यारह दिन समाप्त हो चुके, तब 'सपत्ते बारसाहे' १२वा दिवस लगते ही 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' विपुल अशनादिक सामग्री रधवाई। 'उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० मतेइ' रधवाकर फिर उसने अपने मित्र, ज्ञाति, परिजनों को आमत्रित किया। 'आमतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एव वयासी' आमत्रित करने के पश्चात्

सेणावई' पुत्रजन्म थया पछी विजय चोरसेनापतिએ 'तस्स दारगस्स' ते दारક–બાળકનો 'इड्ढिसक्कारसमुदएण' પોતાની ઋદ્ધિ-વસ્ત્ર સુવર્ણદ્વારા સન્માનપૂર્વક 'दसरत्तट्ठिइवडिय करेइ' દસ રાત્રિ સુધી કુલરીતિ પ્રમાણે જન્મોત્સવ ઉજવ્યો 'तए ण से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स' પછી તે વિજય ચોરસેનાપતિએ તે બાળકના જન્મનો જ્યારે अतीते एक्कारसमे दिवसे' ૧૧ અગિયારમો દિવસ પૂરો થઇ ગયો, ત્યારે सपत्ते बारसाहे ૧૨ બારમો દિવસ પ્રારંભ થતાજ 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' પુષ્કલ અશનાદિક સામગ્રીની રસોઇ કરાવી उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमतेइ' રસોઇ કરાવીને પછી તેણે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિ, પરિજનોને (પોતાની સાથમા રહેનારાને) આમંત્રણ આપ્યુ, 'आमतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एव वयासी'

जाव अट्ठओ दाओ ' अष्ट दारिकाः परिणीतवान्, यावत् अष्टौ दायान् लब्धवान् ' उप्पिं पासाय० ' उपरि-भवनावतमकेऽष्टभिर्भार्याभिः सह मानुष्यकान् भोगभोगान् ' भुंजमाणे विहरइ ' भुञ्जन् विहरति । ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः ' अण्णया कयाइ ' अन्यदा कदाचित् ' कालधम्मुणा संजुत्ते ' कालधर्मेण सयुक्त -मृत इत्यर्थः ।

ततः खलु सोऽभग्नसेनकुमारः पञ्चभिश्चौरशतैः सार्धं ' सपरिवुडे ' सपरिवृतः, ' रोयमाणे ' रुदन्=अश्रूणि मुञ्चन्, क्रन्दन्=उच्चस्वरेण रुदन् विलपन्= ' हे पितः ! ' इत्यादि व्यक्तं रुदन् चोरसेनापतेः, महता ' इड्ढिसक्कारसमुदएण '

लाघकर तरुणावस्था का प्राप्त हुवा । ' अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ उप्पि पासाय भुजमाणे विहरइ ' पिताने इसका विवाह आठ कन्याओंके साथ कर दिया । प्रत्येक कन्या के पिताने इसे दहेज मे वस्तुए आठ२का सख्या मे प्रदान की। यह उन आठ स्त्रियों के साथ एक स्वतत्र भवन मे मनुष्यभवसबधी कामभोगों को भोगते हुए रहने लगा । ' तए णं से विजयचोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते ' एक समय इसका पिता विजय चोरसनापति कालधर्म को प्राप्त हो गया। ' तए ण से अभग्गसेणे कुमारे पचहि चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे ' अभग्नसेन कुमार ने पाचसो चोरों के साथ मिलकर ' रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे ' रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एव विलाप करते हुए ' विजयस्स चोरसेणावइस्स ' अपने पिता विजय चोरसेनापतिकी

थये। ' अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ उप्पि पासाय० भुजमाणे विहरइ ' त्यारे तेना पिताअे तेनो विवाह आठ कन्याओनी साथे कर्यो प्रत्येक कन्याना पिताअे तेने पहेरामणीमा प्रत्येक वस्तुओ आठ आठनी सख्यामा आपी ते आठ स्त्रीओनी साथे अेक स्वतत्र भवनमा मनुष्यभवसबधी कामभोगोने भोगवतो रहेवा लाग्यो तए ण से विजए चोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा' सजुत्ते ' अेक समये तेना पिता विजय चोरसेनापति मृत्यु पाम्या ' तए ण स अभग्गसेणे कुमारे पचहिं चोरसएहिं सद्धिं सपरिवुडे ' अभग्नसेन कुमारे पाचसो चोरोनी साथे मळीने रोयमाणे कदमाणे विलवमाणे ' रुदन तथा आक्रदन-विलाप करवा साथे ' विजयस्स चोरसेणावइस्स ' पोताना पिता विजय चोरसेना

मूलम्—सू० १२

तए ण से अभग्गसेणे कुमारे पंचधाई जाव परिवड्ढइ। तए ण से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे यावि होत्था। अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ, उप्पिंपासाय० भुंजमाणे विहरइ। तए ण से विजए चोरसेणावई अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए ण से अभग्गसेणे कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे विजयस्स चोरसेणावइस्स महया इड्ढिसक्कारसमुदएण णीहरणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ, करित्ता कालेण अप्पसोए जाए यावि होत्था। तए ण से पंच चोरसयाइं अन्नया कयाइ अभग्गसेणं कुमारं सालाडवीए चोरपल्लीए महया२ इड्ढि० चोरसेणावइत्ताए अभिसिंचंति। तए ण से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए, अहम्मिए जाव कप्पायं गेण्हइ॥ सू० १२॥

टीका—सू० १२

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स 'अभग्गसेणे कुमारे' अभग्नसेनः कुमारः 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' पञ्चधात्रीपरिगृहीत यावत् निर्वात-निर्व्याघात-गिरिकन्दरालीनचम्पकपादप इव सुखं सुखेन परिवर्धते। पञ्चधात्रीनामान्यत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशसूत्रे प्रोक्तानि। 'तए ण से' ततः खलु स 'अभग्गसेणे णाम कुमारे' अभग्नसेननामकः कुमारः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तश्चापि 'होत्था' अभवत्। 'अट्ठ दारियाओ

'तए ण से अभग्गसेणे कुमारे' इत्यादि

'तए ण' नामसंस्कार हो चुकने के बाद 'अभग्गसेणे कुमारे' अभग्नसेन कुमार 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' अब पंचधायों से पालित होता हुआ वृद्धिंगत होने लगा। 'तए ण से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाए यावि होत्था' क्रमशः वृद्धिंगत होते२ यह बाल्य अवस्था को

'तए ण से अभग्गसेणे कुमारे' ઇત્યાદિ

'तए ण' નામસંસ્કાર થઈ ગયા પછી 'अभग्गसेणे कुमारे' અભગ્નસેન કુમાર 'पंचधाई जाव परिवड्ढइ' હવે પાંચ ધાયોથી પાલિત થતો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. 'तए ण से अभग्गसेणे णाम कुमारे उम्मुक्कबालभावे यावि होत्था' ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામતા પામતા તે બાલ્યાવસ્થા પૂરી કરીને તરૂણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત

ध्ययने तृतीयसूत्रे प्रोक्तः। 'कप्पाय' -कल्पाय-कल्पः=उचितः, आयः=प्रजातो लाभः कल्पायः=प्रजाभिर्देयो राजभाग, कर इत्यर्थः तं 'गेण्हइ' गृह्णाति= पुरिमतालनगराधीशस्य महाबलनामकस्य राज्ञः करं प्रजाभ्यः पितृवत् सोऽभग्नसेनकुमारो बलादपहरतीति भाव' ॥ सू० १२ ॥

महा अधार्मिक होता हुआ प्रजा से प्रदत्त राजभाग को अपने लिये बलपूर्वक ग्रहण करने लगा।

भावार्थ– अभग्नसेन के लालन पालन के लिये विजयने पाच धायोंको नियुक्त कर दिया। पाच धायोंकी देखरेख मे पलकर जब अभग्नसेन तरुण हो गया, तो विजयने उसका विवाह आठ कन्याओं के साथ कर दिया। कन्या के पिताने इसे खूब दहेज दिया। अब वह उपरामहलमे उन आठ स्त्रियों के साथ मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोंको भोगते हुवे रहने लगा। एक दिन की बात है कि अचानक अभग्नसेन के पिता विजयका मरण हो गया। ठाटबाटके साथ अभग्नसेनने पाचसौ चोरों के साथ मिलकर पिताकी श्मशानयात्रा निकाली। दाहसंस्कार सपन्न हो चुकने के बाद अभग्नसेनने और भी जो उस समय के लौकिक कृत्य होते थे वे भी सब किये। जब सब बातों से यह निवृत्त हो चुका और पितृमरणजन्य शोक भी जब इसका हट गया, तब चोरों ने मिलकर इसे महोत्सवपूर्वक पिता के पद पर शालाटवी मे अभिषिक्त कर

गेण्हइ અને તે મહા અધાર્મિક થઈને પ્રજાએ આપેલા રાજભાગને પોતાના માટે બળપૂર્વક પ્રજા પાસેથી પોતે લેવા લાગ્યો

ભાવાર્થ —અભગ્નસેનના લાલન-પાલન માટે વિજયે પાચ ધાયોની ગોઠવણ કરી દીધી, પાચ ધાયોની દેખરેખમા પાલન પામી જ્યારે અભગ્નસેન તરૂણ થયો ત્યારે વિજયે તેનો વિવાહ આઠ કન્યાઓની સાથે કર્યો અને કન્યાના પિતાએ તેને ખૂબ પહેરામણી પણ આપી, પછી તે ઉપરના મહેલમા આઠ સ્ત્રીઓની સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેવા લાગ્યો. એક દિવસની વાત છે કે, અચાનક અભગ્નસેનના પિતા વિજયનું મૃત્યુ થયું પછી ઠાઠ-માઠની સાથે અભગ્નસેને પાચસો ચોરોની સાથે મળીને પિતાની સ્મશાનયાત્રા કાઢી, અગ્નિસંસ્કાર થયા પછી અભગ્નસેને બીજા જે જે લૌકિકવ્યવહારસમ્બન્ધી કાર્યો હતા તે પણ કર્યા જ્યાર તમામ કામથી નિવૃત્ત થયો અને પિતાના મરણસબધી શોક પણ મટી ગયો, ત્યારે તમામ ચોરલોકોએ મળી મોટા મહોત્સવપૂર્વક પિતાના પદ પર શાલાટવીમા તેને બેસાડયો અને

ऋद्धिसत्कारसमुदयेन ' णीहरण ' निर्हरण=श्मशानदेशनयन ' करेइ ' करोति। कृत्वा ' बहूइं ' बहूनि लोइयाइं ' लौकिकानि ' मयकिच्चाइं ' मृतकृत्यानि दानादीनि ' करेइ ' करोति। कृत्वा ' कालेणं ' कियता कालेन ' अप्पसोग ' अल्पशोकः ' जाए यावि होत्था ' जातश्चाप्यभवत्। ' तए णं ते ' ततः खलु ते पञ्च चोरशतानि अन्यदा कदाचित् अभग्नसेन कुमारं शालाटव्यां चोरपल्ल्यां ' महया२ ' महता २ ' इड्ढि० ' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन चोरसेनापतित्वेन ' अभिसिंचति ' अभिषिञ्चन्ति, ततः खलु सोऽभग्नसेनकुमारश्चोरसेनापतिर्जातः, चोरसेनापतेः पदं प्राप्त इत्यर्थः। ततः स कीदृशो जातः? किं च करोति?—त्याह— ' अहम्मिए ' इत्यादि। अधार्मिको यावत्—अत्र यावच्छब्दगम्योऽर्थोऽस्मिन्नेवाऽ

' इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ ' ऋद्धि एवं सत्कार के साथ श्मशानयात्रा निकाली ' करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ ' तदनंतर अभग्नसेनने पिता की मृत्युके उस अवसर पर होने वाले और भी अनेक लौकिक कृत्य किये ' करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था ' लौकिक कृत्यों के समाप्त होने के बाद क्रमशः अभग्नसेन शोकरहित हो गया। ' तए णं ते पंचचोरसयाइं ' तत्पश्चात् उन पांचसौ चोरोंने ' अण्णया कयाइ ' किसी एक समय ' अभग्गसेणं कुमारं उस अभग्नसेन को ' सालाडवीए अभिसिंचति ' शालाटवी नामक चोरपल्ली में गाजे बाजे के साथ चोरों के सेनापतिपद पर स्थापित कर दिया। ' तए णं से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए ' इस तरह वह अभग्नसेन कुमार अब चोरों का सेनापति बन गया। ' अहम्मिए जाव कप्पाय गेण्हइ और यह

પતિની ' इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ ऋद्धि (સંપત્તિ) પૂર્વક સત્કાર સાથે શ્મશાનયાત્રા કાઢી करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिचाइं करेइ તે પછી અભગ્નસેને પિતાના મૃત્યુ પછીના થતા તમામ લૌકિકવ્યવહારો પણ કર્યા ' करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था' લૌકિક ક્રિયાઓ પૂરી થયા પછી થોડા સમય પછી હળવે હળવે અભગ્નસેન શોકરહિત થઇ ગયો. तए णं ते पंचचोरसयाइं તે પછી તે પાંચસો ચોરોએ ' अन्नया कयाइ ' કોઇ એક સમય ' अभग्गसेणं कुमारं તે અભગ્નસેનને ' सालाडवीए अभिसिंचति શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં ગાજતે વાજતે બહુજ આનંદથી ચોરોના સેનાપતિપદ પર સ્થાપિત કર્યો ' तए णं से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए ' એ પ્રમાણે તે અભગ્નસેન કુમાર હવે ચોરોના સેનાપતિ બની ગયા, अहम्मिए जाव कप्पाय

ध्ययने तृतीयसूत्रे प्रोक्त.। 'कप्पाय'-कल्पाय-कल्पः=उचित', आयः=प्रजातो लाभ' कल्पायः=प्रजाभिर्देयो राजभाग', कर इत्यर्थः त 'गेण्हइ' गृह्णाति= पुरिमतालनगराधीशस्य महाबलनामकस्य राज्ञः कर प्रजाभ्यः पितृवन् सोऽभग्नसेनकुमारो बलादपहरतीति भाव ॥ सू० १२ ॥

महा अधार्मिक होता हुआ प्रजा से प्रदत्त राजभाग को अपने लिये बलपूर्वक ग्रहण करने लगा।

भावार्थ— अभग्नसेन के लालन पालन के लिये विजयने पाच धायोंको नियुक्त कर दिया। पाच धायोंकी देखरेख मे पलकर जब अभग्नसेन तरुण हो गया, तो विजयने उसका विवाह आठ कन्याओं क साथ कर दिया। कन्या क पिताने इसे खूब दहेज दिया। अब वह उपरामहलमे उन आठ स्त्रियों के साथ मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोंको भोगते हुवे रहने लगा। एक दिन की बात है कि अचानक अभग्नसेन के पिता विजयका मरण हो गया। ठाटबाटके साथ अभग्नसेनने पाचसौ चोरों के साथ मिलकर पिताकी श्मशानयात्रा निकाली। दाहसंस्कार संपन्न हो चुकने के बाद अभग्नसेनने और भी जो उस समय के लौकिक कृत्य होते थे वे भी सब किये। जब सब बातो से यह निवृत्त हो चुका और पितृमरणजन्य शोक भी जब इसका हट गया, तब चोरों न मिलकर इसे महोत्सवपूर्वक पिता के पद पर शालाटवी मे अभिषिक्त कर

गेण्हइ અને તે મહા અધાર્મિક થઇને પ્રજાએ આપેલા રાજભાગને પોતાના માટે બળપૂર્વક પ્રજા પાસેથી પોતે લેવા લાગ્યો

ભાવાર્થ—અભગ્નસેનના લાલન-પાલન માટે વિજયે પાચ ધાયોની ગોઠવણ કરી દીધી, પાચ ધાયોની દેખરેખમા પાલન પામી જ્યારે અભગ્નસેન તરૂણ થયો ત્યારે વિજયે તેનો વિવાહ આઠ કન્યાઓની સાથે કર્યો અને કન્યાના પિતાએ તેને ખૂબ પહેરામણી પણ આપી, પછી તે ઉપરના મહેલમા આઠ સ્ત્રીઓની સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોને ભોગવતો રહેવા લાગ્યો એક દિવસની વાત છે કે, અચાનક અભગ્નસેનના પિતા વિજયનું મૃત્યુ થયું પછી ઠાઠ-માઠની સાથે અભગ્નસેને પાચસો ચોરોની સાથે મળીને પિતાની શ્મશાનયાત્રા કાઢી, અગ્નિસંસ્કાર થયા પછી અભગ્નસેને બીજા જે જે લૌકિકવ્યવહારસમ્બન્ધી કાર્યો હતા તે પણ કર્યા જ્યારે તમામ કામથી નિવૃત્ત થયો અને પિતાના મરણુમબધી શોક પણ મટી ગયો, ત્યારે તમામ ચોરલોકોએ મળી મોટા મહોત્સવપૂર્વક પિતાના પદ પર શાલાટવીમા તેને બેસાડયો અને

मूलम्—सू० १३

तए णं ते जाणवया पुरिसा अभग्गसेणचोरसेणावइणा बहुग्गाम घायावणाहिं ताविया समाणा अण्णमण्णं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया ! अभग्गसेणचोरसेणावई पुरिमताले णयरे पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्लं जणवयं बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धणं करेमाणे विहरइ, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! महब्बलस्स रण्णो एयमट्ठं विण्णवित्तए। तए णं जाणवया पुरिसा एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हंति, गिण्हित्ता जेणेव पुरिमताले णयरे, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति, करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं रायं एवंवयासी–एवं खलु सामी ! सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई अम्हं बहुहिं गामघाएहि य जाव णिद्धणे करेमाणे विहरइ, तं इच्छामो णं सामी ! तुब्भं बाहुच्छायापरिग्गहिया णिब्भया निरुव्विग्गा सुहं सुहेणं परिवसित्तए त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलरायं एयमट्ठं विण्णवेंति ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु ते जानपदाः=देशनिवासिनः पुरुषा

दिया। इस प्रकार अभिषिक्त होकर यह चोरोंका सेनापति बन गया। अभग्नसेन चोर सेनापति ठीक अपने पिताके ही अनुरूप हो चला और महा अधार्मिक वृत्ति से युक्त होते हुए प्रजासे बलपूर्वक राजभाग को भी छीनने लग गया ॥ सू० १२ ॥

'तए णं ते जाणवया' इत्यादि

'तए णं' इसके बाद **'जाणवया पुरिसा'** उन देशनिवासी पुरुषोंने **'अभग्गसेण-**

તે ચોરોનો સેનાપતિ બની ગયો, અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ બરાબર પોતાના પિતા પ્રમાણેજ ચાલવા લાગ્યો અને મહા અધાર્મિક વૃત્તિથી યુક્ત બનીને પ્રજા પાસેથી બલ વડે રાજભાગને લેવા લાગ્યો ॥૧૨॥

'तए णं ते जाणवया' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'ते जाणवया पुरिसा' તે દેશના નિવાસી પુરૂષોએ

अभग्नसेनचोरसेनापतिना 'बहुगामघायावणाहिं' बहुग्रामघातनाभिश्च=बहूना ग्रामाणा लुण्टनै' 'ताविया' तापिताः सन्त' 'अण्णमण्ण' अन्योन्य=परस्परम् 'सद्दावेंति' शब्दयन्ति=आह्वयन्ति, शब्दयित्वा एवमवादिपु–एव खलु हे देवानुप्रियाः! अभग्नसेनचोरसेनापति' पुरिमतालनगरे पुरिमतालनगरस्य 'उत्तरिल्ल' उत्तरीयम्=उत्तरदिगवस्थितम् 'जणवय' जनपद=देश बहुभिः 'गामघाएहिं' ग्रामघातै॰=ग्रामलुण्टनै यावत् निर्धन निष्कण कुर्वन् विहरति।

चोरसेणाइणा' अभग्नसेन चारसेनापतिद्वारा 'बहुगामघायावणाहि ताविया समाणा' अनेक ग्रामोंकी घातना आदि से सतापित होकर अण्णमण्ण सद्दावेइ' परस्पर मिलकर विचार करने का इरादा किया, इसके लिये उन्हों ने सबके पास सूचना पहुँचादी 'सद्दावित्ता एव वयासी' सूचना मिलतेही जब सब एकत्रित हो चुके तब उन्होंने इस प्रकार कहना प्रारभ किया— 'एव खलु देवाणुप्पिया' भाईयो! सुनो— हम सब लोग यहा पर इसलिये एकत्रित हुए हैं कि 'अभग्गसेण-चोरसेणावई' चारों का सरदार यह अभग्नसेन 'पुरिमताल नयरे पुरिमताल नगर में 'पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्ल जणवय' पुरिमताल नगर के उत्तर दिशा में रहे हुए जनपद को 'बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धण करेमाणे विहरइ' अनेक ग्रामों के विध्वंस आदि दुष्कृत्यों से निर्धन कर रहा है 'त सेय

'अभग्गसेणचोरसेणाइणा' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિદ્વારા 'बहुगाम-घायावणाहिं ताविया समाणा' અનેક ગામોની ઘાતના આદિથી સતાપિત થઈને 'अण्णमण्ण सद्दावेइ' પરસ્પર મળીને વિચાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો અને તે માટે સૌને તેઓએ સૂચના પહોંચાડી આપી 'सद्दावित्ता एव वयासी' સૂચના મળતાજ તમામ માણસો એકઠા થઈ ગયા ત્યારે તેઓની પાસે આ પ્રમાણે કહેવાને પ્રારભ કર્યો 'एव खलु देवाणुप्पिया!' ભાઈઓ! સાભળો! આપણે તમામ માણસો અહિંઆ એટલા માટે એકઠા થયા છીએ કે 'अभग्गसेण-चोरसेणावई' ચોરોના સરદાર એ અભગ્નસેન 'पुरिमतालनयरे पुરિમતાલ નગરમા 'पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्ल जणवय' પુરિમતાલ નગરની ઉત્તર દિશામા રહેલા જનપદોને 'बहुहिं गामघाएहिं जाव णिद्धण करेमाणे विहरइ' અનેક ગામોનો નાશ આદિ દુષ્ટ કર્મોથી નિર્ધન કરી રહ્યો છે त सेय खलु

'तं' तत्=तस्मात् 'सेयं' श्रेयः खलु हे देवानुप्रियाः! महाबलस्य राज्ञः 'एयमट्ठं' एतमर्थं 'विण्णवित्तए' विज्ञापयितुम्। ततः खलु ते जानपदाः=देशनिवासिनः पुरुषा एतमर्थं 'अण्णमण्णं' अन्योन्य=परस्परं 'पडिसुणेंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति। 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'महत्थं' महार्थं=विशिष्ट-प्रयोजनकं, 'महग्घं' महार्घं=महामूल्यकं 'महरिहं' महार्हं=महतां योग्यं, 'रायरिहं' राजार्हं=राजयोग्यं 'पाहुडं' प्राभृतम्=उपहारं 'भेट' इति भाषायाम्। 'गिण्हति' गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव पुरिमतालनगरं तत्रैवो

खलु देवाणुप्पिया!' इसलिये हम सब का भलाई अब इसी में है कि हम सब लोग 'एयमट्ठं महब्बलस्स रण्णो विण्णवित्तए' इस बात को महाबल नरेश के निकट पहुँचावें। 'तए णं जाणवया पुरिसा' इस प्रकार उनपदनिवासी पुरुषों ने 'एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति' इस बात को एकमत होकर स्वीकार करलिया। 'पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हंति' स्वीकृति मिलते ही राजा के पास जाने के लिये उन्हों ने विशिष्ट प्रयोजन की सिद्धिकारक महामूल्य एवं महार्ह—बडे पुरुषों के योग्य ऐसा प्राभृत जो राजा की भेट के योग्य था साथ में लिया। 'गिण्हित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे तेणेव उवागच्छंति' और लेकर पुरिमताल नगर की ओर चल दिये 'उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति' वहा पहुँचकर वे राजा महाबल के

देवाणुप्पिया!' એટલા માટે સૌની કુશળતા એમા છે કે આપણે તમામ માણસો 'एयमट्ठं महब्बलस्स रण्णो विण्णवित्तए' મળી આ હકીકતને મહાબલ રાજા પાસે પહોંચાડીએ 'तए णं जाणवया पुरिसा' આ પ્રમાણે જનપદના નિવાસી પુરુષોએ 'एयमट्ठं अण्णमण्णं पडिसुणेंति' સૌએ મળીને આ વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો. 'पडिसुणित्ता महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गिण्हति' સૌ મળીને સ્વીકાર કર્યા પછી રાજાની પાસે જવા માટે તેઓએ વિશેષ પ્રકારની પ્રયોજનસિદ્ધિકારક મહામૂલ્યવાન વસ્તુ મોટા પુરુષો માટે યોગ્ય એવા રાજાને ભેટ ધરવા યોગ્ય વસ્તુ હતી તે સાથે લીધી 'गिण्हित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे तेणेव उवागच्छंति' અને લઈને પુરિમતાલ નગરની તરફ ચાલ્યા 'उवागच्छित्ता जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં પહોંચીને

पागच्छन्ति, उपागत्य यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य महाबलस्य राज्ञस्तन्महार्थं यावत् प्राभृतम् उपनयन्ति=पुरतः स्थापयन्ति। करतलपरिगृहीतं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा महाबलं राजानमेवमवादिषुः- एवं खलु हे स्वामिन्! शालाटव्या चोरपल्ल्याम् अभग्नसेनश्चौरसेनापतिः, 'अम्हे' अस्मान् बहुभिः 'गामघाएहि य' ग्रामघातैश्च = ग्रामलुण्टनैश्च यावत् निर्धनान् कुर्वन् विहरति 'त' तत्=तस्मात् इच्छाम खलु हे स्वामिन्! 'तुब्भं' युष्माकं 'बाहुच्छायापरिग्गहिया' बाहुच्छायापरिगृहीताः निर्भया

पास गये। 'उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो' जाकर उन्हों ने महाबल नरेश के लिये 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति' बडे पुरुषों के अनुरूप उस नजराने को भेंट किया। तथा 'करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं एवं वयासी' दोनों हाथ जोड कर महाबल नरेश से इस प्रकार प्रर्थना की-'एवं खलु सामी' हे स्वामिन सुनिये हमारी यह प्रर्थना है कि- 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई' शालाटवी नामकी चोरपल्ली में अभग्नसेन जो चोरों का सरदार है 'अम्हे बहुहिं गामघाएहिं य जाव निद्धणे करेमाणे विहरइ' हम लोगों को ग्रामघात आदि दुष्कृत्यों द्वारा निर्धन करता हुआ विचर रहा है 'तं इच्छामो णं सामी!' इसलिये हे स्वामिन्! हम सब चाहते हैं कि 'तुब्भं बाहुच्छाया परिग्गहिया णिब्भया णिरुव्विग्गा सुहसुहेणं परिवसित्तए' आपकी छत्रछाया के

મહાબલ રાજાની પાસે ગયા 'उवागच्छित्ता महब्बलस्स रण्णो' જઈને તેઓએ મહાબલ રાજા માટે 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवणेंति' મોટા પુરૂષોને યોગ્ય તે ભેટ આપી (નજરાણું કર્યું) તથા करयल० अंजलिं कट्टु महब्बलं एवं वयासी બે હાથ જોડી મહાબલ રાજા પાસે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી- एवं खलु सामी ' હે સ્વામિન્! સાભળો અમારી આ પ્રાર્થના છે કે 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्गसेणे चोरसेणावई' શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમા અભગ્નસેન જે ચોરોનો સરદાર છે તે 'अम्हे बहुहिं गामघाएहिं य जाव निद्धणे करेमाणे विहरइ' અમારા માણસોને ગ્રામઘાત-ગામ ભાગવા આદિ દુષ્ટ કર્મો વડે નિર્ધન કરી નાખીને વિચરે છે, 'तं इच्छामो णं सामी!' એટલા માટે હે સ્વામિન્! અમે સૌ ઇચ્છા કરીએ છીએ કે- तुब्भं बाहुच्छाया- परिग्गहिया णिब्भया णिरुव्विग्गा सुहसुहेणं परिवसित्तए ' આપની છત્રછાયામા

निरुद्विग्नाः सन्तः सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवसित्तए' परिवस्तुम्, इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'पायवडिया' पादपतिताः=चरणोपरि प्रणताः 'पजलिउडा' प्राञ्जलिपुटाः सन्तः महाबल राजानम् एवमर्थम्=उक्तमर्थ 'विण्णवेंति' विज्ञापयन्ति ॥ सू० १२ ॥

सहारे रहे हुए हम सब प्रजाजन निर्भय एव निरुद्विग्न होते हुए सुखपूर्वक रहें। 'तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलराय एयमट्ठ विण्णवेंति' ऐसा कह कर वे सब के सब नरेश के पैरों में पड़- और हाथ जोड कर विनयपूर्वक इस प्रकार अपना निवेदन राजा को सुना दिया ॥

भवार्थ— इस प्रकार जब अभग्नसेन के कुकृत्यों से प्रजाजन अधिक दु खी हो चुके। उसके हिंसक कृत्यों से जब वे खून ऊब चुके, तब उन्हों ने परस्पर में मिलकर यह सर्वसम्मति से विचार किया कि—भाइयों ! हम सब लोगों का अपनी रक्षा का उपाय अब क्या करना चाहिये ? अभग्नसेन अपने दुष्कृत्यों से नहीं हटता है, ऐसा कौनसा उपाय या मार्ग ग्रहण करना चाहिये ? सब ने एक स्वर में यही कहा कि जैसे भी हो सके, हम सब को मिलकर महाबल नरेश के पास इस बात को पहुँचाना चाहिये ताकि अभग्नसेन का उपद्रव हट सके। इस प्रकार का विचार स्थिर होते ही समस्त प्रजाजन बहुमूल्य

રહેલા અમે સૌ પ્રજાજન નિર્ભય અને ઉદ્વેગરહિત થઇ સુખપૂર્વક રહીએ 'त्तिकट्टु पायवडिया पञ्जलिउडा महब्बल राय एयमट्ठ विण्णवेंति' એ પ્રમાણે કહીને તે સૌ રાજાના પગમા પડી ગયા અને હાથ જોડીને વિનય પૂર્વક એ પ્રમાણે પોતાનું નિવેદન રાજાને સંભળાવી દીધુ

ભાવાર્થ— આ પ્રકારે જ્યારે અભગ્નસેનના ભૂડા કૃત્યોથી પ્રજા વધારે દુખી થવા લાગી, તેના હિંસક કૃત્યોથી તે સૌ ખૂબ કંટાળી ગયા ત્યારે તે સૌએ પરસ્પર મલીને સૌની સંમતિથી વિચાર કર્યો કે-ભાઇઓ ! આપણા સૌની રક્ષા માટે હવે આપણે શું ઉપાય કરવો જોઇએ, અભગ્નસેન પોતાના દુષ્ટ કર્મોથી અટકતો નથી માટે હવે એવો કયો ઉપાય અથવા માર્ગ લેવો જોઇએ ? તમામ મલીને એકજ અવાજથી કહ્યુ કે-જેવી રીતે બની શકે તેવી રીતે આપણે સૌ મલીને આ વાત રાજા મહાબલને પહોચાડવી જોઇએ, કે જેથી કરી અભગ્નસેન તરફથી થતો ઉપદ્રવ મટી શકે, આ પ્રમાણે સૌનો વિચાર સ્થિર થતાજ સમસ્ત-પ્રજાજન બહુજ મૂલ્યવાન નજરાણાની વસ્તુ લઇ રાજાની પાસે પહોચ્યા, અને

मूलम्—सू० १४

तए ण से महब्बले राया तेसिं जाणवयाण पुरिसाण अंतिए एयमट्ठ सोचा णिसम्म आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु दंड सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेण चोरसेणावइं जीवग्गाह गिण्हाहि, गिण्हित्ता ममं उवणेहि। तए ण से दंडे तहत्ति एयमट्ठ पडिसुणेइ। तए ण से दंडे वहूहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध-जाव-पहरणेहिं सद्धिं संपरिवुडे, मग्गइएहिं फलएहिं जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण२ महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १४ ॥

टीका—सू० १४

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा तेषा जानपदाना

नजराना लेकर नरेश के निकट पहुँचे, और अपने दुःख की बात कह कर उनसे अपनी रक्षा करने के लिये प्रार्थना की, और साथ मे यह भी कहा कि महाराज! आप जैसे नरेशों का छत्रच्छाया मे हमारी इस प्रकार दुर्दशा हो यह शोभा की बात नहीं है, हम तो यही चाहते हैं कि आप के सहारे हमारा जीवन आदि सुरक्षित रहे! ॥ सू० १३ ॥

'तए ण से महब्बले०' इत्यादि।

'तए ण' इस प्रकार 'से महब्बले राया' उस महाबल नरेश ने 'तेसिं जाणवयाण पुरिसाण' उन देशनिवासी पुरुषों के 'अंतिए' पास से

પોતાના દુઃખની વાત કહીને પોતાના રક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરી અને સાથે સાથે તે પણ કહ્યુ કે મહારાજ! આપ જેવા રાજવીની છત્રછાયામા અમારી આવી દુર્દશા થાય છે તે શોભારૂપ નથી, અમે તો એ ઇચ્છીએ છીએ કે આપની સહાયથી અમારૂ જીવન વગેરે સુરક્ષિત રહે ॥૧૩॥

'तए ण से महब्बले०' ઇત્યાદિ

'तए ण' આ પ્રમાણે 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ 'तेसिं जाणवयाण पुरिसाण' તે નગરના રહેનારા પુરૂષો 'अंतिए' પાસેથી

निरुद्विग्नाः सन्तः सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवसित्तए' परिवस्तुम्, इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'पायवडिया' पादपतिताः=चरणोपरि प्रणताः 'पजलिउडा' प्राञ्जलिपुटाः सन्तः महाबल राजानम् एतमर्थम्=उक्तमर्थं 'विण्णवेंति' विज्ञापयन्ति ॥ सू० १३ ॥

सहारे रहे हुए हम सब प्रजाजन निर्भय एव निरुद्विग्न होते हुए सुखपूर्वक रहें। 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महब्बलराय एयमट्ठं विण्णवेंति' ऐसा कह कर वे सब के सब नरेश के पैरों में पड- और हाथ जोड कर विनयपूर्वक इस प्रकार अपना निवेदन राजा को सुना दिया॥

भवार्थ— इस प्रकार जब अभग्नसेन के कुकृत्यों से प्रजाजन अधिक दु खी हो चुके। उसके हिंसक कृत्यों से जब वे खूब ऊब चुके, तब उन्हों ने परस्पर में मिलकर यह सर्वसम्मति से विचार किया कि— भाइयो! हम सब लोगों को अपनी रक्षा का उपाय अब क्या करना चाहिये? अभग्नसेन अपने दुष्कृत्यों से नहीं हटता है, ऐसा कौनसा उपाय या मार्ग ग्रहण करना चाहिये? सब ने एक स्वर में यही कहा कि जैसे भी हो सके, हम सब को मिलकर महाबल नरेश के पास इस बात को पहुँचाना चाहिये ताकि अभग्नसेन का उपद्रव हट सके। इस प्रकार का विचार स्थिर होते ही समस्त प्रजाजन बहुमूल्य

રહેલા અમે સૌ પ્રજાજન નિર્ભય અને ઉદ્વેગરહિત થઇ સુખપૂર્વક રહીએ 'त्तिकट्टु पायवडिया पजलिउडा महब्बल राय एयमट्ठ विण्णवेंति', એ પ્રમાણે કહીને તે સૌ રાજાના પગમા પડી ગયા અને હાથ જોડીને, વિનય પૂર્વક એ પ્રમાણે પોતાનું નિવેદન રાજાને સભળાવી દીધુ

ભાવાર્થ— આ પ્રકારે જ્યારે અભગ્નસેનના ભૂડા કૃત્યોથી પ્રજા વધારે દુખી થવા લાગી, તેના હિસક કૃત્યોથી તે સૌ ખૂબ કટાળી ગયા ત્યારે તે સૌએ પરસ્પર મલીને સૌની સમતિથી વિચાર કર્યો કે-ભાઇઓ! આપણા સૌની રક્ષા માટે હવે આપણે શુ ઉપાય કરવો જોઇએ, અભગ્નસેન પોતાના દુષ્ટ કર્મોથી અટકતો નથી માટે હવે એવો કયો ઉપાય અથવા માર્ગ લેવો જોઇએ? તમામ મલીને એકજ અવાજથી કહ્યુ કે-જેવી રીતે બની શકે તેવી રીતે આપણે સૌ મલીને આ વાત રાજા મહાબલને પહોંચાડવી જોઇએ, કે જેથી કરી અભગ્નસેન તરફથી થતો ઉપદ્રવ મટી શકે, આ પ્રમાણે સૌનો વિચાર સ્થિર થતાજ સમસ્ત-પ્રજાજન બહુજ મૂલ્યવાન નજરાણાની વસ્તુ લઇ રાજાની પાસે પહોંચ્યા અને

तथेति-'तथाऽस्तु' इतिकृत्वा 'एयमट्ठ' एतमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति। ततः खलु स दण्डः, बहुभिः पुरुषैः 'सण्णद्ध जाव पहरणेहिं' सन्नद्धबद्धवर्मितकवचैः, यावद् गृहीतायुधप्रहरणैः, सार्धं संपरिवृतः, 'मग्गइएहिं' हस्तपाशितैः हस्ते बद्धैरित्यर्थः 'मगइअ' इति देशीयशब्दः। 'फलएहिं फलकैः-'ढाल' इति भाषाप्रसिद्धैः, 'जाव छिप्पतूरेहिं अत्र यावच्छब्देन-'णिक्किट्ठाहिं असीहिं, अंसगएहिं तोणेहिं, सजीवेहिं धणुहिं, समुक्खित्तेहिं सरेहिं समुल्लालियाहि य दामाहिं, लंबियाहिय, ओसारियाहिं, उरुघंटाहिं' इति संग्राह्यम्। एषां पदानां व्याख्याऽत्रैवाध्ययने नवमसूत्रे कृताऽस्माभिः। 'छिप्पतूरेण' क्षिप्रतूर्येण=शीघ्रवाद्येन, शीघ्रं शीघ्रं यत् वाद्यते तेनेत्यर्थः। 'वज्जमाणेण२' वाद्यमानेन २ 'महया उक्किट्ठसीहणाय०' महता-उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण

एयमट्ठं पडिसुणेइ' महाबल नरेश की इस आज्ञा को सुनने के बाद उस दडसेनापति ने 'तहत्ति' कहकर उनके उस आदेश का स्वीकार किया। 'तए ण से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झंमज्झेणं णिगच्छइ' इस प्रकार राजा के आदेश का स्वीकार करने के बाद वह दंड सेनापति अनेक योद्धा पुरुषों से कि जो कवच आदि पहिर कर सन्नद्ध हो चुके थे एवं आयुध और प्रहरणों को जो अच्छी तरह अपने २ हाथों मे संभाल कर ले चुके थे, ढालों को जिन्होंने अपने हाथों में बांध लिया था, युक्त होकर जल्दी २ बजनेवाले बजते हुए वादित्रों की गडगडाहट के शब्दों से समुद्रकी

एयमट्ठं पडिसुणेइ મહાબલ રાજાની આ પ્રમાણે આજ્ઞાને સાંભળીને પછી તે દંડસેનાપતિએ तहत्ति કહીને તેમના એ હુકમનો સ્વીકાર કર્યો 'तए ण से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सद्धिं जाव छिप्पतूरेण वज्जमाणेण महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ' એ પ્રમાણે નરેશના આદેશનો સ્વીકાર કર્યા પછી તે દંડસેનાપતિ અનેક યોદ્ધા પુરૂષોથી કે જે કવચ આદિ પહેરીને તૈયાર થઇ ગયેલા હતા અને જેણે આયુધોને સારી રીતે પોતાના હાથમાં સંભાળીને લઈ લીધા હતા, જેણે પોતાના હાથમાં ઢાલોને બાંધી લીધી હતી, તેઓથી યુક્ત થઇને જલદી જલદી વાગનારા વાજીંત્રોના ગડગડાટ

पुरुषाणाम् अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य 'आसुरत्ते' आशुरक्तः यावत् 'मिसमिसेमाणे' मिसमिसायमान'= क्रोधानलेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलियं' त्रिवलिका, 'भिउडिं' भ्रुकुटिं 'णिलाडे' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=संकोच्य, 'दंडं' दण्डं=दण्डनामकं सेनापतिम् 'सद्दावेइ' शब्दयति, शब्दयित्वा एव-मवादीत्-गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय! शालाटवीं चोरपल्लीं 'विलुपाहि' विलुम्प=विध्वंसय-लुण्टयेत्यर्थः, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं 'जीवग्गाहं गिण्हाहि' जीवग्राहं गृहाण जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'मम उवणेहि' माम् उपनय=मत्समीपमानयेत्यर्थः। ततः खलु स दण्डः सेनापतिः 'तहत्ति'

'एयमट्ठं' इस बात को 'सोच्चा' सुनकर एवं 'निसम्म' पूर्वापर इस पर अच्छी तरह विचार कर 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' शीघ्र ही कुपित हो क्रोधरूपी अग्नि से अत्यंत ज्वलित होते हुए तथा 'तिवलिय' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटी को 'णिलाडे,' मस्तक पर 'साहट्टु' चढाते हुए 'दंडं सद्दावेइ' दंडसेनापति को अपने निकट बुलाया। 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बुलाकर उससे इस प्रकार कहा— 'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानु-प्रिय! तुम शीघ्र यहासें जाओ और 'सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि' शालाटवी नामकी चोरपल्ली को विध्वंस करदो। और 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं' चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित ही पकड लो। 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकड कर उसे मेरे पास ले आओ। 'तए णं से दंडे तहत्ति

'एयमट्ठं' ते वातने 'सोच्चा' सांभळीने अने 'निसम्म' ते वात माटे सारी रीते पूर्वापर विचार करीने 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' तुरतज कोप करी क्रोधरूपी अग्निथी अत्यंत बळता थका तथा 'तिवलिय' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटीने 'णिलाडे' माथापर 'साहट्टु' चढावीने 'दंडं सद्दावेइ' दंड सेनापतिने पोतानी पासे बोलाव्या, 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बोलावीने तेने आ प्रमाणे कह्युं- 'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! तमे तुरतज अहिंथी जाओ अने 'सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि' शालाटवी नामनी चोरपल्लीनो नाश करी नाखो अने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि' चोरोना सरदार अभग्नसेनने जीवतोज पकडी लो। 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकडीने तेने मारी पासे लई आवो. 'तए णं से दंडे तहत्ति

मूलम्—सू० १५

तए णं तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स चोरपुरिसा इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया, करयल-जाव एवंवयासी-'एवं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा महया भडचडगरेणं परिवारेणं दंडे आणत्ते-गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेणचोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि, गिण्हित्ता मम उवणेहि।' तए णं से दंडे महया भड-चडगरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, पंचचोरसयाइं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए तं सेयं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं, तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेहित्तए ॥ सू० १५ ॥

टीका—सू० १५

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु तस्य अभग्नसेननामकस्य चोरसेनापतेश्चोरपुरुषा अस्याः कथाया लब्धार्थाः=ज्ञातार्थाः सन्तः, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागताः सन्तः 'करयल-जाव

'तए णं' इत्यादि।

'तए णं' बाद में 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरों के सरदार उस अभग्नसेन के 'चोरपुरिसा' चोरपुरुषोंने 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' इस वृत्तान्त-समाचार को जाना तब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' वे सब के सब शालाटवी नामक चोरपल्ली में जहां वह अभग्नसेन चोरसेनापति था वहां

'तए णं तस्स' इत्यादि

'तए णं' ते पछी 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' ચોરોના સરદાર તે અભગ્નસેનના 'चोरपुरिसा' ચોર પુરુષોએ જ્યારે 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' આ સમાચાર જાણ્યા ત્યારે 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' તે સૌ મળી શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીમાં જ્યાં તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ હતો ત્યાં આવ્યા અને 'करयल जाव

समुद्रमिव गगनमण्डलं 'करेमाणे' कुर्वन् पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन 'णिगच्छइ' निगच्छति-निःसरति, 'णिगच्छित्ता' निर्गत्य, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैव 'पहारेत्थ' प्राधारयद्, उद्युक्तोऽभवत्, 'गमणाए' गमनाय ॥ सू० १४ ॥

तरह गगनमण्डलको गुञ्जित करता हुआ ठीक पुरिमताल के बीच में के मार्गसे भीतरसे होकर निकला। और '**णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' निकल कर जहाँ वह शालाटवी नामकी चोरपल्ली थी वहाँ पर जाने के लिये प्रस्थित हुआ।

भावार्थ— प्रजाजनों की प्रार्थना सुनने के बाद महाबल नरेशने उन्हें धैर्य बधाया और क्रोधायमान होकर उसने उसी समय अपने दंड नामके सेनापति को पास में बुलाकर यह आदेश दिया कि-हे सेनापति! तुम यहाँ से शीघ्र जाओ और जाकर शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट-भ्रष्ट कर दो। तथा चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित पकड कर मेरे साम्हने उपस्थित करो। नरेश के इस आदेश को प्रमाण मानकर दंड सेनापति अपनी सेनाके योद्धाओं को अस्त्रशस्त्रादिक से सुसज्जित कर वहाँ से शीघ्र ही चल पडा और बाजों को बजाता हुआ वह ठीक पुरिमताल नगरके भीतर से निकलकर उस चोरपल्ली की ओर चला ॥ सू० १४ ॥

સાથે સમુદ્રની ગર્જના જેમ આકાશ મંડળને ગુંજીત કરતો પુરિમતાલના મધ્ય બજારના માર્ગના અંદરના ભાગમાંથી નીકળ્યો, અને **णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' જ્યાં તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લી હતી ત્યાં જવા માટે પ્રસ્થિત થયો.

ભાવાર્થ— પ્રજાજનોની પ્રાર્થના સાંભળીને પછી મહાબલ રાજવીએ પ્રજાજનોને ધીરજ આપી પછી ક્રોધાયમાન થઈને તેમણે તેજ વખતે પોતાના દંડ નામના સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને એ પ્રમાણે હુકમ કર્યો કે-હે સેનાપતિ! તમે અહિંથી તુરતજ જાઓ અને જઈને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીનો નાશ કરી નાખો તથા ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા સામે ઉભો રાખો, રાજાના આ પ્રમાણે હુકમનો સ્વીકાર કરીને દંડસેનાપતિ પોતાની સેનાના યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સાથે તૈયાર કરી ત્યાંથી તુરતજ ચાલી નીકળ્યા અને વાજીંત્ર વગાડતા તે ઠીક પુરિમતાલ નગરની અંદરથી નિકળીને ચોરપલ્લી તરફ ચાલતા થયા ॥૧૪॥

मूलम्—सू० १५

तए णं तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स चोरपुरिसा इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया, करयल-जाव एवंवयासी-'एवं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा महया भडचडगरेणं परिवारेण दंडे आणत्ते-गच्छह णं तुमं देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेणचोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि, गिण्हित्ता मम उवणेहि।' तए णं से दंडे महया भडचडगरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोचा, णिसम्म, पंचचोरसयाइं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए तं सेयं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं, तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेहित्तए ॥ सू० १५ ॥

टीका—सू० १५

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु तस्य अभग्नसेननामकस्य चोरसेनापतेश्चोरपुरुषा अस्याः कथायाः लब्धार्थाः=ज्ञातार्थाः सन्तः, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागताः सन्तः 'करयल-जाव

'तए णं' इत्यादि।

'तए णं' बाद में 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरों के सरदार उस अभग्नसेन के 'चोरपुरिसा' चोरपुरुषोंने 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' इस वृत्तान्त-समाचार को जाना तब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' वे सब के सब शालाटवी नामक चोरपल्ली में जहां वह अभग्नसेन चोरसेनापति था वहां

'तए णं तस्स' इत्यादि

'तए णं' ते पछी 'तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स' चोरोना सरदार ते अभग्नसेनना 'चोरपुरिसा' चोर पुरुषोए ज्यारे 'इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा' आ समाचार जाण्या त्यारे 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया' ते सौ मळी शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां ज्यां ते अभग्नसेन चोर सेनापति हतो त्यां आव्या अने करयल जाव

समुद्रमिव गगनमण्डलं 'करेमाणे' कुर्वन् पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन 'णिगच्छइ' निगच्छति-निःसरति, 'णिगच्छित्ता' निर्गत्य, यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैव 'पहारेथ' माधारयद्, उद्युक्तोऽभवत्, 'गमणाए' गमनाय ॥ सू० १४ ॥

तरह गगनमण्डलको गुञ्जित करता हुआ ठीक पुरिमताल के बीच में के मार्गसे भीतरसे होकर निकला। और '**णिगच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' निकल कर जहाँ वह शालाटवी नामकी चोरपल्ली थी वहाँ पर जाने के लिये प्रस्थित हुआ।

भावार्थ— प्रजाजनों की प्रार्थना सुनने के बाद महाबल नरेशने उन्हें धैर्य बधाया और क्रोधायमान होकर उसने उसी समय अपने दंड नामके सेनापति को पास में बुलाकर यह आदेश दिया कि–हे सेनापति! तुम यहाँ से शीघ्र जाओ और जाकर शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट–भ्रष्ट कर दो। तथा चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित पकड कर मेरे साम्हने उपस्थित करो। नरेश के इस आदेश को प्रमाण मानकर दंड सेनापति अपनी सेनाके योद्धाओं को अस्त्रशस्त्रादिक से सुसज्जित कर वहाँ से शीघ्र ही चल पडा और बाजों को बजाता हुआ वह ठीक पुरिमताल नगरके भीतर से निकलकर उस चोरपल्ली की ओर चला ॥ सू० १४ ॥

સાથે સમુદ્રની ગર્જના જેમ આકાશ મંડળને ગુંજીત કરતો પુરિમતાલના મધ્ય બજારના માર્ગના અંદરના ભાગમાંથી નીકળ્યો, અને **णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए**' જ્યાં તે શાલાટવી નામની ચોરપલ્લી હતી ત્યાં જવા માટે પ્રસ્થિત થયો.

ભાવાર્થ— પ્રજાજનોની પ્રાર્થના સાંભળીને પછી મહાબલ રાજવીએ પ્રજાજનોને ધીરજ આપી પછી ક્રોધાયમાન થઈને તેમણે તેજ વખતે પોતાના દંડ નામના સેનાપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને એ પ્રમાણે હુકમ કર્યો કે–હે સેનાપતિ! તમે અહિંથી તુરતજ જાઓ અને જઈને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીનો નાશ કરી નાખો તથા ચોરોના સરદાર અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા સામે ઉભો રાખો, રાજાના આ પ્રમાણે હુકમનો સ્વીકાર કરીને દંડસેનાપતિ પોતાની સેનાના યોદ્ધાઓને અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સાથે તૈયાર કરી ત્યાંથી તુરતજ ચાલી નીકળ્યા અને વાજીંત્ર વગાડતા તે ઠીક પુરિમતાલ નગરની અંદરથી નિકળીને ચોરપલ્લી તરફ ચાલતા થયા ॥૧૪॥

योधवृन्देन सार्धं यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधारयद् गमनाय, प्रस्थित इत्यर्थः।

ततः खलु स अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तेषां चोरपुरुषाणामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य पञ्चचोरशतानि शब्दयति, शब्दयित्वा एवं—वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—'एवं खलु हे देवानुप्रियाः! पुरिमताले नगरे 'महब्बले जाव' महाबलो यावद्, अत्र यावच्छब्देन—'महाबलो राजा दण्डमाज्ञप्तवान्=शालाटवीं चोरपल्लीं लुण्टयित्वा, अभग्नसेनचोरसेनापतिं जीवग्राहं गृहीत्वा

राजाका आदेश पाकर वह दंडसेनापति सबल भटसमूह से युक्त होकर इस शालाटवी नामक चोरपल्लीकी ओर आनेके लिये प्रस्थित हो चुका है।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म पंचचोरसयाइं सद्दावेइ' अपने गुप्तचर चोरों से इस प्रकार समाचार पाने के बाद उस अभग्नसेन चोरसेनापतिने सोच समझकर अपने उन पांचसौ चोरोंको बुलाया 'सद्दावित्ता एवं वयासी' और बुलाकर इस प्रकार कहा— 'एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए' हे देवानुप्रियो! मेरे शूरवीर योद्धाओ! सुनो तुम्हें जिस कारण को लेकर यहां एकत्रित किया है वह कारण इस प्रकार है आज पुरिमताल नगरमें महाबल नरेशने भटसमूह से युक्त दंडसेनापतिको इस

આ પ્રકારનો મહાબલ રાજવીનો હુકમ મેળવીને, તે દંડ સેનાપતિએ બલવાન યોદ્ધાઓના સમૂહથી તૈયાર થઇને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીની તરફ આવવા માટે પ્રસ્થાન કરી દીધું છે

'तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई तेसिं चोरपुरिसाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म पंचचोरसयाइं सद्दावेइ' પોતાના ખાનગી ખબર આપનારા ચોરો પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર મળ્યા પછી તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ વિચાર કરી સમજીને પોતાના તે પાંચસો ચોરોને બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता एवं वयासी' બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-'एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए' હે દેવાનુ પ્રિયો! મારા શૂરવીર યોદ્ધાઓ સાંભળો! તમને જે કારણુ માટે અહિં એકત્રિત-એકઠા કર્યા છે, તેનું કારણુ એ છે કે-આજ પુરિમતાલનગરમાં મહાબલ રાજાએ મોટા યોદ્ધાઓના, સમૂહ સાથે

एव वयासी' करतलपरिगृहीत मस्तकेऽञ्जलिं ग्रत्वा, एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादिषुः=उक्तवन्तः–एव खलु हे देवानुप्रियाः! पुरिमताले नगरे महाबलेन राज्ञा महता 'भडचडगरेण' भटचटकरेण=भटसमूहेन परिवारेण 'दडे' दण्डः=दण्डसेनापतिः, 'आणत्ते' आज्ञप्तः–गच्छ खलु त्व हे देवानुप्रिय! 'सालाडविं' शालाटवीं चोरपल्लीं 'विलुपाहि' विलुम्प=लुण्टय। अभग्नसेनचोरसेनापतिं जीवग्राह गृहाण=जीवन्त गृहाण, गृहीत्वा, मामुपनय=मत्समीपमानय। ततः खलु स दण्डो महता 'भडचडगरेण' भटचटकरेण=

आये और 'करयल जाव एव वयासी' दोनों हाथ माथे पर रखकर इस प्रकार कहने लगे–'एव खलु देवाणुप्पिया!' हे देवानुप्रिय! सुनिये हम एक समाचार आपको सुनाते हैं, वह इस प्रकार है 'पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा' पुरिमताल नगरमे महाबल नरेशने 'महया भडचडगरेण परिवारेण' भटसमूहरूप परिवारसे उपलक्षित 'दडे आणत्ते' दडसेनापतिको इस प्रकार आदेश दिया है कि–'गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुपाहि' हे देवानुप्रिय! तुम जाओ और शालाटवी नामकी चोरपल्ली को नष्ट करदो तथा 'अभग्गसेण चोरसेणावइ जीवग्गाह गिण्हाहि' अभग्गसेन चोरसेनापति को जीता पकडलो 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' पकड कर उसे मेरे पास ले आओ! 'तए ण से दडे महया भडचडगरेण जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' इस प्रकार महाबल

एव वयासी બન્ને હાથ માથાપર રાખીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા 'एव खलु देवाणुप्पिया!' હે દેવાનુપ્રિય! અમે આપને એક સમાચાર સભળાવીએ છીએ તે આ પ્રમાણે છે– पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा પુરિમતાલ નગરમા મહાબલ રાજાએ महया भडचडगरेण परिवारेण' ભટસમૂહરૂપ પરિવારોથી ઉપલક્ષિત 'दडे आणत्ते દડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે 'गच्छ ण तुम देवाणुप्पिया! सालाडविं चोरपल्लिं विलुपाहि હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ અને શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીના નાશ કરી દો તથા अभग्गसेण-चोरसेणावइ जीवग्गाह गिण्हाहि અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતા પકડી લો. 'गिण्हित्ता मम उवणेहि' પકડીને તેને મારા પાસે લઇ આવો 'तए ण से दडे महया भडचडगरेण जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए'

मूलम्—मू० १६

तए ण ताइ पंचचोरसयाइ अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति। तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणावई विउल असण ४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते भोयणमंडवसि त विउल असण ४ सुर च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागए वि य ण समाणे आयते चोक्खे परमसुइभूए पंचहिं चोर सएहिं सद्धिं अल्ल चम्म दुरुहइ दुरुहित्ता सण्णद्ध जाव पहरणे मग्गइएहिं जाव रवेण समुद्दरवभूयपिव करेमाणे पच्छावरण्हकालसमयंसि सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता विसमदुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दड पडिवालेमाणे २ चिट्ठइ ॥ सू० १६ ॥

टीका—मू० १६

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु तानि पञ्चचोरशतानि अभग्नसेनस्य 'तहत्ति' तथेति–'तथाऽस्तु' 'इत्युक्त्वा' यावत् प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति।

पकडना चाहता है और राजा के पास भेजना चाहता है अत हे मेरे वीर योद्धाओ! तुम्हारा कर्तव्य है और हमारी भी यही सम्मति है कि शत्रु जबतक हमारे स्थान तक नहीं पहुचता तबतक हम इसे बीच ही में रोक दे। इसी में भलाई समाई हुई है ॥ सू० १५ ॥

'तए ण ताइं पंचचोरसयाइ' इत्यादि।

'तए ण ताइं पंचचोरसयाइ' इसके पश्चात् उन पाचसौ चोरोंने अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति' अपने सरदार अभग्नसेन के इस आदेश को 'तहत्ति' कह कर स्वीकार कर लिया 'तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणा-

---

પકડવા ઇચ્છે છે અને રાજાની પાસે મોકલવા ચાહે છે તો હે મારા વીર યોદ્ધાઓ! તમારૂ કર્ત્તવ્ય અને મારી પણ એ સમ્મતિ છે કે શત્રુ જ્યા સુધી આપણા સ્થાન સુધી પહોચ્યા નથી ત્યા સુધીમા આપણે તેને વચમાજ રોકી દેવા, તેમા આપણુ હિત સમાએલુ છે ॥૧૫॥

तए ण ताइ पचचोरसयाइ ' ઇત્યાદિ

'तए ण ताइ पचचोरसयाइ' તે પછી એ પાચસો ચોરલોકોએ 'अभग्गसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति' પોતાના સરદાર અભગ્નસેનના એ હુકમને 'तहत्ति' કહીને સ્વીકારી લીધો 'तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणावई'

मामुपनय। तदाज्ञया महता योधवृन्देन सह दण्डो यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली' इति बोध्यम्। 'तेणेव पहारेत्थ गमणाए' तत्रैव प्राधारयद् गमनाय—आगमनायेत्यर्थः प्रवृत्तः, 'त' तत्=तस्मात् 'सेय' श्रेयः खलु हे देवानुप्रियाः! 'अम्ह' अस्माकं यत् त दण्ड महाबलस्य राज्ञः सैन्यसहित सेनापतिम्, शालाटवी चोरपल्लीम् 'असपत्त' असंप्राप्तम्=शालाटवीं चोरपल्लीमसंप्रविष्टम् 'अतरा चेव' अन्तरैव, मार्गमध्य एव 'पडिसेहित्तए' प्रतिषेधयितुम्—निरोद्धुम्, अस्माकं श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू० १५ ॥

प्रकार आदेश दिया है कि—तुम जा कर शालाटवी को नष्ट करदो और अभग्नसेन को जीता पकडकर मेरे पास उपस्थित करो। इस प्रकार वह अपने मालिक के आदेश के अनुसार पुरिमताल नगर से भटों से परिवृत होकर शालाटवी की ओर प्रस्थित हो चुका है 'त सेय खलु देवाणुप्पिया! अम्हं त दंड सालाडविं चोरपल्लिं असपत्त अतरा चेव पडिसेहित्तए' अत हे देवानुप्रियो! अब हमारी भलाई इसी में है कि हम सब मिलकर उस का साम्हना करे और जबतक वह शालाटवी तक नहीं पहुचे तबतक उसे बीच ही में रोक ल।

भावार्थ—अनेक सुसज्जित योद्धाओं सहित द ड सेनापति के चोरपल्ली को नष्ट–भ्रष्ट करने को आने के समाचार जब अभग्नसेन को अपने गुप्तचरोंद्वारा ज्ञात हुए तो उसने चोरों को एकत्रित किया और ये समाचार उन्हे सुना दिये। साथ में उसने सब के लिये यह भी आदेश दिया कि—देखो यह हमें जीता

દડ સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે, તમે જઈને શાલાટવીનો નાશ કરો, અને અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારા પાસે ઉભો રાખો તે પોતાના રાજા–ધણીના હુકમ પ્રમાણે પુરિમતાલ નગરથી ભટોના સમૂહ સાથે શાલાટવી તરફ રવાના થઈ ગયા છે 'त सेय खलु देवाणुप्पिया' अम्ह त सालाडविं चोरपल्लिं असपत्त अतरा चेव पडिसेहित्तए તેથી હે દેવાનુપ્રિયો! હવે આપણુ હિત એમા છે કે–આપણે સો મળીને તેનો સામનો કરીએ જ્યા સુધી તે શાલાટવી સુધી આવી પહોચ્યા નથી ત્યા સુધીમા તેને રસ્તામા (વચમા)જ રોકી દેવા

ભાવાર્થ— અનેક સુસજ્જિત યોદ્ધાઓસહિત દડ સેનાપતિ ચોરપલ્લીનો નાશ કરવા આવે છે તે સમાચાર જ્યારે અભગ્નસેનના ગુપ્તચરો પાસેથી તેને જાણવામા આવ્યા ત્યારે તેણે તમામ ચોરોને એકઠા કર્યા અને તે સમાચાર તેને સભળાવ્યા. સાથે તેણે સૌને એ આજ્ઞા પણ કરી કે જુઓ તે મને જીવતો

रागएवि य ण ' जिमितभुक्तोत्तरागतोऽपि च खलु जिमितः=कृतभोजनः, भुक्तोत्तर=भोजनानन्तरम् आगतः-भोजनस्थानादन्यत्रागतः सन् ' आयंते ' आचान्तः=कृतचुलुकः, ' चक्खे ' चोक्ष करमुखमक्षालनेन शुद्धः, ' चोक्ख ' इति देशीयः शब्दः । ' परमसुइभूए ' परमशुचिभूतः-सर्वथा पवित्रो भूत्वा, पञ्चभिश्चौरशतैः सार्धम् ' अल्ल ' आर्द्रे, ' चम्म ' चर्म ' दूरूहइ ' दूरोहति । ' सण्णद्ध जाव पहरणे ' सन्नद्धबद्धवर्मितकवचः, यावद् गृहीतायुधप्रहरण., ' मग्गइएहिं ' हस्तबद्धै:, ' जाव-रवेण ' यावत्-फलकैः, निष्कृष्टाभिरसिभि., अंसगतैस्तूणैः, सजी

और दूसरों को भी खिलाया पिलाया। ' जिमियभुत्तुत्तरागएवि य ण समाणे आयंते चोक्खे परमसुइभूए पचहिं चोरसएहिं सद्धिं अल्ल चम्म दुरूहइ ' भोजन कर चुकने पर फिर वह वहा से निकला और निकल कर उसने कुल्ला किया- हाथ मुँह को साफ कर शुद्धि किया। अच्छी तरह जब यह शुद्ध हो चुका तब पाचसो चोरों के साथ२ गीले चमडे के आसन पर बैठा ' दुरूहित्ता ' बैठ कर सब चोरों को सज्जित होने का आदेश दिया। अपने सेनापति का आदेश पाकर वे सब के सब सज्जित होगये। उसने भी स्वय ' सण्णद्ध जाव पहरणे ' कवच को पहिंग और आयुध प्रहरण आदि अनेक प्रकार के शस्त्रों को लिया। इस प्रकार ' मग्गइएहिं जाव रवेण ' हाथों में पकडी हुई ढालो से, म्यान से वाहिर काढो गई तलवारों से, कंधों पर टागे गये भातों से, प्रत्यञ्चासहित धनुषों से, उनपर आरोपित बाणों से सज्जित योधाओं

जिमियभुत्तुत्तरागएवि य ण समाणे आयते चोक्खे परमसुइभूए पचहिं चोरसएहिं सद्धिं अल्ल चम्म दूरुहइ ' ભોજન કર્યા પછી તે ત્યાથી નીકળ્યા અને નીકળી કરીને પછી કોગળા કર્યા હાથ મુખને સાફ કરી શુદ્ધ કરી બરાબર જ્યારે શુદ્ધ થઇ ગયુ ત્યારે પાચસો ચોરોની સાથે ગીલા-ભીના ચામડાના આસન પર બેઠા ' दूरुहित्ता બેસીને તમામ ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ કર્યો, પછી પોતાના સેનાપતિનો હુકમ થતા તે મો સજ્જ-તૈયાર થઇ ગયા તેણે પોતે પણ ' सण्णद्धजावपहरणे ' કવચ પહેર્યું અને આયુધ પ્રહરણ આદિ અનેક પ્રકારના શસ્ત્રો લીધા, આ પ્રમાણે ' मग्गइएहिं जाव रवेण હાથોમા પકડેલી ઢાલોથી, મ્યાનમાથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી, ખભાપર ટાગેલા તીરોના ભાથાથી, પ્રત્યચા સહિત ધનુષોથી, તેમા-પર રાખેલા બાણોથી સજ્જિત ચોદ્ધાઓની સાથે એકી

ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापतिर्विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति = पाचयति, पाचयित्वा पञ्चभिश्चोरशतैः सार्धं स्नातः यावत् कृतकौतुकमङ्गलमायश्चित्तः, राजसैन्यप्रतिषेधकार्ये विजयप्राप्ति-विघ्ननिवृत्तिकामनयेति भावः 'भोयणमडवसि' भोजनमण्डपे तं विपुलमशन पान खाद्यं स्वाद्य 'सुर च' सुरा च=मदिरा च, अत्र-'महु च, मेरग च, जाइ च, सीधु च, पसण्ण च' इति सग्राह्यम्, एषा पदाना व्याख्याऽत्रैव द्वितीयाऽध्यय नेऽष्टमसूत्रे निगदिता। 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्, अत्र-विस्वादयन्, परि भाजयन्, परिभुञ्जानः, इत्यपि बोध्यम् 'विहरइ' विहरति। 'जिमियभुत्तु-

वइ' जब उसका आदेश सबने सहर्ष मान लिया पश्चात् उस अभग्नसेन चोर सेनापतिने 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' बहुत ही अधिक मात्रा में चार प्रकार के आहार को तयार करवाया 'उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते' सब प्रकार का भोजन तयार करवा कर फिर पाचसौ चोरों के साथ उसने स्नान किया और कौतुक मगल एव प्रायश्चित आदि कृत्य भी किये उसने जो ये कौतुक मगल एव प्रायश्चित कृत्य किये वे राजा की सेना को रोकने के लिये एव विजयलाभ मे आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की इच्छा से ही किये 'भोयणमंडवसि त विउल असण ४ सुर च५ आसाएमाणे४ विहरइ' इसके बाद उसने भोजनशाला में बैठकर उस तयार किये हुए ४ प्रकार के आहार का और नाना प्रकार की मदिराका आस्वाद किया विस्वाद किया

જ્યારે તેના હુકમને સૌએ સહર્ષ થઇને સ્વીકારી લીધો ત્યારે પછી તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિએ 'विउल असण ४ उवक्खडावेइ' બહુજ વિશેષ પ્રમાણમા ચાર પ્રકારના આહારને તૈયાર કરાવ્યા उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते તમામ પ્રકારનું ભોજન તૈયાર કરાવીને પછી પાચસો ચોરોની સાથે તેણે સ્નાન કર્યું અને કૌતુક મગલ એવ પ્રાયશ્ચિત આદિ કાર્યો પણ કર્યાં તેણે જે કૌતુક મગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા તે રાજાની સેનાને રોકવા માટે એટલે પોતાના વિજયલાભમા આવનારા વિઘ્નોની નિવૃતિ થવાની ઇચ્છાથી કર્યા છે भोयणमंडवसि त विउल असण४ सुर च ५ आसाएमाणे४ विहरइ તે પછી તેણે ભોજનશાળામા બેસીને તે તૈયાર કરેલા ચાર પ્રકારના આહાર તથા નાના પ્રકારની મદિરાનો આસ્વાદ-વિસ્વાદ કર્યો અને બીજાઓને પણ ખવરાવ્યા પીવરાવ્યા

मात्रा मे इतजाम किया। चारों प्रकार का आहार पर्याप्तमात्रा मे तयार करवाया गया। भोजन के तयार होने पर सेनापति ने सब के साथ स्नान किया। कौतुक मगल आदि कार्य भी उसने शत्रुसैन्य को रोकने एव विजय मे आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की कामना से किये। शारीरिक कार्यों से निपट कर फिर वह सबके साथ भोजनशाला मे गया। वहा उसने सबके सग मे भोजन किया, भोजन करके हाथ मुँह साफ किये। पश्चात् वहा से आकर गाले चमडे के आसन पर बैठकर उसने सब अपने ५०० चोरों को सज्जित होन का आदेश दिया। सेनापति का आदेश पाकर वे सब के सब वहुत जल्दी अस्त्र शस्त्रों से सज्जित होगये। सेनापति भी स्वयं कवच आदि से सज्जित हुआ। सब के ढाल, तलवार, धनुष आदि स सज्जित हो चुकने पर वह अभग्नसेन दिवस के चोथे प्रहर में बजते हुए वाजों की गड-गढ ध्वनि से आकाश मंडल को शब्दमय करता हुआ चोरपल्ली से सब के साथ निकला। चलते२ वह एक दुर्गम जगल में आ पहुँचा। पास में पर्याप्त आहार पानी का इन्तजाम था ही। इसलिये निश्चिन्त होकर वह इस बात की प्रतीक्षा करने लगा कि कब यहा से होकर दडसेनापति निकलता है ॥ सू १६ ॥

ગોઠવણ કરી હતી ચાર પ્રકારના આહાર પૂરા પ્રમાણમા તૈયાર કરાવ્યા હતા, ભોજન તૈયાર થતા સેનાપતિએ સૌના સાથે સ્નાન કર્યું, કૌતુક મ ગલ આદિ કાર્ય પણ તેણે શત્રુસન્યને રોકવા માટે વિજયમા આવનારા વિઘ્નોની નિવૃત્તિની ભાવનાથી કર્યા, શારીરિક કાર્યોથી નિવૃત્ત થઇને પછી સૌના સાથે ભોજન શાળામા ગયા, ત્યા સૌના સાથે ભોજન કર્યું ભોજન કર્યા પછી મુખ અને હાથ સાફ કર્યા, પછી ત્યાથી આવીને ભીના ચામડાના આસન પર બેસીને તેણે તમામ પોતાના ૫૦૦ પાચસો ચોરોને તૈયાર થવાનો હુકમ આપ્યો, સેનાપતિનો હુકમ મળતા તે તમામ બહુજ ઉતાવળથી અસ્ત્ર-શસ્ત્રોથી સજાયમાન થઇ તૈયાર થઇ ગયા, સેનાપતિ પોતે કવચ આદિ ધારણ કરી સજ્જિત થઇ તૈયાર થયા તમામ માણસો (યોધાઓ) સો ઢાલ, તલવાર, ધનુષ આદિથી તૈયાર થઇ ગયા પછી તે અભગ્નસેન દિવસના ચોથા પ્રહરમા વાગતા વાજાઓની ધ્વનિ વડે આકાશમ ડળને ગજવતા-શબ્દમય કરતા થકા ચોરપલ્લીથી સૌની સાથે નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા એક દુર્ગમ જ ગલમા આવી પહોચ્યા, પોતાના પાસે સ પૂર્ણ રીતે આહાર પાણીની ગોઠવણ હતી તેથી ચિન્તારહિત થઇને તેઓ એ વાતની રાહ જોવા લાગ્યા કે હવે કયારે અહિ આગળ થઇને દ ડ સેનાપતિ નીકળશે ॥૧૬॥

वैर्धनुर्भि , समुत्क्षिप्तैः शरैः, क्षिप्तूर्येण वाद्यमानेन २ महता महता उत्कृष्ट सिंहनादबोलकलकलरवेण, समुद्ररवभूतमिव गगनमण्डलं कुर्वन् ' पञ्चावरह्न-कालसमयसि ' पश्चादपराह्नकालसमये = दिवसस्य चतुर्थप्रहरे शालाटव्याश्चोर पल्ल्याः ' णिग्गच्छइ ' निर्गच्छति=निःसरति ' णिग्गच्छित्ता ' निर्गत्य ' विसमदुग्ग-गहणट्ठिए ' विषमदुर्गगहनस्थितः–विषमम्=उच्चनीचं, दुर्ग=दुर्गम यद् गहन= वन तत्र स्थितः, ' गहियभत्तपाणए ' गृहीतभक्तपानकः–गृहीते भक्तपानके= आहारपानीये येन स तथा, तं दण्ड=सैन्यसहितं सेनापतिं ' पडिवालेमाणे २ ' प्रतिपालयन् २=प्रतीक्षमाणः २ ' चिट्ठइ ' तिष्ठति ॥ सू० १६ ॥

के साथ२ जल्दी२ बजते हुए वादित्रों के शब्दों एव उत्कृष्ट सिंहनाद, बोल और कलकलरव से समुद्र की तरह गगनमण्डल को गर्जित करता हुआ ' पच्चावरह्नकालसमयंसि ' दिवस के चतुर्थ प्रहर में ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ ' उस शालाटवी चोरपल्ली से निकला। ' णिग्गच्छित्ता ' निकल कर ' विसमदुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दड पडिवालेमाणे२ चिट्ठइ ' विषम और दुर्गम वन मे ठहर गया। साथ मे यह अपने घर से पर्याप्त आहार पानी का इतजाम करके ले गया था इसलिये निश्चिन्त होकर वह वहा बैठे२ सैन्यसहित उस दंडसेनापति की प्रतीक्षा करने लगा।

भावार्थ— सेनापति को बीच मे ही रोक लेने की अभग्नसेन की सलाह सबके पसद आगई। चारसेनापति ने सब के खाने पीने का पर्याप्त

સાથે જલદી૨ વાગનારા વાજીંત્રોના શબ્દો એટલે કે ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ, બોલ અને કલકલરવથી સમુદ્રની માફક ગગનમંડળને ગજાવતા થકા ' पच्चवरह्न कालसमयसि ' દિવસના ચોથા પ્રહરમા ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ ' તે શાલાટવી ચોરપલ્લીથી નીકળ્યા ' णिग्गच्छित्ता ' નિકળીને ' विसम दुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए त दड पडिवालेमाणेर चिट्ठइ ' વિષમ અને દુર્ગમ વનમા રહ્યા પોતાના સાથે ઘેરથી પરિપૂર્ણ આહાર-પાણી વગેરેની ગોઠવણુ કરી લીધી હતી તેથી ચિંતારહિત બની તેઓ ત્યા આગળ બેઠા અને સૈન્ય સહિત તે દંડ સેનાપતિ આવે છે તેની રાહ જોવા લાગ્યા, ॥

ભાવાર્થ—સેનાપતિને વચ્ચમાજ રોકી લેવાની અભગ્નસેનની સલાહ સૌને પસંદ પડી, ચોરસેનાપતિએ સૌના માટે ખાવા-પીવાની સંપૂર્ણ રીતે

'सपलग्गे' सपलग्नः=योद्धुं प्रवृत्तः 'यावि होथा' चाप्यभवत्। ततः खलु सोऽभग्नसेनचोरसेनापतिस्तं दण्ड=सेनापतिं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'हयमहिय जाव' अत्र 'जाव' इतिपदेन-'हयमहियपवरवीरघाइयनिवडियचिंधद्धय-पडागं दिसोदिसिं' इति संग्रहः। हतमथितप्रवरवीरघातितनिपातितचिह्न-ध्वजपताकम्-हत'=शस्त्राघातं प्राप्तः, मथितः=मुष्टिपादप्रहारादिना मूर्छितः, प्रवरवीरघातित'-प्रवरवीराः=सुभटाः घातिताः=विनाशिता यस्य स तथा, निपतितचिह्नध्वजपताकः-निपातिताः चिह्नध्वजाः = गरुडादिचिह्नयुक्तकेतवः, पताकाश्च यस्य स तथा, ततश्चतुर्णां पदानां कर्मधारयस्तम्। 'दिसोदिसिं' दिशोदिशं-तदभिमुखस्थाया दिशोऽपरां दिशम् 'पडिसेहेइ' प्रतिषेधयति=निव-

---

च्छित्ता' आते ही 'अभग्गसेणेण चारसेणावइणा सद्धिं' अभग्नसेन चोरसेनापति के साथ 'संपलग्गे यावि होत्था' उसका संग्राम प्रारंभ हो गया। 'तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई' संग्राम प्रारंभ होते ही उस अभग्नसेन चोरसेनापति ने 'तं दंडं' उस दंड सेनापति को 'खिप्पामेव हयमहिय-जाव पडिसेहेइ' पहिले तो शीघ्र ही शस्त्रों से वेधा, बाद में मुष्टि एवं पावों के प्रहारों से उसे मूर्च्छित कर दिया। पश्चात् इसके सेना के सुभटों को क्षत विक्षत कर खूब मारा पीटा। इसकी गरुड आदि चिह्नों से युक्त ध्वजा और पताकाएँ छुडाकर जमीन पर पटक दीं। और उसे उसकी साम्हने की दिशा से दूसरी दिशा की तरफ खदेड दिया। 'तए णं से दंडे

'अभग्गसेणचोरसेणावइणा सद्धिं' અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિની સાથે 'सपलग्गे यावि होत्था' તેના યુદ્ધનો આરંભ થઇ ગયો. 'तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई' યુદ્ધ પ્રારંભ થતાજ તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ 'तं दंडं' તે દંડ સેનાપતિને 'खिप्पामेव हयमहियजाव पडिसेहेइ' પ્રથમ તો તુરતજ શસ્ત્રોથી વિંધી નાખ્યો, પછીથી મુઠી અને પગના પ્રહારોથી તેને મૂર્છિત કરી દીધો, તે પછી તેની સેનાના સુભટોને ક્ષત-વિક્ષત (જખમી-ઘવા-એલ) કરીને ખૂબ માર માર્યો અને તેની ગરૂડ આદિ ચિન્હોથી યુક્ત ધ્વજા અને પતાકાઓ છોડાવીને જમીન પર નાખી દીધી અને તેને પોતાની સામેની દિશામાંથી બીજી દિશામાં કાઢી દીધો 'तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावइणा'

मूलम्—सू० १७

तए णं से दंडे जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभग्गसेणेणं चोरसेणावइणा सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था। तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तं दंडं खिप्पामेव हयमहिय-जाव पडिसेहेइ। तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावइणा हय जाव पडिसेहिए समाणे अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे अधारणिज्जमितिकट्टु जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-एवं खलु सामी! अभग्गसेणे चोरसेणावई विसमदुग्गगहणट्ठिए गहियभत्तपाणए, णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चाउरंगिणीबलेणवि उरं-उरेणं गिण्हित्तए, ताहे सामेण य भेएण य उवप्पदाणेण य वीसंभमाणे उवत्ते या वि होज्जा। तए णं से महब्बले राया जेवि य से अब्भिंतरगा सीसगसमा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणा तेवि य णं विउलेणं धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेणं भिंदइ, अभग्गसेणस्स य चोरसेणावइस्स अभिक्खणं२ महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ, पेसित्ता अभग्गसेणं चोरसेणावइं वीसंभमाणेइ ॥ सू० १७ ॥

टीका—सू० १७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स दण्ड:=दण्डसेनापतिः यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य अभग्नसेनेन चोरसेनापतिना सार्धं

'तए णं से दंडे' इत्यादि

'तए णं' बाद में 'से दंडे' वह दंड सेनापति 'जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ' चलतेर वहाँ पर आ पहुँचा कि जहाँ वह अभग्नसेन चोरों का सरदार इसकी प्रतीक्षा में ठहरा हुआ था। 'उवाग-

---

'तए णं से दंडे' ઇત્યાદિ

'तए णं' ते પછી 'से दंडे' ते દંડ સેનાપતિ 'जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ' ચાલતા ચાલતા ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યા જ્યાં તે અભગ્નસેન ચોરોનો સરદાર તેની રાહ જોઇ રહેલો હતો, 'उवागच्छित्ता' આવતાજ

पतिः 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' विषमदुर्गगहनस्थितः=विषमम्=उच्चनीच, दुर्गं=दुर्गम, यद् गहन=वन, तत्र स्थितः, 'गहियभत्तपाणए' गृहीतभक्तपानकः=सहानीताहारपानीयकः, नो खलु स शक्यः केनापि सुबहुकेनापि अश्वबलेन वा हस्तिबलेन वा योधबलेन वा रथबलेन वा चतुरङ्गिणीबलेनापि 'उरउरेण' साक्षात्, 'उर उरेणं' इत्यव्य देशीयपदम् 'गिण्हित्तए' ग्रहीतुम्–अभग्नसेनः केनापि बलेन साक्षाद् ग्रहीतुं न शक्य इति संक्षिप्तोऽर्थः, 'ताहे' तदा, 'सामेण य' साम्ना=प्रियवचनेन च, 'भेएण य' भेदेन–आभ्यन्तरिकैर्बन्धु-

---

मेरे लौट आने का कारण यह है कि– 'अभग्गसेणे चोरसेणावई' वह अभग्नसेन चोरसेनापति 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' विषम और दुर्गम महावन के भीतर छिपा हुआ बैठा था 'गहियभत्तपाणए' खाने पीने की समस्त सामग्री उसके पास थी। ऐसी परिस्थिति में तो 'णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चउरंगिणीबलेणपि उर-उरेण गिण्हित्तए' वह किसी भी उपाय से चाहे बहुत भी घोडों का बल हो हाथियों का बल हो, योधाओं का बल हो, रथों का बल हो, अथवा चतुरंगिणी सेना का भी बल हो, किसी के भी द्वारा पकडा नहीं जा सकता– किसी भी बल से वह साक्षात् गृहीत नहीं हो सकता। हां कुछ उपाय ऐसे अवश्य है जिनके द्वारा यह हाथ आ सकता है, जैसे–'सामेण य' प्रिय वचन से 'भेएण य'

કારણ એ છે કે–'अभग्गसेणे चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'विसमदुग्गगहणट्ठिए' વિષમ અને દુર્ગમ મહાવનની અંદર છુપાઈને બેઠો હતો 'गहियभत्तपाणए' ખાવા–પીવાની તમામ સામગ્રી તેના પાસે હતી, આવી પરિસ્થિતિમા તો 'णो खलु से सक्के केणइ सुबहुएणवि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चाउरंगिणीबलेणपि उरउरेण गिण्हित्तए' તે કોઈ પણ ઉપાયથી ચાહે ઘણા ઘોડાઓનું બલ હોય, હાથિઓનું બલ હોય, યોધાઓનું બલ હોય, રથોનું બલ હોય અથવા ચતુરંગિણી સેનાનું પણ બલ હોય, કોઈપણ દ્વારા પકડી શકાતો નથી, કોઈ પણ પ્રકારના બલથી તે સાક્ષાત્ પકડી નહિ શકાય, હા એક એવો ઉપાય જરૂર છે કે જેના દ્વારા તે હાથમા આવી શકશે, જેમ કે 'सामेण य' પ્રિય વચનથી 'भेएण य' બન્ધુ મિત્રાદિકોમા પરસ્પર ખટપટ

र्तयति परावर्तयतीत्यर्थः। ततः खलु स दण्डोऽभग्नसेनचोरसेनापतिना हतम-थित-यावत् प्रतिषेधितः सन् 'अत्थामे' अस्थामा=अस्थिरः, 'अबले' अबलः-शारीरिकबलहीनः, 'अवीरिए' अवीर्य=मनोबलरहितः 'अपुरिसक्कारपरक्कमे' अपुरुषकारपराक्रमः=उद्योगशक्तिरहितः 'अधारणिज्ज' अधारणीयम् अधारणीय='धारयितुमशक्य चोरबलम् अस्माभिः' 'इति-कट्टु' इति-कृत्वा=इति-विदित्वा, स दण्डः-यत्रैव पुरिमताल नगर यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीत शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एव'=वक्ष्यमाण-प्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-एव खलु हे स्वामिन्! अभग्नसेनचोरसेना

अभग्गसेणचोरसेणावइणा' इस प्रकार वह दण्डसेनापति उस अभग्नसेन चोर सेनापतिद्वारा 'हय-जाव पडिसेहिए समाणे' हत, मथित आदि दशासंपन्न हुआ 'अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे अधारणिज्जमितिकट्टु' अस्थिर, बलहीन, मानसिकशक्तिरहित एव उद्योगशक्तिविहीन बन कर 'इस चोर सैन्य का हम सामना नहीं कर सकते यह दुष्प्रधर्ष (जिसका दमन करना मुश्किल हो ऐसा) है' ऐसा विचार कर 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ' वह पुरिमताल नगर की ओर महाबल नरेश के निकट वापिस वहाँ से लौट आया। 'उवागच्छित्ता' आकर 'करयल जाव एव वयासी' उसने दोनों हाथ जोडकर नरेश का अभि-वादन किया और इस प्रकार फिर वह बोला-'एव खलु सामी' हे स्वामिन्!

આ પ્રમાણે તે દંડસેનાપતિએ અભગ્નસેનચોરસેનાપતિદ્વારા 'हयजाव पडिसेहिए समाणे' હતમથિત (ઘવાએલ-વલોવાએલ) આદિદશાપ્રાપ્ત થઇને 'अत्थामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे अधारणिज्जमितिकट्टु' અસ્થિર, બલહીન, માનસિકશક્તિરહિત અને ઉદ્યોગશક્તિરહિત બનીને 'આ ચોરસૈન્યનો અમે સામનો કરી શકતા નથી આ દુષ્પ્રધર્ષ (જેનું દમન મુશ્કેલીથી થાય એવો) છે' એ પ્રમાણે વિચાર કરીને 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ' તે પુરિમતાલ નગરની તરફ મહાબલ રાજાની પાસે ત્યાંથી પાછા ફરી આવ્યા 'उवागच्छित्ता' આવીને 'करयल जाव एव वयासी' તેણે બન્ને હાથ જોડીને રાજાને વંદન કર્યું અને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા-'एव खलु सामी' હે સ્વામિન્! મારૂં પાછું ફરી આવવાનું

अभग्नसेनचोरसेनापतौ स्नेह भवगति, स्वस्मिन् स्नेहमुत्पादयतीत्यर्थः। अभग्नसेनस्य च चोरसेनापतेः समीपे 'अभिक्खणं २' अभीक्ष्णम् २ पुनः पुनः महार्थानि=महाप्रयोजनानि, महार्घाणि=महामूल्यानि, महार्हाणि=महतां योग्यानि, राजार्हाणि=राजयोग्यानि 'पाहुडाइं' प्राभृतानि=उपहारवस्तूनि 'पेसेइ' प्रेषयति, 'पेसित्ता' प्रेषयित्वा, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं 'वीससमाणेइ' विश्रम्भमानयति स महाबलो राजा तस्याभग्नसेनस्य विश्वासमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ सू० १७ ॥

उत्तमोत्तमवस्तुओं से एवं रुपया पैसा आदि से फाड लिया, अभग्नसेन के ऊपर जो इन सब का स्नेह था, उसे दूर कर दिया और अपने ऊपर अनुरक्तियुक्त बना लिया। तथा 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स अभिक्खणं अभिक्खणं महत्थाइं महग्घाइं महारिहाइं रायरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ' अभग्नसेन चोरसेनापति के निकट निरन्तर बार बार महार्थ-महाप्रयोजनसाधक, महार्घ-महामूल्यवाले, महार्ह-महापुरुषादि के योग्य एवं राजार्ह-राजा महाराजाओं के अनुरूप नजरानों को भेजना प्रारंभ किया। 'पेसित्ता' इस प्रकार नजराना-उपहार भेज२ कर राजा ने उसे अपने ऊपर 'विसंभमाणेइ' विश्वासयुक्त बना लिया।

भावार्थ— दंडसेनापति के आते ही अभग्नसेन क्रोध से आरक्त बन उसके ऊपर भूखे बाघ की तरह झपटा। दोनों का वहाँ पर घमसान युद्ध प्रारंभ हो गया। अभग्नसेन ने पहिले से ही इसे आते प्रमाण तीक्ष्ण बाणों से घायल कर दिया।

આદિથી ફોડી લીધા, અભગ્નસેનના ઉપર તે સૌનો સ્નેહ હતો તેને દૂર કરી અને પોતાના પર પ્રસન્ન રહે તેમ બનાવી લીધા તથા 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स अभिक्खणं अभिक्खणं महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं रायरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિના પાસે હમેશાં વારંવાર મહાર્થ-મહાપ્રયોજનસાધક મહાર્ઘ-મહામૂલ્યવાળા, મહાર્હ-મહાપુરૂષોને યોગ્ય અને રાજાર્હ-રાજા-મહારાજાઓને લાયક નજરાણા-ભેટ મોકલવાનો પ્રારંભ કર્યો 'पेसित्ता' આ પ્રમાણે નજરાણા ઉપહાર મોકલી મોકલીને રાજાએ તેને પોતાના ઉપર 'वीसंभमाणेइ' વિશ્વાસ રાખે તેવો બનાવી દીધો

ભાવાર્થ—દંડ સેનાપતિ આવતાંજ અભગ્નસેન ક્રોધથી લાલ-ચોળ બનીને તેના પર ભૂખ્યા વાઘ પ્રમાણે પડ્યો, બન્નેની ત્યાં આગળ ઘમસાણ યુદ્ધ થવા લાગ્યું અભગ્નસેને પહેલેથીજ તેના આવ[illegible] બાણોથી ઘાયલ કરી દીધો.

मित्रादिभिर्वैमत्योत्पादनेन च, 'उवप्पदाणेण य' उपप्रदानेन=अभिमतवस्तुदानेन च, 'वीसभमाणे' विश्रम्भमाणः-उपजातविश्वासः, 'उवत्ते' उपात्तः=गृहीतः 'यावि होज्जा' चापि भवेत्, ग्रहीतु शक्यः स्यादित्यर्थः। ततः खलु स महाबलो राजा 'जेवि य' येऽपि च 'से' तस्याभग्नसेनस्य 'अब्भितरगा' आभ्यन्तरकाः=आसन्ना मन्त्रिप्रभृतयः, 'सीसगसमा' शीर्षकसमाः-यथा शीर्षक=मस्तकं शरीरस्य रक्षकं तथा ये तस्य रक्षकास्ते तथा इत्यर्थः, तथा मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनाः, 'तेवि य णं' तानपि च खलु विपुलेन 'धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेण' धनकनकरत्नसत्सारस्वापतेयेन, 'भिंदइ' भिनत्ति, तेषाम्

बन्धुमित्रादिको में परस्परमें खटपट करा देने से, 'उवप्पदाणेण य' इच्छित वस्तु प्रदान करने से, सर्व प्रथम इन उपायों से 'वीसंभमाणे' इसे अपने ऊपर विश्वासु बना लेना चाहिये, जब इसे पुरा विश्वास जम जायगा तब सरल रीति से 'उवत्ते' यह अपने द्वारा गृहीत हो जायगा। 'तए ण से महाबले' सेनापति की इस प्रकार सलाह सुन चुकने के बाद उस महाबल नरेश ने 'से' उस अभग्नसेन के 'जेवि य' जितने भी 'अब्भितरगा' सदा उसके निकट बैठने वाले, मन्त्री आदि जन थे, 'सीसगसमा' जितने भी उसके अंगरक्षक थे, 'मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परियणा' और जो भी उसके मित्र ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबधी, परिजन थे 'तेवि य ण' उन सब को 'धणकणगरयणसतसारसावएज्जेण भिंदइ' धन से, कनक से, रत्नों से

કરાવવાથી 'उवप्पदाणेण य' ઇચ્છિત વસ્તુ આપવાથી, સર્વ પ્રથમ એ ઉપાયોથી 'विसंभमाणे' તેને આપણા પર વિશ્વાસુ બનાવી લેવો જોઇએ, જ્યારે તેનો આપણા પર પૂરો વિશ્વાસ જામી જાય ત્યારે સરલ રીતિથી 'उवत्ते' તે આપણાથી પકડાઇ જશે 'तए णं से महब्बले' સેનાપતિની આ પ્રકારની સલાહ સાંભળી લીધા પછી તે મહાબલ રાજવીએ 'से' તે અભગ્નસેનના 'जेवि य' જેટલા તેના 'अब्भितरगा' હમેશાં તેની પાસે બેસવા વાળા મંત્રિ આદિ માણસો હતા, 'सीसगसमा' જેટલા તેના અંગરક્ષક હતા 'मित्तणाइणियग सयणसंबंधिपरियणा' અને બીજા જે તેના મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન હતા 'तेवि य ण' તે તમામને 'धणकणगरयणसतसारसावएज्जेण भिंदइ' ધનથી, સોનાથી, રત્નોથી ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓથી અને રૂપિયા-પૈસા

मूलम्—सू० १८

तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे एगं महं महइमहालियं कूडागारसालं कारेइ, अणेगखंभसयसंनिविट्ठं पासाईयं ४। तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे उस्सुक्कं जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ। उग्घोसावित्ता, कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया! सालाडवीए चोरपल्लीए, तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं करयल जाव एवं वयह-एवं खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए तं किण्णं देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४, पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य इहं हव्वमाणेज्जा उदाहु सयमेव गच्छेज्जा? ॥ सू० १८ ॥

न चतुरंगिणी सेना ही उसे जीत सकती है। यह शक्तिबल से तो वश में किया नहीं जा सकता, तब मेरी राय तो अब यही है कि—उसे शाम दाम दण्ड और भेद से वश करने का प्रयत्न करना चाहिये। प्रबल शत्रु इनके द्वारा ही परास्त किये जाते हैं। इस प्रकार दंड सेनापति की उचित सलाह मानकर महाबल नरेश ने ऐसा ही किया। धनादिक की सहायताद्वारा उसने अभग्नसेन के पक्ष के मनुष्यों को फोड कर अपनी ओर कर लिया। तथा अभग्नसेन को भी अनेक प्रकार की भेंटों द्वारा अपने ऊपर विश्वस्त बना लिया ॥ सू० १७ ॥

પણ તેને જીતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાશે નહિ, ત્યારે મારો વિચાર હાલમાં એ છે કે તેને શામ, દામ, દંડ અને ભેદ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબલ નરેશે તે પ્રમાણે કર્યું ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમાં રહેનારા મનુષ્યોને ફોડયા અને પોતાના પક્ષમાં કરી લીધા તથા અભગ્નસેનને પણ અનેક પ્રકારની ભેટ દ્વારા પોતાનો વિશ્વાસુ બનાવી લીધો ॥૧૭॥

बाद में मुष्टि एव पाँवों के प्रहारों से इसकी खूब खबर ली। इसकी सेना को तितर बितर कर ध्वजाएँ एव पताकाएँ छीनकर जमीन पर पटक दीं। इस प्रकार अपनी दुर्दशा देख कर वह दडसेनापति एकदम घबरा गया, उसका साम्हना करने की उसमें बिलकुल शक्ति नहीं रही। वह सर्वथा निर्वीर्य बन पुरुषार्थ से भी क्षीण मलीन होता हुआ 'यह चोरसेनापति दुर्जेय है' इस प्रकार के विचार से अपने नगर को वापिस लौट आया। आकर नरेश से यथावत् समस्त वृत्तान्त आद्योपान्त कह सुनाया। उसने उसमें अभग्नसेन की शक्ति के गौरव का वर्णन करते हुए बतलाया कि—हे नाथ! मैं ज्यों ही यहा से ससैन्य शालाटवी की ओर प्रस्थित हुआ एक गहन दुर्गम अटवी में अपने पूर्णरूप से खाने पीने की व्यवस्था कर छिपे हुए उस अभग्नसेन ने मेरा साम्हना किया। उस साम्हन में मुझे यह पूर्णरूप से विश्वास हो गया है कि जब यह इस प्रकार के उसके समक्ष न अश्वबल काम दे सकता है, न हस्तिबल टिक सकता है, न योद्धाओं की शक्ति उसे विजित कर सकती है, न रथबल उस अपनी दुष्प्रवृत्ति से रोक सकता है और

પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ ખબર લીધી તેની સેનાને અસ્ત-વ્યસ્થ (વેરણ-છેરણ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા આ પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જોઇને તે દડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઇ ગયો, અને તેનો સામનો કરવાની તેનામા બીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય બની પુરૂષાર્થથી પણ ક્ષીણ મલિન થઇ ગયો ' આ ચોરસેનાપતિ દુર્જય છે એવા વિચારથી પોતાના નગરમા પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાંઇ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેટલે સુધી કહી સભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિના ગૌરવનું વર્ણન કરતા જણાવ્યુ કે-હે નાથ! હુ જ્યા અહિથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામા એક ગહન દુર્ગમ વનમા પોતાના પૂરા પ્રમાણમા ખાન-પાનની ગોઠવણ કરીને સતાઇ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમા મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે—જ્યારે આ પ્રકારે તેના પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતુ નથી, હાથીનું બળ પણ ટકી શકતુ નથી યોદ્ધાઓની શક્તિ પણ તેને જીતી શકતી નથી રથોનુ બળ પણ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતુ નથી અને ચતુરંગિણી સેના

मूलम्—सू० १८

तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे एग मह महइमहालिय कूडागारसाल कारेइ, अणेगखंभसयसंनिविट्ठ पासाईयं ४। तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ पुरिमताले णयरे उस्सुकं जाव दसरत्त पमोय उग्घोसावेइ। उग्घोसावित्ता, कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह ण तुम्हे देवाणुप्पिया! सालाडवीए चोरपल्लीए, तत्थ ण तुम्हे अभग्गसेण चोरसेणावइ करयल जाव एव वयह-एव खलु देवाणुप्पिया! पुरिमताले णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए त किण्ण देवाणुप्पिया! विउल असण ४, पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य इह हव्वमाणेज्जा उदाहु सयमेव गच्छेज्जा? ॥ सू० १८ ॥

न चतुरंगिणी सेना ही उसे जीत सकती है। यह शक्तिबल से तो वश में किया नहीं जा सकता, तब मेरी राय तो अब यही है कि—उसे शाम दाम दण्ड और भेद से वश करने का प्रयत्न करना चाहिये। प्रबल शत्रु इनके द्वारा ही परास्त किये जाते है। इस प्रकार दंड सेनापति की उचित सलाह मानकर महाबल नरेश ने ऐसा ही किया। धनादिक की सहायताद्वारा उसने अभग्नसेन के पक्ष के मनुष्यों को फोड कर अपनी ओर कर लिया। तथा अभग्नसेन को भी अनेक प्रकार की भेटों द्वारा अपने ऊपर विश्वस्त बना लिया ॥ सू० १७ ॥

પણ તેને જીતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાશે નહિ ત્યારે મારો વિચાર હાલમા એ છે કે તેને શામ, દામ, દંડ અને ભેદ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઇએ મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબલ નરેશે તે પ્રમાણે કર્યું ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમા રહેનારા મનુષ્યોને ફોડયા અને પોતાના પક્ષમા કરી લીધા તથા અભગ્નસેનને પણ અનેક પ્રકારની ભેટો દ્વારા પોતાનો વિશ્વાસુ બનાવી લીધો ॥૧૭॥

बाद में मुष्टि एव पाँवों के प्रहारों से इसकी खून खबर ली। इसकी सेना को तितर बितर कर ध्वजाएँ एव पताकाएँ छीनकर जमीन पर पटक दीं। इस प्रकार अपनी दुर्दशा देख कर वह दडसेनापति एकदम घबरा गया, उसका साम्हना करने की उसमें बिलकुल शक्ति नहीं रही। वह सर्वथा निर्वीर्य बन पुरुषार्थ से भी क्षीण मलीन होता हुआ 'यह चोरसेनापति दुर्जय है' इस प्रकार के विचार से अपने नगर को वापिस लौट आया। आकर नरेश से यथावत् समस्त वृत्तान्त आद्योपान्त कह सुनाया। उसने उसमें अभग्नसेन की शक्ति के गौरव का वर्णन करते हुए बतलाया कि-हे नाथ! मैं ज्यों ही यहा से ससैन्य शालाटवी की ओर प्रस्थित हुआ एक गहन दुर्गम अटवी में अपने पूर्णरूप से खान पीने की व्यवस्था कर छिपे हुए उस अभग्नसेन ने मेरा साम्हना किया। उस साम्हने में मुझे यह पूर्णरूप से विश्वास हो गया है कि जब यह इस प्रकार के उसके समक्ष न अश्वबल काम दे सकता है, न हस्तिबल टिक सकता है, न योद्धाओं की शक्ति उसे विजित कर सकती है, न रथबल उसे अपनी दुष्प्रवृत्ति से रोक सकता है और

પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ ખબર લીધી તેની સેનાને અસ્ત-વ્યસ્થ (વેરણ-છેરણ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા આ પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જોઇને તે દંડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઇ ગયો, અને તેનો સામનો કરવાની તેનામા બીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય બની પુરુષાર્થથી પણ ક્ષીણ મલિન થઇ ગયો 'આ ચોરસેનાપતિ દુર્જય છે' એવા વિચારથી પોતાના નગરમા પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાંઇ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધી કહી સભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિના ગૌરવનું વર્ણન કરતા જણાવ્યુ કે-હે નાથ! હુ જ્યા અહિંથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામા એક ગહન દુર્ગમ વનમા પોતાના પૂરા પ્રમાણમા ખાન-પાનની ગોઠવણ કરીને સતાઇ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમા મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે-જ્યારે આ પ્રકારે તેના પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતુ નથી, હાથીનું બળ પણ ટકી શકતુ નથી યોદ્ધાઓની શક્તિ પણ તેને જીતી શકતી નથી રથોનુ બળ પણ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતુ નથી. અને ચતુરંગિણી સેના

मताले नगरे 'उस्सुक' उच्छुल्कम्, शुल्कग्रहणरहितं, 'उस्सुक' इत्यादीनि वक्ष्यमाणस्य प्रमोदस्य विशेषणानि। 'जाव' यावत्, अत्र यावच्छब्देन–' उक्करं, अभडप्पवेसं अदंडिमकुदंडिम, अधरिम, अधारणिज्ज, अणुध्दुयमुयंग, अमिलायमल्लदाम, गणियावरनाडइज्जकलियं, अणेगतालाचराणुचरियं, पमुइयपक्कीलियाभिरामं, महरिहं ' इति सग्रहः। तत्र 'उत्करम्'=करवर्जितं–यत्र क्षेत्रगवादिकं प्रति राज्ञे द्रव्यं न देयं भवति तमित्यर्थः। 'अभटप्रवेशम्' यत्र अविद्यमानः भटानां=राजाज्ञानिवेदकानां राजपुरुषाणां कौटुम्बिकगृहेषु प्रवेशो यत्र तम्, 'अदंडिमकुदंडिम' दण्डोऽपराधानुसारेण निग्रहस्तेन निवृत्तं, राज्ञे देयतया व्यवस्थापितं दण्डिमम्, कुदण्ड =अनुचितनिग्रहस्तेन निर्वृत्तं कुदण्डिमम्, ते उभे अविद्यमाने यत्र प्रमोदे सोऽदण्डिमकुदण्डिमस्तम्, 'अधरिम' अविद्यमानं धरिमं=ऋणद्रव्यं यत्र स तथा

जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ' १० दिन तक भरने वाले एक उत्सव की घोषणा करवाई। यहां यावत् शब्द से घोषणा में राजपुरुषों ने यह प्रकट किया कि 'उक्कर' इस उत्सव में आई हुई किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा, इसमें दुकानों के लिये लीगई जमीन का भाडा तथा बिक्री के लिये लाई गई गाय आदि पर का महसूल बिलकुल माफ किया गया है, 'अभडप्पवेस' राजा के तर्फ से कोई भी राजपुरुष किसी के घर पर आकर नवीन आज्ञा की घोषणा नहीं कर सकेंगे, 'अदंडिमकुदंडिम' उचित और अनुचित सब प्रकार का दंड इसमें माफ रहेगा, 'अधरिम' कोई भी साहूकार किसी भी कर्जदार को इस उत्सव में अपना ऋण अदा करने के लिये कह न सकेगा–

पुरिमताल नगरमां 'उस्सुक जाव दसरत्तं पमोयं उग्घोसावेइ' १० दस दिवस भराय तेवा એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘોષણામાં રાજપુરૂષોએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે–'उक्कर' આ ઉત્સવમાં આવેલી કોઇ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેક્સ) લેવામાં આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમાં દુકાનો કરવા માટે જે જમીન આપવામાં આવશે તેનું ભાડું લેવાશે નહિ અને વેચાણ કરવા માટે લાવેલી ગાય આદિ પરનો કર તદ્દન માફ કરેલો છે 'अभडप्पवेस' રાજ્ય તરફથી કોઇ પણ નોકર કોઇના ઘેરે આવીને નવા હુકમની જાહેરાત કરશે નહિ 'अदंडिमकुदंडिम' ઉચિત–અને અનુચિત તમામ પ્રકારના દંડ તેમાં માફ રહેશે 'अधरिम' કોઇપણ શાહુકાર કોઇપણ કરજદારને આ ઉત્સવમાં પોતાનું દેણું આપવા માટે કહી શકશે નહિ

टीका—मृ० १८

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजाऽन्यदा कदाचित् पुरिमताले नगरे एका महती प्रशस्ताम् 'महइमहालियं' महातिमहालिकाम्=अतिविशाला 'कूडागारसाल' कूटागारशाला=पर्यन्तभवन 'कारेइ' कारयति ता कीदृशी ?=मित्याह–'अणगक्खभसयसनिविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसनिविष्टाम्=अनेकशतस्तम्भयुक्ताम् 'पासाईय' प्रासादीया=प्रसन्नताकारिणीम्, अत्र–'दरिसणिज्ज, अभिरूव, पडिरूव' इति त्रीणि पदानि सग्रहीतव्यानि। दर्शनीयाम्, अभिरूपाम्, प्रतिरूपाम्। तत खलु स महाबलो राजा, अन्यदा कदाचित् पुरि

'तए ण से०' इत्यादि।

'तए ण' इस के बाद 'से महब्बले राया' इस महाबल नरेश न 'अण्णया कयाइ' काई एक समय 'पुरिमतालणयरे' पुरिमताल नगर में 'एग' एक 'मह' प्रशस्त 'महइमहालिय' अतिशय विशाल 'कूडागारसाल' कूटागारशाला 'कारेइ' बनवाई। 'अणेगखभसयसनिविट्ठ' जो अनेक खभों से युक्त थी। 'पासाईय' चित्त को आनद प्रदान करने वाली थी। 'दरिसणिज्ज अभिरूव पडिरूव' दर्शनीय थी, अभिरूप थी, एव विशिष्ट शोभा का पात्र होने से जो अद्वितीय मानी जाती थी। 'तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ' एक दिन की बात है कि उस महाबल नरेश ने किसी एक समय 'पुरिमतालणयरे' पुरिमताल नगर में 'उस्सुक

तए ण से इत्यादि

तए ण' ते पछी 'से महब्बले राया' ते महाબલ નરેશે 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય 'पुरिमतालणयरे' પુરિમતાલ નગરમા 'एग' એક मह વખાણવા ચોગ્ય 'महइमहालिय' અતિશયવિશાલ कूडागारसाल 'કૂટાગારશાલા कारेइ બનાવી 'अणेगखभसयसनिविट्ठ' જે અનેક થાભલાઓથી જોડાએલી હતી, पासाईय, दरिसणिज्ज, अभिरूव, पडिरूव' ચિત્તને આનદ આપનારી હતી જોવા લાયક હતી અનુરૂપ=મળને મળતી જેવી જોઇએ તેવી હતી અને વિશેષ શોભાપાત્ર હોવાથી તે અદ્વિતીય-અજોડ માનવાના આવતી હતી तए ण से महब्बले राया अण्णया कयाइ' એક દિવસની વાત છે કે તે મહાબલ રાજાએ કોઇ એક સમય 'पुरिमतालणयरे'

मताले नगरे 'उस्सुक' उत्कुरूम्, शुल्कग्रहणरहित, 'उस्सुकं' इत्यादीनि वक्ष्यमाणस्य प्रमोदस्य विशेषणानि। 'जाव' यावत्, अत्र यावच्छब्देन-' टक्कर, अभडप्पवेसं अदण्डिमकुदण्डिम, अधरिम, अधारणिज्ज, अणुद्धुयमुयंग, अमिलायमल्लदाम, गणियावरनाडइज्जकलिय, अणेगतालाचराणुचरिय, पमुइयपक्कीलियाभिराम, महरिह ' इति संग्रहः। तत्र 'उत्करम्'=करवर्जित-यत्र क्षेत्रगवादिकं प्रति राज्ञे द्रव्यं न देयं भवति तमित्यर्थः। 'अभटप्रवेशम्' यत्र अविद्यमानः भटानां=राजाज्ञानिवेदकानां राजपुरुषाणां कौटुम्बिकगृहेषु प्रवेशो यत्र तम्, 'अदण्डिमकुदण्डिम' दण्डोऽपराधानुसारेण निग्रहस्तेन निर्वृत्त, राज्ञे देयतया व्यवस्थापितं दण्डिमम्, कुदण्ड =अनुचितनिग्रहस्तेन निर्वृत्त कुदण्डिमम्, ते उभे अविद्यमाने यत्र प्रमोदे सोऽदण्डिमकुदण्डिमस्तम्, 'अधरिम' अविद्यमान धरिम=ऋणद्रव्य यत्र स तथा

जाव दसरत्त पमोय उग्घोसावेइ' १० दिन तक भरने वाले एक उत्सव की घोषणा करवाई। यहा यावत् शब्द से घोषणा में राजपुरुषो ने यह प्रकट किया कि 'उक्कर' इस उत्सव मे आई हुई किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा, इसमे दुकानों के लिये लगाई जमीन का भाडा तथा बिक्री के लिये लाई गई गाय आदि पर का महसूल बिलकुल माफ किया गया है, 'अभडप्पवेस' राजा के तर्फ से कोई भी राजपुरुष किसी के घर पर आकर नवीन आज्ञा की घोषणा नहीं कर सकेंगे, 'अदण्डिमकुदंडिम' उचित और अनुचित सब प्रकार का दंड इसमे माफ रहेगा, 'अधरिम' कोई भी साहूकार किसी भी कर्जदार को इस उत्सव मे अपना ऋण अदा करने के लिये कह न सकेगा—

पुरिमताल नगरमा 'उस्सुक जाव दसरत्त पमोय उग्घोसावेइ' १० दस दिवस ભરાય તેવા એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘોષણામા રાજપુરૂષોએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે-' उक्कर ' આ ઉત્સવમા આવેલી કોઇ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેક્સ) લેવામા આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમા દુકાનો કરવા માટે જે જમીન આપવામા આવશે તેનું ભાડુ લેવાશે નહિ અને વેચાણ કરવા માટે લાવેલી ગાય આદિ પરનો કર તદ્દન માફ કરેલો છે 'अभडप्पवेस' રાજ્ય તરફથી કોઇ પણ નોકર કોઇના ઘેરે આવીને નવા હુકમની જાહેરાત કરશે નહિ 'अदण्डिमकुदण्डिम' ઉચિત-અને અનુચિત તમામ પ્રકારના દંડ તેમા માફ રહેશે 'अधरिम' કોઇપણ શાહુકાર કોઇપણ કરજદારને આ ઉત્સવમા પોતાનું દેણું આપવા માટે કહી શકશે નહિ

तम्, उत्तमर्णाधमर्णाभ्या परस्पर तदृणनिवारणार्थ न कलहनीय किन्तु तद् द्रव्य राज्ञा देय भविष्यतीति भाव'। ' अधारणिज्ज ' अविद्यमानः धारणीयोऽधमर्णो यत्र स तथा तम्, केनापि जनेन कस्मादपि ऋण न ग्राह्यम्, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुनर्ग्रहणाय दास्यते इति भावः। ' अणुध्धुयमुयंग अनुध्धूतमृदङ्गम्-अनूध्धूताः=वादकैरानुपूर्व्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः, मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, यद्वा-अनुधूतमृदङ्गम्, अनुध्धूता=अत्यक्ता वादकैर्वादनार्थं परिगृहीता मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, ' अमिलायमल्लदाम ' अम्लानमाल्यदामानम् ' गणियावरनाडइज्जकलिय ' गणिकावरनाटकीयकलित=गणिकावरैर्नाटकपात्रैश्च कलितो यः स तथा, तम्, ' अणेगतालाचराणुचरिय ' अनेकतालाचरानुचरितम्-अनेकै, तालाचरै'=प्रेक्षकविशेषैः तालदायकैरित्यर्थ', अनुचरितम्=आसेवितमित्यर्थ', ' पमुइयपक्कीलियाभिराम ' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरा

और न इसके लिये वे दोनों परस्पर मे किसी भी प्रकार से अशान्ति ही उत्पन्न कर सकेंगे। ' अधारणिज्जं ' कर्जदार के कर्ज को राजा अपनी तरफ से चुकता करेगा, ' अणुद्धयमुयग ' गाने बजाने की इसमे पूर्ण व्यवस्था रहेगी, ' अमिलायमल्लदाम ' माला गूथने लायक अम्लान-खिले हुए पुष्पों की दुकाने भी यहा खोली जायेंगी। ' गणियावरनाडइज्जकलिय ' वेश्याओं एव नाटक करने वालों के नाच, गान एव अभिनय, इस अवसर देखने को मिलेंगे। ' अणेगतालाचराणुचरिय ' तालविद्या में निपुण जनों का यहा अच्छा जमघट्ट रहेगा, ' पमुइयपक्कीलियाभिराम ' अनेक प्रकार के खेल और तमाशे यहा जनता को दिखलाये जावेंगे जनता के प्रत्येक आवश्यकीय कार्यों की एव

અને લેણદાર તથા દેણદાર બન્ને પરસ્પર અશાન્તિ ઉત્પન્ન કરી શકશે નહિ ' अधारणिज्ज ' કરજદારનું જે કરજ છે, તે રાજા પોતાના તરફથી ચૂકવી આપશે ' अणुध्धुयमुयग ' તથા ગાવા-બજાવવા ની તેમા પૂરી વ્યવસ્થા રહેશે अमिलायमल्लदाम ' માલા ગુથવા લાયક અમ્લાન-નહિ કરમાએલા (ખીલેલા) પુષ્પોની દુકાનો પણ ત્યા ખોલવામા આવશે गणियावरनाडइज्जकलिय ' વેશ્યાઓ અર્થાત્ નાટક કરનારાઓનો નાચ, ગાયન અને અભિનય, આ અવસર ઉપર જોવા મળશે, ' अणेगतालाचराणुचरिय તાલવિદ્યામા કુશળ માણસોની અહીં સારી રીતે જમાવટ થશે पमुइयपक्कीलियाभिराम અનેક પ્રકારના ખેલ અને તમાસા અહીં માણસોને બતાવવામા આવશે માણસોની તમામ પ્રકારની

मम्=प्रमुदितैः = मर्त्यैः प्रक्रीडितैः = प्रक्रीडनैश्चाभिराम=मनोहरम् 'महरिहं' महार्हं = महता योग्यम्, 'दसरत्त' दशरात्र=दशाहोरात्रव्यापकम्, 'पमोय' प्रमोदम्=हर्षम्=उत्सवम्, 'उग्घोसावेइ' उद्घोषयति, स्वपुरुषैरुद्घोषणा कारयतीत्यर्थः। उद्घोषयित्वा, कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय, 'एव'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत् = गच्छत खलु यूय हे देवानुप्रियाः! शालाटव्या चोरपल्याम् तत्र खलु यूयम् अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतलपरिगृहीत शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'वयह' वदत-एव खलु हे

उसकी सुखसुविधा की यहा सुदर से सुन्दर व्यवस्था की जावेगी, '**महरिह**' इसे जहा तक हो सकेगा-दर्शनीय एव अनुकरणीय बनाने की हर तरह से चेष्टा की जायगी। इस प्रकार राजाने अपने जनों द्वारा उत्सव की घोषणा कराई। '**उग्घोसावित्ता**' इस घोषणा के हो चुकने पर फिर नरेश ने '**कोडुंवियपुरिसे सद्दावेइ**' अपने आज्ञाकारी पुरुषों को अपने निकट बुलवाया '**सद्दावित्ता**' और बुला कर '**एव वयासी**' इस प्रकार कहा कि-'**गच्छह ण तुम्हे देवाणुप्पिया**' हे देवानुप्रियो! आप लोग जाओ, जाकर '**सालाडवीए चोरपल्लीए**' शालाटवीस्थित चोरपल्ली मे '**तत्थ ण तुम्हे अभग्गसेण चोरसेणावइ**' अभग्नसेन चोरसेनापति को '**करयल जाव एव वयह**' योग्य शिष्टाचारपूर्वक अभिवादन कर हमारी ओर से यह खबर दो '**एव खलु देवाणुप्पिया!**' देखो समाचार

જરૂરીઆતો અને તેઓના સુખ માટે અહી સારામા સારી ગોઠવણુ કરવામા આવશે 'महरिह' તેને બનશે ત્યા સુધી દર્શનીય અર્થાત્ અનુકરણીય બનાવવા માટે દરેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામા આવશે આ પ્રમાણે રાજાએ પોતાના માણુસોદ્વારા ઉત્સવની ઘોષણા-જાહેરાત કરાવી 'उग्घोसावित्ता' આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવ્યા પછી ફરીથી રાજાએ 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' પોતાની આજ્ઞામા રહેનારા પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एव वयासी' આ પ્રમાણે કહ્યુ- गच्छह ण तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિયો! આપ લોકો જાઓ! જઈને 'सालाडवीए चोरपल्लीए' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીમા 'तत्थ ण तुम्हे अभग्गसेण चोरसेणावइ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને करयल जाव एव वयह' શિષ્ટાચારયોગ્ય અભિનંદન કરીને અમારા તરફથી એ ખબર આપો - एव खलु देवाणुप्पिया!' સમાચાર એ છે કે 'पुरिमताले

तम्, उत्तमर्णाधमर्णाभ्यां परस्परं तद्दाननिवारणार्थं न कलहनीयं किन्तु तद् द्रव्यं राज्ञा देयं भविष्यतीति भावः। 'अधारणिज्जं' अविद्यमानः धारणीयोऽधमर्णो यत्र स तथा तम्, केनापि जनेन कस्मादपि ऋणं न ग्राह्यम्, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुनर्ग्रहणाय दास्यते इति भावः। 'अणुद्धुयमुयंगं' अनुद्धूतमृदङ्गम्-अनूद्धूताः=वादकैरानुपूर्व्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः, मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, यद्वा-अनुद्धृतमृदङ्गम्, अनुद्धृताः=अत्यक्ता वादकैर्वादनार्थं परिगृहीता मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, 'अमिलायमल्लदामं' अम्लानमाल्यदामानम् 'गणियावरनाडइज्जकलियं' गणिकावरनाटकीयकलित=गणिकावरैर्नाटकपात्रैश्च कलितो यः स तथा, तम्, 'अणेगतालाचराणुचरियं' अनेकतालाचरानुचरितम्-अनेकैः, तालाचरैः=प्रेक्षकविशेषैः तालदायकैरित्यर्थः, अनुचरितम्=आसेवितमित्यर्थः, 'पमुइयपक्कीलियाभिरामं' प्रमुदितप्रक्रीडिताभिरा

और न इसके लिये वे दोनों परस्पर मे किसी भी प्रकार से अशान्ति ही उत्पन्न कर सकेंगे। 'अधारणिज्जं' कर्जदार के कर्ज को राजा अपनी तरफ से चुकता करेगा, 'अणुद्धुयमुयंग' गाने बजाने की इसमे पूर्ण व्यवस्था रहेगी, 'अमिलायमल्लदाम' माला गूथने लायक अम्लान-खिले हुए पुष्पों की दुकाने भी यहा खोली जायेंगी। 'गणियावरनाडइज्जकलिय' वेश्याओं एवं नाटक करने वालों के नाच, गान एवं अभिनय, इस अवसर देखने को मिलेंगे। 'अणेगतालाचराणुचरिय' तालविद्या में निपुण जनों का यहा अच्छा जमघट रहेगा, 'पमुइयपक्कीलियाभिराम' अनेक प्रकार के खेल और तमाशे यहा जनता को दिखलाये जावेंगे जनता के प्रत्येक आवश्यकीय कार्यों की एवं

અને લેણદાર તથા દેણદાર બન્ને પરસ્પર અશાન્તિ ઉત્પન્ન કરી શકશે નહિ 'अधारणिज्ज' કરજદારનું જે કરજ છે, તે રાજા પોતાના તરફથી ચૂકવી આપશે 'अणुद्धुयमुयंग' તથા ગાવા-બજાવવાની તેમા પૂરી વ્યવસ્થા રહેશે 'अमिलायमल्लदाम' માલા ગુથવા લાયક અમ્લાન-નહિ કરમાએલા (ખીલેલા) પુષ્પોની દુકાનો પણ ત્યા ખોલવામા આવશે 'गणियावरनाडइज्जकलिय' વેશ્યાઓ અર્થાત્ નાટક કરનારાઓનો નાચ, ગાયન અને અભિનય, આ અવસર ઉપર જોવા મળશે, 'अणेगतालाचराणुचरिय' તાલવિદ્યામા કુશળ માણસોની અહીં સારી રીતે જમાવટ થશે 'पमुइयपक्कीलियाभिराम' અનેક પ્રકારના ખેલ અને તમાસા અહીં માણસોને બતાવવામા આવશે માણસોની તમામ પ્રકારની

मम्=मुदितैः = मन्यैः प्रक्रीडितैः = प्रक्रीडनैश्चाभिराम=मनोहरम् 'महरिहं' महार्हं = महता योग्यम्, 'दसरत्त' दशरात्रं=दशाहोरात्रव्यापकम्, 'पमोय' प्रमोदम्=हर्षम्=उत्सवम्, 'उग्घोसावेइ' उद्घोषयति, स्वपुरुषैरुद्घोषणां कारयतीत्यर्थः। उद्घोषयित्वा, कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय, 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत् = गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! शालाटव्यां चोरपल्ल्याम् तत्र खलु यूयम् अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'वयह' वदत-एवं खलु हे

उसकी सुखसुविधा की यहां सुंदर से सुन्दर व्यवस्था की जावेगी, 'महरिह' इसे जहां तक हो सकेगा-दर्शनीय एवं अनुकरणीय बनाने की हर तरह से चेष्टा की जायगी। इस प्रकार राजाने अपने जनों द्वारा उत्सव की घोषणा कराई। 'उग्घोसावित्ता' इस घोषणा के हो चुकने पर फिर नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' अपने आज्ञाकारी पुरुषों को अपने निकट बुलाया 'सद्दावित्ता' और बुला कर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि-'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रियो! आप लोग जाओ, जाकर 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटवीस्थित चोरपल्ली में 'तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापति को 'करयल जाव एवं वयह' योग्य शिष्टाचारपूर्वक अभिवादन कर हमारी ओर से यह खबर दो 'एवं खलु देवाणुप्पिया!' देखो समाचार

જરૂરીઆતો અને તેઓના સુખ માટે અહીં સારામાં સારી ગોઠવણ કરવામાં આવશે 'महरिह' તેને બનશે ત્યાં સુધી દર્શનીય અર્થાત્ અનુકરણીય બનાવવા માટે દરેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવામાં આવશે આ પ્રમાણે રાજાએ પોતાના માણસોદ્વારા ઉત્સવની ઘોષણા-જાહેરાત કરાવી 'उग्घोसावित्ता' આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવ્યા પછી ફરીથી રાજાએ 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' પોતાની આજ્ઞામાં રહેનારા પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' બોલાવીને 'एवं वयासी' આ પ્રમાણે કહ્યું- गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિયો! આપ લોકો જાઓ! જઈને 'सालाडवीए चोरपल्लीए' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીમાં 'तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને करयल जाव एवं वयह' શિષ્ટાચારયોગ્ય અભિનંદન કરીને અમારા તરફથી એ ખબર આપો - एवं खलु देवाणुप्पिया!' સમાચાર એ છે કે 'पुरिमताले

देवानुप्रियाः ! पुरिमतालनगरे महाबलेन राज्ञा उत्सुल्को यावत् दशरात्रव्यापकः प्रमोद'=उत्सव', 'उग्घोसिए' उद्घोषितः, 'त' तस्मात् 'किण्ण' किं खलु 'तुम्हे' यूयं हे देवानुप्रियाः ! विपुलमशनादिकं 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्काराश्च 'इह' इह 'हव्व' अर्वाक्=शीघ्रम् 'आणेज्जा' आनाययेत=आनाययिष्यथ 'उदाहु' उताहो=अथवा 'सयमेव गच्छेज्जा' स्वयमेव गमिष्यथ ? ॥ सू० १८ ॥

यह है कि– 'पुरिमताले णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' पुरिमताल नगर मे महाबल नरेश ने १० दिन तक एक उत्सव मनाने की योजना की है–इस मे आने वाली चीजों पर चुंगी आदि सब प्रकार के कर राज्य की ओर से माफ किये गये है। इस उत्सव मे मनोविनोद की प्रत्येक सामग्री का पूर्ण प्रबंध किया गया है 'त किं ण देवाणुप्पिया' इस लिये हे देवानुप्रिय ! आप 'विउल असण ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' विपुल, अशन–पानादिक एवं पुष्प, वस्त्र, गंध, मालादिक समस्त सामग्री 'इह हव्वमाणेज्जा' यहा मगवायेंगे 'उदाहु' अथवा 'गच्छेज्जा' आप स्वयं वहा पधारेंगे ? ॥

भावार्थ— महाबल नरेश ने दंडसेनापति की सम्मति के अनुसार अभग्नसेन को अपने वश मे करने के लिये आयोजन प्रारंभ कर दिया। इसमे उसने सर्व प्रथम नगर मे किसी एक समय एक सुंदर कूटागारशाला का जो विशेष

णयरे महब्बलेण रन्ना उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' पुरिमताल नगरमा महाबल राजाએ દસ દિવસ સુધીનો એક ઉત્સવ ઉજવવાની યોજના કરી છે તેમા આવનારી ચીજોપર ચુંગી (દાણ) આદિ સર્વ પ્રકારના કર રાજ્ય તરફથી માફ કરેલા છે આ ઉત્સવમા મનોરંજનની તમામ સામગ્રીનો પૂરો પ્રબંધ કર્યો છે 'त किं ण देवाणुप्पिया ! એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય ! આપ विउल असण ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेय પુષ્કળ અશન, પાનાદિક અને પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધમાલાદિક તમામ સામગ્રી इह हव्वमाणेज्जा અહીં મંગાવશો उदाहु' અથવા सयमेव गच्छेज्जा' આપ પોતે ત્યાં પધારશો.

ભાવાર્થ—મહાબલ નરેશે દંડ સેનાપતિની સલાહ પ્રમાણે, અભગ્નસેનને પોતાના વશ કરવા માટે આયોજન (પ્રવૃત્તિ) પ્રારંભ કરી દીધો તેમા તેણે સૌ પહેલા નગરમા કોઇ એક સમયે એક સુંદર વિશેષ વિશાલતાવાળી

विशालता लिये हुए था निर्माण करवाया। राजाने इसे विशेषचित्ताकर्षक बनवाया। भवन पूर्णरूप मे जब सागोपाग निर्मित हो चुका तब राजाने अपने राजपुरुषोंद्वारा नगर मे यह घोषणा करवाई कि–नगर मे १० दिन तक एक महान उत्सव होगा, जिसमे जनता के लिये हरएक प्रकार से सुविधा दी जायगी, बहार अथवा शहर के समस्त दुकानदारों से किसी भी वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा। दुकान के लिये जमीन राज्य की ओर से मुफ्त दी जायगी। उत्सव मे कोई भी व्यक्ति किसी भी व्यक्ति के लिये ऋण आदि अदा करने के लिये बाध्य नहीं कर सकेगा। कर्ज राजा की तरफ से चुकाया जायगा। राजकर्मचारी पुरुष मेले में सम्मिलित हुए किसी भी व्यक्ति को किसी भी रूप से दबा नहीं सकेंगे। व्यवस्था हरएक प्रकार की इस उत्सव में सुन्दर से सुन्दर बनाने की तरफ ध्यान दिया गया है। आदि२ और भी उत्सव की जिस प्रकार से व्यवस्था चित्ताकर्षक बन सके उन२ बातों को नरेश ने अपने व्यक्तियों द्वारा घोषित करवा दिया।

घोषणा हो चुकने पर नरेश ने कौटुम्बिक पुरुषों को फिर से अपने निकट बुलवाया और कहा कि शालाटवी में जाकर चोरपल्ली मे रहने वाले अभग्नसेन

કૂટાગાર શાલા નિર્માણ કરાવી, રાજાએ તેને ખાસ કરીને ચિત્તનું આકર્ષણ કરે તેવી બનાવી, તે ભવન પૂરી રીતે જ્યારે સાગોપાગ તૈયાર થઇ ગયું ત્યારે રાજાએ પોતાના રાજપુરૂષોદ્વારા નગરમા એવી ઘોષણા–જાહેરાત કરાવી કે, નગરમા દશ દિવસ સુધી એક મહાન ઉત્સવ થશે, જેમા માણસો માટે દરેક પ્રકારની સગવડ આપવામા આવશે, બહાર અથવા શહેરના તમામ દુકાનદારો પાસેથી કોઇ પણ વસ્તુ પર રાજ્ય તરફથી કર–દાણ લેવાશે નહિ, દુકાનો માટે રાજ્ય તરફથી જમીન મફત આપવામા આવશે ઉત્સવમા કોઇ પણ માણસ કોઇ માણસ પાસેથી લેણુ વસુલ કરવા માટે હરકત કરી શકશે નહિ, દેણુ હશે તે રાજ્ય તરફથી ચૂકવી અપાશે, રાજના નોકરો આ ઉત્સવમા આવેલા કોઇ પણ માણસને કોઇ પણ પ્રકારે દબાવી શકશે નહિ આ ઉત્સવમા દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા સારામા સારી રાખવા માટે ધ્યાન આપવામા આવ્યું છે તેમજ ઉત્સવ ચિત્તનું આકર્ષણ કરે તેવો બનાવવા માટેની તમામ સૂચના રાજાએ પોતાના નોકરો દ્વારા કરાવી દીધી સૂચના કરાવ્યા પછી રાજાએ કૌટુમ્બિક પુરૂષોને ફરીથી પોતાના પાસે બોલાવ્યા અને કહ્યું કે— શાલાટવીમા જાઓ અને ચોરપલ્લીમા રહેવાવાળા અભગ્નસેનને આ સમાચાર

मूलम्—सू० १९

तए णं ते कोडुंबियपुरिसा महब्बलस्स रण्णो करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता पुरिमतालाओ णयराओ पडिणिक्खमंति, पडिणिक्खमित्ता णाइ विकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं सुहेहिं पायरासेहिं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता अभग्गसेणं चोरसेणावइं करयल जाव एवं वयासी– एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमतालनयरे महब्बलेणं रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा ?। तए णं से अभग्गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी–'अहण्णं देवाणुप्पिया ! पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि । तए णं कोडुं बियपुरिसे सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ॥सू० १९॥

टीका—सू० १९

'तए णं' इत्यादि । ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः महाबलस्य राज्ञः करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा तथेति–'तथाऽस्तु' इति

से यह समाचार कहते हुए कहना कि–नरेश ने इस उत्सव मे सम्मिलित होने के लिये आपको सादर आमंत्रित किया है और यह पुछवाया है कि क्या आप उत्तम खाने पीने की सामग्री एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि समस्त सामग्री यहां मंगवायेंगे अथवा आप स्वयं वहां पधारेंगे ? ॥ सू० १८ ॥

'तए णं ते' इत्यादि ।

'तए णं' इस प्रकार के आदेश को सुनने के बाद 'ते कोडुंबियपुरिसा' उन कौटुम्बिकपुरुषोंने 'महब्बलस्स रण्णो' महाबल नरेश को 'करयल जाव पडिसुणेंति' सादर करबद्ध नमस्कार कर उनके द्वारा प्रदत्त

કહો અને કહેવું કે–રાજાએ આ ઉત્સવમાં સમ્મિલિત થવા માટે આપને આદરપૂર્વક આમંત્રણ કર્યું છે અને પૂછાવ્યું છે કે–આપ ઉત્તમ ખાવા પીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા આદિ સમસ્ત સામગ્રી ત્યાં મંગાવશો અથવા આપ પોતે ત્યાં પધારશો ? ॥ સૂ. ૧૮ ॥

'तए णं ते' ઇત્યાદિ

'तए णं' આ પ્રમાણે આદેશને સાંભળીને પછી 'ते कोडुंबियपुरिसा' તે કૌટુમ્બિક પુરુષોએ 'महब्बलस्स रण्णो' મહાબલ રાજાને 'करयल जाव पडिसुणेंति' આદર બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરી તેમણે આપેલા હુકમનો સ્વીકાર

कृत्वा प्रतिशृणोति=आज्ञां स्वीकरोति। प्रतिश्रुत्य, पुरिमतालान्नगरात् 'पडिणिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रामन्ति=निर्गच्छन्ति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'णाइविकिट्ठेहिं' नातिविकृष्टैः=अनतिदीर्घैः, 'अद्धाणेहिं' अध्वभिः=मार्गैः 'सुहेहिं' सुखैः=सुखजनकैः, 'पायरासेहिं' प्रातराशैः=प्रातरशनीयैः=प्रातःकाले भोजनीयैः सह यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैवोपागच्छन्ति। उपागत्य, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतल-यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'एवं'-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादिषुः-एवं खलु हे देवानुप्रियाः! पुरिमतालनगरे

आदेश का स्वीकार किया। 'पडिसुणित्ता' एवं स्वीकार कर 'पुरिमतालाओ णयराओ' वे पुरिमताल नगर से 'पडिणिक्खमंति' शालाटवी की ओर जाने के लिये निकले। 'पडिणिक्खमित्ता' निकल कर 'णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं' अतिदूर नहीं ऐसे नजदीक के मार्ग से चलते हुए 'सुहेहिं' सुखपूर्वक 'पायरासेहिं' रास्ते मे कलेवा करते२ वे सब के सब 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली' जहां वह शालाटवी चोरपल्ली थी 'तेणेव उवागच्छंति' वहाँ आ पहुँचे। 'उवागच्छित्ता' आते ही उन्हों ने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापति के लिये सादर 'करयल जाव एवं वयासी' हाथ जोड इस प्रकार कहना प्रारंभ किया- 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! सुनिये 'एवं खलु' हमारे मुख से राजा ने आप के लिये इस प्रकार समाचार

કર્યો 'पडिसुणित्ता' એ પ્રમાણે સ્વીકાર કરીને 'पुरिमतालाओ णयराओ' તે પુરિમતાલ નગરથી 'पडिणिक्खमंति' શાલાટવી તરફ જવા માટે નીકળ્યા 'पडिणिक्खमित्ता' નીકળીને 'णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं' બહુ દૂર નહિ એવા નજીકના માર્ગથી ચાલતા થકા 'सुहेहिं' સુખપૂર્વક 'पायरासेहिं' રસ્તામાં કલેવા (નાસ્તા, ચા-પાણી) કરતા કરતા તે સૌ 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली' જ્યાં તે શાલાટવી ચોરપલ્લી હતી, 'तेणेव उवागच्छंति' ત્યાં આવી પહોંચ્યા 'उवागच्छित्ता' આવીને તેઓએ 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને સાદર 'करयल जाव एवं वयासी' હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો 'देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! સાંભળો 'एवं खलु' આપના માટે રાજાએ આ પ્રમાણે સમાચાર

'महब्बलेण रंण्णा' महाबलेन राज्ञा, 'उस्सुक्के' उच्छुल्कः शुल्कग्रहणरहितः, 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'उत्करः, अभटप्रवेशः, इत्यादि यावत् दशरात्रव्यापिकः प्रमोदः=उत्सव उद्घोषितः, तस्मात् किं खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! विपुलमशनादिकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्काराश्च, इह शीघ्रमानायिष्यथ, इति विज्ञेयम्, 'उदाहो' उताहो=अथवा, 'सयमेव' स्वयमेव 'गच्छेज्जा' गच्छेत=आगमिष्यथेत्यर्थः। 'तए णं' ततः खलु सोऽभग्नसेनस्तान् कौटुम्बिकपुरुषान् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'अहण्णं' अहं खलु हे देवानुप्रिया.'

कहलवाया है कि– 'पुरिमतालणयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा' पुरिमताल नगर मे श्रुझ महाबल नरेश ने एक १० दिन का उत्सव उद्घोषित किया है, उसमें किसी भी प्रकार का कर सम्मिलित होनेवाली जनता से नहीं लिया जायगा। जनता के मनोविनोद के लिये ही यह उत्सव किया गया है। इत्यादि पूर्वोक्त समस्त बाते इस उत्सव के साथ लगती हुई उन्हों ने अभग्नसेन से कहीं। और साथ में यह भी निवेदन किया कि हे देवानुप्रिय! आप से नरेश ने यह भी पुछवाया है कि—आप क्या खाने पीने की सामग्री को एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री को यहाँ मंगवायेंगे अथवा आप स्वयं वहा पधारेगे। 'तए णं से अभग्गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी' इस प्रकार उन कौटुम्बिकपुरुषों की बात सुन कर वह अभग्नसेन उनसे इस प्रकार बोला 'अहण्णं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! मैं 'पुरिमताल-

કહેવરાવ્યા છે તે અમારા મુખથી સાભળો 'पुरिमतालणयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा' પુરિમતાલ નગરમા મે–મહાબલ નરેશે એક દસ દિવસનો ઉત્સવ ઉજવવાનુ જાહેર કર્યું છે, તેમા આવનારી જનતા પાસેથી કોઇ પણ પ્રકારનો કર–દાણ લેવામા આવશે નહિ, માણસોના મનોરંજન માટે જ એ ઉત્સવ કરવામા આવ્યો છે ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત આગળ કહેલી તમામ વાત આ ઉત્સવને લગતી જે હતી તે અભગ્નસેનને કહી અને સાથે તે પણ જણાવ્યુ કે–હે દેવાનુપ્રિય! આપને રાજાએ તે વાત પણ પૂછાવી છે કે આપ શુ ખાવા–પીવાની સામગ્રી તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર ગધ માલા આદિ સામગ્રી આપના પાસે અહિંમ ગાવશો કે આપ પોતેજ ત્યા પધારશો? 'तए णं से अभग्गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी' આ પ્રમાણે કૌટુમ્બિક પુરૂષોની વાત સાભળીને તે અભગ્નસેન તેઓને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો– 'अहण्णं देवाणु'

पुरिमतालनगरे स्वयमेव गच्छामि=आगमिष्यामि ' तए ण ' ततस्तदनन्तर खलु कौटुम्बिकपुरुषान् ' सक्कारेइ सम्माणेइ ' सत्कारयति, सम्मानयति, सत्कारयित्वा सम्मानयित्वा प्रतिविसर्जयति ॥ सू० १९ ॥

णयरे सयमेव गच्छामि ' पुरिमताल नगर में स्वय आऊँगा। ' तए ण कोडुंबियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ ' इस प्रकार अपना अभिप्राय कहकर उस अभग्नसेनने उन सब का अच्छी तरह से आदर सत्कार एव सम्मान किया। ' सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ' सत्कार एव संमान करके बाद में उसने उन आये हुए राजपुरुषों को विसर्जित किये।

भावार्थ— महाबल नरेश का आदेश प्रमाण कर वे समस्त कौटुम्बिक पुरुष पुरिमताल नगर से शीघ्र प्रस्थित होकर ऐसे मार्ग से उस शालाटवी स्थित चोरपल्ली की ओर रवाना हुए जो वहा से विशेष दूर नहीं पडता था। रास्ते में खाते पीते हुए वे लोग आनदपूर्वक चोरपल्ली में जा पहुँचे। पहुँचते ही उन्होंने अभग्नसेन चोरसेनापति को हाथ जोड नमस्कार किया। और नरेशद्वारा पुरिमताल नगर में मनाये जाने वाले उत्सव का यथावत् समस्त समाचार कह सुनाया। सुनते ही अभग्नसेन ने भी अपना हार्दिक अभिप्राय

प्पिया ' હે દેવાનુપ્રિય ! હું ' पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि ' પોતેજ પુરિમતાલ નગરમા આવીશ ' तए ण कोडुंबियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ ' આ પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય કહીને તે અભગ્નસેને તે આવેલા સૌનો સારી રીતે આદર સત્કાર અને સન્માન કર્યું ' सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ' સન્માન અને સત્કાર કર્યો પછી તેણે આવેલા સૌ રાજપુરૂષોને વિદાય–રવાના કર્યા

ભાવાર્થ—મહાબલ રાજાની આજ્ઞાને પ્રમાણ કરીને તે તમામ કૌટુમ્બિક પુરૂષો પુરિમતાલ નગરથી તુરતજ તૈયાર થઇને બહુ દૂર ન થાય તેવા માર્ગથી શાલાટવીમા રહેલી ચોરપલ્લી તરફ રવાના થયા, રસ્તામા ખાતા–પીતા આનદ કરતા તે માણસો ચોરપલ્લીમા જઇ પહોચ્યા પહોચતાજ તેઓએ અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા, અને રાજાએ કહેલા પુરિમતાલ નગરમા ઉજવવામા આવનાર ઉત્સવ વિષેના તમામ સમાચાર કહી સભળાવ્યા સમાચાર સાભળીને અભગ્નસેને પણ પોતાનો અતરનો અભિપ્રાય તેઓને

मूलम्—सू० २०

तए ण से अभग्गसेणे चोरसेणावई बहुहिं मित्त–जावपडिवुडे ण्हाए जाव पायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए सालाडवीओ चोरपल्लीओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुरिमतालणयरे, जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं० महब्बल रायं जएण विजएण वद्धावेइ, वद्धावित्ता महत्थं जाव पाहुड उवणेइ। तएण से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स त महत्थ जाव पडिच्छइ, अभग्गसेण चोरसेणावइ सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता विसज्जेइ, कूडागारसाल च से आवसह दलयइ। तए ण से अभग्गसेणचोरसेणावई महब्बलेण रण्णा विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ ॥ सू० २० ॥

टीका—सू० २०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापतिर्बहुभि, 'मित्त–जाव परिवुडे' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनै परिवृत', 'ण्हाए

उनसे कह दिया। पश्चात् उसने उन सबको अच्छी तरह आदर सत्कार के साथ वहा से पुरिमताल नगर के लिये विसर्जित कर दिये ॥ सू० १९ ॥

'तए ण से अभग्गसेणे०' इत्यादि

'तए ण' कौटुम्बिक पुरुषों के वहा से प्रस्थान कर चुकने बाद 'से अभग्गसेणे चोरसेणावई' उस अभग्नसेन चोरसेनापतिने 'बहुहिं मित जाव परिवुडे' अनेक अपने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, सम्बन्धी एव परिजनों से परिवृत होकर 'ण्हाए जाव पायच्छित्ते' स्नान किया। स्नान करने के बाद उसने कौतुक मगल एव प्रायश्चित्त कृत्य किये। इन सब से निवृत्त होकर बाद में

કહ્યો, પછી તેણે આવેલા તમામનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો, પછી તે સૌને પુરિમતાલ નગર જવા માટે રજા આપી ॥૧૯॥

'तए ण से अभग्गसेणे०' ઇત્યાદિ

'तए ण' કૌટુમ્બિક પુરૂષો ત્યાંથી રવાના થયા પછી. 'से अभग्गसेणे चोरसेणावई' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિએ 'बहुहिं मित्त-जाव परिवुडे' પોતાના અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સમ્બન્ધી અને પરિજનોની સાથે મળીને 'ण्हाए जाव पायच्छित्त' સ્નાન કર્યું સ્નાન કર્યા પછી તેણે કૌતુક

जाव पायच्छित्ते ' स्नात यावत् कृतकौतुकमङ्गलमायश्चित्तः, सर्वालङ्कारविभूषितः, शालाटवीचोरपल्लीतः ' पडिणिक्खमइ ' प्रतिनिष्क्रामति=निःसरति । प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव पुरिमतालनगर यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीत शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिंकृत्वा महाबल राजान जयेन विजयेन वर्धयति, वर्धयित्वा महार्थं ' जाव ' यावत् ' पाहुड ' प्राभृतम्=उपहारम्, ' उवणेइ ' उपनयति=पुरत' स्थापयति । ' तए ण ' ततः खलु स महाबलो राजा

' सव्वालंकारविभूसिए ' समस्त अलकारों से विभूषित होकर वह ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ ' शालाटवीस्थित चोरपल्ली से ' पडिणिक्खमइ ' निकला ' पडिणिक्खमित्ता ' निकल कर ' जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ ' पुरिमताल नगर पहुँचा और वहाँ पहुँचते ही वह महाबल नरेश के निकट जाकर उपस्थित होगया। ' उवागच्छित्ता ' उपस्थित होकर ' करयलपरिग्गहिय० महब्बल राय जएण विजएण वद्धावेइ ' उसने नरेश को हाथ जोड नमस्कार किया और जय विजय के नाद से वधाया। ' वद्धावित्ता महत्थ जाव पाहुड उवणेइ ' वधाकर फिर उसने महार्थ महामूल्य विशिष्ट नजराना राजा के सन्मुख भेट स्वरूप मे रखदिया ' तए ण से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स त महत्थ० पडिच्छइ ' नरेश ने भी चोरोंके

मंगल અને પ્રાયશ્ચિત્ત કાર્ય કર્યું એ તમામ કામથી નિવૃત્ત થઇને પછી ' सव्वालंकारविभूसिए ' તમામ અલંકારોથી શણગાર સજીને તે ' सालाडवीओ चोरपल्लीओ ' શાલાટવીસ્થિત ચોરપલ્લીથી पडिणिक्खमइ ' નિકળ્યો ' पडिणिक्खमित्ता ' નીકલી કરીને ' जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ ' પુરિમતાલ નગર આવી પહોચ્યો અને પહોચતાજ તુરતજ મહાબલ રાજાની પાસે જઇને ઉભો રહ્યો ' उवागच्छित्ता ' ઉપસ્થિત થઇને (નજીક ઉભા રહીને) ' करयलपरिग्गहिय० महब्बल राय जएण विजएण वद्धावेइ ' તેણે રાજાને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા અને જય-વિજયના ધ્વનિથી વધાવ્યા, ' वद्धावित्ता महत्थ जाव पाहुड उवणेइ ' વધાવીને પછી તેણે મહામૂલ્યવાન નજરાણું રાજાના સન્મુખ ભેટ તરીકે રાખી દીધું ' तए ण से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स त महत्थं पडिच्छइ '

अभग्नसेनस्य चोरसेनापतेः तं महार्थं प्राभृतं यावत् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति=गृह्णाति। ततः खलु अभग्नसेनचोरसेनापतिं सत्कारयति संमानयति, सत्कृत्य सम्मान्य विसर्जयति, 'कूडागारसालं च' कूटागारशालां च 'आवसहं' आवसथ=वसतिं 'दलयइ' ददाति। ततः खलु सोऽभग्नसेनसेनापतिर्महाबलेन राज्ञा विसर्जितः सन् यत्रैव कूटागारशाला तत्रैवोपागच्छति ॥ सू० २० ॥

सेनापति उस अभग्नसेन का वह महार्थ महामूल्य नजराना स्वीकृत कर लिया। और 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ' उसका अच्छी तरह से आदर सत्कार किया एवं 'सम्माणेइ' सन्मान किया। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' जब अभग्नसेन का अच्छी तरह से अपनी ओर से सत्कार एवं सन्मान हो चुका तब 'विसज्जेइ' वहां से उसकी बिदा की 'कूडागारसालं च से आवसहं दलयइ' बिदाकर उसे कूटागारशाला मे डेरा दिलाया। 'तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई' कूटागारशाला मे ठहरना निश्चित हो जाने के बाद वह अभग्नसेन चोरसेनापति 'महब्बलेणं रण्णा' महाबल नरेश द्वारा 'विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' विसर्जित होकर जहां वह कूटागार शाला थी वहां आया।

भावार्थ— अभग्नसेन ने पुरिमताल नगर मे मनाये जाने वाले उत्सव मे सम्मिलित होने के अभिप्राय से अपनी तैयारी प्रारंभ की– उसने सर्वप्रथम

રાજાએ પણ ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેને મૂકેલું નજરાણું, તેનો સ્વીકાર કર્યો અને 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ' તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો અને 'सम्माणेइ' સન્માન કર્યું 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' જ્યારે અભગ્નસેન નો સારી રીતે પોતાના તરફથી સત્કાર સન્માન થઇ ગયો ત્યારે 'विसज्जेइ' પછી તેને ત્યાંથી વિદાયગીરી આપી 'कूडागारसालं च से आवसहं दलयइ' વિદાય કરીને તેને કૂટાગારશાળામાં ઉતારો આપ્યો 'तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई' કૂટાગારશાળામાં રહેવાનું નક્કી થયા પછી તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ 'महब्बलेणं रण्णा' મહાબલ નરેશદ્વારા 'विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' વિદાય પામી જ્યાં તે કૂટાગારશાલા હતી ત્યાં આવ્યા

ભાવાર્થ— અભગ્નસેને પુરિમતાલ નગરમાં થતા ઉત્સવમાં હાજરી આપવાના અભિપ્રાયથી ત્યાં જવા માટે પોતાની તૈયારીનો પ્રારંભ કર્યો, તેણે

मूलम्—सू० २१

तए णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति। तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई बहुहिं मित्त० सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ पमत्ते विहरइ ॥ सू० २१ ॥

अपने मित्रों को एवं स्वजन सबंधी आदिकों को इसकी खबर भिजवा दी। वे सब के सब ठीक समय पर इसके पास आ पहुँचे। सबके आजाने पर अभग्नसेन ने स्नान किया, और मषीतिलकादि किये उसके बाद वह अपने शरीर पर बहुमूल्य वस्त्र आभरण पहिर कर अपने स्थान से सब के साथ पुरिमताल नगर की तरफ बडे ठाट–बाट से चला। वहां पहुँच कर उसने महाबल नरेश से मुलाकात की। नमनपूर्वक उसने नरेश का अभिनदन किया और जय विजय नाद से राजा को वधाया, और नरेश के लिये जो यह उपहार लाया था, वह उसने राजा की सेवा मे अर्पित किया। राजा ने बहुत आनद के साथ इस की प्रदत्त भेट को स्वीकार कर इसका आदर सत्कार किया तथा उसके ठहरने आदि की व्यवस्था कूटागार शाला मे करने की अपने परिचारकों को आज्ञा दी।

સૌથી પ્રથમ પોતાના મિત્રો, સ્વજન સબધી આદિ સોને આ વાતની ખબર મોકલાવી દીધી એટલે તે સૌ બરાબર સમય પ્રમાણે તેના પાસે આવી પહોચ્યા, સૌ આવી ગયા પછી, અભગ્નસેને સ્નાન કર્યું અને મષી–તિલક આદિ કર્યાં તે પછી પોતાના શરીર પર બહુજ મૂલ્યવાન વસ્ત્ર અને આભૂષણ પહેરીને પોતાના સ્થાનથી સૌના સાથે પુરિમતાલ નગર તરફ ભારે ઠાઠમાઠથી ચાલ્યો, ત્યા પહોચીને મહાબલ રાજાની મુલાકાત કરી નમનપૂર્વક તેણે રાજાને અભિનદન કર્યું અને જય-વિજય નાદથી રાજાને વધાવ્યા તથા રાજા માટે જે ભેટ લાવ્યા હતા તે તેણે રાજાની સેવામા અર્પણ કરી, રાજાએ ઘણાજ આનદની સાથે તેણે આપેલી ભેટનો સ્વીકાર કર્યો, અને સ્વીકાર્યા પછી તેનો આદર સત્કાર કર્યો, તથા તેને રહેવા વગેરેની વ્યવસ્થા કૂટાગારશાલામા કરવાની પોતાના નોકરોને આજ્ઞા કરી પછી અભગ્નસેન

टीका—सू० २१

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्–गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः! विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेह' उपस्कारयत= पाचयत 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य=पाचयित्वा, तं विपुलमशनादिकं सुरां च,

---

अभग्नसेन भी राजा से विदा होकर उस कूटागार शाला की ओर चल दिया। वहां आकर वह वहां ठहर गया ॥ सू० २० ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन के कूटागार शाला में ठहर चुकने के बाद 'से महब्बले राया' महाबल नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषों को अपने पास बुलवाया। 'सद्दावित्ता' और बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि–'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! आप लोग यहां से जाओ और 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' विपुल अशनादि तैयार कराओ 'उवक्खडावित्ता' भोजन तयार हो जाय तब 'तं विउलं असणं४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' उस निष्पन्न हुए भोजन को एवं साथ में अनेक प्रकार

પણ રાજાની પાસેથી વિદાય લઇ તે કૂટાગારશાલા તરફ ચાલતો થયો, ત્યાં આવી રહી ગયો ॥૨૦॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન કૂટાગારશાલામાં સ્થિર થયા પછી 'से महब्बले राया' મહાબલ નરેશે 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' અને બોલાવીને 'एवं वयासी' તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું કે–'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! તમે લોકો અહિંથી જાઓ અને 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' પુષ્કલ અશનાદિ તૈયાર કરો 'उवक्खडावित्ता' ભોજન તૈયાર થઇ જાય ત્યારે 'तं विउलं असणं सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' એ તૈયાર થયેલા ભોજનને અને સાથે અનેક

मेरकं च, जातिं च, सीधु च, प्रसन्ना च, तथा सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कार च, 'अभग्गसेणस्स चारसेणावइस्स' अभग्नसेनस्य चोरसेनापतेः 'कूडागारसालाए कूटागारशालायाम् 'उवणेह' उपनयत=समीपे प्रापयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा. करतलपरिगृहीत यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा तथेति राजाज्ञा स्वीकृत्य तदनुसारेण विपुलमशनादिकं सुवहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कार च अभग्नसेनस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=समीपे प्रापयन्ति। तत' खलु सोऽभग्नसेनचोरसेना-

---

की मदिरा को तथा पुष्प, गध, माला और अलंकार आदि सामग्री को चोरों के सेनापति अभग्नसेन के पास कूटागारशाला में ले जाओ। 'तए ण' राजा के इस प्रकार के आदेश होने के बाद 'ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति' वे कौटुम्बिक पुरुष नरेश की आज्ञा प्रमाण कर और उन्हे नमन कर वहाँ से चले आये और भोजनशाला में आकर समस्त सामग्री तयार करवाई, और निष्पन्न हुई उस खाने पीने की समस्त सामग्री को, अनेक प्रकार की मदिरा को, एव पुष्प गध माला आदि को साथ मे लेकर कूटागारशाला में जाकर उपस्थित हुए, और नमन कर सब लाई हुई उस सामग्री आदि को चोरों के सेनापति अभग्नसेन के समक्ष रखदिया। 'तए ण' बाद में 'से अभग्गसेणचोरसेणावई वहुहिं मित्त० सद्धिं सपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए त विउल असण४ सुर च ५ आसाएमाणे४ पमत्ते विहरइ' उस अभग्नसेन

પ્રકારની મદિરા તથા પુષ્પ, ગ ધ, માલા અને અલ કાર આદિ સામગ્રીને ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેનની પાસે કૂટાગારશાલામા લઈ જાઓ 'तए ण' રાજાના આ પ્રકારનો હુકમ થયા પછી ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेंति તે કૌટુમ્બિક પુરૂષો રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણ કરીને તથા તેને નમન કરીને ત્યાથી ભોજનશાલામા આવી સમસ્ત ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરાવી અને તૈયાર થયેલી ખાવા-પીવાની તમામ સામગ્રી તથા અનેક પ્રકારની મદિરા અને પુષ્પમાલા આદિ સામગ્રી સાથે લઇને કૂટાગારશાળામા જઇને ઉભા રહ્યા, અને નમન કરીને જે સામગ્રી લાવ્યા હતા તે તમામને ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેનની નજીક રાખી દીધી 'तए ण' તે પછી 'से अभग्गसेणचोरसेणावई वहुहिं मित्त० सद्धिं सपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालकारविभूसिए त विउल असण ४ सुर च ५ आसाएमाणे४ पमत्ते विहरइ'

टीका—सू० २१

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण, 'वयासी' अवादीत्-गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रिया.! विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेह' उपस्कारयत= पाचयत 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य=पाचयित्वा, तं विपुलमशनादिकं सुरां च,

---

अभग्नसेन भी राजा से विदा होकर उस कूटागार शाला की ओर चल दिया। वहां आकर वह वहां ठहर गया ॥ सू० २० ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन के कूटागार शाला में ठहर चुकने के बाद 'से महब्बले राया' महाबल नरेश ने कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषों को अपने पास बुलवाया। 'सद्दावित्ता' और बुलाकर 'एवं वयासी' इस प्रकार कहा कि– 'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय! आप लोग यहां से जाओ और 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' विपुल अशनादि तैयार कराओ 'उवक्खडावित्ता' भोजन तयार हो जाय तब 'तं विउलं असणं४ सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' उस निष्पन्न हुए भोजन को एवं साथ में अनेक प्रकार

પણ રાજાની પાસેથી વિદાય લઇ તે કૂટાગારશાલા તરફ ચાલતો થયો, ત્યાં આવી રહી ગયો ॥૨૦॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન કૂટાગારશાલામાં સ્થિર થયા પછી 'से महब्बले राया' મહાબલ નરેશે 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા 'सद्दावित्ता' અને બોલાવીને 'एवं वयासी' તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું કે– 'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' હે દેવાનુપ્રિય! તમે લોકો સૌ અહિંથી જાઓ અને 'विउलं असणं४ उवक्खडावेह' પુષ્કલ અશનાદિ તૈયાર કરો 'उवक्खडावित्ता' ભોજન તૈયાર થઇ જાય ત્યારે 'तं विउलं असणं सुरं च ५ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' એ તૈયાર થયેલા ભોજનને અને સાથે અનેક

मूलम्—सू० २२

तए णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेह, अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हह, गिण्हित्ता मम उवणेह'। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति। पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेंति, अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति। गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति। तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। एवं खलु गोयमा ! अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरा पोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० २२ ॥

टीका—सू० २२

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान्

भोजनशाला मे पहुँचे और वहा सब प्रकार की खाने पीने की सामग्री तयार करवाकर राजा के आदेशानुसार उसे कूटागारशाला मे ठहरे हुए अभग्नसेन के पास ले गये। अभग्नसेन ने नहा धोकर एव अपने नैमित्तिक कर्मों से निवृत्त होकर अपनी मित्र मंडलीसहित उस आई हुई सामग्री का बडे आनंद के साथ उपभोग किया। खा चुकने पर वे सब के सब नशा के आवेश से बेभान हो गये। अभग्नसेन भी बेहोश होगया ॥ सू० २१ ॥

'तए णं से महब्बले०' इत्यादि।

'तए णं' अभग्नसेन एव उसके साथियों के बेहोश होने के बाद 'से महब्बले राया' उस महाबल नरेश ने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ'

સ્વીકારીને તે સૌ ભોજનશાળામા પહોચ્યા અને ત્યા ખાવા પીવાની સામગ્રી તૈયાર કરાવીને રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાગારશાળામા રહેલા, અભગ્નસેનની પાસે લઇ ગયા, અભગ્નસેને ન્હાઇ ધોઇને તથા પોતાના નૈમિત્તિક કર્મોથી નિવૃત્ત થઇને પોતાની મિત્રમ ડળી સહિત તે આવેલી સામગ્રીનો ઘણાજ આનંદ સાથે ઉપભોગ કર્યો ખાધા પછી તે સૌ મદિરાના નિશા-કેફ-ના આવેશમા બેભાન થઇ ગયા, અભગ્નસેન પણ બેભાન થઇ ગયો ॥૨૧॥

'तए णं से महब्बले' ઇત્યાદિ

'तए णं' અભગ્નસેન તથા તેના સાથીદારો બેભાન થઇ ગયા પછી 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ કૌટુંબિક

पतिर्बहुभिः मित्र-ज्ञातिप्रभृतिभिः सार्धं सपरिवृतः स्नातो यावत् सर्वालंकार विभूपितस्त विपुलमशनादिक सुरा च त्रिविधाम् 'असाएमाणे' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः 'पमत्ते' पमत्तः=प्रमादयुक्तः, 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति ॥ सू० २१ ॥

चोरसनापति ने अपने सब मित्रजनों आदि के साथ स्नान आदि कर एव अच्छी तरह कपडे और अलकारों से सुसज्जित होकर उस आई हुई समस्त खाने पीने की सामग्री का और अनेक प्रकार की मदिरा का इच्छानुसार आस्वादन किया, परिभोग किया और पश्चात् नशे के आवेश में वह होश-रहित हो गया।

भावार्थ— जब अभग्नसेन अपनी मित्रादिमंडलीसहित कूटागार शाला में ठहर चुका, तब उस समय उसकी पाहुनगति करने के लिये महाबल नरेश न अपने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाकर यह आदेश प्रदान किया—कि तुम सब लोग यहा से शीघ्र जाओ और भोजनशाला में पहुँचकर खाने पीने का सब प्रकार का सामान अधिक मात्रा में तयार कराओ। जब सब चीज तयार हो जावे तब उसे मदिरा आदि एव पुष्पमाला आदि के साथ लेकर कूटागार शाला मे अभग्नसेन के निकट जाओ। नरेश की इस आज्ञा को स्वीकार कर वे सब

ते अभग्नसेन चोरसेनापतिએ પોતાના તમામ મિત્રજનો આદિ સાથે સ્નાન આદિ કરીને તથા સારી રીતે કપડા પહેરી તથા અલકારોથી સુસજ્જિત થઇને તે આવેલી તમામ ખાવા-પીવાની સામગ્રી તથા અનેક પ્રકારની મદિરાનું ઇચ્છાનુસાર આસ્વાદન કર્યું, પરિભોગ કર્યો અને પછી નિશા-કેફ-ના આવેશમા હોશરહિત-(ચેતનરહિત-ભાનવિનાનો) થઇ ગયો

ભાવાર્થ—જ્યારે અભગ્નસેન પોતાની મિત્રમડલી સાથે કૂટાગારશાલામા રહ્યો ત્યારે તે સમયે તેની મેમાનગતિ કરવા માટે મહાબલ રાજાએ પોતાના કૌટુમ્બિક પુરુષોને બોલાવીને એ આજ્ઞા કરી કે- તમે સૌ લોકો અહિંથી તાકીદથી જાઓ અને ભોજનશાલામા પહોચીને ખાવા-પીવાના તમામ પ્રકારના સામાનને વધારે પ્રમાણમા તૈયાર કરાવો અને જ્યારે તમામ વસ્તુ તૈયાર થઇ જાય ત્યારે તે તમામને મદિરા આદિ પુષ્પમાલા વગેરેની સાથે લઇને કૂટાગારશાલામા અભગ્નસેનની પાસે લઇ જાઓ રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને

सेनापतिं जीवग्राहं गृह्णन्ति । गृहीत्वा महाबलस्य राज्ञः, 'उवणेंति' उपनयन्ति=समीपमानयन्ति । ततः खलु स महाबलो राजा अभग्नसेन चोरसेनापतिम्, 'एएणं' एतेन 'विहाणेणं' विधानेन 'वज्झं' वध्यम्=' अयं हन्तव्यः ' इति, 'आणवेइ' आज्ञापयति । अभग्नसेनं हन्तुं महाबलेन राज्ञा कौटुम्बिकपुरुषा आज्ञप्ताः । इति पर्यन्तमुक्त्वा भगवान् पुनर्गौतमं संबोध्याह–'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि, हे गौतम ! अभग्नसेनश्चोरसेनापतिः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवे पुराणानां=पूर्वकालकृतानाम्, 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन– 'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे' इति संग्राह्यम् । दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता 'विहरइ' विहरति=वर्तते ॥ सू० २२ ॥

'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' अभग्नसेन चोरसेनापति को जिन्दा ही पकड लिया । 'गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति' पकडकर वे उसे अपने स्वामी महाबल नरेश के निकट ले आये । 'तए णं' बाद मे 'से महब्बले राया' उस महाबल राजा ने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' अभग्नसेन चोरसेनापति के लिये अपने पुरुषों को इस प्रकार से 'यह मारने योग्य है,' ऐसी आज्ञा प्रदान की ।

'एवं खलु गोयमा' इस प्रकार हे गौतम ! 'अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' यह अभग्नसेन चोरसेनापति पूर्वोपार्जित दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त अपने अशुभ पाप कर्मों का विशेष फल भोग रहा है ।

'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને જીવતોજ પકડી લીધો 'गिण्हित्ता महब्बलस्स रन्नो उवणेंति' પકડી કરીને તેઓ તેને પોતાના ધણી મહાબલ રાજાની નજીક લઇ આવ્યા 'तए णं' તે પછી 'से महब्बले राया' તે મહાબલ રાજાએ 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ માટે પોતાના પુરૂષોને 'આ પ્રકારથી એ મારવા યોગ્ય છે' એવી આજ્ઞા આપી

'एवं खलु गोयमा' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! अभग्गसेणे चोरसेणावई पुरापोराणाणं जाव विहरइ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ પૂર્વના મેળવેલા દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત પોતાના અશુભ પાપકર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહ્યો છે

शब्दयति, शब्दयित्वा ' एवं ' वक्ष्यमाणप्रकारेण, ' वयासी ' अवादीत्–गच्छत खलु यूय हे देवानुप्रियाः! पुरिमतालस्य नगरस्य ' दुवाराइ ' द्वाराणि निर्गम प्रवेशमार्गान् ' पिहेह ' पिधत्त, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं ' जीवग्गाह गिण्हह ' जीवग्राह गृह्णाण–जीवन्तं गृह्णाणेत्यर्थः। ' गिण्हित्ता ' गृहीत्वा ' ' मम उवणेह ' मामुपनयत=मत्समीपमानयतेत्यर्थः। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः करतल-परिगृहीत यावत् प्रतिशृण्वन्ति=राजाज्ञां स्वीकुर्वन्ति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य, पुरिमतालस्य नगरस्य द्वाराणि ' पिहेंति ' पिदधति=आवृण्वन्ति, अभग्नसेनं चोर-

---

कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया ' सद्दावित्ता ' बुलाकर ' एव वयासी ' फिर ऐसा कहा– ' गच्छह ण देवाणुप्पिया! ' हे देवानुप्रिय! तुम जाओ, और ' पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेह ' पुरिमताल नगर के समस्त दरवजों को बंद कर दो। तथा ' अभग्गसेण चोरसेणावइ ' अभग्नसेन चोरसेनापति को ' जीवग्गाह गिण्हह ' जीवित ही पकडलो ' गिण्हित्ता मम उवणेह ' पकडकर उसे मेरे पास ले आओ। ' तए ण ' नृपका यह आदेश सुनने के पश्चात् ' ते कोडुबियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति ' उन कौटुम्बिक पुरुषों ने राजा के प्रदत्त आदेश को बडी भक्ति के साथ नमनपूर्वक स्वीकार किया। ' पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेति ' स्वीकार कर चुकने पर उन्हों ने शीघ्र ही पुरिमताल नगर के समस्त द्वारों को बन्द कर दिया, एव

પુરૂષોને બોલાવ્યા ' सद्दावित्ता ' બોલાવીને ' एव वयासी ' પછી આ પ્રમાણે કહ્યુ ' गच्छह ण देवाणुप्पिया! હે દેવાનુપ્રિય! તમે જાઓ ' पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेह પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બધ કરી દો, તથા ' अभग्गसेण चोरसेणावइ ' અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિને ' जीवग्गाह गिण्हह ' જીવતોજ પકડી લીઓ ' गिण्हित्ता मम उवणेह ' પકડીને તેને મારી પાસે લઇ આવો तए ण રાજાના આ પ્રકારના હુકમને સાભળીને પછી ' ते कोडुबियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ રાજાએ આપેલા હુકમને મહાન્ભક્તિ સાથે નમનપૂર્વક સ્વીકારી લીધો पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइ पिहेंति ' સ્વીકાર કર્યા પછી તુરતજ તેઓએ પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાને બધ કરી દીધા અને,

टीका—सू० २३

गौतमस्वामी भगवन्तं पृच्छति–'अभग्गसेणे णं भंते !' इत्यादि । हे भदन्त !=हे भगवन् ! अभग्नसेनः खलु चोरसेनापतिः कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं' कुत्र 'गच्छिहिइ' गमिष्यति, कुत्र 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते ? ।

भगवानाह–'गोयमा !' इत्यादि । हे गौतम ! अभग्नसेनश्चौरसेनापतिः, 'सत्तावीसं वासाइं' सप्तविंशतिं वर्षाणि 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्ट-

---

इस प्रकार हे गौतम ! यह अभग्नसेन अपने पूर्वोपार्जित निकाचित दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पाप कर्मों के उदयजन्य फल को भोग रहा है ॥सू० २२॥

'अभग्गसेणे णं भंते' इत्यादि ।

अभग्नसेनकी भुज्यमान अत्यंत दारुण वेदनाका कारण जानकर श्री गौतम स्वामीने श्रमण भगवान् महावीरसे पुनः यह प्रश्न किया कि–'भंते' हे भदन्त 'अभग्गसेणे चोरसेणावई' यह अभग्नसेन चोरसेनापति 'कालमासे' अपनी आयु पूर्ण होने पर 'कालं किच्चा' मर कर 'कहिं गच्छिहिइ' कहां जायगा ? 'कहिं उववज्जिहिइ' कहां उत्पन्न होगा ? । गौतम का यह प्रश्न सुनकर श्रमण भगवान महावीरने कहा–'गोयमा !' हे गौतम 'अभग्गसेणे चोरसेणावई' यह अभग्नसेन चोरसेनापति 'सत्तावीसं वासाइं' सत्तावीस २७ वर्षकी 'परमाउयं पालइत्ता' उत्कृष्ट आयुको भोगकर 'अज्जेव तिभागाव

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! તે અભગ્નસેન પોતાના પૂર્વે મેળવેલા, નિકાચિત દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપકર્મોના ઉદયજન્ય ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥૨૨॥

अभग्गसेणे णं भंते !' इत्यादि

અભગ્નસેનની ભુજ્યમાન (ભોગવાતી) અત્યંત દારૂણ વેદનાનું કારણ જાણી કરીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ફરીથી એ પ્રશ્ન કર્યો કે–' भंते ' હે ભદન્ત ' अभग्गसेणे णं चोरसेणावई ' તે અભગ્નસેન ચોરસેનાપતિ ' कालमासे ' પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ' कालं किच्चा ' મરણ પામીને कहिं गच्छिहिइ ' ક્યાં જશે ? ' कहिं उववज्जिहिइ ' ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ગૌતમનો આ પ્રશ્ન સાભળીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહ્યુ– ' गोयमा ' હે ગૌતમ ! ' अभग्गसेणे चोरसेणावई ' તે અભગ્નસેન ચોર સેનાપતિ ' सत्तावीसं वासाइं ' સત્તાવીસ ૨૭ વર્ષની ' परमाउयं पालइत्ता '

मूलम्—सू० २३

अभग्गसेणे ण भंते ! चोरसेणावई कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ?। गोयमा ! अभग्गसेणे चोरसेणावई सत्तावीस वासाइ परमाउय पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे सूलभिन्ने कए समाणे कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेण० एग सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। से ण ताओ अणतर उव्वट्टित्ता, एवं ससारो जहा पढमे जाव पुढवीसु। तओ उव्वट्टित्ता वाणारसीए णयरीए सूयरत्ताए पच्चायाहिइ। से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू० २३ ॥

भावार्थ— अभग्नसेन एव उसकी मित्रमंडली जब अच्छी तरह वेसुध बन चुकी तब नरेश ने उनका समाचार ज्ञातकर कौटुम्बिक पुरुषों को अपने पास बुलाया और उनके आने पर यह आज्ञा प्रदान करते हुए उनसे कहा कि—तुम शीघ्र जाओ और पुरिमताल नगर के समस्त दरवाजों को बंध करदो, तथा बद करने के बाद ही जल्दी से जल्दी जीते हुए अभग्नसेन को पकड कर मेरे पास ले आओ। राजा की उक्त आज्ञा शिरोधार्य कर उन लोगों ने वैसा ही किया। प्रथम नगर के समस्त दरवाजे बद किये, बाद मे जाते हुए अभग्नसेन को पकड कर राजा के समीप उपस्थित कर दिया। नरेश ने उसे मारने की आज्ञा दी।

ભાવાર્થ— અભગ્નસેન અને તેની મિત્રમડલી જ્યારે સારી રીતે બેભાન થઇ ગઇ ત્યારે રાજાએ એવા સમાચાર જાણીને કૌટુમ્બિક પુરૂષોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા અને તેઓ આવ્યા ત્યારે તેઓને આજ્ઞા કરતા બોલ્યા કે-તમે તુરત જ જાઓ અને પુરિમતાલ નગરના તમામ દરવાજાઓને બધ કરી આપો તથા બધ કર્યા પછી જલદી જઇને જીવતોજ અભગ્નસેનને પકડી કરીને મારા પાસે લાવો, રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા માથે ચઢાવીને તેઓએ રાજાના કહેવા પ્રમાણે કર્યું પ્રથમ નગરના તમામ દરવાજાને બધ કરી દીધા, તે પછી જીવિતદશામા અભગ્નસેનને પકડીને રાજાની નજીક ઉભો રાખ્યો, પછી રાજાએ તેને મારવાની પોતાના માણસોને આજ્ઞા આપી

न्या '–मित्यादि–' पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते ' इति पर्यन्त पुनः–पुनर्भवाटवीभ्रमण प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतोऽवगन्तव्यम् ।
' तओ उव्वट्टिता ' ततः=अनेकलक्षवार पृथिवीकायेषु भ्रमण कृत्वा तदनन्तरम्, उद्वर्त्य=निःसृत्य, ' वाणारसीए णयरीए ' वाराणस्या–काश्या नगर्या ' सूयरत्ताए ' शूकरतया ' पच्चायाहिइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते इत्यर्थः । स खलु तत्र ' सोयरिएहिं शौकरिकैः=शूकरजीविभिः शूकरघातकैरित्यर्थः, ' जीवियाओ ववरोविए ' जीविताद् व्यपरोपितः सन् तत्रैव वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया ' पच्चायाहिइ ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ सू० २३ ॥

पृथिवीमे सातसागरकी उत्कृष्ट स्थितिसे युक्त नारकीपर्यायमे उत्पन्न होगा इत्यादि । इस प्रकार लाखों वार पृथिवी कायमे जन्म मरण के दुःखों को भोगता हुआ यह भवरूपी अटवीमे भ्रमण करता रहेगा । भ्रमण का प्रकार प्रथम अध्ययन के २१वे सूत्रमे प्रदर्शित किया गया है वही प्रकार यहा भी समझना चाहिये । ' तओ उव्वट्टित्ता ' पृथिवीकाय के भ्रमण का समाप्त कर फिर यह ' वाणारसीए णयरीए ' बनारस–काशी नगरीमे ' सूयरत्ताए ' सूकर की पर्यायसे ' पच्चायाहिइ ' उत्पन्न होगा । ' से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे ' यह उस पर्यायमे शिकारियों द्वारा मारा जाकर ' तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ' पुन उसी बनारस नगरी मे किसी एक श्रेष्ठी के कुल मे पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ।

પામીને ત્રીજી પૃથિવીમા સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી યુક્ત નારકી પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે ઇત્યાદિ, આ પ્રમાણે લાખો વાર પૃથિવીકાયમા જન્મ મરણના દુ ખને ભોગવતો થકા આ ભવરૂપી અટવી (વન)મા ભ્રમણ કરતો રહેશે ભ્રમણના પ્રકાર પ્રથમ અધ્યયનના ૨૧ એકવીસમા સૂત્રમા જણાવેના છે તેજ પ્રકાર અહિ પણ સમજી લેવા જોઇએ ' तओ उव्वट्टित्ता ' પૃથ્વીકાયના ભ્રમણને પૂરૂ કરી ફરી તે ' वाणारसीए णयरीए ' બનારસ-કાશી નગરીમા सूयरत्ताए સૂકર–ભૂડના પર્યાયથી ' पच्चायाहिइ ' ઉત્પન્ન થશે से ण तत्थ सोयरिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे ' તે એ પર્યાયમા શિકારીઓદ્વારા મારો જશે પછી ' तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ કરીને તે બનારસ કાશી નગરીમા કોઇ એક શેઠીયાના કુળમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે

मायुष्यम् , ' पालइत्ता ' पालयित्वा, ' अज्जेव ' अद्यैव ' तिभागावसेसे ' त्रिभा गावशेषे=भागत्रयतोऽवशिष्टे चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे ' सूलभिन्ने ' शूलभिन्नः= शूल=लोहमय सुतीक्ष्णकण्टक, ' शूली ' इति भाषाप्रसिद्ध, तेन भिन्नः=विद्धः कृत' सन् कालमासे काल कृत्वा ' इमीसे ' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम्, ' उक्कोसेण ' उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववज्जिहिइ ' उत्पत्स्यते । स खलु ततोऽनन्तरम् ' उव्वट्टित्ता ' उद्वर्त्य=रत्न प्रभायाः पृथिव्या निःसृत्य, ' एव ' अमुना प्रकारेण, ससार'=भवाद् भवा न्तरे भ्रमणम्, ' जहा पढमे जाव पुढवीसु ' यथा प्रथमे यावत् पृथिवीषु प्रथमाध्ययनवत् सरीसृपेषूत्पत्स्यते, तत्र खलु काल कृत्वा द्वितीयस्या पृथिव्या त्रिसागरोपमस्थितिकेषु नैरायकेषु, ततोऽनन्तर पक्षिषु, ततस्तृतीयस्या पृथि

सेसे दिवसे ' आजही दिनके चौथे प्रहरमें ' सूलभिन्ने कए समाणे ' शूली पर आरोपित होकर ' कालमासे कालं किच्चा ' मृत्यु के अवसरमें मर कर ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ' इस रत्नप्रभा पृथिवीमें ' उक्कोसेण एगसागरो वमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उत्कृष्ट एकसागर की स्थितिवाले नारकी की पर्यायसे ' उववज्जिहिइ ' उत्पन्न होगा । ' से ण तओ अणतरं उव्वट्टित्ता एव संसारो जहा पढमे जाव पुढवीसु वहा की स्थिति पूर्ण भोगकर जब यह वहासे निकलेगा तो प्रथम अध्ययनमें वर्णित प्रकारकी तरह सरीसृपोंमे उत्पन्न होगा, वहासे निकलकर द्वितीय पृथिवीमे तीनसागर की उत्कृष्ट स्थितिसे नारकी पर्याय मे, वहासे निकलकर पक्षियोंके भवोमे, वहासे मरकर तृतीय

ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને ' अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे ' આજના જ દિવસના ચોથા પ્રહરમા सूलभिन्ने कए समाणे શૂલીપર આરોપિત થઇને ' कालमासे काल किच्चा ' મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને ' इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા ' उक्कोसेण एगसागरोव मट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए ' ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરની સ્થિતિ વાળા નરકમા નારકીની પર્યાયથી उववज्जिहिइ ઉત્પન્ન થશે ' से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता एव ससारो जहा पढमे जाव पुढवीसु ત્યાની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનમા વર્ણવેલા પ્રકારો પ્રમાણે સરી સૃપોમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યાથી નીકળીને બીજી પૃથિવીમા ત્રણ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી નારકી પર્યાયમા, ત્યાથી નીકળીને પક્ષિઓના ભવોમા, ત્યાથી મરણ

टीका—मू० २४

'से ण तत्थ' इत्यादि। सः=पूर्ववर्णितोऽभग्नसेनजीवः खलु तत्रोन्मुक्तबालभावः, 'एवं जहा पढमे' एवं यथा प्रथमे प्रथमाध्ययनवत् तत्र यद्द्वाविंशतितमसूत्रोक्तवर्णनवद् वर्णनं बोध्यम्। यावत् 'अंत' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति। 'णिक्खेवो' निक्षेपः=निगमन समाप्तिवाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद् यथा—

'से णं तत्थ' इत्यादि।

सेठ के यहा पुत्ररूप से उत्पन्न हो जाने पर जब 'से' वह अभग्नसेनका जीव 'तत्थ' वहा 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के बाद यौवन अवस्था संपन्न होगा तब प्रथम अध्ययन मे २२ वे सूत्र मे जिस प्रकार मृगापुत्र की अवस्था का वर्णन किया है, उसी प्रकार इसका भी वर्णन समझ लेना चाहिये। जिस प्रकार मृगापुत्र ने तथारूप स्थविरों के समीप धर्म श्रवणकर अनगारधर्म स्वीकार कर अन्तमें अपने समस्त कर्मों का विनाश कर मुक्ति का लाभ करेगा उसी प्रकार यह भी तथारूप स्थविरों के समीप धर्म का श्रवण कर मुनिधर्म अंगीकार कर अन्तमें मुक्तिगामी बनेगा। इस प्रकार का वहा का यह समस्त वर्णन यहा पर अनुवर्तित कर लेना चाहिये। सूत्रस्थ 'निक्खेवो' यह पद इस अध्ययन की समाप्ति का सूचक है, वह इस प्रकार–'एवं खलु जंबू'

'से ण तत्थ०' ઇત્યાદિ

શેઠના ઘેર પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા પછી જ્યારે 'से' તે અભગ્નસેનનો જીવ 'तत्थ' ત્યા 'उम्मुक्कबालभावे' પોતાના બાલ્યકાલ પછી જ્યારે યૌવન અવસ્થાને પામશે, ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનના ૨૨ બાવીસમા સૂત્રમા જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રની અવસ્થાનું વર્ણન કર્યું છે, તેજ પ્રમાણે આનું પણ સમજી લેવુ જોઇએ જે પ્રમાણે મૃગાપુત્રે તથારૂપ સ્થવિરોના પાસે ધર્મ શ્રવણ કરીને અણગાર ધર્મનો સ્વીકાર કરીને અન્તમા પોતાના તમામ કર્મોનો સંપૂર્ણ પણે નાશ કરી મુક્તિનો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો, તેજ પ્રમાણે આ પણ તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ-પાસે ધર્મને સાભળીને મુનિધર્મ અંગીકાર કરીને અન્તમા મુક્તિગામી બનશે તે પ્રમાણે ત્યાનું એ તમામ વર્ણન અહિં આગળ અનુવર્તિત કરી (યોજી) લેવુ જોઇએ, સૂત્રસ્થ 'निक्खेवो' એ પદ આ અધ્યયનની સમાપ્તિનું સૂચક છે તે આ પ્રમાણે–'एवं खलु जंबू!

मूलम्—सू० २४

से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे, एवं जहा पढमे जाव अंतं काहिइ। णिक्खेवो ॥ सू० २४ ॥

भावार्थ— अभग्नसेन की दारुण परिस्थिति का हेतु परिज्ञातकर गौतम स्वामीने पुन श्रमण भगवान महावीर प्रभु से वह प्रश्न पूछा कि–हे भदन्त! यह इस परिस्थिति मे मर कर कहा जायगा? कहा उत्पन्न होगा?। गौतम की जिज्ञासाका समाधान करते हुए प्रभुने कहा कि–हे गौतम! यह २७ वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन कर आज ही दिन के चौथे पहर मे शूलीद्वारा मर कर प्रथम नरक मे नारकी की पर्यायमे उत्पन्न होगा। वहा की एक सागर की उत्कृष्ट स्थिति को भोगकर जब यह वहा से निकलेगा तो जिस प्रकार प्रथम अध्ययन मे २१वे सूत्रमे मृगापुत्र का भ्रमणप्रकार वर्णित किया गया है उसी प्रकार इसका भी होगा। बाद मे यह बनारस नगरी मे सूकर की पर्याय मे जन्म धारण करेगा। वहा यह शिकारियों द्वारा मारा जावेगा और वहीं पर किसी सेठ के कुलमे पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ॥ सू २३ ॥

ભાવાર્થ— અભગ્નસેનની દારૂણ પરિસ્થિતિનું કારણ જાણી કરીને ગૌતમ સ્વામીએ ફરીથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને એ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે–હે ભદન્ત! તે આવી પરિસ્થિતિમા મરણ પામીને ક્યા જશે? ક્યા ઉત્પન્ન થશે? ગૌતમની જીજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા પ્રભુએ કહ્યુ કે–હે ગૌતમ! તે ૨૭ સત્તાવીશ વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ભોગવીને આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા શુલીદ્વારા મરણ પામીને પહેલી નરકમા નારકીના પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યા એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ભોગવીને જ્યારે ત્યાથી નીકળશે તે પછી જે પ્રમાણે પહેલા અધ્યયનના ૨૧ મા એકવીસમા સૂત્રમા મૃગાપુત્રના ભ્રમણનો પ્રકાર વર્ણવેલો છે, તે પ્રમાણે એના પણ ભવભ્રમણના પ્રકાર થશે, પછી તે બનારસ-કાશી નગરીમા સૂકર–ભૂડની પર્યાયમા જન્મ પામશે ત્યા તે જીવ શીકારીઓદ્વારા માર્યો જશે અને પછી તેજ બનારસ–કાશી નગરીમા કોઇ એક શેઠના કુળમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે ॥ ૨૩ ॥

" पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ ।
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमर च " ॥ १ ॥

छाया— पूर्वोत्पन्ना रोगाः, प्रशाम्यन्ति च ईति-वैर-मार्यः ।
अतिवृष्टिरनावृष्टिर्न भवति दुर्भिक्ष डमर च ॥ १ ॥

तत्कथ श्रीमन्महावीरे भगवति पुरिमताले नगरेऽवस्थिते सत्येव अभग्नसेनं प्रति महाबलस्य राज्ञः पूर्ववर्णितो वैरभावः सजातः ? इति । अत्रोच्यते– सर्वमिदमनिष्टमिष्ट वा प्राणिना स्वकृतकर्मवशादेव समुत्पद्यते, कर्म च

' पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ ।
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमर च ॥ १ ॥

भावार्थ—जहा तीर्थंकरों का विचरण होता रहता है वहा जीवों के पूर्वोत्पन्न रोग स्वत शात हो जाते हैं, वैर एव मरी आदि बीमारिया नष्ट हो जाती हैं । अतिवृष्टि, अनावृष्टि एव दुर्भिक्ष आदि सब प्रकारके उपद्रव भी शात हो जाते हैं । अब यह सिद्धान्त का कथन है तो श्री भगवान् महावीर के पुरिमताल नगरमें विराजने पर भी अभग्नसेन के प्रति महाबल नरेश का यह पूर्वोक्त वैरभाव कैसे हुआ ?

उत्तर—सिद्धात में सोपक्रम और निरुपक्रम के भेद से कर्म दो प्रकार से वर्णित किये हैं । प्राणियों का जितना भी इष्ट और अनिष्ट होता है वह सब

'पुव्वुप्पन्ना रोगा, पसमंति य ईइवेरमारीओ,
अइवुट्ठि-अणावुट्ठी, न होइ दुब्भिक्ख डमर च ' ॥ १ ॥

ભાવાર્થ— જ્યા તીર્થ કરોનું વિચરવાનું થાય છે ત્યા જીવોમા પૂર્વોત્પન્ન રોગ પોતાની મેળેજ શાત થઇ જાય છે, વૈર અને મરી (કોલેરા) આદિ નાશ પામે છે અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ–દુષ્કાળ આદિ તમામ પ્રકારના ઉપદ્રવો પણ શાત થઇ જાય છે આવુ જ્યા સિદ્ધાન્તવચન છે, તો શ્રી ભગવાન મહાવીર પુરિમતાલ નગરમા બિરાજતા છતા અભગ્નસેનના પ્રતિ મહાબલ રાજાને એ પૂર્વે કહેલો વૈરભાવ શા માટે થયો ?

ઉત્તર— સિદ્ધાન્તમા સોપક્રમ અને નિરૂપક્રમના ભેદથી કર્મના બે પ્રકાર વર્ણવેલા છે પ્રાણીઓનું જેટલુ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ થાય છે તે સર્વ

' एव खलु जवू ! समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिवेमि '

अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्री सुधर्मा स्वामी कथयति–' एव खलु ' इत्यादि । हे जम्बूः ! एवं खलु श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दु:खविपाकाना तृतीयस्याध्ययनस्याऽयमर्थः प्रज्ञप्तः। इति ब्रवीमि=यथा भगवता निगदित तथैव त्वा कथयामि, न तु स्वबुद्धया कल्पयित्वेति भावः।

ननु यत्र देशे तीर्थङ्करा विहरन्ति, तत्र पञ्चविंशतेर्योजनाना मध्ये वैरादयोऽनर्था न भवन्ति । उक्तञ्च—

समणेण भगवया महावीरेण जाव संपत्तेण दुहविवागार्ण तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते तिवेमि ' इस अध्ययन की समाप्ति के अवसर में श्रीसुधर्मा स्वामी कहते हैं कि–हे जम्बू ! इस प्रकार श्रमण भगवान महावीर ने जिन्होंने सिद्धिस्थान को प्राप्त किया है इस दु खविपाकके तृतीय अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, ऐसा मैं कहता हू । मैंने इसमें अपनी निज कल्पना से कुछ भी नहीं कहा है, श्रमण भगवान महावीर के मुखसे जैसा मैंने सुना है वैसा ही तुमसे कहा है अत यह श्रद्धेय–ग्राह्य है ॥

शका—जिस देशमें तीर्थंकर विचरते हैं वहा २५ पचीस योजन के भीतर२ जीवों में परस्पर वैर आदि अनर्थ उत्पन्न नहीं होते हैं, उक्तञ्च—

समणेण भगवया महावीरेण जाव सपत्तण दुहविवागाण तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठ पण्णत्ते त्तिबेमि ' આ અધ્યયનની સમાપ્તિના અવસરે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેણે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તેણે આ દુ ખવિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિપાદન કરેલા છે, એવાજ હુ કહુ છુ, મે આ વિષે મારી પોતાની કલ્પનાથી કાઇ કહ્યુ નથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખથી જેવુ મે સાભળ્યુ છે, તેવું જ મે તમને કહ્યુ છે તેથી તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય તથા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે

શકા–જે દેશમા તીર્થ કર વિચરે છે, ત્યા આગળ પચીસ (૨૫) યોજનની અદર-અદર જીવોમા પરસ્પર વૈર આદિ અનર્થ ઉત્પન્ન થતા નથી, જેમ કહ્યું છે–

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—मू० १

जइ णं भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो । एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोहंजणी णाम णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा । तीसे णं सोहंजणीए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए देवरमणे णामं उज्जाणे होत्था । तत्थ णं अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, पुराणे ॥ मू० १ ॥

टीका—मू० १

श्रीजम्बूस्वामी तृतीयाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा, श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—'जइ णं भंते !' इत्यादि । 'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थस्य=चतुर्थाऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । अत्रैवमुपक्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते चउत्थस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते, तए णं से सुहम्मे अणगारे जम्बू-अणगारं एवं वयासी' इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां तृतीयस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः—

॥ चतुर्थ अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययन का अर्थ सुनकर श्री सुधर्मस्वामी से अब चौथे अध्ययनके विषयमें पूछते हैं—'जइ णं भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीरने जो कि सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए हैं दुःखविपाकनामक प्रथमश्रुतस्कन्ध के तृतीय अध्ययन का जो यह भाव प्रतिपादित किया है कि—अभग्नसेन ने अपने

— ચોથું અધ્યયન —

જંબૂ સ્વામી ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ સાંભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામીને હવે ચોથા અધ્યયનના વિષયમાં પૂછે છે-' जइ णं भंते !' ઇત્યાદિ

હે ભદંત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિ-

द्विविधम्-सोपक्रमं निरुपक्रमं च, तत्र यानि वैरादीनि सोपक्रमकर्मजन्यानि, तान्येव जिनातिशयादुपशाम्यन्ति साध्यव्याधिवत्। यानि तु निरुपक्रमकर्मोद्भवानि, तान्यवश्य विपाकवेद्यानि, असाध्यव्याधिवत् ॥ सू० २४ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री-विपाकश्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् अभग्नसेननामकं तृतीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १.३ ॥

अपने कृत कर्मोंद्वारा ही साध्य होता है, इनमें जो वैरभाव आदि सोपक्रमकर्म द्वारा उत्पन्न होते हैं, वे ही जिनेन्द्र के अतिशय से उपशांत होते हैं। जिस प्रकार वैद्य की दवा से साध्यरोग ही शांत किये जाते हैं, असाध्य नहीं। जिन वैर आदि भावों का हेतु निरुपक्रम कर्म है, वे नियम से जीवों को अपना फल देते ही है ॥ सू०२४ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध की 'विपाकचन्द्रिका' नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद में 'अभग्नसेन' नामक तृतीय अध्ययन सम्पूर्ण हुआ ॥ १ । ३ ॥

પોતાના કરેલા કર્મોદ્વારા જ સાધ્ય થાય છે તેમા જે વેરભાવ આદિ સોપક્રમકર્મ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે તેજ જિનેન્દ્રના અતિશયથી ઉપશાંત થાય છે જે પ્રમાણે વૈદ્યની દવાથી સાધ્ય રોગજ શાંત કરી શકાય છે અસાધ્ય નહિ જે વેર ભાવનું કારણ નિરૂપક્રમ કર્મ છે, તે નિયમપ્રમાણે જીવોને પોતાનું ફળ આપેજ છે ॥ ૨૪ ॥

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની 'વિપાકચન્દ્રિકા' ટીકામા દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમા અભગ્નસેન નામના ત્રીજા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥ ૧ । ૩ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—मू० १

जइ ण भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो । एवं खलु जम्बूः ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोहंजणी णामं णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा । तीसे णं सोहंजणीए णयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए देवरमणे णामं उज्जाणे होत्था । तत्थ णं अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, पुराणे ॥ मू० १ ॥

टीका—मू० १

श्रीजम्बूस्वामी तृतीयाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा, श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—'जइ णं भंते !' इत्यादि । 'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थस्य=चतुर्थाऽध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । अत्रैवमुपक्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते चउत्थस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते, तए णं से सुहम्मे अणगारे जम्बू-अणगारं एवं वयासी' इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन दुःखविपाकानां तृतीयस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः—

॥ चतुर्थ अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययन का अर्थ सुनकर श्री सुधर्मस्वामी से अब चौथे अध्ययनके विषयमें पूछते है— 'जइ णं भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीरने जो कि सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए है दुःखविपाकनामक प्रथमश्रुतस्कंध के तृतीय अध्ययन का जो यह भाव प्रतिपादित किया है कि—अभग्नसेन ने अपने

— ચોથું અધ્યયન —

જંબૂ સ્વામી ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ સાંભળીને શ્રી સુધર્મા સ્વામીને હવે ચોથા અધ્યયનના વિષયમાં પૂછે છે-' जइ णं भंते? ઇત્યાદિ

હે ભદંત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિ-

अभग्नसेनस्य य' स्वकृतदुष्कृतफलविपाकस्तद्रूपोऽर्थः प्रज्ञप्तः, चतुर्थस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान संप्राप्तेन कोऽर्थ प्रज्ञप्तः ?। तत खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बू नामकमनगारम् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण ' वयासी ' अवादीत्—

एव खलु हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये ' सोहजणी णाम णयरी ' शोभाञ्जनी नाम नगरी, ' होथा ' आसीत् । सा कीदृशी?-त्याह- ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धा=ऋद्धा=नभःस्पर्शिबहुलप्रासादयुक्ता बहुजनसंकुला च, स्तिमिता=स्वचक्रपरचक्रभयरहिता, समृद्धा=धनधान्यादि-

द्वारा कृत दुष्कर्मोंका महाभयकर फल भागा है वह तो मैने सुना, अब श्री श्रमण भगवान् महावीरने जो सिद्धिस्थान को पाचुके हैं इस चतुर्थ अध्ययन का क्या भाव प्रतिपादित किया है ? इस प्रकार जम्बूस्वामी की जिज्ञासा जानकर श्री सुधर्मा स्वामी इस चौथे अध्ययन का भाव फरमाते हैं-' एव खलु ' इत्यादि ।

' एव खलु जबू ' हे जम्बू ! सुनो, इस चतुर्थ अध्ययन का अर्थ श्रमण भगवान महावीरने इस प्रकार स कहा है-' तेणं कालेण तेणं समएण ' उस काल में और उस समय मे ' सोहंजणी णामं णयरी होत्था ' शोभाञ्जनी इस नामकी एक नगरी थो। ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' यह नभ-स्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त तथा अनेक जनों से व्याप्त थी। स्वचक्र और

પાદિત કર્યા છે કે-અભગ્નસેને પોતાના કરેલા દુષ્કર્મોના મહા ભય કર ફળ ભોગવ્યા છે, તે તો મે સાભળ્યુ હવે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પામી ચૂકયા છે તે ચોથા અધ્યયનના ભાવ શુ પ્રતિપાદન કર્યા છે? આ પ્રમાણે જબૂસ્વામીની જીજ્ઞાસા જાણીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયના ભાવ જણાવે છે-' एव खलु ઇત્યાદિ

' जबू ' હે જમ્બૂ ! સાભળો, આ ચોથા અધ્યયનનો અર્થ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ પ્રમાણે કહ્યો છે -' तेण कालेण तेण समपण ' તે કાળ અને તે સમયને વિષે ' सोहजणी णाम णयरी होत्था ' શોભાજની એ નામની એક નગરી હતી ' रिद्धत्थिमियसमिद्धा ' તે આકાશ સુધી સ્પર્શ કરે એવા અનેક મહેલોથી યુક્ત તથા અનેક માણસોથી વ્યાપ્ત હતી, તે નગરીમા રહેવા વાળી પ્રજાને સ્વચક્ર અને પરચક્રનો જરા પણ ભય

पूर्णा, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयसमासः। सकलवैभवपूर्णा शान्तिसम्पन्ना चेत्यर्थः। 'तीसे णं' तस्याः खलु 'सोहंजणीए णयरीए' शोभाञ्जन्या नगर्याः 'बहिया' बहिः 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थः। 'देवरमणे णामं उज्जाणे' देवरमणं नामोद्यानं-देवरमणनामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत्। तत्र खलु 'अमोहस्स जक्खस्स' अमोघस्य=अमोघनामकस्य यक्षस्य 'जक्खायतणे' यक्षायतनं=यक्षस्थानम्, आसीत्। तत् कीदृश ?-मित्याह-'पुराणे' पुराणं=पुरातनम् ॥ सू० १ ॥

परचक्र का भय इस में रहने वाली प्रजा को बिलकुल ही नहीं था। यह सदा धन धान्य आदि से खूब परिपूर्ण थी। तात्पर्य यह है कि-यह नगरी सदा विभव से पूर्ण एवं शांति से संपन्न थी। 'तीसे णं सोहंजणीए णयरीए' उस शोभाञ्जनी नगरी के 'बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' बाहर की ईशान कोण में 'देवरमणे णामं' देवरमण इस नामका एक 'उज्जाणे होत्था' उद्यान था। 'तत्थ णं' उस उद्यान में 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था' अमोघ नामके यक्ष का एक यक्षायतन था। 'पुराणे' यह बहुत प्राचीन था।

भावार्थ - तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण सुनकर जंबूस्वामी को चतुर्थ अध्ययन के भाव को परिज्ञात करनेकी जिज्ञासा बढी। इस अपनी बढी हुई जिज्ञासा की शांति के लिये वे श्री सुधर्मा स्वामी से पूछ रहे हैं-

न હતો, તે હમેશા ધન ધાન્ય વગેરેથી પરિપૂર્ણ હતી તાત્પર્ય એ છે કે-તે નગરી હમેશા વૈભવથી પૂર્ણ અને શાંતિ-સુખથી સંપન્ન હતી 'तीसे णं सोहंजणीए णयरीए' તે શોભાંજની નગરીના 'बहिया उत्तरपुरित्थिमे दिसीभाए' બહારના ઇશાન કોણમાં 'देवरमणे णामं' દેવરમણ એ નામનો એક 'उज्जाणे होत्था' બગીચો હતો 'तत्थ णं' તે ઉદ્યાનમાં 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खायतणे होत्था' અમોઘ નામના યક્ષનું એક નિવાસસ્થાન હતું 'पुराणे' તે બહુજ પ્રાચીન હતું

ભાવાર્થ— ત્રીજા અધ્યયનનું સ્પષ્ટીકરણ સાંભળીને જમ્બૂસ્વામીને ચોથા અધ્યયનના ભાવને સાંભળવાની-જાણવાની જીજ્ઞાસા વધી, તેથી પોતાની વધી રહેલી જીજ્ઞાસાને શાંત કરવા માટે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછી રહ્યા છે-

मूलम्—सू० २

तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए महचंदे नाम राया होत्था, महया० । तस्स णं महचंदस्स रण्णो सुसेणे णाम अमच्चे होत्था, साम-भेय-दंड० – णिग्गह कुसले । तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए सुदंसणा णाम गणिया होत्था । वण्णओ ॥ सू० २ ॥

हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीर ने जो तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण के निमित्त अभग्नसेन का परिषदा के भीतर जीवनवृत्तान्त सुनाया था, वह तो मैं आपके मुखारविन्द से सुनलिया अब मैं यह सुनना चाहता हूं कि उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने चतुर्थ अध्ययनका क्या भाव फरमाया है ? इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मास्वामी फरमाते हैं– हे जंबू ! उस काल में और उसी समय में शोभाञ्जनी नामकी एक नभस्तलचुंबी प्रासादों से अलंकृत, अनेक जनों से संकुल, स्वचक्र परचक्र के भयसे निर्मुक्त एवं धन धान्यादि से सदा परिपूर्ण नगरी थी। इस के बाहिर ईशान कोण में देवरमण नामका एक सुन्दर बगीचा था। उसमे अमोघनामक यक्ष का बहुत प्राचीन एक आयतन था ॥ सू० १ ॥

હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જે ત્રીજા અધ્યયનના સ્પષ્ટીકરણના નિમિત્તે અભગ્નસેનનું જીવનવૃત્તાન્ત પરિષદમાં સંભળાવ્યું હતું, તે તો મેં આપના મુખકમલથી સાંભળી લીધું હવે હું તે સાંભળવાની ચાહના–ઇચ્છા કરૂં છું કે તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ચોથા અધ્યયનના ભાવ શું કહ્યા છે? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછયું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે–હે જમ્બૂ ! તે કાલ અને તે સમયમાં શોભાંજની નામની એક નગરી હતી, તે મોટા–મોટા આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવા મહેલોથી શોભતી, અનેક માણસોની વસ્તીથી ભરપૂર સ્વચક્ર–પરચક્રના ભયથી રહિત અને ધન તથા ધાન્યાદિથી હમેશાં પરિપૂર્ણ હતી તે નગરીના બહારના ઇશાન કોણના ભાગમાં દેવરમણ નામનો એક સુંદર બગીચો હતો તે બગીચામાં અમોઘ નામના યક્ષનું બહુજ પ્રાચીન નિવાસસ્થાન હતું ॥૧॥

टीका—सू० २

'तत्थ ण' इत्यादि । तत्र खलु शोभाञ्जन्या नगर्यां 'महचंदे नाम राया' महाचन्द्रनामक', राजा होत्था' आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह– 'महया०' अनेन 'महयाहिमवंतमहतमलयमदरमहिंदसारे' इति संग्राह्यम्, महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=महाश्चासौ हिमवान् महा हिमवान्, स इव महान् अन्यमहापर्वतापेक्षया, मलयो = मलयाचल', मन्दरो=मेरुगिरिः, महेन्द्रः=पर्वतविशेषस्तद्वत् सारः=प्रधानो यः स तथा । तस्य खलु महाचन्द्रस्य राज्ञः 'सुसेणे णाम अमच्चे' सुषेणो नाम=सुषेणनामकः, अमात्यः=मन्त्री 'हाथा' आसीत् । स कीदृश'? इत्याह–'साममेयदंड०' इति । 'साममेयदंडउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' इति संग्राह्यम् । सामभेददण्डोप-

---

'तत्थ ण' इत्यादि ।

'तत्थ ण' इस नगरामे 'महचदेनाम राया होत्था' एक महाचंद नामका राजा था । मलयाचल सुमेरुगिरि और महेन्द्र के जैसा अन्यनृपतियों मे प्रधान था । 'तस्स ण महचदस्स रण्णो' उस महाचद्र नरेश का 'सुसेणे णाम अमच्चे होत्था' सुषेण इस नामका एक मत्री था । 'साममेयदड०णिग्गहकुसले' यह साम, भेद एव दण्ड आदि राजनीति प्रयुक्त करने में पटु एव परचित्तरजन करने मे कुशल था । यहा दंड के आगे के शून्य से 'उवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' इस पाठ का ग्रहण हुआ है । इन साम आदि पदों की व्याख्या इस प्रकार है—आपस

'तत्थ ण' ઇત્યાદિ

'तत्थ ण' તે નગરીમા 'महच्चदे नाम राया होत्था' એક મહાચંદ નામના રાજા હતા 'महया०' તે હિમાલય પર્વત જેવા મહાન હતા મલયાચલ, સુમેરૂ પર્વત અને મહેન્દ્રના જેવા બીજા રાજાઓમા મુખ્ય હતા 'तस्स ण महच्चदस्स रण्णो' તે મહાચદ રાજાને 'सुसेणे णाम अमच्चे होत्था' સુષેણ નામના એક મત્રી હતા, 'साममेयदड० णिग्गहकुसले' તે સામ, ભેદ અને દંડ આદિ રાજનીતિનો ઉપયોગ કરવામા અને બીજાઓના ચિત્તને રજન કરવામા કુશળ હતા અહિ દડ શબ્દની પાસે જે શૂન્ય છે તે શૂન્યવડે 'उवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू' આ પાઠને ગ્રહણ કરવામા આવ્યો છે, તે સામ આદિ પદોની વ્યાખ્યા આ

प्रदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः–परस्परोपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्म वशीकरणं साम, शत्रुपरिवारस्य परस्परं स्नेहापनयनं भेदः, धनहरणादिको दण्डः, गृहीतधनप्रतिदानादिकमुपप्रदानं, तद्रूपा या राजनीतयः, तासां सुप्रयुक्तं–सुष्ठु प्रयोगो=व्यापारणं यस्य स तथा, नयानां=न्यायानां उक्तलक्षणनीतीनां च विधिं–प्रकारं जानाति यः स तथा, पश्चात् पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'णिग्गहकुसले' निग्रहकुशलः–निग्रहः=नियमनं वशीकरणं, तत्र कुशलः=निपुणः। तत्र खलु शोभाञ्जन्यां नगर्यां 'सुदंसणा णामं गणिया' सुदर्शना नाम–सुदर्शनानाम्नी गणिका 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः=अस्या वर्णनम्, स चान्यत्र विज्ञेयः ॥ सू० २ ॥

मे एक दूसरे के उपकार के दिखलाने से एवं गुणों के कथन आदिसे शत्रु को अपने वश करना साम है। जिस उपाय से शत्रु के पक्ष के परिवार में फूट डाली जाती है उसका नाम भेद है। शत्रु के धन आदि का हरण कर लेना दण्ड है। शत्रु के गृहीत धन को वापिस कर देना उपप्रदान है। वह सचिव इन राजनीतियों के प्रयोग करने में एवं न्याय करने की विधि में विशेष विचक्षण था। किस नीति एवं किस न्याय से क्या काम करना होता है, किस की किस समय आवश्यकता पडती है, ये सब बाते वह भली प्रकार जानता था। 'तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए' उसी शोभाञ्जनी नगरी में 'सुदंसणा णामं गणिया होत्था' एक वेश्या रहती थी जिसका नाम सुदर्शना था। इसका वर्णन कामध्वजा वेश्या के समान है।

પ્રમાણે છે–પરસ્પરમાં એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને ગુણોનું કથન કરીને શત્રુને પોતાને વશ કરી લેવા તે સામ છે, જે ઉપાયથી શત્રુના પક્ષના પરિવારમાં કે આપસમાં ફુટ પાડવી તેનું નામ ભેદ છે શત્રુના ધન વગેરે પદાર્થોનું હરણ કરવું તે દંડ છે, શત્રુના લઇ લીધેલા ધનને પાછું આપવું તે ઉપપ્રદાન છે ને પ્રધાન (મંત્રી) તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામાં અને ન્યાય કરવાની કળામાં વિશેષ કુશળ હતો, કઇ નીતિથી અને કયા ન્યાય વડે કયું કામ કરવું જોઇએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए તે શોભાંજની નગરીમાં सुदंसणाणामं गणिया होत्था ' એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી હતી તેનું વર્ણન કામધ્વજા વેશ્યાના જેવું છે

मूलम्—सू० ३

तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए सुभद्दे णामं सत्थवाहे होत्था, अड्ढे जाव अपरिभूए। तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीण०। तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए सगडे णामं दारए होत्था, अहीण० ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र खलु शोभाञ्जन्यां नगर्यां 'सुभद्दे णामं' सुभद्रो नाम=सुभद्रनामकः 'सत्थवाहे' सार्थवाहः 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह-'अड्ढे जाव अपरिभूए' इति। आढ्यः=धनवान् यावद् अपरिभूतः। तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य 'भद्दाणामं' भद्रानाम=भद्रानाम्नी 'भारिया'

भावार्थ—इस नगरी के राजा का नाम महाचंद था। यह विशिष्ट प्रतापशाली था। इस का एक मंत्री था। जिसका नाम सुषेण था। यह राजनीति एवं न्याय में विशेष चतुर था। किसी को निग्रह—वश करने में अतिशय बुद्धिसंपन्न था। यहां पर सुदर्शना नामकी एक वेश्या रहती थी। जो रूप लावण्य से संपन्न थी॥ सू. २ ॥

'तत्थ णं' इत्यादि।

'तत्थ णं सोहंजणीए णयरीए' उस सोभाञ्जनी नगरी में सुभद्र नामका एक सार्थवाह रहता था। यह जन धन आदि से परिपूर्ण था। 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था' इस

ભાવાર્થ— આ નગરીના રાજવીનું નામ મહાચંદ હતું તે વિશેષ પ્રતાપી હતા તેને એક મંત્રી હતા, જેનું નામ સુષેણ હતું તે મંત્રી રાજનીતિ અને ન્યાયમાં ઘણાજ ચતુર હતા કોઇને પણ વશ કરવામાં કે કબજે કરવામાં બહુજ બુદ્ધિમાન હતા, આ નગરીમાં એક સુદર્શના નામની વેશ્યા રહેતી હતી, તે પણ રૂપ અને લાવણ્યથી પૂર્ણ હતી ॥૨॥

'तत्थ णं' ઇત્યાદિ

'तत्थ णं' શોભાંજની નગરીમાં સુભદ્ર નામના એક સાર્થવાહ પણ રહેતા હતા તે માણસોથી અને ધનાદિકથી પરિપૂર્ણ હતા 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाणामं भारिया होत्था' તેસુભદ્રની પત્નીનું નામ ભદ્રા હતું 'सुकुमाल०

प्रदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः-परस्परोपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्म वशीकरण साम, शत्रुपरिवारस्य परस्पर स्नेहापनयन भेद', धनहरणादिको दण्डः, गृहीतधनप्रतिदानादिकमुपप्रदान, तद्रूपा या राजनीतयः, तासा सुप्रयुक्त-सुष्ठु प्रयोगो=व्यापारण यस्य स तथा, नयाना=न्यायाना उक्तलक्षणनीतीना च विधि-प्रकार जानाति यः स तथा, पश्चात् पदद्वयस्य कर्मधारयः। 'णिग्गहकुसले' निग्रहकुशल -निग्रहः=नियमन वशीकरण, तत्र कुशलः=निपुणः। तत्र खलु शोभाञ्जन्या नगर्या 'सुदसणा णाम गणिया' सुदर्शना नाम-सुदर्शनानाम्नी गणिका 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः=अस्या वर्णनम्, स चान्यत्र विज्ञेयः ॥ सू० २ ॥

मे एक दूसरे के उपकार के दिखलाने स एव गुणों क कथन आदिसे शत्रु को अपने वश करना साम है। जिस उपाय से शत्रु के पक्ष के परिवार में फूट डाली जाती है उसका नाम भेद है। शत्रु के धन आदि का हरण कर लेना दण्ड है। शत्रु के गृहीत धन को वापिस कर देना उपप्रदान है। वह सचिव इन राजनीतियों क प्रयोग करने में एव न्याय करने की विधि में विशेष विचक्षण था। किस नीति एव किस न्याय से क्या काम करना होता है, किस की किस समय आवश्यकता पडती है, ये सब बाते वह भली प्रकार जानता था। 'तत्थ ण सोहजणीए णयरीए' उसी शोभाञ्जनी नगरी में 'सुदंसणा णाम गणिया होत्था' एक वेश्या रहती थी जिसका नाम सुदर्शना था। इसका वर्णन कामध्वजा वेश्या के समान है।

પ્રમાણે છે-પરસ્પરમા એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને ગુણોનુ કથન કરીને શત્રુને પોતાને વશ કરી લેવા તે સામ છે, જે ઉપાયથી શત્રના પક્ષના પરિવારમા કે આપસમા કુટ પાડવી તેનુ નામ ભેદ છે શત્રુના ધન વગેરે પદાર્થોનું હરણુ કરવુ તે દડ છે, શત્રના લઇ લીધેલા ધનને પાછુ આપવુ તે ઉપપ્રદાન છે ને પ્રધાન (મત્રી) તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામા અને ન્યાય કરવાની કળામા વિશેષ કુશળ હતો, કઇ નીતિથી અને કયા ન્યાય વડે કયુ કામ કરવું જોઇએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો तत्थ ण सोहजणीए णयरीए' તે શોભાજની નગરીમા सुदसणाणाम गणिया होत्था' એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી હતી તેનું વર્ણન કામધ્વજા વેશ્યાના જેવુ છે

टीका—सू० ४

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरो यावत् शोभाञ्जन्या नगर्या यत्रैव देवरमणनामकमुद्यान तत्रैव 'समोसढे' समवसृतः। 'परिसा परिषत् जनानां संहतिः 'णिग्गया' निर्गता—श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं शोभाञ्जनीनगरीतो बहिर्निःसृता। 'राया वि' राजाऽपि=महाचन्द्रनामको भूपतिश्च 'णिग्गओ' निर्गतः। यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते। 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुत-चारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः। 'परिसा पडिगया' परिषत् प्रतिगता=धर्मकथा श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिनिवृत्ता। राजाऽपि प्रतिगतः ॥ ४ ॥

'तेण कालेण०' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण उस काल और उस समय में 'समणे भगवं महावीरे० समोसढे' श्रमण भगवान महावीर विहार करते हुए उस शोभाञ्जनी नगरी में जहा देवरमण नामका वह उद्यान था वहा पर पधारे। प्रभुका आगमन जानकर 'परिसा णिग्गया' जनता उनके दर्शन एव उनसे धर्म श्रवण करने के लिये अपने२ स्थान से निकली। 'रायावि णिग्गओ' महाचन्द्र नरेश भी निकला। 'धम्मो कहिओ' वे सब के सब चलकर वहा पर आये जहा श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे। सबोंने प्रभु की वंदना की, नमस्कार किया एव पर्युपासना की। धर्मकथा सुनकर सबके मन भगवान

तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' ते काळ अने ते समयने विषे समणे भगवं महावीरे० समोसढे' श्रमण भगवान महावीर विहार करता थका ते शोभाजनी नगरीमा ज्या देवरमण नामनो बगीचो हतो त्या पधार्या प्रभुनुं आगमन जाणी करीने 'परिसा णिग्गया' त्यांनी जनता तेमना दर्शन अने तेमना पासेथी धर्मश्रवण करवा माटे पोताना स्थानथी नीकळी 'रायावि णिग्गओ' महाचन्द्र राजवी पण नीकळ्या धम्मो कहिओ' ते सौ चाली करीने ज्या श्रमण भगवान महावीर बिराजमान हता त्या आगळ आव्या आ सौए प्रभुनी वंदना करी नमस्कार कर्या अने पर्युपासना अर्थात् सेवामा बेठा प्रभुए तमामने श्रुतचारित्ररूप धर्मनो उपदेश आप्यो, धर्मकथा साभळीने

भार्या, 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी ?–त्याह–'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा=कोमलकरचरणा, तथा– अहीण०'–' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा–अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, परिपूर्णानि लक्षणतः, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिंस्तत्, तथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा। तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य 'पुत्ते' पुत्रः, भद्राभार्यायाः 'अत्तए' आत्मजः 'सगडे णाम दारए' शकटो नाम=शकटनामकः, दारकः 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–' अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे' इति, अहीनपरिपूर्ण पञ्चेन्द्रियशरीरः ॥ सू० ३ ॥

मूलम् सू० ४

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे० समोसढे। परिसा णिग्गया। राया वि णिग्गओ। धम्मो कहिओ। परिसा पडिगया ॥ सू० ४ ॥

सुभद्र की भार्या का नाम भद्रा था। 'सुकुमालपाणिपाया अहीण०' इसके कर और चरण दोनों सुकुमार थे। शरीर भी पांचों इन्द्रियों के यथावस्थित प्रमाण से परिपूर्ण था। 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए' उस सुभद्र सार्थवाह का एक पुत्र था जो इसकी भद्रा पत्नी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। 'सगडे णाम दारए होत्था' इसका नाम शकट था। 'अहीण०' यह भी परिपूर्ण अंगोपांग वाला और रूप लावण्य से युक्त था।

भावार्थ—स्पष्ट है ॥ सू० ३ ॥

'अहीण०' તેના હાથ અને પગ બન્ને સુકુમાલ કોમલ હતા, શરીર પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોના યથા-યોગ્ય પ્રમાણથી પરિપૂર્ણ હતું 'तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए' તે સુભદ્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો તે તેની ભદ્રા પત્નીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો 'सगडे णाम दारए होत्था' તે બાળકનું નામ શકટ હતું 'अहीण०' તે પણ અંગોપાંગ પરિપૂર્ણ અને રૂપ-લાવણ્યથી શોભાયમાન હતો

ભાવાર્થ— સ્પષ્ટ છે ॥૩॥

'पुरिसे' पुरुषान् पश्यति, 'तेसिं' तेषां हस्त्यारूढानामश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतम् एकं 'सइत्थियं' सस्त्रीकं = स्त्रीसहितं पुरुषं 'पासइ' पश्यति। कथम्भूतं पुरुषं?–मित्याह–'अवउडगबंधणं' इति। अवकोटकबन्धनम्–अवकोटकेन = कृकाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तम्, गलाधोभागतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा पृष्ठदेशे बद्धहस्तद्वयं यस्य तमित्यर्थः। 'उक्कित्तकण्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासम् 'जाव उग्घोसणं' यावद् उद्घोषणाम्, इहैव योजना–'णेइतुप्पियगत्तं' इत्यादि 'इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ–'णो खलु देवाणुप्पिया! इमस्स पुरिसस्स केई राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झइ' इति। एषां पदानां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्या। 'चिंता' चिन्ता–तं पुरुषं दृष्ट्वा श्रीगौतमस्वामिन–

घोडों एवं मनुष्यों को देखा। 'तेसिंणं पुरिसाणं मज्झगयं' उन हाथी एवं घोडों पर चढे हुए पुरुषों के मध्य में रहे हुए 'एगं' एक 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्त जाव उग्घोसणं चिंता तहेव जाव भगवं वागरेइ' स्त्रीसहित पुरुष को देखा। उसके गर्दन के नीचे के भाग से लेकर पृष्ठ देशपर्यन्त रस्सी से दोनों हाथ बंधे हुए थे। उस की नाक और कान दोनों कटे हुए थे। आदि२ स्थितियुक्त उस पुरुष को देखकर, एवं उस के विषय में की जाती हुई घोषणा को सुनकर गौतम स्वामी के मन में इस प्रकार विचार उत्पन्न हुआ– आश्चर्य है कि यह पुरुष पूर्वभव में कृत अशुभ कर्मों के फलस्वरूप नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा है। इस प्रकार विचार कर

ઘોડાઓ અને મનુષ્યોને જોયા 'तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं' તે હાથી–ઘોડાઓ પર ચઢેલા પુરૂષોના મધ્યમાં રહેલો 'एगं' એક 'सइत्थियं पुरिसं अव–ओडगबंधणं उक्कित्त० जाव उग्घोसणं, चिंता तहेव जाव भगवं वागरेइ' સ્ત્રીસહિત પુરૂષને જોયો તેના ગર્દનના નીચેના ભાગથી લઇ પાછળની પીઠના તમામ ભાગ સુધી દોરડાથી બન્ને હાથ બાંધેલા હતા, તેના નાક અને કાન બન્ને કાપેલા હતા, આવી સ્થિતિમાં તે પુરૂષને જોઇને અને તેના સંબંધમાં જે જાહેરાત થતી તે સાંભળીને ગૌતમ સ્વામીના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે–આશ્ચર્ય છે કે આ પુરૂષ પૂર્વભવમાં કરેલાં અશુભ કર્મોના ફળ સ્વરૂપ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને

मूलम्—सू० ५

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे। तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे। तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं सइत्थियं पुरिसं अवउडगबंधणं उक्खित्त जाव उग्घोसणं, चिंता तहेव जाव भगवं वागरेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः, गौतमः, 'जाव' यावत्-एवमत्र योजना प्रागुक्तरीत्या-भगवदाज्ञामुपादाय भिक्षानयनार्थं शोभाञ्जनी नगर्यामुच्चनीचमध्यमकुलान्यटन् 'रायमग्गे' राजमार्गे 'ओगाढे' अवगाढः=समागतः। तत्र खलु 'हत्थी' हस्तिनः पश्यति, 'आसे' अश्वान् पश्यति

को वंदना एवं नमस्कार कर वापिस अपने स्थान पर गये। राजा भी वापिस गया॥ भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू ४ ॥

'तेण कालेण०' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और समय में 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेट्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे' बडे शिष्य गौतम स्वामी, भगवान की आज्ञा प्राप्तकर -भिक्षा-के लिये शोभाञ्जनी नगरी में उच्च, नीच एवं मध्यम कुलों में फिरते हुए राजमार्ग पर आये। 'तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे' वहां उन्होंने हाथियों,

ते सौ ભગવાનને વંદના-નમસ્કાર કરીને પોતાના સ્થાનપર પાછા ગયા, રાજા પણ પોતાના સ્થાનપર ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ ૪ ॥

तेण कालेण ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાળ અને તે સમયને વિષે 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના 'जेट्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे' મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ભિક્ષા માટે શોભાંજની નગરીમાં ઉચ્ચ-નીચ અને મધ્યમ કુલોમાં ફરતા થકા રાજમાર્ગ પર આવ્યા 'तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे' ત્યાં તેમણે હાથીઓ,

मूलम्—सू० ६

एव खलु गोयमा ! तेण कालेण तेणं समएणं इहेव जम्बूद्दीवे दीवे भारहे वासे छगलपुरे णयरे होत्था। तत्थ सीहगिरी णाम राया होत्था, महया। तत्थ ण छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तत्थ ण छण्णियस्स छागलियस्स बहूण अयाण य, एलयाण य, रोज्झाण य, वसभाण य ससयाण य, पसयाण य, सूयराण य, सिंघाण य, हरिणाण य, संभराण य, महिसाण य, सयवद्धाणि य, सहस्सबद्धाणि य, जूहाणि य वाडगंसि सण्णिरुद्धाइं चिट्ठंति। अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे अए य जाव महिसे य सारक्खमाणा संगोवेमाणा चिट्ठंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा अयाण य जाव जूहाणि य गिहंसि सण्णिरुद्धाइं चिट्ठंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा, बहवे अए य, जाव महिसे य जीवियाओ ववरोवित्ता मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेंति, करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा ताइं बहुयाइं अयमंसाइं य जाव महिसमंसाइं य तवएसु य कवल्लीसु य कंदुसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति य, भज्जेंति य, सोल्लेंति य, तलित्ता य३ रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति। अप्पणावि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ ॥ सू० ६ ॥

टीका—सू० ६

'एव खलु०' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! तस्मिन् काले

'एव खलु०' इत्यादि।

'गोयमा!' हे गौतम! गौतमस्वामी के पूछने पर भगवान फरमाते हैं कि—'एव खलु' इस प्रकार 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल में

'एव खलु' ઇત્યાદિ

ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે ભગવાન કહે છે કે–'गोयमा!' હે ગૌતમ! एव खलु' આ પ્રમાણે 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાળ અને તે

श्चिन्ता = मनसि सकल्पः समुदपद्यतेत्यर्थः। 'तहेव जाव भगव वागरेइ' तथव यावद् भगवान् व्याकरोति। 'तथैव यावद्' इत्यनेनास्यैव द्वितीयाध्ययने पञ्चमसूत्रे यथा वर्णित तद्वदेवात्रापि नोध्यम्। अहो! खलु अय पुरुषः पूर्वभवकृतानामशुभाना कर्मणा फल नरकप्रतिरूपिका वेदनामनुभवतीति विचिन्त्य स श्रीगौतमस्वामी उच्चनीचमध्यमकुलेषु यावदटन् यथापर्याप्ता समुदानीभिक्षा गृहीत्वा भगवत समीपमागत्य तत् सर्व प्रदर्श्य भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्यैवमवादीत्– हे भगवन्! एव खलु अह त्वयाऽभ्यनुज्ञात सन् शोभाञ्जन्या नगर्या भिक्षार्थ गच्छन् राजमार्गे सस्त्रीकमेक पुरुष नरकप्रति रूपिका वेदनामनुभवन्त दृष्टवान्। स खलु हे भगवन्! पूर्वभवे क आसीत्? यावत् प्रत्यनुभवन् विहरति?। ततो भगवान् व्याकरोति = वक्ष्यमाण प्रकारेण गौतमस्वामिन प्रति तस्य पुरुपस्य चरित्र वर्णयतीत्यर्थः॥ सू० ५॥

गौतम स्वामी उच्च नीच मध्यम कुलों मे फिर कर यथापर्याप्त भिक्षा ले भगवान के समीप आये। आते ही उन्होंने समस्त गृहीत भिक्षा भगवान को दिखलाई, और उन्हे वन्दन एव नमस्कार कर वे फिर इस प्रकार बोले कि–हे भगवन्! मैं आज आप से आज्ञा प्राप्तकर शोभाञ्जना नगरी मे भिक्षा के लिये गया, जातेर मार्ग मे मैंने सस्त्रीक एक पुरुष को देखा–जो नरक जैसी वेदना का अनुभव कर रहा था। हे भदन्त! यह पुरुष पूर्वभव मे कौन था - जो इस प्रकार की दारुण व्यथा का पात्र बना हुआ है। फिर भगवान उस पुरुषका चरित्र कहते हैं। भावार्थ स्पष्ट है॥ सू० ५॥

ગૌતમ સ્વામી ઉચ્ચ-નીચ મધ્યમ કુલોમા ફરીને પૂરતી ભિક્ષા લઇને ભગવાનની પાસે આવ્યા આવતાની સાથે જ તેમણે જે ભિક્ષા લાવી હતી તે તમામ ભગવાનને બતાવી અને વદન-નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા કે – ભગવાન! હુ આપની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને આજે શોભાજની નગરીમા ભિક્ષા લેવા માટે ગયો, જતા જતા માર્ગમા મે એક પુરૂષને સ્ત્રીની સાથે જોયો તે નરકના જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો હતો હે ભદન્ત! તે પુરૂષ પૂર્વભવમા કોણ હતો જે આ પ્રકારની દારૂણ વેદના ભોગવવાનુ પાત્ર બન્યો છે? હવે ભગવાન તેનુ ચરિત્ર કહે છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ ૫ ॥

तत्र खलु छन्निकस्य छागलिकस्य बहूनाम् 'अयाण य' अजानां च=छागानां च, 'एलयाण य' एलकानां=मेषाणां च, 'रोज्झाण य' रोज्झानां=पशुविशेषाणाम् 'रोझ' इति भाषाप्रसिद्धानाम्। 'वसभाण य' वृषभाणां च, 'ससयाण य' शशकानां च, 'पसयाण य' पसयानां=मृगशिशूनां च, 'सूयराण य शूकराणां च 'सिंघाण य' सिंहानां च, 'हरिणाण य' हरिणानां च 'संभराण य साम्भराणां च, 'महिसाण य' महिषाणां च 'सयबद्धाणि य' शतबद्धानि शत-शतमजादीन् योजयित्वा बद्धानि च, 'सहस्सबद्धाणि य' सहस्रबद्धानि-सहस्र सहस्र योजयित्वा बद्धानि च 'जूहाणि य' यूथानि च 'वाडगंसि' वाटके=परिधिरूपेण कण्टकादिना वेष्टित स्थानं वाटः स एव वाटकस्तस्मिन्, 'सण्णिरुद्धाइ' संनिरुद्धानि 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति 'अन्ने य तत्थ बहवे पुरिसा' अन्ये

'तत्थ णं छण्णियस्स छागलियस्स बहूण' वहां उस छन्निक कसाई के यहां बहुतसे 'अयाण य एलयाणय' बकरों का मेषों का, 'रोझाण य' रोझों का, 'वसभाण य' बैलों का 'ससयाण य' खरगोशों का 'पसयाण य' बालमृगों का 'सूयराण य' सुअरों का 'सिंघाण य' सिंहों का 'हरिणाण य' हिरणों का 'संभराण य' साभरों का 'महिसाण य' एवं महिषों का 'सयबद्धाणि' सौ सौ के बंधे हुए 'सहस्सबद्धाणि' हजार हजार के बंधे हुए 'जूहाणि' समूह 'वाडगंसि' बाडा—कांटों की बाड से वेष्टित स्थान में 'सण्णिरुद्धाइ' बंधे हुए 'चिट्ठंति' रहते थे। 'अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' इसके पास और दूसरे अनेक पुरुष काम करते थे।

'तत्थण छन्नियस्स छागलियस्स बहूण' ते शहेरमां छन्निक कसाईने त्यां घणाज 'अयाणय एल्याणय बकराओना घेटाओना 'रोझाण य' रोझोना 'वसभाण य' बळदोना 'ससयाण य' ससलाओना 'पसयाण य' बालमृगोना 'सूयराण य सूअरोना 'सिंघाण य सिंहोना 'हरिणाण य' हरणोना 'संभराण य' साबरोना 'महिसाण य' पाडाओना 'सयबद्धाणि' सो सोना बांधेला 'सहस्सबद्धाणि' हजार हजारना बांधेला 'जूहाणि' समूह 'वाडगंसि' वाडाओ—कांटानी वाडथी विंटायेला स्थानमां 'सण्णिरुद्धाइ' बांधेला 'चिट्ठंति' रहेता हता 'अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' तेना पासे बीजा अनेक माणसो काम करता हता, ते कसाई ते माणसोनी नोकरीना पगारमां

तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'छगलपुरे' छगलपुरनामक नगर 'होत्था' आसीत्। तत्र 'सीहगिरी णाम' सिंहगिरिर्नाम=सिंहगिरि नामक, 'राया' राजा 'होत्था' आसीत्। स कीदृशः ? इत्याह-'महयाहिमवतमहतमलयमदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः, अस्य व्याख्याऽस्मिन्नेवाध्ययने प्रागुक्ता। तत्र खलु छगलपुरे नगरे छनिको नाम छागलिकः परिवसति, स कीदृशः ? इत्याह-'अड्ढे' इत्यादि। आढ्यः, यावदपरिभूत, अधार्मिको यावद् दुष्प्रत्यानन्दः।

एव उस समय मे 'इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे' इसी जबूद्वीप नामक द्वीप मे और इसी भरतक्षेत्र मे 'छगलपुरे णयरे होत्था' एक छगलपुर नामका नगर था। 'तत्थ सीहगिरी णाम राया होत्था' उस नगर का राजा सिंहगिरि था। वह 'महयाहिमवतमहतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवान पर्वत जैसा, मलयाचल सुमेरुगिरि और महेन्द्र पर्वत के समान अन्य राजाओं मे प्रधान था। 'तत्थ ण छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ अड्ढे जाव अपरिभूए' उसी छगलपुर नगर में छनिक नाम का एक कसाई भी रहता था। वह आढ्य जन धन धान्य आदि से खूब परिपूर्ण एव यावत् सबके अपरिभुत - किसी से पराभव नहीं पाता था, वह बडा अधार्मिक अधर्मसेवी एव अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाता था। यावत् दुष्प्रत्यानन्द - दूसरे को दुःख पहुचाने मे ही अपना आनन्द मानता था।

समयने विषे इहेव जबूद्दीवे दीवे भारहे वासे' आ जबूद्वीपना आ भरत क्षेत्रने विषे 'छगलपुरे णयरे होत्था' छगलपुर नामनु એક નગર હતુ 'तस्स सीहगिरी णाम राया होत्था' ते नगरना सिंहगिरि नामना राजा हता, ते 'महयाहिमवतमहतमलयमदरमहिंदसारे' महाहिमवान पर्वत जेवा मलयाचल सुमेरुगिरि अने महेन्द्र पर्वत समान अन्य राजाओमा प्रधान-मुख्य हता 'तत्थ ण छगलपुरे णयरे छण्णिए णाम छागलिए परिवसइ अड्ढे जाव अपरिभूए' ते छगलपुर नगरमा छनिक नामनो એક કસાઇ પણ રહેતો હતો, તે ખૂબ ધન, ધાન્ય આદિ સપત્તિથી પૂર્ણ હતો અને કોઇથી પરાભવ પામે તેવો ન હતો અને બહુ જ અધર્મી અધર્મસેવી અને અધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હતો, બીજાને દુ ખ પહોચાડવામાજ પોતાનો આનન્દ સમજતો હતો

'कप्पणीकप्पियाइ' कल्पनीकल्पितानि=कर्तरीकर्तितानि लघुलघूनि खण्डानीत्यर्थः, कुर्वन्ति। कृत्वा छन्निकस्य छागलिकस्य 'उवर्णेति' उपनयन्ति=समीप आनयन्ति। अन्ये च तस्य बहवः पुरुषास्तानि बहुकानि अजमांसानि = छागमांसानि यावद् महिषमांसानि च 'तवएसु य' तपकेषु च–तपकाः = लघुतलनपात्राणि तेषु, 'तवा' इति ख्यातेषु 'कवल्लीसु य' कवल्लीषु च = 'कडाह' इति प्रसिद्धेषु, 'कंदूसु य' कन्दूषु=लघुकटाहेषु च 'भज्जणएसु य भर्जनकेषु च, भर्जनकानि=भर्जनपात्राणि तेषु च, 'इंगालेसु य' अङ्गारेषु=निर्धूमेषु काष्ठाग्निषु च, 'तलेंति य' तलयन्ति च, तलधातुश्चुरादिपठित, तलनपात्रे घृतादीनि निक्षिप्य तत्र पचन्तीत्यर्थः; 'भज्जेंति य' भृज्जन्ति च, 'सोल्लेंति य' सोल्लयन्ति= शूले धृत्वा पचन्ति। 'तलित्ता य' तलयित्वा च, अत्र भृष्ट्वा सोलयित्वा च, इत्यपि बोध्यम्। राजमार्गे

'मसाइ कप्पणीकप्पियाइ करेंति' उनके मास को फिर वे कैंची से कतर२ कर टुकडे करते थे। 'करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति' टुकडे कर पश्चात् उस छन्निक कसाई के पास उन्हे ले जाते। 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' कोई पुरुष ऐसे भी कर्मचारी थे जो 'ताइ बहुयाइ अयमसाइ य जाव महिसमसाइ तवएसु य कवल्लीसु य कदूसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति२' उन लाये हुए समस्त अजादिक के मासखडों को लोह के तवों पर, बडे२ कडाहों मे, छोटी२ कटैयों में, भूजन के पात्रों मे एवं अंगारों के ऊपर यथाक्रम से घी में तलते थे, भूजते थे एवं सेकते थे तलित्ता य२ तलकर भूंजकर और सेककर फिर वे 'रायमग्गंसि' राजमार्ग मे– मनुष्यों के आने जाने के मार्ग मे

याइ करेंति' તેના માસના કાતર વડે કાતરીને ટુકડા કરતા હતા 'करित्ता छण्णियस्स छागलियस्स उवणेंति' ટુકડા કર્યા પછી તે છન્નિક કસાઇ પાસે તે લઇ જતા હતા 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' કેટલાક એવા નોકર પણ હતા કે 'ताइ बहुयाइ अयमसाइ य जाव महिसमसाइ तवएसु य कवल्लीसु य कंदूसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति२ તે લાવેલા સમસ્ત બકરા આદિના માસના ટુકડાઓને લોઢાના તવા-તાવડા પર, મોટી કડાઇઓમા, નાની કડાઇઓમા, સેકવાના વાસણમા અને અંગારાપર યથાક્રમ ઘીમા તળતા હતા ભુંજતા હતા અને સેકતા હતા तलित्ता य२' તળીને ભૂંજીને સેકીને પછી 'रायमग्गंसि' રાજમાર્ગમા-

च तत्र बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्त भृति भक्तवेतनाः, इदमसकृद्व्याख्यातम् 'बहवे अये जावमहिसे य' बहूनजाश्च यावद् महिषाश्च 'सारक्खमाणा' संरक्षन्तः, 'सगोवेमाणा' सगोपायन्तस्तिष्ठति। 'अण्णेय से बहवे पुरिसा' अन्ये च 'से' तस्यछन्निक छागलिकस्य, बहवः पुरुषा अजाना यावद् महिषाणा यूथानि 'गिहसि' गृहे 'सण्णिरुद्धाइ' संनिरुद्धानि 'किच्चा' कृत्वा 'चिट्ठ ति' तिष्ठन्ति। अन्ये च तस्य बहवः पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतनाः बहून् अजान् यावद् महिषाश्च, 'जीवियाओ ववरो विंति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=जीवितात्पृथक्कुर्वन्ति–मारयन्तीत्यर्थः। 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य=मारयित्वा मासानि

यह कसाई उन्हे उनकी नौकरी के उपलक्ष्य मे भोजन एव वेतन प्रदान करता था। '**बहवे अए य जाव महिसे य**' इसमे कितनेक नौकर चाकर उन सब ही बकरों से लेकर महिषों तक के समस्त जानवरों की '**सारक्खमाणा सगोवेमाणा चिट्ठंति**' रक्षा करते थे सार–सभाल करते थे। '**अण्णे य से बहवे पुरिसा**' कितनेक उसके पुरुष–नौकर चाकर '**अयाण य जाव जूहाणि य**' उन समस्त अजादिक जानवरों के समूहों को '**गिहंसि**' उनके अपने२ स्थानों मे '**सण्णिरुद्धाइ किच्चा चिट्ठ ति**' बद किये हुए रहते थे। '**अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभतवेयणा** एव दूसरे कई नौकर चाकर कि जिन्हे इसकी ओर से भोजन एव वेतन प्राप्त होता था वे '**बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविंति**' बहुत से उन अजादि से लेकर महिषों तक जानवरों को जीवन से पृथक करते थे–मारते थे। '**ववरोवित्ता**' मारकर

તેમને ભોજન અને પૈસા આપતો હતો '**बहवे अए य जाव महिसे य**' તે નોકરોમા કેટલાક નોકરો તે તમામ બકરાથી લઈને પાડા સુધીના તમામ જાનવરોની '**सारक्खमाणा सगोवेमाणा चिट्ठंति**' રક્ષા કરતા, સાર સભાલ કરતા હતા, **अण्णे य से बहवे पुरिसा** કેટલાક તેના નોકર–ચાકર '**अयाण य जाव जूहाणि य**' તે તમામ બકરા આદિ જાનવરોના સમૂહોને '**गिहंसि**' પોત–પોતાના સ્થાનોમા **सण्णिरुद्धाइ किच्चा चिट्ठति** બધ કરીને રહેતા હતા '**अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा**' બીજા કેટલાક નોકરો કે જેમને કસાઇ તરફથી ભોજન અને પગાર મળતો હતો તેવા **बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविंति**' ઘણા બકરા આદિથી લઈને પાડાઓ સુધીના જાનવરોને મારતા હતા '**ववरोवित्ता**' મારીને '**मसाइ कप्पणीकप्पि**

धनिक बहुत परिवार वाला एव महा अधार्मिक छन्निक नामका कसाई भी रहता था। इसके यहा अनेक अज आदि जानवर एक बाडे मे अनेकों की सख्या मे घिरे हुए बधे रहते थे। इनकी सार–सभार के लिये उसके यहा अनेक नौकर चाकर काम काज किया करते थे। वह उन्हे खाना पीना एव वेतन देता था। उन सब का काम अलगर बटा हुआ था। कोई उनकी रक्षा करते थे। किसीर का काम यह था कि वह उन्हे उनके बाधनेयोग्य स्थान मे बाधता, और वहीं पर रोककर रखता, ताकि वे कहीं बाहिर भाग नहीं सकते। कोई उनके वध करने के लिये नियुक्त थे। वे उनका वधकर उनके मास को कैंची आदि से कतर२ कर टुकडेर करते और अपने मालिक के पास उन्हे ले जाते। जब मालिक उनका अच्छी तरह निरीक्षण कर चुकता, तब उन टुकडों को तवा आदि पर तलकर भूंजकर एव पकाकर वेंचन के लिये राजमार्ग पर रखकर बैठते और उनकी विक्री से जो भी आय हाती उससे अपनी आजीविका चलाते। तथा स्वय वह छन्निक कसाई भी तले हुए भूंजे हुए एव पके हुए उस मास के साथ अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन करता था। ॥ सू ६ ॥

અને મહા અધાર્મિક છન્નિક નામનો કસાઇ પણ રહેતો હતો તેને ત્યા બકરા આદિ ઘણાજ જાનવરો મોટી સખ્યામા એક વાડામા બાધી રાખવામા આવતા હતા, તેની સારવાર માટે ઘેર અનેક નોકર–ચાકર કામ કર્યા કરતા હતા, નોકરોને ખાવા–પીવાનુ અને પગાર પણ આપતો હતો તે તમામ નોકરોનુ કામ–કાજ સૌને વહેચી આપેલુ હતુ, કેટલાક પશુઓના રક્ષણનુ કામ કરતા હતા, કેટલાક તેને સારી રીતે બાધતા હતા, કેટલાક ત્યા બાધેલા પશુઓ બહાર જતા ન રહે તે સભાળ રાખતા હતા, કેટલાક તેને મારવા માટે રાખેલા હતા. તે પશુઓનો વધ કરી તેના માસને કાતરથી ટુકડા કરીને પોતાના માલિકની પાસે લઇ જતા, અને માલિક બરાબર તેને જોઇ લેતા તે પછી તે માસના ટુકડાઓને, તાવડા આદિ પર તળીને ભુજીને, પકાવીને, તે વેચવા માટે રાજમાર્ગ પર રાખીને બેસતા હતા, અને તેના વેચાણની આવકમાથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા પોતે છન્નિક કસાઇ પણ, તળેલા ભુજેલા અને પકાવેલા, માસની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનુ સેવન કરતો હતો ॥ સૂ૦ ૬ ॥

'वित्तिं कप्पेमाणा' वृत्तिं कल्पयन्तः=तेषां मांसानां विक्रयेण जीविकां कुर्वन्तः, विहरन्ति। आत्मनाऽपि च खलु स छन्निकश्छागलिको बहुविधैरजमांसैर्यावद् महिषमांसैश्च तलितैश्च भृष्टैश्च, 'सोल्लिएहि य' शूलपक्वैश्च सह 'सुरं च ५' सुरां=मदिरां नानाविधां च, 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभुञ्जानः परिभाजयंश्च विहरति ॥ सू० ६ ॥

'वित्ति कप्पेमाणा विहरति' रखकर उन्हे बेचते और उस बिक्री की आय से अपनी जीविका चलाते। 'अप्पणा वि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहिं' वह छन्निक कसाई भी अजादिक से लेकर महिषतक के अनेक प्रकार के मांस के साथ जो 'तलिएहिं य भज्जिएहिं य' तला हुआ होता, भूंजा हुआ होता एवं 'सोल्लेहिं य' शूल पर रखकर जो पकाया हुआ होता उस के साथ 'सुरं च४ आसाएमाणे४ विहरइ' अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करता।

भावार्थ— गौतम स्वामी का इस प्रकार प्रश्न सुनकर वीर प्रभु ने कहा— हे गौतम! उस काल एवं उस समय में इस जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में स्थित इस भरत क्षेत्र मे एक छगलपुर नाम का नगर था। उसका शासक— राजा सिंहगिरि था। यह बहुत ही अधिक पराक्रमशाली था। इसके शत्रु भी इसका नाम सुनकर भय से कंपित हो उठते थे। इसी नगर मे एक

માણુસોને જવા-આવવાના રસ્તા ઉપર 'वित्ति कप्पेमाणा विहरति' રાખીને તેને વેચતા હતા અને તે વેચાણુની આવકમાથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા 'अप्पणावि य णं से छण्णिए छागलिए बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहिं' તે છન્નિક કસાઇ પણુ બકરાદિકથી લઇને પાડાઓ સુધીના અનેક પ્રકારના માંસની સાથે જે 'तल्लिएहिं य भज्जिएहिं य' તળેલા ભુંજીને કરેલા सोल्लेहिंय શૂલપર રાખીને પકાવેલા તેઓની સાથે 'सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ' અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણુ સેવન કરતો હતો

ભાવાર્થ— ગૌતમ સ્વામીના આ પ્રકારના પ્રશ્નને સાભળીને વીર પ્રભુએ કહ્યુ કે-હે ગૌતમ! તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જ બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમા રહેલા આ ભરત ક્ષેત્રમા એક છગલપુર નામનું નગર હતુ તેના રાજાનું નામ સિંહગિરિ હતુ તે બહુજ વધારે પરાક્રમ વાળો હતો, તેના શત્રુઓ પણુ તેનું નામ સાભળીને ભયથી કંપી ઉઠતા હતા તે નગરમા એક ધનિક મોટા પરિવાર વાળો

विज्ञे ' एतद्विद्यः-अजादियावन्महिषयूथमारणादिविधिज्ञः । ' एयसमायारे ' एतत्समाचारः-अजादियावन्महिषयूथमारणाद्याचरणशीलः । सुवहु पापकर्म कलिकलुष ' समज्जिणित्ता ' समर्ज्य=उपार्जित कृत्वा, सप्तवर्षशतानि=सप्तशत-सवत्सरान परमायुः=उत्कृष्टमायु' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा, चतुर्थ्यां पृथिव्यामुत्कर्षेण दशसागरोपमस्थितिकेपु नैरयिकेपु नैरयिकतया ' उववण्णे ' उत्पन्न' । ततः खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्रा नाम्नी भार्या ' जाइणिंदुया ' जातिनिन्दुका=जन्मतो मृतवत्सा, ' यावि होत्था ' चाप्यभवत् । ' जाया जाया दारगा ' जाता जाता दारका =शिशव' ' विणिहायमावज्जति ' विनिघात-

---

विधि में जा विशेप निपुण था ' एयसमायरे ' यही जिसका आचरण था ' सुवहु पावकम्म कलिकलुस ' अत्यत घारतर निकाचितनवसहित अनेक पापकर्मों को ' समज्जिणित्ता ' उपार्जित कर ' सत्तवाससयाइ परामाउ पालित्ता ' ७०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोगकर ' कालमासे काल किच्चा ' मृत्यु क अवसर पर मरकर ' चउत्थीए पुढवीए ' चौथी पृथिवी में कि जहा ' उक्कोसेण दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु ' उत्कृष्ट १० सागर की स्थिति वाले नारकावास हैं उनमें ' णेरइत्ताए ' नारकी को पर्याय से ' उववण्णे ' उत्पन्न हुआ । ' तए ण सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था ' सुभद्र सेठ का भद्रा भार्या जातिनिदुक थी ' जायार दारगा विणिहायमावज्जति ' उत्पन्न हते हो इसके बच्चे मरजाते

બકરાદિક પશુઓને મારવાની વિધિમા તે વિશેષ કુશળ હતો. ' एयसमायारे ' એજ જેનું આચરણ હતુ ' सुवहु पावकम्म कलिकलुस ' અત્યત ઘોરતર નિકાચિતબધસહિત અનેક પાપકર્મોને ' समज्जिणित्ता ' ઉપાર્જન કરી મેળવીને ' सत्तवाससयाइ परमाउ पालित्ता ' ७०० સાતસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને ' कालमासे काल किच्चा ' મૃત્યુનો સમય આવતા મરણ પામીને ' चउत्थीए पुढवीए ' ચોથી પૃથિવીમા કે જ્યા ' उक्कोसेण दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु ' ઉકૃષ્ટ ૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિ વાળા નરકવાસ છે તેમા ' णेरइयत्ताए ' નારકોની પર્યાયથી उववण्णे ' ઉત્પન્ન થયો तए ण सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था સુભદ્ર શેઠાની ભદ્રા નામની પત્ની જાતિ નિન્દુક હતી ' जायार दारगा विणिहायमावज्जति ' તેના બાળકો અવતરતાની

मूलम्—सू० ७

तए णं से छण्णिए छागलिए एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एय समायारे सुबहु पावकम्म कलिकलुस समज्जिणित्ता सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा चउत्थीए पुढवीए उक्कोसेणं दससागरोव मट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। तए णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था, जाया२ दारगा विणिहायमावज्जंति। तए णं से छण्णिए छागलिए चउत्थीए पुढवीए अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव सोहंजणीए णयरीए सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दाए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे ॥ सू० ७ ॥

टीका—सू० ७

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स छन्निकश्छागलिकः, 'एयकम्मे' एतत्कर्मा—एतत्=अजादीनां—यावन्महिषाणां यानि यूथानि तानि शतबद्धानि सहस्रबद्धानि कृत्वा, तेषां मारणं तन्मांसानि पक्त्वा तेषां विक्रयेण वृत्ति कल्पनं, तथा तैर्मांसैः सह नानाविधसुरासेवनरूपं च कर्म=क्रिया यस्य स एतत्कर्मा। 'एयप्पहाणे' एतत्प्रधानः—एतत्=उक्तं कर्म प्रधानं यस्य स तथा, अजादियावन्महिषयूथमारणतन्मांसविक्रयभक्षणमद्यपानतत्पर इत्यर्थः। 'एय

'तए णं से०' इत्यादि।

'तए णं' पश्चात् 'से छण्णिए छागलिए' वह छन्निक कसाई 'एयकम्मे' कि जिसका अजादि से लगाकर महिषों तक के पशुओं का शतबद्ध एवं सहस्रबद्ध समुदाय का मारना एवं उनके मांस का पकवाना तथा उसकी बिक्री से आजीविका करना, उनके मांसादिकों के साथ नाना२ प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करना यही एक कार्य था। 'एयप्पहाणे' यही जिसका प्रधान कर्तव्य था 'एयविज्जे' अजादिक पशुओं को मारने की

'तए णं से०' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से छण्णिए छागलिए' તે છન્નિક કસાઈ 'एयकम्मे' જેનું બકરા આદિથી લઈને પાડાઓ સુધીના પશુઓને સો અને હજારોની સંખ્યામાં મારવા અને તેના માંસને રાંધવું તથા તેના વેચાણમાંથી આજીવિકા ચલાવવી, પશુઓના માંસાદિકની સાથે નાના પ્રકારની મદિરાઓનું સેવન કરવું એજ એક કામ હતું 'एयप्पहाणे' તેજ જેનું મુખ્ય કામ હતું 'एयविज्जे'

मूलम्—मू० ८

तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइं तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए–धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव सुलद्धे तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले जाओ णं बहूणं णाणाविहाणं नयरगोरूवाणं पसूण य जलयर–थलयर–खहयरमाईण पक्खीण य बहूहिं मंसेहिं तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं सद्धिं सुरं च महुं च मेरगं च जाइं च सीहुं च पसन्नं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभुंजेमाणीओ परिभाएमाणीओ दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं जाव विणिज्जामि–त्ति कट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा जाव झियाइ। तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे भद्दं भारियं ओहय जाव पासइ एवं वयासी–किं णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय जाव झियासि ?। तए णं सा भद्दा सत्थवाही सुभद्दं सत्थवाहं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि। तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे भद्दाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भद्दं भारियं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! तुहं गब्भंसि अम्हाणं पुव्वकयपावप्पभावेणं केइ अहम्मिए जावदुप्पडियाणंदे जीवे ओयरिए तेणं एयारिसे दोहले पाउब्भूए, तं होउ णं एयस्स पसाएणं–ति कट्टु से सुभद्दे सत्थवाहे केणवि उवाएणं तं दोहलं विणेइ। तए णं सा भद्दा सत्थवाही संपुण्णदोहला सम्माणियदोहला विणीयदोहला वोच्छिन्नदोहला सपन्नदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ ॥ सू० ८ ॥

चतुर्थ नरक में वहां का नारकी उत्पन्न होता है। अब सुभद्र सेठ की कथा सुनिये– इस की जो भद्रा भार्या थी वह जाति निन्दुका थी कि इसकी संतान होते ही मरजाती थी। वह निस्संतान थी। वह छन्निक का जीव १० सागर की वहां की आयू पूर्ण होनेपर निकलकर इसी सेठ की सेठानी के गर्भ मे पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ॥ सू ७ ॥

થાય છે, હવે સુભદ્ર શેઠની કથા સાભળો –તેની જે પત્ની ભદ્રા, તે જાતિનિન્દુકા હતી તેને સંતાન જન્મ પામતાની સાથે જ મરણ પામતા હતા, તેથી તે સંતાન વિનાની હતી તે છન્નિકનો જીવ ૧૦ દસ સાગરની ત્યાની આયુષ્ય પૂર્ણ થતા ત્યાથી નીકળીને તે શેઠની શેઠાણીના ગર્ભમા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૭ ॥

मापद्यन्ते—जाता एव म्रियन्ते इत्यर्थः । ततः खलु स छन्निकश्छागलिकश्चतुर्थ्याः पृथिव्या अनन्तरम्, 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निस्सृत्य इहैव शोभाञ्जन्यां नगर्यां सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्रानाम्न्या भार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ=उदरे 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया=पुत्रगर्भतया 'उववण्णे' = उत्पन्नः भद्राया गर्भे जन्म लब्धवान् ॥ सू० ७ ॥

थे 'तए ण से छण्णिए छागलिए' वह छन्निक कसाई 'चउत्थीए पुढवीए' अब उस चतुर्थी पृथिवी से अणतर उव्वट्टित्ता' अपनी आयु के समाप्त होने के अनन्तर ही निकलकर 'इहेव सोहंजणीए णयरीए' इसी शोभाञ्जनी नगरी मे 'सुभद्दस्स सत्थवाहस्स' उस सुभद्र सेठ की 'भद्दाए भारियाए' भद्राभार्या की 'कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ।

भावार्थ— एक समय की बात है कि वह छन्निक कसाई कि जिसने अपना ७०० वर्ष का समस्त जीवन इन्हीं पशुओं के मारने में, उनके मास की बिक्री से अपनी आजीविका करन में, स्वय मास खाने एव मदिरा के पीने में ही व्यतीत किया है। जब अपनी आयु का अन्तिम समय समीप आजाता है तब वह काल के गाल का अतिथि बनकर उपार्जित पापकर्मों के निकाचित बंध को भोगने के लिये १० सागर की स्थितियुक्त

સાથે જ તુરત મરણ પામતા હતા 'तए ण से छण्णिए छागलिए' તે છન્નિક કસાઇ 'चउत्थीए पुढवीए' હાલમા તે ચોથી પૃથિવીમાથી अणतर उव्वट्टित्ता' પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ત્યાથી નીકળીને 'इहेव सोहजणीए णयरीए આ શોભાજની નગરીમા 'सुभद्दस्स सत्थवाहस्स' તે સુભદ્ર શેઠની 'भद्दाए भारियाए' ભદ્રા પત્નીના 'कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો છે

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે તે છન્નિક કસાઇ કે જેણે પોતાની ૭૦૦ સાતસો વર્ષની આયુષ્યનો તમામ સમય પશુઓ મારવામા, તેના માસના વેચાણથી પોતાની આજીવિકા ચલાવવામા, પોતે માસ સાથે મદિરા પાન કરવામાજ વીતાવ્યો છે, જ્યારે પોતાની આયુષ્યનો છેલ્લો સમય નજીક આવે છે ત્યારે તે કાળના મુખનો અતિથિ બનીને મેળવેલા પાપકર્મોના નિકાચિત બધને ભોગવવા માટે ૧૦ દમ સાગરની સ્થિતિવાળા ચોથા નરકમા ત્યાનો નારકી થઇને ઉત્પન્ન

पुण्य=सुखजनकं कर्म याभिस्ताः, कृतलक्षणाः-कृत फलयुक्त लक्षण=सुख जीवनरेखादिरूप याभिस्ता', कृतविभवा'-कृतः=सफलीकृत' दानादिशुभकार्य-योगेन विभवः=ऐश्वर्यसंपत्तिरूपो याभिस्ता., सुलब्ध खलु तासा मानुष्यक जन्मजीवितफलं-सुलब्ध=शोभनप्रकारेण प्राप्त खलु=निश्चयेन तासा मातॄणा मानुष्यक=मनुष्यसम्बन्धि जन्मजीवितफल=जन्मनो जीवितस्य च फलं, याः खलु मातर. बहूना=बहुसंख्यकाना नानाविधानाम्=अनेकप्रकाराणा नगरगोरू-पाणा=नागरिकगवादीना पशूना च, तथा जलचरस्थलचरखचरादीना पक्षिणा च बहुभिर्मासैः=प्रचुरमासै', कीदृशै ? इत्याह-तलितै' घृततैलादिना, भर्जितैः= अग्निपक्वै , सोल्लै =शूले धृत्वा पक्वै' सार्द्ध सुरा च=मदिरा, कीदृशीम् ? इत्याह-

---

कृतपुण्य हैं उन्होंने पूर्वभवमे पुण्य उपार्जित किया है, वे कृतलक्षण-सुख जीवन आदि शुभरेखाओंसे युक्त है, कृतविभव-उन्होंने अपने विभव-सपत्ति को दानादि शुभ कार्य में सफल किया है। 'सुलद्धे ण तासिं माणुस्सए जम्मजीवि यफले' उन्हीं का ही मनुष्यसम्बन्धी जन्म और जीवन सफल है 'जाओ ण बहूण णाणाविहाण णयरगोरूवाण पसूण य जलयर थलयर-खहयर-माईण पक्खीण य' जिन्हों ने बहुत से अनेक प्रकार के नगरगोरूप-नगर के गाय आदि पशुओं के तथा जलचरादि पक्षियों के 'बहूहिं मसेहिं' बहुत मास जो कि 'तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं' घृत तैल आदि से तला गया हो, अग्निपक्व किया गया हो और शूलपर रखकर पकाया गया हो

છે, તેઓએ પૂર્વભવમા પુણ્ય મેળવેલુ હશે, તે કૃતલક્ષણ- સુખ જીવન, આદિ શુભ રેખાઓથી યુકત છે, કૃતવિભવ- તેમણે પોતાનો વૈભવ અને સપત્તિને દાનાદિ શુભ કાર્યમા સફળ કરી છે सुलद्धे ण तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले તેમનો જ મનુષ્યસમ્બન્ધી જન્મ અને જીવન સફળ છે 'जाओ ण बहूण णाणाविहाण णयरगोरूवाण पसूण य जलयर-थलयर-खहयर-माईण पक्खीण य જેણે ઘણાજ પ્રકારના નગરગોરૂપ-નગરના ગાય આદિ પશુઓના તથા જલચરાદિ પક્ષિઓના 'बहूहिं मसेहिं' ઘણાજ માસ જે तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं ઘૃત-તેલ આદિથી તળેલા હોય, અગ્નિથી પકાવ્યા હોય અને શૂળ પર રાખીને

टीका—सू० ८

'तए णं तीसे०' इत्यादि।

'तए णं' ततः गर्भस्थित्यनन्तरं खलु तस्या भद्रायाः सार्थवाह्या अन्यदा कदाचित् कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' त्रिषु मासेषु सर्वथा परिपूर्णेषु सत्सु अयमेतद्रूपः 'दोहले' दोहदः=गर्भस्थजीवप्रभावजनितोऽभिलाषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=संजातः। स कीदृशः? इत्याह 'धण्णाओ णं' इत्यादि। धन्याः=प्रशंसनीयाः खलु ता अम्बाः=जनन्यः एव सपुण्याः=पुण्यवत्यः ता अम्बाः कृतार्थाः=कृतेष्टसिद्धयः खलु ता अम्बाः, अत्र यावत्करणात् 'कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' इत्येषां सङ्ग्रहः। कृतपुण्याः—पूर्वमेव कृत

'तए णं तीसे०' इत्यादि।

'तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइ तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' तदनन्तर उस भद्रा सार्थवाही के गर्भ के ३ माह जब पूर्ण हो चुके तब उस को इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव' वे माताएँ धन्य है पुण्यवती हैं और कृतार्थ हैं यावत् शब्द से कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' इन पदों का संग्रह है। वे माताएँ

'तए णं तीसे' ઇત્યાદિ

'तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइ तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' તે પછી તે ભદ્રા સાર્થવાહીના ગર્ભના ત્રણ ૩ માસ જ્યારે પૂર્ણ થઇ ગયા ત્યારે તેને આ પ્રમાણે દોહલો (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો કે-'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं जाव' તે માતાઓ ધન્ય છે, પુણ્યવતી છે, અને કૃતાર્થ છે યાવત્ શબ્દથી कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ' આ પદોનો સંગ્રહ છે, તે માતાઓ પુણ્યશાળી

एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य=पर्यालोच्य भद्रा भार्यामेवमवादीत्-'एव खलु' इत्यादि-एव खलु=निश्चयेन हे देवानुप्रिये ! तव गर्भे आवयोः पूर्वकृतपापप्रभावेण कोऽपि=कश्चित् अधार्मिकः=धर्मशून्यः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः, 'अधर्मानुगः' इत्यादि विशेषणविशिष्टः, दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः, एवंविधो जीव 'ओयरिए' अवतरितः=तव गर्भे समागत इत्यर्थः, तेन कारणेन एतादृशो दोहदः प्रादुर्भूत, तत्=तस्माद् भवतु खलु एतस्य=गर्भगतजीवस्य प्रसादन=प्रसन्नता 'ति कट्टु' इतिकृत्वा=इतिविमृश्य स सुभद्र सार्थवाह केनाप्युपायेन मांसमदिरासदृशफल-तद्रसप्रदानरूपेण तं

सुनकर और हृदय मे धारणकर भद्रा भार्या को इस प्रकार बोले 'एव खलु देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिये ! 'तुह गब्भंसि' तेरे गर्भ में 'अम्हाण पुव्वकयपावप्पहावेण' अपने पूर्वसंचित पाप के प्रभाव से 'कोई' कोई एक 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे जीवे ओयरिए' अधार्मिक आदि विशेषण विशिष्ट, एव दूसरो को दुःख पहुचाने में ही प्रसन्नता मनाने वाला जीव आया है 'तेण एयारिसे दोहले पाउब्भूए' इसी कारण तुझे यह दोहला उत्पन्न हुआ है 'तं होउ ण एयस्स पसायण' तो इस गर्भगत जीव का भला हो 'त्तिकट्टु' ऐसा सोचकर 'से सुभद्दे सत्थवाहे' वह सुभद्र सार्थवाह 'केणवि उवाएण' किसी उपाय से अर्थात् मास-मदिरा के सदृश आकार के फल और रस को उसे देकर उसके 'तं दोहल विणेइ'

एवं वयासी' ભદ્રા ભાર્યાની એ ચેષ્ટા તે વાત સાંભળીને હૃદયમાં ધારણ કરીને ભદ્રા પત્નીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો- एव खलु देवाणुप्पिया !' હે દેવાનુ-પ્રિયે ! 'तुह गब्भंसि તારા ગર્ભમાં 'अम्हाण पुव्वकयपावप्पहावेण' અમારા પૂર્વસંચિત પાપના પ્રભાવથી 'केई' કોઈ એક 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे जीवे ओयरिए' અધાર્મિક આદિ વિશેષણવિશિષ્ટ, અને બીજાઓને દુઃખ પહોંચાડવામાં પોતે આનંદ માનનારો જીવ આવ્યો છે 'तेण एयारिसे दोहले पाउब्भूए' તે કારણથી તને આ પ્રકારનો દોહલો-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે 'त होउ ण एयस्स पसायण' તો આ ગર્ભમાં રહેલા જીવનું સારૂં થાઓ 'त्तिकट्टु' એવો વિચાર કરીને से सुभद्दे सत्थवाहे' તે સુભદ્ર સાર્થવાહ केणवि उवाएणं' કોઈ પણ ઉપાયથી અર્થાત્ માંસ-મદિરાના જેવા આકારના ફળ અને તેના રસ સ્ત્રીને આપીને

त्वं हे देवानुप्रिये ! अपहतमनःसङ्कल्पा सती आर्त्तध्यानं करोषि ?। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही सुभद्रं सार्थवाहमेवमवादीत्–' एवं खलु ' इत्यादि– एवं खलु हे देवानुप्रिय ! मम त्रिषु मासेषु बहुमतिपूर्णेषु बहूनां गोरूपाणां पशूनां जलचरादिपक्षिणां च मांसैः सह मदिराणामुपभोगरूपो दोहदः प्रादुर्भूतस्तस्मिन्नपूरिते अपहतमनःसङ्कल्पा सती ' झियामि ' ध्यायामि=आर्त्तध्यानं करोमि। ततः खलु स सुभद्रः सार्थवाहः भद्राया भार्याया अन्तिके

देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि ' हे देवानुप्रिये ! तुम ऐसे आर्त्तध्यान क्यों करती हो ? ' तए णं सा भद्दा सत्थवाही सुभद्दं सत्थवाहं एवं वयासी ' सुभद्र के ऐसे पूछने पर वह भद्रा सार्थवाही कहने लगी–' एवं खलु देवाणुप्पिया! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि ' हे देवानुप्रिय ! मेरे गर्भ के तीन माह पूरे होने पर इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है कि– मैं नगर के बहुतसे गोरूप पशुओं के और जलचरादि पक्षियों के तले भूंजे सोले किये हुए मांस के साथ मद्यादि पांच प्रकार की मदिरा का आस्वादन करूँ, वार वार स्वाद लूँ, उनका परिभोग करूँ और अन्यस्त्रियों को भी दूँ, इस प्रकार के दोहले के पूरे न होने से मैं ' झियामि ' आर्त्तध्यान कर रही हूँ। ' तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे ' फिर वह सुभद्र सार्थवाह ' भद्दाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भद्दं भारियं एवं वयासी ' भद्रा भार्या के समीप इस बात को

किं णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि ' હે દેવાનુપ્રિય ! તમે આ પ્રકારે આર્ત્તધ્યાન શા માટે કરો છો ? ' तए णं सा भद्दा सत्थवाही सुभद्दं सत्थवाहं एवं वयासी ' સુભદ્રના પૂછવાથી તે ભદ્રા સાર્થવાહી કહેવા લાગી– ' एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि ' હે દેવાનુપ્રિય! મારા ગર્ભના ત્રણ માસ પૂરા થતા મને આ પ્રમાણે દોહલો–મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે–' હું નગરના ઘણાજ ગાય–રૂપ પશુઓના તથા જલચરાદિ પક્ષિઓના તળેલા, ભુંજેલા અને શૂલપર રાખીને પકાવેલા માંસની સાથે મધુઆદિ પાંચ પ્રકારની મદિરાનું સેવન કરૂં, વારવાર સ્વાદ લઉં તેનો પરિભોગ કરૂં અને બીજી સ્ત્રીઓને પણ તે આપું, આ પ્રકારનો દોહલો પૂરો થયો નહિ તેથી હું ' झियामि ' આર્ત્તધ્યાન કરી રહી છું ' तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे ' પછી તે સુભદ્ર સાર્થવાહ ' भद्दाए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भद्दं भारियं

टीका—मू० ९

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवाना मासाना 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णाना, सप्तम्यर्थे षष्ठी नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थ, दारकं=पुत्र 'पयाया' प्रजाता=प्रजनितवती। अत्रा न्तर्भावितण्यर्थ। तत खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ=मातापितरौ 'जायमेत्त चेव' जातमात्रमेव त दारक शकटस्य 'हेट्ठओ' अधः 'ठावेंति' स्थापयत=दास्या निक्षेपयतः। स्थापयित्वा = निक्षेप्य 'गिण्हावेंति' ग्राहयत=आनाययत, ग्राहयित्वा—आनाय्य, पुनः 'दोच्चंपि' द्विती-

---

'तए ण सा०' इत्यादि।

'तए ण' एक दिन की बात है कि 'सा भद्दा सत्थवाही' उस भद्रा सेठानी ने 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय जब कि 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' अपने गर्भ के पूरे ९ माह व्यतीत हो चुके थे 'दारग' एक पुत्र को 'पयाया' जन्म दिया। 'तए ण तस्स दारगस्स' पुत्र के जन्म होने के बाद उसके 'अम्मापियरो' माता पिता ने 'जायमेत्त चेव' उस बालक को उत्पन्न होने के समय ही 'सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति' गाडी के नीचे दासीद्वारा रखवा दिया। 'ठावित्ता' रखवाकर फिर उसे 'गिण्हावेंति' उठवालिया। 'गिण्हावित्ता' उठवाकर 'दोच्चपि' दुबारा वहींपर 'ठावेंति' फिर रखवा दिया 'ठावित्ता'

'तए ण सा०' ઇત્યાદિ

'तए ण' એક દિવસની વાત છે કે – 'सा भद्दा सत्थवाही' તે ભદ્રા શેઠાણીએ 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય જ્યારે 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' પોતાના ગર્ભના પૂરા ૯ નવ માસ પૂરા થઇ ગયા ત્યારે 'दारक' એક પુત્રને 'पयाया' જન્મ આપ્યો 'तए ण तस्स दारगस्स' પુત્રનો જન્મ થયા પછી તેના માતા-પિતાએ 'जायमेत्त चेव' તે બાળકનો જન્મ થયાના સમયે જ 'सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति' દાસીદ્વારા ગાડીની નીચે રખાવી દીધો 'ठावित्ता' રખાવીને પછી 'गिण्हावेंति' પાછો ફરીથી ત્યાંથી ઉઠાવી લીધો 'गिण्हावित्ता' ઉઠાવી લઇને 'दोच्चपि' ફરી બીજીવાર પાછો ત્યાં આગળ 'ठावेंति' રખાવી દીધો 'ठावित्ता' રખાવી કરીને 'दोच्चपि गिण्हावेंति' ફરીથી બીજીવાર

दोहदं विनयति=पूरयति। ततः खलु=दोहदपूर्यनन्तरं सा भद्रा सार्थवाही सपूर्णदोहदा समस्ताभिलषितपूरणात्, समानितदोहदा वाञ्छितार्थसमानयनात्, विनीतदोहदा संपूर्णमनोरथपूरणात्, व्यवच्छिन्नदोहदा निवृत्ताभिलाषत्वात्, सपन्नदोहदा अभिलषितवस्तुभक्षणात्, त गर्भं सुखसुखेन=अतिसुखेन परिवहति=धारयति ॥ सू० ८ ॥

मूलम्—सू० ९

तए ण सा भद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइ णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारग पयाया, तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायमेत्त चेव सगडस्स हेट्ठओ ठावेंति, ठावित्ता गिण्हावेंति, गिण्हावित्ता दोच्चपि ठावेंति, ठावित्ता दोच्चपि गिण्हावेंनि, आणुपुव्वेण सारक्खेंति सगोवेंति, संवड्ढेंति। जहा उज्झियए, जाव जम्हा ण अम्हं इमे दारए जायमेत्ते चेव सगडस्स हेट्ठा ठाविए, तम्हा ण होउ ण अम्हं एस दारए सगडे नामेण, सेसं जहा उज्झियए। सुभद्दे लवणसमुद्दे कालगए, माया वि कालगया। से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे ॥ सू० ९ ॥

उस दोहले को पूरा किया। 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही फिर यह भद्रा सार्थवाही दोहले के पूर्ण होने पर, वाछित वस्तु की प्राप्ति से दोहले का मम्मान होने पर, समस्त मनोरथ के पूर्ण होनेसे अभिलाषकी निवृत्ति होनेपर, और इच्छित वस्तु के खालेने से प्रसन्न हुई वह 'त गब्भ' उस गर्भ को 'सुहंसुहेण' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी।

भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू ८ ॥

'त दोहल विणेइ' तेना દોહલા (મનોરથ)ને પૂરો કર્યો 'तए ण सा भद्दा सत्थवाही' પછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી પોતાનો દોહલો (મનોરથ) પૂરો થતા, ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિથી દોહલાનુ સન્માન થતા, તમામ મનોરથ પૂરા થવાથી પોતાની જે જે અભિલાષાઓ હતી તે નિવૃત્ત થતા, ઇચ્છિતવસ્તુ ખાવાથી પ્રસન્ન થયેલી તે 'त गब्भ' તે ગર્ભને सुहसुहेण સુખ-પૂર્વક 'परिवहइ' ધારણ કરવા લગી

ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૮ ॥

नाम्ना ' ऐस जहा उज्झियए ' शेष यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशसूत्रे यथोज्झितको वर्णितस्तथाऽत्रशिष्टमेतस्य शकटदारकस्य वर्णनं बोध्यम्। ' सुभद्दे ' सुभद्रः सार्थवाहः, शकटदारकस्य पितेत्यर्थ, लवणसमुद्रे ' कालगए ' कालगतः=मृत । ' मायावि ' माताऽपि=शकटदारकस्य जनन्यपि भद्रा सार्थवाहीत्यर्थः, ' कालगया ' कालगता=मृता । ' सेवि ' सोऽपि शकटदारक' ' सयाओ गिहाओ ' स्वकाद् गृहात् ' णिच्छूढे ' निक्षिप्त =निःसारितः । नगरगोप्तृकैः स दुराचारितया गृहान्निष्कासित इत्यर्थ' ॥ सू० ९ ॥

" शकट " इस नाम से इस की प्रसिद्धि होओ। ' सेस जहा उज्झियए ' बाकी का आगे का इस का वर्णन उज्झित दारक के समान जान लेना चाहिये। ' सुभद्दे सत्थवाहे लवणसमुद्दे कालगए, मायावि कालगया ' इसका पिता सुभद्र सेठ लवणसमुद में डूबकर मर गया। माता भी इसकी मर गई। ' से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे ' उस शकट दारक को भी राजपुरुषों ने मिलकर घर से बाहर निकाल दिया। क्यों कि यह दुराचारी हो गया था।

भावार्थ— जब सुभद्र की धर्मपत्नी भद्रा सेठानी का गर्भ पूरे नौ माह का हो चुका तब किसी एक समय में उसने एक पुत्र को जन्म दिया। जन्मते ही माता–पिता ने इसे किसी एक गाडी के नीचे दो बार रखवाकर उठवालिया। पुत्र का लालन पालन उन्हों ने बहुत ही आनंद और ममता के

આ નામથી એની પ્રસિદ્ધિ થાઓ, ' सेस जहा उज्झियए बाडीनु આગળનું એ બાળકનું વર્ણન ઉજ્ઝિત બાળકના પ્રમાણે જાણી લેવુ જોઇએ सुभद्दे सत्थवाहे लवणसमुद्दे कालगए मायावि कालगया ' તેના પિતા સુભદ્ર શેઠ લવણ સમુદ્રમા ડુબી ગયા અને મરણ પામ્યા, તેની માતા પણ મરણ પામી ગઈ ' सेवि सयाओ गिहाओ णिच्छूढे ' તે શકટ દારક (બાળક)ને પણ રાજપુરૂષોએ મળીને તેના ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂકયો, કારણ કે તે દુરાચારી થઇ ગયો હતો

ભાવાર્થ— જ્યારે સુભદ્રના ધર્મપત્ની ભદ્રા શેઠાણીને ગર્ભ નવ માસનો થઇ ચુકયો ત્યાર પછી કોઇ એક સમયને વિષે તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. જન્મ થતાની સાથેજ-તે બાળકને તેના માતા–પિતાએ કોઇ એક ગાડીની નીચે બે વાર રખાવી દીધો, અને પછી ઉઠાવી લીધો અને તે પુત્રનું લાલન-પાલન

यमपि—द्वितीयवारमपि स्थापयतः, स्थापयित्वा पुनर्द्वितीयवारमपि ग्राहयतः। 'आणुपुव्वेण' आनुपूर्व्येण=क्रमेण 'सारक्खेति' सरक्षयतः, 'संगोवेंति' संगोपयतः, 'सवड्ढेंति' सवर्धयतः। 'जहा उज्झियए' यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्दशे सूत्रे यथा उज्झितको वर्णितस्तद्वदित्यर्थः। 'जाव' यावत्—अत्र यावच्छब्देन—'ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ एकादशे दिवसे निवृत्ते, संप्राप्ते द्वादशे दिवसे इदमेतद्रूप गौण गुणनिष्पन्न नामधेय कुरुतः' इति बोध्यम्। 'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्ह' अस्माकम् अय दारकः 'जायमेत्ते' जातमात्र एव शकटस्य 'हेट्ठा' अधः, 'ठाविए' स्थापितः, तस्मात् खलु भवतु अस्माकम् एष दारकः शकटो

रखवाकर 'दोच्चपि गिण्हावेति' दुबारा फिर उठवा लिया 'आणुपुव्वेण सारक्खेति सगोवेंति सवड्ढेंति' फिर पश्चात् क्रमश उन्होंने उसका रक्षा की और खूब अच्छी तरह सार–संभाल की एव उसे बडा किया। 'जहा उज्झियए' इसकी सार-संभाल आदि सब द्वितीय अध्ययन में वर्णित उज्झित दारक की तरह ही हुई। 'जाव जम्हा ण अम्ह इमे दारए जब पुत्र का ११ वा दिन व्यतीत हो चुका और १२ वा दिन प्रारभ हुआ तब इस के माता पिता ने इस ख्याल से कि यह हमारा पुत्र 'जायमेत्ते चेव' उत्पन्न होते ही 'सगडस्स हेट्ठा' गाडी के नीचे 'ठाविए' रखवा दिया गया था 'तम्हा ण' इसलिये 'होउ ण अम्ह एस दारए सगडे नामेण'

ઉઠાવી લીધો. 'आणुपुव्वेण सारक्खेति सगोवेंति सवड्ढेंति' પછી ક્રમશ તેમણે તેની રક્ષા કરવા માટે બહુજ સારી રીતે સાર–સભાલ રાખી અને તે બાળકને મોટો કર્યો 'जहा उज्झियए' આ બાળકની સાર–સભાળ તમામ પ્રકારે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણન કરેલા ઉજ્ઝિત બાળકની પ્રમાણે કરી 'जाव जम्हाण अम्ह इमे दारए' આ પુત્રના જન્મ પછી અગીઆર ૧૧ મો દિવસ પૂરો થઇ ગયો અને બારમા ૧૨ દિવસનો પ્રારભ થયો, ત્યારે તેના માતા–પિતાએ આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે–આ અમારો પુત્ર 'जायमेत्ते चेव' ઉત્પન્ન થતા 'सगडस्स हेट्ठा' ગાડીની નીચે "ठाविए' રાખી દેવામા આવ્યો હતો, 'तम्हा ण' એટલા માટે 'होउ ण अम्ह एस दारए सगडे नामेण' 'शकट

टीका—सू० १०

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारकः स्वकाद् गृहात् 'णिच्छूढे समाणे' निक्षिप्तः=निःसारितः सन्, शोभाञ्जन्या नगर्यां 'सिंघाडग जाव' 'शृङ्गाटक यावत्'–अत्रैव योजना–'शृङ्गाटक त्रिक चतुष्क चत्वर महापथ–पथेषु, द्यूतखल्केषु, वेश्यागृहकेषु पानागारेषु, सुखसुखेन विहरति। ततः खलु स शकटो दारकः अनपघट्टकः, अनिवारकः, स्वच्छन्दमतिः स्वैरप्रचारः, मद्यप्रसङ्गी, चोरद्यूतवेश्यादारप्रसङ्गी जातश्चाप्यभवत्। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित्' इति। एषा व्याख्या द्वितीयाध्ययनेऽष्टादशसूत्रे कृता। 'सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं' सुदर्शनया=सुदर्शनानाम्न्या,

---

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' पश्चात् 'सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे' अपने घर से बाहर निकला हुवा 'से सगडे दारए' वह शकट दारक शोभाञ्जनी नगरी में 'सिंघाडग–तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर और महापथादि में, जुआ खेलने के अड्डों में, वेश्याओं के वाटों में, दारुके पीठों मे, निरसंकोच से घूमने फिरने लगा। कोई अभिभावक न होने से एवं खोटे मार्ग से कोई निषेधक न होने से अबारा इतस्ततः घूमने के कारण हरएक व्यसन के सेवन मे निपुण हो गया। किसी एक समय इसका सम्बन्ध उस सुदर्शना वेश्या के साथ होगया।

'तए ण से' इत्यादि

'तए ण' पछी 'सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे' पोताना घरमाथी બહાર નીકળ્યા પછી 'से सगडे दारए' ते शकट दारक शोभाञ्जनी नगरीमा 'सिंघाडग–तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર અને મહાપથાદિ (મોટા રસ્તા)માં, જુગાર રમવાના અડ્ડાઓમા, વેશ્યાઓના વાડામા, દારૂઓના પીઠામા નિસંકોચપણે ફરવા લાગ્યો. કોઇ સંરક્ષક નહિ હોવાના કારણે અર્થાત્ ખોટા માર્ગે જતે તેને અટકાવનાર કોઇ નહિ હોવાથી સ્વતંત્રપણે આમનેમ ફરવાના કારણે સમય જતા તમામ પ્રકારના વ્યસન સેવનમા કુશળ થઇ ગયો અને કોઇ એક સમયમા તેનો સબંધ

मूलम्—सू० १०

तए णं से सगडे दारए सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे सिंघाडग तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं, संपलग्गे यावि होत्था। तए णं से सुसेणे अमच्चे तं सगडं दारगं अण्णया कयाइ सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ, णिच्छुभावित्ता सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ, ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोग भोगाइं भुंजमाणे विहरइ। तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ। तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ, लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ सू० १० ॥

साथ किया। जब यह ११ दिन का हो चुका और १२ वा दिन प्रारभ हुआ, तब उन्हों ने इस बालक की नामसंस्कारविधि की और यह समझकर कि—यह होते ही गाडी के नीचे रखवाने में आया था इसलिये इसका नाम शकट रखना ही उचित है, इस अभिप्रायसे उन्होंने इसका नाम शकट रखदिया। जब शकट बाल्यावस्था का उल्लंघन कर युवावस्था में पहुँचा तो इसका पिता लवणसमुद्र में डूबकर मर गया और माता भी मर गई। यह संरक्षक के अभाव में दुराचारी हो गया। नगररक्षकोंने इसकी यह परिस्थिति देखकर इसको इसके घर से बाहर निकाल दिया। ॥ सू० ९ ॥

બહુજ આનંદ અને પ્રેમથી કર્યું જ્યારે તે અગીઆર ૧૧ દિવસનો થઇ ગયો અને બારમા દિવસમા પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેમણે તે બાળકની નામસંસ્કાર-વિધિ કરવા વિચાર્યું કે—આ બાળક જન્મતાની સાથેજ ગાડીની નીચે રાખવામા આવ્યો હતો તે કારણથી એનું નામ 'શકટ' રાખવું તેજ યોગ્ય છે, આ અભિપ્રાયથી તેનું નામ તેઓએ 'શકટ' રાખી દીધું શકટ જ્યારે બાલ્યાવસ્થા પૂરી કરીને યુવાવસ્થામા આવી પહોચ્યો તે સમયમા તેના પિતા લવણસમુદ્રમા ડુબી ગયા અને મરણ પામ્યા અને તેની માતા પણ મરી ગઇ પાછળથી શકટનું સંરક્ષક કોઇ નહિ રહેવાથી તે દુરાચારી બની ગયો, ત્યારે નગરના રક્ષકોને આ વાતની ખબર પડી જતા તેને (શકટને) તેના ઘરમાથી બહાર કાઢી મૂક્યો, ॥સૂ૦૯॥

समाणे' निक्षिप्तः=निःसृतः सन् 'अण्णत्थ कत्थवि' अन्यत्र कुत्रापि 'सुइं वा रइं वा धिइं वा' स्मृतिं वा रतिं वा धृतिं वा, 'अलभमाणे' अलभमानः, 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छन्दादेव बोध्यम्-तच्चित्तः, तन्मनाः, तल्लेश्यः, तदध्यवसायः, तदर्थोपयुक्तः, तदर्पितकरणः, तद्भावनाभावितः, सुदर्शनाया गणिकाया बहूनि अन्तराणि च छिद्राणि च विवराणि च प्रतिजाग्रत् प्रतिजाग्रद् विहरति। एषा व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे निगदिता। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः, 'लभेइ' लभते। लब्ध्वा, 'रहस्सियं' राहसिकं सुदर्शनागृहम् 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य सुदर्शनया सार्धमुदारान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति ॥ सू० १० ॥

शकट दारक उस सुदर्शना वेश्या के घर से निकाला हुआ 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्यत्र किसी भी स्थान मे उसे उसके सिवाय और किसी भी पदार्थ की न तो स्मृति आई, न इसके मन मे किसी भी प्रकार से चैन पडी और न कहीं पर उसे आश्वासन ही मिला। 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' इस प्रकार अस्तव्यस्तपरिस्थितिसंपन्न हुए उस शकट दारक को किसी एक समय सुदर्शना के घर मे प्रवेश करने के लिये अवसर हाथ आगया। 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही यह छुक-छिप कर सुदर्शना के घर मे घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता

શકટ દારક તે સુદર્શના વેશ્યાના ઘેરથી નીકળેલો 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' અન્ય-બીજા સ્થળે ગયો ત્યાં તેને સુદર્શના વેશ્યા વિના બીજો કોઈ પદાર્થ સાભર્યો નહિ, તેમજ તેના મનમાં કોઈ પ્રકારે ચેન પડયું નહિ, તેમજ બીજા કોઈ સ્થળે તેને શાંતિ મળી નહિ 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' આ પ્રમાણે અસ્ત-વ્યસ્ત વાળી પરિસ્થિતિ પામેલો તે શકટ દારક તેને કોઈ એક સમયે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' અવસર મળતાની સાથેજ તે છાની રીતે છુપાઈને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં ઘુસી ગયો 'अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं

गणिकया=वेश्यया, सार्धं=सह 'सपलग्गे' संप्रलग्नः=सम्मिलितः, 'यावि होत्था' चाप्यभवत्। ततः खलु स 'सुसेणे अमच्चे' सुषेणोऽमात्यस्तं शकटं दारकमन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभावेइ' निक्षेपयति=निःसारयति। 'णिच्छुभावित्ता' निक्षेप्य, सुदर्शनां गणिकाम् 'अब्भितरए' अभ्यन्तरे, 'ठावेइ' स्थापयति। 'ठवित्ता' स्थापयित्वा, सुदर्शनया गणिकया सार्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान्-भुज्यन्ते=अनुभूयन्ते इति भोगाः=विषयास्तेषां भोगाः-भोगभोगास्तान् 'भुंजमाणे' भुञ्जानो विहरति। ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया गृहात् 'णिच्छूढे

'तए णं' संबंध हो जाने के बाद 'से सुसेणे अमच्चे' उस सुषेण अमात्यने 'तं सगडं दारगं' उस शकट दारक को 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ' सुदर्शना गणिका के घर से भी निकलवा दिया। 'णिच्छुभावित्ता' निकलवा कर 'सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ' बाद मे उसने सुदर्शना वेश्या को अंदर ही रोक दिया, जिससे उसके साथ कोई न मिल सके। 'ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं' और उस सुदर्शना गणिका के साथ मनुष्यसंबंधी कामभोगों को 'भुंजमाणे विहरइ' भोगता हुवा रहने लगा। 'तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' इस प्रकार वह

ते सुदर्शना वेश्यानी साथे पण बंधाई गयो, 'तए णं संबंध थई गया पछी से सुसेणे अमच्चे' ते सुषेण मंत्रीओ 'तं सगडं दारगं' ते शकट दारकने 'अण्णया कयाइं कोई ओक समय, सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ' सुदर्शना वेश्याना घरमाथी पण 'णिच्छुभावेइ' बहार कढावी मूक्यो 'णिच्छुभावित्ता' बहार कढावीने 'सुदरिसणं गणियं अब्भितरए ठावेइ' पछीथी तेणे ते सुदर्शना वेश्याने पण तेनाज घरमा रोकी दीधी, जेथी तेनी साथे कोईने मळवानुं बनी शके नहि, 'ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं' अने ते सुदर्शना वेश्यानी साथे मनुष्य-सम्बंधी कामभोगोने 'भुंजमाणे विहरइ' भोगवतो थको रहेवा लाग्यो तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' ओ प्रमाणे ते

समाणे' निक्षिप्तः=निःसृतः सन् 'अण्णत्थ कत्थवि' अन्यत्र कुत्रापि 'सुइ वा रइ वा धिइ वा' स्मृतिं वा रतिं वा धृतिं वा, 'अलभमाणे' अलभमानः, 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेव बोध्यम्—तच्चित्तः, तन्मनाः, तल्लेश्यः, तदध्यवसायः, तदर्थोपयुक्तः, तदर्पितकरणः, तद्भावनाभावितः, सुदर्शनाया गणिकाया बहूनि अन्तराणि च छिद्राणि च विवराणि च प्रतिजाग्रत् प्रतिजाग्रद् विहरति। एषा व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे निगदिता। ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः, 'लभेइ' लभते। लब्ध्वा, 'रहस्सियं' राहसिकं सुदर्शनागृहम् 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य सुदर्शनया सार्धमुदारान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति ॥ सू० १० ॥

शकट दारक उस सुदर्शना वेश्या के घर से निकाला हुआ 'अण्णत्थ कत्थवि सुइ वा रइ वा धिइ वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्यत्र किसी भी स्थान मे उसे उसके सिवाय और किसी भी पदार्थ की न तो स्मृति आई, न इसके मन मे किसी भी प्रकार से चैन पडी और न कहीं पर उसे आश्वासन ही मिला। 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' इस प्रकार अस्तव्यस्तपरिस्थितिसंपन्न हुए उस शकट दारक को किसी एक समय सुदर्शना के घर मे प्रवेश करने के लिये अवसर हाथ आगया। 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही यह छुक–छिप कर सुदर्शना के घर मे घुस गया। 'अणुप्पविसित्ता

શકટ દારક તે સુદર્શના વેશ્યાના ઘેરથી નીકળેલો 'अन्नत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' અન્ય–બીજા સ્થળે ગયો ત્યા તેને સુદર્શના વેશ્યા વિના બીજો કોઇ પદાર્થ સાભર્યો નહિ, તેમજ તેના મનમા કોઇ પ્રકારે ચેન પડયુ નહિ, તેમજ બીજા કોઇ સ્થળે તેને શાતિ મળી નહિ 'तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' આ પ્રમાણે અસ્ત–વ્યસ્ત વાળી પરિસ્થિતિ પામેલો તે શકટ દારક તેને કોઇ એક સમયે સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમા પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' અવસર મળતાની સાથેજ તે છાની રીતે છુપાઇને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમા ઘુસી ગયો 'अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं

सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरइ ' घुसकर वहा वह सुदर्शना के साथ उदार कामभोगों को भोगने लगा।

भावार्थ— जब शकट दारक अपने घर से बाहर निकाल दिया गया, उस समय बिलकुल स्वच्छंद बनजाने के कारण एव किसी की भी लाज शर्म न रहने के कारण यह हरएक व्यसन के सेवन मे विशेष स्वतन्त्र हो गया। यह कभी लोगों को शृङ्गाटक–त्रिकोणमार्ग पर, कभी त्रिक–मिले हुए तीनमार्ग पर, कभी चतुष्क–चार मार्ग पर एव कभी महापथ–राजमार्ग पर दृष्टिपथ होने लगा। अवारा इतस्तत घूमने फिरने से इसकी चित्तवृत्ति कुकर्मों की ओर विशेषरूप से आकृष्ट हो गई। जिस प्रकार विन लगाम का घोडा स्वच्छंद होकर यहा–वहा चक्कर काटता फिरता है ठीक यही हालत इसकी भी हुई। अत मे यह सुदर्शना वेश्या के चक्कर मे पड जाता है और घनचक्करसा बन विषयों के जाल मे आपादमग्न हो जाता है, परन्तु इस अभागे को वहा पर भी शांति नहीं मिलती है। वहा के नरेश का अमात्य इस इस वेश्या के घर से भी खदेर देता है और स्वय उस वेश्या के साथ कामभोगों

भुंजमाणे ' घुसीने ते त्या सुदर्शना वेश्यानी साथे उदार काम-भोगोनो परिभोग करवा लाग्यो

भावार्थ— शकट दारकने ज्यारे घरनी बहार काढी मूकवामा आव्यो त्यार पछी ते दरेक प्रकारे स्वच्छंदी बनी जव ना कारणे तेमज कोइनी लज्जा के शरम नहि रहेवाना कारणथी ते दरेक प्रकारना व्यसनोनु सेवन करवामा वधारे स्वतत्र थई गयो, ते कोइ वखते शृगाटक त्रिकोणमार्ग, क्यारेक त्रण रस्ता मळता होय तेवा स्थळे, क्यारेक चार रस्ता पर, क्यारेक राजमार्ग पर जोवामा आववा लाग्यो, अकुश विना ते आम-तेम चारेय बाजु फरवा-घुमवा लाग्यो तेथी तेनी चित्तवृत्ति कुकर्मो तरफ वधारे आकर्षण पामी, जेम लगाम विनानो घोडो स्वच्छदी बनीने आडा-अवळो फरीने चककर मारे छे, तेवीज हालतमा आ शकट फरवा लाग्यो छेवटे ते सुदर्शना वेश्याना चक्करमा पडी जाय छे अने घनचक्कर जेवो बनीने विषयोनी जाळमा माथाथी पग सुधी डुबी जाय छे, परन्तु ते अभागीआने त्या आगळ पण शाति मळती नथी, ते नगरना राजाना मत्री ते वेश्याना घरमाथी पण ते शकटने काढी मूके छे,

मूलम्—मू० ११

इमं च णं सुसेणे अमच्चे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे तिवलियं भिउडिं णिडाले साहट्टु सगडं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्ठि जाव महियं कारेइ, कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ, कारित्ता जेणेव महचंदे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-एवं खलु सामी! सगडे दारए मम अंतेउरंसि अवरद्धे। तए णं से महचंदे राया सुसेणं अमच्चं एवं वयासी-तुमं चेव णं देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिव्वत्तेहि। तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ। तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ ॥ सू० ११ ॥

को भोगता है। उधर वह इस फिराक मे रहता है कि–मैं ऐसा अवसर कब पाऊँ जो फिर से इस के साथ कामभोग भोगूँ। वेश्या के विना इसको क्षणभर भी सुख नहीं मालूम होता था। रात–दिन यह तन्मय बनकर उसकी प्राप्ति के उपायमे आर्तध्यान किया करता था। वेश्यासे अलग होजानेपर यह सब अपनी सुध–बुध भूलगया। चित्त मे इसको क्षणभर भी कहीं भी शांति नहीं पडती थी। एक समय की बात है कि उसको किसी प्रकार से वेश्या

અને તે સ્વયં વેશ્યાની સાથે કામભોગોને ભોગવે છે હવે તે શકટ એ વિચાર કરે છે કે — મને ફરીથી એવો અવસર ક્યારે મળે કે હું તે વેશ્યાની સાથે ફરીથી કામભોગોને ભોગવું વેશ્યા વિના એક ઘડી પણ તેને ચેન પડતું નથી તેમજ કોઇ સ્થળે સુખ જણાતું નથી, રાત્રી અને દિવસ વેશ્યામા તન્મય બનીને તેની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ઉપાય કરે છે અને આર્ત્તધ્યાન કર્યા કરે છે વેશ્યા પાસેથી જૂદો પડતા તે પોતાની તમામ પ્રકારની શુધ-બુધ ભૂલી ગયો છે, તેના ચિત્તમા એક ક્ષણ માટે પણ ક્યાંય શાંતિ પડતી નથી એક સમયની

टीका—सू० ११

'इमं च ण' इत्यादि। इतश्च खलु सुषेणोऽमात्यः स्नातः यावत् सर्वालंकारविभूषितः, 'मणुस्सवग्गुराए' मनुष्यवागुरया = मनुष्यसमूहेन 'परिक्खित्ते' परिक्षिप्तः=वेष्टितः, यत्रैव सुदर्शनाया गणिकाया गृहं तत्रैवोपाग

के घर मे प्रवेश करने का अवसर हाथ लग गया। अवसर पाते ही यह छिपकर उसके पास पहुँचा और पहिले की तरह वैषयिक सुखों का अनुभव करने लगा ॥ सू० १० ॥

'इम च ण०' इत्यादि।

'सुसेणे अमच्चे' एक समय की बात है कि जब सुषेण अमात्य सुदर्शना वेश्या के घर जाने के लिये इच्छुक हुआ, तब उसने सर्व प्रथम 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' स्नान आदि क्रियाएँ कीं और उनसे निपट कर योग्य समस्त अलंकारों से अपना शरीर सुसज्जित किया। 'मणुस्स वग्गुराए परिक्खित्ते' सर्व प्रकार से सुसज्जित होकर फिर यह मनुष्यों से परिवेष्टित होकर 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' जहा उस सुदर्शना वेश्या का घर था 'तेणेव उवागच्छइ' वहाँ पहुँचा 'उवागच्छित्ता' पहुँचते ही उसने 'सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं

वात छे के— तेने એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોંચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'इम च ण०' ઇત્યાદિ

'सुसेणे अमच्चे' એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સુષેણ મંત્રીએ સુદર્શના વેશ્યાના ઘેર જવા માટેની ઇચ્છા કરી, ત્યારે તેણે સૌથી પ્રથમ 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' સ્નાન આદિ ક્રિયાઓ કરી અને તે કામથી નિવૃત્ત થઇને યોગ્ય પ્રકારના તમામ અલંકારોથી પોતાના શરીરને શણગાર્યું-સજ્જિત કર્યું 'मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते' સર્વ પ્રકારથી સજ્જિત થયાં પછી તે મનુષ્યોની સાથે મલીને 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' જ્યાં તે સુદર્શના વેશ્યાનું ઘર હતું 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં પહોંચ્યો 'उवागच्छित्ता' પહોંચતાજ તેણે सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं

न्त्रति, उपागत्य शकटं दारकं सुदर्शनया सार्धम् उदारान् भोगभोगान् भुञ्जानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः= शीघ्रक्रुद्धः 'जाव' यावत् 'मिसिमिसेमाणे' मिसमिसायमानः=क्रोधेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलिय' त्रिवलिका 'भिउडिं' भ्रुकुटिं 'णिडाले' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=सङ्कोच्य शकटं दारकं पुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'अट्ठि जावमहियगत्तं' अत्र 'जाव'–शब्दादेवं योजना–'अट्ठिमुट्ठिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं' अस्थिमुष्टिजानुकूर्परप्रहारेण सभग्नमथितगात्रं, 'कारेइ' कारयति 'कारित्ता' कारयित्वा 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धन–अवकोटकेन=कृकाटिकाया ग्रीवापश्चाद्भागतः अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तम्, गलाधोभागतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा पृष्ठदेशे बद्धं हस्तद्वयं यस्य

भुंजमाणं पासइ' शकट दारक को सुदर्शना वेश्या के साथ उदार भोगभोगो का भोगते हुए देखा। 'पासित्ता' देखते ही वह एकदम 'आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे' उस पर लाल पीला होगया और मिसमिसाकर उसने त्रिवली को और भ्रुकुटि को 'णिडाले' अपने मस्तक पर चढाकर 'सगडं दारयं' उस शकट दारक को 'पुरिसेहिं गिण्हावेइ' अपने सेवकों द्वारा पकडवा लिया 'गिण्हावित्ता' और पकडवाकर 'अट्ठि जाव महियं कारेइ' उसने उसको अस्थि, मुष्टि, जानु, कूर्पर–कोनी के प्रहारों से खूब पिटवाया। 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' जब उस पर खूब मार पड चुकी तब बाद मे फिर उसने इसके दोनों हाथ गर्दनमें फंदा डलवाकर उससे पीठ के पाछे बंधवादिये।

उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणं पासइ' શકટ દારકને સુદર્શના વેશ્યાની સાથે ઉદાર કામભોગોને ભોગવતો જોયો 'पासित्ता' જોઈને તુરતજ 'आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे' તેના પર લાલ પીળો (ક્રોધાયમાન) થઇ ગયો અને ભમરને 'णिडाले' લલાટમા ચઢાવી 'सगडं दारयं' તે શકટ દારકને 'पुरिसेहिं गिण्हावेइ' પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવી લીધો गिण्हावित्त' પકડાવી કરીને 'अट्ठि जाव महियं कारेइ' તેણે તે શકટને અસ્થિ, મુઠી, ઢીંચણ, કૂર્પર–કોણી વગેરેના પ્રહારો કરીને ખૂબ માર માર્યો 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' જ્યારે તેના પર ખૂબ માર પડી ચૂકયો તે પછી, તેણે તે શકટના બે હાથ, ગરદન પાછળ રખાવીને તેની પીઠની પાછળ બધાવી દીધા 'कारित्ता' બધાવીને

टीका—सू० ११

'इमं च ण' इत्यादि। इतश्च खलु सुषेणोऽमात्यः स्नातः यावत् सर्वालङ्कारविभूषितः, 'मणुस्सवग्गुराए' मनुष्यवागुरया = मनुष्यसमूहेन 'परिक्खित्ते' परिक्षिप्तः=वेष्टितः, यत्रैव सुदर्शनाया गणिकाया गृहं तत्रैवोपाग

के घर मे प्रवेश करने का अवसर हाथ लग गया। अवसर पाते ही यह छिपकर उसके पास पहुँचा और पहिले की तरह वैषयिक सुखों का अनुभव करने लगा ॥ सू० १० ॥

'इम च ण०' इत्यादि।

'सुसेणे अमच्चे' एक समय की बात है कि जब सुषेण अमात्य सुदर्शना वेश्या के घर जाने के लिये इच्छुक हुआ, तब उसने सर्व प्रथम 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए स्नान आदि क्रियाएँ कीं और उनसे निपट कर योग्य समस्त अलंकारों से अपना शरीर सुसज्जित किया। 'मणुस्स वग्गुराए परिक्खित्ते' सर्व प्रकार से सुसज्जित होकर फिर यह मनुष्यों से परिवेष्टित होकर 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' जहां उस सुदर्शना वेश्या का घर था 'तेणेव उवागच्छइ' वहाँ पहुँचा 'उवागच्छित्ता' पहुँचते ही उसने 'सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ

वात छे के— तेने એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોંચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો ॥૧૦॥

'इम च ण०' ઇત્યાદિ

'सुसेणे अमच्चे' એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સુષેણ મંત્રીએ સુદર્શના વેશ્યાના ઘેર જવા માટેની ઇચ્છા કરી, ત્યારે તેણે સૌથી પ્રથમ 'ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' સ્નાન આદિ ક્રિયાઓ કરી અને તે કામથી નિવૃત્ત થઇને યોગ્ય પ્રકારનાં તમામ અલંકારોથી પોતાના શરીરને શણગાર્યું-સજ્જિત કર્યું 'मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते' સર્વ પ્રકારથી સજ્જિત થયા પછી તે મનુષ્યોની સાથે મળીને 'जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे' જ્યાં તે સુદર્શના વેશ્યાનું ઘર હતું 'तेणेव उवागच्छइ' ત્યાં પહોંચ્યો 'उवागच्छित्ता' પહોંચતાજ તેણે 'सगड दारय सुदरिसणाए सद्धिं

महाचन्द्रेण राज्ञाऽभ्यनुज्ञातः सन् शकटं दारकं सुदर्शनां च गणिकाम् 'एएण' एतेन=प्रत्यक्षदृश्यमानेन 'विहाणेण' विधानेन=प्रकारेण, 'वज्झं' व-यम्= 'सुदर्शनासहितः शकटदारको हन्तव्यः' इति, 'आणवेइ' आज्ञापयति।

शकटदारकस्य पूर्वकृतं कर्म वर्णयित्वा गौतमं प्रति भगवान् पुनराह-'तं' इत्यादि। तत्-तस्मात् एव खलु हे गौतम! शकटो दारकः 'पुरापुराणानां' पूर्व भवोपार्जितानां 'दुच्चिण्णाणं' दुश्चीर्णानां 'जाव' यावत्, अत्रैव योजना-दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, इति। एषा व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशे सूत्रे निगदिता। 'विहरइ' विहरति-अस्तीत्यर्थः ॥ सू० ११ ॥

महचंदेण रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' इस प्रकार उस सुषेण अमात्य ने महाचन्द्र नरेश द्वारा आज्ञा पाकर इस शकट दारक को और उस सुदर्शना वेश्या को इस विधान से वध्य ठहराया। अर्थात् 'ये दोनों मारने योग्य हैं' ऐसा दंड विधान किया।

इस प्रकार शकट दारक के पूर्वकृत कर्मों का कथन कर भगवान वीरप्रभु गौतम के प्रति कहने लगे कि- 'तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ' हे गौतम! इस तरह यह शकट दारक पूर्वभव में उपार्जित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का पापमय फलविशेष भोग रहा है।

'तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' આ પ્રમાણે તે સુષેણ મંત્રી મહાચન્દ્ર નરેશની આજ્ઞા મળતાં આ શકટ દારકને અને તે સુદર્શના વેશ્યાને આ વિધાન વડે કરી વધ્ય ઠેરાવ્યા, અર્થાત્ 'આ બન્ને મારવા યોગ્ય છે' આ પ્રમાણે દંડવિધાન કર્યું.

આ પ્રમાણે શકટ દારકના પૂર્વકૃત કર્મોનું કથન કરીને ભગવાન વીરપ્રભુ ગૌતમના પ્રતિ કહેવા લાગ્યા કે- 'तं एवं खलु गोयमा! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं जाव विहरइ' હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે તે શકટ દારક પૂર્વભવમાં ઉપાર્જિત દુષ્પ્રતિકાન્ત અશુભ કર્મોનું પાપમય ફળવિશેષ ભોગવી રહ્યો છે.

तमित्यर्थः, कारयति, कारयित्वा यत्रैव महाचन्द्रो राजा, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीत यावत् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्–हे स्वामिन् ! एव खलु शकटो दारक' 'मम' मम 'अतेउरंसि' अन्तःपुरे, 'अवरद्धे' अपराद्ध'=अपराध कृतवान् । तत' खलु स महाचन्द्रो राजा सुषेण ममात्यमेवमवादीत्–'तुमं चेव' त्वमेव खलु हे देवानुप्रिय ! शकटस्य दारकस्य दण्ड 'णिव्वत्तेहि' निर्वर्तय=विधेहि–कुरु इत्यर्थः । ततः खलु स सुषेणोऽमात्यो

'कारित्ता' बंधवाकर 'जेणेव महचंदे राया तेणेव उवागच्छइ' जहा महाचद्र नरेश विराजमान थे वहा उसे वह ले गया । 'उवागच्छित्ता' पहुचते ही उसने 'करयल जाव एव वयासी' नरेश को हाथ जोडकर नमन किया और इस प्रकार बोला कि–'एव खलु सामी' हे स्वामिन् ! सावधान होकर मेरी प्रार्थना सुनिये, वह प्रार्थना इस प्रकार है–'सगडे दारए मम अतेउरंसि' इस शकट दारक ने मेरे अत पुर में 'अवरद्धे' अपराध किया है । 'तए ण से महचदे राया' अमात्य की उस बात को सुनकर वह महाचद्र नरेश 'सुसेण अमच्च एव वयासी' उस सुषेण अमात्य से इस प्रकार बोला कि–'तुम चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दड णिव्वत्तेहि' हे देवानुप्रिय ! तुम ही इस शकट दारक के लिये दंड का निर्धारण करो– तुम ही इसे दंडविधान करो । 'तए ण से सुसेणे अमच्चे

'जेणेव महच्चदे राया तेणेव उवागच्छइ' ज्या महाचद्र नरेश बिराजमान हता तेमना पासे लई गया 'उवागच्छित्ता' त्या पहोचतानी साथेज तेणे करयल जाव एव वयासी' हाथ जोडीने राजाने नमन कर्युं अने आ प्रमाणे बोल्या के– 'एव खलु सामी' हे स्वामिन् ! सावधान थईने मारी प्रार्थना साभळो ! प्रार्थना आ प्रमाणे छे–'सगडे दारए मम अतेउरंसि' आ शकट दारके मारा अत पुरमा 'अवरद्धे' अपराध कर्यो छे 'तए ण से महचंदे राया' म त्रीनी आ प्रमाणे वात साभळीने ते महाचद्र नरेश 'सुसेण अमच्च एव वयासी' ते सुषेण म त्रीने आ प्रमाणे बोल्या के — 'तुम चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दड णिव्वत्तेहि' हे देवानुप्रिय ! तमेज ए शकट दारक माटे शु दड आपवो ते निर्धार करो – तमेज तेने दड विधान करो !

मूलम्—सू० १२

सगडे णं भंते ! दारए कालगए कहिं गच्छिहिइ? कहिं उववज्जिहिइ?, गोयमा ! सगडे णं दारए सत्तावण्णं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे एगं महं अओमयं तत्तं समजोइभूयं इत्थीपडिमं अवयासाविए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ।

से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता रायगिहे णयरे मातंगकुलंसि जमलत्ताए पच्चायाहिइ। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो-णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे इमं एयारूवं णामधेज्जं करिस्संति, होउ णं दारए सगडे णामेणं, होउ णं दारिया सुदरिसणा णामेणं ॥ सू० १२ ॥

टीका—सू० १२

गौतमः स्वामी भगवन्तं पृच्छति-' सगडे णं भंते ' इत्यादि।

हे भदन्त ! ' सगडे णं ' सुदर्शनागणिकासहितः शकटः खलु दारकः ' कालगए ' कालगतः=मृतः सन् 'कहिं' कुत्र ' गच्छिहिइ ' गमिष्यति ? 'कहिं' कुत्र ' उववज्जिहिइ ' उत्पत्स्यते ?।

इस प्रकार श्री वीर प्रभु ने शकट दारक की कथा सुनाकर श्री गौतमस्वामी से कहा कि—हे गौतम ! यह शकट दारक पूर्वभवोपार्जित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का फल भोग रहा है ॥ सू० ११ ॥

' सगडे णं० ' इत्यादि।

गौतम स्वामी पुनः श्रमण भगवान् महावीर से प्रश्न करते है कि— ' भंते ' हे भदन्त ! ' सगडे णं दारए ' यह शकट दारक ' कालगए ' मृत्यु के अवसर पर मर कर यहां से ' कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ '

આ પ્રમાણે શ્રી વીર પ્રભુએ શકટ દારકની કથા સંભળાવીને શ્રી ગૌતમને કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! તે શકટ દારક પૂર્વભવમાં સંચય કરેલા દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ॥ ૧૧ ॥

'सगडे णं भंते' ઇત્યાદિ

ગૌતમ સ્વામી ફરીથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પ્રશ્ન કરે છે — 'भंते' હે ભદન્ત ! सगडेणं दारए તે શકટ દારક कालगए' મૃત્યુના અવસર પર મરણ પામીને ત્યાંથી कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ'

भावार्थ— एक समय की घटना है कि जब वह शकट दारक उस वेश्या के साथ प्रेमपाश मे बंधा हुआ था, ठीक इसी समय सुषेण अमात्य नहा धोकर और साफ सुथरे कपडे पहिन एव समस्त आभूषणो से भूषित होकर अपने परिचारकों के साथ उस वेश्या के घर पहुँचा। आते ही वह शकट दारक को देखकर क्रोध के आवेश से लाल पीला होगया। भृकुटी और त्रिवली माथे पर चढ गई। उसने उसी समय शकट दारक को अपने परिचारकों के द्वारा पकडवाकर खूब पिटवाया। जिस जो हाथ लगा—उसने उसी से उसे पीटा— किसी ने अस्थि से, किसी ने कुहनी से और किसी ने लातों से उसको खूब पीटा। फिर उसको मुश्कें बधवाकर वह अमात्य उसे महाचद्र नरेश के पास ले गया और नमस्कार कर बोला, कि— हे स्वामिन्! इसने मेरे अन्त पुर मे उपद्रव किया है अत इसे क्या दड निर्धारित करना चाहिये?। अमात्य की बात को सुनकर नरेश इसके दडविधान का अधिकार अमात्य को ही सोप दिया। अमात्य ने इसको और उस सुदर्शना गणिका को मारने योग्य घोषित कर दिया।

ભાવાર્થ— એક સમયની ઘટના છે કે જ્યારે તે શકટ દારક તે વેશ્યાની સાથે પ્રેમપાશમા બધાએલો હતો, બરાબર તે સમયમા સુષેણ મત્રી–પ્રધાન સ્નાન કરી તથા સાફ ધોએલા કપડા પહેરીને તથા તમામ પ્રકારના ઘરેણાથી શણગાર કરીને પોતાના પરિચારકોની સાથે તે વેશ્યાને ઘેર ગયા, જતાની સાથેજ મત્રીએ તે શકટ દારકને જોયો ત્યારે મત્રી એકદમ ક્રોધાતુર થઇ ગયા નેત્રના ભમર ચઢી ગયા અને તેજ વખતે પોતાના નોકરો દ્વારા શકટ દારકને ઘણોજ માર માર્યો, નોકરોને જે કાઇ હાથમા આવ્યુ તે લઇને શકટને ખૂબ માર માર્યો, કોઇએ અસ્થિથી, કોઇએ મુઠી, કોણી અને કોઇએ લાતોથી તેને ખૂબ માર–માર્યો શકટને મુસ્કેટાટ બાધીને રાજાની પાસે (મહાચદ્ર રાજાની પાસે) લઇ આવ્યા, અને રાજાને નમન કરીને બોલ્યા કે – હે સ્વામિન્! આ માણસે મારા અત-પુરમા ઉપદ્રવ કર્યો છે, તેથી એને શુ દડ આપવો તે નિરધાર કરવો જોઇએ! મત્રીની આ હકીકત સાભળીને રાજાએ દડ વિધાન કરવાની સત્તા મત્રીજીને સોપી દીધી તે પછી મત્રીએ શકટ અને સુદર્શના વેશ્યાને "મારવા યોગ્ય છે', એવી જાહેરાત કરી દીધી

गणिकाया अपि वधदण्डविधानात् साऽपि लोहमयीं तप्ता पुरुषरूपा पुत्तलिका माश्लेषिता कालमासे कालं कृत्वा रत्नप्रभाया नैरयिकतया समुत्पत्स्यते, इति बोध्यम्। एतच्चाग्रे 'जमलत्ताए' इत्यनेन स्फुटीभविष्यति ॥

सः=सुदर्शनाजीवसहित शकटदारकजीवः खलु ततोऽनन्तरं 'उव्वट्टित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, राजगृहे नगरे मातङ्गकुले=चाण्डालकुले 'जमलत्ताए' यमलतया=युगलतया–पुत्रपुत्रीरूपेण 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते। ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिव्वत्ते एक्कारसमे दिवसे' निर्वृत्ते=व्यतीते, एकादशे दिवसे 'संपत्ते बारसाहे' समाप्ते द्वाद-

---

वह सुदर्शना वेश्या भी उसी समय एक बडी लोहनिर्मित तप्त अग्निरूप पुरुष की आकृति को आलिङ्गन करती हुई मरकर रत्नप्रभापृथिवी के नैरयिकों में नैरयिक होकर उत्पन्न होगी। यह बात मूल में नहीं होते हुए भी अगले सूत्रस्थित 'जमलत्ताए' 'यमलतया' इस पद से स्पष्ट होजायगा। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' वहां की आयु पूर्ण करने के अनंतरही वहां से निकलकर वे 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगर में 'मातंगकुलंसि' मातंग–चाण्डाल के कुलमें 'जमलत्ताए पच्चायाहिइ' युगल–जोड रूप से–पुत्र पुत्री रूप से उत्पन्न होंगे 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' पश्चात् इन बालकों के माता पिता 'णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे' जब इनके जन्म के ११ ग्यारह दिन समाप्त हो जावेंगे और 'संपत्ते बारसाहे' १२ वां

એક મોટી લોહનિર્મિત તપ્ત અગ્નિરૂપ પુરુષની આકૃતિને આલિંગન કરતી થકી મરણ પામીને રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકીઓમા નારકી જીવપણે ઉત્પન્ન થશે આ વાત મૂળમા નથી, પરંતુ આગળના સૂત્રસ્થિત 'जमलत्ताए' 'यमलतया' આ પદથી સ્પષ્ટ થઇ જશે 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता' ત્યાની આયુષ્ય પૂરી કરીને તે પછી ત્યાથી નીકળીને 'रायगिहे णयरे' રાજગૃહ નગરમા मातंग कुलंसि માતંગ–ચાંડાલના કુલમા 'जमलत्ताए पच्चायाहिइ' યુગલ–જોડલા રૂપથી–પુત્ર-પુત્રી રૂપથી ઉત્પન્ન થશે 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' પછી તે બાળકોના માતા-પિતા णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे જ્યારે તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થઇ જશે અને 'संपत्ते बारसाहे' ૧૨

भगवानाह-' गोयमा ' इत्यादि। हे गौतम! शकटः-खलु दारक', ' सत्तावण्णं ' सप्तपञ्चाशद् ' वासाइ ' वर्षाणि ' परमाउ ' परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा, ' अज्जेव ' अद्यैव ' तिभागावसेसे ' त्रिभागावशेषे='त्रभागतोऽवशिष्टे चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे ' एग ' एका, ' मह ' महतीम् ' अओमयं ' अयोमयीं=लोहनिर्मिताम् ' तत्त ' तप्ताम्=अग्नितप्ताम्, ' समजोइभूय ' समज्योतिर्भूताम्=अग्निरूपाम्, ' इत्थीपडिम ' स्त्रीप्रतिमाम्=स्त्रीपुत्तलिकाम्, ' अवयासाविए समाणे ' आश्लेपितः सन् कालमासे काल कृत्वा अस्या रत्न प्रभाया पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतया ' उववज्जिहिइ ' उत्पत्स्यते। सुदर्शना

कहाँ जायगा, कहाँ उत्पन्न होगा। इस प्रकार गौतम की जिज्ञासा को जानकर प्रभु ने कहा कि– ' **गोयमा** ' हे गौतम! **सगडे ण दारए सत्तावण्ण वासाइ परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे** ' यह शकट दारक अपनी उत्कृष्ट ५७ वर्ष की आयु को भोगकर आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर में ' **एग मह अओमय तत्त समजोइभूयं इत्थीपडिम अवयासाविए समाणे** ' एक महती लोहनिर्मित तप्त अग्निरूप स्त्री की आकृतिरूप पुत्तली को आलिंगन करता हुआ ' **कालमासे काल किच्चा** ' मृत्यु के अवसर पर मरकर ' **इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए** ' इस रत्नप्रभा पृथिवी के ' **णेरइएसु** ' नैरयिकों में ' **णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ** नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा।

કયા જશે, કયા ઉત્પન્ન થશે આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીની જીજ્ઞાસાને જાણીને પ્રભુએ કહ્યુ કે–'ગોયમા હે ગૌતમ! '**सगडे ण दारए सत्तावण्ण वासाइ-परमाउ' पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे** ' તે શકટ દારક પોતાની ઉત્કૃષ્ટ ૫૭ સત્તાવન વર્ષની આયુષ્યને ભોગવીને આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા **एग मह' अओमय तत्त समजोइभूय इत्थीपडिम अवयासाविए समाणे** એક મોટી લોઢામાથી બનાવેલી તપ્ત અગ્નિરૂપ સ્ત્રીની આકૃતિરૂપ પુતલીને આલિગન કરતો થકો '**कालमासे काल किच्चा**' મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને **इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए** ' તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના '**णेरइएसु** નારકી જીવોમા **णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ** નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે તે સુદર્શના વેશ્યા પણ તે સમયે

मूलम्—सू० १३

तए णं से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुप्पत्ते अलं भोग-समत्थे यावि भविस्सइ। तए णं सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ। तए णं से सगडे दारए सुदरिस-णाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य मुच्छिए ४ सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः= तारुण्यं प्राप्तः, अलं=पूर्णतया भोगसमर्थश्चापि भविष्यति। ततः खलु सा

पूर्णकर फिर ये राजगृह नगर में चाण्डाल के कुल में जुगल—जोड़े के रूप से उत्पन्न होंगे, वहां इनके माता पिता ११ वें दिन के समाप्त होने पर १२ वें दिन इनका वही पूर्व का नाम शकट और सुदर्शना रखेंगे। पहिले जन्म में ये दोनों भिन्न२ रूप में थे, इस जन्म में ये बहिन—भाई होंगे। ॥ सू १२ ॥

'तए णं से०' इत्यादि।

'तए णं' बाद में 'से सगडे दारए' वह शकट दारक 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के व्यतीत होने पर जब 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' युवावस्थासंपन्न होगा तब 'अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ'

પછી તે રાજગૃહ નગરમા ચાડાલના કુળમા જુગલ-જોડલા રૂપથી ઉત્પન્ન થશે ત્યા તેના માતા-પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા થતા બારમા દિવસે તેનુ પૂર્વનું નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમા એ બન્ને જૂદા-જૂદા રૂપમા હતા આ જન્મમા તે ભાઈ-બેન થશે ॥૧૨॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ

तए णं પછીથી से सगडे दारए તે શકટ દારક 'उम्मुक्कबालभावे' પોતાનુ બાલજીવન પૂરૂં થયા પછી જ્યારે जोव्वणगमणुप्पत्ते' યુવાવસ્થામા આવશે ત્યારે अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ પૂર્ણરૂપથી ભોગ ભોગવવામા

शाहे=द्वादशे दिवसे 'इम एयारूव ' इदमेतद्रूप नामधेय करिष्यत'–' होउ ण' भवतु खलु 'दारए सगडे णामेण' दारकः=शकटो नाम्ना, भवतु खलु दारिका 'सुदरिसणा णामेण' सुदर्शना नाम्ना, अत्रेद बोध्यम्–शकटो दारकः पूर्वं शोभाञ्जन्या नगर्यां सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्राया भार्यायाः कुक्षितः समुत्पन्नः, सुदर्शना च शोभाञ्जन्या नगर्यां गणिकाऽऽसीत्। पश्चात्–स शकटो दारक सुदर्शनासहितो भवान्तरे राजगृहे नगरे मातङ्गकुले यमलतया समुत्पन्नो भविष्यति, किन्तु तत्र भ्रातृभगिन्योः सम्बन्धो भविष्यतीति ॥ सू० १२ ॥

दिन जब प्रारभ होगा तब इनका 'इम एयारूव णामधेज्ज करिस्सति' इस प्रकार नाम रखेंगे कि– 'होउ ण दारए सगडे नामेण' हमारा यह बच्चा 'शकट' इस नाम से प्रसिद्ध होओ, तथा 'होउ ण दारिया सुदरिसणा नामेण' हमारी यह बच्ची 'सुदर्शना' इस नामसे प्रसिद्ध हो।

भावार्थ— पूर्व प्रश्न का समाधान होने पर गौतम के चित्त मे फिर से एक जिज्ञासा जगी, और उन्हो ने प्रभु से पुन प्रश्न किया कि– हे भदन्त! यह शकट दारक इस सुदर्शनासहित मरकर यहा से कहा जायगा और कहा उत्पन्न होगा? । भगवान फरमाते है कि–हे गौतम! ये आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर मे लोह की बनाई हुई ताती स्त्री और पुरुष की पुतली का आलिंगन करते हुए मरण करेगे और रत्नप्रभा नामकी प्रथम पृथिवी के नरक मे नारकी की पर्याय मे उत्पन्न होगे। वहा की उत्कृष्ट स्थिति १ सागरोपमप्रमाण

બારમા દિવસનો પ્રારભ થશે, ત્યારે તેઓનુ 'इम एयारूव णामधेज्ज करिस्सति' આ પ્રકારે નામ રાખશે કે— 'होउ ण दारए सगडे नामेण' અમારો આ બાળક શકટ આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ, તથા 'होउ ण दारिया सुदरिसणा नामेण' અમારી આ બાળિકા સુદર્શના આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ.

ભાવાર્થ— આગળના પ્રશ્નનુ સમાધાન થયા પછી ગૌતમના ચિત્તમા ફરીથી એક જીજ્ઞાસા જાગી, અને તેણે પ્રભુને ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો કે ભદન્ત! તે શકટ દારક એ સુદર્શનાસહિત મરણ પામીને ત્યાથી કયા જશે? અને કયા ઉત્પન્ન થશે? ભગવાન કહે છે કે–હે ગૌતમ! આજના દિવસના ચોથા પ્રહરમા લોઢાની બનાવેલી તપાવેલી અગ્નિ જેવી સ્ત્રી-અને પુરૂષની પુતલીનુ આલિંગન કરતા થકા મરણ પામશે અને રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમા નારકીની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ સાગરોપમપ્રમાણે પૂરી કરીને

मूलम्—सू० १३

तए ण से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुप्पत्ते अलं भोग-समत्थे यावि भविस्सइ। तए ण सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ। तए ण से सगडे दारए सुदरिसणाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य मुच्छिए ४ सुदरिसणाए भगिणीए सद्धि उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्सइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—सू० १३

'तए ण' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभाव =बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः= तारुण्य प्राप्तः, अल=पूर्णतया भोगसमर्थश्चापि भविष्यति। ततः खलु सा

पूर्णकर फिर ये राजगृह नगर मे चाडाल के कुल मे जुगल–जोडे के रूप से उत्पन्न होंगे, वहा इनके माता पिता ११ वे दिन के समाप्त होने पर १२ वे दिन इनका वही पूर्व का नाम शकट और सुदर्शना रखेंगे। पहिले जन्म में ये दोनों भिन्न२ रूप मे थे, इस जन्म मे ये बहिन–भाई होंगे। ॥ सू १२ ॥

'तए ण से०' इत्यादि।

'तए ण' बाद मे 'से सगडे दारए वह शकट दारक 'उम्मुक्कबालभावे' अपने बाल्यकाल के व्यतीत होने पर जब 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' युवावस्थासपन्न होगा तव 'अल भोगसमत्थे यावि भविस्सइ'

પછી તે રાજગૃહ નગરમા ચાડાલના કુળમા જુગલ-જોડલા રૂપથી ઉત્પન્ન થશે ત્યા તેના માતા-પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા થતા બારમા દિવસે તેનુ પૂર્વનુ નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમા એ બન્ને જૂદા-જૂદા રૂપમા હતા આ જન્મમા તે ભાઈ-બેન થશે ॥૧૨॥

'तए ण से ઇત્યાદિ

तए ण પછીથી से सगडे दारए તે શકટ દારક 'उम्मुक्कबालभावे પોતાનુ બાલજીવન પૂરૂ થયા પછી જ્યારે जोव्वणगमणुप्पत्ते ' યુવાવસ્થામા આવશે ત્યારે अल भोगसमत्थे यावि भविस्सइ ' પૂર્ણરૂપથી ભોગ ભોગવવામા

सुदर्शनाऽपि दारिका उन्मुक्तबालभावा 'विण्णायपरिणयमेत्ता' विज्ञातपरिणतमात्रा–विज्ञात=विज्ञान, तत् परिणतमात्रं यस्याः सा तथा, प्रवर्धमानविज्ञानवतीत्यर्थः, यौवनकमनुप्राप्ता रूपेण च यौवनेन च लावण्येन च 'उक्किट्ठा' उत्कृष्टा=उत्कर्षयुक्ता, उत्कृष्टशरीरा चापि भविष्यति। ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया रूपे च यौवने च लावण्ये च 'मुच्छिए' मूर्च्छित 'गिद्धे' गृद्धः, 'गढ़िए' ग्रथित, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः, मूर्च्छितादीनां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे कृता। सुदर्शनया भगिन्या सार्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरिष्यति ॥सू० १३॥

पूर्णरूप से भोग भोगने मे समर्थ होजायगा, तथा 'तए णं सा सुदरिसणावि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता' वह सुदर्शना कन्या भी बाल्य अवस्था को लांघ कर जब यौवनावस्था को प्राप्त करेगी उस समय उस को अपनी युवावस्था प्राप्त होने का ज्ञान हो जायगा और यह 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ' रूप एवं यौवन तथा लावण्य से युक्त होकर यह बहुत ही सुंदरशरीरवाली बनजायगी। 'तए णं से सगडे दारए' वह शकट दारक 'सुदरिसणाए' इस सुदर्शना के 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' उस अनुपम रूप मे यौवन मे और लावण्य मे 'मुच्छिए४' मूर्च्छित होकर, गृद्ध होकर, ग्रथित होकर, अध्युपपन्न बनकर 'सुदरिसणाए भगिणीए

સમર્થ થઇ જશે તથા 'तए णं सा सुदरिसणावि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता ते सुदर्शना કન્યા પણ બાલ અવસ્થા પૂરી કરી જ્યારે યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે તે સમય તેને પોતાની યુવાવસ્થાનું ભાન-જ્ઞાન થઇ જશે અને તે 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી યુક્ત થઇને તે ઘણીજ સુન્દરશરીરવાળી બની જશે 'तए णं से सगडे दारए' તે શકટ દારક 'सुदरिसणाए' આ સુદર્શનાના 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य તે અનુપમ રૂપમા, યૌવનમા અને લાવણ્યમા 'मुच्छिए ४' મૂર્ચ્છિત થઇને ગૃદ્ધ થઇને, ગ્રથિત થઇને, અધ્યુપપન્ન બનીને 'सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं

मूलम्—मू० १४

तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्तं उव-संपज्जित्ता णं विहरिस्सइ। तए णं से सगडे दारए कूडग्गाहे भविस्सइ, अह-म्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। एयकम्मे सुबहु पावं समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। संसारो तहेव जाव पुढवीसु। से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता वाराणसीए णयरीए मच्छत्ताए उववज्जिहिइ। से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए। तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ। बोहिं बुज्झिहिइ, पव्वज्जा, सोहम्मे कप्पे, महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५। णिक्खेवो ॥ मू० १४ ॥

॥ दुहविवागस्स चउत्थं अज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

टीका—मू० १४

'तए णं' इत्यादि। ततः खलु स शकटो दारकः, अन्यदा कदाचित् स्वयमेव 'कूडग्गाहत्तं' कूटग्राहताम्=कपटेन–प्राणिनां वशीकरणम्, 'उवसंप-ज्जित्ता णं' उपसम्पद्य=समाप्य खलु 'विहरिस्सइ' विहरिष्यति। ततः खलु स

सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ' उस अपनी बहिन सुदर्शना के साथ उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगेगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १३ ॥

'तए णं से०' इत्यादि।

'तए णं' पश्चात् 'से सगडे दारए' वह शकट दारक 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ' कपट से अन्य प्राणियों को अपने वश में करने की कला को प्राप्त करेगा।

उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ' ते पोतानी बेन सुदर्शनानी साथे उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगोने भोगवशे भावार्थ स्पष्ट छे ॥१३॥

तए णं से०' इत्यादि

तए णं पछी 'से सगडे दारए' ते शकट दारक अण्णया कयाइ कोई एक समय 'सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ' बीजा प्राणीओने कपटथी पोताना वश करवानी कळाने प्राप्त थशे 'तए णं से सगडे

शकटो दारकः कूटग्राहो भविष्यति। अधार्मिको यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोष्यः, पापकर्मभ्योऽपरिनिवृत्त इत्यर्थः। 'एयकम्मे' एतत्कर्मा=वञ्चनादि-पापकर्मयुक्तः, सुबहु पाव 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=उपार्जित कृत्वा काल मासे काल कृत्वाऽस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'संसारो' संसार'=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम् तहेव' तथैव यथा प्रथमे-प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णित इति भाव। 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु, अत्र यावच्छब्दात्-सरीसृपादि-यावत् पृथिवीषु भ्रमण बोध्यम्, तच्च प्रथमाध्ययनस्यैव विंशतितमसूत्रतो विज्ञेयम्। 'से ण' स खलु

'तए ण से सगडे दारए कूटग्गाहे भविस्सइ' इसलिये वह शकट दारक कूटग्राह इस नाम से जनता मे प्रसिद्ध हो जायगा 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' यह अधामिक एव दुष्प्रत्यानद होगा। इस अपने पापकर्म से भी अरुचि नहीं होगी। यह सदा 'एयकम्मे' इसी ठगविद्या मे निरतर क्रियाशील रहेगा, अत 'सुबहु पाव समज्जिणित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइत्ताए उववज्जिहिइ' यह अपनी प्रवृत्ति से मलिनतम अनेक पापकर्मों को उपार्जित कर आयु के अतसमय मरकर इसी रत्नप्रभा पृथिवी मे नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका 'संसारो तहेव जाव पुढवीसु' परिभ्रमण उसी प्रकार होगा-जिस प्रकार प्रथम अध्ययन मे मृगापुत्र का प्रकट करने मे आया है-ससारभ्रमण इसका मृगापुत्र के समान

दारए कूडग्गाहे भविस्सइ' એટલા કારણથી તે શકટ દારક 'કૂટગ્રાહ આ નામથી જનતામા પ્રસિદ્ધ થશે 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' તે મહા અધર્મ અને દુષ્પ્રત્યાનંદ થશે, તેને પોતાના પાપકર્મમા કોઈ વખત પણ અરૂચી થશે નહિ તે હમેશા पयकम्मे તે ઠગવિદ્યામા નિરતર ક્રિયા કરતો રહેશે તેથી सुबहु पाव समज्जिणित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ તે પોતાની મલિનતમ પ્રવૃત્તિથી અનેક પાપકર્મોને ઉપાર્જિત કરીને આયુષ્યના અન્ત સમયે મરણ પામીને રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે તેનુ 'ससारो तहेव जाव पुढवीसु' પરિભ્રમણ આજ પ્રમાણે થશે, જે પ્રમાણે પ્રથમ અધ્યયનમા મૃગાપુત્રનું વર્ણન પ્રગટ કરવામાં આવ્યુ છે-સસારભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણેજ

ततोऽनन्तर 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निःसृत्य वाराणस्या नगर्या 'मच्छत्ताए' मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। स खलु तत्र 'मच्छे' मत्स्यः=मत्स्यदेहधारी, 'मच्छवधिएहिं' मत्स्यवधिकैः=मत्स्यघातकैः 'वहिए' वधितः=वधं प्राप्तः-हत इत्यर्थः, 'तत्थेव' तत्रैव वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति-उत्पत्स्यते। 'बोहिं' बोधिं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते। इदमत्र बोध्यम्-स खलु वाराणस्या नगर्या श्रेष्ठिकुले समुत्पन्नः सन् तत्रोन्मुक्तबालभावस्तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके बोधिं भोत्स्यते=सम्यक्त्वं लप्स्यते इत्यर्थः। 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या-पूर्वोक्तवत् तस्य प्रव्रज्याग्रहण

ही समझना चाहिये। 'से णं तओ अणंतरं' पृथिवीकाय आदि में अनेकवार परिभ्रमण कर वहां से निकलकर 'वाणारसीए णयरीए' बनारस नगरी में 'मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होगा। 'से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' यह उस पर्याय में मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए' उसी वाणारसी नगरी में किसी श्रेष्ठी के कुल में पुत्ररूप से 'पच्चायाहिइ' जन्म लेगा। 'बोहिं बुज्झिहिइ' वहां जब यह बाल्यभावसे निकलकर जवान होगा तब तथारूप स्थविरों के समीप धर्म श्रवण कर सम्यक्त्व की प्राप्ति करेगा। 'पव्वज्जा' सम्यक्त्वरत्न की प्राप्ति होने के बाद यह फिर भागवती दीक्षा को धारण कर अपनी

સમજી લેવું જોઇએ 'से णं तओ अणंतरं' પૃથિવીકાયિક આદિમાં અનેક વાર પરિભ્રમણ કરીને ત્યાંથી નીકળીને 'वाणारसीए णयरीए' બનારસ નગરીમાં 'मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' મત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે 'से णं मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' તે એ પર્યાયમાં મચ્છીમારોદ્વારા મારી જશે પછીથી 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए' એ વાણારસી નગરીમાં કોઇ એક શેઠીઆના કુળમાં પુત્રરૂપથી 'पच्चायाहिइ' જન્મ લેશે 'बोहिं बुज्झिहिइ' ત્યાં એ જ્યારે બાલ્યભાવથી નીકળી કરીને જુવાનીમાં આવશે ત્યારે તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ ધર્મ સાંભળી કરીને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરશે 'पव्वज्जा' સમ્યક્ત્વરત્નની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે ભાગવતી દીક્ષાને ધારણ કરીને પોતાની આયુષ્યના અંતે તે પર્યાયનો પરિત્યાગ

बोध्यमित्यर्थः। ततः खलु स कालमासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेनो त्पत्स्यते। ततोऽनन्तर स देवशरीर त्यक्त्वा ' महाविदेहे वासे ' महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति आढ्यानि तेपा खलु अन्यतमस्मिन् कुले पुत्रतयो-त्पत्स्यते। ' सिज्झिहिइ ५ ' सेत्स्यति=तत्र सिद्धो भविष्यति। भोत्स्यते= केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेय ज्ञास्यति। मोक्ष्यति=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भवि ष्यति। परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुख प्राप्स्यति। सर्वदु'खानामन्तं करिष्यति।

' णिक्खेवो ' निक्षेपो=निगमन समाप्तिवाक्य, स पूर्ववद् बोध्य। तथाहि–' एव खलु जम्बू! समणेण भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण चउत्थस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते–त्ति बेमि। ' अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्री सुधर्मा स्वामी कथयति–' एव खलु ' इत्यादि। हे जम्बू! एव खलु श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दु खविपकाना

आयु के अत में उस पर्यायका परित्याग करके ' सोहम्मे कप्पे ' सौधर्मकल्प में देवपर्याय से जन्म धारण कर वहा की स्थिति का पूर्ण भोगकर फिर यह वहा से च्यवकर ' महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५ ' महाविदेह क्षेत्र मे जो भी आढ्यकुल होंगे उनमे किसी एक आढ्यकुल मे पुत्र की पर्याय से उत्पन्न होगा। दीक्षा धारण कर वह सिद्ध होगा।

' णिक्खेवो ' इस प्रकार यह इस अध्ययन का निक्षेप–निगमन–समाप्तिवाक्य है। अर्थात् सुधर्मास्वामी ने जम्बूस्वामी से कहा कि–हे जम्बू! श्रमण भगवान महावीर स्वामी ने दु खविपाक के चतुर्थ अध्ययन का यह

કરીને ' सोहम्मे कप्पे ' સૌધર્મ કલ્પમા દેવપર્યાયથી જન્મ ધારણ કરીને ત્યાની સ્થિતિને પૂર્ણ ભોગવી કરીને ફરીને ત્યાથી ચ્યવીને ' महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ' મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જે કોઇ આઢય પૂરૂ શ્રેષ્ઠ કુળ હશે તેમા જે સારૂ આઢય–પૂર્ણ રીતે સારૂ કુળ હશે તે કુળમા પુત્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે દીક્ષા ધારણ કરી તે સિદ્ધ થશે

' णिक्खेवो ' આ પ્રમાણે આ અધ્યયનનું નિક્ષેપ–નિગમન–સમાપ્તિ–વાક્ય છે અર્થાત્ સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને કહ્યુ કે— હે જમ્બૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દુ ખવિપાકના ચોથા અધ્યયનના આ

चतुर्थस्याध्ययनस्यायमर्थः' मया इति ब्रवीमि=यथा भगवता कथितं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० १४ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री-विपाक-श्रुते दुःखविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् शकटनामकं चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ ४ ॥

भाव प्रतिपादित किया है ॥

भावार्थ— शकट दारक एवं सुदर्शना जब बाल्यकाल का परित्याग कर यौवन अवस्था को प्राप्त होंगे उस समय शकट दारक सुदर्शना के उभरते हुए यौवन पर मुग्ध होकर उसके प्रेमजाल में ज्ञान-ध्यान सबकुछ विसर्जित करके उसका अपना बन जायगा। यौवन के तेज से चमचमाती हुई सुदर्शना भी भगिनी के स्थान में इसकी अर्धाङ्गिनी के पद को सुशोभित करने लगेगी। उसके साथ यह अपनी यौवनलीला का अनुभव करता हुआ आनंदमग्न हो सबकुछ भूल जायगा। कूटग्राहता-कपटजाल में प्राणियों को फँसाकर अपना उल्लू सीधा करना-ही शकट दारक का एक निश्चित अपना कर्तव्य होगा। इससे यह 'कूटग्राह' इस नाम से प्रसिद्ध होगा। यह उस विद्या में ही विशेष निष्णात बनकर येन-केन प्रकारेण इसी अधार्मिक वृत्ति में रत होकर सदा

ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે

ભાવાર્થ— શકટ દારક અને સુદર્શના જ્યારે બાલક જીવનનો સમય પૂરો કરી યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, તે સમયે શકટ દારક, સુદર્શનાના ઉભરાતા યૌવન પર મુગ્ધ થઈને તેની પ્રેમજાળમાં જ્ઞાન-ધ્યાન તમામ ભૂલી જઈને તે સુદર્શનાનો થઈ જશે, યૌવનના તેજથી ચમકતી સુદર્શના પણ બહેનના સ્થાને, તેની પત્નીના પદને શોભાવશે, તેની સાથે તે પણ પોતાની યૌવનલીલાનો અનુભવ કરીને આનંદ માણતો તમામ વાત ભૂલી જશે કૂટગ્રાહ-તે કપટજાળમાં પ્રાણીઓને ફસાવીને પોતાનું કામ સરળ કરવું, એજ શકટ દારકનું કર્તવ્ય થશે, તે કારણથી 'કૂટગ્રાહ' આ નામથી પ્રસિદ્ધ થશે તે એ વિદ્યામાં કુશળ બનીને દરેક પ્રકારે અધર્મમય વૃત્તિમાં પ્રસન્ન થઈને હમેશા

परवचनादिक जैसे घोरतर पापकर्मों के करने से जरा भी नहीं हिचक खायगा। इस प्रकार यह इस कुकृत्य से अनेक पापकर्मों का बंधकर मर कर रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक का नारकी होगा। इसके संसारभ्रमण की कथा ठीक प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र जैसी ही समझना चाहिये। किसी एक समय यह पृथिवीकाय आदि के भ्रमण को समाप्तकर बनारस नगरी में मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होकर मछुओं द्वारा मारा जायगा, और वहाँ पर किसी एक श्रेष्ठी के यहा पुत्र का जन्म धारण कर युवान होते ही स्थविरों के समीप धर्म का श्रवण करके बोधि 'समकित' को प्राप्त करेगा। प्रव्रज्या लेकर यह मरकर सौधर्म स्वर्ग मे उत्पन्न होगा। वहा से चवकर महाविदेह मे किसी एक आढ्यकुल मे जन्म धारण कर सिद्धिस्थान को प्राप्त करेगा। सुधर्मा स्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि-हे जम्बू! इस प्रकार इस चतुर्थ अध्ययन का श्रमण भगवान् महावीर स्वामीने यह भाव प्रकट किया है वही मैने तुझे कहा है ॥ सू० १४ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतकी विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्धमें 'शकट' नामक चतुर्थ अध्ययन का हिन्दीभाषानुवाद सम्पूर्ण॥

બીજાને ઠગવું તેવા ઘોરતર પાપકર્મો કરવામા જરાપણ અચકાશે નહિ આ પ્રમાણે તે આ કુકૃત્યોથી અનેક પાપકર્મોનો બંધ કરીને રત્નપ્રભા નામની પ્રથમ પૃથિવીના નરકમા નારકી થશે તેના સંસારભ્રમણની કથા પ્રથમ અધ્યયનમા કહેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે સમજી લેવી, કોઈ એક સમય એ પૃથિવીકાય આદિના ભ્રમણને સમાપ્ત કરી બનારસ નગરીમા મત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈને મચ્છીમારો દ્વારા માર્યો જશે અને ત્યા આગળ કોઈ એક, શેઠને ઘેર પુત્ર રૂપથી જન્મ ધારણ કરી યુવાન અવસ્થા આવતાજ સ્થવિરોના પાસેથી ધર્મ સાભળીને સમકિતને પ્રાપ્ત કરશે પ્રવ્રજ્યા દીક્ષા લઈને તે મૃત્યુ પામ્યા પછી સૌધર્મ સ્વર્ગમા ઉત્પન્ન થશે ત્યાથી ચ્યવીને મહાવિદેહમા કોઈ એક સારા કુળમા જન્મ ધારણ કરી સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરશે સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે-હે જમ્બૂ! આ પ્રમાણે આ ચોથા અધ્યયનના શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ જે ભાવ પ્રકટ કર્યા છે, તે ભાવ મે તમને કહ્યા છે ॥૧૪॥

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની 'વિપાકચન્દ્રિકા' ટીકામા દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધમા 'શકટ' નામના ચોથા અધ્યયનનો ગુજરાતીભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

श्रीजम्बूस्वामी चतुर्थाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति-
' जइ णं भंते ' इत्यादि ।

जइ णं भंते ! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं कोसंबी णामं णयरी होत्था । रिद्धत्थिमियसमिद्धा । बाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे । सेयभद्दे जक्खे । तत्थ णं कोसंबीए णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था । महयाहिमवंत० । तस्स णं सयाणीयस्स रन्नो पुत्ते मियावईए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था । अहीण० जाव सव्वंगसुंदरंगे । से णं जुवराया होत्था । तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णामं देवी होत्था, तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णामं पुरोहिए होत्था । रिउव्वेयजजुव्वेय० ४ । तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णामं भारिया होत्था । तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णामं दारए होत्था अहीण-जाव-सुंदरंगे ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

'जइ णं भंते पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो' यदि खलु भदन्त ! पञ्चमस्याध्ययनस्य उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम्, स चैवम्—

पंचम अध्ययन

श्री जंबूस्वामी चतुर्थ अध्ययन का भाव सुन कर अब पांचवें अध्ययन का भाव श्री सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं- ' जइ णं भंते ' इत्यादि ।

' जइ णं भंते ! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो ' इत्यादि ।

पंचम अध्ययन के अवतरण का संबंध इस प्रकार समझना चाहिये—

પાંચમું અધ્યયન

શ્રી જંબૂસ્વામી ચોથા અધ્યયનના ભાવ સાંભળીને પછી પાંચમા અધ્યયનના ભાવ શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે- ' जइ णं भंते ઇત્યાદિ

' जइ णं भंते ! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो ' ઇત્યાદિ

પાંચમા અધ્યયનના અવતરણનો સંબંધ આ પ્રમાણે સમજવો જોઇએ -

'जइ ण भंते ! समणेण जाव संपत्तेण दुहविवागाण चउत्थस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, पंचमस्स ण भंते अज्झयणस्स दुहविवागाण समणेण जाव संपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते । तए ण से सुहम्मे अणगारे जंबू–अणगार एव वयासी'–इति ।

यदि खलु हे भदन्त !=हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थान समाप्तेन दुःखविपाकाना चतुर्थस्याऽध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, पञ्चमस्य खलु हे भदन्त != हे भगवन् ! अध्ययनस्य दु खविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं समाप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्त ? । ततः खलु स सुधर्मोऽनगारः=श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजम्बूनामकमनगारमेव=वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत्–'एव खलु जम्बू !' इत्यादि । एव खलु हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये=भगवतः श्रीवर्द्धमानस्वामिनो विहरणावसरे, कौशम्बी नाम नगरी आसीत् । कीदृशी सा ? इत्याह–'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' ऋद्धस्तिमितसमृद्धा, तत्र ऋद्धा=नभःस्पर्शिबहुप्रासादैः बहुलपौरजनैश्च

हे भद त ! श्रमण भगवान महवीर ने जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हुए हैं इस दु खविपाक के चतुर्थ अध्ययन का यह भाव फरमाया, किन्तु इसके पंचम अध्ययन का भगवान ने क्या भाव प्रकट किया है ? । सुधर्मा स्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि– 'एव खलु' इत्यादि ।

'एव खलु जंबू !' हे जंबू ! 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और उस समय में 'कोसंबी णाम णयरी होत्था' कौशाम्बी नाम की एक नगरी थी । जो 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' नभस्तलस्पर्शी प्रासादों एव बहुल पौरजनों से वृद्धिगत थी । जिसमें वसनेवाली जनता को किसी भी

હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા છે તેમણે એ દુ ખવિપાકના ચોથા અધ્યયનના તે ભાવ કહ્યા છે, પરન્તુ તેના પાચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને શુ પ્રગટ કર્યા છે ? હવે સુધર્મા સ્વામી જબૂસ્વામીને કહે છે— एव खलु ' ઇત્યાદિ

एव खलु जंबू ! હે જબૂ ! 'तेण कालेण तेण समएण તે કાલ અને તે સમયને વિષે कोसंबी णाम णयरी होत्था કૌશામ્બી નામની એક નગરી હતી જે 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' આકાશનો સ્પર્શ કરે એવા ઉંચા-ઉંચા મહેલો અને ઘણીજ વસ્તીથી સમ્પૂર્ણ હતી તે નગરીમા નિવાસ કરનારી

वृद्धिमुपगता, स्तिमिता=स्वचक्रपरचक्रादिभयरहितत्वेन स्थिरा, समृद्धा=धनधान्यादिपूर्णा 'बाहिं' बहिः=तस्या नगर्या बहिर्भागे चन्द्रोत्तरणमुद्यानं, तत्र श्वेतभद्रो यक्ष आसीत्। तत्र खलु कौशाम्ब्या नगर्यां शतानीको नाम राजा आसीत्। स कीदृश? इत्याह—'महयाहिमवंत०' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=धैर्यगाम्भीर्यमर्यादादिगुणसम्पन्न, इत्यादि। तस्य खलु शतानीकस्य राज्ञः पुत्रः मृगावत्या देव्या आत्मजः उदयनो नाम कुमार आसीत्। कीदृशः? इत्याह—'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीर',

---

तरह से स्वचक्र और परचक्र का थोडासा भी भय नहीं था। जनता यहां की सदा धन-एवं धान्य आदि से परिपूर्ण थी। 'बाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे' इस नगरी के बाहिर चंद्रोत्तरण नाम का एक उद्यान था। 'सेयभद्दे जक्खे' उसमें श्वेतभद्र नामका एक यक्ष था। 'तत्थ णं कोसंबीए णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था' उसी कौशांबी नगरी में शतानीक नाम का एक राजा था। 'महयाहिमवंत०' यह धैर्य, गांभीर्य, एवं मर्यादादि अनेकगुणों से संपन्न था। 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावतीए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था' उस शतानीक राजा का पुत्र जो मृगावती देवी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था उदयन नाम का था। 'अहीण जाव सव्वंगसुंदरंगे' इसका शरीर अहीन एवं परिपूर्ण पांचों ही इंद्रियों से युक्त था, अतः सर्वाङ्गसुंदर था। 'से णं जुवराया

પ્રજાને સ્વચક્ર અને પરચક્રનો કોઇ પ્રકારે ભય ન હતો. ત્યાંની પ્રજા હમેશાં ધન-ધાન્ય વડે પરિપૂર્ણ હતી 'बाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे' તે નગરીની બહાર ચંદ્રોત્તરણ નામનો એક બગીચો હતો. 'सेयभद्दे जक्खे' તેમાં શ્વેતભદ્ર નામનો એક યક્ષ હતો. 'तत्थ णं कोसंबीए णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था' તે કૌશામ્બી નગરીમાં શતાનીક નામનો એક રાજા હતો, 'महयाहिमवंत' તે ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, અને મર્યાદાદિ અનેક ગુણોથી સંપન્ન હતો. 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावतीए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था' તે શતાનીક રાજાને મૃગાવતી દેવીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો જેનું નામ ઉદયન હતું 'अहीण जाव सव्वंगसुंदरंगे' તેનું શરીર અહીન અર્થાત્ પાંચ ઇંદ્રિયોથી પરિપૂર્ણ હતું, માટે તે સર્વાંગસુન્દર હતો, 'से णं जुवराया होत्था'

अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रिययुक्तशरीरवान्, यावत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्गो युवराजोऽभूत्। तस्य खलु उदयनस्य कुमारस्य पद्मावती नाम देवी आसीत्। तत्र खलु शतानीकस्य राज्ञः सोमदत्तो नाम पुरोहित आसीत्। कीदृशः ?– 'रिउव्वेयजजुव्वेय० ४' ऋग्वेद–यजुर्वेद–सामवेदा–थर्वणवेदकुशलः, अधीत साङ्गोपाङ्गवेदविद्य, इत्यादि। तस्य खलु सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। तस्य खलु सोमदत्तस्य पुत्रः वसुदत्ताया आत्मजो बृहस्पतिदत्तो नाम दारकोऽभवत् 'अहीण०' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीर॰ यावत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्ग ॥ सू० १ ॥

होत्था' इसे नरेश ने युवराजपदपर नियुक्त कर दिया था। 'तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णाम देवी होत्था' उस उदयन कुमार की रानी का नाम पद्मावती था। 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णाम पुरोहिए होत्था' शतानीक राजा का सोमदत्त नाम का एक पुरोहित था। यह 'रिउव्वेय–जजुव्वेय० ४' ऋग्वेद यजुर्वेद, सामवेद और अथर्वण वेद, इन चारों वेदों एवं इन के अंग और उपांगों का ज्ञाता था। 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णाम भारिया होत्था' इस सोमदत्त पुरोहित की भार्या का नाम वसुदत्ता था। 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णाम दारए होत्था' इस सोमदत्त का पुत्र एवं वसुदत्ता का आत्मज 'बृहस्पतिदत्त' इस नामका एक पुत्र था। 'अहीण जाव सव्वंगसुंदरंगे' यह उदयन कुमार की तरह

તેને રાજાએ યુવરાજપદ આપેલું હતું 'तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णाम देवी होत्था' તે ઉદયન કુમારની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતું, 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णाम पुरोहिए होत्था' તે શતાનીક રાજાનો સોમદત્ત નામનો એક પુરોહિત હતો તે रिउव्वेयजजुव्वेय०' ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ સામવેદ, અને અથર્વણ વેદ એ પ્રમાણે ચારેય વેદો અને તેના અંગ-ઉપાંગોનો, જાણકાર હતો तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णाम भारिया होत्था તે સોમદત્ત પુરોહિતની સ્રીનું નામ 'વસુદત્તા' હતું तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णाम दारए होत्था તે સોમદત્તનો પુત્ર અને વસુદત્તાનો આત્મજ 'બૃહસ્પતિદત્ત' નામનો એક પુત્ર હતો अहीणजावसव्वंगसुंदरंगे'

मूलम्—सू० २

तेण कालेण तेण समएण समणे भगवं महावीरे समोसरिए, तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव जाव रायमग्गं ओगाढे तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे, तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ, चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं भगवं वागरेइ ॥ सू० २ ॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् महावीरः समवसृतः=कौशाम्ब्या नगर्याश्चन्द्रोत्तरणोद्याने समागतः। तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् गौतमः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेण यावत् भिक्षार्थमाज्ञां गृहीत्वा कौशाम्बीनगर्या राजमार्गमवगाढः=समागतः। तथैव = पूर्वोक्तप्रकारे-

---

ही सौन्दर्यशाली था। इसका शरीर अहीन एवं परिपूर्ण पाचों इन्द्रियों की रचना से युक्त था अतः यह सर्वांगसुन्दर था। भावार्थ–स्पष्ट है ॥ सू १ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण' अवसर्पिणी काल के 'तेण समएण' चौथे आरे में उस समय 'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान महावीर ग्रामानुग्राम विचरते हुए 'समोसरिए' कौशाम्बी नगरी के चद्रोत्तरणनामक उद्यान में आये 'तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव रायमग्गं ओगाढे' उसी समय और उसी काल में भगवान गौतम पूर्वोक्तरीति के अनुसार प्रभु से भिक्षाटन की आज्ञा प्राप्तकर कौशाम्बी नगरी के राजमार्ग पर आ निकले

તે ઉદયન કુમાર જેવો સૌંદર્યવાન હતો. તેનું શરીર પરિપૂર્ણ પાંચ ઇંદ્રિયોની રચનાથી યુક્ત એટલે કે તે સર્વાંગસુન્દર હતો. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण' અવસર્પિણી કાલના 'तेण समएण' ચોથા આરામાં તે સમયે 'समणे भगवं महावीरे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા થકા 'समोसरिए' કૌશાંબી નગરીના ચંદ્રોત્તરણ નામના બગીચામાં આવ્યા–પધાર્યા 'तेण कालेण तेण समएण भगवं गोयमे तहेव रायमग्गं ओगाढे' તે સમય અને તે કાલને વિષે ભગવાન ગૌતમ પૂર્વે કહેલી રીતિ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ભિક્ષા માટે જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને કૌશાંબી

णैव तत्र पश्यति हस्तिनः अश्वान् पुरुपान्। तेपा मध्ये एक पुरुप पश्यति। दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'चिंता' मनसि संकल्पः पूर्ववत् समुदपद्यत। तथैव= पूर्ववद् भगवत्समीपे समागत्य भैक्षं प्रदर्श्य, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमो भगवन्तं 'पुच्छइ' पृच्छति। भगवान् तस्य पुरुपस्य पूर्वभव 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० २ ॥

'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जैसा पहिले के अध्ययनों में प्रकट किया जा चुका है– उसी माफिक इन्हों ने उस राजमार्ग में अनेक हाथियों का घोडों का और राजपुरुषों का विशाल समूह देखा। और साथ मे 'तेसिं मज्झे एग पुरिस पासइ' उनके बीच में एक ऐसा पुरुष देखा जो उन पुरुषों द्वारा विशेष रूप से ताडित कर दुःखी किया जा रहा था, जो अपने इस जीवन मे ही नरकाधिक वेदना को भोग रहा था। 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभव। भगव वागरेइ' इस प्रकार उसकी अत्यत दयनीय दशा का निरीक्षण कर भगवान गौतम के चित्त मे एक विशेष प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई। वहा से आते ही उन्हों ने प्राप्त भिक्षान्न प्रभु को दिखलाकर एव वन्दना और नमस्कार कर मार्ग मे घटित इस घटना के विषय मे भगवान से पूछा। भगवान उसके पूर्वभव का वृत्तात सुनाने लगे। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

નગરીના રાજમાર્ગ પર થઇને નીકળ્યા 'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' જેવી રીતે પહેલાના અધ્યયનોમા કહેલુ છે તે પ્રમાણે તેમણે તે રાજમાર્ગમા અનેક હાથીઓના, અનેક ઘોડાઓના અને રાજપુરૂષોના વિશાલ સમૂહને જોયા અને સાથે સાથે तेसिं मज्झे एग पुरिस पासइ' તેના વચ્ચે એક એવો પુરૂષ જોયો જેને, ઉપર જણાવેલા પુરૂષો વિશેષરૂપથી મારીને દુઃખી કરતા હતા, તે પોતાના એજ જીવનમા નરકથી વધારે વેદનાને ભોગવી રહ્યો હતો 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभव, भगव वागरेइ' આ પ્રકારે તેની અત્યત કરૂણાજનક દશાને જોઇને ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમા એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ ત્યાથી પાછા આવતાજ જે ભિક્ષા મળેલી તે તેમણે પ્રભુને બતાવીને વદના તથા નમસ્કાર કરીને રાજમાર્ગમા જે જોએલી ઘટના તે વિષે ભગવાનને પૂછ્યુ ભગવાન તેના પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત સભળાવવા લાગ્યા ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૨॥

तदेवाह 'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

मूलम्—सू० ३

एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं णयरे होत्था रिद्ध० तत्थ णं सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णामं राया होत्था। तत्थ णं जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णामं पुरोहिए होत्था। रिउव्वेय-जाव-अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था। तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए जियसत्तुस्स रण्णो रज्जबलविवद्धणट्ठयाए कल्लाकल्लिं एगमेगं माहणदारगं, एगमेगं खत्तियदारगं, एगमेगं वइस्सदारगं, एगमेगं सुद्ददारगं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता तेसिं जीवंतगाणं चेव हिययउंडए गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ। तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्ठमी-चउद्दसीसु दुवे२ माहणखत्तियवइस्ससुद्ददारए, चउण्हं मासाणं चत्तारि२, छण्हं मासाणं अट्ठ२, संवच्छरस्स सोलस२, जाहे २ वि य णं जियसत्तू णं राया परबलेणं अभिजुज्जइ ताहे ताहेवि य णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्ठसयं माहणदारगाणं, अट्ठसयं खत्तियदारगाणं, अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हिययउंडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ, तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा ॥सू० ३॥

टीका—सू० ३

एवं खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=अत्रैव जम्बूद्वीपे द्वीपे=मध्यजम्बूद्वीपे भारते वर्षे=दक्षिणार्धभरते सर्वतोभद्रं नाम

'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

'एवं खलु गोयमा!' हे गौतम! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' अवसर्पिणी काल के चौथे आरे में 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं णयरे होत्था' इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में एक वैताढ्य

'एवं खलु' ઇત્યાદિ

'एवं खलु गोयमा!' હે ગૌતમ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभद्दे णामं

णैव तत्र पश्यति हस्तिनः अश्वान् पुरुषान्। तेषां मध्ये एकं पुरुषं पश्यति। दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'चिंता' मनसि संकल्पः पूर्ववत् समुदपद्यत। तथैव= पूर्ववद् भगवत्समीपे समागत्य भैक्षं प्रदर्श्य, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमो भगवन्तं 'पुच्छइ' पृच्छति। भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभवं 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० २ ॥

'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जैसा पहिले के अध्ययनों में प्रकट किया जा चुका है— उसी माफिक इन्हों ने उस राजमार्ग में अनेक हाथियों का घोडों का और राजपुरुषों का विशाल समूह देखा। और साथ मे 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' उनके बीच में एक ऐसा पुरुष देखा जो उन पुरुषों द्वारा विशेष रूप से ताडित कर दुःखी किया जा रहा था, जो अपने इस जीवन मे ही नरकाधिक वेदना को भोग रहा था। 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं। भगवं वागरेइ' इस प्रकार उसकी अत्यंत दयनीय दशा का निरीक्षण कर भगवान गौतम के चित्त मे एक विशेष प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई। वहां से आते ही उन्हों ने प्राप्त भिक्षान्न प्रभु को दिखलाकर एवं वन्दना और नमस्कार कर मार्ग मे घटित इस घटना के विषय मे भगवान से पूछा। भगवान उसके पूर्वभव का वृत्तान्त सुनाने लगे। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

નગરીના રાજમાર્ગ પર થઇને નીકળ્યા 'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' જેવી રીતે પહેલાના અધ્યયનોમાં કહેલું છે તે પ્રમાણે તેમણે તે રાજમાર્ગમાં અનેક હાથીઓના, અનેક ઘોડાઓના અને રાજપુરૂષોના વિશાલ સમૂહને જોયા અને સાથે સાથે 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' તેના વચ્ચે એક એવો પુરૂષ જોયો જેને, ઉપર જણાવેલા પુરૂષો વિશેષરૂપથી મારીને દુઃખી કરતા હતા, તે પોતાના એજ જીવનમાં નરકથી વધારે વેદનાને ભોગવી રહ્યો હતો 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं, भगवं वागरेइ' આ પ્રકારે તેની અત્યંત કરૂણાજનક દશાને જોઇને ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ ત્યાંથી પાછા આવતાંજ જે ભિક્ષા મળેલી તે તેમણે પ્રભુને બતાવીને વંદના તથા નમસ્કાર કરીને રાજમાર્ગમાં જે જોએલી ઘટના તે વિષે ભગવાનને પૂછ્યું ભગવાન તેના પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત સંભળાવવા લાગ્યા ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૨॥

वेदकगल्थाप्यभवत्। तत. स्तु स महेश्वरदत्त पुरोहित' 'जियसत्तुस्स रन्नो' जितशत्रो राज्ञः 'रज्जबलविवद्धणट्ठयाए' राज्यबलविवर्धनार्थतायै=राज्यबलवृद्ध्यर्थम्, अत्र स्वार्थे तल् प्रत्यय' 'एगमेग माहणदारग' एकैकं ब्राह्मणदारकम्, 'एगमेग खत्तियदारग' एकैकं क्षत्रियदारकम्, 'एगमेग वइस्सदारग' एकैकं वैश्यदारकम्, 'एगमेग सुद्दारग' एकैकं शूद्रदारकम् 'गिण्हावेइ' ग्राहयति 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा तेषा 'जावंतगाण चेव' जीवतामेव 'हियउडए' हृदयपुटकान 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रो राज्ञ' 'सतिहोम शान्तिहोम=शान्त्यर्थं हवन 'करेइ' करोति।

से महेसरदत्ते पुरोहिए' यह महेश्वरदत्त पुरोहित 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रु नरेश के 'रज्जबलविवद्धणट्ठयाए' राज्यबल की विशेष वृद्धि के लिये 'कल्लाकल्लि' प्रतिदिन 'एगमेग माहणदारग' एक एक ब्राह्मण के बालक को 'एगमेग खत्तियदारग' एक एक क्षत्रिय के बालक को 'एगमेग वइस्सदारग' एक एक वैश्य के बालक को 'एगमेग सुद्दारग' एक एक शूद्र के बालक को 'गिण्हावेइ' पकडवाता और 'गिण्हावित्ता' पकडवाकर 'तेसिं जीवतगाणं चेव हियउडए गिण्हावेइ' जीवित उनके हृदयपुट–हृदय के मासपिंड को निकलवा लेता था। 'गिण्हावित्ता' निकलवाकर फिर वह उससे 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रु नरेश की 'संतिहोम' शांति के निमित्त हवन 'करेइ' करता था। 'तए ण से महेसरदत्ते पुरोहिए'

तए ण से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'जियसत्तुस्स रण्णो' જિતશત્રુ રાજાના रज्जबलविवद्धणट्ठयाए રાજ્યબળની વિશેષ વૃદ્ધિ માટે 'कल्लाकल्लिं' પ્રતિદિન 'एगमेग माहणदारग' એક એક બ્રાહ્મણના બાલકને 'एगमेग' એક એક 'खत्तियदारग' ક્ષત્રિયના બાલકને 'एगमेग' એક એક 'वइस्सदारग' વૈશ્યના બાળકને 'एगमेग सुद्दारग એક એક શૂદ્રના બાળકને 'गिण्हावेइ' પકડાવતો હતો गिण्हावित्ता' પકડાવીને 'तेसिं जीवतगाण चेव हियउडए गिण्हावेइ' જીવિત તેના હૃદયપુટ–હૃદયના માસપિંડને કાઢી લેતો હતો, 'गिण्हावित्ता કાઢીને પછી તે તેનાથી 'जियसत्तुस्स रण्णो' જિતશત્રુ નરેશની संतिहोम શાંતિ નિમિત્તે હવન 'करेइ કરતો હતો 'तए ण से महेसरदत्ते पुरोहिए' અને કરી તે

नगरमासीत् ' रिद्ध० ' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र खलु सर्वतोभद्रे नगरे जितशत्रुर्नाम राजा बभूव । ' तस्स ण ' तस्य खलु 'जियसत्तुस्स रन्नो' जितशत्रोः राज्ञः ' महेसरदत्ते नाम पुरोहिए होत्था ' महेश्वरदत्तो नाम पुरोहितोऽभवत् । कीदृशः ? ' रिउव्वेय–जाव–अथव्वणवेयकुसले ' ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदाथर्वण-

नाम का पर्वत है। गंगा और सिन्धु नाम की दो नदियों से विभक्त हो जाने के कारण इस क्षेत्र के छह खंड हो गये हैं। उनमे ५ म्लेच्छ-खड एव १ आर्यखड है। इसी आर्यखड का नाम दक्षिणार्धभरत है इस मे सर्वतोभद्र नाम का एक नगर था ' रिद्ध० ' इसकी शोभा कौसबी नगरी जैसी थी, अर्थात्– इसमे बहुत ऊँचेर प्रासाद बने हुए थे। अनेक जाति के लोगों का यह निवासस्थान था। यहा बसने वाली जनता के लिये किसी भी प्रकार की भीति नहीं थी। वह धन एव धान्यादिक से परिपूर्ण था। ' तत्थ ण सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णाम राया होत्था ' ' तत्थ ण जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णाम पुरोहिए होत्था ' उस समय वहा का राजा जितशत्रु था। इसके एक पुरोहित था, जिसका नाम महेश्वरदत्त था। ' रिउव्वेय–जाव–अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था ' यह साङ्गोपाङ्ग ऋग्वेद से लेकर अथर्वणवेद तक ४ चारों वेदों का ज्ञाता था। ' तए ण

णयरे होत्था ' આ જબૂદ્રીપના ભરતક્ષેત્રમા એક વૈતાઢય નામનો પર્વત છે, ગગા અનેસિંધુ નામની બે નદીઓથી વિભક્ત થવાને કારણે તે ક્ષેત્રના છ ખડ થઇ ગયા છે તેમા ૫ મ્લેચ્છખડ અને ૧ એક આર્યખડ છે, તે આર્યખડનુ નામ દક્ષિણાર્ધભરત છે તેમા સર્વતોભદ્ર નામનુ એક નગર હતુ ' रिद्ध० ' તેની શોભા કૌશામ્બી નગરી જેવી હતી અર્થાત્ તેમા ઘણાજ મોટા-મોટા મહેલ બનેલા હતા અનેક જાતિના માણસોનુ તે નિવાસસ્થાન હતુ, ત્યા રહેનારી પ્રજાને કોઇપણ પ્રકારની ભીતિ-ભય ન હતો તે ધન-ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ હતી ' तत्थ ण सव्वओभद्दे णयरे जियसत्तू णाम राया होत्था ' ' तत्थ ण जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णाम पुरोहिए होत्था ' તે સમયે તે નગરીનો રાજા જીતશત્રુ હતો તેનો એક પુરોહિત હતો, જેનુ નામ મહેશ્વરદત્ત હતુ रिउव्वेयजावअथव्वणवेयकुसले यावि होत्था ' તે સાગોપાગ ઋગ્વેદથી લઇને અથર્વણવેદ સુધીના ચારવેદોનો જાણકાર હતો

च खलु महेश्वरदत्तः पुरोहितः अष्टशतम्—अष्टोत्तरशतमित्यर्थः, एवमग्रेऽपि बोध्यम्। ब्राह्मणदारकाणाम्, अष्टशतं क्षत्रियदारकाणाम्, अष्टशतं वैश्यदारकाणाम्, अष्टशतं शूद्रदारकाणां 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैर्ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषां 'जीवंतगाणं चेव' जीवतामेव ''हियउडियाओ' हृदयपुटिकाः ग्राहयति, ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स परबलं=शत्रुसैन्यं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'विद्धंसेइ वा' विध्वंसयति=नाशयति 'पडिसेहेइ वा' प्रतिषेधयति=निवर्तयति ॥ सू० ३ ॥

'से महेसरदत्ते पुरोहिए' वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं अट्ठसयं सुद्दारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ब्राह्मणों के बालकों को, १०८ क्षत्रियों के बालकों को, १०८ वैश्यों के बालकों को, और शूद्रों के १०८ बालकों को राजपुरुषों द्वारा पकडवा लेता और 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' पकडवाकर उनका हृदयपुट निकलवाता, निकलवाकर उससे जितशत्रु नरेश की शांति की कामना से शांतिहोम करता 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' इस प्रकार वह पुरोहित परसैन्य का शीघ्र ही विनाश करदेता और कितनेक सैनिकों को खदेड देता था।

'तए णं' त्यारे त्यारे पछी 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्दारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ એકસો આઠ બ્રાહ્મણોના બાળકોને, १०८ ક્ષત્રિયોના બાળકોને, १०८ વૈશ્યોના બાળકોને, १०८ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવતો અને 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી લેતો કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજાની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો તુરતજ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને ભગાડી આપતો હતો

'तए ण से' इत्यादि । 'तए ण से' ततः खलु सः महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'अट्ठमीचउद्दसीसु' अष्टमीचतुर्दश्यो' द्वौ द्वौ 'माहण-खत्तिय-वइस्स-सुद्ददारए' ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्य-शूद्रदारकौ-एकैकस्य वर्णस्य द्वौ द्वौ बालकौ अष्टावि त्यर्थः, ग्राहयति, ग्राहयित्वा शान्तिहोमं करोतीति भाव'। एव चतुर्णा मासाना चतुरश्चतुर', षण्णा मासानामष्टाए, सवत्सरस्य षोडश षोडश बालकान् ब्राह्मणादीना चतुर्णा वर्णानामेकैकस्य वर्णस्य गाहयति, ग्राहयित्वा तेषा बालकाना हृदयपुटकान् ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'जाहे२वि य ण' यदा यदापि च खलु जितशत्रुः खलु राजा परबलेन=शत्रु सैन्येन 'अभिजुज्जइ' अभियुज्यते=आक्रम्यते, 'ताहे२वि य ण' तदा तदापि

फिर वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठमीचउद्दसीसु' अष्टमी एव चतुर्दशी के दिन 'दुवे२ माहणखत्तियवइस्ससुद्ददारए' दो दो ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य एव शूद्र के बालकों को पकडवा लेता और पकडवा कर उनके हृदय के मासपिंड से नरेश की शाति के निमित्त हवन करता था। 'चउण्ह मासाण चत्तारि चत्तारि, छण्ह मासाण अट्ठ २' इसी प्रकार चार महिनों के ४-४, छह मास के ८-८ 'सवच्छरस्स' एक साल के 'सोलस२' सोलह सोलह बालकों को पकडवा लिया करता, और उनका हृदय निकाल कर उससे जितशत्रु राजा की शाति के निमित्त हवन किया करता था। 'जाहे२वि य ण' जब २ भी 'जियसत्तू ण राया' जितशत्रु राजा 'परबलेण अभिजुज्जइ' परबल-शत्रुसैन्य से आक्रान्त होता 'ताहे२वि य ण' तब २ भी

પછી તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'अट्ठमीचउद्दसीसु' આઠમ અને ચૌદશના દિવસે 'दुवे२ माहणखत्तियवइस्ससुद्ददारए' બે બે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રના બાળકોને પકડાવતો અને તેના હૃદયના માસપિંડવડે રાજાની શાતિ માટે હવન કરતો હતો चउण्ह मासाण चत्तारि चत्तारि, छण्ह मासाण अट्ठ २ તે પ્રમાણે ચાર મહિનાના ૪-૪ ચાર-ચાર, છ માસના ૮-૮ આઠ આઠ सवच्छरस्स એક વર્ષ માટે સોળ-સોળ બાળકોને પકડાવતો અને તેનું હૃદય કાઢીને જીતશત્રુ રાજાની શાતિનિમિત્તે હવન કર્યા કરતો હતો. जाहेरवि य ण જ્યારે જ્યારે પણ जियसत्तू ण राया જીતશત્રુ રાજા 'परबलेण अभिजुज्जइ પરબળ - શત્રુસૈન્યથી આક્રાન્ત થતો 'ताहेर

च खलु महेश्वरदत्तः पुरोहितः अष्टशतम्-अष्टोत्तरशतमित्यर्थः, एवमग्रेऽपि बोध्यम्। ब्राह्मणदारकाणाम्, अष्टशतं क्षत्रियदारकाणाम्, अष्टशतं वैश्यदारकाणाम्, अष्टशतं शूद्रदारकाणां 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैर्ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषां 'जीवंतगाणं चेव' जीवतामेव ''हिययउडियाओ' हृदयपुटिकाः ग्राहयति, ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स परबलं=शत्रुसैन्यं 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'विद्धंसेइ वा' विध्वंसयति=नाशयति 'पडिसेहेइवा' प्रतिषेधयति=निवर्त्तयति ॥ सू० ३ ॥

'से महेसरदत्ते पुरोहिए' वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ब्राह्मणों के बालकों को, १०८ क्षत्रियों के बालकों को, १०८ वैश्यों के बालकों को, और शूद्रों के १०८ बालकों का राजपुरुषों द्वारा पकड़वा लेता और 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हिययउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' पकड़वाकर उनका हृदयपुट निकलवाता, निकलवाकर उससे जितशत्रु नरेश की शांति की कामना से शांतिहोम करता 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' इस प्रकार वह पुरोहित परसैन्य का शीघ्र ही विनाश करदेता और कितनेक सैनिकों को खदेड देता था।

'तए णं' त्यारे त्यारे पछी 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुद्ददारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ १०८ એકસો આઠ બ્રાહ્મણોના બાળકોને, १०८ ક્ષત્રિયોના બાળકોને, १०८ વૈશ્યોના બાળકોને, १०८ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવતો અને 'गिण्हावित्ता तेसिं जीवंताणं चेव हिययउडियाओ गिण्हावेइ गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स रण्णो संतिहोमं करेइ' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી લેતો કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજાની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો 'तए णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसेइ वा पडिसेहेइ वा' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો તુરતજ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને ભગાડી આપતો હતો

भावार्थ— हे गौतम ! इस जबूद्वीपस्थित भरतखण्ड मे एक विशाल नगर था। जो सर्वप्रकार से समृद्ध एव धनधान्यादि स पूर्ण हरा-भरा था। इस में जनता के मुख पर सदा आनद छाया हुआ रहता था। कोई किसी भी प्रकार से दु खी नहीं था। सर्वतोभद्र इस नगर का नाम था। यहा का राजा जितशत्रु था। इस का एक पुरोहित था। जो वेदविद्या में पूर्णरूप से निष्णात था। महेश्वरदत्त इस नाम से यह जनता में प्रसिद्ध था। वेदविहित हिंसा को यह हिंसा नहीं मानता था इसी लिये यह अपने नरेश की शाति के निमित्त नरमेधयज्ञ जसा अधर्म कृत्य किया करता था। उसके लिये यह नगरनिवासी चारों वर्णों के बच्चों को राजपुरुषों से पकडवाता और उनके जिन्दे-जीते-हुओं का हृदय-कलेजा को निकलवा कर उनकी उसमें आहुतिया देता था। नरेश के ऊपर अन्य नरेश आक्रमण न कर सके यही यज्ञ के करने का इसका एक प्रधान उद्देश्य था। इस यज्ञ की पूर्त्ति के लिये यह इतना भयकर से भयकर अनर्थ करने में थोडासा भी सकोच नहीं करता। यह पुरोहित के रूप में एक पिशाच था। मानव के रूप में दनव था। निदयता सदा इसके हृदय में रहा करती थी। दया

ભાવાર્થ— હે ગૌતમ! આ જમ્બૂદ્વીપસ્થિત ભરતખડમા એક વિશાલ નગર હતુ, તે સર્વ પ્રકારથી સમૃદ્ધ અને ધન-ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ-ભરેલુ હતુ તે નગરની પ્રજાના મુખપર હમેશા આનદ વરતતો હતો, કોઇપણ પ્રકારનુ ત્યા દુ ખ ન હતુ, તે નગરનુ નામ સર્વતોભદ્ર હતુ, તેના રાજા જિતશત્રુ હતા, તેને એક પુરોહિત હતો તે વેદવિદ્યામા પરિપૂર્ણ-નિષ્ણાત હતો, અને માણસોમા તે મહેશ્વરદત્ત આ નામથી પ્રસિદ્ધ હતો, વેદવિહિત-વેદમા પ્રતિપાદન કરેલી હિસાને તે હિસા માનતો નહિ એટલે તે પોતાના રાજાની શાતિના નિમિત્તે નરમેધયજ્ઞ જેવુ અધર્મ કૃત્ય કર્યા કરતો હતો તે માટે તે નગરના નિવાસી ચારેય વર્ણોના બાળકોને રાજપુરૂષોદ્વારા પકડાવતો અને તે જીવતાં બચ્ચાઓના હૃદય-કાળજાને કઢાવીને તેની આહુતીઓ આપતો હતો, પોતાના રાજા પર બીજા-કોઇ રાજાઓ આક્રમણ ન કરી શકે, એજ ફક્ત યજ્ઞ કરવાનો પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય હતો, તે યજ્ઞની પૂર્તિ માટે તે એવુ ભયકરથી પણ ભયકર અનર્થ કર્મ કરવામા થોડો પણ સકોચ કરતો નહિ, એ પુરોહિતના રૂપમા એક પિશાચ હતો માનવના રૂપમા દાનવ-અસુર હતો હમેશા તેના હૃદયમા નિર્દયતા ગ્યાજ કરતી હતી તેના હૃદયમા દયા ન હતી

मूलम्—मू० ४

तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए एयकम्मे ४ सुबहु पावं समज्जिणित्ता तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा पंचमाए पुढवीए उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु नेरइयत्ताए उववण्णे। से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे, संपत्ते वारसाहे, इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति–जम्हा णं अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए, तम्हा णं होउ णं अम्हं दारए बहस्सइदत्ते णामेणं। तए णं से बहस्सइदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ। तए णं से बहस्सइदत्ते दारए, उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था। से णं उदयणस्स कुमारस्स पियवालवयंसए यावि होत्था। सहजायए सहवड्ढियए सहपंसुकीलियए ॥ सू० ४ ॥

इसके हृदय में नहीं थी। यह अष्टमी और चतुर्दशी जैसे पवित्र पर्वों पर भी अपने पापकर्मों से नहीं हटता था। यह इन दिनों को भी उक्त संख्या मे चतुर्वर्ण के बालकों को पकडवा पकडवा कर उनके सुकुमार हृदयों की आहुतियां अग्नि मे दिया करता था। जब २ ज्यों २ जितशत्रु नरेश पर परसैन्य का आक्रमण होता तब २ त्यों २ यह अधर्म का पुंज महेश्वरदत्त उक्त संख्या मे ब्राह्मण आदि के प्राणप्यारे पुत्रों को पकडवाकर उनके कलेजों को होम मे झोंका करता। यह है इस पुरोहित की निर्दयता का नमूना। इस प्रकार यह कितनेक शत्रुसैन्य को यज्ञ के प्रभाव से नष्ट कर देता, तथा कितनेक

આઠમ અને ચૌદશ જેવા પવિત્ર પર્વોમાં પણ પોતાના પાપથી હઠતો નહિ તે દિવસોમાં પણ એ પુરોહિત ચાર વર્ણના ઉપર કહેલા પ્રમાણે સંખ્યામાં બાળકોને પકડાવીને તેના સુકોમલ હૃદય-કલેજાની આહુતીઓ અગ્નિમાં દીધા કરતો હતો જ્યારે જ્યારે જિતશત્રુ રાજવીના ઉપર પરસૈન્યનું આક્રમણ થતું ત્યારે ત્યારે તે અધર્મનીગ શિ-ઢગલો મહેશ્વરદત્ત ઉપર કહેલી સંખ્યામાં બ્રાહ્મણ આદિના પ્રાણપ્યારા પુત્રોને પકડાવી તેના કાળજાઓને હોમ કરવાના કુંડમાં ધકેલી દેતો આ છે પુરોહિતની નિર્દયતાનો નમુનો આ પ્રમાણે તે કેટલાક શત્રુઓના સૈન્યને

टीका—सू० ४

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु स महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मकारी—'सुबहु पाव' सुबहु पापं, 'जाव समज्जिणित्ता' यावत् समर्ज्य=समुपार्ज्य त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउ' परमायुः, उत्कृष्टमायुष्यं पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'पचमाए पुढवीए' पञ्चम्या पृथिव्या धूमप्रभाया 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' सप्तदशसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे'

को पास मे ही नहीं आने देता—दूर से ही उन्हे खदेड दिया करता था। ॥ सू० ३ ॥

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' इस प्रकार 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' यह महेश्वरदत्त पुरोहित कि 'एयकम्मे४' जिस का प्रतिदिन का यही निर्दय कर्म था। 'सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता' घोरातिघोर पापकर्मों का सचय कर 'तीस वाससयाइ' तीन हजार ३००० वर्ष की 'परमाउ पालित्ता' उत्कृष्ट आयु को भोगकर 'कालमासे काल किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मर कर 'पचमाए पुढवीए' धूमप्रभानामक पाचवीं पृथिवी मे 'सत्तरसमागरोवमठिइएसु नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सागर की स्थितिवाले नरक मे 'नेरइयत्ताए'

यज्ञना प्रभावथी नाश करी दे छे, तथा केटलाकने तो नजीकमा आववाज देतो नहि अने दूरथी भगाडी देतो हतो ॥ सू ३ ॥

'तए ण से' इत्यादि

'तए ण' आ प्रमाणे 'से महेसरदत्ते पुरोहिए' ते महेश्वरदत्त पुरोहित के 'एयकम्मे ४' जेनु हमेशानु एज निर्दय कर्म हतु 'सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता' अनेक घोरातिघोर पापकर्मोनो सचय करीने 'तीस वाससयाइ' त्रण हजार ३००० वर्षनी 'परमाउ पालित्ता' उत्कृष्ट आयुष्यने भोगवीने 'कालमासे काल किच्चा' मृत्युना समये मरण पामीने 'पचमाए पुढवीए' धूमप्रभा नामनी पृथ्वीमा 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सत्तर सागरनी स्थितिवाळा नरकमा 'नेरइयत्ताए'

उपपन्नः । 'से णं ताओ' स खलु तस्याः पृथिव्या अनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य इहैव 'कोसंबीए नयरीए' कौशाम्ब्यां नगर्यां सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ताया भार्यायाः पुत्रतयोत्पन्नः । 'तए णं' ततः खलु तस्य दारकस्य अम्मापितरौ 'निव्वत्ते एगारसे दिवसे' निवृत्ते एकादशे दिवसे 'संपत्ते बारसाहे' सम्प्राप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे 'इमं एयारूवं' इदमेतद्रूपं वक्ष्यमाणं 'नामधेज्जं' नामधेयं कुरुतः, 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकं अयं दारकः सोमदत्तस्य पुत्रः, वसुदत्ताया आत्मजोऽस्ति 'तम्हा णं' तस्मात्

नारकीपने से 'उववण्णे' उत्पन्न हुआ। 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए' वहां की पूर्ण स्थिति को भोगनेके अनंतर ही यह वहां से निकलकर इसी भरतक्षेत्र की कौशाम्बी नगरी में 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववन्ने' सोमदत्त पुरोहित की वसुदत्ता नामकी भार्या से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ है 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे' जब इसकी प्रसूति के ११ दिन व्यतीत हो चुके तब इसके माता-पिता ने 'संपत्ते बारसाहे' १२ दिन प्रारंभ होते ही 'इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति' इसका इस रूप से नामसंस्कार किया- 'जम्हा णं' कि 'अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए' यह हमारा बालक मुझ सोमदत्त का पुत्र है और वसुदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ है

નારકીપણાથી 'उववण्णे' ઉત્પન્ન થયો, 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव कोसंबीए णयरीए' ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી ભોગવીને પછી તે ત્યાંથી નીકળીને આ ભરતક્ષેત્રની કૌશામ્બી નગરીમાં 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववन्ने' સોમદત્ત પુરોહિતની વસુદત્તા નામની પત્નીથી પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો છે 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे' જ્યારે તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ વીતી ગયા, ત્યારે તેના માતા-પિતાએ 'संपत्ते बारसाहे' ૧૨ બારમા દિવસનો પ્રારંભ થતાંજ 'इमं एयारूवं णामधिज्जं करेंति' તેનું એ પ્રમાણે નામકરણ સંસ્કાર કર્યું 'जम्हा णं' કે 'अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए' આ અમારો બાળક મારો-સોમદત્તનો પુત્ર છે અને વસુદત્તાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન

खलु 'होउ ण' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकं दारकः 'बहस्सइदत्ते नामेण' बृहस्पतिदत्तो नाम्ना। 'तए ण से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारक 'पचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्रीपरिरक्षितः 'जाव परिवड्ढइ' यावत्परिवर्धते। 'तए ण से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=निवृत्तबाल्यावस्थः 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकम नुमाप्तः=तारुण्य प्राप्त 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्र =मवर्धमानविज्ञानवान, 'होत्था' अभूत्। 'से ण' स खलु उदयनस्य कुमारस्य=जितशत्रो र्युवराजस्य 'पियवयंसए यावि होत्था' प्रियवयस्यकश्चाप्यभवत्=प्रियमित्रभूत्। कीदृशः? 'सहजायए' सहजातकः=समानकाले समुत्पन्नः 'सहवड्ढियए' सहवर्द्धितकः=सहैव वृद्धिं प्राप्तः, 'सहपंसुकीलियए' सहपांशुक्रीडितकः=सहैव कृतबालक्रीडः ॥ सू० ४ ॥

'तम्हा ण' इसलिये 'होउ ण अम्ह दारए बहस्सइदत्ते णामेण' हमारा यह बालक 'बृहस्पतिदत्त' इस नाम से प्रसिद्ध होवे 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए पचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढए' 'बृहस्पतिदत्त इस नाम मे सस्कारित यह बालक पाच धायमाताओंद्वारा सुरक्षित होता हुआ आनद से बढने लगा। 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था' जब यह बृहस्पतिदत्त दारक बाल्यावस्था का उल्लघन कर यौवन अवस्था को प्राप्त हो चुका एव उसको यौवन अवस्था प्राप्त होने का ज्ञान होगया तब 'से ण उदयणस्स कुमारस्स पियबालवयसए यावि होत्था' इसकी

थयो छे 'तम्हा ण' એટલા માટે होउ ण अम्ह दारए बहस्सइदत्ते णामेण અમારો એ બાળક "બૃહસ્પતિદત્ત" આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ. तए ण से बहस्सइदत्ते दारए पचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ' 'બૃહસ્પતિદત્ત' આ નામથી સસ્કાર પામેલો આ બાળક પાચ ધાયમાતાઓ દ્વારા રક્ષણ પામીને આનદથી વધવા લાગ્યો 'तए ण से बहस्सइदत्ते दारए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था જ્યારે તે બૃહસ્પતિદત્ત બાળક બાળ-અવસ્થા પૂરી કરીને યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો અર્થાત્ તેને યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાનુ જ્ઞાન થઇ ગયુ ત્યારે 'से ण उदयणस्स कुमारस्स पियबालवयसए यावि होत्था' તેની મિત્રતા શતાનીક રાજાના યુવરાજ પુત્ર

मित्रता शतानीक नरेश के युवराज पुत्र उदयन कुमार के साथ हुई। मित्रता का कारण यह था कि 'सहजायए' ये दोनों साथ २ ही जन्मे थे, 'सहवड्ढियए' साथ २ ही बढे हुए थे, सहपंसुकीलियए' और साथ ही ये दोनों मिलकर बालक्रीडा किया करते थे।

भावार्थ— इस प्रकार इस महेश्वरदत्त पुरोहित ने कि जिसका रातदिन का यज्ञ करना ही एक कर्तव्य था–अपने कुकृत्यों से अनेक घोरातिघोर पापकर्मों को अर्जित करके अपनी ३००० वर्ष की आयु को समाप्त कर दिया। हिंसामय दुष्कृत्यों ने इस की मानसिक धारा को कुपथगामिनी बनाकर नरक का अधिकारी बनाने योग्य पापकर्मों का संचय करा दिया। यह जब मरा तब अपने कृत पापकर्मों के अशुभतम फल को भोगने के लिये पंचम पृथिवी–पांचवें १७ सागर की उत्कृष्ट–स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय में उत्पन्न हुआ। वहां की सर्व प्रकार की भयंकर वेदना को भोगते २ इसने वहां की अपनी १७ सागर की स्थिति पूर्ण की, और वहां से निकल कर भरतक्षेत्रस्थित कौशाम्बी नगरी में सोमदत्त पुरोहित की भार्या वसुदत्ता की कुक्षि से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ। इसके जन्म के ११ दिन जब निकल चुके तब माता–पिता ने १२ वें दिन इसका नाम बृहस्पतिदत्त

ઉદયન કુમારની સાથે થઇ મિત્રતાનું કારણ એ હતું કે – सहजायए એ બન્ને સાથે-સાથે જન્મ્યા હતા 'सहवड्ढियए' સાથે સાથેજ મોટા થયા હતા 'सहपंसुकीलियए' અને સાથેજ બન્ને મળીને બાલક્રીડા કરતા હતા

ભાવાર્થ— આ પ્રમાણે તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત કે જેને રાત્રી–દિવસ યજ્ઞ કરવો એજ એક કર્તવ્ય હતુ, તે પોતાના ભુંડાકૃત્યોથી અનેક ઘોરાતિઘોર પાપકર્મોને મેળવીને પોતાની ૩૦૦૦ ત્રણ હજાર વર્ષની આયુષ્યને પૂરી કરી દીધી ત્યારે તે મરણ પામ્યો ત્યારે પોતાના કરેલા પાપકર્મોના અશુભતમ ફળને ભોગવવા માટે પાંચમી પૃથિવી–પાંચમું નરક, જેની સત્તર ૧૭ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તે નરકમાં નારકીની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંની સર્વ પ્રકારની ભયંકર વેદનાને ભોગવતો–ભોગવતો ત્યાંની ૧૭ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને ત્યાંથી નીકળીને ભરતક્ષેત્રમાં રહેલી કૌશામ્બી નગરીમાં સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રી વસુદત્તાના ઉદરથી પુત્રરૂપમાં ઉત્પન્ન થયો તેના જન્મના અગીઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થતા પછી ૧૨ બારમા દિવસે તેના માતા–પિતાએ તેનું બૃહસ્પતિદત્ત

मूलम्—सू० ५

तए णं से सयाणीए राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से उदयणे कुमारे बहूहिं राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं संपरिवुडे, रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू० ५

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से' ततः खलु स शतानीको राजा अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः, मृत इत्यर्थः।

रखा। बृहस्पतिदत्त पाच धायमाताओं की देख-रेख मे पलपुस कर बडा होने लगा। बाल्यावस्था से इसने यौवन अवस्था को पाया, तत्सम्बन्धी ज्ञान भी इसका विकसित होने लगा। धीरे २ इसकी दोस्ती शतानीक नरेश के युवराज कुमार उदयन के साथ होगई। ये दोनों साथ २ ही जन्मे थे, साथ २ ही बढे हुए थे और साथ २ ही इन दोनों ने मिल-जुल कर बालक्रीडाएँ भी की थीं। ॥ सू० ४ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं' इसके अनन्तर 'से सयाणीए राया' वह शतानीक राजा 'अण्णया कयाइ' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्म

નામ રાખ્યું બૃહસ્પતિદત્ત પાંચ ધાયમાતાઓની દેખરેખમાં પાલન-પોષણ પામી મોટો થવા લાગ્યો, બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને તે યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. યૌવન અવસ્થાસમ્બન્ધી તેનું જ્ઞાન પણ વિકસિત થવા લાગ્યું ધીરે ધીરે તેની મિત્રતા શતાનીક રાજાના યુવરાજ કુમાર ઉદયન સાથે થઇ ગઇ તે બન્ને સાથેજ જન્મ્યા હતા સાથેજ મોટા થયા અને એક બીજા સાથે મળીને બાલક્રીડા કરી હતી ॥ સૂ૦ ૪ ॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ

'तए णं' તે પછી 'से सयाणीए राया' તે શતાનીક રાજા 'अण्णया कयाइ' કોઇ એક સમય 'कालधम्मुणा संजुत्ते' કાલધર્મને પામી

'तए णं से उदयणे कुमारे' ततः खलु स उदयनः कुमारः 'बहुहिं' बहुभिः 'राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' राजेश्वर-यावत्सार्थवाहप्रभृतिभिः सार्धं संपरिवृतः 'रोयमाणे' रुदन्=अश्रूणि मुञ्चन् 'कंदमाणे' क्रन्दन्=उच्चस्वरेण रोदनं कुर्वन् 'विलवमाणे' विलपन्=आर्त्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवन् सन् शतानीकस्य राज्ञः स्वपितुः 'महया' महता 'इड्ढिसक्कारसमुदएणं' ऋद्धिसत्कार-समुदयेन=विभवानुसारसमुचितविधिना 'णीहरणं' निर्हरणं=श्मशाननयनं करोति। कृत्वा 'बहूइं' बहूनि 'लोइयाइं' लौकिकानि 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि=दानादीनि करोति ॥ सू० ५ ॥

को प्राप्त हो गया 'तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसर-जाव सत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' उसके मरन के बाद उस उदयन कुमार ने राजेश्वर से लेकर सार्थवाह तक अनेक पुरुषों के साथ परिवृत होकर 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' खूब रुदन किया, खूब उच्चस्वर से आक्रन्दन किया, खूब आर्त्तस्वर से विलाप किया। 'सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढिसक्कार समुदएणं णीहरणं करेइ' और अपने पिता शतानीक नरेश की अपने विभव के योग्य उचित विधि के अनुसार श्मशानयात्रा निकाली। 'करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार करके फिर उसने समस्त मृत्यु अवसर पर होनेवाले लौकिक कार्य किये। भावार्थ स्पष्ट है। ॥ सू० ५ ॥

ગયા 'तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसरजावसत्थवाहप्पभिईहिं सद्धिं' તેના મૃત્યુ પછી તે ઉદયન કુમારે રાજેશ્વર તથા સાર્થવાહ વગેરે અનેક પુરૂષો સાથે મળીને 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' ખૂબ રૂદન કર્યું, ખૂબ ઉચ્ચા સ્વરથી આક્રંદન કર્યું, ખૂબ આર્ત્તસ્વરથી વિલાપ કર્યો 'सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ' અને પોતાના પિતા શતાનીક રાજાની પોતાના વૈભવના પ્રમાણમાં યોગ્ય વિધિ પ્રમાણે શ્મશાનયાત્રા કાઢી करित्ता बहुहिं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ દાહસંસ્કાર કરીને પછી તમામ મૃત્યુ અવસર પર કરવા યોગ્ય લૌકિક કાર્યો કર્યાં ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૫॥

मूलम्—सू० ६

तए णं ते बहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं अभिसिंचंति। तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए महया०। तए णं से वहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए। से णं उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्मं करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिन्नवियारे जाए यावि होत्था। तए णं से वहस्सइदत्ते पुरोहिए उदयणस्स रन्नो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे, अण्णया कयाइ पउमावईए देवीए सद्धिं सपलग्गे यावि होत्था। पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू० ६॥

टीका—सू० ६

'तए णं ते' इत्यादि। 'तए णं ते' ततः खलु ते बहवः 'राईसर जाव-सत्थवाहा' राजेश्वर-यावत्सार्थवाहा 'उदयनं कुमारं 'महया २' महता२ 'रायाभिसेएणं' राजाभिषेकेण=राज्याभिषेकविधिना, 'अभिसिंचइ' अभिषिञ्चति=अभिषिक्तं करोति। 'तए णं से' ततः खलु स उदयनः कुमारो राजा जातः।

'तए णं ते' इत्यादि।

'तए णं' मृत्युकृत्य हो जाने के बाद 'ते बहवे राईसर-जाव सत्थवाहा' उन समस्त राजेश्वर से लेकर नगर के साहूकारों ने मिल-जुलकर 'उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं' उदयन कुमार का बडे ही उत्सव के साथ राज्याभिषेक 'अभिसिंचंति' किया 'तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए' वह उदयन कुमार अब राजा बन गया। 'महया०'

तए णं ते ઇત્યાદિ

'तए णं' મૃત્યુ પછીના લૌકિક વ્યવહારોનું કામ પૂરૂં થઇ રહ્યા પછી 'ते बहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा' તમામ રાજેશ્વર અને નગરના શાહુકારો હળી-મળીને उदयणं कुमारं महया२ रायाभिसेएणं' ઉદયન કુમારનો મહાન ઉત્સવપૂર્વક રાજ્યાભિષેક 'अभिसिंचंति' કર્યો 'तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए' તે ઉદયન કુમાર હવે રાજા તરીકે રાજગાદી પર આવ્યા,

स कीदृशः ? 'महया०' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=धैर्यगाम्भीर्य मर्यादादिगुणयुक्तः। 'तए णं से' ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः उदयनस्य राज्ञः 'पुरोहिए जाए' पुरोहितो जातः। 'से ण' स खलु=बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः 'उदयणस्स रण्णो' उदयनस्य राज्ञः 'पुरोहियकम्म करेमाणे' पुरोहितकर्म कुर्वन् 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसमस्तस्थानेषु 'सव्वभूमियासु'=प्रासादगृहकोष्ठकोपागारादिषु 'अतेउरे य' अन्तःपुरे च 'दिन्नवियारे' दत्तविचारः=दत्तराजाभिप्राय सर्वत्र सचरणार्थं प्राप्तराजाज्ञ इत्यर्थः, जातश्चाप्य भवत्=सर्वत्राऽप्रतिहतविहारोऽभूत्। 'तए ण' ततः खलु=एव प्राप्तराजाज्ञानन्तर स बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः उदयनस्य राज्ञः 'अतेउरे' अन्तःपुरे

यह धैर्य, गाभीर्य एव मर्यादादिक राजगुणों से सुशोभित होने लगा। 'तए ण से वहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए' वह बृहस्पतिदत्त पुरोहित के पद पर प्रतिष्ठित हो गया। 'से ण उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्म करेमाणे' वह उदयन राजा का पुरोहितकर्म करता हुआ 'सव्वट्ठाणेसु' राजा के शयन भोजन आदि सब स्थानों मे 'सव्वभूमियासु' सब भूमिकाओं मे अर्थात् सब राजमहलों आदि मे 'अतेउरे य' और राजा के अन्त पुर मे भी 'दिन्नवियारे जाए यावि होत्था' जाने के लिए राजा का अभिप्रायवाला अथात् राजा की आज्ञा प्राप्त किया हुआ बेरोक–टोक जाता आता था। 'तए ण से वहस्सइदत्ते फिर तो वह बृहस्पतिदत्त 'उदयणस्स' अतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले

महया०' ते धैर्य, गाभीर्य अने मर्यादा आदि राजगुणोथी सुशोभित थवा लाग्या, तए ण से वहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिए जाए' ते બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યા 'से ण उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्म करेमाणे ते ઉદયન રાજાના પુરોહિત કર્મ કરતો થકો सव्वट्ठाणेसु' રાજાની શયન ભોજન આદિ બધી જગ્યાએ 'सव्वभूमियासु' રાજાના બધા રાજમહેલો આદિમા 'अतेउरे य' અને અન્ત પુરમા પણ 'दिन्नवियारे' જવા આવવા માટે રાજાનો અભિપ્રાય મેળવેલો અર્થાત્ રાજાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરેલો વગર રોક–ટોક જતો આવતો 'तए ण से वहस्सइदत्ते' ફરી તો તે બૃહસ્પતિદત્ત उदयणस्स रण्णो अतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे ते ઉદયન રાજાના

'वेलासु य' वेलासु च=उचितावसरेषु 'अवेलासु य' अवेलासु च=अनवसरेषु भोजनशयनादिकालरूपेषु 'कालेसु य' कालेसु च=प्रथमतृतीयप्रहरादिषु 'अकालेसु य' अकालेषु च=मध्याह्नादिषु 'राओ य' रात्रौ च 'वियाले य' विकाले च=सन्ध्यायां 'पविसमाणे' प्रविशन् 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'पउमावईए देवीए सद्धिं' पद्मावत्या देव्या सार्धं 'संपलग्गे यावि' संप्रलग्नश्चापि=आसक्तश्चापि 'होत्था' अभवत्। पद्मावत्या देव्या सार्धं 'उरालाइं' उदारान् 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=विषयसुखानि 'भुंजमाणे' भुञ्जानः विहरति ॥ सू० ६ ॥

य पविसमाणे' उदयन राजा के अंतःपुर मे योग्य समय मे, भोजन एवं शयन आदिरूप विकाल समय मे, दिन के प्रथम, तृतीय आदि प्रहरों मे, मध्याह्न आदिरूप अकाल मे, रात्रि मे, एवं संध्या मे भी आने जाने लगा। इसे किसी भी समय मे अंतःपुर में जाने आने का रोक नहीं था। 'अण्णया कयाइ' एक समय की बात है कि– 'पउमावईए देवीए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था' इस प्रकार के स्वतंत्र आने जाने से इसका अनुचित संबंध भी पद्मावती देवी के साथ हो गया, और इसने 'पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' पद्मावती के साथ मनुष्यसम्बन्धी उदार कामभोगों को भोगने लगा।

भावार्थ— राजेश्वर आदि समस्त जनों ने मिल–जुल कर शतानीक नरेश के संपूर्ण मृत्यु–कृत्य हो चुकने पर उसके पुत्र उदयन कुमार को

અંતઃપુરમાં યોગ્ય સમયે, ભોજન અને શયન આદિ ખાનગી સમયે, દિવસના પ્રથમ, ત્રીજા આદિ પ્રહરોમાં, મધ્યાહ્ન આદિ અકાલ (યોગ્ય સમય નહિ તે) માં રાત્રીએ અને સાયંકાલે આવવા જવા લાગ્યો, પુરોહિત અંતઃપુરમાં ગમે ત્યારે જાય આવે તો તેને કોઇ રોકી શકતું નહિ આ પ્રમાણે સ્વતંત્ર રીતે તેનું આવવાનું અને જવાનું થવાથી પદ્માવતી દેવી સાથે તેનો અનુચિત સંબંધ પણ થઇ ગયો અને તે 'पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' પદ્માવતીની સાથે મનુષ્યસંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો

ભાવાર્થ— રાજેશ્વર આદિ સૌ માણસોએ મળીને શતાનીક રાજવીના મૃત્યુ પછીની તમામ ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી તેના કુમાર ઉદયનને

मूलम्—सू० ७

इम च ण उदयणे राया ण्हाए जाव विभूसिए जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ। तए णं से उदयणे राया वहस्सइदत्तं पुरोहियं पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाण पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते तिवलियं भिउडिं णिलाडे साहट्टु वहस्सइदत्त पुरोहिय पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जाव एएण विहाणेण वज्झ आणवेइ। एवं खलु गोयमा वहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाण जाव विहरइ ॥ सू० ७ ॥

अभिषेकपूर्वक राजगद्दी पर स्थापित कर दिया। अब तो उदयन कुमार युवराज से नृपति बन गये। राजयोग्य सुन्दर गुणों से वे विभूषित होने लगे, धैर्य गाभीर्य आदि समस्त राजोचित गुण—उनमे निवास करने लगे। उन्हों ने अपने यहा के पुरोहित पद पर अपने बालमित्र बृहस्पतिदत्त को स्थापित कर दिया। बृहस्पतिदत्त पुरोहित को अत पुर में हरएक समय आने जाने की छूट भी मिल गई। जब इसकी इच्छा होती तब यह वहा चला जाता और जब इच्छा होती वहा स चला आता। एक समय की बात है कि इस प्रकार की स्वतत्रता ने इसके जीवनपट मे एक विलक्षण परिवर्तन किया—पद्मावती देवी जो उदयन नरेश की रानी थी, उसके साथ इसका अनुचित सबध स्थापित हो गया। वह उस पद्मावती रानी के साथ मनुष्यसबधी कामभोगों को भोगने लगा ॥ सू० ६ ॥

અભિષેકપૂર્વક રાજગાદી પર બેસાડયા, જે ઉદયન કુમાર રાજકુમાર હતા, તે નૃપતિ-રાજા બની ગયા, રાજાના જેવા જોઇએ તેવા સુન્દર ગુણોથી તે શોભવા લાગ્યા, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, આદિ તમામ રાજાના ઉચિત ગુણો તેનામા ઘર કરીને રહેવા લાગ્યા, તેણે પોતાના પાસે પુરોહિત પદ પર પોતાના બાલમિત્ર બૃહસ્પતિદત્તને સ્થાન આપ્યુ બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને અત પુરમા ગમે ત્યારે પોતાની ઇચ્છા મુજબ જવા-આવવાની છુટ મળી ગઈ, જ્યારે તેની ઇચ્છા થાય ત્યારે અત પુરમા જાય, અને ઇચ્છા થાય ત્યારે ત્યાથી પાછા ચાલ્યા આવે, એક વખતની વાત છે કે – પુરોહિતને મળેલી સ્વતત્રતાએ તેના જીવનમા એક વિલક્ષણ પરિવર્તન કર્યું – પદ્માવતી દેવી જે ઉદયન રાજાના રાણી છે, તેના સાથે પુરોહિતનો અનુચિત સમ્બન્ધ બધાઇ ગયો, અને તે પદ્માવતી રાણી સાથે મનુષ્યસમ્બન્ધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો ॥ સૂ૦ ૬ ॥

टीका—सू० ७

'इम च ण' इत्यादि। 'इम च ण' अस्मिन्-अवसरे खलु उदयनो राजा 'ण्हाए' स्नातः=कृतस्नानः 'जावविभूसिए' यावद्विभूषितः=याव त्सर्वालङ्कारविभूषितः 'जेणेव पउमावई देवी' यत्रैव पद्मावती देवी=यस्मिन्नन्तःपुरे पद्मावती देवी तिष्ठति 'तेणेव' तत्रैव=तत्पार्श्वे 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'तए ण से' तत, खलु स उदयनो राजा बृहस्पतिदत्त पुरोहितं पद्मावत्या देव्या सार्धं उदारान् भोगभोगान् भुञ्जान पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः शीघ्र कोपाविष्ट 'तिवलिय' त्रिवलिका=त्रिवलियुक्ता 'भिउडिं'

'इम च ण' इत्यादि।

एक समय की बात है कि—जब पुरोहितजी पद्मावती देवी के साथ विलास कर रहे थे 'इम च ण' इसी अवसर पर 'उदयणे राया' उदयन नरेश 'ण्हाए जाव विभूसिए' नहा–धोकर एव राजसी ठाट–बाट से सुसज्जित हो कर 'जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ' जहा वह पद्मावती देवी थी वहा आये 'तए ण से उदयणे राया बहस्सइदत्त पुरोहिय पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुंजमाण पासइ' आते ही उदयन नरेश ने बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पद्मावती के साथ उदार भोगभोगों को भोगते हुए देखा। 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु बहस्सइदत्त पुरोहिय पुरिसेहिं गिण्हावेइ' देखते ही वह कुपित हो गया। क्रोध के आवेश से उसके

इम च ण' ઇત્યાદિ

એક સમયની વાત છે કે-જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવીની સાથે વિલાસ કરી રહ્યા હતા, તે સમય પર 'उदयणे राया' ઉદયન નરેશ ण्हाए जाव विभूसिए નાહી-ધોઇને રાજવૈભવ પ્રમાણે ઠાઠ-માઠથી તૈયાર થઇને जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ જ્યા તે પદ્માવતી દેવી હતા ત્યા આવ્યા तए ण से उदयणे राया वहस्सइदत्त पुरोहिय पउमावईए देवीए सद्धिं- उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाण पासइ આવતાજ ઉદયન રાજાએ બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પદ્માવતી દેવીના સાથે ઉદાર ભોગોને ભોગવતો જોયો 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलिय भिउडिं णिलाडे साहट्टु बहस्सइदत्त पुरोहिय पुरिसेहि गिण्हावेइ' જોતાની સાથેજ તે કોપાયમાન થઇ ગયો, ક્રોધના

भ्रुकुटिं 'णिलाडे' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=उन्नीय बृहस्पतिदत्तं पुरोहितं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा 'जाव' यावत् 'एएण विहाणेण' एतेन प्रत्यक्षदृश्यमानेन विधानेन 'वज्झ' वध्यं 'आणवेइ' आज्ञापयति।

भगवानाह–'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम! बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः 'पुरा पोराणाणं' पुरा पुराणानां=पुरा=पूर्वं पुराणानां=पूर्वकालकृतानां 'जाव विहरइ' यावद् विहरति। अत्र यावच्छब्दात्–'दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावकं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे' इति संग्राह्यम्। एषां व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता। विहरति वर्तते ॥ सू० ७ ॥

मस्तक पर त्रिवलियुक्त भ्रुकुटी तन गई। उसने शात्र ही अपने नौकरों द्वारा बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पकडवा लिया। 'गिण्हावित्ता जाव एएण विहाणेण वज्झं आणवेइ' पकडवा कर उसने उसके इसकृत्य के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है। 'एवं खलु गोयमा! वहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' भगवान कहते है कि हे गौतम! इस प्रकार यह बृहस्पतिदत्त पुरोहित पूर्वोपार्जित अपने अशुभतम कर्मों का यह फल भोग रहा है।

भावार्थ— एक समय की बात है जब कि पुरोहित जो पद्मावती देवी के साथ वैषयिक क्रीडाएँ कर रहे थे, उदयन नरेश स्नानादिक क्रियाओं से निवृत्ति पा राजसी वेशभूषा से सजधजकर पद्मावती के विलासभवन पर

આવેશમાં તેના માથાપર કપાલમાં ત્રણ વલિ સાથે નેણના ભ્રૅવર ચઢી ગયા, અને તુરત તેણે પોતાના નોકરો દ્વારા બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતને પકડાવી લીધો. गिण्हावित्ता जाव एएण विहाणेण वज्झं आणवेइ 'પકડાવી કરીને તેને તેના કૃત્ય પ્રમાણે તેને "મારી" નાખો એવી જાહેરાત કરી 'एवं खलु गोयमा! वहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે તે બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત પોતાના પૂર્વોપાર્જિત અશુભતમ કર્મોનું એ ફળ ભોગવી રહ્યો છે

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવી સાથે વિષયક્રીડા કરી રહ્યો હતો, તેવામાં ઉદયન રાજા સ્નાનાદિક ક્રિયાઓ કરીને

मूलम्—सू० ८

वहस्सइदत्ते णं भंते ! दारए इओ कालगए कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! वहस्सइदत्तेणं दारए पुरोहिए चउसट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे सूलीभिण्णे कए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु । तओ हत्थिणाउरे णयरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ। से णं तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे तत्थेव हत्थिणाउरे नयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए० बोहिं। सोहम्मे कप्पे महाविदेहेवासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ॥ सू० ८ ॥

पंचमं अज्झयणसम्मत्तं ॥ ५ ॥

पहुँचते हैं, पहुँचते ही वहा उन्होंने रानी पद्मावती के साथ उसका अनुचित व्यवहार देखा। इस व्यवहार के देखते ही राजा के चित्त में क्रोध की ज्वाला भभक उठी। इस दुष्कृत्य को देखते ही उनके मस्तक पर भ्रुकुटि तन गई। उन्हों ने अपने परिचारकों को आदेश दिया कि इस दुष्ट को शीघ्र पकड लो। आदेश पाते ही परिचारकों ने उसे शीघ्र पकड लिया। पकडते ही नरेश ने उसे उसके इस अयोग्यकृत्य के अनुरूप दंडव्यवस्था वहीं पर कर दी, इस दंडव्यवस्था में वह वध्य घोषित कर दिया गया है। अतः प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! इस पुरोहित के नरक सदृशवेदना भोगने का कारण उसके किये हुए पापकर्म हैं, जो जैसा करता है उसका उसे फल अवश्य२ भोगना पडता है। ॥सू०७॥

રાજસી વેષ ભૂષા રાજવી શણુગારથી તમામ રીતે તૈયાર થઇને પદ્માવતીના વિલાસ ભવન પર પહોચ્યો છે તો ત્યા આગળ તેમણે રાણી પદ્માવતીની સાથે અનુચિત વ્યવહાર જોયો, આ વ્યવહાર જોતાજ રાજાના ચિત્તમા ક્રોધની જ્વાલા ભભકી ઉઠી તેણે એ દુષ્કૃત્યને જોતાજ તેના નેણુ ચડી ગયા અને પોતાના નોકરોને હુકમ આપ્યો કે આ દુષ્ટને જલદી પકડી લો હુકમ મળતાજ નોકરોએ જલદીથી તેને પકડી લીધો પકડી લીધા પછી, રાજાએ તેના અયોગ્ય કૃત્યના પ્રમાણે દંડ વ્યવસ્થા ત્યા આગળજ કરી આપી જે જાહેર કર્યું કે આ માણુસ વધ કરવા યોગ્ય છે આ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધુ છે તેથી પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ ! એ પુરોહિત જે નરકના જેવી વેદના ભોગવે છે તેનું કારણુ તેણે કરેલુ પાપકર્મ તેજ છે, જે માણુસ જેવુ કરે છે—તેને તેવુ ફળ અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

टीका—सू० ८

गौतमः पृच्छति–'बहस्सइदत्तेण भंते दारए' बृहस्पतिदत्त' खलु भदन्त! दारक' 'इओ' इतः=अस्माद् भवात् 'कालगए' कालगतः=मृतः सन् 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? 'गोयमा' हे गौतम! बृहस्पतिदत्तः खलु दारक' पुरोहितः 'चउसट्ठिं वासाइं' चतुष्षष्टिं वर्षाणि परमायु'=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा 'अज्जेव' अद्यैव 'तिभागावसेसे दिवसे' त्रिभागावशेषे दिवसे=दिवसस्य चतुर्थे प्रहरे 'सूलाभिण्णे कए समाणे' शूलीभिन्नः कृतः सन कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयण०'

'बहस्सइदत्तेण' इत्यादि।

पुन गौतम स्वामी ने प्रभु से प्रश्न किया। 'भंते' हे भदन्त! यह 'बहस्सइदत्ते' बृहस्पतिदत्त पुरोहित 'इओ कालमासे काल किच्चा' यहा से अपने समय पर मर कर 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' कहा जायगा और कहा उत्पन्न होगा, 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारगे चउसट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे' इस प्रकार गौतम स्वामी का प्रश्न सुनकर प्रभु ने समाधान निमित्त कहा– हे गौतम। यह बृहस्पतिदत्त पुरोहित कि जिसकी ६४ वर्ष की उत्कृष्ट आयु है आज अपनी सपूर्ण आयु के साथ होते ही चतुर्थ प्रहर में 'सूलीभिण्णे कए' शूली पर चढाने से 'कालमासे काल किच्चा' ठीक उसी समय पर मर कर इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इसी

'बहस्सइदत्तेण' ઇત્યાદિ

ફરી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો 'भंते हे ભદન્त! ते 'बहस्सइदत्ते' બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિત इओ कालमासे काल किच्चा' ત્યાથી પોતાનો સમય પૂરો થતા મરણ પામીને 'कहि गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' ક્યા જશે? અને ક્યા ઉત્પન્ન થશે? 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारए चउसट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे,' આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન સાભળીને પ્રભુએ તેમના સમાધાન માટે કહ્યુ હે ગૌતમ! તે બૃહસ્પતિદત્ત પુરોહિતની ૬૪ ચોસઠ વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય છે, આજ તેની સપૂર્ણ આયુષ્યની સ્થિતિ પૂરી થવાથી દિવસના ચોથા પ્રહરમા सूलीभिण्णे कए' શૂલી પર ચઢાવવાથી 'कालमासे काल किच्चा' બરાબર

रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतयोत्पत्स्यते । ' ससारो ' संसारः=भवाद् भवा-न्तरभ्रमण ' तहेव ' तथैव यथा प्रथमाध्ययने वर्णितस्तद्वत् ' जाव पुढवीसु ' यावत् पृथिवीषु=पृथिवीकायेषु=अनेकशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते । अत्र यावच्छब्द-बोध्योऽर्थः प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतो ज्ञातव्य' । ' तओ ' ततो निःसृत्य हस्तिनापुरे नगरे ' मियत्ताए ' मृगतया ' पच्चायाइस्सइ ' प्रत्यायास्यति । ' से ण ' स खलु ' वाउरिएहिं ' वागुरिकैः=व्याधै' ' वहिए समाणे ' वधितः-वध प्राप्तः हतः सन् ' तत्थेव ' तत्रैव हस्तिनापुरे नगरे ' सेट्ठिकुलसि ' श्रेष्ठि कुले ' पुत्तत्ताए ' पुत्रतया उत्पत्स्यते । ' बोहिं ' बोधिं भोत्स्यते । ' सोहम्मे

रत्नप्रभा पथिवी मे नारकी की पर्याय मे उत्पन्न होगा ' ससारो तहेव ' एक भव से दूसरे भवों मे भ्रमण करने रूप ससार इसका वैसा ही होगा जैसा प्रथम अध्ययन मे मृगापुत्र का वर्णन हुआ है अर्थात् यह ' जाव पुढवीसु ' पृथिवी काय मे लाखों बार उत्पन्न होगा । बाद प्रथम अध्ययन के २१ वे सूत्र मे जो भ्रमण का वृत्तान्त वर्णित हुआ है वही यहा पर ' यावत् ' शब्द से उसका जानना चाहिये । पश्चात् ' तओ हत्थिणाउरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ ' वहा से निकल कर यह हस्तिनापुर मे तिर्यञ्चगति मे मृग की पर्याय से उत्पन्न होगा । ' से ण तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे ' यह इस पर्याय मे शिकारियों द्वारा मारा जाकर ' तत्थेव हत्थिणाउरे सेट्ठिकुलसि ' उसी हस्तिनापुर नगर मे किसी सेठ के यहा पुत्र रूप से उत्पन्न होकर स्थविरों के

તે સમયે મરણ પામીને ' इमीसे रयणप्पभाए ' તે રત્નપ્રભા પૃથિવીમા નારકીની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થશે ' ससारो तहेव ' એક ભવમાથી બીજે ભ્રમણ કરવા રૂપ સસાર તેનો એવો હશે કે જેવી રીતે પહેલા અધ્યયનમા મૃગાપુત્રના સસારનું વર્ણન છે અર્થાત્ તે ' जाव पुढवीसु ' પૃથિવીકાયમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે તે પછી પહેલા અધ્યયનના ૨૧મા સૂત્રમા જે ભ્રમણનું વૃતાન્ત કરેલ છે તેજ અહિં ' યાવત ' શબ્દથી આનું વર્ણન જાણી લેવું જોઇએ પછી ' तओ हत्थिणाउरे मियत्ताए पच्चायाइस्सइ ' ત્યાથી નીકલીને તે હસ્તિનાપુરમા તિર્યંચ ગતિમા મૃગની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે ' से ण तत्थ वाउरिएहिं वहिए समाणे ' તે પર્યાયમા શિકારીઓ દ્વારા મારો જશે तत्थेव ' हत्थिणाउरे णयरे सेट्ठिकुलसी ' પછી તે હસ્તિનાપુર નગરમા કોઇ એક

कप्पे ' सौधर्मे कल्पे देवो भविष्यति। महाविदेहे वर्षे ' सिज्झिहिइ ' सेत्स्यति। ' णिक्खेवो ' निक्षेपः-समाप्तिवाक्यम्। ' बोधिं भोत्स्यते ' इत्यादीना व्याख्या-पूर्वाध्ययनवद्बोध्या ॥ सू० ८ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल व्रतिविरचिताया श्री-विपाकश्रुते दु खविपाकनामकप्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्यायाम् बृहस्पतिदत्त नामक पञ्चमाध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १.५ ॥

निकट धर्म श्रवण कर बोध को प्राप्त करेगा ' सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ' सम्यक्त्व की प्राप्ति से यह मर कर सौधर्म स्वर्ग का देव हो वहा से च्युत होकर विदेह क्षेत्र मे उत्पन्न हो मुनिधर्म की आराधना से सिद्धि स्थान का भोक्ता बनेगा। निक्षेप-हे जम्बू! इस पचम अध्ययन का भाव जैसा भगवान ने फरमाया है वैसा ही मैंने तेरे से कहा है। भावार्थ स्पष्ट है। ॥ सू० ८ ॥

॥इति श्री विपाकश्रुतक दु खविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की ' विपाकचन्द्रिका ' टीका के हिन्दी अनुवाद मे ' बृहस्पतिदत्त ' नामक पाचवॉ अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-५ ॥

शेठने त्या पुत्ररूपथी उत्पन्न थईने स्थविरोनी पासे धर्मश्रवण करी बोधिबीज (सम्यक्त्व)ने प्राप्त करशे ' सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ णिक्खेवो ' सम्यक्त्वनी प्राप्ति थया पछी ते मरण पामीने सौधर्म स्वर्गमा देव थशे, त्याथी च्यवीने महाविदेह क्षेत्रमा उत्पन्न थई मुनिधर्मनी आराधनाथी सिद्धिस्थाननो भोकता बनशे निक्षेप हे जम्बू! आ पाचमा अध्ययनना भाव भगवाने जे प्रमाणे कहेल छे तेवाज भाव मे तमने कह्या छे भावार्थ स्पष्ट छे ॥८॥

इति विपाकश्रुतना ' दु खविपाक ' नामना प्रथम श्रुतस्कधनी ' विपाकचन्द्रिका टीकाना गुजराती अनुवादमा ' बृहस्पतिदत्त ' नामक पाचमु अध्ययन सम्पूर्ण ॥१।५॥

॥ अथ षष्ठमध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जम्बूस्वामी पृच्छति–' जइण भंते ' इत्यादि ।

जइण भंते ! छट्ठस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं महुरा णयरी भंडीरे उज्जाणे सुदरिसणे जक्खे सिरिदामे राया बंधु सिरी भारिया पुत्ते णंदिसेणे णाम कुमारे अहीण जाव जुवराया । तस्सणं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णाम अम्मच्चे होत्था सामभेयदंड० ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

' जइण भंते ' यदि खलु भदन्त ! ' छट्ठस्स उक्खेवो ' षष्ठस्योपक्षेप., प्रारम्भवाक्यम्, स चैवम्–' समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पंचमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू–अणगारं एवं वयासी इति । ' व्याख्या पूर्ववत् । एवं खलु हे जम्बू. !

षष्ठ अध्ययन

जम्बू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं– **' जइण्णं भंते '** इत्यादि ।

' **भंते** ' हे भदन्त ! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हो चुके हैं दुःखविपाक के पंचम अध्ययन का यह बृहस्पतिदत्त का आख्यान रूप भाव प्रकट किया । वह तो मैंने सुना परंतु इस छट्ठे अध्ययन का भगवानने क्या भाव फरमाया है ? सुधर्मास्वामी फरमाते हैं– **' एवं खलु '** इत्यादि ।

છટ્ઠું અધ્યયન

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે ' जइण भंते ' ઇત્યાદિ

' भंते ' હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જે. સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ છે તેમણે દુ ખવિપાકના પાંચમા અધ્યયનના તે બૃહસ્પતિદત્તના આખ્યાનરૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યો છે તે તો મેં સાંભળ્યા પરન્તુ આ છઠ્ઠા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને શું ફરમાવ્યા છે? સુધર્મા સ્વામી કહે છે એવં खलु ઇત્યાદિ

હે જમ્બૂ ! ' छट्ठस्स उक्खेवो ' છઠ્ઠા અધ્યયનને। ઉત્ક્ષેપ-ઉપોદ્ઘાત

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन समये 'महुरा नयरी' मथुरा नगरी आसीत्, तत्र 'भंडीरे उज्जाणे' भण्डीरमुद्यानम् 'सुदरिसणे जक्खे' सुदर्शनः-सुदर्शन-नामको यक्ष आसीत्। तत्र 'सिरिदामे राया' श्रीदाम-राजा आसीत्। तस्य-'बंधुसिरी भारिया' बन्धुश्रीर्भार्या आसीत्। तयो 'पुत्ते' पुत्रः 'णंदिसेणे णाम कुमारे' नन्दिसेनो नाम कुमारः आसीत्। स कीदृश इत्याह-'अहीण०' इति। अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः 'जाव जुवराया' यावत् युवराजः। 'तस्सणं' तस्य खलु 'सिरिदामस्स रण्णो' श्री-दाम्नो राज्ञः 'सुबंधू णाम' सुबन्धुर्नाम 'अमच्चे' अमात्यः 'होत्था' आसीत्,

---

हे जम्बू! 'छट्ठस्स उक्खेवो' छठवे अध्ययन का उपोद्घात यहा करना चाहिये।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल में एव उस समय में 'महुरा णयरी' मथुरा नामकी नगरी थी। 'भंडीरे उज्जाणे' उसमे भडीर नाम का उद्यान था। 'सुदरिसणे जक्खे' उस उद्यान मे सुदर्शन नाम का एक यक्ष रहता था। 'सिरिदामे राया' मथुरा नगरी के राजा का नाम श्रीदाम था। 'बंधुसिरी भारिया' इस राजा की रानी का नाम बंधुश्री था। 'पुत्ते णंदिसेणे णाम कुमारे' इसके पुत्र का नाम नंदिषेन कुमार था। 'अहीण जाव जुवराया' इसका शरीर बडा ही सुन्दर था। नरेश ने इसे युवराज पद पर अभिषिक्त कर दिया था। 'तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णाम

અહિં કહેવો જોઇએ

હે જમ્બૂ 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'महुराणयरी' મથુરા નામની નગરી હતી 'भंडीरे उज्जाणे' તેમા ભંડીર નામનો બગીચો હતો 'सिरिदामे राया' તે મથુરા નગરીના રાજાનું નામ શ્રીદામ હતું 'बंधुसिरी भारिया' તે રાજાની રાણીનું નામ બંધુશ્રી હતું 'पुत्ते णंदिसेणे णाम कुमारे' તેના પુત્રનું નામ નંદિસેન કુમાર હતું 'अहीण जाव जुवराया' તેનું શરીર ઘણુંજ સુંદર હતું અને રાજાએ તેને યુવરાજ પદ પર અભિષિક્ત કરી દીધા હતા तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णाम अमच्चे होत्था' શ્રીદામ રાજાને સુબંધુ નામના મંત્રી

स कीदृशः ? ' सामभेयदंड० ' ' सामभेयदंड—उवप्पयाणणीति—सुप्पउत्तणयविहिन्नू ' सामभेददण्डोपमदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिज्ञः, इदमस्यैव चतुर्थाध्ययने द्वितीय सूत्रे व्याख्यातम् ॥ मू० १ ॥

मूलम्—मू० २

तस्सण सुबधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था। अहीण० तस्सण सिरिदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलकारिए होत्था। सेण सिरिदामस्स रण्णो चित्त बहुविह अलकारियकम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था ॥ मू० २ ॥

टीका—मू० २

' तस्सण ' इत्यादि। ' तस्सण ' तस्य खलु सुबन्धोरमात्यस्य ' बहु मित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था ' बहुमित्रीपुत्रो नाम दारकः आसीत्। स कीदृशः ? इत्याह–' अहीण० ' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः। ' तस्सण '

अमच्चे होत्था श्री दाम राजा का सुबधु नाम का एक अमात्य था। ' सामभेयदड उवप्पयाणणीति सुप्पउत्तणयविहिन्नू सास, भेद, दड, उपप्रदानरूप राजनीति के प्रयोग करने मे यह विशेष कुशाग्र बुद्धि वाला था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

' तस्स सुबधुस्स० ' इत्यादि।

' तस्स सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था ' सुबंधु का एक पुत्र था। जिसका नाम बहुमित्रीपुत्र था। ' अहीण० ' यह भी बडा सुन्दर था। ' तस्स ण सिरीदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलंकारिए होत्था ' श्रीदाम राजा का एक अलंकारिक नापित—नाई था इसका नाम चित्र

પ્રધાન હતા ' सामभेयदडउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नू ' સામ, ભેદ, દડ, ઉપપ્રદાન રૂપ (દામ) રાજનીતિના પ્રયોગ કરવામા તે વિશેષ કુશાગ્રબુદ્ધિ (તીક્ષ્ણબુદ્ધિ) વાળો હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥૧॥

' तस्स सुबंधुस्स ' ઇત્યાદિ

' तस्स सुबधुस्स अमच्चस्स बहुमित्तीपुत्ते णाम दारए होत्था ' સુબધુ મત્રીના એક પુત્ર હતો જેનું નામ ' બહુમિત્રીપુત્ર ' હતુ ' अहीण० ' તે પણ બહુજ સુદર હતો ' तस्स ण सिरीदामस्स रण्णो चित्ते णाम अलकारिए होत्था ' શ્રીદામ રાજાને એક અલકારિ નાપિત—નાઇ (હજામ) ' હતો,

तस्य खलु श्रीदाम्नो राज्ञः 'चित्ते णाम अलकारिए होत्था' चित्रो नाम अलङ्कारिकः=नापितः आसीत्। 'से ण' स खलु चित्रः=चित्रनामालङ्कारिकः, श्रीदाम्नो राज्ञः 'चित्त' चित्रम्-आश्चर्यजनकं बहुविध=नानाप्रकार 'अलकारियकम्म' अलङ्कारिककर्म=क्षौरकर्म 'करेमाणे' कुर्वन् 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसमस्तस्थानेषु 'सव्वभूमियासु' सर्वभूमिकासु=प्रासादगृहकोष्ठकोष्ठागारादिषु 'अतेउरे य' अन्तःपुरे च 'दिण्णवियारे' दत्तविचार.-विचरण-सचरण विचारः, दत्तः-राज्ञा आदिष्टो विचारो यस्मै स तथा, यस्य सर्वत्रान्तःपुरे सचारार्थमाज्ञा नृपेण दत्ताऽऽसीत्, स इत्यर्थः। चाप्यभवत् ॥ सू० २ ॥

मूलम्—सू० ३

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे। परिसा राया य णिग्गओ जाव पडिगया रायावि गओ। तेण कालेण तेण समएण समणस्स जेट्ठे जाव

था। 'से ण सिरिदामस्स रण्णो चित्तं बहुविह अलकारियकम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था' यह राजा का आश्चर्य जनक विविध प्रकार का अलकारिक कर्म-क्षौरकर्म किया करता था। यह राजा का अत्यत विश्वास पात्र था। इसलिये नरेश ने इसे 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थान-शयन, भोजन आदि समस्त स्थानों मे 'सव्वभूमियासु समस्तभूमिका-प्रासादगृह एव कोष्ठागार आदि समस्त भूमि मे और 'अंतेउरे य' अपने रणवास मे 'दिण्णवियारे' आने जाने की छूट दे रखी थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू २ ॥

तेनु नाम चित्र हतु, 'से ण सिरिदामस्स रण्णो चित्त बहुविह अलकारिय कम्म करेमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था' ते राजाना आश्चर्यजनक विविध प्रकारना अलकारिक काम-क्षोरकर्म (हजामत) करतो हतो ते राजानो बहुज विश्वासपात्र हतो, तेथी राजाए तेने 'सव्वट्ठाणेसु' सर्वस्थान—शयन, भोजन आदि तमाम स्थानोमा, तमाम प्रकारना राजमदिर अर्थात् कोष्ठागार आदि तमाम स्थळमा अने 'अतेउरेय' पोताना राणी-निवासमा 'दिण्णवियारे' आववा जवानी छुट आपी हती भावार्थ स्पष्ट छे ॥२॥

रायमग्ग ओगाढे तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ। तेसिं च ण पुरिमाणं मज्झ गय एग पुरिस पासइ जाव णरणारीसंपरिवुड। तए ण त पुरिसं रायपुरिसा चच्चरसि तत्तसि अओमयसि समजोइयंसि, सीहासणसि, णिवेसावेंति। तयाणतर च ण पुरिसाण मज्झगय त पुरिस बहुहिं अयकलसेहिं तत्तेहिं समजोइभूएहिं, अप्पेगइया तंबभरिएहिं, अप्पेगइया तउयभरिएहिं, अप्पे गइया सीसगभरिएहिं कल२ भरिएहिं, अप्पेगइया खारतेल्लभरिएहिं महया २ रायाभिसेएण अभिसिंचंति। तयाणतर च ण तत्तअओमय सम जोइभूय अओमयसडासएण गहाय हार पिणद्धेंति। तयाणतर च ण अद्धहार जाव पट्टं मउड चिंता तहेव जाव वागरेइ ॥ सू० ३ ॥

टीका—सू० ३

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेणं समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसढे' स्वामी=श्रीवर्धमानस्वामी समवसृतः=समागत'। धमश्रवणार्थं परिषद् निर्गता, राजाऽपि निर्गत.। धर्मं श्रुत्वा परि

'तेण कालेण' इत्यादि।

'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और उस समय मे 'सामी समोसढे' श्रमण भगवान महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए मथुरा नगरी के भडीर उद्यान में पधारे। भगवान के पधारने के समाचार सुनकर 'परिसा राया य णिग्गओ' परिषद और राजा दोनों प्रभु के दर्शन के लिये अपने२ स्थान से उस बगीचे की ओर निकले। प्रभु की वदना और नमस्कार कर लोग यथास्थान बैठ गये। भगवान ने सब को धर्म का उपदेश

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'सामी समोसढे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા થકા મથુરા નગરીના ભડીર નામના બગીચામા પધાર્યા ભગવાન પધાર્યા છે—તેવા સમાચાર સાભળીને 'परिसा राया य णिग्गओ' પરિષદ—સભા અને રાજા બન્ને પ્રભુના દર્શન કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી તે બગીચા તરફ ચાલ્યા પ્રભુ પાસે પહોચીને પ્રભુને વદના નમસ્કાર કરીને માણસો યથાસ્થાન—જેને જે જે યોગ્ય હોય તેવા સ્થાને બેસી ગયા ભગવાને તમામને ધર્મનો ઉપદેશ

पत् प्रतिगता। राजापि गत'। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे जाव' ज्येष्ठो यावत् ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमोऽनगार. भगवदाज्ञा प्राप्य भिक्षार्थं मथुराया नगर्यामुच्च नीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षामटन् 'रायमग्ग ओगाढे' राजमार्गमवगाढः=राजमार्गे समागतः। 'तहेव' तथैव पूर्ववदेव 'हत्थी आस पुरिस' हस्तिनः, अश्वान् पुरुषान् पश्यति। 'तेसिं च ण पुरिसाण' तेषा च खलु पुरुषाणा मध्यगतमेक पुरुष पश्यति, कीदृशम्? 'जाव णरणारीसपरिवुड'

दिया। 'परिसा पडिगया' उपदेश श्रवण कर आई हुई परिषद पीछी गई 'रायावि गओ' एव राजा भी अपने घर गया। 'तेण कालेग तेण समएण' उसी काल एव उसी समय का यह बात है कि 'समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्ग ओगाढे' श्रमण भगवान महावीर के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी भगवान से नगर में गोचरी करने की आज्ञा प्राप्त कर नगर में प्रवेश किये आते२ वे राजमार्ग पर आ पहुँचे। 'तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ' पहिले की तरह उन्हों ने वहा अनेक हाथियों को अनेक घोडों को एव अनेक पुरुषों को देखा। 'तेसिं च ण पुरिसाण मज्झगय एग पुरिस पासइ' उन पुरुषों के बीच उन्हों ने एक ऐसे पुरुष को देखा जो अनेक 'णरणारीसपरिवुड' नरनारियों से घिरा हुआ था। और

આપ્યો 'परिसा पडिगया' ઉપદેશ સાભળીને તે સભા પાછી પોતાના સ્થાને ગઇ 'रायावि गओ' અને રાજા પણ પોતાના રાજમહિર ગયા 'तेण कालेणं तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયની એક વાત છે કે 'समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्ग ओगाढे' શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી ભગવાન પાસેથી નગરમા ગોચરી કરવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને નગરમા પ્રવેશ કર્યો અને રાજમાર્ગ પર આવ્યા, 'तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ' પહેલા પ્રમાણેજ તેમણે ત્યા આગળ અનેક હાથીઓને, અનેક ઘોડાઓને અને અનેક પુરૂષોને જોયા 'तेसिं च ण पुरिसाण मज्झगय एग पुरिस पासइ' તે પુરૂષોના વચ્ચમા તેમણે એક એવો પુરૂષ જોયો જે અનેક 'णरणारीसपरिवुड' સ્ત્રી-પુરૂષો વડે ઘેરાએલો હતા અને સાથે

यावत् नरनारीसंपरिवृतम्। 'तए ण त पुरिस' ततः खलु त पुरुष 'रायपुरिसा' राजपुरुषाः 'चचरंसि' चत्वरे=चतुष्पथस्थाने 'तत्तंसि' तप्ते=अग्निसंतप्ते 'अओमयसि' अयोमये=लोहनिर्मिते 'समजाइयसि' समज्योतिष्के=अग्निसदृशे 'सीहासणसि' सिंहासने 'णिवेसावेंति' निवेशयन्ति=उपवेशयन्ति। 'तयाणतर च ण' तदनन्तर च खलु 'पुरिसाण मज्झगय' पुरुषाणा मध्यगत त पुरुष 'वहुहिं' वहुभिः 'अयकलसेहिं' अय'कलशैः=लोहकलशैः 'तत्तेहिं' तप्तैः 'समजोइभूएहिं' समज्योतिर्भूतैः=अग्निसदृशैः 'अप्पेगइया' अप्येके 'तंबभरिएहिं' ताम्रभृतैः,=द्रवीभूतताम्रपूर्णैः, 'अप्पेगइया' अप्येके 'तउयभरिएहिं' त्रपुभृतैः=द्रवीभूत–जसद इति–प्रसिद्धधातुविशेषपूर्णैः 'अप्प

साथ में यह भी देखा कि 'तए ण त पुरिस रायपुरिसा' उस पुरुष को उन राज पुरुषों ने 'चचरसि' चौहट्टे पर रखे हुए 'अयोमयसि' एक लोह निर्मित 'तत्तसि' सतप्त 'सीहासणसि' सिंहासन के ऊपर, जो 'समजोइयंसि' अग्नि के समान लाल हो रहा है 'णिसियावेंति' बैठा दिया। और 'तयाणतर च ण' बैठा चुकने के पश्चात् 'पुरिसाण मज्झगय त पुरिस' पुरुषों के मध्यगत उस पुरुष का 'अप्पेगइया' कितनेक पुरुष 'तत्तेहिं' संतप्त अतएव 'समजोइभूएहिं' अग्नि जैसे लाल 'वहुहिं अयकलसेहिं' अनेक लोह निर्मित घडों से कि जिनमे 'तब भरिएहिं' पिघला हुआ ताबा भरा हुआ है, 'अप्पेगइया कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे 'तउयभरिएहिं' पिघला हुआ जसद भरा हुआ

એ પણ જોયુ કે, 'तए ण त पुरीस रायपुरिसा' તે પુરૂષને રાજાના નોકરોએ चच्चरसि' ચૌટા (મધ્ય રસ્તા) પર 'अओमयसि' રાખેલા એક લોહનિર્મિત (લોઢાનુ બનેલુ) 'तत्तसि' તપાવેલા 'सीहासणसि' સિંહાસનના ઉપર જે 'समजोइयसि' અગ્નિના સમાન લાલ થઇ રહેલ હતુ 'णिवेसावेंति' તેના પર બેસાડી દીધો અને 'तयाण तर च ण' બેસાડયા પછી 'पुरिसाण मज्झगय त पुरिस' પુરૂષોના મધ્યગત તે પુરૂષના ઉપર તે સો अप्पेगया કેટલાક પુરુષ तत्तेहिं' તપાવેલા અર્થાત 'समजोइभूएहिं' અગ્નિ જેવા લાલ 'बहुहिं अयकलसेहिं' એવા અનેક લોહનિર્મિત ઘડાઓથી કે જેમાં 'तबभरिएहिं' પીગળેલુ તાબુ ભર્યું છે, 'अप्पेगइया કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા 'तउयभरिएहिं' પીગળાવેલુ જસત

गइया ' अप्येके ' सीसगभरिएहिं ' सीसकभृतै'=द्रवीभूतसीसकाख्यधातुविशेष-पूर्णै ' कलकलभरिएहिं ' कलकलभृतै'=अतितप्तत्वात्कलकलशब्दायमानजलभृतैः ' अप्पेगइयाण ' अप्येके ' खारतेल्लभरिएहिं ' क्षारतैलभृतैः=क्षारचूर्णमिश्रतैल परिपूर्णैः ' महया महया ' महता महता ' रायाभिसेएण ' राजाभिषेकेण=यथा राजाऽभिषेको भवति तथेत्यर्थः, ' अभिसिंचति ' अभिषिञ्चन्ति । ' तयाणतर च ण ' तदनन्तरं च खलु ' तत्तअओमय ' तप्तायोमय ' समजोइभूय ' सम ज्योतिर्भूतम्=अग्नितुल्यम् ' अओमयसंडासएण ' अयोमयसंदंशकेन ' गहाय ' गृहीत्वा–हारम्=अष्टादशसरिकं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति=परिधापयन्ति । ' तयाण तर च ण ' तदनन्तर च खलु ' अद्धहार ' अर्धहार नवसरिक हार पिना-

---

है, ' अप्पेगइया ' कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' सीसगभरिएहिं पिघला हुआ सीसा भरा हुआ है, ' अप्पेगइया ' कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' कलकलभरिएहिं ' कलकल शब्द करता हुआ गर्म गर्म पानी भरा हुआ है, कितनेक पुरुष ऐसे घडों से कि जिन मे ' खारतेल्लभरिएहिं ' क्षारतेल भरा हुआ है, इन सबों से व मानो ' महयार रायाभिसेएण ' राजा का बडा अभिषेक ही करते हों इस रीति से ' अभिसिंचति ' अभिषेक करते हैं। ' तयाणतर ' फिर वे उस को ' समजोइभूय तत्तअयोमय ' अग्नि जैसे लाल हुए सतप्त लोहे के ' हार ' १८ लर के हार को ' अओमयसंडासएण गहाय ' लोहे की सडासी से पकड कर ' पिणद्धेंति ' उस के गले में पहिराते

ભરેલુ છે, ' अप्पेगइया ' કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાઓ વડે કે જેમા ' सीसगभरिएहिं ' સીસાનો રસ ભરેલો છે, ' अप्पेगइया ' કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા ' कलकलभरिएहिं ' કલ–કલ શબ્દ કરતા ગરમ પાણી ભરેલા છે, કેટલાક પુરૂષ એવા ઘડાથી કે જેમા ' खारतेल्लभरिएहिं ' ક્ષાર તેલ ભરેલ છે, ' महयार रायाभिसेएण ' જાણે કે સૌ મળીને રાજાને મોટો અભિષેક કરતા હોય એ પ્રમાણે તે अभिसिंचति ' સીંચતા હતા ' तयाणतर ' પછી તેને ' समजोइभूय तत्त अयोमय ' અગ્નિ જેવા લાલ તપાવેલા લોઢાના ' हार ' ૧૮ સરાના હારને ' अओमयसंडासएण गहाय ' લોઢાની સાણુસી વડે પકડીને ' पिणद्धेंति ' તેના ગળામાં પહેરાવતા હતા ' तयाणतर

इयन्ति, ततः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'तिसरियं पिणद्धेति, पालंबं पिणद्धेति, कडिसुत्तयं पिणद्धेति' इत्यादिसङ्ग्रहः। तत्र 'तिसरियं' त्रिसरिकं हारं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, ततः 'पालंबं' प्रालम्बं=कण्ठाभरणं 'कंठी, दोरा' इति भाषाप्रसिद्धं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, ततः 'कडिसुत्तयं' कटिसूत्रकं कट्याभरणं 'पिणद्धेंति' पिनाहयन्ति, इत्यादियावत् पट्टं=ललाटाभरणम्, एवं 'मउडं' मुकुटं=शेखरकं पिनाहयन्तीति सम्बन्धः। 'चिंता तहेव' चिन्ता तथैव तं पुरुषं दृष्ट्वा गौतमस्वामिनः चिन्ता=विकल्पः, तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव-यथा प्रथमाध्ययने तथैवाऽभूत्। 'जाव' यावत्-श्रीगौतमः यथा पर्याप्तं भैक्षं भक्तपानं गृहीत्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य समीपे उपागच्छति, भक्तपानमुपदर्शयति, पूर्वदृष्टपुरुषवृत्तान्तं च पृच्छति। भगवान् 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० ३ ॥

है। 'तयाणंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं' बाद में उसे इसी प्रकार का एक तपा हुआ लोहे का अर्द्धहार नौ लर का, दूसरा तपा हुवा लोहे का तीन लर का हार पहिराते हैं, गले में 'पालंबं' तपी हुई लोहे की कंठी पहिराते हैं, कटि में तपे हुवे लोहे की कटि मेखला-कणदोरा पहिराते हैं। ललाट पर उसके इसी प्रकार का गर्म२ लोहे का पट्टा, बांधते है और सिर पर लोहे का गरम-गरम मुकुट भी पहिराते हैं। उसकी इस प्रकार की दयाजनक स्थिति, एवं नरक से भी अधिक वेदना देखकर गौतम के चित्त में 'तहेव चिंता' पूर्व अध्ययन मे कहे हुए की तरह अनेक प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई 'जाव वागरेइ' पर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे प्रभु के समीप आये

च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं पछीथी तेओ ते व्यक्तिने आ प्रकारना एक तपावेला लोढानो नव सरनो हार, बीजो तपावेला लोढानो ३ त्रण सरनो हार पहेरावता हता गळामां 'पालंबं' तपावेली लोढानी कंठी पहेरावता हता, कमरमां तपावेली लोढानी कटि-मेखला (कंदोरो) पहेरावता हता, कपाल पर तेने गरम लोढानो पटो बांधता हता, अने माथा पर गरम गरम लोढानो मुगट पण पहेरावता हता. ते माणुसनी आ प्रमाणे दयाजनक स्थिति अर्थात् नरकथी पण अधिक वेदना जोइने गौतमना चित्तमां 'तहेव चिंता' आगळना अध्ययनमां कहेवा प्रमाणे अनेक प्रकारनी विचारधारा उत्पन्न थई

मूलम्—मू० ४

एव खलु गोयमा तेण कालेण समएण इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे सीहपुरे णामं णयरे होत्था रिद्ध ४। तत्थ ण सीहपुरे णयरे सीहरहे णाम राया। तस्स ण सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णामं चारगपालए होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे। तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेया रूवे चारगभडे होत्था। तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहूओ अयकुं-डीओ अप्पेगइयाओ तबभरियाओ अप्पेगइयाओ तउयभरियाओ अप्पेगइ-याओ सीसगभरियाओ अप्पेगइयाओ कलकलभरियाओ अप्पेगइयाओ खार

और भक्त पान दिखलाकर पूर्वदृष्ट उस पुरुष का समस्त वृत्तान्त उन्हों ने प्रभु से निवेदित किया। यह इस प्रकार की दशा का पात्र क्यों हुआ है इस प्रकार के प्रश्न करने पर भगवान ने इस प्रकार फरमाया—

भावार्थ— एक समय की बात है कि भगवान वीर प्रभु ग्रामानुग्राम विहार करते हुए मथुरा नगरी के भडीर उद्यान मे पधारे। प्रभु का आगमन सुनकर परिषद बडे भक्तिभाव से प्रभु के दर्शन के लिये गई राजा भी गया। प्रभु की देशना सुनकर परिषद और राजा अपने२ स्थान वपिस चले गये।

भगवान के बडे शिष्य श्री गौतम स्वामी उसी समय प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर नगर मे गोचरी के लिये आये। उच्च नीच आदि कुलों मे पर्यटन कर

' जाव वागरेइ ' पूरी भिक्षा प्राप्त करीने पछी ते प्रभुनी पासे आव्या अने भिक्षान्न बतावीने तेमणे नगरना चोटामा जे जोयु हतु ते पुरुषनु तमाम वृतान्त प्रभुने कही बताव्यु, ते माणुसनी ए प्रमाणे दशा थवानु कारण शु छे ? आ प्रकारनो प्रश्न थता भगवाने आ प्रमाणे कह्यु

ભાવાર્થ— એક સમયની વાત છે કે—ભગવાન વીરપ્રભુ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા થકા મથુરા નગરીના ભડીર નામના બગીચામા પધાર્યા, પ્રભુનુ આગમન સાભળીને પરિષદ બહુજ ભક્તિભાવથી પ્રભુના દર્શન કરવા ગઇ રાજા પણ ગયા પ્રભુની દેશના-ઉપદેશ સાંભળી પરિષદ અને રાજા પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા

ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી તે સમયે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને નગરમા ગોચરી માટે ગયા, ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમા ફરીને

तेल्ल० अगणीकायसि अद्दहियाओ चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ अप्पे गइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ एल यमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे हत्थदुयाण य पायदुयाण य हडीण य णियलाण य सकलाण य पुंजा य णिगरा य सणिखित्ता चिट्ठति, तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे वेणुलयाण य विंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति । तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति, तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे वरत्ताण य

जब वे राजमार्ग पर आये तो उन्हों ने एक बडी हृदयद्रावक घटना देखी। घटना इस प्रकार की है— अनेक हाथियों घोडों और पुरुषों के बाच मे उन्हों ने एक ऐसे व्यक्ति को देखा जो नरनारियों के समूह से घिरा हुआ था। राजपुरुष उसको नगर के एक चोहटे पर रखे हुए अग्नि के समान तप्त ऐसे लोहे के सिंहासन पर बैठाते हैं। बैठा कर फिर उन मे से कितनेक राजपुरुष लोहे के घडों मे पिघला हुआ गर्म गर्म ताबा भरकर उस पुरुष पर सींचते है, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म जसत भरकर सींचते हैं, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म सीसा सींचते है, कितनेक उकलता हुआ गर्म गर्म पानी सींचते हैं, और कितनेक क्षार चूर्ण मिश्रित गर्म गर्म तैल सींचते हैं

જ્યારે રાજમાર્ગ પર આવ્યા તો તેમણે એક મહાન હૃદયદ્રાવક ઘટના જોઈ ઘટના આ પ્રમાણે હતી કે— અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરૂષોની વચ્ચે એક એવા માણસને જોયો જે સ્ત્રી-પુરૂષોના સમૂહથી ઘેરાએલો હતો, રાજાના નોકરો તેને નગરના એક ચૌટા-બજારમા રાખેલા, અગ્નિ સમાન તપેલા લોઢાના સિંહાસન પર બેસારતા હતા પછી તે નોકરોમાથી કેટલાક નોકરો લોઢાના ઘડામા પીગળાવેલા ગરમ ગરમ તાબાનો રસભરી તે માણસના ઉપર રેડતા હતા, કેટલાક ગરમ કરેલા જસદના રસ રેડતા હતા, કેટલાક નોકર ગરમ કરેલા સીસાનો રસ રેડતા હતા, કેટલાક ઉકળેલ ગરમ પાણી રેડતા હતા, કેટલાક ક્ષાર ચૂર્ણ મેળવેલુ ગરમ-ગરમ તેલ રેડતા હતા,

वागरज्जूण य वालसुत्तरज्जूण य पुजा य णिगरा य चिट्ठंति, तस्स ण दुज्जो-हणस्स चारगपालगस्म वहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य कलम्बचीरपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे लोहखीलाण य कडसक्कराण य अलिपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे सूचीण य डभणाण य कोट्टिलाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति। तस्सण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहच्छेयणाण य दब्भाण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति ॥ सू० ४ ॥

मानो किसी वडे राजा का राज्याभिषेक करते हैं। फिर उसके वाद वे राजपुरुष लोहे की सडासी के द्वारा उसके गले मे अत्यन्त सतप्त लोहे का एक १८ लर का, दुसरा नौ लर का, और तीसरा ३ लर का हार और लोहे की गरम-गरम कंठी पहिराते हैं। और कमर में गर्म लोहे का कणदोरा पहिराते है। ललाट पर इसके एक गर्म लोहे का पट्टा लपेटते है, और साथ में उसके ऊपर लोहे का गरम-गरम मुकुट भी रख देते है। उसकी इस प्रकार की दारुण वेदना का अवलोकन कर गौतमस्वामी के चित्तमे इस प्रकार की विचार-धारा उत्पन्न हुई, और प्रभु के पास आकर प्राप्त भिक्षा प्रभु को दिखलाकर उस व्यक्ति का समस्त वृत्तान्त यथावत् कह सुनाया औ पूछा कि हे नाथ! यह किस अशुभ कर्म के उदय से इस नरक सदृश वेदना का अनुभव कर रहा है ॥ सू० ३ ॥

જાણે કે કોઇ મોટા રાજાને રાજ્યાભિષેક કરતા હોય! તે પછી તે રાજનોકરો લોઢાની સાણસીથી પકડીને તેના ગળામા અત્યત તપાવેલા લોઢાનો એક અઢાર ૧૮ સરનો, બીજો નવ ૯ સરનો, ત્રીજો ત્રણ સરનો હાર અને લોઢાની ગરમ-ગરમ કઠી પહેરાવતા હતા અને કમરમા ગરમ લોઢાનો કદોરો પહેરાવતા હતા, તથા કપાલ પર ગરમ લોઢાનો પટ્ટો બાધતા હતા, સાથે સાથે ગરમ લોઢાનો મુગટ પણ પહેરાવતા હતા તેની એ પ્રમાણે દારૂણ વેદનાને જોઇને, ગૌતમ સ્વામીના ચિત્તમા આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ, અને પ્રભુ પાસે આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તે માણસના દુખનુ તમામ વૃત્તાન્ત જેવુ હતુ તેવુ કહી બતાવ્યુ અને પૂછયુ કે હે નાથ! તે કયા અશુભ કર્મના ઉદયથી નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે? ॥૩॥

टीका—मू० ४

'एव खलु गोयमा' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'सीहपुरे णाम णयरे' सिंहपुर नाम नगर 'होत्था' आसीत्। तत् कीदृशमित्याह–'रिद्ध०' इति। ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्। 'तत्थ ण' तत्र खलु सिंहपुरे नगरे 'सीहरहे णाम राया' सिंहरथो नाम राजा बभूव। 'तस्स ण' तस्य खलु सिंहरथस्य राज्ञः 'दुज्जोहणे नाम चारगपालए' दुर्योधनो नाम चारकपालकः=कारागाररक्षकः–कोट्टपाल इत्यर्थ 'होत्था' आसीत्। कीदृशः? इत्याह– 'अहम्मिए' अधा

भगवान फरमाते है— 'एव खलु' इत्यादि।

हे गौतम! इसका चरित्र 'एव खलु' इस प्रकार है। 'तेण कालेण तेण समएण' उस काल और उस समय मे 'इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे' जबूद्वीप नाम के इस मध्यद्वीप मे जो यह भारत क्षेत्र है उस मे 'सीहपुरे णाम णयरे होत्था' एक सिंहपुर नाम का नगर था। 'रिद्ध' यह जन धन आदि से खूब परिपूर्ण था। 'तत्थण सीहपुरे णयरे' इस सिंहपुर नगर मे 'सीहरहे णाम राया' एक सिंहरथ नाम का राजा था। 'तस्स ण सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णाम चारगपालए होत्था' इस सिंहरथ राजा का एक कारागार रक्षक था जिसका नाम दुर्योधन था।

ભગવાન કહે છે—'एव खलु' ઇત્યાદિ

હે ગૌતમ! તેનુ ચરિત્ર 'एव खलु' આ પ્રકારે છે 'तेण कालेण तेण समएण' તે કાલ અને તે સમયને વિષે 'इहेव जबूद्दीवे दीवे भारए वासे' જબૂદ્વીપ નામના મધ્યદ્વીપમા જે ભારતક્ષેત્ર છે તેમા 'सीहपुरे णाम णयरे होत्था' એક સિંહપુર નામનું નગર હતુ 'रिद्ध०' તે માણસો અને ધન આદિથી ખૂબ ભરપૂર હતુ 'तत्थ ण सीहपुरे णयरे' તે સિંહ પુર નગરમા 'सीहरहे णाम राया' એક સિંહરથ નામનો રાજા હતો 'तस्स ण सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे णाम चारगपालए होत्था' તે સિંહ રથ રાજાનો કારાગાર (કેદખાના) રક્ષક હતો, જેનુ નામ દુર્યોધન હતુ

र्मिकः 'जावदुप्पडियाणंदे' यावत्-दुष्प्रत्यानन्दः। 'तस्स णं' तस्य खलु 'दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'इमे एयारूवे' एतानि=वक्ष्यमाणानि एतद्रूपाणि=एतादृशानि=वक्ष्यमाणप्रकाराणि-'चारगभंडे' चारकभाण्डानि=चोरादिबन्धनार्थमुपकरणानि 'होत्था' आसन्। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहूओ' बह्व्यः 'अयकुंडीओ' अयःकुण्ड्यः=लोहमयगम्भीरभाजनविशेषाः आसन्, तासु 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका:=कतिपयाः 'तंबभरियाओ' ताम्रभृताः,-द्रवीभूतताम्रपूर्णाः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका' 'तउयभरियाओ' त्रपुभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'सीसगभरियाओ' सीसकभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'कलकलभरियाओ' कलकलभृताः=कलकलशब्दयुक्तचूर्णमिश्रतैलपूर्णाः' 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः

'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' यह महा अधार्मिक एव दुष्प्रत्यानंद था। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभंडे होत्था' इस दुर्योधन चारक पालक के यहा चोरों को दड देने के लिये इस प्रकार के उपकरण थे। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहूओ अयकुंडीओ' अनेक उसके पास लोहे की बडी२ गहरी कुंडिया थी। उनमे 'अप्पेगइयाओ' कितनीक तो 'तंबभरियाओ' पिघले हुए गर्म गर्म तावे से भरी हुई रहती थीं 'अप्पेगइयाओ' कितनीक 'तउयभरियाओ' पिघले हुए गर्म गर्म जसद से भरी हुई रहती थीं 'अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ' कितनीक पिघले हुए गर्म२ सीसे से भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ कलकल-भरियाओ' कितनीक कलकल शब्द करते हुए-उकलते हुए चुने के पानी से

'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे' ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानंद हतो। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभडे होत्था' ते दुर्योधन चारक-पालकने त्या आ प्रमाणे चोरोने दंड देवा माटे उपकरण राखेल हता 'तस्स णं चारगपालस्स बहूओ अयकुंडीओ' तेनी पासे लोढानी मोटी मोटी अनेक गहरी कुंडीओ हती तेमा 'अप्पेगइयाओ' केटलीक तो 'तंबभरियाओ' पीगळावेल गरम त्रांबाथी भरेली रहेती हती 'अप्पेगइयाओ' केटलीक तउयभरियाओ गरम पीगळावेल जसतना रसनी भरेली हती 'अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ' केटलीक गरम सीसानी भरेली रहेती हती 'अप्पेगइयाओ कलकलभारियाओ' केटलीक कल-कल शब्द करता उकळेला

'खारतेल्लभरियाओ' क्षारतैलतभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'अगणीकायंसि' अग्निकाये-अग्न्युपरि 'अद्दहियाओ' आदहिताः=आदहनम् आदहः-(आङ्पूर्वकाद् 'दह्' धातोर्घञ्,) स संजात एषा ते आदहिताः, (आर्षत्वाल्लोपधावृद्धिः) उत्कालिताः (उत्कथिताः) 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति=आसन्। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'उट्टियाओ' उष्ट्रिकाः मृण्मयबृहत्पात्रविशेषा' 'नाँद' इति प्रसिद्धाः 'आसमुत्तभरियाओ' अश्वमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'हत्थिमुत्तभरियाओ' हस्तिमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'उट्टमुत्तभरियाओ' उष्ट्रमूत्रभृता. 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'गोमुत्तभरियाओ' गोमूत्रभृता' 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका'

भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' कतनीक खारे गरमागरम तैल से भरी हुई रहती थीं और 'अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठंति' कितनीक अग्नि के ऊपर गर्म पानी से उबलती रहती थीं। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' उस दुर्योधन चारकपालक के यहा बहुत सी ऐसी भी मिट्टी की बडी२ नादें थीं जो सदा घाडों के मूत्र से भरी रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' कोई२ ऐसी भी थी जिनमे हाथियों का मूत्र भरा रहता था। अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी भी थी जो ऊटों के मूत्र से लबालब भरी हुई थीं। 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी थी कि जिन में

चुनाना पाणीथी भरेली हती 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' केटलीक खारा गरम तेलनी भरेली रहेती हती, अने अप्पेगइयाओ अगणिकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठंति' केटलीक अग्नि उपर गरम पाणीनी उकळती होय तेवी रहेती हती 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' ते दुर्योधन चारक-पालकने त्या माटीनी मोटी मोटी कोठीओ हती जे हमेशा घोडाओना मूत्रथी भरी राखवामा आवती हती अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' कोइ कोइ एवी पण हती के जेमा हाथीओना मूत्र भर्या रहेता हता 'अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' केटलीक एवी पण हती जे उटोना मूत्रथी खूब भरेली रहेती अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' केटलीक एवी हती के जेमा गायोनु मूत्र भरेलु हतु 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्त

'एलयमुत्तभरियाओ' एडकमूत्रभृताः=मेषमूत्रभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकाः 'महिसमुत्तभरियाओ' महिषमूत्रभृताः 'बहुपडिपुण्णाओ' बहुप्रतिपूर्णाः=आमुखं संभृता 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति । 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'हत्थंदुयाण य' हस्तान्दुकाना–हस्तबन्धनविशेषाणा 'हथकडी' इतिप्रसिद्धानां 'पायदुयाण य' पादान्दुकाना पादबन्धनशृङ्खलाना 'हडीण य' हडीना=खोडकाना काष्ठबन्धनविशेषाणा 'खोडा' इति प्रसिद्धाना 'णियलाण य' निगडाना 'वेडी' इति प्रसिद्धाना 'संकलाण य' शृङ्खलाना च 'पुंजा य' पुञ्जाः=सशिखरराशयश्च, 'णिगरा य' निकरा=अनेकराशिसमूहाश्च, 'सणिक्खित्ता' संनिक्षिप्ताः=स्थापिताः 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति ।

गायों का मूत्र भरा हुआ था । 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्तभरियाओ' कुछ२ ऐसी भी थीं कि जिन में मेढों का मूत्र भरा रहता था । 'अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ' कितनीक उनमें ऐसी भी थीं कि जो भैंसों के मूत्र से भरी रहा करती थीं । यहा 'बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठंति' मे 'बहुपडिपुण्णाओ' पद लबालब भरने के अर्थ में प्रयुक्त हुआ है । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे हत्थदुयाण य पायदुयाण य हडीण य णियलाण य संकलाणय पुंजा य णिगरा य' उस चारकपालक दुर्योधन के यहां अनेक हस्तान्दुक–हथकडी, अनेक पादान्दुक–पैरों के बाधने का बधन, अनेक हडी–खोडा, अनेक निगड–वेडी, और अनेक शृंखलाओं का पुंज एवं निकर–समूह 'सणिक्खित्ता चिट्ठंति' एक ओर मकान में एकत्रित किये हुए रखे रहते थे । इसी प्रकार

भरियाओ' કેટલીક એવી હતી કે જેમા ઘેટાના મૂત્ર ભર્યા રહેતા अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ' કેટલીક એમા એવી હતી કે જેમા પાડાઓના મૂત્ર ભરેલા હતા, આહીં बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठंति' આ 'बहुपडिपुण्णाओ' પદ પૂરેપૂરી ભરવાના અર્થમા યોજાએલ છે तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे हत्थदुयाण य पायदुयाण य हडीण य णियलाण य संकलाण य पुंजा य णिगरा य' તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા અનેક-હાથકડીઓ, અનેક પગની બાધવાની પગકડીઓ, અનેક હડી–ખોડા, અનેક નિગડ–બેડી અને અનેક શૃંખલાઓના ઢગલા અને નિકર-સમૂહ એ તમામ 'सणिक्खित्ता चिट्ठंति' એક અલાયદા-જૂદા મકાનમા એકઠું કરીને રખાતુ હતુ

'खारतेल्लभरियाओ' क्षारतैलतभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका: 'अगणीकायंसि' अग्निकाये–अग्न्युपरि 'अदहियाओ' आदहिताः=आदहनम् आदहः–(आङ्पूर्वकाद् 'दह्' धातोर्घञ्,) स सजात एषा ते आदहिताः, (आर्षत्वान्नोपधावृद्धिः) उत्कालिताः (उत्कथिताः) 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति=आसन्। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'उट्टियाओ' उष्ट्रिकाः मृण्मयबृहत्पात्रविशेषाः 'नाँद' इति प्रसिद्धाः 'आसमुत्तभरियाओ' अश्वमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'हत्थिमुत्तभरियाओ' हस्तिमूत्रभृताः, 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'उट्टमुत्तभरियाओ' उष्ट्रमूत्रभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येककाः 'गोमुत्तभरियाओ' गोमूत्रभृताः 'अप्पेगइयाओ' अप्येकका:

भरी हुई रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' कितनीक खारे गरमागरम तैल से भरी हुई रहती थीं और 'अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अदहियाओ चिट्ठति' कितनीक अग्नि के ऊपर गर्म पानी से उबलती रहती थीं। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' उस दुर्योधन चारकपालक के यहां बहुत सी ऐसी भी मिट्टी की बडी२ नादें थीं जो सदा घोडों के मूत्र से भरी रहती थीं। 'अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ' कोई२ ऐसी भी थी जिनमें हाथियों का मूत्र भरा रहता था। अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी भी थी जो ऊटों के मूत्र से लबालब भरी हुई थीं। 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' कितनीक ऐसी थी कि जिन में

ચુનાના પાણીથી ભરેલી હતી 'अप्पेगइयाओ खारतेल्लभरियाओ' કેટલીક ખારા ગરમ તેલની ભરેલી રહેતી હતી, અને अप्पेगइयाओ अगणिकायंसि अद्दहियाओ चिट्ठति' કેટલીક અગ્નિ ઉપર ગરમ પાણીની ઉકળતી હોય તેવી રહેતી હતી 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ' તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યાં માટીની મોટી મોટી કોઠીઓ હતી જે હમેશા ઘોડાઓના મૂત્રથી ભરી રાખવામાં આવતી હતી अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ ' કોઇ કોઇ એવી પણ હતી કે જેમાં હાથીઓના મૂત્ર ભર્યા રહેતા હતા 'अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી પણ હતી જે ઉંટોના મૂત્રથી ખૂબ ભરેલી રહેતી 'अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ' કેટલીક એવી હતી કે જેમાં ગાયોનું મૂત્ર ભરેલું હતું 'अप्पेगइयाओ एलयमुत्त

चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'वरत्ताण य' वरत्राणां=कर्पासमूत्ररज्जूनां चर्मरज्जूनां वा 'वागरज्जूण य' वल्कलरज्जूनां=वृक्षविशेषत्वड्निर्मितरज्जूनां 'वालसुत्तरज्जूण य' वालसूत्ररज्जूनां=केशनिर्मितरज्जूनां च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स णं' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'असिपत्ताण य' असिपत्राणां=खड्गानां 'करपत्ताण य' करपत्राणां='करवत' इति प्रसिद्धानां च 'खुरपत्ताण य' क्षुरपत्राणाम् 'उस्तरा' इति प्रसिद्धानां च 'कलम्बचीरपत्ताण य' कदम्बचीरपत्राणां=शस्त्रविशेषाणां च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'लोहखीलाण य' लोहकीलानां च, 'कडसक्कराण य' कटशर्कराणां=वंशशला-

य वालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' अनेक वरत्रा–कपास के डोरों को मिलाकर बटने से तयार हुए मोटे२ रस्सों का अथवा चमडे के रस्सों का, वल्कलरज्जुओं का, वालों की रस्सियों का भी पुंज और समूह मकान मे एक तरफ भरा रहता था। इसी प्रकार 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे असियत्ताण य, करपत्ताण य, खुरपत्ताण य, कलंबचीरपत्ताण य, पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' उसके यहां बहुत अधिक तलवारों का, करोतों का, खुरपों का, अथवा उस्तरों का, कदम्बचीरपत्रों का समुदाय का समुदाय भरा हुआ रखा रहता था। इसी तरह 'तस्स णं दुज्जोहणस्स बहवे लोहखीलाण य कडसक्कराण य, अलिपत्ताण य पुंजा य णिगराय चिट्ठंति' उस चारक पालक दुर्योधन के यहां बहुत अधिक संख्या मे लोहे के कीलों का, वास

वालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' અનેક સુતરના દોરાથી ગુંથેલા મોટા રસ્સા (દોરડા) અથવા ચામડાના દોરડા, વલ્કલ દોરડાઓના સમૂહ મકાનના એક ભાગમા ભરેલા રહેતા હતા, આ પ્રમાણે 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य, कलंबचीरपत्ताण य, पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' તેને ત્યાં ઘણીજ તલવારો કરવતો ખરપીઓ, કદમ્બચીરપત્રોના ઢગલા ભરેલા રહેતા એ પ્રમાણે तस्स णं दुज्जोहणस्स बहवे लोहखीलाण य, कडसक्कराण य अलिपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' તે ચારક–પાલક દુર્યોધનને ત્યાં ઘણાજ મોટા પ્રમાણમા લોઢાના ખીલાઓના, વાસની ગળીઓના, વીછીના ડખ

' तस्स ण ' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य ' वेणुलयाण य ' वेणुलताना=वंशलताना ' चिंचालयाण य ' चिञ्चालतानाम्-अम्लिकालताना ' छिवाण य ' चिक्कणचर्मकशाना च, ' कसाण य ' कशाना=चमयष्टिकाना ' वायरस्सीण य ' वल्कलरश्मीना वटादित्वङ्मयरज्जूना ताडनप्रयोजनाना पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । ' तस्स ण ' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य ' बहवे ' बहवः ' सिलाण य ' शिलाना=घटितपाषाणाना च ' लउडाण य ' लकुटाना=दण्डाना च ' मोग्गराण य ' मुद्गराणा च ' कणगराण य ' कनङ्गराणा प्रवहणनिश्चलीकरणपाषाणाना च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । ' तस्स ण ' तस्य खलु दुर्योधनस्य

उस चारकपालक दुर्योधन के यहा ' बहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठति ' वशलताओं का, चिंचालताओं–अम्लिकालताओं का, छिवा–चिक्कण चर्म के कोडों का, कशा–चमयष्टियों का, बल्कलरस्सियों–वृक्ष की छाल से बनी हुई रस्सियों का, पुज और समूह मकान में एक तरफ रखा रहा करता था। इसी प्रकार ' तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स ' उस चारकपालक दुर्योधन के यहा ' बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति ' अनेक घडे हुए पत्थर की शिलाएँ, लकुट–दडे, मुद्गर, कणगर–नावों को रोकने के लगर, इनके पुज एव समूह मकान में एक तरफ भरे रहते थे, ' तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स उस दुर्योधन चारकपालक के यहा ' वरत्ताण य वागरज्जूण

આ પ્રમાણે તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા ' बहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति વશલતાઓના, થી ચાલતાઓ, અમ્લિકાલતાઓ, ચીકણા ચામડાના કોયડાના કશા ચર્મયષ્ટિઓના, વલ્કલ દોરડીઓ-વૃક્ષની છાલમાથી બનાવેલી દોરીઓના મોટા સમૂહ ઢગલા મકાનમા એક તરફ રાખવામા આવતા હતા આ પ્રમાણે ' तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स ' તે ચારક-પાલક દુર્યોધનને ત્યા ' बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणगराण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति પત્થરની ઘડેલી અનેક શિલાઓ, લકુટદડ, મુદ્ગર વહાણોને રોકવાના લગર તેના સમૂહ મકાનની અદર એક તરફ ભર્યો રહેતા હતા, ' तस्स ण दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स ' તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યા ' वरत्ताण य वागरज्जूण य

मूलम्—मू० ५

'तए णं से दुज्जोहणे चारगपालए सीहरहस्स रण्णो बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ, विहाडित्ता अप्पेगइए तत्त तंवं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कल-कल पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ, अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्तं पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता वलस्स वमावेइ, अप्पेगइए तेण चेव उवीलं दलयइ, अप्पेगइए हत्थंदुयाहिं बंधावेइ,

भावार्थ— हे गौतम ! इसका चरित्र इस प्रकार है–इस मध्य जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में सिंहपुर नाम का एक नगर था। जो जन धन आदि ऋद्धि से संपन्न था। वहा के राजा का नाम सिंहरथ था। इसके यहा दुर्योधन नाम का एक चारकपाल (जेलर) था जो कारागार का अध्यक्ष था। यह महा अधार्मिक, अधर्मानुग, अधर्मसेवी, अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाने वाला दुराचारी व्रतनियम रहित और दूसरों को दुःख पहुचाने में ही आनन्द मनाने वाला था। इस दुर्योधन चारकपाल के घर में चोरों को दण्ड देने के लिये इस प्रकार के उपकरण रहते थे। इस के पास लोहे की बडी२ गहरी कुंडिया रहती थीं। उनमें कितनीक कुंडियाँ पिघले हुए गर्म गर्म तावे से भरी हुई थीं। कितनीक पिघले हुए

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! તેનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે આ મધ્ય જંબૂદ્વીપની અંદર ભરતક્ષેત્રમા સિંહપુર નામનું એક નગર હતું તે માણસોથી અને ધન ધાન્ય આદિ ઋદ્ધિથી ભરપૂર હતું, ત્યાના રાજાનું નામ સિંહરથ હતું, તેને ત્યા દુર્યોધન નામનો એક ચારકપાલ (જેલર) હતો તે કેદખાનાનો અધ્યક્ષ હતો અને મહા અધર્મી, અધર્મ ઉપર પ્રીતિવાળો, અધર્મસેવી, અધર્મથીજ પોતાની આજીવિકા ચલાવનારો, દુરાચારી, વ્રત-નિયમ રહિત અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડનાર અને તેમા આનન્દ માનનાર હતો, આ દુર્યોધન જેલરના ઘરમા ચોર લોકોને દંડ દેવા માટે આ પ્રકારના સાધનો રહેતા હતા તેની પાસે લોઢાની મોટી ગહરી કુંડીઓ રહેતી, તેમા કેટલીક કુંડીઓ પીગળાવેલા

काना च 'अलिपत्ताण य' अलिपत्राणा=वृश्चिकपुच्छसदृशविपाक्तशस्त्राणा च, पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'सूचीण य' सूचीना च, 'डंभणाण य' दम्भनाना च, यैर ग्नितापितैः-लोहशलाकारूपैः चोरशरीरेऽङ्क उत्पाद्यते तेषा, 'कोट्टिलाण य' कोट्टिलाना=ह्रस्वमुद्गराणा च, पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति। 'तस्स ण' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'बहवे' बहवः 'सत्थाण य' शस्त्राणां=गुप्ति प्रभृतीना च, 'पिप्पलाण य' पिप्पलाना=छुरिकाणा च, 'कुहाडाण य कुठा राणा च 'णहच्छेयणाण य' नखच्छेदनाना 'नहरणी' इति प्रसिद्धाना च 'दब्भाण य' दर्भाणा = दर्भाग्रवत्तीक्ष्णशस्त्राणा च पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति ॥ सू० ४ ॥

की सलाइयों का, वृश्चिक-विच्छू-की पूँछ-डंक के समान विपाक्त शस्त्रों का पुज और निकर रखा रहता था। '**तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सूचीण य डंभ णाण य कोट्टिलाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठंति**' इसी तरह उस दुर्योधन के यहा अनेक सूची-सुईयों का, दम्भनक-डाभलगाने की लोहे की सलाईयों का छोटेर मुद्गरों का भी सग्रह रहा करता था। '**तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सत्थाण य पिप्पल्लाण य, कुहाडाण य, णहछेयणाण य, दब्भाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति**' इसी प्रकार उसके यहा गुप्ती आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों का, नखों को काटने वाली नहरणियों का एव दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारों का ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था।

સમાન વિષાક્ત હથિઆરોના જથ્થા એકઠા કરી રાખેલા હતા, '**तस्स णं दुज्जोहणस्स बहवे सूचीण य डभणाण य कोट्टिलाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठणि**' એ પ્રમાણે તે દુર્યોધનને ત્યા અનેક સોયો, ડાભ લગાડવાની લોઢાની સળીઓ અને નાના—નાના મુદ્દગરોનો પણ સગ્રહ રહેતો હતો '**तस्स ण दुज्जोहणस्स बहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहछेयणाण य दब्भाण य पुजा य णिगरा य चिट्ठति**' આ પ્રમાણે તેને ત્યા ગુપ્તિ આદિ હથિઆરો, છરીઓ, કુઠાર, નખ કાપવાની નેરણીઓ અને દર્ભની અણી જેવા તીક્ષ્ણ હથિઆરોના ઢગલા જમા રહેતા હતા

रेसु य जाणुसु य खलएसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ, अलिए भंजावेइ, अप्पेगइए सूईओ य डभणाणि य हत्थगुलियासु य पायगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ, आउडावित्ता भूमिं कण्डूयावेइ, अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहच्छेयणएहि य अंग पच्छोलावेइ, पच्छोलावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लवम्मेहि य वेढावेइ, वेढावित्ता आयवंसि दलयइ, सुक्के समाणे चड चडस्स उप्पाडेइ ॥ सू० ५ ॥

वे, वेडियों के, शृखलाओं के भी पुज के पुज पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक वशताओं—वासकी चापटियों के, इमली की कामठियों के, चिकने चमडे के कोडों के, कशाओं—चावुकों के, और वृक्ष की छाल से वने हुए रस्सों के ढेर के ढेर पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक घडे हुए पाषाण की शिलाओं के, वडे वडे डडों के, मुद्गरों के, नौकाओं के रोकने के लंगरों के समूह क समूह रहते थे। फिर इसके यहा वरत्राओं—कपास के सूत से बट हुए रस्सों के अथवा चमडे के वने हुए रस्सों के, वल्कल की रस्सियों के और वालों की बटी हुई रस्सियों के बहुतसे ढेर रहते थे। फिर इसके यहा अनेक तलवारों के, करोतों के, खुरपों के अथवा उस्तरों के कदम्बचीरपत्रों—अतितीक्ष्ण अग्रभागवाले कणेरतृणविशेषों के पुज के पुंज रहते थे। फिर इसके यहा बहुत से लोहे के तीक्ष्ण कीलों के, बास की सलाइयों के, बिच्छू के डक के समान विषाक्त शस्त्रों के पुज के पुज घर मे रहते थे।

त्या वशलताओ-वासनी खापटीओना, आमलीनी कामडीओना, चिकणा चामडाना कोयडाओना, चाबुकोना अने वृक्षनी छालमाथी बनावेला दोरडाओना ढगला रहेता हता तेमज तेने त्या अनेक घडेली पाषाणुनी शिलाओ, मोटा-मोटा डडा, मुद्गर, नौका-वहाणुने रोकवाना लगरोना समूहे समूह रहेता हता, तेमज तेने घेर सुतरना गुथेला मोटा दोरडाओ अथवा चामडाना गुथेला दोरडाओ, वल्कलनी दोरडीओ, अने वाळोनी गुथेली दोरडीओ घणीज रहेती, अने तेने घेर अनेक तलवारो, करवतो, खरपीआओ, अस्तराओ, कदम्बचीरपत्रो-अतितीक्ष्ण अग्रभागवाळा कणेरतृण विशेषना ढगला रहेता हता, ते सिवाय तेने त्या लोढाना तीक्ष्ण कीलो, वासनी सळीओ, वीछीना डख जेवा विषाक्त शस्त्रोना ढगला तेना घरमा रहेता हता, ते विना तीखी तीखी सुइओ, डाभ

अप्पेगइए पायदुयाहिं वधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ, अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए सकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए सकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दला वेइ, दलावित्ता लउलं दावेइ, दावित्ता पुरिसेहिं उक्कंपावेइ, अप्पेगइए तंतीहि य जाव सुत्तरज्जूहि य हत्थेसु य पादेसु य बंधावेइ, बंधावित्ता अगडंमि ओचूल पाणगं पेज्जेइ, अप्पेगइए असिपत्तेहि य जाव कलंबचीरपत्तेहि य पच्छोलावेइ, पच्छोलावित्ता खारतेल्लेण अब्भंगावेइ, अप्पेगइए णिलाडेसु य अवटुसु य कोप्प

गर्म गर्म जसद से, कितनीक पिघले हुए गर्म गर्म सासे से, कितनीक बहुत उकल जाने से कलकल शब्द करते हुए चुने के पानी से और कितनीक कुडिया गरम गरम खार तेल से भरी हुई थीं। कितनीक कुडिया तो हर समय पानी से भरी हुई अग्नि के ऊपर उबलती ही रहती थीं। फिर इसके यहाँ बहुतसी ऐसी मिट्टी की बडीर नादे भी थीं जिनमें कितनीक नादें घोडों क मूत्र से खूब भरी रहती थीं तो कितनीक हाथियों के मूत्र से, कितनीक ऊँटों के मूत्र से ता कितनीक बेलों के मूत्र स, कितनीक मेढो के मूत्र से तो कितनीक भैसों के मूत्र से भरी रहता थीं। फिर उस चारकपाल दुर्योधन क घर में अनेक हथकडियों के, पैरों के बाधने के बन्धनों के, तथा अनेक खोडों

તાબાના રસથી ભરેલી હતી, કેટલીક ગરમ જસતથી, કેટલીક ગરમ સીસાના રસથી, કેટલીક ચુનાના ઉકળેલા પાણીથી અને કેટલીક કુડીઓ એકદમ ગરમ ખારવાળા તેલથી ભરેલી રહેતી હતી પાણીથી ભરેલી અગ્નિ પર ચઢેલી કેટલીક કુડીઓ નિરંતર ઉકળતીજ રહેતી હતી તે સિવાય માટીની પણ મોટી મોટી કોઠીઓ તેના પાસે હતી જે ઘોડાના મૂત્રથી પૂર્ણ ભરેલી રહેતી હતી, કેટલીક હાથીઓના મૂત્રથી, કેટલીક ઉંટોના મૂત્રથી, કેટલીક બળદોના મૂત્રથી, કેટલીક ઘેટાઓના અને કેટનીક પાડાઓના મૂત્રથી ભરી રહેતી હતી તે સિવાય તે જેલર દુર્યોધનના ઘરમા અનેક હાથકડીઓ તથા પગને બાંધવાના બન્ધનો તથા અનેક ખોડા-શૃંખલાઓના પણ ઢગલા રહેતા હતા, તેમજ તેને

न्तेसु य जाणुसु य खल्लएसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ, अलिए भंजावेइ, अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिलएहिं आउडावेइ, आउडावित्ता भूमिं कंडूयावेइ, अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहच्छेयणएहि य अंगं पच्छोडावेइ, पच्छोडावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ, वेढावित्ता आयवंसि दलयइ, सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ ॥ सू० ५ ॥

के, वेडियों के, शृखलाओं के भी पुज के पुज पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक वशताओं—वासकी खापटियों के, इमली की कामठियों के, चिकने चमडे के कोडों के, कशाओं—चाबुकों के, और वृक्ष की छाल से बने हुए रस्सों के ढेर के ढेर पडे रहते थे। फिर इसके यहा अनेक घडे हुए पाषाण की शिलाओं के, वडे वडे डडों के, मुद्गरों के, नौकाओं के रोकने के लंगरों के समूह के समूह रहते थे। फिर इसके यहा वरत्राओं—कपास के सूत से बटे हुए रस्सों के अथवा चमडे के बने हुए रस्सों के, वल्कल की रस्सियों के और बालों की बटी हुई रस्सियों के बहुतसे ढेर रहते थे। फिर इसके यहा अनेक तलवारों के, करोंतों के, खुरपों के अथवा उस्तरों के कदम्बचीरपत्रों—अतितीक्ष्ण अग्रभागवाले कणेरतृणविशेषों के पुज के पुंज रहते थे। फिर इसके यहा बहुत से लोहे के तीक्ष्ण कीलों के, वास की सलाइयों के, बिच्छु के डंक के समान विपाक्त शस्त्रों के पुज के पुज घर मे रहते थे।

त्या वंशलताओ—वासनी खापटीओना, आमलीनी कामडीओना, चिकणा चामडाना कोयडाओना, चाबुकोना अने वृक्षनी छालमाथी बनावेला दोरडाओना ढगला रहेता हता तेमज तेने त्या अनेक घडेली पाषाणनी शिलाओ, मोटा—मोटा डंडा, मुद्गर, नौका—वहाणने रोकवाना लंगरोना समूहे समूह रहेता हता, तेमज तेने घेर सुतरना गुथेला मोटा दोरडाओ अथवा चामडाना गुथेला दोरडाओ, वल्कलनी दोरडीओ, अने वाळोनी गुथेली दोरडीओ घणीज रहेती, अने तेने घेर अनेक तलवारो, करवतो, खरपीआओ, अस्तराओ, कदम्बचीरपत्रो—अतितीक्ष्ण अग्रभागवाळा कणेरतृण विशेषना ढगला रहेता हता, ते सिवाय तेने त्या लोढाना तीक्ष्ण कीलो, वासनी सळीओ, वीछीना डंख जेवा विषाक्त शस्त्रोना ढगला तेना घरमा रहेता हता, ते विना तीखी तीखी सुइओ, डाभ

टीका—सू० ५

'तएण से' इत्यादि। 'तण्ण से' ततः खलु सः 'दुज्जोहणे चारग पालए' दुर्योधनश्चारकपालकः 'सीहरहस्स रण्णो' सिंहरथस्य राज्ञः 'बहवे' बहून् 'चोरे य' चोरांश्च 'पारदारिए य' पारदारिकांश्च 'गंठिभेयए य' ग्रन्थिभेदकांश्च 'रायावकारी य' राजापकारिणश्च 'अणधारए य' ऋणधारकांश्च ये ऋणं गृहीत्वा पुनर्दातुं नेच्छन्ति तान् 'बालघायए य' बालघातकांश्च

फिर इसके यहा ताखी तीखी सूइयो का, डाभ लगाने की लोहे की सलइया का, छोटेर मुद्गरो का भी संग्रह रहता था। इसी प्रकार इसके यहा गुप्ति आदि शस्त्रो का, छुरियो का, कुठारो का, नखो को काटने वाली नहरणियो का एव दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारो का भी ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था ॥ सू० ४ ॥

'तए ण से' इत्यादि।

'तए ण' उसके बाद 'से दुज्जोहणे' इस चारकपालक दुर्योधन ने 'सीहरहस्स रण्णो' अपने सिंहरथ राजा के राज्य में रहने वाले 'बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' अनेक चोरों को, अनेक परस्त्री—लपटों को, अनेक ग्रंथिभेदकों—गाठकतरने वालों को, राजा के अनेक विद्रोहियों को, कर्ज अदा नहीं करने वालों को—उधार लेकर नहीं देने

લગાવવાની લોઢાની સળીઓ, નાના નાના મુદ્ગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો, આ પ્રમાણે તેને ઘેર ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોના, છરીઓના, કુઠારોનાં નેરણીયોના અને દર્ભના અગ્રભાગ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળા હથિઆરોના મોટા-મોટા ઢગલા જમા રહેતા હતા ॥૪॥

તએ ણ સે' ઇત્યાદિ

'तए ण ते પછી से दुज्जोहणे' તે ચારકપાલક-જેલર-દુર્યોધને 'सीहरस्स रण्णो' પોતાના સિંહરથ રાજાના રાજ્યમાં રહેનાર 'बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' અનેક ચોરોને, અનેક પરસ્ત્રી—લંપટોને, અનેક ગંઠીછોડાઓને, રાજાના અનેક વિદ્રોહિઓને દેણું નહિ આપનારાઓને-ઉધાર લઈ જઈને પૈસા નહિ આપનારાઓને, બાલકોની હત્યા કરવા

' वीसंभघायए य ' विश्रम्भघातकान्=विश्वासघातकारिणश्च ' जूयकरे य ' द्यूतकरान्=द्यूतक्रीडाकारिणश्च ' खडपट्टे य ' खण्डपट्टांश्च=धूर्त्तांश्च ' पुरिसेहिं ' पुरुषैः=राजपुरुषैः ' गिण्हावेइ ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा ' उत्ताणए ' उत्तानकान्=ऊर्ध्वमुखान् ' पाडेइ ' पातयति, पातयित्वा ' लोहदंडेण ' लोहदण्डेन ' मुहं विहाडेइ ' मुखं विघाटयति=उद्घाटयति, विघाट्य=उद्घाट्य ' अप्पेगइए ' अप्येककान्=कतिपयान् ' तत्तं ' तप्तम्=अग्निसंयोगेन द्रवीभूतं ' तंबं ' ताम्रं ' पेज्जेइ ' पाययति। एवं ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' तउयं ' त्रपुकं ' जसद ' इति प्रसिद्धं, ' पेज्जेइ ' पाययति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' सीसगं पेज्जेइ ' सीसकं पाययति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' कलकलं ' चूर्णमिश्रिततप्ततैलं ' पेज्जेइ '

वालों को–बालकों की हत्या करने वालों को, विश्वासघातियों को, द्यूतक्रीडा करने वालों को, एवं अनेक धूर्तों को ' पुरिसेहिं ' राजपुरुषों द्वारा ' गिण्हावेइ ' पकडवाता और ' गिण्हावित्ता ' पकडवाकर ' उत्ताणए पाडेइ ' सबको चित्ता लेटा देता ' पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ ' चित्ता लेटाने के बाद उनका मुख एक लोहे के दंडे से फडवाता ' विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तंबं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ ' फडवाकर किन्हीं को गरम–पिघला हुआ तांबा पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ जसद पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ सीसा पिलाता, किन्हीं को चूना से मिश्रित तप्त तैल पिलाता, किन्हीं को नमक मिला हुआ

વાળાઓને વિશ્વાસઘાતિઓને, જુગાર ખેલનારાઓને અને બીજા અનેક ધૂતારાઓને ' पुरिसेहिं ' રાજપુરૂષો દ્વારા ' गिण्हावेइ ' પકડાવતો અને ' गिण्हावित्ता ' પકડાવીને ' उत्ताणए पाडेइ ' તમામને ચિત્તા પાડી દેતો, ' पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ ' ચિત્તા પાડીને પછી તેના મોઢામાં એક લોઢાનો દંડ નાખી મોઢું ફડાવતો, ' विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तंबं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेण चेव अभिसेगं करेइ ' ફડાવીને તાંબાનો ગરમ પીગળાવેલો રસ પીવરાવતો, કોઇને ગરમ કરી ગાળેલા જસતનો રસ, કોઇને ગરમ સીસાનો રસ પીવરાવતો, કોઇને ચૂનાના

टीका—सू० ५

'तएण से' इत्यादि। 'तएण से' ततः खलु स 'दुज्जोहणे चारग पालए' दुर्योधनश्चारकपालकः 'सीहरहस्स रण्णो' सिंहरथस्य राज्ञः 'बहवे' बहून् 'चोरे य' चोरांश्च 'पारदारिए य' पारदारिकांश्च 'गंठिभेयए य' ग्रन्थिभेदकांश्च 'रायावकारी य' राजापकारिणश्च 'अणधारए य' ऋणधारकांश्च ये ऋणं गृहीत्वा पुनर्दातुं नेच्छन्ति तान् 'बालघायए य' बालघातकांश्च

फिर इसके यहां तांबो तीसों सूइयों का, डाभ लगाने की लोहे की सलाइयों का, छोटे२ मुद्गरों का भी संग्रह रहता था। इसी प्रकार इसके यहां गुप्ति आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों का, नखों को काटने वाली नहरणियों का एवं दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारों का भी ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था ॥ सू० ४ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं' उसके बाद 'से दुज्जोहणे' इस चारकपालक दुर्योधन ने 'सीहरहस्स रण्णो' अपने सिंहरथ राजा के राज्य में रहने वाले 'बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' अनेक चोरों को, अनेक परस्त्री–लंपटों को, अनेक ग्रंथिभेदकों–गांठकतरने वालों को, राजा के अनेक विद्रोहियों को, कर्ज अदा नहीं करने वालों को–उधार लेकर नहीं देने

લગાવવાની લોઢાની સળીઓ, નાના નાના મુદ્ગરોનો પણ સંગ્રહ રહેતો હતો, આ પ્રમાણે તેને ઘેર ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોના, છરીઓના, કુઠારોના, નેરણીયોના અને દર્ભના અગ્રભાગ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળાં હથિઆરોના મોટા-મોટા ઢગલા જમા રહેતા હતા ॥૪॥

'तए ण से' ઇત્યાદિ

'तए ण' તે પછી 'से दुज्जोहणे' તે ચારકપાલક-જેલર-દુર્યોધને 'सीहरस्स रण्णो' પોતાના સિંહરથ રાજાના રાજ્યમાં રહેનાર 'बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य' અનેક ચોરોને, અનેક પરસ્ત્રી–લંપટોને, અનેક ગઠીછોડાઓને, રાજાના અનેક વિદ્રોહિઓને દેણું નહિ આપનારાઓને-ઉધાર લઈ જઈને પૈસા નહિ આપનારાઓને, બાલકોની હત્યા કરવા

'चेव' चैव=पुनरपि ' उवील ' अवपीडा=वेदना 'दलयइ' दापयति–कारयतीत्यर्थः । ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' हत्थदुयाहिं ' हस्तान्दुकाभिः=हस्तश्रृङ्खलाभिः, ' हथकडी ' इतिप्रसिद्धाभिः ' बंधावेइ ' बन्धयति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' पायदुयाहिं ' पादान्दुकाभिः=पादश्रृङ्खलाभिः पादबन्धनरूपाभिः ' बंधावेइ ' बन्धयति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' हडिबंधणे ' हडिबन्धनान्–हडिना बन्धन येषां ते तथा तान्, ' खोडा ' इतिप्रसिद्धबन्धनबद्धान् ' कारेइ ' कारयति, ' अप्पेगइए अप्येककान् ' णियलबंधणे ' निगडबन्धनान् निगडेन ' बेडी ' इति प्रसिद्धेन बन्धन येषां ते तथा तान् ' कारेइ ' कारयति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' संकोडियमोडिए ' संकोटितमोटितान्–सकोचितमोटितान् ' कारेइ ' कारयति, ' अप्पेगइए ' अप्येककान् ' संकलबंधणे श्रृङ्खलाबन्धनान् ' कारेइ '

पुन उसे खिलाता, इस प्रकार उन्हे प्राणान्तक कष्ट पहुँचाता । ' अप्पेगइए हत्थदुयाहिं बंधावेइ किन्हीं २ को हथकडियों से जकडाकर बंधवा देता ' अप्पेगइए पायदुयाहिं बंधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ, अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ ' किन्हीं २ को पावो मे बंधन डलवा कर बंधवा देता। किन्हीं २ को खोडा से बंधवा देता। किन्हीं २ को निगडो–बेडियो से कसवा देता। ' अप्पेगइए संकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ ' किन्हीं २ को वह संकुचित गात्र कर बाध देता और मोड कर टेढा मेढा कर देता। किन्हीं २ को

અને ફરીથી તે વમન તેમનેજ ખવરાવતો હતો, આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તક કષ્ટ પહોંચાડતો ' अप्पेगइए हत्थदुयाहिं बंधावेइ ' કેટલાકને તે હાથકડીઓ નાખીને જકડીને બંધાવતો 'अप्पेगइए पायदुयाहिं बंधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे कारेइ अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ ' કેટલાકના પગમાં બંધન બંધાવી દેતો, કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધી દેતો, કેટલાકને બેડીઓ પહેરાવી દેતો ' अप्पेगइए संकोडियमोडिए कारेइ, अप्पेगइए संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थछिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइए उत्ताणए कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ '

पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान 'खारतेल्लं पेज्जेइ' क्षारतैल पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'तेण चेव' तेनैव पूर्वोक्ततप्ततात्रादिद्रव्यजातेनैव 'अभिसेगं करेइ' अभिषेक करोति–स्नपयति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'उत्ताणए' उत्तानकान्=उन्मुखान् 'पाडेइ' पातयति 'पाडित्ता' पातयित्वा 'आसमुत्त' अश्वमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हत्थिमुत्त' हस्तिमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति 'जाव' यावत्–अप्येककान् 'महिसमुत्त' महिषमूत्र 'पेज्जेइ' पाययति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हेट्ठामुहे' अधोमुखान् 'पाडेइ' पातयति, 'पाडित्ता' पातयित्वा 'वलस्स' बलात् 'वमावेइ' वमयति 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'तेण' तेन वान्ताशनादिना

तेल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रादिकों को उनके ऊपर मनमाना छिडकाता। 'अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्त पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्त पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ' चित्त लेटाये हुए किन्हीं२ को घोडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को वह बैल का, किन्हीं को मेंढे का, तो किन्ही को घाडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मूत पिलाता, किन्हीं२ को भैंसे का मूत पिलाता 'अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता बलस्स वमावेइ, अप्पेगइए तेण चेव उवील दलयइ, फिर उनमे से कितनों को औंधा लिटाता, लेटाकर जबर्दस्ती उनसे वमन कराता उसी वमन को फिर उन्हे खिलाता फिर वमन कराता और

મિશ્રણ વાળુ ગરમ તેલ પીવરાવતો હતો, કેટલાકને મીઠું મેળવેલુ તેલ પીવરાવતો હતો તેના શરીર ઉપર તપાવેલા તામ્ર આદિ ઇચ્છા પ્રમાણે છાટતો હતો અપ્પેગइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता आसमुत्त पेज्जेइ अप्पेगइए हत्थिमुत्त पेज्जेइ जाव महिसमुत्त पेज्जेइ ચિત્તા પાડેલા કેટલાકને ઉંટના, કોઈને બળદના, કોઈને ઘેટાના, કોઈને ઘોડાના મૂત્ર પીવરાવતો હતો કેટલાકને હાથીના મૂત્ર પીવરાવતો, કોઈને પાડાના મૂત્ર પીવરાવતો હતો 'अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता बलस्स वमावेइ अप्पेगइए तेण चेव उवील दलयइ ફરી પાછા તેઓમાથી કેટલાકને ઉંધા પાડતો પાડીને જબરદસ્તીથી તેને વમન કરાવતો, તે વમનને પાછુ તેનેજ ખવરાવતો હતો, ફરી પાછુ તેને વમન કરાવતો,

निखन्य त्रोटयति। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सूईओ य' सूचीश्च 'डंभणाणि य' दम्भनानि च मतप्तलोहाङ्कनानि 'डाम' इति प्रसिद्धानि 'हत्थगुलियासु य' हस्ताङ्गुलिकासु 'पायगुलियासु य' पादाङ्गुलिकासु च 'कोट्टिल्लएहिं' कोट्टिल्लकैः=मुद्गरकैः 'आउडावेइ' आकोटयति=आकुट्य प्रवेशयति, 'आउडावित्ता' आकोट्य-अन्तःप्रवेश्य, 'भूमिं' भूमिं 'कड्ढावेइ' कण्डावयति भूमौ घर्षयतीत्यर्थः। करचरणाङ्गुलीषु सूचीः प्रवेश्य करचरणयोर्भूमौ घर्षणेन महादुःखमुत्पादयतीति भावः। 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सत्थएहि य' शस्त्रकैः=गुप्तिप्रभृतिभिः 'जाव' यावत्-यावच्छन्देन-'पिप्पलेहि य' पिप्पलैः=छुरिकाभिः, 'कडाडेहि य' कुठारैः-इति सग्रहः, 'णहच्छेयणएहि य' नखच्छेदनकैश्च 'नहरणी' इति प्रसिद्धैः 'अंग' शरीरं 'पच्छोल्लावेइ' प्रतक्षयति, 'पच्छोल्लावित्ता' प्रतक्ष्य 'दब्भेहि य' दर्भैश्च 'कुसेहि य' कुशैश्च, दर्भाः=समूलाः, कुशाः=निर्मूलाः तैः 'उल्लदब्भेहि य' आर्द्रदर्भैश्च 'वेढावेइ' वेष्टयति 'वेढा-

य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ' कि हीं २ के हाथ की अगुलियों मे, पैर की अगुलियों मे सूईओं को, तप्त लोहे के डाम लगाने वाले कीलों को मुद्गरों से ठोक २ कर गडवा देता। 'आउडावित्ता भूमिं कड्ढावेइ' गडवा कर फिर उन्हे भूमि पर घसीटवाता। 'अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहछेयणएहि य अग पच्छोल्लावेइ' कितनों का वह गुप्ती आदि शस्त्रों से, यावत् शब्द से छूरी, कुठार, और नहरणियों से शरीर छिन्न भिन्न करा देता। 'पच्छोल्लावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्लदब्भेहि य वेढावेइ' छिन्नभिन्न करने बाद फिर वह हरे २ दर्भों और कुशों से उन्हे वेष्टित करवाता 'वेढावित्ता आयवसि

'अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेइ' કેટલાકને હાથની આંગળીઓમા, પગની આંગળીઓમા સોયોને, તપાવેલા લોઢાના ડામ આપવા ખીલાઓને મુદ્‌ગરોથી ખૂબ અંદર બેસારતા 'आउडावित्ता भूमिं कड्ढावेइ' ખૂબ ખીલા મારીને પછી તેને જમીન પર ઘસડાવતા, 'अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहछेयणएहि य अग पच्छोल्लावेइ' કેટલાકના તે ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોથી, 'यावत्' શબ્દથી છરી કુઠાર, અને નેરણીઓથી શરીરને છિન્ન-ભિન્ન કરાવી દેતા 'पच्छोल्लावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्ल दब्भेहि य वेढावेइ' છિન્ન-ભિન્ન કરીને પછી તે લીલા-દર્ભ ડાભડાથી તેને

यावत्–यावच्छब्देन–' करपत्तेहि य, खुरपत्तेहि य ' इति सग्रहः, तत्र 'करपत्तेहि य' करपत्रैः=' करवत ' इति प्रसिद्धैः काष्ठचीरणोपकरणविशेषैः ' खुरपत्तेहि य ' क्षुरपत्रैः ' उस्तरा ' इति प्रसिद्धैः ' कलंबचीरपत्तेहि य ' कदम्बचीरपत्रैः=तीक्ष्णाग्रशस्त्रविशेषैश्च ' पच्छोल्लावेइ ' प्रतक्षयति, प्रतक्ष्य ' खारतेल्लेण ' क्षारतैलेन ' अब्भगावेइ ' अभ्यङ्गयति=मर्दयति । ' अप्पेगइए ' अप्येककान्=कतिपयानपराधिनः 'निलाडेसु य' ललाटेषु 'अवटुसु य' कृकाटिकासु=ग्रीवासु ' कोप्परेसु य ' कूर्परेषु 'कुहणी' इति प्रसिद्धेषु 'जाणुसु य' जानुषु='घुटना' इति प्रसिद्धेषु 'खलुएसु य' पादमणिबन्धेषु च, एतेषु अङ्गेषु लोहकीलए य' लोहकीलकान् 'कडसकराओ य ' कटशर्कराश्च=वंशशलाका' ' दलावेइ ' दापयति=निखानयति, ' अलिए ' अलिकान्=अलिकण्टकान्=वृश्चिककण्टकान् ' भजावेइ ' भञ्जयति=पूर्वोक्ताङ्गेषु

पच्छोल्लाविता खारतेल्लेण अब्भगावेइ ' किन्हीं २ के वह अग और उपागो को तलवारों से छगवाता, करोतों से वहराता, उस्तराओं से छिलवाता और तीक्ष्ण अग्रभागवाले शस्त्रों से छिदवाता पश्चात् उन पर खारा तैल छिडकवाता और उसी तेल से मर्दन करवाता । ' अप्पेगइए णिलाडेसु य अवटुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसकराओ य दलावेइ ' किन्हीं २ के मस्तक में, गर्दन में, कुहनियों में, घुटनों में, और पैर के सन्धिस्थानो मे वह लोहे के कीले, और बास की तीक्ष्ण मोटी २ शलाकाए ठुकवाता ' अलिए भजावेइ ' साथ में तीक्ष्ण काटों को भी उनके शरीर मे घुसवाकर उन्हे अधबिच से तुडवा देता । ' अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थगुलियासु य पायंगुलियासु

' अप्पेगइए असिपत्तेहि य जाव कलबचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ पच्छोल्लावित्ता खारतेल्लेण अब्भगावेइ ' કેટલાકના તે અગ અને ઉપાગોને તલવારોથી જૂદા પાડતા, કરવતોથી વેરતા, અસ્તરાઓથી છોલતા હતા, અને તીક્ષ્ણ અગ્રભાગ વાળા શસ્ત્રોથી તેને છેદતા–ભોકતા, પછીથી તેના પર ખારૂ તેલ છટાવતા હતા, અને તે તેલ વડે કરી મર્દન કરાવતા, 'अप्पेगइए णिलाडेसु य अवटुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसकराओ य दलावेइ ' કેટલાકના માથામા ગળામા કોણીઓમા ઘુ ટણોમા અને પગના સ ધિસ્થાનોમા લોઢાના ખીલાઓ, અને વાંસની તીક્ષ્ણ મોટી–મોટી સળીઓ ભોકતા અથવા મારતા 'अलिए भजावेइ' સાથે તીક્ષ્ણ કાટાઓને પણ તેના શરીરમા પરોવી અર્ધવચ્ચમા તે કાંટા તોડી નાખતા

अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं तीसे बंधुसिरीए देवीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव जाओ णं अप्पणो पइस्स हिययमंसेण जाव सद्धिं सुर च५

किन्हीं को ताता गर्म पिघला हुआ ताना पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ गरम-गरम जसद पिलाना, किन्हीं को पिघला हुआ सीसा पिलाता, किन्हीं को चूने से मिश्रित तप्त तैल पिलाता एव किन्हीं को नमक मिला हुआ तैल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रादिकों को उनके शरीर पर मनमाना छिडकवाता था। फिर वह चित्ता लिटाये हुए किन्हीं-किन्हीं को घोडे का मूत पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मून पिलाता, किन्हीं२ को ऊँट का तो किन्हीं२ को बैल का, किन्हीं२ को मेंढे का तो किन्हीं२ को पाडे का मूत पिलाता था। फिर उनमे से कितनों को नीचा मुह कराकर बलात्कार (जबर्दस्ती) से वमन कराता और उसी वमन को उन्हे खिलाता, फिर वमन कराता और पुन उसे खिलाता इस प्रकार उन्हे प्राणान्तक कष्ट पहुँचाता था। फिर किन्हीं२ को वह हथकडियों से जकडा कर बंधवा देता। किन्हीं२ को पाँवों मे बन्धन डलवा कर बंधवा देता। किन्हीं२ को खोडों से बंधवा देता। किन्हीं२ को निगडों बेडियों से कसवा देना। किन्हीं२ के शरीर को वह मरोड कर टेढा मेढा कर

ગરમ પીગળાવેલા તાંબાનો રસ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને એવાજ પ્રકારનો જસદનો રસ, કેટલાકને સીસાનો રસ, પીવડાવતા હતા, કેટલાકને ચુનામિશ્રિત તપાવેલુ તેલ પીવડાવતા, કેટલાકને નમક મેળવેલુ તેલ પાતા હતા, અને તપાવેલા તાંબા આદિકથી તેના શરીર પર ઇચ્છા પ્રમાણે ડામ દેતા હતા, પછી તેને ચિત્તા પાડીને કેટલાકને ઘોડાનું મૂત્ર પાતા, કેટલાકને હાથીનું મૂત્ર, કેટલાકને ઉંટના મૂત્ર કેટલાકને બળદના મૂત્ર, કેટલાકને ઘેટાના મૂત્ર, કેટલાકને પાડાના મૂત્ર પાતા હતા, તે પછી તેમાના કેટલાકને મુખ નીચુ કરાવીને બલાત્કાર (જબરદસ્તીથી)થી વમન કરાવતા હતા અને તે વમન પાછુ તેને જ ખવડાવતા, ફરી વમન કરાવતા, અને તેને જ ખવડાવતા આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તિક કષ્ટ પહોચાડતા હતા પછી કેટલાકને હાથકડીઓથી બાધીને જકડી લેતા, કેટલાકના પગમા બન્ધન નાખતા એને બાધી દેતા, કેટલાકને ખીલા સાથે બાધતા કેટલાકને બેડીઓથી તંગ કરી દેતા, કેટલાકના

वित्ता' वेष्टयित्वा 'आयवसि' आतपे 'दलयइ' दापयति 'सुक्के समाणे' शुष्कान् सत तान दर्भादीन 'चडचडस्स' चडचड=शब्दपूर्वकम् 'उप्पाडेइ' उत्पाटयति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—सू० ६

तए ण से दुज्जोहणे चारयपालए एयकम्मे ४ सुबहुपाव समज्जिणित्ता एगतीस वाससयाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे । से ण तओ

दलयइ सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ' जब वे अच्छी तरह से वेष्टित हो चुकते तब बाद मे वह उन्हे धूप मे खडा कर देता, जब वे कुश और दर्भ अच्छी तरह शुष्क हो चुकते तब वह उनको उनके शरीर से चड चड शब्द पूर्वक उखडवाता जिससे चमडी सहित वे निकलने लगते ॥

भावार्थ— फिर इस दुर्योधन जेलर ने सिंहरथ राजा के राज्य मे बसने वाले जितने भी बदमाश थे–चोर, पारदारिक, व्यभिचारी थे, जितने भी गाठ कतरने वाले एव राजा के विद्रोही जन थे, जितने भी उधार लेकर कर्ज अदा नहीं करने वाले थे, जितने भी बालकों की हत्या करने वाले, विश्वास घाती, जुआरी एव जो भी धूर्त-ठग थे उन सब को राजपुरुषों द्वारा पकडवा कर उनको चित्ता लिटा देता और उनका मुख एक लोहे के डडे से फडवाकर

વીટાળી દેતા 'वेढावित्ता आयवसि दलयइ सुक्के समाणे चडचडस्स उप्पाडेइ' જ્યારે સારી રીતે વીટાળી દેતા તે પછી તેને સખ્ત તાપ–તડકામા ઉભા રાખતા હતા પછી જ્યારે તે દર્ભ સૂકાઇ જતા ત્યારે તેના શરીર પરથી તે ચડચડ શબ્દના ધ્વની સાથે ઉખેડવામા આવતા ત્યારે ચામડી સહિત તે નીકળતો હતો

ભાવાર્થ—પછી એ દુર્યોધન જેલરે સિંહરથ રાજાના રાજ્યમા વસનારા જેટલા બદમાસ હતા (ચોર હતા) પરસ્ત્રી લપટ વ્યભિચારી હતા, જેટલા ગંઠી છોડા હતા, રાજાના વિરોધીજન હતા જેટલા ઉધાર લઇ કરજ નહિ દેનારા હતા, જેટલા બાળકોની હત્યા કરનારા હતા વિશ્વાસઘાતી, જુગારી અને જે ધૂર્ત–ઠગ હતા તે તમામને રાજપુરૂષો–રાજાના નોકરો દ્વારા પકડાવી લીધા પછી તેને ચિત્તા પાડતા અને તેના મુખને એક લોઢાના ડડાથી પહોળુ કરાવીને કેટલાકને તપાવેલા

वधुसिरी देवी नवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण जाव दारग पयाया । तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे सपत्ते बारसाहे इम एयारूवं णामधेज्ज करेंति–होउ ण अम्ह दारगे णदिसेणे णामेण । तए ण से णदिसेणे कुमारे पचधाई परिवुडे जाव परिवड्ढइ । तए ण से णदिसेणे कुमारे

मोटे२ रस्सों से, दोनों हाथ और दोनो पैर बधवा देता और इस हालत मे मुह के पानी मे डुबा कर उन से कुए का पानी पिलाता । कितनों२ के वह अग और उपाङ्गो को तलवारों से कटवाता, करोतों से वहराता, उस्तराओं से छिलवाता और तीक्ष्ण अग्र भागवाले शस्त्रों से छिदवाता, पश्चात् उन पर खारा तैल छिडकवाता और उसी खारे तेल से मदन करवाता, कितनों२ के मस्तक मे, गर्दन मे, कुहनियों मे और घुटना मे वह लोहे के कीले और बास की तीक्ष्ण मोटी२ शलाकाएँ ठुकवाता । साथ मे तीक्ष्ण काटो को भी उनके शरीर मे घुसवा कर उन्हे अर्धबिच से ही तुडवा देता । कितनो२ की हाथ की अगुलियो मे पैर की अगुलियो मे सूइयो को, तप्त लोहे के डाम लगाने वाले कीलो को मुद्गरो से ठोक२ कर गडवा देता, गडवाकर फिर वह उन्हे भूमि पर घसीटवाता । कितनो का वह गुप्ती आदि शस्त्रो से छूरी कुठार और नहरणियो से शरीर छिन्न भिन्न करा देता, छिन्नभिन्न कराकर फिर वह हरे२ दर्भों और कुशो से उन्हे

બન્ને હાથ–પગને બધાવી દેતા, પછી તેનું માથુ નીચે અને પગ ઉપર રખાવીને કુવામા લટકાવી દેતા, અને તેવી હાલતમા તેના મુખને પાણીમા ડુબાડી આપીને તેને તે કુવાનું પાણી પીવડાવતા હતા, કેટલાકના તલવારોથી અગ ઉપાગોને કાપી નખાવતા, કરવત વડે વહેરાવતા, અસ્તરાથી છોલાવતા અને તીક્ષ્ણ ધારવાળા શસ્ત્રોથી નેદાવતા–ભોકતા અને તેના ઉપર ખારૂ તેલ છાટતા, અને તે ખારા તેલનું મર્દન પણ કરાવતા, કેટલાકના માથામા, ગર્દનમા, કોણીઓમા અને ઘુટણોમા તે લોઢાના ખીલા અને વાસની મોટી તીક્ષ્ણ સળીઓ ખોસતા હતા, સાથે–સાથે તીક્ષ્ણ કાટા પણ તેના શરીરમા ખોસતા અને અધવચેથી તે કાટાની શૂળ તોડી નાખતા, કેટલાકને હાથ-પગની આગળીઓમા સોયો ખોસતા, તપાવેલા લોઢાથી ડામ આપવાના ખીલાઓને મુદ્ગરોથી ટીપી–ટીપીને બેસારતા હતા, પછી તેને જમીન પર ઘસડતા હતા, કેટલાકના તે ગુપ્તિ આદિ હથિયારથી છરી-કુઠાર અને નેરણીઓથી શરીર છિન્ન-ભિન્ન કરાવતા હતા, છિન્ન ભિન્ન

जाव दोहलं विणेंति, तं जइ अहमवि जाव विणिज्जामि-त्तिकट्टु तंसि दोह लसि अविणिज्जमाणसि जाव झियाइ। रायपुच्छा, बंधुसिरीभणण। तए ण से सिरिदामे राया तीसे वधुसिरीए देवीए त दोहल केणवि उवाएण विणेइ। तए ण सा वधुसिरी देवी सपुण्णदोहला५ त गब्भ सुहंसुहेण परिवहइ। तए ण सा

बधवा देता। किन्हीं२ को वह लोहे की साकलों से खूब कस देता। किन्हीं२ के वह हाथ काट देता, पाव काट देता, कान काट डालता, नाँक काट डालता, ओष्ठ काट डालता, जीभ छेद डालता और किन्हीं२ का मस्तक भी काट डालता था। किन्हीं२ को यह करोंत आदि शस्त्रों द्वारा विदारित कर डालता। फिर यह किन्हीं२ को वेणुलताओं-वासकी छडियों से पिटवाता, किन्हीं२ को चिञ्चालताओं-इमली की गीली छडियों से, किन्हीं२ को चिकने चमडे के कोडों से, किन्हीं२ का चमडे की यष्टि से, किन्हीं२ को वृक्षों की छाल से बनी हुई रस्सियों से खूब पिटवाता। किन्हीं२ को वह चित्ता लिटा के उनके छाती पर बडी-बडी शिला रखवा देता और उस शिला पर एक लकडी रखकर फिर उस लकडी के दोनों कानों को मनुष्यों से पकडवा कर बेलन की तरह उसे उनकी छाती पर फिरवाता जिस से उनकी हड्डिया चूर२ हो जातीं। किन्हीं२ को वह तातों से वरत्राओं-चमडे की बटी हुई मोटी रस्सियों से वल्कल (वृक्षों की छाल) की बनी हुई रस्सियों से और सूत के

શરીરને મરોડી કરી વાંકુ-ચુંકુ કરી બાંધતા કેટલાકને લોઢાની સાંકળોથી બાંધી દેતા, કેટલાકના હાથ કાપી નાખતા પગ કાપી નાખતા હતા કાન, નાક, હોઠ, જીભ અને મસ્તક કાપી નાખતા હતા કેટલાકને કરવતો વડે કરીને વેરી નાખતા હતા, પછી કેટલાકને તો વેણુલતા વાંસની સોટીઓથી માર મરાવતા, કેટલાકને આંબલીની લીલી સોટીઓથી કેટલાકને ચિકણા ચામડાના કોયડાથી, કેટલાકને ચામડાની ગંઠેલી સોટીઓથી, કેટલાકને વૃક્ષની છાલમાંથી બનાવેલી દોરડીઓથી ખૂબ માર-મારતા હતા, કેટલાકને ચિત્તા સુવાડીને તેની છાતી પર મોટી મોટી શિલાઓ રાખી દેતા, અને તે શિલાઓ પર લાકડીઓ રાખીને પછી તે લાકડીઓને બન્ને કાનોને પુરૂષો પાસે પકડાવીને વેલણની માફક તેને તેની છાતી પર ફેરવતા, તેથી તેની હડ્ડી-હાડકાઓનો ચૂરે-ચૂરા થઇ જતા, કેટલાકને તાંતોથી વરત્રાઓથી-ચામડાની ગુંથેલી મોટી દોરડીઓથી વલ્કલ-વૃક્ષની છાલની બનાવેલી દોરડીઓથી અને સૂતરના મોટા દોરડાથી તેના

एतत्समाचारः-उक्तकर्माचरणशील । 'सुवहुपाव' नानाविधपाप 'समज्जिणित्ता समर्ज्य=समुपार्ज्य 'एगतीसं वाससयाइं' एकत्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउ' परमायुः= उत्कृष्टमायुष्य 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्या पृथिव्याम् 'उक्कोसेण उत्कर्षेण 'बावीस सागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपम स्थितिकेषु 'नेरइएसु' नैरयिकेषु 'उववण्णे' उपपन्न'=उत्पन्न । 'सेणं' स खलु 'तओ' ततः तस्मात् स्थानाद् 'अणतरं' अनन्तरम् = अन्तर रहितम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य 'इहेव' इहैव=अत्रैव 'महुराए नयराए' मथुराया नगर्या 'सिरिदामस्स रन्नो' श्रीदाम्नो राज्ञः 'बंधुसिरीए देवीए' बन्धुश्रिया देव्या, 'कुच्छिंसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रत्वेन 'उववण्णे' उपपन्नः=उत्पन्न ।

स्वभाव था। वह 'सुबहुपाव समज्जिणित्ता' अपने कृत कर्मानुसार अनेक प्रकार के बहुल पापकर्मों के बंध करने में हा। 'एगतीसं वाससयाइ परमाउ पालित्ता' अपनी ३१०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु पूर्ण कर 'कालमासे फाल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' मृत्यु के अवसर मर कर छठी पृथवी के २२ सागर की उत्कृष्ट स्थिति वाले नरक में उत्पन्न हुआ। 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' वहा की २२ सागर की स्थिति पूर्ण कर जब यह वहा से निकला तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री की कुक्षि मे पुत्ररूप से गर्भ मे आया। 'तए णं' गर्भ स्थिति होने के बाद

હતો તે 'सुबहुपाव समज्जिणित्ता' પોતાના કૃત કર્માનુસાર અનેક પ્રકારના બહુલ ઘણાજ પાપકર્મોનો બંધ કરવામાંજ 'एगतीसं वाससयाइं परमाउ पालित्ता' પોતાની ૩૧૦૦ એકત્રીસસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને 'कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીના ૨૨ બાવીસ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव महुराए णयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' ત્યાંની બાવીસ ૨૨ સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળ્યા તે પછી આ મથુરા નગરીમાં શ્રીદામ રાજાની બંધુશ્રી રાણીના ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ગર્ભમાં આવ્યા 'तए णं' ગર્ભ

उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ, जाव जुवराया जाए यावि होत्था । तए ण से णदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अतेउरे य मुच्छिए ४ इच्छइ सिरिदाम राय जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए ॥ सू० ६ ॥

टीका—सू० ६

' तए ण से ' इत्यादि । ' तए ण ' ततः खलु स दुर्योधन' चारकपाल: ' एयकम्मे ' एतत्कर्मा ४ एतदेव=चौरपारदारिकानामधिकतरघोरदण्डकरणमेव कर्म–क्रिया यस्य स एतत्कर्मा, अत्र 'एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे इति पदत्रय संग्राह्यम् । एतत्प्रधानः–एतत्–अनुचिताधिकतरदण्डकरणकर्म प्रधानं यस्य स तथा, एतद्विद्य. एतस्मिन् कर्मणि विद्या–ज्ञान यस्य स तथा, घोरतरदण्डकरणविधिज्ञ',

---

वेष्टित करवाता, वेष्टित होने पर उन्हे धूप में खडा कर देता, जब वे दर्भ और कुश अच्छी तरह सूख जाते तब वह उनको उनके शरीर से चडचड शब्द पूर्वक उखडवाता जिससे चमडी सहित वे निकलने लगते ॥ सू० ५ ॥

' तए ण से ' इत्यादि ।

' तए ण ' इस प्रकार ' से दुज्जोहणे चारगपालए ' वह दुर्योधन चारकपालक कि जिसका ' एयकम्मे ४ ' रात दिन का यही काम था, अनुचित अधिकतर दण्ड देना ही प्रधान कर्म था, इसी कर्म में जिसने विशेष विचक्षणता प्राप्त की थी। एवं इसी प्रकार के कर्मों के आचरण करने का जिसका

કરાવીને પછી લીલા દર્ભ–દાભડાથી તેના શરીર પર વિંટાળતા, વિંટાળીને તેને તડકામા રાખતા હતા તાપમા રહેવાથી જ્યારે તે દર્ભ સૂકાઇ જતો હતો ત્યારે તેના શરીર પરથી ચડ–ચડ શબ્દ થતા એને ઉખેડાવતા તેથી ચામડી સહિત તે નીકળવા લાગતો

' तए ण से ' ઈત્યાદિ

' तए ण ' આ પ્રમાણે ' से दुज्जोहणे चारगपालए ' તે દુર્યોધન ચારક–પાલક જેનું ' एयकम्मे ४ ' રાત્રી-દિવસ એજ કામ હતુ, અનુચિત અધિકતર દડ દેવો એજ પ્રધાન કામ હતુ, તે કામમા તેણે વિશેષ કુશળતા પ્રાપ્ત કરેલી હતી અર્થાત્ આવા પ્રકારના કર્મોનું આચરણ કરવું એજ જેનો સ્વભાવ

'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि तदा श्रेयः। 'तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जमाणे' अविनीयमाने=अपूरिते सति शुष्का बुभुक्षिता निर्मांसा अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा अपहतमनःसङ्कल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति। 'रायपुच्छा, बंधुसिरीभणणं' एकदा राजा तां पश्यति पृच्छति च। सा सर्वं कथयति। ततः खलु स श्रीदामा राजा तस्या

और अन्य स्त्रियों को देती हुई 'दोहलं विणेंति' दोहद को पूर्ण करती है 'तं जइ अहमवि' तो यदि मैं भी 'जाव' यावत् इसी प्रकार से श्रीदाम राजा के हृदयमांस को पांचों प्रकार की मदिराओं के साथ उपभोगादि करती हुई अपने दोहद को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो। 'तिकट्टु' ऐसा सोच कर वह 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने पर 'जाव' यावत् सूकन लगी, मांस रहित, निस्तेज, रोगिष्ठ, रोगग्रस्त शरीर वाली और हताश होती हुई 'झियाइ' आर्त ध्यान करने लगी। 'रायपुच्छा बंधुसिरीभणणं' ऐसी स्थिति में बैठी हुई उस बंधुश्री को एक समय राजा ने देखा और इस परिस्थिति का कारण पूछा। उस बंधुश्री ने अपना सब वृत्तांत राजा को कह सुनाया 'तए णं से सिरिदामे

આસ્વાદન કરી, વારવાર સ્વાદ લઇને પરિભોગ કરતી અન્ય સ્ત્રીઓને આપીને 'दोहलं विणेंति' દોહદ (મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે 'जइ अहमवि' તો હું પણ 'जाव' યાવત એ પ્રમાણે શ્રી દામ રાજાના હૃદયના માંસને પાંચ પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ઉપભોગાદિ કરીને મારા દોહદ મનોરથ 'विणिज्जामि' પૂર્ણ કરૂં તો સારૂં છે 'त्ति कट्टु' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' પોતાનો દોહલો પૂર્ણ નહિ થવાથી 'जाव' યાવત સુકાવા લાગી, ભુખી રહેવા લાગી, માંસરહિત નિસ્તેજ રોગીષ્ઠ રોગગ્રસ્ત શરીરવાળી અને હતાશ બનીને 'झियाइ' આર્ત્તધ્યાન કરવા લાગી 'रायपुच्छा बंधुसिरीभणणं' આવી સ્થિતિમાં બેઠેલી તે બંધુશ્રીને એક સમય રાજાએ જોઇ અને તે પરિસ્થિતિ થવાનું કારણ પૂછયું, ત્યારે તે બંધુશ્રીએ પોતાનો તમામ વૃતાન્ત રાજાને કહી સંભળાવ્યો 'तए णं से सिरि

'तएण' तत' खलु गर्भस्थित्यनन्तर तस्या वन्धुश्रियो देव्याः 'तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' त्रिपु मासेपु वहुमतिपूर्णेपु सत्सु अयमेतद्रूपो दोहदः प्रादुर्भूतः- धन्या खलु ता अम्बाः सपुण्या., इत्यादि विशेषणविशिष्टास्ता अम्बाः, तासामेव सुलब्ध जन्मजीवितफल याः खलु 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'पइस्स' पत्यु 'हिययमंसेण' हृदयमासेन 'जाव' यावच्छून्देन तलितेन भर्जितेन शूल्येन सार्द्ध 'सुर च' सुरा च ५ 'आसाएमाणे४' आस्वादयन्त्य. ४ दोहद 'विणेंति' विनयन्ति=पूरयन्ति, तद् यद्यहमपि यावत्–एव प्रकारेण दोहद

'तीसे वधुसिरीए देवीए' उस वधुश्री देवी के गर्भ के 'तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' तीन मास पूरे होने पर 'इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' इस प्रकार का दोहद उत्पन्न हुआ 'धन्नाओ ण ताओ अम्मयाओ जाव' वे मातएँ धन्य हैं यावत् पुण्यवती हैं कृतार्थ हैं कृतपुण्य हैं–उन्हों ने पूर्वभव में पुण्य किया है, कृतलक्षण हे–वे शुभ लक्षणों से युक्त हैं और कृतविभव अर्थात् उन्हों ने ही अपने विभव–संपत्ति को दानादि शुभकार्य मे सफल किया है। उन्हीं का मनुष्य सम्बन्धी जन्म और जोवन सफल है कि 'जाओ ण अप्पणो पइस्स हिययमंसेण जाव सद्धिं' जो अपने२ पति के हृदय के मास के, यावत्–जो कि तलित–भर्जित और शूल पर रख कर पकाया हुआ हो, उसके–साथ ''सुर च ५' मधु, मेरक जाति, सीधु और प्रसन्ना–ऐसे पाच प्रकार की मदिराओं का एक बार आस्वादन करतीं बार बार स्वाद लेतीं परिभोग करतीं

રહ્યા પછી तीसे वधुसिरीए देवीए તે બધુશ્રી દેવીના ગર્ભને 'तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण ત્રણ માસ પૂરા થયા પછી इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए' આવા પ્રકારનો દોહદ (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો 'धन्नाओ ण ताओ अम्मयाओ जाव તે માતાઓ ધન્ય છે, યાવત્ પુણ્યવતી છે, કૃતાર્થ છે, કૃત પુણ્ય (તેણે પુણ્ય કરેલા છે) જેઓએ પૂર્વભવમા પુણ્ય કર્યા છે, કૃતલક્ષણ–તે શુભ લક્ષણોથી યુક્ત છે અને કૃતવિભવ અર્થાત્ તેમણેજ પોતાના વૈભવ–સપત્તિને દાનાદિ શુભ કાર્યોમા સફલ કરી છે તેનોજ મનુષ્ય સમ્બધી જન્મ અને જીવન સફલ છે કે —' जाओ ण अप्पणो पइस्स हिययमसेण जाव सद्धिं' જે પોતાના પતિના હૃદયના માસને યાવત્-તળી ભુજીને અને અને શૂલ પર રાખીને પકાવેલા હોય અને તેની સાથે सुर च ५ મધુ–મેરક જાતી, સીધુ અને પ્રસન્ના એવી પાચ પ્રકારની મદિરા (દારૂ)ઓના એકવાર

'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि तदा श्रेय । 'तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य तस्मिन दोहदे 'अविणिज्जमाणे' अविनीयमाने=अपूरिते सति शुष्का बुभुक्षिता निर्मासा अवरुग्णा अवरुग्णशरीरा अपहतमनःसंकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यान करोति। 'रायपुच्छा, वधुसिरीभणण' एकदा राजा ता पश्यति पृच्छति च। सा सर्वं कथयति। तत' खलु स श्रीदामा राजा तस्या

और अन्य स्त्रियों को देती हुई 'दोहल त्रिणेति' दोहद को पूर्ण करती हैं 'तं जइ अहमवि' तो यदि मैं भी 'जाव' यावत् इसी प्रकार से श्रीदाम राजा के हृदयमास को पाचों प्रकार की मदिराओं के साथ उपभोगादि करती हुई अपने दोहद को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो। 'तिकटु' ऐसा सोच कर वह 'तंमि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने पर 'जाव' यावत् सूकने लगी, मास रहित, निस्तेज रोगिष्ठ, रोगग्रस्त शरीर वाली और हताश होती हुई 'झियाइ' आर्त ध्यान करने लगी। 'रायपुच्छा वधुसिरीभणण' ऐसी स्थिति में बैठी हुई उस बंधुश्री को एक समय राजा ने देखा और इस परिस्थिति का कारण पूछा। उस बंधुश्री ने अपना सब वृत्तात राजा को कह सुनाया 'तए ण से सिरिदामे

આસ્વાદન કરી, વારવાર સ્વાદ લઇને પરિભોગ કરતી અન્ય સ્ત્રીઓને આપીને 'दोहल विणेंति' દોહદ (મનોરથ) ને પૂર્ણ કરે છે 'जइ अहमवि' તો હું પણ 'जाव' યાવત એ પ્રમાણે શ્રી દામ રાજાના હૃદયના માસને પાચ પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ઉપભોગાદિ કરીને મારા દોહદ મનોરથ 'विणिज्जामि' પૂર્ણ કરૂ તો સારૂ છે 'ति कट्टु' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' પોતાનો દોહલો પૂર્ણ નહિ થવાથી 'जाव' યાવત સુકાવા લાગી, ભુખી રહેવા લાગી, માસરહિત નિસ્તેજ રોગીષ્ઠ રોગગ્રસ્ત શરીરવાળી અને હતાશ બનીને झियाइ આર્ત્તધ્યાન કરવા લાગી 'रायपुच्छा वधुसिरीभणण' આવી સ્થિતિમા બેઠેલી તે બધુશ્રીને એક સમય રાજાએ જોઇ અને તે પરિસ્થિતિ થવાનુ કારણ પૂછ્યુ, ત્યારે તે બધુશ્રીએ પોતાનો તમામ વૃતાન્ત રાજાને કહી સભળાવ્યો तए ण से सिरि

न्धुश्रियो दोहदं केनाप्युपायेन=अलक्षिततया स्वहृदयमासस्थाने मांससदृशान्यवस्तुविशेषप्रदानरूपेण 'विणेइ' विनयति=दोहदं पूरयति। ततः खलु सा बन्धुश्रीदेवी सम्पूर्णदोहदा ५ यावत् तं गर्भं 'सुहसुहेणं' सुखसुखेन=सुखपूर्वकं परिवहति=धारयति स्म। 'तए णं' ततः खलु सा 'बंधुसिरी' बन्धुश्रीः 'नवण्हं मासाणं' नवसु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णेषु 'जाव' यावत् 'दारगं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती। 'तए णं' ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिवत्ते एगारसे दिवसे' निर्वृत्ते

राया' तदनन्तर उस श्रीदाम राजा ने 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' उस बन्धुश्री देवी के उस दोहद को 'केणवि उवाएणं' किसी एक उपाय से अर्थात् जिससे वह नहीं समझ सके इस प्रकार अपने हृदय मांस के स्थान पर मांस के सदृश अन्य वस्तु को देकर 'विणेइ' पूरा किया। 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' फिर वह बंधुश्री देवी ऐसा करने से 'संपुण्ण-दोहला ५ दोहले के संपूर्ण होने पर, संमानित होने पर किसी वस्तु की अभिलाषा से रहित होकर 'तं गब्भं' उस गर्भ को 'सुहसुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी। 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भ के ९ माह जब ठीक २ पूर्ण हो चुके तब बंधुश्री ने एक पुत्र को जन्म दिया। 'तए णं तस्स दारगस्स' जन्म होने पर इस बालक के 'अम्मापियरो' माता पिता ने

दामे राया' ते पछी श्रीदाम राजाए, 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' ते बन्धुश्री देवीना ते दोहलाने (मनोरथने) 'केणवि उवाएणं' कोई पण एक उपायथी अर्थात् जेथी ते समजी शके नहि के तेवी रीते पोताना हृदयना मांसनी जग्याए मांसना जेवी ज बीजी वस्तु आपीने 'विणेइ' पूरो कर्यो 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' पछी ते बंधुश्री देवी ए प्रमाणे करवाथी 'संपुण्णदोहला ५' दोहलो पूर्ण थतां संमानित थतां तेने कोई पण वस्तुनी अभिलाषा रही नहि 'तं गब्भं' ते गर्भने 'सुहसुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करवा लागी 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भना ९ नव मास बराबर पूरा थई गया त्यारे बंधुश्रीए एक पुत्रनो जन्म आप्यो 'तए णं तस्स दारगस्स' जन्म

एकादशे दिवसे 'संपत्ते बारसाहे' समाप्ते द्वादशाहे 'इमं एयारूवं' इदमेतद्रूपं 'नामधेज्जं' नामधेयं 'करेंति' कुरुतः 'होउ णं' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकं 'दारगे' दारकः=पुत्रः 'नंदिसेणे नामेणं' नन्दिषेणो नाम्ना नन्दिषेण-इति नामकः। 'तए णं से' ततः खलु सः 'नंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'पंचधाईपरिवुडे' पञ्चधात्रीपरिवृतः 'जाव परिवड्ढइ' यावत् परिवर्धते। 'तए णं से' ततः खलु सः 'नंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः 'जाव विहरइ' यावत् विहरति=आस्ते। 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' यावत् युवराजो जातश्चाप्यभवत्। 'तए णं

'णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे' ग्यारह दिनों के निकल चुकने पर १२ वे दिन के प्रारंभ होते ही 'इमं एयारूवं णामधेज्जं करेंति' इस अपने पुत्रका इस प्रकार नामसंस्कार किया। 'होउ णं अम्हं दारगे नंदिसेणे णामेणं' कि हमारा यह पुत्र 'नंदिषेण' इस नाम से प्रसिद्ध होओ। 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ' वह नंदिषेण कुमार बाल्यकाल को उल्लंघन कर जब तरुणावस्था को प्राप्त हुआ तब इसके पिताने इस 'जुवराया जाए यावि होत्था' युवराज पद प्रदान कर दिया, यह युवराज बन गया। 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए' नंदिषेण कुमार के चित्त मे यह भावना जागी कि मैं

થયા પછી તે બાળકના अम्मापियरो માતાપિતાએ 'णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे' અગિઆર ૧૧ દિવસ પૂરા થયા પછી બારમા ૧૨ મા દિવસના પ્રારંભમાં એટલે બારમે દિવસે 'इमं एयारूवं णामधेज्जं करेंति' પોતાના એ પુત્રના આ પ્રમાણે નામ સંસ્કાર કર્યા 'होउ णं अम्हं दारगे नंदिसेणे णामेणं' કે આ અમારો પુત્ર 'नंदिसेण' આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ। 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे उम्मुक्कबालभावे जाव विहरइ' નંદિસેણ કુમાર હવે બાલ્યજીવનનો સમય પૂરો કરીને જ્યારે તરૂણ અવસ્થાને (યૌવનપણાને) પ્રાપ્ત થયા ત્યારે તેના પિતાએ તેને 'जुवराया जाए यावि होत्था' યુવરાજપદ આપ્યું અને તે યુવરાજ બન્યા 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं करेमाणे

बन्धुश्रियो दोहदं केनाप्युपायेन=अलक्षिततया स्वहृदयमांसस्थाने मांससदृशान्यवस्तुविशेषप्रदानरूपेण 'विणेइ' विनयति=दोहदं पूरयति। ततः खलु सा बन्धुश्रीदेवी सम्पूर्णदोहदा ५ यावत् तं गर्भं 'सुहसुहेण' सुखसुखेन=सुखपूर्वकं परिवहति=धारयति स्म। 'तए णं' ततः खलु सा 'बंधुसिरी' बन्धुश्री' 'नवण्हं मासाणं' नवसु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णेषु जाव' यावत् 'दारगं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती। 'तए णं' ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिवत्ते एगारसे दिवसे' निर्वृत्ते

राया' तदनन्तर उस श्रीदाम राजा ने 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' उस बन्धुश्री देवी के उस दोहद को 'केणवि उवाएणं' किसी एक उपाय से अर्थात् जिससे वह नहीं समझ सके इस प्रकार अपने हृदय मांस के स्थान पर मांस के सदृश अन्य वस्तु को देकर 'विणेइ' पूरा किया। 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' फिर वह बंधुश्री देवी ऐसा करने से 'संपुण्णदोहला ५' दोहले के सपूर्ण होने पर, संमानित होने पर किसी वस्तु की अभिलाषा से रहित होकर 'तं गब्भं' उस गर्भ को 'सुहसुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी। 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भ के ९ माह जब ठीक २ पूर्ण हो चुके तब बंधुश्री ने एक पुत्र को जन्म दिया। 'तए णं तस्स दारगस्स' जन्म होने पर इस बालक के 'अम्मापियरो' माता पिता ने

दामे राया' ते पछी श्रीदाम राजाએ, 'तीसे बंधुसिरीए देवीए दोहलं' ते बन्धुश्री देवीना ते दोहलाने (मनोरथने) 'केणवि उवाएणं' કોઈ પણ એક ઉપાયથી અર્થાત્ જેથી તે સમજી શકે નહિ કે તેવી રીતે પોતાના હૃદયના માંસની જગ્યાએ માંસના જેવી જ બીજી વસ્તુ આપીને 'विणेइ' પૂરો કર્યો 'तए णं सा बंधुसिरी देवी' પછી તે બંધુશ્રી દેવી એ પ્રમાણે કરવાથી 'संपुण्णदोहला ५' દોહલો પૂર્ણ થતાં સમાનિત થતાં તેને કોઈ પણ વસ્તુની અભિલાષા રહી નહિ 'तं गब्भं' તે ગર્ભને 'सुहसुहेणं' સુખપૂર્વક 'परिवहइ' ધારણ કરવા લાગી 'तए णं सा बंधुसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' ગર્ભના ૯ નવ માસ બરાબર પૂરા થઈ ગયા ત્યારે બંધુશ્રીએ એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો 'तए णं तस्स दारगस्स' જન્મ

मूलम्—सू० ७

तएणं से णंदिसेणे कुमारे सिरिदामस्स रण्णो अंतरं अलभमाणे अण्णया कयाइ चित्तं अलंकारियं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–तुमं णं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि । तए णं तुमं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि ता णं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि, तुमं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि । तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ सू० ७॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से' ततः खलु स नन्दिषेणः कुमारः 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः स्वपितुः 'अंतरं'=मरणावसरम् 'अलभ

बना दिया । युवराज बनने पर यह इस समय की प्रतीक्षा में रहने लगा कि मैं अपने पिता को मार कर स्वयं इस राज्य श्री का अनुभव करूँ ॥ सू० ६ ॥

'तएणं से' इत्यादि सूत्र ७

'तए णं' इस प्रकार के निकृष्ट विचार के बाद 'से नंदिसेणे कुमारे' उस नंदिषेण कुमारने 'सिरिदामस्स रण्णो' अपने पिता श्रीदाम राजाके मरने का 'अंतरं' अवसर 'अलभमाणे' हाथ आता नहीं जानकर 'अण्णया कयाइ'

બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે તેના પિતાએ તેને યુવરાજ પદ આપ્યું યુવરાજ થયા પછી તે એ સમયની રાહ જોવા લાગ્યા કે હું મારા પિતાને મારીને હું પોતે આ રાજ્ય લક્ષ્મીનો અનુભવ કરૂં ॥૬॥

'तए णं से' ઇત્યાદિ,

'तए णं' આ પ્રકારના નિકૃષ્ટ વિચાર પછી 'से नंदिसेणे कुमारे' તે નંદિસેણ કુમારે 'सिरिदामस्स रण्णो' પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજાને મારવાનો 'अंतरं' અવસર 'अलभमाणे' હાથ આવ્યો નહિ, એવું સમજીને

से ' ततः खलु स ' नंदिसेणे कुमारे ' नन्दिषेणः कुमारः ' रज्जे य ' राज्ये च ' जाव अंतेउरे य ' यावद् अन्तःपुरे च ' मुच्छिए ' मूर्च्छितः ' गिद्धे ' गृद्धः ' गढिए ' ग्रथितः ' अज्झोववण्णे ' अध्युपपन्नः सन ' इच्छइ ' इच्छति ' सिरिदाम राय ' श्रीदामनामक राजान ' जीवियाओ ववरोवित्ता ' जीविताद् व्यपरोप्य ' सयमेव ' स्वयमेव ' रज्जसिरिं ' राज्यश्रियं ' कारेमाण ' कारयन्= अमात्यादिभिर्वर्धयन् ' पालेमाणे ' पालयन् ' विहरित्तए ' विहर्तुम् सू० ॥ ६ ॥

अपने पिता श्रीदाम राजा को मार कर स्वयं अमात्यादि के साथ इस राज्य की वृद्धि करता हुआ तथा अच्छी तरह से संरक्षण करता हुआ राज्यश्रीका पालन करूँ।

भावार्थ — दुर्योधनने अपनी ३१०० वर्ष की समस्त आयु इन पापकर्मों के करने में व्यतीत की। इन पापकर्मों के करने से उसने अनेक विध चिकने कर्मों का बंध किया। मृत्यु के अवसर पर मर कर यह छठी पृथवी के नरक का नारकी हुआ। वहां की २२ सागर की आयु समाप्त कर जब यह मरा तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ठीक ९ माह जब पूरे निकल चुके। बंधुश्री ने तब एक पुत्र को जन्म दिया। १२ वें दिन इसका नामसंस्कार हुआ। नंदिषेण इस का नाम रखा गया। बाल्यावस्था से जब यह जवान—तरुण हुआ—तब पिता ने उसे युवराज

पालेमाणे विहरित्तए ' નંદિસેણ કુમારના ચિત્તમાં એ ભાવના જાગી કે હું મારા પિતાશ્રીને—શ્રીદામરાજાને મારીને હું પોતે મારા નોકરોની સાથે મંત્રી—આદિની સાથે આ રાજ્યની વૃદ્ધિ કરીને તથા સારી રીતે રક્ષણ કરીને રાજ્યનું પાલન કરું

ભાવાર્થ— દુર્યોધને પોતાની ૩૧૦૦ એકત્રીસસો વર્ષની તમામ આયુષ્ય તે પાપકર્મો કરવામાંજ વ્યતીત કરી, તે પાપકર્મોના કરવાથી તેણે અનેકવિધ ચીકણાં કર્મોનો બંધ કર્યો, મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને તે છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમાં નારકી થયો ત્યાંની ૨૨ બાવીશ સાગરની આયુષ્ય પૂરી કરીને જ્યારે મરણ પામ્યો તે પછી મથુરા નગરીમાં શ્રીદામ રાજાની રાણી બંધુશ્રીના ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો, બરાબર નવ માસ પૂરા વીતી ગયા ત્યારે બંધુશ્રીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, બારમા ૧૨મા દિવસે તેના નામસંસ્કાર થયા નંદિસેણ તેનું નામ રાખ્યું, તે પોતાની

मूलम्—सू० ७

तएणं से णंदिसेणे कुमारे सिरिदामस्स रण्णो अंतरं अलभमाणे अण्णया कयाइ चित्तं अलंकारियं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–तुमं णं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि। तए णं तुमं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि ता णं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि, तुमं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि। तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ सू० ७॥

टीका—सू० ८

'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से' ततः खलु स नन्दिषेणः कुमारः 'सिरिदामस्स रण्णो' श्रीदाम्नो राज्ञः स्वपितुः 'अंतरं'=मरणावसरम् 'अलभ-

---

बना दिया। युवराज बनने पर यह इस समय की प्रतीक्षा में रहने लगा कि मैं अपने पिता को मार कर स्वयं इस राज्य श्री का अनुभव करूँ ॥ सू० ६ ॥

'तएणं से' इत्यादि सूत्र ७

'तए णं' इस प्रकार के निकृष्ट विचार के बाद 'से नंदिसेणे कुमारे' उस नंदिषेण कुमारने 'सिरिदामस्स रण्णो' अपने पिता श्रीदाम राजाके मरने का 'अंतरं' अवसर 'अलभमाणे' हाथ आता नहीं जानकर 'अण्णया कयाइ'

બાલ અવસ્થા પૂરી કરીને જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે તેના પિતાએ તેને યુવરાજ પદ આપ્યું યુવરાજ થયા પછી તે એ સમયની રાહ જોવા લાગ્યા કે હું મારા પિતાને મારીને હું પોતે આ રાજ્ય લક્ષ્મીનો અનુભવ કરૂં ॥૬॥

'तए णं से' ઈત્યાદિ,

'तए णं' આ પ્રકારના નિકૃષ્ટ વિચાર પછી 'से नंदिसेणे कुमारे' તે નંદિસેણ કુમારે 'सिरिदामस्स रण्णो' પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજાને મારવાનો 'अंतरं' અવસર 'अलभमाणे' હાથ આવ્યો નહિ, એવું સમજીને

से ' ततः खलु स ' नंदिसेणे कुमारे ' नन्दिषेणः कुमारः ' रज्जे य ' राज्ये च ' जाव अंतेउरे य ' यावद् अन्तःपुरे च ' मुच्छिए ' मूर्च्छितः ' गिद्धे ' गृद्धः ' गढिए ' ग्रथितः ' अज्झोववण्णे ' अध्युपपन्नः सन् ' इच्छइ ' इच्छति ' सिरिदाम राय ' श्रीदामनामकं राजानं ' जीवियाओ ववरोवित्ता ' जीवितात् व्यपरोप्य ' सयमेव ' स्वयमेव ' रज्जसिरिं ' राज्यश्रियं ' कारेमाणे ' कारयन्= अमात्यादिभिर्वर्धयन् ' पालेमाणे ' पालयन् ' विहरित्तए ' विहर्तुम् सू० ॥ ६ ॥

अपने पिता श्रीदाम राजा को मार कर स्वयं अमात्यादि के साथ इस राज्य की वृद्धि करता हुआ तथा अच्छी तरह से संरक्षण करता हुआ राज्यश्री का पालन करूँ।

भावार्थ— दुर्योधनने अपनी ३१०० वर्ष की समस्त आयु इन पापकर्मों के करने में व्यतीत की। इन पापकर्मों के करने से उसने अनेक विध चिकने कर्मों का बंध किया। मृत्यु के अवसर पर मर कर यह छठी पृथवी के नरक का नारकी हुआ। वहां की २२ सागर की आयु समाप्त कर जब यह मरा तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। ठीक ९ माह जब पूरे निकल चुके। बंधुश्री ने तब एक पुत्र को जन्म दिया। १२ वें दिन इसका नामसंस्कार हुआ। नंदिषेण इस का नाम रखा गया। बाल्यावस्था से जब यह जवान—तरुण हुआ—तब पिता ने उसे युवराज

पालेमाणे विहरित्तए ' नंदिसेणु कुमारना चित्तमां ओ भावना जागी के हुं मारा पिताश्रीने—श्रीदामराजाने मारीने हुं पोते मारा नोकरोनी साथे मंत्री-आदिनी साथे आ राज्यनी वृद्धि करीने तथा सारी रीते रक्षण करीने राज्यनुं पालन करुं

भावार्थ— दुर्योधने पोतानी ३१०० ओकत्रीससो वर्षनी तमाम आयुष्य ते पापकर्मो करवामांज व्यतीत करी, ते पापकर्मोना करवाथी तेणे अनेकविध चीकणां कर्मोनो बंध कर्यो, मृत्युना समये मरणु पामीने ते छठ्ठी पृथिवीना नरकमां नारकी थयो त्यांनी २२ बावीश सागरनी आयुष्य पूरी करीने ज्यारे मरण पाम्यो ते पछी मथुरा नगरीना श्रीदाम राजानी राणी बंधुश्रीना उदरमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थयो, बराबर नव मास पूरा वीती गया त्यारे बंधुश्रीओ ओक पुत्रने जन्म आप्यो, बारमा १२मा दिवसे तेना नामसंस्कार थया, नंदिसेणु तेनुं नाम राख्युं, ते पोतानी

' खुर ' क्षुर ' णिवेसेहि ' निवेशय=क्षुरेण कण्ठच्छेदं कुरु-इत्यर्थः ' ताण ' ततः खलु अहं ' तुमं ' त्वाम् ' अद्धरज्जयं ' -अर्द्धराज्यकं=राज्यार्धभागिनं करिष्यामि, ' तुमं ' त्वं ' अम्हेहिं सद्धिं ' अस्माभिः सार्धं ' उराले ' उदारान् ' भोगभोगाइं ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् ' भुंजमाणे ' भुञ्जानः विहरिष्यसि । ' तए णं से ' ततः खलु स चित्रोऽलङ्कारिकः ' णंदिसेणस्स कुमारस्स ' नन्दिषेणस्य कुमारस्य ' वयणं ' वचनं ' एयमट्ठं ' एतदर्थं=पूर्वोक्तराजमारणार्थं संयुक्तं ' पडिसुणेइ ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति ॥ सू० ७ ॥

खुरं णिवेसेहि' अब ऐसा करना कि जिस समय श्रीदाम नरेश को तुम हजामत बनाने जाओ तब हजामत बनाते समय नरेश के कंठ में अपना उस्तरा भोंक देना । देखो यह विचार किसी को प्रकट न हो- तुम यदि इस काम में सफलप्रयास वाले हो जाओगे तो निश्चय समझना मैं ' तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि ' तुम्हें अपना आधा राज्य दे दूंगा। ' तुम्हं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि ' तब तुम मेरे साथ ही साथ उदार मनुष्यसंबंधी प्रचुरभोगों को आनंद के साथ भोगोगे । ' तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ ' इस प्रकार उस चित्र नाई ने नंदिषेण कुमार के इस प्रकार के राजा को मारने के लिये कहे गये वचनों को स्वीकार कर लिया ।

હવે તમે એ પ્રમાણે કરો કે, તમે જ્યારે શ્રીદામ નરેશની હજામત બનાવવા જાઓ ત્યારે, હજામત બનાવવાના સમયે રાજાના કંઠમાં-ગળામાં તમારો અસ્તરો ખોસી દેવો અને જુઓ, આ વિચાર કોઈ પાસે પ્રગટ ન થવા પામે તે ધ્યાન આપવું જો તમે આ કામમાં સફળ નિવડશો તો નક્કી સમજવું કે હું ' तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि ' તમને મારૂં અર્ધરાજ્ય આપી દઈશ ત્યારે ' तुम्हं अम्हेहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि ' તમે મારી સાથેજ ઉદાર મનુષ્ય સમ્બન્ધી ભોગોપભોગોને આનંદની સાથે ભોગવશો, ' तए णं से चित्ते अलंकारिए णंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ ' તે ચિત્ર વાણંદે નંદિસેણ કુમારના આ પ્રમાણે રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યા તેનો સ્વીકાર કર્યો

माणे ' अलभमानः=अप्राप्तः सन् ' अण्णया कयाइ ' अन्यदा कदाचित् ' चित्त अलंकारिय ' चित्रं=चित्रनामकम् अलङ्कारिकं=नापितं ' सद्दावेइ ' शब्दयति= आह्वयति, शब्दयित्वा एवमवादीत् ' तुमं णं देवाणुप्पिया ' त्वं खलु हे देवानुप्रिय ! ' सिरिदामस्स रण्णो ' श्रीदाम्नो राज्ञः ' सव्वट्ठाणेसु य ' सर्वस्थानेषु=शय्यादिस्थानेषु ' सव्वभूमियासु य ' सर्वभूमिकासु=सर्वप्रासादादिषु ' अंतेउरे य ' अन्तःपुरे च ' दिण्णवियारे ' दत्तविचारः-अस्य व्याख्याऽस्मिन्नेवाध्ययने द्वितीयसूत्रे कृता । ' सिरिदामस्स रण्णो ' श्रीदाम्नो राज्ञः ' अभिक्खणं २ ' अभीक्ष्णं२=पुनः पुनः ' अलंकारियकम्मं ' अलङ्कारिककर्म=क्षौरकर्मादि ' करेमाणे ' कुर्वन् विहरसि ' तणं ' तत्-तस्मात्कारणात् खलु त्वं हे देवानुप्रिय ! श्री-दाम्नो राज्ञः अलङ्कारिककर्म=क्षौरादिकर्म कुर्वन् ' गीवाए ' ग्रीवायां=कण्ठदेशे

किसी एक समय ' चित्तं अलंकारियं ' चित्र नामके नाई को ' सद्दावेइ ' अपने पास बुलाया ' सद्दावित्ता ' और बुलाकर एवं वयासी इस प्रकार कहा- ' तुमं णं देवाणुप्पिया ' कि हे देवानुप्रिय ! तुम सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे, सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि ' श्रीदाम नरेशके सर्वस्थानो मे समस्त भूमियों में एवं अंतःपुरमें रातदिन जाते आते रहते हो । हरएक जगह तुम्हे राजा की ओर से आने जानेकी छूट है । तथा तुम्हीं श्रीदाम नरेश का बार २ क्षौराक्रया-हजामत विगैरे अलंकारिक कर्म भी करते रहते हो ' तए णं तुमं देवाणुप्पिया ! ' इसलिये हे देवानुप्रिय ! तुम ' सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए

'अण्णया कयाइ' કોઈ એક સમયે 'चित्तं अलंकारियं' ચિત્ર નામના વાણંદને 'सद्दावेइ' પોતાના પાસે બોલાવ્યો सद्दावित्ता અને બોલાવીને एवं वयासी આ પ્રમાણે કહ્યું-'तुमं णं देवाणुप्पिया' કે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે सिरिदामस्स रण्णो सव्वट्ठाणेसु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि ' શ્રીદામ નરેશના સર્વસ્થાનોમાં, તમામ ભૂમિમાં અને અંતઃપુરમાં રાત્રી અને દિવસ જવા આવવા લાગ્યા છો દરેક સ્થળે રાજા તરફથી તમને આવવા જવાની છુટ છે, તથા તમે શ્રીદામ રાજાની હજામત વગેરે અલંકારિક કર્મ કરતા રહો છો, 'तए णं तुमं देवाणुप्पिया!' એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય! ' सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि '

'खुर' क्षुर 'णिवेसेहि' निवेशय=क्षुरेण कण्ठच्छेदं कुरु-इत्यर्थः 'ताण' ततः खलु अह 'तुम' त्वाम् 'अद्धरज्जय' -अर्द्धराज्यक=राज्यार्धभागिन करिष्यामि, 'तुम' त्व 'अम्हेहिं सद्धिं' अस्माभिः सार्ध 'उराले' उदारान् 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुजमाणे' भुञ्जानः विहरिष्यसि। 'तए ण से' ततः खलु स चित्रोऽलङ्कारिक 'णदिसेणस्स कुमारस्स' नन्दिषेणस्य कुमारस्य 'वयण' वचन 'एयमट्ठ' एतदर्थ=पूर्वोक्तराजमारणार्थ-सयुक्त 'पडिसुणइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति ॥ सू० ७ ॥

खुर णिवेसेहि' अब ऐसा करना कि जिस समय श्रीदाम नरेश को तुम हजामत बनाने जाओ तब हजामत बनाते समय नरेश के कंठ में अस्तुरा, उस्तरा भोक देना। देखो यह विचार किसी का प्रकट न हो– तुम यदि इस काम मे सफलप्रयास वाले हो जाओगे तो निश्चय समझना मैं 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' तुम्हें अपना आधा राज्य दे दूगा। 'तुम्ह अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' तब तुम मेरे साथ ही साथ उदार मनुष्यसबधी प्रचुरभोगों को आनद के साथ भोगोग। 'तए ण से चित्ते अलकारिए णदिसेण स्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' इस प्रकार उस चित्र नाई ने नदिषेण कुमार के इस प्रकार के राजा को मारने के लिये कहे गये वचनों को स्वीकार कर लिया।

હવે તમે એ પ્રમાણે કરો કે, તમે જ્યારે શ્રીદામ નરેશની હજામત બનાવવા જાઓ ત્યારે, હજામત બનાવવાના સમયે રાજાના કંઠમા–ગળામા તમારો અસ્તરો ખોસી દેવો અને જુઓ, આ વિચાર કોઇ પાસે પ્રગટ ન થવા પામે તે ધ્યાન આપવુ જો તમે આ કામમા સફળ નિવડશો તો ખરી સમજવુ કે હુ 'तुम अद्धरज्जय करिस्सामि' તમને મારૂ અર્ધરાજ્ય આપી દઇશ ત્યારે तुम्ह अम्हेहिं सद्धिं उरालाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरिस्ससि' તમે મારી સાથેજ ઉદાર મનુષ્ય સમ્બન્ધી ભોગોપભોગોને આનન્દની સાથે ભોગવશો, 'तए ण से चित्ते अलकारिए णदिसेणस्स कुमारस्स वयण एयमट्ठ पडिसुणेइ' તે ચિત્ર વાણંદે નદિષેણ કુમારના આ પ્રમાણે રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યા તેનો સ્વીકાર કર્યો

कुमृत्युना, ' मारिस्सइ ' मारयिष्यति ? ' त्तिकट्टु ' इति कृत्वा=इति विचार्य ' भीए ' भीतः ' तत्थे ' त्रस्तः ' तसिए ' त्रसितः ' उव्विग्गे ' उद्विग्नःसन् यत्रैव श्रीदामा राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रीदामानं राजानं राह स्यिकं=गुप्तवृत्तान्तं ' करयल जाव ' करतल यावत्-करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा ' एवं वयासी ' एवमवादीत्-एवं खलु स्वामिन् ! नन्दिषेणः कुमारः राज्ये च यावत्-अन्तःपुरे च मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन् ' इच्छइ ' इच्छति ' तुब्भे ' युष्मान् ' जीवियाओ विवरोवित्ता ' जीविताद् व्यपरोप्य ' सयमेव ' स्वयमेव ' रज्जसिरिं ' राज्यश्रियं ' कारेमाणे ' कुर्वन् ' पालेमाणे ' पालयन् ' विहरित्तए ' विहर्तुम् । ' तए णं से ' ततः खलु स

किस अशुभ-कुमरण से मरवा देगा। ' त्तिकट्टु ' इस प्रकार सोच समझ कर वह ' भीए ' डरता २ ' जेणेव सिरिदामे राया तेणेव उवागच्छइ ' वहा पहुँचा-जहा वह श्रीदाम नरेश था। ' उवागच्छित्ता ' पहुँचकर ' सिरिदाम ' राय रहस्सियगं करयल जाव एवं वयासी ' उसने श्रीदाम नरेश को दोनों हाथ मस्तक पर रखकर नमन किया, और इस गुप्तवार्ता का इस प्रकार कथन भी कर दिया। ' एवं खलु सामी ' हे नाथ ! ' नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव मुच्छिए४ ' नंदिषेण कुमार राज्य-राष्ट्र और अंतःपुर में अत्यंत मूर्च्छित एवं गृद्ध बना हुआ है वह ' इच्छइ तुब्भे जीवियाओ विवरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए ' चाहता है कि मैं राजा को मार कर स्वयं राजगद्दी का मालिक बन जाऊँ ' तए णं

કેવા અશુભ-કુમરણથી મરાવી નાખશે ' तिकट्टु ' આ પ્રમાણે મનમાં વિચારી સમજીને તે ' भीए ' ડરતો ડરતો ' जेणेव सिरिदामे राया तेणेव उवागच्छइ ' જ્યાં તે શ્રીદામ રાજા હતા ત્યાં પહોંચ્યો ' उवागच्छित्ता ' પહોંચીને ' सिरिदामं रायं रहस्सियगं करयल जाव एवं वयासी ' તેણે શ્રીદામ નરેશને બે હાથ માથાપર રાખીને નમન કર્યું, અને તે ગુપ્ત વાતનું આ પ્રમાણે કથન કર્યું-અર્થાત ગુપ્ત વાત કહી બતાવી ' एवं खलु सामी ' હે નાથ ! ' नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव मुच्छिए ४ ' નંદિસેણ કુમાર રાજ્ય-રાષ્ટ્ર અને અન્તઃપુરમાં બહુજ આસક્ત અર્થાત્ ગૃદ્ધ બની ગયા છે તે ' इच्छइ तुब्भे जीवियाओ विवरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए ' ઇચ્છે છે કે હું રાજાને મારીને પોતેજ રાજગાદીનો માલીક બની જાઉં

श्रीदामा राजा चित्रस्यालङ्कारिकस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एयमट्ठं' एतमर्थं=स्वमरणरूपं नन्दिपेणविचार 'सोचा' श्रुत्वा=कर्णगोचरीकृत्य 'णिसम्म' निशम्य=हृदयेऽवधार्य 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः=शीघ्रक्रुद्धः ४ 'जाव साहट्टु' यावत् संहृत्य यावद् भ्रुकुटिं ललाटे संहृत्य=सङ्कोच्य 'णदिसेण कुमारं' नन्दिपेण कुमारं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=स्वाज्ञाकारिराजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, ग्राह यित्वा 'एएण' एतेन=मारणरूपेण 'विहाणेण' विधानेन='कानून' इति प्रसिद्धेन 'वज्झ' वध्य='आणवेइ' आज्ञापयति।

भगवानाह–'तं एवं खलु' तदेवं खलु हे गौतम! 'णदिसेणे कुमारे' नन्दिपेणः कुमारः 'जाव' यावत्–पुरा पुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्ता-नामशुभानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, 'विहरइ' विहरति=वर्त्तते ॥ सू० ८ ॥

सिरिदामे राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोचा णिसम्म आसुरुत्ते४ जाव' चित्र नाई की इस प्रकार की बात सुनकर श्रीदाम नरेश सहसा क्रोध के आवेश से तलमला उठा और 'जाव साहट्टु णदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' भ्रुकुटि टेढी कर अपने परिवार को शीघ्र ही नंदिषेण कुमार को पकडने की आज्ञा दी। 'गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' पकडवा उसने इस मारन रूप विधान से इसे वध्य घोषित कर दिया। इस प्रकार 'गोयमा!' हे गौतम! 'नंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' यह नंदिषेण कुमार पूर्व में आचरित अपने अशुभतम पापकर्मों के कटुक फल को भोग रहा है।

'तए णं सिरिदामे राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा' ચિત્ર વાણંદની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને શ્રીદામ નરેશ એકદમ ક્રોધના આવેશથી તલમલા થઈ ગયા અને જાવ સાહટ્ટુ णदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ ભવર ત્રાંસા કરીને પોતાના નોકરોને તુરતજ નંદિસેણ કુમારને પકડવાની આજ્ઞા કરી गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' પકડીને તેણે તે કુમારને મારવાના વિધાન-ઉપાયથી મારવા યોગ્ય છે એવી જાહેરાત કરી દીધી, આ પ્રમાણે 'गोयमा!' હે ગૌતમ! 'नंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' તે નંદિષેણ કુમાર પોતે પૂર્વે કરેલા અશુભતમ પાપકર્મોના કડવા ફળને ભોગવી રહ્યો છે

मूलम्—सू० ९

णंदिसेणे कुमारे इओ चुओ कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! णदिसेणे कुमारे सट्ठि वासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव, तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ! से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमत करेहिइ। एव खलु णिक्खेवो छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० ९ ॥

॥ छट्ठ अज्झयण समत्त ॥

भावार्थ— नदिषेण कुमार की बात सुन और स्वीकार कर वह नाई वहा से सीधा चल दिया और इस प्रकार विचार करने लगा कि यदि यह बात श्रीदाम नरेश के कानों मे पड जायगी तो न मालूम वह मेरी क्या अशुभतम गति कर डालेगा ' इस भय से त्रस्त हो कर श्रीदाम नरेश के निकट आया। नंदिषेण के साथ जो कुछ बात हुई थी वह उसने राजा को कह सुनाई। राजा ने सुन कर क्रोध के आवेश मे आकर नौकरों से तुरत ही नदिषेण को पकडवा लिया और पकडवा कर इस प्रकार की आज्ञा दी—कि जाओ, इसे मार डालो, यह इसी शिक्षा का योग्य है! इस प्रकार हे गौतम! नदिषेण के कष्ट भोगने के कारण इस के पूर्वभव के संचित अपार अशुभतम कर्म हैं। उन्हीं का यह फल है जो यह इस प्रकार की वेदना भोग रहा है ॥ सू० ८ ॥

ભાવાર્થ—નંદિસેણુ કુમારની વાત સાંભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાણંદ ત્યાંથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે— ' જો આ વાત શ્રીદામ નરેશના કાને પડી જાશે તો મને શું ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે, એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ નરેશની પાસે આવ્યો નંદિષેણુની સાથે જે કાંઇ વાત થઇ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી રાજા તે વાત સાંભળી ક્રોધના આવેશમાં આવીને નોકરો પાસે તુરતજ નંદિષેણુને પકડાવી લીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે જાઓ! નંદિષેણુને મારી નાખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! નંદિષેણુ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણુ તેના પૂર્વભવમાં સંચય કરેલા અપાર અશુભતમ કર્મ છે તેનુંજ એ ફળ છે જે અહિં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે ॥૮॥

टीका—मू० ९

गौतमः प्राह—'णदिसेणे' इत्यादि। 'णदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'इओ चुओ' इतश्च्युतः=अस्माल्लोकाद् मृतःसन् 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवान् कथयति—'गोयमा' गौतम! 'णदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'सट्ठिं वासाइं' षष्टिं वर्षाणि 'परमाउ' परमायुः=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे=मृत्युसमये कालं कृत्वा=मृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभाया पृथिव्या नैरयिकतया उत्पत्स्यते। 'संसारो' संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणं 'तहेव' तथैव=मृगापुत्रवदेव विज्ञेयः। 'तओ' ततः यावदनेकशतसहस्रकृत्वः पृथिवीकायेषूत्पत्स्यते। ततो निःसृत्य 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'मच्छत्ताए'

'णदिसेणे' इत्यादि।

गौतम ने पुनः प्रभु से पूछा—हे भदन्त! 'णदिसेणे कुमारे' यह नन्दिषेण कुमार 'इओ चुओ' यहां से मर कर 'कहिं गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ' कहां जायगा कहां उत्पन्न होगा? तब प्रभु ने कहा 'गोयमा!' हे गौतम! सुनो, 'णदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता कालमासे कालं किच्चा' यह नन्दिषेण कुमार ६० वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु समाप्त कर मृत्यु के अवसर में मर कर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव' इस रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इस का संसार परिभ्रमण मृगापुत्र की तरह ही

'नदिसेणे' ઇત્યાદિ

ગૌતમે ફરી પ્રભુને પૂછ્યું હે ભદન્ત ! 'णदिसेणे कुमारे' નંદિસેણ કુમાર 'इओ चुओ' અહિંથી મરણ પામીને 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' ક્યાં જશે, ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું 'गोयमा !' હે ગૌતમ સાંભળો ! 'णदिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउ पालित्ता कालमासे कालं किच्चा' તે નંદિસેણ કુમાર ૬૦ સાઠ વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પુરી કરીને મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव' આ રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમાં નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેના સંસારનું પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવું જોઈએ તે લાખોવાર પૃથિવીકાયમાં ઉત્પન્ન થશે 'तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ'

मूलम्—सू० ९

णंदिसेणे कुमारे इओ चुओ कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! णदिसेणे कुमारे सट्ठि वासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव, तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ! से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले वोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ वुज्झिहिइ मुचिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमत करेहिइ। एव खलु णिक्खेवो छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्तिबेमि ॥ सू० ९ ॥

※ ॥ छट्ठ अज्झयण समत्तं ॥ ※

भावार्थ— नदिषेण कुमार की बात सुन और स्वीकार कर वह नाई वहा से सीधा चल दिया और इस प्रकार विचार करने लगा कि यदि यह बात श्रीदाम नरेश के कानों मे पड जायगी तो न मालूम वह मेरी क्या अशुभतम गति कर डालेगा' इस भय से त्रस्त हो कर श्रीदाम नरेश के निकट आया। नंदिषेण के साथ जो कुछ बात हुई थी वह उसने राजा को कह सुनाई। राजा ने सुन कर कोध के आवेश मे आकर नौकरों से तुरत ही नदिषेण को पकडवा लिया और पकडवा कर इस प्रकार की आज्ञा दी—कि जाओ, इसे मार डालो, यह इसी शिक्षा का योग्य है! इस प्रकार हे गौतम! नदिषेण के कष्ट भोगने के कारण इस के पूर्वभव के संचित अपार अशुभतम कर्म हैं। उन्हीं का यह फल है जो यह इस प्रकार की वेदना भोग रहा है ॥ सू० ८ ॥

ભાવાર્થ—નદિસેણ કુમારની વાત સાભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાણંદ ત્યાથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે— જો આ વાત શ્રીદામ નરેશના કાને પડી જાશે તો મને શુ ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે, એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ નરેશની પાસે આવ્યો નદિષેણની સાથે જે કાઇ વાત થઇ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી રાજા તે વાત સાભળી ક્રોધના આવેશમા આવીને નોકરો પાસે તુરતજ નદિષેણને પકડાવી લીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે જાઓ! નદિષેણને મારી નાખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! નદિષેણ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણ તેના પૂર્વભવમા સચય કરેલા અપાર અશુભતમ કર્મ છે તેનુંજ એ ફળ છે જે અહિં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે ॥૮॥

मन्त करिष्यति । श्रीसुधर्मा स्वामी प्राह-'एव खलु' इत्यादि। एव खलु 'णिक्खेवो' निक्षेप =समाप्तिवाक्य तथाहि-हे जम्बू! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् मोक्ष प्राप्तेन 'छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्ति बेमि' षष्ठस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त, इति ब्रवीमि-व्याख्या पूर्ववत् ॥सू० ९॥

॥इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री शाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री-विपाक श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां षष्ठमध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १ । ६ ॥

दु खो का आत्यन्तिक अभाव हो जायगा। 'एव खलु निक्खेवो' भगवान महावीर प्रभुने इस छट्ठे अध्ययन का यह भाव फरमाया है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ९ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दु खविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में 'नन्दिषेण' नामक छठा अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-६ ॥

દુ ખોનો આત્યતિક અભાવ થઈ જશે 'एव खलु निक्खेवो' ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ આ છઠ્ઠા અધ્યયનના આ પ્રમાણે ભાવ કહ્યા છે ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥૯॥

ઇતિ વિપાકશ્રુતનો દુ ખવિપાકના પ્રથમ શ્રુતસ્કધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'નન્દિષેણ' નામનુ છઠ્ઠુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥૧-॥

मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'से ण' स खलु 'तत्थ' तत्र 'मच्छिएहिं' मात्स्यिकैः=मत्स्यजीविभिः 'वहिए समाणे' वधित'=हत' सन् 'तत्थेव' तत्रैव 'सेट्ठिकुले' श्रेष्ठिकुले प्रत्यायास्यति। तत्र 'बोहिं' बोधि-सम्यक्त्वं भोत्स्यते=प्राप्स्यति। ततो नि सृत्य 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपत्स्यते। तत. महाविदेहे वर्षे जन्म प्राप्य 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते—केवलज्ञानेन सर्व ज्ञेय ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते—कर्मबन्धाद् मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुख प्राप्स्यति। 'सव्वदुक्खाणमत करेहिइ' सर्वदु खाना

जान लेना चाहिये। यह लाखों बार पृथवीकाय मे उत्पन्न होगा, 'तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ' फिर हस्तिनापुर नगर मे जन्म धारण करेगा 'से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमत करेहिइ' उस पर्याय मे यह मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर वहीं पर किसी श्रेष्ठि के कुल मे उत्पन्न होगा, वहा बोध का लाभ कर यह मर कर सौधर्म नाम के कल्प मे देव होगा, वहा की स्थिति समाप्त कर फिर यह वहा से चव कर महाविदेह क्षेत्र मे निर्वाण का लाभ करेगा। केवलज्ञान स समस्त ज्ञेय पदार्थ का ज्ञाता होगा। कर्मबंध से सदा के लिये छूटकारा पा जायगा। इसे वहा अव्याबाध अनत सुख की प्राप्ति होगी। मुक्ति अवस्था मे इसके सम्पूर्ण

પછી હસ્તિનાપુર નગરમા માછલાની યોનિમા જન્મ ધારણ કરશે 'से ण तत्थ मच्छिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमत करेहिइ' એ પર્યાયમા તે મચ્છીમારો દ્વારા માર્યા જશે પછી ત્યા આગળજ શ્રેષ્ઠના કુલમા ઉત્પન્ન થશે, ત્યા બોધિ-સમકિતનો લાભ પામી તે મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ નામના કલ્પમા દેવ થશે, ત્યાની સ્થિતિ પૂરી કરીને પછી ત્યાથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા મોક્ષનો લાભ પ્રાપ્ત કરશે કેવલ જ્ઞાનથી તમામ જ્ઞેય પદાર્થના જ્ઞાતા થશે કર્મબધનથી હમેશા માટે છુટી જશે, એને ત્યા આગળ અવ્યાબાધ અનત સુખની પ્રાપ્તિ થશે, મુક્તિની અવસ્થામા તેના તમામ

णयरे' पाटलीपण्ड नगरमासीत्, तत्र 'वणसडे उज्जाणे' वनपण्डनामकमुद्यानम्। तस्मिन् 'उवरदत्ते जक्खे' उदुम्बरदत्तो यक्ष आसीत्। 'तत्थ णं' तत्र खलु 'पाडलिसडे णयरे' पाटलिपण्डे नगरे 'सिद्धत्थे राया' सिद्धार्थो राजाऽऽसीत्। 'तत्थ ण पाडलिसडे णयरे' तत्र खलु पाटलिपण्डे नगरे 'सागरदत्ते सत्थवाहे' सागरदत्त' सार्थवाह आसीत्, कीदृशः? 'अड्ढे जाव अपरिभूए' आढ्यो यावदपरिभूत.। 'तस्स ण' तस्य खलु सागरदत्तस्य पुत्र गङ्गदत्ताया भार्याया. 'अत्तए' आत्मज'=अङ्कजात 'उवरदत्ते णाम दारए होत्था' उदुम्बरदत्तो नाम दारक आसीत्,

---

उस काल में एव उस समय में एक पाटलीषड नामका नगर था। (वणसडे उज्जाणे) उस नगर में एक वनषड नामका बगीचा था। (उवरदत्ते जक्खे) उस में उदुंवरदत्त नामका एक यक्ष रहता था (तत्थ पाडलिसडे णयरे सिद्धत्थे राया) पाटलीषड नगर के राजा का नाम सिद्धार्थ था। (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था) उसी नगर में एक सार्थवाह रहता था इसका नाम था सागरदत्त। (अड्ढे जाव अपरिभूए) यह विशेष धनवान था। साथ में इतना भाग्यशाली था कि कोई भी व्यक्ति इसका तिरस्कार नहीं कर सकता था। (तस्स ण गगदत्ता भारिया) इसे गगदत्ता नामकी भार्या था। (तस्स ण सागरदत्तस्स पुत्ते गगदत्ताए भारियाए अत्तए उवरदत्ते णाम दारए होत्था) इस सागरदत्त का पुत्र गगदत्ताभार्या का अगजात उदुबरदत्त था। यह (अहीण०) विशेष खूबसूरत था। अग उपागों से परिपूर्ण था। प्रत्येक इन्द्रियों की यथार्थ रचना से इसका शरीर विशेषरूप स देखने वालों के चित्त का अपना

णयरे पाडलिसडे णयरे) ते કાલ અને તે સમયને વિષે એક પાટલીખડ નામનું નગર હતુ, (वणसडे उज्जाणे) તેમા એક વનખડ નામનો બગીચો હતો (उवरदत्ते जक्खे) તેમા ઉદુબરદત્ત યક્ષનો સ્થાન હતો (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सिद्धत्थे राया) પાટલીખડ નગરના રાજાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતુ (तत्थ ण पाडलिसडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था) તે નગરમા એક સાગરદત્ત નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો અડ્ઢેजाव अपरिभूए) તે ઘણોજ ધનવાન હતો તેમજ એટલો ભાગ્યશાલી હતો કે કોઈ પણ માણસ તેનો તિરસ્કાર કે અપમાન કરી શકતો નહી (तस्स ण गगदत्ता भारिया) તેને ગગદત્તા નામની પત્ની હતા (तस्स ण सागरदत्तस्स पुत्ते गगदत्ताए भारियाए अत्तए उवरदत्ते णाम दारए होत्था) તે સાગરદત્તનો પુત્ર ગગદત્તા પત્ની થકી જન્મ પામેલ ઉદુબરદત્ત હતો, તે (अहीण०) ઘણોજ સુદર રૂપવાન હતો અને તેના અગ-ઉપાગો પણ પૂર્ણ હતા તમામ ઇન્દ્રિયોની યથાર્થ રચનાથી જોનારાઓને તેનુ શરીર વિશેષ પણે-

॥ अथ सप्तमाध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जइ णं भंते ! उक्खेवो सत्तमस्स। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे णयरे वणसंडे उज्जाणे उंबरदत्ते जक्खे। तत्थ णं पाडलिसंडे णयरे सिद्धत्थे राया। तत्थ णं पाडलिसंडे णयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था। अड्ढे जाव अपरिभूए। तस्स णं गंगदत्ता भारिया। तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते णामं दारए होत्था अहीण० ॥ १ ॥ सू० ॥

टीका-सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि।

'जइ णं भंते' श्री जम्बूस्वामी पृच्छति—'उक्खेवो' उत्क्षेप० तथाहि—समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं छट्ठस्स णं अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते सत्तमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते इति। सुधर्मा स्वामी प्राह—एवं खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'पाडलिसंडे-

सप्तम अध्ययन

'जइ णं भंते' इत्यादि सू० १

(जइ णं भंते! उक्खेवो सत्तमस्स) जंबू स्वामी से सुधर्मा स्वामी पूछते हैं हे भदन्त! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त कर लिये हैं, इस दुःखविपाक के छठे अध्ययन का भाव इस पूर्वोक्त प्रकार से कहा। परन्तु उन श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस सप्तम अध्ययन का क्या भाव फरमाया है ?। श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू!) हे जंबू! (तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे णयरे)

સાતમુ અધ્યયન–

'जइणं भंते?' ઇત્યાદિ –

(जइणं भंते! उक्खेवो सत्तमस्स) જમ્બૂ સ્વામી, સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે– હે ભદન્ત? શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ જે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી લીધુ છે, તે દુઃખ-વિપાકના છઠા અધ્યયનના ભાવ એ પૂર્વોક્ત પ્રમાણે કહ્યા, પરન્તુ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ સાતમા અધ્યયનના ભાવ શુ કહેલ છે? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે–(एवं खलु जंबू!) હે જમ્બૂ! (तेण कालेण तेण सम

समवसरण वनषण्डमुद्यान प्रति भगवदागमन 'जाव' यावत् 'परिसा गया' परिषद्गता' धर्म श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'भगवं गोयमे' भगवान् गौतम 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव भगवत' श्री-महावीरस्वामिनो भिक्षार्थमाज्ञा गृहीत्वा 'जेणेव पाडलिसंडे णयरे' यत्रैव पाटलि-षण्ड नगर 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पाटलिषण्डे नगरे 'पुरत्थिमेण दुवारेण' पौरस्त्येन द्वारेण-पूर्वदिगवस्थितेन द्वारेण 'अणुप्पविसइ'

में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषंड नगर के वनखण्ड नाम के उद्यान में आये। प्रभु का आगमन सुनकर नगर निवासी एवं नरेश सब के सब हर्षोत्फुल्ल होकर प्रभु को वंदना करने के लिये एवं उन से धर्म का श्रवण करने के लिये अपने२ निवासस्थान से निकल कर उस बगीचे में आये। प्रभु को वंदना एवं नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। (तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसंडे णयरे तेणेव उवागच्छइ) उस काल और उस समय में भगवान के बडे शिष्य गौतमस्वामी पूर्व अध्ययनों में कथित विधि के अनुसार प्रभु से नगर में गोचरी को जानेकी आज्ञा प्राप्त कर रवाना हुए (उवागच्छित्ता पाडलिसंडे णयरे पुरत्थिमेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ) वे उस नगर के पूर्व दिशा में रहे हुए दरवाजे से प्रविष्ट हुए।

વિષે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાટલીખંડ નામના નગરના બગીચામાં આવ્યા, પ્રભુ પધાર્યા છે તે વાત સાંભળીને નગરના માણસો અને રાજા એ તમામ હર્ષથી પ્રફુલ્લિત થઈને પ્રભુને વંદના કરવા માટે એટલે કે તેમના પાસેથી ધર્મ શ્રવણ સાંભળવાની ઈચ્છાથી પોતાના નિવાસસ્થાનથી નીકળીને તે બગીચામાં આવ્યા પ્રભુને વંદન-નમસ્કાર કરીને સભા અને રાજા પોતાના સ્થાન પર બેસી ગયા પછી પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો તે સાંભળીને તમામ પ્રસન્ન થઈને પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसंडे णयरे तेणेव उवागच्छइ) તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ભગવાનના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી આગળના અધ્યયનોમાં કહેલી વિધિ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી નગરમાં ગોચરી કરવા જવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને રવાના થયા (उवागच्छित्ता पाडलिसंडे णयरे पुरत्थिमेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ) ગૌતમ સ્વામીએ, તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કર્યો,

कीदृशः ? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीर' ॥ सू० १ ॥

मूलम्— सू० २

तेण कालेण तेण समएण समोसरण जाव परिसा गया । तेण कालेण तेण समएण भगव गोयमे तहेव जेणेव पाडलिसडे णयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पाडलिसडे णयरे पुरत्थिमेण दुवारेण अणुप्पविसइ। तत्थ ण पासइ एग पुरिस कच्छुल्ल कोढिय दाउयरियं भगदलिय अरिसिल्ल कासिल्ल सासिल्ल सोफिल्ल सूयमुह सूयपाय सडियहत्थगुलिय सडियपायगुलिय सडियकण्णणासिय रसियाए य पूयेण य थिविथिवित वणमुहकिमिउण्णुयतपगलतपूयरुहिर लालामुह पगलतकण्णणास अभिक्खण२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाण कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूयमाण मच्छियाचडयरपहगरेण अण्णिज्ज- माणमग्ग फुट्टहडाहडसीस दडिखडवसण खडमल्लखडहत्थगय गिहे२ देहबलियाए वित्ति कप्पेमाण पासइ । तयाणतर भगव गोयमे उच्चणीय जाव अडइ अहापज्जत्त गिण्हइ गिण्हित्ता पाडलीसडाओ णयराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदसेइ, पडिदसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव बिलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहारमाहारेइ, आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ ॥२॥ सू०॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि ।

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन काले तस्मिन् समये 'समोसरण'

और आकृष्ट कर लिया करता था ॥ सू० १ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि सूत्र २

(तेण कालेण तेण समएण जाव परिसा गया) उस काल और उस समय

ચિત્તને પોતાના તરફ આકર્ષણ કરી લેતું ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧॥

'तेण कालेण'' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण जाव परिसा गया) તે કાલ અને તે સમયને

रसिकया=' शटितदुर्गन्धिविकृतरुधिरेण ' 'पूएण य' पूयेन=शटितदुर्गन्धिविकृत-रुधिरजलेन 'थिविथिवित' थिविथिविशब्द कुर्वन्त 'वणमुहकिमिउण्णुयतपगलत-पूयरुहिर' व्रणमुखकृम्युन्नुदत्पगलत्पूयरुधिर–व्रणमुखात् कृमय' उन्नुदन्तः प्रगलन्ति पूयरुधिराणि च यस्य स तथा तम्, यस्य व्रणमुखाद् कृमयो बहिर्नि'सरन्ति उत्पत्य पतन्ति पूयरुधिराणि प्रगलन्ति तमित्यर्थः। 'लालामुह' लालायुक्तमुख 'पगलतकण्णणास' प्रगलत्कर्णनास=प्रगलन्तौ कर्णौ नासे च यस्य स तथा तम्, 'अभिक्खण२' अभीक्ष्ण२=वार वार 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिरकवलान् 'रुहिरकवले य' रुधिरकवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाण' वमन्तम्= मुखादुद्गिरन्त 'कट्ठाइ' कष्टानि=कष्टकराणि, दर्शकजनमनोव्यथाजनकानि 'कलुणाइ' करुणानि=करुणारसोत्पादकानि 'वीसराइ' विस्वराणि=दु स्वराणि

(रसियाए य पूयेण य थिविथिवित) सडे हुए एव विकृत खून से- तथा पीव से जिसके शरीर में 'थिविथिवि' इस प्रकार का शब्द हो रहा था, (वणमुहकिमि-उण्णुयतपगलतपूयरुहिर) जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीव भी जिन्हों से वह रही थी, (लालामुह) लार से जिसका मुख सना हुआ था। (पगल-तकण्णणास) सडजाने से कान और नाक जिसके गिर चुके थे। (अभिक्खण२ पूयक-वले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणे) जो पीप और सडे हुए खून के कुल्लों का एव कृमियों के ढेरों का वारवार वमन कर रहा था। (कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूवमाण) जो इस प्रकार के कष्टकारी दु खद एव करुणाजनक अ यक्त शब्दों को बोल रहा था कि जिन्हें सुनकर हर एक व्यक्ति के मन मे दया आती थी। (मच्छियाचडगरपहगरेण

ગયેલા અને બગડેલા લોહીથી અને પરૂથી જેના શરીરમા થિવિથિવિ આ પ્રકારના શબ્દ થઈ રહ્યો હતો, (वणमुहकिमिउण्णुयतपगलतपूयरुहिर) જેના ઘાના આગલના ભાગથી કીડા ટપકી રહેલા હતા, અને જેને પરૂ-વહેતુ હતુ, (लालामुह) જેના મુખમાથી લાળ ટપકતી હતી, (पगलतकण्णणास) કાન અને નાક જેના સડી જવાથી તુટી ગયા હતા, (अभिक्खण२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणे) પરૂ અને સડેલા લોહીના કુરલા (કોગળા) અને કૃમિયોના ઢગલાના વારવાર વમન-ઉલટી કરતો હતો, (कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूवमाण) આ પ્રમાણે જે કષ્ટકારી દુ સ્વર અર્થાત્ કરુણાજનક અવ્યકત શબ્દો બોલી રહ્યો હતો કે જેને સાભળીને સૌ કોઇ માનવ વ્યકિતને પોતાના મનમા તની દયા આવતી હતી, (मच्छियाचडगरपहगरेण अण्णिज्जमाणमग्ग) માખીઓના

अनुप्रविशति, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'पासइ' पश्यति 'एगं पुरिसं' एकं पुरुषं, कीदृशम् ? इत्याह-'कच्छुल्लं' कच्छूमन्तं-कण्डूयनरोगयुक्तं 'कोढियं' कुष्ठिनं=कुष्ठरोगयुक्तं 'दोउयरियं' द्व्योदरिकं-द्वे उदरे इव उदरं यस्य स तथा तम् जलोदररोगयुक्तम्, 'भगंदलियं' भगन्दरिकं' भगन्दररोगयुक्तम्, 'अरिसिल्लं' अर्शोवन्तम्=अर्शोरोगयुक्तम्, 'कासिल्लं' कासवन्तं=कासरोगयुक्तं, 'सासिल्लं' श्वासवन्तं=श्वासरोगयुक्तं, 'सोफिल्लं' शोफवन्तं=शोथरोगयुक्तं, 'सूयमुहं' शूनमुखं=शून=शोथयुक्तं, मुखं यस्य स तथा तम्, एवमग्रेऽपि 'सूयहत्थं' शूनहस्तं=शोथयुक्तहस्तम्, 'सूयपायं' शूनपादं=शोथयुक्तचरणं 'सडियहत्थंगुलियं' शटितहस्ताङ्गुलिकं 'सडियपायंगुलियं' शटितपादाङ्गुलिकं 'सडियकण्णणासियं' शटितकर्णनासिकं 'रसियाए य'

(तत्थ णं पासइ एगं पुरिसं) प्रविष्ट होते हैं कि वहां उन्होंने एक ऐसे पुरुष को देखा जो (कच्छुल्लं, कोढियं, दोउयरियं, भगंदलियं अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं, सोफिल्लं, सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं.) खाज से युक्त हो रहा था, समस्त शरीर भर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेट के जैसा जिसका पेट था-जलोदर रोग से जो पीडित था। भगन्दर जिसे हो रहा था। बवासीर से जो अत्यंत कष्ट मे था। खाँसी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की जिसे बीमारी थी। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुंह सूनकर जिसका फूल गया था। हाथ पांव जिसके सब ओर से खूब सूजे-फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अंगुलियाँ जिसकी गल गई थीं (सडियकण्णणासियं), कान एवं नाक भी जिसके बिलकुल सड चुके थे।

(तत्थ णं पासइ एगं पुरिसं) प्रवेश करता ज तेमणे त्यां आगळ એક પુરૂષને જોયો તે (कच्छुल्लं कोढियं दोउयरियं भगंदलियं, अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं सोफिल्लं सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं,) ખજવાળથી સહિત હતો, આખાયે શરીરમાં કોઢ થયો હતો પેટ એકદમ મોટું હતું, જલોદર રોગથી પીડાતો હતો, જેને ભગંદર થયેલું હતું, બવાસીરના રોગથી બહુજ કષ્ટ થતું, ખાંસી જેને ઘડીએ-ઘડીએ આવતી હતી, જેને શ્વાસ રોગની બીમારી હતી, તમામ શરીરમાં જેને સોજો આવી ગયો હતો, જેનું મુખ સુજીને ફુલી ગયું હતું, જેના હાથ-પગ બહુજ સુજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ-પગની આંગળીઓ જેની ગળી ગઇ હતી, (सडियकण्णणासियं) જેના કાન અને નાક તમામ સડી ગયા હતા, (रसियाए य पूयएण य थिविथिविंतं) સડી

पज्जत्त' यथापर्याप्तमाहार 'गिण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा 'पाडलिसडाओ णयराओ' पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'भत्तपाण' भक्तपानम्=अशन पान च 'पडिदंसेइ प्रतिदर्शयति, प्रतिदर्श्य 'समणेण३' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'अब्भणुण्णाए समाणे' अभ्यनुज्ञातः सन् 'जाव' यावत् 'बिलमिव पण्णगभूएण' बिलमिव पन्नगभूतेन 'अप्पाणेण' आत्मना 'आहारमाहारेइ' आहारमाहारयति-आहार करोति । यथा सर्पो बिल प्रविशन् बिलस्य पार्श्वद्वयमस्पृशन् आत्मान बिले प्रवेशयति तथा स्वादाभिलापाभावाद्

गिण्हइ) यथा पर्याप्त (आवश्यकतानुसार) आहार ग्रहण किया (गिण्हित्ता पाडलीसडाओ णयराओ पडिनिक्खमइ) उसे लेकर पाटलीषड नगर से वापिस अपने स्थान की ओर प्रस्थित हुए। (पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) आते ही वे जहाँ श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहा आये और (उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदसेइ) आकार प्राप्त भक्तपान उन्होंने प्रभु को दिखलाया। (पडिदंसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव बिलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहार माहारेइ) अनन्तर प्रभुने आहार करने की आज्ञा दे दी। गौतमने जैसे सर्प अपने बिल में प्रवेश करते समय उसके दोनों पार्श्वभागों से नहीं अडता है और सीधा प्रवेश कर जाता है ठीक उसी तरह अपने मुख में इतस्तत स्वाद की अभिलाषा से सचालित न

પર્યાપ્ત (આવશ્યકતાનુસાર) આહાર મેળવ્યો (गिण्हित्ता पाडलीसडाओ णयराओ पडिनिक्खमइ) આહાર લઈને પાટલીખંડ નગરમાથી પાછા પોતાના સ્થાને આવ્યા (पडिणिक्खमित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) આવતાજ જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા આવ્યા, અને (उवागच्छित्ता भत्तपाण पडिदसेइ) તે પછી પ્રાપ્ત આહાર-પાણી પ્રભુને બતાવ્યા (पडिदसित्ता समणेण३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव बिलमिव पण्णगभूएण अप्पाणेण आहारमाहारेइ) તે પછી પ્રભુએ આહાર કરવાની આજ્ઞા આપી, 'ગૌતમે જેવી રીતે સર્પ પોતાના દરમા પ્રવેશ કરવા સમયે પોતાના બન્ને બાજુના ભાગને (પાર્શ્વભાગને) કયાંઇ સ્પર્શ થવા દેતો નથી અને સીધો પ્રવેશ કરે તેવીજ રીતે પોતાના મુખમાં આમ-તેમ સ્વાદની અભિલાષાથી નહિ ફેરવતા આહાર કર્યો,

वचनानि, 'कूयमाण' कूजन्तम्=अव्यक्तमुच्चरन्त शेष प्रथमाध्ययनवत्-नवर-विशेषस्त्वयम्, 'मच्छियाचडगरपहगरेण' मक्षिकाचटकरपहकरेण=मक्षिकाणा वृन्द-वृन्देन 'अण्णिज्जमाणमग्ग' अन्वीयमानमार्गम्=अनुगम्यमानमार्गम् 'फुट्टहडाहडसीस' स्फुटद्हडाहडशीर्ष=शिरोवेदनया व्यथितमस्तक 'दडिखडवसण' दण्डिखण्डवसन=दण्डी=कन्थाधारी भिक्षुविशेषः तद्वत्खण्डवस्त्रयुक्त च, 'खडमल्लखडहत्थगय' खण्डमल्लखण्डहस्तगतम्=अशनपानार्थं शरावखण्डद्वययुक्तहस्त 'गिहे२' गृहे गृहे=प्रतिगृह 'देहबलियाए' देहबलिकया=देहनिर्वाहार्थं बलिका=आहारग्रहण देहबलिका=भिक्षावृत्ति', तया 'वित्तिं' वृत्तिम्=आजीविका 'कप्पेमाण' कल्पयन्त=कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति। 'तयाणतर' तदनन्तर 'भगव गोयमे' भगवान् गौतमः 'उच्चणीय, जाव अडइ' उच्चनीय यावदडति=उच्चनीचमध्यमकुलानि सामुदानिकभिक्षार्थं भ्रमति, 'अहा-

---

अण्णिज्जमाणमग्ग) मक्खियों का झुण्ड का झुण्ड जिसके चारों ओर भनभन करता हुआ पीछे२ चलता था। (फुट्टहडाहडसीस) भयकर शिरकी पीडा से जिसका मानों माथा फूटा जा रहा था, (दडिखडवसण) कन्थाधारी भिक्षुकी तरह जो फटे हुए टाट के टुकडे ओढे हुए था। (खडमल्लखडहत्थगय) खाने और पानी पीने के लिये जिसने अपने हाथ में दो कपाल-मिट्टीके वर्तन के टुकडे ले रखे थे और (देहबलियाए वित्तिं कप्पेमाण पासइ) शरीर निर्वाह के लिये घर घर भीख माँगता था उसको गौतम स्वामीने देखा।

(तयाणतर भगव गोयमे उच्चनीय जाव अडइ) इसके बाद भगवान गौतम भिक्षा के लिये नगर के ऊँच नीच आदि कुलों में घूमने लगे और (अहापज्जत्त

ટોળા જેના શરીરની ચારેય બાજુ ભણુ-ભણુ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા. (फुट्टहडाहडसीस) માથાની ભયકર પીડાથી જેનુ માથુ ફાટી જતુ હતુ, (दडिखडवसण) કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા ઓઢેલા હતા (खडमल्लखडहत्थगय) ખાવા-પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમા બે માટીના વાસણના ટુકડા રાખેલા હતા અને (देहबलियाए वित्तिं कप्पेमाण पासइ) શરીર નિર્વાહ માટે ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો હતો તેને ગૌતમ સ્વામીએ જોયે.

(तयाणतर भगव गोयमे उच्चनीय जाव अडइ) તે પછી ભગવાન ગૌતમ ભિક્ષા માટે નગરના ઉચ-નીચ આદિ કુલોમા ફરવા લાગ્યા, અને (अहापज्जत्त' गिण्हइ) યથા

तएणं से गोयमे तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ।

चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी। 'एवं खलु अहं भंते' छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे। तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं। तए णं अहं दोच्चं पि छट्ठपारणगंसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मागी। भगवान का आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहा से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहा उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगंदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खासी जिसे क्षण२ मे चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पाव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अगुलियां जिसकी गल गई थीं। कान एवं नाक जिस के बिलकुल सड चुके थे। सडे हुए एवं विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમા ખજવાલ આવતી હતી, તમામ શરીરમા કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડુ તેનુ પેટ હતુ અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગદર થયેલુ હતુ બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુખી હતો, ખાસી જેને વારવાર આવતી હતી, શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો તમામ શરીરમા જેને સોજો થયો હતો મોઢુ સૂજીને જેનું ફુલી ગયુ હતુ, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ—પગની આગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક—કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેલા અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમા "થિવિ–થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતુ હતુ, લાળથી મુખ જેનું ભર્યું હતુ, નાક—કાન સડી

आहार मुखे इतस्ततो न सचालयन् गलबिले प्रवेशयतीति भाव., 'आहारमाहारित्ता' आहारमाहार्य=आहार कृत्वा 'सजमेण तवसा' सयमेन तपसा 'अप्पाण भावेमाणे' आत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

तए ण से भगव गोयमे दोच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ जाव पाडलिसड नयर दाहिणिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसइ, त चेव पुरिस पासइ कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ।

करते हुए आहार किया (आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) और आहार करके तप सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये।

भावार्थ—उस काल और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषड नगर के उद्यान में आये। प्रभुका आगमन सुनकर नगर की परिषद एव राजा सबके सब हर्षित होकर प्रभु को वदना एव धर्मश्रवण करने के लिये अपने२ घर से निकलकर उस बगीचे में आये। प्रभु को वन्दना एव नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। उस काल उस समय गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामी के समीप आये और छठ–बेलेके पारणा–निमित्त पाटलिषड

(आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) અને આહાર કરીને તપ-સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમા લાગી ગયા

ભાવાર્થ– તે કાલ અને તે સમયને વિષે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાટલીખડ નગરના બગીચામા આવ્યા, પ્રભુનું આગમન સાભળીને નગરની પરિષદ અને રાજા સૌ હર્ષ પામીને પ્રભુને વદન કરવા અને ધર્મ દેશના સાભળવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામા આવ્યા, પ્રભુને વન્દના નમસ્કાર કરીને પરિષદ અને રાજા સૌ સૌના સ્થાને બેઠા અને પ્રભુએ ધર્મદેશના આપી, પછી ધર્મદેશના સાભળીને સૌ પ્રસન્ન થઇ પાછા પોતાના સ્થાનકે ગયા તે કાલ તે સમયને વિષે ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાસે આવીને છઠ્ઠ-બેલાના પારણા માટે પાટલીખડ નગરમા ગોચરી માટે જવાની આજ્ઞા માગી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને

तएण से गोयमे तच्च पि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे त चेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ ।

चोत्थ पि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो ण इमे पुरिसे पुरापोराणाण जाव एव वयासी। 'एव खलु अह भते' छट्ठक्खमणपारणगसि जाव रीयते० पुरत्थिमिल्लेण दुवारेण पविट्ठे। तत्थ ण एग पुरिस पासामि कच्छुल्ल जाव कप्पेमाण। तए ण अह दोच्च पि छट्ठपारणगसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मागी। भगवान का आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहा से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहा उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष का देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खासी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पाव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे। हाथों एव पैरों की अगुलियाँ जिसकी गल गई थीं। कान एव नाक जिस के बिल्कुल सड चुके थे। सडे हुए एव विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાંથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમા ખજવાલ આવતી હતી તમામ શરીરમા કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડુ તેનુ પેટ હતુ અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગદર થયેલુ હતુ બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુ ખી હતો, ખાસી જેને વારવાર આવતી હતી, શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો તમામ શરીરમા જેને સોજો થયો હતો મોઢુ સૂજીને જેનુ ફુલી ગયુ હતુ, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ–પગની આગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક–કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેના અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમા "થિવિ–થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતુ હતુ, લાળથી મુખ જેનુ ભર્યુ હતુ, નાક–કાન સડી

आहार मुखे इतस्ततो न सचालयन् गलबिले प्रवेशयतीति भाव', 'आहारमाहारित्ता' आहारमाहार्य=आहार कृत्वा 'संजमेण तवसा' सयमेन तपसा 'अप्पाण भावेमाणे' आत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

तए ण से भगव गोयमे दोच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ जाव पाडलिसड नयर दाहिणिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसइ, त चेव पुरिस पासइ कच्छुल्ल तहेव जाव संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ।

करते हुए आहार किया (आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) और आहार करके तप सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये।

भावार्थ—उस काल और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिषंड नगर के उद्यान में आये। प्रभु का आगमन सुनकर नगर की परिषद एव राजा सबके सब हर्षित होकर प्रभु को वदना एव धर्मश्रवण करने के लिये अपने२ घर से निकलकर उस बगीचे में आये। प्रभु को वन्दना एव नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर सब प्रमुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। उस काल उस समय गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामी के समीप आये और छठ–बेलेके पारणा–निमित्त पाटलिषंड

(आहारमाहारित्ता सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) અને આહાર કરીને તપ-સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમા લાગી ગયા

ભાવાર્થ- તે કાલ અને તે સમયને વિષે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાટલીખડ નગરના બગીચામા આવ્યા, પ્રભુનું આગમન સાભળીને નગરની પરિષદ અને રાજા સૌ હર્ષ પામીને પ્રભુને વદન કરવા અને ધર્મ દેશના સાભળવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામા આવ્યા, પ્રભુને વન્દના નમસ્કાર કરીને પરિષદ અને રાજા સૌ સૌના સ્થાને બેઠા અને પ્રભુએ ધર્મદેશના આપી, પછી ધર્મદેશના સાભળીને સૌ પ્રસન્ન થઇ પાછા પોતાના સ્થાનકે ગયા તે કાલ તે સમયને વિષે ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાસે આવીને છઠ્ઠ-બેલાના પારણા માટે પાટલીખડ નગરમા ગોચરી માટે જવાની આજ્ઞા માગી, ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને

तएणं से गोयमे तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ।

चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी। 'एवं खलु अहं भंते' छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे। तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं। तए णं अहं दोच्चं पि छट्ठपारणगंसि

नगर में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मांगी। भगवान की आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहां से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए। अन्दर प्रवेश किया तो वहां उन्होंने ऐक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बडा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था। भगंदर जिसके हो रहा था। बवासीर की पीडा से जो अत्यन्त कष्ट में था। खांसी जिसे क्षण२ में चल रही थी। श्वास की बीमारी से जिसका दम घुट रहा था। शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी। मुँह सूजकर जिसका फूल गया था। हाथ पांव जिसके मन सूजकर फूले हुए थे। हाथों एवं पैरों की अंगुलियां जिसकी गल गई थीं। कान एवं नाक जिस के बिल्कुल सड चुके थे। सडे हुए एवं विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर मे 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था। जिसके घावों के अग्रभाग से कीडे टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी। लार से जिसका मुख सना हुआ था।

ગૌતમ સ્વામી ત્યાંથી રવાના થયા અને તે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેણે એક એવા પુરૂષને જોયો કે જેને પોતાના શરીરમાં ખજવાલ આવતી હતી તમામ શરીરમાં કોઢ થયેલો હતો, બે પેટ જેવડું તેનું પેટ હતું અર્થાત્ જલોદર રોગથી પીડાતો હતો જેને ભગંદર થયેલું હતું બવાસીરના રોગની પીડાથી બહુજ દુઃખી હતો, ખાંસી જેને વારંવાર આવતી હતી શ્વાસના રોગથી જેનો દમ ઘુટાતો હતો તમામ શરીરમાં જેને સોજો થયો હતો મોઢું સૂજીને જેનું ફુલી ગયું હતું, હાથ પગ જેના તમામ સૂજીને ફુલી ગયા હતા, હાથ—પગની આંગળીઓ જેની ખરી પડી હતી, જેના નાક—કાન તમામ સડી ગયા હતા, સડેલા અને બગડેલા લોહી તથા પરૂથી જેના શરીરમાં "થિવિ—થિવિ" જેવા શબ્દો થતા હતા, જેના સડેલા ઘાના અગ્રભાગમાંથી કીડા ટપકતા હતા, અને પરૂ પણ વહેતું હતું, લાળથી મુખ જેનું ભર્યું હતું, નાક—કાન સડી

दाहिणिल्लेण दुवारेण० तचांपि छट्ठक्खमणगंसि पच्चत्थिमेण, तहेव०। तए णं अहं चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरदुवारेण अणुप्पविसामि, तं चेव पुरिसं

सडजाने से नाक और कान जिसके गिर चुके थे। जो पीप और सडे हुए खून के कुल्लोंका एवं कृमियों के ढेरों का वारवार वमन कर रहा था। जो इस प्रकार के कष्टकारी एवं करुणाजनक दुस्स्वर-दुःखभरी ध्वनि से अव्यक्त शब्दों को बोल रहा था कि जिन्हें सुनकर हर एक व्यक्ति के मन में दया आ जाती थी। मक्खियों का झुण्ड का झुण्ड जिसके चारों ओर भिन-भिन करता हुआ पीछे पीछे चलता था। भयङ्कर शिर की पीडा से जिसका माथा मानो फूटा जा रहा था। कन्थाधारी भिक्षु की तरह जो फटे हुए टाट के टुकडे ओढे हुए था। खाने और पानी पीने के लिए जिसने अपने हाथ में दो कपाल-मिट्टी के वर्तन के टुकडे ले रखे थे। शरीर निर्वाह के लिये वह घर-घर भीख मांगता फिरता था उसको गौतम स्वामीने देखा।

इसके बाद भगवान गौतम भिक्षाके लिये नगर के ऊँच-नीच आदि कुलों में घूमने लगे और यथापर्याप्त आहार ग्रहण कर पाटलिषंड-नगर से निकलकर अपने स्थान आये और श्रमण भगवान महावीर स्वामी को प्राप्त आहार दिखलाकर भगवान की आज्ञा से-जैसे सर्प बिल में प्रवेश करते समय बिलके दोनों भागों को नहीं अडता है अर्थात् सीधा प्रवेश कर जाता है, ठीक उसी तरह अपने मुख में स्वाद की अभिलाषासे इतस्ततः

જવાથી જેના ખરી પડયા હતા પરૂ અને બગડેલા લોહી, અને કૃમિઓના ઢગલાનું વારવાર વમન કરતો હતો, જે આ પ્રમાણે કષ્ટકારી-કરૂણાજનક દુ:સ્વર-દુ:ખ ભર્યા ધ્વનિથી અવ્યક્ત (કોઇ સમજે નહિ એવા) શબ્દો બોલતો હતો કે જેને સાંભળીને હરકોઈ માણસના મનમાં દયા આવી જતી હતી, માખીઓના ટોળા જેના ચારેય બાજુ ભણુ-ભણાટ કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા ભયંકર માથાની પીડાથી જેનું માથું ફુટી જતું હતું, કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા જેણે ઓઢયા હતા, ખાવા અને પાણી પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમાં માટીના વાસણના બે ટુકડા લીધા હતા, શરીર નિર્વાહ માટે ઘર-ઘર ભિક્ષા માગતો ફરતો હતો તેને ગૌતમ સ્વામીએ જોયો, તે પછી ભગવાન ગૌતમ સ્વામી ભિક્ષા માટે નગરના ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા-આહાર ગ્રહણ કરી પાટલીખંડ નગરથી નીકળીને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રાપ્ત આહાર બતાવીને ભગવાનની આજ્ઞાથી-સર્પ જેમ દરમાં પ્રવેશ કરવા સમયે દરના બન્ને ભાગોને નહિ અડતા સીધો દરમાં પ્રવેશ કરે છે, બરાબર તેજ

पासामि कच्छुल्लं जाव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ । चिंता मम "। पुव्वभवपुच्छा ०। वागरेइ ॥ सू ३ ॥

टीका—सू० ३

'तए ण से' इत्यादि ।

'तए ण से' तत खलु स 'भगवं गोयमे' भगवान् गौतमः 'दोच्चपि' द्वितीयमपि वार 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'पढमाए पोरिसीए' प्रथमाया पौरुष्या 'सज्झाय करेइ' स्वाध्याय करोति 'जाव' यावत्—पात्रादिक ममार्ज्य भिक्षार्थं भगवतोऽनुज्ञा गृहीत्वा 'पाटलिसंड नगरं' पाटलिषण्ड नगरं 'दाहिणिल्लेण दुवारेण' दाक्षिणात्येन द्वारेण 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति तत्र 'तं चेव पुरिसं' तमेव पुरुष—य पौरस्त्ये द्वारे दृष्टवान् तमेव 'पासइ' पश्यति, कीदृश ? 'कच्छुल्लं' कच्छूमन्त=कण्डूयनरोगयुक्तं

सचालित न करते हुए—आहार किया फिर तप और सयम से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे—अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान म लग गये ॥ सू० २ ॥

'तए ण से' इत्यादि सूत्र ३

(तए ण) पश्चात् (से भगवं गोयमे दोच्चपि) वे भगवान गौतम स्वामी द्वितीय वार भी (छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ जाव पाडलिसंड णयरं दाहिणिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसइ) दूसरे छठ खमण पारणा के दिवस में प्रथम पौरुषी में स्वाध्याय एव द्वितीय पौरुषी में ध्यान करने के बाद प्रभु से आहार लाने की आज्ञा प्राप्त कर पाटलिषंड नगर में गोचरी के लिये निकले । दक्षिण दिशाके दरवाजे से नगर में ज्यों ही उन्होंने प्रवेश किया कि (तं चेव पुरिसं पासइ

પ્રમાણે પોતાના મુખમા સ્વાદની અભિલાષાથી મુખની બન્ને-બાજુ આમ-તેમ નહિ ફેરવતા આહાર કર્યો પછી તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમા લાગી ગયા ॥ સૂ૦ ૨॥

'तए ण से०" ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से भगवं गोयमे दोच्चपि) તે ભગવાન ગૌતમ સ્વામી બીજીવાર પણ (छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ जाव पाडलिसंडे णयरे दाहिणिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसइ) બીજા છઠ્ઠ ખમણ પારણાના દિવસે પ્રથમ પોરસીમા સ્વાધ્યાય, અને બીજી પોરસીમા ધ્યાન કર્યા પછી પ્રભુ પાસેથી આહાર લાવવાની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને પાટલીખડ નગરમા ગોચરી માટે નીકળ્યા, દક્ષિણ તરફના દરવાજેથી નગરમા તેમણે જેવો પ્રવેશ કર્યો કે, (तं चेव पुरिसं पासइ कच्छुल्लं

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्त यावद् गृहे गृहे भिक्षा कुर्वन्त पश्यति। तदनन्तर भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहार गृहीत्वा भगवतः समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'सजमेण०' सयमेन तपसा ऽऽत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए ण से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चपि' तृतीयमपि वार 'छट्ठक्खमणपारणगसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावत् भिक्षार्थं भगवतः आज्ञा प्राप्य पाटलिषण्डे नगरे 'पच्चत्थिमिल्लेण' पाश्चात्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेण' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्त पुरुष 'कच्छुल्ल' कच्छुलादिनानाविधरोगयुक्त यावद् भिक्षावृत्ति

कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वहा उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दु खी और भीख मागता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठक्खमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहा पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) त्या એવા પુરૂષને જોયો જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુ ખી અને ભીખ માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમા ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સયમમા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છઠ્ઠ ખમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યા આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा भगवान् गौतमो भिक्षा गृहीत्वा भगवतः समीपे समागत्य पूर्ववदेव संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति।

तदनन्तरं 'चोत्थं पि' चतुर्थवारमपि 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके भगवान् गौतमः पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरिल्लेणं०' औत्तरेण=उत्तरदिग्वर्त्तिस्थितेन द्वारेण अनुप्रविशति, तत्र तमेव पूर्ववर्णितं पुरुषं पश्यति दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए'१ आध्यात्मिकः=आत्मनि यावत् मनोगतः संकल्पः 'समुप्पण्णे' समुत्पन्नः-'अहो णं' अहो खलु 'इमेपुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवकृतानां पुराणानाम्=अनेकभव-संचितानां कर्मणां 'जाव' यावत्-पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति इति

रोगों से पीडित उसी पुरुष को देखा। पूर्वकी तरह वहां से गोचरी लेकर वापिस अपने स्थान पर आये, यावत्-संयम एवं तपसे अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) इसी प्रकार चतुर्थवार भी जब वे छट्ठ के पारण के निमित्त प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर भिक्षाचर्या के लिये नगर में उत्तर के द्वार से प्रविष्ट हुए तब भी उसी व्यक्ति को उन्होंने देखा। देखकर उनके चित्त में इस प्रकार का संकल्प हुआ कि अहो! यह पुरुष पूर्वभव में किये गये एवं अनेक भवों के संचित कर्मों के इस अनेक व्याधिरूप फलको भोग रहा है। भिक्षा लेकर जब वे नगर से वापिस आये तब प्राप्त भिक्षा को दिखाकर प्रभु से उन्हों ने कहा कि (एवं

ते पुरुषने जोयो, पूर्व प्रमाणे त्यांथी गोचरी लईने पाछा फरी पोताना स्थान पर आव्या, यावत् संयम, अने तपथी पोताना आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या (चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) आ प्रमाणे चोथीवार पण ज्यारे ते छठना पारणा निमित्ते प्रभुनी आज्ञा मेळवीने भिक्षा माटे नगरमां उत्तरना दरवाजाथी प्रवेश कर्यो त्यारे पण ते व्यक्तिने तेमणे जोयो, जोईने तेना चित्तमां आ प्रमाणे संकल्प थयो के अहो! आ पुरुष पूर्वभवमां करेला अनेक भवोना संचित कर्मोना आ अनेक व्याधिरूप फळने भोगवी रह्यो छे भिक्षा लईने नगरथी पाछा आव्या त्यारे प्राप्त भिक्षाने बतावीने प्रभुने तेणे कह्यु के (एवं खलु अहं भंते छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रियंते०

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्त यावद् गृहे गृहे भिक्षा कुर्वन्त पश्यति। तदनन्तर भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहार गृहीत्वा भगवत. समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'सजमेण०' सयमेन तपसा ऽऽत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए ण से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चपि' तृतीयमपि वार 'छट्ठक्खमणपारणगसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावत् भिक्षार्थं भगवतः आज्ञा प्राप्य पाटलिपण्डे नगरे पच्चत्थिमिल्लेण' पाश्चात्त्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेण' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्त पुरुष 'कच्छुल्ल' कच्छुलादिनानाविधरोगयुक्त यावद् भिक्षावृत्ति

कच्छुल्ल तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) वहा उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दु खी और भीख मागता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए ण से गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठखमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहा पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव सजमेण तवसा अप्पण भावेमाणे विहरइ) त्या એવા પુરૂષને જોયો. જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુ ખી અને ભીખ માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમા ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સયમમા પોતાના આત્માને ભાવિત કરત થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए ण स गोयमे तच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेण दुवारेण अणुप्पविसमाणे त चेव पुरिस कच्छुल्ल० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છઠ્ઠ ખમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યા આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

कुर्वन्त 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा भगवान् गौतमो, भिक्षा गृहीत्वा भगवतः समीपे समागत्य पूर्ववदेव संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति।

तदनन्तरं 'चोत्थंपि' चतुर्थवारमपि 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके भगवान् गौतमः पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरिल्लेण०' औत्तरेण=उत्तरदिग्वर्तिना द्वारेण अनुप्रविशति, तत्र तमेव पूर्ववर्णितं पुरुषं पश्यति दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए'९ आध्यात्मिकः=आत्मनि यावत् मनोगतः संकल्पः 'समुप्पण्णे' समुत्पन्नः–'अहो णं' अहो खलु 'इमेपुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभवकृतानां पुराणानाम्=अनेकभव-संचितानां कर्मणां 'जाव' यावत्–पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति इति

रोगों से पीडित उसी पुरुष को देखा। पूर्वकी तरह वहां से गोचरी लेकर वापिस अपने स्थान पर आये, यावत्–संयम एवं तपसे अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) इसी प्रकार चतुर्थवार भी जब वे छट्ठ के पारणे के निमित्त प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर भिक्षाचर्या के लिये नगर में उत्तर के द्वार से प्रविष्ट हुए तब भी उसी व्यक्ति को उन्होंने देखा। देखकर उनके चित्त में इस प्रकार का संकल्प हुआ कि अहो! यह पुरुष पूर्वभव में किये गये एवं अनेक भवों के संचित कर्मों के इस अनेक व्याधिरूप फलको भोग रहा है। भिक्षा लेकर जब वे नगर से वापिस आये तब प्राप्त भिक्षा को दिखाकर प्रभु से उन्हों ने कहा कि (एवं

ते પુરૂષને જોયો, પૂર્વ પ્રમાણે ત્યાંથી ગોચરી લઇને પાછા ફરી પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, યાવત્ સંયમ, અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी) આ પ્રમાણે ચોથીવાર પણ જ્યારે તે છઠના પારણા નિમિત્તે પ્રભુની આજ્ઞા મેળવીને ભિક્ષા માટે નગરમાં ઉત્તરના દરવાજાથી પ્રવેશ કર્યો ત્યારે પણ તે વ્યકિતને તેમણે જોયો જોઇને તેના ચિત્તમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે અહો! આ પુરૂષ પૂર્વભવમાં કરેલા અનેક ભવોના સંચિત કર્મોના આ અનેક વ્યાધિરૂપ ફળને ભોગવી રહ્યો છે ભિક્ષા લઇને નગરથી પાછા આવ્યા ત્યારે પ્રાપ્ત ભિક્ષાને બતાવીને પ્રભુને તેણે કહ્યુ કે (एवं खलु अहं भंते छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रियंते०

'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तसर्वरोगयुक्तं यावद् गृहे गृहे भिक्षां कुर्वन्तं पश्यति। तदनन्तरं भगवान् गौतमः उच्चनीचमध्यमकुलेषु भिक्षामटन् यथापर्याप्तमाहारं गृहीत्वा भगवतः समीपे समागच्छति, 'जाव' यावत् 'संजमेण०' संयमेन तपसा ऽऽत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति।

'तए णं से गोयमे' ततः खलु स गौतमः 'तच्चंपि' तृतीयमपि वारं 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तविधिना 'जाव' यावद् भिक्षार्थं भगवतः आज्ञां प्राप्य पाटलिपण्डे नगरे 'पच्चत्थिमिल्लेणं' पाश्चात्येन=पश्चिमदिगवस्थितेन 'दुवारेणं' द्वारेण 'अणुप्पविसमाणे' अनुप्रविशन् 'तचेव' तमेव पूर्वोक्तं पुरुषं 'कच्छुल्लं' कच्छ्वादिनानाविधरोगयुक्तं यावद् भिक्षावृत्तिं

कच्छुल्लं तहेव जाव संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) वहां उसी पुरुष को देखा जो खाज आदि सब रोगों से युक्त था यावत् पूर्ण दुःखी और भीख मांगता था। गौतम स्वामीने ऊँच नीचादि कुलों में भ्रमण कर यथा पर्याप्त भिक्षा प्राप्त की और उसे लेकर वे अपने स्थान पर आये। पूर्व की तरह आहार पानी करके तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए णं से गोयमे तच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तचेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ) इसी प्रकार जब वे तृतीयवार भी छट्ठखमणपारणा के लिये प्रभु की आज्ञा लेकर उसी नगर की ओर प्रस्थित हुए और ज्यों ही उन्होंने उस में पश्चिम दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहां पर भी कण्डूयन आदि

तहेव जाव संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) त्यां એવા પુરૂષને જોયો. જે ખજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુઃખી અને ભીખ માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરી અને તે ભિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા, પૂર્વ પ્રમાણે આહાર પાણી કરીને તપ અને સંયમમાં પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા, (तए णं से गोयमे तच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ) એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર પણ છટ્ઠ ખમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માગીને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યાં આગળ પણ ખજવાળ આદિ રોગોથી પીડિત

वाच्यम् । एव 'तच्चपि' तृतीयवारमपि 'छट्ठ०' इति षष्ठक्षपणपारणकेऽह 'पच्चत्थिमेण' पाश्चात्येन द्वारेण प्रविष्ट' 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव कच्छ्वादिरोगयुक्त देहनिर्वाहार्थ भिक्षा कुर्वन्त पश्यामि । 'तए ण' ततः खलु 'चउत्थपि' चतुर्थवारमपि अह 'छट्ठपारणगसि' षष्ठपारणके पाटलिपण्डे नगरे 'उत्तरदारेण' उत्तरदिक्स्थितद्वारेण अनुप्रविशामि तदा 'त चेव' तमेव पुरुष पश्यामि, कीदृश ? 'कच्छुल्ल' कच्छूरोगयुक्त 'जाव' यावत्-स देहवलिकया=शरीरनिर्वाहार्थ 'वित्ति' वृत्ति=भिक्षावृत्ति 'कप्पेमाणे' कल्पयन्=कुर्वन् विहरति, त दृष्ट्वा चिन्ता 'अहो ण इमे पुरिसे' इत्यादिरूपो विचार' मम मनसि सजात । 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा 'से ण भते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' स खलु हे भदन्त ! पुरुष' पूर्वभवे क आसीत्, इत्यादिरूपा पृच्छा गौतमेन कृता । 'वागरेड' व्याकरोति=भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्त कथयति ॥ ३ सू० ॥

जब मैं छठके पारणा के लिये वहा पश्चिम के द्वार से गया तब भी उसीको देखा । चतुर्थ वार भी पारणा के लिये जब मैं वहा उत्तर द्वार से गया तब भी मैंने उसे उसी हालत में देखा । (चिंता मम पुव्वभवपुच्छा० वागरेइ) प्रभो ! उसे देखकर मेरे हृदय में अनेक प्रकार की विचारधाराएँ उत्पन्न हुई । मैं भिक्षा लेकर वापिस आया । हे नाथ ! इसकी इस प्रकार की परिस्थिति का क्या कारण हुआ है ? यह पूर्वभव में कौन था ? गौतम की यह बात सुनकर प्रभुने इस प्रकार कहना प्रारभ किया—

भावार्थ—प्रथम पारणा की तरह गौतम स्वामी अन्य पारणाओं के लिये भी उसी नगर में आते जाते रहे । ये छठ-छठकी तपस्या करते थे । जब पारणा का दिन होता तब यथाविधि प्रभु से आज्ञा लेकर पारणा के लिये नगर में जाते थे । उस

છઠ્ઠના પારણા માટે ત્યા પશ્ચિમના દરવાજેથી ગયો ત્યારે પણ તેને જોયો, ચોથી વખત પણ પારણા માટે જ્યારે હુ ઉત્તરના દરવાજે થઇ ગયો ત્યારે પણ મે તેને તેવીજ હાલતમા જોયો (चिंता मम पुव्वभवपुच्छा वागरेइ) પ્રભો ! તેને જોઇને મારા હૃદયમા અનેક પ્રકારની વિચાર ધારાઓ ઉત્પન્ન થઇ હુ ભિક્ષા લઇને પાછો આવ્યો, હે નાથ ! તેની એ પ્રમાણે સ્થિતિ થવાનુ કારણ શુ છે ? તે પૂર્વભવમા કોણ હતો ? ગૌતમની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહેવાનો આરભ કર્યો

ભાવાર્થ—પ્રથમ પારણા પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામી બીજા પારણા માટે પણ તે નગરમા જવા-આવવા લાગ્યા તે છઠ્ઠ છઠ્ઠની તપસ્યા કરતા હતા, જ્યારે પારણાનો દિવસ આવતો ત્યારે યથાવિધિ પ્રભુની આજ્ઞા લઇને પારણા માટે નગરમા જતા હતા

कृत्वा-मनसि सचिन्त्य भिक्षा गृहीत्वा भगवत' समीपे समागत्य यावत्-भगवन्तम् आदक्षिणमदक्षिणपूर्वक वन्दित्वा एवमवादीत्-एव खलु अह 'भते' हे भदन्त ! 'छट्टस्स' पष्ठस्य=पष्ठभक्तस्य पारणके 'जाव' यावत्-'रियते' रियन् भिक्षार्थ गच्छन् 'जेणेव' यत्रैव पाटलिपण्ड नगर तत्रैवोपागच्छामि, उपागत्य पाटलि पण्डस्य नगरस्य पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविष्ट.। 'तत्थ ण' तत्र खलु एक पुरुष पश्यामि, कीदृश ? 'कच्छूल्ल' कच्छूमन्त 'जाव' यावत्-भिक्षावृत्ति 'कप्पेमाण' कल्पयन्त=कुर्वन्तम् । 'तए ण' ततःखलु 'अह दोच्चपि' द्वितीयवारमपि 'छट्ठपारणगसि' पष्ठपारणके 'दाहिणिल्लेण' दाक्षिणात्येन द्वारेण 'तहेव' तथैव पूर्वोक्त सर्वमत्रापि

खलु अह भते ! छट्ठक्खमणपारणगसि जाव रीयते० पुरत्थिमिल्लेण दुवारेण पविट्ठे तत्थ ण एग पुरिस पासामि कच्छुल्ल जाव कप्पेमाण) हे भदन्त ! मैं आप से आज्ञा लेकर छट्ठके पारण के दिन भिक्षा निमित्त जब पाटलिपड नगर में उसके पौरस्त्य द्वार से प्रविष्ट हुआ तो हे भदन्त ! वहा मैंने एक ऐसा पुरुष देखा जिसके समस्त शरीर में कण्डूयन आदि सब रोग व्याप्त हैं और जो घर२ भीख मागता फिर रहा था। (तए ण अह दोच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि दाहिणिल्लेण दुवारेण० तच्चपि छट्ठक्खमण-पारणगसि पच्चत्थिमेण तहेव० । तए ण अह चोत्थपि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तर-दुवारेण अणुप्पविसामि) इत्यादि । इसी प्रकार मे द्वितीयवार भी छट्ठके पारणे के लिये उस नगर में जब दक्षिण के द्वार से गया तब भी उसी पुरुष को देखा तृतीय वार भी

पुरत्थिमिल्लेण दुवारेण पविट्ठे तत्थ ण एग पुरिस पासामि कच्छुल्ल , जाव कप्पेमाण) હે ભદન્ત ! હુ આપની આજ્ઞા લઇને છઠના પારણાના દિવસે ભિક્ષા નિમિત્તે જ્યારે પાટલીખડ નગરમા જ્યારે તેના આગલા દરવાજાથી પ્રવેશ કર્યો તો હે ભદન્ત ! ત્યા મે એક એવો પુરૂષ જોયો જેના સમસ્ત શરીરમા ખજવાલ આદિ તમામ રોગ વ્યાપ્ત હતો ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો ફરતો હતો (तए ण अह दोच्चपि छट्ठक्खमणपारणगसि पच्चत्थिमेण तहेव० । तए ण अह तच्चत्थपि छट्ठक्खमणपारणगसि उत्तरदुवारेण अणुप्पविसामि) इत्यादि આ પ્રમાણે હુ બીજી વખત પણ છઠના પારણા માટે તે નગરમા જ્યારે દક્ષિણના દરવાજાથી ગયો, ત્યારે પણ તે પુરૂષને જોયો ત્રીજી વખત પણ જ્યારે હુ

तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'विजयपुरे णाम णयरे होत्था' विजयपुर नाम नगरमासीत्, कीदृशम्? 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, इत्यादि। 'तत्थ ण' तत्र खलु विजयपुरे नगरे 'कणगरहे णाम राया' कनकरथो नाम राजा 'होत्था' आसीत्। 'तस्स ण' तस्य खलु कनकरथस्य राज्ञः 'धण्णतरी णामे वेज्जे होत्था' धन्वन्तरिर्नाम वैद्य आसीत्। स कीदृशः? इत्याह–'अट्ठगाउव्वेयपाढए' अष्टाङ्गायुर्वेदपाठकः आयुर्वेदः=वैद्यकशास्त्र, तस्याष्टावङ्गानि 'तजहा' तद्यथा=तानीमानि–(१) 'कोमारभिच्च' कौमारभृत्य, कुमाराणां=बालकाना भृतिः=पोषण, तत्र साधु=नैपुण्य कौमारभृत्यम्। कुमारपोषणनिमित्तकस्य क्षीरस्य दुष्टस्तन्यजन्यव्याधि-

काल और उस समय में (इहेव जबूदीवे दीवे भारह वासे विजयपुरे नाम नयरे होत्था। रिद्ध०) इसी जबू द्वीपके भरत क्षेत्र में एक विजयपुर नामका नगर था। वह शोभा सपन्न एव समृद्ध था। (तत्थ ण विजयपुरे णयरे कणगरहे नाम राया होत्था) इसके राजाका नाम कनकरथ था (तस्स ण कणगरहस्स रन्नो धन्नतरी नाम वेज्जे होत्था) इस कनकरथ राजा के धन्वतरी नामका एक वैद्य था। (अट्ठगाउव्वेयपाढए) यह अष्टाग आयुर्वेद का विशिष्ट ज्ञाता था। आयुर्वेद के अष्टागों का नाम इस प्रकार है (कोमारभिच्च सालागे सल्लहत्ते कायतिगिच्छा जगोले भूयविज्जा रसायणे वाईकरणे सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे) कौमारभृत्य, शालाक्य, शल्यहत्य, काय–चिकित्सा, जाङ्गुलिक, भूतविद्या, रसायन और वाजीकरण। इन में बालकों के पोषण करने में कारणभूत दूध की खराबी दूर करना कौमारभृत्य१, नेत्र नासिका आदि के रोगों का शलाई से परिशोधन करना–शालाक्य२,

વિષે (इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नाम नयरे होत्था रिद्ध०) આ જબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા એક વિજયપુર નામનું નગર હતુ, તે શોભાસપન્ન અર્થાત્ સમૃદ્ધ હતુ (तत्थ ण विजयपुरे णयरे कणगरहे नाम राया होत्था) તેના રાજાનું નામ કનકરથ હતુ (तस्स ण कणगरहस्स रन्नो धनतरी नाम वेज्जे होत्था) તે કનકરથ રાજાના ધન્વતરી નામના વૈદ્ય હતા, (अट्ठगाउव्वेयपाढय) તે અષ્ટાગ આયુર્વેદના વિશેષ જાણકાર હતા. આયુર્વેદના આઠ અગોના નામ આ પ્રમાણે છે (कोमारभिच्च १ सालागे २ सल्लहत्ते ३ कायतिगिच्छा ४ जगोले ५ भूयविज्जा ६ रसायणे ७ वाईकरणे ८ सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे) કૌમારભૃત્ય ૧, શાલાક્ય ૨, શલ્યહત્ય ૩, કાયચિકિત્સા ૪, જાગુલિક ૫, ભૂતવિદ્યા ૬, રસાયણ ૭, અને વાજીકરણ ૮, તેમા બાલકોના પોષણમા કારણભૂત દૂધની ખરાબી દૂર કરવી, તે કૌમારભૃત્ય છે ૧ નાક, નેત્ર આદિ અવયવોના રોગો

भगवान् कच्छ्वादिरोगयुक्तस्य तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्तं कथयति-'एवं खलु' इत्यादि ।

मूलम्-मू० ४

एवं खलु, गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नामं नयरे होत्था रिद्ध० । तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था । तस्स णं कणगरहस्स रन्नो धन्नंतरी नामं वेज्जे होत्था अट्ठंगाउव्वेयपाढए, तं जहा कोमारभिच्चं सालागे सल्लहत्ते कायतिगिच्छा जंगोले भूयविज्जा रसायणे वाजीकरणे, सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे ॥ ४ ॥ मू० ॥

टीका-सूत्र ४

एवं खलु 'गोयमा, हे गौतम! तेणं कालेणं तेणं 'समएणं' तस्मिन् काले

नगर के चार दरवाजे थे। भिन्न२ दरवाजों से होकर ये उस में प्रविष्ट होते। परन्तु जिस व्यक्ति को अनेक प्रकार की बीमारियों का पुंजस्वरूप भीख मागता हुआ उन्होंने प्रथम पारणा के दिन पूर्व दिशा के दरवाजे से प्रविष्ट होते समय देखा, उसी व्यक्ति को उन्होंने चारों पारणाओं के दिन चारों ही दरवाजे देखा। गौतम स्वामीने चतुर्थ पारणा के दिन प्रभु से पूछा कि यह मनुष्य जो इस प्रकार की नरकाधिक वेदना का पात्र बना हुआ है सो पूर्वभव में कौन था? और इसने क्या पाप किया जिससे यह इतना दुःख पा रहा है? ॥ सू० ३ ॥

'एवं खलु' इत्यादि सूत्र ४

(एवं खलु गोयमा!) हे गौतम! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस

તે નગરના ચાર દરવાજા હતા જૂદા-જૂદા દરવાજામાં પ્રસાર થઈને તેમા તે પ્રવેશ કરતા હતા, પરન્તુ જે વ્યક્તિને અનેક પ્રકારની બિમારીઓના ઢગલા સ્વરૂપ ભીખ માગતો હોય તેવી રીતે પ્રથમ પારણાના દિવસે પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કરતી સમયે જોયો, તે વ્યક્તિને તેમણે ચારેય પારણાના દિવસોમાં ચારેય દરવાજે જોયો. ગૌતમ સ્વામીએ ચોથા પારણાના દિવસે પ્રભુને પૂછ્યું કે-તે મનુષ્ય જે આ પ્રકારની નરકથી પણ અધિક વેદનાનું પાત્ર બન્યો છે, પૂર્વભવમાં કોણ હતો? અને તેણે શું પાપ કર્યું છે કે જેના ફળરૂપ આટલું દુઃખ ભોગવી રહ્યો છે? ॥ સૂ૦ ૩ ॥

एवं खलु गोयमा! ઇત્યાદિ

(एवं खलु गोयमा!) હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને

वाजिवद्बलोत्पादन, तत्प्रतिपादक शास्त्रम्, इद वैद्यकशास्त्रस्याष्टममङ्गम्। स धन्वन्तरिर्वैद्यः आयुर्वेदस्य पूर्वोक्ताष्टाङ्गज्ञानप्रवीण आसीत्। पुन: स कीदृश:? इत्याह-'सिवहत्थे' शिवहस्तः-शिव-कल्याणम् आरोग्यमित्यर्थः, तत् हस्ते यस्य स तथा, तस्य हस्तस्पर्शमात्रेण रोगी रोगमुक्तो भवतीति भाव । 'सुहहत्थे' शुभहस्तः, सुखहस्तो वा, शुभ सुख वा हस्ते=हस्तस्पर्शे यस्य स तथा। 'लहुहत्थे' लघुहस्तः-लघुः-व्रणचीरणशलकादिक्रियासु दक्षः हस्तो यस्य स तथा हस्तलाघवसम्पन्नः ॥ सू० ४॥

मूलम्—सू० ४

तए ण से धण्णतरी वेज्जे विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रन्नो अतेउरे य अन्नेसिं वहूण राईसर जाव सत्थवाहाण अन्नेसिं च वहूण दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगइयाण मच्छमसाइ उवदेसेइ। अप्पेगइयाणं कच्छभमसाइ, अप्पेगइयाण गोहामसाइ, अप्पेगइयाण मगरमसाइ, अप्पेगइयाण सुसुमारमसाइ एव एलयरोज्झसूयरमिगससयगोमसमहिसमसाइ, अप्पेगइयाण तित्तिरमसाइ, अप्पेगइयाण वट्टकलावककवोयकुक्कुडमयूरमसाइं अणेसिं च वहूण जलयरथलयरखहयरमाईण मसाइ उवदेसेइ, अप्पणावि

तथा इस धन्वन्तरि के हाथ में ऐसा तो यश था कि यह जिस रोगी को अपने हाथ से छू देता उसका रोग अवश्य दूर हो जाता था। यह सुख या शुभ हस्तवाला था, रोगीको इसके हस्तस्पर्श से सुख का अनुभव होने लग जाता था। फोडा आदि के चीरने फाडने में यह इतना सिद्धहस्त था कि रोगी को चीरा फाटी के कष्टका अनुभव ही नहीं होता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४॥

આયુર્વેદના આઠ અંગોના પૂર્ણ જાણકાર હતા તથા એ ધન્વતરીના હાથમા એવો તો યશ હતો કે જે (રોગીને) પોતાના-તેમના હાથનો સ્પર્શ થતો તેના રોગ અવશ્ય નાશ પામતા હતા, તે સુખ તથા શુભ હાથવાળા હતા, રોગીને તેના હાથનો સ્પર્શ થતાજ સુખનો અનુભવ થતો હતો, ફોલ્લા આદિને ચીરવા તથા ફાડવામા એ એટલા કુશળ હતા કે-સિદ્ધહસ્ત હતા, રોગીને ચીર-ફાડમા જરા પણ કષ્ટનો અનુભવ થતો નહિ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૪॥

प्रशमनरूप प्रथममङ्गम् । (२) 'सालागे' शालाक्य – शलाकया. कर्म शालाक्य नयननासिकादिरोगाणां शलाकया परिशोधन द्वितीयमङ्गम् । (३) 'सल्लहत्ते' शल्यहत्य = शल्यस्य हत्या = हननम् उद्धारः, शल्यहत्या तत्प्रतिपादक शास्त्र शल्यहत्य = शरीरप्रविष्टतीरादिशल्योद्धरणनिरूपक शास्त्र तृतीयमङ्गम्। (४) 'कायतिगिच्छा' कायचिकित्सा=कायस्य=ज्वरादिरोगादिग्रस्तशरीरस्य चिकित्सा= रोगप्रतिक्रिया यस्मिन् शास्त्रे तत् चतुर्थमङ्गम् । (५) 'जंगोले' जाङ्गुलिक=जाङ्गुलि'= विषवैद्य.तत्कर्म जाङ्गुलिक–सर्पादिविविधविषविघातक शास्त्र पञ्चममङ्गम् । (६) 'भूयवेज्जे' भूतविद्या=भूतोपद्रवशमक शास्त्र षष्ठमङ्गम् । (७) 'रसायणे' रसायन–रस'=वय'स्थापनार्थमायुर्मेधाजनको रोगापहरणसमर्थश्चामृतरस , तस्य– अयन=प्राप्ति , तत्प्रतिपादक शास्त्रमपि रसायनम्, इद सप्तममङ्गम् (८) 'वाईकरणे' वाजीकरणम्–अवाजिन' वाजिन' करणं वाजीकरणम्=अल्पक्षणशुष्कवीर्यस्य

शरीर में प्रविष्ट तीर आदि शल्य किस तरह बाहर निकालना चाहिये इस प्रकार की विधि प्रदर्शक शास्त्र–शल्यहत्य३, ज्वरादिक रोग से ग्रसित शरीर की चिकित्सा का प्रतिपादकशास्त्र–कायचिकित्सा४, सर्प आदि जहरीले जानवरों के अनेक प्रकार के विषों के विनाशक प्रयोगों का प्रतिपादक शास्त्र,–जाङ्गुलिक५, भूतों के उपद्रवों को शमन करने वाला शास्त्र,–भूतविद्या६, वयके स्थापन के लिये आयु और मेधा का जनक, एव अनेक रोगों का अपहारक जो अमृतरस है उनकी विधिका प्रतिपादक शास्त्र–रसायन६, और निर्वीर्य व्यक्ति भी वाजी–घोडे जैसा बलिष्ठ जिस ओषधि के सेवन से बन जाता है– उसका कथन करने वाला शास्त्र–वाजीकरण है । वह धन्वतरि इन अष्टांगों का पूर्णज्ञाता था

માટે શલાકા–(સળી) વડે–પરિશોધન કરવું તે શાલાકય ૨, 'શરીરમાંથી તીર આદિ શલ્યને કેવી રીતે બહાર કાઢવું જોઇએ એ માર્ગ બતાવનારૂં શાસ્ત્ર તે શલ્યહત્ય ૩, જ્વરાદિક રોગમાં ઘેરાએલા શરીરની ચિકિત્સાનું પ્રતિપાદન કરનારૂં શાસ્ત્ર તે કાય– ચિકિત્સા ૪ સર્પ આદિ ઝેરી જાનવરોના અનેક પ્રકારના વિષો તેનું નિવારણ કરવા તેવા પ્રયોગોનું પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર તે જાંગુલિક ૫, ભૂતોના ઉપદ્રવોને શાન્ત કરનારૂં શાસ્ત્ર તે ભૂતવિદ્યા, ૬, વયના સ્થાપન માટે આયુષ્ય અને મેધા–બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનારૂં અર્થાત્ અનેક રોગો નિવારણ કરનાર જે અમૃત રસ છે તેની વિધિનું પ્રતિપાદન કરનારૂં શાસ્ત્ર તે રસાયણ શાસ્ત્ર ૭, અને નિર્વીર્ય વ્યક્તિ પણ ઘોડા જેવો જેના સેવનથી બલવાન બની જાય છે, તે વિધિ જણાવનારૂં શાસ્ત્ર તે વાજીકરણ છે, ૮, તે ધન્વતરી ઉપર જણાવેલ

वाजिवद्बलोत्पादन, तत्प्रतिपादक शास्त्रम्, इद वैद्यकशास्त्रस्याष्टममङ्गम्। स धन्वन्तरिर्वैद्य. आयुर्वेदस्य पूर्वोक्ताष्टाङ्गज्ञानप्रवीण आसीत्। पुन' स कीदृश' ? इत्याह-'सिवहत्थे' शिवहस्त'-शिव-कल्याणम् आरोग्यमित्यर्थ', तत् हस्ते यस्य स तथा, तस्य हस्तस्पर्शमात्रेण रोगी रोगमुक्तो भवतीति भाव। 'सुहहत्थे' शुभहस्त', सुखहस्तो वा, शुभ सुख वा हस्ते=हस्तस्पर्शे यस्य स तथा। 'लहुहत्थे' लघुहस्त'-लघुः-व्रणचीरणशल्कादिक्रियासु दक्षः हस्तो यस्य स तथा हस्तलाघवसम्पन्नः ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—सू० ४

तए ण से धण्णतरी वेज्जे विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रन्नो अतेउरे य अन्नेसिं वहूण राईसर जाव सत्थवाहाण अन्नेसिं च वहूण दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगइयाण मच्छमसाइ उवदेसेइ। अप्पेगइयाणं कच्छभमसाइ, अप्पेगइयाण गोहामसाइ, अप्पेगइयाण मगरमसाइं, अप्पेगइयाण सुसुमारमसाइ एव एलयरोज्झसूयरमिगससयगोमसमहिसमसाइ, अप्पेगइयाण त्तित्तिरमसाइ, अप्पेगइयाण वट्टकलावककवोयकुक्कुडमयूरमसाइं अणेसिं च वहूण जलयरथलयरखहयरमाईण मसाइ उवदेसेइ, अप्पणाविं

तथा इस धन्वन्तरि के हाथ में ऐसा तो यश था कि यह जिस रोगी को अपने हाथ से छू देता उसका रोग अवश्य दूर हो जाता था। यह सुख या शुभ हस्तवाला था, रोगीको इसके हस्तस्पर्श से सुख का अनुभव होने लग जाता था। फोडा आदि के चीरने फाडने में यह इतना सिद्धहस्त था कि रोगी को चीरा फाटी के कष्टका अनुभव ही नहीं होता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

આયુર્વેદના આઠ અંગોના પૂર્ણ જાણકાર હતા તથા એ ધન્વંતરીના હાથમા એવો તો યશ હતો કે જે (રોગીને) પોતાના-તેમના હાથનો સ્પર્શ થનો તેના રોગ અવશ્ય નાશ પામતા હતા, તે સુખ તથા શુભ હાથવાળા હતા, રોગીને તેના હાથનો સ્પર્શ થતાંજ સુખનો અનુભવ થતો હતો, ફોલ્લા આદિને ચીરવા તથા ફાડવામા એ એટલા કુશળ હતા કે-સિદ્ધહસ્ત હતા, રોગીને ચીર-ફાડમા જરા પણ કષ્ટનો અનુભવ થતો નહિ ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

य ण से धण्णतरी वेज्जे तेहिं बहूहिं मच्छमसेहि य जाव मयूरमसेहि य अन्नेहि य बहूहिं जलयरथलयरखहयरमसेहि य सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुर च आसाएमाणे विसाएमाणे विहरइ ।

तए ण से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता बत्तीस वाससयाइ परमाउय पालइत्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ सू० ५ ॥

टीका—सू०

'तए ण से धण्णतरी' इत्यादि ।

'तए ण से' ततः खलु स 'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिर्वैद्य', विजयपुरे नगरे कनकरथस्य राज्ञः 'अतेउरे' अन्त पुरे 'अण्णेसिं च बहूण' अन्येषां च बहूना 'राईसर जाव सत्थवाहाण' राजेश्वर यावत्सार्थवाहाना-राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहानाम्, अन्येषा च बहूना 'दुब्बलाण य' दुर्बलाना=बलरहिताना च, 'गिलाणाण य'

'तए ण से धण्णतरी० इत्यादि सूत्र ९

(तए ण से धण्णतरी वेज्जे) उस धन्वतरी वैद्य का यह काम था कि वह (विजयपुरे णयरे कणगरहस्स रण्णो) विजयपुर में कनकरथ राजा के (अतेउरे य) अन्त पुर में रहने वाली स्त्रियों का (अन्नेसिं बहूण राईसर जाव सत्थवाहाण) तथा नगरनिवासी अन्य अनेक राजेश्वर से लेकर सार्थवाह पर्यन्त मनुष्यों का (अन्नेसिं च बहूण दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य) एव अन्य बहुत से दुर्बलों का, ग्लानों का, व्याधितों—प्राणोंका शीघ्र नाश करने वाले ज्वर, श्वास, कास, दाह, अतिसार, भगन्दर, शूल, अजीर्ण आदि के रोगियोंका—देरसे नाश करनेवाले ज्वर, अतिसार, आदि

"तए ण से धण्णतरी" ઇત્યાદિ

(तए ण से धण्णतरी वेज्जे) તે ધન્વતરી વૈદ્યનું એ કામ હતુ કે તે (विजयपुरे णयरे कणगरहस्स रण्णो) વિજયપુરમાં કનકરથ રાજાના (अतेउरे य) અત પુરમા રહેવાવાળી સ્ત્રીઓના તથા (अन्नेसिं बहूण राईसर जाव सत्थवाहाण) તથા નગરનિવાસી અન્ય અનેક રાજેશ્વરથી લઈને સાર્થવાહ સુધી મનુષ્યોના (अन्नेसिं च बहूण दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य) એ પ્રમાણે બીજા ઘણા દુબળાઓના, ગ્લાનોના, પ્રાણોના જલદી નાશ કરવાવાળા જ્વર, શ્વાસ કાસ, દાહ, અતિસાર, ભગન્દર, શૂલ, અજીર્ણ, આદિના રોગીઓના, વિલબે નાશ કરવાવાળા

ग्लानाना=क्षीणवीर्याणा च, 'वाहियाण य' व्याधिताना-सद्योघाति-ज्वर-श्वास-कास-दाहा-तिसार-भगन्दर-शूलाजीर्णव्याधियुक्ताना च, 'रोगियाण य' रोगिकाना=चिरघातिज्वरातीसारादिरोगयुक्ताना च, 'अणाहाण य' अनाथाना च, असहायाना 'सणाहाण य' सनाथाना च 'समणाण य' श्रमणाना=गैरिकशाक्यादीना, 'माहणाण य' माहनाना=याचकविशेषाणा 'भिक्खुगाण य' भिक्षुकाणा=भिक्षावृत्तीना च, 'करोडियाण य' करोटिकाना=कापालिकाना च, खर्परधारिणामित्यर्थ., 'कप्पडियाण य' कार्पटिकाना=जीर्णकन्थाधारिणा च, 'आउराण य' आतुराणाम्=असाध्यरोगपीडिताना च मध्ये 'अप्पेगइयाण' अप्येकेषा=कतिपयाना रोगिणा 'मच्छमसाइ' मत्स्यमासानि, 'उवदिसइ' उपदिशति=रोगप्रतिक्रियाया भक्षणार्थं कथयति। अप्येकेषा 'कच्छभमसाइ'

रोगों से युक्त रोगियों का, (अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउ०) अनाथों-जिनका कोई भी रक्षक नहीं था ऐसे रोगियोंका, सनाथों-जिनकी सेवा शुश्रूषा करने वाले घर में थे ऐसे रोगियों का, शाक्यादिक श्रमणोंका, माहनों याचकविशेषों का, भिक्षुक-भिक्षावृत्ति करने वालों का, करोटिक-कापालिकों का, कार्पटिकों-जीर्ण कन्था धारण करने वालों का और आतुरों-असाध्य रोग वालों का सबका-इलाज किया करता था। यह इन में से (अप्पेगइयाण मच्छमसाइ उवदेसेइ) किन्हींर को रोग की प्रतिक्रिया के निमित्त खाने के लिये मत्स्य के मास का उपदेश देता, 'मत्स्य के मास खाने से यह रोग शात हो जायगा' ऐसा कहता (अप्पेगइयाण कच्छभमसाइ) किन्हींर से कहता कि-'कच्छपका मास खाओ तब यह रोग नष्ट होगा' इसी प्रकार (अप्पेगइयाण गाहमसाइ, अप्पेगइयाण मगरमसाइ, अप्पे-

જ્વર, અતિસાર, આદિ રોગોથી યુક્ત રોગીઓના, (अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खुगाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउ०) અનાથો જેને કોઈ રક્ષક નથી એવા રોગીઓના, સનાથો-જેની સેવા શુશ્રૂષા કરનાર ઘરમા હોય એવા રોગીઓના, શાક્યાદિ શ્રમણોના, માહનો-યાચક વિશેષોના, ભિક્ષુક-ભિક્ષાવૃત્તિ કરવાવાળાઓના, કરોટિક-કાપાલિઓના, જીર્ણકન્થા ધારણ કરનારાઓના અને અસાધ્ય રોગવાળાઓના એ સૌના ઈલાજ કર્યા કરતો હતો, તે એમાથી (अप्पगइयाण मच्छमसाइ उवदेसेइ) કોઈ-કોઈને રોગની પ્રતિક્રિયા માટે માછલાનુ માસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો, "માછલાનુ માસ ખાવાથી આ રોગ શાત થઈ જશે." એ પ્રમાણે કહેતો હતો (अप्पेगइयाण कच्छभमसा.) કોઈ-કોઈને કહેતો કે-' કાચબાનુ માસ ખાઓ ત્યારે આ રોગ નાશ પામશે." એ પ્રમાણે

च्छपमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'गाहमंसाइं' ग्राहमांसानि, ग्राहाणाम्=जलचरविशेषाणां मांसानि उपदिशति। अप्येककानां 'मगरमंसाइं' मकरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'सुसुमारमंसाइं' सुसुमारमांसानि, सुसुमाराः=जलचरविशेषास्तेषां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'अयमंसाइं' अजमांसानि=उपदिशति। 'एवं' अनेनैव प्रकारेण 'एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस महिसमंसाइं उवदिसइ' एडक-रोज्झ-(गवय)-सूकर-मृग-शशक-गोमांस-महिषमांसानि स्थलचरमांसानि उपदिशति, तत्र-एडकः=मेषः, रोज्झः=गवयः, सूकरः=वराहः, मृग शशकौ प्रसिद्धौ। अप्येकेषां 'तित्तिरमंसाइं' तित्तिरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'वट्टग-लावग-कवोय-कुक्कुडमयूरमंसाइं' वर्त्तक-लावक-कपोत-कुक्कुट-मयूरमांसानि-

---

गइयाणं सुसुमारमंसाइं, अप्पेगइयाणं अयमंसाइं, एवं एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) किन्हीं२ को ग्राह के मांस खाने का, किन्हीं२ को मगर के मांस-खानेका, किन्हीं२को सुसुमार के मांस खाने का, किन्हीं२को बकरे के मांस खानेका, किन्हीं२को मेढा के, रोझ के, सूकर के, मृगके, खरगोश के, गाय के और भैंसा के मांस खाने का उपदेश देता रहता था। किन्हीं२ से यह कहा करता था कि (त्तित्तिरमंसाइं) तुम तीतर का मांस खाओ, (अप्पेगइयाणं) और किन्हीं२ से कहा करता कि-तुम (वट्टक लावक कवोय कुक्कुड मयूर-मंसाइं) बटेर का, तुम लावा का, तुम कबूतर का, तुम मुर्गे का, और तुम मयूर का मांस खाओ। (अन्नेसिं च बहूणं जलयर थलयर-खहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ) किन्हीं से ऐसा कहता रहता था कि तुम

(अप्पेगइयाणं गाहमंसाइं अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पेगइयाणं सुसुमारमंसाइं अप्पेगइयाणं अयमंसाइं, एवं-एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) કોઈ-કોઈને ગ્રાહનું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુસુમાર (જલ જંતુ) નું માંસ ખાવાનું, કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું, રોઝનું, સુવરનું મૃગનું, ખરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેના માંસ ખાવાનું કહેતો હતો કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, (तित्तरमंसाइं) તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, (अप्पेगइयाणं) અને કેટલાકને કહેતો કે તમે (वट्टक-लावक-कवोय-कुक्कुड-मयूरमंसाइं) બતકનું, લાવાનું, કબુતરનું, મુરગાનું અને મોરનું માંસ ખાઓ (अन्नेसिं च बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाइणं मंसाइं उवदेसेइ) કોઈ કોઈને એવી રીતે કહેતો હતો કે તમે ઘણાજ જલચર જીવોના-થલચર જીવોના અને

खेचरमांसानि उपदिशति, तत्र 'वट्टक'='वटेर' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेष., 'लावग' लावक'='लावा' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेष । 'अन्नेसिं च बहूण' अन्येषां च बहूनां 'जलयर–थलयर–खहयरमाईणं' जलचर–स्थलचर–खेचरादीनां मांसानि उपदिशति। 'अप्पणावि यणसे' आत्मनापिचखलुस =स्वयमपि स धन्वन्तरिवैद्यः 'तेहिं' तै =पूर्वोक्तै 'मच्छमंसेहि य' मत्स्यमांसै' यावत्–यावच्छब्देन–पूर्वकथितै सर्वविधैर्मांसै' 'अण्णेहि य बहूहिं' अन्यैश्च बहुभि' 'जलयर–थलयर–खहयरमंसाइ' जलचर–स्थलचर–खेचरमांसानि 'सोल्लिएहि य' शोल्यै.=अग्निपक्वै, 'भज्जिएहि य' भर्जितै =कटाहिकादौ शुष्कपक्वैश्च सह 'सुरं च५' सुरां च५ 'आसाएमाणे'४ आस्वादयन्४ विहरति, 'तए ण से' ततः खलु सः

इन बहुत से जलचर जीवों का, तुम थलचर जीवों का, तुम खेचर जीवों का मांस खाओ। दूसरों को ही मांस खाने का यह उपदेश देकर शांत रहता हो सो बात नहीं है किन्तु (अप्पणावि य ण से धण्णतरी वेज्जे) स्वयं भी वह धन्वतरी वैद्य (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमंसेहिं य अन्नेहि य बहूहिं जलयर-थलयर-खह-यरमसेहिं य) उन मछली आदि से लेकर मयूर तक के समस्त जीवों के मांस के साथ तथा जलचर थलचर एवं खेचर आदि तिर्यञ्चों के मांस के साथ (सोल्लिएहिं य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे३ विहरइ) कि जो शूलों पर लटका कर पकाया जाता था, तवा आदि पर जो तैलादि से तला हुआ होता था, अग्नि आदि द्वारा जो शुष्क भुजा हुआ रहता था उनके साथ अनेक प्रकार की मदिरा को यथेच्छ खाता पीता रहता था, एवं दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था।

ખેચર જીવોના માંસ ખાઓ બીજાનેજ માંસ ખાવાનો એ જાતનો ઉપદેશ આપીને શાંત રહેતો નહિ, પરંતુ (अप्पणावि य ण से धण्णतरी वेज्जे) પોતે પણ તે ધન્વંતરી વૈદ્ય (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमंसेहि य अन्नेहि य बहूहिं जलयर–थलयर–खहयरमसेहिं य) તે મછલી આદિથી લઇને, મોર સુધીના તમામ જીવોના માંસની સાથે સ્થલચર અને ખેચર આદિ તિર્યંચોના માંસની સાથે (सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे विसाएमाणे ३ विहरइ) કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકાવવામાં આવે છે તવા આદિ પર જે તેલ આદિથી તળવામાં આવતા, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભુંજવા-શેકવામાં આવતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો-પીતો હતો અને બીજાને પણ ખવરાવતો-અને પીવરાવતો હતો.

कच्छपमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'गाहमंसाइं' ग्राहमांसानि, ग्राहाणाम्= जलचरविशेषाणां मांसानि उपदिशति। अप्येककानां 'मगरमंसाइं' मकरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'सुंसुमारमंसाइं' सुंसुमारमांसानि, सुंसुमाराः=जलचर- विशेषास्तेषां मांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'अयमंसाइं' अजमांसानि=उपदि- शति। 'एवं' अनेनैव प्रकारेण 'एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस महिसमंसाइं उवदिसइ' एडक-रोज्झ-(गवय)-सूकर-मृग-शशक-गोमांस-महिषमांसानि स्थल चरमांसानि उपदिशति, तत्र-एडकः=मेषः, रोज्झः=गवयः, सूकरः=वराहः, मृग शशकौ प्रसिद्धौ। अप्येकेषां 'तित्तिरमंसाइं' तित्तिरमांसानि उपदिशति। अप्येकेषां 'वट्टग-लावग-कवाय-कुक्कुडमयूरमंसाइं' वर्त्तक-लावक-कपोत-कुक्कुट-मयूरमांसानि-

---

गइयाणं सुंसुमारमंसाइं, अप्पेगइयाणं अयमंसाइं, एवं एलय-रोज्झ-सूयर-मिग- ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) किन्हीं२ को ग्राह के मांस खाने का, किन्हीं२ को मगर के मांस-खानेका, किन्हीं२को सुंसुमार के मांस खाने का, किन्हीं२को बकरे के मांस खानेका, किन्हीं२को मेढा के, रोझ के, सुकर के, मृगके, खरगोश के, गाय के और भैंसा के मांस खाने का उपदेश देता रहता था। किन्हीं२ से यह कहा करता था कि (त्तित्तिरमंसाइं) तुम तीतर का मांस खाओ, (अप्पेगइयाणं) और किन्हीं२ से कहा करता कि-तुम (वट्टक लावक-कवोय कुक्कुड मयूर-मंसाइं) बटेर का, तुम लावा का, तुम कबूतर का, तुम मुर्गे का, और तुम मयूर का मांस खाओ। (अन्नेसिं च बहूणं जलयर थलयर-खहयरमाईणं मंसाइं उवदेसेइ) किन्हीं से ऐसा कहता रहता था कि तुम

(अप्पेगइयाणं गाहमंसाइं अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पेगइयाणं सुंसुमारमंसाइं अप्पेग- इयाणं अयमंसाइं, एवं-एलय-रोज्झ-सूयर-मिग-ससय-गोमंस-महिसमंसाइं) કોઈ-કોઈને ગ્રાહનું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુંસુમાર (જલ જંતુ) નું માંસ ખાવાનું કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું, રોઝનું, સુવરનું મૃગનું, ખરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેના માંસ ખાવાનું કહેતો હતો કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, (તિત્તરમંસાઇં) તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, (અપ્પેગઇયાણં) અને કેટલાકને કહેતો કે તમે (વટ્ટક-લાવક-કવાય-કુક્કુડ-મયૂરમંસાઇં) બતકનું, લાવાનું, કબુતરનું, મુરગાનું અને મોરનું માંસ ખાઓ (અન્નેસિં ચ બહૂણં જલયર-થલયર-ખહયરમાઈણં મંસાઇં ઉવદેસેઇ) કોઈ કોઈને એવી રીતે કહેતો હતો કે તમે ઘણુંજ જલચર જીવોના-થલચર જીવોના અને

खेचरमासानि उपदिशति, तत्र 'वर्त्तक'='बटेर' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेषः, 'लावग' लावक'='लावा' इति प्रसिद्ध पक्षिविशेष । 'अन्नेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'जलयर-थलयर-खहयरमाईणं' जलचर-स्थलचर-खेचरादीनां मासानि उपदिशति। 'अप्पणावि य णं से' आत्मनापि च खलु सः=स्वयमपि स धन्वन्तरिर्वैद्यः 'तेहिं' तैः=पूर्वोक्तैः 'मच्छमसेहि य' मत्स्यमांसैः यावत्-यावच्छब्देन-पूर्वकथितैः सर्वविधमांसैः 'अण्णेहि य बहुहिं' अन्यैश्च बहुभिः 'जलयर-थलयर-खहयरमसाइं' जलचर-स्थलचर-खेचरमांसानि 'सोल्लिएहि य' शौल्यैः=अग्निपक्वैः, 'भज्जिएहि य' भर्जितैः=स्टादिनादौ शुष्कपक्वैश्च सह 'सुरं च५' सुरां च५ 'असाएमाणे'४ आस्वादयन्४ विहरति, 'तए णं से' ततः खलु सः

इन बहुत से जलचर जीवों का, तुम थलचर जीवों का, तुम खेचर जीवों का मास खाओ। दूसरों को ही मास खाने का यह उपदेश देकर शांत रहता हो सो बात नहीं है किन्तु (अप्पणावि य णं से धण्णतरी वेज्जे) स्वयं भी वह धन्वतरी वैद्य (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमसेहिं य अन्नेहि य बहूहिं जलयर थलयर-खह-यरमसेहिं य) उन मछली आदि से लेकर मयूर तक के समस्त जीवों के मास के साथ तथा जलचर थलचर एवं खेचर आदि तिर्यञ्चों के मास के साथ (सोल्लिएहिं य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे३ विहरइ) कि जो शूलों पर लटका कर पकाया जाता था, तवा आदि पर जो तैलादि से तला हुआ होता था, अग्नि आदि द्वारा जो शुष्क भुजा हुआ रहता था उनके साथ अनेक प्रकार की मदिरा को यथेच्छ खाता पीता रहता था, एवं दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था।

ખેચર જીવોના માસ ખાઓ બીજાનેજ માસ ખાવાનો એ જાતનો ઉપદેશ આપીને શાંત રહેતો નહિ, પરંતુ (अप्पणावि य णं से धण्णतरी वेज्जे) પોતે પણ તે ધન્વંતરી વૈદ્ય (तेहिं बहूहिं मच्छमसेहिं य जाव मयूरमसेहिं य अन्नेहि य बहूहिं जलयर-थलयर-खहयरमसेहिं य) તે મછલી આદિથી લઈને, મોર સુધીના તમામ જીવોના માસની સાથે થલચર અને ખેચર આદિ તિર્યંચોના માસની સાથે (सोल्लिएहिं य तलिएहिं य भज्जिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे विसाएमाणे ३ विहरइ) કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકાવવામા આવે છે 'તવા' આદિ પર જે તેલ આદિથી તળવામા આવતા, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભુજવા-સેકવામા આવતા તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો-પીતો હતો અને બીજાને પણ ખવરાવતો-અને પીવરાવતો હતો

'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिर्वैद्य 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मा ४ एतद्=उक्तविविधमत्स्यमासभक्षणतदुपदेशकरणरूप कर्म यस्य स तथा, ४ सुबहु पापकर्म समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'बत्तीसवाससयाइ' द्वात्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउ' परमायु=उत्कृष्टायु पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'छट्ठाए पुढवीए' षष्ठ्या पृथिव्या 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'बावीससागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु 'नेरइएसु' नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्न' ॥सू० ५॥

मूलम्-सू० ६

तए ण सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स गगदत्ता भारिया जाइणिंदुयावि होत्था। तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जति, तए ण तीसे गगदत्ताए सत्थवाहीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि कुडुबजागरिय जागरमाणीए अय अज्झत्थिए५ समुप्पण्णे एव-खलु अह सागरदत्तेण सत्थवाहेण

(**तएण से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता बत्तीस वाससयाइ परमाउय पालइत्ता**) वह धन्वतरी वैद्य कि जिस का एक यही कर्म था, स्वय मास खाना और दूसरों को मास खाने का उपदेश देना, अनेक प्रकार के पाप कर्मों का उपार्जनकर ३२०० वर्ष प्रमाण अपनी उत्कृष्ट आयु के व्यतीत होने पर (**कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेग बावीस सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने**) मर कर छठीपृथिवी के नरक में कि जहा पर उत्कृष्ट स्थिति२२ सागर की है नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ ।

भावार्थ—यह वैद्य अपनी विद्या में विशेष निपुण था, इसलिये राजा के अन्त पुर की समस्त रानियों का एव नगर के समस्त लोगोंकी चिकित्सा किया करता

(**तए ण से धण्णतरी वेज्जे एयकम्मे० सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता बत्तीस वाससयाइ परमाउय पालइत्ता**) તે ધન્વતરી વૈદ્ય કે જેનુ એક કર્મ હતુ કે, પોતે માસ ખાતો અને બીજાને માસ ખાવાનો ઉપદેશ દેતો, તે અનેક પ્રકારના પાપ કર્મોને ઉપાર્જન કરી બત્રીસો (૩૨૦૦) વર્ષ પ્રમાણ પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી થતા (**कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण बावीस सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने**) મરણ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમા કે જ્યા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (૨૨) બાવીસ સાગરની છે ત્યા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો.

ભાવાર્થ—તે વદ્ય પોતાની વિદ્યામા વિશેષ કુશળ હતો તેથી રાજાના અત-પુરની તમામ રાણીઓની અને નગરના તમામ લોકોની ચિકિત્સા કર્યા કરતો હતો.

सद्धिं विउलाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि। णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि, तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ० सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्मजीवियफले जासिं मण्णे णियगकुच्छिसंभूयाइं थणदुद्धलुद्धगाइं मम्मणपयंपियाइं थणमूलकक्खदेसभागं अइसरमाणाइं मुद्धगाइं पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छंगणिवेसियाइं दिंति समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मंजुलप्पभणिए, अहण्णं अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा, एत्तो एगयरमवि ण पत्ता, तं सेयं खलु मम कल्लं जाव जलंते सागरदत्तं सत्थवाहं आपुच्छित्ता सुबहुपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं सद्धिं पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता बहिया जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायतणे तेणेव उवागच्छित्तए, उवागच्छित्ता तत्थ णं उंबरदत्तस्स जक्खस्स

था। राजेश्वर आदि से लेकर सार्थवाहों तक के घरों में इस का प्रवेश था। अपनी चिकित्सा का यह एक नमूना था। राजा के महल से लेकर रंक की झोपडी तक यह प्रसिद्धि पा चुका था, अतः हर एक व्यक्ति का यह पूर्ण विश्वासपात्र बन गया था। क्या दुर्बल, क्या ग्लान, क्या व्याधित, क्या रोगी आदि समस्त जन इसके पास अपनी२ बीमारी की चिकित्सा कराने आते रहते। चिकित्सा करते२ यह सब के लिये उनके रोगों का शमन के निमित्त मत्स्य आदि जीवों के मांस खाने का उपदेश दिया करता। किन्हीं२ को मत्स्य के मांस खाने का, किन्हीं२ को कच्छप के मांस खाने का और किन्हीं२ को ग्राह आदि प्राणियों के मांस खाने का प्रतिदिन उपदेश देता। स्वयं भी मांस खाने में यह बहुत गृद्ध था। मांस को भूजकर तल कर एवं सेंक कर यह

રાજેશ્વર આદિથી લઇને સાર્થવાહો સુધીના ઘરોમાં તેનો પ્રવેશ હતો, પોતાની ચિકિત્સાનો તે એક નમુનો હતો. રાજાના મહેલથી આરંભીને રંકની ઝુંપડી સુધી તે પ્રસિદ્ધ થયો હતો, તેથી કરી તમામ માણસોનો તે વિશ્વાસપાત્ર બની ગયો હતો, દુર્બલ, ગ્લાન રોગી અને પીડિતજનો સૌ તે વૈદ્યના પાસે પોતાના રોગની ચિકિત્સા કરાવવા આવતા હતા, ચિકિત્સા કરતા કરતા તે તમામ રોગીઓને રોગ નિવારણ માટે માછલાં આદિ જીવોના માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતો હતો. કેટલાકને મત્સ્ય આદિના માંસ ખાવાનો, કોઇને કાચબાનું માંસ ખાવાનો કોઇને ગ્રાહ-ઝુંડનું માંસ ખાવાનો પ્રતિદિન ઉપદેશ આપતો હતો, પોતે માંસ ખાવાનો બહુજ ગૃદ્ધ-આસક્ત હતો. માંસને શેકીને, તળીને અનેક પ્રકારની મદિરાની સાથે તે ખાધા કરતો હતો, આ પ્રકારના વ્યવસાયમાં તે વૈદ્ય

महरिह पुप्फच्चणं करित्तए, करित्ता जाणुपायवडियाए उवयाइत्तए-जइ णं अहं देवाणुप्पिया! दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं अहं जायं च दायं च भायं च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढिस्सामित्ति कट्टु उवयाइयं उवाइणित्तए एवं संपेहेइ२ कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया तुब्भेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए, तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी मम पिणं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि-गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ ॥ ६ सू० ॥

टीका—सू० ६

'तए णं सागरदत्तस्स' इत्यादि।

'तए णं' ततः खलु सागरदत्तस्य सार्थवाहस्य गङ्गदत्ता भार्या 'जाइणिंदुया' जातिनिन्दुका=जन्मतो मृतवत्सा 'यावि होत्था' चाप्यभवत्। 'तीसे' तस्याः 'जे जे जाया दारगा' ये ये जाता दारकाः, ते ते सर्वे 'विणिघायमावज्जति' विनिघात-

---

अनेक प्रकार की सुरा के साथ खाया करता था। इस प्रकार के व्यवसाय में ही इस वैद्यने अपनी ३२००बत्तीस सौ वर्ष की आयु समाप्त कर दी। अन्त में जब यह अनेक पापों के पोटले को माथे पर लाद कर मरा तब यह छठी पृथ्वी के२२ सागर की स्थिति वाले नरक में उत्पन्न हुआ ॥ सू० ९ ॥

'तए णं सागरदत्तस्स०' इत्यादि सू० ३

(तए णं) एक समय की बात है कि (सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स) सागरदत्त सार्थवाह की (गंगदत्ता भारिया) गंगदत्ता नामक स्त्री थी। वह (जाइणिंदुयावि होत्था) जातिनिन्दुक थी। (तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जति)

પોતાની (૩૨૦૦) બત્રીસસો વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરી, અંતમાં જ્યારે તે અનેક પાપોના ગાંસડા માથા પર બાંધીને-લાદીને મરણ પામ્યો ત્યારે, તે છઠ્ઠી, પૃથિવીના બાવીસ (૨૨) સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૫ ॥

"तए णं सागरदत्तस्स०" ઇત્યાદિ

(तए णं) એક સમયની વાત છે કે (सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स) સાગરદત્ત સાર્થવાહની (गंगदत्ता भारिया) ગંગદત્તા નામની સ્ત્રી હતી તે (जाइणिंदुयावि होत्था) જાતિનિન્દુક હતી (तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमावज्जति) તેને જે જે બાળકો

मापद्यन्ते जातमात्रा एव म्रियन्ते। 'तए णं' ततः खलु 'तीसे' तस्याः 'गंगदत्ताए सत्थवाहीए' गङ्गदत्तायाः सार्थवाह्या 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्त-कालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेर्मध्यभागे 'कुडुम्बजागरियं' कुटुम्ब-जागरिकां 'जागरमाणीए' जाग्रत्या=कुर्वत्या' अयं=वक्ष्यमाणः, 'अज्झत्थिए' आध्या-त्मिकः ५ आत्मनि मनोगतः सङ्कल्पः समुदपद्यत। एवं खलु अहं सागरदत्तेन सार्थवाहेन सार्धं बहूनि वर्षाणि यावत् उदारान् मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=कामभोगान् 'भुंजमाणा' भुञ्जाना विहरामि=वसामि। किन्तु 'णो चेव णं' नैव खलु अहं दारकं वा=आयुष्मन्तं बालं वा दारिकां वा=आयुष्मतीं बालिकां वा 'पयायामि' प्रजाये-प्रजनयामीत्यर्थः 'तं धण्णाओ णं ताओ' तद् धन्याः

इस के जो जो बालक होता था वह उत्पन्न होते ही मर जाता था। (तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए) कुछ समय बाद उस गंगदत्ता सार्थवाही को (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) रात्रि के मध्यभाग में जब कि वह कुटुम्बजागरणा करती थी (अयं अज्झत्थिए समुप्पण्णे) इस प्रकार का अध्यवसाय उत्पन्न हुआ। (एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेण सद्धिं बहुइं वासाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि) कि मैं सागरदत्त सार्थवाह के साथ बहुत वर्षों से उराल-प्रधान मनुष्य संबंधी कामभोगों को भोग रही हूँ (णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि) तो भी अभी तक मुझ से जो जीवित रहे ऐसा न तो कोई पुत्र ही उत्पन्न हुआ है और

थता हता ते उत्पन्न थताज मृत्यु पामता हता (तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए) केटलाक समय पछी ते गंगदत्ता सार्थवाहीने (अण्णया कयाइ) कोई एक समय (पुव्वरत्ता-वरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) रात्रीना मध्य भागमां ज्यारे ते कुटुंब जागरणा करती हती त्यारे (अयं अज्झत्थिए समुप्पण्णे) आ प्रकारनो अध्यवसाय (विचार) थयो के (एवं खलु अहं सागरदत्तेण सत्थवाहेण सद्धिं बहुइं वासाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामि) हुं सागरदत्त सार्थवाहनी साथे घणाज वर्षोथी मनुष्य संबंधी-उदार काम-भोगोने भोगवी रही छुं (णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि) तो पण आज सुधी मने जीवतो रहे एवो कोई पुत्र उत्पन्न न थयो के पुत्री पण उत्पन्न न थई (तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ०

खलु ता 'अम्मयाओ' अम्बा' मातर', सपुण्या., कृतार्थाः, कृतपुण्या , कृतलक्षणाश्च खलु ता अम्बाः, 'सुलद्धे ण 'सुलब्धं खलु तासाम् अम्बाना 'माणुस्सए जम्मजीवियफले' मानुष्यक जन्मजीवितफलम् अस्ति 'जासिं' यासा मन्ये णियगकुच्छिसंभूयाइ' निजकुक्षिसम्भूता' 'थणदुद्धलुद्धगाइ' स्तनदुग्धलुब्धकाः-स्तनदुग्धाभिलाषिण ''मम्म णपयपियाइ' मन्मनप्रजल्पिता मन्मनेति मधुरसमुल्लापयुक्ताः 'थणमूलकक्खदेसभाग' स्तनमूलकक्षदेशभाग=स्तनमूलात्=स्तनमूलभागात् कक्षदेशभाग=कक्षैकदेशम् 'अहिस-रमाणाइ' अभिसरन्त =निर्गमप्रवेशौ कुर्वन्तः 'मुद्धगाइ' मुग्धकाः=सरलहृदयाः 'पुणो पुणो य' पुनः पुनश्च 'कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं' कोमलकमलोपमाभ्या

न कोई पुत्री ही। (त धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ सपुण्णओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ सुलद्धे ण तासिं अम्मयाण माणुस्सए जम्म-जीवियफले) अत वे ही माताएँ धन्य हैं, वे ही माताएँ पुण्यशालिनी हैं वे ही माताएँ कृतार्थ हैं और उन्हीं माताओं की स्त्रीपर्याय सफल है तथा उन्हीं माताओंने अपने मानवभव के जन्म और जीवन को सफल किया है (जासिं मण्णे णियगकुच्छि-सभूयाइ थणदुद्धलुद्धगाइ मम्मणपयपियाइ थणमूलकक्खदेसभाग अइसरमाणाइ मुद्धगाइ पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छगणिवेसियाइ) कि जो अपनी कुक्षि से उत्पन्न हुए, स्तन के दुग्ध में लुब्धक बने, मन मन इस प्रकार के मधुर आलापों को बोलने वाले स्तन के मूल भाग से कक्ष देश भाग तक अभिसरण करने वाले, एव भोले भाले ऐसे बालकों को अपने कोमल कमल जैसे हाथों से ग्रहण

कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ० सुलद्धे ण तासिं अम्मयाण माणुस्सए जम्मजी-वियफले) તેથી તે માતાઓને ધન્ય છે, તે માતાઓજ પુણ્યશાલી છે, તે માતાઓ કૃતાર્થ છે અને તે માતાઓનીજ સ્ત્રીપર્યાય-સફલ છે તથા તે માતાઓએજ પોતાના માનવભવનો જન્મ અને જીવન સફલ કરેલો છે કે (जासिं मण्णे णियगकुच्छिसंभूयाइ थणदुद्धलुद्धगाइ मम्मणपयपियाइ थणमूलकक्खदेसभाग अइसरमाणाइ मुद्धगाइ पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊण उच्छंगणिवेसियाइ) જે પોતાની કુખથી ઉત્પન્ન થયેલ, સ્તન દુધમા-ધાવણમા લુબ્ધક બનેલ, મન-મન આ પ્રકારના મધુર આલાપોથી બોલનાર, સ્તનના મૂલ ભાગથી કક્ષદેશ ભાગ સુધી અભિસરણ કરવાવાળા અને ભોલા ભાલા એવા બાળકોને પોતાના કોમલ કમલ જેવા હાથો વડે ગ્રહણ કરીને

हस्ताभ्या 'गिण्हिऊण' गृहीत्वा 'उच्छंगणिवेसियाइ' उत्सङ्गनिवेशिता.=अङ्के स्थापिता सन्त', 'ग्ति' दग्ति 'समुल्लावए' समुल्लापकान्-समुल्लापा एव समुल्लापकास्तान्-सम्यगुच्च शब्दान् 'सुमहुरे' सुमधुरान् पुनःपुन' 'मञ्जुलप्पभणिए' मञ्जुलप्रभणितान्-'मा-मा' इति श्रवणरमणीयभापितान् ददति मातृप्रभृतिश्रवणाय वितरन्ति, तादृशान् शब्दान् कुर्वन्ति, ता मातरो धन्या इति भाव.। किन्तु 'अहण्ण' अह खलु अधन्या, अपुण्या, अकृतपुण्याऽस्मि यत 'एत्तो' एतेपु=दारकाणा वा दारिकाणा वा प्रभणितादिपु 'एगयरमवि' एकतरमपि=कञ्चिदेकमपि 'ण पत्ता' न प्राप्ता 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेय' श्रेय खलु मम 'कल्ल जाव जलते' कल्ये यावत् ज्वलति, कल्ये प्रादुष्प्रभातायां रजन्या यावत् 'उत्थिते'=उदिते सूर्ये सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति=

कर गोदी में रखती है और जो बालक अपनी माता को (समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मजुलप्पभणिए दिंति) गोदी में बैठकर सुन्दर आलापों की एव मधुर अपनी वाणी से "मा मा" इस कर्णप्रिय रमणीय शब्द को सुनाते हैं। (अह ण अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा) म तो बिल्कुल अधन्य हू, अकृतपुण्य हू और मदभागिनी हू, जो (एत्तो एगयरमवि ण पत्ता) उनके इन मधुर आलापादिकों मे से किसी भी आलाप सुनने का सौभाग्य प्राप्त नहीं कर रही हू। (सेय खलु मम कल्ल) अब प्रात होने पर मुझे यही श्रेय है कि जब (जलते) सूर्य अपनी आभा से चमकने लगेगा तब मैं (सागरदत्त सत्थवाह आपुच्छित्ता) सागरदत्त सार्थवाह से पूछकर (सुबहुपुप्फवत्थ-गधमल्लालकार गहाय) अनेक पुष्प, वस्त्र, गधमाल्य, एव अलकारों को लेकर (बहुहिं

ખોળામા રાખે છે અને જે બાળક પોતાની માતાના (समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मजुलप्पभणिए दिंति) ખોળામા બેસીને સુદર આલાપોથી પોતાની વાણી વડે "મા-મા" એવા કર્ણપ્રિય શબ્દો સભળાવે છે (अह ण अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा) હુ તો તદ્દન ભાગ્યહીન છુ, અને મદ ભાગ્યવાળી છુ તેથી (एत्तो एगयरमवि ण पत्ता) તેના એ મધુર આલાપાદિ પૈકીના કોઈપણ આલાપ સાભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકયુ નથી (सेय खलु मम कल्ल) હવે સવાર થતાજ મારે માટે એજ હિતકર છે કે જ્યારે (जलते) સૂર્ય પોતાની આભાથી ચમકવા લાગશે ત્યારે હુ- (सागरदत्त सत्थवाह आपुच्छित्ता) સાગરદત્ત સાર્થવાહને પૂછી કરીને- (सुबहुपुप्फवत्थगधमल्लालकार गहाय) અનેક

देदीप्यमाने सति सागरदत्त सार्थवाह 'आपुच्छित्ता' आपृच्छय 'सुनहपुप्फवत्थ-गंधमल्लालंकार' सुस्नातपुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कार 'गहाय' गृहीत्वा 'बहुहिं' बहुभि' 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धि-परिजनमहिलाभिः सार्धं पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'बहिया' बहि 'जेणेव' यत्रैव 'उंबरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खायणे' यक्षायतन 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छित्तए' उपागन्तुम्, उपागत्य 'तत्थ णं' तत्र खलु उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'महरिहं' महार्हं=महामूल्य 'पुप्फच्चणं' पुष्पार्चनं= पुष्पैः पूजन 'करित्तए' कर्तुं कृत्वा 'जाणुपायवडियाए' जानुपादपतिताया जानुभ्या= जानुनी भूमौ निपात्येत्यर्थः, पादयोः=यक्षचरणयोः पतितायाः=नतायाः 'उवयाइत्तए' उपयाचितु=कार्यसिद्धौ सत्या प्राभृतार्थं मानसिक सङ्कल्प कर्तुम्। उपयाचना-स्वरूपमाह-'जइ णं' इत्यादि-'जइ णं' यदि खलु अहं हे देवानुप्रिय! दारक वा

मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परियणमहिलाहिं सद्धिं) अनेक मित्रों, ज्ञातिजनों, स्वजनों एव संबंधीजनों तथा परिजनों की महिलाओं के साथ (पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता) पाटलिषंड नगर से निकल कर (बहिया) बाहिर की तर्फ जो (उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे) उदुंबरदत्त यक्ष का यक्षायतन है (तेणेव उवागच्छित्तए) वहा जाऊ। (उवागच्छित्ता) और जाकर (तत्थ णं उंबर-दत्तस्स जक्खस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए) वहा उस उदुंबरदत्त यक्ष की महार्ह पुष्पार्चा करूँ। एव (करित्ता जाणुपायवडियाए उवयाइत्तए) पूजन के बाद दोनों घुटनों को टेक कर यक्ष के चरणों में पड कर यह याचना करूँ। (जइ णं अहं देवाणु-प्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि) कि हे देवानुप्रिय! यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री

પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલ્ય-અને અલંકારોને લઇને (बहुहिं मित्तणाइ-णियग-सयण संबंधि-परियण-महिलाहिं सद्धिं) અનેક મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજનો, સંબંધીજનો તથા પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે (पाडलिसंडाओ णयराओ पडिणिक्खमित्ता), પાટલીખંડ નગરથી નીકળી કરી (बहिया) બહારના ભાગમાં જે (उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे) ઉદુંબરદત્ત યક્ષનું યક્ષાયતન છે (तेणेव उवागच्छित्तए) ત્યાં જાઉં (उवागच्छित्ता) અને જઇને (तत्थ णं उंबरदत्तस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए) ત્યાં તે ઉદુંબરદત્ત યક્ષની તેનાં લાયક મહા પુષ્પાર્ચા કરૂં (एवं करित्ता जाणु-पायवडियाए उवयाइत्तए) પૂજન કર્યા પછી બન્ને ઘુંટણના ટેકાથી યક્ષના ચરણોમાં પડી એ યાચના કરૂં કે (जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि) હે દેવાનુપ્રિય? જો

दारिका वा 'पयायामि' प्रजाये=जनयामि 'तो ण' तर्हि खलु अहं 'जाय च' याग च= पूजा 'दाय च' दाय=दान 'भाय च' भाग=लाभांश 'अक्खयणिहिं च, अक्षयनिधि च= देवभाण्डागारं देवद्रव्य च 'अणुवड्ढिस्सामि' अनुवर्धयिष्यामि 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा= इति सङ्कल्प्य 'उवयाइय', उपयाचित 'मन्नौती' 'बोल्वा' इति प्रसिद्धम् 'उवाइणित्तए' उपयाचितु मम श्रेय., -इति पूर्वेण सम्बन्ध'। एव 'सपेहेइ' समेक्षते=मनसि विचार-यति, समेक्ष्य=विचार्य 'कल्ल जाव जलते' कल्ये यावज्ज्वलिते सूर्योदये सति 'जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे'- यत्रैव सागरदत्त' सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सागर-दत्त सार्थवाहमेवमवादीत्-एव खलु, हे देवानुप्रिय! 'तुम्भेहिं सद्धिं' युष्माभि सार्द्धं

इनमें से जीते हुए किसी भी एक को जन्म दू (तो ण) तो निश्चय से (अहं जाय च दाय च भाय च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढिस्सामि) मैं पूजा के अर्थ, दान के अर्थ, और भोग के अर्थ आप के भंडार को भर दूंगी, (त्ति कट्टु) इस प्रकार (उवयाइय उवाइणित्तए) कर का मैं उस यक्ष से मनौती। मनाऊं-इसी में अब मेरा कल्याण है (एव सहेपेइ सपेहित्ता) इस प्रकार उस गगदत्ता सार्थवाही ने विचार किया। विचार करने पश्चात् (कल्लं जाव जलते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) जब प्रात काल हुआ और सूर्य जब अपनी किरणमाला से खूब चमकने लगा, तब वह गगदत्ता जहा उसके पति सागरदत्त सेठ थे वहा गई (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) और जाकर सागरदत्त सार्थवाह से इस प्रकार बोला- (एव खलु अहं देवाणुप्पिया तुम्भेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता) कि हे देवानुप्रिय! मने

મારે પુત્ર અથવા પુત્રી એ બેમાથી કોઈ પણ એકને જીવતો હોય તેવી સ્થિતિમા જન્મ થાય તો- (तो ण) નિશ્ચયથી (अहं जाय च दाय च भाय च अक्खयणिहिं च अणु-वड्ढिस्सामि) હુ પુણ્યર્થે, દાન માટે, અને ભોગ માટે આપના ભડારને ભરી આપીશ, (त्तिकट्टु) આ પ્રમાણે (उवयाइय उवाइणित्तए) માનતા માનીને હુ તે યક્ષનુ મન મનાવીશ, તેમા હવે મારુ કલ્યાણ છે (एव सपेहेइ) આ પ્રમાણે તે ગગદત્તા સાર્થવાહીએ વિચાર કર્યો (सपेहित्ता) વિચાર કરીને પછી (कल्ल जाव जलते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) જ્યારે પ્રાત કાલ થયો અને સૂર્ય જ્યારે પોતાના કિરણોથી ખૂબ ચમકવા લાગ્યો, ત્યારે તે ગગદત્તા જ્યા પોતાનો પતિ સાગરદત્ત શેઠ હતા ત્યા ગઈ (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाहं एव वयासी) અને જઈને સાગરદત્ત સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી (एवं खलु अहं देवाणुप्पिया तुम्भेहिं सद्धिं० ण पत्ता) કે હે દેવાનુ

'जाव' यावत् बहूनि वर्षाणि उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरामि, किन्तु अद्य प्रभृति अहं एकतरमपि दारकं वा दारिकां वा 'ण पत्ता' न प्राप्ता 'त इच्छामि णं' तद् इच्छामि खलु हे देवानुप्रिय ! 'तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया' युष्माभिरभ्यनुज्ञाता=भवता मानाज्ञाता 'जाव उवाइणित्तए' यावत् उपयाचितुम्=उदुम्बरदत्त यक्षं पुत्रार्थमाराधयितुं वाञ्छामीति भावः । 'तए णं से' ततः खलु स सागरदत्तः सार्थवाहो गङ्गदत्तां भार्यामेवमवादीत्-'ममपि णं' ममापि खलु हे देवानुप्रिये ! 'एस चेव मणोरहे' एष एव मनोरथः=अभिलाषो वर्त्तते यत् 'कहण्णं' कथं खलु=केनोपायेन 'तुमं' त्वं दारकं वा दारिकां वा 'पयाएज्जासि' प्रजनयेः, अहमपीदं वाञ्छामि चिन्तयामि च "केनोपायेन तव सन्ततिः स्यादिति" इत्याशयः । एवमुक्त्वा उदुम्बरदत्त-

तुम्हारे साथ बहुत वर्षोंसे आज तक उदार कामभोगों को भोगा है, किन्तु फिर भी मुझे किसी प्रकार से अभी तक भी एक भी आयुष्मान् पुत्र या पुत्री की प्राप्ति नहीं हुई है (त इच्छामि णं देवाणुप्पिया) इस लिये हे देवानुप्रिय ! मैं चाहती हू कि (तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए) तुम से आज्ञा लेकर मैं वस्त्रादिक पूजन की सामग्री लेकर मनोती मनाने के लिये उदुम्बरदत्त यक्ष के यक्षायतन जाऊँ । (तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी) इस प्रकार अपनी पत्नी के वचनों को सुनने के बाद वह सागरदत्त सार्थवाह गंगदत्ता से इस प्रकार बोला कि (मम पि णं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये ! मेरी भी आन्तरिक यही भावना है कि-(कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि) किस उपाय से तुम्हारे पुत्र या पुत्री होवे । ऐसा कह कर सागरदत्त ने (गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ)

પ્રિય ! મે આજ સુધી તમારા સાથે ઘણા વર્ષો સુધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવ્યા છે, પરન્તુ મને કોઈ પ્રકારે આજસુધી એક પણ આયુષ્માન પુત્ર કે પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઇ નહિ (त इच्छामि णं देवाणुप्पिया) તે માટે હે દેવાનુપ્રિય ! હું ચાહું છું કે (तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए) તમારા પાસેથી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને હું વસ્ત્રાદિક અર્ચાની સામગ્રી લઇ કરીને મનોતી-માનતા મનાવા માટે ઉદુમ્બરદત્ત યક્ષના યક્ષાયતને જાઉં. (तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी) તે પ્રમાણે પોતાના પત્નીના વચનોને સાભળીને પછી તે-સાગરદત્ત સાર્થવાહ ગંગદત્તાને આ પ્રમાણે બોલ્યા કે (ममं पि णं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे) હે દેવાનુપ્રિયે ! મારી પણ આંતરિક એજ ભાવના છે કે (कहण्णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि) ક્યા ઉપાયથી તમારે પુત્ર અથવા પુત્રી થાય, એ પ્રમાણે કહીને સાગરદત્તે (गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ)

पक्षाराधनरूपमर्थम्, 'गगदत्ताए भारियाए' गङ्गदत्ताया भार्यायाः 'एयमट्ठ' एतमर्थ 'अणुजाणइ' अनुजानाति=स्वीकरोति ॥सू० ६॥

मूलम्—सू० ७

तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी सुबहु पुप्फ० जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धिं सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता पाडलिसड णयर मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फगध-मल्लालकार ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ, ओगाहित्ता जलमज्जण करेइ, करित्ता जलकीड करेइ, करित्ता ण्हाया कयकोउयमगलपायच्छित्ता उल्लपडसाडिया पुक्खरिणी पच्चुत्तरित्ता त पुप्फ० गिण्हइ गिण्हित्ता जेणेव उवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उवरदत्तस्स जक्खस्स आलोए पणाम करेइ, करित्ता लोमहत्थ परामुसइ, परामुसित्ता उवरदत्तजक्ख लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता दगधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठिं ओलूहेइ, ओलूहित्ता सेयाइ वत्थाइ परिहेइ, परिहित्ता महरिह पुप्फारुहण वत्थारुहण मल्लारुहण गधारुहण चुण्णारुहण करेइ, करित्ता धूव डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एव वयासी—जइ ण अह देवाणुप्पिया ! दारग वा दारिय वा पयायामि तो ण जाव उवाइणइ, उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥७॥सू०॥

टीका—

'तए ण सा गगदत्ता' इत्यादि ।

'तए ण सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन 'अब्भणुण्णाया समाणी' अभ्यनुज्ञाता सती 'सुबहु पुप्फ०' सुबहु पुष्पगन्धमाल्या-

---

गगदत्ता के कथित अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया । भावार्थ—स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

'तए ण सा गगदत्ता भारिया०' इत्यादि सूत्र ६

(तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी) इस के बाद अपने पति सागरदत्त द्वारा इस काम के लिये जिसे आज्ञा प्राप्त

ગગદત્તાએ કહેલા વિચારનો સ્વીકાર કરી લીધો. ભાવાર્થ—સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૬ ॥

'तए ण सा गगदत्ता भारिया०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૭ ॥

(तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी) તે પછી પોતાના પતિ સાગરદત્ત દ્વારા તે કામ માટે આજ્ઞા જેણે પ્રાપ્ત થઇ ગઇ છે (सा

लंकारं गृहीत्वा 'जाव' यावत् 'मित्तणाइ० महिलाहिं' मित्रज्ञाति-स्वजनसम्बन्धि-परिजन-महिलाभिः सार्धं 'सयाओ गिहाओ' स्वस्माद् गृहाद् 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रमति, प्रतिनिष्क्रम्य पाटलिषण्ड नगर मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति, निर्गत्य 'जेणेव' यत्रैव 'पुक्खरिणी' पुष्करिणी 'तणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य 'पुक्खरिणीए तीरे' पुष्करिण्यास्तीरे सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'ठवेइ' स्थापयति, स्थापयित्वा 'पुक्खरिणी' पुष्करिणीम्, 'ओगाहइ' अवगाहते=प्रविशति, अवगाह्य=प्रविश्य 'जलमज्जण' जलमज्जनं=जलमर्दनं करोति कृत्वा 'जलकीड' जलक्रीडां=जललीलां करोति, कृत्वा

हो चुकी है (सा गंगदत्ता भारिया) ऐसी वह गंगदत्ता सेठानी (सुबहुं पुप्फ० जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धिं) अनेक पुष्प आदि वस्तुओं को लेकर अपने परिचित जनों की महिलाओं के साथ (सयाओ गिहाओ) अपने घर से बाहिर निकली और (पडिणिक्खमित्ता) निकल कर (पाडलिसड णयरं मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ) पाटलिषंड नगर के ठीक मध्यभाग से होकर उस यक्षायतन की ओर चली। (णिग्गच्छित्ता) चलती२ वह (जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) वहां आई कि जहां एक पुष्करिणी—बावडी थी। (उवागच्छित्ता) आकर उसने (पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं ठवेइ) उस पुष्करिणी के तट पर वे साथ में लाए हुए सब पुष्प गंध, माल्य एवं अलंकार आदि रख दिये। (ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ) रख कर वह फिर उस पुष्करिणी में स्नान के निमित्त प्रविष्ट हुई। (ओगाहित्ता) घुस कर उसने (जलमज्जणं करेइ) उस के जल में डुबकी लगाई। (करित्ता

गंगदत्ता भारिया) એવી તે ગંગદત્તા શેઠાણી (सुबहुं पुप्फ० जाव मित्तणाइ०-महिलाहिं सद्धिं) અનેક પુષ્પો આદિ વસ્તુઓ લઈ પોતાના પરિચિત માણસોની સ્ત્રીઓની સાથે સાથે (सयाओ गिहाओ) પોતાના ઘરથી બહાર નીકલી અને (पडिणिक्खमित्ता) (पाडलिसडं णयरं मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ) પાટલીખંડ નગરના બરાબર મધ્ય ભાગમાં થઈને તે યક્ષના સ્થાન તરફ ચાલી (णिग्गच्छित्ता) ચાલતી-ચાલતી તે (जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં આવી કે જ્યાં એક પુષ્કરિણી-વાવડી હતી- (उवागच्छित्ता) આવીને તેણે (पुक्खरिणीए तीरे सुबहु पुप्फगंधमल्लालंकारं ठवेइ) તે પુષ્કરિણીના કાંઠા પર પોતાની સાથે લાવેલ તમામ પુષ્પ, ગંધ, માલ્ય, અલંકાર આદિ રાખી દીધાં (ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ) રાખીને તેણે પછી પુષ્કરિણીમાં સ્નાન કરવા માટે પ્રવેશ કર્યો, (ओगाहित्ता) પ્રવેશ કરીને તેણે (जलमज्जणं करेइ) તે જલમાં ડુબકી મારી (करित्ता जलकीडं करेइ) અને તેણે તે પાણીમાં જલક્રીડા કરી, (करित्ता ण्हाया) જલ-

"ण्हाया" स्नाता 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता', कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता 'उल्लपडसाडिया' आर्द्रपटशाटिका=आर्द्रवस्त्रैव पुष्करिणी 'पच्चुत्तरइ' प्रत्युत्तरति=ततो बहिर्निस्सरति, प्रत्युत्तीर्य=बहिर्निस्सृत्य 'त' तत्=पूर्वस्थापित 'पुप्फ०' पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'गिण्हइ' गृह्णाति, गृहीत्वा 'जेणेव' यत्रैव उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खायणे' यक्षायतनं= यक्षस्थानं 'तेणेव' तेनैव उपागच्छति, उपागत्य उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'आलोए' आलोके दर्शने सति 'पणाम करेइ' प्रणामं करोति=प्रणमति, प्रणामं कृत्वा 'लोमहत्थं' रोमहस्त=मयूरपिच्छमार्जनीं 'परामुसइ' परामृशति=स्पृशति गृह्णातीत्यर्थः । परामृश्य=

जलकीड करेइ) डुबकी लगाने के बाद फिर उसने उसमें जलक्रीडा की। (करित्ता ण्हाया) जल क्रीडा कर उसने स्नान किया, इस प्रकार जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी एवं (कयकोउयमंगलपायच्छित्ता) कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त कर्म से जब निपट चुकी तब (उल्लपडसाडिया) गीली साडी पहिरी हुई ही वह (पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ) पुष्करिणी से बाहर निकली। (पच्चुत्तरित्ता त पुप्फ० गिण्हइ) और निकल कर उसने वे तट पर रखे हुए पुष्प आदि लिये। (गिण्हित्ता जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायणे तेणेव उवागच्छइ) उठा कर वह उस ओर चली कि जिस ओर उस यक्ष का यक्षायतन था। (उवागच्छित्ता) यक्षायतन में पहुँचते ही उसने (उंबरदत्तस्स जक्खस्स) ज्यों ही उदुम्बरदत्त यक्ष को (आलोए) देखा त्यों ही (पणाम करेइ) उसे प्रणाम किया। (करित्ता लोमहत्थं परामुसइ) प्रणाम करने के अनन्तर उसने वहीं पर रखी हुई मयूरों के पंखों की बनी एक पीछी उठाई

क्रीडा करीने पछी तेणे स्नान कर्युं, आ प्रमाणे ते ज्यारे सारी रीते स्नान करी रही ते पछी (कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता) कौतुक, मंगल अने प्रायश्चित कर्मथी ज्यारे निवृत्त थई त्यारे (उल्लपडसाडिया) लीली (भिंजाएली) साडी पहेरीने ते (पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ) पुष्करिणीथी बहार नीकली (पच्चुत्तरित्ता त पुप्फ० गिण्हइ) अने नीकलीने तेणे कांठा पर राखेला पुष्पो, आदि जे राख्यु हतु ते लीधु (गिण्हित्ता जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायणे तेणेव उवागच्छइ) लई करीने यक्षना स्थान तरफ चाली (उवागच्छित्ता) यक्षना स्थानमां पहोंचीने ज तेणे (उंबरदत्तस्स जक्खस्स) ज्यां उदुम्बरदत्त यक्षने (आलोए) जोया ते वखतेज (पणाम करेइ) तेने प्रणाम कर्या (करित्ता लोमहत्थं परामुसइ) प्रणाम कर्या पछी तेणे त्यां आगळ रहेली मोरना पींछानी बनेली

गृहीत्वा 'उवरदत्त जक्खं' उदुम्बरदत्त यक्षं 'लोमहत्थएण' रोमहस्तकेन 'पमज्जइ' प्रमार्ष्टि=प्रमार्जयति=रजोऽपनयतीत्यर्थ, प्रमार्ज्य=रजोऽपनीय 'दगधाराए' दक-धारया=उदकधारया 'अब्भुक्खेइ' अभ्युक्षति, अभ्युक्ष्य 'पम्हल०' पम्हलसुकुमालाए 'गंधकासाइयाए' इति सङ्ग्राह्यम् । पक्ष्मलसुकुमारया=सुकोमलरोमवत्या गन्धकाषा-यिकया=सुगन्धियुक्तकषायपरङ्गरञ्जितशाटिकया सुगन्धिवस्त्रेणेत्यर्थः 'गायलट्ठि' गात्रयष्टिं=यक्षशरीर 'ओलूहेइ' अवरूक्षयति=शुष्क करोति, मोञ्छतीत्यर्थः 'ओलूहित्ता' अवरूक्ष्य 'सेयाइ वत्थाइ' श्वेतानि वस्त्राणि 'परिहेइ' परिधापयति, परिधाप्य 'महरिह' महार्हं 'पुप्फारुहण' पुष्पारोहण=पुष्पसमर्पण 'वत्थारुहण' वस्त्रारोहण=वस्त्रसमर्पण 'मल्लारुण' माल्यारोहण=पुष्पमालासमर्पण 'गधारुहण' गन्धारोहणं 'चुण्णारुहण' चूर्णारोहण=गन्धचूर्णसमर्पण 'करेइ' करोति, कृत्वा 'धूव डहइ' धूप दहति, दग्ध्वा

(परामुसित्ता उवरदत्त जक्ख लोमहत्थएण पमज्जइ) उठा कर उसने उस उदुम्बरदत्त का उस पीछी से प्रमार्जन किया। (पमज्जित्ता दगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जन कर उसने जलकी धारा से उसका अभिषेक किया। (अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठि ओलूहेइ) अभिषेक करने के अनन्तर उसने उस यक्ष के शरीर के जलकणों को एक ऐसे वस्त्र से साफ किया जो महीन, कोमल एव सुगधित कषाय रग से रगा हुआ था। (ओलूहित्ता सेयाइ वत्थाइ परिहेइ) जब यक्ष के शरीर के जलकण बिलकुल शुष्क हो चुके, तब उसने फिर उसे सफेद वस्त्र पहिराये (परिहित्ता महरिह पुप्फारुहण, वत्थारुहण, मल्लारुहण, गधारुहण, चुण्णारुहण, करेइ) वस्त्र पहिराने के बाद फिर उसने उसे बहुमूल्य पुष्प समर्पित किये, वस्त्र समर्पित किये, पुष्पमालाएँ समर्पित कीं, चन्दनादिक सुगधित द्रव्य समर्पित किये और गन्धचूर्ण भी अर्पित किये। (करित्ता

એક પીંછી લીધી (परामुसित्ता उबरदत्त जक्ख लोमहत्थएण पमज्जइ) પીંછી લઈને તેણે તે ઉદુંબરદત્તને તે પીંછી વડે પ્રમાર્જન કર્યું (पमज्जित्ता दगधारया अब्भुक्खेइ) પ્રમાર્જન કરીને પછી જલ ધારા વડે તેને અભિષેક કર્યો (अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठि ओलूहेइ) અભિષેક કર્યા પછી તેણે તે યક્ષના શરીરના જલકણોને એક એવા વસ્ત્રથી સાફ કર્યા જે પાતળુ, કોમળ, અને સુગધિત કષાય રગથી રગેલ વસ્ત્ર હતુ, (ओलूहित्ता सेयाइ वत्थाइ परिहेइ) જ્યારે યક્ષના શરીરના જલકણ તમામ શુષ્ક થઈ ગયા, ત્યારે તેને શ્વેત વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, (परिहित्ता महरिह पुप्फारुहण वत्थारुहणं, मल्लारुहण गधारुहण चुण्णारुहण करेइ) વસ્ત્ર પહેરાવ્યા પછી તેણે તે યક્ષને બહુમૂલ્ય પુષ્પ સમર્પણ કર્યા વસ્ત્ર સમર્પણ કર્યા અને ગંધચૂર્ણ પણ અર્પણ કર્યું, (करित्ता धूव डहइ, धूव डहित्ता

'जाणुपायवडिया' जानुपादपतिता=जानुभ्यां यक्षपादयोः पतिता सती 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'जइ णं अहं' यदि खलु अहं देवानुप्रिय !=हे यक्ष ! दारकं वा दारिकां वा 'पयायामि' प्रजाये=प्रजनयामि, 'तो णं' तर्हि खलु-'जाव' यावत्-अहं 'जायं च' यागं=पूजां 'दायं च' दानं दीनदुःखिभ्योऽन्नादिवितरणं 'भायं च' भागं=लाभांशं 'अक्खयणिहिं च' अक्षयनिधिं देवभाण्डागारं च 'अणुवड्ढिस्सामि' अनुवर्धयिष्यामि = देवद्रव्यवृद्धिं करिष्यामि 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा = 'उवयाइयं' उपयाचितं मानसिकं सङ्कल्पं 'उवाइणइ' उपयाचते=करोति, 'उवाइणित्ता' उपयाच्य जामेव दिसिं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता=समागता 'तामेव दिसिं' तस्यामेव दिशि 'पडिगया' प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता ॥सू० ७॥

धूवं डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एवं वयासी) सब चीजों को अर्पित कर उसने वहां धूप खेई। धूप खेने के बाद वह यक्ष के चरणों में दोनों घुटनों को टेक कर पड गई और मनौती मनाने के रूप में इस प्रकार बोली-(जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं जाव उवाइणइ) कि हे देवानुप्रिय यक्षेश ! यदि मैं आयुष्मान् पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दूं तो नियम से याग-पूजा, दान, लाभांश और आप के अक्षयभंडार की वृद्धि करूंगी। इस प्रकार कह कर उसने उससे मनौती मनाई (उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) इस प्रकार मनौती मना कर वह जिस दिशा से होकर अपने घर से यहां आई थी, उसी दिशा से होकर वह अपने घर वापिस चली गई। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ७ ॥

जाणुपायवडिया एवं वयासी) तमाम वस्तुओ अर्पण करीने तेणे त्यां धूप कर्यो, अने धूप कर्या पछी ते यक्षना चरणोमां बन्ने घुंटणोने टेको आपीने पगमां पडी गई अने मानता मानती होय तेम आ प्रमाणे बोली, (जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं जाव उवाइणइ) के हे देवानुप्रिय यक्षेश ! जो मने आयुष्यमान् पुत्र अथवा पुत्रीनो जन्म थाय तो नियम प्रमाणे याग-पूजा, दान, लाभांश अने आपना अक्षय भंडारनो वधारो करीश आ प्रमाणे कहीने तेणे मानता मनावी. (उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) आ प्रमाणे मानता मनावीने जे दिशाएथी पोताना घेरथी आवी हती तेज दिशाथी पोताना घेर पाछी चाली गई भावार्थ स्पष्ट छे ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—सू० ८

तए णं से धण्णतरी वेज्जे ताओ णरगाओ अणंतरं उवट्टित्ता इहेव जंबूदीवे२ भारहे वासे पाडलीसंडे णयरे गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव फले, जाओ णं विपुलं असणं४ उवक्खडावेंति, उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त० जाव परिवुडाओ तं विपुलं असणं४ सुरं च५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसंडं णयरं मज्झंमज्झेणं पडिणिक्खमंति, पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहेंति, ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ तं विपुलं असणं४ सुरं च५ बहुहिं मित्तणाई जाव सद्धिं आसाएंति४ आसाइत्ता४ दोहलं विणेंति, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी—"धन्नाओ णं ताओ जाव विणेंति," तं इच्छामि णं जाव विणित्तए। तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ। तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं४ सुरं च५ सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ, परिगिण्हावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीं ओगाहेइ, ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ। तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभूसियं करेंति, तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्तजाव अण्णाहिं बहुहिं णयरमहिलाहिं सद्धिं तं विपुलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ, विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया। तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ। तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं पयाया। ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए तं होउ णं इमे दारए उंबरदत्ते णामेणं। तए णं से उंबरदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ ॥८॥सू०॥

टीका—सू ८

'तए ण से धण्णतरी वेज्जे' इत्यादि।

'तए ण से' ततः खलु स 'धण्णतरी वेज्जे' धन्वन्तरिवैद्यः 'ताओ णरगाओ' तस्मात् नरकात्=षष्ठ्या पृथिव्याः 'अणतर' अनन्तरम् पश्चात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव' अत्रैव 'जबूदीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे=जम्बूद्वीपनामके द्वीपे–मध्यजम्बूद्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे=भरतखण्डे, 'पाडलिसडे णयरे' पाटलिषण्डे नगरे गङ्गदत्तायाः भार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रत्वेन 'उववण्णे' उत्पन्नः। 'तए ण' ततः खलु तस्या गङ्गदत्ताया भार्यायाः 'तिण्ह मासाण' त्रिषु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु सत्सु 'अयमेयारूवे' अयमेतद्रूप =वक्ष्यमाणप्रकारः 'दोहले' दोहद =गर्भप्रभावजनितोऽभिलाप 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः–

'तए ण से धण्णतरी वेज्जे' इत्यादि।

(तए ण) एक समय की बात है कि (से धण्णतरी वेज्जे) उस धन्वतरी वैद्य का जीव (ताओ णरगाओ) उस छठे नरक से (अणतर) अपनी भवस्थिति पूर्ण होते ही (उव्वट्टित्ता) निकल कर (इहेव जबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलिसडे णयरे गगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे) इसी जबूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए पाटलिषड नाम के नगर में वसने वाले सागरदत्त सेठ की भार्या गगदत्ता की कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ। (तए ण तीसे गगदत्ताए भारियाए तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) जब इसके उस गगदत्ता की कुक्षि में आये हुए३ मास ठीक व्यतीत हो चुके, तब गगदत्ता के चित्त मे इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ। (धण्णाओ ण ताओ अम्मयाओ) कि वे माताएँ

'तए ण से धण्णतरी वेज्जे॰ ઇત્યાદિ

(तए ण) એક સમયની વાત છે કે (से धण्णतरी वेज्जे) તે ધન્વતરી વૈદ્યનો જીવ (ताओ णरगाओ) તે છઠા નરકથી (अणतर) પોતાની ભવસ્થિતિ પૂરી થતાજ (उवट्टित्ता) નીકળીને (इहेव जबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलिसडे णयरे गगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे) તે જ બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા રહેલા પાટલીષડ નામના નગરમા રહેનારા સાગરદત્ત શેઠની સ્ત્રી ગ ગદત્તાના ઉદરમા પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો (तए ण तीसे गगदत्ताए भारियाए तिण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) જ્યારે તે એ ગ ગદત્તાની કુક્ષિ–ઉદરમા આવ્યાને ૩ ત્રણ માસ બરાબર પૂરા થયા, ત્યારે ગ ગદત્તના ચિત્તમા આ પ્રકારનો એક દોહલો–મનોરથ–ઉત્પન્ન થયો (धण्णाओ ण ताओ-

समुत्पन्नः। दोहदस्वरूपमाह–'धण्णाओ ण' इत्यादि। 'धण्णाओ ण ताओ' धन्या खलु ताः 'अम्मयाओ' अम्बाः=मातरः 'जाव फले' यावत्फल अत्र यावच्छब्दादेव योजना–सपुण्या, कृतार्था, कृतपुण्या, कृतलक्षणाश्च ता मातरः, तथा सुलब्धं तासामम्बाना मानुष्यकं जन्मजीवितफलम्, 'जाओ णं' या खलु 'विउलं' विपुलं, 'असण४' अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् उवक्खडावेंति' उपस्कारयन्ति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'बहुहिं' बहुभिः 'मित्त जाव' मित्र–यावत्–मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः 'परिवुडाओ' परिवृता 'त विपुलं अशनम्=अशनादि चतुर्विधमाहारं 'सुरं च५' सुरां च ५। 'पुप्फ जाव' पुष्प यावत्–पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'गहाय' गृहीत्वा 'पाडलिसंड णयरं' पाटलिषण्ड नगरं 'मज्झमज्झेणं' मध्यमध्येन–मध्यतो भूत्वा 'पडिणिक्खमंति' प्रतिनिष्क्राम्यन्ति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव पुक्खरिणी'

धन्य हैं (जाव फले) वे ही माताएँ सपुण्य–पुण्यसहित हैं, वे ही कृतार्थ हैं, वे ही माताएँ कृतपुण्य हैं, उन्हीं माताओं का जन्म और जीवन दोनों सफल है (जाओ णं विउलं असण४ उवक्खडावेंति) जो विपुल प्रमाण में ४ प्रकार का आहार तैयार करवाती हैं और (उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त–जाव परिवुडाओ) तैयार करवा कर अपने मित्रादि परिजनों की महिलाओं के साथ परिवृत होकर (तं विउलं असण४ सुरं च५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसंड णयरं मज्झमज्झेणं पडिणिक्खमंति) उस तैयार किये हुए अशन को विविध प्रकार की मदिरा को एवं पुष्प, गन्ध, माल्य, वस्त्र और अलंकार को लेकर पाडलिषंड नगर के बीचों–बीच होकर जो निकलती हैं। (पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति) और निकल कर जहां पुष्करिणी है वहां

अम्मयाओ) છે તે માતાઓ ધન્ય છે (जाव फले) તેજ માતાઓ પુણ્યવંત છે, તેજ કૃતાર્થ છે, તેજ માતાઓ કૃતપુણ્ય છે, તે માતાઓનો જન્મ અને જીવન બન્ને સફળ છે, (जाओ ण विउलं असण ४ उवक्खडावेंति) જે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ૪ પ્રકારના આહાર તૈયાર કરાવે છે, અને (उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्त जाव परिवुडाओ) તૈયાર કરાવીને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે પરિવૃત–વીંટાળાઇને (तं विउलं असण ४ सुरं च ५ पुप्फ जाव गहाय पाडलिसंड णयरं मज्झमज्झेणं पडिणिक्खमंति) તે તૈયાર કરેલા ખોરાકને વિવિધ પ્રકારની મદિરા–દારૂ અને પુષ્પ, ગન્ધ માલા, વસ્ત્ર અલંકારને લઇને–પાટલીખંડ નગરના વચ્ચો વચ્ચ રસ્તાથી નીકળે છે (पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति) અને નીકળીને જ્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં જાય છે (उवागच्छित्ता पुक्खरिणिं ओगाहंति)

यत्रैव पुष्करिणी 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य पुष्करिणीम् 'ओगाहेंति' 'अवगाहन्ते, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य 'ण्हाया' स्नाताः 'जाव पायच्छित्ताओ' यावत्-प्रायश्चिताः-कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः 'तं' तत् विपुलम् अशन४ अशनादि चतुर्विधमाहार 'सुर च५' सुरा च५ 'बहुहिं' बहुभिः 'मित्तणाइ जाव सद्धिं' मित्रज्ञाति-यावत् सार्धं=मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः सार्धं 'आसाएंति'४ आस्वादयन्ति विस्वादयन्ति, परिभाजयन्ति,परिभुञ्जते, आसाइत्ता४' आस्वाद्य, विस्वाद्य, परिभाज्य, परिभुज्य च 'दोहलं विणेंति' दोहदं विनयन्ति-पूरयन्तीति। अनेन पूर्वोक्तप्रकारेण 'सपेहेइ' सम्प्रेक्षते=गङ्गदत्ता भार्या स्वमनसि विचारयति, 'सपेहित्ता' सम्प्रेक्ष्य,=विचार्य 'कल्लं जाव जलते' कल्ये यावज्ज्वलति=आगामिनि दिवसे

जाती है। (उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहेंति) जाकर उसमें अवगाहन करती है। (ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ त विउलं असणं४ सुर च५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धिं आसाएंति४) अवगाहन कर स्नान करती हैं और कौतुक, मगल एव प्रायश्चित से निवृत्त हो उस चतुर्विध आहार को एव विविध प्रकार की उस मदिरा को अपने मित्रादि परिजनों की महिलाओं के साथ खाती हैं, स्वादती हैं, विभक्त कर दूसरों को देती है और स्वय भी उसका परिभोग करती हैं। (आसाइत्ता दोहलं विणेंति) इस प्रकार आस्वादनादि क्रियापूर्वक जो माताएँ अपने दोहले की निवृत्ति करती हैं वे धन्यातिधन्य हैं (एव सपेहेइ) इस प्रकार उसने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार कर के वह फिर (कल्लं) प्रात काल (जाव जलते) जब सूर्य की आभा चारों ओर फैल चुकी

જઇને તેમા અવગાહન કરે છે (સ્નાન કરે છે–ડુબકી મારે છે) (ओगाहित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ताओ त विउल असण४ सुरच ५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धिं आसाएंति४) ડુબકી મારી સ્નાન કરી અને કૌતુક, મગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઇ તે ચતુર્વિધ આહારને અને વિવિધ પ્રકારની મદિરાને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની મહિલાઓ સાથે ખાય છે સ્વાદ લે છે ભાગ પાડીને બીજાને આપે છે અને પોતે પણ તેનો પરિભોગ કરે છે (आसाइत्ता दोहल विणेति) આ પ્રમાણે આસ્વાદનાદિ ક્રિયાપૂર્વક જે માતાઓ પોતાના દોહદા-(મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે તે ધન્યાતિધન્ય છે (एव सपेहेइ) આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો, (सपेहित्ता) વિચાર કરીને ફરી તે (कल्लं) પ્રાત કાલ (जाव जलंते) જ્યારે સૂર્યના કિરણો ચારેય બાજુ ફેલાઈ ગયા છે ત્યારે (जेणेव सागरदत्ते

सूर्योदये सति 'जेणेव' यत्रैव सागरदत्तः सार्थवाहः 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सागरदत्त सार्थवाहमेवमवादीत्-'धन्नाओ ण ताओ' धन्याः खलु ता अम्बाः पूर्वोक्तवत्-या स्वदोहद 'विणेति' विनयन्ति 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'इच्छामि ण' इच्छामि खलु 'जाव' यावत्-पूर्ववर्णितवदेव अहमपि स्वदोहद 'विणित्तए' विनेतु= पूरयितुमिच्छामीति पूर्वेण सम्बन्ध । 'तए ण से' ततः खलु स सागरदत्त' सार्थवाहः गङ्गदत्तायाः भार्याया' 'एयमट्ठ' एतमर्थ=दोहदपूरणरूपम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति= अनुमोदते 'ओम्' इति स्वीकरोति । तत खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशन पान खाद्य स्वाद्य 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'त' तत् विपुलमशन४ 'सुरच६' सुरा च५

तब (जेणेव सागरदत्ते तेणेव उवागच्छइ) उठ कर जहा अपने पति सागरदत्त थे वहा पहुँची। (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) पहुँचते ही उसने सागरदत्त सेठ से इस प्रकार कहा (धण्णाओ ण ताओ जाव विणे ति) वे माताएँ धन्य हैं जो इसर प्रकार से अपने दोहले को पूर्ण करती हैं, दोहले की पूर्ति के लिये इसने जो कुछ भावनाएँ अपने मन में पल्लवित की थीं, वे सबकी सब सागरदत्त को कह सुनाई। (त इच्छामि णं जाव विणित्तए) इस लिये मैं भी आप की आज्ञा पाकर इसी उपाय से अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति करना चाहती हूँ। (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) सागरदत्त सार्थवाहने अपनी पत्नी गगदत्ता के कथित इस अभिप्राय को सुनकर स्वीकार कर लिया (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४

तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યા પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યા પહોચી, (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) પહોચતાની સાથેજ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યુ (धण्णाओ ण ताओ जाव विणेंति) તે માતાઓ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કાઈ ભાવનાઓ પોતાના મનમા ખીલવી હતી તે તમામ સાગરદત્ત પાસે કહી સભળાવી (त इच्छामि ण जाव विणित्तए) એ માટે હુ પણ આપની આજ્ઞા મેળવીને આ ઉપાયથી મને ઉદ્ભવેલા દોહલાની-મનોરથની પૂર્તિ કરવા ચાહુ છુ (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) સાગરદત્ત સાર્થવાહે પોતાની પત્ની ગગદત્તાએ કહેલા અભિપ્રાયને સાભળીને તે અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अ भणुण्णाया समाणी विउल असण४ उवक्खडावेइ) પતિએ

'सुबहुपुप्फ०' सुबहुपुष्पगन्धमाल्यालङ्कार 'परिगिण्हावेइ' परिग्राहयति, परिग्राह्य 'बहूहिं' बहुभिः 'जाव' यावत्-मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः परिवृता यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति। उपागत्य, पुष्करिणीमवगाहते, अवगाह्य 'ण्हाया जाव पायच्छित्ता' स्नाता कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता 'पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ' पुष्करणीतः प्रत्युत्तरति=बहिर्निस्सरति। 'तए णं' ततः खलु 'ताओ' ता 'मित्त जाव महिलाओ' मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाः 'गंगदत्तसत्थवाहिं' गङ्गदत्ता सार्थवाहीं 'सव्वालंकारविभूसियं करेंति' सर्वालङ्कारविभूषितां=वस्त्रालङ्कारपरिमण्डितां कुर्वन्ति। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'ताहिं' ताभिः=पूर्वोक्ताभिः 'मित्तजाव' मित्रयावत्-मित्रज्ञाति-

---

उवक्खडावेइ) पति द्वारा अपना अभिप्राय स्वीकृत जान कर-अथवा पति द्वारा अनुमोदित होकर उस गंगदत्ताने विपुल मात्रा में ४ प्रकार का आहार पकवाया (उवक्खडावित्ता त विउल असणं४ सुरं च सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ) पकवा कर उन चारों प्रकार के आहार को, नाना प्रकार की मदिरा को, एवं पुष्प गंध माला अलंकार आदि को साथ में लिया (परिगिण्हावित्ता बहूहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) साथ में लेकर फिर वह अनेक मित्रादि-परिजनों की महिलाओं के साथ परिवृत हो कर पुष्करिणी पर आई। आकर उसने सबके साथ वहां स्नान किया। कौए आदि प्राणियों को अन्नादि देने रूप बलि कर्म किया। कौतुक, मंगल मषीतिलकादि किया और बाहर आई। (तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहिं

પોતાના અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો તે વાત જાણીને અથવા પતિનું અનુમોદન મળ્યું તેથી તે ગંગદત્તાએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચાર પ્રકારના આહાર બનાવ્યા, (उवक्खडावित्ता त विउलं असणं४ सुरं च सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ) બનાવીને તે ચાર પ્રકારના આહારને, નાના પ્રકારની મદિરાઓને, પુષ્પ, ગંધ, માલા અલંકારાદિને સાથે લીધા (परिगिण्हावित्ता बहूहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) સાથે લઈને તે પછી અનેક મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓ સાથે વિંટાઈને તે પુષ્કરિણીના કાંઠે આવી અને સૌના સાથે તેણે સ્નાન કર્યું, કાગડા આદિ પ્રાણીઓને અન્નાદિ આપીને બલિકર્મ કર્યું, કૌતુક, મંગલ મષીતિલકાદિ કર્યું, અને બહાર આવી (तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं

सूर्योदये सति 'जेणेव' यत्रैव सागरदत्तः सार्थवाहः 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सागरदत्त सार्थवाहमेवमवादीत्–'धन्नाओ ण ताओ' धन्याः खलु ता अम्बाः पूर्वोक्तवत्–या स्वदोहद 'विणेति' विनयन्ति 'त' तत्=तस्मात् कारणात् 'इच्छामि ण' इच्छामि खलु 'जाव' यावत्–पूर्ववर्णितवदेव अहमपि स्वदोहद 'विणित्तए' विनेतु= पूरयितुमिच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः। 'तए ण से' ततः खलु स सागरदत्त सार्थवाहः गङ्गदत्तायाः भार्यायाः 'एयमट्ठ' एतमर्थ=दोहदपूरणरूपम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति= अनुमोदते 'ओम्' इति स्वीकरोति। ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशन पान खाद्य स्वाद्य, 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'त' तत् विपुलमशन४ 'सुरं च६' सुरा च५

तब (जेणेव सागरदत्ते तेणेव उवागच्छइ) उठ कर जहा अपने पति सागरदत्त थे वहा पहुँची। (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) पहुँचते ही उसने सागरदत्त सेठ से इस प्रकार कहा (धण्णाओ ण ताओ जाव विणे ति) वे माताएँ धन्य हैं जो इस२ प्रकार से अपने दोहले को पूर्ण करती हैं, दोहले की पूर्ति के लिये इसने जो कुछ भावनाएँ अपने मन में पल्लवित की थीं, वे सबकी सब सागरदत्त को कह सुनाई। (त इच्छामि णं जाव विणित्तए) इस लिये मैं भी आप की आज्ञा पाकर इसी उपाय से अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति करना चाहती हूँ। (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) सागरदत्त सार्थवाहने अपनी पत्नी गगदत्ता के कथित इस अभिप्राय को सुनकर स्वीकार कर लिया (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४

तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યા પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યા પહોચી, (उवागच्छित्ता सागरदत्त सत्थवाह एव वयासी) પહોચતાની સાથેજ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યુ (धण्णाओ ण ताओ जाव विणेंति) તે માતાઓ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કાઈ ભાવનાઓ પોતાના મનમા ખીલવી હતી તે તમામ સાગરદત્ત પાસે કહી સભળાવી (त इच्छामि ण जाव विणित्तए) એ માટે હુ પણ આપની આજ્ઞા મેળવીને આ ઉપાયથી મને ઉદ્ભવેલા દોહલાની-મનોરથની પૂર્તિ કરવા ચાહુ છુ (तए ण से सागरदत्ते सत्थवाहे गगदत्ताए भारियाए एयमट्ठ अणुजाणइ) સાગરદત્ત સાર્થવાહે પોતાની પત્ની ગગદત્તાએ કહેલા અભિપ્રાયને સાભળીને તે અભિપ્રાયનો સ્વીકાર કર્યો, (तए ण सा गगदत्ता भारिया सागरदत्तेण सत्थवाहेण अब्भणुण्णाया समाणी विउल असण४ उवक्खडावेइ) પતિએ

पुण्णाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु=सार्द्धसप्तदिवसाधिकेषु नवसु मासेषु गतेष्वित्यर्थः, 'जाव' यावत्, 'दारयं' दारकं 'पयाया' प्रजनितवती 'ठिइ जाव णामे' स्थितियावत् नाम, स्थितिपतिता कुलक्रमागता दाशाहिक-महोत्सवक्रिया कृत्वा मातापितरौ तस्य नाम कुरुतः 'जम्हा णं' यस्मात्खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमे दारए' अयं दारकः 'उंबरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'उवयाइयलद्धए' उपयाचितलब्धकः=आराधनया प्राप्तः 'तं होउ णं' तस्माद् भवतु खलु 'इमे दारए' अयं दारकः 'उंबरदत्ते णामेणं' उदुम्बरदत्तो नाम्ना। 'तए णं से' ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः 'पंचधाईपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्रीभिः परिपालितः 'जाव' यावत् 'परिवड्ढइ' परिवर्धते=सुखेन वृद्धिं प्राप्नोति ॥सू० ८॥

पयाया ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए) गर्भ जब पूरे नौमास का हो गया—नौमास सहित७॥ दिन जब अधिक हो गये, तब उसने पुत्र को जन्म दिया। अपने कुलक्रम से चली आई दशाह्निक महोत्सव-क्रिया कर मातापिताने उसका नाम इस ख्याल से कि यह हमें उदुंबर यक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है (तं होउ णं इमे दारए उंबरदत्ते णामेणं) इस लिये इस बच्चे का "उदुम्बरदत्त" ऐसा नाम होओ। (तए णं से उंदुबरदत्ते दारए पंचधाई-परिग्गहिए जाव परिवड्ढइ) नाम-संस्कार के पश्चात् अब वह उदुम्बरदत्त दारक पांच धाय माताओं से परिगृहीत होता हुआ आनंद पूर्वक वृद्धि को प्राप्त होने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ८ ॥

ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए) गर्भ જ્યારે નવ માસનો પૂરો થઈ ગયો—નવ માસ સહિત સાડાસાત ૭॥ દિવસ જ્યારે વધારે ગયા ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, પોતાના કુલાચાર પ્રમાણે ચાલી આવતી દશમે દિવસે થનારી મહોત્સવ ક્રિયા કરીને માતાપિતાએ તે બાળકનું નામ એ લક્ષથી રાખ્યું કે આ પુત્ર અને ઉદુંબર યક્ષની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયો છે (तं होउ णं इमे दारए उंबरदत्ते णामेणं) તે માટે આ બાળકનું નામ "ઉદુમ્બરદત્ત" એ નામ રાખવું છે (तए णं से उंबरदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिए जाव परिवड्ढइ) નામ સંસ્કાર પછી હવે તે ઉદુંબરદત્ત બાળક પાંચ ધાય માતાઓથી પરિગ્રહીત (પરિપાલિત) બનીને આનંદપૂર્વક મોટો થવા લાગ્યો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

स्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः 'अण्णाहिं बहूहिं', अन्याभिर्बहुभिः नगरमहिलाभिः सार्धं 'तं' तत् गृहादानीत 'असण४' अशन पान खाद्य स्वाद्य सुरां च 'आसाएमाणी४' आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जती 'दोहल' दोहद 'विणेइ' विनयति=पूरयति, 'विणित्ता' विनीय=परिपूर्य 'जामेव दिसिं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता 'तामेव दिसिं पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगता=गृहं प्रति निवृत्तेत्यर्थः। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'पसत्थदोहला५' प्रशस्तदोहदा=सम्पूर्णदोहदवती५ 'तं गब्भं' तं गर्भं 'सुहसुहेणं' सुखसुखेन=सुखपूर्वकं 'परिवहइ' परिवहति=धारयति। 'तए णं सा' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या "णवण्हं मासाणं बहुपडि-

---

सव्वालंकारविभूसियं करेंति) फिर उस गंगदत्ता सेठानी को साथ की मित्रादि-परिजनों की महिलाओंने मिल कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया (तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्त जाव अण्णाहिं बहूहिं णयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ) पश्चात् उस गंगदत्ता भार्याने उन मित्रादि-परिजनों की एवं अनेक अन्य नगरनिवासी जनों की महिलाओं के साथ२ उस विपुल अशन पान आदि का एवं अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन किया और अपने दोहद की पूर्ति की। (विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) इस प्रकार वह अपने दोहद की पूर्ति कर जहां से आई वहां वापिस गई। (तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ) इस रीति से दोहद के सपन्न होने पर उस गंगदत्ताने उस अपने गर्भ को आनन्द के साथ धारण किया। (तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं

सव्वालंकार-विभूसियं करेंति) पछी ते गंगदत्ता शेठाणीने तेमनी मित्रादि परिजनोनी स्त्रीओए मलीने तमाम अलंकारोथी विभूषित करी (तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्त जाव अण्णाहिं बहूहिं णयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ) पछी ते गंगदत्ता औ ते मित्रादि परिजनोनी अने अन्य नगरवासीजनोनी स्त्रीओनी साथे मली ते पुष्कळ अशन-पान आदिने अने अनेक प्रकारनी मदिराओनुं आसेवन कर्युं अने पोताना दोहदनी पूर्ति करी. (विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) आ प्रमाणे, पोताना दोहलानी पूर्ति करीने ज्यांथी आवी हती त्यां पाछी गई (तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गब्भं सुहसुहेणं परिवहइ) आ प्रमाणे दोहद पूर्ण थतां ते गंगदत्ताए पोताना गर्भने आनंदथी धारण कर्यो (तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं पयाया

स उदुम्बरदत्तो दारकः 'निच्छूढे' निक्षिप्त =स्वकाद् गृहाद् निष्कासितः 'जहा-उज्झियए' यथा उज्झितक =उज्झितकवत्। तत' खलु स उदुम्बरदत्तो दारक स्वकाद् गृहान्नि'मृतः सन् पाटलिपण्डे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथ-पथेषु परिभ्रमति।

'तए ण तस्स उंबरदत्तस्स' इत्यादि। 'तए ण तस्स' तत खलु तस्य उदुम्बरदत्तस्य दारकस्य 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सरीरगंसि' शरीरे 'जमगसमगमेव' यमकसमकमेव=युगपदेव 'सोलस' षोडश 'रोगायका' रोगातङ्का =रोगा = कासादय', आतङ्का'=उदरशूलादयः 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूताः, 'त जहा' तद्यथा–ते यथा–तेषा नामान्याह–'सामे' श्वास १ 'कासे' कासः२ 'जाव' यावत् 'कोढे' कुष्ठ १६।

वहा के राजपुरुषों न उदुम्बरदत्त को चाल–चलन से भ्रष्ट होने के कारण (जहा उज्झियए) पूर्व में वर्णित उज्झित दारक की तरह घर से बाहर निकाल दिया। (तए ण तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायका पाउब्भूया) घर से बहार निकाला गया उदुम्बरदत्त पाटलिषंड नगर में शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर और महापथ, इन में लावारिस–अनाथ की तरह इतस्ततः घूमता फिरता और चरित्रभ्रष्ट बन गया। भक्ष्याभक्ष्य, गम्यागम्य आदि के विवेक से बिलकुल विहीन हो गया। स्वच्छन्द प्रवृत्तिशाली होने से एव अगम्य के साथ गमन करने से इसके शरीर में एक ही साथ १६ प्रकार के रोग और आतंक उत्पन्न हुए। (त जहा)–जैसे (सासे कासे जाव कोढे) श्वास, कास से लगा कर कोढ तक। (तए ण से उंबरदत्ते

ત્યાના રાજપુરૂષોએ ઉદુમ્બરદત્તની ચાલ–ચલગત ભ્રષ્ટ હોવાના કારણે (जहा उज्झियए) ઉજ્ઝિત દારકની પ્રમાણે ઘ થી બહાર કાઢી મૂક્યો, (तए ण तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायका पाउब्भूया) ઘરથી બહાર કાઢી મૂકેલો તે ઉદુમ્બરદત્ત પાટલીખંડ નગરમા શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક ચત્વર અને મહાપથ, તેમા લાવારિસ–ધણી વિનાના રેઢીઆળ માણસ પ્રમાણે રખડતો થઇ આમ–તેમ ઘુમતો–ફરતો અને ચારિત્ર ભ્રષ્ટ બની ગયો ભક્ષ્યા–ભક્ષ્ય, ગમ્યાગમ્ય વિવેકથી એકદમ રહિત બની ગયો–સ્વચ્છંદી પ્રવૃત્તિવાળો બનવાથી અગમ્યની સાથે ગમન કરવાથી તેના શરીરમા એક સાથે સોળ ૧૬ પ્રકારના રોગો અને આતંકો ઉત્પન્ન થયા (तजहा सासे कासे जाव कोढे) શ્વાસ કાસથી માંડીને કોઢ સુધી (तए ण से उंबरदत्ते दारए सोलसहिं

मूलम्—सू० ९

तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे जहा विजयमित्ते, कालधम्मुणा संजुत्ते। गंगदत्तावि। उंबरदत्ते निच्छूढे जहा उज्झियए। तए णं तस्स उंबरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइ सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा-सासे१ कासे२ जाव कोढे। तए णं से उंबरदत्ते दारए सोलसहिं रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे सडियहत्थ जाव विहरइ। एवं खलु गोयमा। उंबरदत्ते दारए पुरापुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० ९॥

टीका—सू० ९

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं से' ततःखलु स सागरदत्त सार्थवाहः 'जहा विजयमित्ते' यथा विजयमित्रः=अत्रैव द्वितीयाध्ययनोक्तविजयमित्रसार्थवाहवत्-लवण-समुद्रमध्ये 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तो जातः-मृत इत्यर्थः, 'गंगादत्ता वि' गङ्गदत्तापि=सागरदत्तस्य भार्या गङ्गदत्तापि लक्ष्मीविनाश पोतविनाश पतिमरणं चानुचिन्तयन्ती२ कालधर्मेण संयुक्ता जाता=मृता। 'उंबरदत्ते' स

'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे०' इत्यादि।

(तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे) किसी एक समय की बात है कि वह सागरदत्त सार्थवाह (जहा विजयमित्ते) द्वितीय अध्ययन में वर्णित विजयमित्र सार्थवाह की तरह (कालधम्मुणा संजुत्ते) लवण समुद्र मे डूब कर मर गया। (गंगदत्तावि) गंगदत्ता भी अपने पति का अचानक मरण सुन कर एवं जहाज के लवण समुद्र मे डूब जाने से समस्त लक्ष्मी का विनाश जान कर दुःखित हो मर गई (उंबरदत्ते निच्छूढे)

'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे' ઈત્યાદિ

(तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे) કોઈ એક સમયની વાત છે કે તે સાગરદત્ત સાર્થવાહ (जहा विजयमित्ते) બીજા અધ્યયનમાં વર્ણિત વિજયમિત્ર સાર્થવાહ પ્રમાણે (कालधम्मुणा संजुत्ते) લવણ સમુદ્રમાં ડૂબીને મરણ પામ્યો, (गंगदत्तावि) ગંગદત્તા પણ પોતાના પતિનું અચાનક મૃત્યુ સાભળીને તથા લવણ સમુદ્રમાં વહાણ ડૂબી જવાથી તમામ લક્ષ્મીનો નાશ થઈ ગયો જાણીને દુઃખીત થઈને મરણ પામી (उंबरदत्ते निच्छूढे)

टीका—सू० १०

गौतमः पृच्छति—'से णं' इत्यादि।

'से णं' स खलु उदुम्बरदत्तो दारकः कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं-गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि। हे गौतम! उदुम्बरदत्तो दारकः 'बावत्तरिं वासाइं' द्विसप्ततिं वर्षाणि=द्विसप्ततिवर्षपरिमितं 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे' अस्याः 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभायाः पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'संसारो' संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, 'तहेव' तथैव=मृगा-

---

'से णं उंबरदत्ते दारए०' इत्यादि।

गौतम पूछते हैं—(से णं उंबरदत्ते दारए) हे भदन्त! यह उदुम्बरदत्त दारक (कालमासे कालं किच्चा) काल मास में काल कर (कहिं गच्छिहिइ उववज्जिहिइ) कहां जायगा? और कहां उत्पन्न होगा? इस प्रकार गौतम का प्रश्न सुनकर भगवानने कहा (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) गौतम! यह उदुम्बरदत्त दारक अपनी ७२ वर्ष की उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर काल के अवसर मर कर (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव) प्रथम पृथिवी में १ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका भव से भवान्तर भ्रमण मृगापुत्र की तरह ही समझना चाहिये। यह

"से णं उंबरदत्ते दारए" ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદન્ત! (से णं उंबरदत्ते दारए) તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક (कालमासे कालं किच्चा) મરણુ સમયે મરણુ પામીને (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) કયાં જશે? અને કયાં ઉત્પન્ન થશે? આ પ્રકારનો ગૌતમનો પ્રશ્ન સાભળીને ભગવાને કહ્યું (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) હે ગૌતમ! તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક પોતાની ૭૨ બહોતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને મરણુ સમયે મરણુ પામીને (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव) પ્રથમ-પહેલી પૃથિવીમા એક ૧ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનુ એક ભવમાથી બીજા ભવનુ પરિભ્રમણુ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે

'तए ण से' ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः 'सोलसहिं' षोडशभिः 'रोगायकेहिं' रोगातङ्कैः 'अभिभूए समाणे' अभिभूतः सन् 'सडियहत्थ जाव' शटितहस्त यावत्-शटितहस्ताङ्गुलिक, शटितपादाङ्गुलिक', इत्यादि सर्वं पूर्ववद् विज्ञेयम्, यावद् भिक्षावृत्तिं कुर्वन् 'विहरइ' विहरति। भगवान् कथयति-'एव खलु' इत्यादि। 'एव खलु गोयमा!' एव खलु हे गौतम! 'उवरदत्ते दारए' उदुम्बरदत्तो दारकः 'पुरापुराणाण' पुरापुरातनाना=पूर्वभवकृताना 'जाव' यावत्-कर्मणा पापक फलवृत्तिविशेष 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति ॥सू० ९॥

मूलम्—सू० १०

से ण उवरदत्ते दारए कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ? गोयमा! उवरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, ससारो तहेव जाव पुढवीसु। तओ हत्थिणाउरे णयरे कुक्कुडत्ताए पच्चायाहिइ, जायमित्ते चेव गोट्ठिल्लवहिए तत्थेव हत्थिणाउरे णयरे सेट्ठिकुलसि उववज्जिहिइ, बोहिं, सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ। निक्खेवो ॥सू० १०॥

॥ सत्तम अज्झयण समत्त ॥७॥

दारए सोलसहिं रोगायकेहिं अभिभूए समाणे) इस प्रकार श्वास कास से लगाकर कोढ तक के १६ प्रकार के रोग और आतकों से व्यथित वह उदुबरदत्त (सडियहत्थ जाव विहरइ) अग उपागो से विहीन बना हुआ, जैसा कि इसी अध्ययन में द्वितीय सूत्र में कहा गया है, घर घर भीख मागता फिर रहा है।

भगवान कहते है कि-(एव खलु गोयमा) हे गौतम! इस प्रकार (उवरदत्ते दारए पुरापुराणाण जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ) यह उदुबरदत्त दारक अपने पूर्वोपार्जित अनेकविध पापकर्मों का फल भोग रहा है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ९ ॥

रोगायकेहिं अभिभूए समाणे) આ પ્રમાણે શ્વાસ-કાસથી લઈને કોઢ સુધીના સોળ પ્રકારના રોગ અને આતંક પીડિત તે ઉદુંબરદત્ત (सडियहत्थ जाव विहरइ) અંગ-ઉપાંગોથી રહિત બનીને જેવી રીતે આ અધ્યયનના બીજા સૂત્રમાં કહેલ છે તેમ ઘેર-ઘેર ભીખ માગતો ફરતો હતો, ભગવાન કહે છે કે (एव खलु गोयमा) હે ગૌતમ! આ પ્રમાણે (उवरदत्ते दारए पुरापुराणाण जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ) તે ઉદુંબરદત્ત દારક પોતાના પૂર્વોપાર્જિત અનેક પ્રકારના પાપ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૯ ॥

टीका—सू० १०

गौतम: पृच्छति—'से ण' इत्यादि ।

'से ण' स खलु उदुम्बरदत्तो दारकः कालमासे काल कृत्वा 'कहिं-गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववजिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवानाह–'गोयमा' इत्यादि । हे गौतम ! उदुम्बरदत्तो दारक. 'बावत्तरिं वासाइ' द्विसप्तर्ति वर्षाणि= द्विसप्ततिवर्षपरिमित 'परमाउय' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे' अस्या 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभाया पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववजिहिइ' उत्पत्स्यते । 'ससारो' ससार=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, 'तहेव' तथैव=मृगा-

---

'से ण उंबरदत्ते दारए०' इत्यादि ।

गौतम पूछते हैं–(से ण उंबरदत्ते दारए) हे भदन्त ! यह उदुम्बरदत्त दारक (कालमासे काल किच्चा) काल मास में काल कर (कहिं गच्छिहिइ उववज्जिहिइ) कहा जायगा ? और कहा उत्पन्न होगा ? इस प्रकार गौतम का प्रश्न सुनकर भगवानने कहा (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा) गौतम ! यह उदुम्बरदत्त दारक अपनी७२ वर्ष की उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर काल के अवसर मर कर (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ससारो तहेव) प्रथम पृथिवी में१ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इसका भव से भवान्तर भ्रमण मृगापुत्र की तरह ही समझना चाहिये । यह

"से ण उंबरदत्ते दारए" ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! (से ण उंबरदत्ते दारए) તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક (कालमासे काल किच्चा) મરણ સમયે મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) ક્યા જશે ? અને ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? આ પ્રકારનો ગૌતમનો પ્રશ્ન સાભળીને ભગવાને કહ્યુ (गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा) હે ગૌતમ ! તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક પોતાની ૭૨ બહોતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને મરણ સમયે મરણ પામીને (इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ससारो तहेव) પ્રથમ–પહેલી પૃથિવીમા એક ૧ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે, તેનું એક ભવમાથી બીજા ભવનુ પરિભ્રમણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે

पुनरदेव विशेषम् । 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्व' उत्पत्स्यते । 'तओ' ततः=तदनन्तर 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'कुक्कुडत्ताए' कुक्कुटतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्ययास्यति=कुक्कुटो भविष्यतीत्यर्थः । सः 'जायमित्ते चेव' जातमात्र एव 'गोट्ठिलवहिए' गोष्ठिकवधित'=गोष्ठिकपुरुषैर्वध प्राप्त. सन् 'तत्थेव' तत्रैव 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । तत्र 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्व प्राप्स्यति। ततो मृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्म कल्पे देवो भविष्यति। ततश्च्युत्वा 'महाविदेहे वासे' महा विदेहे वर्षे-महाविदेहे क्षेत्रे उत्पत्स्यते । तत्र सः 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति । अस्य

पृथिवीकाय में अनेक शतसहस्र वार उत्पन्न होगा। वहा से भ्रमण कर फिर वह हस्तिनापुर नगर में कुक्कुट–मुर्गा की पर्याय में जन्म धारण कर गोष्ठिक पुरुषों द्वारा मारा जायगा और फिर उसी हस्तिनापुर मे किसी सेठ के घर में उत्पन्न होगा, वहा इसे स्थविरों के पास धर्म श्रवण करने से बोधिका लाभ होगा। मर कर तप सयम के प्रभाव से यह सौधर्म स्वर्ग का देव होगा। वहा से च्यव कर फिर यह महाविदेह क्षेत्र में जन्म धारण करेगा। वहा दीक्षा लेकर सकल कर्मों का क्षय कर सिद्धिगति को प्राप्त

સમજી લેવુ જોઇએ તે જીવ પૃથિવી કાયમા અને સેકડોવાર-હજારોવાર (એક લક્ષ-લાખો વાર) ઉત્પન્ન થશે, ત્યાથી ભ્રમણ કરીને ફરી તે હસ્તિનાપુર નગરમા કુકડાની પર્યાયમા જન્મ ધારણ કરી ગોષ્ઠિક પુરૂષો દ્વારા મારવામાં જશે, અને ફરી તેજ હસ્તિનાપુરમા કોઈ એક શેઠના ઘેર ઉત્પન્ન થશે ત્યા તે સ્થવિરો પાસે ધર્મ-શ્રવણ કરશે, અને ધર્મ-શ્રવણ કરવાથી તેને બોધિનો લાભ થશે, પછી મરણ પામીને તપ સયમના પ્રભાવથી તે સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમા દેવ થશે પછી ત્યાથી ચવીને ફરી પાછો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મ ધારણ કરશે, ત્યા દીક્ષા લઇને સકલ કર્મોનો ક્ષય કરીને સિદ્ધિગતિને

व्याख्या पूर्ववत्। 'निक्खेवो' निक्षेप =समाप्तिवाक्यं, तथाहि—'एवं खलु जंबू! समणेण भगवया महावीरेण दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते' इति। 'त्तिबेमि' इति ब्रवीमि=यथा भगवतः समीपे मया श्रुतं तथैव त्वां कथयामि ॥१०सू०॥

॥ इति श्री – विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक – वादिमानमर्दक–श्री शाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त–जैनशास्त्राचार्य–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु –बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्री–विपाक–श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां सप्तममध्ययनं समाप्तम् ॥ १–७ ॥

करेगा (निक्खेवो) इस प्रकार हे जम्बू! इस सप्तम अध्ययन का यह भाव भगवानने फरमाया है। मैंने जैसा प्रभु से सुना वैसा ही तुम से कहा है। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० १०॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध का 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में 'नन्दिषेण' नामक छठा अध्ययन सम्पूर्ण। १–७ ॥

પ્રાસ કરશે (निक्खेवो) આ પ્રમાણે હે જમ્બૂ? આ સાતમા અધ્યયનના આ ભાવ ભગવાને કહેલ છે મે પણ પ્રભુ પાસેથી જેવા સાભળ્યા છે તેવીજ રીતે તમને કહેલ છે. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુતનો દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'ઉદુમ્બરદત્ત' નામનું સાતમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૧—૭ ॥

॥ अष्टममध्ययनम् ॥

मूलम्—सू० १

जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो' एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोरियपुरं णयरं, सोरियवडिंसगं उज्जाणं, सोरिओ जक्खो, सोरियदत्तो राया। सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं एगे मच्छंधपाडए होत्था। तत्थ णं समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे। तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णामं भारिया होत्था अहीण०। तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णामं दारए होत्था अहीण० ॥सू०१॥

टीका—सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि। 'जइ णं भंते' यदि खलु हे भदन्त ! 'अट्ठमस्स उक्खेवो' अष्टमस्योपक्षेप'=प्रारम्भवाक्यम् तथाहि—'समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहवि

अष्टम अध्ययन

'जइ णं भंते ! अट्ठमस्स उक्खेवो' इत्यादि।

इस सूत्र के कथन का समन्वय इस प्रकार से समझना चाहिये "समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी"। भावार्थ—हे भदन्त ! यदि श्रमण भगवान महावीर ने दुःखविपाक के सप्तम अध्ययन का 'उदुंबरदत्त' की कथानक रूप भाव प्रतिपादित किया है तो उन्हीं प्रभुने

આઠમું અધ્યયન

जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो' ઈત્યાદિ

આ સૂત્રમાં કહેલા કથનનું સમન્વય આ પ્રમાણે સમજવો જોઈએ– 'समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबुअणगारं एवं वयासी' ભાવાર્થ– હે ભદન્ત ? જો કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના સાતમા અધ્યયનનો ઉદુંબર દત્તની કથા રૂપ ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે, તો પ્રભુશ્રીએ તેના આઠમા અધ્યયનના ભાવ

वागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते'। 'तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी-" इति। जम्बूस्वामी श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति-'जइ णं भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त! हे भगवन्! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं सम्प्राप्तेन दुःखविपाकानां सप्तमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, अष्टमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य दुःखविपाकानां श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं सम्प्राप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः? ततः खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बूनामकमनगारमेव-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—

एवं खलु हे जम्बू! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सोरियपुरं णयरं' शौर्यपुरं नगरम्। 'सोरियवडिंसगं उज्जाणं' शौर्यावतंसकमुद्यानम्। 'सोरिओ जक्खो' शौर्यो यक्षः-शौर्यनामको यक्षः। 'सोरियदत्ते राया' तत्र-शौर्यदत्तनामको राजा आसीत्। 'तस्स णं' तस्य खलु 'सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया' शौर्यपुरस्य नगरस्य बहिः 'उत्तरपुरत्थिमे दिसाभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशान-

---

इसके अष्टम अध्ययन का क्या भाव कहा है? इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामी ने कहा कि-हे जम्बू! सुनो! सिद्धिस्थानगत श्रीमहावीर प्रभुने अष्टम अध्ययन का जो भाव कहा है, वह इस प्रकार है—

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल में और उस समय में (सोरियपुरं णयरं) शौर्यपुर नामका नगर था। उस में (सोरियवडिंसगं उज्जाणं) एक शौर्यावतंसक नामका बगीचा था। (सोरिओ जक्खो) उस बगीचे में शौर्य नामका एक यक्ष रहता था। (सोरियदत्तो राया) उस नगर का राजा शौर्यदत्त था। (तस्स णं सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) उस शौर्यपुर नगर के उत्तर पौरस्त्य-

---

શું કહ્યા છે? આ પ્રકારનો જંબૂ સ્વામીનો પ્રશ્ન થતાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું કે હે જમ્બૂ! સાભળો! સિદ્ધિસ્થાન પામેલા શ્રી મહાવીર પ્રભુએ આઠમા અધ્યયનનો જે ભાવ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ તે સમયને વિષે (सोरियपुरं णयरं) શૌર્યપુર નામનું નગર હતુ, તથા (सोरियवडिंसगं उज्जाणं) એક શૌર્યાવતંસક નામનો બગીચો હતો, (सोरिओ जक्खो) તે બગીચામાં શૌર્ય નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો, (सोरियदत्तो राया) તે નગરના રાજાનું નામ શૌર્યદત્ત હતુ (तस्स णं सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) તે શૌર્યપુર નગરના ઉત્તર દિશાના ભાગમાં

कोणे 'एत्थ ण' अत्र खलु=एकदेशभागे 'एगे' एकः 'मच्छबन्धपाडए' मत्स्यबन्धपाटकः= कैवर्त्तजनवसतिः 'होत्था' आसीत्, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'समुद्ददत्ते णाम' समुद्रदत्तो नाम 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः=कैवर्त्तः 'परिवसइ' परिवसति। कीदृशः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्द=सन्तोषकरणैरप्यनुत्पद्यमान सन्तोषः। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था' समुद्रदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। सा कीदृशी? इत्याह-'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य पुत्रः समुद्रदत्ताया भार्याया 'अत्तए' आत्मजः 'सोरियदत्ते णाम' शौर्यदत्तो नाम 'दारए होत्था' दारकोऽभवत्, स कीदृशः इत्याह-'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥सू० १॥

दिग्भाग में ईशान कोण में (एत्थ णं एगे मच्छबंधपाडए होत्था) एक ओर एक कैवर्तक-मच्छी मारों-की वस्ती थी (तत्थ णं समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) उस वस्ती में समुद्रदत्त नामका एक मच्छीमार रहता था। यह (अधम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी था। (तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) समुद्रदत्त मच्छीमार की भार्या का नाम समुद्रदत्ता था। (अहीण०) यह बहुत ही सुन्दर थी। प्रमाण एवं लक्षण से इस की पाचो इन्द्रिया परिपूर्ण थीं। (तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) इस समुद्रदत्त मच्छीमार का एक पुत्र था जो समुद्रदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। इस का नाम शौर्यदत्त था (अहीण०) यह भी बहुत सुन्दर और इन्द्रियों की परिपूर्णता से युक्त था। भावार्थ-स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

ईशान ખુણામા (एत्थ णं एगे मच्छधपाडए होत्था) એક બાજુ કૈવર્ત્તક-મચ્છીમારોની વસ્તી હતી (तत्थ णं समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ) તે વસ્તીમા સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો (तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था) તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારના સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતુ (अहीण०) તે ઘણીજ સુન્દર હતી પ્રમાણ અર્થાત્ લક્ષણથી તેની પાચ ઇંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી (तस्स णं समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था) એ સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારને એક પુત્ર હતો જે સમુદ્રદત્તાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનું નામ શૌર્યદત્ત હતુ (अहीण०) તે પણ ઘણાજ સુન્દર અને ઇન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

मूलम् सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे जाव परिसा पडिगया। तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे० जाव सोरियपुरे णयरे उच्चणीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता तस्स मच्छपाडगस्स अदूरसामंते ण वीइवयमाणे महइमहालयाए मणुस्सपरिसाए मज्झगयं पासइ एगं पुरिसं सुक्कं सुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं मच्छकंटएण गलए अणुलग्गेण कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं कूयमाणं अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणं पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था-अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता जेणेव समणे३ जाव पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसढे' स्वामी समवसृतः=श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः। 'जाव परिसा पडिगया' यावत् परिषत् प्रतिगता, यावत्-परिषद् भगवद्वन्दनार्थं ग्रामान्निर्गता, भगवता धर्मः कथितः, धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता। 'तेण कालेण तेण समएण'

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) उसी काल में और उसी समय में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री श्रमण भगवान वीरप्रभु उस नगर के शौर्यावतंसक बगीचे में आये। (जाव परिसा पडिगया) नगर निवासीजन एवं राजा सबके सब प्रभु का आगमन सुन कर उनके वंदन करने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए। प्रभुने धर्म का उपदेश दिया। सुनकर सबके सब अपने२ स्थान पर वापिस

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે ગ્રામ નુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા શ્રી શ્રમણ ભગવાન વીર પ્રભુ તે નગરના શૌર્યાવતંસક બગીચામાં આવ્યા (जाव परिसा पडिगया) નગરનિવાસી માણસો અને રાજા તથા તેના કર્મચારીઓ સૌ પ્રભુનું આગમન સાંભળીને તેમને વંદન કરવા માટે તે બગીચામાં એકઠા થઈ આવેલા સૌ માણસોને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, તે ઉપદેશ સાંભળીને

कोणे 'एत्थ ण' अत्र खलु=एकदेशभागे 'एगे' एकः 'मच्छयपाडए' मत्स्यबन्धपाटकः= कैवर्त्तजनवसतिः 'होत्था' आसीत्, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'समुद्ददत्ते णाम' समुद्रदत्तो नाम 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः=कैवर्त्तः 'परिवसइ' परिवसति। कीदृशः? इत्याह-'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=सन्तोषकरणैरप्यनुत्पद्यमान सन्तोषः। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'समुद्ददत्ता णाम भारिया- होत्था' समुद्रदत्ता नाम भार्याऽऽसीत्। सा कीदृशी? इत्याह-'अहीण०' अहीनपरि पूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा। 'तस्स णं' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य पुत्रः समुद्र दत्ताया भार्याया 'अत्तए' आत्मजः 'सोरियदत्ते णामं' शौर्यदत्तो नाम 'दारए होत्था' दारकोऽभवत्, स कीदृशः इत्याह-'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥सू० १॥

दिग्भाग में ईशान कोण में (**एत्थ ण एगे मच्छयपाडए होत्था**) एक ओर एक कैवर्तक–मच्छी मारों–की वस्ती थी (**तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ**) उस वस्ती में समुद्रदत्त नामका एक मच्छीमार रहता था। यह (**अधम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे**) महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी था। (**तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था**) समुद्रदत्त मच्छीमार की भार्या का नाम समुद्रदत्ता था। (**अहीण०**) यह बहुत ही सुन्दर थी। प्रमाण एवं लक्षण से इस की पांचों इन्द्रियां परिपूर्ण थीं। (**तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था**) इस समुद्रदत्त मच्छीमार का एक पुत्र था जो समुद्रदत्ता की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था। इस का नाम शौर्यदत्त था (**अहीण०**) यह भी बहुत सुन्दर और इन्द्रियों की परिपूर्णता से युक्त था। भावार्थ–स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

ઈશાન ખુણામાં (**एत्थ ण एगे मच्छयपाडए होत्था**) એક બાજુ કૈવર્તક–મચ્છીમારોની વસ્તી હતી (**तत्थ ण समुद्ददत्ते णाम मच्छंधे परिवसइ**) તે વસ્તીમાં સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે (**अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे**) મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો. (**तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स समुद्ददत्ता णाम भारिया होत्था**) તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારના સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતું (**अहीण०**) તે ઘણીજ સુન્દર હતી પ્રમાણ અર્થાત્ લક્ષણથી તેની પાંચ ઇંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી (**तस्स ण समुद्ददत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्ददत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णाम दारए होत्था**) એ સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારને એક પુત્ર હતો જે સમુદ્રદત્તાના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનું નામ શૌર્યદત્ત હતું (**अहीण०**) તે પણ ઘણાજ સુન્દર અને ઇન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતો. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

मूलम् सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे जाव परिसा पडिगया। तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे० जाव सोरियपुरे णयरे उच्चणीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्ख गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता तस्स मच्छधपाडगस्स अदूरसामते ण वीइवयमाणे महइमहालयाए मणुस्सपरिमाण मज्झगय पासइ एग पुरिस सुक्क भुक्ख णिम्मस अट्ठिचम्मावणद्ध किडिकिडियाभूय णीलमाडगणियत्थ मच्छकटएण गलए अणुलग्गेण कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ कूयमाण अभिक्खण२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाण पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था-अहो ण इमे पुरिसे पुरापुराणाण जाव विहरइ, एव सपेहेइ, सपेहित्ता जेणेव समणे३ जाव पुव्वभवपुच्छा जाव वागरण ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी समोसढे' स्वामी समवसृतः=श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः' जाव परिसा पडिगया' यावत् परिषत् प्रतिगता, यावत्-परिषद् भगवद्वन्दनार्थं ग्रामान्निर्गता, भगवता धर्मः कथितः, धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता। 'तेण कालेण तेण समएण'

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) उसी काल में और उसी समय में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री श्रमण भगवान वीरप्रभु उस नगर के शौर्यावतसक बगीचे में आये। (जाव परिसा पडिगया) नगर निवासीजन एव राजा सबके सब प्रभु का आगमन सुन कर उनके वदन करने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए। प्रभुने धर्म का उपदेश दिया। सुनकर सबके सब अपने२ स्थान पर वापिस

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે ગ્રામ નુગ્રામ વિહાર કરતા-કરતા શ્રી શ્રમણ ભગવાન વીર પ્રભુ તે નગરના શૌર્યાવતસક બગીચામા આ યા (जाव परिसा पडिगया) નગરનિવાસી માણસો અને રાજા તથા તેના કર્મચારીઓ સૌ પ્રભુનુ આગમન સાભળીને તેમને વદન કરવા માટે તે બગીચામા એકઠા થય આવેલા સૌ માણસોને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, તે ઉપદેશ સાભળીને

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे जाव' ज्येष्ठ' यावत्-ज्योष्ठोऽन्तेवासी गौतमः स्वाध्यायादि कृत्वा विधिपूर्वक भगवदाज्ञां गृहीत्वा 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'उच्चनीय०' उच्चनीचमध्यमकुलानि भिक्षा मटन् 'अहापज्जत' यथापर्याप्त, यावता निर्वाहो भवति तावत्परिमित 'समुदाणिय भिक्खं' समुदानिर्भ्मे भिक्षा 'गहाय' गृहीत्वा 'सोरियपुराओ णयराओ' शौर्यपुरात् नगरात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, प्रतिनिष्क्रम्य 'तस्स मच्छवपाडगस्स' तस्य मत्स्यबन्धपाटकस्य=कैवर्त्तनिवासस्थानस्य 'अदूरसामंतेण' अदूरसामन्तेन=पार्श्वभागेन 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'महइमहालयाए' महातिमहालयाया 'मणुस्सपरिसाए' मनुष्यपरिषदो 'मज्झगय' मध्यगत 'पासइ' पश्यति 'एगं पुरिसं' एकं

गये। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ) इसी समय की यह एक घटना है कि प्रभु के बडे शिष्य गोतम स्वामी जो महा तपस्वी थे। उनकी तपस्या के पारणा के निमित्त गोचरी लेने के लिए प्रभु से आज्ञा लेकर उस नगर में आये। ऊँच-नीच आदि कुलों में घूम कर यथा पर्याप्त भिक्षा लेकर ये शौर्यपुर नगर से चले (पडिणिक्खमित्ता महइमहालयाए इत्यादि) जब ये बगीचा की ओर उस मच्छीमारों की वस्ती के पास से होकर आ रहे थे, तब इन्होंने ठीक वहीं पर तक बडा भारी मनुष्यों का झुंड देखा। (मणुस्सपरिसाण मज्झगय पासइ एग पुरिसं) उस झुण्ड में इन्होंने एक ऐसा पुरुष देखा जो (सुक्क

સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા. (तेण कालेण तेण समएण समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्त समुदाणिय भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ) એ સમયની એક-તે ઘટના છે કે, પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે મહાતપસ્વી હતા તે છઠ્ઠની તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ગોચરી લેવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તે નગરમાં આવ્યા, ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને બે કાળ ભિક્ષા મળી તે લઈને શૌર્યપુર નગરથી ચાલ્યા (पडिणिक्खमित्ता महइमहालया इत्यादि) જ્યારે ગૌતમ સ્વામી તે બગીચાની એક બાજુ જ્યાં મચ્છીમારોની વસ્તી છે તેની પાસે થઈને આવતા હતા, ત્યારે તેમણે-બરાબર રીતે ત્યાં આગળ એક ઘણાજ માણસો એકઠા થયેલા જોયા (मणुस्सपरिसाण मज्झगय पासइ एग पुरिसं) તે એકઠા થયેલા ટોળાઓમાં તેમણે એક એવો પુરૂષ જોયો જે (सुक्कं भुक्खं णिम्मसं अट्ठिचम्मा

पुरुष 'सुक्कं' शुष्कं शोणिताभावात्, 'भुक्खं' बुभुक्षितं=क्षुधापीडितं 'णिम्मंसं' निर्मासं=मांसरहितम् 'अट्ठिचम्मावणद्धं' अस्थिचर्मावनद्धम्=अतिकृशत्वादस्थिसंलग्न-चर्मकं 'किडिकिडियाभूयं' किटिकिटिकाभूतम्=अतिकृशत्वादुपवेशनादिक्रियायां कटकटेति शब्दायमानास्थिकं 'णीलसाडगणियत्थं' नीलशाटकनिवसितं=नीलशाटकं=नीलपरिधान-वस्त्रं निवसितं=परिहितं येन यस्य वा स तथा तं=परिहितनीलवस्त्रं 'मच्छकंटएणं' मत्स्यकण्टकेन 'गलए अणुलग्गेणं' गलेऽनुलग्नेन=कण्ठमविष्टेन गलगतमत्स्यकण्टक-व्यथयेत्यर्थः, 'कट्ठाइं' कष्टान्=कष्टकरान् श्रोतृजनमनोव्यथाजनकान् 'कलुणाइं' करुणान्=करुणरसोत्पादकान् 'विसराइं' विस्वरान् विकृतस्वरान् 'दुस्सराइं' दुःस्वरान्=गद्गदस्वरान शब्दान् 'कूयमाणं' कूजन्तम्=आरटन्तम् 'अभिक्खणं२' अभी-क्ष्णं२ वार वार 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिरकवलान् 'रुहिरकवले य' रुधिर-कवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाणं' वमन्तम् उद्गिरन्तं 'पासइ' पश्यति,

सुक्ख णिम्मंस अट्ठिचम्मावणद्ध किडिकिडियाभूय णीलसाडगणियत्थ वममाण पासइ) शरीर में खून न होने से इकदम शुष्क था, भूखा था, क्षुधा से पीडित था, मांस से रहित था, अतिकृश होने से जिसकी हड्डियों में चमडी चेंटी हुई है और उठते बैठते समय जिसकी हड्डियाँ चटचट शब्द करती थीं, जिसने नील वस्त्र पहिरा हुआ था, गले में जिस के मछलियों का कांटा लगा हुआ होने से जो अधिक पीडा का अनुभव कर रहा था, जिस के पीडा से निकले हुए गद्गद विलाप को सुनने वालों के हृदय में करुणा उत्पन्न होता था। निरन्तर जिसके मुख से सडे हुए खून और पीप के कुल्ले गिर रहे थे, साथ में खून का भी जो वमन कर रहा था। वमन में जिसके कृमियों का ढेर का ढेर था। (पासित्ता) इस पुरुष को देख कर गौतम स्वामी के चित्त में

वणद्ध किडिकिडियाभूय णीलसाडगणियत्थ वममाण पासइ) તેના શરીરમા લોહી નહિ હોવાથી એકદમ સુકાએલો હતો, ભૂખ્યો હતો, ભુખથી પીડિત હતો, શરીરમા માસ ન હતુ તેથી અતિ દૂબળો હોવાના કારણે તેના હાડકા સાથે ચામડી ચોટેલી હતી, અને ઉઠતા બેસતા જેના હાડકાના સબધથી ચામડીના ચટચટ શબ્દ થતા હતા, જેણે નીલા રગનુ વસ્ત્ર પહેરેલુ હતુ, ગળામા જેને માછલીનો કાટો લાગેલ હતો તેથી બહુજ દુ:ખ થતુ હોય તેમ જણાતુ હતુ, જેની પીડાથી તેના ગદ્-ગદ્ શબ્દ પૂર્વકના વિલાપને સાભળીને સાભળનારના હૃદયમા કરૂણા ઉત્પન્ન થતી હતી, હમેશા જેના મુખમાથી સડેલુ લોહી અને પરુના કોગળા નીકળતા હતા, એટલુજ નહિ પણ સાથે સાથે-તે લોહીનુ વમન કરતો હતો અને તેના વમનમા કૃમિઓના ઢગલા હતા (पासित्ता)

'पासित्ता' दृष्ट्वा गौतमस्वामिन 'इमे' अय=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए-' आध्यात्मिक.५ 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत-'अहोण' अहो ! खलु महदाश्चर्यमेतत् यद् 'इमे पुरिसे' अय पुरुषः 'पुरापुराणाण' पुरापुराणाना 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेव योजना-'दुच्चिण्णाण दुप्पडिक्कताण असुभाण पावाण कडाण कम्माण फलवित्तिविसेस पच्चणुभवमाणे' इति। एषा व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता। एव 'सपेहेइ' समेक्षते=विचारयति 'सपेहित्ता' समेक्ष्य 'जेणेव' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'जाव पुव्वभवपुच्छा' यावत् पूर्वभवपृच्छा तस्य पुरुषस्य पूर्वभव पृच्छतीत्यर्थः। 'जाव वागरण' यावद् व्याकरण=वक्ष्यमाणप्रकारेण तस्य पुरुषस्य पूर्वभववर्णन भगवान् करोतीत्यर्थ ॥सू० २॥

मूलम् सू० ३

एव खलु गोयमा ! तेण कालेण तेण समएण इहेव जबूदीवे दीवे भारहे वासे णदिपुरे णाम णयरे होत्था। मित्ते राया, तस्स ण मित्तस्स रन्नो सिरीए नाम महाणसिए होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे। तस्स ण सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा

(इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था) इस प्रकार विचारधारा उत्पन्न हुई। (अहो ण इमे पुरिसे पुरापुराणाण जाव विहरइ) अरे ! यह पुरुष पूर्वोपार्जित अशुभतम कर्मों के फल को भोग रहा है। (एव सपेहेइ) इस प्रकार गौतम स्वामीने विचार किया। (सपेहित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) विचार कर फिर वे भगवान महावीर के पास पहुँचे और इस के (पुव्वभवपुच्छा जाव वागरण) पूर्वभव की पृच्छा की-पूर्वभवों को पूछा। भगवानने उसके पूर्वभव इस प्रकार कहा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

એ પુરૂષને જોઇને ગૌતમ સ્વામીના ચિત્તમા (इमे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था) આ પ્રમાણે વિચારધારા ઉત્પન્ન થઇ (अहो ण इमे पुरिसे पुरापुराणाण जाव विहरइ) અરે ! આ પુરૂષ પૂર્વોપાર્જિત (પૂર્વ જન્મમા કરેલા) અશુભતમ કર્મોના ફળને ભોગવી રહ્યો છે (एव सपेहेइ) આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ વિચાર કર્યો (सपेहित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) વિચાર કરીને પછી તે ભગવાન મહાવીરના પાસે પહોચ્યા અને તેના પૂર્વભવ વિષેનો પ્રશ્ન પૂછયો: ભગવાને તેના પૂર્વભવ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યુ-ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૨ ॥

कट्ठाकट्ठि बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जिवियाओ ववरोवेंति, ववरोवित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति। अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि सण्णिरुद्धा चिट्ठंति, अण्णे य बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव णिप्पखेंति, णिप्पखित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति। तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयरथलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणी-कप्पियाइं करेइ, तंजहा सण्हखंडियाणि य वट्टखंडियाणि य दीहखंडियाणि य रहस्सखंडाणि य हिमपक्काणि य जम्मपक्काणि य घम्मपक्काणि य मारुयपक्काणि य कालाणि य हेरंगाणि य महिट्ठाणि य अमलरसियाणि य मुद्दियारसियाणि य कविट्ठरसियाणि य दालिमरसियाणि य मच्छरसियाणि य तलियाणि य भज्जियाणि य सोल्लियाणि य उवक्खडावेइ। अण्णे य बहवे मच्छरसए य एणिज्जरसए य तित्तिररसए य जाव मयूररसए य अण्णं च विउलं हरियसागं उवक्खडावेइ उवक्खडावित्ता मित्तस्स रण्णो भोयणमंडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ। अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहूहिं जाव जलयरथलयरखहयरमंसेहिं रसिएहिं य हरियसागेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च५ आसाएमाणे४ विहरइ। तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४ सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे ॥ सू० ३ ॥

टीका सू० ३

भगवानाह—'एवं खलु गोयमा' इत्यादि। एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव जम्बूद्दीवे दीवे' इहैव

'एवं खलु गोयमा० !' इत्यादि।

(एवं खलु गोयमा) हे गौतम (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (इहेव जम्बूदीवे दीवे) इस जंबू द्वीप के (भारहे वासे)

'एवं खलु गोयमा!' ઇત્યાદિ

(एवं खलु गोयमा)! હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં, (इहेव जंबूद्दीवे दीवे) એ જમ્બૂદ્વીપના (भारहे वासे) ભારત

जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'णदिपुरे णाम णयरे' नन्दिपुर नाम नगर 'होत्था' आसीत्। तत्र 'मित्ते राया' मित्रनामको राजा आसीत्। तस्स णं मित्तस्स रण्णो' तस्य खलु मित्रस्य राज्ञः 'सिरीए नाम' श्रीको नाम 'महाणसिए' महानसिकः=अन्नपाचकः 'होत्था' आसीत्। स कीदृश ? अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणदे' यावद् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोष'—अधर्माचरणे निरतिरहितः। 'तस्स णं' तस्य खलु 'सिरीयस्स' श्रीकनाम्नः 'महाणसियस्स' महानसिकस्य बहवो 'मच्छिया य' मात्स्यिकाश्च=मत्स्यघातिनः कैवर्त्ताः, 'वागुरिया य' वागुरिकाश्च=मृगबन्धकाः लुब्धकाः 'साउणिया य' शाकुनिकाश्च=पक्षिघातकाः, एते सर्वे 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतना

भारत क्षेत्र में (णदिपुरे णाम णयरे होत्था) नदिपुर नाम का एक नगर था। (मित्ते राया) इस का राजा का नाम मित्र था (तस्स णं मित्तस्स रण्णो सिरीए णाम महाणसिए होत्था) राजा का एक रसोइया था जिसका नाम श्रीक था। (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे) यह महा अधार्मिक एव दुष्प्रत्यानद—दुष्परितोष—अधर्माचरण में विरति से विहीन था। (तस्स णं सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य त्तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेंति) इस रसोइये के यहा पर अनेक नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मत्स्यघाती थे, कोई मृगघाती थे, कोई शाकुनिक—पक्षी का शिकार करने वाले थे। अपने२ काम का सबको इसकी ओर से वेतनादि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत

क्षेत्रमा, (णदिपुरे णाम णयरे होत्था) नदिपुर नामनु એક નગર હતુ, (मित्ते राया) त्या राजानु नाम मित्र हतु (तस्स णं मित्तस्स रण्णो सिरीए णाम महाणसिए होत्था) ते राजाने એક રસોઇયો હતો—જેનું નામ શ્રીક હતુ, (अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे) ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानदि—दुष्परितोष—अधर्माचरणमाज प्रसन्न हतो, (तस्स णं सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्ण भइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेंति) ते रसोयाना पासे अनेक नोकर—चाकर काम करता हता, तेमा कोई मत्स्यघाती (मच्छीमार) हता, कोई मृगघाती, कोई शाकुनिक—पक्षीना शिकार करवावाळा हता, ते तमामने तेओना कामना प्रमाणमा तेना तरफथी पगार आपवामा आवतो हतो ते माणसो हमेशा घणीज सख्यामा

प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'कल्लाकल्लिं' कल्याकल्य=प्रतिदिन 'वहवे' बहून् 'सण्हमच्छे य' श्लक्ष्णमत्स्याश्च=मत्स्यविशेषान् 'जाव' यावत् यावच्छब्देन 'खवल्लमच्छा, जुगमच्छा, विब्भिडिमच्छा, लभणमच्छा' इत्यादिसंग्रहः। 'पडागाइपडागे य' पताकातिपताकान् मत्स्यविशेषान्, तथा 'अए य' अजाश्च 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'एलए य गोज्झे य सूयरे य मिगे य' इति संग्रहः। एडकाश्च रोज्झाश्च=गवयान् सूकराश्च 'माहिसे य' महिषाश्च 'तित्तिरे य' तित्तिराश्च 'जाव' यावत्-'वट्टए य, लावए य, कवोए य, कुक्कुडे य' वर्त्तकाश्च, लावकाश्च, कपोताश्च, कुक्कुटाश्च, 'मयूरे य' मयूराश्च 'जिवियाओ ववरोवेंति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=मारयन्ति 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य 'सिरीयस्स' श्रीकस्य 'महाणसियस्स' महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति=समर्पयन्ति। 'अण्णे य' अन्ये च 'से' तस्य महानसिकस्य 'वहवे' बहवः 'तित्तिरा य' तित्तिराश्च 'जाव मयूरा य' यावत् मयूराश्च 'पजरंसि' पञ्जरे 'सण्णिरुद्धा' सन्निरुद्धा=प्रतिरुद्धाः 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति। 'अण्णे य बहवे पुरिसा' अन्ये च बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइ-

---

अधिक संख्या मे, अनेक मत्स्य विशेषों की, यावत् 'पताकातिपताक' नाम के मत्स्यों की, वकरामों की, एटकों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैंसों की, तीतरों की, चिटियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों की, और मयूरों की शिकार किया करते थे (ववरोवित्ता) शिकार कर इन सब जानवरों को ये लोग (सिरीयस्स) उस श्रीक नाम के (महाणसियस्स) महानसिक-रसोइये को (उवणेंति) दे दिया करते थे। (अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पजरंसि सण्णिरुद्धा चिट्ठंति) और भी अनेक इसके यहां तीतर से लेकर मयूर तक जानवर-पक्षी थे जो पिंजरों में बंद रहा करते थे। (अण्णे य बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) इस के यहां

અનેક મત્સ્ય વિશેષો યાવત્ (તમામ પ્રકારના મત્સ્ય) પતાકાતિપતાક નામના માછલાના, બકરાઓના એડકો, રોઝ, સૂવરો, મૃગલાઓ, પાડાઓ, તેનરો ચીડીઆ, લાવાપક્ષીઓ, કબૂતરો, કુકડાઓ, મોર વગેરેના શિકાર કરતા હતા (ववरोवित्ता) શિકાર કરીને તે શિકારીઓ તમામ જાનવરો (सिरीयस्स) તે શ્રીક નામના (महाणसियस्स) મહાનસિક-રસોઈઆને (उवणेंति) આપી જતા હતા (अण्णे य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पजरंसि सण्णिरुद्धा चिट्ठंति) અને બીજા પણ અનેક તેને ત્યાં તેતરથી લઈને મોર સુધીના પક્ષી હતા જે પાંજરામાં પૂરેલા રહેતા હતા (अण्णे य बहवे पुरिसा

भरावेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'बहवे' बहून् 'तित्तिरे य' तित्तिरांश्च 'जाव मयूरे य' यावत् मयूरांश्च 'जीवियए चेव' जीवितकानेव 'णिप्पक्खेंति' निष्पक्षयन्ति=पक्षरहितान् कुर्वन्ति-जीवितानामेव पक्षिणा पश्चादुत्पाटयन्तीत्यर्थः, 'णिप्पक्खित्ता' निष्पक्षीकृत्य पक्षिणः पक्षरहितान् कृत्वा 'सिरीयस्स' श्रीकस्य महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति= आनीय समर्पयन्ति।

'तए णं' ततः खलु 'से' सः 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'बहूणं' बहूनां 'जलयरथलयरखहयराणं' जलचरस्थलचरखेचराणां 'मंसाइं' मांसानि 'कप्पणीकप्पियाइं' कल्पनीकल्पितानि-कर्त्तरीकर्त्तितानि 'करेइ' करोति, कीदृशानि करोतीति दर्शयति-'तंजहा इत्यादि। 'तंजहा' तद्यथा=तानि यथा-'सण्हखंडियाणि य' श्लक्ष्णखण्डितानि च=सूक्ष्मरूपेण खण्डीकृतानि 'वट्टखंडियाणि य' वृत्तखण्डितानि च=गोलाकारेण खण्डीकृतानि 'दीहखंडियाणि य' दीर्घखण्डितानि च=लम्बरूपेण-

कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे जो वेतन और भोजन पर नौकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पर्खों को उखाडते रहते थे, और (णिप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाड कर फिर वे उन्हें ले जाकर उस श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे। (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयर-खहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) तब वह श्रीक रसोइया उन समस्त प्राप्त जलचर थलचर और खेचर सञ्ज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यच जीवों को मार कर उनके मांस के कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते कई गोल२, कई लम्बे२ और कई ऐसे

दिण्णभइभत्तवेयणा) तेमज तेने त्यां केटलाक बीजा एवा नोकर चाकर पण हता जे पगार अने भोजन मेळवीने नोकरी करता हता, तेनुं काम ए हतुं के ते (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तेतरथी लईने मोर सुधीना तमाम जीवता पक्षीओनी पांखो उखाडता हता, अने (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाडीने पछी तेओ लईने ते रसोयाने आपता हता (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तंजहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) सुधी ते श्रीक रसोयो ते मळेला तमाम जलचर, थलचर, अने खेचर सञ्ज्ञी पांच इन्द्रियोवाळा तिर्यंच जीवोने मारीने तेना मांसना कातरथी टुकडा करी नाखतो, तेमां केटलाक टुकडा नाना थता, केटलाक गोळ, लांबा अने केटलाक

खण्डीकृतानि 'रहस्सखडियाणि य' ह्रस्वखण्डितानि च=लघुरूपेण खण्डीकृतानि। तथा 'हिमपक्काणि य हिमपक्वानि च 'हिम' 'बर्फ' इति भाषाप्रसिद्धम् 'जम्मपक्काणि य' जन्मपक्वानि=स्वयमेव पक्वानि 'घम्मपक्काणि य' घर्मपक्वानि=सूर्यातपपक्वानि 'मारुयपक्काणि य' मारुतपक्वानि च 'कालाणि य' कालानि च=कालपक्वानि 'हेरंगाणि य' हेरङ्गाणि च=मत्स्यमांसेन पक्वानि 'महिट्ठाणि य' मथिष्ठानि च=तक्रसमृष्टानि 'आमलगरसियाणि य' आमलकरसितानि च=आमलकरससंस्कृतानि 'मुद्दियारसियाणि य' मृद्वीकारसितानि च=द्राक्षारससंस्कृतानि 'कविट्ठरसियाणि य' कपित्थरसितानि च-कपित्थरससंस्कृतानि 'कपित्थ' 'कविठ' इति भाषाप्रसिद्धम्, 'दालिमरसियाणि य' दाडिमरसितानि च=दाडिमरससंस्कृतानि, 'मच्छरसियाणि य' मत्स्यरसितानि च=मत्स्यरससंस्कृतानि च। तथा 'तलियाणि य' तलितानि च तैलादिषु 'भज्जियाणि य' भर्जितानि च अङ्गारादिषु, 'सोल्लियाणि य' शौल्यानि च शूलपक्वानि शूले धृत्वा अङ्गारादिषु पक्वानि 'उवक्खडावेइ' उप-

भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनक को वह बर्फ में डाल कर पकाता, कितनक को वह अलग रख देता जो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रखकर शुष्क कर लेता, कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता, कितनेक को समयानुसार पकाता, कितनेक को वह मछलियों के मास में, कितनेक को मठा में-रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैंथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकने रख देता। कितनक टुकडों को वह तैल से तलता, कितनेक को भूजता और कितनेक को लोहे के तकुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन

એવા પણ થતા હતા કે તદ્દન નાના થતા હતા તેમાના કેટલાકને બરફમા રાખીને પકાવતા, કેટલાકને જૂદા રાખવામા આવતા અને એમજ સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તાપ-તડકામા રાખી સુકાવી લેતા, કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવી લેતા, કેટલાકને સમય પ્રમાણે સુકવી લેતા, કેટલાકને તે મછલીઓના માસમા પકવતા, કેટલાકને છાસમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આમળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, કેટલાકને દ્રાક્ષના રસમા, કેટલાકને અનારના રસમા કેટલાકના માછલીઓના રસમા પાકવા માટે રાખવામા આવતા, કેટલાક ટુકડાઓને તે રસોયો તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો, કેટલાકને લોઢાના (શલાકા) ત્રાક પર લટકાવી અગ્નિમા સેકતો, આ

भत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'बहवे' बहून् 'तित्तिरे य' तित्तिराश्च 'जाव मयूरे य' यावत् मयूराश्च 'जीवियए चेव' जीवितानेव 'णिप्पक्खेंति' निष्पक्षयन्ति=पक्षरहितान् कुर्वन्ति-जीवितानामेव पक्षिणां पक्षानुत्पाटयन्तीत्यर्थः, 'णिप्पक्खित्ता' निष्पक्षीकृत्य पक्षिणः पक्षरहितान् कृत्वा 'सिरीयस्स' श्रीकस्य महानसिकस्य 'उवणेंति' उपनयन्ति= आनीय समर्पयन्ति।

'तए णं' ततः खलु 'से' सः 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'बहूणं' बहूनां 'जलयरथलयरखहयराणं' जलचरस्थलचरखेचराणां 'मंसाइं' मांसानि 'कप्पणीकप्पियाइं' कल्पनीकल्पितानि-कर्त्तरीकर्त्तितानि 'करेइ' करोति, कीदृशानि करोतीति दर्शयति-'तंजहा' इत्यादि। 'तंजहा' तद्यथा=तानि यथा-'सण्हखंडियाणि य' श्लक्ष्णखण्डितानि च=सूक्ष्मरूपेण खण्डीकृतानि 'वट्टखंडियाणि य' वृत्तखण्डितानि च=गोलाकारेण खण्डीकृतानि 'दीहखंडियाणि य' दीर्घखण्डितानि च=लम्बरूपेण-

कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे जो वेतन और भोजन पर नौकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, और (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाड कर फिर वे उन्हें ले जाकर उस श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे। (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयर-खहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) तब वह श्रीक रसोइया उन समस्त प्राप्त जलचर थलचर और खेचर संज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यंच जीवों को मार कर उनके मांस के कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते कई गोल२, कई लम्बे२ और कई ऐसे

दिण्णभइभत्तवेयणा) तेमज तेने त्यां केटलाक बीजा एवा नोकर चाकर पण हता जे पगार अने भोजन मेळवीने नोकरी करता हता, तेनुं काम ए हतुं के ते (बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियए चेव निप्पक्खेंति) तेतरथी लईने मोर सुधीनां तमाम जीवता पक्षीओनी पांखो उखाडता हता, अने (निप्पक्खित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेंति) उखाडीने पछी तेओ लईने ते रसोयाने आपता हता (तए णं से सिरीए महाणसिए बहूणं जलयर-थलयरखहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तंजहा-सण्हखंडियाणि य उवक्खडावेइ) सुधी ते श्रीक रसोयो ते मळेला तमाम जलचर, थलचर, अने खेचर संज्ञी पांच इन्द्रियोवाळा तिर्यंच जीवोने मारीने तेना मांसना कातरथी टुकडा करी नाखतो, तेमां केटलाक टुकडा नाना थता, केटलाक गोळ, लांबा अने केटलाक

खण्डीकृतानि 'रहस्सखडियाणि य' ह्रस्वखण्डितानि च=लघुरूपेण खण्डीकृतानि। तथा 'हिमपक्काणि य हिमपक्वानि च 'हिम' 'वर्फ' इति भाषाप्रसिद्धम् 'जम्मपक्काणि य' जन्मपक्वानि=स्वयमेव पक्वानि 'धम्मपक्काणि य' घर्मपक्वानि=सूर्यातपपक्वानि 'मारुयपक्काणि य' मारुतपक्वानि च 'कालाणि य' कालानि च=कालपक्वानि 'हेरंगाणि य' हेरङ्गाणि च=मत्स्यमासेन पक्वानि 'महिट्ठाणि य' महिष्टानि च=तक्रसंसृष्टानि 'आमलगरसियाणि य' आमलकरसितानि च=आमलकरससंस्कृतानि 'मुद्दियारसियाणि य' मृद्वीकारसितानि च=द्राक्षारससंस्कृतानि 'कविट्ठरसियाणि य' कपित्थरसितानि च-कपित्थरससंस्कृतानि 'कपित्थ' 'कविठ' इति भाषाप्रसिद्धम्, 'दालिमरसियाणि य' दाडिमरसितानि च=दाडिमरससंस्कृतानि, 'मच्छरसियाणि य' मत्स्यरसितानि च=मत्स्यरससंस्कृतानि च। तथा 'तलियाणि य' तलितानि च तैलादिषु 'भज्जियाणि य' भर्जितानि च अङ्गारादिषु, 'सोल्लियाणि य' शौल्यानि च शूलपक्वानि शूले धृत्वा अङ्गारादिषु पक्वानि 'उवक्खडावेइ' उप-

भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह वर्फ में डाल कर पकाता, कितनेक को वह अलग रख देता जो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रखकर शुष्क कर लेता, कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता, कितनेक को समयानुसार पकाता, कितनेक को वह मछलियों के मास में, कितनेक को मठा में-रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकने रख देता। कितनेक टुकड़ों को वह तैल से तलता, कितनेक को भूजता और कितनेक को लोहे के तकुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन

એવા પણ થતા હતા કે તદ્દન નાના થતા હતા તેમાના કેટલાકને બરફમા રાખીને પકાવતા, કેટલાકને જૂદા રાખવામા આવતા અને એમજ સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તાપ-તડકામા રાખી સુકાવી લેતા, કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવી લેતા, કેટલાકને સમય પ્રમાણે સુકવી લેતા, કેટલાકને તે મછલીઓના માસમા પકવતા, કેટલાકને છાસમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આમળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, કેટલાકને દ્રાક્ષના રસમા કેટલાકને અનારના રસમા કેટલાકના માછલીઓના રસમા પાકવા માટે રાખવામા આવતા, કેટલાક ટુકડાઓને તે રસોયો તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો કેટલાકને લોઢાના (शलाका) ત્રાક પર લટકાવી અગ્નિમા સેકતો, આ

स्कारयति=सस्कारयति । 'अण्णे य बहवे' अन्यांश्च बहून् 'मच्छरसए य', मत्स्यरसान् 'एणिज्जरसए य' ऐणेयरसान्=मृगमासरसान् तित्तिररसए य' तित्तिररसान् 'जाव' यावत्-वटेरादिरसान् मयूररसए य' मयूररसांश्च । तथा 'अण्ण च विउल' अन्य च विपुल 'हरियसाग' हरितशाक=हरितशाकजात 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता उपस्कार्य 'मित्तस्स रण्णो' मित्रस्य राज्ञः 'भोयणमडवसि', भोजनमण्डपे=भोजनस्थाने 'भोयणवेलाए' भोजनवेलायाम् 'उवणेइ' उपनयति समीपे स्थापयति। 'अप्पणावि य ण से' आत्मनापि=स्वयमपि च खलु स श्रीको महानसिकः 'तहि' तैः=पूर्वोक्तैः 'बहुहिं' बहुभि 'जाव' यावत् श्लक्ष्णमत्स्यादिमांसै 'जलयरथलयरखहयरमसेहिं' जलचरस्थलचरखेचरमासै' 'रसिएहिं' रसितैः=आमलकादिरसयुक्तै 'हरियसागेहि य' हरितशाकैश्च 'तलिएहि य तलितैश्च 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च 'सोल्लिएहि य'

सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था (अण्णे य बहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के मास के रस को, तीतर के मास के रस को तथा वटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक के मास के रस को एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। (उवक्खडावित्ता) सब को अच्छी तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवसि भोयणवेलाए उवणेइ) मित्र राजा के पास भोजनशाला मे भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता। तथा (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल विहरइ) स्वय भी वह श्रीक रसोइया-उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मासों के पके हुए तले हुए भुजे हुए टुकड़ों के साथ

પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને અનેક પ્રકારે પકાવતો હતો (अण्णे य बहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) સાથે-સાથે માછલીઓના માસના રસને, મૃગમાસના રસને, તેત્તરના માસ રસને તથા બટેર-એક પ્રકારનું પક્ષી આદિ જાનવરોથી લઇને મોર સુધી ॥ માસરસને અને બીજા અધિક માત્રામા શાક-તરકારીને પણ પકાવતો હતો (उवक्खडावित्ता) એ તમામને સારી રીતે પકાવીને તે પછી તે પકાવેલી સામગ્રીને (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवसि भोयणवेलाए उवणेइ) ભોજન કરવાના સમયે મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામા પહોચાડી દેતો તથા (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल० विहरइ) પોતે પણ તે શ્રીક આગળ કહેલા તમામ જીવો-પ્રાણીઓના માસોના પકાવેલા, તળેલા, અને ભૂજેલા ટુકડા સાથે સાથે અનેક

शौल्यैः शूल्यपक्वैश्च सह 'मुरं चइ' सुरां च६ 'आसाएमाणे४ आस्वादयन्४ 'विहरइ' विहरति। 'तए णं से' ततः खलु स श्रीको महानसिकः 'एयकम्मे' एतत्कर्मा४ सुबहु=प्रातिशय 'पावकम्मं' पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'तेत्तीसं वाससयाइं' त्रयस्त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥ सू० ३ ॥

मूलम् सू० ४

तए णं सा समुद्ददत्ता भारिया णिंदूयावि होत्था जायार दारगा विणिघायमावज्जति। जहा गगदत्ताए चिंता आपुच्छणा उवाइय दोहला जाव

अनेक प्रकार की मदिरा को खाता पीता था। (तए णं से सिरीए महाणसिए एय-कम्मे४ सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता तेत्तीस वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे) एक समय की वात है कि जब उस रसोइये की समस्त ३३०० वर्ष की आयु इन्हीं खोटे२ कामों के करने में पूरी हो गई तब वह अपने काल समय में मर कर छठी पृथिवी में जाकर उत्पन्न हुआ।

भावार्थ—भगवान कहते हैं—हे गौतम! इसके पूर्वभव का वृत्तान्त इस प्रकार है—इसी अवसर्पिणी काल के चौथे आरे में इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में नन्दिपुर नामका एक नगर था, वहा के राजा का नाम मित्र था। उस राजा के रसोडे का काम करने वाला श्रीक नामका एक रसोइया था। यह महा अधार्मिक अधर्मानुग अधर्मिष्ठ अधर्मसेवी अधर्म से ही अपना जीवननिर्वाह करने वाला एवं यावत् दुष्प्रत्यानन्द दूसरे को

પ્રકારની મદિરાને—ખાતો અને પીતો હતો (तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४ सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता तेत्तीस वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे) એક સમયની વાત છે કે જ્યારે તે રસોયાની ૩૩૦૦ વર્ષની તમામ આયુષ્ય એ પ્રમાણે ખોટા કામો કરવામાજ પૂરી થઇ ગઇ ત્યારે, તે પોતાના કાલ સમયે મરણ પામીને છટ્ઠી પૃથિવીમા જઇને ઉત્પન્ન થયો

ભાવાર્થ—ભગવાન કહે છે હે ગૌતમ! તેના પૂર્વભવોનો વૃત્તાત આ પ્રમાણે છે, તે અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા આ જમ્બૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા નન્દિપુર નામનું એક નગર હતુ, ત્યાના રાજાનું નામ મિત્ર હતુ, તે રાજાના રસોડાનું કામ કરનારો શ્રીક નામનો એક રસોયો હતો, તે મહા અધર્મી, અધર્માનુગ, અધર્મિષ્ઠ, અધર્મસેવી, અધર્મથીજ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરવાવાળો અને બીજાને દુ:ખ પહો-

स्कारयति=सस्कारयति। 'अण्णे य वहवे' अन्याश्च नहून् 'मच्छरसए य', मत्स्यरसान 'एणिज्जरसए य' ऐणेयरसान्=मृगमासरसान् तित्तिरसए य' तित्तिररसान 'जाव' यावत्-वटेरादिरसान् मयूररसए य' मयूररसाश्च। तथा 'अण्ण च विउल' अन्य च विपुल 'हरियसाग' हरितशाक=हरितशाकजात 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता उपस्कार्य 'मित्तस्स रण्णो' मित्रस्य राज्ञ 'भोयणमडवंसि' भोजनमण्डपे= भोजनस्थाने 'भोयणवेलाए' भोजनवेलायाम् 'उवणेइ' उपनयति समीपे स्थापयति। 'अप्पणावि य ण से' आत्मनापि=स्वयमपि च खलु स श्रीको महानसिक 'तेहिं' तैः=पूर्वोक्तै 'वहुहिं' वहुभि. 'जाव' यावत्श्लक्ष्णमत्स्यादिमासै 'जलयरथलयरखहयरमसेहिं' जलचरस्थलचरखेचरमासै 'रसिएहिं' रसितैः=आमलकादिरसयुक्तै 'हरियसागेहि य' हरितशाकैश्च 'तलिएहि य तलितैश्च 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च 'सोल्लिएहि य'

सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के मास के रस को, तीतर के मास के रस को तथा वटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक के मास के रस को एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। (उवक्खडावित्ता) सब को अच्छी तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ) मित्र राजा के पास भोजनशाला में भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता। तथा (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च वहुहिं जाव जल विहरइ) स्वय भी वह श्रीक रसोइया- उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मासों के पके हुए, तले हुए भुजे हुए टुकडों के साथ

પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને અનેક પ્રકારે પકાવતો હતો (अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ) સાથે-સાથે માછલીઓના માસના રસને, મૃગમાસના રસને, તેત્તરના માસ રસને તથા બટેર-એક પ્રકારનું પક્ષી આદિ જાનવરોથી લઈને મોર સુધીના માસરસને અને બીજા અધિક માત્રામા શાક-તરકારીને પણ પકાવતો હતો (उवक्खडावित्ता) એ તમામને સારી રીતે પકાવીને તે પછી તે પકાવેલી સામગ્રીને (मित्तस्स रण्णो भोयणमडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ) ભોજન કરવાના સમયે મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામા પહોચાડી દેતો તથા (अप्पणावि य ण से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल० विहरइ) પોતે પણ તે શ્રીક આગળ કહેલા તમામ જીવો-પ્રાણીઓના માસોના પકાવેલા, તળેલા, અને ભૂજેલા ટુકડા સાથે સાથે અનેક

दारए पत्रधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वण-गमणुपत्ते यावि होत्था। तए ण से समुद्ददत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए ण से सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणे३ समुद्ददत्तस्स णीहरण करेइ।

जीवों को मार कर उनके कैंची से टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते, कई गोल, कई लम्बे२, और कई ऐसे भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह बर्फ में डाल कर पकाता। कितनेक को वह अलग रख देता सो स्वत ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रख कर शुष्क कर लेता। कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता। कितनेक को समयानुसार पकाता। कितनेक को वह मछलियों के मास में, कितनेक को मठा में रायता के रूप में, कितनेक को आवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को दाखों को रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों को रस में पकाता था। कितनेक-टुकडों को वह तैल से तलता, कितनेक को भुजता, और कितनक को लाहे के तवुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन सब मास के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था। फिर वह साथ में मछलियों के मास के रस को, मृग के मास के रस को, तीतर के मास के रस को, तथा बटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक मास के रस को, एव और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। सबको अच्छी

ખેચર સજ્ઞી પચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના કાતરથી ટુકડા કરી નાખતો હતો, તેમા કેટલાક ટુકડા સૂક્ષ્મ થતા, કેટલાક ગોળ, કેટલાક લાબા, અને કેટલાક એવા પણ થઇ જતા કે તદ્દન નાના હોય તે ટુકડામાથી કેટલાકને બરફમા નાખીને પકાવતો, કેટલાકને તે જૂદા રાખતો જે સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તડકામા રાખી સૂકાવી નાખતો, અને કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવતો હતો કેટલાક સમયાનુસાર પાકી જતા હતા, કેટલાકને માછલીઓના માસમા, કેટલાકને છાસ-દહીંમા રાયતાના રૂપમા, કેટલાકને આમળાના રસમા, કેટલાકને કોઠાના રસમા, દ્રાક્ષના, અનારના અને કેટલાકને માછલીઓના રસમા પકાવતો હતો કેટલાક ટુકડાઓને તેલમા તળતો હતો, કેટલાકને ભૂજતો, અને કેટલાકને લોઢાના તવા પર સળી લોઢાની હોય તેના પર ચઢાવીને અગ્નિમા સેકતો હતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોયો તે તમામ માસના ટુકડાઓને જૂદી-જૂદી રીતે પકાવતો હતો, તે સાથે વળી માછલીઓના માસરસને-મૃગના માસરસને, તેતર, બટેર આદિ જાનવરોથી લઇને મોર સુધીના માસરસને અને બીજી મોટી મોટી માત્રામા શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, એ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી

दारग पयाया जात्र जम्हा ण अम्ह इमे दारण सोरियस्स जक्खस्स उवाइय-
लद्धे तम्हा ण होउ ण अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेण । तए ण से सोरियदत्ते

दु.ख पहुचाने मे ही प्रसन्न होने वाला था । उस श्रीक रसोइये के अधिकार में बहुत से नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मात्स्यिक-मत्स्यघाती थे, कोई वागुरिक-मृगघाती थे, कोई शाकुनिक-पक्षियों का शिकार करने वाले थे। अपने२ काम का सबको इसकी ओर से वेतन भोजन आदि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत सख्या में श्लक्ष्ण मत्स्य-श्लक्ष्ण जाति के मत्स्यों की यावत् पताकातिपताका जाति के मत्स्यों की, तथा बकराओं की, मेषों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैसों की, तीतरों की, चिडियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों-मुर्गो की और मयूरों की शिकार कर इन सब जानवरों को इस श्रीक रसोइये को लाकर दिया करते थे। फिर इसके यहा और भी तीतर से लेकर मयूर तक पक्षिगण पिंजरों में बद किये हुए रहते थे। इसके यहा कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे, जो वेतन और भोजन पर नोकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, फिर वे उन्हें ले जा कर श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे।

वह श्रीक उन समस्त जलचर थलचर और खेचर सज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यञ्च

ચાડવામાજ પ્રસન્ન થવાવાળો હતો, તે શ્રીક રસોયાના અધિકારમા ઘણાજ-નોકર-ચાકર કામ કરતા હતા, તેમા કેટલાક મત્સ્ય મારનાર હતા, કોઈ મૃગ મારનાર, કોઈ શાકુનિક-પક્ષીઓનો શિકાર કરવાવાળા હતા તે દરેક નોકરોને પોતાના કામના પ્રમાણમા તે રસોયા તરફથી પગાર અને ભોજન પણ મળતુ હતુ, તે નોકરો હમેશા- ઘણીજ મોટી સખ્યામા શ્લક્ષ્ણ મત્સ્ય-શ્લક્ષ્ણ જાતિના મત્સ્યો તથા પતાકાતિપતાકા જાતિના મત્સ્યોનો, બકરાઓ, ઘેટાઓ, રોઝો, સુકરો (ભુડો), મૃગો, પાડાઓ, તિત્તિરો, ચકલા, લાવા પક્ષીઓ, કબુતરો, કુકડાઓ, મરઘાઓ, અને મોર આ તમામનો શિકાર કરીને તે તમામ જાનવરો લાવીને તે રસોયાને આપતા હતા, તે સિવાય તેને ત્યા બીજા પણ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના પક્ષીઓ પાજરામા બાધેલા રહ્યા કરતા હતા, તે રસોયા પાસે બીજા એવા પણ નોકર ચાકર હતા જે પગાર અને ભોજન મળે તેમ નોકરી કરતા હતા, તે નોકરોનુ કામ એ હતુ કે, તેઓ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના તમામ જીવતા પ્રાણીઓની પાખો ઉખાડતા હતા અને તે પાખ વિનાના તમામ પ્રાણીઓ લાવીને તે શ્રીક રસોયાને આપતા હતા, તે શ્રીક એ તમામ જલચર, થલચર અને

दारए पंचधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुपत्ते यावि होत्था। तए णं से समुद्ददत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते। तए णं से सोरियदत्ते दारए बहूहिं मित्त० रोयमाणे३ समुद्ददत्तस्स णीहरणं करेइ।

जीवों को मार कर उनके छोटे २ टुकडे२ कर डालता। उन में कई टुकडे सूक्ष्म होते, कई गोल, कई लम्बे२, और कई ऐसे भी होते जो छोटे२ थे। इन में कितनेक को वह घी में डाल कर पकाता। कितनेक को वह आग पर रख देता जिस से स्वतः ही पक जाते। कितनेक को वह धूप में रख कर शुष्क कर देता। कितनेक को हवा के द्वारा पका देता। कितनेक को समयानुसार पकाता। कितनेक को वह मछलियों के मांस में, कितनेक को मट्ठा में रायता के रूप में, कितनेक को आंवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को द्राक्षों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकाता था। कितनेक-टुकडों को वह तेल से तलता, कितनेक को भुनता, और कितनेक को लोह के त्रिशूल (सलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता। इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन सब मांस के टुकडों को अनेक प्रकार से पकाता था। फिर वह साथ में मछलियों के मांस के रस को, मृग के मांस के रस को, तीतर के मांस के रस को, तथा बटेर आदि जानवरों से लेकर मयूर तक मांस के रस को, एवं और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था। तत्पश्चात् मच्छी

જોઈએ એવી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોને મારીને તેના કાતરથી ટુકડા કરી નાખતો હતો, તેમાં કેટલાક ટુકડા સૂક્ષ્મ થતા, કેટલાક ગોળ, કેટલાક લાંબા, અને કેટલાક આવા પણ થઈ જતા કે તદ્દન નાના હોય તે ટુકડામાંથી કેટલાકને બરફમાં નાખીને પકાવતો, કેટલાકને તે જૂદા ભાગને જે સ્વાભાવિક રીતે પાકી જતા, કેટલાકને તડકામાં રાખી સૂકવી નાખતો, અને કેટલાકને હવા-વાયુદ્વારા પકાવતો હતો. કેટલાક સમયાનુસાર પાકી જતા હતા, કેટલાકને માછલીઓના માંસમાં, કેટલાકને છાશ-દહીંના રાયતાના રૂપમાં, કેટલાકને આંબળાના રસમાં, કેટલાકને કોઠાના રસમાં, દ્રાક્ષના, અનારના અને કેટલાકને માછલીઓના રસમાં પકાવતો હતો કેટલાક ટુકડાઓને તેલમાં તળતો હતો, કેટલાકને ભૂંજતો, અને કેટલાકને લોઢાના તવા પર ગળી લોઢાની સોય તેના પર ચઢાવીને અગ્નિમાં સેકતો હતો, આ પ્રમાણે તે શ્રીક રસોઈઓ તે તમામ માંસના ટુકડાઓને જૂદી-જૂદી રીતે પકાવતો હતો, તે સાથે વળી માછલીઓના માંસરસને-મૃગના માંસરસને, તેતર, બટેર આદિ જાનવરોથી લઈને મોર સુધીના માંસરસને અને બીજી મોટી માત્રામાં શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, એ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી

दारग पयाया जाव जम्हा ण अम्ह इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइय-लद्धे तम्हा ण होउ ण अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेण । तए णं से सोरियदत्ते

दुःख पहुचाने में ही प्रसन्न होने वाला था। उस श्रीक रसोइये के अधिकार में बहुत से नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मात्स्यिक-मत्स्यघाती थे, कोई वागुरिक-मृगघाती थे, कोई शाकुनिक-पक्षियों का शिकार करने वाले थे। अपनेर काम का सबको इसकी ओर से वेतन भोजन आदि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत सख्या में श्लक्ष्ण मत्स्य-श्लक्ष्ण जाति के मत्स्यों की यावत् पताकातिपताका जाति के मत्स्यों की, तथा बकराओं की, मेषों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैसों की, तीतरों की, चिडियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों-मुर्गों की और मयूरों की शिकार कर इन सब जानवरों को इस श्रीक रसोइये को लाकर दिया करते थे। फिर इसके यहा और भी तीतर से लेकर मयूर तक पक्षिगण पिंजरों में बद किये हुए रहते थे। इसके यहा कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे, जो वेतन और भोजन पर नोकरी करते थे, जिनका काम यह था कि वे तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पखों को उखाडते रहते थे, फिर वे उन्हें ले जा कर श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे।

वह श्रीक उन समस्त जलचर थलचर और खेचर सज्ञी पचेन्द्रिय तिर्यञ्च

ચાડવામાજ પ્રસન્ન થવાવાળો હતો તે શ્રીક રસોયાના અધિકારમા ઘણાજ-નોકર-ચાકર કામ કરતા હતા, તેમા કેટલાક મત્સ્ય મારનાર હતા, કોઈ મૃગ મારનાર, કોઈ શાકુનિક-પક્ષીઓનો શિકાર કરવાવાળા હતા તે દરેક નોકરોને પોતાના કામના પ્રમાણુમા તે રસોયા તરફથી પગાર અને ભોજન પણુ મળતુ હતુ તે નોકરો હમેશા- ઘણીજ મોટી સખ્યામા શ્લક્ષ્ણુ મત્સ્ય-શ્લક્ષ્ણુ જાતિના મત્સ્યો તથા પતાકાતિપતાકા જાતિના મત્સ્યોનો, બકરાઓ, ઘેટાઓ, રોઝો, સુકરો (ભુડો), મૃગો, પાડાઓ, તિત્તિરો, ચકલા, લાવા પક્ષીઓ, કબુતરો, કુકડાઓ, મરઘાઓ, અને મોર આ તમામનો શિકાર કરીને તે તમામ જાનવરો લાવીને તે રસોયાને આપતા હતા, તે સિવાય તેને ત્યા બીજા પણુ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના પક્ષીઓ પાજરામા બાધેલા રહ્યા કરતા હતા, તે રસોયા પાસે બીજા એવા પણુ નોકર ચાકર હતા જે પગાર અને ભોજન મળે તેમ નોકરી કરતા હતા, તે નોકરોનું કામ એ હતુ કે, તેઓ તેત્તરથી લઈને મોર સુધીના તમામ જીવતા પ્રાણીઓની પાખો ઉખાડતા હતા અને તે પાખ વિનાના તમામ પ્રાણીઓ લાવીને તે શ્રીક રસોયાને આપતા હતા, તે શ્રીક એ તમામ જલચર, થલચર અને

सप्तमा-ग्रयनोक्तायाः तद्वत् चिन्ता=पुत्रप्राप्त्यर्थं यक्षोपयाचनरूपो विचार अस्या अपि समुत्पन्नः। 'आपुच्छणा' आमन्त्रणा=पतिं प्रति पृच्छाकरणम्। तद्वदेव 'उवाइय' उपयाचित-यक्षमन्दिरे गत्वोपयाचनकरणम्। श्रीरमहानमिकजीवस्य षष्ठपृथिव्याः स्वायुःक्षयेणाम्या गर्भे समवतरणम्। त्रिषु मासेषु पूर्णेषु 'दोहला' उत्पन्नदोहदा पूर्णदोहदा-मासमदिराभक्षणरूपदोहदमादुर्भावस्तत्पूर्त्तिश्च, तत्पश्चात्-'जाव' यावत्-नवसु मासेषु प्रतिपूर्णेषु 'दारग' दारक=पुत्र 'पयाया' प्रजाता जनितवती जाव यावत्-परम्परागत पुत्रजन्मोत्सव कृत्वा प्राप्ते द्वादशे दिवसे मातापितरौ तस्य नामधेयं कुरुत, तथाहि-'जम्हा ण' यस्मात् खलु 'अम्ह' अस्माकं 'इमे दारए' अयं दारकः 'सोरियस्स जक्खस्स' शौर्यस्य यक्षस्य 'उवाइयलद्धे' उपयाचित-

का जीव पुत्ररूप से अवतरित हुआ। जब गर्भ ठीक३ माह का हो गया तब समुद्रदत्ता के मन में गर्भ के प्रभाव से गंगदत्ता की तरह दोहला उत्पन्न हुआ। उसने इस दोहले की पूर्तिके लिये अपने पति से कहा, जैसा कि गंगदत्ता ने कहा था। इसने उसके दोहले की पूर्ति के साधनों को जुटाने की अनुमति देदी। यह भी अपने दोहद की पूर्ति के लिये शौर्ययक्ष के आयतन मे पहुँची, और वहा उसने उसकी मनौती (मानता) की। इस प्रकार जब इसका दोहला पूर्ण हो चुका तब नौ माह के पूर्ण होते ही उसने एक पुत्र को जन्म दिया। मातापिता ने पुत्रप्राप्ति का ठाटबाट के साथ उत्सव किया। ११ दिन के व्यतीत होने पर १२ वें दिन में उन्होंने ऐसा ख्याल कर कि-यह पुत्र हमे शौर्य-यक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है इसलिये इसका नाम शौर्यदत्त रखना चाहिये अतः उसका

જાતિ નિન્હુઠ હતી, તેના ગર્ભમા છઠ્ઠી નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને (ભોગવીને) તે શ્રીક રસોયાનો જીવ પુત્રરૂપે અવતર્યો, જ્યારે ગર્ભ બરાબર ત્રણ ૩ માસનો થઈ ગયો ત્યારે સમુદ્રદત્તાના-મનમા ગર્ભના પ્રભાવથી ગંગદત્તાના પ્રમાણે દોહલા-મનોરથ-ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તેણે તે દોહલાની પૂર્તિ માટે પોતાના પતિને કહ્યુ, જેવી રીતે ગંગદત્તાએ કહ્યુ હતુ તે પ્રમાણે કહ્યુ તે પતિએ પોતાની સ્ત્રીના દોહલાની પૂર્તિના સાધનોને મેળવવાની અનુમતિ આપી તે પણ (સ્ત્રી) પોતાના દોહલાની પૂર્તિ માટે શૌર્યયક્ષના નિવાસ સ્થાને પહોચી અને ત્યા તેણે યક્ષની માનતા કરી, આ પ્રમાણે જ્યારે તેનો દોહલો પૂર્ણ થઈ ચુકયો ત્યારે નવ ૯ માસ પૂરા થતા તેણે એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો માતા-પિતાએ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો તેથી મોટા ઠાઠ-માઠથી એક ઉત્સવ કર્યો બાળકના જન્મના અગિયાર દિવસ પુરા થઇને જ્યારે ૧૨ બારમો દિવસ થયો ત્યારે તેણે એવો વિચાર કર્યો કે, આ પુત્ર અમને શૌર્યયક્ષની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થયો છે, એટલા માટે એનું નામ શૌર્યદત્ત રાખવુ

अणणया कयाइ से सयमेव मच्छधमहत्तरगत्त उवसपज्जित्ताण विहरइ । तए ण से सोरियदत्ते दारए मच्छन्धे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणदे ॥सू० ४॥

टीका—सू ४

'तए ण स' इत्यादि । 'तए ण सा' तत खलु सा 'समुद्दत्ता भारिया' समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य भार्या समुद्रदत्ता 'णिंदूया वि' निन्दुकापि=मृतवत्सा 'होत्था' आसीत् । तस्याः 'जाया२' जाता जाता=उत्पन्नमात्रा एव दारका 'विणिहायमावज्जति' विनिघातमापद्यन्ते=म्रियन्त इत्यर्थ, 'जहा गगदत्ताए' यथा गङ्गदत्ताया

तरह पका कर फिर वह पके हुए सामान को मित्र राजा के पास भोजनशाला में भोजन करने के अवसर पर पहुँचा देता । तथा स्वय भी वह श्रीक रसोइया उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मास के पके हुए, तले हुए, भुजे हुए टुकडों के साथ२ अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन करता था । इस श्रीक रसोइये का जानवरों को मारना और मास मदिरा का सेवन करना यही एक प्रधान काम था । इसी काम में इसने विचक्षणता प्राप्त की थी, एव इसी प्रकार के पापकर्मों के आचरण करने का ही इसका स्वभाव था । यह अपनी तैंतीस सौ (३३००) वर्ष की पूरी आयु इन्हीं कामों में समाप्त कर मृत्यु के अवसर मर कर छठी पृथिवी में जाकर उत्पन्न हुआ ॥ सू० ३ ॥

'तए ण सा' इत्यादि ।

इसके बाद मच्छीमार समुद्रदत्त की स्त्री जिसका नाम समुद्रदत्ता था और जो जातिनिन्दुका थी, उसके गर्भ में छठे नरक की स्थिति को भोगकर वह श्रीक रसोइया

તે પકાવેલા સામાનને મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામાં ભોજન કરવાના સમયે પહોંચાડતો હતો, તથા તે પોતે શ્રીક રસોયો પણ આગળ જે કહ્યા તે તમામ જીવોના માસના પકાવેલા તળેલા ભૂંજેલા, પદાર્થોની સાથે-સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણ સેવન કરતો હતો, તે શ્રીક રસોયાને જાનવરોને મારવા તથા માસ-મદિરાનું સેવન કરવું એજ મુખ્ય કામકાજ હતું, તે કામમાં તેણે પૂરી રીતે કુશળતા મેળવી હતી, અને એ પ્રકારના પાપકર્મોનું આચરણ કરવાનોજ જેનો સ્વભાવ હતો, તે રસોયો પોતાની તેત્રીસસો-૩૩૦૦ વર્ષની પૂરી આયુષ્ય એ કામોમાજ સમાપ્ત કરીને મૃત્યુ પામ્યો પછી છઠ્ઠી પૃથિવીમા જઈને ઉત્પન્ન થયો ॥ સૂ૦ ૩ ॥

तए ण सा ઈત્યાદિ

(तए ण सा) તે પછી મચ્છીમાર સમુદ્રદત્તની સ્ત્રી કે જેનું નામ સમુદ્રદત્તા હતુ અને જે

'सयमेव' स्वयमेव 'मच्छंधमहत्तरगत्त' मत्स्यबन्धमहत्तरकत्व=मत्स्यबन्धाधिपतित्वम् 'उवसपज्जित्ता णं' उपसम्पद्य=प्राप्य खलु 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति। 'तए णं से' ततः खलु स 'सोरियदत्ते दारए' शौर्यदत्तो दारकः 'मच्छवे' मत्स्यबन्धः 'जाए अहम्मिए' जातोऽधार्मिकः-अधार्मिको जात इत्यन्वय', 'जाव' यावत् 'दुप्पडियाणदे' दुष्प्रत्यानन्दः=पापकर्मभिर्दुष्परितोष्य'-बहुविधपापकर्मनिरतो जात इत्यर्थ' ॥सू० ४॥

मूलम्-सू० ५

तए णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स बहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति, ओगाहित्ता बहूहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवपुलेहि य जभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हति, गिण्हित्ता एगट्ठियाओ भरेंति, भरित्ता कूलं गाहिंति, कूलं गाहित्ता मच्छखलए करेंति, करित्ता आयवंसि दलयंति। अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा आयवतत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहि य भज्जिएहि य

महत्तरगत्तं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ) पिता की दाहक्रिया आदि समाप्त होने पर किसी एक समय इसे मच्छीमारों ने मिल कर इसके पिता के पद पर नियुक्त कर दिया। (तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) इस प्रकार यह अपने पिता के पद पर रहता हुआ मछली आदि की शिकार करने मे निपुण हो गया, साथ में महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी भी बन गया। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

मेव मच्छंधमहत्तरगत्तं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ) પિતાની દાહક્રિયા આદિ સમાપ્ત થયા પછી કોઈ એક સમયે મચ્છીમારોએ મળીને તેને પિતાના પદ ઉપર નિયુક્ત કર્યો (तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे) આ પ્રમાણે તે પોતાના પિતાના પદ ઉપર રહીને માછલા આદિનો શિકાર કરવામાં કુશળ બની ગયો. સાથે-સાથે મહા અધર્મી અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડવામાં આનંદ માનવાવાળો બની ગયો. ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૪ ॥

लब्ध=उपयाचनामासीऽस्ति, 'तम्हा ण' तस्मात्खलु 'होउ ण' भवतु खलु 'अम्ह' अस्माकम् 'इमे दारए' अयं दारकः 'सोरियदत्ते णामेण' शौर्यदत्तो नाम्ना । 'तए ण से' ततः खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'पचधाइपरिग्गहिए' पञ्चधात्रीपरिगृहीत'=पञ्चधात्री परिपालित 'जाव' यावत्-गिरिकन्दरागतचम्पकपादप इव सुखसुखेन परिवर्धते । तत खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभावः=गतबाल्यावस्थः 'विण्णायपरिणयमित्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः=परिपक्वविज्ञानः 'जोवणगमणुपत्ते यावि' यौवनकमनुप्राप्तः=युवावस्थासम्पन्नश्चापि 'होत्था' अभवत् । 'तए ण से' ततः खलु स समुद्रदत्तो मत्स्यबन्धः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्त'=मृतः । 'तए ण से' ततः खलु स 'सोरियदत्ते दारए' शौर्यदत्तो दारक' 'बहुहि' बहुभि' 'मित्त०' मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनैः सार्धं 'रोयमाणे२' रुदन् विलपन् क्रन्दन् 'समुद्दत्तस्स' समुद्रदत्तस्य 'णीहरण' निर्हरण=मृतदेहस्य श्मशाने नयन 'करेइ' करोति, 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'से' स. शौर्यदत्तः

"शौर्यदत्त" नाम रखा। (तए ण से सोरियदत्ते दारए पचधाईपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोवणगमणुपत्ते यावि होत्था) शौर्यदत्त पॉच धाय माताओं से लालित पालित होता हुआ जब बाल्य अवस्था से पार होकर तरुण अवस्था वाला हुआ, एव युवावस्था के ज्ञान से सपन्न हो गया, (तए ण से समुद्दत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) तब उस के पिता समुद्रदत्त का देहात हो गया। (तए ण से सोरियदत्ते दारिए बहुहिं मित्त० रोयमाणे२ समुद्दत्तस्स णीहरण करेइ) इसने अनेक मित्रादि परिजनों के साथ मिल कर रोते चिल्लाते हुए समुद्रदत्त की श्मशानयात्रा निकाली। (अण्णया कयाइ से सयमेव मच्छध

જોઈએ આ નિર્ણય કરીને "શૌર્યદત્ત" નામ રાખ્યુ (तए ण से सोरियदत्ते दारए पंचधाइपरिग्गहिए जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जाव जोवणगमणुपत्ते यावि होत्था) શૌર્યદત્તને પાચ-ધાય માતાઓ લાલન-પોષણ-પાલન વગેરે કરવા લાગી અને તેમ કરતા જ્યારે તેની બાલ-અવસ્થા પૂરી થઈ અને તરૂણ-જવાન અવસ્થામા આવ્યો અને યુવાન અવસ્થાનુ જ્ઞાન પણ મળી ગયુ (तए ण से समुद्दत्ते अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) ત્યારે તેના પિતા સમુદ્રદત્તનુ મરણ થયુ (तए ण से सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणे२ समुद्दत्तस्स णीहरण करेइ) ત્યારે તેણે અનેક મિત્રો-પરિજનોની સાથે મળીને, રોતા-કકળતા સમુદ્રદત્તની શ્મશાન યાત્રા કાઢી (अण्णया कयाइ से सय-

'दहमद्दणेहि य' ह्रदमर्दनै=स्नुही (थुहर) दुग्धनिक्षेपेण जलविकृतिकरणैः 'दहमहणेहि य' ह्रदमथनैः=वृक्षशाखादिविलोडनैः, 'दहवहणेहि य' ह्रदवहनैः=नालिकादिना ह्रदजलनिःसारणैः 'दहपवहणेहि य' ह्रदप्रवहणैः=ह्रदजले मत्स्यादिग्रहणार्थं नौकया भ्रमणे, तथा 'पवपुलेहि य' प्रपम्बुलैः=मत्स्यबन्धनविशेषैः, 'जभाहि य तिसराहि य भिसराहि य विसराहि य विसराहिय, हिल्लिरीही य, झिल्लिरीहि य, एते जभादि-शब्दा सर्वे देशीया जालवाचकाः', तै=मत्स्यबन्धनविशेषैः 'जालेहि य' जालैश्च, 'गलेहि य' गलैः=गलकण्टकैः, 'कूडपासेहिय' कूटपाशैः,=पाशरूपैर्बन्धनविशेषैः 'वक्कबंधेहि य' वल्कलबन्धैः, 'सुत्तबंधेहि य' सूत्रबन्धैः. 'बालबंधेहि य' बालबन्धैः=केशनिर्मितबन्धनैश्च शौर्यदत्तस्य भृत्या 'बहवे' बहून् 'सण्हमच्छे य' श्लक्ष्णमत्स्यान् 'जाव' यावत् 'पडागाइपडागे य' पताकातिपताकान्=एतन्नामकान् मत्स्यान् श्लक्ष्णमत्स्यादारभ्य पताकातिपताकमत्स्यपर्यन्तमनेकविधा मत्स्या भवन्ति, तथा हि प्रज्ञापनासूत्रस्य प्रथमपदे 'से किं त मच्छा ? मच्छा अणेगविहा पण्णत्ता, तंजहा—सण्हमच्छा खवल्लमच्छा जुगमच्छा विज्झडियमच्छा हलिमच्छा मगरमच्छा रोहियमच्छा हलीसागरा गागरावडा वडगरा गब्भया उसगारा तिमितिमिंगिला णक्का तंडुलमच्छा कणिक्का

वे इतस्ततः चक्कर काटते, थूहर का दूध भरकर पानी में डालते जिससे पानी खराब हो जाय, वृक्षों की शाखा से कभी२ पानी का विलोडन करते, मोरियों द्वारा कभी२ उसका पानी बाहिर निकाल देते, कभी२ नौका पर चढे२ ही पानी में इधर उधर डोला करते। तथा प्रपम्बुलों द्वारा, जभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, भिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिल्लिरियों द्वारा, झिल्लिरियों द्वारा (ये सब शब्द जालविशेष के वाची हैं) जालों द्वारा, गलकटकों द्वारा, कूटपाशों द्वारा, वल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबन्धों द्वारा, बालबन्धों द्वारा, अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को पताकातिपताका मछलियों

આટે વસ્ત્રોમા તેનું પાણી ભરીને ગાળતો તેમા આમ તેમ ચકર મારતો થોરનુ દૂધ ભરીને પાણીમા નાખતો જેનાથી પાણી ખરાબ થઈ જાય, વૃક્ષોની ડાળીઓ કાપીને પાણીમા નાખતો, મોરી વડે કરી કયારેક તેનુ પાણી બહાર કાઢી નાખતો, કયારેક વહાણુ ઉપર ચઢીને પાણીમા આજુ-બાજુ ડોળ્યા કરતો હતો તથા અનેક પ્રકાર જાળો જેના નામો-જેવી કે,પ્રપમ્બુલો, જ ભાઓ,તિસરાઓ,મિસરાઓ,ધિસરાઓ વિસરાઓ,હિલ્લિરીઓ, ઝિલ્લિરિઓ, આ દરેક જાતની જાલ વડે તથા જાળો દ્વારા, ગલક ટકો, કૂટપાશો, વલ્કલ બન્ધો, સૂત્રબન્ધો, બાલબન્ધોદ્વારા અનેક શ્લક્ષ્ણ માછલીઓને, પતાકાતિપતાકા નામની માછ

सोल्लिएहि य रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरति। अप्पणावि य णं से सोरिय-दत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे४ विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—

'तए णं तस्स' इत्यादि। 'तए णं तस्स' ततः खलु तस्य 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'बहवे पुरिसा' बहवः पुरुषाः 'दिन्नभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः 'कल्लाकल्लिं' कल्याकल्य–प्रतिदिनम् 'एगट्ठियाहिं' एकार्थिकाभिः= नौकाभिः 'जउणं महाणइं' यमुनां महानदीम् 'ओगाहिंति' अवगाहन्ते, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य 'बहुहिं' बहुभिः 'दहगालणेहि य' ह्रदगालनैः=ह्रदजलनिर्गालनैः, मत्स्यादि-ग्रहणार्थं ह्रदजलस्य वस्त्रादिभिर्गालनैः, 'दहमलणेहि य' ह्रदमलनैः=जले पुनः पुनर्भ्रमणै

'तए णं तस्स' इत्यादि।

(तए णं) कुछ समय के बाद (तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स) इस मच्छीमार शौर्यदत्त के यहा (बहवे पुरिसा) अनेक पुरुष (दिन्नभइभत्तवेयणा) कि जिन्हें इसकी तरफ से वेतन और खुराक मिलती थी (कल्लाकल्लिं) प्रतिदिन (एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति) नौकाओं पर बैठ कर यमुना नदी में घुसते (ओगाहित्ता) घुस कर (बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हति) वहा पर वे मछलियों को पकड़ने के लिये वस्त्रों से उसका पानी भर कर छानते उसमें

'तए णं तस्स' ઇત્યાદિ

(तए णं) કેટલાક સમય પછી (तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स) તે મચ્છીમાર શૌર્યદત્તને ત્યાં, (बहवे पुरिसा) અનેક પુરુષ (दिन्नभइभत्तवेयणा) જેઓને તેના તરફથી ખોરાક અને પગાર મળતો હતો, (कल्लाकल्लिं) પ્રતિદિન (एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति) વહાણમાં બેસીને યમુના નદીમાં ઉતરતા (ओगाहित्ता) નદીમાં ઉતરીને (बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमद्दणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हति)) ત્યાં આગળ તે માછલીઓને પકડવા

जीविका 'कप्पेमाणा, कल्पमानाः=कुर्वन्तो विहरन्ति । 'अप्पणावि य ण' आत्मना= स्वयमपि च खलु 'से सोरियदत्ते' स शौर्यदत्तः 'वहूहिं' बहुभिः 'सण्हमच्छेहि य' श्लक्ष्णमत्स्यैः 'जाव पडागाइपडागेहि य' यावत् पताकातिपताकैः=मत्स्यविशेषैः, कीदृशैः ? 'तलिएहि य' तलितैः 'भज्जिएहि य' भर्जितैः 'सोल्लिएहि य' शौल्यैश्च-शूलादौ समारोप्याङ्गाराग्निना पक्वैः सह 'सुरं च५' सुरां च५ 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्४ विहरति ॥ ५ सू०॥

(अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते वहूहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे४ विहरइ) वह शौर्यदत्त भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताका मछलियों तक के समस्त जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ, भुजा हुआ एवं शूल पर पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का उपभोग करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था ।

भावार्थ—जब शौर्यदत्त अपने पिता के पद पर आसीन हो गया, तब उसने भी अपना परम्परागत व्यापार प्रारभ कर दिया। इसके लिये उसने अपने घर पर अनेक नौकर वेतन और भोजन पर नियुक्त कर लिये। ये नौकर चाकर प्रतिदिन जमुना नदी पर जाते और नौका द्वारा उसमें अवगाहन करते। वहा जितनी भी मछलिया होती उन्हें जैसे भी बनता पकडते, वहा पर वे मछलियों को पकडने के लिये वस्त्रों से उस का पानी भर कर छानते, यमुना में वे इधर उधर चक्कर काटते, थूहर का दूध

विहरंति) પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા (अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते वहूहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं५ आसाएमाणे ४ विहरइ) તે શૌર્યદત્ત પણ તે તમામ શ્લક્ષ્ણ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાકા માછલીઓ સુધીના તમામ જલચર જીવોના માસની સાથે જે તળેલુ, ભુંજેલુ અને પકાવેલુ હતુ તે, અનેક મદિરાઓની સાથે ઉપભોગ કરતો હતો, અને બીજાને પણ ખાવામા આપતો હતો

ભાવાર્થ—જ્યારે શૌર્યદત્ત પોતાના પિતાના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યો, ત્યારે તેણે પણ પોતાના પરમ્પરાગત ધન્ધા પ્રારભ કરી દીધો તે માટે તેના પોતાના ઘરપર નોકર પગાર અને ભોજન મળે તેવી રીતે રાખેલા હતા, તે નોકર-ચાકર હમેશા જમુના-યમુના નદીમા જઈને વહાણદ્વારા તેમા અવગાહન કરતા ત્યાથી જેટલી માછલીઓ મળતી તેને ગમે તેવી રીતે પણ પકડતા હતા ત્યા માછલીઓને પકડવા માટે વસ્ત્રોથી પાણી ભરીને ગાળતા, અને યમુનામા આમ-તેમ ચારેય બાજુ ચકર મારતા થોરનુ

मच्छा सान्मितिथया मच्छा लभणमच्छा पडागा, पडागाइपडागा जोपावन्न तहप्पगारा, सेते मच्छा" तान् सर्वानित्यर्थ, 'गिण्हति' गृह्णन्ति। 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा तैर्मत्स्यै- 'एगट्ठियाओ' एकार्थिका=नौका 'भरेंति' भरन्ति=पूरयन्ति। 'भरित्ता, भृत्वा 'कूल' यमुनातट 'गाहिति' गाहन्ते=आनयन्ति। 'गाहित्ता' गाहित्वा=आनीय 'मच्छखलए' मत्स्यखलान्=मत्स्याना-खलान्-राशीन् 'करेंति' कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा 'आयवसि' आतपे 'दलयति ददति। 'अण्णे य', अन्ये च 'से' तस्य शौर्य- दत्तस्य बहवे पुरिसा' बहव पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतना 'आयवतत्तेर्हि' आतपतप्तै= आतपशुष्कै. 'मच्छेहिं' मत्स्यै कीदृशैस्तैः? 'तलिएहि य' तलितैः, 'भज्जिएहि य' भर्जितै' 'सोल्लिएहि य' शौल्यै. शूलपक्वैश्च 'रायमग्गसि' राजमार्गे 'वित्ति' वृत्तिम्=

को पकडते थे। (गिण्हित्ता) पकड कर (एगट्ठियाओ भरेंति) उन्हें वे सब नौका में डालते जाते। जब नौका भर जाती, तब वे (भरित्ता कूल गाहिंति) उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते। (कूल गाहित्ता मच्छखलए करेंति) तीर पर आन कर वे सब उन मछलियों का ढेर करते (करित्ता आयवसि दलयति) ढेर करने के बाद वे उन्हें धूप में फैला कर सुखा देते। (अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) कुछ पुरुष उसके पास इस बात की भी नौकरी आदि पाते थे जो उन सुकाई गई मछलियों को (तलिएहि य भज्जिएहिं य सोल्लिएहि य) तैल से तलते थे, भुजते थे और शूलों द्वारा पकाते थे, फिर बाद में उन्हें (रायमग्गसि) राजमार्ग में रख कर बेंचते थे, और इस प्रकार (वित्तिं कप्पेमाणा विहरति) अपनी जीविका चलाते थे।

લીઓને પકડતો હતો, (गिण्हित्ता) પકડી કરીને (एगट्ठियाओ भरेंति) તેને પોતાના વહાણમા નાખતો જતો હતો જ્યારે તેનું વહાણ ભરાઈ જતુ ત્યારે તે (भरित्ता कूल गाहति) ભરેલા વહાણને નદીના કાંઠે લઈ જતો હતો, (कूल गाहित्ता मच्छखलए करेंति) કાંઠે લાવીને તે વહાણમાથી માછલીઓ બહાર કાઢીને ઢગલા કરતો હતો (करित्ता आयवसि दलयति) ઢગલા કરીને પછી તેને તડકામા પહોળી કરીને સૂકવતો હતો, (अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा) કેટલાક પુરૂષો તેના પાસે એ વાતની પણ નોકરી કરતા હતા કે જે સુકાઇ ગયેલી માછલીઓને (तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य) તેલમા તળતા હતા, ભુજતા હતા, અને શૂલી પર ચઢાવીને પકાવતા હતા પછી તેને (रायमग्गसि) રાજમાર્ગમા રાખીને વેચતા હતા, અને એ પ્રમાણે (वित्तिं कप्पेमाणा

जीविका 'कप्पेमाणा, कल्पमाना.=कुर्वन्तो विहरन्ति । 'अप्पणावि य ण' आत्मना= स्वयमपि च खलु 'से सोरियदत्ते' स शौर्यदत्त. बहुर्हि' बहुभिः 'सण्हमच्छेहि य' श्लक्ष्णमत्स्यै 'जाव पडागाइपडागेहि य' यावत् पताकातिपताकै =मत्स्यविशेपैः, कीदृशै ? 'तलिएहि य' तलितैः 'भज्जिएहि य' भर्जितैःसोल्लिएहिं य' शौल्यैश्च-शूलादौ समारोप्याङ्गाराग्निना पक्वै. सह 'सुर चउ' सुरा च५ 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्४ विहरति ॥- सू०॥

(अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुर्हि सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुर५ आसाएमाणे४ विहरइ) वह शौर्यदत्त भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताका मछलियों तक के समस्त जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ, भुजा हुआ एवं शूल पर पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का उपभोग करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता रहता था ।

भावार्थ—जब शौर्यदत्त अपने पिता के पद पर आसीन हो गया, तब उसने भी अपना परम्परागत व्यापार प्रारभ कर दिया। इसके लिये उसने अपने घर पर अनेक नौकर वेतन और भोजन पर नियुक्त कर लिये। ये नोकर चाकर प्रतिदिन जमुना नदी पर जाते और नौका द्वारा उसमें अवगाहन करते । वहा जितनी भी मछलिया होती उन्हें जैसे भी बनता पकडते, वहा पर वे मछलियों को पकडने के लिये वस्त्रों से उस का पानी भर कर छानते, यमुना में वे इधर उधर चक्कर काटते, थूहर का दूध

विहरंति) પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા (अप्पणावि य ण से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुर५ आसाएमाणे ४ विहरइ) તે શૌર્યદત્ત પણ તે તમામ શ્લક્ષ્ણ માછલીઓથી લઈને પતાકાતિપતાકા માછલીઓ સુધીના તમામ જલચર જીવોના માસની સાથે જે તળેલુ, ભુજેલુ અને પકાવેલુ હતુ તે, અનેક મદિરાઓની સાથે ઉપભોગ કરતો હતો, અને બીજાને પણ ખાવામા આપતો હતો.

ભાવાર્થ—જ્યારે શૌર્યદત્ત પોતાના પિતાના પદ ઉપર સ્થાન પામ્યો, ત્યારે તેણે પણ પોતાના પરમ્પરાગત ધન્ધા પ્રારભ કરી દીધો તે માટે તેના પોતાના ઘરપર નોકર પગાર અને ભોજન મળે તેવી રીતે રાખેલા હતા, તે નોકર-ચાકર હમેશા જમુના-યમુના નદીમા જઈને વહાણદ્વારા તેમા અવગાહન કરતા ત્યાથી જેટલી માછલીઓ મળતી તેને ગમે તેવી રીતે પણ પકડતા હતા ત્યા માછલીઓને પકડવા માટે વસ્ત્રોથી પાણી ભરીને ગાળતા, અને યમુનામા આમ-તેમ ચારેય બાજુ ચકર મારતા થોરનું

मूलम्—सू० ६

तए णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स अण्णया कयाइं ते मच्छे तलिए भज्जिए सोल्लिए य आहारेमाणस्स मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था। तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणा२ एवं वयह एवं खलु देवाणुप्पिया!

भर कर पानी में डालते जिससे पानी खराब हो जाता और मछलिया मर कर पानी के ऊपर आ जातीं, कभी२ वृक्षों की शाखाओं से पानी का विलोडन करते, कभी२ मारियों द्वारा नदी का पानी बाहिर निकालते, कभी२ नौका पर चढे२ ही पानी में इधर उधर डोला करते। तथा प्रपंबुलों द्वारा, जभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, भिसराओं द्वारा, घिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिल्लिरियों द्वारा, झिल्लिरियों द्वारा अर्थात् इन पूर्वोक्त प्रकार की नाना-विध जालविशेषों द्वारा, तथा सामान्य जालों द्वारा, गलकंटकों द्वारा, कूटपाशों द्वारा, वल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबंधों द्वारा, बालबंधों द्वारा अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को यावत् पताकातिपताका अर्थात् प्रज्ञापना सूत्र के प्रथम पद में कहे हुए समस्त मछलियों को पकडते थे और उन सब को नौका में भरते थे। जब नौका भर जाती, तब वे उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते। तीर पर लाकर उस नौका से मछलियों को निकाल कर तीर पर ढेर करते और उन्हें फैला कर धूप में सुखा देते थे। कुछ

દ્રધ ભરીને પાણીમા નાખતા, જેના વડે પાણી ખરાબ થઈ જતુ અને માછલીઓ મરી જતી અને પાણીમા ઉપર આવતી, કોઈ કોઈ વખત વૃક્ષોની ડાળીઓથી પાણીનું આલોડન (હલાવતા) કરતા, ક્યારેક મોરીયો દ્વારા નદીનું પાણી બહાર કાઢી નાખતા, ક્યારેક વહાણ પર ચઢીને પાણીને ચારેય બાજુ ડોળ્યા કરતા, તથા પ્રપબુલોદ્વારા, જભાઓદ્વારા, તિસરાઓદ્વારા, ભિસરાઓદ્વારા, ઘિસરાઓદ્વારા, વિસરાઓદ્વારા, હિલ્લિરીયો દ્વારા, ઝિલ્લિરિયો દ્વારા, અર્થાત્ આ નામની અનેક પ્રકારની જાળોદ્વારા તથા સામાન્ય જાળોદ્વારા, ગળકટકોદ્વારા, કૂટપાશોદ્વારા વલ્કલબ ધોદ્વારા, સૂત્રબ ધો દ્વારા, બાલબ ધો દ્વારા અનેક શ્લક્ષ્ણ માછલીઓ તથા પતાકાતિપતાકા અર્થાત્ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પ્રથમ પદમા કહેલ સમસ્ત માછલીઓને પકડતો હતો અને તે તમામને વહાણમા ભરતો હતો અને જ્યારે વહાણ ભરાઈ જતુ ત્યારે તે ભરેલા વહાણને નદી કાંઠે લઈ જઈને તે વહાણમાથી માછલીઓનો ઢગલો કાંઠા પર કરતો હતો અને તે

सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे, जं णो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए तस्स णं सोरियदत्ते विउलं अत्थसंपयाणं दलयइ। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति ॥सू. ६॥

टीका—सू० ६

'तए णं तस्स' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु तस्य 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्य-बन्धस्य अन्यदा कदाचित् 'ते मच्छे' तान् मत्स्यान् 'तलिए भज्जिए सोल्लिए य' तलितान् भर्जितान् शौल्यान्=शूलपक्वांश्च 'आहारेमाणस्स'

पुरुष उसके पास इस बात की नौकरी करते थे कि उन सुखाई हुई मछलियों को तेल से तलते थे, भुजते थे, शूलों पर रख कर पकाते थे। तयार कर फिर उनको राज-मार्ग में रख कर बेंचते थे, उन्हें बेंचकर कर अपनी आजीविका चलाते थे। वह शौर्य-दत्त स्वय भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताक मछलियों तक के जलचर जीवों के मास के साथ जो तला हुआ भुजा हुआ पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन करता रहता था और दूसरों को भी खिलाता पिलाता था ॥सू० ६॥

'तए णं तस्स०' इत्यादि।

(तए णं तस्स सोरियदत्तस्स) उस शौर्यदत्त (मच्छंधस्स) मच्छीमार के (अण्णया कयाइ) किसी एक समय जब कि वह (ते मच्छे) उन मछलियों को कि जो (तलिए भज्जिए सोल्लिए) तली हुई भुजी हुई एवं शूलों पर रख कर पकाई हुई थीं (आहारेमाणस्स) खा रहा था (मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था) तब गले

ढगलाने पछोळो करावीने सूकावता हता, केटलाक पुरुषो तेना पासे ए जातनी नोकरी पण करता हता के ते सूकावेली माछलीओने तेलमा तळता हता, भुंजता, शूळो पर राखीने पकावता हता, पछी ते तैयार करीने तेने राजमार्ग पर राखीने वेचता हता, तेने वेचीने पोतानी आजीविका चलावता हता ते शौर्यदत्त पोते ते तमाम श्लक्ष्ण मछलीओथी लईने पताकातिपताक माछलीओ सुधीना जलचर, जीवोना मासनी साथे जे तळेला, भुंजेला, पकावेला हता ते पण खातो अने तेनी साथे अनेक प्रकारनी मदिरानुं सेवन करतो हतो तेमज बीजाने पण खवरावतो पीवरावतो हतो ॥ सू० ५ ॥

'तए णं तस्स ईत्यादि'

(तए णं तस्स सोरियदत्तस्स) ते शौर्यदत्त (मच्छंधस्स) मच्छीमारने (अण्णया कयाइ) कोई एक समय ते ज्यारे (ते मच्छे) ते माछलीओने जे(तलिए भज्जिए सोल्लिए) तळेली, भुंजेली अने शूळ पर राखीने पकावेली हती ते (आहारेमाणस्स) खातो हतो, तेवामा (मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था) तेना गळामा माछलीनो

आहारयतः=भुञ्जानस्य 'मच्छकटए' मत्स्यकण्टकः 'गउए' गले=गलबिले 'लग्गे यावि' लग्नश्चापि 'होत्था' अभवत् । 'तए ण से' ततः खलु स शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'महयाए वेयणाए' महत्या वेदनया 'अभिभूए समाणे' अभिभूतः=पीडितः सन् 'कोडुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान्=स्वकर्मकरपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत् 'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'सिंघाडग जाव पहेसु' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु 'महया२ सद्देणं' महता२ शब्देन=उच्चस्वरेण 'उग्घोसेमाणा२' उद्घोषयन्तः २ 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयह' वदत-एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्य 'मच्छकटए' मत्स्यकण्टकः 'गलए लग्गे' गले लग्नः=गले विद्धः 'जं' यद् 'जो णं' यः खलु इच्छति 'विज्जो वा' वैद्यो वा 'विज्जपुत्तो वा' वैद्यपुत्रो वा 'दं 'सोरिय-

में मछलियों का काटा लग गया । (तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे) इससे उस शौर्यदत्त मच्छीमार ने बहुत ही प्रबल वेदना से आक्रान्त होकर (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने नौकर-चाकरों को बुलाया । (सद्दावित्ता एवं वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु) हे देवानुप्रिय ! आप लोग शौर्यपुर नगर में जाओ, और शृङ्गाटक आदि मार्गों में (महया२ सद्देण उग्घोसेमाणा२ एवं वयह) बडे२ जोर के शब्दों से यह घोषणा करो कि (एवं खलु देवाणुप्पिया ! सोरियदत्तस्स मच्छकटए गलए लग्गे) हे देवानुप्रियों ! सुनो ! शौर्यदत्त के गले में मछली का काटा लग गया (जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकटगं गलाओ णीहरित्तए) जो वैद्य अथवा वैद्य का पुत्र आदि उस, शौर्यदत्त

કાંટો લાગ્યો. (तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे) तेथी ते शौर्यदत्त मच्छीमार घणीज दारुण वेदनाथी आक्रान्त बनीने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) पोताना नोकर चाकरने पोताना पासे बोलाव्यो. (सद्दावित्ता एवं वयासी) बोलावीने आ प्रमाणे कह्युं (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सोरियपुरे णयरे सिंघाडग जाव पहेसु) हे देवानुप्रिय ! तमे लोको शौर्यपुर नगरमां जाओ, अने शृंगाटक आदि मार्गोमां (महया२सद्देण उग्घोसेमाणा२ एवं वयह) मोटा-मोटा जोरदार शब्दोथी ए घोषणा करो के (एवं खलु देवाणुप्पिया ! सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे) हे देवानुप्रियो ! सांभळो ! शौर्यदत्तना गळामां माछलीनो कांटो लाग्यो छे (जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ

दत्तस्स मच्छियस्स' शौर्यदत्तस्य मात्स्यिकस्य 'मच्छकटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए' निर्हर्तुं=निष्कासयितुम् इच्छतीति पूर्वेण सम्बन्धः, 'तस्स णं' तस्मै खलु 'सोरियदत्ते' शौर्यदत्तः विपुलम् 'अत्थसंपयाणं' अर्थसंप्रदानं=धनदानं 'दलयइ' ददाति। 'तए णं ते' ततः खलु ते 'कोडुंबियपुरिसा' कौटुम्बिकपुरुषाः 'जाव उग्घोसेंति' यावत् शृङ्गाटकादिषु उद्घोषयन्ति=घोषणां कुर्वन्ति ॥सू० ६॥

मूलम्—सू० ७

तए णं ते बहवे विज्जा य इमं एयारूवं उग्घोसणं उग्घोसिज्जंतं णिसामेंति, णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता बहूहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छंति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, णो चेव णं संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा। तए णं ते बहवे विज्जा य जाहे णो संचाएंति सोरियदत्तस्य मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा२ ताहे संता३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥सू० ७॥

मच्छीमार के गले से काटे को बाहर निकाल देगा (तस्स णं सोरियदत्ते विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ) उसके लिये शौर्यदत्त अधिक से अधिक द्रव्य प्रदान करेगा। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति) इस प्रकार शौर्यदत्त का आदेश पाकर वे लोग शौर्यपुर नगर मे गये और वहा शृंगाटक आदि मार्गों में जा कर पूर्वोक्त घोषणा कह सुनाई। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

णीहरित्तए) તો જે વૈદ્ય અથવા વૈદ્યના પુત્ર આદિ હોય તે એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાંથી કાંટાને બહાર કાઢશે (तस्स णं सोरियदत्ते विउलं अत्थसंपयाणं दलयइ) તો તેને શૌર્યદત્ત વધારેમા વધારે દ્રવ્ય આપશે (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसेंति) આ પ્રમાણે શૌર્યદત્તની આજ્ઞા મેળવીને તે લોકો શૌર્યપુર નગરમાં ગયા અને ત્યાં શૃંગાટક આદિ માર્ગોમાં જઈને પૂર્વોકત ઘોષણા કહી સંભળાવી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૬ ॥

टीका—सू० ७

'तएण ते' इत्यादि । 'तए ण ते' तत खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च३ 'इम एयारूव' एतामेतद्रूपा पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसण' उद्घोषणा 'उग्घोसिज्जत' उद्घोष्यमाणा 'णिसामेंति' निशामयन्ति=शृण्वन्ति, 'णिसामित्ता' निशम्य=श्रुत्वा 'जेणेव' यत्रैव=यत्र स्थाने 'सोरियदत्तस्स गिहे' शौर्यदत्तस्य गृह 'जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे' यत्रैव शौर्यदत्तो मत्स्यबन्ध' 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहुहिं' वहुभि:=बहुप्रकाराभि: 'उप्पत्तियाहि य४' औत्पातिकीभि, वैनयिकीभि:, कार्मिकीभि:, पारिणामिकीभिश्च–एताभिश्चतसृभि 'बुद्धीहिं य' बुद्धिभिश्च 'परिणममाणा' परिणमन्तः= नैपुण्य माप्नुवन्त' सन्तो वैद्यादय, 'वमणेहि य'

'तए ण ते' इत्यादि ।

(तए ण) इसके अनन्तर (ते बहवे विज्जा य) नगरनिवासी समस्त वैद्यों ने (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जंत णिसामेंति) इस प्रकार की उनके द्वारा की गई घोषणा को सुना। (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छति) सुनकर वे जहा शौर्यदत्त का घर एव वह शौर्यदत्त था वहा पहुँचे। (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) पहुँचते ही उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी एव पारिणामिकी बुद्धियों से सपन्न हो उसे (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वमन द्वारा, छर्दन द्वारा, कठ एव तालु आदि अवयवों को दबाने द्वारा, स्थूल

(तए ण ते) ઇત્યાદિ

(तए ण) ते પછી (ते बहवे विज्जा य) ते નગરમા રહેનારા તમામ વૈદ્યોએ (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जत णिसामेंति) એ પ્રકારની કરેલી ઘોષણા–જાહેરાત સાભળી (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छति) સાભળીને જ્યા શૌર્યદત્તનુ ઘર હતુ અર્થાત્ શૌર્યદત્ત જ્યા રહેતા ત્યા ગયા (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) ત્યા પહોચીને તુરતજ તેમણે વાત કરી એટલે તે વૈદ્યો ઔત્પાતિકી વનયિકી, કાર્મિકી, અને પારિણામિકી બુદ્ધિઓથી સપન્ન હતા તેઓએ (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) વમનદ્વારા છર્દનદ્વારા, કઠ–તાલુ આદિ અવયવોને

वमनै=स्वयं सम्भूतैः 'छड्डणेहि य' छर्दनैः=प्रयोगकृतैर्वान्तिविशेषैः, 'ओवीलणेहि य' अवपीडनैः=कण्ठताल्वाद्यवपीडनैः, 'कवलग्गाहेहि य' कवलग्राहैः=स्थूलकवलनिर्गालनैः 'सल्लुद्धरणेहि य' शल्योद्धरणैः=शल्योद्धरणयन्त्रप्रयोगैः 'विसल्लीकरणेहि य'। विशल्यीकरणैः=विशल्यीकारकौषधादिप्रयोगैश्च 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए वा' निर्हर्तुं= शस्त्रादिना निष्कासयितुं 'विसोहित्तए वा' विशोधयितुम्=औषधादिप्रयोगद्वारा पूयादिनिस्सारणेन शोधयितुं वा इच्छन्ति, किन्तु 'णो चेव णं' नैव खलु 'संचाएंति' शक्नुवन्ति 'णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा' निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा । 'तए णं ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च 'जाहे' यदा 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए वा२' निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, 'ताहे' तदा 'संता३' अत्र 'संता, तंता, परितंता' इति पदत्रयं योज्यम् । तत्र 'संता' श्रान्ताः, 'तंता' तान्ताः=खिन्नाः' 'परितंता' उपायर-

ग्रासों का खिलाने द्वारा, शल्योद्धरणयन्त्र के प्रयोगों द्वारा, विशल्यीकारक औषधादि के प्रयोगों द्वारा, उस शौर्यदत्त मच्छीमार के गले से मछली के कांटे को निकालने का अथवा उसे वहीं पर पका कर गलाने का प्रयत्न किया । परन्तु (णो चेव णं संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वे अपने काम में कृतकार्य नहीं हुए। (तए णं ते बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएंति सोरियदत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) अत वे सब के सब वैद्य जब इस शौर्यदत्त के गले से मछली के लगे हुए कांटे को निकालने एवं गलाने में समर्थ नहीं हुए तब श्रान्त तान्त एवं परितान्त होकर—उपाय—

દબાવવા દ્વારા, મ્હૂલ ગ્રાસો ખવરાવવાના ઉપાય દ્વારા, શલ્યોદ્ધરણ યંત્રના પ્રયોગ દ્વારા, વિશલ્યીકારક ઔષધાદિ પ્રયોગો દ્વારા, તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ગળામાથી માછલીઓના કાટાને બહાર કાઢવા માટે અથવા ત્યાં આગળ પાકીને કાટા ગળી જાય તે માટે પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ (णो चेव णं ते संचाएंति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) તે વૈદ્યો પોતાના કામમા સફળ થઈ નહિ (तए णं ते बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएंति सोरिय-दत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) તે કારણથી એ તમામ વૈદ્ય જ્યારે તે શૌર્યદત્તના ગળામા લાગેલા માછલીના કાટાને બહાર કાઢી શક્યા નહિ ત્યારે થાકીને મનમા ક્લેશ

टीका—सू० ७

'तएण ते' इत्यादि । 'तए ण ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो वैद्याश्च३ 'इम एयारूव' एतामेतद्रूपा पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसण' उद्घोषणा 'उग्घोसिज्जत' उद्घोष्यमाणा 'णिसामेंति' निशामयन्ति=शृण्वन्ति, 'णिसामित्ता' निशम्य=श्रुत्वा 'जेणेव' यत्रैव=यत्र स्थाने 'सोरियदत्तस्स गिहे' शौर्यदत्तस्य गृह 'जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे' यत्रैव शौर्यदत्तो मत्स्यबन्ध' 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहुहिं' बहुभिः=बहुप्रकाराभि' 'उप्पत्तियाहि य४' औत्पातिकीभि, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च–एताभिश्चतसृभि' 'बुद्धीहि य' बुद्धिभिश्च 'परिणममाणा' परिणमन्त'= नैपुण्य माप्नुवन्त सन्तो वैद्यादय. 'वमणेहि य'

'तए ण ते' इत्यादि ।

(तए ण) इसके अनन्तर (ते बहवे विज्जा य) नगरनिवासी समस्त वैद्यों न (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जंत णिसामेंति) इस प्रकार की उनके द्वारा का गई घोषणा को सुना। (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे तेणेव उवागच्छति) सुनकर वे जहा शौर्यदत्त का घर एव वह शौर्यदत्त था वहा पहुँचे। (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य परिणममाणा) पहुँचते ही उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी एव पारिणामिकी बुद्धियों से सपन्न हो उसे (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) वमन द्वारा, छर्दन द्वारा, कठ एव तालु आदि अवयवों को दबाने द्वारा, स्थूल

(तए ण ते) ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (ते बहवे विज्जा य) તે નગરમા રહેનારા તમામ વૈદ્યોએ (इम एयारूव उग्घोसण उग्घोसिज्जत णिसामेंति) એ પ્રકારની કરેલી ઘોષણા—જાહેરાત સાભળી (णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरियदत्ते मच्छधे तेणेव उवागच्छति) સાભળીને જ્યા શૌર્યદત્તનુ ઘર હતુ અર્થાત શૌર્યદત્ત જ્યા રહેતા ત્યા ગયા (उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं य, परिणममाणा) ત્યા પહોચીને તુરતજ તેમણે વાત કરી એટલે તે વૈદ્યો ઔત્પાતિકી વનયિકી કાર્મિકી, અને પારિણામિકી બુદ્ધિઓથી સપન્ન હતા તેઓએ (वमणेहि य छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छति सोरियदत्तस्स मच्छधस्स मच्छकटग गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा) વમનદ્વારા છર્દનદ્વારા, કઠ–તાલુ આદિ અવયવોને

मासोपचयरहितः 'अट्ठिचम्मावणद्धे' अस्थिचर्मावनद्ध'=अस्थिसलग्नचर्मा—एतादृशो भूत्वा 'विहरइ' विहरति।

एव शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य चरित्र वर्णयित्वा भगवानाह—'एव खलु गोयमा' इत्यादि। एव खलु हे गौतम! 'सोरियदत्ते मच्छधे' शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः पुरापोराणाण' पुरापुराणाना=पूर्वभवोपार्जिताना 'जाव' यावत्=दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभाना कर्मणा पापक फलवृत्ति–विशेष प्रत्यनुभवन् विहरति ॥सू०८॥

मूलम्—सू० ९

सोरियदत्ते णं भते! मच्छधे इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ! गोयमा! सत्तरिवासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव जाव पुढवीसु। से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ। से ण तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ५। णिक्खेवो ॥सू० ९॥

॥ अट्ठम अज्झयण समत्त ॥८॥

चमडा हड्डियों में अटका रहने के कारण यह अस्थिचमावनद्ध हो गया। इस प्रकार की परिस्थितिसपन्न बना हुआ यह आज अपने जीवन के दिनों को निकाल रहा है। इस प्रकार शौर्यदत्त मच्छीमार के चरित्र को वर्णन करके भगवान ने कहा (एव खलु, गोयमा! सोरियदत्ते मच्छधे पुरापोराणाण जाव विहरइ) इस प्रकार हे गौतम! यह शौर्यदत्त मच्छीमार पूर्वभव में उपार्जित दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त, अशुभ पाप कर्मों के पापमय फल को भोग रहा है। भावार्थ स्पष्ट है। ॥ सू० ८ ॥

ચોટી રહેવા લાગી તે કારણથી અસ્થિચર્માવનધ્ધ (માત્ર હાડકા અને ચામડીવાળો) થઈ ગયો આ પ્રકારની પરિસ્થિતિસ પન્ન થયેલો તે હવે પોતાના જીવનના દિવસો કાઢે છે આ પ્રમાણે શૌર્યદત્ત મચ્છીમારના ચરિત્રનું વર્ણન કરીને ભગવાને કહ્યુ (एव खलु गोयमा! सोरियदत्ते मच्छधे पुरापोराणाण जाव विहरइ) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર પૂર્વભવમા ઉપાર્જિત દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત, અશુભ પાપકર્મોના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૮ ॥

हितत्वाद् विशेषेण खिन्नाः सन्तः 'जामेव दिस पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता = समागता 'तामेव दिस पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगताः=स्वस्वस्थान समाप्ताः ॥ सू० ७॥

मूलम्—सू० ८

तए ण से सोरियदत्ते मच्छंधे विज्जपडियारणिव्विण्णे तेण दुक्खेण अभिभूए सुक्के जाव विहरइ, एव खलु गोयमा! सोरियदत्ते मच्छंधे पुरापोराणाण जाव विहरइ ॥सू० ८॥

टीका—सू० ८

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु सः 'सोरियदत्ते मच्छंधे' शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'विज्जपडियारणिव्विण्णे' वैद्यप्रतिचारनिर्विण्ण'=वैद्यकृतोपचारैर्हताशः 'तेण दुक्खेण' तेन दुःखेन 'अभिभूए' अभिभूत'=पीडित सन् 'सुक्के' शुष्क'= शोणिताभावेन शुष्कशरीर 'जाव' यावत्-अत्रैव योजना-'भुक्खे' बुभुक्षितः= अन्नादिरुचेरभावात्, 'लुक्खे' रूक्षः=शरीरकान्तिवर्जितः 'निम्मसे' निर्मांस'=

रहित होकर जहा से आये थे वहा पर वापिस चले गये। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० ७॥

'तएण से' इत्यादि।

(तए ण से सोरियदत्ते मच्छंधे) इसके बाद वह शौर्यदत्त मच्छीमार (विज्जपडियारणिव्विण्णे) जब वैद्यों द्वारा भी हताश हो गया, तब (तेण दुक्खेण) उस दुःख से (अभिभूए सुक्के जाव विहरइ) अत्यत पीडित होकर कृशशरीर हो गया। यहा यावत् शब्द से "भुक्खे लुक्खे निम्मसे अट्ठिचम्मावणद्धे" अन्न खाने को रुचि चली जाने से यह बुभुक्षित रहने लगा, शारीरिक काति से रहित होने से यह बिल्कुल रूक्ष बन गया। मास की वृद्धि से रहित होने के कारण निर्मांस और

પામીને ઉપાય રહિત બનીને જ્યાથી આવ્યા હતા ત્યા પાછા ચાલ્યા ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

तए ण स ઈત્યાદિ

(तए ण से सोरियदत्ते मच्छंधे) તે પછી એ શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર (विज्जपडियारणिव्विण्णे) જ્યારે વૈદ્યોથી લાભ ન થયો ત્યારે હતાશ થઈ ગયો ત્યારે (तेण दुक्खेण) તે દુઃખથી (अभिभूए सुक्के जाव विहरइ) બહુજ પીડા પામીને કૃશશરીર (દુબળો) થઈ ગયો, અહિં યાવત્ શબ્દથી "भुक्खे लुक्खे निम्मसे अट्ठिचम्मावणद्धे", અનાજ ખાવાની રૂચી બધ થવાથી તે ભૂખ્યો રહેવા લાગ્યો અને શરીરની કાતિ નાશ પામવાથી તે એકદમ રૂક્ષ-બની ગયો માસની વૃદ્ધિ રહિત થવાથી હાડકામા ચામડી

'से ण तओ' स खलु ततः 'हत्थिणाउरे णयरे' हस्तिनापुरे नगरे 'मच्छत्ताए' मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'से णं' स खलु 'तओ' तत=तस्माद् भवात् 'मच्छिएहिं' मात्स्यिकैः=मत्स्यबन्धैः 'जीवियाओ ववरोविए समाणे' जीविताद् व्यपरोपितः=मारित सन् 'तत्थेव' तत्रैव हस्तिनापुरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले उत्पत्स्यते। तत्र 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्वं प्राप्स्यति। अनगारो भूत्वा तत 'सोहम्मे' सौधर्मे कल्पे=

में उत्कृष्ट १ सागर का स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा। इसका भव से भवान्तररूप संसार मृगापुत्र की तरह जानना चाहिये। अर्थात् यह भी उसी की तरह लाखों बार पृथिवीकाय में उत्पन्न होगा। बाद में वहा से निकल कर यह हस्तिनापुर नगर में मच्छी की पर्याय में जन्म लेगा। (से ण तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ५) वहा पर भी यह मच्छीमारों द्वारा जीवन से वियुक्त कराया जायगा, पश्चात् वहीं पर किसी श्रेष्ठी के कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होकर यह स्थविर साधुओं के समीप धर्म-श्रवण करते हुए बोधि का लाभ करेगा। फिर यह इस पर्याय से छूट कर सौधर्म स्वर्ग

પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાશે તેના એક ભવમાથી બીજા ભવમા ભવાન્તર રૂપ સસાર મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવો જોઇએ, અર્થાત્ આ શૌર્યદત્ત પણ મૃગાપુત્રના પ્રમાણે લાખોવાર પૃથિવી કાયમા ઉત્પન્ન થશે, તે પછી ત્યાથી નીકળીને એ હસ્તિનાપુર નગરમા મચ્છીની પર્યાયમા જન્મ લેશે (से ण तओ मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ०) ત્યા આગળ મચ્છીમાર દ્વારા તેનુ જીવન નાશ પામશે, પછી ત્યા આગળ કોઇ શેઠના કુલમા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થઇ તે સ્થવિર-મુનિઓની પાસેથી ધર્મ સાભળીને બોધિ-બીજનો લાભ પ્રાપ્ત કરશે પછી તે જીવ એ પર્યાયથી છૂટીને સૌધર્મ સ્વર્ગમા દેવ-અને ત્યાથી મહાવિદેહમા

टीका-सू० ९

गौतमस्वामी भगवन्त पृच्छति-'सोरियदत्ते ण' इत्यादि। 'सोरियदत्ते ण' शौर्यदत्तः खलु 'भंते' हे भदन्त! 'मच्छंधे' मत्स्यबन्ध 'इओ' इतः=अस्माद्भवात् कालमासे काल कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति? कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम! 'सत्तरिवासाइं' सप्ततिवर्षाणि 'परमाउ' परमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पत्स्यते। 'ससारो' संसार=भवान्तरे परिभ्रमण ''तहेव' तथैव= मृगापुत्रवदेव 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीकायेषु अनन्तशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते।

'सोरियदत्ते ण' इत्यादि।

गौतमस्वामी ने भगवान से पूछा कि-हे भदन्त! यह शौर्यदत्त मच्छीमार (इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) इस पर्याय से मृत्यु के अवसर पर मर कर कहा जायगा? कहा उत्पन्न होगा? भगवान ने कहा-(गोयमा) हे गौतम! (सत्तरिवासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा) यह सत्तर (७०) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर अब काल मास में मृत्यु के अधीन होता हुआ (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव जाव पुढवीसु, से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ) इस रत्नप्रभा पृथिवी

'सोरियदत्ते ण" ઇત્યાદિ

ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને પૂછ્યુ કે હે ભદન્ત! તે શૌર્યદત્ત મચ્છીમાર (इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) આ પર્યાયમા મરણ પામીને ક્યા જશે? ક્યા ઉત્પન્ન થશે? ભગવાને કહ્યુ (गोयमा) હે ગૌતમ! (सत्तरिवासाइ परमाउ पालित्ता कालमासे काल किच्चा) તે ૭૦ સિત્તેર વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી કરીને કાલ સમયે મરણ પામીને, (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए ससारो तहेव जाव पुढवीसु से ण तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ) આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમા ઉત્કૃષ્ટ એક ૧ સાગરની સ્થિતિવાળા નરકમા નારકીની

॥ अथ नवममध्ययनम् ॥

जइ णं भंते ! उक्खेवो णवमस्स। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं रोहीडए णामं णयरे होत्था रिद्ध०। पुढवीवडिंसए उज्जाणे। धरणे जक्खे। वेसमणदत्ते राया। सिरी देवी। पूसणंदी कुमारे जुवराया। रोहीडए णयरे दत्ते णामं गाहावई परिवसइ अड्ढे०। कण्हसिरी भारिया। तस्स णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णामं दारिया होत्था, अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका—सू० १

'जइ णं भंते' इत्यादि।

यदि खलु हे भदन्त ! 'उक्खेवो' उपक्षेपः प्रारम्भवाक्यं 'णवमस्स' नवमस्याध्ययनस्य, तथाहि– 'समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ?। तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारमेवं वयासी–' इति। जम्बूस्वामी– सुधर्मस्वामिनं पृच्छति–'जइ णं भंते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त ! श्रमणेन भगवता

नवमा अध्ययन

'जइ णं भंते' इत्यादि।

(उक्खेवो) इस सूत्र का प्रारंभवाक्य इस प्रकार है–" जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी" जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं– 'जइ णं भंते' इत्यादि। हे भदन्त ! सिद्धिस्थान में प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने

નવમું અધ્યયન

" जइ णं भंते " ઇત્યાદિ

(उक्खेवो) આ સૂત્રના પ્રારંભના વાક્ય આ પ્રમાણે છે " जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी " જંબૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે– (जइ णं भंते) ઇત્યાદિ હે ભદન્ત! સિદ્ધિસ્થાનમાં બિરાજતા (સિધ્ધિસ્થાન પ્રાપ્ત) શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકના આઠમા અધ્યયનમાં તે ભાવ પ્રતિપાદન

प्रथमस्वर्गे उत्पत्स्यते। ततो 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ९' सेत्स्यति५। 'णिक्खेवो' निक्षेपः। व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० ९॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित–कलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक – वादिमानमर्दक – श्रीशाहू – छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त–'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित कोल्हापुर–राजगुरु–बालब्रह्मचारि जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर– पूज्यश्री–घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्रीविपाकश्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां 'शौर्यदत्त' नामक–मष्टममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १। ८॥

में देव–और वहा से महाविदेह में जन्म लेकर सिद्धिगति को प्राप्त होगा। (णिक्खेवो) इस प्रकार श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस अध्ययन का यह भाव फरमाया है। (त्तिबेमि) जैसा मैंने भगवान से सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ९ ॥

इति श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की विपाक–चन्द्रिकाटीका के हिन्दी अनुवाद मे 'शौर्यदत्त' नामक अष्टम अध्ययन सम्पूर्ण ॥१–८॥

જન્મ લઈને સિદ્ધિ ગતિને પામશે (णिक्खेवो) આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ અધ્યયનનો ભાવ કહ્યો છે (त्तिबेमि) ભગવાન પાસેથી જેવુ મે સાભળ્યુ છે તેવુજ મે તમને કહ્યુ છે ॥ સૂ૦ ૯ ॥

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુતના દુઃખ વિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમા 'શૌર્યદત્ત' નામનુ આઠમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૧। ૮॥

आसीत्। तत्र खलु 'रोहीडए णयरे' रोहितके नगरे 'दत्ते णाम' दत्तो नाम 'गाहावई परिवसइ' गाथापतिः परिवसति। स कीदृश ? 'अड्ढे' आढ्य यावद् अपरिभूतः। तस्य दत्तगाथापते 'कण्हसिरी भारिया' कृष्णश्रीर्भार्या आसीत्। 'तस्स ण दत्तस्स' तस्य खलु दत्तस्य 'धूया' दुहिता 'कण्हसिरीए अत्तया' कृष्णश्रिय आत्मजा देवदत्ता नाम दारिका 'होत्था' आसीत्। सा कीदृशी ? इत्याह-'अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा' अहीन यावत् उत्कृष्टशरीरा-अत्र यावच्छब्दात्-अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, यौवनेन रूपेण लावण्येनातीवोत्कृष्टा, इति सग्रहः ॥सू०१॥

मूलम्—सू० २

तेण कालेण तेण समएण सामी समोसढे जाव परिसा णिग्गया। तेण कालेण तेण समएण जेट्ठे अतेवासी छट्ठक्खमणपारणगसि तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे हत्थी आसे पुरिसे पासइ। तेसिं पुरिसाण मज्झगय पासइ एग इत्थिय अवउडगबधण उक्कित्तकण्णणास जाव सूले भिज्जमाण पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए ४ तहेव णिग्गए जाव एव वयासी-एसि ण भते ! ते इत्थिया पुव्वभवे का आसी ? ॥ सू० २॥

(रोहीडए णयरे दत्ते णाम गाहावई परिवसइ) इस रोहितक नगर में दत्त नाम का एक गाथापति रहता था। (अड्ढे०) यह धनसपन्न एव अपरिभवनीय था। (कण्हसिरी भारिया) गाथापति की भार्या का नाम कृष्णश्री था। (तस्स ण दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया होत्था) इस दत्त के कृष्णश्री से उत्पन्न एक देवदत्ता नामकी दारिका थी। (अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा) जो इन्द्रियों की प्रमाणोपेत एव लक्षणोपेत रचना से परिपूर्ण शरीरवाली थी, यौवन, रूप एव लावण्य से अत्यत उत्कृष्ट थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १ ॥

गाहावई परिवसइ) ते रोहितक नगरमा दत्त नामना એક ગાથાપતિ રહેતા હતા, (अड्ढे०) તે ધન સપન્ન અને કોઈથી પરાભવ ન પામે તેવા હતા, (कण्हसिरी भारिया) ગાથાપતિના સ્ત્રીનુ નામ "કૃષ્ણશ્રી હતુ (तस्स ण दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया होत्था) તે દત્તને કૃષ્ણશ્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી દેવદત્તા નામની એક દારિકા-બાળકી હતી (अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा) ઈન્દ્રિયોની સપ્રમાણતા અર્થાત્ યોગ્ય લક્ષણોની રચનાથી પરિપૂર્ણ શરીરવાળી હતી, યૌવન, રૂપ અને લાવણ્યમા બહુજ ઉત્કૃષ્ટ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० १ ॥

महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं प्राप्तेन दुःखविपाकानामष्टमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः। नवमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ?। ततः खलु स सुधर्मानगारो जम्बूमनगारमेवमवादीत्—

एवं खलु हे जम्बूः ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रोहीडए णामं णयरे' रोहितकं नाम नगरं 'होत्था' आसीत्, तत्-कीदृशम् ? इत्याह– 'रिद्ध०–रिद्धत्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्। तत्र 'पुढवीवडिंसए' पृथिव्यवतंसकम्=एतन्नामकम् 'उज्जाणे' उद्यानमासीत्। तत्र 'धरणे जक्खे' 'धरणो यक्ष। तस्मिन् नगरे 'वेसमणदत्ते राया' वैश्रवणदत्तो राजा, तस्य 'सिरी' श्रीः= श्रीनाम्नी देवी=राज्ञी, 'पूसणंदी कुमारे' पुष्यनन्दिः कुमारः' 'जुवराया' युवराज

दुःखविपाक के अष्टम अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, तो हे भदन्त ! इसके नवमें अध्ययन का क्या भाव उन्होंने कहा है ? इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर सुधर्मा स्वामी कहते हैं—

(एवं खलु जंबू) इस प्रकार हे जंबू ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल और उस समय में (रोहीडए णामं णयरे होत्था) रोहितक नामका एक नगर था। (रिद्ध० पुढवीवडिंसए उज्जाणे) यह रिद्ध, स्तिमित और समृद्ध था। इसमें पृथिवी का आभूषण स्वरूप एक पृथिवी-अवतंसक नामका बगीचा था। (धरणे जक्खे) इस बगीचा में धरण नामका एक यक्ष रहता था। (वेसमणदत्ते राया) नगर का अधिपति 'वैश्रवणदत्त' इस नाम का एक राजा था। (सिरी देवी) इसकी रानी का नाम श्री देवी था और (पूसणंदी कुमारे जुवराया) युवराज का नाम पुष्यनन्दि कुमार था।

કર્યો છે તો હે ભદન્ત ! આ નવમા અધ્યયનના ભાવ તેમણે શું કહ્યા છે ? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછયું ત્યારે સુધર્મા સ્વામી કહે છે—

(एवं खलु जंबू) આ પ્રમાણે હે જંબૂ (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (रोहीडए णामं णयरे होत्था) એક રોહિતક નામનું નગર હતું (रिद्ध० पुढवीवडिंसए उज्जाणे) તે રિદ્ધસ્તિમિત અને સમૃધ્ધ હતુ તેમા પૃથિવીના આભૂષણરૂપ એક પૃથિવી-અવતંસક નામનો બગીચો હતો (धरणे जक्खे) તે બગીચામાં ધરણ નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો (वेसमणदत्ते राया) નગરના અધિપતિ "વૈશ્રવણદત્ત" આ નામના એક રાજા હતા (सिरी देवी) તેના રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતુ (पूसणंदी कुमारे जुवराया) તેના યુવરાજનું નામ પુષ્પનંદિ કુમાર હતુ (रोहीडए णयरे दत्ते णामं

गृहीत्वा 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव 'जाव' यावत्-रोहितके नगरे भिक्षामटन् 'रायमग्गं' राजमार्गम् 'ओगाढे' अवगाढः= समागत । तत्र 'हत्थी' हस्तिनः 'आसे' अश्वान् 'पुरिसे' पुरुषांश्च 'पासइ' पश्यति । 'तेसिं पुरिसाणं' तेषां पुरुषाणां 'मज्झगयं' मध्यगतां 'पासइ' पश्यति । कां पश्यतीत्याह– 'एगं इत्थियं' एकां स्त्रियम् । कीदृशीम् 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धनां=व्याख्या प्रागुक्ता, 'उक्कित्तकण्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासां 'जाव' यावत्-'सूले' शूले=शूलायां 'भिज्जमाणं' भिद्यमानां 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा तस्य भगवतो गौतमस्य 'इमे' अयं=वक्ष्यमाणः 'अज्झत्थिए०' आध्यात्मिकः४ आत्मनि मनोगतः-सङ्कल्पः 'तहेव' तथैव पूर्वोक्तप्रकार एव समुदपद्यत, 'णिग्गए' निर्गतः सामुदा-

---

लेकर छठ के पारणा के निमित्त (तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे) पूर्वोक्त विधि के अनुसार रोहितक नगर के ऊच-नीचादि कुलों में भिक्षा के लिये फिरते हुए राजमार्ग में आये। (हत्थी आसे पुरिसे पासइ) वहां उन्होंने अनेक हाथियों, घोडों और पुरुषों को देखा। साथ में (तेसिं पुरिसाण मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडग-बंधणं उक्कित्तकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ) उन पुरुषों के बीच में उन्होंने एक ऐसी स्त्री देखी कि जिसके दोनों हाथ पीछे की ओर करके बंधे हुए थे। नाक और कान जिसके दोनों कटे हुए थे। शूली पर जो चढी हुई थी। (पासित्ता इमे अज्झत्थिए४) ऐसी कष्ट दशा में पडे हुई स्त्री को देखकर भगवान गौतम के चित्त में ये वक्ष्यमाण सकल्प पूर्व की तरह उत्पन्न हुए। पश्चात् (णिग्गए)

કરીને ભગવાનની આજ્ઞા લઇને છઠના પારણા નિમિત્તે (तहेव जाव रायमग्ग ओगाढे) આગળ કહેવામાં આવી છે તે વિધિ મુજબ રોહિતક નગરમાં ઉચ્ચ-નીચાદિક કુલોમાં ભિક્ષા માટે ફરતા ફરતા રાજમાર્ગ પર આવ્યા (हत्थी आसे पुरिसे पासइ) ત્યાં તેમણે અનેક હાથીઓ, ઘોડાઓ અને પુરૂષોને જોયા સાથે (तेसिं पुरिसाण मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडगबंधणं उक्कित्तकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ) તે પુરૂષોના વચમાં એક એવી સ્ત્રીને જોઇ કે જેના બન્ને હાથ પાછળથી બાંધેલા હતા નાક અને કાન જેના કાપેલા હતા અને જે શૂળી પર ચઢેલી હતી (पासित्ता इमे अज्झत्थिए४) આવી કષ્ટ દશામાં પડેલી તે સ્ત્રીને જોઇને, ભગવાન ગૌતમના ચિત્તમાં આગળ કહેવા પ્રમાણે સંકલ્પ થયો. પછી (णिग्गए) યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને

टीका—सू० २

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सामी' स्वामी=श्रीमहावीरस्वामी 'समोसड्ढे' समवसृत =समागतः 'जाव' यावत्–भगवदागमन श्रुत्वा 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=राजापि निर्गत', भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्य यावत् पर्युपास्ते। धर्मः कथित । धर्मकथा श्रुत्वा भगवन्त वन्दित्वा नमस्कृत्य परिषत् प्रतिगता, राजापि प्रतिगत । इति पूर्ववद् बोध्यम् । 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अतेवासी' ज्येष्ठो ऽन्तेवासी=ज्येष्ठशिष्य' गौतमस्वामी स्वाध्यायप्रतिलेखनादि कृत्वा भगवदाज्ञा

'तेण कालेण' इत्यादि ।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय में (सामी समोसड्ढे) श्रमण भगवान महावीर स्वामी ग्रामानुग्राम विहार करते हुए रोहितक नगर के पृथिवी-अवतसक बगीचे में पधारे । (जाव परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नगरवासी जन एव राजा प्रभु के दर्शन करने एव उनसे धर्मकथा सुनने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए । सबने भगवान को वदना नमस्कार किया । और उनकी पर्युपासना की । प्रभु ने धर्मदेशना दी । धर्मदेशना सुन कर जनता एव राजा वदना नमस्कार कर वहा से अपने२ स्थान को गये (तेण कालेण तेण समएण) इसी काल और इसी समय (जेट्ठे अतेवासी) भगवान महावीर के बडे शिष्य गौतम स्वामी (छट्ठक्खमण-पारणगसि) स्वाध्याय ध्यान एव प्रतिलेखनादिक क्रिया समाप्त कर भगवान की आज्ञा

" तेण कालेण " ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (सामी समोसड्ढे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા રોહિતક નગરના પૃથિવી–અવતસક બગીચામા પધાર્યા (जाव परिसा णिग्गया) ભગવાનનુ આગમન સાભળીને નગરનિવાસી માણસો અને રાજા સૌ મળીને પ્રભુના દર્શન કરવા અને તેમના પાસેથી ધર્મકથા સાભળવા માટે તે બગીચામા એકઠા થયા, અને સૌએ ભગવાનને વદના–નમસ્કાર કર્યા, અને તેમની પર્યુપાસના કરી પ્રભુએ ધર્મકથા કહી સભળાવી, પછી–નમસ્કાર કરીને સૌ ત્યાથી પોતાના સ્થાનકે ગયા (तेण कालेण तेण समएण) તે કાળ અને તે સમયને વિષે, (जेट्ठे अतेवासी) ભગવાન મહાવીરના મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી (छट्ठक्खमणपारणगसि) સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને પ્રતિલેખનાદિક ક્રિયા પૂરી

टीका—सू० ३

भगवान् देवदत्ताया' पूर्वभव वर्णयति 'एव खलु' इत्यादि ।

एव खलु 'गोयमा' हे गोतम ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव—'जबूद्दीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'सुपइट्ठे णाम णयरे' सुप्रतिष्ठ नाम नगर 'होत्था' आसीत्, 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र 'महासेणे राया' महासेनो राजा आसीत् , 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ 'धारिणीपामोक्ख' धारिणीप्रमुख 'देवीसहस्स' देवीसहस्र 'ओरोहे यावि' अवरोधश्चापि 'होत्था' आसीत् । 'तस्स ण' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ पुत्र. 'धारिणीए देवीए अत्तए' धारिण्या देव्या आत्मजः 'सीहसेणे णाम कुमारे होत्था'

'एव खलु गोयमा०' इत्यादि ।

गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभुने देवदत्ता के पूर्वभव का इस प्रकार वर्णन किया (एव खलु गोयमा) हे गौतम (तेण कालेण तेण समएण इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था) उस काल एव उस समय में इस जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में सुप्रतिष्ठ नाम का एक नगर था। यह (रिद्ध०३) रिद्ध, स्तिमित एव समृद्ध था। (तत्थ महासेणे राया) इसमे महासेन नाम का राजा रहता था। (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) इस महासेन नृपति के अन्त'पुर में धारिणी आदि एक हजार रानिया थीं। (तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था)

"एव खलु गोयमा !" ઇત્યાદિ

ગૌતમના પ્રશ્નને સાભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું (एव खलु गोयमा) હે ગૌતમ ? (तेण कालेणं तेण समएण इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था) તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જબુદ્વીપના ભરત-ક્ષેત્રમા સુપ્રતિષ્ઠ નામનું એક નગર હતુ તે (रिद्ध०३) ઋદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતુ. (तत्थ महासेणे राया) તેમા મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) તે મહાસેન રાજાના અન્ત પુરમા ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી (तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था) રાજાને એક પુત્ર હતો જે ધારિણી દેવીના

निकी भिक्षा गृहीत्वा श्रीगौतमस्वामी रोहितकात् नगरात्, 'जाव' यावत्- पूर्ववद् भगवत समीपे समागत्य 'एव वयासी' एवमवादीत् 'एसा ण' एषा खलु 'भते' हे भदन्त ! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत् ? ॥सू० २॥

मूलम्-सू० ३

एव खलु गोयमा ! तेण कालेण तेण समएण इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था रिद्ध० ३ । तत्थ महासेणे राया, तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था । तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था अहीण० जुवराया । तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पच पासायवडिंसयसयाइ कारेंति, अब्भुग्गय० । तए ण तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाण पचण्ह रायवरकण्णगसयाण एगदिवसेण पाणिं गिण्हावेंति । पचसयओ दाओ । तए ण सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पचहिं देवीसएहिं सद्धि उप्पि जाव विहरइ ॥सू० ३॥

यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे उस रोहितक नगर से चले और जहा श्री भगवान महावीर स्वामी विराजमान थे वहा आये । प्राप्त भिक्षा दिखा कर (एव वयासी) प्रभु से उन्होंने उस स्त्री का समस्त वृत्तान्त कहा । साथ में यह भी पूछा (एसा ण भते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) कि हे भदन्त ! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

પાછા તે પોતાના સ્થાન પર ચાલ્યા અને જ્યા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા અને પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને (एव वयासी) ગૌતમ સ્વામીએ જોયેલી સ્ત્રીનો તમામ વૃત્તાત કહ્યો અને તે સાથે એ પણ પૂછ્યુ (एसा ण भते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) કે હે ભદન્ત ! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમા કોણ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० २ ॥

टीका—सू० ३

भगवान् देवदत्ताया' पूर्वभव वर्णयति 'एव खलु' इत्यादि ।

एव खलु 'गोयमा' हे गोतम ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव' इहैव—'जबूद्दीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'सुपइट्ठे णाम णयरे' सुप्रतिष्ठ नाम नगर 'होत्था' आसीत्, 'रिद्ध०३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र 'महासेणे राया' महासेनो राजा आसीत्, 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ 'धारिणीपामोक्ख' धारिणीप्रमुख 'देवीसहस्स' देवीसहस्रं 'ओरोहे यावि' अवरोधश्चापि 'होत्था' आसीत् । 'तस्स ण' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञ पुत्र 'धारिणीए देवीए अत्तए' धारिण्या देव्या आत्मजः 'सीहसेणे णाम कुमारे होत्था'

'एव खलु गोयमा०' इत्यादि ।

गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभुने देवदत्ता के पूर्वभव का इस प्रकार वर्णन किया (एव खलु गोयमा) हे गौतम (तेण कालेण तेण समएण इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था) उस काल एव उस समय में इस जबूद्वीप के भरत क्षेत्र में सुप्रतिष्ठ नाम का एक नगर था । यह (रिद्ध०३) रिद्ध, स्तिमित एव समृद्ध था । (तत्थ महासेणे राया) इसमे महासेन नाम का राजा रहता था । (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) इस महासेन नृपति के अन्तःपुर में धारिणी आदि एक हजार रानिया थीं । (तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था)

"एवं खलु गोयमा !" ઇત્યાદિ

ગૌતમના પ્રશ્નને સાભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું (एव खलु गोयमा) હે ગૌતમ ? (तेण कालेणं तेण समएण इहेव जबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था) તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જબુદ્વીપના ભરત-ક્ષેત્રમા સુપ્રતિષ્ઠ નામનુ એક નગર હતુ તે (रिद्ध०३) રિદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતુ. (तत्थ महासेणे राया) તેમા મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા (तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था) તે મહાસેન રાજાના અન્ત પુરમા ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી (तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था) રાજાને એક પુત્ર હતો જે ધારિણી દેવીના

निकी भिक्षा गृहीत्वा श्रीगौतमस्वामी रोहितकात् नगरात्, 'जाव' यावत्-पूर्ववद् भगवत समीपे समागत्य 'एव वयासी' एवमवादीत् 'एसा ण' एषा खलु 'भंते' हे भदन्त! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत्? ॥सू० २॥

मूलम्-सू० ३

एव खलु गोयमा! तेण कालेण तेण समएण इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णाम णयरे होत्था रिद्ध० ३। तत्थ महासेणे राया, तस्स ण महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्ख देवीसहस्स ओरोहे यावि होत्था। तस्स ण महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णाम कुमारे होत्था अहीण० जुवराया। तए ण तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पच पासायवडिंसयसयाइ कारेंति, अब्भुगय०। तए ण तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाण पचण्ह रायवरकण्णगसयाण एगदिवसेण पाणिं गिण्हावेंति। पचसयओ दाओ। तए ण सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ ॥सू० ३॥

यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे उस रोहितक नगर से चले और जहा श्री भगवान महावीर स्वामी विराजमान थे वहा आये। प्राप्त भिक्षा दिखा कर (**एव वयासी**) प्रभु से उन्होंने उस स्त्री का समस्त वृत्तान्त कहा। साथ मे यह भी पूछा (**एसा ण भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी**) कि हे भदन्त! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २ ॥

પાછા તે પોતાના સ્થાન પર આવ્યા અને જ્યા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા અને પ્રાપ્ત ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને (एव वयासी) ગૌતમ સ્વામીએ જોયેલી સ્ત્રીનો તમામ વૃત્તાત કહ્યો અને તે સાથે એ પણ પૂછ્યુ (एसा ण भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी) કે હે ભદન્ત! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમા કોણ હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૨ ॥

शतानाम् 'एगदिवसेण' एकदिवसे (अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया,) 'पाणिं' पाणि=हस्त 'गिण्हावेंति' ग्राहयत । 'पचसयओ दाओ' पञ्चशतको दाय.=तस्मै सिंहसेन-कुमाराय पञ्चशतराजवरकन्यकाना स्वस्वमातापितृभ्या हिरण्यसुवर्णादीना दासीपर्यन्ताना प्रत्येक पञ्चशतसख्यको दाय प्रदत्त इत्यर्थ.। 'तए ण' तत खलु स सिंहसेनः कुमारः 'सामापामोक्खेहिं' श्यामाप्रमुखे 'पचहिं' पञ्चभिः 'देवीसएहिं' देवीशतै 'सद्धिं' सार्ध 'उप्पि०' उपरिप्रासादे यावत् दिव्यान् मानुष्यान् कामभोगान् भुञ्जान. 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ३ ॥

मूलम्—सू० ४

तए ण से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते णीहरण० राया जाए महया०। तए ण से सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अवसेसाओ देवीओ णो आढाइ णो परिजाणाइ, अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ। तए ण एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ एमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ–एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ त सेय खलु अम्ह साम देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए, एव सपेहेंति, सपेहित्ता सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ२ विहरति। तए ण सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी

राजाओं की कन्याओं के साथ एक ही दिन विवाह कर दिया (पचसयओ दाओ) सिंहसेन के लिये इन पाच सौ कन्याओं के मातापिताओं ने दहेज में हिरण्य सुवर्ण आदि से लेकर दासीपर्यन्त प्रत्येक वस्तु पाच पाच सौ की गणना में प्रदान की। (तए ण सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) सिंहसेन कुमार अब श्यामाप्रमुख अपनी पाच सौ स्त्रियों के साथ उन प्रासादों में रहता हुआ दिव्य मनुष्य–भव–सबधी कामभोगों को भोगने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० ३॥

કન્યાઓની સાથે એક દિવસમા વિવાહ કર્યો (पचसयओ दाओ) સિંહસેન માટે તે પાચસો કન્યાઓના માતા-પિતાઓએ પહેરામણીમા હિરણ્ય-સુવર્ણ આદિથી લઈને દાસી સુધીની પ્રત્યેક વસ્તુ પાચસોની સખ્યા-પ્રમાણ આપી, (तए ण सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) સિંહસેન કુમાર એ શ્યામા-પ્રમુખ પોતાની પાચસો સ્ત્રીઓની સાથે તે મહેલોમા રહીને દિવ્ય મનુષ્યભવ સબધી કામ-ભોગોને ભોગવવા લાગ્યો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૩ ॥

सिंहसेनो नाम कुमार आसीत्। कीदृश.? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः 'जुवराया' युवराजः। 'तए णं' तत' खलु तस्य 'सीहसेणस्स कुमारस्स' सिंहसेनस्य कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पचपासायवडिंसयसयाइ' पञ्चप्रासादावतंसकशतानि 'कारेंति' कारयतः कीदृशानि ? 'अब्भुग्गय०' 'अब्भुग्गयमूसियपहसिए विव' अभ्युद्गतोच्छ्रितानि=अत्यन्तोच्चानि, प्रहसितानीव, हसितुमारब्धानीवेत्यर्थ., इत्यादि सर्वं प्रासादावतंसकवर्णनं ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रादितोऽवसेयम्। 'तए णं' ततः खलु तस्य सिंहसेनस्य कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सामापामोक्खाणं' श्यामाप्रमुखाना 'पचण्हं' पञ्चाना 'रायवरकण्णगसयाणं' राजवरकन्यका-

---

राजा का एक पुत्र था जो धारिणी देवी की कुक्षि से जन्मा था। इस का नाम था सिंहसेन कुमार। यह (अहीण०) विशिष्ट शोभाशाली था। राजा ने इसे (जुवराया) युवराज पद पर स्थापित कर दिया था। (तए णं तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ पचपासायवडिंसयसयाइ कारेंति) किसी एक समय की बात है कि इस सिंहसेन कुमार के माता-पिता ने पाचसौ सुन्दर से सुन्दर प्रासाद बनवाये। (अब्भुग्गय०) जो बहुत ही उन्नत थे एवं देखनेवालों को ऐसे प्रतीत होते थे कि मानों ये हँस रहे हैं। प्रासादों के विषय का विशेष वर्णन ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र से जान लेना चाहिये। (तए णं तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइ सामापामोक्खाणं पचण्हं रायवरकण्णगसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हावेंति) राजारानी ने मिलकर अपने पुत्र सिंहरथ का किसी एक समय श्यामाप्रमुख पाचसौ उत्तम

ઉદરથી જન્મ પામ્યો હતો, તેનું નામ સિંહસેન કુમાર હતું. (अहीण०) તે વિશેષ પ્રકારથી શોભાયમાન હતો રાજાએ તેને (जुवराया) યુવરાજ પદ પર સ્થાપિત કર્યો હતો (तए णं तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइं पचपासायवडिंसयसयाइं कारेंति) કોઈ એક સમયની વાત છે કે તે સિંહસેન કુમારના માતા-પિતાએ પાચસો સુંદરમાં સુંદર મહેલ બનાવરાવ્યા, (अब्भुग्गय०) જે ઘણાજ ઉન્નત હતા અને જોનાર માણસને એમ લાગે કે જાણે આપણા સામે તે મહેલ હસતા હોય. (तए णं तस्स सीहसेणस्स ,कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइं सामापामोक्खाणं पचण्हं रायवरकण्णगसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हावेंति) રાજા અને રાણીએ મળીને પોતાના પુત્ર સિંહરથના કોઈ એક સમયને વિષે શ્યામા પ્રમુખ પાચસો ઉત્તમ રાજાઓની

श्यामाया देव्या 'मुच्छिए०' मूर्च्छित गृद्ध', ग्रथितः, अभ्युपपन्न =अत्यासक्तः संजात इत्यर्थ 'अवसेसाओ देवीओ' अवशेषा देवी =अन्या राज्ञीः 'णो आढाइ' नो आद्रियते=न मन्यते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति, द्रष्टुमपि नेच्छति, 'अणाढियमाणे' ता अनाद्रियमाण तासामनादर कुर्वाण. 'अपरिजाणमाणे' अपरिजानानः दृष्टीगोचरीकर्तुमप्यनाच्छन् 'विहरइ' विहरति । 'तए ण' ततः खलु 'तासिं' तासा 'एगूणगाण' एकोनानाम्–एकसख्यान्यूनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशताना नवनवत्यधिकचतु शताना राज्ञीनामित्यर्थ. 'एगूणाइ' एकोनानि एकसख्यान्यूनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि एकोनपञ्चशतमातर इत्यर्थः 'इमीसे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठाइ' लब्धार्थानि=ज्ञातसम्बन्धुतापमानानि

श्यामा देवी में (मुच्छिए४) अत्यत मूर्च्छित, गृद्ध एव अत्यासक्त बन गया और (अवसेसाओ देवीओ) बाकी रानियों की ओर (णो आढाइ णो परिजाणाइ) इसने सर्वथा उपेक्षा धारण करली–उनका न वह आदर करता, न उनकी किसी भी प्रकार से अनुमोदन करता, न उनकी तरफ देखता और न वचनादिक द्वारा उन्हें सतुष्ट ही करता। (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे) इनका अनादर करने वाला और इन्हें अपनी आँख उठा कर भी नहीं देखन की इच्छा रखने वाला यह सिंहसेन राजा श्यामा रानी के साथ ही सुख से अपने दिन व्यतीत करता हुआ आनद से रहने लगा। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) जब इसका इस प्रकार का व्यवहार उन ४९९ लडकियों की ४९९ वें माताओं ने (इमीसे कहाए

દેવીમા (मुच्छिए४) અત્યત મોહ પામી અત્યાસક્ત બની ગયો અને (अवसेसाओ देवीओ) બાકીની રાણીઓ તરફ (णो आढाइ णो परिजाणाइ) તેણે એકદમ ઉપેક્ષા કરી, બાકીની બીજી કોઈ રાણીઓનો તે આદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન આપતો તેમજ તેના તરફ દ્રષ્ટિ નથી અને મીઠા વચનો વડે કરી સતોષ પણ આપતો નથી (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ) બીજી તમામ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા અને નેત્ર ઉચા કરીને સામુ પણ નહિ જોનાર તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીના સાથેજ સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને આનદથી રહે છે (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) જ્યારે રાજાનો આ પ્રકારનો વ્યવહાર તે ૪૯૯ ચારસો નવાણુ રાણીઓ જેના તરફ રાજા દ્રષ્ટિ પણ નથી કરતો તે સ્ત્રીઓની માતાઓના જાણવામા આવ્યો (इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ) હકીકત સાભળી અર્થાત્ (एव खलु सीहसेणे

एव वयासी–एर खलु मम एगूणाण पचण्ह सवत्तीसयाण एगूणाइ पचमाइ-सयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ एव वयासी–एव खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरति, त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सति त्तिकट्टु भीया ४ जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ओहय जाव-ज्झियाइ ॥ सू० ४ ॥

टीका–सू० ४

'तएण से' इत्यादि ।

'तए ण से' तत खलु स 'महासेणे राया' महासेनो राजा 'अण्णया-कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा सजुत्ते' कालधर्मेण सयुक्त=मृत. । 'णीहरण' निर्हरण–अत्रैव योजना-तत. खलु स सिंहसेनो दारको बहुभिर्मित्रज्ञातिप्रभृतिभिः सह रुदन् ३ सिंहसेनस्य निर्हरण=मृतशरीरस्य श्मशानदेशे प्रापण करोति । लौकिक-मृतकृत्यानि करोति, तत खलु स सिंहसेनो दारकः, 'राया जाए' राजा जात , स कीदृश ? 'महया०' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसार, व्याख्यातमेतत् । 'तए ण से' तत खलु स सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए'

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) अनन्तर (से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) किसी एक समय महासेन नरेश कालधर्म को प्राप्त हो गये । सिंहसेन ने अनेक मित्रादि–परिजनों के साथ मिल कर अपने पिता की अन्त्येष्टि क्रिया की । मृत्युकृत्यों के बाद सिंहसेन न अपने पिता के पद का भार सभाला अर्थात् यह (राया जाए) स्वय राजा हो गया (महया०) यह महाहिमवान्, महामलय, मन्दर और महेन्द्र के जैसा शक्तिशाली था । (तए ण से सीहसेणे राया) यह सिंहसेन राजा (सामाए देवीए)

'तए ण से' ईत्यादि

(तए ण) ते पछी (से महासेणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा सजुत्ते) कोई એક સમય મહાસેન રાજા મરણ પામ્યા, પછી સિંહસેને અનેક મિત્રાદિ પરિજનોની સાથે મળીને પોતાના પિતાની અન્ત્યેષ્ટિ ક્રિયા કરી મૃત્યુ પછી લોક વ્યવહારની ક્રિયા કર્યા પછી સિંહસેને પોતાના પિતાનું પદ સભાળી–લીધુ અર્થાત્ તે (राया जाए) પોતે રાજા બની ગયો (महया०) તે મહાહિમવાન, મહામલય, મદર અને મહેન્દ્ર જેવો શક્તિશાળી હતો (तए ण से सीहसेणे राया) એ સિંહસેન રાજા (सामाए देवीए) શ્યામા

श्यामाया देव्या 'मुच्छि०' मूर्च्छित गृद्ध', ग्रथितः, अध्युपपन्न =अत्यासक्तः संजात इत्यर्थ 'अवसेसाओ देवीओ' अवशेषा देवी =अन्या राज्ञी. 'णो आढाइ' नो आद्रियते=न मन्यते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति, द्रष्टुमपि नेच्छति, 'अणाढियमाणे' ता अनाद्रियमाण' तासामनादर कुर्वाण. 'अपरिजाणमाणे' अपरिजानान. दृष्टीगोचरीकर्तुमप्यवाञ्छन् 'विहरइ' विहरति। 'तए ण' तत' खलु 'तासि' तासा 'एगूणगाण' एकोनानाम्-एकसख्यान्यूनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशताना नवनवत्यधिकचतु शताना राज्ञीनामित्यर्थ 'एगूणाइ' एकोनानि एकसख्यान्यूनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि एकोनपञ्चशतमातर इत्यर्थः 'इमासे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठाइ' लब्धार्थानि=ज्ञातस्वस्वसुतापमानानि

श्यामा देवी मे (मुच्छिए४) अत्यत मूर्च्छित, गृद्ध एव अत्यासक्त बन गया और (अवसेसाओ देवीओ) बाकी रानियों की ओर (णो आढाइ णो परिजाणाइ) इसने सर्वथा उपेक्षा धारण करली—उनका न यह आदर करता, न उनकी किसी भी प्रकार से अनुमोदन करता, न उनकी तरफ देखता और न वचनादिक द्वारा उन्हें सतुष्ट ही करता। (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे) इनका अनादर करने वाला और इन्हें अपनी ऑख उठा कर भी नहीं देखने की इच्छा रखने वाला यह सिंहसेन राजा श्यामा रानी के साथ ही सुख से अपने दिन व्यतीत करता हुआ आनन्द से रहने लगा। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) जब इसका इस प्रकार का व्यवहार उन ४९९ लडकियों की ४९९ वें माताओं ने (इमीसे कहाए

દેવીમા (मुच्छिए४) અત્યત મોહ પામી અત્યાસક્ત બની ગયો અને (अवसेसाओ देवीओ) બાકીની રાણીઓ તરફ (णो आढाइ णो परिजाणाइ) તેણે એકદમ ઉપેક્ષા કરી, બાકીની બીજી કોઈ રાણીઓનો તે આદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન આપતો તેમજ તેના તરફ દ્રષ્ટિ નથી અને મીઠા વચનો વડે કરી સતોષ પણ આપતો નથી (अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ) બીજી તમામ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા અને નેત્ર ઉચા કરીને સામુ પણ નહિ જોનારા તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીના સાથેજ સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને આનદથી રહે છે (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ) જ્યારે રાજાનો આ પ્રકારનો વ્યવહાર તે ૪૯૯ ચારસો નવાણુ રાણીઓ જેના તરફ રાજા દ્રષ્ટિ પણ નથી કરતો તે સ્ત્રીઓની માતાઓના જાણવામા આવ્યો (इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ) હકીકત સાભળી અર્થાત્ (एव खलु सीहसेणे

'समाणाइ' सन्ति, अस्य 'एव सपेहेंति' इत्यग्रेणान्वयः, किं समेक्षन्ते=किं विचारयन्तीत्याकाङ्क्षायामाह-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'मुच्छिए४' मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन् 'अम्ह धूयाओ' अस्माकं दुहितृः 'णो आढाइ' नो आद्रियते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति=द्रष्टुमपि नेच्छति 'तं सेयं' तच्छ्रेयः खलु 'अम्हं' अस्माकं 'साम देविं' श्यामां देवीम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण वा 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण वा 'सत्थप्पओगेण वा' शस्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद् व्यपरोपयितुम्, एवं 'सपेहेंति' समेक्षन्ते=विचारयन्ति। 'सपेहित्ता' विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातरः, 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्याः 'अतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य'

उद्दाइ समाणाइ) सुना अर्थात् (एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धुयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) यह सिंहसेन राजा हमारी लडकियों से न बोलता-चालता है और न इनकी तरफ देखता ही है, किन्तु रातदिन श्यामा देवी में ही अत्यंत आसक्त बना रहता है, (तं सेयं खलु अम्ह साम देवी अग्गिपओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) तो अब इसीमें हमारी भलाई है कि हम लोग उस श्यामा देवी को अग्नि के प्रयोग से विषके प्रयोग से अथवा शस्त्र के प्रयोग से जीवन से वियुक्त कर दें। (एवं सपेहेंति) इस प्रकार उन्होंने-सबने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार करने के बाद वे सब अब (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओर विहरति) श्यामादेवी के छिद्रों की, दूषणों की, राजा की अनुपस्थिति रूप विरह की, अथवा

राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) ते सिंहसेन राजा अमारी पुत्रीओ साथे बोलता-चालता नथी तेमना तरफ जोता पण नथी अने रात्री दिवस श्यामा देवी उपर अत्यन्त आसक्त बनी रहेला छे (तं सेयं खलु अम्ह साम देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) हवे तो अमारुं हित ए रीतेज छे के अमो ते श्यामादेवीने अग्निना प्रयोगथी, विषना प्रयोगथी अथवा शस्त्रना प्रयोगथी तेना जीवननो नाश करी नाखीए (एवं सपेहेंति) आ प्रमाणे ते सौए मलीने विचार कर्यो (सपेहित्ता) विचार करीने पछी ते सौ हवे (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ २ विहरंति) श्यामादेवीना छीद्रोनी, दूषणोनी, राजानी गेरहाजरी रूप विरहनी, अथवा कोई समय नोकर चाकर अने परिजन विना फक्त श्यामा एकली होय-ए प्रकारना अवसरनी राह

छिद्राणि च=दूषणानि 'विरहाणि य' विरहाश्च=राजानुपस्थितिरूपान्–एकान्तस्थानानि वा, 'पडिजागरमाणीओ २' प्रतिजाग्रत्य.२=गवेषन्त्य २ विहरन्ति=तिष्ठन्ति। 'तए ण सा' ततः खलु श्यामा देवी 'इमीसे' अस्याः=स्वघातरूपायाः 'कहाए' कथायाः=वार्तायाः, लद्धट्ठा समाणी' लब्धार्था सती 'एव वयासी'=एवमवादीत्=स्वमनस्येवमवदत्–एव विचारयति स्मेत्यर्थ.–एव खलु 'मम' मम 'एगूणाण पचण्ह' एकोनाना पञ्चाना 'सवत्तीसयाण' सपत्नीशतानाम् 'एगूणाइ' एकोनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि–एकोनपञ्चशतमातर 'इमीसे कहाए' अस्या. कथाया 'लद्धट्ठाइ समाणाइ' लब्धार्थानि सन्ति 'अण्णमण्ण' अन्योन्यम् 'एव वयासी' एवमवादिषुः=विचारयन्ति स्म–एव खलु 'सीहसेणे राया' सिंहसेनो राजा 'जाव' यावत्='श्यामाया देव्या मूर्च्छित ४ सन् अस्माक दुहितॄ नो आद्रियते नो परिजानाति, तत् श्रेयः खलु अस्माक श्यामा देवीमग्निप्रयोगेण विषप्रयोगेण शस्त्रप्रयोगेण वा जीविताद् व्यपरोपयितुम्, एव विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातर मम अन्तराणि छिद्राणि

किस समय यह परिजन से रहित अकेली होती है, इस प्रकार के अवसर की प्रतीक्षा एव गवेषणा करती हुई रहने लगीं। (तए ण सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी एव वयासी) जब श्यामादेवी को यह उनका विचार ज्ञात हुआ तब उसने भी अपने मन में इस प्रकार विचार किया (एव खलु मम एगूणाण पचण्ह सवत्तीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समणाइ अण्णमण्ण एव वयासी) कि मेरी एक कम पाचसौ सौतों की माताओंने जो यह परस्पर में इस प्रकार विचार किया है कि (एव खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरति) सिंहसेन राजा श्यामा देवी से ही अधिक प्रेम आदि करता है और हमारी लडकियों की

અને શોધ કરવા લાગ્યા (तए णं सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणी एव वयासी) આ પ્રમાણે પોતાની ૪૯૯ શોક સ્ત્રીઓના માતા તરફથી ચાલતી પ્રવૃત્તિ શ્યામા દેવીના જાણવામા આવી ત્યારે તેણે પણ પોતાના મનમા આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો (एव खलु मम एगूणाण पचण्ह सवत्तीसयाण एगूणपचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण एव वयासी) મારી શોક બહેનોની ૪૯૯ માતાઓએ જે પરસ્પરમા આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો છે કે (एव खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरति) સિંહસેન રાજા શ્યામા દેવીના સાથે અધિક પ્રેમ આદિ રાખે છે, અને અમારી

'समाणाइ' सन्ति, अस्य 'एव सपेहेंति' इत्यग्रेणान्वयः, किं समेक्षन्ते=किं विचारयन्तीत्याकाङ्क्षायामाह–'एव खलु' इत्यादि। एव खलु सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'मुच्छिए४' मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपन्नः सन् 'अम्ह धूयाओ' अस्माक दुहितृः 'णो आढाइ'नो आद्रियते 'णो परिजाणाइ' नो परिजानाति=द्रष्टुमपि नेच्छति 'त सेय' तच्छ्रेयः खलु 'अम्ह' अस्माक 'साम देविं' श्यामा देवीम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण वा 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण वा 'सत्थप्पओगेण वा' शस्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद् व्यपरोपयितुम्, एव 'सपेहेंति' समेक्षन्ते=विचारयन्ति। 'सपेहित्ता' विचार्य ता एकोनपञ्चशतमातरः, 'सामाए देवीए' श्यामाया देव्या 'अतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य'

ऊद्धट्टार समाणाइ) सुना अर्थात् (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धुयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) यह सिंहसेन राजा हमारी लडकियों से न बोलता–चालता है और न इनकी तरफ देखता ही है, किन्तु रातदिन श्यामा देवी में ही अत्यत आसक्त बना रहता है, (त सेय खलु अम्ह साम देवी अग्गिपओगेग वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) तो अब इसीमें हमारी भलाई है कि हम लोग उस श्यामा देवी को अग्नि के प्रयोग से विषके प्रयोग से अथवा शस्त्र के प्रयोग से जीवन से वियुक्त कर दें। (एव सपेहेंति) इस प्रकार उन्होंने–सबने विचार किया। (सपेहित्ता) विचार करने के बाद वे सब अब (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति) श्यामादेवी के छिद्रों की, दूषणों की, राजा की अनुपस्थिति रूप विरह की, अथवा

राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ) ते सिंहसेन राजा अमारी पुत्रीओ साथे बोलता–चालता नथी तेमना तरफ जोता पण नथी अने रात्री दिवस श्यामा देवी उपर अत्यन्त आसक्त बनी रहेला छे (त सेय खलु अम्ह साम देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) हवे तो अमारु हित ए रीतेज छे के अमो ते श्यामादेवीने अग्निना प्रयोगथी, विषना प्रयोगथी अथवा शस्त्रना प्रयोगथी तेना जीवननो नाश करी नाखीए (एव सपेहेंति) आ प्रमाणे ते सौए मलीने विचार कर्यो (सपेहित्ता) विचार करीने पछी ते सौ हवे (सामाए देवीए अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ - विहरति) श्यामादेवीना छीद्रोनी, दूषणोनी, राजानी गेरहाजरी रूप विरहनी, अथवा कोई समय नोकर चाकर अने परिजन विना फक्त श्यामा एकली होय–ए प्रकारना अवसरनी राह

टीका—सू० ९

'तए ण से' इत्यादि ।

'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'इमीसे कहाए' अस्याः कथायाः पूर्वोक्तायाः 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थः सन् 'जेणेव कोवघरे' यत्रैव कोपगृह 'जेणेव सामा देवी' यत्रैव श्यामा देवी स्थिता 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'साम देविं' श्यामा देवीम् 'ओहयजाव पासइ' अपहतमनःसकल्पा यावद् आर्त्तध्यान कुर्वतीं पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'एव वयासी' एवमवादीत् 'किं ण' किं खलु केन कारणेन खलु 'तुम' त्व हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जाव-ज्झियासि' अपहतमन सकल्पा यावद् ध्यायसि=आर्त्तध्यान करोषि ? । 'तए ण सा' ततः खलु सा श्यामा देवी 'सिंहसेणेण रन्ना' सिंहसेनेन राज्ञा 'एव वुत्ता समाणी' एवमुक्ता सती 'उप्फेग-उप्फेणिय' उत्फेनोत्फेनित=कोपवशात्फेनप्रकाशनपूर्वक

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (इमीसे कहाए) इस समाचार से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होता हुआ (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) जहा कोपगृह था तथा उसमें जिस जगह श्यामा देवी थी वहा पर पहुँचा (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) पहुँचते ही उसने श्यामा देवी को अनमनी एव आर्त्तध्यान करती हुई देखा। (पासित्ता एव वयासी) देख कर वह श्यामा देवी से बोला कि (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) हे देवानुप्रिये ! तुम आज अनमनी क्यों हो और क्यों आर्त्तध्यान कर रही हो ? (तए णं सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेग उप्फेणिय सीहसेण राय

'तए ण से' ईत्यादि

(तए ण) ते પછી (से सीहसेणे राया) ते સિંહસેન રાજા (इमीसे कहाए) આ સમાચારથી (लद्धट्ठे समाणे) પરિચિત થયા પછી તે (जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) જ્યા કોપઘર-કોપગૃહ હતુ તથા તે ઘરમા જે ઠેકાણે શ્યામા દેવી હતા ત્યા આગળ ગયા (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) પહોંચતાજ તેણે શ્યામા દેવીને ચિંતાતુર અને આર્ત્તધ્યાન કરતા જોયા (पासित्ता एव वयासी) જોઈને રાજા શ્યામા દેવીને કહેવા લાગ્યા કે (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આજે ઉદાસ શા માટે છો ? અને શા માટે આર્ત્તધ્યાન કરો છો ? (तए ण सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय एव वयासी)

विरहांश्च 'पडिजागरमाणीओ' प्रतिजाग्रत्यो विहरन्ति इति, 'त ण णज्जइ ण' तत्र ज्ञायते खलु 'मम' मा 'केणइ कुमारेण' केनापि कुमारेण=कुमृत्युना=अपमृत्युना 'मारिस्सँति' मारयिष्यन्ति 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य 'भीया४' भीता त्रस्ता त्रसिता उद्विग्ना सती 'जेणेव कोवघरे' यत्रैव कोपगृह 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'ओहय जाव' अपहत यावत्-अपहतमनःसकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यान करोति ॥मू०४॥

मूलम्—सू० ५

तए ण से सीहसेणे राया इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ, पासित्ता एव वयासी–किण तुम देवाणुप्पिया ! ओहय जावज्झियासि ? तए ण सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय एव वयासी–एव खलु सामी ! मम एगूणपचसवत्तीसयाण एगूणपचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी–एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्ह धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ जाव अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति, त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति त्तिकट्टु भीया ४ जावज्झियामि ॥ सू० ५ ॥

तरफ देखता तक भी नहीं है आदि२ । (त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति) सो न मालूम ये सब मुझे किस समय किस कुमार=कुमौत से मार डाले। (त्तिकट्टु) ऐसा मन ही मन विचार कर (भीया४) भयभीत, त्रासित और उद्विग्न चित्त होकर (जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ) जहा कोप घर था वहा गई। और (उवागच्छित्ता) जा कर (ओहय जावज्झियाइ) विमनस्क हो आर्तध्यान करने लगा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ४ ॥

પુત્રીઓ તરફ નજર પણ કરતો નથી આદિ (त ण णज्जइ ण मम केणइ कुमारेण मारिस्सेंति) આ પ્રમાણે છે તો મને શુ ખબર કે એ તમામ મળીને મારો નાશ કરે અને કમોતે મરાવે (त्तिकट्टु) આ પ્રમાણે મનમાજ વિચાર કરીને (भीया४) ભયભીત, ત્રસિત અને ઉદ્વેગમય ચિત્ત બનીને (जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યા કોપ ઘર હતુ ત્યા ગઇ અને (उवागच्छित्ता) જઇને (ओहय जावज्झियाइ) ઉદ્વેગમય થઇને આર્તધ્યાન કરવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ४ ॥

टीका—सू० ९

'तए ण से' इत्यादि ।

'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'इमीसे कहाए' अस्याः कथायाः पूर्वोक्तायाः 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थः सन् 'जेणेव कोववरे' यत्रैव कोपगृह 'जेणेव सामा देवी' यत्रैव श्यामा देवी स्थिता 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'साम देविं' श्यामा देवीम् 'ओहयजाव पासइ' अपहतमन'-सकल्पा यावद् आर्त्तध्यान कुर्वतीं पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'एव वयासी' एवमवादीत् 'किं ण' किं खलु केन कारणेन खलु 'तुम' त्व हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जाव-ज्झियासि' अपहतमन सकल्पा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यान करोषि ? । 'तए ण सा' ततः खलु सा श्यामा देवी 'सिंहसेणेण रन्ना' सिंहसेनेन राज्ञा 'एव वुत्ता समाणी' एवमुक्ता सती 'उप्फेण-उप्फेणिय' उत्फेनोत्फेनित=कोपवशात्फेनमकाशनपूर्वक

'तए ण से' इत्यादि ।

(तए ण) अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (इमीसे कहाए) इस समाचार से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होता हुआ (जेणेव कोववरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) जहा कोपगृह था तथा उसमें जिस जगह श्यामा देवी थी वहा पर पहुँचा (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) पहुँचते ही उसने श्यामा देवी को अनमनी एव आर्तध्यान करती हुई देखा। (पासित्ता एव वयासी) देख कर वह श्यामा देवी से बोला कि (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) हे देवानुप्रिये ! तुम आज अनमनी क्यों हो और क्यों आर्त्तध्यान कर रही हो ? (तए णं सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન રાજા (इमीसे कहाए) આ સમાચારથી (लद्धट्ठे समाणे) પરિચિત થયા પછી તે (जेणेव कोववरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં કોપઘર-કોપગૃહ હતું તથા તે ઘરમાં જે ઠેકાણે શ્યામા દેવી હતા ત્યાં આગળ ગયા (उवागच्छित्ता साम देविं ओहय जाव पासइ) પહોંચતાજ તેણે શ્યામા દેવીને ચિંતાતુર અને આર્તધ્યાન કરતાં જોયા (पासित्ता एव वयासी) જોઈને રાજા શ્યામા દેવીને કહેવા લાગ્યા કે (किं ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियासि) હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આજે ઉદાસ શા માટે છો ? અને શા માટે આર્તધ્યાન કરો છો ? (तए ण सा सामा देवी सीहसेणेण रन्ना एव वुत्ता समाणी उप्फेण-उप्फेणिय सीहसेण राय एवं वयासी)

'सीहसेण राय' सिंहसेन राजान 'एव वयासी' एवमवादीत्–एव खलु हे स्वामिन्! 'मम' मम 'एगूणपचसवत्तीसयाण' एकोनपञ्चसपत्नीशतानाम् 'एगूणपचमाइसयाइ' एकोनपञ्चमातृशतानि=सपत्नीना नवनवत्यधिकचतु'-शतमातर. 'इमीसे कहाए' अस्याः–वक्ष्यमाणायाः कथाया 'लद्धट्ठाइ समाणाइ' लब्धार्थानि सन्ति 'अण्णमण्ण' अन्योन्य=परस्पर 'सद्दावेंति' शब्दयन्ति=आह्वयन्ति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव-वयासी' एवमवादिषु एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण विचारयन्ति स्म एव खलु 'सीहसेणे राया' सिंहसेनो राजा 'सामाए देवीए मुच्छिए४' श्यामाया देव्या मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽभ्युपपन्न' सन् 'अम्ह धुयाओ' अस्माक दुहितृः 'णो आढाइ णो परिजाणाइ' नो आद्रियते नो परिजानाति 'जाव' यावत्अग्निविषादिप्रयोगेण मा मारयितुम्, एव विचार्य ताः एकोनपञ्चशतमातरः मम 'अतराणि य' अन्तराणि च=अवसराणि 'छिद्दाणि य' छिद्राणि=दूषणानि 'विरहाणि य' विरहान्=भवदनुपस्थितिरूपान्

एव वयासी) सिहसेन राजा द्वारा इस प्रकार पूछी गई श्यामा देवी बडे ही क्रोध के साथ इस प्रकार बोली (एव खलु सामी मम एगूणपचसवत्तीसयाण एगणपचमाइ-सयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) स्वामिन्! मेरी इन एक कम पाचसौ सौतोंकी एककम पाच सौ माताओं ने इस समाचार को जानकर परस्पर में मिल कर गुप्त मत्रणा की है और उसमें उन्होंन ऐसा विचार किया है (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए४ अम्ह धुयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ जाव अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति) कि यह सिहसेन राजा श्यामा देवी में ही अतिशय अनुरक्त है, इससे यह हमारी पुत्रियों की ओर जरा भी आख उठा कर नहीं देखता है

सिंहसेन राजाએ આ પ્રમાણે પૂછ્યુ ત્યારે, શ્યામા દેવી મહા ક્રોધની સાથે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી (एव खलु सामी मम एगूणपचसवत्तिसयाण एगूणपचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धट्ठाइ समाणाइ अण्णमण्ण सद्दावेति सद्दावित्ता एव वयासी) સ્વામિન્! મારી ચારસો નવાણુ શોક છે તેમની દરેક માતાઓએ મારા સાથેના તમારા પ્રેમની હકીકત જાણી છે તેથી તે સૌએ મળીને આ પ્રકારની છાની– ગુપ્ત વિચારણા કરી છે અને તેમા એવો વિચાર કર્યો છે (एव खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धुयाओ णो आढाइ ण परिजाणाइ जाव अतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरति) કે તે- સિંહસેન રાજા શ્યામાદેવીમાજ અતિશય આસક્ત છે તેથી તે રાજા, અમારી પુત્રીઓના સામેદ્રષ્ટિ પણ કરતા નથી તેમજ તેમના સાથે બોલતા ચાલતા નથી, એટલા

एकान्तस्थानानि वा 'पडिजागरमाणीओ' प्रतिजाग्रत्य=गवेषयन्त्यो विहरन्ति। 'त ण णज्जइ' तन्न ज्ञायते 'मम' मा 'केणइ कुमारेण' केनापि कुमारेण अग्नि-विषादिप्रयोगेण 'मारिस्संति' मारयिष्यन्ति 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचार्याहं 'भीया ४' भीता ४ सती 'जावज्झियामि' यावद् ध्यायामि, यावत्-अपहतमनःसंकल्पाऽऽर्त्तध्यानं करोमि ॥ सू० ५ ॥

और न उनसे बोलता चालता ही है, इसलिये अपनी पुत्रियों के इस काटे को जैसे भी सभवित उपाय से बने वैसे शीघ्र ही नष्ट कर देना चाहिये, इत्यादि सब समाचार उसने अपने पति को कह सुनाया और साथ में यह भी कह दिया कि न जाने इस ईर्ष्या भाव से प्रेरित हुए ये लोग सब मुझे किस समय कुरीत से मार डालें। (त्ति कट्टु भीया४ जावज्झियामि) इस विचार से मैं अत्यत भयभीत बनी हुई हू और इसीलिये अनमनी तथा आर्त्तध्यान से युक्त हो रही हू।

भावार्थ—राजा को जब रानी के कोपगृह में प्रवेश करने का समाचार विदित हुआ तब वह उसके पास उस कोपघर में पहुँचा और पहुँचते ही उसने उसे कोपघर में आने का सकल वृत्तान्त अनमनी बनी हुई रानी से पूछा। रानीने गुस्से में आकर यथास्थित समस्त वृत्तान्त राजा को कह दिया, उसमें उसने बतलाया कि हमारा और आपका जो स्नेह है उसे ये हमारी सौतों के माताएँ सहन नहीं करती है। उन्होंने मिल कर परस्पर मे यह विचार निश्चित कर लिया है कि हमारी पुत्रियों के सुख

માટે અમારી પુત્રીઓનો તે કાટો જે કોઇ સભવિત ઉપાય હોય અને એ રીતે બની શકે તેમ તુરતજ તેનો નાશ કરી દેવો જોઇએ, ઇત્યાદિ, તમામ સમાચાર પોતાના પતિને કહી સભળાવ્યા, અને સાથે તે પણ કહી આપ્યુ કે- મને પૂરો ભય છે કે તેઓ ઈર્ષાભાવથી પ્રેરાઇને મારૂ અકાળે મૃત્યુ કરાવશે (त्ति कट्टु भीया ४ जावज्झियामि) આ વિચારથીજ હુ બહુજ ભયભીત બની ગઈ છુ, અને તે કારણથીજ ઉદાસીન થઇને આર્તધ્યાન કરૂ છુ,

ભાવાર્થ—રાણી કોપગૃહમા છે એવા સમાચાર રાજાએ જાણ્યા ત્યારે તે રાજા રાણીના પાસે તે કોપગૃહમા આવ્યા અને રાજા આવ્યા પછી તેણે કોપઘરમા આવવાની તમામ હકીકત ઉદાસીન બનેલા રાણીને પૂછી ત્યારે રાણીએ ક્રોધ સાથે તમામ હકીકત હતી તે રાજાને કહી સભળાવી અને જણાવ્યુ કે મારો અને તમારો જે અતરનો સ્નેહ છે તેને મારી જે શોક છે તેની માતાઓ સહન કરી શકતી નથી એટલુજ નહિ પણ તે સૌએ પરસ્પર મલીને એ વિચાર નિશ્ચય કર્યો છે કે "અમારી પુત્રીઓના સુખમા

मूलम्-सू० ६

तए णं से सीहसेणे राया सामं देविं एवं वयासी मा णं तुमं देवाणुप्पिया ? ओहय जाव झियाहि, अहं णं तहा जत्तीहामि जहा णं तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइ त्तिकट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ, समासासित्ता तओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सुपइट्ठस्स नयरस्स वहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेह अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं४, करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सुप्पइट्ठस्स णयरस्स वहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेंति अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं, करित्ता जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥६॥सू०॥

टीका—सू० ६

'तए णं से' इत्यादि।

'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'सामं देविं' श्यामां देवीं

में बाधा डालने वाले इस श्यामा देवी रूप काटे को किसी भी उपाय से जैसे बने वैसे जल्दी निकाल देना चाहिये। अतः हे नाथ ! ये लोग न मालूम किस समय मुझे कुमौत से मार डालें। इसलिये मेरा मन सचिंत है, कहीं पर भी मन को शांति नहीं है। और इसीलिये मेरी यह दशा हुई है ॥ सू० ५ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(तए णं) श्यामादेवी से इस प्रकार समाचार सुनने बाद (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा (सामं देविं) श्यामा देवी से (एवं वयासी) इस प्रकार बोला।

विघ्न करनारी એ શ્યામાદેવી રૂપ જે કાંટો છે-તે કોઈ પણ ઉપાયથી જેમ બને તેમ જલદીથી કાઢી નાખવો જોઈએ તેથી હે નાથ! તે લોકો મને ક્યારે કમોતે મારી નાખશે તે કહી શકતી નથી, તેથી મારૂં મન ચિંતાતુર છે અને કોઈ પણ સ્થળે મનને શાંતિ થતી નથી તે કારણથીજ મારી આ દશા થઈ છે ॥ સૂ૦ ૫ ॥

"तए णं से" ઇત્યાદિ

(तए णं) શ્યામાદેવી પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર સાંભળ્યા પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન રાજા (सामं देविं) શ્યામા દેવીને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે બોલ્યા

'एव वयासी' एवमवादीत् 'मा ण तुम' मा खलु त्व हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जावज्झियाहि' अपहत यावद् ध्याय=अपहतमन सङ्कल्पा मा आर्त्त यान कुरु। 'अहण्ण' अह खलु 'तहा जत्तीहामि' तथा यतिष्ये=तेन प्रकारेण यत्न करिष्यामि 'जहा ण' यथा खलु=येन तव 'णत्थि' नास्ति-न भवति=न भविष्यतीत्यर्थ , 'कुत्तोवि' कुतोऽपि =कुतश्चिदपि शरीरस्य 'आवाहे वा' आवाधो वा=ईषत्पीडा 'पवाहे वा' प्रवाधो वा प्रकृष्टा पीडा वा 'भविस्सइ' भविष्यति, अस्य नास्तीति पूर्वेण सम्बन्ध., यद्वा- 'णत्थि' नास्ति इति निषेधार्थकमव्यय क्रियाविशेषणम्। आबाधो न भविष्यतीत्यादिरर्थ । आबाधादिसद्भावो न भविष्यतीति यावत्। पचति भवतीतिवदय प्रयोग'। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति कथयित्वा 'ताहि' ताभिः=पूर्वोक्तस्वरूपाभिः 'इट्ठाहिं' इष्टाभि ११=मनोभिलषिताभि. 'जाव' यावत्-'मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहि' मितमधुरसश्रीकाभि वाग्भिः 'समासासइ' समाश्वासयति=विश्वासमुत्पादयति। 'समामासित्ता' समाश्वास्य 'तओ' ततः=तस्मात्स्थानात् कोपगृहात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य=निस्सृत्य 'कोडुवियपुरिसे'

(मा ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि) हे देवानुप्रिये ! तुम अनमनी मत बनो और न आर्तध्यान ही करो। (अह ण तहा जत्तीहामि जहा ण तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइत्ति कट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समामासइ) मै इस प्रकार का प्रयत्न करूँगा कि जिससे तुम्हारे शरीर को किसी भी तरह से किसी के भी द्वारा जरा सी भी पीडा न हो सकेगी। इस प्रकार मित मधुर सश्रीक वचनों द्वारा उसे आश्वासन प्रदान किया। (समासासित्ता तओ पडिणिक्खमइ) आश्वासन देकर फिर वह वहा से चला आया। (पडिणिक्खमित्ता कोडुवियपुरिसे सद्दावेइ) अपने स्थान पर वापिस आते ही उसने नोकरजनों को बुलाया (सद्दावित्ता

(मा ण तुम देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि) હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે ઉદાસ થશો નહિ અને આર્તધ્યાન પણ કરશો નહિ (अह ण तहा जत्तीहामि जहा ण तव णत्थि कुत्तो वि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइ त्तिकट्टु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ) હું એવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી કરીને તમારા શરીરને કોઇપણ પ્રકારથી કોઇ પણ દ્વારા જરા પણ પીડા નહિ થઇ શકે આ પ્રમાણે પ્રિય અને હિંમત ભર્યા વચનો દ્વારા રાજાએ શ્યામા દેવીને આશ્વાસન આપ્યુ (समासासित्ता तओ पडिनिक्खमइ) આશ્વાસન આપીને પછી તે રાજા ત્યાથી ચાલ્યા આવ્યા (पडिनिक्खमित्ता कोडुवियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના સ્થાન પર પાછા આવતાજ તેણે નોકરોને પોતાના પાસે બોલાવ્યા

कौटुम्बिक-पुरुषान्=स्वनिदेशवर्त्तिनो जनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूयं हे देवानुप्रिया ! 'सुपइट्ठस्स नयरस्स' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बहिर्भागे 'एगं महं' एकां महतीं 'कूडागारसालं' कूटाकारशाला=पर्वतशिखर तुल्या शाला 'करेह' कुरुत=कारयतेत्यर्थः, कीदृशीम् ! इत्याह-'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टां=बहुशतस्तम्भयुक्तां 'जाव' यावत् 'पासाईयं४' प्रासादीयां दर्शकजनमनःप्रसादजनिकां 'दरिसणिज्जं' दर्शनीयां=दर्शनयोग्याम् 'अभिरूवं' अभिरूपाम्=अभि प्रतिक्षणं नवं नवमिव रूपं यस्याः सा अभिरूपा ताम्, मनोज्ञ-रूपामित्यर्थः, 'पडिरूवं' प्रतिरूपाम्-अद्वितीयरूपाम् 'करित्ता' कृत्वा मम 'एयमाणत्तियं' एतामाज्ञप्तिकां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत। 'तए णं ते' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः

एवं वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा कि (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) देवानुप्रिय ! तुम लोग यहां से जाओ और (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) सुप्रतिष्ठ नगर के बहिःप्रदेश में एक भारी कूट आकारवाली शाला जो पर्वत के शिखर के तुल्य हो, (अणेगखंभसयसन्निविट्ठं जाव पासाईयं) तथा जिसमें सैकडों खंभे लगे हुए हों, जो दर्शकजनों के चित्त को मुदित करने वाली हो, दर्शनीय हो, जिसका रूप क्षण क्षण में देखने वालों को अपूर्व प्रतीत होता हो एवं जिसके सदृश और कोई शाला न हो ऐसी बनवाओ। (करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) बनवा कर मुझे पीछे खबर दो। (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल-जाव पडिसुणेंति) राजा के इस प्रकार की आज्ञा को उन कौटुंबिक पुरुषों ने दोनों हाथों

(सद्दावित्ता एवं वयासी) અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) દેવાનુપ્રિય ! તમે સૌ અહિંથી જાઓ અને (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एगं महं कूडागारसालं करेह) સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બાહારના ભાગમાં એક મોટી ભારે કૂટ આકાર વાળી શાળા જે પર્વતના શિખરના બરાબર હોય, (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं) તથા જેમાં સેંકડો ખાંભા લાગેલા હોય અને તે સ્થળ જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી હોય, જોવા લાયક હોય, જેનું રૂપ જોનારને ક્ષણે-ક્ષણે અપૂર્વ જણાય અને જેના સમાન બીજી કોઈ પણ શાળા ન હોય તેવી બનાવો (करित्ता मम एयमाण-त्तियं पच्चप्पिणह) બનાવીને પછી મને ખબર આપો (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ બે હાથ

'करयल जाव' करतल यावत् करतलपरिगृहीत शिर-आवर्त्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा राजाज्ञा 'पडिसुणंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य 'सुपइट्ठस्स णयरस्स बहिया' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य बहिः, 'पच्चत्थिमे दिसीभाए' पाश्चात्ये दिग्भागे=पश्चिमाया दिशि 'एगं महं कूडागारसालं' एका महतीं कूटाकारशाला 'करेंति' कुर्वन्ति-कारयन्ति। 'अणेगखंभ०' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टाम्, 'जाव' यावत् 'पासाईयं०' प्रासादीयां दर्शनीयाम् अभिरूपाम् प्रतिरूपाम्। 'करित्ता' कृत्वा=कारयित्वा 'जेणेव सीहसेणे राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'तमाणत्तियं' तामाज्ञप्तिका=पूर्वोक्तामाज्ञां 'पच्चप्पिणंति' प्रत्यर्पयन्ति=स्वामिन्! कूटागारशाला सम्पादिताऽस्माभिरिति निवेदयन्तीति ॥६॥सू०॥

को जोड कर स्वीकार किया और (पडिसुणित्ता सुपइट्ठस्स णयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेंति) आज्ञा प्रमाण कर वे सबके सब सुप्रतिष्ठ नगर के बहि प्रदेश में पश्चिम दिशा की ओर जाकर उस कूटाकार वाली शाला की रचना कराने में लग गये। (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं पासाईयं) उस में उन्होंने सैकडों खंभों की रचना करवाई। शाला देखने वालों के चित्त को आनंद देनेवाली, दर्शनीय, अपूर्वरूप सपन्न एवं अद्वितीय बनकर जब तैयार हो चुकी, तब (जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति) वे जहां सिंहसेन नरेश विराजमान थे वहां पर आये और (उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) आकर निवेदन किया कि हे नरेश! आपकी आज्ञानुसार कूटाकार शाला बन कर तैयार हो चुकी है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ६ ॥

જોડીને સ્વીકાર કર્યો અને (पडिसुणित्ता सुपइट्ठस्स णयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेंति) આજ્ઞા સ્વીકારીને તે તમામ સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બહારના પ્રદેશમાં પશ્ચિમ દિશા તરફ જઈને તે કૂટાકારવાળી શાળાની રચના કરવામાં લાગી ગયા (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं करित्ता) તેમાં તેઓએ સેંકડો થાંભલાઓની રચના કરાવી, શાળા જોનારના ચિત્તને આનંદ આપનારી, દર્શનીય, અપૂર્વરૂપ સંપન્ન, અર્થાત્ અજોડ બનાવી આપી પછી જ્યારે તૈયાર થઈ ત્યારે (जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति) તે જ્યાં સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા, ત્યાં આગળ આવ્યા અને (उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) આવીને નિવેદન કર્યું કે હે રાજા! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કૂટાકાર શાળા બનીને તૈયાર થઈ ગઈ છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૬ ॥

काटुम्बिक-पुरुषान्=स्वनिदेशवर्त्तिनो जनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एव वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह ण' गच्छत खलु 'तुब्भे' यूय हे देवानुप्रियाः! 'सुपइट्ठस्स नयरस्स' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य 'बहिया' वहि =वहिर्भागे 'एग मह' एका महतीं 'कूडागारसाल' कूटाकारशाला=पर्वतशिखर तुल्या शाला 'करेह' कुरुत=कारयतेत्यर्थ', कीदृशीम् ! इत्याह-'अणेगखंभसयसंनिविट्ठ' अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टा=बहुशतस्तम्भयुक्ता 'जाव' यावत् 'पासाईय४' प्रासादीया दर्शकजनमन प्रसादजनिका 'दरिसणिज्ज' दर्शनीया=दर्शनयोग्याम् 'अभिरूव' अभिरूपाम्=अभि प्रतिक्षण नव नवमिव रूप यस्या सा अभिरूपा ताम्, मनोज्ञ-रूपामित्यर्थ', 'पडिरूव' प्रतिरूपाम्-अद्वितीयरूपाम् 'करित्ता' कृत्वा मम 'एयमाणत्तिय' एतामाज्ञप्तिका 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत। 'तए ण ते' तत• खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः

एव वयासी) और बुलाकर इस प्रकार कहा कि (गच्छह ण तुब्भे देवाणुप्पिया) देवानुप्रिय! तुम लोग यहा से जाओ और (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एग मह कूडागारसाल करेह) सुप्रतिष्ठ नगर के बहि प्रदेश में एक भारी कूट आकारवाली शाला जो पर्वत के शिखर के तुल्य हो, (अणेगखभसयसन्निविट्ठ जाव पासाईय) तथा जिसमें सैकडों खंभे लगे हुए हों, जो दर्शकजनों के चित्त को मुदित करने वाली हो, दर्शनीय हो, जिसका रूप क्षण क्षण में देखने वालों को अपूर्व प्रतीत होता हो एव जिसके सदृश और कोई शाला न हो ऐसी बनवाओ। (करित्ता मम एयमाणत्तिय पच्चप्पिणह) बनवा कर मुझे पीछे खबर दो। (तए ण ते कोडुबियपुरिसा करयल-जाव पडिसुणे ति) राजा के इस प्रकार कीआज्ञा को उन कौटुबिक पुरुषों ने दोनों हाथों

(सद्दावित्ता एव वयासी) અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યુ કે (गच्छह ण तुब्भे देवाणुप्पिया) દેવાનુપ્રિય! તમે સૌ અહિંથી જાઓ અને (सुपइट्ठस्स नयरस्स बहिया एग मह कूडागारसाल करेह) સુપ્રતિષ્ઠ નગરના બાહારના ભાગમા એક મોટી ભારે કૂટ આકાર વાળી શાળા જે પર્વતના શિખરના બરાબર હોય, (अणेगखभसयसनिविट्ठ जाव पासाईय) તથા જેમા સેકડો ખાભા લાગેલા હોય અને તે સ્થળ જોનારના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી હોય, જોવા લાયક હોય, જેનું રૂપ જોનારને ક્ષણે-ક્ષણે અપૂર્વ જણાય અને જેના સમાન બીજી કોઈ પણ શાળા ન હોય તેવી બનાવો (करित्ता मम एयमाण-त्तिय पच्चप्पिणह) બનાવીને પછી મને ખબર આપો (तए ण ते कोडुबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞાને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ બે હાથ

पञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेण रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आमंतियाइं' आमन्त्रितानि=आहूतानि 'समाणाइं' सन्ति 'सव्वालंकारविभूसियाइं' सर्वालङ्कारविभूषितानि 'जहाविभवेणं' यथाविभवेन=स्वस्वविभवानुसारेण 'जेणेव सुपइट्ठे णयरे' यत्रैव सुप्रतिष्ठं नगरं 'जेणेव सीहसेणे राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति। 'तए णं से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'एगूणाणं' एकोनानां 'पंचदेवीसयाणं' पञ्चदेवीशतानाम् 'एगूणाणं' एकोनानां 'पंचण्हं माईसयाणं' पञ्चानां मातृशतानां 'कूडागारसालं' कूटाकारशालाम् 'आवसहं' आवसथम्, वासस्थानं 'दलयइ' ददाति ॥ सू० ६ ॥

मूलम्--

तए णं से सीहसेणे राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया विउलं असणं४ उवणेह, सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साहरेह, तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति, तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं सव्वालंकारविभूसियाइं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणाइं४ गंधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं विहरंति,

उवागच्छंति) आमंत्रित हुए वे सबके सब एककम पांचसौ माताएँ समस्त अपनी२ विभवसंपत्ति के अनुसार समस्त अलंकारों से विभूषित होकर सुप्रतिष्ठ नगर में जहां सिंहसेन नरेश विराजमान थे वहां आ पहुँचीं। (तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ) जब वे वहां आ चुकीं तब उस सिंहसेन नरेश ने उन एककम पांचसौ अपनी भार्याओं की एककम पांचसौ माताओं को उस कूटाकार शाला में ठहरा दिया। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ७ ॥

આમંત્રણ મળતાં તે તમામ ચારસો નવાણું માતાઓ પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે તમામ અલંકારથી શણગાર કરીને સુપ્રતિષ્ઠ નગરમાં જ્યાં સિંહસેન રાજા બિરાજમાન હતા ત્યાં આવી પહોંચી (तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ) તે તમામ જ્યારે રાજા પાસે આવી ગઈ ત્યારે તે સિંહસેન નરેશે તે ચારસો નવાણું પોતાની પત્નીઓની ચારસો નવાણું માતાઓને તે કૂટાકાર શાલામાં રહેવાનું કરાવ્યું ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૭ ॥

मूलम्—सू० ७

तए ण से सीहसेणे राया अण्णया कयाइ एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ। तए ण तासि एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार-विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसीणे राया तेणेव उवागच्छति। तए ण से सीहसेणे राया एगूणाण पचदेवीसयाण एगूणाण पचण्ह माइसयाण कूडागारसाल आवसह दलयइ॥ ७ सू०॥

टीका—सू० ७

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशतानाम् 'एगूणाइ पचमाइसयाइ' एकोनानि पञ्चमातृशतानि नवनवत्यधिकचतुःशतसख्यका स्वश्रूः 'आमतेइ' आमन्त्रयति—तासामागमनायामन्त्रण प्रेषयति। 'तए ण' ततः खलु 'तासि' तासाम् 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह देवीसयाण' पञ्चाना देवीशतानाम् 'एगूणपचमाइसयाइ' एकोन-

---

'तए ण से' इत्यादि।

(तए ण) कूटाकार शाला के सम्पूर्णरूप से निर्मित हो चुकने बाद (से सीहसेणे राया) उस सिंहसेन नरेशने (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ) एक कम पाचसौ अपनी पत्नियों की माताओं को वहा पर आमत्रित किया (तए ण तासि एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसेणे राया तेणेव

"तए ण से" ઇત્યાદિ

(तए ण) કૂટાકાર શાળા સપૂર્ણ રૂપથી તૈયાર થયા પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન નરેશે (अण्णया कयाइ) કોઇ એક સમયે (एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ आमतेइ) ચારસો નવાણુ પોતાની પત્નીઓ હતી તેની માતાઓને તે કૂટાકાર શાળામા પધારવાનુ આમ ત્રણ આપ્યુ (तए ण तासि एगूणगाण पचण्ह देवी-सयाण एगूणाइ पचमाइसयाइ सीहसेण रण्णा आमतियाइ समाणाइ सव्वालकार-विभूसियाइ जहाविभवेण जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सेहसीणे राया तेणेव उवागच्छति)

उपनयन्ति 'तए ण' ततः खलु 'तासि' तासाम् 'एगूणगाण' एकोनाना पचण्ह' पञ्चाना 'देवीसयाण' देवीशतानाम् 'एगूणपचमाइसयाइ' एकोनपञ्चमातृशतानि 'सव्वाल-कारविभूसियाइ' सर्वालङ्कारविभूषितानि 'त विउल' तद् विपुलम् 'असण४' अशन पान खाद्य स्वाद्य च 'सुर च ५' सुरा च५ 'आसाएमाणाइ' आस्वादयमानानि, विस्वादयमानानि, परिभाजयमानानि, परिभुञ्जानानि 'गधव्वेहि य' गान्धर्वैश्च=गायक-पुरुषै =गानकलाकुशलैर्गायकै. 'णाडएहि य' नाटकैश्च –नर्त्तकपुरुषैश्च 'उवगीयमाणाइ' उपगीयमानानि 'नच्चिज्जमाणाइ' नर्त्यमानानि विहरन्ति । 'तए ण से' तत' खलु स सिंहसेनो राजा 'अद्धरत्तकालसमयसि' अर्धरात्रकालसमये=अर्द्धरात्रौ 'बहुहि पुरिसेहि'

के बाद उन कौटुम्बिक पुरुषोंने राजा का आज्ञा के अनुसार समस्त खान पीन एव पुष्प वस्त्र गध माला आदि सामग्री उस कूटाकार शाला म उपस्थित कर दी । (तए ण तासि एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणपचमाइसयाइ सव्वालकारविभूसियाइ त विउल असण४ सुर च५ आसाएमाणाइ४ गधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइ नच्चिज्जमाणाइ विहरति) अनन्तर उन एक कम पाचसौ देवियों की एककम पाचसौ माताओंने उन आये हुए चारों प्रकार के आहार को खूब खाया पीया, दूसरों को भी खिलाया पिलाया, मदिरा भी खूब पी और पिलाई। गन्धर्वों न भी इनके आने की खूब खुशिया मनायीं, इसके उपलक्ष में उन्होंने खूब इनकी प्रशसा के गान गाये। नर्तक लोगोंने मनमाने अपने नृत्यों से भी इनका स्वागत किया (तए ण से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयसि बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव

રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે તમામ ખાવા-પીવાની વસ્તુ અને પુષ્પ, વસ્ત્ર-ગધમાલા આદિ સામગ્રી તમામ તે કૂટાકાર શાલામા લાવીને મૂકી આપી (तए ण तासि एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणपचमाइसयाइ सव्वालकारविभूसियाइ त विउल असण ४ सुर च५ आसाए माणाइ४ गधव्वेहि य णाडएहि य उवगीयमाणाइ नच्चिज्जमाणाइ विहरति) ते પછી ચારસો નવાણુ (૪૯૯) પત્નીઓની માતાઓ (૪૯૯) એ તે આવેલા ચાર પ્રકારના આહારના પદાર્થોનો સારી રીતે આહાર કર્યો, મદિરા પીધી, બીજાને પણ ખવરાવ્યા-પીવરાવ્યા, મદિરા પણ પાઈ, ગન્ધર્વોએ પણ તેઓના આવવા માટેનો આનદ જણાવ્યો. તેઓના માનમા ગધર્વોએ તેઓની પ્રશસાના ગીત ગાયા તથા નૃત્ય કરનાર માણસોએ મનમાન્યા પોતાના નૃત્યથી તેઓનુ સ્વાગત કર્યું (तए ण से सीहसेणे राया अद्धरत्तकाल-समयसि बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ) પછી સિંહસેન

पुरिसेहिं सपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता कूडागारसालाए दुवाराइं पिहेइ, पिहित्ता कूडागारसालाए सव्वओ समता अगणिकाय दलयइ, तए ण तासिं एगूणगाण पचण्हं देवीसयाण एगूणगाइं पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आलीवियाइं समाणाइं रोयमाणाइं ३ अत्ताणाइं असरणाइं कालधम्मुणा सजुत्ताइं ॥ सू० ८ ॥

टीका—सू० ८

'तए ण से' इत्यादि । 'तए ण से' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'कोडुबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव वयासी' एवमवादीत्–'गच्छह ण तुब्भे' गच्छत खलु यूय हे देवानुप्रियाः ! 'विउल' विपुलम् 'असण४' अशन पान खाद्य स्वाद्यम् 'उवणेह' उपनयत=कूटागार शालाया मापयत । तथा 'सुबहु पुप्फवत्थगधमल्लालकार च' सुबहु पुष्पगन्धमाल्यालकार च 'कूडागारसाल' कूटाकारशाला 'साहरेह' सहरत=नयत । 'तए ण ते' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा 'तहेव' तथैव=राजाज्ञानुसारेणैव 'जाव' यावत्–'साहरेंति' सहरन्ति=

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए ण) पश्चात् (से सीहसेणे राया) उस सिंहसेन राजा ने (कोडु-बियपुरिसे सद्दावेइ) अपने नौकर–चाकरों को बुलाया (सद्दावित्ता) और बुलाकर (एव) इस प्रकार (वयासी) कहा कि (गच्छह ण तुब्भे देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! आप लोग यहा से जाओ (विउल असण४ उवणेह) और ४ प्रकार का आहार वहा ले जाओ साथ में (सुबहु पुप्फवत्थगधमल्लालकार च कूटागारसाल साहरेह) अनेक प्रकार के पुष्प, वस्त्र, गध माल्य और अलकार भी इस कूटशाला मे ले जाओ । (तए ण ते कोडुबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति) राजा की इस प्रकार आज्ञा सुनने

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) ते પછી (से सीहसेणे राया) ते સિંહસેન રાજાએ (कोडुबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના નોકર ચાકરોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एव) આ પ્રમાણે (वयासी) કહ્યું કે (गच्छह ण तुब्भे देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ? આપ સૌ અહિંથી જાઓ (विउल असण४ उवणेह) અને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યા લઈ જાઓ સાથે (सुबहु पुप्फवत्थगधमल्लालकार च कूटागारसाल साहरेह) અનેક પ્રકારના પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગધ માલ્ય અને અલકાર પણ તે કૂટશાલામા લઈ જાઓ (तए ण ते कोडुबियपुरिसा तहेव जाव साहरेंति) રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા સાભળ્યા પછી તે કૌટુમ્બિક પુરુષોએ

मूलम्—सू० ९

तए णं से सीहसेणे राया एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे। से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे। तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं

निःशरण होकर कालधर्म से संयुक्त हो गयीं।

भावार्थ—उन सबके उस कूटाकार शाला में ठहर जाने पर राजाने अपने नौकर-चाकरों को बुला कर कहा कि–हे देवानुप्रिय! तुम लोग यहां से जाओ और चारों प्रकार के आहार को वहां ले जाओ और साथ में अनेक प्रकार के पुष्प, वस्त्र, गन्ध, माला, और अलंकारों को भी ले जाओ। राजा की आज्ञा पाकर वे कौटुम्बिक पुरुष राजा की आज्ञा के अनुसार चारों प्रकार के तैयार किये हुए आहार को एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री को उस कूटाकार शाला में उपस्थित कर दिये। अनन्तर उन चार सौ नवाणु देवियों की ४९९ माताओं ने उस आये हुए चार प्रकार के आहार को खूब खाया पीया, पुष्प वस्त्र गंध माला आदि का उपभोग किया और अनेक प्रकार की मदिराओं को खूब पी और पिलाई। गन्धर्वों के विविध प्रकार के गाने सुने, एवं नर्तकों के नृत्यों को खूब देखा और खूब खुशी मनाई। बाद में वह सिंहसेन राजा उसी दिन अर्द्ध रात्रि के समय में अपने अनेक निजी पुरुषों को लेकर इस कूटाकार

સાધનોનો અભાવ જોઈ નિઃશરણ બનીને તમામ મરણ પામી ગઈ.

ભાવાર્થ— તે તમામ એ કૂટાકાર શાળામાં ગઈ અને સ્થિર થઈ ત્યારે રાજાએ પોતાના નોકર-ચાકરોને બોલાવીને કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિય! તમે સૌ અહિંથી જાઓ અને ચાર પ્રકારના આહારના પદાર્થો ત્યાં શાળામાં લઈ જાઓ તેમજ સાથે સાથે અનેક પ્રકારના પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલા અને અલંકારોને પણ લઈ જાઓ રાજાની આ પ્રમાણે આજ્ઞા મેળવીને તે સૌ નોકર-ચાકર વર્ગે રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાર પ્રકારના તયાર કરાવેલા આહારના પદાર્થો તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલા આદિ સામગ્રીને લઈ કૂટાકાર શાળામાં લાવ્યા પછી તે ચારસો નવાણુ સ્ત્રીઓની માતાઓએ તે ચાર પ્રકારના આહારના પદાર્થો ખાધા-પીધા, પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા આદિ પદાર્થોનો પણ યોગ્ય રીતે ઉપભોગ કર્યો સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાઓને પણ ખૂબ પીધી અને બીજાને પણ આપી, ગન્ધર્વોના વિધ-વિધ પ્રકારના ગીત સાંભળ્યા, અને નૃત્ય કરનારાઓના નાચને પણ ખૂબ જોયા તથા ખુશી થયા, પછીથી તે સિંહસેન રાજા તે દિવસે અર્ધરાત્રીના સમયે

बहुभि पुरुषै 'सपरिवुडे' सपरिवृत =सहित 'जेणेव' यत्रैव 'कूडागारसाला' कूटाकारशाला 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'कूडागारसालाए' कूटाकारशालाया. 'दुवाराइ' द्वाराणि 'पिहेइ' पिदधाति=आवृणोति, 'पिहित्ता' पिधाय 'कूडागारसालाए' कूटाकारशालाया' 'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात् 'अगणिकाय दलयइ' अग्निकाय दापयति=कूटाकारशाला ज्वालयतीत्यर्थ । 'तए ण' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाण' एकोनाना 'पचण्ह' पञ्चाना 'देवीसयाण' देवीशतानाम् 'एगूणगाइ' एकोनानि 'पचमाइसयाइ' पञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेण रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आलीवियाइ समाणाइ' आदीपितानि=प्रज्वालितानि सन्ति 'रोयमाणाइ३' रुदन्ति=रोदन कुर्वन्ति 'कन्दमाणाइ' क्रन्दन्ति, उच्चै स्वरेण रुदन्ति 'विलवमाणाइ' विलपन्ति=शिर'स्फोटनपूर्वक विलाप कुर्वन्ति, 'अत्ताणाइ' अत्राणानि=रक्षारहितानि 'असरणाइ' अशरणानि=शरणरहितानि 'कालधम्मुणा सजुत्ताइ' कालधर्मेण सयुक्तानि–तासामेकोनपञ्चशतदेवीनामेकोनपञ्चशतमातरो मृता इत्यर्थ ॥सू० ८॥

उवागच्छइ) फिर वह सिंहसेन नरेश अर्द्ध रात्रि के समय में अनेक अपने निजी पुरुषों से युक्त होकर उस कूटाकार शाला की तरफ आया। (उवागच्छित्ता कुडागारसालाए दुवाराइ पिहेइ) वहा पहुँच कर पहिले तो उसने उसके समस्त दरवाजों को बन्द करवा दिया। (पिहित्ता कुडागारसालाए सव्वओ समंता अगणिकाय दलयइ) पश्चात् उस कूडाकार शाला में उसने सब तरफ से अग्नि लगवा दी। (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणगाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आलीवियाइ समाणाइ रोयमाणाइ३ अत्ताणाइ असरणाइ कालधम्मुणा सजुत्ताइ) इससे एककम पाचसौ उन सब देवियों की वे ४९९ वे माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गई हुई रुदन करतेर आक्रन्दन करतेर और विलाप करतेर रक्षा के साधनों के अभाव में

नरेश अर्धरात्रीना समये पोताना अनेक स्वजनोनी साथे ते कूटाकार शाळा तरफ चाल्या (उवागच्छित्ता सालाए दुवाराइ पिहेइ) त्या पहोचीने प्रथम तो तेणे तमाम दरवाजा बंध करावी दीधा (पिहित्ता कूडागारसालाए सव्वओ समता अगणिकाय दलयइ) पछी कूटाकार शाळामा तेणे चारेय बाजुथी अग्नि लगावी दीधी (तए ण तासिं एगूणगाण पचण्ह देवीसयाण एगूणगाइ पचमाइसयाइ सीहसेणेण रण्णा आलीवियाइ समाणाइ रोयमाणाइ३ अत्ताणाइ असरणाइ कालधम्मुणा सजुत्ताइ) तेथी चारसो नवाणु पोतानी पत्नीओनी चारसो नवाणु माताओने सिंहसेन राजाए सळगावी दीधी त्यारे ते सौ रुदन–आक्रंदन करती अने विलाप करती करती पोताना रक्षणना

समुपार्ज्य 'चउत्तीस वाससयाइं' चतुस्त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायु:=उत्कृष्टायुः 'पालइत्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'बावीससागरोवमट्ठिइएसु' द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु 'णेरइएसु' नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः। 'से णं' स खलु सिंहसेनजीवः 'तओ' ततः=तस्मात् स्थानात् 'अणंतरं' अनन्तरम्=अन्तररहितम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव' इहैव=अत्रैव 'रोहीडए णयरे' रोहितके नगरे 'दत्तस्स सत्थवाहस्स' दत्तस्य सार्थवाहस्य 'कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि' कृष्णश्रियो भार्यायाः कुक्षौ=गर्भे 'दारियत्ताए उववण्णे' दारिकातया-पुत्रीत्वेन उत्पन्नः। 'तए णं सा कण्हसिरी' ततः खलु सा कृष्णश्री 'णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं'

उपार्जन कर (चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता) ३४०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु के समाप्त हो चुकने पर (कालमासे कालं किच्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे) छठी पृथिवी के उत्कृष्ट २२ सागर की स्थितिवाले नरक में नारकीपर्याय से उत्पन्न हुआ। (से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे) वहां से स्थिति पूर्ण कर यह सिंहसेन का जीव निकल इसी रोहितक नगर में दत्त सार्थवाह की भार्या कृष्णश्री की कुक्षि में पुत्रीरूप से उत्पन्न हुआ। (तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया) जब नौ माह ७॥ दिन अच्छी तरह से व्यतीत हो

वाससयाइं परमाउं पालइत्ता) ३४०० चोत्रीसो वर्षनी उत्कृष्ट आयुष्य पूरी थई गया पछी, (कालमासे कालं किच्चा) मृत्यु समये मरण पामीने (छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे) छठ्ठी पृथिवीना उत्कृष्ट २२ बावीस सागरनी स्थितिवाळा नरकमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थयो. (से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णे) त्यांनी स्थिति पूर्ण करीने ते सिंहसेननो जीव निकळीने आ रोहितक नगरमां दत्तसार्थवाहनी भार्या-स्त्री कृष्णश्रीना उदरमांथी पुत्री रूपे उत्पन्न थयो. (तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया) ज्यारे नव मास अने उपर साडासात (७ १/२) रात्री सारी रीते वीती गया, त्यारे कृष्णश्रीए पुत्रीनो

वहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया सुकुमाला जाव सुरूवा। तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे विउलं असणं४ जाव मित्त०णामधेज्जं करेंति, तं होउ णं दारिया देवदत्ता णामेणं। तए णं सा देवदत्ता दारिया पंचधाईपरिग्गहिया जाव परिवड्ढइ ॥ सू० ९ ॥

टीका-सू० ९

'तए णं' इत्यादि।

तत खलु स सिंहसेनो राजा 'एयकम्मे४' एतत्कर्मा४-एकोनपञ्चशत-श्वश्रूहिंसनकर्मकारकः, एवमन्-एतत्प्रधानः, एतद्विद्य एतत्समाचार इत्यपि बोध्यम्। 'सुबहु' सुबहु=अत्यधिकं 'पावकम्म' पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=

शाला की तरफ आया। वहा पहुँचकर उसने पहले उन निजी पुरुषों द्वारा कूटाकार शाला के समस्त दरवाजों को बंद करवा दिया पश्चात् उस कूटाकार शाला के चारों तरफ आग लगवा दी। इससे वे ४९९ देवियों की समस्त सब ४९९ माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गई हुई रुदन करतेर आक्रन्दन करतेर और विलाप करतेर रक्षाके साधनों के अभाव में निःशरण होकर कालधर्म को प्राप्त हुई-मर गई ॥सू० ८॥

'तए णं' इत्यादि।

(तए णं) इस के अनन्तर (**से सीहसेणे राया**) वह सिंहसेन नरेश (**एयकम्मे४**) कि जिसने अपनी समस्त सासों को मारने रूप महा अधार्मिक कृत्य किया इसी भयकर अपराध से (**सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता**) अनेक प्रकार के पापकर्मों का

પોતાના અનેક નિજ જનને સાથે લઈને તે કૂટાકાર શાળા પાસે આવ્યા આવીને પ્રથમ પોતાના માણસોને આજ્ઞા કરીને શાળાના તમામ દરવાજા બંધ કરાવ્યા અને તે પછી કૂટાકાર શાળાની ચારેય બાજુ આગ લગાવી દીધી તેથી ચારસો નવાણુ (૪૯૯) દેવીઓની માતાઓ તમામ (૪૯૯) સિંહસેન રાજા દ્વારા અગ્નિથી બળતી થકી રૂદન કરવા લાગી આક્રંદન અને વિલાપ કરતી પોતાના રક્ષણના સાધનોના અભાવે આશ્રય વિનાની થઈને કાલધર્મને પામી ગઈ-અર્થાત્ મરણ પામી ગઈ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

"तए णं" इत्यादि

(तए णं) તે પછી (से सीहसेणे राया) તે સિંહસેન નરેશ (एयकम्मे०) કે જેણે પોતાની તમામ સાસુઓને મારવા રૂપ મહા અધાર્મિક કૃત્ય કર્યું છે તે ભયંકર અપરાધથી (सुबहु पावकम्म समज्जिणित्ता) અનેક પ્રકારના પાપકર્મોને ઉપાર્જન કરી (चउत्तीसं

रीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया रूवेण य जोव्वणेण य लाव-ण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा ॥ सू० ११ ॥

टीका—

'इम च ण' इत्यादि ।

इम च ण' इतश्च खलु 'वेसमणदत्ते राया' वैश्रवणदत्तो राजा 'ण्हाए जाव विभूसिए' स्नातो यावत् सर्वालङ्कारविभूषित: 'आस दुरूहइ' अश्व दूरोहति= आरोहति दूरुहित्ता' दूरुह्य=आरुह्य 'बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे' बहुभि: पुरुषै: सपरिवृत 'आसवाहणियाए' अश्ववाहनिकायै=अश्वक्रीडार्थम्—अश्वारूढो यत्राश्वग-तिलीलाप्रदर्शनपूर्वकमश्व चालयति साऽश्वक्रीडाऽश्ववाहनिका तया तस्यै तदर्थ-मित्यर्थ । 'निज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स' दत्तस्य गाथापतेर्गृहस्य 'अदूरसामते' नातिदूरे नातिसमीपे पार्श्वभागत इत्यर्थ. 'वीइवयइ' व्यतिव्रजति=गच्छति । 'तए ण से वेसमणे राया' तत खलु स वैश्रवणो राजा 'जाव' यावत् अश्वक्रीडार्थ निर्गच्छन् दत्तगाथापतेर्गृहसमीपत 'वीईवयमाणे'

इम च ण' इत्यादि ।

(इम च ण) एक समय की बात है (वेसमणदत्ते राया) वैश्रवण दत्त राजा (ण्हाए जाव विभूसिए) स्नान कर के वस्त्राभूषणों से अलकृत हो कर (आस दुरुहइ) अपने घोडे पर सवार हुआ, (दुरुहित्ता) सवार होकर (बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे अनेक पुरुषों के साथ (आसवाहणियाए) अश्व क्रीडा करने के लिये (निज्जायमाणे) जाता हुआ (दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामते वीइवयइ) दत्तगाथापति के घर के कुछ पास से होकर निकला। (तए ण से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्त दारिय उप्पि आगासतलसि कणगतिंदूसेण कीलमाणि पासइ) जाते

" इम च ण ' ઇત્યાદિ

(इम च ण) એક સમયની વાત છે (वेसमणदत्ते राया) વૈશ્રવણદત્ત રાજા (ण्हाए जाव विभूसिए) સ્નાન કરીને વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈને (आस दुरुहइ) પોતાના ઘોડા પર સ્વાર થયા (दुरुहित्ता) સ્વાર થઈને (बहुहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे) અનેક પુરૂષોની સાથે-સાથે (आसवाहणियाए) અશ્વક્રીડા કરવા માટે (निज्जायमाण) જઈ રહ્યા હતા (दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामते वीइवयइ) દત્તગાથાપતિના ઘરની જરા પાસે થઈને નીકળ્યા, (तए ण से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्त दारिय उप्पि आगासतलसि कणगतिंदूसेण कीलमाणि पासइ) તે વખતે તે વૈશ્રવણ રાજાએ મહેલ ઉપર

'उक्किट्ठसरीरा' उत्कृष्टशरीरा=परमसुन्दरी 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत् । ततः खलु सा देवदत्ता दारिका अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'ण्हाया' स्नाता=कृतस्नाना 'जाव विभूसिया' यावद् विभूषिता=सर्वालङ्कारविभूषिता परिहितसुन्दरवस्त्राभरणा सती 'बहूहिं खुज्जाहिं' बहुभिः कुब्जाभिः 'जाव' यावत्-अष्टादशदेशीयाभिर्दासीभिः 'परिक्खित्ता' परिक्षिप्ता=परिवृता 'उप्पिं आगासतलंसि' उपरि आकाशतले प्रासादोपरिभागे 'चाँदनी' इति प्रसिद्धे स्थाने 'कणगतिंदूसएण' कनकतिन्दूसकेन=सुवर्णकन्दुकेन 'कीलमाणी' क्रीडन्ती 'विहरइ' विहरति=वर्त्तते ॥ सू० १० ॥

मूलम्—सू० ११

इमं च णं वेसमणदत्ते राया ण्हाए जाव विभूसिए आसं दुरुहइ, दुरुहित्ता बहूहिं पुरिसेहिं सपरिवुडे आसवाहणियाए णिज्जाएमाणे दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ । तए णं से वेसमणे राया जाव वीईवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसेण कीलमाणिं पासइ, पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव विम्हिए कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—कस्स णं देवाणुप्पिया ! एसा दारिया ? किं वा णामधेज्जं ? तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणरायं करयल० एवं वयासी—एस णं सामी दत्तसत्थवाहस्स धूया कण्हसि

और लावण्य से सुन्दर दीखने लगा । (तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइ ण्हाया जाव विभूसिया बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता) किसी एक समय यह देवदत्ता लडकी स्नान कर और वस्त्राभूषण पहिर कर अपनी १८ देश की दासियों के परिवार के साथ (उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसएण कीलमाणी विहरइ) ऊपर आकाशतल—प्रासाद के ऊपरी भाग—चादनी—में सुवर्ण की गेंद से क्रीडा कर रही थी । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १० ॥

લાવણ્યથી સુન્દર દેખાવા લાગી. (तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइ ण्हाया जाव विभूसिया बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता) કોઈ એક સમયે તે દેવદત્તા પુત્રી સ્નાન કરી અને વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને પોતાની અઢાર દેશની દાસીઓના પરિવાર સાથે (उप्पिं आगासतलंसि कणगतिंदूसएण कीलमाणी विहरइ) પોતાના આકાશતલ જેવા મહેલના ઉપરના ભાગમા—ચાદનીમાસોનાના ગેડી—દડાથી રમતી હતી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ १० ॥

स्वामिन् ! 'दत्तसत्थवाहस्स' दत्तसार्थवाहस्य 'धुया' दुहिता=पुत्री 'कण्हसिरीए भारियाए' कृष्णश्रियो भार्याया 'अत्तया' आत्मजा 'देवदत्ता णाम दारिया' देवदत्ता नाम दारिका रूपेण यौवनेन लावण्येन चोत्कृष्टा उत्कृष्टशरीरा अस्ति ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—सू० १२

तए णं से वेसमणे राया आसवाहणियाओ पडिणियत्ते समाणे अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह जइवि य सा सयं रज्जसुक्का। तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेण रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति ॥ सू० १२ ॥

टीका—सू० १२

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं से वेसमणे राया' ततः खलु स

सामी दत्तसत्थवाहस्स धुया कण्हसिरीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया) हे स्वामिन्! यह दत्त सार्थवाह की लडकी है। कृष्णश्री नाम की उसकी भार्या से यह उत्पन्न हुई और इसका नाम देवदत्ता है। (रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव अईव२ उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा) यह रूप, यौवन एवं लावण्य से उत्कृष्ट एवं अनुपम-शरीरसंपन्न है। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ११ ॥

'तए णं से, इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से वेसमणे राया) उस वैश्रवण राजाने (आसवाह-

दत्तसत्थवाहस्स धुया कण्हसिरीए भारियाए अत्तया देवदत्ता णाम दारिया) હે સ્વામિન્! તે દત્તસાર્થવાહના પુત્રી છે કૃષ્ણશ્રી નામના તેના પત્નીથી તે ઉત્પન્ન થયેલ છે અને તેનું નામ દેવદત્તા છે (रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा) તે રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ અર્થાત્ અનુપમ-શરીરસંપન્ન છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

'तए णं से" ઇત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से वेसमणे राया) તે વૈશ્રવણ રાજાએ (आसवाहणियाओ

व्यतिव्रजन् 'देवदत्त दारियं' देवदत्ता दारिकाम् 'उप्पिं आगासतलगंसि' उपरि-आकाशतले प्रासादोपरिभागे 'कणगतिंदूसेण' कनकतिन्दूसेन=सुवर्णकन्दुकेन 'कीलमाणिं' क्रीडन्तीं 'पासइ' पश्यति। 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'देवदत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकायाः 'रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' रूपेण यौवनेन लावण्येन च 'जाव' यावत्–विम्हिए' विस्मितः=अहो! अदृष्टपूर्वमीदृशं रूपमित्या-श्चर्ययुक्तः सन् 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'कस्स णं देवाणुप्पिया!' कस्य खलु हे देवानुप्रियाः? 'एसा' एषा=प्रासादशिखरे कनककन्दुकेन क्रीडन्ती दारिका? किं वा णामधेज्जं' किं वा नामधेयमस्याः?। 'तए णं' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषा 'वेसमणराय' वैश्रवणराजं 'करयल०' करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'एस णं' एषा खलु 'सामी' हे

हुए उस वैश्रवण राजाने ऊपर मकान पर सुवर्ण की कंदुक से क्रीडा करती हुई उस देवदत्ता को देखा। (पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लाव-ण्णेण य जाव विम्हिए) देख कर देवदत्ता के रूप से यौवन से और लावण्य से अति आश्चर्ययुक्त हुआ। ऐसा रूप तो आज तक देखने में नहीं आया इस प्रकार चकितचित्त होकर उसने (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) अपने कौटुम्बिकपुरुषों को बुलाया (सद्दा-वित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) ऐसा कहा (कस्स णं देवाणुप्पिया एसा दारिया) हे देवानुप्रिय! कहो, यह किस की पुत्री है? (किं वा णामधेज्जं) इसका नाम क्या है? (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणराय करयल० एवं वयासी) इस प्रकार नृपति का कथन सुनकर उन कौटुम्बिकपुरुषोंने हाथ जोड कर ऐसा कहा कि (एस णं

સોનાના ગેડી–દડાથી ક્રીડા–રમતી તે દેવદત્તાને જોઈ (पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य जाव विम्हिए) જોઈને દેવદત્ત ના રૂપથી–યૌવનથી અને લાવણ્યથી આશ્ચર્ય પામી ગયો આવું રૂપ આજસુધી જોવામાં આવ્યું નથી- આ પ્રમાણે ચકિત–ચિત્ત–ચલાયમાન થઈને તેણે (कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) પોતાના કૌટુમ્બિક પુરૂષોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રમાણે કહ્યું, (कस्स णं देवाणुप्पिया एसा दारिया) હે દેવાનુપ્રિયો! કહો એ કોના પુત્રી છે (किं वा णामधेज्जं) તેનું નામ શું? (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणराय करयल० एवं वयासी) આ પ્રમાણે રાજાના વચન સાંભળીને તે કૌટુમ્બિક પુરૂષોએ હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે – (एस णं सामी

ते 'अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा' आभ्यन्तरस्थानीयाः पुरुषाः 'वेसमणेण रण्णा' वैश्रवणेन राज्ञा 'एवं वुत्ता समाणा' एवमुक्ताः सन्त 'हट्ठतुट्ठा' हृष्टतुष्टा =हर्षितहृदया सन्तुष्टमानसाः 'करयल जाव' करतल यावत् करतलपरिगृहीत शिर-आवर्त्त मस्तके ऽञ्जलिं कृत्वा-'पडिसुणेंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति। 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य= स्वीकृत्य 'ण्हाया' स्नाता' 'जाव' यावत्-कृतबलिकर्माण'=पशुपक्ष्याद्यर्थकृतान्न-भागा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता =दुःस्वप्नादिदोषनिवारणार्थं प्रायश्चित्तरूपेण धृतद-ध्यक्षतदूर्वादिका 'सुद्धप्पावेसाइं' शुद्धप्रवेश्यानि शुद्धानि=शुचीभूतानि शुक्लानि वा प्रवेश्यानि-राजसभादौ प्रवेष्टु योग्यानि वस्त्राणि प्रवरपरिहिता =प्रवरतया यथोचि-तरूपेण परिहिता =परिधृतवन्त 'जेणेव दत्तस्स गिहे' यत्रैव दत्तस्य गृहं 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति ॥सू० १२॥

मणेण रण्णा एवं वुत्ता समाणा) इस प्रकार राजा के द्वारा कहे गये उन आभ्यन्तरिक पुरुषोंने (हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेति) बडे ही हर्ष से युक्त होकर हाथ जोडकर राजा के इस आदेश का स्वीकार किया। और (पडिसुणित्ता) स्वीकार कर (ण्हाया-जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया) स्नान किया, पशु पक्षी आदि के लिये अन्न वितरण किया, एवं दुःस्वप्न आदि दोष की निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्तरूप से दधि दूर्वादिक मागलिक वस्तुएं धारण कीं, पश्चात् राजसभा में प्रवेश करते समय पहिरने के योग्य उचित वस्त्रादिकों को पहिर कर वे (जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवा-गच्छंति) जिस ओर दत्तसार्थवाह का घर था उस ओर रवाना हुए। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १२ ॥

समाणा) આ પ્રમાણે રાજાએ કહેલા વચનો તે પોતાના અંદરના ભાગના માણસોએ-પુરૂષોએ (हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेति) ઘણાજ હર્ષ સાથે હાથ જોડીને રાજાના એ હુકમનો સ્વીકાર કર્યો, અને (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને (ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं पवरपरिहिया) સ્નાન કર્યું, પશુ પક્ષીઓ માટે અન્ન વહેંચ્યું અને દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષોની નિવૃત્તિ માટે પ્રાયશ્ચિત રૂપે દહીં, દુર્વાદિ માગલીક વસ્તુઓ ધારણ કરી. પછી રાજસભામાં પ્રવેશ કરવાના સમયે પહેરવા યોગ્ય અને વસ્ત્રાદિક પહેરી કરીને તે (जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति) જે તરફ દત્ત સાર્થવાહનું ઘર છે તે તરફ રવાના થયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે

वैश्रवणो राजा 'आसवाहणियाओ' अश्ववाहनिकातः 'पडिणियत्ते समाणे' प्रतिनिवृत्तः सन् 'अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे' अभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान्=निजान्तरिङ्गजनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दाविता' शब्दयित्वा='आहूय' 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह णं तुब्भे' गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'दत्तस्स धुयं' दत्तस्य दुहितरं=पुत्रीं 'कण्हसिरीए अत्तयं' कृष्णश्रियः आत्मजां=कृष्णश्रीभार्याकुक्षिसंभूतां देवदत्तां दारिकां 'पूसणंदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिनो युवराजस्य 'भारियत्ताए' भार्यातया (भार्यात्वेन)'वरेह' वृणुध्वम् 'जइवि य सा सयं रज्जसुक्का' यद्यपि च सा स्वयं राज्यशुल्का=राज्यदानेनापि देया भवेत्, यद्वा यदि सा स्वयं राज्यशुल्का=पट्टराज्ञी भवितुमिच्छेत् तथापि तत्स्वीकृत्य तां वृणुध्वमिति भावः । 'तए णं' ततः खलु

णियाओ पडिणियत्ते समाणे) अश्ववाहनिका—अश्वक्रीडा से प्रतिनिवृत्त होकर (अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे) आभ्यंतर स्थान पर नियुक्त पुरुषों को (सद्दावेइ) बुलाया (सद्दावित्ता) और बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र जाओ ! और (दत्तस्स धुयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह) दत्त की पुत्री जो कृष्णश्री की कुक्षि से उत्पन्न हुई है एवं जिसका नाम देवदत्ता है उसे अपने युवराज पुष्पनंदी के लिये वरण करो । (जइवि य सा सयं रज्जसुक्का) यदि उसके वरण करने के शुल्क में राज्य भी देना पडे तो कोई चिन्ता जैसी बात नहीं है अथवा यदि वह स्वयं पट्टरानी होने की अपनी भावना व्यक्त करे तो भी ठीक है, परन्तु जिस तरह से यह वरण की जाय उस तरह से करो । (तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेस-

पडिणियत्ते समाणे) અશ્વક્રીડાથી નિવૃત્ત થઈને (અબ્ભિતરટ્ઠાણિજ્જે પુરિસે) પોતાના અંદરના સ્થાનપર રાખેલ પુરૂષોને (સદ્દાવેઇ) બોલાવ્યા (સદ્દાવિત્તા) અને બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે કહ્યું (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદી જાઓ, અને (दत्तस्स धुयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह) દત્તની પુત્રી જે કૃષ્ણશ્રીની કુખથી ઉત્પન્ન થઈ છે અને જેનું નામ દેવદત્તા છે, તેને આપણા યુવરાજ પુષ્પનંદી સાથે પરણાવો. (जइवि य सा सयं रज्जसुक्का) તે કન્યા સાથે યુવરાજનો સંબંધ કરવામાં જે શુલ્ક—સ્ત્રી ધન તરીકે રાજ્ય આપવું પડે તો પણ કોઈ ચિન્તા નથી અથવા તો જો તે પોતે (દેવદત્તા) પટરાણી થવાની પોતાની ભાવના જણાવે તો પણ ઠીક છે પરન્તુ જે રીતે યુવરાજ સાથે તેનો સંબંધ થાય તે પ્રમાણે કરો. (तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रण्णा एवं वुत्ता

'अब्भुट्ठेइ' अभ्युद्गत. तेषां पुरुषाणां समुख गत.' 'आसणेण' आसनेन-आसनदानेन 'उवणिमंतेइ' उपनिमन्त्रयति=आसनोपरि उपवेष्टुं प्रार्थयति। 'उवणिमंतित्ता' उपनिमन्त्र्य 'ते पुरिसे' तान् पुरुषान् 'आसत्थे' आस्वस्थान्=स्वस्थीभूतान् 'वीसत्थे' विस्वस्थान् विशेषेण स्वस्थान् 'सुहासणवरगए' सुखासनवरगतान्=सुखासनोपविष्टान् 'एवं वयासी' एवमवादीत्-किमवादीत्? इत्याह-'संदिसंतु णं' इत्यादि। 'संदिसंतु णं' संदिशन्तु=आज्ञापयन्तु खलु हे देवानुप्रिया! 'किमागमणप्पओयणं' किमागमनप्रयोजनं-भवतामागमनं किमर्थं जातम्? इति भावः। 'तए णं' ततः खलु ते 'रायपुरिसा' राजपुरुषा. दत्तं सार्थवाहम् 'एवं वयासी' एवमवादिषु- 'अम्हे णं' वयं खलु हे देवानुप्रिय! तव 'धूयं' दुहितरं 'कण्हसिरीए अत्तयं' कृष्णश्रियं आत्मजां= कुक्षिसंभूतां 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिका

उठ कर (सत्तट्ठपयाइं अब्भुगए) उन के सत्कार के लिये ७-८ पग सामने गया। उनको आगे लेकर फिर उसने उनसे (आसणेण उवणिमंतेइ) आसन पर बैठने की प्रार्थना की। (उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी) प्रार्थना करने पर जब वे सब आसन पर बैठ गये तब आस्वस्थ एवं विशेषरूप से प्रसन्नचित्त बने हुए राजपुरुषों से दत्तसार्थवाह ने इस प्रकार कहा-(संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं) कहिये देवानुप्रिय! यहां तक आने का क्या प्रयोजन है? (तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी) दत्त सार्थवाह का प्रश्न सुन कर उन लोगों ने उससे इस प्रकार कहा-(अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो) हे देवानुप्रिय! हम लोग आपकी पुत्री एवं कृष्णश्री की आत्मजा जो देवदत्ता है उसे

રાજપુરૂષોને) (आसणेण उवणिमंतेइ) આસન પર બેસવાની પ્રાર્થના કરી (उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी) પ્રાર્થના કર્યા પછી જ્યારે તે સૌ આસન પર બેસી ગયા, ત્યારે તે સૌ રાજપુરૂષોને વિશેષ પ્રસન્ન થઈને દત્ત સાર્થવાહે આ પ્રમાણે કહ્યું— (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं) કહો દેવાનુપ્રિય! આપને અહિં આવવાનું પ્રયોજન શું છે? (तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी) દત્તસાર્થવાહનો આ પ્રકારનો પ્રશ્ન સાંભળીને રાજપુરૂષોએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું- (अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो) હે દેવાનુપ્રિય! અમે લોકો આપના પુત્રી એટલે કૃષ્ણ-

मूलम्–सू० १३

तए ण से दत्ते सत्थवाहे ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ, पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ० आसणाओ, अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइ अब्भुग्गए आसणेण उवणिमतेइ, उवणिमतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एव वयासी–अम्हे ण देवाणुप्पिया ! तव धूय पण्हसिरीए अत्तय देवदत्त दारिय पूसणदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेमो, त जइ ण जाणासि देवाणुप्पिया ! जुत्त वा पत्त वा सलाहणिज्ज वा सरिसो वा सजोगो दिज्जउ ण देवदत्ता भारिया पूसणदिस्स जुवरण्णो, भण देवाणुप्पिया ! किं दलयामो सुक्क ? तए ण से दत्ते ते अब्भितर ट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी–एय चेव देवाणुप्पिया ! मम सुक्क, जण्ण वेसमण-दत्ते राया मम दारियाणिमित्तेण अणुगिण्हइ। ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगधमल्लालकारेण सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ। तए ण ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठ णिवेदेंति ॥सू. १३॥

टीका—सू० १३

'तए ण' इत्यादि। 'तए ण' ततः खलु 'से दत्ते सत्थवाहे' स दत्त सार्थवाह 'ते पुरिसे' तान् पुरुषान् 'एज्जमाणे' एजमानान्=आगच्छत 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हट्ठतुट्ठ०' हृष्टतुष्टहृदय 'आसणाओ अब्भुट्ठेइ' आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति, 'अब्भुट्ठेत्ता' अभ्युत्थाय 'सत्तट्ठपयाइ' सप्ताष्टपदानि

'तए ण' इत्यादि।

(तए ण से दत्ते सत्थवाहे) दत्त सार्थवाहने आते हुए उन राजपुरुषों को देखा। (पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) देखकर वह बडे ही हर्षभाव से युक्त होकर एव सन्तुष्ट मन हो अपने आसन से उठखडा हुआ और (अब्भुट्ठित्ता)

'तए ण' ઇત્યાદિ

(तए ण से दत्ते सत्थवाहे) દત્ત સાર્થવાહે તે આવતા રાજપુરૂષોને જોયા (पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) જોઈને ઘણાજ હર્ષ ભાવ સાથે અને સન્તુષ્ટમન થઈને પોતાના આસન ઉપરથી ઉભા થયા અને (अब्भुट्ठित्ता) ઉઠીને (सत्तट्ठपयाइ अब्भुग्गए) તેના સત્કાર માટે ૭–૮ પગલા સામે ગયા તેઓને આગળ કરીને તેમણે તેઓને (આવેલા

देवानुप्रियाः ! मम 'सुन्क' शुल्क 'जण्ण' यत्खलु 'वेसमणदत्तेराया' वैश्रवणदत्तो राजा 'मम' मा 'दारियाणिमित्तेण' दारिकानिमित्तेन 'अणुगिण्हइ' अनुगृह्णाति= अनुग्रह करोति, इति कथयित्वा 'ते अभिंतरठाणिज्जे पुरिसे' तान् आभ्यन्तर-स्थानीयान् पुरुषान् 'विउलेण' विपुलेन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण' पुष्पवस्त्रगन्ध माल्यालंकारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति । 'तए णं' ततः खलु ते आभ्यन्तर स्थानीया पुरुषाः 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छंति'

मम दारिया निमित्तेण अणुगिण्हइ) हे देवानुप्रिय ! मेरे लिये यही मूल्य है जो वे वैश्रवणदत्त नरेश हमारी पुत्री के निमित्त हमारे ऊपर अनुग्रह कर रहे हैं अर्थात् यही उनकी हमारे ऊपर बडी भारी कृपा है जो हमारी पुत्री के साथ अपने युवराज का संबंध चाह रहे हैं । इससे अधिक इस संबंध का मूल्य क्या हो सकता है ! (ते अभिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) इस प्रकार कह कर उस दत्त सार्थवाहने उन राजपुरुषों का विपुल पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों से खूब सत्कार किया (सम्माणेइ) सम्मान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एवं सम्मान कर फिर उसने इन सबको (पडिविसज्जेइ) विदा किया। (तए णं ते अभिंतरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) वहा से विदा होकर वे राजपुरुष भी जहाँ वैश्रवण राजा थे वहा पर वापिस आये और

जण्णं वेसमण दत्तेराया मम दारियानिमित्तेण अणुगिण्हइ) હે દેવાનુપ્રિય ! મારા માટે એજ મૂલ્ય-શુલ્ક છે કે- વૈશ્રવણદત્ત નરેશ અમારી પુત્રીને નિમિત્ત રાખી અમારા પર અનુગ્રહ કરી રહ્યા છે, અર્થાત્ તેમની અમારા પર મોટી કૃપા છે જે અમારી પુત્રી સાથે પોતાના યુવરાજનો સંબંધ કરવા ચાહે છે, આથી વિશેષ આ સંબંધનું મૂલ્ય શું હોઇ શકે ? (ते अभिंतरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) આ પ્રકારે કહીને તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરૂષોનો પુષ્કળ પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર કર્યો (सम्माणेइ) સન્માન કર્યું, (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર અને સન્માન કરી પછી તે સૌને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યા (तए णं ते अभिंतरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) ત્યાંથી વિદાય થઇને તે રાજપુરૂષ જ્યાં વૈશ્રવણ રાજા હતા ત્યાં આગળ પાછા આવ્યા અને (उवागच्छित्ता) આવીને

'पूसणदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिनो युवराजस्य 'भारियत्ताए' भार्यात्वेन 'वरमो' वृणुमः, 'त जइ ण' तद् यदि खलु त्व 'जाणासि' जानासि हे देवानुप्रिय ! 'जुत्त वा' युक्त=सगत 'पत्त वा' प्राप्त वा=कुलोचितमर्यादाप्राप्त 'सलाहणिज्ज वा' श्लाघनीय= प्रशसनीय 'सरिसो वा सजोगो' सदृशो वाऽय सयोग इति, जानासि इति पूर्वेण सम्बन्धः, तदा 'दिज्जउ ण' दीयता खलु देवदत्ता भार्या 'पूसणदिस्स जुवरण्णो' पुष्पनन्दिने युवराजाय, 'भण' भण=कथय हे देवानुप्रिय ! 'कि दलयामो सुक्क' किं ददाम शुल्कम्=उपहारम् ? । 'तए ण' तत खलु स दत्त 'अभितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी' आभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान् एवमवादीत्-'एय चेव' एतदेव हे

अपने युवराज पुष्पनन्दी के लिये भार्यारूप से वरण करना चाहते हैं (त जइ ण जाणासि देवाणुप्पिया जुत्त वा पत्त वा सलाहणिज्ज वा सरिसो वा सजोगो दिज्जउ ण देवदत्ता भारिया पूसणदिस्स जुवरण्णो) सो यदि आपकी इसमें अनुमति हो तथा हे-देवानुप्रिय ! आप यदि इसे सगत और कुलोचित मर्यादा के अनुरूप एव प्रशसनीय समझते हों तथा 'यह सयोग सदृश है', ऐसा जो मानते हों तो आप अपनी पुत्री को हमारे युवराज पुष्पनदी के लिये दे दीजिये। तथा साथ में यह भी (भण) कह दीजिए कि (देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! (किं दलयामो सुक्क) इसके मूल्यस्वरूप में हमें क्या देना पडेगा। (तए ण) राजपुरुषों की इस प्रकार से बात सुनकर (से दत्ते ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी) उस दत्त सार्थवाह ने उन राजपुरुषों से इस प्रकार कहा-(एय चेव देवाणुप्पिया मम सुक्क जण्ण वेसमणदत्ते राया

શ્રીના આત્મજા જે દેવદત્તા છે તેનો અમારા યુવરાજ પુષ્પનંદી માટે સંબંધ (ભાર્યારૂપથી) કરવા માટે ઈચ્છા રાખીએ છીએ (त जइ ण जाणासि देवाणुप्पिया जुत्त वा पत्त वा सलाहणिज्ज वा सरिसो वा सजोगो दिज्जउ ण देवदत्ता भारिया पूसणन्दिस्स जुवरण्णो) તો જો આપની આ બાબતમાં સંમતિ હોય તથા હે દેવાનુપ્રિય ! આપ જો આ વિષે સહમત અને કુલોચિત મર્યાદાને અનુકૂળ તથા પ્રશંસાપાત્ર સમજાતા હો તથા 'આ સંયોગ બરાબર છે' એવું માનતા હો તો આપ આપની પુત્રી અમારા યુવરાજ પુષ્પનંદી માટે આપો ! તથા સાથે એ પણ (भण) કહી આપો (देवाणुप्पिया), કે હે દેવાનુપ્રિય ! (किं दलयामो सुक्क) તે કન્યાના મૂલ્ય તરીકે અમારે શું આપવું પડશે (तए ण) રાજપુરૂષોની આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને (से दत्ते ते अभितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एव वयासी) તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરૂષોને આ પ્રમાણે કહ્યું- (एय चेव देवाणुप्पिया मम सुक्क

देवानुमिया' ! मम 'सुक्क' शुल्क 'जण्ण' यत्खलु 'वेसमणदत्तेराया' वैश्रवणदत्तो राजा 'मम' मा 'दारियाणिमित्तेण' दारिकानिमित्तेन 'अणुगिण्हइ' अनुगृह्णाति=अनुग्रह करोति, इति कथयित्वा 'ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे' तान् आभ्यन्तर-स्थानीयान् पुरुषान् 'विउलेण' विपुलेन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण' पुष्पवस्त्रगन्ध-माल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति । 'तए णं' ततः खलु ते आभ्यन्तर स्थानीया पुरुषाः 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छंति'

मम दारिया निमित्तेण अणुगिण्हइ) हे देवानुप्रिय ! मेरे लिये यही मूल्य है जो वे वैश्रवणदत्त नरेश हमारी पुत्री के निमित्त हमारे ऊपर अनुग्रह कर रहे हैं अर्थात् यही उनकी हमारे ऊपर बडा भारी कृपा है जो हमारी पुत्री के साथ अपने युवराज का संबंध चाह रहे हैं। इससे अधिक इस संबंध का मूल्य क्या हो सकता है ! (ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) इस प्रकार कह कर उस दत्त सार्थवाहने उन राजपुरुषों का विपुल पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों से खूब सत्कार किया (सम्माणेइ) समान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एवं समान कर फिर उसने इन सबको (पडिविसज्जेइ) विदा किया। (तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) वहा से विदा होकर वे राजपुरुष भी जहाँ वैश्रवण राजा थे वहा पर वापिस आये और

जण्ण वेसमण दत्तेराया मम दारियानिमित्तेण अणुगिण्हइ) હે દેવાનુપ્રિય ! મારા માટે એજ મૂલ્ય-શુલ્ક છે કે- વૈશ્રવણદત્ત નરેશ અમારી પુત્રીને નિમિત્ત રાખી અમારા પર અનુગ્રહ કરી રહ્યા છે, અર્થાત્ તેમની અમારા પર મોટી કૃપા છે જે અમારી પુત્રી સાથે પોતાના યુવરાજનો સંબંધ કરવા ચાહે છે, આથી વિશેષ આ સંબંધનું મૂલ્ય શુ હોઈ શકે ? (ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेण पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण सक्कारेइ) આ પ્રકારે કહીને તે દત્તસાર્થવાહે તે રાજપુરૂષોનો પુષ્કળ પુષ્પ વસ્ત્ર, ગંધ માલા અને અલંકારોથી ખૂબ સત્કાર કર્યો (सम्माणेइ) સન્માન કર્યું (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર અને સન્માન કરી પછી તે સૌને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યા (तए णं ते अब्भितर-ट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति) ત્યાંથી વિદાય થઈને તે રાજપુરૂષ જ્યાં વૈશ્રવણ રાજા હતા ત્યાં આગળ પાછા આવ્યા અને (उवागच्छित्ता) આવીને

तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः 'एयमट्ठं' एतमर्थं=दत्तसार्थवाहस्वीकृतिरूपं वृत्तान्तं 'णिवे॰ति' निवेदयन्ति ॥सू १३॥

मूलम्—सू० १४

तए णं से दत्ते गाहावई अण्णया कयाइ सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि विउलं असण४ उवक्खडावेइ, उवक्खडाविता मित्तणाइ० आमंतेइ, आमंतित्ता ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए तेण मित्त० सद्धिं संपरिवुडे तं विउलं असणं ४ आसाएमाणे४ विहरइ। जिमियभुत्तुत्तरागए आयंते३ तं मित्तणाइ० विउलेणं गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता

(उवागच्छित्ता) आकर (वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेंति) उन्होंने वैश्रवण नरेश के लिये दत्तसार्थवाह की स्वीकृति रूप सकल वृत्तान्त कह सुनाया।

भावार्थ—जब दत्तसार्थवाहने अपने घर पर आये हुए राजा के खाश व्यक्तियों को देखा तो उसके हर्ष का ठिकाना नहीं रहा। उसने उठकर सबका अभिवादन किया। सात आठ पैर चल कर वह उन्हें अपने स्थान पर ले आया। और सुन्दर आसन पर बैठा कर उनसे आने का कारण पूछा। शांतचित्त होकर उन लोगोंने अपने आने का कारण इस प्रकार प्रकट किया—श्रेष्ठिन्! आपकी जो देवदत्ता पुत्री है हम उसे अपने युवराज के लिये वरण करना चाहते हैं। कहिये, इसमें भेट स्वरूप हमें आपको क्या देना चाहिये। आप यह विश्वास रखें यह संबंध बहुत ही उचित है। यदि आपकी भावना हो तो संबंध आज से ही निश्चित कर लिया जाय। इस

(वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेंति) તેમણે વૈશ્રવણ નરેશ માટે દત્તસાર્થવાહે જે વાતનો સ્વીકાર કર્યો હતો તે તમામ વાત કહી સંભળાવી

ભાવાર્થ—જ્યારે દત્તસાર્થવાહે પોતાના ઘેર આવેલા રાજાના ખાસ માણસોને જોયા તો તેના હર્ષનો પાર ન રહ્યો તેણે ઉઠીને તમામને અભિવાદન કર્યું (દરેકના નામ લઈને નમસ્કાર કર્યા) સાત-આઠ પગલા આગળ ચાલીને તેઓને પોતાના સ્થાન પર લઈ આવ્યા, અને સુન્દર આસન પર બેસાર્યા અને તેઓના આવવાનું કારણ પૂછ્યું-પછી શાંત ચિત્ત થઈને પોતે જે કારણથી આવ્યા છે તે કારણ કહ્યું, શેઠજી! આપની જે દેવદત્તા પુત્રી છે તેનો લગ્ન સંબંધ અમે અમારા યુવરાજની સાથે કરવા ચાહીએ છીએ તો આપ અમને જણાવો કે તેના બદલામાં ભેટરૂપે અમારે તમને શું આપવાનું રહેશે? તમે ખાત્રીથી માનશો કે આ સંબંધ ઘણોજ યોગ્ય છે જો તમારી ભાવના હોય તો સંબંધનો આજથીજ નિશ્ચય કરી લઈએ, આ પ્રમાણે રાજપુરૂષોનો અભિપ્રાય સાંભળીને

सम्माणित्ता देवदत्त दारिय ण्हाय जाव विभूसियसरीर पुरिमसहस्सवाहिणि सीय दुरोहेइ, दुरोहित्ता सुवहुमित्त जावमद्धि सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइय-रवेण रोहीडग णयर मज्झमज्झेण जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ, वद्धावित्ता वेसमणस्स रण्णो देवदत्त दारिय उवणेइ ॥सू० १४॥

टीका—सू० १४

'तए ण से दत्ते' इत्यादि । तत खलु स दत्तो गाथापत्ति' 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'सोभणंमि' शोभने 'तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तसि' तिथिकरण-

---

प्रकार राजपुरुषों का अभिप्राय सुन कर दत्तसार्थवाह बहुत ही प्रसन्न हुआ। अन्त में उसने अपनी इस सबध के लिये शुभ सम्मति प्रदर्शित करी और कहा कि यह आप लोगों का बडा भारी अनुग्रह है जो आप जैसे बडे व्यक्ति हमारे जैसे छोटे व्यक्तियों के साथ अपने युवराज का सबध स्थापित कर रहे है। सबध–वार्ता निर्णीत हो जाने पर दत्तसार्थवाह ने चलते समय उन राजपुरुषों को पुष्प वस्त्रादिकों से खूब आदर सत्कार कर विदा किये, वे सबके सब प्रसन्न वदन होते हुए वैश्रवण नरेश के पास आये, सबध निश्चित हो जाने की वार्ता के समाचार सुना कर राजा को सतुष्ट किया ॥ सू० १३ ॥

'तएण से दत्ते' इत्यादि ।

(तए ण) पश्चात् (से दत्ते गाहावई) उस दत्तसार्थवाहने (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (सोभणंमि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तसि) शुभ तिथि, शुभ

દત્તસાર્થવાહ ઘણાજ પ્રસન્ન થયા અને છેવટમા તેમણે આ સબધ માટે પોતાની શુભ સમતિ જાહેર કરી બતાવી અને કહ્યુ કે તમારા સૌનો મારા ઉપર મોટો અનુગ્રહ છે કે આપ જેવા મોટા માણસો અમારા જેવા નાના–માણસો સાથે તમારા યુવરાજનો લગ્ન સબધ સ્થાપિત કરવા ઈચ્છો છો પછી સબધ વિષેનો નિર્ણય થયા બાદ દત્તસાર્થવાહે–જ્યારે તે રાજપુરુષો વિદાય થવા લાગ્યા ત્યારે તેમનો પુષ્પ વસ્ત્રાદિકોથી ઘણોજ આદર સત્કાર કર્યો અને વિદાય કર્યા તે સૌ રાજપુરુષો પ્રસન્નમુખ બનીને વૈશ્રવણ નરેશની પાસે આવ્યા અને સબધ નક્કી થઈ ગયો છે તે હકીકત કહીને રાજાને પ્રસન્ન કર્યા ॥ સૂ૦ ૧૩ ॥

તए ण से दत्ते" ઈત્યાદિ

(तए ण) પછી (से दत्ते गाहावई) તે દત્તસાર્થવાહે (अण्णया कयाइ) કોઈ એક સમય (सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तसि) શુભ તિથિ શુભકરણ,

दिवसनक्षत्रमुहूर्ते 'विउल' विपुलम् 'असण ४' अशन पान खाद्य स्वाद्यम् 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'मित्तणाइ०' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनान् 'आमतेइ' आमन्त्रयति, 'आमतित्ता' आमन्त्र्य 'ण्हाए' स्नात 'जाव पायच्छित्ते' यावत्-कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमगलप्रायश्चित्त 'सुहासणवरगए' सुखासनवरगत =सुखमासीन 'तेण' तेन, 'मित्त०सद्धि' मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्ध 'सपरिवुडे' सपरिवृत 'त' तत्-पूर्वोपस्कारित विपुलम् अशन पान खाद्य स्वाद्यम् 'आसाएमाणे४' आस्वादयन् ४ विहरति। 'जिमियभुत्तुत्तरागए' जिमितभुक्तोत्तरागत =प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'आयते२' आचान्त,

---

करण, शुभ दिवस, शुभ नक्षत्र, रूप शुभ मुहूर्त में (विउल असण० उवक्खडावेइ) बहुत अधिक४ चारों प्रकार का आहार तयार करवाया। (उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमतेइ) जब सब प्रकार से आहार की सामग्री विपुल मात्रा में सपन्न हो चुकी—उस समय उसने अपने मित्रजन ज्ञातिजन आदि सम्बन्धी परिजनों को आमंत्रित किया। (आमतित्ता ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए) फिर उसने अच्छी तरह से स्नान किया, बलिकर्म किया, कौतुक मगल एव प्रायश्चित आदि भी किये। पश्चात् सुखासन पर बैठ कर उसने (तेण मित्त० सद्धि सपरिवुडे त विउल असण४ आसाएमाणे४ विहरइ) अपने आये हुए मित्रादिकों के साथ सम्मिलितरूप से उस चारों प्रकार के आहार को खूब रुचिपूर्वक जीमा और जिमाया। (जिमियभुत्तुत्तरागए) जीम चुकने के बाद फिर इसने (आयते२ त मित्तणाइ० विउलेण गधपुप्फवत्थमल्लालकारेण सक्कारेइ)

शुभ दिवस, नक्षत्र रूप मुहूर्तमा (विउल असण० उवक्खडावेइ) घणुज मोटा प्रमाणमा चार प्रकारना आहारना पदार्थो तयार कराव्या, (उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमते०) ज्यारे तमाम प्रकारनी आहारनी सामग्री पुष्कळ प्रमाणमा तयार थई गई, ते समये तेणे पोताना मित्रजन, ज्ञातिजन आदि सबधी परिजनोने आमत्रण आप्यु अने तेडा या (आमतित्ता जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए) पछी सारी रीते स्नान कर्यु कागडा आदि पक्षियोने अन्न आपवारूप बलि कर्म कर्यु, कौतुक मगळ अने प्रायश्चित आदि पण कर्यु ते पछी सारी रीते सुखासन पर बेसीने तेमणे (तेण मित्त० सद्धि सपरिवुडे त विउल असण४ आसाएमाणे४ विहरइ) पोताना आमत्रित—अर्थात् आवेला मित्रादिको साथे मळीने ते चारेय प्रकारना आहारने खूब रुचिपूर्वक जम्या अने जमाडया (जिमियभुत्तुत्तरागए) जमी रह्या पछी तेमणे (आयते२ त मित्तणाइ० विउलेण

चोक्षः, शुचिभूत:=हस्तमुखादिप्रक्षालनपूर्वक शुचिभूत, 'त' तत् मित्तणाइ०' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजन 'विउलेण' विपुलेन 'गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेण' गन्धपुष्पवस्त्रमाल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य 'देवदत्त दारियं' देवदत्ता दारिका 'ण्हाय' स्नाता 'जाव' यावत् सर्वालंकार-विभूषितशरीरा 'पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं' पुरुषसहस्रवाहिनीं शिबिकां 'दूरोहेइ' दूरोहयति=आरोहयति "दूरोहित्ता' दूरोह्य आरोह्य 'सुबहुमित्त जाव सद्धिं' सुबहुमित्र यावत् सार्धं-सुबहुमित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्धं 'सपरिवुडे' सपरिवृतः 'सव्विड्ढीए' सर्वर्द्ध्या 'जाव णाइयरवेण' यावत् नादितरवेण, अत्र यावच्छब्दकरणा-देव योजनाऽवगन्तव्या-'सव्वजुईए, सव्वबलेण, सव्वसमुदएण, सव्वारमेण, सव्वविभूईए,

---

अपने स्थान पर आकर आचमन किया, हस्त मुख आदि का अच्छी तरह प्रक्षालन किया। जब यह अच्छी तरह अपने हाथ मुह को साफ कर लिया तब फिर इसने भोज्य में सम्मिलित हुए मित्रादि परिजनों का गंध, पुष्प, वस्त्र, माला और अलंकार आदि द्वारा सत्कार किया। (सम्माणेइ) समान किया। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्त दारियं ण्हाय जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दूरोहेइ) सत्कार और सन्मान करने बाद स्नान कराई हुई एवं समस्त अलंकारों से विभूषित शरीरवाली अपनी पुत्री देवदत्ता को उसने पालखी में-जिसे एक हजार आदमी वहन कर रहे थे-बिठा दिया। (दूरोहित्ता सुबहुमित्त जाव सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेण रोहीडगं णयरं मज्झमज्झेण जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ) जब वह पालखी में अच्छी तरह बैठ

गंधपुप्फवत्थमल्लालंकारेण सक्कारेइ) પોતાના આસન પર આવીને આચમન કર્યું, હાથ મુખને સારી રીતે ધોયા, પછી જ્યારે સારી રીતે પોતાના મુખ અને હાથને સાફ કરી લીધા પછી તે મો મિત્રાદિ પરિજનોનો ગંધ, પુષ્પ વસ્ત્ર, માલા અને અલંકાર આદિ દ્વારા સત્કાર કર્યો (सम्माणेइ) સન્માન કર્યું (सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्त दारियं ण्हाय जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दूरोहेइ) સત્કાર અને સન્માન કર્યા પછી સ્નાન કરાવીને સમસ્ત અલંકારોથી શણગારેલી પોતાની પુત્રી દેવદત્તાને જે પાલખીને એક હજાર માણસો ઉપાડી રહેલા છે તે પાલખીમાં બેસાડી આવ્યા (दूरोहित्ता सुबहुमित्त जाव सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव रोहीडगं णयरं मज्झमज्झेण जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ)

सव्वविभूसाए, सव्वसंभमेण, सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारेण, सव्वतुडियसद्दसण्णिणाएणं, महया इड्ढीए, महया जुईए, महया बलेण, महया समुदएणं, महया वरतुडियजमगसमगप्पवाइएणं, संख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअंग-दुंदुहि-णिग्घोसणाइयरवेणं' इति। तत्र 'सव्वजुईए' सर्वद्युत्या-सकलवस्त्राभरणानां प्रभया, 'सव्वबलेणं'-सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन-सकलपौरपरिवारादिसमुदायेन, सर्वादरेण-सर्वप्रयत्नेन, 'सव्वविभूईए' सर्वविभूत्या-सर्वैश्वर्येण, सर्वसंपदेत्यर्थः, सर्वविभूषया-सर्वविधनेपथ्यादि-धारणेन सर्वशोभयेत्यर्थः, सर्वसंभ्रमेण सगणं औत्सुक्येन स्नेहमयेन चाञ्चल्येनेत्यर्थः, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालंकारेण=सुगममेतत्, 'सव्वतुडियसद्दसण्णिणाएणं' सर्वत्रुटितशब्द सन्निनादेन सर्वविधानां त्रुटितानां वाद्यानां शब्दास्तेषां सन्निनादः समिलितः संगतो नादः महान् घोषस्तेनेत्यर्थः। अत्र सर्वशब्दो बहुतरार्थबोधकः, इति बोधयितुं तद्व्याख्यारूपेण पुनराह-'महया इड्ढीए' इत्यादि। महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदायेन=समूहेन महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन= महता-बृहता, वरत्रुटितानां श्रेष्ठविविधवाद्यानां यमकसमकेन=युगपत्, प्रवादितेन, 'संख-पणव पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअंग-दुंदुहिणिग्घोसणाइयरवेणं' शङ्ख पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक्क-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण

गई तब यह उसे लेकर मित्रादिपरिजनों से युक्त होकर सर्व प्रकार की ऋद्धि से, सर्व-प्रकार की कान्ति से, सकल वस्त्र और आभरणों की प्रभा से, सर्वसैन्यसे, सर्व समुदाय से सकल पौर परिवार आदि के समुदाय से, सर्व प्रकार के आदर से, सर्व प्रकार की विभूति से, सर्व प्रकार के नेपथ्यादिक के धारण से, सर्व प्रकार के संभ्रम से, सर्व प्रकार के पुष्प, गंध, माला एवं अलंकारों से, सब तरह के वादित्रों की गडगडाहट से, महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान सैन्यादिरूप बल से, महान् समुदाय से, अनेक प्रकार के सुन्दर२ साथ२ बजते हुए शंख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, खरमुखी, हुडुक्क,

જ્યારે તે પાલખીમાં બેઠી ગઇ ત્યારે તેને લઇને મિત્રાદિ પરિજનોના સાથે સર્વ પ્રકારની કાન્તિથી, તમામ વસ્ત્ર અને આભરણો-ઘરેણાંઓના તેજથી, સર્વ સૈન્યથી, સકલ નગરજન આદિ સમુદાયથી, સર્વ પ્રકારના આદરથી, સર્વ પ્રકારની વિભૂતિથી, સર્વ નેપથ્યાદિક ધારણથી, સર્વ પ્રકારના સંભ્રમથી, સર્વ પ્રકારના પુષ્પ ગંધ, માલા અને અલંકારોથી યુક્ત તથા તમામ પ્રકારના વાજીંત્રોના નાદ સાથે મહાન્ ઋદ્ધિ-દ્યુતિ મહાસૈન્ય રૂપ બળ અને મોટા સમુદાય સાથે-અનેક પ્રકારના સુન્દર સાજ-વાગતા-શંખ, પણવ, પટહ, ભેરિ ઝાલર, ખરમુખી, હુડુક, મુરજ મૃદંગ, દુન્દુભીના શબ્દોના પ્રતિધ્વનિ સાથે રોહિતક

शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यविशेषाणां निर्घोषस्य नादितरवेण प्रति-ध्वनिना, 'रोहीडगं णयरं' रोहितकस्य नगरस्य 'मज्झंमज्झेणं' मध्यमध्येन 'जेणेव वेसमणरण्णो गिहे' यत्रैव वैश्रवणस्य राज्ञो गृहं 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'करयल जाव वद्धावेइ' करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा वैश्रवणं राजानं जयेन विजयेन=जयविजयशब्देन वर्धयति 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उवणेइ' उपनयति ॥ सू० १४॥

मूलम्—सू० १५

तए णं से वेसमणे राया देवदत्तं दारियं उवणीयं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठ० विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ जाव सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं दूरोहेइ, दूरोहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ, मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ, करित्ता अग्गिहोमं करेइ करित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिण्हावेइ। तए णं से वेसमणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ, कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्तजाव परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ ॥ सू० १५ ॥

मुरज मृदंग, दुन्दुभी के शब्दों की प्रतिध्वनि के साथ रोहितक नगर के ठीक मध्यभाग से होता हुआ जहां वैश्रवण राजा का प्रासाद था वहां पर गया। (उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ) जाकर उसने दोनों हाथ जोडकर राजा को "आप जयवन्त हों आपकी विजय हो" इन शब्दों से बधाया। (वद्धावित्ता) बधा कर (वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ) उसने उस वैश्रवण राजा के समक्ष अपनी देवदत्ता कन्या को उपस्थित कर दी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १४ ॥

નગરના બરાબર મધ્ય ભાગમાંથી પસાર થઈને જ્યાં વૈશ્રવણ રાજાનો મહેલ હતો ત્યાં આગળ ગયા (उवागच्छित्ता करयल० जाव वद्धावेइ) જઈને તેણે બન્ને હાથ જોડીને રાજાને " આપ જયવન્ત હો, આપનો-વિજય હો ! " આ શબ્દથી વધાવ્યા (वद्धावित्ता) વધાવીને (वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ) તેણે તે વૈશ્રવણ રાજાના સમક્ષ પોતાની દેવદત્તા કન્યાને ઉપસ્થિત કરી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૪ ॥

टीका—

'तए ण से वेसमणे' इत्यादि ।

ततः खलु स वैश्रवणो राजा 'देवन्त दारियं' देवदत्ता दारिकाम् 'उवणीय' उपनीता=समीपमागता 'पासइ' पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हट्ठतुट्ठ०' हृष्टतुष्टहृदयः 'विउल' विपुलम् 'असण४' अशनादिकं चतुर्विधमाहारम् 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति, 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'मित्तणाइ०' मित्रज्ञातिनिजक स्वजनसम्बन्धिपरिजनान् 'आमतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति 'जाव' यावत्-तान् विपुलेन पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारेण सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य समान्य 'पूसणदिकुमार देवदत्त दारियं' पुष्पनन्दिकुमार देवदत्ता दारिका च 'पट्टयं' पट्टक=पट्टकोपरि 'दुरोहेइ' दूरोहयति=आरोहयति=उपवेशयति 'दुरोहित्ता' दूरोहय

'तए ण से वेसमणे' इत्यादि ।

(तए ण) पश्चात् (से वेसमणे राया) वैश्रवण नरेशने (देवदत्त दारियं) देवदत्ता दारिका को (उवणीय) अपने पास आई हुई (पासइ) देखा, (पासित्ता) देखकर वह (हट्ठतुट्ठ० विउल असण४ उवक्खडावेइ) बहुत अधिक हर्षितचित्त हुआ। बाद में उसने चारों प्रकार के आहार को अधिकसे अधिक मात्रा में तयार करवाया। (उवक्खडावित्ता) तयार करवा कर (मित्तणाइ० आमतेइ) उसने अपने मित्रादि परिजनों को आमंत्रित किया। (जाव सक्कारेइ सम्माणेइ) उनके साथ बैठकर उसने खूब मनमाना भोजन किया और सबको करवाया। पश्चात् गंध माला आदिकों से सबका सत्कार और सन्मान कर उसने (पूसणदिकुमार देवदत्त दारियं पट्टयं दुरोहेइ) पुष्पनंदि कुमार को एवं देवदत्ता को पाट पर बैठाये (दुरोहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं

'तए ण से वेसमणे" इत्यादि

(तए ण) पछी ज्यारे (से वेसमणे राया) वैश्रवण नरेश (देवदत्त दारियं) देवदत्ता बालिका-कन्याने (उवणीय) पोताना पासे आवेली (पासइ) जोई त्यारे (पासित्ता) जोईने ते (हट्ठतुट्ठ० विउल असण४ उवक्खडावेइ) चित्तमां घणोज हर्ष पाम्या, पछीथी तेणे चार प्रकारना आहारने वधारेमां-वधारे प्रमाणथी तैयार कराव्या (उवक्खडावित्ता) तैयार करावीने (मित्तणाइ० आमतेइ) तेणे पोताना मित्रादि परिजनोने आमंत्रण आपीने बोलाव्या (जाव सक्कारेइ सम्माणेइ) अने तेओनी साथे बेसीने तेणे खूब मन-भावता भोजन कर्या अने सौने भोजन कराव्या, पछी गंध माला आदि वडे सौनो सत्कार अने सन्मान कर्युं पछी तेणे (पूसणदिकुमार देवदत्त दारियं पट्टयं दुरोहेइ) पुष्पनंदी कुमार

'सेयापीएहिं' श्वतपीतैः रजतसुवर्णमयै 'कलसेहिं' कलशैः 'मज्जावेइ' मज्जयति-स्नपयति 'मज्जावित्ता' मज्जयित्वा=स्नपयित्वा 'वरणेवत्थिय' वरनेपथ्यिका=श्रेष्ठवस्त्राभरणविभूषिता 'करेइ' करोति, कृत्वा 'अग्गिहोमं कारेइ' अग्निहोमं कारयति, कारयित्वा 'पूसणंदिकुमारं' पुष्पनन्दिकुमारं 'देवदत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकाया 'पाणिं गिण्हावेइ' पाणिं-करं ग्राहयति। 'तए णं' ततः खलु 'से वेसमणदत्ते राया' स वैश्रवणदत्तो राजा 'पूसणंदिस्स कुमारस्स' पुष्पनन्दिनः कुमारस्य 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकां 'सव्वड्ढीए' सर्वर्द्ध्या 'जाव नाइयरवेणं' यावत्-नादितरवेण, अनयोर्यावच्छब्दयोरर्थः प्रागनन्तरसूत्र एवोक्तः। 'महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'पाणिग्गहणं' पाणिग्रहणं=विवाहं 'कारेइ' कारयति,

---

मज्जावेइ) बैठा कर चांदी और सोने के कलशों से उनका अभिषेक कराया। (मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ) अभिषेक क्रिया हो जाने के बाद सुन्दर वस्त्र और आभूषणों से उन्हें अलंकृत किया। (करित्ता अग्गिहोमं करेइ) अलंकृत करा कर उनसे फिर हवन कराया। (करित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिण्हावेइ) होमविधि जब समाप्त हो चुकी, तब राजाने देवदत्ता का पुष्पनंदि कुमार के साथ पाणिग्रहण करने की विधि करवाई। इस प्रकार (से वेसमणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नाइयरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ) उस वैश्रवण नरेश ने अपने युवराज पुष्पनंदि कुमार का देवदत्ता दारिका के साथ सर्व प्रकार की ऋद्धि आदि के अनुरूप बडे ही ठाटबाट से गाजे बाजे के साथ२ विवाहविधि पूर्ण की (करित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव

અને દેવદત્તાને પાટ ઉપર બેસાર્યાં (दुरुहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ) બેસાડીને ચાંદી-સોનાના કળશાથી તેમનો અભિષેક કરાવ્યો (मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ) અભિષેક ક્રિયા થઈ ગયા બાદ સુંદર વસ્ત્ર અને અલંકારોથી શણગાર્યા (करित्ता अग्गिहोमं करेइ) શણગાર્યા પછી તે વર-કન્યા પાસે હવન કરાવ્યો. (करित्ता पूसणंदिकुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नाइयरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेइ) તે વૈશ્રવણ રાજાએ પોતાના યુવરાજ પુષ્પનંદી કુમારની, દેવદત્તા કન્યાની સાથે સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ આદિને અનુરૂપ ગાજતે-વાજતે મોટા સમારંભપૂર્વક લગ્ન વિધિ પૂર્ણ કરી (करित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च विउलेणं असण-

कारयित्वा 'देवदत्ताए भारियाए' देवदत्ताया भार्यायाः 'अम्मापियरो' अम्मापितरौ 'मित्त जाव परियण' मित्र यावत्परिजन 'विउलेण' विपुलेन=प्रचुरेण 'असणपाणखाइमसाइमेण' अशनपानखाद्यस्वाद्येन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य' पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण च 'सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ' सत्करोति यावत् प्रतिविसर्जयति-सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति ॥सू० १५॥

मूलम्—सू० १६

तए णं से पूसणंदिकुमारे देवदत्ताए भारियाए सद्धिं उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं बत्तीसइबद्धनाडएहिं उवगिज्जमाणे२ जाव विहरइ । तए णं से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते णीहरणं जाव राया जाए। तए णं से पूसणंदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था, कल्लाकल्लिं जेणेव सिरीदेवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पायपडणं करेइ, करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिंगावेइ, अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ, संवाहावित्ता सुरभिणा गंधवट्टएणं उव्वट्टावेइ उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ, तंजहा—उसिणोदएणं सीओदएणं गंधोदएणं, मज्जावित्ता विउलं असणं ४ भोयावेइ, सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए तओ पच्छा ण्हाइ भुंजइ वा, उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू० १६॥

परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ) इस प्रकार देवदत्ता भार्या के मातपिता को एवं मित्रादिपरिजनों को विपुल४ चारों प्रकार के आहार प्रदान से तथा पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों के प्रदान से खूब सत्कार सन्मान कर राजाने विदा किये। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १९ ॥

पाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ) આ પ્રમાણે દેવદત્તા ભાર્યાના માતા-પિતા અને મિત્રાદિ પરિજનોને પુષ્કલ ચાર પ્રકારના આહાર આપીને તથા પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા અને અલંકારોથી ખુબ સત્કાર સન્માન કરીને રાજાએ તેઓને વિદાય કર્યા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

टीका—सू० १६

'तए णं से पूसणदिकुमारे' इत्यादि । 'तए णं से' ततः खलु स पुष्पनन्दिकुमारः 'देवदत्ताए भारियाए सद्धिं' देवदत्तया भार्यया सार्धम् 'उप्पिं' उपरि 'पसायवरगए' प्रासादवरगतः 'फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं' स्फुटद्यमानैर्मृदङ्गमस्तकैः वाद्यमानैर्मृदङ्गैः 'बत्तीसइबद्धनाडएहिं' द्वात्रिंशद्बद्धनाटकैः द्वात्रिंशद्बद्धैः=द्वात्रिंशत्प्रकारैः-द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धैश्च नाटकैः 'उवगिज्जमाणे२' उपगीयमान उपगीयमान 'जाव' यावत्—उपलाल्यमानः२ शब्दस्पर्शरसरूपगन्धरूपान् विपुलान् मानुष्यकान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति । 'तए णं' ततः खलु स वैश्रवणो राजा "अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मृतः । 'णीहरणं' निर्हरणं=श्मशान-भूमौ नयनं स्वराज्योचितऋद्धिसत्कारसमुदयेन

'तए णं से पूसणदिकुमारे०' इत्यादि ।

(तए णं) इस के बाद (से पूसणदिकुमारे) वह पुष्पनंदि कुमार (देवदत्ताए भारियाए) देवदत्ता भार्या के साथ (उप्पिं पासायवरगए) ऊपर प्रासाद पर रह कर (फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं) बज रहे हैं श्रेष्ठ मृदंग जिन में ऐसे (बत्तीसइबद्धनाडएहिं) बत्तीस प्रकार के नाटकों द्वारा कि जो भिन्न२ बत्तीस प्रकार के पात्रों द्वारा खेले जाते थे (उवगिज्जमाणे२) प्रशंसित होता हुआ (जाव विहरइ) शब्द रूप गंध रस- और स्पर्श-विषयक विपुल मनुष्यसंबंधी कामभोगों को भोगने लगा । (तए णं से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते) किसी एक समय की बात है कि वैश्रवण राजा कालधर्म को प्राप्त हुआ । (णीहरणं जाव राया जाए) पुष्पनन्दिकुमार

'तए णं से पूसणदिकुमारे' ઈત્યાદિ

(तए णं) તે પછી (से पूसणदिकुमारे) તે પુષ્પનંદી કુમાર (देवदत्ताए भारियाए) દેવદત્તા ભાર્યાની સાથે (उप्पिं पासायवरगए) મહેલના ઉપરના ભાગમાં રહીને (फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं) જેમાં શ્રેષ્ઠ મૃદંગ વાગી રહ્યા છે એવા (बत्तीसइबद्धनाडएहिं) બત્રીશ પ્રકારના નાટકોદ્વારા કરવામાં આવતા ભિન્ન-ભિન્ન બત્રીસ પ્રકારના પાત્રો નાટક કરતા હતા (उवगिज्जमाणे२) પ્રશંસિત બનીને (जाव विहरइ) શબ્દ રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ વિષયક વિપુલ મનુષ્ય સંબંધી કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યા (तए णं से वेसमणे राया अण्णया कयाइ कालधम्मुणा संजुत्ते) કોઈ એક સમયની વાત છે કે, વૈશ્રવણ રાજા કાલધર્મ (મરણ) પામી ગયા (णीहरणं जाव राया जाए) પુષ્પનંદી

सपादितम् । 'जाव' यावत्-लौकिकानि मरणकृत्यानि कृत्वा कालेनाल्पशोको जात । 'राया जाए' राजा जात =पितु' पद नृपासनमारूढ', राज्याभिषेक प्राप्त इत्यर्थ. । 'तए ण' तत' खलु 'से पूसणंदी राया' स पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए' श्रीदेवीनाम्न्या 'मायाए' मातुः 'भत्ते यावि होत्था' भक्तश्चाप्यभवत् । 'कल्लाकल्लिं' कल्पाकल्पि प्रतिदिन 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'पायपडण' पादपतन 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा ता मातरं 'सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं' शतपाकसहस्रपाकै तलै 'अब्भिंगावेइ' अभ्यङ्गयति, 'अट्ठिसुहाए१, मससुहाए२, तयासुहाए३, रोमसुहाए४' अस्थिसुखया१, मांससुखया२, त्वक्सुखया३, रोमसुखया४ च=अस्थि-मास त्वग्-रोमसुखोत्पादिकया 'चउव्विहाए'

ने अपने पिता की श्मशानयात्रा खूब गाजे बाजे के साथ निकाली। मृत्यु अवसर के समस्त कृत्यों से निश्चिन्त होकर अब वह स्वय राजा बन गया। (तए ण से पूसणदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था) और अपनी माता श्रीदेवी का भक्त भी हो गया। (कल्लाकल्लिं जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) वह प्रतिदिन जहा पर श्रीदेवी होती वहा जाता (उवागच्छित्ता पायपडण करेइ) और उनके चरणों में अपना मस्तक रखता। (करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिंगावेइ) नमस्कार करने के बाद वह फिर अपनी माता की 'शतपाक वाले एव हजार पाकवाले तैलों द्वारा मालिश करता, मालिश हो चुकने पर फिर वह उसके शरीर का इस प्रकार से मर्दन करता कि जिससे उसे (अट्ठिसुहाए, मससुहाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) अस्थियों में सुख मिलता, मासपेसियों में आराम पहुँचता, शरीर की त्वचा में सुख मालूम

કુમારે પોતાના પિતાની સ્મશાન યાત્રા ખૂબ ગાજતે-વાજતે કાઢી મૃત્યુ પછીના સમસ્ત કાર્યો કરી નિશ્ચિન્ત બનીને હવે પછી પોતે રાજા બની ગયા (तए ण से पूसणदी राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था) અને પોતાની માતા શ્રીદેવીના ભકત પણ થઇ ગયા (कल्लाकल्लिं जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता पायपडण करेइ) અને તેમના ચરણોમા પોતાનું શિર રાખતા (करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भिंगावेइ) નમસ્કાર કર્યા પછી ફરી પોતાના માતાની શતપાકવાળા અને હજાર પાકવાળા તૈલોદ્વારા માલિશ કરતો, અને માલિશ પુરૂ થયા બાદ તેમના શરીરનુ મર્દન કરતો (ચાપતો) કે જેના વડે તેને (अट्ठिसुहाए, मससुहाए, तयासुहाए रोमसुहाए) હાડકામા, માસપેશીઓમા સુખ અને આરામ મળતો હતો, શરીર-ચામડીમા સુખ જણાતુ અને નાના-નાના રૂવાડામા આનદ મળતો હતો આ પ્રમાણે (चउव्विहाए

चतुर्विधया 'संवाहणाए' संवाहनया=शरीरवैयावृत्त्या 'संवाहावेइ' संवाहयति=समर्दयति, 'संवाहावित्ता' संवाह्य शरीरसमर्दनं कृत्वा तत्पश्चात् सुरभिणा=सुगन्धयुक्तेन 'गंधवट्टएणं' गन्धवर्त्तकेन=गन्धचूर्णेन 'उवटना' इति प्रसिद्धेन 'उव्वट्टावेइ' उद्वर्त्तयति, 'उव्वट्टावित्ता' उद्वर्त्य 'तिहिं उदएहिं' त्रिभिरुदकैः 'मज्जावेइ' मज्जयति=स्नपयति। कीदृशेन त्रिविधोदकेन ? इत्याह-'तं जहा'' तद्यथा 'उसिणोदएणं' उष्णोदकेन, 'सीओदएणं' शीतोदकेन, 'गंधोदएणं' गन्धोदकेन। 'मज्जावित्ता' मज्जयित्वा=स्नपयित्वा 'विउलं' विपुलम् 'असणं४' अशनम्४=अशनादिकं चतुर्विधमाहारं 'भोयावेइ' भोजयति। 'सिरीए देवीए' श्रिया देव्या 'ण्हायाए' स्नातया 'जाव पायच्छित्ताए'

पड़ता एवं रात्रि में जिससे उसे आनंद आता। इस प्रकार (चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ) पुष्पनंदि कुमार इस४ चार प्रकार की वैयावृत्य (वैयावच्च) से प्रतिदिन अपनी जननी को आराम पहुँचाता रहता। इतना ही नहीं किन्तु वह जब उसके शरीर की मालिश एवं मर्दन कर चुकता तब (सुरभिणा गंधवट्टएण उव्वट्टावेइ) वह सुगंधित चूर्ण से उसके शरीर का उबटन भी करता। (उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ) उबटना हो चुकने के अनंतर वह उसे तीन प्रकार के पानी से स्नान भी कराता वह इस प्रकार से (उसिणोदएण सीओदएण गंधोदएण) पहिले गर्म जलसे, बाद में शीतल जल से और फिर सुगंधित जलसे। इस प्रकार (मज्जावित्ता विउलं असण४ भोयावेइ) जब माता का स्नान हो जाता तब फिर बाद में वह उसे४ चारों प्रकार के आहार का भोजन कराता (सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए

संवाहणाए संवाहावेइ) પુષ્પનંદી કુમાર તે ૪ ચાર પ્રકારની વૈયાવૃત્ય (સેવા)થી હંમેશાં કરી પોતાના માતાને આરામ પહોંચાડતો, એટલું જ નહિ પણ જ્યારે તે માતાના શરીરને માલિશ અને મર્દન કરી લેતો ત્યારે (सुरभिणा गंधवट्टएण उव्वट्टावेइ) તે સુગંધિત ચૂર્ણોથી (સુગંધી પદાર્થોથી) તેના શરીરને ઉબટનપણ કરતો હતો. (उव्वट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ) સુગંધી પદાર્થો ચોળ્યા પછી-તે પોતાના માતાને ત્રણ પ્રકારના પાણીથી સ્નાન કરાવતો, તે આ પ્રમાણે કે (उसिणोदएण सीओदएण गंधोदएण) પ્રથમ ગરમ પાણીથી, પછી શીતલ જલથી અને પછી સુગંધીત જલથી, આ પ્રમાણે (मज्जावित्ता विउलं असण४ भोयावेइ) જ્યારે માતાનું સ્નાન થઈ રહેતું, ત્યારે તેમને ચાર પ્રકારના આહારનું ભોજન કરાવતા હતા, (सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव

यावत्–कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताया 'जाव' यावत्–'जिमियभुत्तुत्तरागयाए' जिमित-भुक्तोत्तरागताया=भोजनानन्तर स्वस्थाने समागताया कृतहस्तमुखादिप्रक्षालनाया शुचिभूताया सुखासनवरगताया=स्वासने यथासुखमुपविष्टाया सत्या 'तओ पच्छा' तत पश्चात्=तदनन्तर मातृसेवानन्तर स पुष्पनन्दी राजा 'ण्हाइ' स्नाति=स्वय-स्नान करोति, 'भुजइ वा' भुङ्क्ते च=भोजन करोति, तथा 'उरालाइ' उदारान्=श्रेष्ठान् 'माणुस्सगाइ' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनो 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयान् 'भुजमाणे विहरइ' भुञ्जानो विहरति=तिष्ठति ॥सू० १६॥

मूलम्—सु० १७

तए ण तीसे देवदत्ताए देवीए अण्णया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयसि कुडुबजागरिय जागरमाणीए इमेयारूवे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था–एव खलु पूसणदी राया सिरीदेवीए माईए भत्ते जाव विहरइ त एएण विग्घाएण णो सचाएमि अह पूसणदिणा रण्णा सद्धि उरालाइ० भुजमाणी विहरित्तिए, त सेय खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए। एव सपेहेइ, सपेहित्ता सिरीए देवीए अतराणि य३ पडिजागरमाणी२ विहरइ ॥ सू० १७ ॥

जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए) इस भाति श्रीदेवी के स्नान आदि से लेकर कौतुक, मगल एव प्रायश्चित विधि के कर चुकने पर तथा भोजन से निवट कर अपने स्थान पर आ चुकने पर और वहा हस्त मुख आदि का अच्छी तरह प्रक्षालन कर लेने पर एव सुखासन पर विराजमान हो जाने पर (तओ पच्छा) उसके बाद राजा पुष्पनन्दी (ण्हाइ भुजइ वा) स्नान करता और भोजन करता। और (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरइ) उदार मनुष्य सबधी कामभोगों को भोगता था। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १६ ॥

जिमियभुत्तुत्तरागयाए) આ પ્રમાણે શ્રીદેવી સ્નાન આદિથી લઇને કૌતુક, મગલ, અને પ્રાયશ્ચિત વિધિ કરી રહ્યા બાદ તથા ભોજન વિધિ પૂરી કર્યા પછી અને પોતાના સ્થાન પર આવી જતા ત્યા હાથ-મુખ આદિનુ બરાબર પ્રક્ષાલન કરી રહીને પછી સુખાસનપર બિરાજમાન થતા હતા (तओ पच्छा) તે પછી રાજા પુષ્પનદી (ण्हाइ भुजइ वा) સ્નાન કરતા અને ભોજન કરતા અને (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणे विहरइ) ઉદાર મનુષ્ય સબધી કામભોગોને ભોગવતા હતા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૧૬ ॥

टीका—सू० १७

'तए णं तीसे इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'तीसे देवदत्ताए देवीए' तस्या देवदत्ताया देव्याः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रिमध्यभागे 'कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' कुटुम्ब-जागरिकां जाग्रत्याः=कुर्वत्या 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः४=आत्मगतः मनोगतः सङ्कल्पः 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत। स कीदृशः? इत्याह— 'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु 'पूसणंदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए माईए भत्ते' श्रीदेव्या मातुर्भक्तः 'जाव विहरइ' यावद् विहरति= सर्वप्रकारेण मातृसेवां कुर्वाण आस्ते 'तं' तत्–'एएणं' एतेन=मातृभक्तिरूपेण 'विग्घाएणं' विघातेन–विघ्नेन मदनुकूलकार्यकरणप्रतिबन्धकत्वादिति भावः। 'णो

'तए णं तीसे' इत्यादि।

(तए णं) कुछ समय के बाद (तीसे देवदत्ताए देवीए) उस देवदत्ता देवी के (अण्णया कयाइ) अन्यदा कदाचित् जब कि यह (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रि के मध्य भागमें (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) कुटुंब की चिन्ता से जग रही थी, तब (इमेयारूवे अज्झत्थिए४ समुप्पज्जित्था) इस प्रकार का सङ्कल्प उत्पन्न हुआ (एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव विहरइ) यह पुष्पनन्दी राजा श्रीदेवी माता का भक्त हो रहा है (तं एएणं विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरित्तए) इसलिये इस मातृभक्तिरूप विघ्न से–जो उसे मेरे अनुकूल कार्य करने में प्रतिबन्ध स्वरूप है–मैं पुष्प-

तए णं तीसे' ઈત્યાદિ

(तए णं) કેટલાક સમય પછી (तीसे देवदत्ताए देवीए) તે દેવદત્તા દેવીએ (अण्णया कयाइ) અન્યદા કદાચિત્ જ્યારે કે તે (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) રાત્રીના મધ્ય ભાગમાં (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) કુટુંબની ચિન્તાથી જાગી રહી હતી, ત્યારે (इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पज्जित्थाए) આ પ્રમાણે સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયા. (एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव विहरइ) આ પુષ્પનંદિ રાજા શ્રી દેવી માતાના ભકત થઈ ગયા છે (तं एएणं विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरित्तए) એટલા માટે માતૃભક્તિ રૂપ વિઘ્ન છે તે મારા અનુકૂળ કાર્ય કરવામાં પ્રતિબન્ધ સ્વરૂપ છે હું પુષ્પનંદિ રાજાના

सचाएमि' नो शक्नोमि अहं 'पूसणन्दिणा रण्णा सद्धिं' पुष्पनन्दिना राज्ञा सार्धम् 'उरालाइं०' उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना 'विहरित्तए' विहर्त्तुं न शक्नोमीति पूर्वेणान्वयः। 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेयः=समीचीनं खलु मम 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं=मम श्वश्रूम्, 'अग्गिप्पओगेण, वा' अग्निप्रयोगेण 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण 'मंतप्पओगेण वा' मन्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद्व्यपरोपयितुं=मारयितुं श्रेयः इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवम्=अनेन प्रकारेण 'संपेहेइ' संप्रेक्षते=विचारयति 'संपेहित्ता', संप्रेक्ष्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'अंतराणि य ३' अन्तराणि-मारणानुकूलावसरान् छिद्राणि=विवराणि पुष्पनन्द्यनुपस्थितिरूपाणि, अन्यजनाभावेन गाढनिद्रावशेन च, निःशङ्कतया मारणानुकूलसमयान्, इति भावः। 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२ गवेषयन्ती२ विहरति=आस्ते स्म ॥ सू० १७ ॥

नंदी राजा के साथ उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगों के भोगने से वञ्चित हूं। (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) इसलिये मुझे अब यही उचित है कि मैं इस श्रीदेवी को अग्नि के प्रयोग से अथवा विष के प्रयोग से या मंत्र के प्रयोग से प्राणों से रहित कर दूं। (एवं, संपेहेइ) ऐसा उसने विचार किया। (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि२ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) विचार कर के फिर अब वह श्रीदेवी को मारने के लिये समय की प्रतीक्षा करने लगी। पुष्पनंदी के अनुपस्थितिरूप उसके छिद्रों की बाट देखने लगी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १६ ॥

સાથે ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો ભોગવવામાં વંચિત છું (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) એટલા માટે મારા માટે એજ હાલ ઉચિત છે કે હું એ શ્રીદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી અથવા વિષના પ્રયોગથી અથવા મંત્રના પ્રયોગથી પ્રાણોથી રહિત કરી દઉં અર્થાત્ તેનો નાશ કરી નાખું, (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि३ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) વિચાર કરીને પછી તે હવે શ્રીદેવીને મારી નાખવા માટે અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગી, પુષ્પનંદિની ગેરહાજરી રૂપ તેનાં છિદ્રોની વાટ જોવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ. ૧૭ ॥

मूलम्—सू० १८

तए णं सा सिरी देवी अण्णया कयाइ मज्जाविया विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था, इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्तं पासइ, पासित्ता दिसालोयं करेइ, करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ, परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ, तावित्ता तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं संडासएणं गहाय जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ। तए णं सा सिरी देवी महयार सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता ॥सू०१८॥

टीका—सू० १८

'तए णं सा' इत्यादि।

'तए णं' ततः खलु सा 'सिरी देवी' श्रीर्देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'मज्जाविया' मज्जिता=स्नपिता सती 'विरहियसयणिज्जंसि' विरहितशयनीये=एकान्तशय्यायां 'सुहपसुत्ता' सुखप्रसुप्ता=सुखनिद्रामुपगता 'जाया यावि होत्था' जाता चाप्यभवत्। 'इमं च णं' एतस्मिन्नवसरे देवदत्ता देवी 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीर्देवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति। 'उवागच्छित्ता'

'तए णं सा इत्यादि।

(तए णं) कुछ दिनों के बाद यह घटना घटी, श्रीदेवी (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (मज्जाविया) स्नापित होती हुई (विरहियसयणिज्जंसि) एकान्त में अपनी सेज पर (सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था) सुख की निद्रा में सो रही थी (इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) यह देवदत्ता देवी उस सिरी देवी के पास आई (उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि

'तए णं सा' ઈત્યાદિ

(तए णं) કેટલેક સમય ગયા પછી આ ઘટના થઇ, શ્રીદેવી (अण्णया कयाइ) કોઇ એક સમય (मज्जाविया) સ્નાન કરીને (विरहियसयणिज्जंसि) એકાન્તમા પોતાની સેજ-પથારીમા (सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था) સુખની નિદ્રામા સૂઇ રહી હતી (इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) તે દેવદત્તા દેવી એ શ્રીદેવીના પાસે આવ્યા (उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जाविय विरहियसयणिज्जंसि

सचाएमि' नो शक्नोमि अहं 'पूसणन्दिणा रण्णा सद्धिं' पुष्पनन्दिना राज्ञा सार्धम् 'उरालाइ०' उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना 'विहरित्तए' विहर्त्तुं न शक्नोमीति पूर्वेणान्वयः। 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेय=समीचीनं खलु मम 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं=मम श्वश्रूम् 'अग्गिप्पओगेण वा' अग्निप्रयोगेण 'विसप्पओगेण वा' विषप्रयोगेण 'मंतप्पओगेण वा' मन्त्रप्रयोगेण वा 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीवितादव्यपरोपयितुं=मारयितुं श्रेयः इति पूर्वेण सम्बन्धः। एवम्=अनेन प्रकारेण 'संपेहेइ' संप्रेक्षते=विचारयति 'संपेहित्ता' संप्रेक्ष्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'अंतराणि य ३' अन्तराणि-मारणानुकूलावसरान् छिद्राणि=विवराणि पुष्पनन्द्यनुपस्थितिरूपाणि, अन्यजनाभावेन गाढनिद्रावशेन च, निःशङ्कतया मारणानुकूलसमयान् इति भावः। 'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२ गवेषयन्ती२ विहरति=आस्ते स्म ॥ सू० १७ ॥

नंदी राजा के साथ उदार मनुष्यसंबंधी कामभोगों के भोगने से वञ्चित हूं। (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) इसलिये मुझे अब यही उचित है कि मैं इस श्रीदेवी को अग्नि के प्रयोग से अथवा विष के प्रयोग से या मंत्र के प्रयोग से प्राणों से रहित कर दूं। (एवं संपेहेइ) ऐसा उसने विचार किया। (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि३ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) विचार कर के फिर अब वह श्रीदेवी को मारने के लिये समय की प्रतीक्षा करने लगी। पुष्पनंदी के अनुपस्थितिरूप उसके छिद्रों की बाट देखने लगी। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० १६ ॥

સાથે ઉદાર મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો ભોગવવામાં વંચિત છું (तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए) એટલા માટે મારા માટે એજ હાલ ઉચિત છે કે હું એ શ્રીદેવીને અગ્નિના પ્રયોગથી અથવા વિષના પ્રયોગથી અથવા મંત્રના પ્રયોગથી પ્રાણોથી રહિત કરી દઉં અર્થાત્ તેનો નાશ કરી નાખું, (एवं संपेहेइ) આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો (संपेहित्ता सिरीए देवीए अंतराणि३ य पडिजागरमाणी२ विहरइ) વિચાર કરીને પછી તે હવે શ્રીદેવીને મારી નાખવા માટે અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગી પુષ્પનંદિની ગેરહાજરી રૂપ તેના છિદ્રોની વાટ જોવા લાગી ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ સૂ० ૧૭ ॥

योनावित्यर्थ, 'पक्खिवेइ' प्रक्षिपति=प्रवेशयति।'तए णं' ततः खलु सा 'सिरी देवी' श्रीदेवी 'महया२ सद्देणं' महता२ शब्देन=उच्चैः स्वरेण 'आरसित्ता' आरस्य=आक्रन्द्य 'कालधम्मुणा संजुत्ता' कालधर्मेण संयुक्ता=मृता ॥ सू० १८ ॥

मूलम्—सू० १९

तए णं तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ आरडियसद्दं सोच्चा णिसम्म जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता देवदत्तं देविं तओ अवक्कममाणिं पासंति, पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाणं णिच्चेट्ठं जीवविप्पजढं पासंति, पासित्ता 'हाहा अहो अकज्ज' तिकट्टु रोयमाणीओ कंदमाणीओ विलवमाणीओ जेणेव पूसणंदी राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पूसणंदिं रायं एवं वयासी—एवं खलु सामी! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया। तए णं से पूसणंदी राया तासिं दासचेडीणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म महया माइसोएणं अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं संणिवडिए ॥ सू० १९ ॥

टीका—सू० १९

'तए णं तीसे' इत्यादि ।

'तए णं' ततः खलु 'तीसे सिरीदेवीए' तस्याः श्रीदेव्याः 'दासचेडीओ'

के अपान भाग में–गुप्तस्थान में उसको प्रविष्ट कर दिया। (तए णं सा सिरी देवी महया२ सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता) उसके बाद श्रीदेवी बडे ऊँचे स्वर से चिल्ला२ कर कालधर्म को प्राप्त हो गई–मर गई। भावार्थ स्पष्ट है ॥सू० १८॥

'तए णं तीसे' इत्यादि ।

(तए णं) जब (तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ) श्रीदेवी की दासियोंने

तुरतज तेणे ओ लोढदंडनो श्रीदेवीना अपान भाग-गुदाना गुप्त भागमां प्रवेश कराव्यो- (तए णं सा सिरी देवी महया२ सद्देणं आरसित्ता कालधम्मुणा संजुत्ता) आ प्रमाणे लोढानो दंड गुदाभागमां खोसवाथी श्रीदेवी भारे ऊंचा स्वरथी रुदन करती करती शोक करीने मरण पामी गई भावार्थ स्पष्ट छे ॥ सू० १८ ॥

'तए णं तीसे' इत्यादि

(तए णं) ज्यारे (तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ) श्रीदेवीनी दासीओए

उपागत्य 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं 'मज्जावियं' मज्जितां=स्नपिताम् अत एव 'विरहिय-सयणिज्जंसि सुहपसुत्तं' विरहितशयनीये सुखप्रसुप्तां=गाढनिद्रासमाक्रान्तां 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'दिसालोयं' दिशालोकं=चतुर्दिक्षु इतस्ततोऽवलोकनं 'करेइ' करोति 'करित्ता' कृत्वा 'जेणेव भत्तघरे' यत्रैव भक्तगृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य लोहदण्डं 'परामुसइ' परामृशति=गृह्णाति 'परामुसित्ता' परामृश्य=गृहीत्वा लोहदण्डं 'तावेइ' तापयति 'तावित्ता' तापयित्वा तं 'तत्तं' तप्तं 'समजोइभूयं' समज्योतिर्भूतम्=अग्निसदृशं 'फुल्लकिंसुयसमाणं' फुल्ल-किंशुकसमानम्=विकसितपलाशपुष्पवद्रक्तं लोहदण्डं 'संडासएणं' संदंशकेन 'गहाय' गृहीत्वा 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीर्देवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्या 'अपाणंसि' अपाने=गुह्यस्थाने

सुहपसुत्तं पासइ) और उसने उसे स्नान कर एकान्त में सेज पर सुख से सोती हुई देखा। (पासित्ता दिसालोयं करेइ) देख कर फिर इसने चारों तरफ दिशाओं की ओर देखा (करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) दिशावलोकन कर यह जहां भक्त-गृह था वहां पहुँची। (उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ) पहुँचते ही इसने वहां रखे हुए एक लोहदंड को उठाया (परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ) और उठा कर उसे तपाया (तावित्ता) तपा कर फिर वह उस (तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं) तप्त अग्निमय एवं किंसुक के फूल समान लाल लोहदंड को (संडासएणं गहाय) लोहे की सडासी से पकड कर (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ) जहां श्रीदेवी थी वहां गई। (उवागच्छित्ता सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ) जाते ही उसने श्रीदेवी

સુહપસુત્તં પાસઇ) અને તેને સ્નાન કરી એકાન્તમાં સેજપલંગ પર સુખેથી સુતેલી જોઈ (પાસિત્તા દિસાલોયં કરેઇ) જોઈને પછી તેણે ચારેય તરફની દિશાઓ સામું જોયું (કરિત્તા જેણેવ ભત્તઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) દરેક દિશા સામું જોયા પછી જ્યાં ભક્ત ગૃહ-ભોજનશાળા-રસોડું હતું ત્યાં પહોંચી ગઈ (ઉવાગચ્છિત્તા લોહદંડં પરામુસઇ) પહોંચતાજ તેણે એ સ્થળે રાખેલો એક લોહદંડને ઉપાડયો (પરામુસિત્તા લોહદંડં તાવેઇ) અને પછી તેને તપાવ્યો (તાવિત્તા) તપાવીને પછી તે (તત્તં સમજોઇભૂયં ફુલ્લકિંસુયસમાણં) તપાવેલો અગ્નિ સમાન લોહદંડ કિંશુક-ખાખરાના ફુલ સમાન લાલચોળ થયો. તેને (સંડાસએણં ગહાય) લોઢાની સાણસી વડે પકડીને (જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) જ્યાં શ્રીદેવી હતી ત્યાં ગઈ (ઉવાગચ્છિત્તા સિરીએ દેવીએ અપાણંસિ પક્ખિવેઇ) જઈને

मातः' इति, 'कन्दमाणीओ' क्रन्दन्त्य =उच्चैः स्वरेण रोदन कुर्वत्य 'विलवमाणीओ' विलपन्त्य =मस्तकादिस्फोटनपूर्वक हा ! अस्माक किं भविष्यतीति विलाप कुर्वत्य 'जेणेव पूसणदी राया' यत्रैव पुष्पनन्दी राजा 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पूसणदि राय' पुष्पनन्दिन राजानम् 'एव वयासी' एवमवादिषु –'एव खलु सामी' हे स्वामिन् ! 'सीरी देवी' श्रीदेवी 'देवदत्ताए देवीए' देवदत्तया देव्या 'अकाले चेव' अकाल एव 'जीवियाओ ववरोविया' जीविताद् व्यपरोपिता=मारिता । 'तए ण' ततः खलु स 'पूसणदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'तासि दासचेडीण' तासा दासचेटीनाम् 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'एयमट्ठ' एतमर्थं= मातृमरणरूप वृत्तान्त 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=देवदत्तया देव्या मारितः

लगीं और सिर पीटती हुई विलाप करने लगीं। (जेणेव पूसणदी राया तेणेव उवागच्छति) रोती विलखती हुई फिर वे जहा पुष्पनन्दी राजा थे वहा पहुँचीं (उवागच्छित्ता पूसणदि राय एव वयासी) पहुँचते ही उन्होंने पुष्पनदी राजा से इस प्रकार कहा, (एव खलु सामी ! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया) हे स्वामिन् सुनिये ! श्रीदेवी आज देवदत्ता देवी द्वारा अकाल में ही अपने जीवन से विप्रमुक्त करा दी गई हैं। (तए ण से पूसणदी राया तासिं दासचेडीण अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म महया माइसोएण अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चपगपायवे धसत्ति धरणीतलसि सव्वगेहि सणिवडिए) इस प्रकार पुष्पनन्दी राजा उन दासियों के पास से इस बात को सुन कर और विचार कर

આક્રંદન કરવા લાગી અને માથુ કુટીને વિલાપ કરવા લાગી (जेणेव पूसणदी राया तेणेव उवागच्छति) રોતી વિલાપ કરતી કરતી જ્યા પુષ્પનદી રાજા હતા ત્યા પહોચી (उवागच्छित्ता पूसणदि राय एव वयासी) પહોચીનેજ તેણે પુષ્પનદી રાજા પાસે આ પ્રમાણે વાત કરી (एव खलु सामी ! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया) હે સ્વામિન્ સાભળો ! આજે શ્રીદેવી દેવદત્તાદેવી દ્વારા અકાલે જીવન પુરૂ કરી ગયા અર્થાત્ અકાળે દેવદત્તાએ શ્રીદેવીના જીવનનો અત આણ્યો-(મૃત્યુ થયું) (तए ण से पूसणदी राया तासिं दासचेडीण अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म महया माइसोएण अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चपगपायवे धसत्ति धरणीतलसि सव्वगेहिं सणिवडिए) આ પ્રમાણે પુષ્પનદી રાજા તે દાસીઓ પાસેથી એ વાત સાભળીને

दासचेटय 'आरडियसद्द' आरटितशब्दम्=आर्त्तनाद चीत्कारशब्द 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=श्रीदेव्या अय चीत्कार इति हृदयवधार्य 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य तत्र 'देवदत्त देवि' देवदत्ता देवीं 'तओ' ततः=तस्मात्स्थानात् 'अवक्कममाणिं' अपक्रामन्तीम्=अपगताम् 'पासति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव शयनीये श्रीदेवी समस्ति 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सिरिं देविं' श्रियं देवीं 'णिप्पाण' निष्प्राणा=प्राणरहिता 'णिच्चेट्ठं' निश्चेष्टा=चलनादिक्रियावर्जिता 'जीवविप्पजढं' जीवविप्रयुक्ता=जीवरहिता 'पासति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हाहा अहो अकज्ज' हा हा अहो अकार्यम्=अकृत्यमिदं जातम् 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा 'रोयमाणीओ२' रुदत्यः 'हा

(आरडियसद्द सोच्चा) उनके चिल्लाने की आवाज सुनी तब वे सुनते ही (णिसम्म) आवाज यह श्रीदेवी का है ऐसा विचार कर (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) जहा वह श्रीदेवी थी वहाँ गयीं। (उवागच्छित्ता देवदत्त देविं तओ अवक्कममाणिं पासति) जाते ही उन्होंने वहा से देवदत्ता देवी को निकलते हुए देखा। (पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति) देख कर वह श्रीदेवी जहा सोती थी फिर वे वहा पहुँचीं। (उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाण णिच्चेट्ठ जीवविप्पजढ पासति) पहुँचते ही उन्होंने श्रीदेवी को निष्प्राण, निश्चेष्ट एव जीवन से रहित देखा। (पासित्ता हा हा अहो अकज्जति कट्टु रोयमाणीओ कंदमाणीओ विलवमाणीओ) देख कर वे सब की सब 'हा ! हा ! यह महा अनर्थ हुआ,' ऐसा कहती हुई रोने लगीं, आक्रन्दन करने

(आरडियसद्द सोच्चा) તેના રડવાના અવાજને સાભળ્યો. ત્યારે તેણે સાભળતા જ (णिसम्म) આ અવાજ-ધ્વનિ શ્રીદેવીનો છે, એવો વિચાર કરીને (जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) જ્યા શ્રીદેવી હતી ત્યા ગઈ (उवागच्छित्ता देवदत्त देविं तओ अवक्कममाणिं पासति) ત્યા જતાજ તે દાસીઓએ ત્યા આગળથી દેવદત્તા દેવીને નિકળતા જોયા, (पासित्ता जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छति) જોઈને તે શ્રીદેવી જ્યા સુતા હતા ત્યા તે પહોંચી. (उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाण णिच्चेट्ठ जीवविप्पजढ पासति) પહોંચતાજ તેઓએ તે શ્રીદેવીને નિષ્પ્રાણ નિશ્ચેષ્ટ એટલે કે જીવનરહિત અવસ્થામા જોયા (पासित्ता हा-हा अहो ! अकज्ज-त्ति कट्टु रोयमाणीओ कंदमाणीओ विलवमाणीओ) જોઈને તે તમામ સ્રીવર્ગ "હા-હા આ મહા અનર્થ થયો, એ પ્રમાણે કહેતી અને રડવા લાગી,

मित्रयावत्परिजनेन–मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन च 'सद्धिं' सार्ध 'रोयमाणे३' रुदन् 'कन्दमाणे' क्रन्दन्=उच्चैः–स्वरेण 'हा मात ? क्व गतासि ?' इत्यादि, 'विलवमाणे' विलपन्='हे मातः ! तव विरहः शल्यवदन्तर दहति' इत्यादि– विलाप कुर्वन् 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'महया इड्ढि०' महता ऋद्धिसत्कार– समुदयेन 'णीहरण करेइ' निर्हरण करोति=अग्निसस्कार करोति। करित्ता' कृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्ट'–अतिकुपित 'देवदत्त देविं' देवदत्ता देवीं 'पुरिसेहिं' पुम्भि.= राजपुरुषै' 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा एएण 'विहाणेण' एतेन प्रत्यक्षदृष्टेन विधानेन प्रकारेण 'वज्झ' वध्याम् 'इय हन्तव्या' इति 'आणवेइ' आज्ञापयति।

एव खलु 'गोयमा' हे गौतम ! देवदत्ता देवी 'पुरापोराणाण' पुरा-

श्रेष्ठी, सेनापति एव सार्थवाहों तथा मित्र से लेकर परिजनों क (सद्धिं) साथ (रोयमाणे३) मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एव 'हे मात ! तुम आज हम को छोड कर कहा चली गई, तुम्हारा विरह हमें इस समय शल्य के समान अरुन्तुद हो रहा है तुम्हारे वियोग मे मेरा हृदय फटा जा रहा है' इस रूप से विलाप करते हुए (सिरीए देवीए णीहरण करेइ) श्रीदेवी की बडे उत्सव के साथ श्मशान यात्रा–अर्थी निकाली (करित्ता) अग्नि सस्कार हो जाने के पश्चात् उसने फिर (आसुरुत्ते) अत्यत कुपित होकर (देवदत्त देविं) देवदत्ता देवी को (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) राजपुरुषों द्वारा पकडवा लिया। (गिण्हावित्ता एएण विहाणेण वज्झ आणवेइ) और पकडवा कर इस प्रत्यक्ष दृष्ट विधि के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है।

(एव खलु गोयमा !) इस प्रकार हे गौतम ! (देवदत्ता देवी) देवदत्ता

સાર્થવાહો તથા મિત્રથી લઇને પરિજનોની (सद्धिं) સાથે (रोयमाणे३) મલીને રોતા–રૂદન કરતા થકા આકન્દન કરતા થકા હે માત ! તમે આજ અમને છોડીને ક્યા ચાલ્યા ગયા, તમારા વિયોગથી મારૂ હૃદય ફાટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા (सिरीए देवीए णीहरण करेइ) શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી (करित्ता) અગ્નિ સસ્કાર કર્યા પછી તેણે (आसुरुत्ते) અત્યત કોપ કરીને (देवदत्त देविं) દેવદત્તા દેવીને (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવી લીધી (गिण्हावित्ता एएण विहाणेण वज्झ आणवेइ) અને પ્રત્યક્ષ જોવાને કારણે તે દેવદત્તા વધ્ય છે એ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધું.

(एव खलु गोयमा !) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! (देवदत्ता देवी) દેવદત્તા દેવી (पुरा-

इति हृदयवार्यं 'महया माइसोएण' महता मातृशोकेन 'अप्फुण्णे समाणे' आस्पृष्टः सन्= आक्रान्तः सन् मूर्च्छाऽवस्था प्राप्य 'फरसुणियत्ते विव चपगपायवे' परशुनिकृत्त इव चम्पकपादपः=कुठारच्छिन्नचम्पकवृक्ष इव 'धसत्ति' धस इति शब्दपूर्वक 'धरणीयलसि' धरणीतले=भूमौ 'सव्वगेहिं' सर्वाङ्गै 'सण्णिवडिए' सनिपतितः ॥सू०१९॥

मूलम्—सू० २०

तए ण से पूसणदी राया मुहुत्ततरेण आसत्थे समाणे बहुहिं२ राईसर-जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य सद्धिं रोयमाणे३ सिरीए देवीए महया इड्ढि० णीहरण करेइ, करित्ता आसुरुत्ते देवदत्त देविं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता एएण विहाणेण वज्झ आणवेइ। एव खलु गोयमा! देवदत्ता देवी पुरापोराणाण जाव विहरइ ॥ ॥सू० २०॥

टीका—सू० २०

'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण' तत खलु स 'पूसणदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'मुहुत्ततरेण' मुहूर्त्तान्तरेण=किञ्चित्कालेन 'आसत्थे समाणे' आस्वस्थ = लब्धचेतन सन् 'बहुहिं' बहुभि 'राईसर जाव सत्थवाहेहिं' राजेश्वरयावत्सार्थवाहै – राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहै 'मित्त जाव परियणेण य'

असह्य मातृवियोग–जन्य शोक से आक्रान्त होता हुआ फरसा से काटे गये चपक वृक्ष का तरह धस शब्द पूर्वक सर्वाङ्गों सहित–इकदम जमीन पर गिर पडा। भावार्थ स्पष्ट है ॥ सूत्र० १९ ॥

'तए ण से' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (से पूसणदी राया) उस पुष्पनदी राजाने (मुहुत्ततरेण) कुछ काल के पश्चात् (आसत्थे समाणे) सचेत होकर (बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य) बहुत से राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य,

અને વિચાર કરીને માતાના વિયોગના અસહ્ય શોકથી આક્રાન્ત થઈને કુહાડાથી ચપકના વૃક્ષને કાપતા જેમ ધસ" શબ્દ થાય તે પ્રમાણે ધમ શબ્દપૂર્વક સર્વાંગો સહિત એકદમ જમીન પર પડી ગયા ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૯ ॥

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से पूसणदी राया) તે પુષ્પનદી રાજાએ (मुहुत्ततरेण) થોડા સમય ગયા પછી (आसत्थे समाणे) સચેત થઈને (बहुहिं राईसर जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य) ઘણાજ રાજેશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઈભ્ય શ્રેષ્ઠિ સેનાપતિ,

मित्रयावत्परिजनेन-मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन च 'सद्धिं' सार्धं 'रोयमाणे३' रुदन् 'कंदमाणे' क्रन्दन्=उच्चैः-स्वरेण 'हा मात ! क्व गतासि?' इत्यादि, 'विलवमाणे' विलपन्='हे मात ! तव विरहः शल्यवदन्तरं दहति' इत्यादि-विलापं कुर्वन् 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'महया इड्ढि०' महता ऋद्धिसत्कार-समुदयेन 'णीहरणं करेइ' निर्हरणं करोति=अग्निसंस्कारं करोति। 'करित्ता' कृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः-अतिकुपितः 'देवदत्तं देविं' देवदत्तां देवीं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः= राजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा एएणं 'विहाणेणं' एतेन प्रत्यक्षदृष्टेन विधानेन प्रकारेण 'वज्झं' वध्याम् 'इयं हन्तव्या' इति 'आणवेइ' आज्ञापयति।

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! देवदत्ता देवी 'पुरापोराणाणं' पुरा-

श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाहों तथा मित्र से लेकर परिजनों के (सद्धिं) साथ (रोयमाणे३) मिलकर रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं 'हे मात ! तुम आज हम को छोड कर कहां चली गई, तुम्हारा विरह हमें इस समय शल्य के समान असह्य हो रहा है तुम्हारे वियोग में मेरा हृदय फटा जा रहा है' इस रूप से विलाप करते हुए (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) श्रीदेवी की बडे उत्सव के साथ श्मशान यात्रा-अर्थी निकाली (करित्ता) अग्नि संस्कार हो जाने के पश्चात् उसने फिर (आसुरुत्ते) अत्यंत कुपित होकर (देवदत्तं देविं) देवदत्ता देवी को (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) राजपुरुषों द्वारा पकडवा लिया। (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) और पकडवा कर इस प्रत्यक्ष दृष्ट विधि के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है।

(एवं खलु गोयमा !) इस प्रकार हे गौतम ! (देवदत्ता देवी) देवदत्ता

સાર્થવાહો તથા મિત્રથી લઈને પરિજનોની (सद्धिं) સાથે (रोयमाणे३) મળીને રોતા-રૂદન કરતા થકા આક્રન્દન કરતા થકા હે માત ! તમે આજ અમને છોડીને ક્યાં ચાલ્યા ગયા, તમારા વિયોગથી મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા (सिरीए देवीए णीहरणं करेइ) શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી (करित्ता) અગ્નિ સંસ્કાર કર્યા પછી તેણે (आसुरुत्ते) અત્યંત કોપ કરીને (देवदत्तं देविं) દેવદત્તા દેવીને (पुरिसेहिं गिण्हावेइ) રાજપુરૂષો દ્વારા પકડાવી લીધી (गिण्हावित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ) અને પ્રત્યક્ષ પુરાવાને આધારે તે દેવદત્તા વધ્ય છે એ પ્રમાણે જાહેર કરી દીધું.

(एवं खलु गोयमा !) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! (देवदत्ता देवी) દેવદત્તા દેવી (पुरा-

पुराणाना=पूर्वभवकृताना 'जाव' यावत्-दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापाना कर्मणा पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन्ती 'विहरइ' विहरति ॥सू० २०॥

मूलम् सू० २१

देवदत्ता ण भते! देवी इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ?, गोयमा! असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। ससारो तहेव। तओ अणतर उव्वट्टित्ता गगपुरे णयरे हसत्ताए पच्चायाहिइ। से ण तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव गगपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ, बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ५ ॥ णिक्खेवो ॥ त्तिबेमि सू० २१ ॥

टीका सू० २१

'देवदत्ता ण भते' इत्यादि।

गौतम' पृच्छति-'देवदत्ता ण' देवदत्ता खलु 'भते' हे भदन्त! देवी 'इओ' इत -अस्माद् भवात् कालमासे काल कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम! 'असीइ वासाइ'

देवी (पुरापुराणाण जाव विहरइ) पूर्वभव में किये हुए दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त एव अशुभतम पाप कर्मों के विशेष फल को भोग रही है। भावार्थ स्पष्ट है॥ सू० २०॥

'देवदत्ता ण भते' इत्यादि।

गौतमने पुन पूछा (भते) हे भदन्त! (देवदत्ता ण देवी) यह देवदत्ता देवी अब (इओ कालमासे काल किच्चा) इस भव से मर कर (कहिं गच्छिहिइ) कहाँ जायगी? (कहिं उववज्जिहिइ) कहा उत्पन्न हागी? (गोयमा) हे गौतम! सुनो, यह (असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता) अस्सी वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन

पुराणाण जाव विहरइ) પૂર્વભવમાં કરેલાં દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અને અશુભતમ પાપ કર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહી છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૨૦ ॥

'देवदत्ता ण भते इत्यादि

ગૌતમે ફરી પૂછ્યું (भते) હે ભદન્ત! (देवदत्ता ण देवी) તે દેવદત્તા દેવી હવે (इओ कालमासे काल किच्चा) આ ભવમાંથી મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ) ક્યાં જશે? (कहिं उववज्जिहिइ) ક્યાં ઉત્પન્ન થશે? (गोयमा) હે ગૌતમ! સાંભળો તે (असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता) એંશી વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને (कालमासे काल

अशीतिं वर्षाणि 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु. 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायां पृथिव्याम् 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्ट सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते। 'संसारो तहेव' संसारस्तथैव=भवाद् भवान्तरभ्रमणं प्रथमाध्ययनवद् विज्ञेयम्। 'तओ' ततः पृथिवीकायात् 'अणंतरं' अनन्तरम् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य निस्सृत्य 'गंगपुरे णयरे' गङ्गपुरे नगरे 'हंसत्ताए पच्चायाहिइ' हंसतया प्रत्यायास्यति हंसो भविष्यतीत्यर्थः। 'से णं' स खलु देवदत्ताजीवः 'तत्थ' तत्र हंसभवे 'साउणिएहिं' शाकुनिकैः=पक्षिघातकैः 'वधिए समाणे' वधितः=मारितः सन् 'तत्थेव गंगपुरे णयरे' तत्रैव गङ्गपुरे नगरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ' पुत्रतया उत्पत्स्यते। 'बोहिं०' तत्र बोधिं प्राप्स्यति। ततः 'सोहम्मे०' सौधर्मे-

---

कर (कालमासे कालं किच्चा) मरण के अवसर में मर कर (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु) इसी रत्नप्रभा पृथिवी के १ सागर की स्थितिवाले (नेरइएसु) नरक में (णेरइयत्ताए) नारकी के रूप में (उववज्जिहिइ) उत्पन्न होगी। इसका भव से भवान्तर मे भ्रमण प्रथम अध्ययन मे कहे हुए मृगापुत्र के अनुसार समझ लेना चाहिये। (तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता) इसके अनंतर वहा से-पृथिवीकाय से निकल कर (गंगपुरे णयरे) गंगपुर नगर मे (हंसत्ताए पच्चायाहिइ) यह हंसरूप से उत्पन्न होगी। (से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ) वहा यह शिकारी द्वारा मारी जाकर पश्चात् उसी गंगपुर नगर में किसी सेठ के घर पर पुत्ररूप से उत्पन्न होगी (बोहिं० सोहम्मे० महा-

---

किच्चा) मृत्युना समये मरण पामीने (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु) એ રત્નપ્રભા પૃથિવીના એક સાગરની સ્થિતિવાળા (नेरइएसु) નરકમા (णेरइयत्ताए) નારકોના રૂપમા (उववज्जिहिइ) ઉત્પન્ન થશે તેનુ એક ભવથી બીજા ભવમા-ભવાન્તરમા ભ્રમણ તે પ્રથમ અધ્યયનમા કહેવામા આવેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવુ (तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता) તે પછી ત્યાથી પૃથિવીકાયથી નીકળીને (गंगपुरे णयरे) ગંગપુર નગરમા (हंसत्ताए पच्चायाहिइ) તે હંસ રૂપથી ઉત્પન્ન થશે (से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ) ત્યા તે શિકારી દ્વારા મારી જશે પછી તે ગંગપુર નગરમા કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્ર રૂપથી ઉત્પન્ન થશે, (बोहिं०

पुराणाना=पूर्वभवकृताना 'जाव' यावत्-दुश्चीर्णाना दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापाना कर्मणा पापक फलवृत्तिविशेष प्रत्यनुभवन्ती 'विहरइ' विहरति ॥सू० २०॥

मूलम् सू० २१

देवदत्ता ण भते ! देवी इओ कालमासे काल किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । ससारो तहेव। तओ अणतर उव्वट्टित्ता गगपुरे णयरे हसत्ताए पच्चायाहिइ । से ण तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गगपुरे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ, वोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ५ ॥ णिक्खेवो ॥ त्तिबेमि सू० २१ ॥

टीका सू० २१

'देवदत्ता ण भते' इत्यादि ।

गौतमः पृच्छति-'देवदत्ता ण' देवदत्ता खलु 'भते' हे भदन्त ! देवी 'इओ' इत -अस्माद् भवात् कालमासे काल कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'असीइ वासाइ'

देवी (पुरापुराणाण जाव विहरइ) पूर्वभव में किये हुए दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त एव अशुभतम पाप कर्मो के विशेष फल को भोग रही है । भावार्थ स्पष्ट है ॥ सू० २० ॥

'देवदत्ता ण भते' इत्यादि ।

गौतमने पुन पूछा (भते) हे भदन्त ! (देवदत्ता ण देवी) यह देवदत्ता देवी अब (इओ कालमासे काल किच्चा) इस भव से मर कर (कहिं गच्छिहिइ) कहाँ जायगी ? (कहिं उववज्जिहिइ) कहा उत्पन्न होगी ? (गोयमा) हे गौतम ! सुनो, यह (असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता) अस्सी वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन

पुराणाण जाव विहरइ) પૂર્વભવમા કરેલા દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અને અશુભતમ પાપ કર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહી છે ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે ॥ ૨૦ ॥

'देवदत्ता ण भते इत्यादि

ગૌતમે ફરી પૂછ્યુ (भते) હે ભદન્ત ! (देवदत्ता ण देवी) તે દેવદત્તા દેવી હવે (इओ कालमासे काल किच्चा) આ ભવમાથી મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ) ક્યા જશે ? (कहिं उववज्जिहिइ) ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! સાભળો તે (असीइ वासाइ परमाउय पालित्ता) એંશી વર્ષની પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યને ભોગવીને (कालमासे काल

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययनश्रवणानन्तर श्रीजम्बूस्वामी दशमाध्ययनविषये श्री-सुधर्मस्वामिन पृच्छति–'जइ ण भते' इत्यादि ।

मूलम् सू० १

जइ ण भते ! समणेण भगवया महावीरेण दसमस्स उक्खेवो । एव खलु जवू ! तेण कालेण तेण समएण वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था । विजयवद्धमाणे उज्जाणे । मणिभद्दे जक्खे । विजयमित्ते राया । तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था अड्ढे० । तस्स ण पियगू णाम भारिया । अजू दारिया जाव-सरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका–सू० १

'जइ ण भते' इत्यादि ।

'जइ ण भते' यदि खलु हे भदन्त ! 'समणेण भगवया महावीरेण' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'दसमस्स' दशमस्य–दशमाध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्य, तथाहि–'जाव सपत्तेण दुहविवागाण नवमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दसमस्स ण भते ! अज्झयणस्स दुहविवागाण के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी' इति। यावत् सिद्धिगतिनामधेय स्थान सप्राप्तेन दु खविपाकाना

दशमा अध्ययन

नवमें अध्ययन को सुनने के बाद श्रीजवूस्वामी अब दशमे अध्ययन के विषय में श्रीसुधर्मास्वामी से पूछते हैं—

'जइ ण भते ! ' इत्यादि ।

सिद्धिस्थान प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने दुःखविपाक के नवमें अध्ययन का अर्थ देवदत्ता के आख्यान से स्पष्ट किया है तो उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने

દશમુ અધ્યયન

નવમુ અધ્યયન સાભળ્યા પછી શ્રી જમ્બૂ સ્વામી હવે દશમા અધ્યયનના વિષયમા શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—

" जइ ण भते ! " ઇત્યાદિ

સિદ્ધિસ્થાનને પામેલા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુ ખવિપાકના નવમા અધ્ય-યનનો અર્થ દેવદત્તાના આખ્યાનથી સ્પષ્ટ કર્યો છે તો તેજ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

सौधर्मकल्पे देवो भविष्यति । तत 'महाविदेहे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति ॥ 'णिक्खेवो' निक्षेपः=समाप्तिवाक्य पूर्ववत् । स चैवम्-एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थान सम्प्राप्तेन दुःखविपाकाना-दुःखविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नवमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति । 'त्ति बेमि, इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥सू० २१॥'

॥इति श्री – विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त–जैनशास्त्राचार्य–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल–व्रतिविरचितायां श्री–विपाकश्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्याया नवममध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १ । ९ ॥

विदेहे सिज्झिहिइ) वहा यह बोधि को पायगी, सयम लेकर मर कर सौधर्म स्वर्ग में देव होगी, वहा से च्यवकर महाविदेह में जन्म लेकर वहा से सिद्धिगति को प्राप्त करेगी। (णिक्खेवो) सुधर्मा स्वामी कहते हैं–हे जबू ! श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस नववें अध्ययन का जो भाव फरमाया है (त्तिबेमि) उसी प्रकार मैंने तुम से कहा है ॥सू० २१॥

इति श्रीविपाकश्रुत की विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध में 'देवदत्ता' नामक नवम अध्ययनका हिन्दीभाषानुवाद सपूर्ण ॥ १–९ ॥

मोहम्मे० महाविदेहे सिज्झिहिइ) त्या आगळ ते बोधिरत्न पामशे, सयम लईने मरण पाम्या पछी सौधर्म स्वर्गमा देव थशे त्याथी चवीने महाविदेहमा जन्म लईने त्याथी सिद्धिगतिने प्राप्त करशे (णिक्खेवो) सुधर्मा स्वामी कहे छे हे जम्बू ! श्रमण भगवान महावीर स्वामीए आ नवमा अध्ययनना जे भाव कह्या हता (त्तिबेमि) तेज प्रमाणे मे तमने कह्या छे ॥ सू० २१ ॥

इति श्रीविपाकश्रुतनी विपाकचद्रिका टीकामा दुःखविपाक नामना प्रथम श्रुतस्कधमा 'देवदत्ता' नामना नवमा अध्ययननो गुजरातीभाषानुवाद सपूर्ण । १ । ९ ॥

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययनश्रवणानन्तर श्रीजम्बूस्वामी दशमाध्ययनविषये श्री-सुधर्मस्वामिन पृच्छति-'जइ ण भते' इत्यादि ।

मूलम् सू० १

जइ ण भते ! समणेण भगवया महावीरेण दसमस्स उक्खेवो । एव खलु जवू ! तेण कालेण तेण समएण वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था । विजयवद्धमाणे उज्जाणे । मणिभद्दे जक्खे । विजयमित्ते राया । तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था अड्ढे० । तस्स ण पियगू णाम भारिया । अजू दारिया जाव-सरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका-सू० १

'जइ ण भते' इत्यादि ।

'जइ ण भते' यदि खलु हे भदन्त ! 'समणेण भगवया महावीरेण' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'दसमस्स' दशमस्य-दशमाध्ययनस्य 'उक्खेवो' उपक्षेप:= प्रारम्भवाक्य, तथाहि-'जाव सपत्तेण दुहविवागाण नवमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दसमस्स ण भते ! अज्झयणस्स दुहविवागाण के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी' इति। यावत् सिद्धिगतिनामधेय स्थान समाप्तेन दुःखविपाकाना

दशमा अध्ययन

नवमें अध्ययन को सुनने के बाद श्रीजबूस्वामी अब दशमे अध्ययन के विषय में श्रीसुधर्मास्वामी से पूछते हैं—

'जइ ण भते ! ' इत्यादि ।

सिद्धिस्थान प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीरने दुःखविपाक के नवमें अध्ययन का अर्थ देवदत्ता के आख्यान से स्पष्ट किया है तो उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने

દશમુ અધ્યયન

નવમુ અધ્યયન સાભળ્યા પછી શ્રી જમ્બૂ સ્વામી હવે દશમા અધ્યયનના વિષયમા શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે—

"जइ ण भते !" ઇત્યાદિ

સિદ્ધિસ્થાનને પામેલા શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુ ખવિપાકના નવમા અધ્ય-યનનો અર્થ દેવદત્તાના આખ્યાનથી સ્પષ્ટ કર્યો છે તો તેજ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

नवमस्या ययनस्य अयमर्थ =पूर्वोक्तमकारो देवदत्ताचरित्ररूपो भाव प्रज्ञप्त स मया श्रुतः, किन्तु दशमस्य खलु हे भदन्त' अ-ययनस्य दु खविपाकाना कोऽर्थ.=कीदृशोऽर्थ. 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त ? । 'तए ण' तत खलु स सुधर्माऽनगारः जम्बूमनगारम् 'एव वयासी' एवमवादीत्– 'एव खलु जबू' एव खलु हे जम्बू' ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वद्धमाणपुरे णाम णयरेहोत्था' वर्धमानपुर नाम नगरमासीत्, तत्र 'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' विजयवर्धमाननामकमुद्यानम् आसीत्। तस्मिन् उद्याने 'मणिभद्दे जक्खे' मणिभद्रो यक्ष आसीत् । तत्र नगरे 'विजयमित्ते राया' विजयमित्रो नाम राजा आसीत् । 'तत्थ ण' तस्मिन् खलु नगरे 'धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था' धनदेवो नाम सार्थवाह आसीत् । स कीदृश' ? 'अड्ढे०' आढयो यावद-परिभूत. । 'तस्स ण' तस्य खलु धनदेवसार्थवाहस्य 'पियगू णाम भारिया' प्रियङ्गुर्नाम

दशमें अध्ययन का क्या भाव प्ररूपित किया है ? श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं (एव खलु जबू) हे जम्बू ! (तेण कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समय में (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) वर्द्धमानपुर नामका एक नगर था । (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) उसमें विजयवर्द्धमान नामका उद्यान था । (मणिभद्दे जक्खे) उसमें मणिभद्र यक्ष रहता था । (विजयमित्ते राया) विजयमित्र राजा इस नगर के शासक थे । (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) यहा पर एक सार्थवाह भी रहता था, जिसका नाम धनदेव था । (अड्ढे०) यह विशेष धनाढ्य था । (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

દશમા અધ્યયનના ભાવ શુ કહેલા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, (एव खलु जबू) હે જમ્બૂ ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) વર્ધમાનપુર નામનું એક નગરહતુ (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) તેમા વિજય-વર્ધમાન નામનો બગીચો હતો, (मणिभद्दे जक्खे) તેમા મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો (विजयमित्ते राया) વિજયમિત્ર રાજા એ નગરનો રાજા હતો (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) ત્યા આગળ એક સાર્થવાહ પણ રહેતો હતો, જેનું નામ ધનદેવ હતુ (अड्ढे०) તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢ્ય–શ્રીમત હતો (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

भार्या, 'अजू दारिया' अञ्जूदारिका=अञ्जूनाम्नी पुत्री आसीत् । सा कीदृशीत्याह— 'जावसरीरा' यावत्शरीरा-अत्र यावच्छब्देन- 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा' इति बोध्यम् । अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा यौवनेन च लावण्येन च उत्कृष्टा उत्कृष्टशरीराऽऽसीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

समोसरण । परिसा णिग्गया जाव पडिगया । तेण कालेण तेण समएण समणस्स ३ जेट्ठे जाव अडमाणे विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामतेण वीइवयमाणे पासइ एग इत्थिय सुक्क भुक्ख लुक्खं णिम्मस किडिकिडियाभूय अट्ठिचम्मावणद्ध णील्साडगणियत्थ कट्ठाइ कलुणाइ विस्सराइं कूयमाण पासइ, पासित्ता चिंता तहेव जाव एव वयासी—एस ण भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरण ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'समोसरण' इत्यादि ।

'समोसरण' समवसरण-तस्य नगरस्य विजयवर्धमानोद्याने भगवत आगमन सजातम् । 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=भगवदागमन श्रुत्वा नगर-

---

इनकी भार्या का नाम प्रियगु था । (अजू दारिया जावसरीरा) इनके अजू नाम की एक पुत्री थी । जो अहीन एव प्रतिपूर्ण पाचों इन्द्रियों से विशिष्टशोभास्पदशरीरवाली थी । यौवन और लावण्य से जो उत्कृष्ट थी । इसीसे जिसका शरीर भी बहुत ही उत्कृष्ट मालूम देता था ॥ सू० १ ॥

'समोसरण' इत्यादि ।

उस नगर के विजयवर्धमान उद्यान में (समोसरण) श्री वीरप्रभु तीर्थंकर का आगमन हुआ । (परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नागरिक जन प्रभु को

તેની પત્નીનુ નામ પ્રિયગુ હતુ (अजू दारिया जावसरीरा) તેને અજુ નામની એક પુત્રી હતી તે પાચ ઇદ્રિયોથી વિશેષશોભાસ્પદશરીરવાળી હતી, યૌવન અને લાવણ્યથી તે ઉત્કૃષ્ટ હતી તેથી તેનુ શરીર ઘણુ જ સારૂ દેખાતુ હતુ ॥ સૂ० ૧ ॥

"समोसरण०" ઇત્યાદિ

નગરના વિજયવર્દ્ધમાન બગીચામા (समोसरण) શ્રી વીર પ્રભુ તીર્થંકરનુ આગમન થયુ (परिसा णिग्गया) ભગવાનનુ આગમન સાભળીને નાગરિક જન પ્રભુના

नवमस्या ध्ययनस्य अयमर्थ =पूर्वोक्तप्रकारो देवदत्ताचरित्ररूपो भाव प्रज्ञप्त' स मया श्रुत:, किन्तु दशमस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य तु खविपाकानां कोऽर्थ:=कीदृशोऽर्थ: 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त ? । 'तए ण' तत खलु स सुधर्माऽनगार: जम्बूमनगारम् 'एव वयासी' एवमवादीत्– 'एव खलु जबू' एव खलु हे जम्बू ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था' वर्धमानपुर नाम नगरमासीत्, तत्र 'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' विजयवर्धमाननामकमुद्यानम् आसीत्। तस्मिन् उद्याने 'मणिभद्दे जक्खे' मणिभद्रो यक्ष आसीत् । तत्र नगरे 'विजयमित्ते राया' विजयमित्रो नाम राजा आसीत् । 'तत्थ ण' तस्मिन् खलु नगरे 'धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था' धनदेवो नाम सार्थवाह आसीत् । स कीदृश ? 'अड्ढे०' आढ्यो यावद्-परिभूत: । 'तस्स ण' तस्य खलु धनदेवसार्थवाहस्य 'पियगू णाम भारिया' प्रियङ्गुर्नाम

दशमें अध्ययन का क्या भाव प्ररूपित किया है ? श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं (एव खलु जबू) हे जम्बू ! (तेणं कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समय में (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) वर्द्धमानपुर नामका एक नगर था । (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) उसमें विजयवर्द्धमान नामका उद्यान था । (मणिभद्दे जक्खे) उसमें मणिभद्र यक्ष रहता था । (विजयमित्ते राया) विजयमित्र राजा इस नगर के शासक थे । (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) यहा पर एक सार्थवाह भी रहता था, जिसका नाम धनदेव था । (अड्ढे०) यह विशेष धनाढ्य था । (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

દશમા અધ્યયનના ભાવ શુ કહેલા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, (एव खलु जबू) હે જમ્બૂ ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (वद्धमाणपुरे णाम णयरे होत्था) વર્દ્ધમાનપુર નામનુ એક નગર હતુ (विजयवद्धमाणे उज्जाणे) તેમા વિજય-વર્દ્ધમાન નામનો બગીચો હતો, (मणिभद्दे जक्खे) તેમા મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો (विजयमित्ते राया) વિજયમિત્ર રાજા એ નગરનો રાજા હતો (तत्थ ण धणदेवे णाम सत्थवाहे होत्था) ત્યા આગળ એક સાર્થવાહ પણ રહેતો હતો, જેનું નામ ધનદેવ હતુ (अड्ढे०) તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢ્ય-શ્રીમત હતો (तस्स ण पियगू णाम भारिया)

भार्या, 'अजू दारिया' अञ्जूर्दारिका=अञ्जूनाम्नी पुत्री आसीत् । सा कीदृशीत्याह—'जावसरीरा' यावत्शरीरा—अत्र यावच्छब्देन— 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा' इति बोध्यम् । अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा यौवनेन च लावण्येन च उत्कृष्टा उत्कृष्टशरीराऽऽसीत् ॥ सू० १ ॥

मूलम्—सू० २

समोसरणं । परिसा णिग्गया जाव पडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स ३ जेट्ठे जाव अडमाणे विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे पासइ एगं इत्थियं सुक्कं भुक्खं लुक्खं णिम्मंसं किडिकिडियाभूयं अट्ठिचम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्ठाइं कलुणाइं विस्सराइं कूयमाणं पासइ, पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं ॥सू० २॥

टीका—सू० २

'समोसरणं' इत्यादि ।

'समोसरणं' समवसरणं—तस्य नगरस्य विजयवर्धमानोद्याने भगवत आगमनं संजातम् । 'परिसा णिग्गया' परिषन्निर्गता=भगवदागमनं श्रुत्वा नगर-

---

इनकी भार्या का नाम प्रियंगु था । (अजू दारिया जावसरीरा) इनके अजू नाम की एक पुत्री थी । जो अहीन एवं प्रतिपूर्ण पाचों इन्द्रियों से विशिष्टशोभास्पदशरीरवाली थी । यौवन और लावण्य से जो उत्कृष्ट थी । इसीसे जिसका शरीर भी बहुत ही उत्कृष्ट मालूम देता था ॥ सू० १ ॥

'समोसरणं' इत्यादि ।

उस नगर के विजयवर्धमान उद्यान में (समोसरणं) श्री वीरप्रभु तीर्थंकर का आगमन हुआ । (परिसा णिग्गया) भगवान का आगमन सुन कर नागरिक जन प्रभु को

तेनी पत्नीनुं नाम प्रियंगु हतुं (अजू दारिया जावसरीरा) तेने अंजु नामनी ओक पुत्री हती ते पांच इंद्रियोथी विशेषशोभास्पदशरीरवाळी हती, यौवन अने लावण्यथी ते उत्कृष्ट हती तेथी तेनुं शरीर घणुं ज सारूं देखातुं हतुं ॥ सू. १ ॥

"समोसरणं०" इत्यादि

नगरना विजयवर्द्धमान बगीचामां (समोसरणं) श्री वीर प्रभु तीर्थंकरनुं आगमन थयुं (परिसा णिग्गया) भगवाननुं आगमन सांभळीने नागरिक जन प्रभुनां

जनसहतिर्भगवन्त वन्दितु निस्सृता, 'जाव पडिगया' यावत् प्रतिगता धर्म श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता-प्रतिनिवृत्ता ।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स२' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठ' ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमगोत्र इन्द्रभूतिर्नामानगारः 'जाव' यावत्-भगवदाज्ञा गृहीत्वा वर्द्धमानपुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षाम् 'अडमाणे' अटन् 'विजयमित्तस्स रण्णो गिहस्स' विजयमित्रस्य राज्ञो गृहस्य 'असोगवणियाए' अशोकवनिकाया 'अदूरसामंतेण' 'अदूरसामन्तेन=नातिदूरेण नात्यासन्न पार्श्वभागत इत्यर्थः', 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'पासइ' पश्यति, किं पश्यति ? इत्याह-'एगं इत्थियं' एका स्त्रियम्, कीदृशीम् ? इत्याह-'सुक्क' इत्यादि । 'सुक्क'

वदन करने के लिये अपने२ घर से निकल कर उस बगीचे में एकत्रित हुए। (जाव पडिगया) भगवान को वदन कर धर्मदेशना सुन कर बाद में सबके सब राजा सहित अपने२ स्थान पर गये। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) उसी काल और उसी समय में श्रमण भगवान महावीर प्रभु के बडे शिष्य गौतमगोत्री श्री इन्द्रभूति मुनि जो विशिष्ट तपस्वी थे वे छठके पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा प्राप्त कर वर्द्धमाननगर में भिक्षा के लिए गये और उच्चनीच आदि कुलों मे इतस्तत विचरण करते हुए (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) विजयमित्त राजा के राजमहल की अशोकवाटिका के पास से होकर निकले इतने में उन्होंने वहा एक दृश्य देखा (एग इत्थियं सुक्क भुक्ख

દર્શન અને વદન કરવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામા આવ્યા (जाव पडिगया) ભગવાનને વદન કરી ધર્મદેશના સાભળી પછી રાજા સહિત સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ-ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ મુનિ જે વિશેષ તપસ્વી હતા, તે છઠ્ઠના પારણાના નિમિત્તે ભગવાન પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને વર્દ્ધમાન નગરમા ભિક્ષા માટે ગયા અને ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુળોમા ફરીને (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) વિજયમિત્ર રાજાના રાજમહેલની અશોકવાટિકાની પાસે થઈને નીકળ્યા છે, એટલામા તેમણે ત્યા આગળ એક દૃશ્ય જોયુ (एग इत्थियं सुक्क भुक्ख

शुष्का शोणितापचयात्, 'भुक्ख' बुभुक्षिता क्षुधानाद्दुल्यात् भोजनीयद्रव्याभावाच्च, 'लुक्ख' रूक्षा=रूक्षशरीरा कान्तिरहितेत्यात्, 'णिम्मस' निर्मांसा मांसापचयात्, 'किटिकिटियाभूय' किटिकिटिकाभूता=किटिकिटिका-उपवेशनादिक्रियाया निर्मांसत्वेनास्थ्ना शब्द, ता भूता=प्राप्ता, ता=शब्दायमानास्थिकाम् 'अट्ठिचम्मावणद्ध' अस्थिचर्मावनद्धाम्=अस्थिचर्ममात्रावशेषामित्यर्थः, 'णीलसाडगणियत्थ' नीलशाटकनिवसिता=अतिमलिनवस्त्रपरिधानामित्यर्थः 'कट्ठाइ' कष्टानि=कष्टाऽऽवेदकानि 'कलुणाइ' करुणानि=करुणरसवन्ति 'विस्सराइ' विस्वराणि=आर्तस्वरयुक्तानि वचनानि 'कूयमाण' कूजन्तीं=सगद्गद वदन्तीं 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा

लुक्ख णिम्मस किडिकिडियाभूय अट्ठिचम्मावणद्ध णीलसाडगणियत्थ कट्ठाइ कलुणाइ विस्सराइ कूयमाण पासइ) वहा एक स्त्री ऐसी देखी जो शोणित के अपचय से बिलकुल शुष्क हो रही थी, वेदना की बहुलता से जो कुछ भी नहीं खा पाती थी, इस लिये बुभुक्षित रहती थी। शरीर भी जिस का सर्वथा रूक्ष हो रहा था, इसीसे जिसके शरीर में काति का तो नाम ही नहीं मिल रहा था। मास के अपचय से जिसका शरीर निमास हो रहा था, इसीसे जब यह उठती बैठती थी, तब इसकी सधियों की अस्थियों में 'किटकिट' इस प्रकार का अव्यक्त शब्द होता था। शरीर में इसके नसाजाल और चमडे के सिवाय और कुछ नहीं दिखाई देता था। इसने सिर्फ१ नीली साडी ही पहिर रखी थी। इसके हार्दिक दुख को व्यक्त करने वाले वे शब्द थे जो प्रतिसमय करुणारस से भीने हुए इसके गद्गद कठ से निकलते रहते थे। ये विस्वर

लुक्ख णिम्मंस किडिकिडियाभूय अट्ठिचम्मावणद्ध णीलसाडगणियत्थ कट्ठाइं कलुणाइ विस्सराइ कूयमाण पासइ) त्या એક સ્ત્રી એવી દેખી કે જે લોહી વ્યય થવાથી તદ્દન શુષ્ક થઈ ગઈ હતી વળીજ વેદના થવાના કારણે કાંઈ પણ ખોરાક ખાઈ શકતી નહિ તેથી તે ભૂખી રહેતી હતી, જેનું શરીર પણ તદ્દન રૂક્ષ હતુ તે કારણથી તેના શરીરમા નામ માત્ર કાંતિ ન હતી, માસના વ્યયથી શરીર પણ જેનુ માસરહિત થઈ રહેલુ હતુ, તેથી જ્યારે તે ઉઠતી બેસતી હતી ત્યારે તેના સાધાઓમા 'કિટ-કિટ' આ પ્રકારના અવ્યક્ત અવાજ થતા હતા, જેના શરીરમા નસોની જાળ અને ચામડા વિના બીજુ કાંઈ પણ દેખાતુ જ નહિ જેણે ફક્ત ૧ લીલા રંગની સાડીજ પહેરી રાખી હતી. તેના હાર્દિક દુખને જણાવનાર તે શબ્દો હતા, જે પ્રતિ સમય કરુણા રસથી ભીંજાએલા અને તેના ગદ-ગદ કંઠથી નિકળતા હતા તે વિસ્વર હતા-આર્તસ્વર હતા (पासित्ता चिंता

जनसहर्तिर्भगवन्त वन्दितु निस्तृता, 'जाव पडिगया' यावत् प्रतिगता धर्म श्रुत्वा परिपत् प्रतिगता-प्रतिनिवृत्ता ।

तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स२' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे' ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमगोत्र इन्द्रभूतिर्नामानगारः 'जाव' यावत्-भगवदाज्ञा गृहीत्वा वर्द्धमानपुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षाम् 'अडमाणे' अटन् 'विजयमित्तस्स रण्णो गिहस्स' विजयमित्रस्य राज्ञो गृहस्य 'असोगवणियाए' अशोकवनिकाया 'अदूरसामंतेण' 'अदूरसामन्तेन=नातिदूरेण नात्यासन्नेन पार्श्वभागत इत्यर्थः, 'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'पासइ' पश्यति, किं पश्यति ? इत्याह-'एगं इत्थियं' एका स्त्रियम्, कीदृशीम् ? इत्याह-'सुक्कं' इत्यादि । 'सुक्कं'

वंदन करने के लिये अपने२ घर से निकल कर उस बगीचे में एकत्रित हुए। (जाव पडिगया) भगवान को वंदन कर धर्मदेशना सुन कर बाद में सबके सब राजा सहित अपने२ स्थान पर गये। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठ जाव अडमाणे) उसी काल और उसी समय में श्रमण भगवान महावीर प्रभु के बडे शिष्य गौतमगोत्री श्री इन्द्रभूति मुनि जो विशिष्ट तपस्वी थे वे छठके पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा प्राप्त कर वर्द्धमाननगर में भिक्षा के लिए गये और उच्चनीच आदि कुलों मे इतस्ततः विचरण करते हुए (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) विजयमित्त राजा के राजमहल की अशोकवाटिका के पास से होकर निकले इतने में उन्होंने वहा एक दृश्य देखा (एग इत्थिय सुक्क भुक्खं

દર્શન અને વંદન કરવા માટે પોતાના ઘેરથી નીકળીને તે બગીચામાં આવ્યા (जाव पडिगया) ભગવાનને વંદન કરી ધર્મદેશના સાંભળી પછી રાજા સહિત સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तेण कालेण तेण समएण समणस्स२ जेट्ठे जाव अडमाणे) તે કાલ અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુના મોટા શિષ્ય ગૌતમ-ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ મુનિ જે વિશેષ તપસ્વી હતા, તે છઠ્ઠના પારણાના નિમિત્તે ભગવાન પાસેથી આજ્ઞા મેળવીને વર્દ્ધમાન નગરમાં ભિક્ષા માટે ગયા અને ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને (विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेण वीइवयमाणे पासइ) વિજયમિત્ર રાજાના રાજમહેલની અશોકવાટિકાની પાસે થઈને નીકળ્યા છે, એટલામાં તેમણે ત્યાં આગળ એક દૃશ્ય જોયું (एग इत्थिय सुक्क भुक्ख

टीका—सू० ३

भगवान् कथयति-'एव खलु' इत्यादि। एव खलु हे गौतम ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे इदपुरे णाम णयरे'इन्द्रपुर नाम नगरम् आसीत्। 'तत्थ ण' तत्र खलु 'इददत्ते राया' इन्द्रदत्तो राजाऽऽसीत्। 'पुढवीसिरी णाम गणिया' पृथिवीश्रीर्नाम गणिका 'हात्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णक'=वर्णनमन्यत्र द्रष्टव्य'। 'तए ण' तत खलु सा 'पुढवीसिरि गणिया' पृथिवीश्रीगणिका 'इदपुरे णयरे' इन्द्रपुरे नगरे 'वहवे' बहून् 'राईसरजावप्पभियओ' राजेश्वर-यावत्प्रभृतीन्-राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिप्रभृतीन् 'बहुहिं' बहुभिः 'चुण्णप्पओगेहि य' चूर्णप्रयोगै 'जाव' यावत्-यावच्छब्देन-मन्त्रप्रयोगै =

'एव खलु' इत्यादि।

(एव खलु गोयमा) हे गौतम ! (तेण कालेण तेण समएण) अवसर्पिणी के चौथे काल में (इहेव जबुदीवे दीवे) इसी जबूद्वीप नामक द्वीप के (भारहे वासे) भरतक्षेत्र में (इदपुरे णाम णयरे) इन्द्रपुर नामका नगर था। (तत्थ ण इददत्ते राया, पुढवीसिरी णाम गणिया होत्था, वण्णओ) इद्रदत्त राजा यहा का शासक था। पृथ्वीश्री नाम का एक गणिका यहा रहती थी। इसका वर्णन दूसरी जगह से जान लेना। (तए ण सा पुढवीसिरी गणिया इदपुरे णयरे) पृथ्वीश्री गणिका उस इन्द्रपुर नगर में (बहवे राईसर जावप्पभियओ) अनेक राजेश्वर, तलवर, मडाम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी और सेनापति आदि को (बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभियोगित्ता)

' एव खलु " ઇત્યાદિ

(एव खलु गोयमा) હે ગૌતમ ! (तेण कालेण तेण समएण) અવસર્પિણીના ચોથા કાળમા (इहेव जबुद्दीवे दीवे) આ જબૂદ્વીપના (भारहे वासे) ભરતક્ષેત્રમા (इदपुरे णामं णयरे) ઇન્દ્રપુર નામનુ નગર હતુ (तत्थ ण इददत्ते राया, पुढवीसिरी णाम गणिया होत्था, वण्णओ) ત્યાના રાજાનુ નામ ઇંદ્રદત્ત હતુ, પૃથ્વીશ્રી નામની એક ગણિકા ત્યા રહેતી હતી તેનુ વર્ણન બીજા સ્થળથી જાણી લેવુ (तए ण सा पुढवीसिरी गणिया इदपुरे णयरे) પૃથ્વીશ્રી ગણિકા તે ઇન્દ્રપુર નગરમા (बहवे राईसर जावप्पभियओ) અનેક રાજેશ્વર, તલવર માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઇભ્ય શ્રેષ્ઠિ અને સેનાપતિ આદિને (बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता) અનેક પ્રકારના ચૂર્ણોના પ્રયોગોથી, મ ત્રોના પ્રયોગોથી,

'चिंता' चिन्ता तद्दर्शनेन गौतमस्य मनसि विचारः समुत्पन्नः 'तहेव' तथैव= पूर्ववदेव 'जाव' यावत्-भगवतः समीपे गत्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'एस णं भंते' एषा खलु हे भदन्त ! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत्? 'वागरणं' व्याकरणं तस्याः पूर्वभववर्णनं वक्ष्यमाणप्रकारेण भगवता कृतमिति भावः ॥सू० २॥

मूलम्—सू० ३

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णामं णयरे। तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ। तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे बहवे राईसर-जावप्पभियओ बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ। तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुबहु पावं समज्जिणित्ता पणतीसं वाससयाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमटिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा। सा णं तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगुभारियाए कुच्छिंसि दारियत्ताए उववण्णा। तए णं सा पियंगू भारिया णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारियं पयाया। णामं अंजू। सेसं जहा देवदत्ताए ॥ सू० ३ ॥

थे—आर्त्तस्वर से युक्त थे। (पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं) दयनीय दशा में पडी हुई इस स्त्री को देख कर गौतम के मन में पूर्व अध्ययनों में कथित पद्धति के अनुसार विचार उत्पन्न हुआ। वे वहां से भगवान के समीप पहुँचे और बोले—हे भदन्त ! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी। गौतम की बात सुन कर प्रभुने उस स्त्री के पूर्वभव इस प्रकार से कहे ॥ सू० २॥

तहेव जाव एवं वयासी—एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं) દયાજનક દશામાં પડેલી તે સ્ત્રીને જોઈને ગૌતમના મનમાં પૂર્વના અધ્યયનોમાં કહેલી પદ્ધતિ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયો, પછી તે ગૌતમ ત્યાંથી નીકળીને ભગવાનની પાસે આવ્યા અને બોલ્યા હે ભદન્ત ! તે સ્ત્રી પૂર્વભવમાં કોણ હતી. ગૌતમની આ વાત સાંભળીને, પ્રભુએ તે સ્ત્રીના પૂર્વના ભવ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

सुवहु पाप 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समुपार्ज्य 'पणतीस वाससयाइ' पञ्चत्रिंशद् वर्षशतानि 'परमाउय' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायु 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' षष्ठ्या पृथिव्याम् 'उक्कोसेण बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कर्षेण द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णा' उत्पन्ना। 'सा ण' सा खलु 'तओ' तत =तस्याः पृथिव्या 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'इहेव वद्धमाणे णयरे' अत्रैव वर्धमाने नगरे 'धणदेवस्स सत्थवाहस्स' धनदेवस्य सार्थवाहस्य 'पियगुभारियाए' प्रियङ्गुभार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'दारियत्ताए' दारिकातया 'उववण्णा' उत्पन्ना। 'तए ण' तत खलु सा प्रियङ्गुभार्या 'णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु 'दारिय' दारिका 'पयाया' प्रजाता=प्रजनितवती। तस्या 'णाम' नाम 'अजू' अञ्जूः– इति। 'सेस' शेष=शेषवर्णन 'जहा देवदत्ताए' यथा देवदत्तायाः वर्णनम् अस्यैव नवमाध्ययने कृत तद्वदवोध्यमित्यर्थ ॥ सू० ३॥

छठी पृथिवी के नरकों में नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुई। (सा ण तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियगुभारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा) वहा से निकल कर वह इसी वर्द्धमान नगर में धनदेव सार्थवाह की प्रियगु भार्या की कुक्षि में अवतरित हुई। (तए ण सा पियगू भारिया णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारिय पयाया, णाम अजू, सेस जहा देवदत्ताए) जब नौ माह अच्छी तरह से पूरे निकल चुके तब प्रियगु ने एक पुत्री को जन्म दिया। उसका नाम 'अजू' रक्खा गया। अजू का बाकी वर्णन देवदत्ता के वर्णनकी तरह समझ लेना चाहिये॥सू० ३॥

સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી છઠ્ઠી પૃથિવીના નરકમા નારકી જીવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ (सा ण तओ उव्वट्टित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियगुभारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा) ત્યાથી નીકળીને તે આ વર્દ્ધમાન નગરમા ધનદેવ સાર્થવાહની પ્રિયગુ પત્નીના ઉદરમા પુત્રીના રૂપે અવતરિત થઈ (तए ण सा पियंगू भारिया णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण दारिय पयाया, णाम अजू, सेस जहा देवदत्ताए) જ્યારે નવ માસ સારી રીત પૂરા નીકળી ગયા ત્યારે પ્રિયગુએ એક પુત્રીનો જન્મ આપ્યો, તેનુ નામ અજૂ રાખવામા આવ્યુ, બાકીનુ વિશેષ અજૂનું વર્ણન દેવદત્તાના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવુ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

कार्मणप्रयोगैः उन्मत्तकरणादिप्रयोगैः हृदयोड्डापनप्रयोगैः=चित्ताकर्षणप्रयोगैः कायोड्डापनप्रयोगैः=कायाकर्षणप्रयोगैः=योगप्रयोगैः=पराभिवनप्रयोगैः वशीकरणप्रयोगैश्चेति सग्रह, 'अभिओगित्ता' अभियुज्य=वशीकृत्य 'उरालाइ' उदारान् माणुस्सगाइ' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाइ' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुजमाणी' भुञ्जाना=कुर्वती 'विहरइ' विहरति। 'तए ण' ततः खलु सा 'पुढवीसिरी गणिया' पृथिवीश्रीर्गणिका 'एयकम्मा४' एतत्कर्मा४-चूर्णप्रयोगादिना राजेश्वरादिवशीकरणपूर्वकविषयभोगकारिणी, एतत्प्रधाना-चूर्णप्रयोगादितत्परा, एतद्विद्या-चूर्णप्रयोगादिविद्यावती, एतत्समाचारा=एतदाचरणशीला, 'सुवहु पाव'

अनेक प्रकार के चूर्णों के प्रयोगों से, मंत्रों के प्रयोगों से, उन्मत्त बनाने वाले साधन आदि के प्रयोगों से, चित्त को आकर्षित करने वाले, काय को आकर्षित करने वाले, दूसरों का तिरस्कार करने वाले एव वश में करने वाले ऐसे मन्त्रादिकों के प्रयोगों से अपने वश में करके (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणी विहरइ) उदार मनुष्यभव सबधी कामभोगों को भोगा करती थी। (तए ण सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुवहु पाव समज्जिणित्ता पणतीस वाससयाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण वावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा) इस प्रकार वैषयिक सुख भोगते२ उसने अनेक पापकर्मों का उपार्जन करने में ही पैंतीस सौ ३५०० वर्ष की अपनी समस्त आयु व्यतीत कर दी। जब वह मरी तो उपार्जित पापकर्मों के उदय से वह २२ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले

ઉન્મત્ત બનાવનારા સાધન અને તેવા પ્રયોગોથી, ચિત્ત આકર્ષણ કરનારા પ્રયોગોથી, કાયાનું આકર્ષણ કરનારા પ્રયોગોથી, બીજાનો તિરસ્કાર કરનારા– અર્થાત્ વશ કરનારા પ્રયોગોથી એવા મંત્રાદિક પ્રયોગોવડે પોતાને વશ કરીને (उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुजमाणी विहरइ) મનુષ્યભવ સંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતી હતી (तए ण सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुवहु पाव समज्जिणित्ता पणतीस वाससयाइ परमाउय पालित्ता कालमासे काल किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेण वावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा) આ પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવતા ભોગવતા તેણે અનેક પાપકર્મોની કમાણી કરવામાંજ ૩૫૦૦ પાંત્રીસસો વર્ષની પોતાની તમામ આયુષ્ય વીતાવી દીધી અને જ્યારે તે મરણ પામી પછી મેળવેલા પાપકર્મોના ઉદયથી તે ૨૨ બાવીસ

दृष्टवान् 'तहा' तथाऽय विजयमित्रो राजाऽपि 'अजु अञ्जू दारिका 'पासइ' पश्यति किन्तु 'णवर' नवर=अय विशेषः-विजयमित्रो राजा 'अप्पणो अट्ठाए' आत्मनोऽर्थाय-स्वस्य प्रयोजनाय 'वरेड' वृणुते। वैश्रवणदत्तस्तु स्वपुत्रस्य विवाहार्थमिति भावः। 'जहा तेतली' यथा तेतलि=तेतलिपुत्रप्रधानवत् 'जाव' यावत्-ज्ञाता-धर्मकथाङ्गसूत्रस्य चतुर्दशाध्ययनवर्णिततेतलिपुत्रप्रधानवद् विजयमित्रो राजाऽपि 'अजूए भारियाए सद्धिं' अञ्ज्वा भार्यया सार्धम् 'उप्पिं जाव' उपरि यावत्=उपरिप्रासादे उदारान् मानुष्यान् भोगभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति।

'तए णं' ततः खलु 'तीसे अजूए देवीए' तस्या अञ्ज्वा देव्याः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था' योनिशूल प्रादुर्भूत-चाप्यभवत्। 'तए णं' ततः खलु 'से विजए राया' स विजयमित्रो राजा 'कोडुंबिय-

---

इस अजू दारिका को देखी। (णवर) परन्तु यहा इतनी विशेषता है कि वैश्रवणदत्त राजाने देवदत्ता का पाणिग्रहण सस्कार अपने पुत्र के साथ किया था, तब कि विजय राजाने अजू का पाणिग्रहण स्वय अपने ही साथ किया (जहा तेतली जाव अजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के १४ वें अध्ययन में वर्णित तेतलिपुत्र की तरह विजयमित्र राजाने भी अजू भार्या के साथ अपने महलों में रह कर सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसबधी कामभोगों को भोगा। (तए णं तीसे अजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था) किसी एक समय अजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ। (तए णं से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) विजय राजाने यह बात जानकर परिचारकों को बुलाया। (सद्दावित्ता एवं वयासी)

બાગમા સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી જોઇ (णवर) પરન્તુ અહિં એટલી વિશેષતા છે કે, વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ દેવદત્તાનો વિવાહ-પાણીગ્રહણ સસ્કાર પોતાના પુત્ર સાથે કર્યો હતો, ત્યારે વિજયરાજાએ અજૂના લગ્ન ખૂદ પોતાના સાથેજ કર્યા (जहा तेतली जाव अजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ) જ્ઞાતાધર્મકથાગ સૂત્રમા ૧૪ ચૌદમા અધ્યયનમા વર્ણન કરેલા તેતલીપુત્રના પ્રમાણે વિજયમિત્ર રાજાએ પણ અજૂ ભાર્યાની સાથે પોતાના મહેલોમા રહીને સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવસબધી કામભોગોને ભોગવ્યા (तए णं तीसे अजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था) કોઇ એક સમય અજૂ દેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો (तए णं से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ) જ્યારે વિજય રાજાએ આ વાત સાભળી ત્યારે પરિચારકોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता एवं

मूलम्—सू० ४

तए ण से विजए राया आसवाहणियाए णिज्जायमाणे जहा वेसमणदत्ते तहा अंजु पासइ, णवर अप्पणो अट्ठाए वरेइ, जहा तेतली जाव अंजूए भारियाए सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ। तए ण तीसे अंजूए देवीए अण्णया कयाइ जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था। तए ण से विजये राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी-गच्छह ण देवाणुप्पिया! वद्धमाणपुरे णयरे सिंघाडग जाव एव वयह, एव खलु देवाणुप्पिया! विजयस्स रन्नो अंजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए। जो ण इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसंति। तए ण ते बहवे वेज्जा वा६ इम एयारूव उग्घोसण सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता बहूहिं उप्पत्तियाहिं य बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अंजूए देवीए जोणीसूल उवसामित्तए, णो संचाएंति उवसामित्तए। तए ण ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अंजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए, ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया। तए ण सा अंजूदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मंसा कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं विलवइ। एव खलु गोयमा! अंजूदेवी पुरा जाव विहरइ ॥ सू० ४ ॥

टीका सू० ४

'तए ण से विजए' इत्यादि

'तए ण' ततः खलु 'से विजए राया' स विजयो राजा 'आसवाहणियाए' अश्ववाहनिकायै 'णिज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'जहा वेसमणदत्ते' यथा वैश्रवणदत्त =वैश्रवणदत्तनामको राजा देवदत्तां प्रासादोपरि कनककन्दुकेन क्रीडन्तीं

'तए ण से विजए' इत्यादि ।

जिस प्रकार अपने प्रासाद के ऊपर सुवर्ण की कदुक से खेलती हुई देवदत्ता को अश्वक्रीडा के लिये जाते समय वैश्रवणदत्त राजाने देखी थी, ठीक इसी तरह अश्वक्रीडा के लिये जाते समय विजयराजाने प्रासाद के ऊपर सुवर्णका गेंद से क्रीडा करती हुई

' तए ण से विजए ' ઇત્યાદિ

જે પ્રમાણે દેવદત્તા પોતાના મહેલ ઉપર સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી હતી તેને વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતા વખતે જોઇ હતી બરાબર તેજ પ્રમાણે આ અંજૂ દારિકા (બાળકી) ને પણ વિજય રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતા મહેલના ઉપરના

विजयमित्रनिदेशानुसारेण 'उग्घोसंति' उद्घोषयन्ति=घोषणा कुर्वन्ति। 'तए णं' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा वा६' बहवो वैद्या वा६' इम एयारूवं' इमामेतद्रूपां=पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्घोसणं' उद्घोषणा 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य हृद्यवधार्य 'जेणेव विजए राया' यत्रैव विजयमित्रो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहूहिं' बहुभिः=बहुप्रकाराभिः, 'उप्पत्तियाहिं४' औत्पत्तिकीभिः, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः 'बुद्धीहिं' बुद्धिभिः 'परिणामेमाणा' परिणम्यमानाः=परिणाम प्राप्ताः सन्तः इच्छन्ति 'अजूए देवीए' अञ्ज्वा देव्या 'जोणीमूल' योनिशूलम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुम्, परन्तु 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति 'उवसामित्तए' उपशमयितु नाशक्नुवन्नित्यर्थः। 'तए णं' ततः खलु ते बहवः 'विज्जा य६' वैद्याश्च६ 'जाहे' यदा 'णो संचाएंति' नो शक्नुवन्ति

ते बहवे विज्जा वा६ इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति) इस कृत घोषणा को उन सबने सुना और अच्छी तरह उस पर विचार किया। पश्चात् वे सबके सब विजय राजा के पास आये। (उवागच्छित्ता) आकर (बहूहिं उप्पत्तियाहिं४ बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अजूए देवीए जोणूणील उवसामित्तए) उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी तथा पारिणामिकी इस तरह चार प्रकार की बुद्धियों से परिणत होकर अजू देवी के प्रादुर्भूत योनिशूल को शमन करने के लिये उपाय किये परन्तु (णो संचाएंति उवसामित्तए) वे अपने उपायों मे सफलप्रयत्न नहीं हुए। (तए णं ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया

(तए णं ते बहवे विज्जा वा६ इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति) આ પ્રમાણે જાહેરાત થઈ ત્યારે તે જાહેરાત સાભળીને સૌએ તે વિષે સારી રીતે વિચાર કર્યો, પછી તે કામ કરવાની શક્તિ ધરાવતા તમામ-વિજય રાજાની પાસે આવ્યા (उवागच्छित्ता) આવીને (बहूहिं उप्पत्तियाहिं४ बुद्धीहिं परिणामेमाणा इच्छंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए) તેઓએ ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી કાર્મિકી તથા પારિણામિકી આ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિયોથી પરિપક્વ-બનીને અજૂદેવીને થયેલા યોનિ-શૂલ રોગનુ શમન કરવા માટે ઉપાયો કર્યા પરન્તુ (णो संचाएंति उवसामित्तए) તે પોતાના કાર્યમા સફળતા પામ્યા નહિ (तए णं ते बहवे विज्जा य६ जाहे णो संचाएंति अजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए ताहे संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव

पुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव वयासी' एवमवादीत्-'गच्छह ण' गच्छत खलु हे देवानुप्रिया ! 'वद्धमाणपुरे णयरे' वर्धमानपुरे नगरे 'सिंघाडग जाव' शृङ्गाटक यावत्-शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु=सर्वेषु राजमार्गेष्वित्यर्थः, 'एव वयह' एव वदत-एव खलु हे देवानुप्रिया ! 'विजयस्स रन्नो' विजयमित्रस्य राज्ञ 'अजूए देवीए' अञ्जवा देव्याः 'जोणीसूले पाउब्भूए' योनिशूल प्रादुर्भूतम् 'जो ण' यः खलु 'इच्छइ' इच्छति 'विज्जो वा६' वैद्यो वा 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'विज्जपुत्ता वा, जाणओ वा, जाणयपुत्तो वा, तेइच्छिओ वा, तेइच्छियपुत्तो वा' इति संग्रहः । वैद्यपुत्रो वा, ज्ञायको वा, ज्ञायकपुत्रो वा, चैकित्सिको वा, चैकित्सिकपुत्रो वा, अञ्जूदेव्या योनिशूलमुपशमयितु, तस्मै विजयमित्रो राजा विपुलमर्थसम्प्रदान ददाति । ततस्ते कौटुम्बिकपुरुषा

बुला कर ऐसा कहा कि (गच्छह ण तुम देवाणुपिया वद्धमाणणयरे) हे देवानुप्रिय ! तुम यहा से शीघ्र जाओ, और वर्द्धमाननगर में (सिंघाडग जाव एव वयह) शृङ्गाटक आदि राजमार्गों के ऊपर खडे होकर इस प्रकार की घोषणा करो कि (एव खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए जो ण इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसति) हे देवानुप्रिय नगरनिवासियों ! सुनो-विजय राजा की रानी अजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ है। जो कोई वैद्य, वैद्य का पुत्र, ज्ञायक, ज्ञायक का पुत्र और चिकित्सक अथवा चिकित्सिक का पुत्र अजू देवी के योनिशूल को शात करेगा तो उसके लिये राजा विपुल धनराशि देंगे। इस प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषोंने विजयमित्र राजा के निर्देशानुसार लोगों से घोषणा की। (तए ण

वयासी) બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યુ (गच्छह ण तुम देवाणुप्पिया वद्धमाणणयरे) હે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે અહિંથી જલદી વર્દ્ધમાન નગરમા જાઓ અને, (सिंघाडग जाव एव वयह) શૃગાટક આદિ રાજમાર્ગ ઉપર ઉભા રહીને, આ પ્રકારની જાહેરાત કરો કે (एव खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अजूए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए जो ण इच्छइ विज्जो वा६ जाव उग्घोसति) હે દેવાનુપ્રિય ! નગરમા રહેનારાઓ સાભળો ! વિજય રાજાના રાણી અજૂદેવીને યોનિશૂલ રોગ ઉત્પન્ન થયો છે જો કોઈ વૈદ્ય, વૈદ્યના પુત્ર, જ્ઞાયક, જ્ઞાયકના પુત્ર અને ચિકિત્સક અથવા ચિકિત્સકના પુત્ર અજૂદેવીના યોનીશૂલ રોગને શાત કરશે-મટાડશે તો, રાજા તેનો સારી રીતે ધન આપીને સત્કાર કરશે અર્થાત્ પુષ્કળ ધન આપશે આ પ્રમાણે રાજાના કૌટુમ્બિકપુરૂષોએ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે જાહેરાત કરી

एवं खलु हे गौतम ! इयं 'अजू देवा' अञ्जूनाम्नी विजयमित्रस्य राज्ञो देवी 'पुरा जाव' पुरा यावत्-पुरापुराणानां यावत् पापानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्ती=प्रतिक्षणमनुभवं कुर्वती 'विहरइ' विहरति ॥सू० ४॥

मूलम्—सू० ५

अजू णं भंते ! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! अजू णं देवी णउइवासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ। एवं संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं जाव वणस्सइएसु। सा णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता सव्वओभद्दे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ। से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ। पव्वज्जा० सोहम्मे०। से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ। एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते ! २ ॥सू० ५॥

॥ दुहविवागे दससु अज्झयणेसु पढमो सुयक्खंधो सम्मत्तो ॥

टीका—सू० ५

श्री गौतमस्वामी पृच्छति-'अजू णं भंते' इत्यादि।

'अजू णं भंते देवी' अञ्जू खलु हे भदन्त ! देवी 'इओ' इतः

(एवं खलु गोयमा ! अजू देवी पुरा जाव विहरइ) इस प्रकार हे गौतम ! यह अजू देवी पूर्वोपार्जित, दुश्चीर्ण एवं दुष्प्रत्याक्रान्त अशुभतम पापकर्मों के फल का भोग रही है ॥ सू० ४ ॥

'अजू णं भंते' इत्यादि।

फिर गौतमने प्रभु से पूछा कि-(भंते) हे भदन्त ! (अजू णं देवी) यह अजू

દુઃખમય સમય તેને વીત વવા લાગી (एवं खलु गोयमा !) (अजू देवी पुरा जाव विहरइ) આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! તે અજૂદેવી પૂર્વોપાર્જિત, દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભતમ પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહી છે ॥ સૂ૦ ૪ ॥

'अजू णं भंते" ઇત્યાદિ

પછી ગૌતમે ફરીથી પ્રભુને પૂછ્યુ કે- (भंते) હે ભદન્ત ! (अजू णं देवी) તે

'अजूए देवीए' अञ्ज्वा देव्या 'जोणासूल' योनिशूलम् 'उवसामित्तए' उपशमयितुम्, 'ताहे' तदा 'संता' श्रान्ताः-श्रमातुराः, 'तंता' तान्ताः खिन्नाः 'परितंता' सर्वथा खिन्ना' योनिशूल निवारयितुमसमर्थाः सन्त, 'जामेव दिस पाउब्भूया' यस्या एव दिशः प्रादुर्भूताः, 'तामेव दिस पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगता'=परावृत्य स्वस्वगृहं गता इत्यर्थः। 'तए ण' ततः खलु सा अञ्जूदेवी 'ताए वेयणाए' तया वेदनया 'अभिभूया समाणी' अभिभूता=पीडिता सती 'सुक्का' शुष्का शोणितापचयात् 'भुक्खा' बुभुक्षिता-अन्नादेररुचिसद्भावात् 'णिम्ममा' निर्मांसा-मांसापचयात्, एतादृशी सती 'कट्ठाइ' कष्टान्=कष्टयुक्तान्='कलुणाइ' करुणान्=करुणरसजनकान् 'वीसराइ' विस्वरान्=विकृतस्वरान् 'विलवइ' विलपति।

तामेव दिस पडिगया) जब इनको यह निश्चय हो चुका कि अजूदेवी का यह योनिशूल हमारे द्वारा शान्त नहीं हो सकता है तब ये सब के सब श्रान्त और तान्त होते हुए जो जहा से आये थे वहा गये। (तए ण सा अजूदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मसा कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ विलवइ) वैद्यों के द्वारा परित्यक्त हुई वह अजूदेवी उस वेदना से अत्यत अब पीडित होने लगी। मारे कष्ट के यह बिलकुल सूक गई। शरीर में इसके मास तक नहीं रहा, खाने पीने की रुचि भी चली गई। बस रात दिन यह कष्टयुक्त, करुणारसजनक और विकृत स्वरयुक्त ऐसे दीनवचनों को बोलते२ अपना दु खमय समय व्यतीत करने लगी।

दिस पडिगया) જ્યારે તે સૌ વૈદ્યોનો નિશ્ચય થયો કે અજૂદેવીનો એ યોનીશૂલ રોગ અમારાથી શાત થઇ શકતો નથી ત્યારે તે તમામ થાકી ગયા અને જે જે સ્થળેથી આવ્યા હતા તે તે સ્થળે પાછા ચાલ્યા ગયા (तए ण सा अजू देवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी सुक्का भुक्खा णिम्मसा कट्ठाइ कलुणाइ वीसराइ विलवइ) વૈદ્યોએ જ્યારે અજૂદેવીને રોગી તરીકે છોડી દીધા પછી તે અજૂદેવી રોગની પીડાથી દુ ખ પામવા લાગ્યા અને રોગના કારણે પીડા થવાથી સુકાઇ ગયા અને તેના શરીરમા માસ પણ રહ્યુ નહિ અને ખાવા-પીવાની રૂચી નાશ પામી રાત્રિ અને દિવસ પીડા પામીને કરૂણારસજનક અને વિકૃતસ્વરયુકત એવા દીન-વચનો બોલતા-બોલતા પોતાનો

अनेकशतसहस्रकृत्व=अनेकलक्षवारम् उत्पत्स्यते । घोरदुष्कृताचरणेन जीवो वनस्पतिष्वपि निकृष्टवनस्पतिष्वेव समुत्पद्यते इति भाव ।

'सा ण' सा खलु 'तओ अणतर' ततोऽनन्तर=तत्पश्चात् वनस्पतिभवात् 'उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य=निस्सृत्य 'सव्वओभद्दे णयरे' सर्वतोभद्रे नगरे 'मयूरत्ताए' मयूरतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते-इदमत्र बोध्यम्-अञ्जूदारिकाजीवो वायुतेजोऽप्पृथिवीकायेपु परिभ्रमण कृत्वा वनस्पतिभवानन्तर मयूरभव प्राप्स्यतीति । 'से ण तत्थ' स खलु तत्र=मयूरभवे,'साउणिएहिं' शाकुनिकैः=पक्षिघातकपुरुषैः 'वहिए समाणे' वधित=वध प्राप्त सन् 'तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे' तत्रैव=तस्मिन्नेव सर्वतोभद्रे नगरे 'सेट्ठिकुलसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति । 'से ण तत्थ' स खलु तत्र 'उम्मुक्कबालभावे' उन्मुक्तबालभाव =

दुधवाले वृक्ष-जैसे अर्क, स्नुही आदिकों में लाखों बार उत्पन्न होगी। क्यों कि घोर दुष्कृत्य के आचरणों से जीव वनस्पतियों मे भी जो निकृष्ट वनस्पतिया होती हैं उनमें ही उत्पन्न होता है। फिर (सा ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सव्वओभद्दे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ) यह वहा से निकलकर सर्वतोभद्र नामके नगर में मयूर के भव को लेकर जन्म धारण करेगी। (से ण तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ) यह उस मयूर के भव में वधिकों द्वारा मारी जाकर फिरसे उसी नगर में किसी सेठ के यहा पुत्ररूप से उत्पन्न होगी। (से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाण थेराण अतिए केवल बोहिं बुज्झिहिइ, पव्वज्जा० सोहम्मे०) जब अजू का जीव श्रेष्ठी के यहा पुत्र की पर्याय से उत्पन्न होकर

આદિ વૃક્ષોમા, કટુક દુધવાળા વૃક્ષો-જેવા કે આકડા, થોર, આદિમા લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે, કારણ કે ઘોર દુષ્કૃત્યોના આચરણથી જીવ વનસ્પતિઓમા પણ જે હલકી જાતની વનસ્પતિ હોય છે તેમાજ ઉત્પન્ન થાય છે, પછી (सा ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता सव्वओभद्दे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ) તે ત્યાથી નીકળીને સર્વતોભદ્ર નામના નગરમા મોરનો ભવ-જન્મ પામશે (से ण तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभद्दे णयरे सेट्ठिकुलसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ) તે મોરના ભવમા પારધિ દ્વારા મારી જશે પછી ફરીથી તે નગરમા કોઈ એક શેઠના ઘેર પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થશે (से ण तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाण थेराण अतिए केवल बोहिं बुज्झिहिइ पव्वज्जा० सोहम्मे०) જ્યારે અજૂનો જીવ શેઠના ઘેર પુત્રના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈને ક્રમશ

अस्माद् भवात् कालमासे काल कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं- उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'णउइवासाइ' नवतिवर्षाणि 'परमाउय' परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभाया पृथिव्याम् 'उक्कोसेण सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कर्षेण सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । एव 'ससारो' ससार= भवाद्भवान्तरे परिभ्रमण 'जहा पढमे' यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रवर्णनम् 'तहा णेयव्व' तथा नेतव्य 'जाव वणस्सइएसु' यावद्वनस्पतिकेषु=वनस्पतिकायेषु तत्रापि कटुकवृक्षेषु निम्बादिषु कटुकदुग्धकेषु – अर्कस्नुहीप्रभृतिषु वनस्पतिषु

देवी (इओ) इस पयाय से (कालमासे काल किच्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (कहिं गच्छिहिइ) कहा जायगी (कहिं उववज्जिहिइ) कहां उत्पन्न होगी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (अजू ण देवी) यह अजू देवी (णउइवासाइ परमाउय पालित्ता) ९० वर्ष की अपनी पूरी आयु को भोगकर (कालमासे काल किच्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ) इस रत्नप्रभा पृथिवी के १ सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी का जीव होगी (ससारो जहा पढमे तहा णेयव्व) इसका भव से भवान्तर में भ्रमण प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र की तरह जानना चाहिये। यह उस भ्रमण (जाव वणस्सइएसु) वनस्पतिकायों में–कटुक वृक्ष–जैसे निम्बादिक वृक्षों मे, कटुक

અજૂદેવી (इओ) આ પર્યાયથી (कालमासे काल किच्चा) મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને (कहिं गच्छिहिइ) ક્યા જશે ? (कहिं उववज्जिहिइ) ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अजू ण देवी) તે અજૂદેવી (णउइवासाइ परमाउय पालित्ता) ૯૦ નેવુ વર્ષની પોતાની આયુષ્યને પૂરી ભોગવીને (कालमासे काल किच्चा) મૃત્યુના સમયે મરણ પામીને, (इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोस सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ) આ રત્નપ્રભા પૃથિવીના એક સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમા નારકીનો જીવ થશે (ससारो जहा पढमे तहा णेयव्व) તેનું એક ભવથી બીજા ભવમા પરિભ્રમણ પ્રથમ અધ્યયનમા વર્ણવેલા મૃગાપુત્રના પ્રમાણે જાણી લેવુ તે એ પ્રકારના ભ્રમણમા (जाव वणस्सइएसु) વનસ્પતિ કાયોમા કડવા વૃક્ષ-જેવા કે લીમડા

सेत्स्यति=सकलकृतकृत्यत्वेन सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुचिहिइ' मोक्ष्यते=सर्वकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिणिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन शीतीभूतो भविष्यति='सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति=मानसिकवाचिककायिकक्लेशानां नाशं करिष्यति=अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीति भावः। श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनं प्राह-एवं खलु हे जम्बू ! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्-सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां 'दसमस्स अज्झयणस्स' दशमस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे पण्णत्ते'

सिद्ध होगा, निर्मल केवलरूप आलोक से सकल लोक और अलोक का ज्ञाता होगा, सर्व प्रकार से ज्ञानावरण आदि कर्मों से मुक्त होगा और समस्त कर्मकृत विकारों से रहित होने से शीतीभूत होता हुआ त्रिविध-मानसिक, वाचनिक, एवं कायिक क्लेशों का सर्वथा विनाशक हो जायगा अर्थात्-अव्याबाध सुख का भोक्ता होगा। (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते ! सेवं भंते !) सुधर्मास्वामी जंबूस्वामी से कह रहे हैं-कि हे जंबू ! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त कर चुके हैं दुःखविपाक के इस दशवें अध्ययन का

કરશે સિદ્ધ થશે નિર્મલ કેવલરૂપ આલોકથી સકલ લોક અને અલોકના જ્ઞાતા થશે. સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોથી મુક્ત થશે અને સમસ્ત કર્મકૃત વિકારોથી રહિત હોવાથી શીતલીભૂત થઈને ત્રિવિધ-માનસિક વાચિક, અને કાયિક-ક્લેશોના સર્વથા વિનાશક થઈ જશે, અર્થાત્ -અવ્યાબાધ સુખના ભોક્તા થશે (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते ! सेवं भंते !) સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે -હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા છે તેણે દુઃખવિપાકના આ દસમા અધ્યયનના

निवृत्तबालभाव-तरुणावस्थासम्पन्नः 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए' तथारूपाणां=बहुश्रुतानां स्थविराणामन्तिके=समीपे केवलं=शुद्धं 'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्वं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=लप्स्यते, ततः 'पव्वज्जा०' प्रव्रज्यां=प्रव्रज्याग्रहणं करिष्यति। तत' कालं कृत्वा 'सोहम्मे०' सौधर्मे कल्पे देवो भविष्यति। गौतम पृच्छति-हे भदन्त! 'से णं' स खलु पूर्वोक्तः सौधर्मकल्पवासी देवः "ताओ देवलोगाओ' तस्माद् देवलोकाद्=सौधर्मकल्पात् 'आउक्खएणं' आयुःक्षयेण 'भवक्खएणं' भवक्षयेण 'ठिइक्खएणं' स्थितिक्षयेण 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति ? 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ?। भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'जहा पढमे' यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्र तथा-तद्वद् 'जाव' यावत् 'सिज्झिहिइ'

क्रमशः अपने बाल्यकाल का परित्याग करता हुआ तरुणावस्थाको प्राप्त करेगा तब इस तथारूप-बहुश्रुत स्थविरों के समीप धर्मश्रवण से शुद्ध बोधि का लाभ होगा। इससे यह भागवती दीक्षा धारण करेगा और मर कर सौधर्म कल्प में देव होगा। (से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ) फिर गौतमने पूछा कि प्रभो ! यह वहां से आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से कहां जायगा, कहां उत्पन्न होगा ? तब प्रभुने कहा कि-हे गौतम ! प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र की तरह यह महाविदेह क्षेत्र में उत्पन्न होकर वहां से सफलरूप से कृतकृत्य हो जाने के कारण

પોતાનો બાલ્યકાળ પૂરો કરીને તરૂણાવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે તે તથારૂપ-બહુશ્રુત સ્થવિરોના સમીપ ધર્મ સાંભળવાથી શુદ્ધ બોધિનો લાભ પામશે અને બોધિ પ્રાપ્ત થવાથી તે ભાગવતી દીક્ષા ધારણ કરશે, અને મરણ પામીને સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ થશે (से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ) ફરીથી ગૌતમે પૂછ્યું કે હે પ્રભો ! તે ત્યાંથી આયુષ્ય ક્ષય થતાં, ભવ ક્ષય થતાં, સ્થિતિ ક્ષય થતાં ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પ્રથમ અધ્યયનમાં વર્ણવેલા મૃગાપુત્ર પ્રમાણે તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સફળરૂપથી કૃતકૃત્ય થઈ જવાના

अथ

द्वितीयः श्रुतस्कन्धः ॥

अयमर्थः मङ्गमः। श्रीजम्बूस्वामी माह-'सेव भंते! सेव भंते!' तदेव हे भदन्त! तदेव हे भदन्त!=यद् भगवता मम प्रतिबोधित तत्सर्वं तदेव=तथैवास्ति ॥सू० ५॥

॥इति श्री – विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त–जैनशास्त्राचार्य–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर–पूज्यश्री–घासीलाल–व्रतिविरचिताया श्री–विपाक–श्रुते प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्यायाम्

"अञ्जू" नामक दशममध्ययन सम्पूर्णम् ॥ १ । १०॥

॥ इति श्रीविपाकश्रुतस्य दुःखविपाकाख्य प्रथम श्रुतस्कन्ध सम्पूर्ण ॥

यह भाव प्रतिपादित किया है, (त्तिबेमि) जैसा भगवान से मैने सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ५ ॥

इति श्रीविपाकश्रुत की विपाकचन्द्रिका टीका में दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्ध में 'अजू' नामक दसवें अध्ययन का हिन्दीभाषानुवाद सपूर्ण ॥ १० ॥

इति श्रीविपाकश्रुतका 'दुःखविपाक' नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध सपूर्ण ॥१॥

ભાવ જે પ્રતિપાદન કરેલા છે, (त्तिबेमि) તે જેવી રીતે મે ભગવાન પાસેથી સાભળ્યા છે, તેવાજ તમને કહ્યા છે ॥ સૂ૦ ૫ ॥

ઇતિ શ્રીવિપાકશ્રુતની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકામા દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કધમા 'અજ્જૂ' નામક દસમા અધ્યયનનો ગુજરાતીભાષાનુવાદ સપૂર્ણ ॥ ૧ । ૧૦॥

ઇતિ શ્રીવિપાકશ્રુતનુ દુઃખવિપાક નામક પ્રથમશ્રુતસ્કધ સપૂર્ણ ॥ ૧ ॥

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

॥ अथ विपाकश्रुतस्य सुखविपाकनाम-
द्वितीय श्रुतस्कन्धः ॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण रायगिहे णयरे गुणसिले चेइए सुहम्मे समोसढे, जंबू जाव पज्जुवासमाणे एवं वयासी–जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे पण्णत्ते, सुहविवागाणं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी–एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, तंजहा–सुबाहु १, भद्दणंदीय २, सुजाए य ३, सुवासवे ४। तहेव जिणदासे य ५, धणवई य ६, महब्बले ७। भद्दणंदी ८, महचंदे ९, वरदत्ते १० तहेव य॥ जइ णं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, पढमस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी॥ १ सू०॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रायगिहे णयरे' राजगृहं नगरमासीत्। तत्र 'गुणसिलए चेइए' गुणशिलकं चैत्यमासीत्। तस्मिन् चैत्ये=उद्याने 'सुहम्मे' सुधर्मा=

विपाकश्रुतका सुखविपाक नामका द्वितीय श्रुतस्कंध—

'तेण कालेण' तेण समएण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (रायगिहे णयरे) एक राजगृह नामका नगर था। उसमें (गुणसिले चेइए) गुणशिलक नामका एक चैत्य–उद्यान था। वहां (सुहम्मे समोसढे) भगवान के पांचवें

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામાં (रायगिहे णयरे) રાજગૃહ નામનું નગર હતું, તેમાં (गुणसिले चेइए) ગુણશિલક નામનું એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન-બગીચો હતો (सुहम्मे समोसढे) ભગવાનના પાંચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યાં પધાર્યા (जंबू जाव पज्जुवासमाणे) જંબૂસ્વામીએ

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

॥ अथ विपाकश्रुतस्य सुखविपाकनाम-
द्वितीय श्रुतस्कन्धः ॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण रायगिहे णयरे गुणसिले चेइए सुहम्मे समोसढे, जबू जाव पज्जुवासमाणे एव वयासी—जइण भते ! समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण अयमट्ठे पण्णत्ते, सुहविवागाण भते ! समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ? तएण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी—एव खलु जबू ! समणेण जाव सपत्तेण सुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, तजहा—सुबाहु १, भद्दणदी २, सुजाए य ३, सुवासवे ४ । तहेव जिणदासे य ५, धणवई य ६, महब्बले ७ । भद्दणदी ८, महचदे ९, वरदत्ते १० तहेव य ॥ जइण भते ! समणेण जाव सपत्तेण सुहविवागाण दस अज्झयणा पण्णत्ता, पढमस्स ण भते ! अज्झयणस्स सुहविवागाण समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ? तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी ॥ १ सू० ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि । 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगरमासीत् । तत्र 'गुणसिलए चेइए' गुणशिलक चैत्यमासीत् । तस्मिन् चैत्ये=उद्याने 'सुहम्मे' सुधर्मा=

विपाकश्रुतका सुखविपाक नामका द्वितीय श्रुतस्कध—

'तेण कालेण' तेण समएण' इत्यादि ।

(तेण कालेण तेण समएण) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे मे (रायगिहे णयरे) एक राजगृह नामका नगर था । उस म (गुणसिले चेइए) गुणशिलक नामका एक चैत्य—उद्यान था । वहा (सुहम्मे समोसढे) भगवान के पाचव

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) અવસર્પિણી કાલના ચોથા આરામા (रायगिहे णयरे) રાજગૃહ નામનું નગર હતુ, તેમા (गुणसिले चेइए) ગુણશિલક નામનું એક ચૈત્ય—ઉદ્યાન—બગીચો હતો (सुहम्मे समोसढे) ભગવાનના પાચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યા પધાર્યા (जबू जाव पज्जुवासमाणे) જબૂસ્વામીએ

सुधर्मस्वामिनामको भगवतः पञ्चमो गणधरः 'समोसढे' समवसृतः=शिष्यैः सह समागत । 'जंबू जाव' जम्बू. यावत् 'पज्जुवासमाणे' पर्युपासीन = सविनय सेवा कुर्वाण' 'एव वयासी' एवमवादीत्=एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=अपृच्छत् 'जइण भंते ! समणेण जाव सपत्तेण' यदि खलु हे भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्सिद्धिगतिनामधेय स्थान समाप्तेन 'दुहविवागाण' दुःखविपाकाना=दुःखविपाकाख्यप्रथमश्रुतस्कन्धस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः= अय=पूर्वोक्तप्रकार' अर्थ.=भाव' 'पन्नत्ते' प्रज्ञप्तः=कथित स मया श्रुतः, सम्प्रति 'सुहविवागाण भंते' सुखविपाकाना हे भदन्त !, सुखविपाकाख्यस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य हे भगवन् ! 'समणेण जाव सपत्तेण' श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन, श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेय स्थान समाप्तेन 'के अट्ठे' कोऽर्थः=को भाव 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्त.=कथितः ? । 'तएण' ततः खलु 'से सुहम्मे अणगारे' स सुधर्माऽनगार जंबु अणगार' जम्बूमनगारम् 'एवं वयासी' एवमवादीत्–'एव खलु' इत्यादि । एवं खलु हे जम्बू ! 'समणेण जाव

गणधर सुधर्मा स्वामी शिष्यों सहित पधारे । (जंबू जाव पज्जुवासेमाणे) जंबूस्वामी ने सविनय सेवा करते हुए (एव वयासी) उन से इस प्रकार पूछा । (जइ ण भंते समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण अयमट्ठे पण्णत्ते सुहविवागाण भंते समणेण-जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते) हे भदन्त ! यदि श्रमण भगवान् महावीर ने जो सिद्धि को प्राप्त हो चुके हैं दु ख विपाक नामक प्रथम श्रुतस्कध का यह पूर्वोक्त दश अध्ययन रूप भाव निरूपित किया है–तो हे भदन्त ! उन्हीं प्रभु ने इस सुख विपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध का क्या भाव प्रतिपादित किया है ? (तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी) इस प्रकार पूछे जाने पर सुधर्म अनगारने जबू अनगार के प्रति ऐसा कहा–

સવિનયપણે સેવા કરતા થકા (एव वयासी) તેમને આ પ્રમાણે પૂછ્યું, (जइ ण भंते समणेण जाव सपत्तेण दुहविवागाण अयमट्ठे पण्णत्ते सुहविवागाण भंते समणेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते) હે ભદન્ત ! જો કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થયા છે તેમણે દુ:ખવિપાકનામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના તે પૂર્વોક્ત દશ અધ્યયનરૂપ ભાવ નિરૂપણ કર્યા છે તો હે ભદન્ત ! તે પ્રભુએ આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધ ભાવ શું પ્રતિપાદન કર્યા છે ? (तए ण से सुहम्मे अणगारे जंबु-अणगार एव वयासी) આ પ્રમાણે પૂછતા સુધર્મ-અણગારે જંબૂ અણગાર

सपत्तेण' श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन-श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन, 'सुहविवागाण' सुखविपाकाना 'दस अज्झयणा पण्णत्ता' दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, 'तंजहा' तद्यथा=तेषां नामानि सार्धगाथयाऽऽह—

"सुबाहू १ भद्दणंदी २ य, सुजाए ३ य सुवासवे ४।
तहेव जिणदासे ५ य, धणवई ६ य महब्बले ७ ॥ १ ॥
भद्दणंदी ८ महचंदे ९, वरदत्ते १० तहेव य ॥"

'सुबाहु' इत्यादि। सुबाहुः १, भद्रनन्दी च, २ सुजातश्च ३, सुवासवः ४। तथैव जिनदासश्च ५, धनपतिश्च ६ महाबलः ७। भद्रनन्दी ८, महाचन्द्रः ९, वरदत्तः १० तथैव च। एतानि दशाध्ययनानि तत्तच्चरित्रप्रतिपादकत्वेन

(एवं खलु जंबू समणेणं जाव संपत्तेणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) हे जंबू! सिद्धिगति प्राप्त श्रमण भगवान महावीरने इस सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध के १० अध्ययन प्रतिपादित किये हैं। (तंजहा) वे इस प्रकार हैं—

सुबाहू१ भद्दणंदीय२, सुजाए य३, सुवासवे४
तहेव जिणदासे य५, धणवई य६ महब्बले७।
भद्दणंदी८, महचंदे९, वरदत्ते१० तहेव य)

सुबाहु१, भद्रनंदी२, सुजात३, सुवासव४, जिनदास५, धनपति६ महाबल७, भद्रनंदी८, महाचंद्र९, और वरदत्त१०। ये अध्ययन इन नामों से इस कारण प्रसिद्ध हुए हैं कि इनके चरित्रों का इन अध्ययनों में वर्णन किया गया है (जइ णं भंते समणेणं

અંત આ પ્રમાણે કહ્યું (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) હે જમ્બૂ! સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના ૧૦ દસ અધ્યયન પ્રતિપાદન કરેલા છે (तंजहा) તે આ પ્રમાણે છે—

(सुबाहू,१ भद्दणंदी य,२ सुजाए य,३ सुवासवे,४।
तहेव जिणदासे य,५ धणवई य,६ महब्बले७।
भद्दणंदी,८ महचंदे,९ वरदत्त,१० तहेव य।

सुबाहु,१ भद्रनन्दी,२ सुजात,३ सुवासव,४ जिनदास,५ धनपति,६ महाबल,७ भद्रनंदी ८ महाचन्द्र,९ અને वरदत्त १०, આ અધ્યયનો એ નામથી પ્રસિદ્ધ એ કારણથી થયા છે કે જે ઉપર જણાવ્યા તેના ચરિત્ર તે અધ્યયનમાં વર્ણન

तत्तन्नाम्ना प्रसिद्धानि। श्री जम्बूस्वामी पृच्छति 'जइ णं भंते' इत्यादि।

'जइ णं' यदि खलु 'भंते' हे भगवन्! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन भगवता यावत्सम्प्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां=विपाकश्रुतस्य-द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य 'दस अज्झयणा पण्णत्ता' दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, तेषु 'पढमस्स णं' प्रथमस्य खलु 'भंते' हे भदन्त! 'अज्झयणस्स' अध्ययनस्य 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सम्प्राप्तेन 'के अट्ठे पण्णत्ते' कोऽर्थः प्रज्ञप्तः=को भावः प्रतिपादितः? । 'तए णं' ततः खलु 'से सुहम्मे अणगारे' स सुधर्माऽनगारः 'जंबु अणगारं' जम्बूनामानमनगारम् 'एवं वयासी' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्-प्रथमस्य सुबाहुकुमारस्य चरित्रमवर्णयत् ॥ सू० १ ॥

जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) जंबू स्वामी पुनः सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं कि हे भदन्त! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं इस सुखविपाक नाम द्वितीय श्रुतस्कन्ध के १० अध्ययन प्ररूपित किये हैं। परन्तु (भंते) हे भदन्त! उनमें से (पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) उसके प्रथम अध्ययन का उन्हीं श्रमण भगवान महावीर प्रभुने क्या भाव प्रतिपादित किया है? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) इस प्रकार जंबू द्वारा पूछे जाने पर सुधर्म स्वामीने उनसे इस प्रकार कहा ॥ सू० १ ॥

કહવામાં આવ્યા છે (जइणं भंते! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता) જંબૂ સ્વામિ ફરીથી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે હે ભદન્ત! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે તેણે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના ૧૦ દસ अध्ययन પ્રરૂપિત કરેલા છે, પરન્તુ (भंते) હે ભદન્ત! તેમાંથી (पढमस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते) પ્રથમ અધ્યયનના તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યા છે? (तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) જંબૂસ્વામીએ તે પ્રમાણે પૂછયું ત્યારે સુધર્મા સ્વામીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥સૂ ૧॥

मूलम्—

एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था, रिद्ध ३। तत्थ णं हत्थिसीसस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसी-भाए एत्थ णं पुप्फकरंडए णामं उज्जाणे होत्था सव्वोउय०। तत्थणं कयवणमाल-पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था दिव्वे०। तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णाम राया होत्था महया०। तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था। तए णं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ, जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं, णवरं सुबाहुकुमारे, जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति, जाणित्ता अम्मापियरो पंच पासायवडिंसगसयाइं करेंति अब्भुग्गय० भवणं, एत्थ जहा महब्बलस्स रण्णो णवरं पुप्फचूला-पामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकण्णसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हावेंति। तहेव पंचसइओ दाओ जाव उप्पिं पासाय-वरगए फुट्टमाणेहिं जाव विहरइ ॥ सू० २ ॥

टीका—

'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था' हस्तिशीर्षं नाम नगरमासीत्। तत् कीदृशम् ? इत्याह—'रिद्ध०' ऋद्धस्तिमित-

---

'एवं खलु जंबू' इत्यादि।

प्रथम अध्ययन के अर्थ को स्पष्ट करने के लिये सुधर्म स्वामी कहते हैं कि (जंबू) हे जंबू ! (एवं खलु) सुबाहु कुमार का चरित्र इस प्रकार है (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में (हत्थिसीसे णाम णयरे होत्था) हस्तिशीर्ष नाम का एक नगर था। (रिद्ध३) यह नगर ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था। (तत्थणं

'एवं खलु जंबू !' ईत्यादि

प्रथम अध्ययनना अर्थने स्पष्ट करवा माटे सुधर्मा स्वामी कहे छे के (जंबू) हे जंबू ! 'एवं खलु' सुबाहु कुमारनुं चरित्र आ प्रमाणे छे (तेणं कालेणं तेणं समएणं) अवसर्पिणी कालना चोथा आराम (हत्थिसीसे णाम णयरे होत्था) हस्तिशिर्ष नामनुं एक नगर हतुं रिद्ध० आ नगर ऋद्ध, स्तिमित एव समृद्ध हतुं.

मितसमृद्धम्, इत्यादि। 'तत्थ णं' तत्र खलु 'हत्थिसीसस्स णयरस्स' हस्तिशीर्षस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बहिर्भागे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे, 'एत्थ णं' अत्र खलु एकस्मिन् स्थाने 'पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था' पुष्पकरण्डकं नामोद्यानमासीत्। कीदृशम्? इत्याह- 'सव्वोउय०' सव्वोउयपुप्फफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे' सर्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धं, रम्यं, नन्दनवनप्रकाशं, प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपं, प्रतिरूपम्। 'तत्थ णं' तत्र खलु तस्मिन्नुद्याने 'कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनमासीत्। तत्कीदृशम्? 'दिव्वे' दिव्यं=रमणीयम्, इत्यादि। 'तत्थ णं' तत्र खलु 'हत्थिसीसे णयरे' हस्तिशीर्षे नगरे 'अदीणसत्तू णाम राया होत्था' अदीनशत्रुर्नाम राजाऽभवत्, कीदृशः? 'महया०' 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः -महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वत क्षुल्लहिमवत्पर्वतापेक्षया उच्चत्वायामोद्वेध(गाम्भीर्य)विष्कम्भपरिक्षेपादिना रत्नमयपद्मवरवेदिकानानामणिरत्नमयकूटकल्पतरुश्रेणिप्रभृतिना

(हत्थिसीसस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था) उस हस्तिशीर्ष नगर के बाहिर की ओर ईशानकोण में पुष्पकरडक नामका एक बगीचा था। (सव्वोउय० तत्थ णं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था) यह सब ऋतुओं के पुष्प और फलों से समृद्ध था, उस बगीचे में कृतवनमालप्रिय यक्षका एक आयतन था। (दिव्वे) जो बहुत ही रमणीय था। (तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णाम राया होत्था) उस हस्तिशीर्ष नगर में अदीनशत्रु नामका राजा था। (महया०) जिस प्रकार महाहिवान पर्वत क्षुल्लक हिमवत पर्वत की अपेक्षा ऊंचाई से

(तत्थ णं हत्थिसीसस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरडए णाम उज्जाणे होत्था) ते हस्तिशीर्ष नगरना બહારના ભાગમાં ઈશાન ખુણામાં પુષ્પકરંડક નામનો એક બગીચો હતો (सव्वोउय० तत्थ णं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खायणे होत्था) ते सर्व ઋતુઓના ફુલ અને ફળોથી ભરપુર હતો, તે બગીચામાં કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષનું નિવાસ સ્થાન હતું (दिव्वे) તે ઘણું જ શોભાયમાન હતું (तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णाम राया होत्था) ते हस्तिशीर्ष नगरमां अदी-

क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन च महान्, तथाऽयमदीनशत्रुर्मेदिनीपतिरपि शेषराजापेक्षया जातिकुलनीतिन्यायादिना विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलप्रवाल–राज्य–राष्ट्रबल–वाहन–कोश–कोष्ठागारादिना जातिकुलधर्ममर्यादाकारित्वेन च महान् नरोत्तमः, तथा सर्वजनमनोमोदकतया विस्तृतयशःकीर्त्तिरूपसुगन्धतया च मलयवत्, औदार्यधैर्यगाम्भीर्यादिगुणैर्मन्दरवत्=मेरुवत् भूपवृन्दे दिव्यर्द्धि-दिव्यद्युति–दिव्यप्रभावादिभिर्महेन्द्रवत्=महेन्द्राभिधपर्वतविशेषवत् सार'=श्रेष्ठ । 'तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो' तस्य खलु अदीनशत्रो राज्ञः 'धारणीपामोक्ख' धारणीप्रमुख 'देवीसहस्स' देवीसहस्र=धारणीप्रमुखा सहस्रदेव्यः 'ओरोहे यावि'

गम्भीरता से, विष्कम्भ से एवं परिक्षेप आदि से तथा रत्नमय पद्मवर वेदिका से, नानामणियों एवं रत्नों के कूट से, और कल्पतरुओं की श्रेणी आदि से क्षेत्र की मर्यादा करने वाला होने के कारण महान माना जाता है उसी तरह यह अदीनशत्रु राजा भी अन्य राजाओं की अपेक्षा जाति कुल, नीति एवं न्याय आदि से, तथा विपुल धन, कनक, रत्न, मणि, मौक्तिक, शंख, शिला, प्रवाल, राज्य, सैन्य, राष्ट्र, सवारी कोश एवं कोष्ठागार, इत्यादि द्वारा जाति और कुल की मर्यादा करने वाला होने के कारण महान था। तथा–सर्वजनों के मन को आनंदकारी होने से और विस्तृत यश एवं कीर्तिरूप सौरभ से सुरभित होने से मलय पर्वत के समान था, तथा औदार्य धैर्य गाम्भीर्यादि गुणों से मेरु पर्वत के समान था। अन्य राजाओं में दिव्य ऋद्धि से, दिव्यद्युति से, और दिव्य प्रभाव आदि से

नशत्रु नामना राजा हता (महया०) जे प्रमाणे महाहिमवान पर्वत, क्षुल्लक हिमवत पर्वतनी अपेक्षा ऊंचाईथी, गंभीरताथी विष्कंभथी अने परिक्षेप आदिथी तथा रत्नमय पद्मवर वेदिकाथी, नाना मणिओ अर्थात् रत्नोना कूटथी अने कल्प तरुओनी श्रेणी आदिथी, क्षेत्रनी मर्यादा करनार होवाथी मोटो मानवामां आवे छे तेज प्रमाणे, ते अदीनशत्रु राजा पण अन्य-बीजा राजाओना मुकाबले जाति, कुल, नीति, अने न्याय आदिमां तथा विपुल धन कनक, रत्न, मणि, मोति, शंख, शिला, प्रवाल, राज्य, राष्ट्र सैन्य, सवारी कोश अने कोष्ठागार इत्यादि द्वारा, जाति अने कुलनी मर्यादा करनार होवाथी विस्तृत यश अने कीर्तिरूप सुवासथी सुवासपूर्ण होवाथी मलय पर्वतना समान हतो, तथा उदारता धीरता= गंभीरता आदि गुणोमां मेरु पर्वत समान हतो अन्य राजाओमां दिव्य ऋद्धिथी दिव्यद्युतिथी अने दिव्यप्रभाव आदिथी

अवरोधे चापि=अन्तःपुरे' होत्था' आसीत् । 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'तंसि तारिसगंसि' तस्मिन् तादृशे= पूर्वभवोपार्जितपुण्यपुञ्जानां प्राणिनां योग्ये 'वासभवणंसि' वासभवने-शयन गृहे सुप्ता सती 'सीहं' सिंहं 'सुमिणे' स्वप्ने 'पासइ' पश्यति 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' यथा मेघस्य=ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य प्रथमाध्ययने मेघकुमारस्य जन्मवर्णनं तथाऽत्रापि भणितव्यं=ज्ञातव्यम् 'णवरं' नवरं अयमेव विशेषः, अत्र अकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्ति । ततः खलु तस्य सुबाहु कुमारस्य मातापितरौ-'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार इति नाम 'जाव' यावत् 'अलं' परिपूर्णं 'भोगसमत्थं यावि' भोगसमर्थं चापि=चकारोऽवधारणार्थक,

---

महेन्द्र पर्वत के समान श्रेष्ठ माना जाता था । (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणी-पामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) इस अदीनशत्रु राजा के अन्त पुर में धारणी प्रमुख हजार देवियां थीं । (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वास भवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) एक समय की बात है कि धारिणी देवी किसी समय पुण्यवान प्राणियों के सोने योग्य शय्या पर सोई थी । उसने स्वप्न में सिंह देखा (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के प्रथम अध्ययन में मेघकुमार के जन्म के वर्णन की तरह यहां पर भी समझना चाहिये । (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) इस में विशेषता यह है कि मेघकुमार की माता को अकाल मेघका का दोहद हुआ था, यहाँ पर ऐसा नहीं हुआ । इस शुभ स्वप्न से

મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) તે અદીનશત્રુ રાજાના અંત પુરમાં ધારણી પ્રમુખ હજાર દેવીઓ હતી (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) એક સમયની વાત છે કે ધારણી દેવી કોઈ એક સમય પુણ્યવાન પ્રાણીઓને સુવા-શયન કરવા યોગ્ય શય્યા પર સુતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહ જોયો (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) જ્ઞાતાધર્મ-કથાંગ-સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં મેઘકુમારના જન્મના વર્ણન પ્રમાણે અહીં પણ સમજી લેવું (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलंभोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) તેમાં વિશેષતા એ છે કે મેઘકુમારની માતાને અકાળે મેઘનો દોહદ મનોરથ થયો હતો, અહિં આગળ એ

'अपि' निश्चयार्थक 'जाणति' जानीतः 'जाणित्ता' ज्ञात्वा 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'पच पासायवडिंसगसयाइ' पञ्च प्रासादावतंसकशतानि=पञ्चशत-संख्यकान् श्रेष्ठप्रासादानित्यर्थ 'कारेति' कारयतः। कीदृशान् प्रासादान् कारयतः? इत्याह–अब्भुग्गय०' 'अब्भुग्गयमूसियपहसियविव मणिकणगरयणभत्ति-चित्ते' अभ्युद्गतोच्छ्रितान्=अत्युच्चान् अत्र द्वितीयाबहुवचनलोप आर्षत्वात्, प्रहसितानिव=प्रकृष्टहासयुक्तानिव=श्वेतोज्ज्वलप्रभया हसत इवेत्यर्थः, मणिकनक-रत्नभक्तिचित्रान्=पञ्चवर्णरत्नाना भक्तिभि'='विच्छित्तिविशेषैः चित्राणि यत्र तान्, इत्यादि प्रासादवर्णन ज्ञातासूत्रोक्तमेघकुमारप्रासादवद् विज्ञेयम्। तेषा प्रासादाना मध्ये 'एग च ण मह भवण' एक च खलु महद् भवनं कारयत'। तत्र एकम्=अद्वितीय शोभादिगुणतस्तत्सदृशद्वितीयरहितम्, महत्= अतिविशाल, प्रधान षड्ऋतुसम्बन्धिविविधसौख्यसम्पन्न सोत्सव वा, भवनम्=अभयदानसुपात्रदानादिभि समुपार्जितपुण्यपुञ्जाना पुण्यभोगाय भवतीति

सुबाहु कुमार का जन्म हुआ। सुबाहुकुमार को माता और पिताने जब परिपूर्णरूप से भोगों के भोगने में समर्थ जाना, तब (अम्मापियरो पच पासायवडिंसगसयाइ कारेति) उन्होंने पाचसौ ऊचे२ सुन्दर प्रासाद इसके लिये बनवाये (अब्भुग्गय० भवण एव) ये प्रासाद अत्यत ऊचे थे। अत्यत धवल होने के कारण ऐसे मालूम पडते थे कि मानों ये हँस ही रहे है। इन में नाना प्रकार के मणियों, सुवर्ण एव रत्नों की विचित्र रचना से अनेक चित्र बने हुए थे। राजा ने उन प्रासादों के बीचोंबीच एक बडाभारी भवन भी बनवाया। जो अपनी शोभा से अद्वितीय एव विशेष विस्तृत था। यह छहों ऋतुओं के समय की शोभा से सपन्न था। जिन्हों ने अभय सुपात्र – दानादिक से

પ્રમાણે નથી થયુ એ શુભ સ્વપ્નથી સુબાહુ કુમારનો જન્મ થયો. સુબાહુ કુમારને માતા અને પિતાએ જ્યારે પરિપૂર્ણરૂપથી ભોગો ભોગવવામા સમર્થ જાણ્યા, ત્યારે (अम्मापियरो पच पासायवडिंसगसयाइ कारेति) તેણે પાચસો (૫૦૦) ઉચા અને સુન્દર મહેલ તે કુમાર માટે બનાવ્યા (अब्भुग्गय० भवण एव) તે મહેલ બહુજ ઉચ્ચા હતા અત્યત ધવલ (શ્વેત) હોવાના કારણે જાણે હસતા હોય તેવા જણાતા હતા તેમા અનેક પ્રકારના મણિઓ, સુવર્ણ અને રત્નોની વિચિત્ર રચનાથી અનેક ચિત્ર બન્યા હતા રાજાએ તે મહેલોના વચ્ચે એક મોટુ ભવન બનાવ્યુ હતુ તે પોતાની શોભામા અજોડ અને વિસ્તૃત હતુ તે છ ઋતુઓના સમયની શોભાથી સપન્ન હતુ જેણે अभय सुपात्र-

अवरोधे चापि=अन्तःपुरे' होत्था' आसीत्। 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'तंसि तारिसगंसि' तस्मिन् तादृशे=पूर्वभवोपार्जितपुण्यपुञ्जानां प्राणिनां योग्ये 'वासभवणंसि' वासभवने-शयनगृहे सुप्ता सती 'सीहं' सिंहं 'सुमिणे' स्वप्ने 'पासइ' पश्यति 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' यथा मेघस्य=ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य प्रथमाध्ययने मेघकुमारस्य जन्मवर्णनं तथाऽत्रापि भणितव्यं=ज्ञातव्यम् 'णवरं' नवरम् अयमेव विशेषः, अत्र अकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्ति। तत' खलु तस्य सुबाहुकुमारस्य मातापितरौ-'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार इति नाम 'जाव' यावत् 'अलं' परिपूर्णं 'भोगसमत्थं यावि' भोगसमर्थं चापि=चकारोऽवधारणार्थकः,

---

महेन्द्र पर्वत के समान श्रेष्ठ माना जाता था। (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) इस अदीनशत्रु राजा के अन्तःपुर में धारणी प्रमुख हजार देवियां थीं। (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइं तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) एक समय की बात है कि धारिणी देवी किसी समय पुण्यवान प्राणियों के सोने योग्य शय्या पर सोई थीं। उसने स्वप्न में सिंह देखा (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के प्रथम अध्ययन में मेघकुमार के जन्म के वर्णन की तरह यहां पर भी समझना चाहिये। (णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) इस में विशेषता यह है कि मेघकुमार की माता को अकाल मेघका का दोहद हुआ था, यहाँ पर ऐसा नहीं हुआ। इस शुभ स्वप्न से

મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો. (तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था) તે અદીનશત્રુ રાજાના અંતઃપુરમાં ધારણી પ્રમુખ હજાર દેવીઓ હતી (तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइं तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ) એક સમયની વાત છે કે ધારણી દેવી કોઈ એક સમય પુણ્યવાન પ્રાણીઓને સુવા-શયન કરવા યોગ્ય શય્યા પર સુતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહ જોયો (जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं) જ્ઞાતાધર્મકથાંગ-સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં મેઘકુમારના જન્મના વર્ણન પ્રમાણે અહીં પણ સમજી લેવું 'णवरं सुबाहुकुमार जाव अलंभोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता) તેમાં વિશેષતા એ છે કે મેઘકુમારની માતાને અકાળે મેઘનો દોહદ મનોરથ થયો હતો, અહિં આગળ એ

दिवसे 'पाणिं गिण्हावेंति' पाणिं ग्राहयत, सुबाहुकुमारस्य पञ्चशतराजकन्याभिः सह विवाहं कारयत इति भावः। 'तहेव' तथैव=भगवतीसूत्रोक्तमहाबलराजवदेव 'पंचसइओ दाओ' पञ्चशतिको दायः=हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः=यौतुकम् पञ्चशतकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां दीयमानं द्रव्यम्, एकैककन्यकामातापितृभ्यां हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः प्रदत्त इत्यर्थः। 'उप्पिंपासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=सर्वोच्चप्रासादस्थितः = प्रासादोपरिभूमिकाऽवस्थितः, 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः सवेगं वाद्यमानैः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'मुइंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः मृदङ्गमुखपुटैः, वरतरुणीसंप्रयुक्तैः, द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धनाटकैः उपगीयमानः २ उपलाल्यमानः २ उदारान् मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान् भुञ्जानः इति संग्राह्यम्। 'विहरइ' विहरति ॥ सू० २ ॥

साथ पाणिग्रहण हुआ था। इन में पुष्पचूला बडी थी। इन कन्याओं का सब का एक ही दिन सुबाहु कुमार के साथ विवाह हुआ था। भगवती-सूत्र मे जिस प्रकार महाबल राजा को श्वशुरपक्ष से दहेज में सुवर्ण आदि दायभाग ५००-५०० की संख्या में प्राप्त हुआ था, इसी प्रकार हर एक कन्या के माता पिताने भी अपने जामाता सुबाहु कुमार को ५००-५०० की संख्या में प्रत्येक दहेज की चीजें प्रदान की थीं। सुबाहुकुमार इन ५०० स्त्रियों के साथ उपरिभवनों मे रहकर कभी बाजों को सुनता तो कभी२ बत्तीस प्रकार के नाटकों को देखता। इस प्रकार उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगता हुआ रहने लगा ॥ सू० २ ॥

હતી, તે તમામ કન્યાઓના એકજ દિવસે સુબાહુકુમાર સાથે વિવાહ થયા હતા ભગવતી સૂત્રમાં જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાને સાસરા પક્ષ તરફથી દહેજ-પહેરામણીમાં સોના-આદિ દાયભાગ ૫૦૦-૫૦૦ની સંખ્યામાં પ્રાપ્ત થયા હતા, તેજ પ્રમાણે, આ સ્થળે પણ દરેક કન્યાના માતા-પિતાએ પણ પોતાના જમાઇ સુબાહુ કુમારને પાંચસો-પાંચસોની સંખ્યામાં તમામ દહેજ પહેરામણીની ચીજો આપી હતી સુબાહુ કુમાર તે ૫૦૦ પાંચસો સ્ત્રીઓની સાથે ભવનના ઉપરના ભાગમાં રહેતા અને ક્યારેક વાજીંત્રો સાંભળતા હતા, ક્યારેક બત્રીસ પ્રકારના નાટકો જોતા હતા આ પ્રમાણે મનુષ્ય સંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતા થકા રહેવા લાગ્યા ॥સૂ ૨॥

भवन, तत् कारयतः। ननु किं नाम भवन कश्च प्रासादः? उच्यते-भवन, दैर्घ्यापेक्षया किंचिन्न्यूनोच्छ्रायक, प्रासादस्तु दैर्घ्यापेक्षया द्विगुणोच्छ्रायकः। अथवा-एकभूमिक भवनम्, अनेकभूमिकः प्रासाद इति। भवनवर्णनमपि तत्रैव विलोकनीयम्। इह च प्रासादा वधूनिमित्त, भवन तु कुमारायेति विवेकः। एवम्=अनेनैव प्रकारेण पाणिग्रहणवर्णन 'जहा' यथा येन प्रकारेण 'महब्बलस्स रण्णो' महाबलस्य=भगवतीसूत्रोक्तमहाबलस्य राज्ञो वर्णन, तथैव सर्व विज्ञेय 'णवरं' नवरम्=अत्राय विशेष -अस्य सुबाहुकुमारस्य 'पुप्फचूलापामोक्खाण' पुष्पचूलाप्रमुखाणा 'पचण्ह रायवरकण्णगसयाण' पञ्चाना राजवरकन्याशताना= पञ्चशतसंख्यकाना श्रेष्ठराजकन्यानाम् 'एगदिवसेण' एकदिवसे=एकस्मिन्नेव

पुण्य अर्जित किया है ऐसे पुरुषों को अपने कृत पुण्य के फलको भोगने के लिये जो स्थान विशेष प्राप्त होता है उसका नाम भवन है। दीर्घता की अपेक्षा ऊचाई में जो कुछ कम होता है वह भवन, तथा अपनी दीर्घता से जिस की दूनी ऊचाई होती है वह प्रासाद है यही भवन और प्रासाद में अन्तर है अथवा एक भूमि आगन वाला भवन और अनेक भूमिवाला प्रासाद होता है। राजाने भवन बनवाया था वह कुमार के निवास के लिये था एव प्रासाद वधुओं के लिये थे। भगवती सूत्र में जिस प्रकार महाबल राजा के विवाह का वर्णन किया गया है उसी प्रकार सुबाहुकुमार के विवाह का वर्णन भी समझना चाहिये। इस सुबाहुकुमार का पाचसौ (५००) कन्याओं के

દાન આપીને પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હોય એવા પુરૂષોને પોતાના કરેલા પુણ્યના ફળને ભોગવવા માટે જે સ્થાન વિશેષ મળે છે તેનું નામ ભવન છે લબાઈની અપેક્ષાએ જે ઉચાઈમા ઓછુ હોય છે તે ભવન છે, તથા પોતાની લબાઈથી જેની બમણી ઉચાઈ હોય છે તે મહેલ છે ભવન અને પ્રાસાદ-મહેલમા અન્તર-ફરક એટલો છે, અથવા એક ભૂમિ આગણવાળા તે ભવન અને અનેક ભૂમિ આગણવાળા તે મહેલ કહેવાય છે રાજાએ જે ભવન બનાવરાવ્યુ હતુ તે રાજકુમારના નિવાસ માટે હતુ અને જે મહેલ હતો તે વહુઓના નિવાસ માટે હતો ભગવતી સૂત્રમા જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાના વિવાહનું વર્ણન કરેલુ છે તે પ્રમાણે સુબાહુ કુમારના વિવાહનું વર્ણન સમજી લેવુ તે સુબાહુ કુમારને પાચસો (૫૦૦) કન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ (લગ્ન) થયુ હતુ તે સૌમા પુષ્પચૂલા મોટી

दिवसे 'पाणिं गिण्हावेंति' पाणिं ग्राहयत , सुबाहुकुमारस्य पञ्चशतराजकन्याभिः सह विवाहं कारयत इति भावः । 'तहेव' तथैव=भगवतीसूत्रोक्तमहाबल-राजवदेव 'पंचसइओ दाओ' पञ्चशतिको दायः=हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दाय =यौतुकम् पञ्चशतकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां दीयमानं द्रव्यम्, एकैककन्यकामातापितृभ्यां हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः प्रदत्त इत्यर्थः । उप्पिंपासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=सर्वोच्चप्रासादस्थित = प्रासादोपरिभूमिकाऽवस्थित , 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः सवेगं वाद्यमानैः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'मुइंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः मृदङ्गमुखपुटैः, वरतरुणीसंप्रयुक्तैः, द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धनाटकैः उपगीयमानः २ उपलाल्यमानः २ उदारान् मनुष्य-सम्बन्धिनः कामभोगान् भुञ्जानः इति संग्राह्यम् । 'विहरइ' विहरति ॥ सू० २ ॥

साथ पाणिग्रहण हुआ था । इन में पुष्पचूला बडी थी । इन कन्याओं का सब का एक ही दिन सुबाहु कुमार के साथ विवाह हुआ था । भगवती–सूत्र में जिस प्रकार महाबल राजा को श्वशुरपक्ष से दहेज में सुवर्ण आदि दायभाग ५००–५०० की संख्या में प्राप्त हुआ था, इसी प्रकार हर एक कन्या के माता पिताने भी अपने जामाता सुबाहु कुमार को ५००–५०० की संख्या में प्रत्येक दहेज की चीजें प्रदान की थीं । सुबाहुकुमार इन ५०० स्त्रियों के साथ उपरिभवनों में रहकर कभी बाजों को सुनता तो कभी२ बत्तीस प्रकार के नाटकों को देखता । इस प्रकार उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगता हुआ रहने लगा ॥ सू० २ ॥

હતી, તે તમામ કન્યાઓના એકજ દિવસે સુબાહુકુમાર સાથે વિવાહ થયા હતા ભગવતી સૂત્રમાં જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાને સાસરા પક્ષ તરફથી દહેજ–પહેરામણીમાં સોના–આદિ દાયભાગ ૫૦૦–૫૦૦ની સંખ્યામાં પ્રાપ્ત થયા હતા, તેજ પ્રમાણે, આ સ્થળે પણ દરેક કન્યાના માતા–પિતાએ પણ પોતાના જમાઈ સુબાહુ કુમારને પાંચસો–પાંચસોની સંખ્યામાં તમામ દહેજ પહેરામણીની ચીજો આપી હતી સુબાહુ કુમાર તે ૫૦૦ પાંચસો સ્ત્રીઓની સાથે ભવનના ઉપરના ભાગમાં રહેતા અને ક્યારેક વાજિંત્રો સાંભળતા હતા, ક્યારેક બત્રીસ પ્રકારના નાટકો જોતા હતા આ પ્રમાણે મનુષ્ય સંબંધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવતા થકા રહેવા લાગ્યા ॥સૂ. ૨॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण समए॒ भगव महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए। सुबाहू वि जहा जमाली तहा रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ राया परिसा गया। तए ण से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिस्सम हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता जाव एव वयासी-सद्दहामि ण भते निग्गथ पावयण जाव जहा ण देवाणुप्पियाण अतिए बहवे राईसरजावप्पभिईओ मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया णो खलु अह तहा सचाएमि मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइत्तए, अहण्ण देवाणुप्पियाण अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामि। अहासुह देवाणुप्पिया! मा पडिबध करेह। तएण से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जइ, पडिवज्जित्ता तमेव रह दुरुहइ। दुरूहित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ॥ ३ सू० ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन्

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण समणे भगव महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुबाहु वि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिसा गया) उस काल और उस समय मे श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरडक उद्यान में आये। जनता उनके दर्शनार्थ अपने२ स्थान से निकली, राजा अदीनशत्रु भी कूणिक राजा की तरह

'तेण कालेण' ईत्यादि

(तेण कालेण तेण समएण समणे भगव महावीरे समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुबाहूवि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिसा गया) ते કાલમા અને તે સમયને વિષે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા હસ્તિશિર્ષ નગરના પુષ્પકરડક બગીચામા પધાર્યા માણસો તેમના

काले तस्मिन् समये 'समणे भगवं महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीरः 'समोसढे' समवसृतः=ग्रामानुग्रामं विहरन् समागतः। 'अदीणसत्तू' अदीनशत्रू राजा 'जहा कूणिए' यथा कूणिकः=कूणिकराजवत् 'णिग्गए' भगवद्वन्दनार्थं निर्गतः। 'सुबाहूवि' सुबाहुरपि=सुबाहुकुमारोऽपि 'जहा जमाली' यथा जमालि= भगवतीसूत्रोक्तजमालिः 'तहा' तथैव' 'रहेण णिग्गए' रथेन निर्गतः=रथमारुह्य-निर्गत इत्यर्थः। 'जाव' यावत्-पञ्चाभिगमेन भगवतः समीपे समागत्य वन्दननमस्कारपूर्वकं पर्युपास्ते। भगवता तस्यां महातिमहालयायां पर्षदि 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः 'राया' राजा अदीनशत्रुः, धर्मं श्रुत्वा स्वभवनं गतः 'परिसा गया' परिषदपि प्रतिनिवृत्ता। 'तए णं से' ततः खलु स

बड़े ही ठाटबाट से निकला, भगवती सूत्र में प्रभुवंदना के लिये जमाली के निकलने का जिस प्रकार वर्णन किया गया है ठीक उसी प्रकार से सुबाहु कुमार भी श्रमण भगवान् महावीर प्रभु की वंदना निमित्त अपने स्थान से रथ पर सवार होकर निकला। पञ्च प्रकार के अभिगमन से भगवान के समीप पहुँच कर वह वंदनानमस्कारपूर्वक प्रभु की पर्युपासना करने लगा। प्रभुने उस आई हुई परिषद में धर्म का उपदेश दिया। परिषद और राजा धर्म देशना सुनकर अपने२ स्थान पर गये। (तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ) पश्चात् सुबाहु कुमार श्रमण भगवान् महावीर के समीप श्रुतचारित्ररूप धर्मका स्वरूप सुनकर एवं

દર્શન માટે પોતાના સ્થાનથી નીકળ્યા રાજા પણ કૂણિક રાજાના પ્રમાણે મોટા ઠાઠ-માઠથી નીકળ્યા ભગવતી સૂત્રમા પ્રભુ વંદના માટે જમાલીના નીકળવા સંબંધે જે પ્રકારનું વર્ણન છે તેજ પ્રમાણે સુબાહુ કુમાર પણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા માટે પોતાના સ્થાનથી રથ-પર સવાર થઈને નિકળ્યા છે પાચ પ્રકારના અભિગમનથી ભગવાનના સમીપ જઈને તેઓ વંદના-નમસ્કાર પૂર્વક પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા પ્રભુએ તે આવેલી પરિષદમા ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી તે પરિષદ અને રાજા ધર્મનો ઉપદેશ સાભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર ગયા (तएणं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ) પછી સુબાહુકુમાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસેથી શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સાભળીને અને મારી રીતે તેનુ મનન કરી અંતરમા ઘણુજ પ્રસન્ન થયા, અને મનથી ખૂબ સંતોષ પામ્યા પછી પોતાના

सुबाहुकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'धम्मं' धर्मं=श्रुतचारित्रलक्षणम्=अगारानगारलक्षणं धर्मं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=ग्राह्यत्वेन हृदयधार्य 'हट्ठतुट्ठे हट्ठतुष्टः=हृष्टो हृदये प्रफुल्लः, तुष्टो मनसि तृप्त सन 'उट्ठाए' उत्थया=स्वकृतोत्थानक्रियया उट्ठेइ' उत्तिष्ठति, 'उट्ठित्ता' उत्थाय 'जाव' यावत् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'सद्दहामि णं' श्रद्दधामि= 'इदं यथार्थमस्ती'-त्येवं विश्वसिमि खलु, 'भंते' हे भदन्त! 'निग्गथं पावयणं' नैर्ग्रन्थं प्रवचनं 'जाव' यावत्-'पत्तियामि णं भंते निग्गथं पावयणं' 'पत्तियामि णं' प्रत्येमि='यथा भगवता प्रतिबोध्यते तथैव जीवादिस्वरूपमस्ती'ति प्रतीतिं करोमि खलु हे भदन्त! नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्। 'रोयामि णं०' रोचयामि=

उसको अच्छी तरह मनन कर हृदय में अत्यंत प्रफुल्लित और मन में खूब संतुष्ट होता हुआ अपने स्थान से स्वयं उठा (उट्ठित्ता) और उठकर (जाव एवं वयासी) प्रभुको उसने वन्दना की और नमस्कार किया। पश्चात् इस प्रकार बोला-(**सद्दहामि णं भंते णिग्गथं पावयणं जाव**) हे भंत! मैं इस निर्ग्रन्थ प्रवचन पर श्रद्धा करता हूँ- मैं मानता हूँ कि निर्ग्रन्थ प्रवचन ही यथार्थ है, ऐसा मुझे दृढ विश्वास है (**पत्तियामि णं भंते निग्गथं पावयणं रोयामि णं**) निर्ग्रन्थ कथित प्रवचन की ही मैं "आप जैसा समझाते हैं वैसा ही जीवादिक तत्वों का यथार्थ स्वरूप है" इस रूप से प्रतीति करता हूँ। अमृत धारा के समान हे नाथ! मैं आपके इस प्रवचन में रुचि करता हूँ।

સ્થાનથી પોતે ઉઠ્યા (**उट्ठित्ता**) ઉઠીને (**जाव एवं वयासी**) પ્રભુને તેણે વંદના કરી-નમસ્કાર કર્યા પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા- (**सद्दहामि णं भंते णिग्गथं पावयणं जाव**) હે ભદન્ત! હું આપના નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરૂં છું હું માનું છું કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનજ સાચું છે યથાર્થ છે, એ રીતે મને દૃઢ વિશ્વાસ છે (**पत्तियामि णं भंते निग्गथं पावयणं रोयामि णं**) નિર્ગ્રન્થે કહેલા પ્રવચનોમાંજ હું 'આપ જેવી રીતે સમજાવો છો તેવીજ રીતે જીવાદિક તત્ત્વોનું યથાર્થ સ્વરૂપ છે' અને તે પ્રમાણેજ હું માનું છું સ્વીકારૂં છું અમૃતધારા સમાન હોવાથી હું આપના એ પ્રવચનોમાં રૂચી ધરાવું છું

पीयूषधारावद् वाञ्छामि खलु हे भदन्त ! नैर्ग्रन्थ प्रवचन, 'जहा ण' यथा खलु 'देवाणुप्पियाण' देवानुप्रियाणा=भवताम् 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'वहवे' बहवः 'राईसरजावप्पभिईओ' राजेश्वर यावत्–प्रभृतय –राजेश्वरतलवर-माडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिप्रभृतयः 'मुडा' मुण्डा =द्रव्यत केशलुञ्च-नादिना भावतः कषायापगमेन मुण्डिता 'भवित्ता' भूत्वा 'अगाराओ' अगा-रात्=अगार गृह परित्यज्येत्यर्थ' 'अणगारिय' अनगारिता=मुनित्वं साधुत्व 'पव्वइया' प्रव्रजिता'=प्राप्ताः स्वीकृतवन्त इत्यर्थ । 'णो खलु अह' नो खलु अह 'तहा सचाएमि' तथा शक्नोमि 'मुडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ अणगारिय' अगारादनगारिता 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितु=स्वीकर्त्तुम्, किन्तु 'अहण्ण' अह खलु 'देवाणुप्पियाण' देवानुप्रियाणा=भवताम् 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह'

(जहाण देवाणुप्पियाण अतिए वहवे राईसर जावप्पभिईओ मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) हे प्रभो ! जिस प्रकार अनेक राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, और सेनापति आदि, जो आपके पास धर्मश्रवण कर केशलोंच आदि क्रियारूप द्रव्य मुडन से और कषाय के परित्यागरूप भावमुडन से युक्त होकर घर छोडकर प्रव्रजित हुए हैं (णो खलु अह तहा संचाएमि मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइत्तए) हे नाथ ! मैं उस प्रकार से मुडित होकर गृह का परित्याग कर प्रव्रज्या धारण करने में असमर्थ हूँ। परन्तु (देवाणुप्पियाण अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामि) हे प्रभो ! मैं आपके पास पॉच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत इस प्रकार

(जहाण देवाणुप्पियाण अतिए वहवे राईसर जाव प्पभिईओ मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) હે પ્રભો ! આપની પાસે જે પ્રમાણે અનેક રાજેશ્વર તલવર, માડમ્બિક કૌટુમ્બિક, ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠિ અને સેનાપતિ આદિ, ધર્મ સાંભળીને કેશનું લોચન આદિ ક્રિયારૂપ દ્રવ્યમુંડન અને કષાયના પરિત્યાગ રૂપ ભાવમુંડન કરીને ઘર છોડી મુનિ થયા છે (णो खलु अह तहा सचाएमि मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइत्तए) હે નાથ ! હું તે પ્રમાણે મુંડિત થઈને ગૃહનો ત્યાગ કરી મુનિપણું ધારણ કરવામાં અસમર્થ છું, પરન્તુ (देवाणुप्पियाण अतिए पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामि હે પ્રભો ! હું આપના પાસે પાંચ

पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकं=पञ्चाणुव्रतमयं सप्तशिक्षाव्रतमयम्, एवं द्वादश-विधं 'गिहिधम्मं' गृहिधर्मं=श्रावकत्वं 'पडिवज्जिस्सामि' प्रतिपत्स्ये=स्वीकरिष्यामि। भगवान् कथयति-'अहासुहं' यथा सुखं=येन प्रकारेण सुखं भवेत् तथा कुरु। किन्तु हे देवानुप्रिय!=हे सुबाहो! 'मा पडिबंधं करेह' मा प्रतिबन्धं कुरु= अस्मिन् कार्ये विलम्बं मा कुरु। 'तए णं से' ततः खलु स सुबाहुकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'पंचाणुव्वइयं सत्तसि-क्खावइयं दुवालसविहं' पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकम् एवं द्वादशविधं 'गिहिधम्मं' गृहिधर्मं 'पडिवज्जइ' प्रतिपद्यते 'पडिवज्जित्ता' प्रतिपद्य तमेव रथं 'दुरुहइ' दूरोहति=आरोहति 'दुरुहित्ता' दूरुह्य=रथमारुह्य 'जामेव दिसं-पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए' यस्या दिशः प्रादुर्भूतः=समागतः तस्यामेव दिशि प्रतिगतः ॥ सू० ३ ॥

द्वादशविध गृहस्थ धर्म का अगीकार करना चाहता हूं। इस प्रकार सुबाहुकुमार की भावना जानकर प्रभुने कहा-(अहासुहं देवाणुप्पिया) तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो, परन्तु (मा पडिबंध करेह) विलम्ब न करो (तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महा-वीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ) इस तरह प्रभुके फरमाने पर सुबाहुकुमारने श्रमण भगवान महावीर के समीप पांच अणुव्रत सात शिक्षाव्रत इस प्रकार द्वादशविधरूप गृहस्थ धर्म को स्वीकार किया। (पडिवज्जित्ता तमेव रहं दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) और गृहस्थ धर्म अगीकार कर अपने रथ पर बैठ कर जहां से आया वहां वापिस गया ॥सू० ३॥

અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત એ પ્રમાણે બાર વ્રત વિધિ રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મનો અંગીકાર કરવા ઇચ્છું છું. આ પ્રમાણે સુબાહુકુમારની ભાવના જાણીને પ્રભુએ કહ્યું (अहासुहं देवाणुप्पिया) તમને જે પ્રમાણે સુખ ઉપજે તે પ્રમાણે કરો, પરન્તુ (मा पडिबंधं करेह) વિલમ્બ ન કરો (तएणं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ) આ પ્રમાણે પ્રભુએ કહ્યા પછી તુરત જ સુબાહુ કુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે પાંચ અણુવ્રત- સાત શિક્ષાવ્રત આ પ્રમાણે બાર વ્રત રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો (पडिवज्जित्ता तमे-व रहं दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) અને ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરી પોતાના રથ પર બેસી જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા ॥સૂ૦૩॥

मूलम्—

तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी इदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण जाव एव वयासी–अहो ण भते! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कते कतरूवे पिए पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदसणे सुरूवे, बहुजणस्स वि य ण भते! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे, साहुजणस्स वि य ण भते! सुबाहुकुमारे जाव सुरूवे। सुबाहुकुमारेण भते! इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा? किण्णा पत्ता? किण्णा अभिसमण्णागया? को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया? ॥ सू० ४ ॥

टीका—

'तेण कालेण' इत्यादि। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे अतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्य' 'इदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण' इन्द्रभूतिर्नामानगारो गोतमगोत्र खलु 'जाव' यावत्–भगवत समीपे समागत्य भगवन्त वन्दित्वा नमस्यित्वा 'एव वयासी' एवमवादीत्–'अहो ण' अहो! खलु=आश्चर्यमेतत् 'भते' हे भदन्त! 'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार' 'इट्ठे' इष्ट =इष्यते=वाञ्छयते

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उसीकाल एव उसी समयमे (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (जेट्ठे अतेवासी) बडे शिष्य (इदभूई णाम अणगारे) इद्रभूति नामक अनगार (गोयमगोत्ते ण जाव) जिनका गौतम गोत्र था (प्रभुके समीप आकर) (एव वयासी) इस प्रकार बोले। (अहो ण भते! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कते कतरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदसणे सुरूवे) हे भदन्त! यह आश्चर्य है कि सुबाहुकुमार (इट्ठे) समस्त जनों

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समाएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (जेट्ठे अतेवासी) મોટા શિષ્ય (इदभूई णाम अणगारे) ઇન્દ્રભૂતિ નામના અણગાર (गोयमगोत्ते ण जाव) જેને ગૌતમ ગોત્ર હતુ, તે પ્રભુના પાસે આવીને (एव वयासी) આ પ્રમાણે બોલ્યા (अहो णं भते सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कते कतरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदसणे सुरूवे) હે ભદન્ત! તે આશ્ચર્ય છે કે સુબાહુકુમાર (इट्ठे)

प्रयोजनवशाद् य स तथा, सकलजनमनोरथपूरकत्वात्। स च विवक्षितकार्यकारितयापि भवेदित्याह–'इट्ठरूवे' इष्टरूपः–आकृतेर्मनोहारित्वात्, इष्टः=इष्टरूपो वा कारणवशादपि स्यादित्याह–'कते' कान्तः=अभिलषणीयः–सर्वसहायकारित्वात्, सतु कारणवशादपि स्यादित्याह–'कतरूवे' कान्तरूपः–कमनीयाकृतिकत्वात्, एवंविधोऽपि स्वकर्मदोषात्परस्याप्रियो भवेदित्यत आह–'पिए' प्रियः–सर्वोपकारपरायणत्वेन प्रेमोत्पादकत्वात्, सतु स्वार्थवशादपि स्यादित्याह–'पियरूवे' प्रियरूपः–सर्वाङ्गसुन्दरत्वात्, एतादृश उपरिष्टादपि भवेदित्याह–'मणुन्ने' मनोज्ञः–हितकारित्वात्। एवं 'मणुन्नरूवे' मनोज्ञरूपः–दर्शकजनचित्ताकर्षकत्वात्, एवंविध एकदापि स्यादित्यत आह–'मणामे' मनोऽमः–

के मनोरथ की पूर्ति करने वाला होने से इष्ट है। (**इट्ठरूवे**) आकृति इसकी बडी ही मनोहर है इसलिये इष्टरूप है। (**कते**) सबका सहायक होने से कान्त अभिलषणीय है। यह तो कारणवश भी हो सकता है अतः कहते हैं कि यह (**कंतरूवे**) रूप से भी कान्त है, (**पिए, पियरूवे, मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणामरूवे, सोम्मे, सुभगे, पियदसणे, सुरूवे**) यह सबजनोंके उपकार करने में परायण होने से प्रिय, सर्वाङ्गसुन्दर होने से प्रियरूप, प्रत्येकजन इसे अपने अन्तःकरण से सुन्दर मानते हैं इसलिये मनोज्ञ, एवं दर्शकजनके चित्त का आकर्षक होने से मनोज्ञरूप है। जो व्यक्ति इसे एकबार भी देख लेता है वह इसकी आकृति का सदा स्मरण किया करता है इसलिये अथवा विपत्तिकाल में भी सबके लिये सहायता

સમસ્ત માણુસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારા હોવાથી ઈષ્ટ છે (વહાલા છે) (**इट्ठरूवे**) તેમની આકૃતિ બહુજ સુન્દર છે તે કારણથી ઈષ્ટ રૂપ છે (**कते**) સર્વને સહાયક હોવાથી કાન્ત છે (સ્વામી છે) ઇચ્છવા યોગ્ય છે, તે તો કારણ વશ થઇ શકે છે તેથી કહે છે કે તે (**कतरूवे**) રૂપમા પણ કાન્ત છે (**पिए, पियरूवे, मणुणे मणुणरूवे मणामे मणामरूवे सोम्मे, सुभगे, पियदसणे सुरूवे**) તે સૌ માણુસોને ઉપકાર કરવામા પરાયણ હોવાથી પ્રિય, સર્વાંગ સુન્દર હોવાથી પ્રિયરૂપ પ્રત્યેક માણુસો તેને પોતાના અન્ત કરણથી સુન્દર માને છે તેથી મનોજ્ઞ, અને જોનારના ચિત્તનું આકર્ષણ થવાથી મનોજ્ઞરૂપ છે જે વ્યક્તિ તેને એક વાર પણ જુવે છે તે હમેશા તેની આકૃતિનું સ્મરણ કર્યાજ કરે છે એટલા માટે અથવા વિપત્તિકાલમા પણ સૌને સહાયતા પહોચાડે છે

मनसा अम्यते=गम्यते नित्य संस्मरणेन यः स मनोऽमः–आर्त्तिहरणेन सर्वेषां मनस्यवस्थितत्वात्, एव 'मणामरूवे' मनोऽरूप –सकलजनमनोऽनुकूलाकृतित्वात्। एतदेव विशदयति–'सोम्मे' सौम्य'–भद्रस्वभावत्वेन सकलजनाह्लादकत्वात्, 'सुभगे' शुभग –कल्याणमार्गगामित्वात् 'पियदसणे' प्रियदर्शनः–दर्शनमात्रेणापि प्रेमाविर्भावात्, अतएव 'सुरूवे' सुरूप =अपूर्वरूपलावण्यादिसम्पन्नः। एतादृशस्तु कस्यचिदेकस्यापि भवेदित्यत आह–'बहुजणस्स वि' बहुजनस्यापि 'भंते' हे भदन्त ! अय 'सुबाहुकुमरे' सुबाहुकुमारः 'इट्ठे जाव सुरूवे' इष्टः यावत् सुरूप, अय न केवल गृहस्थानामेव इष्ट इष्टरूपो यावत् सुरूप, किन्तु 'साहुजणस्स वि य ण' साधुजनस्यापि–सयमिजनस्यापि च खलु 'भंते'

पहुँचाता है इसलिये भी यह मनोऽम है, मनोऽमरूप यह इस अपेक्षा से है कि इसकी आकृति सकलजनों के मन के अनुकूल है, भद्रप्रकृतिवाला होने से समस्त जनों को इससे आह्लाद उत्पन्न होता है अत यह सौम्य है, हितविधायक मार्ग मे सदा इसकी प्रवृत्ति रहती है इसलिये यह सुभग है, जो व्यक्ति इसे एकबार भी देख लेता है उसे इसके प्रति प्रेमका आविर्भाव हो जाता है इस अपेक्षा से यह प्रियदर्शन है, अपूर्वरूप और लावण्य से यह अलकृत है इसलिये यह सुरूपवाला है (**बहुजणस्स वि य ण भंते ! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे**) यह सुबाहुकुमार "इष्ट से लेकर सुरूप" पर्यन्त के सर्व विशेषणों से युक्त किन्हीं २ खास जनों की दृष्टि से ही हो सो बात नहीं है, किन्तु हे नाथ ! यह बहुतजनों की दृष्टि में भी इसी प्रकार है, और तो क्या– (**साहुजणस्स वि य ण भंते ! सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे**) यह तो साधुजनों की

તેથી પણ એ મનોમ છે મનોમરૂપ તે અપેક્ષાથી છે કે, તેની આકૃતિ તમામ માણસોના મનને અનુકૂળ છે, સરલપ્રકૃતિવાળા હોવાથી તમામ માણસોને તેનાથી પ્રસન્નતા ઉત્પન્ન થાય છે તેથી તે સૌમ્ય છે હિત થાય તેવા માર્ગમાજ હમેશા તેની પ્રવૃત્તિ રહે છે તેથી તે સુભગ છે, જે માણસ તેને એક વાર જોઈ લે છે તેને તેના પ્રતિ પ્રેમ જન્મે છે તેથી તે પ્રિયદર્શન છે અપૂર્વરૂપ, અને લાવણ્યથી તે અલકૃત છે (સુશોભિત છે) તેથી **તે** સુરૂપ વાળા છે, (बहुजणस्स वि य ण भंते सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) તે સુબાહુકુમાર "ઇષ્ટથી લઇને સુરૂપ સુધીના સર્વ વિશેષણોથી યુક્ત કોઈ કોઈ ખાસ માણસોની દૃષ્ટિથી હોય તે વાત નથી પરન્તુ હે નાથ! તે ઘણાજ માણસોની દૃષ્ટિમા આ પ્રમાણે છે બીજુ તો શું ! (साहुजणस्स वि य ण भंते सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे) એ તો સાધુ

हे भदन्त ! 'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमार' 'इट्ठे' जाव सुरूवे' इष्टो यावत् सुरूपो वर्त्तते। 'सुबाहुकुमारेण भंते' सुबाहुकुमारेण हे भदन्त ! 'इमा' इय 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना श्रेष्ठा 'माणुस्सा' मानुष्या=मनुष्यसम्बन्धिनी 'रिद्धि' ऋद्धि'=रूपलावण्यादिसम्पत्ति' 'किण्णा' कथ=केन कारणेन 'लद्धा' लब्धा=उपार्जिता' 'किण्णा पत्ता' कथं प्राप्ता=उपार्जिता सती कथं स्वायत्तीभूता 'किण्णा अभिसमण्णागया' कथमभिसमन्वागता=स्वायत्तीभूताऽपीयम् ऋद्धि' कथ=केन हेतुना–अभि=आभिमुख्येन सम्=साङ्गत्येन प्राप्तेः 'अनु' पश्चात् 'आगता' भोग्यतामुपगतेति। 'को वा एस आसी पुव्वभवे' को वा एष'=सुबाहुकुमार' पूर्वभवे आसीत् ? 'जाव अभिसमण्णागया' यावत्–अभिसमन्वागता, अत्र यावच्छब्दादेव पाठसंग्रहः–'किं नाणए वा किं गोत्तए वा कयरंसि णयरंसि वा गामंसि वा सन्निवेसंसि वा, किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता, कस्स वा तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आरिय सुवयण सोच्चा निसम्म सुबाहुणा कुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सिड्ढी लद्धा पत्ता' इति ॥ तत्र 'किंनामको वा किंगोत्रो वा कतमस्मिन्=कस्मिन् नगरे वा ग्रामे वा संनिवेशे वाऽस्य जन्म

दृष्टि में भी इसी प्रकार से है (सुबाहुकुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभिसमण्णागया) हे भगवन् ! इस सुबाहुकुमारने ये उपलब्ध स्वरूपवाली–सुबाहुकुमारमें पायी जाने वाली–उदार–प्रधान–श्रेष्ठ मनुष्य संबंधी ऋद्धियां–रूपलावण्य आदि सम्पत्तियां–किस कारणसे उपार्जित कीं, किस कारणसे प्राप्त कीं, अपने अधीन कीं, और किस कारणसे यह सर्व प्रकारसे इनका भोक्ता बना ? (को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया)

માણસની દૃષ્ટિમાં પણ એ પ્રકારેજ છે (सुबाहुकुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभिसमण्णागया) હે ભગવન ! તે સુબાહુકુમારમાં જે જોવામાં આવતી ઉદાર, પ્રધાન શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય સંબંધી ઋદ્ધિઓ-રૂપ-લાવણ્યતા આદિ સંપત્તિઓ કયા કારણથી મેળવી (અર્થાત્ તેને શી રીતે મળી) કયા કારણથી તેને પ્રાપ્ત થઈ, કયા કારણથી તે સંપત્તિ તેને આધિન બની અને તેનો ભોક્તા કેવી રીતે બન્યો ? (को वा एस आसी पुव्वभवे जाव अभिसमण्णागया) પૂર્વભવમાં

संजातम् ? तथा तस्मिन् भवे किं वा अभयदानसुपात्रदानादिकं 'दच्चा' दत्त्वा-वितीर्य किं वा अरसविरसादिकमाहारं 'भोच्चा' भुक्त्वा किं वा शीलादिकं 'समायरित्ता' समाचर्य-परिपाल्य, तथा 'कस्स वा' कस्य वा 'तहारूवस्स' तथारूपस्य 'समणस्स वा' श्रमणस्य=निर्ग्रन्थसाधोः 'माहणस्स वा' माहनस्य=द्वादशव्रतधारिश्रावकस्य वा 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एगमवि' एकमपि 'आरियं' आर्यम्=आर्यसम्बन्धिकं तीर्थङ्करप्रतिपादितमित्यर्थ, 'सुवयणं' सुवचनं=पापनिवृत्तिरूपं निरवद्यवचनं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य तद्वाक्यमादेयतया हृद्यवधार्य सुबाहुना कुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुसिड्ढी' मानुष्यर्द्धि'=मनुष्यसम्बन्धिरूपलावण्यगृहदारादिसम्पत्तिः 'लद्धा' लब्धा 'पत्ता' प्राप्ता-इति। 'अभिसमन्नागया' अभिसमन्वागता=स्वाधीनतया भोग्यरूपेणोपस्थिता ? ॥ सू० ४ ॥

पूर्वभव में यह कौन था ? इसका क्या नाम था ? क्या गोत्र था ? किस नगर मे, किस ग्राम में अथवा किस देश में इसका जन्म हुआ ? इसने पूर्वभव में कौनसा अभयदान सुपात्रदान दिया ? स्वयं किस प्रकार का अरसविरस आदि आहार किया ? कौनसे शीलादिक व्रतका आचरण किया ? किस तथारूप श्रमण निर्ग्रन्थके, अथवा १२ व्रतधारी श्रावकके पास तीर्थंकर प्रतिपादित पापनिवृत्तिरूप एक भी निरवद्य वचन सुना और अच्छी तरह उसका मनन किया ? जिससे इसने ये उदार प्रधान सर्वोत्त मनुष्यसबंधी रूप-लावण्यादि विभूतियां पाई हैं ॥ सू० ४ ॥

તે કોણ હતો ? તેનું નામ શું હતું ? કયું ગોત્ર હતું, ક્યા નગરમાં અને કયા ગામમાં અથવા કયા દેશમાં તેનો જન્મ થયો હતો, તેણે પૂર્વભવમાં કેવા પ્રકારનું અભયદાન, સુપાત્રદાન કર્યું હતું, અને તેણે કેવા અરસ વિરસ પદાર્થોના આહાર કર્યા હતા, કેવા પ્રકારના શીલાદિક વ્રતના આચરણ કર્યા તથા કયા તથારૂપ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થના અથવા બાર વ્રતધારી શ્રાવકના પાસે તીર્થંકરે પ્રતિપાદન કરેલા પાપ નિવૃત્તિરૂપ એક પણ નિરવદ્ય વચન સાંભળ્યું અને સારી રીતે તે વચનનું મનન કર્યું જેનાથી તેણે આ ઉદાર પ્રધાન સર્વોત્તમ મનુષ્ય સંબંધી રૂપ લાવણ્યાદિ વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત કરી છે? ॥ સૂ૦ ૪॥

मूलम्—

एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था, रिद्ध ३। तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ, अड्ढे०। तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा णामं थेरा जाइसंपण्णा जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपरिवुडा पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहसंबवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति। तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—

भगवान् सुबाहुकुमारस्य पूर्वभवं कथयति 'एवं खलु' इत्यादि

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' हस्तिनापुरं नाम नगरमासीत्। तत् कीदृशम् 'रिद्ध०' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे' तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ' सुमुखो

'एवं खलु गोयमा!' इत्यादि।

गौतम के इस प्रकार पूछने पर प्रभुने कहा कि (एवं खलु गोयमा) हे गौतम (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल में और उस समय में (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था) इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में हस्तिनापुर नामका नगर था (रिद्ध३) जो ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था। (तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ) उस हस्तिनापुर

"एवं खलु गोयमा!" ઇત્યાદિ।

ગૌતમે આ પ્રમાણે પૂછયું ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે-(एवं खलु गोयमा) હે ગૌતમ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था) આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાપુર નામનું નગર હતું (रिद्ध) જે ઋદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું (तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ) તે હસ્તિનાપુર નગરમાં સુમુખ નામના એક ગાથા-

नाम गाथापति परिवसति 'अड्ढे०' आढ्य. यावत्—अपरिभूतः=पराभवरहित'। 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसा णाम थेरा' धर्मघोषा नाम स्थविराः, अत्रादरार्थे बहुवचनम्, स्थविराणां वर्णनमाह— 'जाइसपण्णा' जातिसम्पन्नाः=शुद्धमातृवंश्या, 'जाव' यावत्–'पचहिं समणसएहिं सद्धिं' पञ्चभिः श्रमणशतैः सार्धं 'सपरिवुडा' सपरिवृताः=श्रमणसमूहसहिता 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा' पूर्वानुपूर्व्या चरन्तः=तीर्थङ्करीत्या विहरन्त' 'गामाणुगाम' ग्रामानुग्रामम्=एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तर 'दूइज्जमाणा' द्रवन्त'=गच्छन्त सन्त 'जेणेव हत्थिणाउरे णयरे' यत्रैव हस्तिनापुर नगर 'जेणेव सहस्सा-वणे उज्जाणे' यत्रैव सहस्राम्रवणमुद्यान 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपाग-

---

नगर मे सुमुख नामका एक गाथापति रहता था। (अड्ढे०) यह धनादि वैभव सपन्न था तथा दूसरे अन्यजन इसका पराभव नहीं कर सकते थे। (तेण कालेण तेण समएण धम्मघोसा णाम थेरा जाइसपण्णा जाव पचहिं समणसएहिं सद्धिं सपरिवुडा) एक समय उसी अवसर मे धर्मघोष नामके स्थविर जो जातिसपन्न आदि विशेषणोंसे युक्त थे वे पॉचसौ अनगारों के साथ (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगाम दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहस्सववणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छति) पूर्वानुपूर्वी — तीर्थंकर प्रतिपादित पद्धति से एक ग्रामसे दूसरे ग्राम विहार करते हुए जहा हस्तिनापुर नगर था और उसमें भी जहा सहस्राम्रवन नामका उद्यान था वहा

પતિ રહેતા હતા (अड्ढे०) તે ધનાદિક વૈભવ સંપન્ન હતા, તથા બીજા માણસો તેનો પરાભવ કરી શકતા નહિ, (तेण कालेण तेण समएण धम्मघोसा णाम थेरा जाइसपण्णा जाव पचहिं समणसएहिं सद्धिं सपरिवुडा) એક સમય તે અવસરમાં ધર્મ-ઘોષ નામના સ્થવિર (મુનિ) જાતિસમ્પન્ન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા તે પાંચસો અણગારોની સાથે (पुव्वाणुपुव्वि चरमाणा गामाणुगाम दूइज्जमाणा जेणेव हत्थि-णाउरे णयरे जेणेव सहस्सववणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छति) પૂર્વાનુપૂર્વી તીર્થંકર પ્રતિપાદિત પદ્ધતિથી એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા જ્યાં હસ્તિનાપુર નગર હતું અને તેમાં પણ જ્યાં સહસ્રામ્રવન નામનો બગીચો હતો ત્યાં આગળ આવ્યા

च्छन्ति। 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिरूवं' यथाप्रतिरूपं=यथाकल्प साधुकल्पानुसारेण 'उग्गहं' अवग्रहं=वसतेराज्ञां 'उग्गिण्हित्ता' अवगृह्य 'संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति' संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्तो विहरन्ति। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी' धर्मघोषाणां स्थविराणामन्तेवासी 'सुदत्ते णामं अणगारे' सुदत्तो नामानगारः स कीदृश ? इत्याह-'उराले' उदारः-निःस्पृहत्वात् सकलजीवैः सह मैत्रीभावात्। 'जाव तेउलेस्से' यावत्तेजोलेश्यः, यावत्-'घोरे, घोरव्वए, संखित्तविउलतेउलेस्से' घोरः=परीषहोपसर्गकषाय-

---

पर आये। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरति) आकर वे साधु कल्पके अनुसार वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर तप और संयम से अपनी आत्माको भावित करते हुए विचरने लगे। (तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ) उसी काल और उसी समय में उन धर्मघोष आचार्य के अन्तेवासी एक सुदत्त मुनि थे। जो सकल जीवों के साथ मैत्री की भावनासे उदार थे एवं सांसारिक पदार्थों से जिनके चित्त में निस्पृहतावृत्ति होने से उदार थे। यावत्-(घोरे) परीषह उपसर्ग एवं कषायरूप शत्रुओं के नाश करने

(उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरति) આવીને તેઓએ સાધુ કલ્પના નિયમ અનુસાર વનપાલથી વસતિની આજ્ઞા મેળવીને, તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ) તે કાલ અને તે સમયને વિષે તે ધર્મઘોષ આચાર્યના સુદત્ત નામના અંતેવાસી મુનિ હતા, તે સકલ જીવોના સાથે મૈત્રી ભાવના પૂર્વક વર્તતા હતા અર્થાત્ તે ઉદાર હતા અને સંસારના પદાર્થો પ્રતિ જેના ચિત્તમાં નિસ્પૃહતા હતી તેથી તે ઉદાર હતા, યાવત્ (घोरे) પરિષહ-ઉપસર્ગો એવં કષાયરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરવામાં શૂરવીર હતા, (घोरव्वए) કાયર માણસોને કઠિન એવા

शत्रुप्राणाशविधौ शूरः, घोरव्रत. घोर=कातरैर्दुश्चर्यं व्रत=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा, सक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य=सक्षिप्ता=शरीरान्तर्गतत्वेन सङ्कुचिता विपुला=विशाला अनेकयोजनपरिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्थाऽपि तेजोलेश्या= विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेषतेजोज्वाला यस्य स तथा, 'मास मासेण' मासमासेन=मासेन मासेन=मास मास व्याप्येत्यर्थः 'खममाणे' क्षपयन्= तीव्रेण तपसा काल यापयन्, 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

मूलम्—

तए णं से सुदत्ते अणगारे मासखमणस्स पारणगसि पढमाए पोरिसीए सज्झाय करेइ, जहा गोयमसामी तहेव सम्मघोसे थेरे आपुच्छइ जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुपविट्ठे। तए णं से सुमुहे गाहावई सुदत्त अणगार एज्जमाण पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ, ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासग करेइ, करित्ता सुदत्त अणगार सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वदइ णमसइ, वदित्ता णमसित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सयहत्थेण विउलं असण पाण खाइम साइम पडिलाभेस्सामि त्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिए त्ति तुट्ठे ॥ सू० ६ ॥

में जो शूर थे, (घोरव्वए) कातर जनों से दुश्चर्य ऐसे सम्यक्त्व और शीलादिकव्रतों के धारक थे, (सखित्तविउलतेउलेस्से) अनेक योजन परिमित क्षेत्र में रहने वाली वस्तु को भी भस्मसात् करनेवाली तेजोलेश्या को अपने शरीर के भीतर संकुचित करके रखे हुए थे और जो मास–मास–क्षपण का तपस्या करते हुए विचरते थे ॥सू० ५॥

સમ્યક્ત્વ અને શીલાદિક વ્રતોના ધરનાર હતા (सखित्तविउलतेउलेस्से) જેણે અનેક યોજન પરિમિત ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળી વસ્તુઓને પણ ભસ્મ કરનારી તેજોલેશ્યાને પોતાના શરીરની અંદર સંકુચિત કરીને રાખી હતી અને જે માસ–માસ ક્ષપણની તપસ્યા કરતા થકા વિચરતા હતા ॥સૂ૦ ૫॥

टीका—

'तए ण से सुदत्ते' इत्यादि। 'तए ण से' ततः खलु स सुदत्तोऽनगार 'मासक्खमणपारणगंसि' मासक्षपणपारणके 'पढमाए पोरिसीए' प्रथमाया पौरुष्यां 'सज्झाय करेइ' स्वाध्याय करोति, 'जहा गोयमसामी' यथा गौतम स्वामी=गौतमस्वामी यथा भिक्षाटनसामाचारीं प्रयुङ्क्ते, 'तहेव' तथैवायमपि तादृक्सामाचारीं समाचरन् 'धम्मघोसे थेरे' धर्मघोषान् स्थविरान् 'आपुच्छइ' आपृच्छति=भिक्षार्थमाज्ञां गृह्णाति 'जाव' यावत्-हस्तिनापुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु 'अडमाणे' अटन्=भिक्षार्थं भ्रमन् 'सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं' सुमुखस्य गाथापतेर्गृहम् 'अणुप्पविट्ठे' अनुप्रविष्ट=गत। 'तए ण से सुमुहे गाहावई' ततः खलु स सुमुखो गाथापति' सुदत्तमनगारम् 'एज्जमाणं' एज

'तए ण से' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (से सुदत्ते अणगारे) वे सुदत्त अनगार (मासक्खमणस्स पारणगंसि) मासक्षपणपारणा के दिन (पढमाए पोरिसीए) प्रथम पौरुषी में (सज्झाय करेइ) स्वाध्याय किये (जहा गोयमसामी) गौतमस्वामी कीतरह भिक्षा के समय मे (धम्मघोसे थेरे आपुच्छइ) धर्मघोष आचार्यसे भिक्षा लाने के लिये आज्ञा मॉगी और (जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविसइ) हस्तिनापुर नगर में उच्चनीच एव मध्यमकुलों में भिक्षा के लिये घूमते हुए सुमुख गाथापति के घर पर पहुँचे। (तए ण) और (से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्जमाणं पासइ) ज्यों ही उस सुमुख गाथापतिने सुदत्त अनगार को अपने घर पर आता हुआ देखा

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) તે પછી (से सुदत्ते अणगारे) તે સુદત્ત અણગાર (मासक्खमणस्स पारणगंसि) માસ ખમણ પારણાના દિવસે (पढमाए पोरिसीए) પ્રથમ પૌરસીમા [सज्झाय करेइ] સ્વાધ્યાય કર્યો [जहा गोयमसामी] ગૌતમ સ્વામીના પ્રમાણે ભિક્ષાના સમયે [धम्मघोसे थेरे आपुच्छइ] ધર્મઘોષ આચાર્યને ભિક્ષા લાવવા માટે પૂછયુ અને (जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे) હસ્તિનાપુર નગરમા ઉચ્ચ-નીચ એવ મધ્યમ કુલોમા ભિક્ષા લેવા માટે ફરતા ફરતા સુમુખ ગાથાપતિને ઘેર પહોચ્યા (तए ण) અને (से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्जमाणं पासइ) જ્યા તે સુમુખ ગાથાપતિએ સુદત્ત અણગારને પોતાના ઘર પાસે આવતા જોયા કે તેજ

मानम्=स्वगृहमागच्छन्त 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा हट्ठतुट्ठ०' अनेन 'हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए' इति सङ्ग्रहः। तत्र 'हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए' हृष्टतुष्टचित्तानन्दित'-हृष्ट-तुष्टम्=अतितुष्टं, यद्वा-हृष्टः=हर्षित तुष्टः=प्राप्तसन्तोष, तादृश चित्त यस्य स हृष्टतुष्टचित्त, अतएव आनन्दित.=आनन्द प्राप्त. सञ्जातमानसोल्लास इत्यर्थ। 'पीइमणे' प्रीतिमना.=प्रीति =तृप्ति' सुदत्तानगारदर्शनेन मनसि यस्य स तथा, तृप्तमानस इत्यर्थ, 'परमसोमणस्सिए' परमसौमनस्यित - परमम्=उत्कृष्ट च तत् सौमनस्य=प्रसन्नचित्तता चेति परमसौमनस्य, तत्सञ्जातमस्येति =परमसौमनस्यित मुनिदर्शने परमानुरागपूर्णमनस्क इत्यर्थ, 'हरिसवसविसप्पमाण-हियए' हर्षवशविसर्पद्‌हृदय -हर्षवशेन विसर्पत्=परित उच्छ्वलद् हृदय यस्य स तथा, सुदत्तानगारदर्शनादमन्दानन्दतरङ्गसमुच्छलितचित्त इत्यर्थ। 'आसणाओ अब्भुट्ठेइ' आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति 'अब्भुट्ठित्ता' अभ्युत्थाय 'पायपीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात् प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य= अवतीर्य 'पाउयाओ' पादुके 'ओमुयइ अवमुञ्चति 'ओमुइत्ता' अवमुच्य

त्ते हु (पासित्ता) देखकर (हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) वह बहुत ही हर्षित हुआ, सुदत्त अनगार को देखकर मनमें उसके खूब तृप्ति हुई, मुनिदर्शन से उसके हृदय मे असाधारण अनुराग जाग्रत हुआ। हर्ष के वश से उसका अन्त करण भर गया। आनन्द के मारे उसका चित्त उल्लसित होने लगा। वह शीघ्र ही अपने आसन से उठा और (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ) उठकर पादपीठ से होकर वह उससे नीचे उतरा (पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ) और उसने अपने पैरों से पादुकाएँ उतारीं (ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासगं करेइ) पादुकाएँ उतार कर

વખત (પાસિત્તા) જોઈને (हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ) તે ઘણોજ હર્ષ પામ્યો, સુદત્ત મુનિને જોઈને મનમાં ઘણોજ હર્ષથી તૃપ્તિ થઈ, મુનિ દર્શનથી તેના હૃદયમાં અસાધારણ પ્રેમ જાગૃત થયો હર્ષ વડે તેનું અન્તઃકરણ ભરાઈ ગયું અને આનંદને લીધે તેનું ચિત્ત હુલ્લાસમાં આવી ગયું અને તે તુરતજ પોતાના આસનથી ઉઠયા અને [अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ] ઉઠીને પાદપીઠથી નીચે ઉતર્યા [पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ] અને પોતાના પગની પાદુકાઓ ઉતારી [ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासगं करेइ] પાદુકાઓ ઉતારીને તેણે એક શાટિક-ઉત્તરાસંગ-છેવોની યતના

'एगसाडिय' एकशाटिकम्=एका अखण्डा स्यूतरहिता शाटिका=वस्त्रं यस्मिन्नुत्तरासङ्गे स तथा तं तादृशम्, उत्तरासंग' उत्तरासङ्ग=यतनार्थं मुखोपरि-वस्त्रधारणं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा गृहागतं सुदत्तमनगारं 'सत्तट्ठपयाइं' सप्ताष्टपदानि 'अणुगच्छइ' अनुगच्छति=सम्मुखं गच्छति, 'अणुगच्छित्ता' अनुगम्य 'तिक्खुत्तो' त्रिवारम् 'आयाहिण-पयाहिणं' आदक्षिणप्रदक्षिणम्=अञ्जलिपुटं बद्ध्वा तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूपं 'करेइ' करोति। 'करित्ता' कृत्वा 'वंदइ' वन्दते=स्तौति 'नमसइ' नमस्यति=पञ्चाङ्गनमनपूर्वकं नमस्करोति। स्तुतिप्रकारमाह—

उसने एकशाटिक उत्तरासंग—जीवों की यतना के लिये मुख के उपर एक वस्त्र धारण किया। (करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ) वस्त्र धारण कर फिर वह सुदत्त अनगार के सामने सात आठ पग चला (अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिण-पायाहिणं करेइ) चलकर उसने तीनवार आदक्षिण प्रदक्षिणा की—अंजलि बांध कर दक्षिण कर्णमूल से आरंभ कर ललाट प्रदेश पर घुमाते हुए वामकर्णके अन्ततक चक्राकार घुमाकर फिर उस अंजलि को अपने मस्तक पर स्थापन करना उसको आद-क्षिणप्रदक्षिण कहते हैं। (करित्ता वंदइ नमसइ) बाद में उसने उनकी वंदना—स्तुति की कि—

માટે મુખ ઉપર એક વસ્ત્ર ધારણ કર્યું [करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं-अणुगच्छइ] વસ્ત્ર ધારણ કરીને પછી તે સુદત્ત અણગારના સામા સાત આઠ પગલા ચાલ્યા [अणुगच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ] ચાલીને તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરી—બે હાથ જોડી દક્ષિણ-જમણા કાનના મૂળથી આરંભ કરી લલાટ પ્રદેશ પર ફેરવી ડાબા કાનના મૂળ સુધી ચક્રાકારે ફેરવીને તે બે હાથ જોડેલી અંજલીને પોતાના માથા પર સ્થાપન કરવી તેને આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કહે છે [करित्ता वंदइ नमसइ] પછી તેણે તેમની વંદના—સ્તુતિ કરી કે—

'अद्य मे फलितो गेहे, सुरद्रु कुसुमं विना।
अनभ्रा चातुला वृष्टि,-र्मरुस्थल्यां सुरद्रुमः ॥ १ ॥
दरिद्रस्य गृहे हेम,-निचयः प्रकटोऽभवत्।
प्रीणितोऽहं त्वदालोकात्, पीयूषपानतो यथा ॥ २ ॥
परोपकृतिधीरेया,-ऽभ्यर्थये वचनं मम।
भवत्पादरजःपातात् पवित्रीकुरु मे गृहम् ॥ ३ ॥" इति।

'वंदित्ता' वन्दित्वा=पूर्वोक्तप्रकारेण स्तुत्वा 'नमंसित्ता' नमस्यित्वा नमस्कारं कृत्वा सुमुखो गाथापतिः सुदत्तमनगारं पुरः कृत्वा 'जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव भक्तगृहं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'सय-

---

हे भदन्त! आज आपका मेरे घर में पधारना मानो मेरे घर में कल्पवृक्ष विना फूल के ही फला है, विना बादल के ही पर्याप्त वृष्टि हुई है, मरुस्थली में कल्पवृक्ष ऊगा है ॥ १ ॥

दरिद्र के घर में मानो निधान प्रगट हुआ है। हे भदन्त! मैं आपके दर्शन से इतना प्रसन्न हू, जैसे कोई अमृतपान से प्रसन्न होता है ॥ २ ॥

हे परोपकारी महापुरुष! आप मेरी प्रार्थना को स्वीकार कर अपने चरण रज के कण से इस मेरे घर को पवित्र करें ॥ ३ ॥

इस प्रकार स्तुति करके नमस्कार किया। (वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव

હે ભદન્ત! આપનું આજે મારા ઘરમાં પધારવું થયું તે જાણે કે, મારા ઘરમાં કલ્પવૃક્ષ વિના ફુલથી ફળ્યું છે, વાદળ વિનાજ જાણે-સંપૂર્ણ વૃષ્ટિ થઈ છે મરૂભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યું છે ॥ ૧ ॥

દારિદ્રના ઘરમાં જાણે નિધાન-ભંડાર પ્રગટ થયો છે હે ભદન્ત! હું આપના દર્શનથી એટલો પ્રસન્ન થયો છું કે જેમ કોઈ અમૃતપાન કરીને પ્રસન્ન થયો હોય ॥ ૨ ॥

હે પરોપકારી મહાપુરૂષ! આપ મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને, તમારા ચરણરજના કણથી મારા ઘરને પવિત્ર કરો ॥ ॥

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) વંદન-નમસ્કાર કર્યા પછી, જ્યાં રસોડું (રસોઈઘર-પાકશાળા-) હતું ત્યાં આવ્યા

हत्थेण' स्वहस्तेन 'विउल' विपुलं=प्रचुरम् 'असण ४' अशन पान खाद्य स्वाद्य 'पडिलाभेस्सामि' प्रतिलाभयिष्यामि चतुर्विधाहारदानेन लाभं ग्रहीष्यामीत्यर्थः 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचार्य 'तुट्ठे' तुष्टः=सन्तुष्टमनाः, 'पडिलाभेमाणे' प्रतिलाभयमानः=विपुलमशनादिकं ददत् 'तुट्ठे' तुष्टः=प्रसन्नचित्तः, 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भितः=मया दानलाभः प्राप्तः 'त्ति' इति विचार्य 'तुट्ठे' तुष्टः=अतीव प्रसन्नतां प्राप्तः ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—

तए णं तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स तेणं दव्वसुद्धेणं दायगसुद्धेणं पडिग्गाहगसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं सुदत्ते अणगारे पडिलाभिए समाणे संसारे परित्तीकए, मणुस्साउए णिबद्धे, गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं, तंजहा- वसुहारा वुट्ठा दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाडए चेलुक्खेवे कए। आहयाओ देवदुंदुहीओ अंतरावि य णं आगासंसि अहो दाणं २ घुट्ठे य। हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एवं

भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ) वन्दना नमस्कार करने के पश्चात् जहां रसोई घर था वहा पर आया। (उवागच्छित्ता) आकर (सयहत्थेण विउल असण पाण खाइम साइम पडिलाभेस्सामित्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिए त्ति तुट्ठे) जाकर वह दान देने के पहले 'मैं आज अपने हाथसे मुनिराजको विपुल अशनपान खाद्य और स्वाद्यका दान दूंगा, ऐसा विचार कर प्रसन्न चित्त हुआ फिर दान देते समय-अहो भाग्य कि आज मैं मुनिराजको विपुल अशनादि दे रहा हूं' ऐसा सोचकर प्रसन्न चित्त हुआ और जब दान दे चुका तब भी 'आज मेरा जन्म सफल हुआ कि

[उवागच्छित्ता] આવીને (सयहत्थेण विउल असण पाण खाइम साइम पडिलाभेस्सामि-त्ति कट्टु तुट्ठे पडिलाभेमाणे तुट्ठे पडिलाभिएत्ति तुट्ठे] તે દાન આપવા પૂર્વે હું આજ મારા હાથથી મુનિરાજને પુષ્કળ અશન પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યનાં દાન આપીશ, એવી ભાવના-વિચાર કરી પ્રસન્નચિત્ત થયો પછી દાન દેવા સમયે, અહો! ભાગ્ય છે કે આજ હું મુનિરાજને પુષ્કળ આહારના અશનાદિ પદાર્થો આપી રહ્યો છું એવો વિચાર કરી પ્રસન્ન ચિત્ત થયો અને જ્યારે દાન-આહાર-આપી ચુક્યા

आइक्खइ ४ धण्णे ण देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई जाव धण्णे ण देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई ॥ सू० ७ ॥

टीका—

'तए णं तस्स' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु 'तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स' तस्य सुमुखस्य गाथापतेः तेन सुमुखेन गाथापतिनेत्यर्थः, कर्तृ-सम्बन्धसामान्यविवक्षाया षष्ठी, 'तेण' तेन 'दव्वसुद्धेण' द्रव्यशुद्धेन=शुद्धद्रव्येण प्रासुकैषणीयमनोज्ञाशनादिरूपेण 'दायगसुद्धेण' दायकशुद्धेन=शुद्धदायकेन=उदारभावयुक्तेन दायकेन 'पडिग्गाहगसुद्धेण' प्रतिग्राहकशुद्धेन-शुद्धप्रतिग्राहकेण निरतिचारतपःसंयमसम्पन्नेन, 'तिविहेण' त्रिविधेन शुद्धेन द्रव्यादित्रयेण, 'तिकरणसुद्धेण' त्रिकरणशुद्धेन=दायकस्य शुद्धेन मनोवाक्कायलक्षणकरणत्रयेण 'सुदत्ते अणगारे' सुदत्तोऽनगारे 'पडिलाभिए समाणे' प्रतिलम्भिते=भिक्षान्नग्रहणेन प्रतिलाभदानाभिमुखीकृते सति, 'संसारे

मैंने अपने हाथसे मुनिराजको विपुल अशनादि प्रदान कर लाभ लिया है' ऐसा विचार कर भी प्रसन्नचित्त हुआ ॥ सू० ६ ॥

'तए णं तस्स' इत्यादि ।

(तए णं) उसके बाद (तस्स सुमुहस्स) उस सुमुख (गाहावइस्स) गाथापतिने (तेण दव्वसुद्धेण) उस द्रव्य की शुद्धिसे, (दायगसुद्धेण) दायककी शुद्धिसे—उदार भावयुक्त अपनी शुद्धिसे (पडिग्गाहगसुद्धेण) प्रतिग्राहक की शुद्धिसे—अतिचार रहित तप और संयमके आराधक सुदत्त जैसे अनगारकी शुद्धिसे, इन तीन प्रकार की शुद्धियों से, एवं तीन करण की शुद्धिसे अर्थात्

त्यारे पण आजे मारो जन्म सफल थयो के मे-मारा हाथथी मुनिराजने पुष्कल अशनादि आपीने लाभ लीधो, आ प्रमाणे विचार करीने प्रसन्न चित्त थयो ॥सू० ६॥

'तए णं तस्स' ईत्यादि

(तए णं) ते पछी (तस्स सुमुहस्स) ते सुमुख (गाहावइस्स) गाथापतिए (तेण दव्वसुद्धेण) ते द्रव्य शुद्धिथी (दायगसुद्धेण) दायकनी शुद्धिथी-उदारभाव युक्त पोतानी शुद्धिथी (पडिग्गाहगसुद्धेण) प्रतिग्राहकनी शुद्धिथी-अतिचार रहित तप अने संयमना आराधक सुदत्त जेवा अणगारनी शुद्धिथी, आ त्रण प्रकारनी शुद्धिथी एव त्रण करणोनी शुद्धिथी अर्थात् शुद्ध मन वचन अने कायाथी

परित्तीकए' ससार' परीतीकृत. परि=समन्तात् इतः=गत इति परीत, अपरीतः परीतः कृत इति परीतीकृत पराङ्मुखीकृतः प्रतिनिवर्तित इत्यर्थः, अल्पीकृत इति यावत्। 'मणुस्साउए णिबद्धे' मनुष्यायुष्क निबद्धम्। 'गिहसि य' गृहे च 'से' तस्य, सुमुखस्य गाथापते 'इमाइ' इमानि=वक्ष्यमाणानि पञ्च 'दिव्वाइ' दिव्यानि=देवकृतानि 'पाउब्भूयाइ' प्रादुर्भूतानि 'त जहा' तद्यथा=तानि पञ्चदिव्यानि यथा 'वसुहारा' वसुधारा=सुवर्णवृष्टि, 'वुट्ठा' वृष्टा देवैः सुवर्णवृष्टिः कृतेत्यर्थ १। 'दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए' दशार्धवर्णानि कुसुमानि निपातितानि, दशार्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि कुसुमानि=पुष्पाणि निपातितानि देवैरर्पितानि २। 'चेलुक्खेवे कए' चेलोत्क्षेप कृत = वस्त्रवृष्टि कृतेत्यर्थ ३। आहयाओ देवदुदुभीओ' आहता देवदुन्दुभय देवदुन्दुभयो वादिता इत्यर्थ ४। अतरावि य ण आगासंसि' अन्तरापि च खलु

शुद्ध मन वचन और काय स (सुदत्ते अणगारे पडिलाभिए समाणे ससारे परित्तीकए) सुदत्त अनगारको आहार दान देने पर अपना ससार अल्प किया। (मणुस्साउए णिबद्धे) एव मनुष्यायु का बध किया। (गिहसि य से इमाइ पच दिव्वाइ पाउब्भूयाइ) मुनि के प्रभावसे उसके घर पर पाच दिव्य बातें देवकृत हुई। (त जहा) वे इस प्रकार हैं—(वसुहारा वुट्ठा,१ दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए,२ चेलुक्खेवे कए,३ आहयाओ देवदुदुहीओ,४ अतरावि य ण आगासंसि अहोदाणर घुट्ठे य) आकाशसे देवोंने सुवर्ण वृष्टि की१, पाच वर्णवाले फूल बरसाये२, वस्त्र बरसाये३, देवदुदुभि बजी४, और आकाशमे देवोंने "सुमुख गाथापति भाग्यशाली है, जिसने सुदत्त जैसे मुनिको आहारदान किया, इसके

(सुदत्ते अणगारे पडिलाभिए समाणे ससारे परित्तीकए) सुदत्त અણગારને દાન-(આહાર) આપીને પોતાનો સસાર ઓછો કર્યો (मणुस्साउए णिबद्धे) એ પ્રમાણે મનુષ્યની આયુષ્યનો પણ બધ કર્યો (गिहसि य इमाइ पच दिव्वाइ पाउब्भूयाइ) મુનિને દાન આપ્યુ તે પુણ્યના પ્રભાવથી તેના ઘરમા પાચ દિવ્ય વાતો-દેવકૃત થઈ (त जहा) તે આ પ્રમાણે કે (वसुहारा वुट्ठा१, दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए२, चेलुक्खेवे कए३, आहयाओ देवदुदुहीओ४, अतरावि य ण आगासंसि अहोदाण२ घुट्ठे५ य) આકાશમાથી દેવોએ સોનાની વૃષ્ટિ કરી૧, પાચ રગના ફૂલ વરસાવ્યા૨, વસ્ત્ર વરસાવ્યા૩ દેવના દુદુભી વાગ્યા૪,

आकाशे=आकाशमध्ये 'अहो दाणं २' अहो दानमहोदानमिति ' घुट्ठे य' घुष्टं च=घोषितम् 'अहो' सुमुखगाथापतिना सुदत्तनामानगाराय परमोदार भावेन दानं दत्तम्, कोऽन्य एतादृशो दाता ?" इत्यादि वाक्यै दानमहिमा देवैरुच्चैः स्वरेण प्रकटीकृत इत्यर्थः ५। 'हत्थिणाउरे' हस्तिनापुरे 'सिंघाडग-जाव पहेसु' शृङ्गाटक यावत्पथेषु-शृङ्गाटक-त्रिक-चतुष्क-चत्वर-महापथ-पथेषु-प्राग्व्याख्यातमेतत्। 'बहुजणो' बहुजन.=जनसमुदाय, 'अण्णमण्णस्स' अन्योऽन्यस्य=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'आइक्खइ ४' आख्याति= आकस्मिकदेवदुन्दुभिनादश्रवणजनितहर्षातिशये। सगद्गदकण्ठतया सामान्यतो वदति। 'एवं भासइ' एवं भाषते=अहो' सुमुखो गाथापति-रीदृश' प्रभावशाली यस्य महिमा देवैरपि गीयते, इत्यादि विशेषवचनै-र्वदति। 'एवं पन्नवेइ' एवं प्रज्ञापयति='दानं स्वर्गापवर्गकपाटोद्घाटनसमर्थ-'

जैसा दाता और कौन हो सकता है ? " इस प्रकार दानकी महिमा बडे ही उच्च स्वरसे देवोंने गाई। तथा (हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एवं आइक्खइ ४) हस्तिनापुरमें आकस्मिक देववाणी और देवदुन्दुभि का नाद सुनकर सबलोग तीनकोणे के मार्ग पर, जहा तीन मार्ग मिलते हैं, जहा चार मार्ग मिलते हैं, जहा बहुत मार्ग मिलते हैं ऐसे मार्गों पर और राजमार्ग तथा सामान्य मार्ग इन सब जगह परस्पर में मिलकर हर्षातिरेकसे गद्गदस्वर होकर (एवं भासइ) इस प्रकार कहते हैं कि यह सुमुख गाथापति बडा ही भाग्यशाली है, देखो इसकी महिमा देवता तक भी गाते हैं। (एवं पन्नवेइ) इस प्रकार प्रज्ञापन करते हैं यह बात- सच है कि-दान, स्वर्ग और अपवर्ग के

અને આકાશમાં દેવોએ "સુમુખ ગાથાપતિ ભાગ્યશાળી છે, જેણે સુદત્ત જેવા મુનિને આહાર-દાન આપ્યું" તેના જેવા દાતા બીજા કોણ હોઇ શકે છે? આ પ્રમાણે દાનનો મહિમા મોટા ઉંચા સ્વરથી ગાયો તથા (हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एवं आइक्खइ४) હસ્તિનાપુરમાં આકસ્મિક દેવવાણી અને દેવદુન્દુભિના અવાજ સાંભળીને ત્રણ ખુણાના રસ્તા પર-જ્યાં ત્રણ રસ્તા એકઠા થાય છે જ્યાં ચાર રસ્તા મળે છે જ્યાં ઘણા માર્ગો મળે છે, એવા રસ્તા પર તથા રાજમાર્ગ અને સામાન્ય માર્ગ-આ તમામ જગ્યાએ પરસ્પર તમામ માણસો ઘણોજ હર્ષ પામી ગદ્ગદ્ સ્વર થઇ (एवं भासइ) આ પ્રકારે કહે છે કે- આ સુમુખ ગાથાપતિ મહાભાગ્યશાળી છે જુઓ, તેનો મહિમા દેવતાઓ પણ ગાય છે(एवं पन्नवेइ) અને આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે કે એ વાત

मिति बोधयति। 'एव परूवेइ' एव प्ररूपयति=अभयसुपात्रादिदानमस्माभि रवश्य कर्त्तव्य' मिति बोधयन् कथयति, किं कथयती?–त्याह–'धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई' धन्यः=धन्यवादयोग्य खलु हे देवानुप्रियाः! सुमुखो गाथापतिः 'जाव' यावत्–यावच्छब्देनाय सङ्ग्रहः–'सपुण्णे णं देवाणुप्पिया' सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयलक्खणे णं देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयविहवे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स जम्मजीवियफले, जस्स इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया' 'सपुण्णे ण' सपुण्य=पुण्येन युक्तः खलु हे देवानुप्रियाः' सुमुखो

द्वार के कपाट को उघाडने में समर्थ है। (एव परूवेइ) इस प्रकार प्ररूपणा करते हैं कि–हमलोगों का भी कर्त्तव्य है कि हमलोग भी सुपात्रों में दान दिया करें। फिर कहते हैं कि (धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई जाव त धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई) देखो जब देवता तक सुमुख गाथापति की प्रशसा कर रहे हैं–तो हमलोगों की तर्फ से भी यह अनिवार्य धन्यवाद का पात्र है। यावत् शब्द से ग्रहण किये गये पद इस प्रकार हे–"सपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई! कयपुण्णे ण देवाणुप्पिया सुमुहे गाहावई! कयलक्खणे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयविहवे ण देवाणुप्पिया, सुमुहे गाहावई, सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स जम्मजीवियफले, जस्स ण इमा

સાચી છે કે સ્વર્ગ અને અપવર્ગ' (मोक्ष) ના દરવાજા ઉઘાડવામા 'દાન' સમર્થ છે (एव परूवेइ) આ પ્રમાણે પ્રરૂપણ કરે છે કે– આ ઉપરથી અમારૂ પણ કર્તવ્ય છે કે અમારે સૌએ સુપાત્રોને દાન આપ્યા કરવુ જોઈએ, ફરી પણ કહે છે કે, (धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई जाव त धण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई) જુઓ જ્યારે દેવતાઓ સુધીના સૌ સુમુખ ગાથાપતિની પ્રશસા કરે છે તો આપણા સૌના તરફથી પણ તે અનિવાર્ય ધન્યવાદને પાત્ર છે, "यावत्" શબ્દથી ગ્રહણ કરવામા આવેલા પદો આ પ્રમાણે છે "सपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयत्थे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई! कयपुण्णे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई। कयलक्खणे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, कयविहवे ण देवाणुप्पिया! सुमुहे गाहावई, सुलद्धे ण देवाणुप्पिया! तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स

गाथापतिः। 'कयत्थे णं' कृतार्थ=कृतः=सम्पादितः अर्थ'=जन्मान्तरेष्टसिद्धिरूपं प्रयोजनं येन स तथा, कृतवाञ्छितकार्यः खलु हे देवानुप्रिया! सुमुखो गाथापतिः। 'कयपुण्णे णं' कृतपुण्यः=पूर्वभवोपार्जितपुण्यः खलु हे देवानुप्रिया! सुमुखो गाथापतिः। 'कयलक्खणे णं' कृतलक्षणः=कृत=सफलीकृतं लक्षणं= पुण्यरेखाजीवनरेखादिरूपं येन स तथा। 'कयविहवे णं' कृतविभवः=कृत= सफलीकृतः सुपात्रदानरूपशुभकार्यकरणेन विभवः=ऐश्वर्यसम्पत्तिरूपो येन स तथा। अतएव 'सुलद्धे णं' सुलब्धं=शोभनप्रकारेण प्राप्तं खलु 'तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स' तस्य सुमुखस्य गाथापतेः=तेन सुमुखेन गाथापति-नेत्यर्थः, अत्र सम्बन्धसामान्ये षष्ठी। 'जम्मजीवियफले' जन्मजीवितफलं-

---

एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया" इनका अर्थ इस प्रकार है– (सपुण्णे णं देवा०) हे देवानुप्रिय! यह सुमुख गाथापति बडा ही पुण्यशाली है (कयत्थे णं देवा०) इसने अब जन्मान्तर के लिए इष्ट की सिद्धि रूप प्रयोजन को सिद्ध कर लिया है। [कयपुण्णे णं देवा०] इसने पूर्वभव में अच्छे पुण्य का उपार्जन किया है जिससे सुपात्र दान देनेका अवसर हाथ लगा (कयलक्खणे णं देवा०) इसने अपनी पुण्यरेखा जीवनरेखा आदि शुभलक्षणों को सफल कर लिया है। (कयविहवे णं देवा०) सुपात्रदान देने रूप शुभकार्य के करने से इसका धन पाना सफल हो गया है। (सुलद्धे णं देवा०) धन्य है इस सुमुख गाथापति को जिसने अपने जन्म और जीवन का फल वास्तविक रूप में प्राप्त कर लिया है, देखो तो सही, यह प्रत्यक्ष मे दिखती हुई ऐसी उदार मनुष्यभवसंबंधी

जम्मजीवियफले, जस्स णं इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया" तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे (सपुण्णे णं देवा०) हे देवानुप्रिय! ते सुमुख गाथापति मोटा पुण्यशाली छे (कयत्थे णं देवा०) तेणे हालमा आवता जन्म माटे अर्थात् जन्मांतर माटे ईष्ट (ईच्छित वस्तु)नी सिद्धिरूप प्रयोजनने सिद्ध करी लीधु छे [कयपुण्णे णं देवा०] तेणे पूर्वभवमा सारा एवा महापुण्यने मेळवेलु छे, जेना वडे करीने आवा सुपात्रने दान आपवानो अवसर मळ्यो छे [कयलक्खणे णं देवा०] तेणे पोतानी पुण्यरेखा जीवनरेखाआदि शुभ लक्षणोने सफळ करी लीधा छे (कयविहवे णं देवा०) सुपात्रने दान देवारूप शुभ कार्य करवाथी तेने जे धन प्राप्त थयु ते पण सफळ थई गयु छे (सुलद्धे णं देवा०) ते सुमुख गाथापतिने धन्य छे, के

जन्मनो जीवितस्य च फलम्। अनेन सुमुखगाथापतिना मनुष्यजन्मापि सफलं कृतं जीवितमपि सफलं कृतमित्यर्थः, 'जम्मस्स णं' अत्र तृतीयार्थे षष्ठी, येन खलु इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=ईदृशी 'उराला' उदारा=प्रधाना सकलसामग्रीयुक्तत्वात् 'माणुस्सरिद्धी' मनुष्यर्द्धिः 'लद्धा' लब्धा-उपार्जिता 'पत्ता' प्राप्ता-उपार्जिता सति स्वाधीनीभूता, 'अभिसमण्णागया' अभिसमन्वागता-भोग्यतामुपगता इत्यर्थः। 'जेण एरिसो अणगारो, येनेदृशः=तथारूपः अनगारः=सुदत्तनामा मुनिः पडिलाभिओ' प्रतिलम्भितः= भिक्षाग्रहणेन प्रतिलाभदानार्थमभिमुखीकृतः 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'धण्णे णं' धन्यः खलु सुमुखो गाथापतिः ॥ सू० ७॥

मूलम्—

तए णं से सुमुहे गाहावई बहूइं वाससयाइं आउयं पालेइ, पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि पुत्तत्ताए उववण्णे। तए णं सा धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३। पभू णं भंते! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए। हंता पभू! ॥ सू० ८॥

ऋद्धि कि-जिसमें किसी भी वस्तु की न्यूनता नहीं है, सो इसे प्राप्त हुई है, इसे इस पर पूर्णरूप से अधिकार प्राप्त हुआ है-एवं यह इसे निर्विघ्नरूप से भोग रहा है, इसीसे यह बात पूर्णरूप से सत्य प्रतीत होती है कि यह विशिष्ट पुण्यशाली है और उसी पुण्य के उदय का यह भी फल है कि जो इसे सुदत्त जैसे मुनिराजको आहारदान देनेका लाभ मिला। धन्य है इस माईके लाल को ॥सू० ७॥

જેણે પોતાનો જન્મ અને જીવનનું વાસ્તવિક ફળ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે જુઓ તો ખરા! આપણે નજરે જોઇ શકીએ છીએ તેની ઉદાર મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિ કે જેમાં કોઈ પણ વસ્તુની ઊણપ નથી તેવી તેને પ્રાપ્ત થઇ છે, અને તે સમૃદ્ધિપર તેનો પૂરો અધિકાર પણ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી તે ગાથાપતિ તે સમૃદ્ધિને નિર્વિઘ્નપણે ભોગવી રહ્યો છે તેથી એ વાત તો સત્યજ છે કે- તે વિશેષ પુણ્યશાળી છે અને તે પુણ્યના ઉદયનું એ પણ ફળ છે કે જેને સુદત્ત જેવા મુનિરાજને આહારદાન આપવાનો લાભ મળ્યો, ધન્ય છે તે માતાના પુત્રને! ॥સૂ૦ ૭॥

टीका—

'तए णं से सुमुहे' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'से सुमुहे गाहावई' स सुमुखो गाथापति 'बहूइं वासमयाइं' बहूनि वर्षशतानि 'आउयं पालेइ' आयुष्कं पालयति, 'पालित्ता' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'इहेव हत्थिणाउरे णयरे' इहैव हस्तिनापुरे नगरे 'अदीणसत्तुस्स रण्णो' अदीनशत्रो राज्ञः 'धारिणीए देवीए कुच्छिंसि' धारिण्या देव्याः कुक्षौ 'पुत्तत्ताए उववण्णे' पुत्रतया उपपन्नः=उत्पन्नः। 'तए णं' ततः खलु सा धारिणी देवी 'सयणिज्जंसि' शयनीये=शय्यायां 'सुत्तजागरा' सुप्तजाग्रती=किञ्चित्सुप्ता किञ्चिज्जाग्रती 'ओहीरमाणी २' निद्राणा २ पुनःपुनरीषन्निद्रा-

'तए णं से सुमुहे' इत्यादि।

(तए णं से सुमुहे गाहावई) उस सुमुख गाथापति ने (बहूइं वासमयाइं आउयं पालेइ) सैकड़ा वर्षों की आयु पाली (पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) अपनी पूर्ण आयु भोगकर जब वह मृत्यु के अवसर पर मरा तो [इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि] इसी हस्तिनापुर नगर में अदीनशत्रु राजा की धारिणी रानी की कुक्षि में [पुत्तत्ताए उववण्णे) पुत्र रूप से उत्पन्न हुआ। [तए णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३] जब वह गर्भ में आया तब धारिणी देवी

'तए णं से सुमुहे' इत्यादि

(तए णं से सुमुहे गाहावई) ते सुमुख गाथापति (बहूइं वासमयाइं आउयं पालेइ) सेकडो वर्षनी आयुष्य पाळी (पालित्ता कालमासे कालं किच्चा) पोतानी आयुष्य पूर्णरीते भोगवीने ज्यारे मृत्यु समये मरण पाम्या ते पछी (इहेव हत्थिणाउरे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि) आ हस्तिनापुर नगरमां अदीनशत्रु राजानी धारिणी राणीना उदरथी (पुत्तत्ताए उववण्णे) पुत्ररूपथी उत्पन्न थया (तए णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी२ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिंपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा३)

मनुभवन्ती सती 'तहेव' तथैव पूर्ववदेव स्वप्ने 'सीहं पासइ' सिंहं पश्यति। 'सेसं' शेष=शेषवर्णनं नामकरणविवाहादि सर्वं 'तं चेव' तदेवात्र वाच्यं 'जाव' यावत् 'उप्पिपासाय०' उपरिमासादावतंसके मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति, 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् पूर्वभवकृतसुपात्रदानप्रभावाद् एवं खलु=निश्चयेन 'गोयमा' हे गौतम! 'सुबाहुणा' सुबाहुना-सुबाहुकुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=शरीरसम्पत्त्यादिरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुस्सरिद्धी' मानुष्यकऋद्धिः 'लद्धा ३' लब्धा, प्राप्ता, अभिसमन्वागता। श्रीगौतम पृच्छति-'पभू णं' प्रभुः=समर्थः= शक्तः खलु 'भंते' हे भदन्त! सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुमारः 'देवाणुप्पियाणं'

शय्या पर कुछ जगती सी और कुछ सोती सी निद्रा ले रही थी एवं इसने स्वप्न में एक सिंह को देखा। गर्भस्थिति पूर्ण होने पर इसके बालक का जन्म हुआ। उसका नामकरण, एवं विवाह आदि संस्कार सब-पहिले ही वर्णित किया जा चुका है। बालक जब बड़ा हो गया तब यह अपने भवन में रहकर उत्कृष्ट मनुष्य संबंधी भोगों को भोगने लगा। इस प्रकार हे गौतम! पूर्वभव में कृत सुपात्रदान के प्रभाव से निश्चय सुबाहुकुमार ने यह प्रत्यक्ष दृश्यमान शरीरादि संपत्ति रूप सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसंबंधी ऋद्धियां प्राप्त की हैं और उन्हें अच्छी तरह से यह भोग भी रहा है। [पभू णं भंते! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए] श्री गौतम पूछते हैं कि हे भदन्त! यह सुबाहुकुमार देवानुप्रिय-आप के पास धर्म श्रवण कर द्रव्य एवं भावरूप

જ્યારે તે ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે ધારિણીદેવી શય્યાપર જરા જાગતી હોય તેવી રીતે સુતી હતી અને નિદ્રા લઈ રહી હતી તે સમયમાં તેણે સ્વપ્નમાં એક સિંહને જોયો, હવે ગર્ભનો સમય પૂરો થતાં યોગ્ય સમયે બાળકનો જન્મ થયો તેનું નામકરણ અને વિવાહ આદિ સંસ્કાર-તમામનું વર્ણન પહેલાંજ કરી આપ્યું છે બાળક જ્યારે મોટા થયા ત્યારે તે પોતાના ભવનમાં રહીને ઉત્કૃષ્ટ મનુષ્યસંબંધી ભોગોને ભોગવવા લાગ્યા આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! પૂર્વભવમાં કરેલા સુપાત્રદાનના પ્રભાવથી નિશ્ચય સુબાહુકુમારે એ પ્રત્યક્ષ નજરે દેખાતી શરીરાદિ સંપત્તિરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી છે અને બહુજ સારી રીતે તે ભોગવી પણ રહ્યા છે (पभू णं भंते! सुबाहुकुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए)

देवानुप्रियाणाम्=भवताम् अंतिए' अन्तिके 'मुंडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात्=गृहं परित्यज्येत्यर्थः 'अणगारियं' अनगारितां-साधुतां 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितुम् ? अनगारितां स्वीकर्तुं समर्थः किम् ? इति भावः । भगवानाह-'हंता पभू' हन्त ! प्रभुः-हे गौतम ! सुबाहुकुमारः संयमग्रहणे समर्थोऽस्तीति भावः । 'हन्त' इति उक्तार्थस्वीकृतिवाचकमव्ययम् ॥ सू० ८ ॥

मूलम्-

तए णं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ । तए णं से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु स भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं

से मुंडित हो घर का परित्याग करके प्रव्रज्या लेने के लिये समर्थ है क्या ? प्रश्न के समाधान निमित्त प्रभुने कहा-[हंता पभू] हां ! गौतम ! यह सुबाहुकुमार संयम ग्रहण करने में समर्थ है ॥सू०८॥

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं) सुबाहुकुमार का वृत्तान्त सुनने के बाद (भगवं गोयमे) भगवान् गौतम ने (समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ) श्रमण भगवान् महावीर की वन्दना की,

શ્રી ગૌતમ પૂછે છે કે- હે ભદન્ત ! તે સુબાહુકુમાર દેવાનુપ્રિય- આપના પાસે ધર્મ સાંભળી દ્રવ્ય અને ભાવરૂપથી મુંડિત થઇ ઘરનો ત્યાગ કરીને પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લેવા માટે સમર્થ છે? પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે પ્રભુએ કહ્યું (हंता पभू) હા! ગૌતમ! એ સુબાહુકુમાર સંયમ ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ છે ॥ સૂ० ૮ ॥

(तए णं से) ઇત્યાદિ

(तए णं) સુબાહુકુમારનું વૃત્તાન્ત સાંભળ્યા પછી, (भगवं गोयमे) ભગવાન ગૌતમે, (समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને

भावयन् विहरति । 'तए णं' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् 'हत्थिसीसाओ णयराओ' हस्तिशीर्षान्नगरात् 'पुप्फकरडाओ उज्जाणाओ' पुष्पकरण्डादुद्यानात् 'कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रमति, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'बहिया' बहिः 'जणवयविहारं' जनपदविहारं=देशविहारं, विहरइ' विहरति=विचरति। 'तए णं' ततः खलु स सुबाहुकुमारः 'समणोवासए जाए' श्रमणोपासको जातः= द्वादशव्रतधारी श्रावको जातः । कीदृशः ? इत्याह्–'अभिगयजीवाजीवे' अभिगतजीवाजीवः=सम्यग्विज्ञातजीवाजीवस्वरूपः 'जाव' यावत्–'फासुयएसणिज्जेणं

नमस्कार किया । (वंदित्ता णमंसित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) वंदना एवं नमस्कार कर वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ) किसी एक समय श्रमण भगवान् महावीरने हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरंडक उद्यान में रहे हुए कृतवनमालप्रिय यक्ष के यक्षायतन से विहार किया (पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ) वहां से विहार करके ये देश में विहार करने लगे (तए णं) इसी अंतर में (से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ) वह सुबाहुकुमार श्रमणोपासक हो गया—१२ व्रतधारी श्रावक बन गया।

વંદના-નમસ્કાર કર્યા, (वंदित्ता णमंसित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) વંદન-નમસ્કાર કરીને તે સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइ हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ) કોઈ એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે હસ્તિશીર્ષ નગરના પુષ્પ કરંડક નામના બગીચામાં રહેલા કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષના યક્ષાયતન (નિવાસસ્થાન) થી વિહાર કર્યો (पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ) ત્યાંથી વિહાર કરીને તે દેશમાં વિહાર કરવા લાગ્યા (तए णं) તે સમયે (से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ) તે સુબાહુકુમાર પણ શ્રમણોપાસક થઈ ગયા-બાર વ્રતધારી શ્રાવક બની ગયા, જીવ અને અજીવ

असणपाणखाइमसाइमेण समणे णिग्गये'-प्रासुकैषणीयेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन श्रमणान् निर्ग्रन्थान् 'पडिलाभेमाणे' प्रतिलम्भयन् 'विहरइ' विहरति॥सू०९॥

मूलम्—

तए णं से सुबाहुकुमारे अण्णया कयाइ चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ, पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ, संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ, दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ ॥ सू० १० ॥

टीका—

'तए णं' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु स सुबाहुकुमारः 'अण्णया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु 'उद्दिष्ट' इति अमावास्या प्रोच्यते, अन्यत् स्पष्टम्। 'जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पोसहसालं पमज्जइ' पौषधशालां प्रमार्जयति स्वयमेव यतनया,-'पमज्जित्ता' प्रमार्ज्य उच्चार-

जीव और अजीव तत्व के स्वरूप का ज्ञाता भी हो गया, और प्रासुक एषणीय चतुर्विध आहारों का निर्ग्रन्थ मुनियों को दान देता हुआ विचरने लगा ॥ सू० ९ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(अण्णया कयाइ) किसी एक समय (से सुबाहुकुमारे) वह सुबाहुकुमार (चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ) चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या और पूर्णमासी के दिन पौषधशाला में आया। (उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ) आकर सर्वप्रथम वह पौषधशाला को प्रमार्जित किया—पूँजा (पमज्जित्ता उच्चार-

તત્વના જાણકાર પણ બની ગયા પ્રાસુક, એષણીય ચતુર્વિધ આહારોનુ નિર્ગ્રન્થ મુનિઓને દાન આપતા વિચરવા લાગ્યા ॥ સૂ૦ ૯ ॥

"तए णं से" ઇત્યાદિ

(अण्णया कयाइ) કોઇ એક સમયે, (से सुबाहुकुमारे) તે સુબાહુકુમાર (चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ) ચૌદસ, આઠમ અમાવસ્યા અને પૂનમના દિવસે પૌષધશાળામા આવ્યા (उवागच्छित्ता पोसह साल पमज्जइ) આવીને સૌથી પહેલા આ પૌષધશાળાને પોતે પુંજી પ્રમાર્જન કર્યું

पासवणभूमिं पडिलेहेइ' उच्चारप्रस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति निरीक्षते, 'पडिलेहित्ता' प्रतिलेख्य निरीक्ष्य 'दब्भसंथारग संथरइ' दर्भसंस्तारकं संस्तृणाति, विस्तारयति, 'संथरित्ता' संस्तीर्य=विस्तार्य 'दब्भसंथारगं दुरूहइ' दूरोहति= आरोहति 'दूरुहित्ता' दूरुह्य 'अट्ठमभत्तं गिण्हइ' अष्टमभक्तं गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'पोसहसालाए पोसहिए' पोषधशालायां पौषधिकः=गृहीतपौषधः 'अट्ठमभत्तिए' अष्टमभक्तिकः=गृहीताष्टमभक्तः कृतोपवासत्रयः 'पोसहं' पौषधं 'पडिजागरमाणे' प्रतिजाग्रत्=सेवमानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १० ॥

मूलम्

तए णं तस्स सुबाहुस्स कुमारस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ५ धण्णा णं ते गामागर-णगर जाव सण्णिवेसा, जत्थ णं समणे भगवं महावीरे विहरइ। धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए पव्वइए जाव गिहिधम्मं पडिवज्जंति। धण्णा णं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए धम्मं सुणेंति। तं जइ णं समणे

पासवणभूमिं पडिलेहेइ) पौषधशाला को प्रमार्जित करके फिर यह उच्चार एवं प्रस्रवण भूमि का प्रतिलेखना की। (पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ) इस भूमि की प्रतिलेखना करने के बाद फिर यह दर्भ का संथारा बिछाया (संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरूहइ) बिछाकर उस पर बैठा (दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ) बैठकर अष्टमभक्त-तेले का प्रत्याख्यान किया (गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ) अष्टमभक्त-तेलेका प्रत्याख्यान लेकर पौषधशाला में तीन दिनका पौषध लेकर पौषधकी जागरणा करता हुआ विचरने लगा ॥सू० १०॥

(पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहइ) પૌષધશાળાને પ્રમાર્જન કરીને-પુંજીને પછી તે ઉચ્ચાર-પ્રસ્રવણ ભૂમિનું પ્રતિલેખન કર્યું (पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ) તે ભૂમિની પ્રતિલેખના કર્યા પછી તેણે દર્ભનો સંથારો પાથર્યો-બિછાવ્યો (संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) બીછાવીને તેના પર બેઠા (दुरुहित्ता अट्ठमभत्तं गिण्हइ) બેસીને, અષ્ટમ ભક્તના પ્રત્યાખ્યાન કર્યા (પચ્ચખાણ કર્યા) (गिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ) અષ્ટમ-ભક્તના પચ્ચખાણ લઈને પૌષધશાળામાં ત્રણ દિવસના પૌષધ વ્રત ધારણ કરી પૌષધની જાગરણા કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા ॥ સૂ० १० ॥

भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तए णं अहं समणस्स ३ अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा ॥ सू० ११ ॥

टीका—

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'सुबाहुस्स कुमारस्स' सुबाहोः कुमारस्य 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रिप्रथमचरमभागे 'धम्मजागरियं जागरमाणस्स' धर्मजागरिकां जाग्रत 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूप=वक्ष्यमाणप्रकार, 'अज्झत्थिए' अत्र 'चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' इति संग्रह। तत्र-'अज्झत्थिए' आध्यात्मिक'=आत्मगत' अङ्कुर इव, तदनु 'चिंतिए' चिन्तित.=पुन'पुन' स्मरणरूपो विचार' द्विपत्रित इव २, तत. 'कप्पिए' कल्पित.=स एव व्यवस्थायुक्त 'इत्थमेव सर्वविरतिग्रहणरूप करिष्यामी' ति कार्याकारेण परिणतो विचार पल्लवित इव ३, 'पत्थिए' प्रार्थितः=स एवेष्टरूपेण स्वीकृतः

'तए णं तस्स' इत्यादि।

(तए णं तस्स सुबाहुकुमारस्स) एकरोज पोसे में रहे हुए उस सुबाहुकुमार के (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) पूर्वरात्रि और अपररात्रि के समय में (धम्मजागरियं जागरमाणस्स) धर्म जागरणा करते हुए के मन मे (इमेयारूवे अज्झत्थिए ५) इस प्रकार का विचार उत्पन्न हुआ। यह विचार सर्व प्रथम इसके मन मे आया इसलिए अङ्कुर के समान होने से यह आध्यात्मिक कहलाया। पुन. पुन स्मरणरूप होने से द्विपत्रित की तरह चिन्तित, व्यवस्था युक्त-"मै अवश्य सर्वविरतिरूप चारित्र को अंगीकार करूँगा" इस प्रकारकी दृढ धारणा से समन्वित होने के कारण पल्लवित के समान

'तए णं तस्स' ઈત્યાદિ

(तए णं तस्स सुबाहुकुमारस्स) એક દિવસ પોષધવ્રતમા રહીને તે સુબાહુકુમારે (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) પૂર્વરાત્રી અને પાછલીરાત્રીના સમયમા ધર્મ જાગરણા કરતા થકા મનમા (इमेयारूवे अज्झत्थिए ५) આ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો, તે વિચાર સૌથી પ્રથમ તેના મનમા આવ્યો તે માટે અંકુર સમાન હોવાથી તે આધ્યાત્મિક કહેવાયો, વારવાર સ્મરણરૂપ હોવાથી "દ્વિપત્રિતના" પ્રમાણે ચિન્તિત, વ્યવસ્થા યુકત-"હુ અવશ્ય સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્રને અંગીકાર કરીશ" આ પ્રકારની દઢ ધારણા ગોઠવેલી હોવાના કારણે પલ્લવિત પ્રમાણે કલ્પિત,

पुष्पित इव ४, 'मणोगए सकप्पे' मनोगतः सङ्कल्पः=मनसि दृढरूपेण निश्चयः 'इत्थमेव मया कर्त्तव्यम्' इति विचारः फलित इव ५, समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्न.–'धण्णा ण ते' धन्याः खलु ते 'गामागरणगर जाव सण्णिवेसा' ग्रामाकरनगरयावत्सन्निवेशाः, अत्र यावच्छब्देन-'खेडकब्बडमडम्ब दोणमुहणपट्टणणिगमआसमसवाहसनिवेसा' इति योजना, ग्रामाकरनगरखेटकब्बडमडम्बद्रोणमुखपत्तननिगमाश्रमसवाहसनिवेशाः तत्र-ग्राम.=वृतिवेष्टित.। आकर'-सुवर्णरत्नाद्युत्पत्तिस्थानम्। नगरम्=अष्टादशकरवर्जितम्। खेट-धूलिप्राकारपरिक्षिप्तम्। मडम्ब-सार्धक्रोशद्वयान्तर्ग्रामान्तररहितम्।

कल्पित, इष्टरूपसे स्वीकृत होने के कारण पुष्पित के समान प्रार्थित एव मन में दृढरूपता से निश्चित होचुकने के कारण फलित के समान मनोगत सकल्प नाम से कहलाया। जिस प्रकार वृक्ष पहिले अङ्कुर रूप में पश्चात् द्विपत्रितरूप मे, फिर पल्लवितरूप में, बाद में पुष्पितरूप में, और फिर फलितरूप में होता है उसी प्रकार सुबाहुकुमार का विचार भी ठीक इसी तरह से हुआ, इसलिये चिन्तित कल्पित आदि पदों की व्यवस्था यहाँ घटित हो जाती है (**धण्णा ण ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा**) धन्य हैं वे ग्राम (वाडसे वेष्टित प्रदेश) धन्य हैं वे आकर (सुवर्ण एव रत्नादिक की उत्पत्ति के स्थान) धन्य है वह नगर-(अष्टादश प्रकार के कर से रहित स्थान) धन्य है वह खेट (धूली प्राकार से वेष्टित स्थान) धन्य है वह-मडम्ब (ढाई कोस तक जिसके बीच में

ઇષ્ટરૂપથી સ્વીકૃત હોવાના કારણે પુષ્પિતના સમાન પ્રાર્થિત એવ મનમા દ્રઢ રૂપતાથી નિશ્ચિત થયેલા હોવાના કારણે ફલિત સમાન મનોગત સકલ્પ નામ કહેવાયા જે પ્રમાણે વૃક્ષ થવા પૂર્વ પ્રથમ અકુર રૂપમા પછીથી બે પાદડાના રૂપમા, પછી પાદડાથી ખિલેલા રૂપમા, પછીથી, પુષ્પિતરૂપમા, અને પછી ફળના રૂપમા થાય છે, તે પ્રમાણે સુબાહુકુમારના વિચારો પણ બરાબર તે પ્રમાણે થયા એટલા માટે ચિન્તિત કલ્પિત આદિ પદોની વ્યવસ્થા અહિ ઘટી શકે છે (**धण्णा ण ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा**) ધન્ય છે તે ગ્રામ (ફરતી વાડ હોય તે-ગામ કહેવાય છે) ધન્ય છે તે આકર (સોના અને રત્નાદિકનું ઉત્પત્તિ સ્થાન) ધન્ય છે તે નગર-(અઢાર પ્રકારના કરથી રહિત સ્થાન) ધન્ય છે તે ખેટ નાનુ ગામડુ-ધન્ય છે તે મડમ્બ (અઢી ગાઉના પ્રમાણમા વચમા કોઈ ગામ ન હોય

द्रोणमुख-जलस्थलपथोपेतो जननिवासः। पत्तन=समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम्। तद् द्विविधं भवति-जलपत्तनं, स्थलपत्तनं चेति, नौभिर्यत्रगम्यते तज्जलपत्तनं, यत्र च शकटादिभिर्गम्यते तत्स्थलपत्तनम्। यद्वा शकटादिभिर्नौभिर्वा यद् गम्यं तत् पत्तनं, यत् केवलं नौभिरेव गम्यं तत् पट्टनम्,। उक्तञ्च—

"पत्तनं शकटैर्गम्यं, घोटकैर्नौभिरेव च।
नौभिरेव तु यद् गम्यं, पट्टनं तत् प्रचक्षते ॥१॥" इति।

निगमः-प्रभूततरवणिग्जननिवासः। आश्रमः-तापसैरावासितं पश्चादपरोऽपि

कोई ग्राम न हो ऐसा स्थान) धन्य है वह द्रोणमुख-(जलस्थल मार्ग से युक्त स्थान) धन्य है वह पत्तन (समस्त वस्तुओं की प्राप्ति का स्थान) धन्य है वह निगम (अनेक-वणिक्जनों से वसा हुआ प्रदेश)। धन्य है वह आश्रम-(तपस्विजनों के रहने का स्थान) यह स्थान पहिले तपस्वियों द्वारा बसाया जाता है, फिर पीछे से दूसरे और भी लोग वहाँ आकर रहने लगते हैं। धन्य है वह संवाह-(कृषीवलों द्वारा धान्यकी रक्षा के लिये बनाया गया दुर्गभूमिस्थान अथवा पर्वत की चोटी पर रहा हुआ जनाधिष्ठित स्थल विशेष या जिसमें यहा वहा से आकर मुसाफिर लोग निवास विश्राम करे ऐसा स्थल विशेष) धन्य है वह संनिवेश-(जिसमें प्रधानतः सार्थवाह आदि बस रहे हों) पत्तन दो प्रकार का होता है-१ जलपत्तन २ स्थलपत्तन। जहा पर केवल नौका से ही जाया जाता है वह जलपत्तन, एवं जहा गाडी आदि सवारियों से जाया जाता है वह स्थलपत्तन है अथवा नौका एवं शकट से जो गम्य है वह पत्तन तथा केवल नौका से जो गम्य होता है वह

એવું સ્થાન) ધન્ય છે તે દ્રોણમુખ, (જલ-સ્થલ માર્ગથી યુક્તસ્થાન) ધન્ય છે તે પત્તન, (તમામ વસ્તુ જ્યાં મલી શકે તેવું સ્થાન) ધન્ય છે તે નિગમ, (અનેક વણિકજનોથી વસેલો પ્રદેશ) ધન્ય છે તે આશ્રમ, (તપસ્વિજનોને રહેવાનું સ્થાન) તે તપસ્વિઓ દ્વારા પહેલા વસાવવામાં આવે છે પછી બીજા માણસો પણ ત્યાં આવીને રહેવા લાગે છે) ધન્ય છે તે સંવાહ-(ખેડુતો દ્વારા અનાજની રક્ષા પર રહેલું સ્થળ વિશેષ અથવા તો જ્યાંત્યાંથી આવીને માણસો નિવાસ કરે એવું સ્થળ) ધન્ય છે તે સંનિવેશ, (જેમાં ખાસ કરીને સાર્થવાહ આદિ નિવાસ કરે છે) પત્તન બે પ્રકારના હોય છે (૧) જલપત્તન, (૨) સ્થલ પત્તન જ્યાં આગળ કેવળ વહાણુ દ્વારાજ જઇ શકાય છે તે જલપત્તન છે અને જ્યાં ગાડી આદિ વાહનો વડે જઇ શકાય છે તે સ્થળ પત્તન છે અથવા તો નૌકા-વહાણ અને ગાડાના સાધન વડે જઈ શકાય તે સ્થળ પત્તન છે અથવા તો કેવલ વહાણથી જઇ શકાય તે

लोकस्तत्रागत्य वसति। सवाह'-कृषीवलैर्धान्यरक्षार्थं निर्मित दुर्गभूमिस्थानम्, पर्वतशिखरस्थितजननिवासः, समागतप्रभूतपथिकजननिवासो वा। सन्निवेश'-समागतसार्थवाहादिनिवासस्थानम्।

ते ग्रामनगरादयो धन्या जत्थ ण समणे भगवं महावीरे विहरइ' यत्र खलु श्रमणो भगवान् महावीरो विहरति=विचरति। तथा 'धण्णा ण ते' धन्याः खलु ते 'राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबिय -इब्भ-सेट्ठिसेणावइ-सत्थवाहप्पभियओ' राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्य - श्रेष्ठि - सेनापतिसार्थवाहप्रभृतय, तत्र-राजान =चक्रवर्त्यादय, ईश्वरा =ऐश्वर्यसम्पन्ना'-प्रभूतऋद्धिसम्पन्ना इत्यर्थ, तलवरा =सन्तुष्टभूपालदत्तपट्टबन्धपरिभूषितराजकल्पा, माडम्बिका =ग्रामपतय, इतरे प्रसिद्धा। 'जे ण' ये खलु 'समणस्स ३'

पट्टन है। धन्य है वह पत्तन (जत्थ ण समणे भगवं महावीरे विहरइ) जहाँ पर श्रमण भगवान महावीर विचरते हैं वे ग्रामादिक धन्य हैं। (धण्णाण ते राईसर० जे ण समणस्स३ अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति) वे राजेश्वर प्रभृति भी धन्य हैं जो श्रमण भगवान महावीर के समीप मुंडित होकर दीक्षा धारण करते हैं। यहां 'राईसर' पद से 'तलवरमाडंबियकोडुंबिय-इब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहप्पभियओ'' इन पदों का भी संग्रह हुआ है। चक्रवर्ती आदि राजा, ऐश्वर्यसंपन्न व्यक्ति ईश्वर, जिन्हे राजा सन्तुष्ट होकर पट्टबंध देता है ऐसे राज-तुल्य मानव तलवर, गांव के अधिपति माडम्बिक कहे गये हैं एवं कौटुम्बिक आदि जन तो प्रसिद्ध ही हैं। तथा-(धण्णा ण ते राईसर० जे ण

पत्तन छे धन्य छे ते पत्तन' (जत्थ ण समणे भगवं महावीरे विहरइ] ज्यां आगळ श्रमण भगवान महावीर विचरे छे ते ग्रामादिक धन्य छे (धण्णा ण ते राईसर० जे ण समणस्स३ अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति] ते राजेश्वर प्रभृति पण धन्य छे के जेओ श्रमण भगवान महावीर पासे मुंडित थईने दीक्षा धारण करे छे अहिं 'राईसर' पदथी ''तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठिसेणावइ सत्थवाह-प्पभियओ' आ पदोना पण संग्रह थयो छे चक्रवर्ती-राजा, ऐश्वर्य संपन्न व्यकित ईश्वर जेना पर राजा प्रसन्न थईने पट्टबंध आपे छे एवा मानव ते राजा जेवो छे तेने तलवर कहे छे, गामना अधिपति ते माडम्बिक कहेवाय छे अने कौटुम्बिक आदि माणसो तो प्रसिद्ध छे तथा

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'मुडा जाव पव्वयति' मुण्डा यावत् प्रव्रजन्ति, 'मुडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयति' मुण्डा भूत्वा-अगारात् अनगारिता प्रव्रजन्ति=दीक्षां गृह्णन्ति। तथा 'धण्णा ण' धन्याः खलु ते 'राईसर०' राजेश्वर० राजेश्वरादयः 'जे ण' ये खलु 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'पचाणुव्वइय जाव गिहिधम्म' पञ्चाणुव्रतिक यावत्-गृहिधर्म-पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्मं पडिवज्जति' प्रतिपद्यन्ते। तथा 'धण्णा ण' धन्या खलु ते 'राईसर०' राजेश्वरादयः 'जे ण' ये खलु 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतिए' अन्तिके 'धम्म' धर्म= श्रुतचारित्रलक्षण 'सुणेति' शृण्वन्ति त' तत्-तस्मात्कारणात् 'जइ ण' यदि खलु 'समणे भगव महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीर पुव्वाणुपुव्वि' पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थङ्करपरम्परया 'जाव' यावत्-'चरमाणे गामाणुगाम' चरन्= विचरन् ग्रामानुग्रामम्=एकस्माद् ग्रामादव्यवहित द्वितीय ग्राम 'दूइज्जमाणे'

समणस्स ३ अतिए पचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्म पडिवज्जति) वे राजेश्वर प्रभृतिजन इसलिये भी धन्य हैं कि जो श्रमण भगवान् महावीर के समीप पाँच अणुव्रत सात शिक्षाव्रत एवं बारह प्रकार के गृहस्थ धर्म अगीकार करते हैं (धण्णा ण ते राईसर० जे ण समणस्स३ अतिए धम्म सुणेति) वे भी राजेश्वर आदि धन्य हैं जो श्रमण भगवान महावीर के समीप श्रुतचारित्र रूप धर्म का उपदेश सुनते हैं (त जइ ण समणे भगव महावीरे पुव्वाणुपुव्वि जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तएण अह समणस्स ३ अतिए मुडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा) अत यदि श्रमण

[धण्णा ण राईसर० जे ण समणस्स३ अतिए पचाणुव्वइय जाव गिहिधम्म पडिवज्जति] तेऽ राजेश्वर प्रभृति माणुस એટલા માટે ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત અર્થાત્ બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કરે છે [धण्णा ण ते राईसर० जे ण समणस्स ३ अतिए धम्म सुणति] તે પણ રાજેશ્વર આદિ ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે છે [त जइण समणे भगव महावीरे पुव्वाणुपुव्वि जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विहरिज्जा तएण अह समणस्स३ अतिए मुडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा] તેથી જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તીર્થંકર પરમ્પરા પ્રમાણે વિહાર કરતા

व्रजन्=गच्छन् 'इहमागच्छेज्जा' इहाऽऽगच्छेत् इह=हस्तिशीर्षे नगरे पुष्पकरण्ड कोद्याने आगच्छेत् यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् 'विहरिज्जा' विहरेत् 'तए णं' ततःखलु=तर्हि अहं 'समणस्स ३' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य' अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडे भवित्ता' द्रव्यतो भावतश्च मुण्डो भूत्वा 'जाव' यावत् 'अगाराओ अणगारियं' अगारात्= गृहात्- गृहं परित्यज्येत्यर्थः. अनगारिता=साधुतां 'पव्वएज्जा' प्रव्रजामि ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—

तए णं समणे भगवं महावीरे सुबाहुस्स कुमारस्स इमं एयारूवं अज्झत्थियं जाव वियाणित्ता पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे जेणेव हत्थिसीसे णयरे जेणेव पुप्फकरंडए उज्जाणे जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हित्ता संजमेणं तवसा जाव विहरइ। परिसा निग्गया, रायावि निग्गओ। तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया० जहा पढमं तहा निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, रायावि पडिगओ। तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ। निक्खमणाभिसेओ, तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी। तए णं से सुबाहू अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बहुहिं चउत्थछट्ठट्ठम० तवोविहाणेहिं अप्पाणं भावित्ता बहुइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं भूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोइय पडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववण्णे ॥ सू० १२ ॥

भगवान महावीर तीर्थंकर परम्परा के अनुसार विहार करते हुए जो यहां आयें – इस हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरण्डक उद्यान में पधारे तो मैं उन प्रभु के समीप द्रव्य एवं भावसे मुंडित होकर भागवती दीक्षा अंगीकार करूँगा ॥ सू० ११ ॥

કરતા ને અહિં આવશે આ હસ્તિશીર્ષનગરમાં પુષ્પકરંડક બગીચામાં પધારશે તો હું એ પ્રભુના પાસે જઈ દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડિત થઈને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીશ. ॥સૂ ૧૧॥

टीका

'तए णं' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु सुबाहुकुमारस्य तादृशविचारणानन्तर 'समणे भगवं महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीरः 'सुबाहुस्स कुमारस्स' सुबाहोः कुमारस्य 'इमं' इमम्=पूर्वोक्तम् 'एयारूवं' एतद्रूपम्=संयमग्रहणवाञ्छारूपम् 'अज्झत्थियं' आध्यात्मिकम् अन्तरात्मगतं 'जाव' यावत्-चिन्तितं, प्रार्थितं कल्पितं, मनोगतं सङ्कल्पं 'विजाणित्ता' विज्ञाय 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या 'जाव' यावत् चरन् ग्रामानुग्रामं 'दूइज्जमाणे' द्रवन्=गच्छन् 'जेणेव' यत्रैव 'हत्थिसीसे णयरे' हस्तिशीर्षं नगरं 'जेणेव' यत्रैव 'पुप्फकरंडए उज्जाणे' पुष्पकरण्डकमुद्यानं 'जेणेव' यत्रैव 'कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनं 'तेणेव' तत्रैव

'तए णं समणे' इत्यादि ।

(तए णं) इसके पश्चात् (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (सुबाहुकुमारस्स) सुबाहुकुमार के (इमं) पूर्वोक्त (एयारूवं) संयमको ग्रहण करने की वाञ्छारूप (अज्झत्थियं) अन्तरात्मगत चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगतसंकल्प को (वियाणित्ता) जानकर (पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे) तीर्थंकर परम्परागत मार्ग के अनुसार विहार करते हुए (जेणेव हत्थिसीसे णयरे) जहां वह हस्तिशीर्षनगर एवं (जेणेव पुप्फकरंडए उज्जाणे) जहां वह पुष्पकरंडक उद्यान था, और (जेणेव कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे) जहां कृतवनमालप्रिय यक्षका यक्षायतन था (तेणेव उवागच्छइ) वहां पर पधारे। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं

(तए णं समणे) ઇत्यादि

(तए णं) ते पछी (समणे भगवं महावीरे) श्रमणु भगवंत महावीर - [सुबाहुकुमारस्स] सुબाहुકुमारना [इमं] पूर्वोक्त [एयारूवं] संयम ग्रહणु કરવાની वाछनारूप, [अज्झत्थियं] અન્તરાત્માગત ચિન્તિત પ્રાર્થિત, કલ્પિત મનોગત સંકલ્પને [वियाणित्ता] જાણીને [पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे] તીર્થંકર પરંપરાગત માર્ગના અનુસાર વિહાર કરતા-કરતા [जेणेव हत्थिसीसे णयरे] જ્યાં તે હસ્તિશીર્ષ નગર અને (जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे) જ્યાં કૃતવનમાલપ્રિય યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસસ્થાન હતું (तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં આગળ પધાર્યા, (उवागच्छित्ता) अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ) યથાયોગ્ય સ્થાન

'उवागच्छइ' उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिरूवं' यथा-प्रतिरूप=मयममर्यादानुकूल 'उग्गह' अवग्रह=वसत्यादेराज्ञा 'उगिण्हित्ता' अवगृह्य=गृहीत्वा 'संजमेण तवसा' संयमेन तपसा 'जाव' यावत्-आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति। 'परिसा निग्गया रायावि निग्गओ' परिषद् निर्गता राजाऽपि निर्गत -भगवद्वन्दनार्थं परिषद् नगरान्निर्गता, राजाऽपि च वन्दनार्थं निर्गत । 'तए णं' ततः खलु 'से सुबाहुकुमारे' स सुबाहुकुमार 'तं' तत् 'महया' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'जहापढमं' यथाप्रथमं-यथा=येन प्रकारेण भगवतीसूत्रे जमालिर्निर्गत 'तहा' तथा-अयमपि 'निग्गओ' निर्गत.-जमालिवद् रथेन निर्गत इत्यर्थ । 'धम्मो कहिओ' धर्म कथित'-भगवता धर्मकथा कथिता 'परिसा पडिगया' परिषत् प्रतिगता=धर्मं श्रुत्वा

उगिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ) आकर संयम मर्यादा के अनुकूल अवग्रह (वसति में ठहरने की आज्ञा) लेकर संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे। (परिसा णिग्गया रायावि णिग्गओ) प्रभु का आगमन सुनकर जनता अपने२ स्थान से दर्शनार्थ एवं धर्मश्रवणार्थ निकली, राजा भी अपने महल से निकला। (तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया जहा पढमं तहा निग्गओ) सुबाहुकुमार भी भगवतीसूत्र मे वर्णित जमालि की तरह प्रभु की वन्दना एवं उनसे धर्मश्रवण करने की भावना से पहिले की तरह भगवान के समीप आये। (धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, रायावि पडिगओ) प्रभुने समस्त परिषद एवं राजा को धर्म का उपदेश दिया। उपदेश श्रवण कर परिषद् एवं राजा सब के सब अपने२

મર્યાદાને અનુકૂલ અવગ્રહ, (વસતિમાં રહેવાની આજ્ઞા) લઇને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા (परिसा णिग्गया रायावि णिग्गओ) પ્રભુનું આગમન સાંભળીને માણસો પોતાના નિવાસ સ્થાનથી દર્શન માટે અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે નીકળ્યાં રાજા પણ પોતાના મહેલથી નીકળ્યા (तए णं से सुबाहुकुमारे तं महया जहा पढमं तहा निग्गओ) સુબાહુકુમાર પણ ભગવતી સૂત્રમાં વર્ણન કરેલ જમાલી પ્રમાણે પ્રભુને વંદના અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાની ભાવનાથી પ્રથમ પ્રમાણે ભગવાનની પાસે આવ્યા (धम्मो कहिओ परिसा पडिगया राया वि पडिगओ) પ્રભુએ સમસ્ત પરિષદ અને રાજાને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ સાંભળીને પરિષદ અને રાજા પણ પોતાના સ્થાનપર પાછા આવ્યા (तए णं से सुबाहु

प्रतिनिवृत्ता 'रायावि पडिगओ' राजाऽपि प्रतिगत'=प्रतिनिवृत्त । 'तए ण तन खलु स सुवाहुकुमार' 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'धम्म' धर्म 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=हृदयवधार्य 'हट्ठ०' हृष्टतुष्टचित्तानन्दित प्रीतिमना हर्पवशविसर्पद्-हृदय' 'जहा मेहे' यथा मेघकुमार मातापितरौ पृष्टवान्, 'तहा' तथा सुबाहुकुमारोऽपि 'अम्मा पियरो' अम्बापितरौ 'आपुच्छइ आपृच्छति । 'निक्खमणाभिसेओ' निष्क्रमणाभिषेक -निष्क्रमणोत्सव 'तहेव' तथैव=मेघकुमारवदेव 'अणगारे जाए' अनगारो जात । कीदृश ? 'इरियासमिए ईर्यासमित = ईर्यासमितिसम्पन्न 'जाव बंभयारी' यावद् ब्रह्मचारी यावद् भाषासमित एव मनोगुप्त, वाग्गुप्त०, कायगुप्त, गुप्तेन्द्रिय, गुप्तब्रह्मचारी नवकोटिशु-

स्थान पर वापिस गये। (तए ण से सुवाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ) सुबाहुकुमारने श्रमण भगवान् महावीर के निकट धर्मश्रवण कर और उसे अच्छी तरह हृदय में निश्चित कर आनद एवं हर्ष स प्रफुल्लित हो मेघ कुमार की तरह घर जाकर अपने मातपिता से दीक्षा लेने की आज्ञा मागी। उन्होंने जब आज्ञा दे दी तब इनका (णिक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी) मेघकुमार की तरह दीक्षामहोत्सव हुआ और ये अनगार हो गये। एव ईर्यासमिति से सपन्न होकर नवकोटि से विशुद्ध ब्रह्मचर्यव्रतके आराधक बन गये। इस अवस्था में साधु की समाचारी रूप भाषासमिति से, मनोगुप्ति से, वचनगुप्ति से, कायगुप्ति से, सुरक्षित बनकर इन्हो

कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ) સુબાહુકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મશ્રવણ કરી અને સારી રીતે હૃદયમા નિશ્ચય કરી આનંદ-હર્ષથી પ્રફુલ્લિત થઈને મેઘકુમાર પ્રમાણે ઘેર આવીને પોતાના માતા-પિતા પાસે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માગી તેઓએ જ્યારે આજ્ઞા આપી દીધી ત્યારે તે (णिक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी) મેઘકુમારના પ્રમાણે દીક્ષિત થયા અને તે અણગાર થઈ ગયા અને ઈર્યાસમિતિસંપન્ન બનીને નવકોટિથી વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યવ્રતના આરાધક બની ગયા તે અવસ્થામા સાધુની સમાચારીરૂપ ભાષાસમિતિથી, મન ગુપ્તિથી, વચનગુપ્તિથી, કાયગુપ્તિથી, સુરક્ષિત બનીને તેણે પોતાની ઇન્દ્રિયોના ઉપર વિજય

टीका—

'से ण' इत्यादि। 'से ण' स खलु सुबाहुदेवः 'ताओ देवलोगाओ' तस्मात्=सौधर्मनामकात् देवलोकात् 'आउक्खएण' आयुःक्षयेण=आयुर्दलिकनिर्जरणेन, 'भवक्खएण' भवक्षयेण=देवभवनिबन्धनकर्मणा गत्यादीनां निर्जरणेन 'ठिइक्खएण' स्थितिक्षयेण=आयुःकर्मणः स्थितेर्वेदनेन 'अणंतरं' अनन्तरं=तदनु चयं=देवशरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा 'माणुस्सं' मानुष्यं=मनुष्यसम्बन्धिनं 'विग्गहं 'विग्रहं'=शरीरं 'लभिहिइ' लप्स्यते, तत्र 'केवलं' केवलां=शुद्धां परिपूर्णां निरतिचारामिति यावत् 'बोहिं' बोधिं=जिनधर्मप्राप्तिरूपां 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=प्राप्स्यति 'बुज्झित्ता' बुद्ध्वा=बोधिं प्राप्य 'तहारूवाणं तथारूपाणां=तादृशानां बहुश्रुतानां 'थेराणं' स्थविराणाम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडे जाव पव्वइस्सइ' मुण्डो यावत् प्रव्रजिष्यति-मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्राजिष्यति=दीक्षितो भविष्यति। 'से णं' स खलु

'से ण सुबाहुदेवे०' इत्यादि।

अब (से णं सुबाहुदेवे) वह सुबाहुदेव (ताओ देवलोगाओ) उस देवलोक से (आउक्खएणं) आयु के क्षय से—आयु कर्म के दलिकों की निर्जरा से (भवक्खएणं, ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ) देवभव के कारणभूत कर्मों की निर्जरा से, आयुकर्म की स्थिति के वेदन से देवशरीर का परित्याग कर मनुष्य संबंधी शरीर प्राप्त करेगा। वहां (केवलं बोहिं बुज्झिहिइ बुज्झित्ता तहारूवाणं थेराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ) शुद्ध—परिपूर्ण—निरतिचार जिन धर्मप्राप्तिरूप बोधि को प्राप्त कर तथारूप स्थविरों के पास द्रव्य और भावरूप से मुंडित होकर अगारी से अनगारी

'सेणं सुबाहुदेवे' इत्यादि

હવે (से णं सुबाहुदेवे) તે સુબાહુદેવ (ताओ देवलोगाओ) તે દેવલોકથી (आउक्खएणं) આયુષ્યના ક્ષય થતાં—આયુકર્મના દલિકોની નિર્જરા થવાથી (भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ) દેવભવનો ક્ષય કરીને આયુકર્મની સ્થિતિના વીતવાથી દેવશરીરનો પરિત્યાગ કરીને મનુષ્ય સબંધી શરીરને પ્રાપ્ત કરશે ત્યાં (केवलं बोहिं बुज्झिहिइ, बुज्झित्ता तहारूवाणं थेराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ) શુદ્ધ પરિપૂર્ણ—નિરતિચાર જિનધર્મ પ્રાપ્તિરૂપ બોધિને પ્રાપ્ત કરીને તથારૂપ સ્થવિરોના પાસે દ્રવ્ય અને ભાવરૂપથી મુંડિત બનીને

सुबाहुजीवः 'तत्थ' तत्र=तस्मिन् भवे संयमावस्थायामित्यर्थः। 'बहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियागं' श्रामण्यपर्यायं=चारित्रपर्यायं 'पाउणिहिइ' पालयिष्यति 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः-आलोचितं=गुरवे निवेदितं यदतिचारजातं तत् प्रतिक्रान्तं=गुर्वादिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणप्रतिज्ञया विशोधितं येन स तथा 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः=शुभध्यानमुपगतः 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'सणकुमारे कप्पे' सनत्कुमारे कल्पे=सनत्कुमाराख्ये तृतीये देवलोके उत्कृष्टसप्तसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवतयोत्पत्स्यते।

ग्रहण कर प्रव्रज्या लेगा। (से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणिहिइ) उस अवस्था में वह अनेक वर्षों तक श्रामण्य पर्याय-चारित्र पर्याय का पालन करेगा। (पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ) पालन कर के फिर वह आलोचितप्रतिक्रान्त होकर समाधि को प्राप्त होगा। अपने दोषों को गुरु से कथन करना आलोचना है, उनके द्वारा उन दोषों की शुद्धि के लिये प्रदर्शित मार्ग को स्वीकार करना और यह प्रतिज्ञा करना कि "अब आगे मैं इन दोषों से दूर रहूंगा" इसका नाम प्रतिक्रमण है, शुभध्यान का नाम समाधि है। पश्चात् काल अवसर काल कर सनत्कुमार नामके तृतीय देवलोक में, जहां सात सागर की उत्कृष्ट स्थिति है वहां देव की पर्याय में उत्पन्न होगा। (तओ माणुस्सं,

---

આગારીથી અણગારી-(મુનિ) બનીને પ્રવ્રજ્યા લેશે (से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणिहिइ) તે અવસ્થામાં એ અનેક વર્ષો સુધી શ્રામણ્ય પર્યાય-ચારિત્ર-પર્યાયનું પાલન કરશે (पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ) પાલન કરીને પછી તે આલોચિત-પ્રતિક્રાન્ત થઈને સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે, પોતાના અતિચારો ગુરૂના પાસે જાહેર કરવા તે આલોચના છે ગુરૂ પાસેથી તે અતિચારોની શુદ્ધિ માટે માર્ગ જાણીને જે માર્ગ બતાવે તેનો સ્વીકાર કરીને પછી તે પ્રતિજ્ઞા કરી કે "હવે હું આ દોષોથી દૂર રહીશ" તેનું નામ પ્રતિક્રમણ છે શુભ ધ્યાનનું નામ સમાધિ છે પછી કાલ અવસરે મરણ પામીને સનત્કુમાર નામના ત્રીજા દેવલોકમાં-જ્યાં સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ત્યાં-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે (तओ माणुस्सं पव्वज्जा, बंभलोए, माणुस्सं, महासुक्के,

'तओ' ततः-तदनन्तर तस्माद्देवलोकाच्च्युत्वा 'माणुस्सं' मानुष्य जन्म ग्रहिष्यति, 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या-तत्र प्रव्रजितो भविष्यति। तत कालं कृत्वा 'बंभलोए' ब्रह्मलोके=ब्रह्मलोकाख्ये पञ्चमे देवलोके उत्कृष्टदश-सागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। ततश्च्युत्वा 'माणुस्सं मनुष्य जन्म-प्रव्रज्या च प्राप्स्यति। ततो मनुष्यभवात् 'महासुक्के' महाशुके= महाशुक्राख्ये सप्तमे देवलोके उत्कृष्टसप्तदशसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। ततः 'माणुस्सं' मनुष्यजन्म, तत्र प्रव्रज्याग्रहणं च भविष्यति। तस्माद् भवात् 'आणए' आनते=आनताख्ये नवमे देवलोके उत्कृष्टविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। ततश्च्युत्वा 'माणुस्सं' मनुष्यभवं तत्र प्रव्रज्या च लप्स्यते। तत कालं कृत्वा 'आरणए' आरणके=आरणकाख्ये एकादशे देवलोके उत्कृष्टद्वाविंशतिसागरो पमस्थिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। ततश्च्युत्वा 'माणुस्सं' मानुष=मनुष्य

पव्वज्जा, बंभलोए, माणुस्सं, महासुक्के, माणुस्सं, आणए, माणुस्सं, आरणए, माणुस्सं, सव्वट्ठसिद्धे) वहा से च्यवकर फिर यह मानव पर्याय प्राप्त कर एवं दीक्षित हो मर कर ब्रह्मलोक नामके ५में स्वर्गमें जहा १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है वहा-उत्पन्न होगा। वहा से च्यवकर मनुष्य जन्म ले, दीक्षित हो, मर कर १७ सागर का उत्कृष्ट स्थितियुक्त महाशुक्र स्वर्ग में, वहा से च्यव कर, मानव पर्याय धारण कर, दीक्षा ले, मर कर आनत नाम के देवलोक में-जहा उत्कृष्ट २० सागर की स्थिति है वहा-उत्पन्न होगा, यहा से च्यवकर मनुष्यभव धारण करेगा एवं दीक्षा लेकर ११ वें आरण नामके देवलोक मे देवकी पर्याय से उत्पन्न होगा। यहा की २२ सागर प्रमाण स्थिति को भोग कर यह यहा से च्यव कर

माणुस्सं, आणए, माणुस्सं, आरणए माणुस्सं, सव्वट्ठसिद्धे) त्याथी चवीने पछी ते मानव पर्याय पामीने दीक्षित थशे पछी मरण पामीने ते ब्रह्मलोक नामना पांचमा स्वर्गमा-ज्या १० दस सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे त्या-उत्पन्न थशे त्याथी चवीने मनुष्य जन्म लईने दीक्षाधारण करी मरण पामीने १७ सत्तर सागरनी उत्कृष्ट स्थिति युक्त महाशुक्र स्वर्गमा जशे त्याथी चवीने मानवपर्याय धारण करीने दीक्षा लई मरण पाम्या बाद, आनत नामना देवलोकमा-ज्या उत्कृष्ट २ वीस सागरनी स्थिति छे त्या उत्पन्न थशे त्याथी चवीने मनुष्य भव धारण करशे अने दीक्षा लईने ११ मा आरण नामना देवलोकमा, देवना पर्यायथी उत्पन्न थशे, त्यानी २२ बावीस सागरनी प्रमाण स्थितिने

जन्म प्रव्रज्या च प्राप्स्यति । तत्र-आलोचितप्रतिक्रान्त समाधिप्राप्त' कालमासे काल कृत्वा 'सव्वट्ठसिद्धे' सर्वार्थसिद्धे सर्वार्थसिद्धविमाने देवतयो-त्पत्स्यते=सर्वार्थसिद्धविमाने त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते। 'से ण' स खलु सुबाहुजीव 'तओ अणतर' ततोऽनन्तर तस्मा-त्सर्वार्थसिद्धविमानात् 'अणतर' अनन्तरम् उव्वट्टित्ता' उद्वृत्य-निस्सृत्य महाविदेहे वर्षे 'जाइ अड्ढाइ' यानि आढयानि=समृद्धानि कुलानि तेषामन्य-तमस्मिन् कुले जन्म ग्रहीष्यति 'जहा दढपइण्णे' यथा दृढप्रतिज्ञ'=औपपातिकसूत्रे यथा दृढप्रतिज्ञो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्यः, तत्र 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति= सकलकार्यकारितया सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन

मानवके पर्याय में जन्म लेकर दीक्षित होगा। वहा यह अपने पापकर्मों की आलोचना एव प्रतिक्रमण कर मृत्यु के अवसर में मर कर सर्वार्थसिद्ध नामक विमान मे अहमिन्द्र होगा। यहा ३३ सागर की उत्कृष्ट एव जघन्य स्थिति है, इसे पूर्ण भोगकर (से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता महाविदेहे वासे जाइ अड्ढाइ जहा दढपइण्णे सिज्झिहिइ ५) यह सुबाहुकुमार का जीव सवार्थसिद्ध विमान से च्यवकर, महाविदेह क्षेत्र मे जो आढ्यकुल हैं, उनमें से किसी एक कुल में जन्म धारण करेगा। औपपातिक सूत्र म जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ का वर्णन है उसी तरह यहा इसका भी वर्णन समझना चाहिये। यहा से यह सिद्ध होगा, (बुज्झिहिइ) विमल केवलरूपी आलोक से सकल लोक और अलोक

ભોગવી કરીને ત્યાથી ચવીને માનવ પર્યાયમા જન્મ લઇને દીક્ષિત થશે ત્યા આગળ તે પોતાના પાપકર્મોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી મૃત્યુ સમયે મરણ પામીને સર્વાર્થ-સિદ્ધ નામના વિમાનમા અહમિન્દ્ર થશે, ત્યા તેત્રીસ (૩૩) સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એવ જઘન્ય સ્થિતિ છે તેને પૂર્ણ ભોગવીને (से ण तओ अणतर उव्वट्टित्ता महाविदेहे वासे जाइ अड्ढाइ जहा दढपइण्णे सिज्झिहिइ ५) તે સુબાહુ કુમારનો જીવ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જે આઢ્યકુલ છે તેમા કોઈ એક કુલમા જન્મ ધારણ કરશે ઔપપાતિકસૂત્રમા જે પ્રમાણે દ્રઢપ્રતિજ્ઞનું વર્ણન છે તે પ્રમાણે અહિં પણ વર્ણન સમજી લેવુ ત્યાથી તે સિદ્ધ થશે (बुज्झिहिइ) વિમલ-કેવલ

सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते=सकलकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन शीतलीभूतो भविष्यति, 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति=समस्त क्लेशनाशं करिष्यति-अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीत्यर्थः । एतत्पर्यन्तमुक्त्वा -श्रीसुधर्मास्वामी प्राह-एवं खलु हे जम्बूः ! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत्-सिद्धिगतिस्थानं सम्प्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'पढमस्स अज्झयणस्स' प्रथमस्य सुबाहुनामकस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः= पूर्वोक्तप्रकारो भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः । त्ति बेमि' इति ब्रवीमि- यथा भगवतः समीपे मया श्रुतं तथा त्वां कथयामीति ॥ सू० १३ ॥

का ज्ञाता होगा, (मुच्चिहिइ) सकल कर्मा से मुक्त होगा, (परिनिव्वाहिइ) समस्त कर्म-कृत विकारोंसे रहित होने के कारण शीतलीभूत होगा और (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) समस्त क्लेशोंका नाश करेगा । (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते त्ति बेमि) यहां तक कथन कर श्री सुधर्मा ने जंबू स्वामी से कहा ।क-सिद्धिगति प्राप्त श्रमण भगवान् महावीरने हे जंबू ! सुखविपाक के प्रथम अध्ययन का यह पूर्वोक्त भाव कहा है उनके समीप जैसा सुना उसी प्रकार मैं ने यह तुम से कहा है ॥१३॥

રૂપી આલોકથી સકલ લોક અને અલોકના જ્ઞાતા થશે, (मुच्चिहिइ) સકલ કર્મોથી મુકત થશે (परिनिव्वाहिइ) સમસ્ત કર્મોના કરેલા વિકારોથી રહિત હોવાના કારણે શીતલીભૂત થશે અને (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) તમામ કલેશોનો નાશ કરશે (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते-त्ति बेमि) અહિં સુધી શ્રી સુધર્માએ જંબૂસ્વામીને કહ્યુ કે સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે હે જમ્બૂ ! સુખવિપાકના પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોકત (આગળ કહેવા પ્રમાણે) ભાવ કહ્યો છે, તેમના પાસેથી જેવું સાંભળ્યું છે તેવુંજ મે તમને કહ્યુ છે ॥ સૂ૦ ૧૩ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री शाहू-च्छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासी-लालव्रति-विरचितायां श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां सुबाहुकुमारनामकं प्रथममध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥ १ ॥

श्री विपाकश्रुत के सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कन्धका 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवादमें 'सुबाहुकुमार' नामक प्रथम अध्ययन सम्पूर्ण ॥२॥१॥

શ્રી વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કન્ધની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં 'સુબાહુકુમાર' નામનું પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૧ ॥

॥ अथ भद्रनन्दिनामक द्वितीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—

बितियस्स उक्खेवओ। एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभपुरे णयरे। थूभकरंडगे उज्जाणे। धण्णो जक्खो। धणवई राया, सरस्सई देवी, सुमिणदंसणं, कहणं, जम्मणं, बालत्तणं, कलाओ य, जोव्वणं, पाणिग्गहणं, दाओ, पासाया, भोगा य जहा सुबाहुस्स। णवरं भद्दनंदी कुमारे, सिरिदेवीपामुक्खाणं पंचसयाणं रायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, सामिसमोसरणं, सावगधम्मं, पुव्वभवपुच्छा, महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी, विजयकुमारे, जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए, माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे। सेसं जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे, सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ ॥ सू० १ ॥

॥ बितियं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—

'बितियस्स' इत्यादि। 'बितियस्स' द्वितीयस्य-अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः=प्रारम्भवाक्यरूपो वाच्यः। स चायम्-'जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं

भद्रनन्दिनामक द्वितीय अध्ययन

(बितियस्स उक्खेवओ एवं खलु) इस द्वितीय अध्ययन का प्रारंभ वाक्य इस प्रकार है (जइ णं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी)-जम्बूस्वामीने श्री सुधर्मा स्वामी से पूछा कि हे

ભદ્રનન્દિ નામનું બીજુ અધ્યયન—

(बितियस्स उक्खेवओ एवं खलु) આ બીજા અધ્યયનનું પ્રારંભનું વાક્ય આ પ્રમાણે છે (जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, बीयस्स णं भंते! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते। तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबु अणगारं एवं वयासी) જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને

भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण के अट्ठे पण्णत्ते ?। तए ण से सुहम्मे अणगारे जबु अणगार एव वयासी, इति।

जम्बूस्वामी पृच्छति-'जइ ण भते' इत्यादि। यदि खलु हे भदन्त! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिनामधेय स्थान समाप्तेन सुखविपाकाना प्रथमस्य अध्ययनस्यायमर्थ' प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु हे भदन्त! अध्ययनस्य सुखविपाकाना श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्सम्प्राप्तेन कोऽर्थ' प्रज्ञप्त ?। तत• खलु सुधर्माऽनगारो जम्बूमनगारम् एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-'एव खलु' इत्यादि। एव खलु हे जम्बू.! 'तेणं कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'उसभपुरे णयरे' ऋषभपुर नाम नगरमासीत्। तत्र थूभकरडगे उज्जाणे' स्तूपकरण्डक नामोद्यानम्। तस्मिन् 'धण्णो जक्खो' धन्यो नाम यक्ष आसीत्। तस्मिन्नगरे 'धणवई राया' धनपतिर्नाम राजाऽऽसीत्। तस्य 'सरस्सई देवी' सरस्वती नाम देवी=राज्ञी

भदन्त! यदि श्रमण भगवान् महावीरने कि, जो सिद्धिगति म विराजमान हैं, इस सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का जो यह भाव कहा है तो उन सिद्धिगति को प्राप्त श्री श्रमण भगवान महावीर ने द्वितीय अध्ययन के क्या भाव फरमाया है? श्री सुधर्मा कहते हैं-हे जम्बू! (तेण कालेण तेण समएण) उसी काल एव उसी समय मे (उसभपुरे णयरे थूभकरडगे उज्जाणे धण्णो जक्खो) ऋषभपुर नामका नगर था। उसमे स्तूपकरडक उद्यान था। इसमें धन्य नामके यक्ष का यक्षायतन था। (धणवई राया) धनपति राजा इस नगर का अधिपति था। (सरस्सई देवी) इसकी

પૂછયુ કે હે ભદન્ત! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જેઓ સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત કરી છે અર્થાત્ સિદ્ધિગતિમા બિરાજમાન છે, તેમણે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કધના પ્રથમ અધ્યયનનો આ ભાવ કહ્યો છે તે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે બીજા અધ્યયનના ભાવ શુ કહ્યા છે? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, હે જમ્બૂ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (उसभपुरे णयरे थूभकरडगे उज्जाणे धण्णे जक्खो) ઋષભપુર નામનુ નગર હતુ, તેમા સ્તૂપકરડક નામનો બગીચો હતો, તે બગીચામા ધન્ય નામના યક્ષનું યક્ષાયતન (નિવાસ સ્થાન) હતુ (धणवई राया) તે નગરના અધિપતિ ધનપતિ રાજા હતા, (सरस्सई देवी) તેના રાણીનું નામ સરસ્વતી દેવી હતુ (सुमिणदसण कहण जम्मण बालत्तण कलाओ य

आसीत् । 'सुमिणदसण' स्वप्नदर्शनम् । 'कहण' कथन=भूपाय निवेदनम् । 'जम्मण' जन्म । 'बालत्तण' बाल्त्वम् । 'कलाओ य' कलाश्च द्वासप्तिकला ग्रहणम् । 'जोव्वण' यौवनम् । 'पाणिग्गहण' पाणिग्रहण=विवाहः । 'दाओ' दायः । 'पासाया' प्रासादाः । 'भोगा य' भोगाश्च । एतत्सर्वं वर्णनं जहा सुबाहुस्स' यथा सुबाहुकुमारस्य तथा विज्ञेय. 'णवर' नवरम्, अय विशेषः- अत्र 'भद्दनंदी कुमारे' भद्रनन्दी कुमारः । 'सिरिदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण' श्रीदेवीप्रमुखाणां पञ्चशतानां राजवरकन्यकानां पाणिग्रहणम् । 'सामिसमोसरण=भगवत श्रीवर्धमानस्वामिनस्तत्र समागमनम् ।

रानी का नाम सरस्वती देवी था । (सुमिणदसण कहण जम्मण बालत्तण कलाओ य जोव्वण पाणिग्गहण दाओ पासाया भोगा य जहा सुबाहुस्स) रानी का स्वप्नावलोकन, स्वप्नका राजा से निवेदन, पुत्र का जन्म, उसका लडकपन, ७२ कलाओं का शिक्षण, यौवन का आगमन, राज्यकन्याओं के साथ पाणिग्रहण, दहेज का मिलना, राजप्रासादों का निर्मापण एव विविध भोगों का अनुभवन ये सब बातें यहा सुबाहु कुमार के वर्णन जैसी ही जाननी चाहिये । (णवर) विशेषता सिर्फ इतनी ही है कि (भद्दनंदी कुमारे सिरीदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण सामिसमोसरण सावगधम्म पुव्वभवपुच्छा) इस राजा—धनपति के पुत्र का नाम भद्रनंदी कुमार था । इसका धनपति राजाने ५०० राजकन्याओं के साथ पाणिग्रहण करवाया था । उन में मुख्य श्रीदेवी थी । भगवान वर्धमान स्वामी का जहा जब समवसरण हुआ तब

जोव्वण पाणिग्गहण दाओ पासाया भोगा य जहा सुबाहुस्स) રાણીને સ્વપ્ન આવવુ રાજાને સ્વપ્નની હકીકત જણાવવી પુત્રનો જન્મ, તેનુ બાલપણુ, બહોતેર કલાનુ શિક્ષણ, યૌવનાવસ્થાનું આગમન, પાચસો રાજકન્યાઓ સાથે પાણીગ્રહણ-વિવાહ પહેરામણી મળવી, રાજમહેલોનું નિર્માણ અને વિવિધ ભોગો ના અનુભવ એ તમામ વાત અહિં સુબાહુકુમારના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવી જોઇએ (णवर) વિશેષતા માત્ર એટલીજ કે (भद्दनंदीकुमारे सिरीदेवीपामुक्खाण पचसयाण रायवरकन्नगाण पाणिग्गहण सामिसमोसरण सावगधम्म पुव्वभवपुच्छा) આ ધનપતિ રાજાના પુત્રનું નામ ભદ્રનન્દી કુમાર હતુ ભદ્રનંદી કુમારના ધનપતિ રાજાએ ૫૦૦ પાચસો રાજકન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યા હતા તેમા મુખ્ય શ્રીદેવી હતા ભગવાન વર્ધમાનસ્વામીનું સમવસરણ

'सावगधम्म' श्रावकधर्म-भद्रनन्दिकुमारो भगवत्समीपे श्रावकधर्म स्वीकृतवान्। 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा=गौतमस्वामिना भगवत्समीपे भद्रनन्दिकुमारस्य पूर्वभवपृच्छा कृता। भगवत्कथनम्-'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'पुंडरीगिणी णयरी' पुण्डरीकिणी नगरी। तत्र 'विजयकुमारे' विजयकुमार आसीत्। तत्र तेन 'जुगबाहू' युगबाहुनामा 'तित्थयरे' तीर्थंकर=विहरमान तीर्थंकर 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भित। तेन 'माणुस्साउए निवद्धे' मनुष्यायुष्क निबद्धम्। तत्र काल कृत्वा 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्न=वनपतिभूपस्य सरस्वती-देवीकुक्षौ भद्रनन्दिकुमारत्वेन समुत्पन्न। 'सेसं' शेषम्-अवशिष्ट सर्ववर्णन

भद्रनंदी कुमारने उनके समीप धर्म श्रवण कर श्रावक के १२ व्रतों को धारण किया। गौतम-स्वामीने भगवान से भद्रनंदी कुमार का पूर्वभव पूछा, भगवान्ने कहा (महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निवद्धे) महाविदेह क्षेत्र में पुंडरीकिनी नगरी है। वहां यह विजयकुमार था। इसने एक समय युगबाहु तीर्थंकर का आहारदान दिया। उसके प्रभाव से इसे मनुष्य आयु का बंध हुआ। (इह उप्पण्णे सेस जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ) बाद में जब यह वहां से मरा तो वनपति भूपकी भार्या सरस्वती देवी की कुक्षि में पुत्ररूप से अवतरित हुआ। कालान्तर में इसका जन्म हुआ। भद्रनंदी कुमार इसका नाम रखा गया। बाकीका-

---

થયુ ત્યારે ભદ્રનંદિકુમારે તેમના પાસે ધર્મ સાભળીને શ્રાવકના બાર વ્રતો ધારણ કર્યા. ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને ભદ્રનંદિ કુમારના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યુ, ભગવાને તેનો ઉત્તર આપતા કહ્યુ કે (महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निवद्धे) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા એક પુંડરીકિની નગરી છે, ત્યા તે વિજયકુમાર હતા તેણે એક સમય યુગબાહુ તીર્થંકરને આહાર દાન આપ્યુ, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુનો બંધ થયો (इह उप्पण्णे सेस जहा सुबाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ) પછી તે ત્યાથી મરણ પામીને વનપતિ રાજાની રાણી સરસ્વતી દેવીના ઉદરમા પુત્રરૂપે અવતર્યા, કાલાન્તરમા તેનો જન્મ થયો, તેનુ નામ ભદ્રનંદી

'जहा सुबाहुस्स' यथा सुबाहोः-सुबाहुकुमारवद् विज्ञेय 'जाव' यावत्-महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंत करेहिइ' सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्त करिष्यति। एतत्पदपञ्चक सुबाहुकुमाराध्ययने व्याख्यातम् ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित कलापालापक - प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त -'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित - कोल्हापुर-राजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री- घासी-लालव्रति-विरचिताया श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया व्याख्याया भद्रनन्दिनामक द्वितीयमध्ययन सपूर्णम् ॥ २ ॥ २ ॥

अवशिष्ट वर्णन सुबाहु कुमार की तरह जानना चाहिये। यह महाविदेह क्षेत्र में जन्म लेकर सिद्धिगति को पायेगा। 'सेत्स्यति, भोत्स्यते' आदि क्रियापदों की व्याख्या प्रथम अध्ययन में कथित व्याख्या के अनुसार जाननी चाहिये ॥ सू० १ ॥

श्री विपाकश्रुत के सुख-विपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कन्ध की 'विपाक-चन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद मे 'भद्रनन्दी' नामक द्वितीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥

કુમાર રાજ્યુ બાકીનું તમામ છેલ્લુ વર્ણન સુબાહુકુમારના પ્રમાણે જાણી લેવુ, તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જન્મ લઈને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે- 'सेत्स्यति, भोत्स्यते' આદિ ક્રિયાપદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમા કરેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે જાણી લેવી ॥ સૂ૦ ૧ ॥

શ્રી વિપાક શ્રુતના સુખ વિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કન્ધની વિપાક ચન્દ્રિકા ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદના 'ભદ્રનન્દિ' નામનું બીજુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૨ ॥

॥ अथ सुजातनामकं तृतीयमध्ययनम् ॥

मूलम्—

तच्चस्स उक्खेवओ । वीरपुर णयर, मणोरम उज्जाण, वीरसेणो जक्खो, वीरकण्हमित्ते राया सिरी देवी, सुजाए कुमारे, बलसिरीपामोक्खाण पंचसयकन्नगाण पाणिग्गहण सामी समोसरिए, पुव्वभवपुच्छा, उसुयारे णयरे, उसभदत्ते गाहावई, पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए, माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ ५ ॥ सू० १ ॥

॥ तइय अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'तच्चस्स' इत्यादि । 'तच्चस्स' तृतीयस्य सुजातकुमारनामकस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपक=प्रारम्भवाक्य, स च द्वितीयाध्ययनोक्तवद्त्रापि वाच्य' । तृतीयाध्ययनार्थविषये जम्बूस्वामिन पृच्छा, तत सुधर्मस्वामिन प्रतिवचनम्-एव खलु हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये वीरपुर नगरमासीत् । तत्र मनोरम=मनोरमनामकमुद्यानम् । वीरसेनयक्षस्य यक्षायतनम् । 'वीरकण्हमित्ते राया' वीरकृष्णमित्रो राजा । 'सिरी देवी'

सुजात नामक तृतीय अध्ययन—

'तच्चस्स उक्खेवओ' इत्यादि ।

जिस प्रकार द्वितीय अध्ययन के प्रारंभ करने का उद्देश्य प्रकट किया गया है उसी प्रकार इस तृतीय अध्ययन के प्रारंभ करने का भी उद्देश्य समझ लेना चाहिये । जंबू स्वामी से सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि हे जंबू ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल एवं उस समय में वीरपुर नामका एक नगर था । उस में मनोरम नामका एक सुन्दर एवं सभी ऋतुओं में सुखदायी उद्यान था । उसमें वीरसेनयक्षका यक्षायतन था, वहां

સુજાત નામનું ત્રીજું અધ્યયન—

'तच्चस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० ૧ ॥

જે પ્રમાણે બીજા અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પ્રગટ કરેલો છે તે પ્રમાણે આ ત્રીજા અધ્યયનના પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય સમજી લેવો સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે હે જમ્બૂ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે વીરપુર નામનું એક નગર હતું તેમાં મનોરમ નામનો એક સુન્દર અને સર્વ ઋતુઓમાં

श्रीदेवी=श्रीनाम्नी राज्ञी। तयो' 'सुजाए कुमारे' सुजातः-सुजातनामा कुमार । 'वलसिरीपामोक्खाण पचसयकन्नगाण पाणिग्गहण' बलश्री-प्रमुखाणा पञ्चशतकन्यकाना पाणिग्रहणम् । 'सामी समोसरिए' स्वामी समवसृतः= श्रमणो भगवान् महावीर, समागतः । 'पुव्वभवपुच्छा' गौतमकृता पूर्वभव-पृच्छा। भगवान् कथयति-'उसुयारे णयरे' इषुकारनामक नगरमासीत्, तत्र 'उसभदत्ते गाहावई' ऋषभदत्तो गाथापति' परिवसति। तेन 'पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए' पुष्पदत्तोऽनगारः प्रतिलम्भित', तेन 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्क निबद्धम्। 'इह उप्पण्णे' तत काल कृत्वा इहोत्पन्न –

कृष्णमित्र यहा का राजा था। श्रीदेवी इसकी रानी का नाम था। इसका एक कुमार था। जिसका नाम सुजात था। सुजात कुमार का विवाह बलश्री आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। भगवान् महावीर स्वामी विहार करते हुए यहा पर आये। नगर निवासी समस्तजन (राजा से लेकर प्रजा तक) प्रभु के वदना के लिये आये। राजकुमार भी आया। धर्म श्रवण कर सब लोग वापिस गये। गौतमने प्रभु से सविनय राजकुमार का पूर्वभव पूछा। भगवानने उसका पूर्वभव इस प्रकार बतलाया—इषुकार नामका नगर था। इस में ऋषभदत्त गाथापति रहता था। पुष्पदत्त अनगार को इसने आहार दान दिया था। इसके प्रभाव से इसे मनुष्यायु का बध हुआ। वहा अपना आयुष्य पूर्ण कर इस भव में

સુખ આપે તેવો સુખદાયિ બગીચો હતો વીરસેન યક્ષનુ યક્ષાયતન હતુ, અને વીરકૃષ્ણ-મિત્ર નામના ત્યાના રાજા હતા તેમના રાણીનુ નામ શ્રીદેવી હતુ, તેને એક કુમાર હતો, તેનુ નામ સુજાત હતુ તે સુજાત કુમારના વિવાહ બલશ્રી આદિ ૫૦૦ પાચસો રાજ-કન્યાઓના સાથે કર્યા હતા ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતા કરતા ત્યા આગળ આવ્યા નગરના તમામ માણસો-રાજા સહિત પ્રજા-સૌ મળીને પ્રભુને વદન કરવા માટે આવ્યા, રાજકુમાર પણ આવ્યા ધર્મ ઉપદેશ સાભળીને સૌ માણસો પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને સવિનય તે સુજાત કુમારના પૂર્વભવની વાત પૂછી ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વભવની હકીકત આ પ્રમાણે કહી બતાવી કે ઇષુકાર નામનું એક નગર હતુ, તેમા ઋષભદત્ત ગાથાપતિ રહેતા હતા તેણે પુષ્પદત્ત અણગારને આહારદાન આપ્યુ હતુ, તેના પ્રભાવથી તેણે મનુષ્યાયુનો બધ કર્યો, ત્યા પોતાનું આયુષ્ય

सुजातकुमारो जात'। 'जाव' यावत्–महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति ॥ सू० १ ॥

॥ तृतीयमध्ययन सम्पूर्णम् ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

मूलम्—

चउत्थस्स उक्खेवओ। विजयपुर णयर, णंदणवण उज्जाणं, असोगो जक्खो, वासवदत्ते राया, कण्हा देवी, सुवासवे कुमारे, भद्दापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं जाव पुव्वभवे, कोसंबी णयरी, धणपाले राया, वेसमणभद्दे अणगारे पडिलाभिए, इह उप्पण्णे जाव सिद्धे। ॥सू० १॥

॥ चउत्थ अज्झयण समत्त ॥ ४ ॥

'चउत्थस्स' इत्यादि। 'चउत्थस्स' चतुर्थस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपक=प्रारम्भवाक्यम्। भगवान् आह='विजयपुर णयर' विजयपुरं नगरम्। तत्र 'णंदणवण उज्जाण' नन्दनवनमुद्यानम्। 'असोगो जक्खो' अशोको यक्षः।

यह सुजात कुमार हुआ है। यह भविष्य में विदेह क्षेत्र में मुक्ति लाभ करेगा ॥ सू० १ ॥

तृतीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ ३ ॥

सुवासव नामक चौथा अध्ययन—

'चउत्थस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

चतुर्थ अध्ययन का प्रारम्भ वाक्य कहना चाहिये–उस काल एवं उस समय में विजयपुर इस नाम से प्रसिद्ध सुरम्य नगर था। इस में बहुत प्राचीन एक सुन्दर उद्यान था। उद्यान का नाम नंदनवन था। इसमें अशोकयक्ष का यक्षायतन था। इस

પુરૂ કરી આ ભવમાં તે સુજાતકુમાર થયા છે, તે ભવિષ્યમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મુક્તિ-લાભ કરશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ત્રીજું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૩ ॥

સુવાસવ નામનું ચોથું અધ્યયન

'चउत्थस्स उक्खेवओ' ઈત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ચોથા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય કહેવું જોઈએ, તે કાલે તે સમયને વિષે વિજયપુર એ નામથી પ્રસિદ્ધ સુરમ્ય એક નગર હતું તેમાં ઘણુંજ પ્રાચીન સુંદર બગીચાનું નામ નંદનવન હતું, તેમાં અશોક યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસ સ્થાન હતું તે નગરના રાજાનું

श्रीदेवी=श्रीनाम्नी राज्ञी। तयो' 'सुजाए कुमारे' सुजातः-सुजातनामा कुमार'। 'वलसिरीपामोक्खाण पचसयकन्नगाण पाणिग्गहण' वलश्री-प्रमुखाणा पञ्चशतकन्यकाना पाणिग्रहणम्। 'सामी समोसरिए' स्वामी समवसृतः= श्रमणो भगवान् महावीर' समागत.। 'पुव्वभवपुच्छा' गौतमकृता पूर्वभव-पृच्छा। भगवान् कथयति-'उसुयारे णयरे' इषुकारनामक नगरमासीत्, तत्र 'उसभदत्ते गाहावई' ऋषभदत्तो गाथापति परिवसति। तेन 'पुप्फदत्ते अणगारे पडिलाभिए' पुष्पदत्तोऽनगारः प्रतिलम्भित', तेन 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्क निबद्धम्। 'इह उववण्णे' तत काल कृत्वा इहोत्पन्न-

---

कृष्णमित्र यहा का राजा था। श्रीदेवी इसकी रानी का नाम था। इसका एक कुमार था। जिसका नाम सुजात था। सुजात कुमार का विवाह वलश्री आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। भगवान् महावीर स्वामी विहार करते हुए यहा पर आये। नगर-निवासी समस्तजन (राजा से लेकर प्रजा तक) प्रभु के वदना के लिये आये। राजकुमार भी आया। धर्म श्रवण कर सब लोग वापिस गये। गौतमने प्रभु से सविनय राजकुमार का पूर्वभव पूछा। भगवानने उसका पूर्वभव इस प्रकार बतलाया—इषुकार नामका नगर था। इस में ऋषभदत्त गाथापति रहता था। पुष्पदत्त अनगार को इसने आहार दान दिया था। इसके प्रभाव से इसे मनुष्यायु का बध हुआ। वहा अपना आयुष्य पूरा कर इस भव में

સુખ આપે તેવો સુખદાયિ બગીચો હતો વીરસેન યક્ષનુ યક્ષાયતન હતુ, અને વીરકૃષ્ણ-મિત્ર નામના ત્યાના રાજા હતા તેમના રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતુ, તેને એક કુમાર હતો, તેનું નામ સુજાત હતુ તે સુજાત કુમારના વિવાહ બલશ્રી આદિ ૫૦૦ પાચસો રાજ-કન્યાઓના સાથે કર્યા હતા ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતા કરતા ત્યા આગળ આવ્યા નગરના તમામ માણસો-રાજા સહિત પ્રજા-સૌ મળીને પ્રભુને વદન કરવા માટે આવ્યા, રાજકુમાર પણ આવ્યા ધર્મ ઉપદેશ સાભળીને સૌ માણસો પાછા પોતાના સ્થાન પર ગયા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને સવિનય તે સુજાત કુમારના પૂર્વભવની વાત પૂછી ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વભવની હકીકત આ પ્રમાણે કહી બતાવી કે ઇષુકાર નામનું એક નગર હતુ, તેમા ઋષભદત્ત ગાથાપતિ રહેતા હતા, તેણે પુષ્પદત્ત અણગારને આહારદાન આપ્યુ હતુ તેના પ્રભાવથી તેણે મનુષ્યાયુનો બધ કર્યો, ત્યા પોતાનું આયુષ્ય

'जाव सिद्धे' यावत् सिद्ध यावत् सकलकर्मक्षय कृत्वाऽस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यतीत्यर्थ ॥ सू० १ ॥

॥ चतुर्थमध्ययन सम्पूर्णम् ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

मूलम्—

पचमस्स उक्खेवओ। सोगन्धिया णयरी, णीलासोगे उज्जाणे, सुकालो जक्खो, अप्पडिहओ राया, सुकण्हा देवी, महचदे कुमारे तस्स अरहदत्ता भारिया, जिणदासो पुत्तो, तित्थयरागमण जिणदासपुव्वभवे, मज्झिमिया णयरी, मेहरहो राया, सुहम्मे अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ पचम अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'पचमस्स' इत्यादि। 'पचमस्स' पञ्चमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'सोगधिया णयरी' सौगन्धिका नगरी आसीत्। तत्र 'णीलासोगे उज्जाणे' नीलाशोकमुद्यानम्। तस्मिन्नुद्याने 'सुकालो जक्खो' सुकालो यक्ष। तत्र नगर्याम् 'अप्पडिहओ राया' अप्रतिहतो राजाऽऽसीत्। तस्य 'सुकण्हा देवी' सुकृष्णा देवी 'महचदे कुमारे'

भवमें समस्त कर्मों को काटकर सिद्ध-मुक्तिगामी होगा।

चतुर्थ अध्ययन सम्पूर्ण ॥४॥

जिनदासनामक पचम अध्ययन—

'पचमस्स उक्खेवओ०' इत्यादि।

यहा इस पचम अध्ययन का उत्क्षेप कहना चाहिये। उसी काल और उसी समय में सौगन्धिका नामकी नगरी थी। वहा का नरेश अप्रतिहत था। सुकृष्णा देवी

थया छे, ते आ भवमा तमाम कर्मोनो नाश करी सिद्ध-मुक्तिगामी थशे

इति चोथु अध्ययन सपूर्ण ॥ ४ ॥

જિનદાસ નામનુ પાચમુ અધ્યયન—

'પચમસ્સ ઉક્ખેવઓ०' ॥ સૂ. ૧ ॥

અહી આ પાચમા અધ્યયનનો ઉપક્ષેપ કહેવો જોઈએ, તે કાલ અને તે સમયને વિષે, સૌગન્ધિકા નામની નગરી હતી, ત્યાના રાજાનુ નામ અપ્રતિહત હતુ, તેના રાણીનુ નામ સુકૃષ્ણાદેવી હતુ, નગરીની બહાર નીલાશોક આ નામથી પ્રસિદ્ધ ઘણોજ જુનો

तस्मिन्नगरे 'वासवदत्ते राया' वासवदत्तो राजाऽऽसीत्। तस्य 'कण्हा देवी' कृष्णा नाम्नी देवी=राज्ञी समभवत्। तयो 'सुवासवे कुमारे' सुवासवः कुमारः 'भद्दापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं' भद्राप्रमुखानां पञ्चशतकन्यकानां पाणिग्रहणम्। 'जाव' यावत्–'पुव्वभवो' पूर्वभवप्रश्नः। भगवत्कथनम्–'कोसंबी णयरी' कौशाम्बी नगरी 'धणपाले राया' धनपालो राजा तेन 'वेसमणभद्दे अणगारे पडिलाभिए' वैश्रमणभद्रोऽनगारः प्रतिलम्भितः। ततः 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्नः–इह विजयपुरे नगरे सुवासवकुमारत्वेन समुत्पन्नः

नगर के राजा का नाम वासवदत्त था। इनकी रानी कृष्णादेवी थी। राजा और रानी के प्राणों का आधार एक पुत्र था जिसका नाम था। सुवासव कुमार इसका विवाह भद्रा आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था। एक समय श्रमण भगवान् महावीर विहार करते हुए इस नगर के उद्यान में पधारे। परिषद और राजा दर्शनार्थ प्रभु के समीप आये। राजपुत्र भी आया। प्रभुने सब के लिये धर्म का उपदेश दिया, सुनकर सब के सब अपने२ स्थान पर वापिस गये। गौतम ने राजपुत्र का पूर्वभव प्रभु से पूछा। प्रभुने कहा– कौशाम्बी नगरी थी। धनपाल वहाका राजा था। उसने किसी एक समय वैश्रमणभद्र मुनि को आहार दान दिया, उसके पुण्य प्रभाव से मनुष्यायु का उसे बंध हुआ। मरकर वह अब इस नगर मे राजा का सुवासवकुमार नामका पुत्र होकर उत्पन्न हुआ है। यह अब इसी

નામ વાસવદત્ત હતુ તેને કૃષ્ણાદેવી નામના રાણી હતા, રાજા અને રાણી એ બન્નેના પ્રાણના આધાર રૂપ એક પુત્ર જેનુ નામ સુવાસવકુમાર હતુ તેનો વિવાહ ભદ્રા આદિ પાચસો રાજકન્યાઓના સાથે કર્યો હતો એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા થકા આ નગરના બગીચામા પધાર્યા ભગવાનનુ આગમન સાભળીને નગરના રાજા અને પ્રજા સૌ મળીને પ્રભુના દર્શન કરવા ગયા રાજપુત્ર પણ સાથે ગયા, સૌને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી ઉપદેશ સાભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા આવ્યા પછી ગૌતમે તે રાજપુત્રના પુર્વભવ વિષે પ્રભુને પૂછયુ ત્યારે પ્રભુએ કહ્યુ કે કૌશામ્બી નગરી હતી ધનપાલ નામના ત્યાના રાજા હતા તેણે કોઇ એક સમયને વિષે વૈશ્રમણભદ્ર મુનિને આહાર-દાન દીધુ, તેના પુણ્યપ્રભાવથી મનુષ્ય આયુનો તેણે બધ કર્યો પછી તે મરણ પામીને હાલ આ નગરમા રાજાના સુવાસવ કુમાર નામથી પુત્ર ઉત્પન્ન

॥ अथ षष्ठाऽध्ययनम् ॥

मूलम्—

छट्ठस्स उक्खेवओ। कणगपुर णयर, सेयासोए उज्जाणे, वीरभद्दो जक्खो, पियचदो राया, सुभद्दा देवी, वेसमणे कुमारे जुवराया, सिरीदेवी-पामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण, तित्थगरागमण, धणवई जुवराय-पुत्तो जाव पुव्वभवो, मणिवया णयरी, मित्ते राया, सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ छट्ठ अज्झयण सम्पूर्णम् ॥ ६ ॥

टीका—

'छट्ठस्स' इत्यादि। 'छट्ठस्स' षष्ठस्य अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'कणगपुर णयर' कनकपुर नगरमासीत्। तत्र 'सेयासोए' उज्जाणे' श्वेताशोकमुद्यानम्। तस्मिन् 'वीरभद्दो जक्खो' वीरभद्रो यक्षः।

मर कर यहा जिनदास हुआ है। अब यह इसी भव मे सिद्ध होगा ॥सू० १॥

पचम अध्ययन सम्पूर्ण

धनपति नामका छठा अध्ययन

'छट्ठस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

(छट्ठस्स उक्खेवओ) छठे अध्ययनका प्रारभ वाक्य। उसी काल और उसी समय में (कणगपुर णयर सेयासोए उज्जाणे) कनकपुर नामका नगर था। श्वेताशोक नामका वहा उद्यान था। (वीरभद्दो जक्खो) वीरभद्र यक्ष का इस उद्यान में यक्षायतन

કરીને પછી તે મૃત્યુ પામીને અહિ જિનદાસ થયા છે હવે તે આ ભવમાંજ સિદ્ધ થશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

પાચમુ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

ધનપતિ નામનુ છઠ્ઠુ અધ્યયન—

'छट्ठस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

(छट्ठस्स उक्खेवओ) છઠ્ઠા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાકય—તે કાલ તે સમયને વિષે (कणगपुरे णयरे सेयासोए उज्जाणे) કનકપુર નામનું નગર હતુ શ્વેતાશોક નામનો ત્યા બગીચો હતો, (वीरभद्दो जक्खो) વીરભદ્ર યક્ષનું ત્યા યક્ષાયતન હતુ, (पियचदो

महाचन्द्रः कुमारोऽभूत् । तस्य 'अरहदत्ता भारिया' अर्हद्दत्ता भार्या तस्या अङ्गजातः 'जिणदासो पुत्तो' जिनदासः पुत्रः 'तित्थयरागमणं' तीर्थकरागमनम् 'जिणदासपुव्वभवो' जिनदासपूर्वभवपृच्छेत्यर्थः । भगवत्कथनम्—'मज्झिमिया णयरी' मध्यमिका नगरी । 'मेहरहो राया' मेघरथो राजा । तेन 'सुहम्मे अणगारे पडिलाभिए' सुधर्माऽनगारः प्रतिलम्भितः 'जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इति पञ्चममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥

इसका राना का नाम था । नगरी के बाहिर नीलाशोक इस नाम से प्रसिद्ध बहुत पुराना विस्तृत सुन्दर उद्यान था । इसमें सुकाल यक्ष का यक्षायतन था । राजा के पुत्र का नाम महाचन्द्रकुमार था । राजाकी भार्या का नाम अर्हद्दत्ता था । अर्हद्दत्ता की कुक्षि से पुत्र उत्पन्न हुआ, जिसका नाम जिनदास रक्खा गया । कालान्तर में विहार करते हुए यहा श्री तीर्थंकर वीर प्रभुका समवसरण हुआ । पूर्व अध्ययनों की तरह सब नर नारी तथा राजा प्रभुको वंदना के लिये उद्यान में आये । प्रभु ने धर्मका उपदेश दिया । जिनदास भी सबके साथ उद्यान मे धर्म उपदेश सुनने के लिये आया था । धर्म का उपदेश श्रवण कर उसे भी अपूर्व आनद आया । गौतम स्वामीने प्रभु से इसका पूर्वभव पूछा । पूर्वभव के विषय में प्रभुने कहा—मध्यमिका नगरी थी । वहा का राजा मेघरथ था । उसने सुधर्मा मुनि को आहारदान दिया था । इससे मनुष्य आयु का उसे बंध हुआ । वह

विस्तृत सुंदर बगीचो हतो, तेमां सुकाल यक्षनुं यक्षायतन (निवास स्थान) हतुं, राजाना कुंवरनुं नाम महाचंद्रकुमार हतुं राजानी भार्यानुं नाम अर्हद्दत्ता हतुं अर्हद्दत्तानी उदरथी पुत्र उत्पन्न थयो तेनुं नाम जिनदास राख्युं हतुं कालान्तरमां विहार करता करता त्यां श्री तीर्थंकर वीर प्रभुनुं समवसरण थयुं आगळ कहेला अध्ययनो प्रमाणे तमाम नगर निवासी नर-नारी तथा राजा प्रभुने वंदना करवा माटे ते बगीचामां आव्या प्रभुए तेमने धर्मनो उपदेश आप्यो, जिनदास पण सौना साथे बगीचामां धर्म-उपदेश सांभळवा माटे आव्या हता धर्मनो उपदेश श्रवण करीने तेने पण अपूर्व आनंद आव्यो गौतम स्वामीए प्रभुने तेना पूर्वभव विषे पूछ्युं, त्यारे ते कुमारना पूर्वभव विषयनी हकीकत प्रभुए कही—के मध्यमिका नामनी नगरी हती, त्यां मेघरथ नामना राजा हता, तेणे सुधर्मा मुनिने आहारदान दीधुं तेथी मनुष्यना आयुष्यनो तेणे बंध

॥ अथ षष्ठाऽध्ययनम् ॥

मूलम्—

छट्ठस्स उक्खेवओ। कणगपुर णयर, सेयासोए उज्जाणे, वीरभद्दो जक्खो, पियचदो राया, सुभद्दा देवी, वेसमणे कुमारे जुवराया, सिरीदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण, तित्थगरागमण, धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो, मणिवया णयरी, मित्ते राया, सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ छट्ठ अज्झयण सम्पूर्णम् ॥ ६ ॥

टीका—

'छट्ठस्स' इत्यादि। 'छट्ठस्स' षष्ठस्य अध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'कणगपुर णयर' कनकपुर नगरमासीत्। तत्र 'सेयासोए उज्जाणे' श्वेताशोकमुद्यानम्। तस्मिन् 'वीरभद्दो जक्खो' वीरभद्रो यक्षः।

मर कर यहा जिनदास हुआ है। अब यह इसी भव मे सिद्ध होगा ॥सू० १॥

पचम अध्ययन सम्पूर्ण

धनपति नामका छठा अध्ययन

'छट्ठस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

(छट्ठस्स उक्खेवओ) छठे अध्ययनका प्रारभ वाक्य। उसी काल और उसी समय में (कणगपुर णयर सेयासोए उज्जाणे) कनकपुर नामका नगर था। श्वेताशोक नामका वहा उद्यान था। (वीरभद्दो जक्खो) वीरभद्र यक्ष का इस उद्यान में यक्षायतन

કર્યો પછી તે મૃત્યુ પામીને અહિં જિનદાસ થયા છે હવે તે આ ભવમાજ સિદ્ધ થશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

પાચમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

ધનપતિ નામનુ છઠ્ઠુ અધ્યયન–

'छट्ठस्स उक्खेवओ०' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

(छट्ठस्स उक्खेवओ) છઠ્ઠા અધ્યયનનું પ્રારભ વાક્ય–તે કાલ તે સમયને વિષે (कणगपुरे णयरे सेयासोए उज्जाणे) કનકપુર નામનુ નગર હતુ શ્વેતાશોક નામનો ત્યા બગીચો હતો, (वीरभद्दो जक्खो) વીરભદ્ર યક્ષનું ત્યા યક્ષાયતન હતુ, (पियचदो

तस्मिन्नगरे 'पियचदो राया' प्रियचन्द्रो राजा, तस्य 'सुभद्दा देवी' सुभद्रा देवी 'वेसमणे कुमारे जुवराया' वैश्रवण• कुमारो युवराज आसीत्। तस्य 'सिरिदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण' श्रीदेवी प्रमुखाणा पञ्चशतराजवरकन्यकाना पाणिग्रहण' जातम्। 'तित्थगरागमण' तीर्थङ्करागमनम्। 'धणवई' धनपतिर्नाम 'जुवरायपुत्तो' युवराजपुत्र। वैश्रवणयुवराजस्य पुत्रो धनपतिनामाऽऽसीत् 'जाव' यावत् 'पुव्वभवो' पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छेत्यर्थ। भगवान् तस्य पूर्वभव कथयति-'मणिवया णयरी' मणिपदा नगरी। तत्र 'मित्ते राया' मित्रो राजा। तेन सभूतिविजए अणगारे' सम्भूतिविजय' अनगार 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भित' 'जाव सिद्धे'

था। (पियचदो राया सुभद्दा देवी वेसमणे कुमारे जुवराया) यहा का राजा प्रियचद्र था। इसकी रानी का नाम सुभद्रादेवी था। वैश्रवण कुमार युवराज था। (सिरीदेवी पामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण) इसका पाणिग्रहण सस्कार ५०० उत्तम राजाओं की कन्याओं के साथ हुआ था। इनमें मुख्य श्रीदेवी थी। (तित्थ-गरागमण धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो) कालान्तर में यहा श्री वीरप्रभु का आगम। हुआ। वैश्रवण कुमार का एक पुत्र था जिसका नाम धनपति था। इसका पूर्वभव भगवान से गौतमने पूछा, प्रभुने इस प्रकार कहा-(मणिवया णयरी मित्ते राया सभूतिविजए अणगारे पाडिलाभिए जाव सिद्धे) मणिपदा नामका एक नगरी थी, वहा का राजा मित्र था। उसने सभूतिविजय मुनिराज के लिए आहार दान दिया,

---

राया सुभद्दा देवी-वेसमणे कुमारे जुवराया) त्याना राजा प्रियचद्र हता, तेमना राणीनु नाम सुभद्र देवी हतु, वेश्रवणकुमार युवराज हता (सिरीदेवीपामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण) तेना पाणीग्रहण सस्कार पाचसो (५००) उत्तम राजाओनी कन्याओना साथे थया हता तेमा मुख्य श्रीदेवी हता (तित्थगरागमण धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो) केटलोक समय गया पछी भगवान वीर प्रभु त्या पधार्या वैश्रवण कुमारनो एक पुत्र हतो जेनु नाम धनपति हतु, तेना-पूर्वभव विषे गौतम स्वामीए भगवानने पूछ्यु त्यारे भगवाने आ प्रमाणे कह्यु (मणिवया णयरी मित्ते राया सभूतिविजए अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे) मणिपदा नामनी एक नगरी हती, त्याना राजानु नाम मित्र हतु तेणे सभूतिविजय मुनिराजने आहार

यावत् सिद्धः-अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यतीत्यर्थः ॥ सू० १ ॥

॥ इति षष्ठमध्ययनं समाप्तम् ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तममध्ययनम् ॥

मूलम् —

सत्तमस्स उक्खेवओ। महापुरं णयरं, रत्तासोगे उज्जाणे, रत्तपालो जक्खो, बले राया, सुभद्दा देवी, महब्बले कुमारे, रत्तवईपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं जाव पुव्वभवो, मणीपुरं णयरं, णागदत्ते गाहावई, इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ सत्तमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'सत्तमस्स' इत्यादि । 'सत्तमस्स' सप्तमस्य-सप्तमाध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उत्क्षेपकः । 'महापुरं णयरं' महापुरं नाम नगरमासीत्, तत्र 'रत्तासोगे उज्जाणे' रक्ताशोकनामकमुद्यानम् । तस्मिन् 'रत्तपालो जक्खो,

उससे उसे मनुष्यायु का बंध हुआ । सो मर कर अब यह धनपति हुआ है। यह इसी भव में सिद्ध होगा ॥ सू० १ ॥

षष्ठ अध्ययन सम्पूर्ण—

महाबलनामक सप्तम अध्ययन—

'सत्तमस्स उक्खेवओ०' इत्यादि ।

सप्तम अध्ययन का प्रारंभ वाक्य । उसी काल और उसी समय में महापुर नाम का एक नगर था। उसमें रक्ताशोक नामका सुन्दर प्राचीन उद्यान था। उसमें रक्तपाल नामके यक्ष का यक्षायतन था। नगर का राजा बल था। इसकी सुभद्रा नामकी

દાન આપ્યું, તેના પ્રભાવથી તેને મનુષ્યની આયુનો બંધ થયો. તે મરણ પામીને હાલમાં તે ધનપતિ થયો છે, તે આ ભવમાં સિદ્ધ થશે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

છઠ્ઠું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૬ ॥

મહાબલ નામનું સાતમું અધ્યયન—

'सत्तमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

સાતમા અધ્યયનનું પ્રારંભ વાક્ય-તે કાલ અને તે સમયને વિષે મહાપુર નામનું એક નગર હતું, તેમાં રકતાશોક નામનો સુંદર પ્રાચીન બગીચો હતો, તેમાં રકતપાલ

रक्तपालो यक्ष आसीत् । तस्मिन्नगरे 'बले राया' बलो=बलाभिधो राजा। तस्य 'सुभद्दा देवी' सुभद्रा देवी, 'महब्बले कुमारे' महाबलः=महाबलनामा-कुमारोऽभूत् । 'रत्तवईपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं' रक्तवतीप्रमुखानां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं जातम् । 'तित्थयरागमणं' तीर्थकरागमनम् । 'जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभव'=पूर्वभवपृच्छा गौतमेन कृतेति भाव । भगवान् कथयति-'मणीपुरं णयरं' मणीपुरं नगरम् । तत्र 'णागदत्ते गाहावई' नागदत्तो गाथापतिरासीत् । तेन 'इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए' इन्द्रदत्तोऽनगारः प्रतिलम्भितः । जाव सिद्धे' यावत्-अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इति सप्तममध्ययनं समाप्तम् ॥ ७ ॥

रानी थी, महाबल नामका कुमार था। राजा ने ५०० उत्तम राजाओं की कन्याओं के साथ इसका पाणिग्रहण कराया। इन ५०० स्त्रियों में रक्तवती मुख्य थी। कालान्तर में विचरते हुए श्री तीर्थंकर महावीर प्रभु का यहां आगमन हुआ। सब ने प्रभु के पास पहुँचकर धर्मामृत का पान किया। महाबल कुमार के पूर्वभव को गौतमने प्रभु से पूछा। प्रभुने कहा—मणीपुर नामका एक नगर था। यहां नागदत्त नामका एक गाथापति रहता था। उसने इन्द्रदत्त नामके मुनिराज को आहार-दान दिया। इससे उसने मनुष्यायु का बंध किया। वहां मर कर महाबल हुआ है। आगे यह दीक्षा लेकर इसी भव में मुक्तिका लाभ करेगा ॥सू० १॥

सप्तम अध्ययन सम्पूर्ण ॥७॥

नामना यक्षनुं यक्षायतन हतु ते नगरना राजानु नाम बल हतु, तेमना सुभद्रा नामना राणी हता। महाबल नामना कुमार हता, राजाए पांचसो (५००) राजाओनी कन्याओनी साथे तेनो विवाह कर्यो हतो ते पांचसो राणीओमां रक्तवती मुख्य हती, कालान्तरमां विचरता-विचरता भगवान तीर्थंकर महावीर प्रभु त्यां पधार्या पछी सौए प्रभु पासे जईने धर्म उपदेश रूपी अमृत पान कर्युं महाबल कुमारना पूर्वभव विषे गौतम स्वामीए प्रभुने पूछयुं त्यारे प्रभुए कह्युं- माणीपुर नामनुं एक नगर हतुं, त्यां नागदत्त नामना एक गाथापति रहेता हता, तेणे इन्द्रदत्त नामना मुनिराजने आहार दान कर्युं, ते पुण्यथी तेने मनुष्यना आयुष्यनो बंध थयो पछी ते मरण पामीने अहिं महाबल थयेल छे, आगळ पर ते दीक्षा लईने आ भवमां मुक्तिनो लाभ मेळवशे ॥सू.१॥

सातमुं अध्ययन संपूर्ण ॥ ७ ॥

॥ अथाष्टममध्ययनम् ॥

मूलम्—

अट्ठमस्स उक्खेवओ। सुघोसे णयरे, देवरमणे उज्जाणे, वीरसेणो जक्खो, अज्जुणो राया, रत्तवई देवी, भद्दणंदी कुमारे, सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, जाव पुव्वभवो, महाघोसे णयरे, धम्मघोसे गाहावई, धम्मसीहे अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ अट्ठमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'अट्ठमस्स' इत्यादि। 'अट्ठमस्स' अष्टमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ' उपक्षेपकः। 'सुघोसे णयरे' सुघोषनामकं नगरमासीत्। तत्र 'देवरमणे उज्जाणे' देवरमणमुद्यानम्। तस्मिन् 'वीरसेणो जक्खो' वीरसेनो यक्षः। तस्मिन्नगरे 'अज्जुणो राया' अर्जुनो राजाऽऽसीत्, तस्य 'रत्तवई देवी' रक्तवती देवी, 'भद्दणंदी कुमारे' भद्रनन्दी कुमारः। तस्य 'सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं' श्रीदेवीप्रमुखानां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणि-

भद्रनन्दीकुमार नामक अष्टम अध्ययन

'अट्ठमस्स उक्खेवओ' इत्यादि।

अष्टम अध्ययन का प्रारम्भ वाक्य। सुघोष नामका नगर था। उसमें देवरमण नामका उद्यान था। वीरसेन यक्षका इसमें यक्षायतन था। अर्जुन इस नगर का राजा था। इसकी रानी का नाम रक्तवती था। भद्रनन्दी नामका कुमार था। राजाने कालान्तर में इसका विवाह ५०० राजकन्याओं के साथ किया। स्त्रियों में प्रधान श्रीदेवी थी। गौतमने प्रभुसे इसका पूर्वभव पूछा। भगवानने इसका पूर्वभव इस प्रकार

ભદ્રનન્દીકુમાર નામનુ આઠમુ અધ્યયન–

'अट्ठमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

આઠમા અધ્યયનનુ પ્રારંભ વાક્ય- સુઘોષ નામનુ નગર હતુ તેમા દેવરમણ નામનો બગીચો હતો વીરસેન યક્ષનુ તેમા યક્ષાયતન હતુ ત્યાના રાજાનુ નામ અર્જુન હતુ, તેના રાણીનુ નામ રક્તવતી હતુ, અને ભદ્રનંદી નામે કુમાર હતો, રાજાએ કેટલાક સમય પછી તેનો વિવાહ પાંચસો રાજકન્યાઓના સાથે કરાવ્યો હતો તે તમામ સ્ત્રીઓમા મુખ્ય શ્રીદેવી હતા, ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યુ, તો ભગવાને

ग्रहण जातम् । 'जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छा। भगवान् कथयति-'महाघोसे णयरे' महाघोष नाम नगरमासीत्, तत्र 'धम्मघोसे गाहावई' धर्मघोषो गाथापति परिवसति। तेन 'धम्मसीहे अणगारे पडिलाभिए' धर्मसिंहोऽनगार प्रतिलम्भित 'जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भविष्यति ॥ सू० १ ॥

॥ इत्यष्टममध्ययन समाप्तम् ॥ ८ ॥

अथ नवममध्ययनम् ॥

मूलम्—

णवमस्स उक्खेवओ। चपा णयरी, पुण्णभद्दे उज्जाणे, पुण्णभद्दो जक्खो, दत्ते राया, दत्तवई देवी, महचदे कुमारे जुवराया, सिरिकतापामोक्खाण पचसयरायवरकन्नगाण पाणिग्गहण जाव पुव्वभवो तिगिच्छिया णयरी, जियसत्तू राया, धम्मविरिई अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ॥ सू० ॥

॥ णवम अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'णवमस्स' इत्यादि । 'णवमस्स' नवमस्याध्ययनस्य 'उक्खेवओ'

कहा—महाघोप नामका नगर था। वहा धर्मघोष नामका गाथापति रहता था। इसने धर्मसिंह नामक एक मुनि को आहारदान दिया सो इससे उसे मनुष्यायु का बध हो गया। वही मर कर भद्रनदी कुमार हुआ है। यह इसी भव मे दीक्षा लेकर सिद्ध होगा ॥सू० १॥

अष्टम अध्ययन सम्पूर्ण ॥८॥

महाचन्द्र नामक नवम अध्ययन—

'णवमस्स उक्खेवओ' इत्यादि ।

इस नवमें अध्ययन का प्रारभ वाक्य। चपा नामकी नगरी थी। उसमें पूर्णभद्र

तेने। पूर्वभव आ प्रमाणे कह्यो महाघोष नामनु नगर हतु त्या धर्मघोष नामना गाथापति रहेता हता, तेणे धर्मसिंह नामना એક मुनिने आहार दान दीधु तेना वडे तेने मनुष्यना आयुनो बध थयो पछी ते मरण पामीने भद्रनदीकुमार थया छे ते आ भवमा दीक्षा लईने सिद्ध थशे ॥ सू० १ ॥

આઠમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥૮॥

મહાચન્દ્ર નામનુ નવમુ અધ્યયન ॥૯॥

'णवमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ ॥ સૂ० १ ॥

આ નવમા અધ્યયનનુ આરભ વાક્ય- ચપા નામની નગરી હતી તેમા પૂર્ણભદ્ર

उपक्षेपकः । 'चंपा णयरी' चम्पा नगरी। तत्र 'पुण्णभद्दे उज्जाणे' पूर्णभद्र-मुद्यानम् । तस्मिन् पुण्णभद्दो जक्खो' पूर्णभद्रो यक्षः । तस्मिन्नगरे 'दत्ते राया' दत्तो राजाऽऽसीत् । तस्य 'दत्तवई देवी' दत्तवती देवी 'महचंदे कुमारे जुवराया' महाचन्द्रः कुमारो युवराज आसीत् । तस्य 'सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसयराय-वरकन्नगाणं पाणिग्गहणं' श्रीकान्ताप्रमुखाणां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं संजातम् । जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभव=पूर्वभवपृच्छा । भगवान् पूर्वभवं कथयति, 'तिगिच्छिया णयरी' चिकित्सिका नगरी । तत्र 'जियसत्तू राया' जितशत्रू राजाऽऽसीत् । तेन 'धम्मविरिई अणगारे पडिलाभिए' धर्मविरतिर-नगारः प्रतिलम्भितः । जाव सिद्धे' यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धोभविष्यति ॥सू० १॥

॥ नवममध्ययनं समाप्तम् ॥ ९ ॥

नामका उद्यान था । उस उद्यान में पूर्णभद्र नामका यक्ष रहता था । राजा का नाम दत्त और इसकी रानी का नाम दत्तवती था । महाचंद्र कुमार युवराज था । ५०० राजकन्याओं के साथ जिनमें श्रीकान्ता मुख्य थी युवराज का विवाह हुआ था । जब तीर्थंकर श्रीवीर प्रभु विहार करते हुए यहां आये तब गौतमने उनसे युवराज का पूर्वभव पूछा । प्रभुने युवराज का पूर्वभव इस प्रकार कहा—चिकित्सिका नामकी नगरी थी । जितशत्रु उसका राजा था । उसने एक समय धर्मविरति अनगार को आहार दिया सो मनुष्यायु को बांधकर वह मरा, वही इस नगर में महाचंद्र हुआ है यह अब भविष्य में दीक्षा लेकर इसी भव में मुक्ति का लाभ करेगा ॥ सू० १ ॥

नवम अध्ययन संपूर्ण ॥९॥

नामनो બગીચો હતો, તે બગીચામા પૂર્ણભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો, રાજાનુ નામ દત્ત હતુ, અને તેમના રાણીનુ નામ દત્તવતી હતુ, મહાચદ્રકુમાર યુવરાજ હતા તેનો પાચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ થયો હતો, તેમા શ્રીકાન્તા મુખ્ય હતી ત્યારે તીર્થંકર શ્રી વીરપ્રભુ વિહાર કરતા કરતા ત્યા આવ્યા ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને યુવરાજના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યુ ત્યારે પ્રભુએ યુવરાજના પૂર્વભવનો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે કહ્યો—ચિકિત્સિકા નામની નગરી હતી તેમા જિતશત્રુ નામના રાજા હતા, તેણે એક સમય ધર્મવિરતિ અણગારને આહાર દાન દીધુ તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો બંધ થયો પછી તે મરણ પામ્યો અને તે આ નગરમા મહાચદ્ર થયા છે તે હવે ભવિષ્યમા દીક્ષા લઈને આ ભવમા મુક્તિનો લાભ કરશે ॥ સૂ૰ ૧ ॥

નવમુ અધ્યયન સપૂર્ણ ॥૯॥

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

मूलम्—

जइ ण दसमस्स उक्खेवओ। एव खलु जबू ! तेण कालेण तेण समएण साएये णाम णयरे होत्था, उत्तरकुरु उज्जाणे, पासमियो जक्खो, मित्तणदी राया, सिरिकता देवी, वरदत्ते कुमारे, वीरसेणापामोक्खाण पचसयदेवीण पाणिग्गहण, तित्थगरागमण, सावगधम्म, पुव्वभवो य, सयदुवारे णयरे, विमलवाहणे राया, धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे, सेस जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिता जाव पव्वज्जा, कप्पतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ ५। एव खलु जबू ! समणेण जाव सपत्तेण सुहविवागाण दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेव भते २ !॥ ॥ सू० १ ॥

॥ दसम अज्झयण समत्त ॥

टीका—

'जइ ण' इत्यादि। 'जइ ण' यदि खलु 'दसमस्स' दशमस्याध्ययनस्य उक्खेवओ उपक्षेपकः'=जम्बूस्वामिपृच्छारूप प्रारम्भवाक्यम्। श्रीसुधर्मास्वामी

वरदत्त नामक दशम अध्ययन—

'जइ ण दसमस्स उक्खेवओ' इत्यादि सूत्र १

दशम अध्ययन का उपक्षेपक इस प्रकार है—जबू स्वामीने श्री सुधर्मास्वामी से पूछा कि हे भदत ! सिद्धि गति प्राप्त भगवान् महावीरने सुखविपाक नामक दूसरे श्रुत स्कध के नौ अध्ययन के ये भाव प्ररूपित किये हैं तो उन श्रमण भगवान् महावीरने इस दसम—अध्ययन का क्या भाव निरूपित किया है ? सुधर्मा स्वामी कहते हैं—(एव खलु जबू !)

વરદત્ત નામનુ દસમુ અધ્યયન—

'जइ ण दसमस्स उक्खेवओ' ઇત્યાદિ । સૂ० ૧ ॥

દશમા અધ્યયનના ઉપક્ષેપક આ પ્રમાણે છે જબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યુ કે હે ભદન્ત ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કધના નવમ અધ્યયનના એ ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે તો તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ દસમા અધ્યયનના ભાવ શુ પ્રરૂપિત કર્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-(एव खलु

माह-एवं खलु हे जम्बू ! 'तेण कालेण तेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'साएये णाम णयरे होत्था' साकेत नाम=सम्प्रति 'अयोध्या' इति प्रसिद्ध नगरमासीत् । तत्र उत्तरकुरु नाम 'उज्जाणे' उद्यानम् । तस्मिन्नुद्याने 'पासमिओ जक्खो' पार्श्वमृगो यक्षः । 'मित्तनंदी राया' मित्रनन्दी राजा। तस्य 'सिरिकंता देवी' श्रीकान्ता देवी, 'वरदत्ते कुमारे' वरदत्त. कुमारः । तस्य 'वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं' वीरसेनाप्रमुखाणां पञ्चशतदेवीनां पाणिग्रहणम्। 'तित्थगरागमणं' तीर्थकरागमनं सजातम्। तत्पार्श्वे सावगधम्मं' श्रावकधर्मं=द्वादशविधं गृहिधर्मं स्वीकृतवान्। 'पुव्वभवो' पूर्वभव – गौतमेन भगवत्समीपे तस्य वरदत्तस्य पूर्वभव-

हे जम्बू ! (तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय (सायेए णाम णयरे होत्था) साकेत नामका नगर था। वर्तमान मे इसका नाम अयोध्या है। (उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वीरदत्ते कुमारे) उस म उत्तरकुरु नामका उद्यान था। पार्श्वमृग नामके यक्षका यक्षायतन था। मित्रनन्दी इस नगर का राजा था। इसकी रानी का नाम श्रीकांता और कुमार का नाम वरदत्त कुमार था। (वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो) वरदत्त कुमार का मित्रनंदी राजाने वीरसेना प्रमुख ५०० राजकन्याओं के साथ विवाह कर दिया। विहार करते हुए तीर्थंकर महावीर प्रभु वहा पर पधारे। उपदेश श्रवणकर वरदत्त कुमारने उनके समीप श्रावक के १२ व्रत धारण कर लिये। गौतम गणधरने

જવ) હે જમ્બૂ! (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (सायेए णाम णयरे होत्था) સાકેત નામનુ નગર હતુ હાલમા તેનુ નામ અયોધ્યા છે. (उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वीरदत्ते कुमारे) તેમા ઉત્તરકુરૂ નામનો બગીચો હતો, પાર્શ્વમૃગ નામના યક્ષનુ તે યક્ષાયતન (નિવાસ-સ્થાન) હતુ, મિત્રનંદી નામના તે નગરના રાજા હતા તેમના રાણીનુ નામ શ્રીકાંતા હતુ, અને કુમારનુ નામ વરદત્ત કુમાર હતુ (वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो) વરદત્તકુમારનો મિત્રનંદી રાજાએ વીરસેના પ્રમુખ પાચસો રાજકન્યાઓના સાથે વિવાહ કરી દીધો વિહાર કરતા કરતા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યા આગળ પધાર્યા, ત્યારે તેમનો ઉપદેશ સાભળી વરદત્ત કુમારે તેમના પાસે શ્રાવકના બાર ૧૨ વ્રત ધારણ કર્યા, પછી ગૌતમ ગણધરે પ્રભુને વરદત્તના પૂર્વભવ

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

मूलम्—

जइ णं दसमस्स उक्खेवओ। एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं साएये णामं णयरे होत्था, उत्तरकुरु उज्जाणे, पासमियो जक्खो, मित्तणंदी राया, सिरिकंता देवी, वरदत्ते कुमारे, वीरसेणापामोक्खाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं, तित्थगरागमणं, सावगधम्मं, पुव्वभवो य, सयदुवारे णयरे, विमलवाहणे राया, धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे, इह उप्पण्णे, सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा, कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ ५। एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते। सेवं भंते २ !॥ ॥ सू० १ ॥

॥ दसमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका—

'जइ णं' इत्यादि। 'जइ णं' यदि खलु 'दसमस्स' दशमस्याध्ययनस्य उक्खेवओ उपक्षेपकः=जम्बूस्वामिपृच्छारूपं प्रारम्भवाक्यम्। श्रीसुधर्मास्वामी

वरदत्त नामक दशम अध्ययन—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' इत्यादि सूत्र १

दशम अध्ययन का उपक्षेपक इस प्रकार है—जम्बू स्वामीने श्री सुधर्मास्वामी से पूछा कि हे भन्त ! सिद्धि गति प्राप्त भगवान् महावीरने सुखविपाक नामक दूसरे श्रुत स्कंध के नौ अध्ययन के ये भाव प्ररूपित किये हैं तो उन श्रमण भगवान् महावीरने इस दसम-अध्ययन का क्या भाव निरूपित किया है ? सुधर्मा स्वामी कहते हैं -(एवं खलु जंबू !)

વરદત્ત નામનુ દસમુ અધ્યયન—

'जइ णं दसमस्स उक्खेवओ' ઈત્યાદિ । સૂ૦ ૧ ॥

દશમા અધ્યયનના ઉપક્ષેપક આ પ્રમાણે છે જબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યુ કે હે ભદન્ત ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરે સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કધના નવમ અધ્યયનના એ ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે તો ને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ દસમા અધ્યયનના ભાવ શુ પ્રરૂપિત કર્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે- (एवं खलु

तस्माद्देवलोकाच्च्युत्वा 'जाव' यावत्-तत्र-मनुष्यजन्म गृहीत्वा संयमं परिपाल्य कालं कृत्वा 'सव्वट्ठसिद्धे' सर्वार्थसिद्धे-विमाने उत्पत्स्यते। 'तओ' ततश्च्युत्वा महाविदेहे वर्षे 'जाव' यावत्-तत्र यानि आढ्यानि कुलानि सन्ति, तेष्वेकस्मिन् कुले जन्म गृहीत्वा सुबाहुवत् संयमं परिपाल्य कालमासे कालं कृत्वा तत्र 'सिज्झिहिइ ५' सेत्स्यति, बुज्झिहिइ' भोत्स्यते 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति ॥

श्रीसुधर्मास्वामी उपसंहरन् जम्बूस्वामिनं प्राह-'एवं खलु' इत्यादि। एवं खलु हे जम्बू ! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत् सम्प्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'दसमस्स अज्झयणस्स' दशमस्याध्ययनस्य

जन्म धारण करेगा। एक एक स्वर्ग से च्यवकर बीच २ में मानव पर्याय का धारण करना एवं प्रव्रज्या ग्रहण करना यह सब सुबाहुकुमार के समान ही समझना चाहिये। अन्त में यह सर्वार्थसिद्ध में जायगा वहां से च्यव कर महाविदेह क्षेत्र में जो आढ्य-सपन्न-कुल होंगे उनमें से किसी एक कुल में उत्पन्न हो दीक्षा लेकर तप की आराधना से काल अवसर में काल कर सिद्धगति को प्राप्त करेगा।

श्रीसुधर्मास्वामी इस अध्ययन का उपसंहार करते हुए श्री जंबूस्वामी से कहते हैं (एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) हे जंबू! श्रमण भगवान् महावीरने-जो सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं, सुखविपाक नामक श्रुतस्कंधके इस दसम अध्ययन का यह

વચ્ચમાં વચ્ચમાં માનવ પર્યાયને ધારણ કરશે અને દીક્ષા ધારણ કરશે-આ તમામ હકીકત સુબાહુકુમાર પ્રમાણે સમજી લેવી અન્તમાં તે સર્વાર્થસિદ્ધમાં જશે, ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે આઢ્ય-સંપન્ન કુલ હશે તે કોઈ એક કુળમાં ઉત્પન્ન થઈ દીક્ષા લઈને તપ-સંયમની આરાધના કરી મૃત્યુના અવસરે મરણ પામીને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરશે

સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરીને શ્રી જંબૂ સ્વામીને કહે છે (एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते) હે જમ્બૂ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે તેમણે સુખવિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના આ દસમા અધ્યયનનો આ

पृच्छा कृता। भगवान् पूर्वभवं कथयति-'सयदुवारे णयरे' शतद्वारं नगरम्। तत्र 'विमलवाहणे राया' विमलवाहनो राजाऽऽसीत्। तेन 'धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे' धर्मरुचौ अनगारे प्रतिलम्भिते सति 'माणुस्साउए निबद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम्। तत 'इह उप्पण्णे' इहोत्पन्न। 'सेसं जहा सुबाहुस्स' शेष=शेषवर्णनं यथा सुबाहोः=सुबाहुकुमारस्य तथा विज्ञेयम्। एवमेव 'चिंता'=चिन्तापौषधे प्रव्रज्याग्रहणविषयो विचार' संजात। 'जाव' यावत्-'पव्वज्जा' प्रव्रज्या=प्रव्रज्याग्रहणं कृतम्, 'कप्पंतरे' कल्पान्तरे-अन्यान्यदेवलोके -सौधर्मादारभ्य तृतीये-सनत्कुमारे, पञ्चमे-ब्रह्मलोके, सप्तमे महाशुक्रे, नवमे आनते, एकादशे-आरणे देवलोके देवो भविष्यति, 'तओ' ततः

प्रभु से वरदत्त का पूर्वभव पूछा, प्रभुने कहा (सयदुवारे णयरे विमलवाहणे राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे इह उववण्णे) शतद्वार नामका नगर था। विमलवाहन वहां का राजा था। उसने धर्मरुचि नामके एक मुनि को आहार दिया। इससे उसे मनुष्यायु का बंध हुआ। मनुष्यायु का बंध कर वहां से मर कर अब वह मित्रनंदी राजा के यहां वरदत्त कुमार हुआ है (सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झिहिइ) अवशिष्ट वर्णन इसका सुबाहु कुमार की तरह समझना चाहिये। यावत्-दीक्षा लेकर प्रथम स्वर्ग में जायेगा। सौधर्मस्वर्ग से लेकर तृतीय सनत्कुमार, पंचम-ब्रह्मलोक, सप्तम-महाशुक्र नवम-आनत, एवं एकादशम-आरण, इन स्वर्गों में

विषे पूछयुं, त्यारे प्रभुओ कह्युं- (सयदुवारे णयरे विमल वाहणे राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिए समाणे माणुस्साउए निबद्धे इह उववण्णे) शतद्वार नामनुं नगर हतुं तेमां विमलवाहन नामना राजा हता तेणे धर्मरुचि नामना ओक मुनिने आहार आप्यो-तेना पुण्यथी तेणे मनुष्यना आयुनो बंध कर्यो मनुष्यना आयुनो बंध करी त्यांथी मरण पामी मित्रनंदी राजाने त्यां वरदत्त कुमार थया छे (सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव सिज्झिहिइ) बाकीनुं वर्णन सुबाहु कुमारना प्रमाणे जाणी लेवुं यावत् दीक्षा लईने प्रथम स्वर्गमां जशे, सौधर्म स्वर्गथी लईने त्रीजा सनत्कुमार, पांचमा ब्रह्मलोक सातमुं-महाशुक्र नवमुं-आनत, ओव अगीआरमुं आरण ते स्वर्गोमां जन्म धारण करशे, पछी ओक ओक स्वर्गथी करीने

मूलम्—

णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा। एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जंति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त॥

॥ इति विवागसुय समत्त॥

टीका—

'णमो सुयदेवयाए' नमःश्रुतदेवतायै। 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य 'दो सुयक्खधा' द्वौ श्रुतस्कन्धौ स्तः, तथाहि– दुहविवागो य, सुहविवागो य' दुःखविपाकश्च सुखविपाकश्च। तत्थ' तत्र=तयोर्मध्ये 'दुहविवागे' दुःखविपाके 'दस अज्झयणा' दशाध्ययनानि 'एक्कसरगा' एकस्वरकाणि= समानवर्णनकानि–सन्ति। दशसु अध्ययनेषु पापकर्मणा विपाकवर्णन प्राय॰

(णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्य दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्करसगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।

श्रुतदेवता के लिये नमस्कार हो। इस विपाक श्रुत के दो श्रुतस्कध हैं। १ दुःख विपाक श्रुतस्कध और दूसरा सुखविपाक श्रुतस्कध। प्रथम श्रुत स्कन्ध के १० अध्ययन हैं। इसी प्रकार दूसरे श्रुतस्कधके भी १० अध्ययन हैं। इन सबका वर्णन प्राय एक सरीखा ही है–१ दुःखविपाक श्रुतस्कध मे पापकर्मों के विपाक का वर्णन है तथा

(णमो सुयदेवयाए, विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्करसगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।)

શ્રુત દેવતાને નમસ્કાર થાઓ. આ વિપાકશ્રુતના બે ૨ શ્રુતસ્કધ છે (૧) દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કધ અને (૨) બીજો સુખવિપાક શ્રુતસ્કધ પ્રથમ શ્રુતસ્કધના ૧૦ – દસ અધ્યયન છે આ પ્રકારે બીજા શ્રુતસ્કધના પણ ૧૦ અધ્યયન છે તે સર્વનુ વર્ણન પ્રાય એક સરખુ જ છે (૧) દુઃખ વિપાક શ્રુતસ્કધમા પાપકર્મોના વિપાકનુ વર્ણન છે તથા (૨) સુખ વિપાક શ્રુતસ્કધમા પુણ્ય-

'अयमट्ठे' अयमर्थः=पूर्वोक्तरूपो भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=प्ररूपित । सुधर्मस्वामिनो वचनं श्रुत्वा श्रीजम्बूस्वामी सविनयं तस्य वचने श्रद्धां प्रकटयन्नाह' 'सेवं भंते २' इति । 'सेवं भंते २' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त !=हे भदन्त ! भवता मयि कृपां विधाय यत्प्रतिपादितं तत् एवम्= एवमेव=सत्यमेवास्ति, यत् सुखविपाके दशाध्ययनानि कथितानि तानि यथार्थतया श्रद्धेयानि सन्तीति भावः ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललित–कलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक– श्रीशाहू–छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त – 'जैनशास्त्राचार्य'–पदभूषित –कोल्हापुर–राजगुरु बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री–घासीलाल व्रति विरचितायां श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां वरदत्ताख्य दशममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ २–१० ॥

वरदत्त का कथानकरूप भाव प्रकट किया है। श्रीसुधर्मास्वामी के इन वचनों को सुनकर श्री जम्बूस्वामी सविनय उनके वचनों में श्रद्धा प्रदर्शित करते हुए बोले- "सेवं भंते २" हे भदंत ! आपने कृपा कर जो सुनाया है वह इसी प्रकार है–सत्य ही है, इस सुखविपाक श्रुतस्कंध में जो ये दश अध्ययन प्ररूपित हुए हैं, वे यथार्थतः सत्य हैं, श्रद्धेय हैं।

વરદત્તના આખ્યાનરૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યો છે શ્રી સુધર્માસ્વામીના આ પ્રકારના વચનો સાભળીને શ્રી જમ્બુસ્વામી સવિનય તેમના વચનોમા શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરીને બોલ્યા 'सेवं भंते २' હે ભદન્ત ! આપે કૃપા કરીને જે સંભળાવ્યુ છે તે આજ પ્રમાણે છે–સત્યજ છે, એ સુખવિપાકશ્રુતસ્કંધમા જે આ દસ અધ્યયન પ્રરૂપિત કરેલા છે તે યથાર્થ–સત્ય છે અને શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય છે

मूलम्—

णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा। एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जंति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त॥

॥ इति विवागसुय समत्त॥

टीका—

'णमो सुयदेवयाए' नमः श्रुतदेवतायै। 'विवागसुयस्स' विपाकश्रुतस्य 'दो सुयक्खधा' द्वौ श्रुतस्कन्धौ स्त, तथाहि– दुहविवागो य, सुहविवागो य' दुःखविपाकश्च सुखविपाकश्च। 'तत्थ' तत्र=तयोर्मध्ये 'दुहविवागे' दुःखविपाके 'दस अज्झयणा' दशाध्ययनानि 'एक्कसरगा' एकस्वरकाणि= समानवर्णनकानि–सन्ति। दशसु अध्ययनेषु पापकर्मणा विपाकवर्णन प्राय·

(णमो सुयदेवयाए। विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।

श्रुतदेवता के लिये नमस्कार हो। इस विपाक श्रुत के दो श्रुतस्कध हैं। १ दुःख विपाक श्रुतस्कध और दूसरा सुखविपाक श्रुतस्कध। प्रथम श्रुत स्कन्ध के १० अध्ययन हैं। इसी प्रकार दूसरे श्रुतस्कधके भी १० अध्ययन है। इन सबका वर्णन प्राय एक सरीखा ही है–१ दुःखविपाक श्रुतस्कध में पापकर्मों के विपाक का वर्णन है तथा

(णमो सुयदेवयाए, विवागसुयस्स दो सुयक्खधा–दुहविवागो य सुहविवागो य। तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा, एक्कसरगा, दससु चेव दिवसेसु उद्दिसिज्जति। एव सुहविवागेवि। सेस जहा आयारस्स। एक्कारसम अग समत्त। इति विवागसुय समत्त।)

श्रुत देवताने नमस्कार थाओ। आ विपाकश्रुतना बे श्रुतस्कध छे (१) दुःखविपाक श्रुतस्कध अने (२) बीजो सुखविपाक श्रुतस्कध प्रथम श्रुतस्कधना १० – दस अध्ययन छे आ प्रकारे बीजा श्रुतस्कधना पण १० अध्ययन छे ते सर्वनु वर्णन प्राय एक सरखु ज छे (१) दुःख विपाक श्रुतस्कधमा पापकर्मोना विपाकनु वर्णन छे तथा (२) सुख विपाक श्रुतस्कधमा पुण्य-

समानमस्तीत्यर्थः। तानि 'दससु चेव दिवसेसु' दशस्वेव दिवसेषु 'उद्दिसिज्जंति' उद्दिश्यन्ते=वाच्यन्ते। 'एव' अनेनैव प्रकारेण 'सुहविवागेवि' सुखविपाकेऽपि दशाध्ययनानि एकस्वरकाणि-समानवर्णनकानि, दशसु अध्ययनेषु पुण्यकर्मणां विपाकवर्णनं प्रायः समानमस्तीत्यर्थः। तानि दशाध्ययनान्यपि दशस्वेव दिवसेषूद्दिश्यन्ते, इति भावः। 'सेसं' शेषं=शेषवर्णनं 'जहा आयारस्स' यथा-ऽऽचारस्य-आचाराङ्गसूत्रस्य तथा विज्ञेयम्॥

॥ एकादशमङ्गं समाप्तम् ॥

॥ इति विपाकश्रुतं समाप्तम् ॥

सुखविपाक श्रुतस्कंध में पुण्यकर्म के विपाक का वर्णन है। ये दोनों श्रुतस्कंध १०-१० दिनों में ही बाँचे जाते हैं। शेष वर्णन आचारांग-सूत्र की तरह समझना चाहिये। ११ वां अंग विपाकश्रुत समाप्त हुआ।

इस प्रकार विपाकश्रुत के विपाकचन्द्रिका टीका का
हिन्दी-भाषानुवाद सम्पूर्ण हुआ ॥

કર્મના વિપાકનું વર્ણન છે, તે બન્ને શ્રુતસ્કંધો દસ-દસ (૧૦-૧૦) દિવસોમાં વાંચવામાં આવે છે બાકીનું વર્ણન આચારાંગ સૂત્ર પ્રમાણે સમજી લેવું ૧૧ અગીયારમું અંગ વિપાકશ્રુત સમાપ્ત થયું

॥ આ પ્રમાણે વિપાકશ્રુતના વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાનો
ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥

